المجلد: ٨٨

بحار الأنوار

الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار

علامه مجلسی

العربية

فارسی

بسم الله الرحمن الرحیم

بحارالانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار علیهم السلام با ترجمه فارسی

کاتب:

محمدباقر بن محمدتقی علامه مجلسی

نشرت فی الطباعهٔ:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

رقمی الناشر:

مرکز القائمیهٔ باصفهان للتحریات الکمبیوتریهٔ

الفهرس

بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار المجلد ۸۸ : کتاب نماز – ۹

اشاره

سرشناسه: مجلسی محمد باقربن محمدتقی ۱۰۳۷ – ۱۱۱۱ق.

عنوان و نام پدیدآور: بحارالانوار: الجامعه لدرر أخبار الائمه الأطهار تالیف محمدباقر المجلسی.

مشخصات نشر: بیروت داراحیاء التراث العربی [۱۴۴۰].

مشخصات ظاهری: ج – نمونه.

یادداشت: عربی.

یادداشت: فهرست نویسی بر اساس جلد بیست و چهارم، ۱۴۰۳ق. [۱۳۶۰].

یادداشت: جلد۲۴،۵۲،۶۵،۶۶،۶۷،۸۷،۹۲،۹۱،۹۴،۱۰۳،۱۰۸(چاپ سوم: ۱۴۰۳ق.=۱۹۸۳م.=[۱۳۶۱]).

یادداشت: کتابنامه.

مندرجات: ج .۲۴. کتاب الامامه. ج.۵۲. تاریخ الحجه. ج۶۵،۶۶،۶۷. الایمان و الکفر. ج.۸۷. کتاب الصلاه . ج. ۹۱،۹۲ .الذکر و الدعا. ج. ۹۴. کتاب السوم. ج.۱۰۳.فهرست المصادر. ج.۱۰۸.الفهرست.–

موضوع: احادیث شیعه — قرن ۱۱ق

رده بندی کنگره: BP۱۳۵/م۳ب۳۱۳۰۰ ی ح

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۸۰۹۴۶

ص: ۱

**[ترجمه]

سرشناسه : مجلسی، محمد باقربن محمدتقی، ۱۰۳۷ – ۱۱۱۱ق.

عنوان قراردادی : بحار الانوار .فارسی .برگزیده

عنوان و نام پدیدآور : ترجمه بحارالانوار/ مترجم گروه مترجمان؛ [برای] نهاد کتابخانه های عمومی کشور.

مشخصات نشر : تهران: نهاد کتابخانه های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۲ -

مشخصات ظاهری : ج.

شابک : دوره : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ ؛ ج.۱ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۷-۲ ؛ ج.۲ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۸-۹ ؛ ج.۳ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۹-۶ ؛ ج.۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰۷۰-۲ : ؛ ج.۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۱-۹ : ؛ ج.۶ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۲-۶ : ؛ ج.۷ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۳-۳ : ؛ ج.۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۴-۰ ؛ ج.۱۰ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۶-۴ : ؛ ج.۱۱ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۳-۲ : ؛ ج.۱۲ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ : ؛ ج.۱۳ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۵-۶ : ؛ ج.۱۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۶-۳ : ؛ ج.۱۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۷-۰ : ؛ ج.۹۷۸:۱۶-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۸-۷ ؛ ج.۹۷۸:۱۷-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۹-۴ ؛ ج.۱۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۰-۰ ؛ ج.۹۷۸:۱۹-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۱-۷ ؛ ج.۹۷۸:۲۰-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۲-۴ ؛ ج.۲۱: ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۳-۱ ؛ ج.۹۷۸:۲۲-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۴-۸ ؛ ج.۹۷۸:۲۳-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۵-۵

مندرجات : ج.۱. کتاب عقل و علم و جهل.- ج.۲. کتاب توحید.- ج.۳. کتاب عدل و معاد.- ج.۴. کتاب احتجاج و مناظره.- ج. ۵. تاریخ پیامبران.- ج.۶. تاریخ حضرت محمد صلی الله علیه وآله.- ج.۷. کتاب امامت.- ج.۸. تاریخ امیرالمومنین.- ج.۹. تاریخ حضرت زهرا و امامان والامقام حسن و حسین و سجاد و باقر علیهم السلام.- ج.۱۰. تاریخ امامان والامقام حضرات صادق، کاظم، رضا، جواد، هادی و عسکری علیهم السلام.- ج.۱۱. تاریخ امام مهدی علیه السلام.- ج.۱۲. کتاب آسمان و جهان - ۱.- ج.۱۳. آسمان و جهان - ۲.- ج.۱۴. کتاب ایمان و کفر.- ج.۱۵. کتاب معاشرت، آداب و سنت ها و معاصی و کبائر.- ج.۱۶. کتاب مواعظ و حکم.- ج.۱۷. کتاب قرآن، ذکر، دعا و زیارت.- ج.۱۸. کتاب ادعیه.- ج.۱۹. کتاب طهارت و نماز و روزه.- ج.۲۰. کتاب خمس، زکات، حج، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، عقود و معاملات و قضاوت

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

یادداشت : ج.۲ - ۸ و ۱۰ - ۱۶ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیپا).

موضوع : احادیث شیعه -- قرن ۱۱ق.

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور، مجری پژوهش

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور. موسسه انتشارات کتاب نشر

رده بندی کنگره : BP۱۳۵/م۳ب۳۰۴۲۱۶۷ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی : ۳۳۴۸۹۸۵

ص: ۱

**[ترجمه]

تتمه أبواب سائر الصلوات الواجبه و آدابها و ما یتبعها من المستحبات و النوافل و الفضائل

باب ۲ أدعیه عید الفطر و زوائد آداب صلاته و خطبها

روایات

«۱»

الْإِقْبَالُ (۱)، رَوَی مُحَمَّدُ بْنُ أَبِی قُرَّهَ فِی کِتَابِهِ بِإِسْنَادِهِ إِلَی أَبِی عَمْرٍو مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ نَصْرٍ السُّکَّرِیِّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا بَکْرٍ أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْبَغْدَادِیَّ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنْ یُخرِجَ إِلَیَّ دُعَاءَ شَهْرِ رَمَضَانَ الَّذِی کَانَ عَمُّهُ الشَّیْخُ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِیدٍ الْعَمْرِیُّ- رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ وَ أَرْضَاهُ یَدْعُو بِهِ فَأَخْرَجَ إِلَیَّ دَفْتَراً مُجَلَّداً بِأَحْمَرَ فِیهِ أَدْعِیَهُ شَهْرِ رَمَضَانَ مِنْ جُمْلَتِهَا الدُّعَاءُ بَعْدَ صَلَاهِ الْفَجْرِ یَوْمَ الْفِطْرِ- اللَّهُمَّ إِنِّی تَوَجَّهْتُ إِلَیْکَ بِمُحَمَّدٍ أَمَامِی وَ عَلِیٍّ وَ جَعْفَرٍ مِنْ خَلْفِی وَ عَنْ یَمِینِی وَ أَئِمَّتِی عَنْ یَسَارِی (۲)

أَسْتَتِرُ بِهِمْ مِنْ عَذَابِکَ وَ أَتَقَرَّبُ إِلَیْکَ زُلْفَی- لَا أَجِدُ أَحَداً أَقْرَبَ إِلَیْکَ مِنْهُمْ فَهُمْ أَئِمَّتِی فَآمِنْ بِهِمْ خَوْفِی مِنْ عِقَابِکَ وَ سَخَطِکَ وَ أَدْخِلْنِی بِرَحْمَتِکَ فِی عِبَادِکَ الصَّالِحِینَ أَصْبَحْتُ بِاللَّهِ مُؤْمِناً مُخْلِصاً عَلَی دِینِ مُحَمَّدٍ وَ سُنَّتِهِ وَ عَلَی دِینِ عَلِیٍّ وَ

۱- ۱. الإقبال: ۲۷۵.

۲- ۲. و أئمتی عن یمینی و عن شمالی خ ل.

سُنَّتِهِ وَ عَلَى دِينِ الْأَوْصِيَاءِ وَ سُنَّتِهِمْ آمَنْتُ بِسِرِّهِمْ وَ عَلَانِيَتِهِمْ وَ أَرْغَبُ إِلَى اللَّهِ فِيمَا رَغِبَ فِيهِ مُحَمَّدٌ وَ عَلِيٌّ- وَ الْأَوْصِيَاءُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَ لَا عِزَّةَ وَ لَا مَنَعَةَ وَ لَا سُلْطَانَ إِلَّا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ الْعَزِيزِ الْجَبَّارِ- تَوَکَّلْتُ عَلَى اللَّهِ- وَ مَنْ يَتَوَکَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بالِغُ أَمْرِهِ اللَّهُمَّ إِنِّی أُرِيدُکَ فَأَرِدْنِی وَ أَطْلُبُ مَا عِنْدَکَ فَيَسِّرْهُ لِی وَ اقْضِ لِی حَوَائِجِی فَإِنَّکَ قُلْتَ فِی کِتَابِکَ وَ قَوْلُکَ الْحَقُّ- شَهْرُ رَمَضانَ الَّذِی أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدىً لِلنَّاسِ وَ بَيِّناتٍ مِنَ الْهُدى وَ الْفُرْقانِ فَعَظَّمْتَ حُرْمَهَ شَهْرِ رَمَضَانَ بِمَا أَنْزَلْتَ فِيهِ مِنَ الْقُرْآنِ وَ خَصَصْتَهُ وَ عَظَّمْتَهِ بِتَصْيِيرِکَ فِيهِ لَيْلَهَ الْقَدْرِ فَقُلْتَ لَيْلَهُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ- تَنَزَّلُ الْمَلائِکَهُ وَ الرُّوحُ فِيها بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ کُلِّ أَمْرٍ- سَلامٌ هِیَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ اللَّهُمَّ وَ هَذِهِ أَيَّامُ شَهْرِ رَمَضَانَ قَدِ انْقَضَتْ وَ لَيَالِيهِ قَدْ تَصَرَّمَتْ وَ قَدْ صِرْتُ مِنْهُ يَا إِلَهِی إِلَى مَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّی وَ أَحْصَى لِعَدَدِهِ مِنْ عَدَدِی فَأَسْأَلُکَ يَا إِلَهِی بِمَا سَأَلَکَ بِهِ عِبَادُکَ الصَّالِحُونَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَتَقَبَّلَ مِنِّی مَا تَقَرَّبْتُ بِهِ إِلَيْکَ وَ تَتَفَضَّلَ عَلَیَّ بِتَضْعِيفِ عَمَلِی وَ قَبُولِ تَقَرُّبِی وَ قُرُبَاتِی وَ اسْتِجَابَهِ دُعَائِی وَ هَبْ لِی مِنْکَ عِتْقَ رَقَبَتِی مِنَ النَّارِ وَ مُنَّ عَلَیَّ بِالْفَوْزِ بِالْجَنَّهِ وَ الْأَمْنَ يَوْمَ الْخَوْفِ مِنْ کُلِّ فَزَعٍ وَ مِنْ کُلِّ هَوْلٍ أَعْدَدْتَهُ لِيَوْمِ الْقِيَامَهِ أَعُوذُ بِحُرْمَهِ وَجْهِکَ الْکَرِيمِ وَ حُرْمَهِ نَبِيِّکَ وَ حُرْمَهِ الصَّالِحِينَ أَنْ يَنْصَرِمَ هَذَا الْيَوْمُ وَ لَکَ قِبَلِی تَبِعَهٌ تُرِيدُ أَنْ تُؤَاخِذَنِی بِهَا أَوْ ذَنْبٌ تُرِيدُ أَنْ تُقَايِسَنِی بِهِ وَ تُشْقِيَنِی وَ تَفْضَحَنِی بِهِ أَوْ خَطِيئَهٌ تُرِيدُ أَنْ تُقَايِسَنِی بِهَا وَ تَقْتَصَّهَا مِنِّی لَمْ تَغْفِرْهَا لِی وَ أَسْأَلُکَ بِحُرْمَهِ وَجْهِکَ الْکَرِيمِ الْفَعَّالِ لِمَا يُرِيدُ الَّذِی يَقُولُ لِلشَّیْ ءِ کُنْ فَيَکُونُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ إِنْ کُنْتَ رَضِيتَ عَنِّی فِی هَذَا الشَّهْرِ أَنْ تَزِيدَنِی فِيمَا بَقِیَ مِنْ عُمُرِی رِضًا وَ إِنْ کُنْتَ لَمْ تَرْضَ عَنِّی فِی هَذَا الشَّهْرِ فَمِنَ الْآنَ

فَارْضَ عَنِّی السَّاعَهَ السَّاعَهَ السَّاعَهَ وَ اجْعَلْنِی فِی هَذِهِ السَّاعَهِ وَ فِی هَذَا الْمَجْلِسِ مِنْ عُتَقَائِکَ مِنَ النَّارِ وَ طُلَقَائِکَ مِنْ جَهَنَّمَ وَ سُعَدَاءِ خَلْقِکَ بِمَغْفِرَتِکَ وَ رَحْمَتِکَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِحُرْمَهِ وَجْهِکَ الْکَرِیمِ أَنْ تَجْعَلَ شَهْرِیَ هَذَا خَیْرَ شَهْرِ رَمَضَانَ عَبَدْتُکَ فِیهِ وَ صُمْتُهُ لَکَ وَ تَقَرَّبْتُ بِهِ إِلَیْکَ مُنْذُ أَسْکَنْتَنِی الْأَرْضَ أَعْظَمَهُ أَجْراً وَ أَتَمَّهُ نِعْمَهً وَ أَعَمَّهُ عَافِیَهً وَ أَوْسَعَهُ رِزْقاً وَ أَفْضَلَهُ عِتْقاً مِنَ النَّارِ وَ أَوْجَبَهُ رَحْمَهً وَ أَعْظَمَهُ مَغْفِرَهً وَ أَکْمَلَهُ رِضْوَاناً وَ أَقْرَبَهُ إِلَی مَا تُحِبُّ وَ تَرْضَی اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْهُ آخِرَ شَهْرِ رَمَضَانٍ صُمْتُهُ لَکَ وَ ارْزُقْنِی الْعَوْدَ ثُمَّ الْعَوْدَ حَتَّی تَرْضَی وَ بَعْدَ الرِّضَا وَ حَتَّی تُخْرِجَنِی مِنَ الدُّنْیَا سَالِماً وَ أَنْتَ عَنِّی رَاضٍ وَ أَنَا لَکَ مَرْضِیٌّ اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِیمَا تَقْضِی وَ تُقَدِّرُ مِنَ الْأَمْرِ الْمَحْتُومِ الَّذِی لَا یُرَدُّ وَ لَا یُبَدَّلُ أَنْ تَکْتُبَنِی مِنْ حُجَّاجِ بَیْتِکَ الْحَرَامِ فِی هَذَا الْعَامِ وَ فِی کُلِّ عَامٍ الْمَبْرُورِ حَجُّهُمُ الْمَشْکُورِ سَعْیُهُمُ الْمَغْفُورِ ذُنُوبُهُمُ الْمُتَقَبَّلِ عَنْهُمْ مَنَاسِکُهُمُ الْمُعَافَیْنَ عَلَی أَسْفَارِهِمُ الْمُقْبِلِینَ عَلَی نُسُکِهِمُ الْمَحْفُوظِینَ فِی أَنْفُسِهِمْ وَ أَمْوَالِهِمْ وَ ذَرَارِیِّهِمْ وَ کُلِّ مَا أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَیْهِمْ اللَّهُمَّ اقْبَلْنِی مِنْ مَجْلِسِی هَذَا فِی شَهْرِی هَذَا فِی یَوْمِی هَذَا فِی سَاعَتِی هَذِهِ مُفْلِحاً مُنْجِحاً مُسْتَجَاباً لِی مَغْفُوراً ذَنْبِی مُعَافًی مِنَ النَّارِ وَ مُعْتَقاً مِنْهَا عِتْقاً لَا رِقَّ بَعْدَهُ أَبَداً وَ لَا رَهْبَهً یَا رَبَّ الْأَرْبَابِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ أَنْ تَجْعَلَ فِیمَا شِئْتَ وَ أَرَدْتَ وَ قَضَیْتَ وَ قَدَّرْتَ وَ حَتَمْتَ وَ أَنْفَذْتَ أَنْ تُطِیلَ عُمْرِی وَ تُنْسِئَ فِی أَجَلِی وَ أَنْ تُقَوِّیَ ضَعْفِی وَ أَنْ تُغْنِیَ فَقْرِی وَ أَنْ تَجْبُرَ فَاقَتِی وَ أَنْ تَرْحَمَ مَسْکَنَتِی وَ أَنْ تُعِزَّ ذُلِّی وَ أَنْ تَرْفَعَ ضَعَتِی وَ أَنْ تُغْنِیَ عَائِلَتِی وَ أَنْ تُؤْنِسَ وَحْشَتِی وَ أَنْ تُکْثِرَ قِلَّتِی وَ أَنْ تُدِرَّ رِزْقِی فِی عَافِیَهٍ وَ یُسْرٍ وَ خَفْضٍ وَ أَنْ تَکْفِیَنِی مَا أَهَمَّنِی مِنْ أَمْرِ دُنْیَایَ وَ آخِرَتِی وَ لَا تَکِلَنِی إِلَی نَفْسِی فَأَعْجِزَ عَنْهَا وَ لَا إِلَی النَّاسِ فَیَرْفُضُونِی وَ أَنْ تُعَافِیَنِی فِی دِینِی وَ بَدَنِی وَ جَسَدِی وَ

رُوحِی وَ وُلْدِی وَ أَهْلِی وَ أَهْلِ مَوَدَّتِی وَ إِخْوَانِی وَ جِیرَانِی مِنَ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِینَ وَ الْمُسْلِمَاتِ الْأَحْیَاءِ مِنْهُمْ وَ الْأَمْوَاتِ وَ أَنْ تَمُنَّ عَلَیَّ بِالْأَمْنِ وَ الْإِیمَانِ مَا أَبْقَیْتَنِی فَإِنَّکَ وَلِیِّی وَ مَوْلَایَ وَ ثِقَتِی وَ رَجَائِی وَ مَعْدِنُ مَسْأَلَتِی وَ مَوْضِعُ شَکْوَایَ وَ مُنْتَهَی رَغْبَتِی فَلَا تُخَیِّبْنِی فِی رَجَائِی یَا سَیِّدِی وَ مَوْلَایَ وَ لَا تُبْطِلْ طَمَعِی وَ رَجَائِی فَقَدْ تَوَجَّهْتُ إِلَیْکَ بِمُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ قَدَّمْتُهُمْ إِلَیْکَ أَمَامِی وَ أَمَامَ حَاجَتِی وَ طَلِبَتِی وَ تَضَرُّعِی وَ مَسْأَلَتِی فَاجْعَلْنِی بِهِمْ وَجِیهاً فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ وَ مِنَ الْمُقَرَّبِینَ فَإِنَّکَ مَنَنْتَ عَلَیَّ بِمَعْرِفَتِهِمْ فَاخْتِمْ لِی بِهِمُ السَّعَادَهَ إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ زِیَادَهٌ فِیهِ (۱) مَنَنْتَ عَلَیَّ بِهِمْ فَاخْتِمْ لِی بِالسَّعَادَهِ وَ السَّلَامَهِ وَ الْأَمْنِ وَ الْإِیمَانِ وَ الْمَغْفِرَهِ وَ الرِّضْوَانِ وَ السَّعَادَهِ وَ الْحِفْظِ یَا اللَّهُ أَنْتَ لِکُلِّ حَاجَهٍ لَنَا فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ عَافِنَا وَ لَا تُسَلِّطْ عَلَیْنَا أَحَداً مِنْ خَلْقِکَ لَا طَاقَهَ لَنَا بِهِ وَ اکْفِنَا کُلَّ أَمْرٍ مِنْ أَمْرِ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ کَأَفْضَلِ مَا صَلَّیْتَ وَ بَارَکْتَ وَ تَرَحَّمْتَ وَ تَحَنَّنْتَ عَلَی إِبْرَاهِیمَ وَ آلِ إِبْرَاهِیمَ إِنَّکَ حَمِیدٌ مَجِیدٌ(۲).

**[ترجمه]اقبال: أبی عمرو محمد بن محمد بن نصر السکری رضی الله عنه گوید: از احمد بن محمد بن عثمان بغدادی رحمه الله خواستم که دعای ماه رمضان را که عمویش شیخ ابوجعفر محمد بن عثمان بن سعید عمری رضی الله عنه بدان دعا می کرد، برای من بیرون آورَد، پس دفتری با جلد قرمز برای من بیرون آورد که در آن دعاهای ماه رمضان بود که از جمله آن این دعا بود:

دعای پس از نماز صبح در روز عید فطر:

«پروردگارا من به تو روی می کنم با محمد که در روبه رویم است و با علی و جعفر از پشت سرم و از سمت راستم و با امامانم از سمت چپ خود و با آنان خود را از عذابت می‌پوشانم و هر چه بیشتر به تو نزدیک می‌شوم(معنی زلفی در توضیحات می آید)، زیرا کسی را نمی‌یابم که از آنان به تو نزدیک‌تر باشند، آنان امامان من هستند، پس به واسطه آنان ترس مرا از مجازات و خشمت ایمنی ببخش و با رحمت خود مرا در زمره بندگان نیکوکارت داخل کن، من بر اساس دین و آیین محمد و دین و آیین علی و بر اساس دین و آیین اوصیاء به خدا ایمان آوردم، به باطن و ظاهر آنان ایمان آوردم و به آنچه محمد و علی و اوصیاء بدان روی کردند، رو می کنم و بدان اشتیاق دارم و هیچ جنبش و تغییر و نیرویی نیست مگر به خواست خدا، و هیچ عزت و نیرومندی و چیرگی‌ای جز برای خداوند قهار عزیز جبار نیست .

بر خداوند توکل کردم و هر کس بر خدا توکل کند او برای وی بس است. خدا کارش را به انجام می‌رساند.

پروردگارا من تو را می‌خواهم پس تو نیز مرا بخواه، و آنچه نزد توست را می‌خواهم پس بدست آوردن آن را برایم میسر بگردان و نیازهایم را برآورده کن چرا که در کتاب خویش فرموده‌ای و فرموده تو حق است: «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِیَ أُنزِلَ فِیهِ الْقُرْآنُ هُدًی لِّلنَّاسِ وَبَیِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَی وَالْفُرْقَانِ» - . بقره / ۱۸۵ - {ماه رمضان [همان ماه] است که در آن، قرآن فرو فرستاده شده است، [کتابی] که مردم را راهبر، و [متضمّن] دلایل آشکار هدایت، و [میزان] تشخیص حق از باطل است} پس با نزول قرآن در این ماه، حرمت ماه رمضان را بزرگ داشتی و آن را ویژه گرداندی و با قرار دادن شب قدر در این ماه آن را بزرگ داشتی و فرمودی: «لَیْلَهُ الْقَدْرِ خَیْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ * تَنَزَّلُ الْمَلَائِکَهُ وَالرُّوحُ فِیهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن کُلِّ أَمْرٍ * سَلَامٌ هِیَ حَتَّی مَطْلَعِ الْفَجْرِ» - . قدر / ۳_ ۵ - {شبِ قدر از هزار ماه ارجمندتر است. در آن [شب] فرشتگان، با روح، به فرمان پروردگارشان، برای هر کاری [که مقرّر شده است] فرود آیند. [آن شب] تا دَم صُبح، صلح و سلام است.}

پروردگـارا این روزهـای مـاه رمضان است که سپری شـد و شب‌های آن به پایان رسـید و ای خـدای من در این ماه به گونه‌ای شـدم که تـو از من نسـبت بـدان آگـاه‌تری و تو از شـمارش کارهـایی که در مـاه رمضـان انجـام دادم از من توانـاتری، پس ای پروردگارم با آنچه بندگان نیکوکارت از تو می‌خواهند، از تو می‌خواهم بر محمد و آل محمد و اهل بیت محمد درود و سلام بفرستی و آنچه را که بدان به تو تقرب بردم را بپذیری و با چند برابر کردن عملم و قبولِ تقرّب بردنم و قبول قربانی‌ام و اجابت کردن دعـایم، بر من فضل و منّت بنهی و از جانب خود، رهائیم را از آتش دوزخ به من ببخشایی و با راه یافتن به بهشت بر من منّت بگـذاری و در روز ترسـناک مرا از هر ترس و وحشـتی ایمن بگردانی و مرا از هر هـول و وحشـتی که برای روز رسـتاخیز آماده کرده‌ای در امان نگه‌داری .

به حرمت ذات بزرگوارت و حرمت پیـامبرت و حرمت انسـان‌های نیکوکار پناه می‌برم از اینکه این روز سپری شود درحالی که تو را بر گردن من مسوولیتی باشـد که مرا به خـاطر آن مواخـذه کنی، یـا گناهی باشـد که مرا به خاطر آن به تحمل درد و رنج گرفتـار سـازی یا مرا به جهت آن نگون بخت و رسوا کنی، یا خطایی که مرا به خاطر آن به تحمل درد و رنـج گرفتار سازی و از من انتقام بگیری و آن را برایم نیامرزی، به حرمت ذات بزرگوارت از تو می‌خواهم، ذاتی که هر آنچه بخواهد انجام می‌دهد و به هر چیزی بگوید: باش بلافاصله به وجود می‌آید، و هیچ معبود حقی جز او نیست.

خداونـدا به حـق «لا ـ إله إلا ـ أنت» {هیـچ معبـودی جز تـو نیست}، از تو می‌خواهم اگر در این مـاه از من خشـنود گشـته‌ای، در باقیمانـده عمرم رضـایت و خشـنودی خود را بر من بیفزایی و اگر در این ماه از من راضـی نشـدی، از هم اکنون از من خشـنود باشـی، در همیـن سـاعت در همین سـاعت. و مرا در این سـاعت و در این مجلس از آزادشـدگانت از آتش و آزادشــدگانت از دوزخ قرار دهی و مرا از کســانی کـه بـا مغفرت و رحمتـت ســعادتمند گشــتند، قرار دهی ای مهربـان ترین مهربانان.

خداونـدا به حرمت ذات بزرگوارت از تو می‌خواهم این ماه را بهترین ماه رمضانی قرار دهی که در آن به عبادت تو پرداختم و و برای تـو روزه گرفتـم و به واسـطه آن به تـو تقرب جسـتم از زمـانی که مرا در زمین سـکونت دادی، پـاداش آن را بزرگ‌تر، نعمت آن را کامل‌تر، سلامتی آن را عام‌تر و روزی آن را برایم گسترده‌تر قرار بده و آزادشدن از آتش این ماه را برتر، رحمت آن را واجب‌تر، و مغفرت آن را بزرگ‌تر و رضایت‌منـدی آن را کامل‌تر قرار بـده و آن را نزدیک‌تر کن به آنچه دوست می... داری و از آن خشـنود می‌گردی، خداونـدا این مـاه را آخرین مـاه رمضـانی قرار نـده که برایت روزه گرفته‌ام و روزه دوبـاره و دوباره آن را نصیب من بگردان تا اینکه خشـنود گردی و به بالاتر از خشـنودی و رضایت منـدی (تو دست یابم) و مرا سالم از دنیا بیرون ببری درحالی که از من راضی هستی و من رضایت تو را بدست آورده باشم .

خداونـدا در امـوری حتمی‌ای که حکم می‌کنی و مقـدر می‌نمـایی از آن حکمی که بـازگشت نـدارد و و قابـل تغییر نیست، به گونه‌ای قرار بـده که مرا در این سـال و در هر سـال از جمله حاجیـان خـانه محترم خود ثبت کنی، همآنـان که حجشان مقبول، سعیشان مورد تقـدیر و گناهانشان آمرزیـده و مناسـکشان مقبول، سـفرهایشان سـلامت و عباداتشان انجام شـده و جان و مال و فرزندان و هر آنچه بدان‌ها نعمت بخشیدی، محفوظ است.

خداوندا در این مجلس و در این ماه و در این روز و در این ساعتم مرا رستگار و پیروز گردان و دعایم را اجابت کن و گناهم

را بیامرز و مرا از آتش معاف دار و مرا از آن آزاد کن به گونه‌ای که هرگز پس از آن هیچ بردگیِ (آتش) و هیچ ترس و وحشتی نباشد ای پروردگار پروردگاران.

خداوندا از تو می‌خواهم در آنچه خواسته‌ای و اراده فرموده‌ای و حکم کردی و مقدر و حتمی نمودی و دستور اجرا فرمودی، که عمرم را طولانی بگردانی و أجلم را به تاخیر بیندازی و ضعفم را قوی بگردانی و فقرم را بی‌نیاز کنی و تنگدستی‌ام را جبران نمایی و به تهیدستی‌ام رحم کنی و ذلتم را به عزت تبدیل کنی و فرومایگی‌ام را بالا ـ ببری و بینواییم را بی‌نیاز کنی و هراسم را آرامش دهی و اندکم را فزونی بخشی و روزی‌ام را در عافیت و آسانی و فراخی بر من سرازیر کنی و کارهای مهم دنیا و قیامت مرا کفایت فرما و مرا به خویشتن وامگذار که از آنان ناتوان می‌شوم و کار مرا بر عهده مردم نگذار که مرا ترک می‌کنند و مرا در دین و بدن و جسم و روح و فرزند و خانواده و خویشاوند، دوستان و همسایگان، زن و مرد مومن و مسلمانم چه زنده و مرده، عافیت ببخشای و تا زمانی که زنده هستم با امنیت و ایمان بر من منت بگذار چرا که تو سرپرست و مولا و مورد اعتماد و امید و جایگاه خواسته و شکایت من، و پایان اشتیاق و رغبت من هستی، پس در امیدم مرا نامید مکن ای سید و سرورم، و طمع و امیدم را باطل مکن چرا که من با محمد و آل محمد به سوی تو روی کردم و آنان را در برابر خود و نیاز و خواسته و نیایش و درخواستم مقدّم کردم پس به سبب آنان مرا در دنیا و آخرت گران‌قدر و عالی مقام و از مقربین درگاهت قرار بده زیرا تو با شناخت آنان بر من منت نهادی پس خوشبختی را برایم به واسطه آنان به پایان رسان چرا که تو بر انجام هر چیزی توانا هستی».

زیادتی در دعا - .[۱] متعلق است به عبارت: پس به سبب آنان مرا در دنیا و آخرت گران‌قدر و عالی مقام و از مقربین درگاهت قرار بده زیرا تو با شناخت آنان بر من منت نهادی پس خوشبختی را برایم به واسطه آنان به پایان رسان چرا که تو بر انجام هر چیزی توانا هستی. - :

«به سبب آنان بر من منت نهادی، پس ای خدا! هر نیازی از ما را با خوشبختی و سلامتی و امنیت و ایمان و مغفرت و خشنودی و سعادت و محافظت به پایان برسان، و بر محمد و آل محمد درود بفرست و ما را عافیت ده و کسانی از آفریده‌هایت را که تاب آنان را نداریم بر ما مسلط مگردان و همه امور دنیا و آخرت ما را کفایت فرما ای صاحب جلال و بزرگی، بر محمد و آل محمد درود بفرست درودی همچون بهترین و برترین صلوات و برکت و رحمت و ترحمی که بر ابراهیم و آل ابراهیم فرستادی که به راستی تو شایسته همه ستایش‌ها و ثناها هستی و بزرگواری مخصوص توست.» - . اقبال : ۲۷۵ _ ۲۷۸ -

**[ترجمه]

بیان

زلفی مصدر بمعنی القرب مفعول مطلق من غیر لفظ الفعل فهو حسبه أی کافیه بالغ أمره أی یبلغ ما یرید فلا یفوته مراد و قرئ بالإضافه و بغیرها اللهم إنی أریدک بالعباده و السؤال فأردنی بالقبول و الثواب و الإجابه أن تقایسنی به أی تجزینی بمقداره و أصل القیاس تقدیر الشی ء علی مثاله و تشقینی علی بناء الإفعال أی تجعلنی محروما عن الخیر و الثواب بسببه و الشقاوه ضد السعاده.

و قال الجوهری أقص الأمیر فلانا من فلان إذا اقتص له منه فجرحه مثل

ص: ۴

۱- ۱. یعنی زیـاده تتعلق بقوله:« فـاجعلنی بهم وجیها فی الـدنیا و الآخره و من المقربین فانک مننت علی بهم فاختم لی بالسـعاده إلخ.

۲- ۲. الإقبال ص ۲۷۸.

جرحه أو قتله قودا و تقاص القوم إذا قاص كل واحد منهم صاحبه فی حساب أو غیره انتهی.

بحرمه وجهک أی ذات و ابتله أی اقطعه و البتل القطع و صدقه بتله أی منقطعه عن المال لا رجوع فیها و أن تقوی ضعفی الإسناد فیه و فیما بعده مجازی و المعنی تقوینی فی حال ضعفی.

و أن تغنی عائلتی لم أر فیما عندنا من کتب اللغه العائله مصدرا کما یقتضیه سیاق سائر الفقرات قال الفیروزآبادی عال یعیل عیلا و عیله و عیولا و معیلا افتقر فهو عائل و الجمع عاله و عیل و عیلی و الاسم العیله انتهی و لعله کان فی الأصل عیلتی أو المعنی تغنی الجماعه العائله المنسوبه إلی من أقاربی و أصحابی و هذه الفقره لیست فی المصباح و غیره.

و أن تکثر قلتی أی قله مالی و أولادی و أصحابی و أعوانی و الخفض الدعه و الراحه و الرفض الترک.

**[ترجمه]«زلفی» مصدری است که به معنای قرب و نزدیکی بوده و مفعول مطلق از غیر لفظ فعل آن می‌باشد. «فهو حسبه» یعنی خداوند برای او بسنده می کند. «بالغ امره» یعنی به آنچه می‌خواهد می‌رسد پس هیچ خواسته‌ای از دست او نمی‌رود که نتواند آن را انجام دهد. و به صورت مضاف و مضاف الیه و غیر آن قرائت شده است. «اللهم انی أریدک» یعنی با عبادت و درخواست کردن تو را می‌خواهم. «فأردنی» یعنی با قبول کردن و پاداش دادن و اجابت کردن مرا بخواه. «أن تقاسینی» یعنی مرا به اندازه آن جزا دهی. و اصل قیاس بر این است که چیزی را بر مثل و مانند آن تقدیر بگیری. و «تشقینی» بر صیغه باب افعال است یعنی مرا به سبب آن از خیر و ثواب محروم گردانی، و شقاوت، متضاد سعادت است .

جوهری گوید: اقصّ الامیر فلانا من فلان یعنی: حاکم انتقام فلانی را از فلانی گرفت زمانی که انتقام او را از وی بگیرد، پس او را به مانند زخم آن شخص زخمی کرد یا برای قصاص او را کُشت و تقاصّ القوم: زمانی که قوم از یکدیگر قصاص کردند و هر یک از آن‌ها در حساب‌رسی یا غیر آن از رفیقش قصاص گرفت. پایان نقل قول.

«بحرمهٔ وجهک» یعنی به حرمت ذات تو. «ابتله» یعنی آن را قطع کرد و «بتل» یعنی قطع کردن. و «صدقه بتل» یعنی از صدقه‌ای که از مال قطع گردد و بدان بازنگردد. و «أن تقوی ضعفی» اسناد در این عبارت و ما بعد آن مجازی است و معنی آن بدین صورت است که در حال ضعف مرا قوی بگردان.

«و أن تغنی عائلتی» در کتاب‌های لغتی که در نزد ما است واژه «عائله» را به معنای مصدر ندیده‌ام به صورتی که سیاق و بافت دیگر عبارات و جملات اقتضا می کند. فیروزآبادی گوید: عال یعیل عیلا و عیلهٔ و عیولا و معیلهٔ یعنی: فقیر شد پس او عائل است و جمع آن عالهٔ و عیّل و عیلی است و اسم آن عیلهٔ می باشد. پایان نقل قول. و چه بسا اصل این کلمه «عیلتی» بوده یا معنی این باشد که جماعت بینوای منتسب به من از نزدیکان و دوستانم را غنی گردان. و این عبارت در کتاب «مصباح» و دیگر کتاب‌ها نیامده است.

«و أن تکثر قلتی» یعنی کمی مال و فرزندان و دوستان و یارانم، و «خفض» به معنای رفاه، آسایش است و «الرفض» به معنای ترک کردن است.

**[ترجمه]

أقول

أورد الشيخ و الكفعمی و غيرهما(۱)

هذا الدعاء بعد صلاه العيد بأدنی تغيير فاخترت ما فی الإقبال لكونه مسندا.

و قال ابن البراج ره فی المهذب فإذا كان يوم العيد بعد صلاه الفجر فإنه يستحب للإنسان أن يدعو بهذا الدعاء فيقول ثم ذكر الدعاء موافقا لما فی المصباح و غيره فمن أراده فليرجع إليها.

**[ترجمه]شيخ و كفعمی و ديگران - . مصباح الشيخ : ۴۵۴ . بلد امين : ۲۴۱ - اين دعا را پس از نماز عيد با كمترين تغيير ذكر كرده‌اند، پس مطلب كتاب «اقبال» را انتخاب كردم زيرا حديث، مسند (سند دار) می‌باشد.

و ابن براج رحمه الله در «مهذب» گويد: هرگاه روز عيد پس از نماز صبح فرار برسد، برای انسان مستحب است كه با اين دعا به درگاه خداوند دعا كند و بگويد، و دعا را موافق با دعايی كه در مصباح و ديگر كتاب‌ها آمده، ذكر كرد. پس هر كس می‌خواهد بدان مراجعه كند.

**[ترجمه]

«۲»

الْإِقْبَالُ، قَالَ رَوَيْنَا بِإِسْنَادِنَا إِلَی الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْغُسْلُ يَوْمَ الْفِطْرِ سُنَّةٌ.

ذِكْرُ مَا يُقَالُ عِنْدَ الْغُسْلِ رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِی قُرَّةَ بِإِسْنَادِهِ إِلَی أَبِی عَتْبَسَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: صَلَاةُ الْعِيدِ يَوْمَ الْفِطْرِ أَنْ تَغْتَسِلَ مِنْ نَهَرٍ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ نَهَرٌ فَلِ أَنْتَ بِنَفْسِكَ اسْتِقَاءَ الْمَاءِ بِتَخَشُّعٍ وَ لْيَكُنْ غُسْلُكَ تَحْتَ الظِّلَالِ أَوْ تَحْتَ حَائِطٍ وَ تَسَتَّرْ بِجُهْدِكَ فَإِذَا هَمَمْتَ بِذَلِكَ فَقُلِ- اللَّهُمَّ إِيمَاناً بِكَ وَ تَصْدِيقاً بِكِتَابِكَ وَ

ص: ۵

۱- ۱. مصباح الشيخ: ۴۵۴ البلد الأمين: ۲۴۱.

اتِّبَاعَ سُنَّتِهِ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله ثُمَّ سَمِّ وَ اغْتَسِلْ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْغُسْلِ فَقُلِ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ كَفَّارَةً لِذُنُوبِي وَ طَهِّرْ دِينِي اللَّهُمَّ أَذْهِبْ عَنِّي الدَّنَسَ.

ثُمَّ ادْعُ عِنْدَ التَّهَيُّؤِ لِلْخُرُوجِ إِلَى صَلَاةِ الْعِيدِ فَقُلْ مَا رَوَيْنَاهُ بِإِسْنَادِنَا إِلَى هَارُونَ بْنِ مُوسَى التَّلَّعُكْبَرِيِّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ بِإِسْنَادِهِ إِلَى أَبِي حَمْزَةَ الثُّمَالِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: ادْعُ فِي الْجُمُعَةِ وَ الْعِيدَيْنِ إِذَا تَهَيَّأْتَ لِلْخُرُوجِ- اللَّهُمَّ مَنْ تَهَيَّأَ فِي هَذَا الْيَوْمِ أَوْ تَعَبَّأَ أَوْ أَعَدَّ وَ اسْتَعَدَّ لِوِفَادَةٍ إِلَى مَخْلُوقٍ رَجَاءَ رِفْدِهِ وَ جَائِزَتِهِ وَ نَوَافِلِهِ فَإِلَيْكَ يَا سَيِّدِي كَانَتْ وِفَادَتِي وَ تَهْيِئَتِي وَ إِعْدَادِي وَ اسْتِعْدَادِي رَجَاءَ رِفْدِكَ وَ جَوَائِزِكَ وَ نَوَافِلِكَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَ رَسُولِكَ وَ خِيَرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ وَ عَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ وَصِيِّ رَسُولِكَ وَ صَلِّ يَا رَبِّ عَلَى أَئِمَّةِ الْمُؤْمِنِينَ- الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ وَ عَلِيٍّ وَ مُحَمَّدٍ وَ تُسَمِّيهِمْ إِلَى آخِرِهِمْ حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَى صَاحِبِ الزَّمَانِ عليه السلام وَ قُلِ اللَّهُمَّ افْتَحْ لَهُ فَتْحاً يَسِيراً وَ انْصُرْهُ نَصْراً عَزِيزاً اللَّهُمَّ أَظْهِرْ بِهِ دِينَكَ وَ سُنَّةَ رَسُولِكَ حَتَّى لَا يَسْتَخْفِيَ بِشَيْ ءٍ مِنَ الْحَقِّ مَخَافَةَ أَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ اللَّهُمَّ إِنَّا نَرْغَبُ إِلَيْكَ فِي دَوْلَةٍ كَرِيمَةٍ تُعِزُّ بِهَا الْإِسْلَامَ وَ أَهْلَهُ وَ تُذِلُّ بِهَا النِّفَاقَ وَ أَهْلَهُ وَ تَجْعَلُنَا فِيهَا مِنَ الدُّعَاةِ إِلَى طَاعَتِكَ وَ الْقَادَةِ إِلَى سَبِيلِكَ وَ تَرْزُقُنَا بِهَا كَرَامَةَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ اللَّهُمَّ مَا أَنْكَرْنَا مِنْ حَقٍّ فَعَرِّفْنَاهُ وَ مَا قَصُرْنَا عَنْهُ فَبَلِّغْنَاهُ وَ تَدْعُو اللَّهَ لَهُ وَ عَلَى عَدُوِّهِ وَ تَسْأَلُ حَاجَتَكَ وَ يَكُونُ آخِرُ كَلَامِكَ اللَّهُمَّ اسْتَجِبْ لَنَا اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِمَّنْ يُذَكَّرُ فَيَذْكُرُ.

ثُمَّ قُلْ مَا رَوَيْنَا بِإِسْنَادِنَا إِلَى الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثُّمَالِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: ادْعُ فِي الْعِيدَيْنِ وَ الْجُمُعَةِ إِذَا تَهَيَّأْتَ لِلْخُرُوجِ بِهَذَا الدُّعَاءِ وَ قُلِ اللَّهُمَّ مَنْ تَهَيَّأَ فِي هَذَا الْيَوْمِ إِلَى آخِرِ مَا سَبَقَ فِي أَدْعِيَةِ الْجُمُعَةِ(1).

۱- ۱. الإقبال: ۲۷۹- ۲۸۰.

**[ترجمه]اقبال: عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: غسل کردن در روز فطر سنت است.

آنچه در هنگام غسل گفته می‌شود،

ابوعنبسه از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: برای نماز عید در روز فطر از آب رودخانه غسل می کنی اگر رودخانه نباشد روی بگردان و با فروتنی، خودت از آب بردار و باید غسل کردن تو زیر سایه یا زیر دیوار باشد و در حد تلاش و امکان خود را بپوشانی. پس چون بدین کارها پرداختی بگو: {خداوندا با ایمان به تو و تصدیق کتاب تو و پیروی از سنت پیامبرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم غسل می کنم.} سپس بسم الله بگو و غسل بنما و چون از کار غسل فارغ شدی بگو: {بارالها این غسل را به عنوان کفاره گناهانم قرار بده و دین مرا پاک بگردان و خداوندا چرک و آلودگی را از من بزدای.}

سپس در هنگام آماده شدن برای بیرون رفتن جهت نماز عید دعا کن و آنچه ما از ابوحمزه ثمالی از امام باقر علیه السلام روایت می کنیم را بگو. ایشان فرمود: در روز جمعه و در دو عید (فطر و قربان) هرگاه برای بیرون رفتن آماده شدی این دعا را بخوان: خداوند هر کسی در این روز مهیّا و مجهّز، آماده و توشه برگرفته تا به امید صله، بهره، عطیه، بخشش و جایزه ای نزد مخلوقی برود، پروردگارا! مهیّا شدن و مجهّز بودن، آمادگی و توشه برگرفتنم به امید بهره، نیکی، عطیّه و جایزه توست، پروردگارا بر محمد که بنده و فرستاده و برگزیده تو از میان مخلوقاتت می‌باشد، درود بفرست و بر علی که امیرمومنان و جانشین فرستاده‌ات است درود بفرست و ای خدای من بر امامان مومنان حسن و حسین و علی و محمد _ و تا آخرین نفر نام آنان را ذکر می کنی تا به امام زمان علیه السلام می‌رسی _ درود بفرست و بگو:

«خداوندا بر امام زمان گشایش آسان و پیروزی سربلندانه مقرر گردان و به وسیله او دینت و سنت پیامبرت را پیروز بگردان تا از روی ترس از یکی از مخلوقات، اندکی از حق، خوار و سبک شمرده نشود، خداوندا مشتاقانه مسألت داریم که دولتی با شکوه برانگیزی که اسلام و اسلامیان را عزت بخشی و نفاق و منافقین را به خاک ذلت کشی و ما را از منادیان به سوی طاعتت و رهبران به سوی راهت قرار دهی و کرامت دنیا و آخرت نصیب ما فرمائی. بار خدایا هر حقی که بر عهده ما نهادی و ما آن را نشناختیم، شناخت آن را به ما عطا فرما و اگر از فهم حقی قاصر ماندیم به ما بیاموز (برسان).»

و از خداوند برای امام دعا می کنی و دشمنانش را نفرین می کنی و حاجتت را درخواست می کنی و آخرین سخنت این باشد: «اللهم استجب لنا اللهم اجعلنا ممن یذکر فیذکر»پروردگارا دعای ما را اجابت فرما و ما را از جمله کسانی قرار بده که ذکر می کند و از او ذکر می‌شود.

سپس آنچه که ما از ابوحمزه ثمالی از امام باقر علیه السلام روایت می‌کنیم بگو، ایشان فرمود: در دو عید هرگاه برای بیرون رفتن آماده شدی این دعا را بخوان: «خداوندا خداوند هر کسی در این روز مهیّا شود _ تا پایان آنچه در دعای روز جمعه ذکر شد. - . اقبال : ۲۷۹ _ ۲۸۰ -

**[ترجمه]

بیان

إيمانا بك أى أغتسل لإيمانى بك أو أومن إيمانا و الأول أظهر و يقال عبأت المتاع و عبأته إذا هيأته و الاستعداد للأمر أيضا التهيؤ له أى من هيأ أسباب السفر و استعد له و يقال وفد فلان على الأمير أى ورد رسولا أو أتاه لفائده و الاسم الوفاده بالكسر و قال الجوهرى النافله عطيه التطوع من حيث لا يجب.

**[ترجمه]«ایمانا بک» یعنی به خاطر ایمانم به تو غسل می‌کنم یا به یقین ایمان می‌آورم و توجیه اول آشکارتر است. و هرگاه کالاـ را آماده کردی گفته می‌شود: عبأت المتاع و عبأته، ، و استعداد برای کار نیز به معنای آمادگی برای کار است. یعنی از «هیأ اسباب السفر و استعدّ له» گرفته شده است، یعنی مقدمات سفر را مهیا و خود را برای آن آماده کرد. و گفته می‌شود: وفد فلاـن علی الاـمیر یعنی به عنوان فرستاده و نماینده بر حاکم وارد شد یا برای فائده‌ای به نزد او آمد، و اسم این فعل «وِفاده»با کسره است، و جوهری گوید: نافله، بخشش مستحبی و داوطلبانه است به گونه‌ای که واجب نباشد.

**[ترجمه]

«۳»

الْإِقْبَالُ، رَوَيْنَا بِإِسْنَادِنَا إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ هَارُونَ بْنِ مُوسَى التَّلَّعُكْبَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِإِسْنَادِهِ إِلَى جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ الْجُعْفِيِّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: كُنْتُ بِالْمَدِينَهِ وَ قَدْ وَلَاهَا مَرْوَانُ بْنُ الْحَكَمِ مِنْ قِبَلِ يَزِيدَ بْنِ مُعَاوِيَهَ وَ كَانَ شَهْرَ رَمَضَانَ فَلَمَّا كَانَ فِي آخِرِ لَيْلَهٍ مِنْهُ أَمَرَ مُنَادِيَهُ أَنْ يُنَادِيَ فِي النَّاسِ بِالْخُرُوجِ إِلَى الْبَقِيعِ لِصَلَاهِ الْعِيدِ فَغَدَوْتُ مِنْ مَنْزِلِي أُرِيدُ إِلَى سَيِّدِي عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام غَلَساً فَمَا مَرَرْتُ بِسِكَّهٍ مِنْ سِكَكِ الْمَدِينَهِ إِلَّا لَقِيتُ أَهْلَهَا خَارِجِينَ إِلَى الْبَقِيعِ فَيَقُولُونَ إِلَى أَيْنَ تُرِيدُ يَا جَابِرُ فَأَقُولُ إِلَى مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله حَتَّى أَتَيْتُ الْمَسْجِدَ فَدَخَلْتُهُ فَمَا وَجَدْتُ فِيهِ إِلَّا سَيِّدِي عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَائِماً يُصَلِّي صَلَاهَ الْفَجْرِ وَحْدَهُ فَوَقَفْتُ وَ صَلَّيْتُ بِصَلَاتِهِ فَلَمَّا أَنْ فَرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ سَجَدَ سَجْدَهَ الشُّكْرِ ثُمَّ إِنَّهُ جَلَسَ يَدْعُو وَ جَعَلْتُ أُؤَمِّنُ عَلَى دُعَائِهِ فَمَا أَتَى إِلَى آخِرِ دُعَائِهِ حَتَّى بَزَغَتِ الشَّمْسُ فَوَثَبَ قَائِماً عَلَى قَدَمَيْهِ تُجَاهَ الْقِبْلَهِ وَ تُجَاهَ قَبْرِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله ثُمَّ إِنَّهُ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى صَارَتَا بِإِزَاءِ وَجْهِهِ وَ قَالَ إِلَهِي وَ سَيِّدِي أَنْتَ فَطَرْتَنِي وَ ابْتَدَأْتَ خَلْقِي- لَا لِحَاجَهٍ مِنْكَ إِلَيَّ بَلْ تَفَضُّلًا مِنْكَ عَلَيَّ وَ قَدَّرْتَ لِي أَجَلًا وَ رِزْقاً لَا أَتَعَدَّاهُمَا وَ لَا يَنْتَقِصُنِي أَحَدٌ مِنْهُمَا شَيْئاً وَ كَنَفْتَنِي مِنْكَ بِأَنْوَاعِ النِّعَمِ وَ الْكِفَايَهِ طِفْلًا وَ نَاشِئاً مِنْ غَيْرِ عَمَلٍ عَمِلْتُهُ فَعَلِمْتَهُ مِنِّي فَجَازَيْتَنِي عَلَيْهِ بَلْ كَانَ ذَلِكَ مِنْكَ تَطَوُّلًا عَلَيَّ وَ امْتِنَاناً فَلَمَّا بَلَغْتَ بِي أَجَلَ الْكِتَابِ مِنْ عِلْمِكَ وَ وَفَّقْتَنِي لِمَعْرِفَهِ وَحْدَانِيَّتِكَ وَ الْإِقْرَارِ بِرُبُوبِيَّتِكَ فَوَحَّدْتُكَ مُخْلِصاً لَمْ أَدْعُ لَكَ شَرِيكاً فِي مُلْكِكَ وَ لَا مُعِيناً عَلَى قُدْرَتِكَ وَ لَمْ أَنْسُبْ إِلَيْكَ صَاحِبَهً وَ لَا وَلَداً.

فَلَمَّا بَلَغْتَ بِی تَنَاهِیَ الرَّحْمَهِ مِنْکَ عَلَیَّ مَنَنْتَ بِمَنْ هَدَیْتَنِی بِهِ مِنَ الضَّلَالَهِ وَ اسْتَنْقَذْتَنِی بِهِ مِنَ الْهَلَکَهِ وَ اسْتَخْلَصْتَنِی بِهِ مِنَ الْحَیْرَهِ وَ فَکَکْتَنِی بِهِ مِنَ الْجَهَالَهِ وَ هُوَ حَبِیبُکَ وَ نَبِیُّکَ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله أَزْلَفُ خَلْقِکَ عِنْدَکَ وَ أَکْرَمُهُمْ مَنْزِلَهً لَدَیْکَ فَشَهِدْتُ مَعَهُ بِالْوَحْدَانِیَّهِ وَ أَقْرَرْتُ لَکَ بِالرُّبُوبِیَّهِ وَ لَهُ بِالرِّسَالَهِ وَ أَوْجَبْتَ لَهُ عَلَیَّ الطَّاعَهَ فَأَطَعْتُهُ کَمَا أَمَرْتَ وَ صَدَّقْتُهُ فِیمَا حَتَمْتَ وَ خَصَصْتَهُ بِالْکِتَابِ الْمُنْزَلِ عَلَیْهِ وَ السَّبْعِ الْمَثَانِی الموحات [الْمُوحَاهِ] إِلَیْهِ وَ سَمَّیْتَهُ الْقُرْآنَ وَ أَکْنَیْتَهُ الْفُرْقَانَ الْعَظِیمَ فَقُلْتَ جَلَّ اسْمُکَ- وَ لَقَدْ آتَیْناکَ سَبْعاً مِنَ الْمَثانِی وَ الْقُرْآنَ الْعَظِیمَ وَ قُلْتَ جَلَّ قَوْلُکَ لَهُ حِینَ اخْتَصَصْتَهُ بِمَا سَمَّیْتَهُ مِنَ الْأَسْمَاءِ- طه ما أَنْزَلْنا عَلَیْکَ الْقُرْآنَ لِتَشْقی وَ قُلْتَ عَزَّ قَوْلُکَ یس وَ الْقُرْآنِ الْحَکِیمِ وَ قُلْتَ تَقَدَّسَتْ أَسْمَاؤُکَ صلی الله علیه و آله وَ الْقُرْآنِ ذِی الذِّکْرِ وَ قُلْتَ عَظُمَتْ آلَاؤُکَ ق وَ الْقُرْآنِ الْمَجِیدِ فَخَصَصْتَهُ أَنْ جَعَلْتَهُ قَسَمَکَ حِینَ أَسْمَیْتَهُ وَ قَرَنْتَ الْقُرْآنَ مَعَهُ فَمَا فِی کِتَابِکَ مِنْ شَاهِدِ قَسَمٍ وَ الْقُرْآنُ مُرْدَفٌ بِهِ إِلَّا وَ هُوَ اسْمُهُ وَ ذَلِکَ شَرَفٌ شَرَّفْتَهُ بِهِ وَ فَضْلٌ بَعَثْتَهُ إِلَیْهِ تَعْجِزُ الْأَلْسُنُ وَ الْأَفْهَامُ عَنْ عِلْمِ وَصْفِ مُرَادِکَ بِهِ وَ تَکِلُّ عَنْ عِلْمِ ثَنَائِکَ عَلَیْهِ فَقُلْتَ عَزَّ جَلَالُکَ فِی تَأْکِیدِ الْکِتَابِ وَ قَبُولِ مَا جَاءَ فِیهِ- هذا کِتابُنا یَنْطِقُ عَلَیْکُمْ بِالْحَقِ وَ قُلْتَ عَزَّیْتَ وَ جَلَّیْتَ [عَزَزْتَ وَ جَلَلْتَ] ما فَرَّطْنا فِی الْکِتابِ مِنْ شَیْ ءٍ وَ قُلْتَ تَبَارَکْتَ وَ تَعَالَیْتَ فِی عَامَّهِ ابْتِدَائِهِ- الر تِلْکَ آیاتُ الْکِتابِ الْحَکِیمِ- الر کِتابٌ أُحْکِمَتْ آیاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ- الر تِلْکَ آیاتُ الْکِتابِ الْمُبِینِ- المر تِلْکَ آیاتُ الْکِتابِ- الر کِتابٌ أَنْزَلْناهُ إِلَیْکَ- الر تِلْکَ آیاتُ الْکِتابِ وَ الم ذلِکَ الْکِتابُ لا رَیْبَ فِیهِ وَ فِی أَمْثَالِهَا مِنَ السُّوَرِ وَ الطَّوَاسِینِ وَ الْحَوَامِیمِ فِی کُلِّ ذَلِکَ ثَنَّیْتَ بِالْکِتَابِ مَعَ الْقَسَمِ الَّذِی هُوَ اسْمُ مَنِ اخْتَصَصْتَهُ لِوَحْیِکَ وَ اسْتَوْدَعْتَهُ سِرَّ غَیْبِکَ فَأَوْضَحَ لَنَا مِنْهُ شُرُوطَ فَرَائِضِکَ وَ أَبَانَ لَنَا عَنْ وَاضِحِ سُنَّتِکَ وَ أَفْصَحَ لَنَا عَنِ الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ وَ أَنَارَ لَنَا مُدْلَهِمَّاتِ الظَّلَامِ وَ جَنَّبَنَا رُکُوبَ الْآثَامِ وَ أَلْزَمَنَا الطَّاعَهَ وَ وَعَدَنَا مِنْ بَعْدِهَا الشَّفَاعَهَ فَکُنْتُ مِمَّنْ أَطَاعَ أَمْرَهُ وَ أَجَابَ دَعْوَتَهُ وَ اسْتَمْسَکَ بِحَبْلِهِ فَأَقَمْتُ الصَّلَاهَ وَ آتَیْتُ الزَّکَاهَ وَ الْتَزَمْتُ الصِّیَامَ الَّذِی جَعَلْتَهُ حَقّاً فَقُلْتَ جَلَّ اسْمُکَ- کُتِبَ عَلَیْکُمُ

الصِّيامُ كَما كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ إِنَّکَ أَبَنْتَهُ فَقُلْتَ عَزَّيْتَ وَ جَلَّيْتَ- شَهْرُ رَمَضانَ الَّذِی أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ وَ قُلْتَ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَ رَغَّبْتَ فِی الْحَجِّ بَعْدَ إِذْ فَرَضْتَهُ إِلَی بَيْتِکَ الَّذِی حَرَّمْتَهُ فَقُلْتَ جَلَّ اسْمُکَ- وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَ قُلْتَ عَزَّيْتَ وَ جَلَّيْتَ- وَ أَذِّنْ فِی النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوکَ رِجالًا وَ عَلى كُلِّ ضامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ- لِيَشْهَدُوا مَنافِعَ لَهُمْ وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِی أَيَّامٍ مَعْلُوماتٍ عَلى ما رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعامِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ أَنْ تَجْعَلَنِی مِنَ الَّذِينَ يَسْتَطِيعُونَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَ مِنَ الرِّجَالِ الَّذِينَ يَأْتُونَهُ لِيَشْهَدُوا مَنافِعَ لَهُمْ وَ لِيُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاهُمْ وَ أَعِنِّی اللَّهُمَّ عَلَى جِهَادِ عَدُوِّکَ فِی سَبِيلِکَ مَعَ وَلِيِّکَ-(۱)

كَما قُلْتَ جَلَّ قَوْلُکَ- إِنَّ اللَّهَ اشْتَرى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَ أَمْوالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقاتِلُونَ فِی سَبِيلِ اللَّهِ وَ قُلْتَ جَلَّتْ أَسْمَاؤُکَ- وَ لَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجاهِدِينَ مِنْكُمْ وَ الصَّابِرِينَ وَ نَبْلُوَا أَخْبارَكُمْ اللَّهُمَّ فَأَرِنِی ذَلِکَ السَّبِيلَ حَتَّى أُقَاتِلَ فِيهِ بِنَفْسِی وَ مَالِی طَلَبَ رِضَاکَ فَأَكُونَ مِنَ الْفَائِزِينَ إِلَهِی أَيْنَ الْمَفَرُّ عَنْکَ فَلَا يَسَعُنِی بَعْدَ ذَلِکَ إِلَّا حِلْمُکَ فَكُنْ بِی رَءُوفاً رَحِيماً وَ اقْبَلْنِی وَ تَقَبَّلْ مِنِّی وَ أَعْظِمْ لِی فِيهِ بَرَكَةَ الْمَغْفِرَةِ وَ مَثُوبَةِ الْأَجْرِ وَ أَرِنِی صِحَّةَ التَّصْدِيقِ بِمَا سَأَلْتُ وَ إِنْ أَنْتَ عَمَّرْتَنِی إِلَى عَامٍ مِثْلِهِ وَ لَمْ تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنِّی فَأَعِنِّی بِالتَّوْفِيقِ عَلَى بُلُوغِ رِضَاکَ وَ أَشْرِكْنِی يَا إِلَهِی فِی هَذَا الْيَوْمِ فِی جَمِيعِ دُعَاءِ مَنْ أَجَبْتَهُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ أَشْرِكْهُمْ فِی دُعَائِی إِذَا أَجَبْتَنِی فِی مَقَامِی هَذَا بَيْنَ يَدَيْکَ فَإِنِّی رَاغِبٌ إِلَيْکَ لِی وَ لَهُمْ وَ عَائِذٌ بِکَ لِی وَ لَهُمْ فَاسْتَجِبْ لِی يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ (۲).

اختيار ابن الباقی، و جنه الأمان، عن جابر: مثله (۳).

۱- ۱. قوله:« مع وليک» لعله من كلام جابر راوی الدعاء، و إلا فالسيّد السجّاد هو ولی زمانه لا غير، و قد مر الكلام فی مثل ذلک فی ج ۹۰ ص ۷۰ راجعه.

۲- ۲. كتاب اقبال الاعمال: ۲۸۵.

۳- ۳. مصباح الكفعمیّ: ۶۴۹.

**[ترجمه]اقبال: جابر بن یزید جعفی از جابر بن عبدالله انصاری روایت می‌کند که گوید: من در مدینه بودم در زمانی که مروان بن حکم از جانب یزید بن معاویه بر آنجا حکم می‌راند و در آن هنگام ماه رمضان بود. زمانی که آخرین شب ماه فرا رسید، به منادی خود دستور داد مردم را فرا بخواند تا برای نماز عید به سمت بقیع بیرون بروند. پس من صبحگاه از منزلم خارج شدم و می‌خواستم در تاریکی آخر شب به نزد سرورم علی بن حسین علیه السلام بروم. و از هر راهی از راه‌های مدینه که می‌گذشتم، اهالی آنجا را ملاقات می‌کردم می‌گفتند: ای جابر کجا می‌خواهی بروی؟ من نیز می‌گفتم: به مسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می‌روم. تا اینکه به مسجد رسیدم، پس وارد آنجا شدم و کسی را جز سرورم علی بن حسین علیه السلام را در آنجا ندیدم، در حالی که ایستاده بود و به تنهایی نماز صبح را می‌گزارد. پس من نیز ایستادم و با نماز او نماز خواندم. زمانی که نمازش را تمام کرد سجده شکر برد سپس نشست و به دعاگویی پرداخت و من نیز به دعاهای او آمین می‌گفتم. به محض اینکه آخرین دعایش به پایان رسید خورشید برآمد. پس ایشان سریعا با پای پیاده رو به قبله و به سمت قبر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم ایستاد، سپس دستانش را بلند کرده به گونه‌ای که در مقابل صورتش بود و فرمود:

«ای پروردگارم و ای سرورم! تو مرا آفریدی و خلقت مرا آغاز نمودی، هیچ نیازی به من نداشتی بلکه از روی فضل و منت نهادن بر من، مرا آفریدی، و اجل و روزیی‌ای برایم تعیین نمودی که از آن‌ها تعدی نمی‌کنم و هیچ کسی نمی‌تواند چیزی از آن‌ها را از من بکاهد. تو با انواع نعمت‌ها و بی‌نیازی در کودکی و نوجوانی مرا در کنف و محافظت خود قرار دادی بدون آنکه عملی انجام داده باشم تا آن را برای من به حساب آوری و به سبب آن پاداشم دهی، بلکه این محافظت از جانب تو به خاطر فضل و کرم و منتی بود که بر من نهادی. پس چون زمان و أجل کتاب علم تو فرا رسید و به من توفیق شناخت وحدانیت و اقرار به ربوبیتت را دادی، من مخلصانه به یکتایی تو ایمان آوردم و در ملک و پادشاهیت کسی را به عنوان شریک و در قدرت کسی را به عنوان یاری رساننده تو فرا نخواندم و هیچ همسر و فرزندی را به تو نسبت ندادم.

پس هنگامی که مُنتهای رحمتت بر من رسید منت نهادی به وسیله کسی که مرا به واسطه او از گمراهی هدایت کردی، و به واسطه او مرا از هلاکت نجات دادی و از سرگردانی خلاص نمودی و از جهل و نادانی رهاییم بخشیدی، و آن شخص دوستدار و پیامبرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم است، او نزدیکترین مخلوقاتت به توست و والاترین جایگاه را نزد تو دارد، پس با او به وحدانیت گواهی دادم و به ربوبیت تو و رسالت او اقرار کردم و اطاعت و فرمانبرداری وی را بر خود واجب دانستم، پس همان طور که دستور فرمودی از او اطاعت کردم و در آنچه حتمی گرداندی، او را تصدیق نمودم. او را با کتابی که بر وی نازل فرمودی و با سبع المثانی که بر وی وحی شد، ویژه گرداندی و آن کتاب را قرآن نامیدی و این کتاب را با کنیه «فرقان بزرگ» نام نهادی پس ای کسی که اسمت بزرگ شد فرمودی: «وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ» - . حجر / ۸۷ - {و به راستی، به تو سبع المثانی [سوره فاتحه] و قرآن بزرگ را عطا کردیم.} و فرمودی و فرمایشت درباره آن بزرگ بود آن هنگام که آن را با نام گذاری اسمی از أسماء مختص گرداندی وفرمودی: «طه مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى» - . طه / ۲ - { قرآن را بر تو نازل نکردیم تا به رنج افتی} و ای خدایی که کلامت بزرگ شد فرمودی: «يس * وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ» - . یس / ۱ _ ۲ - { یس سوگند به قرآن حکمت آموز} و ای خدایی که نام‌هایت مقدس شد فرمودی: «ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ» - . ص / ۱ - {صاد. سوگند به قرآن پراندرز} و ای خدایی که نعمت‌هایت بزرگ شد فرمودی: «ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ» - . ق / ۱ - {قاف، سوگند به قرآن باشکوه.}

و او (پیامبر) را به این امر ویژه گردانـدی که او را قسم خود قرار دادی آنگاه که نامش را ذکر کردی و قرآن را با نامش قرین کردی. پس هر شاهـد قسـمی که در کتـابت آوردی و قرآن را مرادف آن کردی، آن اسم اوست و آن شـرافتی است که او را بدان مشـرف گرداندی و فضیلتی است که به سوی او فرستادی به گونه‌ای که زبان‌ها و فهم‌ها از علم به توصیفی که مقصود تو بوده، عاجزنـد و از علم به حمـد و ثنای تو برای آن ناتوان است و در تاییـد کتابت و قبول آنچه در آن آمـده است، ای خدایی که بزرگیت گرامی است فرمودی: «هـذا كِتابُنـا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِ » - . جاثیه / ۲۹ - {این است کتابِ ما که علیه شـما به حق سخن می گویـد} و فرمودی، عزیز و گرامی شدی: «ما فَرَّطْنا فِي الْكِتابِ مِنْ شَـيْ ءٍ» {ما هیچ چیزی را در کتاب [لوح محفوظ] فروگـذار نکرده ایم} و ای مبـارک شـده و بزرگ شـده در عموم ابتـدای سوره‌هـای قرآن فرمودی،: «الر تِلْـكَ آيـاتُ الْكِتابِ الْحَكِيم ، الر كِتابٌ أُحْكِمَتْ آياتُهُ ثم فصلت الر تِلْكَ آياتُ الْكِتابِ الْمُبِينِ ، المر تِلْكَ آياتُ الْكِتابِ ، الر كِتابٌ أَنْزَلْناهُ إِلَيْكَ ، الر تِلْكَ آياتُ الْكِتابِ وَ الم ذلِكَ الْكِتابُ لا رَيْبَ فِيهِ ».

و در آیـات دیگری از سوره‌هـا و طس‌هـا و و حم‌هـا، در همه این‌ها همراه با قَسَـمی که اسم کسـی بوده که او را به وحی خود اختصـاص دادی، و اسـرار غیبی‌ات را نزدش نهاده‌ای، این کتاب را ثنا نمودی و او در این کتاب شـرایط فریضه‌هایت را برای ما توضـیح داد و سـنت‌های آشـکارات را برای ما تبیین نمود و حلال و حرام را برای ما بیان کرد و تاریکی‌های سـخت را برای ما روشـن و نـورانی کرد و مـا را از ارتکـاب گناهـان دور گردانــد و اطاعت و فرمـانبرداری را بر مـا واجـب گردانیــد و پس از فرمانبرداریمـان به ما وعـده شـفاعت داد. و من از جمله کسانی بودم که امر او را اطاعت کرده و دعوت او را اجابت نموده و به ریسـمان او چنـگ زدم، پس نمـاز به پـا داشـتم و زکـات پرداخت کردم و روزه را که حق قرار دادی بر خود لازم کردم و ای خـدایی که نـامت بزرگ شـد فرمودی: «كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ» - . بقره / ۱۸۳ - {روزه بر شـما مقرر شده است، همان گونه که بر کسانی که پیش از شـما [بودند] مقرر شده بود} سـپس آن را تبیین نمودی و ای خدایی که عزیز و گرامی شدی فرمودی: «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِىَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ» - . بقره / ۱۸۵ - { ماه رمضان [همان ماه] است که در آن، قرآن فرو فرستاده شده است} و فرمودی: «فَمَن شَـهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ» - . بقره / ۱۸۵ - { پس هر کس از شـما این ماه را درک کنـد بایـد آن را روزه بـدارد.} و به حج خانه خود که آن را حرمت نهادی اشتیاق پیدا کردم پس از آنکه آن را واجب کردی، پس ای خـدایی که نامت بزرگ شد فرمودی: «وَلِلّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْـتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً» - . آل عمران / ۹۷ - { و برای خـدا، حـج آن خـانه، بر عهـده مردم است [البته بر] کسـی که بتوانـد به سـوی آن راه یابـد} و ای خـدایی که عزیز و گرامی شـدی فرمودی: «وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ * لِيَشْـهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَـذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ» - . حـج / ۲۷ _ ۲۸ - {و در میـان مردم برای [ادای] حج بانگ برآور تا [زائران] پیاده و [سوار] بر هر شتر لاغری- که از هر راه دوری می آیند- به سوی تو روی آورند، تا شاهد منافع خویش باشند، و نام خدا را در روزهای معلومی بر دامهای زبان بسته ای که روزی آنان کرده است ببرند.} خداوندا از تو می... خواهم مرا از کسانی قرار دهی که بتواننـد به سوی حـج راه یابنـد و از مردانی قرار دهی که به سوی آن می‌روند تا شاهد منافع خویش باشـند و به پاس آنچه خداونـد آنان را به سوی آن هـدایت کرد، او را بزرگ بدارند. ای پروردگارا مرا برای جهاد در راهت برای مقابله با دشمنت به همراه ولی خود - شاید این کلام از جابر باشد چرا که امام خودش ولی زمانش است و در جلد ۹۰ ص ۷۰ توضیح در این باره گذشت رجوع شود - یاری برسان همانطور که ای خدایی که کلامت بزرگ شد فرمودی: «إِنَّ اللّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَـهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ» - . توبه / ۱۱۱ - { در حقیقت، خدا از مؤمنان،

جان و مالشان را به [بهای] اینکه بهشت برای آنان باشد، خریده است همان کسانی که در راه خدا می جنگند.} و ای خدایی که نامهایت بزرگ شد فرمودی: «وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ» - . محمد / ۳۱ - {و البتّه شما را می آزماییم تا مجاهدان و شکیبایانِ شما را باز شناسانیم، و گزارشهای [مربوط به] شما را رسیدگی کنیم.} خداوندا پس آن راه را بر من بنما تا در آن راه با جان و مالم در طلب خشنودی تو بجنگم و از جمله رستگاران باشم، پروردگارا راه گریز از تو کجاست، و پس از این جز بردباری تو چیزی در وسع و توان من نیست، پس نسبت به من رؤوف و مهربان باش و به سوی من بیا و از من قبول کن، و برای من در آن برکتِ آمرزش گناهان و پاداش نیکو را بزرگ بدار و درستی تصدیق کردن آنچه که از من خواستی را نشانم بده و اگر تا سال دیگر به من عمر دادی و آن را آخرین عهد من قرار ندادی، مرا به توفیق رسیدن به رضایت مندیت یاری ده. و ای پرودگار من، در این روز مرا در همه دعای زنان و مردان مؤمنی که اجابت نمودی، شریک گردان و هرگاه در این جایگاهی که در مقابل تو هستم دعایم را اجابت کردی، آنان را در دعایم شریک کن چرا که من برای خودم و برای آن‌ها به سوی تو اشتیاق دارم و برای خودم و برای آن‌ها به تو پناه می‌برم، پس دعایم را اجابت کن ای مهربان‌ترین مهربانان. - . اقبال الاعمال : ۲۸۵ -

اختیار ابن الباقی و جنهٔ الامان: از جابر همین حدیث روایت شده است. - . مصباح الکفعمی : ۶۴۹ -

**[ترجمه]

بیان

الطفل يكون واحدا و جمعا كما قال تعالى أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلى عَوْراتِ النِّساءِ(۱) و الناشى الغلام إذا شب و ارتفع عن حد الصبا و قرب من الإدراك فلما بلغت بى أجل الكتاب أى من إيجادى أو إيصالى حد المعرفه و كلمه من فى قوله من علمك تعليليه و يحتمل التبعيض أيضا أى مما تعلم من مصالحى و أحوالى و نسبه ينسبه بالضم و ينسبه بالكسر ذكر نسبه و الجوهرى لم يذكر الكسر و أسميته أى الكتاب.

ثم إن هذا الدعاء يدل على أن جميع فواتح السور من أسماء النبى صلى الله عليه و آله قال الكفعمى قلت اختلف فى الحروف المفتتح بها السور على أقوال:

الأول أنها من المتشابهات التى لا يعلم تأويلها إلا الله و هو المروى عن الأئمه عليهم السلام.

الثانى أنها من أسماء السور و مفاتحها.

الثالث أن المراد بها أسماء الله تعالى لأن عليا عليه السلام: كان يقول فى دعائه يا كهيعص و يا حم عسق، و لعله أراد يا منزلهما.

الرابع أن المراد بها الدلاله على أسمائه تعالى فمعنى الم أنا الله أعلم و المر أنا الله أعلم و أرى و المص أنا الله أعلم و أفصل و الكاف فى كهيعص من كاف و الهاء من هاد و الياء من حكيم كذا و العين من عليم و الصاد من صادق و قيل الكاف كربلاء و الهاء هلاك العتره و الياء يزيد العين عطش الحسين و الصاد صبره و قيل الألف يدل على اسم الله و اللام على اسم جبرئيل و

المیم علی اسم محمـد صـلی الله علیه و آله أی القرآن منزل من الله بلسـان جبرئیل علی محمـد صـلی الله علیه و آله و قیل الألف مفتاح اسم الله و اللام مفتاح اسم اللطیف و المیم مفتاح اسم محمد صلی الله علیه و آله.

و قال أهل الإشاره الألف من أنا و اللام من لی و المیم من منی فأشار بالألف إلی أنه الکل و باللام إلی أن له الکل و بالمیم إلی أن منه الکل و قیل الألف

ص: ۱۰

۱- ۱. النور: ۳۱.

من الآلاء و اللام من اللطيف و الميم من المجيد أقسم سبحانه من آلائه و لطفه و مجده و قيل الألف من أقصى الحلق و هو مبدأ المخارج و اللام من طرف اللسان و هو وسطها و الميم من الشفه و هو آخرها جمع سبحانه بينها فى الم إيماء إلى أن العبد ينبغى أن يكون أول كلامه و وسطه و آخره فى ذكره تعالى.

و ذكر الثعلبى فى تفسيره عن على عليه السلام فى قوله تعالى الم إن فى الألف سته صفات من صفاته تعالى الأول الابتداء فإنه تعالى ابتداء جميع الخلق و الألف ابتداء الحروف الثانى الاستواء فإنه تعالى عادل غير جائر و الألف مستوفى ذاته الثالث الانفراد فإنه تعالى فرد و الألف فرد الرابع اتصال الخلق بالله و الله تعالى لا يتصل بهم و كذلك الألف لا يتصل بالحروف و هى المتصله به الخامس أنه تعالى مباين لجميع خلقه بصفاته و الألف مباين لجميع الحروف السادس أنه تعالى سبب ألفه الخلق و كذلك الألف سبب ألفه الحروف.

و عن على عليه السلام: أن لكل كتاب صفوه و صفوه القرآن حروف التهجى.

و عن الشعبى أن لله تعالى فى كل كتاب سرا و سره فى القرآن حروف الهجاء المذكوره.

قلت و هذه الحروف إذا جمعتها و حذفت المتكرر كانت على صراط حق نمسكه و هى أربعه عشر حرفا نصف حروف المعجم و هى قد اشتملت على أنصاف أجناس الحروف و بيان ذلك أن فيها من المهموسه نصفها و من المجهوره نصفها و من الشديده نصفها و من الرخوه نصفها و من المطبقه نصفها و من المنفتحه نصفها و من المستعليه نصفها و من المنخفضه نصفها و من حروف القلقله نصفها.

و أما كهيعص فقد مر تفسيرها و قيل إن معناها كاف لعباده هاد لهم يده فوق أيديهم عالم بهم صادق بوعده.

و أما طسم و طس قيل فيهما ما مر فى الم و قيل إنه سبحانه أقسم بطوله و

سنائه و ملكه و عن النبى صلى الله عليه و آله: الطاء طور سينا و السين الإسكندريه و الميم مكه.

و قيل الطاء شجره طوبى و السين سدره المنتهى و الميم محمد المصطفى و أما ن فقيل هو الحوت الذى تحت الأرض و قيل هو الدواب و قيل هو نهر فى الجنه قال الله تعالى له كن مدادا فجمد و كان أشد بياضا من اللبن و أحلى من الشهد فقال للقلم اكتب فكتب القلم ما كان و ما هو كائن إلى يوم القيامه روى ذلك عن الباقر عليه السلام.

ثم قال (١)

هذا الكلام يدل على أن ن و ق و ص و يس و طه من أسماء النبى صلى الله عليه و آله فأما ق و ص فلم أر فى التفاسير ما يدل على ذلك و أما يس فذكر الطبرسى فى تفسيره أن معناه يا إنسان عن أكثر المفسرين و قيل يا رجل و قيل يا محمد و قيل معناه يا سيد الأولين و الآخرين و عن الصادق عليه السلام هو اسم النبى صلى الله عليه و آله و أما طه فهو يا رجل بلغه عكه قال الشاعر :

إن السفاهه طه من خلائقكم. لا بارك الله فى القوم الملاعين

قال الحسن هو جواب للمشركين حين قالوا إنه شقى فقال سبحانه يا رجل ما أَنْزَلْنا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقى لكن لتسعد به و لتنال الكرامه فى الدارين قيل و كان يصلى الليل كله (٢)

و يعلق صدره بحبل لا يغلبه النوم فأمره سبحانه بالتخفيف على

ص: ١٢

١- ١. راجع مصباح الكفعمىّ ص ۶۵۲، بتقديم و تأخير.

٢- ٢. ذكر ذلك مجاهد على ما نقله السيوطى فى الدّر المنثور ج ۴ ص ٢٨٨ و كان ينسبه الى الصحابه أيضا كما فى ص ٢٨٩ و لكنه كذب و زور، كيف و قد قال عزّ و جلّ فى سوره المزّمّل و هى ثالثه السور النازله على الرسول صلى الله عليه و آله :« يا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَ رَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا» فأوجب عليه أن ينام شيئا من الليل نصفه أو ثلثه أو ثلثيه، على ما عرفت شرح ذلك فى ج ٨٧ ص ١١٩، و لذلك حكى اللّه عزّ و جلّ سيرته و سنته صلى الله عليه و آله فى آخر السوره و قال:« إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنى مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَ نِصْفَهُ وَ ثُلُثَهُ وَ طائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ» فنص على أنه صلى الله عليه و آله و هكذا أصحابه كانوا قليلا من الليل ما يهجعون، امتثالا لما ندبهم اللّه عزّ و جلّ الى أنّه جعل الليل لباسا و النوم فيه سباتا و جعل النهار معاشا. فما أخرجه السيوطى فى دره عن ابن مردويه عن علىّ عليه السلام أنّه قال: لما نزل على النبىّ صلّى اللّه عليه و آله« يا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا» قام الليل كله حتّى تورمت قدماه فجعل يرفع رجلا و يضع رجلا فنزل عليه« طه ما أَنْزَلْنا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقى» فمما يسقط و يتهافت صدره بذيله، فان آيه المزّمّل تأمره بنوم الليل و القيام من نصفه أو آخره، فكيف خالف و قام الليل كله، و كيف يصحّ الصلاه مع القيام على رجل واحده، و القيام كذلك موجب لفوات القرار و سبب للتحريك الدائم بالنسبه الى القائم بالرجل السالمه، كيف و بالرجل المتورمه مع أن القيام على رجل واحده- اذا كانتا متورمتين-

أصعب و أوجع. و هكذا ما قالوه فى تعليق الحبل بالصدر، باطل مموه. فان القيام كذلك ينافى الاستقلال و بعد غلبه النوم و النعاس تبطل الصلاه رأسا و انما تناسب العباد المتصنعين من المتصوفه. فما روى من ذلك و أشباهها كلها آراء الصحابه و التابعين على ما نقله السيوطى فى دره، و كلها خلاف الحق، و خلاف ظاهر الآيه الكريمه، بل الحق أن السوره الكريمه بتمامها نزلت تسليه من اللّه عزّ و جلّ و تطيبا منه لقلب رسوله الكريم حيث قام فيهم بأعباء الدعوه سنين، و قاسى أنواع الشدائد و المحن فى ذلك و لم يؤمن به مع ذلك الا قليل من قليل. حتى أن قريشا عيرته بأنّه شقى مفلوك منذ نزل عليه القرآن بزعمه موهون عند ربّه حيث أنزل عليه ما قد شقى به و ذل و هان فى قومه بعد ما كان عزيزا من دون أن يوفق و يأتى بخير و من هو انه و شقائه على ربّه أنّه كلما آذيناه و عيرناه و أذللناه لا يعترينا ربّه بسوء و كلما قلنا: فأتنا بما تعدنا ان كنت من الصادقين، لا يجترئ على ربّه أن يسأل ذلك، و لعله سأله فلم يجبه. فأنزل عليه عزّ و جلّ سوره طه جملا و فى صدرها هذه التسليه و التطيب بأنّه: طه ما أَنْزَلْنا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقى إِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشى، يعنى أنك لا تشقى بالقرآن و دعوته بل تسعد و تعلو دعوتك على كل دعوه، و انما قل المؤمنون بك و التابعون لدعوتك، لان القرآن تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشى، و من يتذكر و يخشى من المجتمع قليل من قليل و إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ باللّه و هم الاقلون عددا. ثمّ قص عليه قصه موسى بطولها و خصوصا ما قاساه من الشدائد و المحن قبل البعثه و بعدها و ذكره بأنّه أيضا لم ينجح دعوته الا بعد سنين متطاوله و مقاساه المحن الكثيره الوافره من فرعونه و ملائه، بل و من قومه بنى إسرائيل قبل انجائهم و بعده من التضارب فى الآراء ثمّ من فتنه السامرى و عجله. ثمّ ذكره صلى الله عليه و آله بقصه آدم و خروجه من الجنه حيث وعد للانس و الجن على نفسه بتمتعهم فى الحياه الدنيا اختبارا حيث قال: اهْبِطا مِنْها جَمِيعاً بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدىً فَمَنِ اتَّبَعَ هُدايَ فَلا يَضِلُّ وَ لا يَشْقى* وَ مَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكاً» الآيات ۱۲۳ و ۱۲۴ من السوره. ثمّ انزل عليه بعد هذه التقدمه و التوطئه، أن اللّه عزّ و جلّ انما لا يعتريهم بسوء و لا ينزل بهم العذاب حسب استعجالهم و لا يأتيهم بالآيات طبقا لاقتراحهم، لما سبق منه الوعد بتمتعهم حتى حين، وَ لَوْ لا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ وَ أَجَلٌ مُسَمًّى قدر لهم لَكانَ لِزاماً فَاصْبِرْ عَلى ما يَقُولُونَ وَ سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ قَبْلَ غُرُوبِها وَ مِنْ آناءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَ أَطْرافَ النَّهارِ لَعَلَّكَ تَرْضى.

نفسه و أنه ما أنزل عليه القرآن ليتعب كل هذا التعب.

و قرئ شاذا بفتح الطاء و سكون الهاء و معناه طاء الأرض بقدميك جميعا فعن الصادق عليه السلام: كان يعتمد على إحدى رجليه فی الصلاه ليزيد تعبه فيها فأنزل الله

ص: ١٣

تعالى عليه ما أَنْزَلْنا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقى.

و أما ص فروى عن الصادق عليه السلام أنه اسم من أسمائه تعالى أقسم به و قيل هو اسم للسوره و قيل اسم من أسماء القرآن و قيل إن محمدا صلى الله عليه و آله قد صدق و أما ق فهو اسم للسوره أو اسم من أسمائه تعالى أو اسم للجبل المحيط بالأرض ملخص من تفسير الطبرسى و البيضاوى و الكشاف و الثعلبى و على بن إبراهيم انتهى.

و قلت عزيت و جليت كذا فى أكثر النسخ بالتشديد و لا وجه له و يحتمل أن يكون بالتخفيف بقلب الثانيه ياء من قبيل أمليت و أمللت و فى بعض

ص: ۱۴

النسخ عزت و جلت و هو أظهر إِنَّ اللَّهَ اشْتَرى (۱) قیل حقیقه الاشتراء لا یجوز علیه لأن المشتری إنما یشتری ما لا یملک و هو تعالی مالک الأشیاء کلها لکنه مثل قوله سبحانه مَنْ ذَا الَّذِی یُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً(۲) فی أنه تعالی ذکر لفظ الشراء و القرض تلطفا لتأکید الجزاء(۳) و لما کان سبحانه ضمن الثواب علی نفسه

ص: ۱۵

۱- ۱. براءه: ۱۱۱.

۲- ۲. البقره: ۲۴۵، الحدید: ۱۱.

۳- ۳. بل ذکر الاشتراء حقیقه لا مجازا، و لا ینافی ذلک ملکه للنفوس و الأموال، فان اللّه عزّ و جلّ قد ملک النفوس و الأموال تکوینا و انما خیر کل نفس و ما یفعله فی نفسه و ماله تشریعا و اختبارا، و کلفهم فی أنفسهم و أموالهم بما رضی منهم و لهم و من ذلک التکلیف و الاختبار: اشتراء أموالهم و أنفسهم بأن لهم الجنه ترغیبا فی الطاعه. فالمعامله تشریعیه عرفیه، و ان کان رأس المال مملوکا للمشتری تکوینا. فکما قد یکاتب الرجل عبده المملوک الذی لا یملک لنفسه شیئا، بأنه ان أدی إلیه کذا و کذا فهو حر، أو یضار به بأنّه ان أدی إلیه کل یوم ثلاث دراهم فلا علیه بعد ذلک ان استراح و لم یعمل عمله، یصح عرفا أن یعامل المولی الحقیقی مع عباده تکلیفا و اختبارا و یجعل لهم سبقا ترغیبا فی الطاعه. و کما لا یجوز للمولی أن یرجع فی عقد کتابته و مضاربته و یتعلق بأن العبد و ما فی یده کان لمولاه، و لو تحامل علی عبده و استنقذ ما فی یدیه من دون أن یحرره بعد أداء مال الکتابه أو ألجأه الی العمل بعد توفیته کل یوم ثلاث دراهم کان ذلک مذموما عقلا، فهکذا بالنسبه إلی اللّه عزّ و جلّ و عباده المملوکین. و بهذا البیان یندفع ما قالته المتکلمون من أن الجزاء بالتفضل لا بالاستحقاق، فان الاستحقاق انما کان بعد التعامل و بسببه، لا ـ بنفس العمل. فلو کان اللّه عزّ و جلّ أمر عباده بالتکالیف و لم یعین لکل عمل من أعمال الخیر المأمور بها جزاء، ثمّ تعبد الناس و أطاعوه فی أوامره لم یکن لهم جزاء استحقاقا، و کان ما أعطاهم عزّ و جلّ تفضلا و إحسانا و أمّا بعد تعیین الجزاء جعلا ـ و الترغیب فی الطاعه معامله، فکل عامل یستحق جزاء عمله بهذا التعامل و ان کان بحسب التکوین تفضلا و إحسانا فی تفضل و احسان.

عبر عن ذلک بالاشتراء و جعل الثواب ثمنا و الطاعات مثمنا علی ضرب من المجاز و أخبر أنه اشتری من المؤمنین أنفسهم یبذلونها فی الجهاد فی سبیله و أموالهم ینفقونها فی مرضاته علی أن یکون فی مقابل ذلک الجنه.

و اللام فی لَنَبْلُوَنَّکُمْ (۱) للقسم أی نعاملکم معامله المختبر بما نکلفکم من الأمور الشاقه حتی یتمیز المجاهدون من جملتکم و الصابرون علی الجهاد و قیل معناه حتی یعلم أولیاؤنا المجاهدین منکم و أضافه إلی نفسه تعظیما لهم و تشریفا کما قال إِنَّ الَّذِینَ یُؤْذُونَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ (۲) أی یؤذون أولیاء الله.

وَ نَبْلُوَا أَخْبارَکُمْ أی نختبر أسرارکم و البلاء علی ثلاثه أوجه نعمه و اختبار و مکروه و أصل البلاء المحنه و الله تعالی یمتحن العبد بنعمه لیمتحن شکره و یمتحنه بما یکرهه لیمتحن صبره.

**[ترجمه]«طفل» هم مفرد و هم جمع است همان طور که خداوند فرموده است: «أَوِ الطِّفْلِ الَّذِینَ لَمْ یَظْهَرُوا عَلَی عَوْرَاتِ النِّسَاءِ» - . نور / ۳۱ - {یا کودکانی که بر عورت‌های زنان وقوف حاصل نکرده اند.} و «ناشی» پسری است که جوان شود و از مرز کودکی بگذرد و به ادراک و تعقل نزدیک شود. «فلما بلغت بی اجل الکتاب» یعنی به وجود آوردن من و رساندن من به مرز شناخت. و «من» در «من علمک» برای تعلیل است و نیز ممکن است «من» بعضیه باشد یعنی از آنچه که از منافع و احوال من می‌دانی. و «نسبه ینسُبه» با ضمه و «ینسِبه» با کسره یعنی نسبت او را ذکر کرد. و جوهری حالت کسره آن را ذکر نکرده است و «أسمیته» یعنی کتاب را نامیدی .

همچنین این دعا دلالت بر این دارد که همه کلمات آغازین سوره‌ها از نام‌های پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است. کفعمی گفته است: گویم در حروفی که سوره‌ها با آن آغاز شده‌اند بر چند دیدگاه اختلاف نظر وجود دارد:

اول: این حروف از متشابه‌هایی است که جز خداوند کسی تاویل آن را نمی‌داند و این قول از امامان علیهم السلام روایت شده است.

دوم: این حروف از نام‌های سوره‌ها و آغازین آن‌هاست.

سوم: مقصود از این حروف نام‌های خداوند متعال است زیرا حضرت علی علیه السلام در دعایش می‌فرمود: ای کهیعص و ای حمعسق، و شاید مقصود ایشان: ای نازل کننده این دو حرف، باشد.

چهارم: مقصود از این حروف، دلالت بر نام‌های خداوند متعال باشد. پس معنی «الم» «أنا الله اعلم» یعنی من خداوند می‌دانم. و معنی «المر» «أنا الله اعلم و «المر» یعنی من خداوند می‌دانم و درک می کنم. و معنی «المص» «أنا الله اعلم و أفصل» یعنی من خداوند می‌دانم و تفصیل می‌دهم. و کاف در «کهیعص» از کفایت دهنده و هاء از هدایت گر و یاء از حکیم و عین از علیم و صاد از صادق می‌باشد. و گفته شده کاف، کربلاء و هاء، هلاک شدن عترت و یاء، یزید و عین، عطش حسین و صاد، صبر حسین است. و گفته شده: الف بر اسم خداوند، و لام بر اسم جبرئیل و میم بر اسم محمد صلی الله علیه و آله و سلم دلالت می کند یعنی قرآن از جانب خداوند با زبان جبرئیل بر محمد صلی الله علیه و آله و سلم نازل شده است، و گفته شده: الف کلید اسم خداوند و لام کلید اسم لطیف و میم کلید اسم محمد می‌باشد.

و اهل اشارت گفته‌اند: الف از «أنا» و لام از «لی» و میم از «منی» گرفته شده و با الف به این اشاره دارد که خداوند کُلّ است و با لام به این اشاره دارد که همه چیز از آنِ خداوند است و با میم به این اشاره دارد که همه چیز از جانب اوست. و گفته شده: الف از آلاء (نعمت‌ها) و لام از لطیف و میم از مجید گرفته شده و خداوندِ پاک و منزه از نعمت‌ها و لطف و بزرگیش سوگند یاد کرده است. و گفته شده: الف از «أقصی الحلق» (دورترین قسمت حلق) و آن مبدأ مخارج حروف است و لام از «طرف اللسان» (گوشه زبان) و آن میانه مخارج است و میم از «شفة» (لب) و آن انتهای مخارج است. خداوند سبحان در «الم» به صورت اشاره بین این سه مورد جمع کرده است تا اینکه برای بنده شایسته باشد که آغاز و میانه و پایان نقل قولش با ذکر خداوند متعال باشد.

ثعلبی در تفسیر خود از علی علیه السلام در باره این سخن خداوند «الم» ذکر کرده است که در «الف» شش صفت از صفت‌های خداوند متعال وجود دارد، صفت اول ابتداء است زیرا خداوند متعال آغازگر همه مخلوقات است و «الف» حرف آغازین حروف است، صفت دوم استواء است، خداوند متعال عادل غیر ظالم است و الف ذات متعال را به صورت کامل در بردارد، صفت سوم انفراد است، خداوند متعال فرد است و الف نیز فرد است، صفت چهارم اتصال مخلوقات به خداوند و عدم اتصال خداوند متعال به مخلوقات است و همچنین الف نیز به حروف متصل نمی‌شود و حروف به آن متصل می‌شوند، صفت پنجم این است که خداوند به خاطر صفاتش با همه مخلوقاتش متفاوت است و الف نیز با همه حروف متفاوت است، صفت ششم این است که خداوند متعال سبب الفت مخلوقات است و الف نیز سبب الفت حروف است.

از علی علیه السلام روایت شده که فرمود: هر کتابی بهترین و خالص‌ترینی دارد و بهترین و خالص‌ترین قرآن حروف هجاء است

و از شعبی روایت شده که گفته است: همانا خداوند متعال در هر کتابی رازی نهاده است و راز او در قرآن حروف هجاء مذکور است.

گفتم: اگر این حروف را جمع کنی و حروف تکراری آن را حذف نمایی بدین صورت خواهد شد: «علی صراط حق نمسکه» (علی راه حق است بدان چنگ می‌زنیم) که چهارده حرف و نصف حروف الفباء است، و نصف انواع حروف را شامل می‌شود، بدین صورت که نصفِ حروف بی‌صدا و نصفِ حروف صدادار و نصف حروف شدید و نصف حروف نرم و نصف حروف مطبقه و نصف حروف منفتحه و نصف حروف مستعلیه و نصف حروف منخفضه و نصف حروف قلقله است .

و اما تفسیر کهیعص بیان شد و گفته شده: معنای آن بدین صورت است که خداوند برای بندگان کافی است، هدایت‌گر آنان می‌باشد و قدرت او بالای قدرت آنان است، بر آنان علم و آگاهی دارد و وعده‌اش راست و صادق است.

و اما در طسم و طس آنچه که در «الم» بیان شد در این دو حرف نیز وجود دارد و گفته شده: خداوند پاک و منزه به منت و نور و پادشاهی‌اش سوگند یاد کرده است. و از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که طاء، طور سینا و سین، اسکندریه و میم، مکه است. و گفته شده که طاء درخت طوبی و سین، سدرة المنتهی و میم، محمد مصطفی است. و در مورد «ن» گفته شده که برجی از برج‌های آسمان است که در زیرِ زمین واقع شده‌است و گفته شده جنبده‌ای است و گفته شده که

رودخانه‌ای در بهشت است که خداوند به آن گفت: جوهر باش، پس خشک شد و آب این رودخانه از شیر سفیدتر و از عسل شیرین‌تر بود، پس خداوند به قلم امر کرد: بنویس، و قلم آنچه را بوده و آنچه را تا روز قیامت به وجود می‌آید نوشت. این فرموده از امام باقر علیه السلام روایت شده است.

سپس فرمود: - . رجوع کنید به : مصباح الکفعمی : ۶۵۲ - این کلام دلالت بر این دارد که ن و ق و ص و یس و طه از نام... های پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است. اما چیزی در تفاسیر در مورد ق و ص ندیده‌ام که بر این مطلب دلالت کند و اما در مورد یس، طبرسی در تفسیر خود ذکر کرده است که به معنی: ای انسان است و از بسیاری از مفسران این معنی ذکر شده است، و گفته شده: ای مرد (شخص)، و گفته شده: ای محمد و گفته شده به معنای: ای سرور پیشینیان و پسینیان است، و از امام صادق علیه السلام روایت شده که آن اسم پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است. و اما طه در زبان (لهجه) عکۀ به معنای: ای مرد (شخص) است. شاعر سروده است:

ای مرد، بی‌خردی از طبیعت و سرشت شماست

خداوند در قوم ملعون و نفرین شده برکت نیندازد .

امام حسن علیه السلام فرمود: این حرف جواب مشرکان است زمانی که گفتند: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم رنج دیده و نگون بخت است. پس خداوند سبحان فرمود: ای مرد «ما أنزلنا علیک القرآن لتشقی»ما قرآن را بر تو نازل نکردیم تا به رنج بیفتی و نگون بخت شوی، بلکه برای اینکه سعادتمند گردی و در دنیا و آخرت به کرامت دست یابی، گفته شده: پیامبر تمام شب را نماز می‌خواند - . مجاهد بر اساس آنچه سیوطی در در المنثور ج ۴ ص ۲۸۸ نقل کرده، این را ذکر کرده است و همچنین آن را به صحابه نسبت داده است. اما این حدیث دروغ است. چگونه ممکن است درحالی که خداوند عزّ و جلّ در سوره مزمل که سومین سوره نازل شده بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است می‌فرماید: «یا أیها المزمل قم اللیل إلا قلیلا نصفه أو انقص منه قلیلا أو زد علیه و رتل القرآن ترتیلا» ای جامه به خویشتن فروپیچیده، به پا خیز شب را مگر اندکی، نیمی از شب یا اندکی از آن را بکاه، یا بر آن [نصف] بیفزای و قرآن را شمرده شمرده بخوان. پس خداوند بر پیامبر واجب کرده که نصف شب یا یک سوم یا دو سوم آن را بخوابد. و بر همین اساس خداوند سیره و سنت پیامبر را در پایان سوره بیان کرده و می‌فرماید: «إن ربک یعلم أنک تقوم أدنی من ثلثی اللیل و نصفه و ثلثه و طائفه من الذین معک» در حقیقت، پروردگارت می داند که تو و گروهی از کسانی که با توانند، نزدیک به دو سوّم از شب یا نصف آن یا یک سوّم آن را [به نماز] برمی خیزید. پس این مطلب بر این دلالت دارد که پیامبر و صحابه ایشان پاسی از شب را می‌خوابیدند تا از آنچه خداوند آنان را بدان فرا خوانده فرمان ببرند چرا که خداوند شب را پوششی و خواب در آن را مایه آرامش و روز را برای معاش قرار داده است.

اما آنچه سیوطی از ابن مردویه از حضرت علی علیه السلام روایت کرده که وقتی این آیه بر پیامبر نازل شد که «یا أیها المزمل قم اللیل إلا قلیلا» پیامبر تمام شب را بیدار می‌ماند و عبادت می‌کرد تا جایی که پاهایش ورم کرد و یک پایش را از زمین بلند کرده و پای دیگر را بر زمین می‌نهاد و خداوند آیه دوم سوره طه «طه ما أنزلنا علیک القرآن لتشقی» قرآن را بر تو نازل نکردیم تا به رنج بیفتی.را نازل فرمود، این حدیث مردود است زیرا آیه سوره مزّمل ایشان را به خواب شب و قیام نصف یا قسمتی از آن دستور می‌دهد. پس چگونه امکان دارد پیامبر از دستور خداوند مخالفت کرده و کل شب را بیدار بماند و به

عبادت بپردازد و چگونه نماز با با نهادن یک پا بر زمین صحیح است و نماز گزاردن این چنینی سبب از بین رفتن آرامش و به حرکت درآمدن پای نمازگزار در نماز می‌شود. و نماز خواندن با پای ورم پیدا کرده بسیار سخت تر و دردناک تر است.

همچین آنچه درباره بستن طناب به سینه گفته شده باطل و جعلی است زیرا برپایی نماز در این حالت با استقلال فرد منافات دارد و پس از غلبه خواب و چرت نماز یکسره باطل می‌شود و این عمل با عبادت متصوفه تناسب دارد.

پس آنچه در این باره روایت شده و نظایر آن همه اش بنا بر آنچه سیوطی در کتابش نقل کرده آراء صحابه و تابعین است و همه اش خلاف حق و خلاف ظاهر آیه کریمه است. بلکه حقیقت این است که همه سوره کریمه برای دلداری پیامبر از جانب خداوند است چرا که پیامبر سال‌های زیادی بار دعوت را بر دوش کشید و انواع سختی‌ها و مصیبت‌ها را در این راه متحمل شد و علی رغم این جز اندکی به او ایمان نیاوردند تا جایی که قریش بر او عیب می گرفتند که از زمانی که ـ به گمانش ـ قرآن بر او نازل شده، رنج دیده و مفلوک شده است و پس از آنکه در میان قومش گرامی بوده چیزی بر او نازل شد که او را در خوار و زبون ساخته است و چه کسی است که هر بار او را آزار می‌دادیم و بر او عیب می گرفتیم پروردگارش آسیبی به ما نمی‌رساند و هر بار می گفتیم: اگر راست می گویی آنچه به ما وعده می‌دهی بر ما بیاور. جرأت نمی کرد که از پروردگارش این درخواست را کند و شاید درخواست کرده و خواسته‌اش اجابت نشده است.

پس خداوند کل سوره طه را بر ایشان نازل فرمود که در آغاز سوره این دلداری است که: طه. قرآن را بر تو نازل نکردیم تا به رنج افتی، جز اینکه برای هر که می ترسد، پندی باشد. یعنی با قرآن و دعوت آن به رنج نمی‌افتی بلکه سعادتمند گردی و دعوت تو بر هر دعوتی بالا رود و به راستی که کسانی که به تو ایمان می‌آورند و از تو پیروی می کنند بسیار اندک اند زیرا قرآن پندی است برای کسی که می‌ترسد و کسانی که پند می گیرند و می‌ترسند اندکی از جامعه هستند و از بندگان خدا تنها عالمان به خدا از او می‌ترسند و آنان در شمارش بسیار اندک‌اند.

سپس داستان حضرت موسی را برایش به طور کامل بیان کرد و مخصوصا سختی‌ها و مصیبت‌های پیش از بعثت و پس از آن را بازگو نمود و به ایشان یادآوری نمود که دعوت موسی علیه السلام نیز موفق نشد و به بار ننشست مگر پس از گذشت سال‌های دراز و پس از تحمل انواع سختی‌ها و مصیبت‌ها از جانب فرعون و یارانش و از قوم خود بنی اسرائیل و سپس اختلاف آراء و فتنه سامری و گوساله اش را باز گو نمود.

سپس پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را به داستان آدم یادآوری می کند و اینکه او را از بهشت بیرون کرد و برای جن و انس با خود عهد بست که آنان را از زندگی دنیا بهره‌مند می‌سازد تا وسیله آزمایش آنان گردد: فرمود: «اهبطا منها جمیعا بعضکم لبعض عدو فإما یأتینکم منی هدی فمن اتبع هدای فلا یضل و لا یشقی* و من أعرض عن ذکری فإن له معیشه ضنکا» «همگی از آن [مقام] فرود آیید، در حالی که بعضی از شما دشمن بعضی دیگر است، پس اگر برای شما از جانب من رهنمودی رسد، هر کس از هدایتم پیروی کند نه گمراه می شود و نه تیره بخت. و هر کس از یاد من دل بگرداند، در حقیقت، زندگیِ تنگ [و سختی] خواهد داشت.»

سپس بعد از بیان این مقدمه بر ایشان نازل فرمود که همانا خداوند عزّ و جلّ بدی و آسیبی بر آنان وارد نمی‌کند و بر حسب

عجله داشتن آن‌ها بر آنان عذاب فرو نمی‌فرستد و بر طبق پیشنهاد آنها آیات را نازل نمی‌کند زیرا پیش‌تر به آنان وعده داد که تا زمان مشخصی آنان را از دنیا بهره‌مند می‌کند. و «و لو لا کلمه سبقت من ربك و أجل مسمی قدر لهم لکان لزاما فاصبر علی ما یقولون و سبح بحمد ربک قبل طلوع الشمس و قبل غروبها و من آناء اللیل فسبح و أطراف النهار لعلك ترضی .»و اگر سخنی از پروردگارت پیشی نگرفته و موعدی معین مقرر نشده بود، قطعاً [عذاب آنها] لازم می آمد. پس بر آنچه می گویند شکیبا باش، و پیش از بر آمدن آفتاب و قبل از فرو شدن آن، با ستایش پروردگارت [او را] تسبیح گوی، و برخی از ساعات شب و حوالی روز را به نیایش پرداز، باشد که خشنود گردی.» – و طنابی را به سینه‌اش آویخته بود تا خواب بر او غلبه نکند، از این جهت خداوند سبحان به او امر فرمود بر خود سبک بگیرد زیرا قرآن را بر ایشان نازل نکرده تا به این اندازه خود را خسته کند.

و در قرائت شاذ و نادر با فتحه طاء و سکون هاء خوانده شده به این معنی است که زمین را با هر دو پایت بکوبی. از امام صادق علیه السلام نقل شده که ایشان در نماز بر یکی از دو پایش تکیه می‌داد تا خستگی‌اش بیشتر شود پس خداوند این آیه را بر ایشان نازل کرد: «مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى» – . طه / ۲ – { قرآن را بر تو نازل نکردیم تا به رنج افتی.}

و اما در باره حرف ص از امام صادق علیه السلام روایت شده که آن یکی از نام‌های خداوند متعال است که بدان سوگند یاد کرده است و گفته شده اسم سوره است و گفته شده نامی از نام‌های قرآن است و گفته شده به معنی این است که: به حقیقت محمد صلی الله علیه و آله و سلم راست گفته است، و اما حرف ق اسم سوره یا یکی از نام‌های خداوند متعال، یا نام کوهی است که زمین را احاطه کرده است. این مطلب خلاصه‌ای از تفسیر طبری و بیضاوی و کشاف و ثعلبی و علی بن ابراهیم بود. پایان نقل قول.

و گفتم: «عزّیت و جلّیت» بدین صورت در بیشتر نسخه‌ها ذکر شده است، و هیچ توجیهی برای آن نیست، و احتمال دارد با تخفیف باشد و حرف دوم (زاء مکرر و لام مکرر) به یاء قلب شده باشد همانند املیت و امللت، و در برخی از نسخه‌ها به صورت عزّزت و جلّلت ذکر شده است و این وجه آشکارتر است. «ان الله اشتری» گفته شده حقیقت اشتراء (خریدن) برای خداوند جایز نیست زیرا در حقیقت، خریدار، چیزی را که مالك نیست، خریداری می‌کند اما خداوند متعال مالك و صاحب همه چیزهاست اما به مانند این کلام خداوند است که می‌فرماید: «مَّن ذَا سینه‌اش آویخته بود تا خواب بر او غلبه نکند، از این جهت خداوند سبحان به او امر فرمود بر خود سبک بگیرد زیرا قرآن را بر ایشان نازل نکرده تا به این اندازه خود را خسته کند.

و در قرائت شاذ و نادر با فتحه طاء و سکون هاء خوانده شده به این معنی است که زمین را با هر دو پایت بکوبی. از امام صادق علیه السلام نقل شده که ایشان در نماز بر یکی از دو پایش تکیه می‌داد تا خستگی‌اش بیشتر شود پس خداوند این آیه را بر ایشان نازل کرد: «مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى» – . طه / ۲ – { قرآن را بر تو نازل نکردیم تا به رنج افتی.}

و اما در باره حرف ص از امام صادق علیه السلام روایت شده که آن یکی از نام‌های خداوند متعال است که بدان سوگند یاد کرده است و گفته شده اسم سوره است و گفته شده نامی از نام‌های قرآن است و گفته شده به معنی این است که: به حقیقت محمد صلی الله علیه و آله و سلم راست گفته است، و اما حرف ق اسم سوره یا یکی از نام‌های خداوند متعال، یا نام کوهی است که زمین را احاطه کرده است. این مطلب خلاصه‌ای از تفسیر طبری و بیضاوی و کشاف و ثعلبی و علی بن ابراهیم بود.

پایان نقل قول.

و گفتم: «عزّیت و جلّیت» بدین صورت در بیشتر نسخه‌ها ذکر شده است، و هیچ توجیهی برای آن نیست، و احتمال دارد با تخفیف باشد و حرف دوم (زاء مکرر و لام مکرر) به یاء قلب شده باشد همانند املیت و امللت، و در برخی از نسخه‌ها به صورت عزّزت و جلّلت ذکر شده است و این وجه آشکارتر است. «ان الله اشتری» گفته شده حقیقت اشتراء (خریدن) برای خداوند جایز نیست زیرا در حقیقت، خریدار، چیزی را که مالك نیست، خریداری می کند اما خداوند متعال مالك و صاحب همه چیزهاست اما به مانند این کلام خداوند است که می‌فرماید: «مَّن ذَا الَّذِی یُقْرِضُ اللّهَ قَرْضًا حَسَنًا» - . بقره / ۲۴۵ ، حدید / ۱۱ - { کیست آن کس که به [بندگانِ] خدا وام نیکویی دهد} خداوند لفظ خریدن و قرض دادن را از روی لطف برای تاکید پاداش ذکر کرده است. - . بلکه لفظ خریدن را به صورت حقیقت نه مجاز ذکر کرده است. و آن با اختصاص یافتن مالکیت جان‌ها و مال‌ها به خداوند منافات ندارد زیرا خداوند عزّ و جلّ به صورت تکوینی جان‌ها و مال‌ها را صاحب شده است و اما خیر و خوبی هر کس و آنچه در جان و مالش انجام می‌دهد، تشریعی و آزمایشی است و خداوند در جان و مالشان چیزی را بر آنان تکلیف نموده که به واسطه آن از آن‌ها راضی و خشنود گشته است و تکلیف و آزمایش از این بابت است. خداوند مال و جانشان را به بهای اینکه بهشت برای آنان باشد، خریداری می کند تا بدین وسیله برای طاعت و بندگی خداوند رغبت و اشتیاق پیدا کنند.

پس معامله تشریعی و عرفی است هرچند که سرمایه به صورت تکوینی از آنِ خریدار است.

پس همانطور که شخصی برده مملوك خود را که چیزی را در مالکیت خود ندارد، بازخرید می کند که اگر فلان کار و فلان کار را برایش انجام دهد، آزاد می‌شود یا اینکه با او معامله می کند اگر هر روز سه درهم به وی بدهد پس از آن اگر استراحت کند و کارش را انجام ندهد باکی بر او نیست، بر همین منوال از لحاظ عرفی صحیح است که مولا و سرپرست حقیقی از روی تکلیف و آزمایش با بندگانش معامله کند و در راستای تشویق آنان به طاعت و بندگی برایشان مسابقه بگذارد.

و همانطور که برای صاحب برده جایز نیست که در بازخرید و معامله‌اش بازگردد و برده نیز خود و آنچه در اختیار دارد برای صاحبش باشد و اگر او بر برده‌اش تکلیف شاقّ واگذارد و هر آنچه در اختیار دارد از او بگیرد و وی را پس از پرداخت مال بازخرید آزاد نکند و پس از آنکه هر روز به او سه درهم بدهد او را به کار کردن وادار سازد، این از لحاظ عقلی ناپسند است، در رابطه با خداوند عزّ و جلّ و بندگانش نیز بر همین منوال است.

با این توضیح گفته متکلمان دفع می شود که می گویند: جزا و پاداش به جهت فضل است نه شایستگی زیرا استحقاق و شایستگی پس از معامله و به سبب آن است نه به خاطر خود عمل.

پس اگر خداوند عزّ و جلّ بندگانش را به تکالیفی امر کرده است و برای هر عملی از اعمال خیر جزایی را تعیین ننموده است سپس مردم او را عبادت کرده و از دستوراتش فرمان برند، از جهت استحقاق و شایستگی پاداش برای آن‌ها نیست و آنچه خداوند به آنان بخشیده است از روی فضل و احسان بوده است. و اما پس از تبیین جزا و پاداش، تشویق به عبادت، معامله قرار داده شده پس هر کسی که کاری انجام می‌دهد با این معامله شایسته پاداش کارش می گردد هر چند بر اساس تکوین فضل و

احسان باشد. -

و از آنجایی که خداوند پاداش را بر خود تضـمین کرده است، از آن با لفظ خریدن بیان فرموده و به صورت مجازی پاداش را قیمت، و طاعات و عبادت‌ها را قیمت‌گـذاری شـده قرار داده است و خبر داده که او از مومنان جان‌هایشان را که برای جهاد در راه خد فدا می‌کنند، و مالشان را که برای رضای خدا انفاق می‌کنند خریده است تا در ازای آن بهشت برایشان باشد.

و لام در «لنبلونکم» برای قسم است یعنی با کارهای سـخت و طاقت‌فرسایی که بر عهـده شـما نهادیم، مانند کسـی که آزمایش می‌کند، با شما رفتار می‌کنیم تا مجاهدان شما و کسانی که بر جهاد شکیبا هستند، مشخص گردند. و گفته شده معنی آن بدین صورت است که: تا از میان شما دوستداران مجاهدمان شناخته شوند . و خداوند به جهت بزرگداشت و مفتخر گردانیدن آنان، فعـل را به خود اضافه کرده(نسـبت داده) همانطور که فرموده است: «إِنَّ الَّذِینَ یُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ» - . احزاب / ۵۷ - { کسانی که خدا و پیامبر او را آزار می رسانند.} یعنی اولیای خدا را اذیت می‌کنند.

«نبلو اخبارکم» یعنی اسرار شما را آزمایش کنیم و بلاء (آزمایش) سه گونه است: نعمت، امتحان و مکروه(چیز ناپسند)، و اصل کلمه بلاء به معنای محنت (بلا و مصـیبتی که بر انسان وارد آید و او را در آزمایش قرار دهد) و خداوند متعال با نعمتی بنده را امتحان می‌کند تا شکرگذاری او را آزمایش کند و با چیزی که ناپسندش می‌داند او را امتحان می‌کند تا صبر و شکیبایی‌اش را آزمایش کند.

**[ترجمه]

«۴»

الْإِقْبَالُ، وَ الْبَلَدُ الْأَمِینُ، وَ الْجُنَّهُ، [جُنَّهُ الْأَمَانِ] قَالَ قَالَ: اسْتَفْتِحْ خُرُوجَکَ بِهَذَا الدُّعَاءِ إِلَی أَنْ تَدْخُلَ مَعَ الْإِمَامِ فِی الصَّلَاهِ فَإِنْ فَاتَکَ مِنْهُ شَیْ ءٌ فَاقْضِهِ بَعْدَ الصَّلَاهِ- اللَّهُمَّ إِلَیْکَ وَجَّهْتُ وَجْهِی وَ إِلَیْکَ فَوَّضْتُ أَمْرِی وَ عَلَیْکَ تَوَکَّلْتُ اللَّهُ أَکْبَرُ کَمَا هَدَانَا اللَّهُ أَکْبَرُ إِلَهُنَا وَ مَوْلَانَا اللَّهُ أَکْبَرُ عَلَی مَا أَوْلَانَا وَ حُسْنِ مَا أَبْلَانَا اللَّهُ أَکْبَرُ وَلِیُّنَا الَّذِی اجْتَبَانَا اللَّهُ أَکْبَرُ رَبُّنَا الَّذِی بَرَأَنَا اللَّهُ أَکْبَرُ الَّذِی أَنْشَأَنَا اللَّهُ أَکْبَرُ الَّذِی بِقُدْرَتِهِ هَدَانَا اللَّهُ أَکْبَرُ الَّذِی خَلَقَنَا فَسَوَّانَا اللَّهُ أَکْبَرُ الَّذِی بِدِینِهِ حَبَانَا اللَّهُ أَکْبَرُ الَّذِی مِنْ فِتْنَتِهِ عَافَانَا اللَّهُ أَکْبَرُ الَّذِی بِالْإِسْلَامِ اصْطَفَانَا اللَّهُ أَکْبَرُ الَّذِی فَضَّلَنَا بِالْإِسْلَامِ عَلَی مَنْ سِوَانَا اللَّهُ أَکْبَرُ وَ أَکْبَرُ سُلْطَاناً اللَّهُ أَکْبَرُ وَ أَعْلَی بُرْهَاناً اللَّهُ أَکْبَرُ وَ أَجَلُّ سُبْحَاناً

۱- ۱. القتال: ۳۱.

۲- ۲. الأحزاب: ۵۷.

اللَّهُ أَكْبَرُ وَ أَقْدَمُ إِحْسَاناً اللَّهُ أَكْبَرُ وَ أَعَزُّ أَرْكَاناً اللَّهُ أَكْبَرُ وَ أَعْلَى مَكَاناً اللَّهُ أَكْبَرُ وَ أَسْنَى شَأْناً اللَّهُ أَكْبَرُ نَاصِرُ مَنِ اسْتَنْصَرَ اللَّهُ أَكْبَرُ ذُو الْمَغْفِرَهِ لِمَنِ اسْتَغْفَرَ اللَّهُ أَكْبَرُ الَّذِي خَلَقَ وَ صَوَّرَ اللَّهُ أَكْبَرُ أَمَاتَ وَ أَقْبَرَ اللَّهُ أَكْبَرُ الَّذِي إِذَا شَاءَ أَنْشَرَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ أَعْلَى وَ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ أَقْدَسُ مِنْ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ أَطْهَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ رَبُّ الْخَلْقِ وَ الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ اللَّهُ أَكْبَرُ كَمَا يُحِبُّ رَبُّنَا أَنْ يُكَبَّرَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَ رَسُولِكَ وَ نَبِيِّكَ وَ صَفِيِّكَ وَ نَجِيبِكَ وَ أَمِينِكَ وَ حَبِيبِكَ وَ صَفْوَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ وَ خَلِيلِكَ وَ خَاصَّتِكَ وَ خِيَرَتِكَ مِنْ بَرِيَّتِكَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَ رَسُولِكَ الَّذِي هَدَيْتَنَا بِهِ مِنَ الضَّلَالَهِ وَ عَلَّمْتَنَا بِهِ مِنَ الْجَهَالَهِ وَ بَصَّرْتَنَا بِهِ مِنَ الْعَمَى وَ أَقَمْتَنَا بِهِ عَلَى الْمَحَجَّهِ الْعُظْمَى وَ سَبِيلِ التَّقْوَى وَ كَمَا أَرْشَدْتَنَا وَ أَخْرَجْتَنَا بِهِ مِنَ الْغَمَرَاتِ إِلَى جَمِيعِ الْخَيْرَاتِ وَ أَنْقَذْتَنَا بِهِ مِنْ شَفَا جُرُفِ الْهَلَكَاتِ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ أَفْضَلَ وَ أَكْمَلَ وَ أَشْرَفَ وَ أَكْبَرَ وَ أَطْهَرَ وَ أَطْيَبَ وَ أَتَمَّ وَ أَعَمَّ وَ أَزْكَى وَ أَنْمَى وَ أَحْسَنَ وَ أَجْمَلَ مَا صَلَّيْتَ عَلَى أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ شَرِّفْ بُنْيَانَهُ وَ عَظِّمْ بُرْهَانَهُ وَ أَعْلِ مَكَانَهُ وَ كَرِّمْ فِي الْقِيَامَهِ مَقَامَهُ وَ عَظِّمْ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ حَالَهُ اللَّهُمَّ اجْعَلْ مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّدٍ يَوْمَ الْقِيَامَهِ أَقْرَبَ الْخَلْقِ مِنْكَ مَنْزِلَهً وَ أَعْلَاهُمْ مِنْكَ مَكَاناً وَ أَفْسَحَهُمْ لَدَيْكَ مَنْزِلَهً وَ مَجْلِساً وَ أَعْظَمَهُمْ عِنْدَكَ شَرَفاً وَ أَرْفَعَهُمْ مَنْزِلًا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ الْأَئِمَّهِ الْمُهْتَدِينَ وَ الْحُجَجِ عَلَى خَلْقِكَ وَ الْأَدِلَّاءِ عَلَى سَبِيلِكَ وَ الْبَابِ الَّذِي مِنْهُ تُؤْتَى وَ التَّرَاجِمَهِ لِوَحْيِكَ كَمَا سَنُّوا سُنَّتَكَ النَّاطِقِينَ بِحِكْمَتِكَ وَ الشُّهَدَاءِ عَلَى خَلْقِكَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى وَلِيِّكَ الْمُنْتَظِرِ أَمْرَكَ الْمُنْتَظَرِ لِفَرَجِ أَوْلِيَائِكَ اللَّهُمَّ اشْعَبْ بِهِ الصَّدْعَ وَ ارْتُقْ بِهِ الْفَتْقَ وَ أَمِتْ بِهِ الْجَوْرَ وَ أَظْهِرْ بِهِ الْعَدْلَ وَ زَيِّنْ بِطُولِ بَقَائِهِ الْأَرْضَ وَ أَيِّدْهُ بِنَصْرِكَ وَ انْصُرْهُ بِالرُّعْبِ وَ قَوِّ نَاصِرَهُمْ وَ اخْذُلْ خَاذِلَهُمْ وَ دَمْدِمْ عَلَى مَنْ نَصَبَ لَهُمْ وَ دَمِّرْ عَلَى مَنْ غَشَّهُمْ وَ اقْصِمْ بِهِمْ رُءُوسَ الضَّلَالَهِ وَ

شَارِعَهَ الْبِدَعِ وَ مُمِيتَهَ السُّنَّهِ وَ الْمُتَعَزِّزِينَ بِالْبَاطِلِ وَ أَعِزَّ بِهِمُ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَذِلَّ بِهِمُ الْكَافِرِينَ وَ الْمُنَافِقِينَ وَ جَمِيعَ الْمُلْحِدِينَ وَ الْمُخَالِفِينَ فِی مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبِهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَى جَمِيعِ الْمُرْسَلِينَ وَ النَّبِيِّينَ الَّذِينَ بَلَّغُوا عَنْکَ الْهُدَى وَ اعْتَقَدُوا لَکَ الْمَوَاثِيقَ بِالطَّاعَهِ وَ دَعَوُا الْعِبَادَ إِلَيْکَ بِالنَّصِيحَهِ وَ صَبَرُوا عَلَى مَا لَقُوا مِنَ الْأَذَى وَ التَّکْذِيبِ فِی جَنْبِکَ اللَّهُمَّ وَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَيْهِمْ وَ عَلَى ذَرَارِيِّهِمْ وَ أَهْلِ بُيُوتَاتِهِمْ وَ أَزْوَاجِهِمُ الطَّاهِرَاتِ وَ جَمِيعِ أَشْيَاعِهِمْ وَ أَتْبَاعِهِمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَ الْأَمْوَاتِ وَ السَّلَامُ عَلَيْهِمْ جَمِيعاً فِی هَذِهِ السَّاعَهِ وَ فِی هَذَا الْيَوْمِ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکَاتُهُ اللَّهُمَّ اخْصُصْ

أَهْلَ بَيْتِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ الْمُبَارَکِينَ السَّامِعِينَ الْمُطِيعِينَ لَکَ الَّذِينَ أَذْهَبْتَ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَ طَهَّرْتَهُمْ تَطْهِيراً بِأَفْضَلِ صَلَوَاتِکَ وَ نَوَامِی بَرَکَاتِکَ وَ السَّلَامُ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمْ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکَاتُهُ (۱).

الْمُتَهَجِّدُ: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ فِيهِ فَإِنْ فَاتَکَ إِلَى آخِرِهِ (۲).

**[ترجمه]اقبال و بلد امین و جنهٔ: گوید: بیرون رفتنت را با این دعا آغاز کن تا اینکه با امام جماعت وارد نماز شوی، و اگر مقداری از این دعا از دست رفت (نخواندی) پس از نماز آن را ادا کن:

«بارالها به سوی تو رو کردم و کارم را به تو واگذار کردم و بر تو توکل نمودم، خداوند بزرگ است همانطور که ما را هدایت فرمود، خداوند بزرگ است، پروردگار و سرور ماست، خداوند بزرگ است برای آنکه به ما نیکی کرد و به شیوه نیکو ما را آزمود، خداوند بزرگ است، سرپرستی است که ما را برگزید، خداوند بزرگ است پروردگاری است که ما را از نیستی به وجود آورد، بزرگ است خداوندی که ما را آفرید، بزرگ است خداوندی که با قدرت خویش ما را هدایت فرمود، بزرگ است خداوندی که ما را خلق کرد و اندام ما را هماهنگی بخشید، بزرگ است خداوندی که با دینش ما را حمایت کرد، بزرگ است خداوندی که از فتنه‌هایش ما را محفوظ داشت، بزرگ است خداوندی که با اسلام آوردن، ما را برگزید، بزرگ است خداوندی که با اسلام ما را بر دیگران برتری بخشید.

خداوند بزرگ است و از نظر قدرت از همه بزرگ‌تر، خداوند بزرگ است و در دلیل و برهان از همه بالاتر، خداوند بزرگ است و در پاکی و منزهی والاتر، خداوند بزرگ است و احسان و نیکی او دیرینه‌تر است، خداوند بزرگ است و نیرو و قدرتش غالب و برتر است، خداوند بزرگ است و جایگاه او بالاتر، خداوند بزرگ است و شأن و منزلتش آشکارتر است، خداوند بزرگ است و هر کس از او یاری بجوید، یاریش می‌دهد، خداوند بزرگ است و کسی که از او آمرزش بخواهد او را می‌آمرزد، بزرگ است خداوندی که آفرید و صورت‌گری کرد، بزرگ است خداوندی که می‌میراند و دفن می‌کند، بزرگ است خداوندی که هرگاه بخواهد مردگان را زنده می‌کند، خداوند بزرگ است و از همه بالاتر و بزرگ‌تر، خداوند بزرگ است و از هر چیزی پاک‌تر و مقدس‌تر است، خداوند بزرگ است و پروردگار مخلوقات و خشکی و دریا است، خداوند بزرگ است به آن صورتی که پرودگارمان دوست دارد بزرگ داشته شود.

خداوندا بر حضرت محمد که بنده و فرستاده و پیامبر و خالص و نیکونژاد و امین و محبوب و برگزیده شده از میان مخلوقات و دوست و اختصاص داده شده و انتخاب شده تو از میان آفریده‌هایت می‌باشد، درود بفرست. پرودگارا بر محمد درود بفرست

کسی که بنده و فرستاده‌ای از جانب توست که ما را به وسیله او از گمراهی به سوی هدایت و از جهل و نادانی به علم و دانش و از نابینایی به بصیرت و بینایی بردی و به واسطه او ما را بر راه بزرگ و راه پرهیزگاری گذاشتی همانطور که به واسطه او ما را راهنمایی فرمودی و از سختی‌ها و گرفتاری‌ها به همه خوبی‌ها بیرون بردی و از لبه پرتگاه هلاکت‌ها نجات دادی.

خداوندا بر محمد و آل محمد درود بفرست آن‌هم برترین و کامل‌ترین و بزرگترین و پاک و منزه‌ترین و کامل‌ترین و عام‌ترین و پاک‌ترین و والاترین و بهترین و زیباترین درودی که بر هریک از جهانیان فرستادی، خداوندا اساس و بنیان کار او را بلند مرتبه و برهان نبوتش را بزرگ بگردان و جایگاهش را بلند قرار بده و مقامش را در روز قیامت کرامت ده و در حضور همه مخلوقات حال و وضعیت او را بزرگ بگردان.

خداوندا منزلت محمد و آل محمد را در روز قیامت از همه مخلوقات به خود نزدیک‌تر، و جایگاه آنان را بالاتر و منزلت و مجلسشان را فراخ‌تر و شرافتشان را در نزد خود بزرگ‌تر و منزلتشان را والاتر قرار بده. خداوندا بر محمد و امامان هدایت‌گر درود بفرست کسانی که حجت‌های تو بر مردم و راهنمایی‌کنندگان به راهت و دروازه‌ای هستند که از راه آن به خدا نزدیک می‌شوند و مترجمان وحی تو اند، همانطور که آئین تو را با بیان حکمت‌هایت وضع کردند و گواهان بر مخلوقاتت هستند.

خداوندا بر ولی امر خود که در انتظار او هستند و در انتظار فرج اولیای تو می‌باشند، درود بفرست، خداوندا شکاف‌ها را با او گردآور، و شکاف‌ها را به وسیله او ببند و ظلم و ستم را با او بمیران و از طریق او عدالت را آشکار بنما و با طولانی کردن ماندن او زمین را زینت ببخشای و با نصرت خود او را نیرومند بگردان و با افکندن ترس (در دل دشمنانش) او را یاری کن و یاری کنندگان او را قوی بگردان و خوارکنندگان آنان را خوار بگردان و هر کس که با آنان دشمنی می‌کند نابود کن و هر کس که به آنان فریب بزند نابود کن و کسانی که سردمدار گمراهی و بنیان گذاران بدعت و از بین برندگان سنت و تقویت... کنندگان باطل هستند را به واسطه آنان درهم بشکن و به وسیله آنان مومنان را عزیز و کافران و منافقان و همه ملحدان و مخالفان را در مشرق و مغرب زمین ذلیل بگردان ای مهربان‌ترین مهربانان.

پروردگارا پس بر همه فرستادگان و پیامبران درود بفرست پیامبرانی که برنامه هدایت تو را ابلاغ کردند و با اطاعت و فرمانبرداری عهد و پیمان‌های تو را تصدیق کردند (نگاه داشتند) و با پند و اندرز بندگان را به سوی تو فرا خواندند و بر آزار و تکذیب‌هایی که در نزدیکی و فرمانبردای تو با آن مواجه شدند، صبر نمودند، خداوندا بر محمد و بر آنان و فرزندان و اهل بیت و همسران پاک‌شان و همه پیروانشان از مردان و زنان مومن و مردان و زنان مسلمان و زندگان و مرده‌های آنان درود بفرست و در این ساعت و در این روز درود و سلام و رحمت و برکت را بر آنان بفرست.

خداوندا اهل بیت پیامبرمان محمد را به عنوان انسان‌های مبارکی ویژه بگردان که شنوندگان و فرمانبردان تو باشند، کسانی که ناپاکی و آلودگی را از آنان زدودی و با برترین درودها و والاترین برکاتت آنان را به معنای واقعی پاک و مطهر گرداندی و درود و سلام و رحمت و برکات بر او (پیامبر) و بر آنان باد. - . اقبال : ۲۸۳ ، بلد امین : ۲۳۹ -

متهجد: مثل این حدیث را روایت کرده اما عبارت «فإن فاتک» تا پایان جمله در آن ذکر نشده است. - . مصباح المتهجد : ۴۵۲ -

**[ترجمه]

بیان

على ما أولانا أی أكبره لما أنعم علينا و فی الإقبال و أقدم إحسانا الله أكبر و أعز غفرانا الله أكبر و أسنی و سقطت سائر الفقرات من البين و فی المتهجد اللهم صل على محمد عبدک و رسولك و نبيک و صفيک و حبيبك و نجيک و أمينك و نجيبک و صفوتک من خلقک و خليلک و خاصتک و خالصتک و خيرتک من خلقک إلى قوله أحد من العالمين اللهم شرف فی القيامه مقامه و عظم على رءوس الخلائق حاله إلى قوله اللهم صل على محمد و آل محمد أئمه الهدى الحجج على خلقك إلى قوله لوحيك المستنين بسنتك إلى قوله على خلقك اللهم اشعب بهم الصدع و بعد ذلك سائر الضمائر على الجمع و كذا فی سائر الكتب غير الإقبال.

١- ١. الإقبال: ٢٨٣، البلد الأمين: ٢٣٩.

٢- ٢. مصباح المتهجد: ۴۵٢.

و قال الجوهری الشعب الصدع فی الشی ء و إصلاحه أیضا و شعبت الشی ء فرقته و شعبته جمعته و هو من الأضداد و قال الصدع الشق و قال الرتق ضد الفتق و قد رتقت الفتق فارتتق أی التأم و قال دمدمت الشی ء إذا ألزقته بالأرض و طحطحته و دمدم الله علیهم أی أهلکهم و قال الدمار الهلاک یقال دمره تدمیرا و دمر علیه بمعنی انتهی و قصمه یقصمه بالکسر کسره و فی المتهجد و غیره و افضض و الفض الکسر بالتفرقه و انفض القوم تفرقوا.

و قال الکفعمی شارعه البدع أی سالکی طریق البدع أو الذین یشرعونها أی یجعلونا شریعه تتبع و یسلک طریقها و شرعت فی کذا خضت و المتعززین المتغلبین.

قوله علیه السلام و اعتقدوا لک المواثیق بالطاعه یقال اعتقدت کذا أی عقدت علیه القلب و الضمیر و اعتقد مالا و ضیعه اقتناها أی أیقنوا بأن جمیع مواثیقک بطاعه العباد لک حق أو جمعوا جمیع مواثیقک و عملوا بها و جعلوا أخذ مواثیق طاعتک علی العباد مالا ـ و ضیعه لهم و لم یتوجهوا إلی غیره و لا یبعد أن یکون اعتقدوا مبالغه فی عقدوا أی أحکموا مواثیق طاعتک علی العباد و ألزموا علیهم الحجه فی ذلک فی جنبک أی فی قربک و طاعتک.

**[ترجمه]«علی ما اولانا» یعنی او را به خاطر نعمت‌هایی که بر ما ارزانی داشت، بزرگ می‌دارم، و در اقبال اینگونه آمده است: «أقدم إحساناً الله اکبر و أعزّ غفراناً، الله اکبر و أسنی» و دیگر عبارات از میانه حذف گردیده است، و در متهجد اینگونه آمده است: «خداوندا بر حضرت محمد که بنده و فرستاده و پیامبر و برگزیده و محبوب و ناجی و امین و نیکونژاد و برگزیده شده از میان مخلوقات و دوست و اختصاص داده شده و خالص و انتخاب شده تو از میان آفریده‌هایت می‌باشد، درود بفرست. تا این فرموده: بر هریک از جهانیان فرستادی، مقامش را در روز قیامت کرامت ده و در حضور همه مخلوقات حال و وضعیت او را بزرگ بگردان. تا این فرموده: خداوندا بر محمد و امامان هدایتگر درود بفرست کسانی که حجت‌های تو بر مردم تا این فرموده: مترجمان وحی تو و وضع کنندگان آئین و سنت‌های تو هستند. تا این فرموده: خداوندا شکاف‌ها را با او گردآور، و پس از این عبارت سایر ضمیرها به صیغه جمع آمده است و به این صورت در کتاب‌های دیگر غیر از «اقبال الاعمال» نیز آمده است.

جوهری گوید: «شعب» شکافتن و شکستن چیزی و نیز اصلاح ودرست کردن آن است و «شعبت الشیء» یعنی آن را متفرق کردم و «شعبته» یعنی آن را جمع کردم و این واژه از جمله واژه های اضداد (دارای دو معنی متضاد به هم) است و گوید: «صدع» همان شکافتن است، و گوید: «رتق» متضاد «فتق» است و «رتقت الفتق و ارتتق» یعنی شکافی را بستم و بسته شد، و گوید: «دمدمت الشیء» زمانی که چیزی را با خاک زمین یکسان کنی و «طحطحته» و «دمدم الله علیهم» یعنی آنان را نابود کرد، و گوید: «الدمار» همان هلاک کردن است، گویند: «دمّره تدمیرا» یعنی او را به کلی نابود و ویران کرد و «دمر علیه» یعنی کارش را به پایان رساند، و «قصمه یقصِمه» با کسره یعنی آن را شکست، و در متهجد و دیگر کتاب‌ها «افضض» آمده است، و «الفض» به معنای شکستن با جدا کردن است و «انفض القوم» یعنی مردم متفرق شدند.

و کفعمی گوید: «شارعة البدع» یعنی کسانی که مسیر بدعت را می‌پیمایند یا کسانی که آن را به عنوان شریعت و آئینی قرار می‌دهند که از آن پیروی می‌شود و راه آن پیموده می‌شود، و «شرعت فی کذا» یعنی در آن کار فرو رفتم، و «المتعززین» چیره شدگان و پیروزمندان‌اند.

و امـا در بـاره این فرموده امـام: «و اعتقـدوا لـك المواثيق بالطاعـة»، گوینـد: «اعتقـدت كـذا» یعنی دل و نهان را بر آن بست، و «اعتقد مالا و ضـيعة» مالی کم ارزش را گرد آورد و برای خود نگه داشت. یعنی یقین پیدا کردند که همه عهد و پیمان‌ها برای اطـاعت بنـدگان از تو، حق است، یـا همه عهـد و پیمان‌هایت را گردآوردنـد و بـدان عمل نمودنـد و گرفتن عهـد و پیمان‌های اطاعت تو بر بنـدگان را مالی کم ارزش برای آنها قرار دادنـد و به چیز دیگری روی نکردنـد و بعیـد نیست که «اعتقدوا» مبالغه «عقـدوا» باشـد یعنی عهـد و پیمـان‌هـای اطاعت تو بر بنـدگان را محکم، و حجت و برهان را در آن بر آن‌ها لازم کردنـد. «فی جنبک» در قرب ونزدیکی و در فرمانبرداری تو.

**[ترجمه]

«۵»

الْمُتَهَجِّدُ، وَ الْبَلَدُ الْأَمِينُ، وَ الْجُنَّهُ، [جُنَّهُ الْأَمَانِ]: فَإِذَا تَوَجَّهْتَ إِلَى الْمُصَلَّى فَادْعُ بِهَذَا الدُّعَاءِ- اللَّهُمَّ مَنْ تَهَيَّأَ وَ تَعَبَّأَ وَ أَعَدَّ وَ اسْتَعَدَّ لِوِفَادَهٍ إِلَى مَخْلُوقٍ رَجَاءَ رِفْدِهِ وَ طَلَبَ جَوَائِزِهِ وَ فَوَاضِلِهِ وَ نَوَافِلِهِ فَإِلَيْكَ يَا سَيِّدِى وِفَادَتِى وَ تَهْيِئَتِى وَ تَعْبِئَتِى وَ إِعْدَادِى وَ اسْتِعْدَادِى وَ رَجَاءَ رِفْدِكَ وَ جَوَائِزِكَ وَ نَوَافِلِكَ فَلَا تُخَيِّبِ الْيَوْمَ رَجَائِى يَا مَوْلَاىَ يَا مَنْ لَا يَخِيبُ عَلَيْهِ سَائِلٌ وَ لَا يَنْقُصُهُ نَائِلٌ إِنِّى لَمْ آتِكَ الْيَوْمَ بِعَمَلٍ صَالِحٍ قَدَّمْتُهُ وَ لَا شَفَاعَهِ مَخْلُوقٍ رَجَوْتُهُ وَ لَكِنْ أَتَيْتُكَ مُقِرّاً بِالظُّلْمِ وَ الْإِسَاءَهِ عَلَى نَفْسِى وَ لَا حُجَّهَ لِى وَ لَا عُذْرَ فَأَسْأَلُكَ يَا رَبِّ أَنْ تُعْطِيَنِى مَسْأَلَتِى وَ تَقْلِبَنِى بِرَغْبَتِى وَ لَا تَرُدَّنِى مَجْبُوهاً وَ لَا خَائِباً

ص: ۱۹

يَا عَظِيمُ يَا عَظِيمُ يَا عَظِيمُ أَرْجُوکَ لِلْعَظِيمِ أَسْأَلُکَ يَا عَظِيمُ أَنْ تَغْفِرَ لِيَ الْعَظِيمَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ارْزُقْنِي خَيْرَ هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي شَرَّفْتَهُ وَ عَظَّمْتَهُ وَ تَغْسِلُنِي فِيهِ مِنْ جَمِيعِ ذُنُوبِي وَ خَطَايَايَ وَ زِدْنِي مِنْ فَضْلِکَ إِنَّکَ أَنْتَ الْوَهَّابُ (۱).

**[ترجمه]متهجد و بلد امین و جنهٔ الامان: پس هنگامی که به سوی مصلی (محل اقامه نمازعید) رهسپار شدی، این دعا را بخوان:

«خداوندا هر کسی مهیّا و مجهّز، آماده است و توشه برگرفته تا به امید صله، بهره، عطیه، بخشش و جایزه ای نزد مخلوقی برود، پروردگارا! مهیّا شدن و مجهّز بودن، آمادگی و توشه برگرفتنم به امید بهره، نیکی، عطیّه و جایزه توست، پس محرومم منما ای مولای من، ای کسی که هیچ حاجتمندی را از درگاهت ناامید نکردی، و بخشش تو با بخشیدن به مردمان هیچ کاهشی نیافته، چرا که من با عمل شایسته ای که پیش از این انجام داده ام، و یا با شفاعت مخلوقی که امید به آن بسته ام نزد تو نیامده ام، بلکه با اعتراف به بدی‌ها و ستم‌هایی

که بر خود کرده ام نزد تو آمدم. من عذر و بهانه ای برای خود ندارم. پس از تو می‌خواهم خواهشم را بدهی و با آرزوی رواشده بازگردانی، و سیلی خورده و ناامید و ناکام از درگاهت نرانی. ای بزرگ. ای بزرگ. ای بزرگ. من با امید بسیار و آرزوی بزرگ به درگاهت آمدم، ای بزرگ از تو می‌خواهم که گناه بزرگ مرا ببخشائی که معبودی جز تو وجود ندارد.

خداوندا بر محمد و آل محمد درود بفرست و خیر و خوبی این روزی که والا و بزرگ داشتی و مرا از همه گناهان و اشتباهاتم می‌شویی، به من ارزانی فرما و از فضل و بخشش خود بر من بیفزای چراکه تو بخشنده واقعی هستی.» - . مصباح المتهجد : ۱۹۸ ، جنهٔ الامان : ۶۵۴ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری جبهته صککت جبهته و جبهته بالمکروه إذا استقبلته به.

**[ترجمه]جوهری گفت: «صککت جبهته بالمکروه» یعنی وقتی پیشانی به سمت آن برود.

**[ترجمه]

«۶»

الْإِقْبَالُ، رَوَيْنَا بِإِسْنَادِنَا إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: فَإِذَا قُمْتَ لِلصَّلَاةِ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ فَكَبِّرْ وَ قُلِ- اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُکَ وَ ابْنُ عَبْدَيْکَ هَارِبٌ مِنْکَ إِلَيْکَ أَتَيْتُکَ وَافِداً إِلَيْکَ تَائِباً مِنْ ذُنُوبِي إِلَيْکَ زَائِراً لَکَ وَ حَقُّ الزَّائِرِ عَلَى الْمَزُورِ التُّحْفَةُ فَاجْعَلْ تُحْفَتِي مِنْکَ وَ تُحْفَتَکَ لِي رِضَاکَ وَ الْجَنَّةَ اللَّهُمَّ إِنَّکَ عَظَّمْتَ حُرْمَةَ شَهْرِ رَمَضَانَ ثُمَّ أَنْزَلْتَ فِيهِ الْقُرْآنَ أَيْ رَبِّ وَ جَعَلْتَ فِيهِ لَيْلَةً خَيْراً مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ثُمَّ مَنَنْتَ عَلَيَّ بِصِيَامِهِ وَ قِيَامِهِ فِيمَا مَنَنْتَ عَلَيَّ فَتَمِّمْ عَلَيَّ مَنَّکَ وَ رَحْمَتَکَ أَيْ رَبِّ إِنَّ لَکَ فِيهِ عُتَقَاءَ فَإِنْ كُنْتُ مِمَّنْ

أَعْتَقْتَنِی فِیهِ فَتَمِّمْ عَلَیَّ وَ لَا تَرُدَّنِی فِی ذَنْبٍ مَا أَبْقَیْتَنِی وَ إِنْ لَمْ تَکُنْ فَعَلْتَ یَا رَبِّ لِضَعْفِ عَمَلٍ أَوْ لِعِظَمِ ذَنْبٍ فَبِکَرَمِکَ وَ فَضْلِکَ وَ رَحَمَاتِکَ وَ کِتَابِکَ الَّذِی أَنْزَلْتَ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ- لَیْلَهَ الْقَدْرِ وَ مَا أَنْزَلْتَ فِیهَا وَ حُرْمَهَ مَنْ عَظَّمْتَ فِیهَا وَ بِمُحَمَّدٍ وَ عَلِیٍّ عَلَیْهِمَا سَلَامُکَ وَ صَلَوَاتُکَ وَ بِکَ یَا اللَّهُ أَتَوَجَّهُ إِلَیْکَ وَ بِمُحَمَّدٍ وَ مَنْ بَعْدَهُ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ عَلَیْهِمْ أَتَوَجَّهُ بِکُمْ إِلَی اللَّهِ یَا اللَّهُ أَعْتِقْنِی فِیمَنْ أَعْتَقْتَ السَّاعَهَ بِمُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله (۲).

**[ترجمه]اقبال: بـا اسـناد خودمـان از امـام صـادق علیه السـلام روایت می کنیم که فرمود: هرگـاه برای نمـاز (عیـد) روبه قبله برخاستی، تکبیر بگو و این دعا را بخوان:

«خداونـدا من بنده تو و فرزند بندگان تو هسـتم و از تو به سوی تو گریخته ام، با توبه از گناهانم به نزد تو آمدم و تو را زیارت می کنم و حـق زائر بر گردن زیـارت شـده، هـدیه است پس هـدیه مرا از جـانب خـودت قرار بـده و هـدیه تـو برای من کسـب خشـنودی و بهشـت تـوست، خداونـدا تـو حرمـت مـاه رمضـان را بزرگ داشـتی سـپس در این مـاه قرآن را نـازل فرمـودی ای پروردگارم و شبی را در آن قرار دادی که عبادتش از هزار ماه بهتر است سپس با روزه گرفتنم و عبادت شبانه‌ام در این ماه در آنچه بر من منت می‌نهادی، بر من منت گذاشتی، پس فضل و منت و رحمتت را بر من تمام کن .

ای پروردگـارم برای تو در این مـاه آزادشـدگانی (از آتش) است، پس اگر من از جمله کسانی باشم که در این ماه آزاد می- کنی، نعمتـت را بر مـن کامـل گردان و تـا زمـانی کـه مرا زنـده نگـه می‌داری در هیـچ گنـاهی مرا از درگـاهت مران، و ای پروردگارم اگر به خاطر ضعف عملی یا بزرگی گناهی این کار را نکردی، با کرم و فضل و رحمتت و به حرمت کتابی که در مـاه رمضـان در شب قـدر نـازل فرمودی و آنچه در این ماه فرو فرسـتادی و به حرمت کسانی که در این ماه بزرگ داشتی و به حرمت محمـد و علی که درود و سـلام تو بر آنان باد، و با تو ای الله به سوی تو روی می کنم و با محمـد و امامان بعد از او که درود خدا بر او و آنان باد، با شما به سوی خداوند رو می کنم، خدایا مرا از جمله آزاد شدگانی قرار ده که در این هم‌اکنون به واسطه محمد صلی الله علیه و آله و سلم آزاد کردی.» - . اقبال : ۲۸۸ -

**[ترجمه]

«۷»

الْإِقْبَالُ، وَ زَوَائِدُ الْفَوَائِدِ: الدُّعَاءُ بَعْدَ صَلَاهِ الْعِیدِ- اللَّهُمَّ إِنِّی سَأَلْتُکَ أَنْ تَرْزُقَنِی صِیَامَ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ أَنْ تُحْسِنَ مَعُونَتِی عَلَیْهِ وَ أَنْ تُبَلِّغَنِی اسْتِتْمَامَهُ وَ فِطْرَهُ وَ أَنْ تَمُنَّ عَلَیَّ فِی ذَلِکَ بِعِبَادَتِکَ وَ حُسْنِ مَعُونَتِکَ وَ تَسْهِیلِ أَسْبَابِ تَوْفِیقِکَ فَأَجَبْتَنِی

۱- ۱. مصباح المتهجد: ۱۹۸، جنه الأمان: ۶۵۴.

۲- ۲. الإقبال: ۲۸۸.

وَ أَحْسَنْتَ مَعُونَتِی عَلَیْهِ وَ فَعَلْتَ ذَلِکَ بِی وَ عَرَّفْتَنِی حُسْنَ صَنِیعِکَ وَ کَرِیمَ إِجَابَتِکَ فَلَکَ الْحَمْدُ عَلَی مَا رَزَقْتَنِی مِنْ ذَلِکَ وَ عَلَی مَا أَعْطَیْتَنِی مِنْهُ اللَّهُمَّ وَ هَذَا یَوْمٌ عَظَّمْتَ قَدْرَهُ وَ کَرَّمْتَ حَالَهُ وَ شَرَّفْتَ حُرْمَتَهُ وَ جَعَلْتَهُ عِیداً لِلْمُسْلِمِینَ وَ أَمَرْتَ عِبَادَکَ أَنْ یَبْرُزُوا لَکَ فِیهِ لِتُوَفَّی کُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَ ثَوَابَ مَا قَدَّمَتْ وَ لِتَفَضَّلَ عَلَی أَهْلِ النَّقْصِ فِی الْعِبَادَهِ وَ التَّقْصِیرِ فِی الِاجْتِهَادِ فِی أَدَاءِ الْفَرِیضَهِ بِمَا لَا یَمْلِکُهُ غَیْرُکَ وَ لَا یَقْدِرُ عَلَیْهِ سِوَاکَ اللَّهُمَّ وَ قَدْ وَافَاکَ فِی هَذَا الْیَوْمِ فِی هَذَا الْمَقَامِ مَنْ عَمِلَ لَکَ عَمَلًا قَلَّ ذَلِکَ الْعَمَلُ أَوْ کَثُرَ کُلُّهُمْ یَطْلُبُ أَجْرَ مَا عَمِلَ وَ یَسْأَلُ الزِّیَادَهَ مِنْ فَضْلِکَ فِی ثَوَابِ صَوْمِهِ لَکَ وَ عِبَادَتِهِ إِیَّاکَ عَلَی حَسَبِ مَا قُلْتَ- یَسْئَلُهُ مَنْ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ اللَّهُمَّ وَ أَنَا عَبْدُکَ الْعَارِفُ بِمَا أَلْزَمْتَنِی وَ الْمُقِرُّ بِمَا أَمَرْتَنِی الْمُعْتَرِفُ بِنَقْصِ عَمَلِی وَ التَّقْصِیرِ فِی اجْتِهَادِی وَ الْمُخِلُّ بِفَرْضِکَ عَلَیَّ وَ التَّارِکُ لِمَا ضَمِنْتُ لَکَ عَلَی نَفْسِی اللَّهُمَّ وَ قَدْ صُمْتُ فَشُبْتُ صَوْمِی لَکَ فِی أَحْوَالِ الْخَطَاءِ وَ الْعَمْدِ وَ النِّسْیَانِ وَ الذِّکْرِ وَ الْحِفْظِ بِأَشْیَاءَ نَطَقَ بِهَا لِسَانِی أَوْ رَأَتْهَا عَیْنِی وَ هَوَتْهَا نَفْسِی وَ مَالَ إِلَیْهَا هَوَایَ وَ أَحَبَّهَا قَلْبِی أَوِ اشْتَهَتْهَا رُوحِی أَوْ بَسَطْتُ إِلَیْهَا یَدِی أَوْ سَعَیْتُ إِلَیْهَا بِرِجْلِی مِنْ حَلَالِکَ الْمُبَاحِ بِأَمْرِکَ إِلَی حَرَامِکَ الْمَحْظُورِ بِنَهْیِکَ اللَّهُمَّ وَ کُلُّ مَا کَانَ مِنِّی مُحْصًی عَلَیَّ غَیْرَ مُخِلٍّ بِقَلِیلٍ وَ لَا کَثِیرٍ وَ لَا صَغِیرٍ وَ لَا کَبِیرٍ اللَّهُمَّ وَ قَدْ بَرَزْتُ إِلَیْکَ وَ خَلَوْتُ بِکَ لِأَعْتَرِفَ لَکَ بِنَقْصِ عَمَلِی وَ تَقْصِیرِی فِیمَا یَلْزَمُنِی وَ أَسْأَلُکَ الْعَوْدَ عَلَیَّ بِالْمَغْفِرَهِ وَ الْعَائِدَهِ الْحَسَنَهِ عَلَیَّ بِأَحْسَنِ رَجَائِی وَ أَفْضَلِ أَمَلِی وَ أَکْمَلِ طَمَعِی فِی رِضْوَانِکَ اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اغْفِرْ لِی کُلَّ نَقْصٍ وَ کُلَّ تَقْصِیرٍ وَ إِسَاءَهٍ وَ کُلَّ تَفْرِیطٍ وَ کُلَّ جَهْلٍ وَ کُلَّ عَمْدٍ وَ کُلَّ خَطَاءٍ دَخَلَ عَلَیَّ فِی شَهْرِی هَذَا وَ فِی صَوْمِی لَهُ وَ فِی فَرْضِکَ عَلَیَّ وَ هَبْهُ لِی وَ تَصَدَّقْ بِهِ عَلَیَّ وَ تَجَاوَزْ لِی عَنْهُ یَا غَایَهَ کُلِّ رَغْبَهٍ وَ یَا مُنْتَهَی کُلِّ مَسْأَلَهٍ وَ اقْبَلْنِی مِنْ وَجْهِی هَذَا وَ قَدْ عَظَّمْتَ فِیهِ جَائِزَتِی وَ

أَجْزَلْتَ فِيهِ عَطِيَّتِي وَ كَرَّمْتَ فِيهِ حِبَائِي وَ تَفَضَّلْتَ عَلَيَّ بِأَفْضَلَ مِنْ رَغْبَتِي وَ أَعْظَمَ مِنْ مَسْأَلَتِي: يَا إِلَهِي يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ الَّذِي لَيْسَ كَمِثْلِكَ شَيْ ءٌ وَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي الْعَمْدَ مِنْهَا وَ الْخَطَاءَ فِي هَذَا الْيَوْمِ وَ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ يَا رَبَّ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ وَلِيَّهُ افْعَلْ ذَلِكَ بِي وَ تُبْ بِمَنِّكَ وَ فَضْلِكَ وَ رَأْفَتِكَ وَ رَحْمَتِكَ عَلَيَّ تَوْبَةً نَصُوحاً لَا أَشْقَى بَعْدَهَا أَبَداً يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ لَكَ الْأَمْثَالُ الْعُلْيَا وَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّكِّ بَعْدَ الْيَقِينِ وَ الْكُفْرِ بَعْدَ الْإِيمَانِ يَا إِلَهِي اغْفِرْ لِي يَا إِلَهِي تَفَضَّلْ عَلَيَّ يَا إِلَهِي تُبْ عَلَيَّ يَا إِلَهِي ارْحَمْنِي يَا إِلَهِي ارْحَمْ فَقْرِي يَا إِلَهِي ارْحَمْ ذُلِّي يَا إِلَهِي ارْحَمْ مَسْكَنَتِي يَا إِلَهِي ارْحَمْ عَبْرَتِي يَا إِلَهِي لَا تُخَيِّبْنِي وَ أَنَا أَدْعُوكَ وَ لَا تُعَذِّبْنِي وَ أَنَا أَرْجُوكَ وَ أَنَا أَسْتَغْفِرُكَ اللَّهُمَّ إِنَّكَ قُلْتَ لِنَبِيِّكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ السَّلَامُ- وَ ما كانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِيهِمْ وَ ما كانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ أَسْتَغْفِرُكَ يَا رَبِّ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ جَمِيعِ ذُنُوبِي كُلِّهَا مَا تَعَمَّدْتُ مِنْهَا وَ مَا أَخْطَأْتُ وَ مَا حَفِظْتُ وَ مَا نَسِيتُ اللَّهُمَّ إِنَّكَ قُلْتَ لِنَبِيِّكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ- وَ إِذا سَأَلَكَ عِبادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذا دَعانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَ لْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَدْعُوكَ كَمَا أَمَرْتَنِي فَاسْتَجِبْ لِي كَمَا وَعَدْتَنِي إِنَّكَ لا تُخْلِفُ الْمِيعادَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الْأَوْصِيَاءِ الْمَرْضِيِّينَ بِأَفْضَلِ صَلَوَاتِكَ وَ بَارِكْ عَلَيْهِمْ بِأَفْضَلِ بَرَكَاتِكَ وَ أَدْخِلْنِي فِي كُلِّ خَيْرٍ أَدْخَلْتَهُمْ فِيهِ وَ أَخْرِجْنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ أَخْرَجْتَهُمْ مِنْهُ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَعْتِقْ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ عِتْقاً بَتْلًا لَا رِقَّ بَعْدَهُ أَبَداً وَ لَا حَرَقَ بِالنَّارِ وَ لَا ذُلَّ وَ لَا وَحْشَةَ وَ لَا رُعْبَ وَ لَا رَوْعَةَ وَ لَا فَزِعَةَ وَ لَا رَهْبَةَ بِالنَّارِ وَ مُنَّ عَلَيَّ بِالْجَنَّةِ بِأَفْضَلِ حُظُوظِ أَهْلِهَا وَ أَشْرَفِ كَرَامَاتِهِمْ وَ أَجْزَلِ عَطَايَاكَ لَهُمْ وَ أَفْضَلِ جَوَائِزِكَ إِيَّاهُمْ وَ خَيْرِ حِبَائِكَ لَهُمْ.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اقْلِبْنِی مِنْ مَجْلِسِی هَذَا وَ مِنْ مَخْرَجِی هَذَا وَ لَمْ تُبْقِ فِیمَا بَیْنِی وَ بَیْنَ أَحَدٍ مِنْ خَلْقِکَ ذَنْباً إِلَّا غَفَرْتَهُ وَ لَا خَطِیئَةً إِلَّا مَحَوْتَهَا وَ لَا عَثْرَةً إِلَّا أَقَلْتَهَا وَ لَا فَاضِحَةً إِلَّا صَفَحْتَ عَنْهَا وَ لَا جَرِیرَةً إِلَّا خَلَصْتَ مِنْهَا وَ لَا سَیِّئَةً إِلَّا وَهَبْتَهَا لِی وَ لَا کُرْبَةً إِلَّا وَ قَدْ خَلَّصْتَنِی مِنْهَا وَ لَا دَیْناً إِلَّا قَضَیْتَهُ وَ لَا عَائِلَةً إِلَّا أَغْنَیْتَهَا وَ لَا فَاقَةً إِلَّا سَدَدْتَهَا وَ لَا عُرْیاً إِلَّا کَسَوْتَهُ وَ لَا مَرَضاً إِلَّا شَفَیْتَهُ وَ لَا سُقْماً إِلَّا دَاوَیْتَهُ وَ لَا هَمّاً إِلَّا فَرَّجْتَهُ وَ لَا غَمّاً إِلَّا أَذْهَبْتَهُ وَ لَا خَوْفاً إِلَّا آمَنْتَهُ وَ لَا عُسْراً إِلَّا یَسَّرْتَهُ وَ لَا ضَعْفاً إِلَّا قَوَّیْتَهُ وَ لَا حَاجَةً مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ إِلَّا قَضَیْتَهَا عَلَى أَفْضَلِ الْأَمَلِ وَ أَحْسَنِ الرَّجَاءِ وَ أَکْمَلِ الطَّمَعِ إِنَّکَ عَلَى کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ اللَّهُمَّ إِنَّکَ أَمَرْتَنِی بِالدُّعَاءِ وَ دَلَلْتَنِی عَلَیْهِ فَسَأَلْتُکَ وَ وَعَدْتَنِی الْإِجَابَهَ فَتَنَجَّزْتَ بِوَعْدِکَ وَ أَنْتَ الصَّادِقُ الْقَوْلِ الْوَفِیُّ الْعَهْدِ اللَّهُمَّ وَ قَدْ قُلْتَ ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ وَ قُلْتَ وَ سْئَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ کانَ بِکُمْ رَحِیماً وَ قُلْتَ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِی کانُوا یُوعَدُونَ اللَّهُمَّ وَ أَنَا أَدْعُوکَ کَمَا أَمَرْتَنِی مُتَنَجِّزاً لِوَعْدِکَ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَعْطِنِی کُلَّ مَا وَعَدْتَنِی وَ کُلَّ أُمْنِیَّتِی وَ کُلَّ سُؤْلِی وَ کُلَّ هَمِّی وَ کُلَّ نَهْمَتِی وَ کُلَّ هَوَایَ وَ کُلَّ مَحَبَّتِی وَ اجْعَلْ ذَلِکَ کُلَّهُ سَائِحاً فِی حَلَالِکَ ثَابِتاً فِی طَاعَتِکَ مُتَرَدِّداً فِی مَرْضَاتِکَ مُتَصَرِّفاً فِیمَا دَعَوْتَ إِلَیْهِ غَیْرَ مَصْرُوفٍ مِنْهُ قَلِیلًا وَ لَا کَثِیراً فِی شَیْ ءٍ مِنْ مَعَاصِیکَ وَ لَا فِی مُخَالَفَهِ لِأَمْرِکَ إِلَهَ الْحَقِّ رَبَّ الْعَالَمِینَ اللَّهُمَّ وَ کَمَا وَفَّقْتَنِی لِدُعَائِکَ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ وَفِّقْ لِی إِجَابَتَکَ إِنَّکَ عَلَى کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ.

اللَّهُمَّ مَنْ تَهَیَّأَ أَوْ تَعَبَّأَ أَوْ أَعَدَّ أَوِ اسْتَعَدَّ لِوِفَادَهٍ إِلَى مَخْلُوقٍ رَجَاءَ رِفْدِهِ وَ جَوَائِزِهِ وَ نَوَافِلِهِ وَ فَرَائِضِهِ وَ عَطَایَاهُ فَإِلَیْکَ یَا سَیِّدِی کَانَتْ تَهْیِئَتِی وَ تَعْبِئَتِی وَ إِعْدَادِی وَ اسْتِعْدَادِی رَجَاءَ رِفْدِکَ وَ جَوَائِزِکَ وَ فَوَاضِلِکَ وَ نَوَافِلِکَ وَ عَطَایَاکَ وَ قَدْ غَدَوْتُ إِلَى عِیدٍ مِنْ أَعْیَادِ أُمَّهِ مُحَمَّدٍ صلى الله علیه و آله وَ لَمْ آتِکَ الْیَوْمَ بِعَمَلٍ صَالِحٍ أَثِقُ بِهِ قَدَّمْتُهُ وَ لَا تَوَجَّهْتُ بِمَخْلُوقٍ رَجَوْتُهُ وَ لَکِنِّی أَتَیْتُکَ خَاضِعاً مُقِرّاً بِذُنُوبِی وَ إِسَاءَتِی إِلَى نَفْسِی وَ لَا حُجَّهَ

لِی وَ لَا عُذْرَ لِی أَتَیْتُکَ أَرْجُو أَعْظَمَ عَفْوِکَ الَّذِی عَفَوْتَ بِهِ عَنِ الْخَاطِئِینَ وَ أَنْتَ الَّذِی غَفَرْتَ لَهُمْ عَظِیمَ جُرْمِهِمْ وَ لَمْ یَمْنَعْکَ طُولُ عُکُوفِهِمْ عَلَی عَظِیمِ جُرْمِهِمْ أَنْ عُدْتَ عَلَیْهِمْ بِالرَّحْمَهِ فَیَا مَنْ رَحْمَتُهُ وَاسِعَهٌ وَ فَضْلُهُ عَظِیمٌ یَا عَظِیمُ یَا عَظِیمُ یَا عَظِیمُ یَا کَرِیمُ یَا کَرِیمُ یَا کَرِیمُ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عُدْ عَلَیَّ بِرَحْمَتِکَ وَ امْنُنْ عَلَیَّ بِعَفْوِکَ وَ عَافِیَتِکَ وَ تَعَطَّفْ عَلَیَّ بِفَضْلِکَ وَ أَوْسِعْ عَلَیَّ رِزْقَکَ یَا رَبِّ إِنَّهُ لَیْسَ یَرُدُّ غَضَبَکَ إِلَّا حِلْمُکَ وَ لَا یَرُدُّ سَخَطَکَ إِلَّا عَفْوُکَ وَ لَا یُجِیرُ مِنْ عِقَابِکَ إِلَّا رَحْمَتُکَ وَ لَا یُنْجِینِی مِنْکَ إِلَّا التَّضَرُّعُ إِلَیْکَ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ هَبْ لِی یَا إِلَهِی فَرَجاً بِالْقُدْرَهِ الَّتِی بِهَا تُحْیِی أَمْوَاتَ الْعِبَادِ وَ بِهَا تَنْشُرُ مَیْتَ الْبِلَادِ وَ لَا تُهْلِکْنِی یَا إِلَهِی غَمّاً حَتَّی تَسْتَجِیبَ لِی وَ تُعَرِّفَنِی الْإِجَابَهَ فِی دُعَائِی وَ أَذِقْنِی طَعْمَ الْعَافِیَهِ إِلَی مُنْتَهَی أَجَلِی وَ لَا تُشْمِتْ بِی عَدُوِّی وَ لَا تُسَلِّطْهُ عَلَیَّ وَ لَا تُمَکِّنْهُ مِنْ عُنُقِی یَا رَبِّ إِنْ رَفَعْتَنِی فَمَنْ ذَا الَّذِی یَضَعُنِی وَ إِنْ وَضَعْتَنِی فَمَنِ الَّذِی یَرْفَعُنِی وَ مَنْ ذَا الَّذِی یَرْحَمُنِی إِنْ عَذَّبْتَنِی وَ مَنْ ذَا الَّذِی یُعَذِّبُنِی إِنْ رَحِمْتَنِی وَ مَنْ ذَا الَّذِی یُکْرِمُنِی إِنْ أَهَنْتَنِی وَ مَنْ ذَا الَّذِی یُهِینُنِی إِنْ أَکْرَمْتَنِی وَ إِنْ أَهْلَکْتَنِی فَمَنْ ذَا الَّذِی یَعْرِضُ لَکَ فِی عَبْدِکَ أَوْ یَسْأَلُکَ عَنْ أَمْرِهِ وَ قَدْ عَلِمْتُ یَا إِلَهِی أَنَّهُ لَیْسَ فِی حُکْمِکَ جَوْرٌ وَ لَا فِی عُقُوبَتِکَ عَجَلَهٌ وَ إِنَّمَا یَعْجَلُ مَنْ یَخَافُ الْفَوْتَ وَ إِنَّمَا یَحْتَاجُ إِلَی الظُّلْمِ الضَّعِیفُ وَ قَدْ تَعَالَیْتَ عَنْ ذَلِکَ سَیِّدِی عُلُوّاً کَبِیراً اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ لَا تَجْعَلْنِی لِلْبَلَاءِ غَرَضاً وَ لَا لِنَقِمَتِکَ نَصَباً وَ مَهِّلْنِی وَ نَفِّسْنِی وَ أَقِلْ عَثْرَتِی وَ ارْحَمْ تَضَرُّعِی وَ لَا تُتْبِعْنِی بِبَلَاءٍ عَلَی أَثَرِ بَلَاءٍ فَقَدْ تَرَی ضَعْفِی وَ قِلَّهَ حِیلَتِی وَ تَضَرُّعِی إِلَیْکَ أَعُوذُ بِکَ الْیَوْمَ مِنْ غَضَبِکَ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ أَعِذْنِی وَ أَسْتَجِیرُ بِکَ مِنْ سَخَطِکَ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَجِرْنِی وَ أَسْتَرْحِمُکَ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ارْحَمْنِی وَ أَسْتَهْدِیکَ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اهْدِنِی وَ أَسْتَنْصِرُکَ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ انْصُرْنِی وَ أَسْتَکْفِیکَ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ

وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اكْفِنِی وَ أَسْتَرْزِقُکَ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَغْنِنِی وَ أَسْتَعْصِمُکَ فِیمَا بَقِیَ مِنْ عُمُرِی فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اعْصِمْنِی وَ أَسْتَغْفِرُکَ لِمَا سَلَفَ مِنْ ذُنُوبِی فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اغْفِرْ لِی فَإِنِّی لَنْ أَعُودَ لِشَیْ ءٍ کَرِهْتَهُ إِنْ شِئْتَ ذَلِکَ یَا رَبِّ یَا حَنَّانُ یَا مَنَّانُ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَام صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اسْتَجِبْ لِی جَمِیعَ مَا سَأَلْتُکَ وَ طَلَبْتُهُ مِنْکَ وَ رَغِبْتُ فِیهِ إِلَیْکَ وَ قَدِّرْهُ وَ أَرِدْهُ وَ اقْضِهِ وَ أَمْضِهِ وَ خِرْ لِی فِیمَا تَقْضِی مِنْهُ وَ تَفَضَّلْ عَلَیَّ بِهِ وَ أَسْعِدْنِی بِمَا تُعْطِینِی مِنْهُ وَ زِدْنِی مِنْ فَضْلِکَ وَ سَعَهِ مَا عِنْدَکَ فَإِنَّکَ وَاسِعٌ کَرِیمٌ وَ صِلْ ذَلِکَ کُلَّهُ بِخَیْرِ الْآخِرَهِ وَ نَعِیمِهَا یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ إِلَهَ الْحَقِّ رَبَّ الْعَالَمِینَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ افْتَحْ لَهُمْ فَتْحاً یَسِیراً وَ اجْعَلْ لَهُمْ مِنْ لَدُنْکَ سُلْطَاناً نَصِیراً اللَّهُمَّ انْصُرْ بِهِ دِینَکَ وَ سُنَّهَ نَبِیِّکَ عَلَیْهِ وَ آلِهِ السَّلَامُ حَتَّى لَا یَسْتَخْفِیَ بِشَیْ ءٍ مِنَ الْحَقِّ مَخَافَهَ أَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ اللَّهُمَّ إِنَّا نَرْغَبُ إِلَیْکَ فِی دَوْلَهٍ کَرِیمَهٍ تُعِزُّ بِهَا الْإِسْلَامَ وَ أَهْلَهُ وَ تُذِلُّ بِهَا النِّفَاقَ وَ أَهْلَهُ وَ تَجْعَلُنَا فِیهَا مِنَ الدُّعَاهِ إِلَى طَاعَتِکَ وَ الْقَادَهِ إِلَى سَبِیلِکَ وَ تَرْزُقُنَا بِهَا کَرَامَهَ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ اللَّهُمَّ مَا أَنْکَرْنَا مِنَ الْحَقِّ فَعَرِّفْنَاهُ وَ مَا قَصُرْنَا عَنْهُ فَبَلِّغْنَاهُ اللَّهُمَّ وَ اسْتَجِبْ لَنَا وَ اجْعَلْنَا مِمَّنْ یَتَذَکَّرُ فَتَنْفَعُهُ الذِّکْرَى اللَّهُمَّ وَ قَدْ غَدَوْتُ إِلَى عِیدٍ مِنْ أَعْیَادِ أُمَّهِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ لَمْ أَثِقْ بِغَیْرِکَ وَ لَمْ آتِکَ بِعَمَلٍ صَالِحٍ أَثِقُ بِهِ وَ لَا تَوَجَّهْتُ بِمَخْلُوقٍ رَجَوْتُهُ اللَّهُمَّ بَارِکْ لَنَا فِی عِیدِنَا هَذَا کَمَا هَدَیْتَنَا لَهُ وَ رَزَقْتَنَا وَ أَعِنَّا عَلَیْهِ اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنَّا مَا أَدَّیْتَ عَنَّا فِیهِ مِنْ حَقٍّ وَ مَا قُضِیَتْ عَنَّا فِیهِ مِنْ فَرِیضَهٍ وَ مَا اتَّبَعْنَا فِیهِ مِنْ سُنَّهٍ وَ مَا تَنَفَّلْنَا فِیهِ مِنْ نَافِلَهٍ وَ مَا أَذِنْتَ لَنَا فِیهِ مِنْ تَطَوُّعٍ وَ مَا تَقَرَّبْنَا إِلَیْکَ مِنْ نُسُکٍ وَ مَا اسْتَعْمَلْنَا فِیهِ مِنَ الطَّاعَهِ وَ مَا رَزَقْتَنَا فِیهِ مِنَ الْعَافِیَهِ وَ الْعِبَادَهِ اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنَّا ذَلِکَ کُلَّهُ زَاکِیاً کَافِیاً یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ اللَّهُمَ لا تُزِغْ قُلُوبَنا بَعْدَ إِذْ هَدَیْتَنا وَ لَا تُذِلَّنَا بَعْدَ إِذْ أَعْزَزْتَنَا وَ لَا تُضِلَّنَا بَعْدَ إِذْ وَفَّقْتَنَا وَ لَا تُهِنَّا بَعْدَ إِذْ أَکْرَمْتَنَا وَ لَا تُفْقِرْنَا بَعْدَ إِذْ أَغْنَیْتَنَا وَ لَا تَمْنَعْنَا بَعْدَ إِذْ

أَعْطَيْتَنَا وَ لَا تَحْرِمْنَا بَعْدَ إِذْ رَزَقْتَنَا وَ لَا تُغَيِّرْ شَيْئاً مِنْ نِعَمِكَ عَلَيْنَا وَ لَا إِحْسَانِكَ إِلَيْنَا لِشَيْ‏ءٍ كَانَ مِنَّا وَ لَا لِمَا هُوَ كَائِنٌ فَإِنَّ فِي كَرَمِكَ وَ عَفْوِكَ وَ فَضْلِكَ سَعَةً لِمَغْفِرَتِكَ ذُنُوبَنَا بِرَحْمَتِكَ فَأَعْتِقْ رِقَابَنَا مِنَ النَّارِ بِلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْأَلُكَ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ إِنْ كُنْتَ رَضِيتَ عَنِّي فِي هَذَا الشَّهْرِ أَنْ تَزْدَادَ عَنِّي رِضًا لَا سَخَطَ بَعْدَهُ أَبَداً عَلَيَّ وَ إِنْ كُنْتَ لَمْ تَرْضَ عَنِّي وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ ذَلِكَ فَمِنَ الْآنَ فَارْضَ عَنِّي رِضًا لَا سَخَطَ بَعْدَهُ أَبَداً عَلَيَّ وَ ارْحَمْنِي رَحْمَةً لَا تُعَذِّبْنِي بَعْدَهَا أَبَداً وَ أَسْعِدْنِي سَعَادَةً لَا أَشْقَى بَعْدَهَا أَبَداً وَ أَغْنِنِي غِنًى لَا فَقْرَ بَعْدَهُ أَبَداً وَ اجْعَلْ أَفْضَلَ جَائِزَتِكَ لِيَ الْيَوْمَ فَكَاكَ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَ أَعْطِنِي مِنَ الْجَنَّةِ مَا أَنْتَ أَهْلُهُ وَ إِنْ كُنْتَ بَلَّغْتَنَا بِهِ لَيْلَةَ الْقَدْرِ وَ إِلَّا فَأَخِّرْ آجَالَنَا إِلَى قَابِلٍ حَتَّى تُبَلِّغَنَاهُ فِي يُسْرٍ مِنْكَ وَ عَافِيَةٍ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ لَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنَّا لِشَهْرِ رَمَضَانَ وَ أَعْطِ جَمِيعَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ مَا سَأَلْتُكَ لِنَفْسِي بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ: ما شاءَ اللَّهُ لا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ- حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ تَسْلِيماً اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَرَى وَ لَا تُرَى وَ أَنْتَ بِالْمَنْظَرِ الْأَعْلَى فَالِقُ الْحَبِّ وَ النَّوَى تَعْلَمُ السِّرَّ وَ أَخْفَى فَلَكَ الْحَمْدُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ وَ لَكَ الْحَمْدُ فِي أَعْلَى عِلِّيِّينَ وَ لَكَ الْحَمْدُ فِي النُّورِ وَ لَكَ الْحَمْدُ فِي الظِّلِّ وَ الْحَرُورِ وَ لَكَ الْحَمْدُ فِي الْغُدُوِّ وَ الْآصَالِ وَ لَكَ الْحَمْدُ فِي الْأَزْمَانِ وَ الْأَحْوَالِ وَ لَكَ الْحَمْدُ فِي قَفْرِ أَرْضِكَ وَ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى كُلِّ حَالٍ إِلَهِي صَلَّيْنَا خَمْسَنَا وَ حَصَّنَّا فُرُوجَنَا وَ صُمْنَا شَهْرَنَا وَ أَطَعْنَاكَ رَبَّنَا وَ أَدَّيْنَا زَكَاةَ رُءُوسِنَا طَيِّبَةً بِهَا نُفُوسُنَا وَ خَرَجْنَا إِلَيْكَ لِأَخْذِ جَوَائِزِنَا فَصَلِّ اللَّهُمَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ لَا تُخَيِّبْنَا وَ امْنُنْ عَلَيْنَا بِالتَّوْبَةِ وَ الْمَغْفِرَةِ وَ لَا تَرُدَّنَا عَلَى عَقِبِنَا وَ لا تُزِغْ قُلُوبَنا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنا وَ لَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنَّا وَ ارْزُقْنَا صِيَامَهُ وَ قِيَامَهُ أَبَداً مَا أَبْقَيْتَنَا وَ امْنُنْ عَلَيْنَا بِالْجَنَّةِ وَ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ وَ زَوِّجْنَا مِنَ الْحُورِ الْعِينِ آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ- إِنَّكَ عَلى كُلِّ شَيْ‏ءٍ قَدِيرٌ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى خِيَرَتِهِ

مِنْ خَلْقِهِ- مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ وَ سَلَّمَ تَسْلِيماً(۱).

**[ترجمه]اقبال و زوائد الفوائد: دعای پس از نماز عید:

«پروردگارا از تو خواستم که روزه ماه رمضان را به من ارزانی فرمائی و به نیکویی مرا بر انجام آن یاری دهی و مرا به پایان و عید فطر آن برسانی و در آن با عبادتت و یاری رساندن نیکویت و آسان نمودن اسباب توفیقت، بر من منت بنهی. پس دعای مرا اجابت نمودی و مرا به خوبی بر انجام آن یاری دادی و این کار را برای من به انجام رساندی و با کار نیکویت و اجابت کردن بزگوارانهات آشنایم کردی. پس سپاس و ستایش به خاطر آنچه به من روزی دادی و بر من ارزانی فرمودی، فقط برای توست.

خداوندا این روزی است که تو ارزش آن را بزرگ داشتی و احوال آن را کرامت بخشیدی و حرمتش را والا گرداندی و آن را عید مسلمانان قرار دادی و به بندگانت امر فرمودی که در این روز خود را به تو بنمایانند تا هر شخصی آنچه را انجام داده و ثواب آنچه که پیش فرستاده، به طور کامل دریافت کند، و بر کسانی که در عبادت دچار نقص شدند و در تلاش در انجام فریضه الهی کوتاهی کردند، فضل و منت بنهی، فضلی که جز تو کسی اختیار آن را ندارد و جز تو کسی از انجام آن بر نمی... آید.

خداوندا در این روز و در این مقام هر کس که کاری برای تو انجام داده چه اندک و چه بسیار، به نزدت آمدهاند و همه آنان پاداش کاری را که انجام دادهاند، میخواهند در پاداش روزهشان و عبادتشان برای تو، خواهان فضل و بزرگواری بیشتراند، بر اساس آنچه فرمودی: «يَسْـأَلُهُ مَن فِي السَّمَـاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ» - . رحمن / ۲۹ - { هر که در آسمانها و زمین است از او درخواست می کند. هر زمان، او در کاری است.} خداوندا من بندهات هستم که به آنچه بر من لازم گردانیدی، آگاهم و به آنچه بر من امر فرمودی، اقرار و به نقصان عملم و کوتاهی در تلاش و کوششم (در عبادات) اعتراف دارم و به اینکه کارهایی را که بر من فرض نمودی، وانهادم و آنچه برای من بر خود ضمانت کردی، ترک کردم. پروردگارا من روزه گرفتم و روزهام را با حالتهای اشتباه و (گناه) عمدی و فراموشی و یادآوری و حفظ چیزهایی آمیختم که زبانم آن را بیان کرد یا چشمانم دید و نفسم شیفته آن شد و هوی و هوسم به سویش گرایش پیدا کرد و قلبم آن را دوست داشت یا روحم با رغبت آن را خواست یا دستانم به سویش باز شد یا با پاهایم به سویش رفتم، از امور حلالی _ که امر به مباح بودن آن کردی _ به سوی حرامی که با نهی کردنت آن را ممنوع کردی.

خداوندا هر آنچه مربوط به من بود، برایم به شمارش درآمد و کم یا بسیار، خرد یا کلان آن وانهاده نشد، پروردگارا خودم را بر تو نمایان کردم و با تو خلوت کردم تا نقصان عمل و کوتاهی در آنچه بر من لازم بود را پیش تو اعتراف کنم و با بهترین امید و برترین آرزو و کاملترین چشم داشت به خشنودیت، از تو میخواهم همواره (دوباره) مرا بیامرزی و مهربانی و سود نیکو برایم ثبت نمایی.

خداوندا پس بر محمد و آل محمد درود بفرست و هر نقصی و کوتاهی و سبک شماری و هر تفریط و هر نادانی و هر (گناه) عمدی و هر اشتباهی را که در این ماه و در این روزهام و در فریضه واجب شدهات بر من وارد شد، ببخشای و آن را به من

اعطا نما و آن را بر من صدقه کن و برای من از آن درگذر، ای هدف هر میل و اشتیاق و ای نهایت هر خواسته. و مرا از این حالت و وضعیت برگردان درحالی که جزای مرا بزرگ گردانیدی و عطایم را فزونی دهی و بخششم را کرامت بخشی و با فضل برتر از میل و اشتیاقم و بزرگ‌تر از خواسته‌ام، بر من فضل و منت بنهی.

ای معبود من ای الله ای الله ای الله ای الله ای خداوندی که چیزی مانند تو نیست، و بر محمد و آل محمد درود بفرست و گناهان خواسته و ناخواسته مرا بیامرز، در این روز و در این ساعت ای پروردگار و ای سرپرست هر چیزی، این خواسته مرا انجام ده و با منت و فضل و رأفت و رحمت و با توبه نصوح از تقصیرات من گذشت بنما و توبه مرا بپذیر به گونه‌ای که هرگز بعد از آن گمراه و نگون‌بخت نشوم.

ای الله ای الله ای الله ای الله ای الله ای الله تو دارای صفت‌های والا و نام‌های نیکو هستی، از شک و تردید پس از یقین، و از کفر پس از ایمان به تو پناه می‌برم، ای معبودم مرا بیامرز، ای معبودم بر من فضل و منت بنه، پروردگارا توبه مرا بپذیر و از من گذشت کن، ای معبودم بر من رحم کن، ای معبودم بر بینواییم رحم کن، ای معبودم بر خواریم ترحم فرما، ای معبودم بر تهیدستیم رحم فرما، ای معبودم درحالتی که به درگاه تو دعا می‌کنم مرا ناامید مساز و در حالتی که به تو امید دارم و آمرزش گناهان را از تو طلب می‌کنم، مرا عذاب نده.

خداوندا به پیامبرت که درود و سلام بر او و خاندانش باد، فرمودی «وَمَا كَانَ اللّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ» - . انفال / ۳۳ -

{و [لی] تا تو در میان آنان هستی، خدا بر آن نیست که ایشان را عذاب کند، و تا آنان طلب آمرزش می کنند، خدا عذاب کننده ایشان نخواهد بود.} پروردگارا از تو آمرزش می‌طلبم و به درگاهت توبه می‌کنم از خداوند طلب آمرزش دارم و از خداوند طلب آمرزش همه گناهانم را دارم گناهانی که به صورت تعمدی و گناهانی که ناخواسته و از روی اشتباه مرتکب شدم و گناهانی که به یاد داشتم و گناهانی که فراموش کردم.

پروردگارا به پیامبرت که درود و سلام بر او و خاندانش باد فرمودی: «وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُواْ لِي وَلْيُؤْمِنُواْ بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ» - . بقره / ۱۸۶ - {و هر گاه بندگان من، از تو در باره من بپرسند، [بگو] من نزدیکم، و دعای دعاکننده را- به هنگامی که مرا بخواند- اجابت می کنم، پس [آنان] باید فرمان مرا گردن نهند و به من ایمان آورند، باشد که راه یابند.} پروردگارا همانطور که امر فرمودی تو را فراخواندم پس بنا به وعده‌ای که به من دادی دعایم را اجابت کن، زیرا تو خلف وعده نمی‌کنی، پروردگارا با برترین درودهایت بر محمد و آل محمد، اوصیایی که از آنان راضی شدی، درود و سلام بفرست و با بهترین برکات‌هایت آنان را برکت ده و مرا در هر خیری که آنان را وارد کردی، وارد کن و از هر بدی‌ای که آنان را در دنیا و آخرت از آن بیرون آوری، مرا بیرون آور ای مهربان‌ترین مهربانان.

پروردگارا بر محمد و آل محمد درود بفرست و با قطعیت تمام مرا از آتش دوزخ رهایی بخش، رهایی‌ای که هرگز هیچ اسارت و سوختن با آتش و خواری و وحشت و هراس و ترس و فزع و دلهره از آتش پس از آن نباشد. و با برترین بهره‌ها و والاترین کرامات و فراوان‌ترین عطایا و برترین جایزه‌ها و بهترین هدایای اهل بهشت بر من فضل و منت بنما.

پروردگارا بر محمد و آل محمد درود بفرست و مرا از این مجلس و مخرجم برگردان و هیچ گناهی را بین من و یکی از مخلوقاتت باقی مگذار مگر اینکه آن را آمرزیده باشی و نه اشتباهی مگر اینکه محو کرده، و نه لغزشی مگر اینکه آن را کم کرده، و نه رسوایی‌ای مگر اینکه آن را بخشیده، و نه جنایتی مگر اینکه از آن خلاص شده، و نه گناهی مگر اینکه بر من بخشیده، و نه غم و اندوهی مگر اینکه مرا از آن رهایی داده، و نه قرضی مگر اینکه قضا کرده، و نه خانواده‌ای مگر اینکه آن را بی‌نیاز کرده، و نه فقری مگر اینکه آن را رفع نموده، و نه برهنگی‌ای مگر اینکه آن را پوشانده، و نه بیماری‌ای مگر اینکه آن را شفا داده، و نه مریضی‌ای مگر اینکه مداوا کرده، و نه اندوهی مگر اینکه برطرف نموده، و نه ناراحتی و غمی مگر اینکه زدوده، و نه ترسی مگر اینکه امنیت داده، و نه سختی مگر اینکه آسان نموده، و نه ضعفی مگر اینکه قوی کرده، و نه نیازی از نیازهای دنیا و قیامت مگر اینکه با برترین امید و نیکوترین آرزو و کامل‌ترین چشم داشت برطرف کرده باشی، چراکه تو بر انجام هر چیزی توانایی.

پروردگارا تو مرا به دعا کردن امر فرمودی و مرا بدان راهنمایی کردی، پس من از تو درخواست کردم، و به من وعده اجابت دعا دادی پس من خواستار برآورده شدن وعده‌ات شدم و تو راست گفتار و وفا کننده به عهد هستی، پروردگارا و فرمودی: «ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ» - . غافر / ۶۰ - {مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم} و فرمودی: «وَاسْأَلُواْ اللّهَ مِن فَضْلِهِ إِنَّ اللّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا» - . نساء / ۳۲ - {و از فضل خدا درخواست کنید، که خدا به هر چیزی داناست.} و فرمودی: «وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ» - . احقاف / ۱۶ - {وعده راستی که بدانان وعده داده می شده است.} پروردگارا همانطور که مرا امر فرمودی تو را فرا می‌خواندم و درحالی که خواستار برآورده شدن وعده‌ات هستم، پس بر محمد و آل محمد درود بفرست و هر آنچه به من وعده دادی به من ببخشای و هر آرزو و بدی مرا و هر غم و غصه‌ام و هر بلندپروازی و هر خواسته‌ام و هر محبتم را به من اعطا کن و همه آن را در حلال خود، جاری و در طاعت خود، ثابت و در رضای خود، پیاپی و در آنچه بدان دعوت کردی دگرگون، قرار بده و اندک یا بسیاری از آن را در ارتکاب گناهان و مخالفت با اوامر خود صرف مگردان، ای معبود حق و ای پروردگار جهانیان .

پروردگارا همانطور که مرا به دعایت موفق گرداندی، پس بر محمد و آل محمد درود بفرست و توفیق اجابت کردنت را به من اعطا فرما همانا تو بر انجام هر کاری توانا هستی.

پروردگارا هر کسی مهیّا و مجهّز، آماده و توشه برگرفته تا به امید صله، بهره، عطیه، بخشش و جایزه ای نزد مخلوقی برود، پروردگارا! مهیّا شدن و مجهّز بودن، آمادگی و توشه برگرفتنم به امید بهره، نیکی، عطیّه و جایزه توست، و صبح هنگام برای عیدی از اعیاد امت محمد صلی الله علیه و آله و سلم بیرون رفتم و من از روی اعتماد داشتنم به کردار شایسته ای که آن را پیش فرستاده و به شفاعت و میانجی گری مخلوق و آفریده ای که به او امید داشته باشم، به سوی تو نیامده ام، بلکه به درگاه تو آمده ام درحالی که به گناه و بد کردن به خود اعتراف دارم، و من عذر و بهانه ای برای سیه کاری خود ندارم، به درگاه تو آمده ام درحالی که آن عفو و گذشت بزرگت را امیدوارم که به سبب آن از گناهکاران گذشتی، و طول و بسیاری ایستادگی آن‌ها بر گناه بزرگ تو را از این باز نداشته که برایشان رحمت و آمرزش احسان نمائی.

پس ای کسی که رحمت و مهربانی او فراخ، و عفو و گذشتش بزرگ و بسیار است، ای بزرگوار ای بزرگوار ای بزرگوار ای

بخشنده ای بخشنده، بر محمد و آل محمد درود فرست، و به رحمت و مهربانیت بر من احسان فرما، و با آمرزشت بر من منت بنه، و با فضل و نیکی‌ات بر من مهربان باش، و و روزی‌ات را بر فزونی ده.

ای پروردگارم، غضب تو را جز بردباری تو فرو نمی نشاند و خشم تو را جز عفو تو باز نمی گرداند و در برابر عقاب تو جز رحمتت پناهگاهی نیست. و مرا جز تضرع به درگاه تو و زاری در برابر تو هیچ چیز از عذابت نمی رهاند. پس بر محمد و آل محمد درود بفرست و ای خدای من، بدان قدرت که تو داری و مردگان را بدان حیات می بخشی و بلاد مرده را زنده می کنی، در کار من گشایشی پدید آور. ای خدای من، مرا به اندوه هلاک مکن تا دعایم را اجابت کنی و آگاهم سازی که دعایم را اجابت کرده ای، و تا زنده ام طعم عافیت را به من بچشان و مرا دشمن شاد مگردان و خصم مرا بر گردن من سوار مکن و بر من مسلطش منمای.

بار خدایا، اگر تو مرا بر فرازی، چه کسی را یاراست که به پستی ام آورد و اگر به پستی ام آوری، چه کسی را توان بر افراختن من باشد. اگر گرامیم داری، چه کسی خوارم تواند ساخت و اگر خوارم داری، چه کسی گرامیم تواند داشت. اگر عذابم کنی چه کسی بر من رحمت آورد و اگر هلاکم کنی، چه کسی به دفاع از بنده ات در برابر تو یارای ایستادنش باشد، یا تو را از کار او پرسش کند. دانسته ام که در حُکمت، ستم روا نداری و در انتقامت، شتاب نکنی. زیرا کسی در کاری شتاب کند که می ترسد از کَفَش برود و کسی ستم کند که ضعیف و ناتوان باشد. و تو ای خدای من، بس برتر از این هایی، برتری‌ای بس عظیم.

بار خدایا، بر محمد و آل محمد درود بفرست و مرا هدف تیر بلا مگردان و آماج خشم و سخط خود مساز. مهلتم ده و از اندوهم برهان و از لغزش‌ها و خطاهایم در گذر و به بلایی پس از بلای دیگر مبتلا مکن، که تو خود ناتوانی و بیچارگی مرا و تضرع و زاری مرا به درگاه خود، می بینی. بار خدایا، امروز از خشم تو به تو پناه می جویم، پس بر محمد و خاندانش درود بفرست و مرا پناه ده. امروز از سخط تو به حمایت تو رو می آورم، پس بر محمد و خاندانش درود بفرست و مرا پناه ده.از تو خواهم که بر من رحمت آوری، پس بر محمد و خاندانش درود بفرست و بر من رحمت آور. از تو خواهم که راهنمای من باشی، پس بر محمد و خاندانش درود بفرست و مرا راه نمای. از تو خواهم که یاور من باشی، پس بر محمد و خاندانش درود بفرست و مرا یاری کن. از تو خواهم که بر من رحمت آوری، پس بر محمد و خاندانش درود بفرست و بر من رحمت آور. از تو خواهم که مرا کفایت کنی، پس بر محمد و خاندانش درود بفرست و مرا کفایت کن. از تو خواهم که مرا روزی دهی، پس بر محمد و خاندانش درود بفرست و مرا روزی ده. و از تو خواهم که در باقیمانده عمرم مرا از عذاب خود در امان داری، پس بر محمد و خاندانش درود بفرست و مرا امان ده. از تو خواهم که گناهان گذشته مرا بیامرزی، پس بر محمد و خاندانش درود بفرست و مرا بیامرز. پس بر محمد و خاندانش درود بفرست و مرا از گناه مصون دار، که اگر مشیّت تو باشد، هرگز به کاری که تو نپسندی باز نگردم.

ای خدای مهربان، ای خدای بخشنده، ای صاحب جلالت و بزرگواری، بر محمد و خاندان او درود بفرست و همه آنچه را از تو خواسته ام و از تو طلبیده ام و برای آن روی به تو آورده ام اجابت کن. آن را برای من بخواه و مقدّر کن و حکم کن و روا دار. و خیر مرا قرار ده در آنچه از خواسته هایم بر می آوری و مرا در آن برکت ده و بدان بر من تفضل نمای و در آنچه مرا

عطا می کنی نیکبختم گردان و برای من در فضل و احسان خود بیفزای، که تو توانگر و بخشاینـده ای، و آن را به خیر و نعمت آخرتم بپیوند، ای معبود حق و ای مهربان‌ترین مهربانان پروردگار عالمیان.

خداونـدا بر محمـد و آل محمد درود بفرست و آنان را گشایش آسان مقرر گردان واز نزد خود برای ایشان سلطانی یاور قرار ده خـدایا به وسیله او دینت و سـنت پیامبرت را یاری بفرما تا از روی ترس از یکی از مخلوقات، انـدکی از حق خوار و سـبک شمرده نشود، خداونـدا مشـتاقانه مسألت داریم که دولتی بـا شـکوه برانگیزی که اسـلام و اسـلامیان را عزت بخشـی و نفـاق و منافقین را به خاك ذلت کشی و ما را از منادیان به سوی طاعتت و رهبران به سوی راهت

قرار دهی و کرامت دنیا و آخرت نصیب ما فرمائی.

بار خدایا هر حقی که بر عهده ما نهادی و ما آن را نشـناختیم، شـناخت آن را به ما عطا فرما و اگر از فهم حقی قاصر ماندیم به ما بیاموز. خداوندا دعایمان را اجابت فرما و ما را از کسانی قرار بده که پند می‌پذیرد و اندرز سودش می‌دهد. و خداوندا صبح هنگـام برای عیـدی از اعیـاد امت محمـد صـلی الله علیه و آله و سـلم بیرون رفتم و به احـدی غیر از تو اعتمـاد نکردم و از روی اعتماد داشـتنم به کردار شایسـته ای که آن را پیش فرستاده و به شفاعت و میانجیگری مخلوق و آفریده ای که به او امید داشته باشم، بسوی تو نیامـده ام. خداوندا در این عید بر ما برکت بینداز همانطور که ما را هدایت دادی و به ما روزی ارزانی فرمودی و مـا را بر آن یـاری برسـان، خداونـدا در ایـن عیـد حقـوقی از مـا را که ادا، و فریضه‌ای که انجام شـده، و سـنتی را که پیروی نمودیم، و نمـاز نـافله‌ای که برپـا داشتیم، و مسـتحبی که توفیق انجـامش را به مـا دادی، و قربـانی که برای نزدیکی به تو انجام دادیم و طـاعت و عبادتی که در این عیـد به انجام رسانـدیم، و سـلامتی و عبادتی که بر ما ارزانی داشتی از ما بپـذیر، خداونـدا همه این‌ها را به صورتی پاك و کافی از ما بپذیر ای مهربان‌ترین مهربانان.

خداونـدا دل‌هـای مـا را پس از آنکه هـدایت فرمودی، منحرف مساز و پس از آنکه مـا را عزیز و گرامی داشتی، خوار و ذلیل نگردان، و پس از آنکـه مـا را توفیـق دادی گمراه نکـن، و پس از آنکـه بی‌نیازمـان کردی تهیـدست مگردان، و پس از اعطا کردنت به مـا، مـا را منع نکن و پس از روزی دادنت به مـا، محروممـان نگردان، و چیزی از نعمت‌هـایت را بر مـا تغییر مـده و احسان و نیکویی‌ات را به خاطر کاری که از ما سـر زده یا قرار است سر بزند، بر ما تغییر مده چرا که در کرم و بخشش و فضل تو، فراخی است که گناهانمان را با رحمت خود ببخشایی، پس به حق (لا اله الا انت) اینکه معبودی جز ذات مقـدس تو وجود ندارد، ما را از آتش آزاد کن.

ای معبودی که هیـچ معبود حقی جز تو نیست، با توسل به ذات بزرگوارت از تو مسئلت دارم که اگر در این ماه از من راضـی شـدی، بر من بیفزایی رضایتی که هرگز هیـچ خشم و غضبی بر من پس از آن نباشـد، و اگر از من راضـی نشـدی و من از این نارضایتی به تو پناه می‌برم، پس از اکنون به بعد به گونه‌ای از من خشـنود باش که هرگز هیچ خشم و غضبی پس از آن نباشـد و بـه مـن رحـم کن رحمی که هرگز پس از آن مرا عـذاب نـدهی و سـعادتی نصیب من گردان که هرگز پس از آن گمراه و نگون‌بخت نگردم، و بی‌نیازی‌ای به من عطا فرما که هرگز هیـچ فقری پس از آن نباشد ــ و امروز برترین پاداشم را آزاد شدنم از آتش دوزخ قرار بـده و از بهشت چیزی به من ارزانی بـده که تـو شایسـته آن باشـی، و اگر این پـاداش را تـا شب قـدر به ما رسانـدی(که چه خوب) در غیر این صورت اجل ما را تا رمضان آینـده به تاخیر بینداز تا در آسانی و سـلامتی، آن پاداش را به

ما برسانی ای مهربان‌ترین مهربانان، و آن را آخرین عهد ما برای ماه رمضان قرار مده و به همه مردان و زنان مؤمن آنچه را که برای خودم از تو درخواست کردم اعطا کن ای مهربان‌ترین مهربانان .

هر چه خـدا بخواهد واقع می‌شود و هیچ نیرویی جز با مدد خدا وجود ندارد و خدا ما را بس است و نیکو حمایت گری است و درود و سلام خداوند بر بهترینِ مخلوقاتش محمد و خادانش باد.

پروردگارا تو می‌بینی و دیده نمی‌شوی و در بالاترین چشم انداز قرار داری، شکافنده دانه و هسته هستی، نهان و پوشیده‌تر از نهان را می‌دانی، پس سپاس و ستایش مخصوص توست ای پروردگار جهانیان و حمـد و سپاس در اعلا علیین برای توست و حمـد و سپاس در نور برای توست و حمد و سپاس در سایه و باد گرم برای توست و حمد و سپاس در بامداد و شامگاه برای توست و حمد و سپاس در همه زمان‌ها و همه حال‌ها برای توست و حمد و سپاس در سرزمین بی آب و گیاهت برای توست و در همه حال حمد و سپاس برای توست. پروردگارا نمازهای پنجگانه‌مان را برپا داشتیم و دامن خود را پاک نگاه داشتیم و ماه رمضانمـان را روزه گرفتیم و از پروردگارمـان اطـاعت کردیم و زکات سـرمایه‌مان را پرداخت نمودیم تا با آن نفس خویش را پاک کرده باشـیم، و برای دریافت پاداش و جایزه‌هایمان به سوی تو بیرون آمـدیم، پس بر محمـد و آل محمد درود بفرست و مـا را ناامیـد نگردان و با (قبول) توبه و مغفرت خود بر ما منت بگـذار و ما را به عقب مران و پس از آنکه هـدایت شـدیم ما را منحرف مسـاز و آن را آخرین عهـد خود بر مـا قرار مـده و روزه و نمـاز شب این ماه را تا ابـد و تا زمانی که زنـده هستیم به ما ارزانی فرما و حوریان بهشتی را به ازدواج ما درآور، آمین ای پروردگار جهانیان، همانا تو بر انجام هر کاری توانایی و درود و سلام بی‌پایان خداوند بر محمد پیامبر و خاندان پاک و مطهرش باد - الإقبال ص ۲۹۱- ۲۹۵.[۱] - .»

**[ترجمه]

بیان

أو مـال إلیها فی بعض النسـخ بالواو هنا و قوله أو اشـتهتها و هو أظهر و علی نسـخه أو فهی إما بمعنی الواو أو محمول علی شـده مراتب المحبه و العزم و ضـعفهما من خلالـک یحتمـل أن تکون من ابتـدائیه أی حال کونی فی ذلک السـعی مبتـدأ من الحلال معرضا عنه منتهیا إلی الحرام أو بیانیه و إلی بمعنی مع لبیان تعمیم ما یتکلم به و یشـتهیه و یبسط یده إلیه و یسـعی إلیه سواء کان مباحا لغوا لا فائده فیه أو حراما فإن کلا منهما مخل بکمال الصوت و یؤید الثانی أن فی زوائد الفوائد أو حرامک.

و قوله و کل ما کان إما بالجر عطفا علی حلالک أو أشـیاء أو بالرفع بتقدیر الخبر أی هی أیضا کذلک أی کان ینبغی أن یکون صومی مخلوطـا بطاعتـک بجمیع جوارحی فی جمیع أحوالی فشـبته بأشـیاء منهـا محظور بنهیک و منها مباح غیر مخل بقلیل و لا کثیر و لا صـغیر و لا کبیر من أوامرک و نواهیک لکنها مخله بکمال الصوم و قـد برزت إلیک فی هذا العید لأن تتدارک ذلک بفضلک.

و قال الجوهری العائده العطف و المنفعه یقال هذا الشی ء أعود علیک فی کذا أی أنفع و قال الحباء العطاء.

لـک الأمثـال العلیـا إشـاره إلی قوله سـبحانه لِلَّذِینَ لاـ یُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَهِ مَثَلُ السَّوْءِ وَ لِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلی (۲) أی الصـفه الأعلی و هو

الوجوب الذاتی و الغنی المطلق و النزاهه عن صفات المخلوقین أو الحجه الغالبه أو الأمثال التی مثل بها فی القرآن الحکیم.

و لاـ روعه و فی بعض النسـخ و لاـ لوعه و لوعه الحب حرقته و رجـل هاع لاع أی جبان جزوع و الأول أظهر و قال الفیروزآبادی النهمه الحاجه و بلوغ الهمه و الشهوه و النهم بالتحریک إفراط الشهوه فی الطعام انتهی.

ص: ۲۷

۱- ۱. الإقبال ص ۲۹۱- ۲۹۵.

۲- ۲. النحل: ۶۰.

سائحا فی حلالک أی جاریا فیه و فی بعض النسخ بالباء الموحده من السباحه علی المجاز و فی بعضها بالنون من سنح له الرأی أی عرض و الغرض محرکه هدف یرمی فیه و النصب أیضا قریب منه أی ما ینصب لیرمی و إن لم یصرح به فی کتب اللغه قال الفیروزآبادی النصب العلم المنصوب و یحرک و الغایه.

و نفسنی کأن فیه حذفا و إیصالا أی نفس عنی یقال نفس الله عنه کربته أی فرجها و فی بعض النسخ الدعاء و مهلنی و نفسی أی اترکنی مع نفسی کنایه عن رفع البلاء عنها و ما أذنت لنا لعله کنایه عن التوفیق و التقدیر کما یومی إلیه بعض أخبار القضاء و القدر کما مر من العافیه أی عن المعاصی فإنها المناسبه للقبول.

لاـ تُزِغْ قُلُوبَنا أی لا تملها عن الإیمان أی لا تسلبنی التوفیق بل ثبتنی علی الاهتداء الذی منحتنی به یا لا إله أی یا من لا إله إلا أنت بلغتنا لیله القدر أی فضلها فالق الحب و النوی أی یشقهما و یخرج منهما النبات و الشجر و قیل المراد به الشقاق الذی فی الحنطه و النواه.

تعلم السر و أخفی أی و أخفی من السر و اختلف فیهما فقیل السر ما حدث به العبد غیره فی خفیه و أخفی منه ما أضمره فی نفسه ما لم یحدث غیره و قیل السر ما أضمره العبد فی نفسه و أخفی منه ما لم یکن أضمره أحد و قیل السر ما تحدث به نفسک و أخفی منه ما ترید أن تحدث به نفسک فی ثانی الحال و قیل السر العمل الذی تستره عن الناس و أخفی منه الوسوسه

وَ رُوِیَ عَنِ الْبَاقِرِ وَ الصَّادِقِ علیهما السلام: أَنَّ السِّرَّ مَا أَخْفَیْتَهُ فِی نَفْسِکَ وَ أَخْفَی مَا خَطَرَ بِبَالِکَ ثُمَّ أُنْسِیتَهُ.

**[ترجمه]«أو مال الیها» در برخی نسخه‌ها در اینجا با «واو» آمده است. و فرموده ایشان: «او اشتهتها» که وجه آشکارتر است. بنابر نسخه‌ای با «واو» ذکر شده، یا به معنی واو است یا حمل بر شدت و ضعف درجات محبت و تصمیم گیری است. «من خلالک» احتمال دارد «من» ابتدائیه باشد یعنی: درحالتی که در این تلاش من از حلال آغاز می‌کنم و از آن دوری کرده و به حرام منتهی می‌شوم. یا «من» بیانیه است. و «الی» به معنای «مع» (به همراه) است برای بیان عمومیت بخشی به آنچه از آن سخن می‌گوید و با رغبت آن را می‌خواهد و دستانش را به سوی آن دراز می‌کند و در راستای رسیدن بدان تلاش می‌کند، و فرقی نمی‌کند اگر آن چیز، مباح لَغوی باشد که هیچ فایده‌ای در آن نیست یا حرام باشد. هر دوی آن‌ها به کمال روزه خلل وارد می‌کند و دومین آن‌ها موید این مطلب است که در چیزهای زائد، یا فایده و سود است یا حرام.

و فرموده ایشان: «و کلِّ ما کان» یا با اعراب جر است که معطوف بر «حلالک» یا «أشیاء» است و یا با رفع است با در تقدیر گرفتن خبر یعنی: «هی ایضاً کذلک» یعنی شایسته بود که روزه‌ام با طاعت تو با همه اعضایم در همه حالات، آمیخته گردد، پس روزه‌ام را با چیزهایی آمیختم که برخی با نهی تو ممنوع شده و برخی مباح بود و خلل کم و بسیار و خرد و کلان در اوامر و نواهی تو وارد نمی‌کرد اما به کمال روزه خلل وارد می‌کرد. «و قد برزت الیک فی هذا العید» تا روزه‌ام با فضل و منت تو به هم بپیوندد.

و جوهری گفته است: «العائدۀ» مهربانی و منفعت است، گویند: «هذا الشیء اعود علیک فی کذا» یعنی این چیز برایت سودمندتر است و گوید: «حباء» عطا و بخشش است.

«لک الامثال العلیا» به این سخن خداوند اشاره دارد که می‌فرماید: «لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الأَعْلَىَ» - . نحل / ۶۰ - {وصف زشت برای کسانی است که به آخرت ایمان ندارند، و بهترین وصف از آنِ خداست.} یعنی صفت والا، و آن وجوب ذاتی، و بی‌نیازی مطلق، و منزه بودن از صفات مخلوقات یا حجت غالب و یا مثل‌هایی است که در قرآن حکیم به عنوان مثال و نمونه آورده شده است.

«و لا روعهٔ» در برخی نسخه‌ها «لا لوعهٔ» آمده است و «لوعهٔ الحب» سوز و گداز عشق است. و «رجل هاع لاع» یعنی مردی ترسو و بسیار بی‌تاب و معنی اول آشکارتر است، و فیروزآبادی گفته است: «النهمهٔ» نیاز و رسیدن آرزو، و خواسته است و «النَهَم» با حرکت حروف آن، به معنای زیاده روی اشتها در غذا است. پایان.

«سائحا فی حلالک» یعنی در حلال تو جاری است و در یکی از نسخه‌ها با «باء» که یک نقطه دارد از ماده«سباحهٔ» (شنا کردن) به صورت مجازی ذکر شده است. و در یکی از نسخه‌ها با نون ذکر شده از «سنح له الرای» یعنی نظر و دیدگاه او آشکار شد و «الغَرَض» با حرکت حروف آن، هدفی است که به سوی آن تیراندازی می‌شود و «النصب» نیز نزدیک به معنای آن است یعنی آنچه نصب می‌شود تا بدان تیراندازی شود اگر چه در کتاب‌های لغت صریحا بدان اشاره نشده است. فیروزآبادی گوید: «النصب» پرچم نصب شده است و حروف آن متحرک است و به معنای هدف و غایت است.

و «نفسنی» گویی حذف و ایصال (منصوب به نزع خافض) در آن صورت گرفته یعنی: «نفّس عنی» گویند: «نفّس الله عنه کربته» یعنی خداوند او را از دل‌گرفتگی و ناراحتی بیرون آورد و خوشحال کرد، و در یکی از نسخه‌های دعا به این صورت ذکر شده: «و مهّلنی و نفسی» یعنی مرا به حال خودم واگذار، کنایه از برداشتن مصیبت و اندوه از او. «و ما أذنتَ لنا» چه بسا کنایه از توفیق دادن و مقدرکردن باشد همانطور که برخی روایت‌های قضا و قدر بدان اشاره می‌کند و پیش‌تر ذکر آن رفت. «من العافیهٔ» یعنی از گناهان زیرا با قبول کردن مناسب دارد.

«لا تزغ قلوبنا» یعنی دل‌هایمان را از ایمان خسته نکن یعنی توفیق الهی را از من سلب نکن بلکه مرا در مسیر هدایتی که به من بخشیدی ثابت قدم گردان. «یا لا اله» یعنی ای کسی که هیچ معبود حقی جز تو نیست. «بلغتنا لیلهٔ القدر» یعنی فضیلت آن را به ما رساندی. «فالق الحب و النوی» یعنی دانه و هسته را می‌شکافد و گیاه و درخت را از آن بیرون می‌آورد و گفته شده مقصود از آن شکافی است که در گندم و هسته‌ها رخ می‌دهد.

«تعلم السر و أخفی» یعنی نهان و پوشیده‌تر از نهان را می‌دانی و در مورد این دو کلمه اختلاف نظر وجود دارد: گفته شده که «السرّ» آن است که بنده در پنهانی با دیگری سخن گوید و «أخفی» آن است که در نفس خویش پنهان داشته تا زمانی که با کسی سخن نگوید، و گفته شده که «السرّ» آن است که بنده در نفس خویش پنهان داشته و «أخفی» آن است که کسی از او پنهان نکرده باشد، و گفته شده «السرّ» آن است که با خویشتن سخن بگویی و «أخفی» آن است که می‌خواهی در باره آن درحالت دوم با خود سخن بگویی، و گفته شده «السرّ» کاری است که از مردم می‌پوشانی و «أخفی» وسوسه است،

و از امام باقر و امام صادق روایت شده که «السرّ» آن است که در نفس خویش پنهان کرده‌ای و «أخفی» چیزی است که به ذهنت خطور می‌کند سپس آن را فراموش می‌کنی.

**[ترجمه]

أقول

ثم ذكر السيدان دعاء الندبه الذى يدعى به فى الأعياد الأربعه و سيأتى فى كتاب المزار تركنا ذكره هنا حذرا من التكرار ثم قالا قدس سرهما فإذا فرغت من الدعاء فتأهب للسجود بين يدى مولاك.

وَ قُلْ مَا رَوَيْنَا بِإِسْنَادِنَا إِلَى أَبِى عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا فَرَغْتَ مِنْ دُعَاءِ الْعِيدِ الْمَذْكُورِ ضَعْ خَدَّكَ الْأَيْمَنَ عَلَى الْأَرْضِ وَ قُلْ:

ص: ۲۸

سَيِّدِی سَيِّدِی كَمْ مِنْ عَتِيقٍ لَكَ فَاجْعَلْنِی مِمَّنْ أَعْتَقْتَ سَيِّدِی سَيِّدِی وَ كَمْ مِنْ ذَنْبٍ قَدْ غَفَرْتَ فَاجْعَلْ ذَنْبِی فِيمَا غَفَرْتَ سَيِّدِی سَيِّدِی كَمْ مِنْ حَاجَةٍ قَدْ قَضَيْتَ فَاجْعَلْ حَاجَتِی فِيمَا قَضَيْتَ سَيِّدِی سَيِّدِی وَ كَمْ مِنْ كُرْبَةٍ قَدْ كَشَفْتَ فَاجْعَلْ كُرْبَتِی فِيمَا كَشَفْتَ سَيِّدِی سَيِّدِی وَ كَمْ مِنْ مُسْتَغِيثٍ قَدْ أَغَثْتَ فَاجْعَلْنِی فِيمَنْ أَغَثْتَ سَيِّدِی سَيِّدِی كَمْ مِنْ دَعْوَةٍ قَدْ أَجَبْتَ فَاجْعَلْ دَعْوَتِی فِيمَا أَجَبْتَ سَيِّدِی سَيِّدِی وَ ارْحَمْ سُجُودِی فِی السَّاجِدِينَ وَ ارْحَمْ عَبْرَتِی فِی الْمُسْتَعْبِرِينَ وَ ارْحَمْ تَضَرُّعِی فِيمَنْ تَضَرَّعَ مِنَ الْمُتَضَرِّعِينَ سَيِّدِی سَيِّدِی وَ كَمْ مِنْ فَقْرٍ قَدْ أَغْنَيْتَ فَاجْعَلْ فَقْرِی فِيمَا أَغْنَيْتَ سَيِّدِی سَيِّدِی ارْحَمْ دَعْوَتِی فِی الدَّاعِينَ سَيِّدِی وَ إِلَهِی أَسَأْتُ وَ ظَلَمْتُ وَ عَمِلْتُ سُوءاً وَ اعْتَرَفْتُ بِذَنْبِی وَ بِئْسَ مَا عَمِلْتُ فَاغْفِرْ لِی يَا مَوْلَایَ أَیْ كَرِيمُ أَیْ عَزِيزُ أَیْ جَمِيلُ – فَإِذَا فَرَغْتَ وَ انْصَرَفْتَ رَفَعْتَ يَدَيْكَ ثُمَّ حَمِدْتَ رَبَّكَ ثُمَّ تَقُولُ مَا تَقْدِرُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمْتَ عَلَى النَّبِیِّ صلى الله عليه و آله وَ حَمِدْتَ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۱).

**[ترجمه]بعد از آن هر دو سیّد دعای ندبه‌ای که در اعیاد چهارگانه به عنوان دعا خوانده می‌شود، بیان فرمودند که در کتاب «المزار» می‌آید، در این بخش برای پرهیز از تکرار آن را نیاوردیم، سپس ایشان که نور به قبرشان بارد فرمودند: و چون از دعا کردن فارغ شدی برای سجده بردن در مقابل مولایت آماده شو و آنچه با اسناد به امام صادق علیه السلام برایمان روایت شده بخوان، ایشان فرمود: هرگاه از دعای عید مذکور فارغ شدی گونه راستت را بر زمین قرار بده و بگو:

«سرورم سرورم چه بسیار آزادشدگانی که برای توست، پس مرا از جمله کسانی قرار بده که آزاد کردی، سرورم سرورم و چه بسیار گناهانی که آمرزیدی پس گناه مرا از جمله گناهانی قرارده که آمرزیدی، سرورم سرورم چه بسیار نیازهایی که برآورده کردی پس نیاز مرا از جمله نیازهای برآورد شده قرار بده، سرورم سرورم و چه بسیار غم و اندوه و سختی که برطرف نمودی پس غم و اندوه‌های مرا نیز برطرف نما، سرورم سرورم و چه بسیار یاری طلبی که یاری کردی پس مرا از جمله کسانی قرار ده که یاری کردی، سرورم سرورم چه بسیار دعاهایی که اجابت کردی پس دعای مرا از جمله دعاهایی قرار ده که اجابت فرمودی.

سرورم سرورم بر سجده من در سجده کنندگان، و بر عبرتم در عبرت‌گیران و بر نیایش و تضرعم در میان کسانی که نیایش و تضرع کردند، رحم بفرما و چه بسیار فقرهایی که بی‌نیاز کردی پس فقر مرا از آن‌دسته قرار ده که بی‌نیاز کردی، سرورم سرورم بر دعایم در میان دعا کنندگان رحم کن، سرورم و ای معبودم بد کردم، ستم کردم و کار بد انجام دادم و به گناهم اعتراف کردم و چه بد است کارهایی که انجام دادم، پس ای مولایم ای بخشنده ای عزیز ای زیبا مرا ببخشای.»

پس هرگاه از دعا فارغ شدی و بازگشتی، دستانت را بلند کرده سپس پروردگارت را حمد و سپاس می کنی سپس آنچه در توان داری می‌گویی و بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم درود می‌فرستی و خداوند تبارک و تعالی را حمد و سپاس می... گویی و سپاس و ستایش از آن پروردگار جهانیان است.

**[ترجمه]

الْمُتَهَجِّدُ، رَوَى أَبُو مِخْنَفٍ عَنْ جُنْدَبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَزْدِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عَلِيّاً علیه السلام كَانَ يَخْطُبُ يَوْمَ الْفِطْرِ فَيَقُولُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ وَ جَعَلَ الظُّلُماتِ وَ النُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ- لَا أُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئاً وَ لَا أَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ وَلِيّاً وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ وَ لَهُ الْحَمْدُ فِی الْآخِرَهِ وَ هُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ- يَعْلَمُ ما يَلِجُ فِی الْأَرْضِ وَ ما يَخْرُجُ مِنْها وَ ما يَنْزِلُ مِنَ السَّماءِ وَ ما يَعْرُجُ فِيها وَ هُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ كَذَلِكَ اللَّهُ رَبُّنَا جَلَّ ثَنَاؤُهُ- لَا أَمَدَ لَهُ وَ لَا غَايَهَ لَهُ وَ لَا نِهَايَهَ وَ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی يُمْسِكُ السَّماءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ اللَّهُمَّ ارْحَمْنَا بِرَحْمَتِكَ وَ أَعْمِمْنَا بِعَافِيَتِكَ وَ أَمْدِدْنَا بِعِصْمَتِكَ وَ لَا تُخْلِنَا مِنْ رَحْمَتِكَ إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ لَا مَقْنُوطاً مِنْ رَحْمَتِهِ وَ لَا مَخْلُوّاً مِنْ

ص: ۲۹

۱- ۱. الإقبال: ۲۹.

نِعْمَتِهِ وَ لَا مُؤْيَساً مِنْ رَوْحِهِ وَ لَا مُسْتَنْكَفاً عَنْ عِبَادَتِهِ الَّذِى بِكَلِمَتِهِ قَامَتِ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَ قَرَّتِ الْأَرَضُونَ السَّبْعُ وَ ثَبَتَتِ الْجِبَالُ الرَّوَاسِى وَ جَرَتِ الرِّيَاحُ اللَّوَاقِحُ وَ سَارَتْ فِى جَوِّ السَّمَاءِ السَّحَابُ وَ قَامَتْ عَلَى حُدُودِهَا الْبِحَارُ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ إِلَهٌ قَاهِرٌ قَادِرٌ ذَلَّ لَهُ الْمُتَعَزِّزُونَ وَ تَضَاءَلَ لَهُ الْمُتَكَبِّرُونَ وَ دَانَ طَوْعاً وَ كُرْهاً لَهُ الْعَالَمُونَ نَحْمَدُهُ بِمَا حَمِدَ بِهِ نَفْسَهُ وَ كَمَا هُوَ أَهْلُهُ وَ نَسْتَعِينُهُ وَ نَسْتَغْفِرُهُ وَ نَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ يَعْلَمُ مَا تُخْفِى النُّفُوسُ وَ مَا تُجِنُّ الْبِحَارُ وَ مَا تُوَارِى الْأَسْرَابُ وَ ما تَغِيضُ الْأَرْحامُ وَ ما تَزْدادُ وَ كُلُّ شَيْ‏ءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدارٍ لَا تَوَارَى مِنْهُ ظُلْمَةٌ وَ لَا تَغِيبُ عَنْهُ غَائِبَةٌ وَ ما تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُها وَ لا حَبَّةٍ فِي ظُلُماتِ الْأَرْضِ وَ لا رَطْبٍ وَ لا يابِسٍ إِلَّا فِى كِتابٍ مُبِينٍ وَ يَعْلَمُ مَا يَعْمَلُ الْعَامِلُونَ وَ إِلَى أَيِّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ وَ نَسْتَهْدِى اللَّهَ بِالْهُدَى وَ نَعُوذُ بِهِ مِنَ الضَّلَالِ وَ الرَّدَى وَ نَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ نَبِيُّهُ وَ رَسُولُهُ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً وَ أَمِينُهُ عَلَى وَحْيِهِ وَ أَنَّهُ بَلَّغَ رِسَالَةَ رَبِّهِ وَ جَاهَدَ فِى اللَّهِ الْمُدْبِرِينَ عَنْهُ وَ عَبَدَهُ حَتَّى أَتَاهُ الْيَقِينُ صلى الله عليه و آله. أُوصِيكُمْ عِبَادَ اللَّهِ بِتَقْوَى اللَّهِ الَّذِى لَا تَبْرَحُ مِنْهُ نِعْمَةٌ وَ لَا تُفْقَدُ لَهُ رَحْمَةٌ وَ لَا يَسْتَغْنِى عَنْهُ الْعِبَادُ وَ لَا تَجْزِى أَنْعُمَهُ الْأَعْمَالُ الَّذِى رَغَّبَ فِى الْآخِرَةِ وَ زَهَّدَ فِى الدُّنْيَا وَ حَذَّرَ الْمَعَاصِىَ وَ تَعَزَّزَ بِالْبَقَاءِ وَ تَفَرَّدَ بِالْعِزِّ وَ الْبَهَاءِ وَ جَعَلَ الْمَوْتَ غَايَةَ الْمَخْلُوقِينَ وَ سَبِيلَ الْمَاضِينَ فَهُوَ مَعْقُودٌ بِنَوَاصِى الْخَلْقِ كُلِّهِمْ حَتْمٌ فِى رِقَابِهِمْ لَا يُعْجِزُهُ لُحُوقُ الْهَارِبِ وَ لَا يَفُوتُهُ نَاءٍ وَ لَا آئِبٌ يَهْدِمُ كُلَّ لَذَّةٍ وَ يُزِيلُ كُلَّ بَهْجَةٍ وَ يَقْشَعُ كُلَّ نِعْمَةٍ عِبَادَ اللَّهِ إِنَّ الدُّنْيَا دَارٌ رَضِىَ اللَّهُ لِأَهْلِهَا الْفَنَاءَ وَ قَدَّرَ عَلَيْهِمْ بِهَا الْجَلَاءَ فَكُلُّ مَا فِيهَا نَافِدٌ وَ كُلُّ مَنْ يَسْلُكُهَا بَائِدٌ وَ هِىَ مَعَ ذَلِكَ حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ رَائِقَةٌ نَضِرَةٌ قَدْ زُيِّنَتْ لِلطَّالِبِ وَ لَاطَتْ بِقَلْبِ الرَّاغِبِ يُطَيِّبُهَا الطَّامِعُ وَ يَجْتَوِيهَا الْوَجِلُ الْخَائِفُ فَارْتَحِلُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ مِنْهَا بِأَحْسَنِ مَا بِحَضْرَتِكُمْ مِنَ الزَّادِ وَ لَا تَطْلُبُوا مِنْهَا سِوَى الْبُلْغَةِ وَ كُونُوا فِيهَا كَسَفْرٍ نَزَلُوا مَنْزِلًا فَتَمَتَّعُوا مِنْهُ بِأَدْنَى ظِلٍّ ثُمَّ ارْتَحَلُوا لِشَأْنِهِمْ

وَ لَا تَمُدُّوا أَعْيُنَكُمْ فِيهَا إِلَى مَا مُتِّعَ بِهِ الْمُتْرَفُونَ وَ أَضِرُّوا فِيهَا بِأَنْفُسِكُمْ فَإِنَّ ذَلِكَ أَخَفُّ لِلْحِسَابِ وَ أَقْرَبُ مِنَ النَّجَاهِ أَلَا وَ إِنَّ الدُّنْيَا قَدْ تَنَكَّرَتْ وَ أَدْبَرَتْ وَ آذَنَتْ بِوَدَاعٍ أَلَا وَ إِنَّ الْآخِرَهَ قَدْ أَقْبَلَتْ وَ أَشْرَفَتْ وَ نَادَتْ بِاطِّلَاعٍ أَلَا وَ إِنَّ الْمِضْمَارَ الْيَوْمَ وَ غداً السِّبَاقُ أَلَا وَ إِنَّ السُّبْقَهَ الْجَنَّهُ وَ الْغَايَهَ النَّارُ أَ فَلَا تَائِبٌ مِنْ خَطِيئَتِهِ قَبْلَ هُجُومِ مَنِيَّتِهِ أَ وَ لَا عَامِلٌ لِنَفْسِهِ قَبْلَ يَوْمِ فَقْرِهِ وَ بُؤْسِهِ جَعَلَنَا اللَّهُ وَ إِيَّاكُمْ مِمَّنْ يَخَافُهُ وَ يَرْجُو ثَوَابَهُ أَلَا وَ إِنَّ هَذَا الْيَوْمَ يَوْمٌ جَعَلَهُ اللَّهُ عِيداً وَ جَعَلَكُمْ لَهُ أَهْلًا فَاذْكُرُوا اللَّهَ يَذْكُرْكُمْ وَ كَبِّرُوهُ وَ عَظِّمُوهُ وَ سَبِّحُوهُ وَ مَجِّدُوهُ وَ ادْعُوهُ يَسْتَجِبْ لَكُمْ وَ اسْتَغْفِرُوهُ يَغْفِرْ لَكُمْ وَ تَضَرَّعُوا وَ ابْتَهِلُوا وَ تُوبُوا وَ أَنِيبُوا وَ أَدُّوا فِطْرَتَكُمْ فَإِنَّهَا سُنَّهُ نَبِيِّكُمْ وَ فَرِيضَهٌ وَاجِبَهٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَلْيُخْرِجْهَا كُلُّ امْرِئٍ مِنْكُمْ عَنْ نَفْسِهِ وَ عَنْ عِيَالِهِ كُلِّهِمْ ذَكَرِهِمْ وَ أُنْثَاهُمْ صَغِيرِهِمْ وَ كَبِيرِهِمْ وَ حُرِّهِمْ وَ مَمْلُوكِهِمْ يُخْرِجُ عَنْ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ صَاعاً مِنْ شَعِيرٍ أَوْ صَاعاً مِنْ تَمْرٍ أَوْ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ -(۱)

مِنْ طِيبِ كَسْبِهِ طَيِّبَهً بِذَلِكَ نَفْسُهُ عِبَادَ اللَّهِ وَ تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوى وَ تَرَاحَمُوا وَ تَعَاطَفُوا وَ أَدُّوا فَرَائِضَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ فِيمَا أَمَرَكُمْ بِهِ مِنْ إِقَامَهِ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوبَاتِ وَ أَدَاءِ الزَّكَوَاتِ وَ صِيَامِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ حَجِّ الْبَيْتِ الْحَرَامِ وَ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ الْإِحْسَانِ إِلَى نِسَائِكُمْ وَ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَ اتَّقُوا اللَّهَ فِيمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ وَ أَطِيعُوهُ فِي اجْتِنَابِ قَذْفِ الْمُحْصَنَاتِ وَ إِتْيَانِ الْفَوَاحِشِ وَ شُرْبِ الْخَمْرِ وَ بَخْسِ الْمِكْيَالِ وَ نَقْصِ الْمِيزَانِ وَ شَهَادَهِ الزُّورِ وَ الْفِرَارِ مِنَ الزَّحْفِ عَصَمَنَا اللَّهُ وَ إِيَّاكُمْ بِالتَّقْوَى وَ جَعَلَ الْآخِرَهَ خَيْراً لَنَا وَ لَكُمْ مِنْ هَذِهِ الدُّنْيَا إِنَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ وَ أَبْلَغَ الْمَوْعِظَهِ كَلَامُ اللَّهِ تَعَالَى أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ

۱- ۱. فی الفقیه ج ۱ ص ۳۲۷« عن كل إنسان منهم صاعا من بر أو صاعا من تمر أو صاعا من شعير» و هو المذهب، و أمّا تقدير نصف صاع من البر بصاع من شعير، فهو من بدع معاويه أو عثمان على ما تراه فی كتاب الزكاه ج ۹۶ ص ۱۰۵- ۱۱۰.

الرَّجِيمِ- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ- قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ إِلَى آخِرِهَا.

ثُمَّ جَلَسَ وَ قَامَ وَ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَ نَسْتَعِينُهُ وَ نَسْتَغْفِرُهُ وَ نَسْتَهْدِيهِ وَ نُؤْمِنُ بِهِ وَ نَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَ مِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا- مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَ مَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِداً وَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ وَ ذَكَرَ بَاقِيَ الْخُطْبَهِ الْقَصِيرَهِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَهِ(۱).

**[ترجمه]متهجد: عبدالله ازدی از پدرش نقل می کند که علی علیه السلام در روز عید فطر خطبه می‌خواند و می‌فرمود:

ستایش خدایی را که آسمانها و زمین را آفرید، و تاریکی‌ها و روشنایی را پدید آورد. با این همه کسانی که کفر ورزیده اند، [غیر او را] با پروردگار خود برابر می کنند برای خداوند شریکی قائل نمی‌شوم و از غیر او سرپرستی اتخاذ نمی‌کنم و سپاس خدایی را که آنچه در آسمان‌ها و آنچه در زمین است از آنِ اوست، و در آخرت نیز سپاس از آنِ اوست، و هم اوست سنجیده کارِ آگاه. آنچه در زمین فرو می رود و آنچه از آن بر می آید و آنچه از آسمان فرو می شود و آنچه در آن بالا می رود همه را می داند، و اوست مهربان آمرزنده، بدین صورت خداوند که پروردگار ماست ــ جل ثنائه ــ هیچ پایان و سرانجام و انتهایی برای او نیست، خدایی جز او نیست. بازگشت به سوی اوست و سپاس برای خداوندی که آسمان را نگاه می دارد تا مبادا بر زمین فرو افتد، مگر به اذن خودش باشد. در حقیقت، خداوند نسبت به مردم بسیار رئوف و مهربان است.

بار خدایا با رحمت بیکرانت ما را مورد مرحمت خویش قرار ده، و سایه عافیت را بر ما بگستران و ما را با عصمت (توان دوری از گناهان) یاری بفرما زیرا که تو آمرزنده و مهربانی. و سپاس و ستایش زیبنده آن خدائی است که از رحمتش هیچ نومیدی، و از نعمتش هیچ بی نصیبی، و از عدل و نصرتش هیچ بی بهره ای، و از عبادتش هیچ خویشتن دار کبرورزی نیست. خداوندی که با کلمه اش آسمان‌های هفتگانه برپا شده، و زمین همچون بستر آرامش و استقرار یافته، و کوه‌های راسخ استوار گشته، و بادهای بارورکننده وزیدن گرفته، و ابرها در فضای آسمان روان گشته، و دریاها بر حدود خود پابرجا مانده، پس مبارک است خداوندی که پروردگار جهانیان است، و قاهر و غالب بر آن‌ها است، که مدّعیان عزّت در پیشگاه او به زانوی تذلّل درآمدند، و متکبّران در برابرش حقیر و ناچیز شدند، و عوالم هستی خواه و ناخواه فرمانش را گردن نهادند.

او را چنان می ستائیم که او خود، خویشتن را بدان گونه ستوده است. و همان‌سان که شایسته آن است، و از او یاری و آمرزش و هدایت می طلبیم، و شهادت می‌دهیم که هیچ معبود حقّی جز خداوند نیست یکتاست و شریکی ندارد. او آنچه را که دل‌ها در خود پنهان می‌دارند، و دریاها در اعماق خود مستور می سازند، و حفره‌های زیرزمینی می‌پوشانند و آنچه را که رَحِم‌ها می کاهند و آنچه را می افزایند. می‌داند و هر چیزی نزد او اندازه ای دارد. و هیچ پرده ظلمتی در برابرش حاجب نمی شود، و هیچ نهانی از او پوشیده نمی ماند، و هیچ برگی از درختی فرو نمی افتد، و دانه ای در تاریکیهای خاک وجود ندارد، مگر اینکه او نسبت به همه آن‌ها آگاهی دارد، و هیچ تر و خشکی وجود ندارد، مگر اینکه در کتاب مبین علم او نوشته و مضبوط است. و او می‌داند که عمل کنندگان، چه کاری انجام خواهند و به کدام فرجام بازخواهند گشت. و ما از خدا می طلبیم که به راه راستمان هدایت فرماید، و از گمراهی و هلاکت به او پناه می‌بریم.

و شهادت می‌دهیم که محمّد بنده و پیامبر و فرستاده اوست بسوی خلقش، و امین اوست بر وحیش، و نیز اینکه او رسالت‌های

پروردگارش را تبلیغ کرد، و در راه خداوند با آنان که از راه او منحرف شده اند، جهاد کرد. و خداوند را عبادت کرد تا آنگاه که لحظه یقین (و پیوستنش به جوار رحمت ربّ العالمین) بر او فرا رسید. درود خدا بر او و خاندانش باد.

ای بندگان خدا، شما را به پروای خداوندی سفارش می کنم، که نعمتی از جانب او زوال نمی پذیرد، و رحمتی از سوی او منقطع نمی‌شود، و بندگان از او بی نیاز نمی گردند، و اعمال عاملان برای پرداخت بهای نعمت‌هایش کفایت نمی کند، خدائی که مردم را به آخرت ترغیب فرموده، و به زهد در دنیا فرا خوانده، و از ارتکاب معاصی برحذر داشته، و به بقاء، عزّت یافته، و با عزت و زیبایی تنها شده و مرگ را سرانجام دنیای آفریدگان، و راه گذشتگان قرار داده است. پس مرگ، نقش پیشانی همه مخلوقات و امری حتمی بر گردن آن‌ها است و از دست‌یابی به کس که فرار کننده از مرگ است ناتوان نیست. هیچ دور شده و بازآمده‌ای از دست او نمی‌رود و هر گونه لذّتی را نابود می کند، و هر نعمتی را از بین می‌برد.

ای بندگان خدا دنیا سرائی است که خداوند برای اهل آن فنا رقم زده، و کوچ کردن از آن را برایشان مقرّر فرموده است. پس هرچه در آن است نابودشدنی و هر که آن را می‌پیماید فنا پذیر است. اما با این وجود دنیا برای مردمانش شیرین و خرم و دل... چسب و شاداب می نماید، و آن برای خواستارش زینت داده شده و به دل مشتاقش نشسته است. و انسان آزمند آن را خوشایند می‌داند و شخص خداترس و دل‌نگران زیستن در این سرا را خوش نمی‌دارد. پس شما که خدایتان رحمت کند با بهترین توشه ای که در اختیار دارید از این سرای کوچ کنید، و از دنیا جز برای کفاف و رفع نیاز طلب مکنید، و در دنیا همچون مسافرانی باشید که در منزل‌گاهی وارد شده‌اند و با کمترین اقامت در سایه بهره می گیرند سپس به دنبال کارشان کوچ می کنند و به کامرانی کامرانان از نعمتهای این جهان چشم مدوزید، و کار جهان گذران را آسان گیرید، و بدان دل مبندید، و در این جهان با شدّت و دقّت مواظب خود باشید، تا بدام هلاک آن گرفتار نشوید. چرا که این، در محاسبه اعمال سبک‌تر و برای نجات و رستگاری نزدیک‌تر است.

هشیار باشید که دنیا ناآشنا شده، و روی برتافته، و سپری گشته و اعلام وداع نموده، و هشیار باشید که آخرت روی آورده، و مشرف شده، و اعلام ورود کرده است. به هوش باشید که امروز وقت آماده شدن، و فردا روز مسابقه است. آگاه باشید که جائزه این مسابقه بهشت است، و پایان تلاش و کوشش تبه‌کاران آتش دوزخ است. پس آیا توبه کننده‌ای نیست که پیش از فرا رسیدن روز مرگش از گناه خود توبه کند؟ آیا عاملی نیست که پیش از رسیدن روز سختی و نیازمندی و فقرش عملی برای خود انجام دهد؟ خداوند ما و شما را از کسانی قرار دهد که از او بیم دارند، و به ثوابش امیدوارند .

بدانید امروز روزی است که خدا آن را برای شما عید قرار داده و شما را اهل آن ساخته است، پس خدا را یاد کنید، تا شما را یاد کند، و او را تکبیر بگویید و او را بزرگ بدارید و او را تسبیح کنید و او را بخوانید تا شما را اجابت فرماید، و از او آمرزش بخواهید تا شما را بیامرزد و به درگاه او نیایش و دعا و زاری کنید و به درگاهش توبه کنید و به سوی او بازگردید و زکات فطره خود را بپردازید، زیرا که آن سنّت پیامبرتان، و فریضه واجبی از جانب پروردگارتان است، پس هر کس از شما باید آن را از جانب خود و از جانب همگی عائله اش: مردان و زنان ایشان، و خرد و کلان‌شان، و آزاد برده ایشان، بابت هر کدام از ایشان صاعی از جو، یا صاعی از خرما، یا نیم صاع از گندم بپردازد و این زکات را از کسب و درآمد پاک خویش بپردازد تا با آن نفس خویش را پاک گرداند.

بنـدگان خـدا در نیکوکاری و پرهیزگاری با یکـدیگر همکاری کنیـد، و به همـدیگر رحم کنیـد و بر یکدیگر مهربان باشـید و فریضه‌هـای خـدا را در مورد آنچه به انجـام آن فرمـان داده، همچون اقـامه نمازهـای واجب، و پرداختن زکـات ها، و روزه ماه رمضـان، و حجّ خانه خـدا و امر به معروف، و نهی از منکر، و احسان نسبت به زنان‌تان، و بردگان‌تان،را ادا کنیـد، و در مورد آنچه شما را از آن نهی فرموده پرهیزگار باشید و در اجتناب ازتهمت زدن به زنان با عفت، و ارتکاب فحشاء، و شراب‌خواری، و کم‌فروشی و کاستن از وزن، و شهادت باطل، و فرار در برابر حمله دشمن، اطاعت او را کنید. خدا ما و شما را به وسیله تقوی محفوظ بدارد و آخرت ما و شما را از این دنیا بهتر قرار دهد.

بی‌گمان بهترین سـخن و رساترین موعظه، کلام خداوند بلندمرتبه است. اعوذ باللّٰه من الشیطان الرجیم بسم اللّٰه الرّحمن الرّحیم قل هو اللّٰه احد- تا آخر سوره توحید را قرائت فرمود.

آنگاه اندکی نشـست سپس برخاست و فرمود: «سپاس برای خداوند است، او را سپاس می‌گوییم و از او یاری می‌جوییم و از او آمرزش و هدایت می‌طلبیم و به او ایمان می‌آوریم و بر او توکل می‌کنیم و از بدی‌های خود و کارهای زشت خویش به او پناه می‌بریم. خـدا هر که را راهنمایی کنـد او راه یافته است، و هر که را بی راه گـذارد، هرگز برای او یاری راهبر نخواهی یافت. و گواهی می‌دهم که معبودی جز خـدای یکتـا نیست و محمـد بنـده و فرسـتاده او است»، و ادامه خطبه کوتـاه روز جمعه را ایراد فرمود.

**[ترجمه]

توضیح

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ أخبر بأنه تعالی حقیق بالحمد و نبه علی أنه المستحق له علی هذه النعم الجسام حمد أو لم یحمـد لیکون حجه علی الـذین هم بربهم یعـدلون و جمع السـماوات دون الأـرض و هی مثلهن لأـن طبقاتها مختلفه بالـذات متفاوته الآثار و الحرکات و قدمها لشرفها و علو مکانها و تقدم وجودها کما قیل.

و جَعَلَ الظُّلُماتِ وَ النُّورَ أی أنشأهما و الفرق بین خلق و جعل الـذی له مفعول واحـد أن خلق فیه معنی التقـدیر و جعل فیه معنی التضـمین و لـذلک عبر عن إحـداث النـور و الظلمه بالجعـل تنبیهـا علی أنهمـا لاـ یقومـان بأنفسـهما کمـا زعمت الثنویه و جمع الظلمـات لکثره أسـبابها و الأـجرام الحـامله لها أو لأن المراد بالظلمه الضـلال و بالنور الهـدی و الهـدی واحـد و الضـلال کثیر و تقدیمها لتقدیم الأعدام علی الملکات.

و قیل من زعم أن الظلمه عرض یضاد النور احتـج بهذه الآیه و لم یعلم أن عدم الملکه کالعمی لیس صـرف العدم حتی لا یتعلق به الجعل.

ثُمَّ الَّذِینَ کَفَرُوا بِرَبِّهِمْ یَعْدِلُونَ عطف علی قوله الْحَمْدُ لِلَّهِ علی معنی أن الله حقیق بالحمد علی ما خلقه نعمه علی العباد ثم الذین کفروا به یعدلون فیکفرون نعمته و یکون بربهم تنبیها علی أنه خلق هذه الأشیاء أسبابا لتکونهم و

۱- ۱. مصباح المتهجد: ۴۵۸- ۴۶۰ و تتمه الخطبه فی ج ۸۹ ص ۲۳۹.

تعيشـهم فمن حقه أن يحمد عليها و لا يكفر أو على قوله خلق على معنى أنه خلق ما لا يقدر عليه أحد سواه ثم هم يعدلون به ما لا يقدر على شى ء منه.

و معنى ثم استبعاد عـدولهم بعد هذا البيان و الباء على الأول متعلقه بكفروا و صـله يعدلون محذوفه أى يعدلون عنه ليقع الإنكار على نفس الفعل و على الثانى متعلقه بيعدلون و المعنى أن الكفار يعدلون بربهم الأوثان أى يسوونها به.

ثم استأنف عليه السـلام الكلام تبريا عن المشـركين و إظهارا لتوحيـد رب العالمين بقوله لا تشـرك بالله شـيئا فكأن سائلا يسأل فكيف تقولون أنتم فأجاب بأنا لا ندعى لا فى الخلق و التربيه و لا فى استحقاق العباده و لا فى الاستعانه و لا نتخذ من دونه وليا أى ناصرا و محبا أو متوليا لأمورنا.

و الحمـد لله الـذى لَهُ ما فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ خلقا و نعمه فله الحمـد فى الدنيا لكمال قدرته و على تمام نعمته و لَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَهِ لأن ما فى الآخره أيضا كذلك و تقديم الصـله للاختصاص فإن النعم الدنيويه قد تكون بواسطه من يستحق الحمد لأجلها و لا كذلك نعم الآخره و هو الحكيم الذى أحكم أمور الدارين الخبير ببواطن الأشياء.

يَعْلَمُ ما يَلِجُ فِي الْأَرْضِ كالغيث ينفذ فى موضع و ينبع فى موضع آخر و كالكنوز و الدفائن و الأموات و الحبات وَ ما يَخْرُجُ مِنْها كالحيوان فى النشأتين و النبات و الفلـذات و مياه العيون وَ ما يَنْزِلُ مِنَ السَّماءِ كالملائكه و الكتب و المقادير و الأرزاق و الأنـداء و الصواعق وَ ما يَعْرُجُ فِيها كالملائكه و أعمال العباد و الأبخره و الأدخنه و هو الرحيم الغفور للمفرطين فى شكر نعمته مع كثرتها أى فى الآخره مع ما له من سوابق هذه النعم الفائته للحصر.

و لما اقتبس تلك الآيات من الكتاب الحكيم أكدها و أظهر الإيمان و الإذعان بها بقوله كذلك الله ربنا جل ثناؤه عن أن يمكننا القيـام به كمـا هو حقه و لا أمـد له أزلا و لا غايه له أبـدا و لا نهايه لنعمه و ألطافه و كمالاته و لا إله أى معبود أو خالق إلا هو و إليه المصير فى الآخره.

ص: ٣٣

أن تقع أى من أن تقع أو كراهه أن تقع بأن خلقها على صوره متداعيه إلى الاستمساك إلا بإذنه أى بمشيته و ذلك فى القيامه لرءوف رحيم حيث هيأ لهم أسباب الاستدلال و فتح عليهم أبواب المنافع و دفع عنهم أنواع المضار.

ثم إنه عليه السلام لما عدد أصول نعمه الجسام و حمده على ما خص عباده به من الإنعام شرع فى السؤال فابتدأ بأهم المطالب و هو الرحمه و المغفره و العصمه عن الخطايا و أن لا يخلينا فى حال من أحوالنا فى الدنيا و الآخره من رحمته.

و فى الفقيه و أعممنا بمغفرتك إنك أنت العلى الكبير أى اغفر لنا جميعا أو جميع خطايانا أو الأعم و أمددنا على بناء الإفعال أو بضم الدال على المجرد أى قونا و أيدنا قال الجوهرى أمدت الجيش بمدد قال أبو زيد مددنا القوم أى صرنا مددا لهم و أمددناهم بغيرنا وَ أَمْدَدْناهُمْ بِفاكِهَهٍ و الماده الزياده المتصله.

ثم استأنف عليه السلام الحمد على وجه آخر ليصير سببا لمزيد معرفتهم به سبحانه و بنعمه فتؤثر فيهم مواعظه فقال و الحمد لله لا مقنوطا من رحمته لا مقنوطا حال عن الجلاله و من رحمته قائم مقام الفاعل لقوله مقنوطا كممرور به أى أحمده حال كونه لسعه رحمته و وفور نعمته بحيث لا ينبغى أن يقنط من رحمته أحد و كذا سائر الفقرات.

و الروح الرحمه قال تعالى نقلا عن يعقوب وَ لا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكافِرُونَ (١) و قوله و لا مستنكفا فى بعض النسخ بفتح الكاف على سياق سائر الفقرات و فى أكثرها بكسر الكاف فالمعنى أنه سبحانه مع غايه علوه و رفعته و استغنائه لم يستنكف عن أن يعبده العباد و يدعوه لصغير حوائجهم و كبيرها و سمى دعاءه عباده و تركه استكبارا.

ص: ٣۴

١- ١. يوسف: ٨٧.

وَ فِی نَهْجِ الْبَلَاغَهِ(۱) هَکَذَا: الْحَمْدُ لِلَّهِ غَیْرَ مَقْنُوطٍ مِنْ رَحْمَتِهِ وَ لَا مَخْلُوٍّ مِنْ نِعْمَتِهِ وَ لَا مَأْیُوسٍ مِنْ مَغْفِرَتِهِ وَ لَا مُسْتَنْکِفٍ عَنْ عِبَادَتِهِ الَّذِی لَا تَبْرَحُ مِنْهُ رَحْمَهٌ وَ لَا تُفْقَدُ لَهُ نِعْمَهٌ.

وَ فِی الْفَقِیهِ هَکَذَا: وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَا مَقْنُوطٌ مِنْ رَحْمَتِهِ وَ لَا مَخْلُوٌّ مِنْ نِعْمَتِهِ وَ لَا مُؤْیَسٌ مِنْ رَوْحِهِ وَ لَا مُسْتَنْکِفٌ عَنْ عِبَادَتِهِ.

فیمکن أن یقرأ مقنوط و نظائره بالرفع فتکون مع الظرف بتقدیر الجمله أی لا یقنط من رحمته أو یکون صدر الصله ضمیرا محذوفا و یمکن أن یقرأ الجمیع بالنصب و یکون المفعول فی المقنوط و المخلو بمعنی الفاعل کما قیل فی حِجاباً مَسْتُوراً أی لا قانط من رحمته و لا خالی من نعمته فالمستنکف یکون علی بناء الفاعل مع أن قنط أتی متعدیا قال الفیروزآبادی القنط المنع.

الذی بکلمته أی بقوله کن أو بقدرته و إرادته مجازا أو باسمه الأعظم کما مر و سیأتی و قرت الأرضون السبع کونها سبعا(۲)

إما باعتبار الأقالیم أو

ص: ۳۵

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۴۵ من قسم الخطب.

۲- ۲. و عندی أن المراد بالسماوات السبع: السیارات السبعه التی تسبح حول الشمس فی مدار أعلی من مدار الأرض و هو قوله عزّ و جلّ:« وَ بَنَیْنا فَوْقَکُمْ سَبْعاً شِداداً» ای صلبا لا ارض علیها کالصخور و الجبال. و کل منها تسبح فی فلک لقوله عزّ من قائل:« وَ لَقَدْ خَلَقْنا فَوْقَکُمْ سَبْعَ طَرائِقَ وَ ما کُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غافِلِینَ». و کل واحد منها تطابق الآخر من حیث الخلق و النظام کما قال عزّ و جلّ:« الَّذِی خَلَقَ سَبْعَ سَماواتٍ طِباقاً ما تَری فِی خَلْقِ الرَّحْمنِ مِنْ تَفاوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَری مِنْ فُطُورٍ». و علی هذا تکون السماء الدنیا هی المریخ، و هی التی قد زینت سماؤها بزینه الکواکب و هی النجیمات التی تبلغ عددها مآت ألوف کلها تدور حول الشمس فی منطقه عرضها مائه ملیون میل، تری فی لیله المریخ کأبدع ما یمکن أن یری، مع ما یری من لمعان سائر الثوابت و السیارات و تقابل مسیرها عند الرائی فسبحان اللّه البدیع الباری. و الظاهر من قاعده بود أن تلک النجیمات کانت سیاره اصطدم بغیرها، أو انفطرت من داخلها و انشقت و اذنت لربها و حقت، فعل اللّه ذلک بها قبیل مبعث نبیّنا صلی الله علیه و آله لتکون نجیماتها شهابا و رصدا للشیاطین لا یسمعون الی الملاء الأعلی من مریخ قال عزّ و جلّ:« إِنَّا زَیَّنَّا السَّماءَ الدُّنْیا بِزِینَهٍ الْکَواکِبِ وَ حِفْظاً مِنْ کُلِّ شَیْطانٍ مارِدٍ لا یَسَّمَّعُونَ إِلَی الْمَلَإِ الْأَعْلی وَ یُقْذَفُونَ مِنْ کُلِّ جانِبٍ دُحُوراً وَ لَهُمْ عَذابٌ واصِبٌ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَهَ فَأَتْبَعَهُ شِهابٌ ثاقِبٌ» و قال عزّ من قائل:« وَ لَقَدْ زَیَّنَّا السَّماءَ الدُّنْیا بِمَصابِیحَ وَ جَعَلْناها رُجُوماً لِلشَّیاطِینِ وَ أَعْتَدْنا لَهُمْ عَذابَ السَّعِیرِ». و قال عزّ من قائل- حاکیا عن الجن-« وَ أَنَّا لَمَسْنَا السَّماءَ فَوَجَدْناها مُلِئَتْ حَرَساً شَدِیداً وَ شُهُباً، وَ أَنَّا کُنَّا نَقْعُدُ مِنْها مَقاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ یَسْتَمِعِ الْآنَ یَجِدْ لَهُ شِهاباً رَصَداً وَ أَنَّا لا نَدْرِی أَ شَرٌّ أُرِیدَ بِمَنْ فِی الْأَرْضِ أَمْ أَرادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَداً»، فصرح بأن تلک الشهب الراصده للنافذین فی السماء الدنیا انما وجدت عند مبعث نبیّنا صلی الله علیه و آله . و أمّا الأرض، فکما عرفت فی ج ۸۱ ص ۱۶۵ أن المراد بها(خاک) بالفارسیه فلم یرد لفظها فی کتاب اللّه العزیز علی کثره مواردها الا مفرده، سواء ذکرت فی قبال السموات أو ذکرت بنفسها فقط و هذه الآیات بکثرتها تدلّ صریحا علی أن کرتنا الارضیه مفرده فی منظومتنا من حیث التراب الذی علاها و هی التی تمتاز و تتزین بالعشب و الحیاه. و أمّا الآیه الکریمه فی سوره الطلاق: ۱۲« اللَّهُ الَّذِی خَلَقَ سَبْعَ سَماواتٍ وَ مِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ» فالظاهر بل الصریح منها أن اللّه عزّ و جلّ انما خلق سبع سماوات شدادا و خلق من الأرض مثل

السموات فی اشتدادها و صلابتها و هی الجبال الراسیه فیها لئلا تمید الأرض بمن علیها، کما قال عزّ و جلّ:« وَ جَعَلْنا فِی الْأَرْضِ رَواسِیَ أَنْ تَمِیدَ بِهِمْ». ینص علی ذلک الآیات التی تبحث عن الخلق و منها قوله عزّ و جلّ(فصلت: ١٢)« قُلْ أَ إِنَّکُمْ لَتَکْفُرُونَ بِالَّذِی خَلَقَ الْأَرْضَ فِی یَوْمَیْنِ وَ تَجْعَلُونَ لَهُ أَنْداداً ذلِکَ رَبُّ الْعالَمِینَ* وَ جَعَلَ فِیها رَواسِیَ مِنْ فَوْقِها وَ بارَکَ فِیها وَ قَدَّرَ فِیها أَقْواتَها فِی أَرْبَعَهِ أَیَّامٍ سَواءً لِلسَّائِلِینَ* ثُمَّ اسْتَوی إِلَی السَّماءِ وَ هِیَ دُخانٌ فَقالَ لَها وَ لِلْأَرْضِ ائْتِیا طَوْعاً أَوْ کَرْهاً قالَتا أَتَیْنا طائِعِینَ* فَقَضاهُنَّ سَبْعَ سَماواتٍ فِی یَوْمَیْنِ وَ أَوْحی فِی کُلِّ سَماءٍ أَمْرَها وَ زَیَّنَّا السَّماءَ الدُّنْیا بِمَصابِیحَ وَ حِفْظاً ذلِکَ تَقْدِیرُ الْعَزِیزِ الْعَلِیمِ» و مثلها الآیات فی سوره المؤمنون ٨۴:« قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَ مَنْ فِیها إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ* سَیَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَ فَلا تَذَکَّرُونَ* قُلْ مَنْ رَبُّ السَّماواتِ السَّبْعِ وَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِیمِ* سَیَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَ فَلا تَتَّقُونَ».

أن لهـا طبقـات بينهـا فرج تسـكن فيهـا الجن و غيرهم أو المراد بالأرض غير السـماء فباعتبار كره النار و طبقتى كره الهواء و كره الماء و ثلاث طبقات الأرض المركبه

ص: ٣۶

و الطينيه و الخالصه تصير سبعا و له وجوه أخرى أو أن محدب الأرض مع محدب السماوات الست إلى السادسه كل منها أرض لسماء فوقها و مستقر لجماعه من المخلوقات من الإنس و سائر الحيوانات و الملائكه كما ورد فى بعض الأخبار و قد مر تحقيقه مفصلا فى كتاب السماء و العالم.

و فى الفقيه و استقرت الأرض المهاد و قال الفيروزآبادى المهاد ككتاب الفراش و أَ لَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهاداً(١) أى بساطا ممكنا للسلوك فيه و الرواسى الثوابت الرواسخ و اللواقح أى الحوامل شبه الريح التى جاءت بخير من إنشاء سحاب ماطر بالحامل كما شبه ما لا يكون كذلك بالعقيم أو ملقحات للشجر و السحاب و نظيره الطوائح بمعنى المطيحات فى قوله و مختبط مما تطيح الطوائح.

و قامت على حدودها الضمير راجع إلى البحار أى قامت البحار على حدودها التى عينها الله لها لم تتجاوز عنها و يمكن إرجاعه إلى الأرض بقرينه المقام و يحتمل إرجاعه إلى السحاب أيضا إيذانا بأنها تنبعث منها ذل له المتعززون أى الذين صاروا بين الخلق أعزاء أو الذين يتكلفون العزه و ليسوا متصفين بها فإنها مخصوصه به سبحانه.

و تضاءل أى تصاغر و الضئيل النحيف الجسم الحقير و دان أى ذل و أطاع و جنه و أجنه بمعنى ستره و الأسراب جمع السرب بالتحريك و هو جحر الوحشى و الحفير تحت الأرض وَ ما تَغِيضُ الْأَرْحامُ أى تنقص من المده أو عدد الولد أو أعضائه أو دم الحيض و النفاس و الاستحاضه وَ ما تَزْدادُ على جميع الوجوه و غاض و ازداد جاءا لازمين و متعديين.

١- ١. النبأ: ۶.

وَ كُلُّ شَيْ ءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدارٍ أی بقدر لا یتجاوزه و لا ینقص عنه أو بتقدیر و قضاء وَ ما تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا یَعْلَمُها مبالغه فی إحاطه علمه تعالی بالجزئیات وَ لا حَبَّةٍ فِی ظُلُماتِ الْأَرْضِ وَ لا یابِسٍ کلها معطوفات علی ورقه و قوله إِلَّا فِی کِتابٍ مُبِینٍ بدل من الاستثناء الأول بدل الکل علی أن الکتاب المبین علم الله أو بدل الاشتمال أرید به اللوح أو القرآن و قرئت بالرفع بالعطف علی محل ورقه أو للابتداء و الخبر إِلَّا فِی کِتابٍ مُبِینٍ و فی الفقیه و ما تسقط ورقه من شجره و لا حبه فی ظلمه إلا یعلمها لا إله إلا هو و لا رطب إلخ.

و أی مجری یجرون فی الآخره و الدنیا و مجراهم الجسمانی و العقلانی و إلی أی منقلب ینقلبون فی الآخره أو الأعم و نستهدی الله بالهدی أی طلبنا الهدایه أیضا بهدایته تعالی أو حال کوننا متلبسین بالهدایه فنطلب مزیدها المدبرین عنه و فی الفقیه الحائدین عنه أی المائلین عن دینه.

حتی أتاه الیقین أی الموت فإنه متیقن کافه کل حی مخلوق إشاره إلی قوله تعالی وَ اعْبُدْ رَبَّکَ حَتَّی یَأْتِیَکَ الْیَقِینُ (1).

الذی لا تبرح منه نعمه أی لا تزول و لا تفقد علی بناء المجهول أی لا تعدم و فی بعض النسخ لا تنفد علی المعلوم من النفاد و هو الفناء و الانتهاء و کذا فی الفقیه لا تبرح عنه رحمه و لا نفقد له نعمه و عدم البراح و الفقدان و النفاد مطرد علی تقدیر قابلیه المحل لاقتضاء ذاته سبحانه الرحمه و الإنعام و عدم الشرط لا ینافی الاقتضاء.

الذی رغب فی الآخره فی الفقیه فی التقوی و تعزز بالبقاء أی صار عزیزا غالبا بوجوب الوجود و امتناع طریان العدم علیه و تفرد بالعز أی الغلبه علی من سواه و البهاء أی الحسن و الصفات الکمالیه الذاتیه و فی الفقیه مکان تلک الفقره و ذلل خلقه بالموت و الفناء.

۱- ۱. الحجر: ۹۹.

و سبيل الماضين و فى الفقيه العالمين و معقود بنواصى الباقين لا يعجزه إباق الهاربين و عند حلوله يأسر أهل الهوى يهدم إلخ و العقد بالنواصى كنايه عن الحتم و اللزوم مع الإشعار بالتذلل و عدم الامتناع كما أن الأخذ بالناصيه كنايه عنه قال تعالى ما مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِناصِيَتِها لا يعجزه لحوق الهارب أى لا يصعب و يمتنع عليه لحوقه و على ما فى الفقيه لا يعجزه الإباق من اللحوق و الإدراك و لا يفوته ناء أى بعيد و لا آئب أى راجع و يمكن أن يكون المراد بالنائى العاصى و بالآئب التائب المطيع أو البعيد عن وطنه و الراجع إليه أو المراد بالآئب الغائب المختفى من آبت الشمس إذا غابت و الأوب أيضا سرعه تقليب اليدين و

الرجلين فى السير و التأويب أن يسير النهار أجمع و ينزل الليل و أبت إلى بنى فلان أتيتهم ليلا و بعض هذه المعانى أيضا لا يخلو من مناسبه لكن بتكلف.

و البهجه الحسن و السرور و قشعت الريح السحاب أى كشفته فانقشع و تقشع و فى الفقيه و يزيل كل نعمه و يقطع كل بهجه و الدنيا دار كتب الله لها الفناء و لأهلها منها الجلاء فأكثرهم ينوى بقاءها و يعظم بناءها و هى حلوه و فى النهج و الدنيا دار منى لها الفناء و لأهلها منها الجلاء و منى أى قدر و الجلاء الخروج من البلد و النافد الفانى و البائد الهالك و الحلاوه و الخضره و النضاره إشاره إلى الجهات التى تميل إليها القاصرون الغافلون عن العواقب و فى بعض النسخ غضره مكان خضره من الغضاره و هى طيب العيش.

و راقنى الشى ء أعجبنى و النضره و هى الحسن و الرونق قد زينت للطالب و فى الفقيه و النهج قد عجلت أى قدمت له لحقارتها على العاده فى تقديم اليسير للطالب فإن كان قصير الهمه رضى به و قعد عن طلب المخزون و إلا لم يلتفت إليه و طلب ما هو خير له و أبقى كما قال سبحانه مَنْ كانَ يُرِيدُ الْحَياةَ الدُّنْيا وَ زِينَتَها

نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمالَهُمْ فِيها وَ هُمْ فِيها لا يُبْخَسُونَ أُولئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَهِ إِلَّا النَّارُ(۱) و قال تعالى فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنا آتِنا فِي الدُّنْيا وَ ما لَهُ فِي الْآخِرَهِ مِنْ خَلاقٍ (۲).

و لاطت بقلب الراغب قال الجوهرى لاط الشى ء بقلبى يلوط و يليط و إنى لأجد له فى قلبى لوطا و ليطا يعنى الحب اللازق بالقلب انتهى و فى الفقيه و النهج و التبست بقلب الناظر و الالتباس الاختلاط و الاشتباه و التباس الدنيا بالقلب خلطه المحاسن بالمساوى لافتتانه بحسن منظرها و الغفله عن عاقبتها أو اشتباهها بحيث يتوهمها باقيه لذيذه و لا يعلم فناءها و مرارتها.

و استطاب الشى ء وجده طيبا و أطابه و طيبه جعله طيبا و النسخ هنا مختلفه و أجودها يستطيبها و فى بعض النسخ يطبيها بتقديم الباء الموحده على الياء من قولهم طباه يطبوه و يطبيه إذا دعاه و الظاهر أنه أيضا تصحيف و فى الفقيه بعد ذلك و يضنى ذو الثروه الضعيف أى تصير رؤيه حال صاحب الثروه و كثره المال سببا لحزن الضعيف الفاقد له و مرض قلبه و من قولهم ضنى كرضى أى مرض مرضا مخامرا كلما ظن برؤه نكس و أضناه المرض و المضاناه المعاناه و يحتمل أن يكون كنايه عن تحقير ذى الثروه له و على التقديرين لا يخلو من تكلف و لعله لذلك أسقطها الشيخ.

و يجتويها الوجل الخائف فى بعض نسخ الكتاب و الفقيه بالجيم من قولهم اجتواه أى كرهه و فى بعضها بالحاء المهمله من قولهم احتواه و احتوى عليه أى جمعه و أحرزه أى يجمعها و يحوزها الخائف الوجل من عذاب الله لشده الداعى إليها فكيف الغافل الآمن المغتر و الأول أظهر.

فارتحلوا منها رحمكم الله بأحسن ما بحضرتكم من الزاد الارتحال السفر و الانتقال و الباء للمصاحبه و الحضره الحضور و قرب الرجل

ص: ۴۰

۱- ۱. هود: ۱۵.

۲- ۲. البقره: ۲۰۰.

و فناؤه أى أحسن ما هو موجود عندكم و حاضر لديكم من الزاد و هو التقوى قال الله تعالى وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزّٰادِ التَّقْوى (١) و الزاد طعـام يتخـذ للسـفر و يحتمـل أن يكون المراد هنـا مـا ينتفع به فى الـدنيا من أسـبابها و بالأـحسن ما يمكن أن يكون وسـيله لتحصيل الآخره و لعله أنسب بما بعده.

وَ فِي الْفَقِيهِ: بِأَحْسَنِ مَا بِحَضْـرَتِكُمْ وَ لَا تَطْلُبُوا مِنْهَا أَكْثَرَ مِنَ الْقَلِيلِ وَ لَا تَسْأَلُوا مِنْهَا فَوْقَ الْكَفَافِ وَ ارْضَوْا مِنْهَا بِالْيَسِـيرِ وَ لَا تَمُـدُّنَّ أَعْيُنَكُمْ مِنْهَا إِلَى مَا مُتِّعَ الْمُتْرَفُونَ بِهِ وَ اسْـتَهِينُوا بِهَا وَ لَا تُوَطِّنُوهَا وَ أَضِـرُّوا بِأَنْفُسِـكُمْ فِيهَا وَ إِيَّاكُمْ وَ التَّنَعُّمَ وَ التَّلَهِّيَ وَ الْفَاكِهَاتِ وَ فِي بَعْضِ النُّسَخِ وَ الْفُكَاهَاتِ فَإِنَّ فِي ذَلِكَ غَفْلَةً وَ اغْتِرَاراً أَلَا إِنَّ الدُّنْيَا.

وَ فِي النَّهْجِ: وَ لَا تَسْأَلُوا فِيهَا فَوْقَ الْكَفَافِ وَ لَا تَطْلُبُوا مِنْهَا أَكْثَرَ مِنَ الْبَلَاغِ.

و الكفاف بالفتح ما كف عن الناس و أغنى و البلاغ ما يتبلغ به و يتوصل إلى المطلوب.

و لاـ تمـدوا أعينكم أى لاـ تنظروا نظر رغبه أو لاـ تطمحوا بأنفسـكم طموح راغب إلى مـا متع به المـترفون أى أنعم على الـذين أترفتهم و أطغتهم النعم من الأـموال و الأولاـد و غير ذلـك من زهرات الـدنيا فإنهـا فى معرض الزوال و الفنـاء مع مـا يتبعهـا من الحسـاب و الجزاء قـال الفيروزآبادى المترف كمكرم المتروك يصـنع ما يشاء لا يمنع و المتنعم لا يمنع من تنعمه و اسـتهينوا بها أى عـدوها هينـا حقيرا و لا تسـتعظموها و لا توطنوها أى لا تعـدوها وطنا بل منزلا و معبرا تنتقلون منها إلى دار القرار و المراد به النهى عما هو لازم التوطن من سكون القلب إليها و السعى فى عمارتها و ترك الاستعداد للخروج عنها.

و أضـروا فيها بأنفسكم بتحمل مشقه الطاعات و ترك المشتهيات و اللذات و الاكتفاء بالقليل من الحلال فى المأكل و الملبس و غيرهما و التنعم التلذذ بالنعم و لعل المراد هنا شده الاعتناء بها و كثره السعى فى تحصيلها أو يحمل على ما إذا

١- ١. البقره: ١٩٧.

حصلت من حرام أو شبهه و يحتمل الأعم على الكراهه لكن ينافيه كثير من الأخبار و قد مر الكلام فيه فى كتاب مكارم الأخلاق.

و التلهى الاشتغال بما يلهى و يغفل عن الآخره و تحصيلها و الفاكهات أى السعى فى تحصيل أنواع الفواكه و الاعتناء بها أو المفاكهه و الممازحه و الفكاهات أظهر قال الجوهرى الفكاهه بالضم المزاح و بالفتح مصدر فكه الرجل بالكسر فهو فكه إذا كان طيب النفس مزاحا و الفكه أيضا الأشر البطر ألا و إن الدنيا قد تنكرت أى تغيرت عن حال تسرك إلى حال تكرهها و النكره ضد المعرفه و التنكر إما إظهار عدم المعرفه أو تغيره إلى حال لا تعرفه فشبه عليه السلام الدنيا بشخص أقبل عليك و وعدك بمواعيد من الإعانه و الموافقه و الإحسان ثم تغير كأنه لا يعرفك و أدبر عنك و أعلمك بأنه يفارقك و لا تنتفع منه بشى ء و إدبارها كنايه عن سرعه تصرمها و تطرق النقص و الفناء إلى متاعها من صحه و شباب و جاه و مال و ذلك عله لإقبال الآخره التى تتلوها.

و الإيذان الإعلام و الوداع بالفتح الاسم من التوديع و هو تخليف المسافر الناس خافضين و هم يودعونه تفاؤلا بالدعه التى تصير إليها إذا رجع و الاطلاع الإشراف من مكان عال و المقبل إلى الانحدار أحرى بالوصول و قيل إسناد الإشراف إلى رب الآخره و عبر بها للتعظيم كما يكنى عن الفاضل بمجلسه و حضرته و لا يخفى بعده.

و فى النهج: أما بعد فإن الدنيا قد أدبرت و آذنت بوداع و إن الآخره قد أقبلت و أشرفت باطلاع.

و فى الفقيه: ألا إن الدنيا قد تنكرت و أدبرت و احلولت و فى بعض النسخ و احلوت و آذنت بوداع ألا و إن الآخره قد رحلت فأقبلت و أشرفت و آذنت باطلاع.

يقال حلا الشى ء و احلولى إذا صار حلوا و احلوت بإثبات الواو خلاف القياس و كأنه تصحيف قد رحلت أى متوجهه إليك.

ألا و إن المضمار اليوم و غدا السباق ألا و إن السبقه الجنه و الغايه النار

و فی الفقیه و السباق غدا و فی النهج ألا و إن الیوم المضمار و غدا السباق و السبقه الجنه و الغایه النار.

**[ترجمه]«الحمـد لله الذی خلق السـموات و الارض» خبر داده که خداوند متعال شایسـته سـپاس است و ما را هشـیار کرده که خداوند به خاطر این نعمت‌های بزرگ شایسته حمد و سپاس است، چه حمد و سپاس شود و چه اینکه او را سپاس و ستایش نگوینـد، تا حجتی باشد برای کسانی که با پرودگار خویش دیگری را برابر می‌دارند و آسـمان‌ها را جمع آورده نه زمین را ، و زمین نیز مانند آسـمان‌ها است زیرا طبقات زمین ذاتا مختلف و آثار و حرکات آن نیز متفاوت است و خداوند به جهت بزرگی و بلنـدی جایگـاه آسـمان‌هـا، آن را بر زمین مقـدم کرده است و همانطور که گفته شـده به وجود آمـدن آسـمان‌ها نیز بر زمین مقدم شده است.

«و جعل الظلمات و النور» یعنی تاریکی و نور را آفریـد و تفاوت میان «خلق» و «جعل» که یک مفعول دارد در این می‌باشـد که در «خلق» معنای تقـدیر و در «جعل» معنای تضـمین نهفته است و از این جهت آفرینش نور و تاریکی را با «جعل» بیان نموده تا به این مطلب اشاره کند که این دو خود به خود پابرجا نیستند همانطور که بت پرستان گمان کرده‌اند. و صـیغه جمع «ظلمات» از جهت فزونی اسباب و جِرم‌های حمل کننـده آن می‌باشد. یا اینکه مقصود از ظلمت، گمراهی و مقصود از نور، هدایت‌گری است و گمراهی بیشتر است و مقدم آمدن تاریکی و نور از جهت تقدیم عدم‌ها بر ملکه است.

و گفته شـده کسـی که گمـان دارد تاریکی، عرض است و با نور در تضاد است، این آیه را دلیل و برهان خود قرار داده است، درحالی که نمی‌داند که عدمِ ملکه مانند نابینایی، عدمِ محض نیست تا «جعل» (قرار دادن) بدان تعلق نگیرد.

«ثم الـذین کفروا بربهم یعدلون» معطوف بر این فرموده است: «الحمد لله» با این معنی که خداوند به خاطر آنچه به عنوان نعمت بر بندگان آفریده است، سزاوار حمد و ستایش است سپس کسانی که به او کفر ورزیدن، دیگری را با پروردگار خویش برابر می‌داننـد، پس نعمت‌های او را ناسپاسـی کردنـد، و «بربهم» هشـداری است بر اینکه خداوند همه این چیزها را آفرید تا اسبابی برای به وجود آمدن و گذراندن زندگی آنان شود پس شایسـته و سـزاوار خداوند است که به خاطر آن حمد و ستایش شود و نعمت‌هـایش ناسپاسی نشود، یـا بر اساس این فرموده: «خلق» بـدین معنی که خداونـد چیزهایی را آفریـد که کسـی جز او توان آفرینش آن را ندارد سپس کافران دیگرانی را که توان آفرینش چیزی از آفریده‌های خداوند را ندارند، با او برابر می‌دانند.

و معنی «ثمّ» این است که برابر دانسـتن آنـان پس از این تـبیین و توضـیح، بعیـد دانسـته شـود. و بر اسـاس تـوجیه اول «بـاء» در «بربهم» متعلق به «کفروا» و صـله «یعـدلون» محـذوف است یعنی «یعـدلون عنه» تا انکار بر خود فعل واقع شود و بر اساس توجیه دوم متعلق «باء» فعل «یعـدلون» است و معنی بـدین گونه می‌باشـد که کافران بت‌ها را با خداونـد برابر می‌دانستند یعنی مساوی می‌شمردند.

سپس امام علیه السـلام کلامش را با اعلام بیزاری از مشـرکان و آشـکار کردن توحیـد پروردگار جهانیان از سـر گرفته است و می‌فرمایـد: «لا نشـرک بالله شـیئاً» گویی پرسـش‌گری می‌پرسد: پس شـما چگونه در این باره سـخن می‌گویید؟ و ایشان جواب داده که مـا در آفرینش و پرورش و در شایسـتگی برای عبادت و در مـددجویی، معبودی را ادعا نمی‌کنیم و «لا نتخـذ من دونه ولیا» یعنی غیر از خداوند یاور و دوستدار و ولیّ امری اتخاذ نمی‌کنیم.

«الحمـد لله الـذی له مـا فی السـماوات و مـا فی الارض» یعنی همه مخلوقات و نعمت‌ها در آسـمان‌ها و زمین از آن اوست. «فله الحمـد فی الدنیا» در دنیا حمد مخصوص اوست به سبب قدرت کامل و نعمت تامّ او، «و له الحمد فی الآخرة» و در آخرت هم حمـد مخصـوص اوست زیرا هر آنچه در آخرت است بر همین منـوال می‌باشـد و از آن خداونـد است و تقـدیم صـله به جهت اختصـاص دادن بوده زیرا گـاهی نعمت‌هـای دنیایی به واسـطه کسـی است که به خاطر آن، سـزاوار سـپاس گـذاری می‌شود اما نعمت‌های اخروی بدین گونه نیست، «و هو الحکیم» او حکیم است خداوندی که امور سـرای دنیا و آخرت را محکم و اسـتوار گردانیده است. «الخبیر» یعنی خداوند خبیر به باطن اشیاء است .

«یعلم ما یلج فی الارض»آنچه در زمین فرو می رود مانند باران که در مکانی نفوذ می‌کند و در مکانی دیگر سرچشمه می‌گیرد و مانند گنج‌ها و دفینه‌ها و مردگان و دانه‌ها. «و ما یخرج منها» وآنچه از آن خارج می گردد مانند زنده‌ها در هر دو سـرای دنیا و آخرت و گیاه و گنجینه‌ها و آب چشـمه‌ها. «وما ینزل من السـماء»و آنچه از آسـمان فرو می آید مانند فرشـتگان و کتاب‌های آسـمانی و قضا و قـدرها و روزی‌ها و قطرات باران و صاعقه‌ها . «و ما یعرج فیها» و آنچه در آن بالا می رود ماننـد فرشـتگان و اعمال بنـدگان و بخار آب‌ها و دودها. «و هو الرحیم الغفور» یعنی رحیم و بخشـنده است نسبت به کسانی که در سـپاس گویی نعمت‌هایش با وجود فراوانی آن کوتاهی می کنند یعنی نعمت‌های آخرت به اضافه نعمت‌های گذشته که در شمار نمی‌گنجد.

و چون این آیه‌ها را از کتاب حکمت آمیز خداونـد اقتباس کرده است، آن را تاییـد نموده و ایمان و اعترافش را بـدان آشـکار کرده است با این فرموده: «کذلک ربّنا جل ثنائه» سپاس و سـتایش او ولاتر از آن است که ما بتوانیم آنگونه که سـزاوار اوست به جا آوریم و از ازل و ابـد هیـچ پایان و سـرانجامی برای او نیست و جایگزینی برای نعمت‌ها و الطاف و کمالات خداونـدیش وجود نـدارد «و لا ـ اله» یعنی هیـچ معبود و آفریننـده‌ای نیست «الا ـ هو و الیه المصـیر» جز او و بازگشت همه در آخرت به سوی اوست.

«أن تقع» یعنی از اینکه فرو افتد یا از جهت کراهت از اینکه فرو افتد، به اینکه خلقت او به صورتی بوده که نیازمند نگاه داشتن، باشـد. «الا بإذنه» یعنی با خواست خداونـد و آن در روز رسـتاخیز است. «لرؤف رحیم» همانا او مهربان است به این صورت که اسباب سخن استوار گفتن را برایشان آماده و درهای منفعت‌ها را بر آن‌ها گشوده و انواع زیان‌ها را از آنان دفع نموده است.

سپس امام علیه السـلام آنسان که ریشه‌های نعمت‌های مهم و بزرگ را برشـمرد و خداوند را برای نعمت‌هایی که به بندگانش اختصاص داده است، حمـد و سـپاس گفت، شـروع به درخواست از خداونـد نمود، پس با مهم‌ترین خواسـته شـروع کرد و آن رحمت و مغفرت و دوری از گناهان و اشتباهات است و اینکه در دنیا و آخرت در هیچ یک از احوال ما را از رحمتش محروم نسازد.

و در کتـاب «الفقیه» این گونه آمـده است: «و اعممنـا بمغفرتـک انـک انت العلی الکبیر» یعنی همگی مـا یـا همه گناهـان ما را بیـامرز ویـا هر دو. «و امـددنا» بر صـیغه بـاب افعال، یا با ضـمه دال بر صـیغه مجرد، یعنی ما را قوی و توانمنـد بگردان. جوهری گویـد: «امددنا الجیش بمدد» یعنی سپاه را با کمکی یاری نمودم. ابوزید گوید: «مددنا القوم» یعنی یار و مدد آن قوم شدیم. و «امـددناهم بغیرنـا» یعنی بـا دیگران آنـان را یاری رسانـدیم و «امـددناهم بفاکهـة» یعنی با میوه آنان را مـدد و تقویت کردیم. و «المادة» زیادتی که است که از ترکیب چیزی حاصل می‌شود.

سپس امام علیه السلام حمد و سپاس خداوند را به صورت دیگری از سر می گیرد تا سببی شود که شناخت آنان نسبت به خداوند سبحان و نعمت‌های او بیشتر گردد تا پند و اندرزهایش بر آنان تاثیر بگذارد. پس فرمود: «و الحمد لله لا مقنوطا من رحمته» سپاس برای خداوندی که از رحمتش هیچ نومیدی نیست، «لا مقنوطا» حال (نحوی) برای خداوند است و «من رحمته» در جای فاعل برای «مقنوطا» نشسته، مانند «ممرور به». یعنی او را سپاس می گویم درحالتی که رحمت او فراخ و نعمتش فراوان است به نحوی که شایسته نیست احدی از رحمتش نومید گردد و توضیح سایر عبارات (جملات) پس از آن نیز همین گونه است.

و «الروح» رحمت است، خداوند متعال به نقل از حضرت یعقوب علیه السلام فرموده است: «وَلاَ تَيْأَسُواْ مِن رَّوْحِ اللّهِ إِنَّهُ لاَ يَيْأَسُ مِن رَّوْحِ اللّهِ إِلاَّ الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ» - . یوسف / ۸۷ - { و از رحمت خدا نومید مباشید، زیرا جز گروه کافران کسی از رحمت خدا نومید نمی شود.} و فرموده ایشان: «و لا مستنکفاً» در برخی نسخه‌ها با فتحه کاف بر منوال جملات و عبارات دیگر و در بیشتر نسخه‌ها با کسره کاف ذکر شده که معنی آن بدین گونه است که خداوند سبحان با وجود نهایت بلندی و رفعت جایگاه و بی‌نیازی‌اش، از روی تکبر، خودداری نمی کند از اینکه بندگان، او را عبادت کنند و او را برای نیازهای کوچک و بزرگشان فرا بخوانند بلکه دعا کردن به درگاهش و فراخواندنش را عبادت، و ترک آن را بزرگ بینی و تکبر نامیده است.

و در نهج البلاغه این گونه آمده است: {ستایش خداوندی را سزاست که کسی از رحمت او مایوس نگردد، و از نعمتهای فراوان او بیرون نتوان رفت، خداوندی که از آمرزش او هیچ گنه‌کاری ناامید نگردد، و از پرستش او نباید سرپیچی کرد، خدایی که رحمتش قطع نمی گردد و نعمتهای او پایان نمی‌پذیرد.} و در کتاب الفقیه بدین گونه نقل شده است: { سپاس و ستایش زیبنده آن خدائی است که از رحمتش هیچ نومیدی ، و از نعمتش بی نصیبی، و از عدل و نصرتش بی بهره ای، و از عبادتش خویشتن دار کبرورزی نیست.} پس امکان دارد که «مقنوط» و نظایر آن با رفع قرائت شود و و به همراه ظرف به تقدیر جمله برود یعنی «لایقنط من رحمته» یا صدر صله ضمیر محذوف باشد و ممکن است همه عبارات به صورت منصوب قرائت شود و مفعول در «مقنوط» و «مخلوّ» به معنای فاعل باشد همانطور که در «حجابا مستورا» گفته شده است، یعنی «لا قانط من رحمته و لا خالی من نعمه»، پس «مستنکف» به صیغه اسم فاعل است با این توضیح که «قنط» به صورت فعل متعدی آمده است، فیروزآبادی گوید: «قنط» به معنای منع کردن است.

«الذی بکلمته» یعنی با این سخنش: «کُن» (موجود شو) یا با قدرت و اراده‌اش به صورت مجازی، یا با اسم اعظمش همانطور که بیان شد و بیان خواهد شد. «و قرّت الارضون السبع» یعنی زمین را هفت قرار داد، یا به اعتبار اقلیم‌ها یا اینکه زمین طبقاتی دارد که بین این طبقات شکاف‌هایی است که جنیان و دیگر موجودات در آن سکونت دارند. یا مقصود از زمین، چیزی غیر از آسمان است، پس به اعتبار کُره آتش و دو طبقه: کره هوا و کره آب و سه طبقه زمین: طبقه ترکیبی، طبقه گِلی و طبقه خالص که جمعاً هفت طبقه می‌شود و وجوه دیگری در تفسیر آن است. یا اینکه زمین محدب شکل نسبت به آسمان‌های شش‌گانه محدبی شکل تا ششمین آسمان، هر یک از آن‌ها برای آسمان بالایی‌اش، زمین به شمار می‌رود، و محل استقراری برای مخلوقاتی از جن و دیگر موجودات زنده و فرشتگان است، همانطور که در برخی احادیث آمده است و در کتاب «السماء و العالم» به صورت مفصل بیان شد.

و در کتاب الفقیه این عبارت ذکر شده است: «و استقرت الارض المهاد» فیروزآبادی گوید: «مهاد» بر وزن «کتاب» است و به معنای فرش است. «أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا» - . نبأ / ۶ - {آیا زمین را گهواره ای نگردانیدیم؟} یعنی بساطی که امکان راه پیمودن در آن باشد، و «الرواسی» کوه‌های ثابت و استوار و محکم است و «اللواقح» یعنی بادهای حامل و باردار، بادی را که با ایجاد ابرهای باران زا خیر و برکت می‌آورد را به حامله و باردار تشبیه کرده است همانطور که بادهایی را که اینچنین نباشد به عقیم تشبیه کرده است یا ملقحات (ثمردار و باردار) برای درخت و ابر و مانند آن طوایح است به معنای مطیحات(چیزهایی که پرتاب می‌شوند) ، در این سخن: «و مختبط مما تطیح الطوائح» یعنی: کم خردی که پرتاب کننده‌ها او را پرتاب کرده‌اند.

«و قامت علی حدودها» ضمیر (هاء) به «البحار» برمی‌گردد یعنی دریاها بر حدودی که خداوند تعیین کرده پابرجا مانده و از آن تجاوز نمی‌کنند و ممکن است ضمیر را به «الارض» بر گردانیم به قرینه مقام و بافت جملات، و احتمال دارد ارجاع ضمیر به «السحاب» نیز باشد تا بر این مطلب آگاهی دهد که دریاها از ابرها نشأت می‌گیرد. «ذل له المتعززون» یعنی کسانی که در میان مخلوقات عزیز و گرامی هستند. یا کسانی که عزت و بزرگی را با تکلف و تصنع به خود نسبت می‌دهند درحالی که متصف بدان نیستند در برابر او خاضع هستند زیرا عزت و سربلندی مخصوص پروردگار پاک و منزه است.

«و تضاءل» یعنی خوار و زبون شد و «الضئیل» لاغر و جسم حقیر است. و «دان» یعنی خوار و زبون شد و فرمانبرداری کرد و «جنّه أجنّه» یعنی او را پوشانید، و «الاسراب» جمع سرَب با راء متحرک است که به معنای سوراخ جانوران وحشی و حفره‌های زیرزمینی است. و «ما تغیض الارحام» یعنی از مدت زمان آن، یا تعداد فرزند یا اعضایش یا خون حیض یا نفاس یا استحاضه می کاهد. و «ما تزداد» یعنی بر همه این وجوه می‌افزاید. و «غاض» و «ازداد» هم به صورت لازم و هم متعدی ذکر شده‌اند.

و «کل شیء عنده بمقدار» یعنی به اندازه‌ای که از آن تجاوز نمی‌شود و چیزی از آن کم نمی‌شود یا بدین معنی که همه چیز نزد او با تقدیر و قضای مشخصی است. و «ما تسقط من ورقة الا یعلمها» این عبارت مبالغه در احاطه علم خداوند متعال به جزئیات است. «و لا حبة فی ظلمات الارض و لا یابس» همه این کلمات معطوف بر «ورقة» است. و این فرموده: «الا فی کتاب مبین» بدل از از استثنای اول «الا یعلمها» است، یا بدل کل بدین گونه که کتاب مبین، علم خداوند است یا بدل اشتمال که مقصود از آن لوح محفوظ یا قرآن می‌باشد، و با اعراب رفع قرائت شده با عطف بر محل «ورقة» یا بنابر مبتدا و خبر بودنِ(الا فی کتاب مبین).

و در فقیه بدین صورت ذکر شده است: و هیچ برگی از درختی فرو نمی افتد، و دانه ای در تاریکیهای خاک وجود ندارد، مگر اینکه او نسبت به همه آن‌ها آگاهی دارد، و هیچ تر و خشکی وجود ندارد، تا آخر حدیث.

«و أی مجری یجرون» یعنی در آخرت و دنیا در چه مسیری گام بر می‌دارند و مسیرشان هم جسمانی و هم عقلانی است. «و الی أی منقلب ینقلبون» یعنی در آخرت به کدام فرجام بازخواهند گشت یا عام است(دنیا و آخرت). «و نستهدی الله بالهدی» یعنی ما با هدایت خداوند متعال درخواست هدایت می کنیم یا درحالتی که ما هدایت الهی را بر تن کرده‌ایم، هدایت بیشتری از خداوند خواستاریم. «المدبرین عنه» و در فقیه به صورت «الحائدین عنه» ذکر شده که به معنای روی گردانان از دین خداوند است.

«حتی أتاه الیقین» یعنی مرگ، چرا که مرگ همه آفریدگان زنده را به یقین می‌رساند، با اشاره به این سخن خداوند: «وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ» - . حجر / ۹۹ - { و پروردگارت را پرستش کن تا اینکه مرگ تو فرا رسد}.

«الذی لا تبرح منه نعمهٔ» یعنی نعمتی از او زائل نمی‌شود، «و لا تُفقَد» با صیغه مجهول یعنی معدوم نمی‌گردد . در برخی نسخه‌ها «لا تنفد علی المعلوم» ذکر شده که از «النفاد» به معنای نابودی و پایان‌پذیری است، و همچنین در الفقیه «لا تبرح عنه رحمهٔ و لا تفقد له نعمهٔ» آمده است. و عدم زوال و فقدان و نابودی، مطرّد(تبعیت شده) بر مقدر داشتن قابلیت محل است زیرا ذات خداوند سبحان، رحمت و نعمت بخشی را اقتضا می‌کند و نبود شرط با اقتضای آن منافات ندارد.

«الذی رغّب فی الآخرهٔ» در فقیه «فی التقوی» ذکر شده است و «تعزّز بالبقاء» یعنی خداوند به وجوب وجود، و امتناع وارد شدن عدم و نیستی بر او عزیز و چیره شده است. «تفّرد بالعزّ» یعنی بر غیرش غلبه می‌کند. و «البهاء» یعنی نیکویی و صفات کمال ذاتی، و در الفقیه به جای این عبارت آمده است: «و ذلّل خلقه بالموت و الفناء» یعنی به وسیله مرگ و هلاک مخلوقات را زبون ساخته است.

«و سبیل الماضین» و در الفقیه اینگونه آمده است: و مرگ راه جهان و جهانیان، و نقش پیشانی بازماندگان است. و به هنگام فرا رسیدنش هوی پرستان را به بند اسارت می‌کشد. تا آخر جمله. و «العقد بالنواصی» کنایه از حتمیت و لازم بودن است همراه با آگاهی دادن به زبونی و عدم امتناع، همانطور که «الاخذ بالناصیهٔ» (گرفتن پیشانی) کنایه از این سخن خداوند است: «مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا» - . هود / ۵۶ - { هیچ جنبنده ای نیست مگر اینکه او مهار هستی اش را در دست دارد.}

«لا یعجزه لحوق الهارب» یعنی رسیدن به فرار کننده از مرگ، بر او سخت و ممتنع نیست و طبق آنچه در فقیه آمده گریز فراریان از مرگ آن را از دستیابی و رسیدن به ایشان ناتوان و درمانده نمی سازد. «و لا یفوته تاء» یعنی دور شده، «و لا آئب» یعنی بازآمده، و ممکن است مقصود از دور شده، عصیان‌گر و مقصود از بازآمده، توبه کننده و فرمانبردار باشد یا دور شده از وطنش و بازآمده از وطن باشد، یا مقصود از «آئب» (بازآمده) شخص غایب پنهان شده باشد از «آبت الشمس» زمانی که خورشید پنهان شود،گرفته شده و «أوب» همچنین سرعت برگرداندن دست‌ها و پاها در هنگام حرکت است، و «تأویب» این است که کل روز را حرکت کند و در شب نزول کند و «أبتُ الی بنی فلان» شب هنگام نزد آنان رفتم، و برخی از این معانی نیز بی‌مناسبت نیست اما از روی تکلف است .

و «البهجهٔ» نیکویی و شادابی است و «قشعت الریح السحاب فانقشع و تقشّع» یعنی باد ابرها را پراکنده کرد پس پراکنده شد.

و در فقیه اینگونه آمده است: و هر نعمتی را به زوال می سپارد، و رشته هر نیکویی و شادمانی را می گسلد. و دنیا سرائی است که خدا فنا را برایش رقم زده، و کوچ کردن از آن را برای اهل آن مقرّر فرموده است. و دنیا در کام اهلش شیرین است. و در نهج البلاغه اینگونه آمده است: دنیا سرای آرزوهایی است که زود نابود می‌شود و کوچ کردن برای اهل آن حتمی است. «منی» یعنی مقدر شده، و «جلاء» کوچ کردن از وطن است، و «النافد» فناپذیر و «البائد» هلاک شدنی و حلاوت و سرزندگی و شادابی به جهاتی اشاره دارد که انسان‌های قاصری که از عواقب غافل‌اند، بدان متمایل هستند، و در برخی نسخه‌ها به جای «خضرهٔ» «غضرهٔ» آمده است که از «غضارهٔ» گرفته شده که آن فراخی و نیکویی زندگی است.

و «راقنی الشیء» یعنی مرا به شگفتنی واداشت، و «النضرة» نیکویی و رونق است. «قد زینت للطالب» و در فقیه و نهج البلاغة «قد عجلت» آمده است یعنی به جهت حقارت و بی‌ارزشی معمولی دنیا در تقدیم کردن چیزهای آسان به طالبش، برای او آماده شده است، پس اگر خواهنده کوتاه همت باشد بدان راضی می‌شود و از طلب گنجینه‌ها باز می‌ماند و گر نه بدان اهتمامی نمی‌ورزید و آنچه را که بهتر و ماندگارتر بود، طلب می‌کرد. همانطور که خداوند سبحان می‌فرماید: «مَن كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لاَ يُبْخَسُونَ * أُوْلَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الآخِرَةِ إِلاَّ النَّارُ» - . هود / ۱۵ - { کسانی که زندگی دنیا و زیور آن را بخواهند [جزای] کارهایشان را در آنجا به طور کامل به آنان می دهیم، و به آنان در آنجا کم داده نخواهد شد. اینان کسانی هستند که در آخرت جز آتش برایشان نخواهد بود.} و خداوند متعال فرموده است: «فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الآخِرَةِ مِنْ خَلاَقٍ» - . بقره / ۲۰۰ - { از مردم کسی است که می گوید: «پروردگارا، به ما، در همین دنیا عطا کن» و حال آنکه برای او در آخرت نصیبی نیست.} و «لاطت بقلب» یعنی راغب جوهری گوید: «لاط الشیء بقلبی یلوط و یلیط و إنّی لأجد له فی قلبی لوطا و لیطا» محبت چسبیده ونشسته به قلب است. پایان نقل قول. و در فقیه و نهج البلاغه و «التبست بقلب الناظر» ذکر شده، و «الالتباس» درآمیختگی و شبیه شدن است و التباس دنیا با قلب، یعنی قلب، نیکی‌ها را با عیب‌ها و نقص‌ها درآمیخت به سبب فریفته شدن به زیبایی منظر عیب‌ها و غفلت از عاقبت آن. یا شبیه دانستن آن به گونه ای که آن را همچون ماندگاری لذت‌بخش می‌انگارد و فناپذیری و تلخی آن را درک نمی‌کند.

و «استطاب الشیء» یعنی آن چیز را نیکو یافت و «اطابه و طیّبه» یعنی آن را نیکو قرار داد و این کلمه در نسخه‌ها به چند شکل متفاوت آمده است و بهترین آن «یستطیبها» (آن را نیکو می‌داند) و در برخی نسخه‌ها «یطبیها» با تقدیم باء موحده بر یاء است که برگرفته از سخنشان «طباه یطبوه و یطبیه» است هرگاه آن را فرا بخواند، و آشکار است که این وجه اشتباه در نقل روایت است. و در فقیه پس از آن «و یضنی ذو الثروة الضعیف» ذکر شده، یعنی دیدن وضعیت ثروتمند و فزونی مال، سبب اندوه و بیماری قلب شخص ضعیف که مال و ثروت ندارد، می‌شود، از این سخن عرب «ضَنِی»است مانند «رَضِیَ» یعنی به بیماری خطرناکی دچار شد به نحوی که هر بار گمان بهبودی‌اش می‌رود شکست می‌خورد. و «أضناه المرض» که «مضاناة» به معنای رنج کشیدن است. و احتمال دارد کنایه از سبک شمردن صاحب ثروت در نظر او باشد و بر اساس هر دو تقدیر، خالی از تکلف نیست و شاید شیخ از این جهت آن را از قلم انداخته است.

و «یحتویها الوجل الخائف» در برخی نسخه‌های کتاب و در فقیه با جیم ذکر شده از سخنشان «اجتواه» یعنی آن را نپسندید، و در برخی نسخه‌ها با حاء مهمله آمده از این کلام عرب «احتواه و احتوی علیه» گرفته شده، یعنی آن را جمع کرد و «أحرزه» یعنی شخص ترسان و دل‌نگران از عذاب خداوند آن را جمع و برای خود فراهم می‌کند به خاطر شدت نیاز بدان. پس چطور است وضعیت شخص غافلِ در امانِ فریب خورده؟ و وجه اول آشکارتر است .

«فارتحوا منها _ رحمکم الله _ بأحسن ما بحضرتکم من الزاد»، ارتحال، مسافرت و نقل مکان کردن است و باء در «بأحسن» باء مصاحبه (همراهی) است و «الحضرة» یعنی در حضور و نزدیکی شخص و حیات خانه اوست، یعنی بهترین توشه‌ای که در نزد شما حاضر و موجود است و آن تقوی است. خداوند فرموده است: «وَتَزَوَّدُواْ فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى» - . بقره / ۱۹۷ - { و برای خود توشه برگیرید که در حقیقت، بهترین توشه، پرهیزگاری است.} و «زاد» غذایی است که مسافر برای خود بر می گیرد، و احتمال دارد مقصود در اینجا چیزی است که او در دنیا از اسباب دنیا بهره می گیرد و به بهترین صورتی که ممکن است

وسیله‌ای برای بدست آوردن آخرت باشد و چه بسا با عبارات بعدی مناسب بیشتری داشته باشد.

و در فقیه اینگونه آمده است: با بهترین ره توشه ای که در اختیار دارید از این سرای کوچ کنید، و از دنیا بیش از اندکی برای رفع نیاز طلب نکنید، و از نعمت‌های آن چیزی بیش از کفاف نخواهید، و به اندکی از آن راضی شوید، و به کامرانی کامرانان از نعمت‌های این جهان چشم ندوزید، و کار جهان گذران را آسان گیرید، و بدان دل نبندید، و در این جهان با شدّت و دقّت مواظب خود باشید، تا به دام هلاک آن گرفتار نشوید. و زنهار که از کامرانی و سرگرمی و مطایبات احتراز نکنید، که آن موجب غفلت و غرور است. آری دنیا ...».

و در نهج البلاغه اینگونه آمده: و بیش از کفاف و نیاز خود از آن نخواهید و بیشتر از آنچه نیاز دارید طلب نکنید. «الکفاف» با فتحه کاف،آن است که مردم از آن روی می گردانند و از آن بی‌نیاز می‌شوند و «البلاغ» آنچه که بدان بسنده می‌شود و آن را وسیله رسیدن به خواسته قرار می‌دهند.

«و لا تمدّوا اعینکم» یعنی نگاه مشتاقانه به آن نیندازید یا چشم داشت مشتاقانه نداشته باشید. «الی ما متع به المترفون» یعنی بر کسانی که کامرانشان کردی نعمت دادی و سیلی از نعمت‌های فراوان از جمله مال و فرزند و غیراین‌ها از زیبایی‌ها و شادابی... های دنیا بر آنان بخشیدی، این نعمت‌ها در معرض زوال و نابودی است همراه با آنچه از حساب و جزا در آخرت به دنبال آن می‌آید. فیروزآبادی گوید: «المترف» بر وزن «مکرم» کسی است که هر کاری بخواهد می کند و کسی مانع او نمی شود، و «المتنعم» کسی است که از فراخی و نعمت‌های زندگی منع نشود. «و استهینوا بها» یعنی دنیا را سبک و کوچک بشمارید و آن را بزرگ ندارید. «و لا توطنوها» یعنی آن را وطن و سرای خود به شمار نیاورید بلکه منزلگاه و محل عبوری قرار دهید که از آن به سرای پایدار (آخرت) منتقل می‌شوید و مقصود از آن نهی از آنچه لازمه وطن شمردن دنیا، یعنی دلگرمی یافتن بدان، و تلاش در آباد کردنش و ترک آمادگی برای خروج از آن، می‌باشد.

«و أضرّوا فیها أنفسکم» یعنی با تحمل سختیِ طاعات و ترکِ تمایلات و لذت‌ها و بسنده نمودن به حلال اندك از خوراك و پوشاك و غیر آن. و «التنعم» لذت بردن از نعمت‌ها است، و شاید مقصود در اینجا توجه بیش از اندازه و کوشش فراوان برای دست‌یابی بدان است یا حمل بر این شود که هرگاه چیزی از حرام یا شبهه ناك کسب شود. و احتمال دارد کراهت داشتن را هم فراگیرد اما بسیاری از احادیث با این توجیه منافات دارد و سخن در این باره در کتاب مکارم الاخلاق بیان شد.

و «التلهی» مشغول شدن به چیزی است که مایه سرگرمی شود و از آخرت و دست‌یابی بدان شخص را غافل کند. و «الفاکهات» یعنی تلاش برای بدست آوردن انواع میوه‌ها و اهمیت دادن بدان یا مقصود شوخی و مزاح است و «فکاهات» آشکارتر است. جوهری گوید: فکاهةُ با ضمه فاء به معنای مزاح و شوخی است و با فتحه فاء مصدر «فَکِه الرجلُ فهو فَکِه» با کسره هاء است زمانی که از نظر شوخی خوش اخلاق باشد، و «الفکه» همچنین به شخص بی‌خیال خودپسندی گویند که در اثر فروانی نعمت گمراه شده و آن را در غیر راه مناسب صرف کند. «الا و ان الدنیا قد تنكّرت» یعنی از حالتی که مایه شادمانی تو بود به حالتی که از آن کراهیت داری، تغییر پیدا کرده است، و نکره متضاد معرفه است و «التنکر» یا اظهار عدم شناخت، یا تغییرش به حالتی است که قابل شناسایی نباشد. پس امام علیه السلام دنیا را به شخصی تشبیه نموده که به سوی تو روی آورده و با وعده‌های کمك و موافقت و خوبی به تو، وعده داده سپس تغییر کرده گویی تو را نمی‌شناسد و به تو پشت کرده است و

تو را خبر داده که از تو جدا می‌شود و از او سودی به دست نمی‌آوری و پشت کردن دنیا کنایه از سرعت جدا شدن و راه یافتن نقص و نابودی به کالایش از جمله سلامتی و جوانی و قدرت و ثروت است و همین دلیلی است برای روی آوردن آخرت که پس از آن می‌آید.

و «الایذان» به معنای اعلام کردن و خبر دادن است و «الوداع» با فتحه واو، اسم برای کلمه «توديع» است و آن زمانی است که مسافر مردم را پشت سر می‌گذارد درحالی که آنان به دنبال او می‌روند و بدرقه‌اش می‌کنند به امید آسایش و رفاهی که در هنگام بازگشت بدان می‌رسد. و «الاطلاع» نظارت کردن از مکانی بلند است و کسی که به سمت پایین می‌آید برای رسیدن سزاوارتر است و گفته شده اسناد اشراف (نظارت) به پروردگار آخرت و تعبیر به آن برای بزرگ‌داشت است همانطور که برای شخص فاضل، محل نشستن و حضور او کنایه آورده می‌شود، که بعیدبودن آن پوشیده نیست.

و در نهج البلاغه بدین صورت ذکر شده: پس (از حمد و ستایش الهی)، همانا دنیا روی گردانیده و وداع خویش را اعلام داشته است و آخرت به ما روی آورده و پیشروان لشگرش نمایان شده است. و در فقیه بدین صورت ذکر شده: بدانید که دنیا ناآشنا شده و چهره‌ای زشت به خود گرفته و روی برتافته و سپری گشته و شیرین شده و اعلام وداع نموده و هشیار باشید که آخرت زین بر مرکب نهاده و روی آورده و مشرف شده و اعلام ورود ناگهانی کرده است. گفته می‌شود: «حلأ الشیء و احلولی» زمانی که شیرین شود و «احلوت» با ثبوت واو خلاف قیاس است و گویی تصحیف و اشتباه بیان از «قد رحلت» است یعنی به سوی تو روی کرده است.

«الا و أن المضمار اليوم و غداً السباق الا و ان السبقة الجنة و الغاية النار» و در فقیه «السباق غداً» ذکر شده و در نهج البلاغة اینگونه آمده است: الا و ان اليوم المضمار و غداً السباق و السبقة الجنة و الغاية النار».

**[ترجمه]

أقول

قال السيد الرضى ره بعد إيراد هذه الفقرات و قليل من سائر الفقرات لو كان كلام يأخذ بالأعناق إلى الزهد فى الدنيا و يضطر إلى عمل الآخره لكان هذا الكلام و كفى به قاطعا لعلائق الآمال و قادحا زناد الاتعاظ و الانزجار.

و من أعجبه قوله ألا و إن اليوم المضمار و غدا السباق و السبقه الجنه و الغايه النار فإن فيه مع فخامه اللفظ و عظم قدر المعنى و صادق التمثيل و واقع التشبيه سرا عجيبا و معنى لطيفا و هو قوله عليه السلام و السبقه الجنه و الغايه النار فخالف بين اللفظين لاختلاف المعنيين و لم يقل السبقه النار كما قال و السبقه الجنه لأن الاستباق إنما يكون إلى أمر محبوب و غرض مطلوب و هذه صفه الجنه و ليس هذا المعنى موجودا فى النار نعوذ بالله منها.

فلم يجز أن يقول و السبقه النار بل قال و الغايه النار لأن الغايه قد ينتهى إليها من لا يسره الانتهاء إليها و من يسره ذلك فصلح أن يعبر بها عن الأمرين معا فهى فى هذا الموضع كالمصير و المال قال الله تعالى قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ(۱) و لا يجوز فى هذا الموضع أن يقال فإن سبقتكم إلى النار فتأمل ذلك فباطنه عجيب و غوره بعيد و كذلك أكثر كلامه عليه السلام.

و فی بعض النسخ و قد جاء فی روایه أخری و السـبقه الجنه بضم السـین و السـبقه عندهم اسم لما یجعل للسابق إذا سبق من مال أو عرض و المعنیان متقاربان لأن ذلک لا یکون جزاء علی فعل الأمر المـذموم و إنما یکون جزاء علی فعل الأمر المحمود انتهی کلامه رفع الله مقامه.

و أقول المضمار مده تضمیر الفرس و موضعه أیضا و قد یطلق علی میدان

۱- ۱. إبراهيم: ۳۰.

المسـابقه و على غـايه الفرس فى السـباق أيضا و تضـمير الفرس هو أن تعلفه حتى يسـمن ثم ترده إلى القوت و ذلك فى أربعين يوما و السـباق المسابقه و ليس جمعا للسـبقه بالضم أى الذى يسـتبق إليه كما توهم فإن جمعها أسباق و السبقه بالتحريك الخطر أى المال الـذى يوضع بين أهل السـباق و غايه كل شـى ء منتهاه و لا يعتبر فى مفهومها أن يكون مطلوبا حتى يتكلف لكون النار غايه بأنها غايه عرضـيه لمحبه الدنيا و الانهماك فى لذاتها كما يفهم من كلام بعض شـراح النهج بل النار غايه لأن المصـير إليها منتهى فعل السيئات و فى أكثر نسخ النهج السبقه بفتح السين و سكون الباء و فى بعضها بالتحريك و هو أظهر.

و لنرجع إلى بيـان حاصـل التشبيه و تطبيق المشـبه على المشـبه به و لم يتعرض له أحـد و يخطر بالبـال فيه وجوه الأول أن يكون المراد بالمضـمار زمان تضـمير الفرس فمده عمر الدنيا مده تضـمير النفس و تقويتها بالعلم و العمل و الإخلاص و العقائد الحسنه للاسـتباق فى ميدان القيامه و شبه القيامه بميدان السباق و النار بالغايه التى توضع فى منتهى الميدان و الجنه بالعوض الذى يأخذه السـابق فكـل من كان أخف و أقل وزرا و نفسه أقوى بالعلم و العمل يكون قطعه لعرصه القيامه أسـرع و وصوله إلى النار التى لا بـد من وصول كل أحـد يومئذ إليها لقوله سـبحانه وَ إِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وارِدُها(۱) أسـبق كان عوضه من الجنه أكثر و على هـذا يكون تشبيها تاما منطبقا على سائر الآيات و الأخبار الوارده فى ذلك.

الثـانى أن يكون المراد بالمضـمار مكـان التضـمير فالـدنيا محل تضـمير النفس بالكمالات و سائر أجزاء التشبيه كما مر فى الوجه الأول و على هـذين الوجهين يمكن أن لاـ تجعـل الغـايه بمعنى غـايه الميـدان و لا يكون ذكرها داخلا فى التشبيه فالمعنى أنهم يتسابقون فى القيامه فمن سبق يعطى الجنه و من لم يسبق يحرم الجنه

۱- ۱. مريم: ۷۱.

فیکون مصیره إلی النار کما أن المسبوق فی الدنیا یحرم العوض و یقع فی نار الحسره و الندامه فی عدم تضمیر فرسه و الأول أبلغ و أکمل فی التشبیه.

الثالث أن یکون المراد بالمضمار میدان المسابقه و بالسباق عوض السباق علی حذف المضاف أی یتسابقون فی الدنیا إلی السعادات و الکمالات فالسابق خطره و عوضه الجنه یأخذها فی الآخره و المسبوق غایته و مصیره النار لعدم استحقاق الجنه و علی هذا یمکن أن یقرأ السباق بالضم و التشدید أی السابقون یحضرون غدا لأخذ سبقهم لکنه مخالف للمضبوط فی النسخ.

الرابع أن یکون المراد بالسبقه ما یسبقون إلیه کما یظهر من کلام السید و إن لم نر فی اللغه بهذا المعنی أی یستبقون فی القیامه إلی الجنه فمن صیر نفسه فی مضمار الدنیا صالحا للوصول إلیها ینتهی إلیها و من لم یکن کذلک فغایه سیره النار لانتهاء قوته عندها و عدم قدرته علی التجاوز عنها.

الخامس أن یکون المراد بالیوم کل زمان سابق من أزمنه عمر الدنیا و بالغد الزمان الذی بعده أی کل عمل تعمله الیوم من خیر تصیر به نفسک أقوی للعمل فی الغد فکل یوم مضمار للمسابقه فی غده و غایه سیر السعداء فی هذا المضمار الجنه و غایه سیر الأشقیاء فی هذا المیدان النار إذ بعد قطع الحیاه ینتهی المضمار فهو إما إلی الجنه أو إلی النار کَمَا قَالَ علیه السلام: لَیْسَ بَیْنَ أَحَدِکُمْ وَ بَیْنَ الْجَنَّهِ وَ النَّارِ إِلَّا الْمَوْتُ. و هذا معنی لطیف و یمکن أن تتنبه به لما هو ألطف من ذلک.

قبل هجوم منیته الهجوم الدخول بغته و المنیه الموت البؤس الخضوع و شده الحاجه و فی الفقیه قبل یوم منیته یوم بؤسه و فقره فاذکروا الله بالثناء و الطاعه یذکرکم بالثواب و المغفره و الرحمه أو یباهی بکم فی الملإ الأعلی و الابتهال التضرع و الإنابه التوبه أو الرجوع إلی الطاعه.

أو نصف صاع کذا فی أکثر النسخ و نسب إلی خطه رحمه الله و فی

بعض النسخ كما فى الفقيه صاعا من بر و على الأول محمول على التقيه(۱)

لأنه من بدع عثمان كما سيأتى و البخس النقص و الظلم.

ثم جلس فى الفقيه ثم يجلس جلسه كجلسه العجلان أى يقعد متجافيا و لا يجلس متمكنا أو لا يمكث إلا قليلا.

ص: ۴۶

۱- ۱. مع أن الخبر مرسل فى الفقيه، و ضعيف فى المصباح غايته.

**[ترجمه]سید رضی ره بعد از ایراد این فقرات می گوید: اگر سخنی باشد که مردم را به سوی زهد بکشاند و به عمل آخرت وادار سازد همین سخن است که می تواند علاقه انسان را از آرزوها قطع کند، و نور بیداری و تنفّر از اعمال زشت را در قلب ایجاد کند .

و از شگفت آورترین جمله های مزبور این جمله است که فرمود: «الا و انّ الیوم المضمار و غدّا السّباق و السبقه الجنه و الغایه النار» (آگاه باشید امروز روز تمرین و آمادگی، و فردا روز مسابقه است و جایزه ی برندگان بهشت، و سرانجام عقب ماندگی، آتش خواهد بود). زیرا با اینکه در این کلام الفاظ بلند و معانی گران قدر و تمثیل صحیح، و تشبیه واقعی می باشد سرّی عجیب و معنایی لطیف در آن نهفته شده است و آن جمله «و السبقه الجنه و الغایه النار» است امام بین این دو لفظ «السبقه» و «الغایه» بخاطر اختلاف معنا جدائی افکنده است، نگفته «السّبقه النار» چنانکه «السّبقه الجنّه» گفته است، زیرا سبقت جستن در مورد امری دوست داشتنی است و این از صفات بهشت است و این معنا در آتش وجود ندارد که از آن به خدا پناه می بریم.

جائز نبوده که بگوید: «السبقه النار» بلکه فرموده است: الغایه النّار، زیرا مفهوم غایت (پایان) مفهوم وسیعی است که هم برای کسی که از رسیدن به انتها مسرور نمی شود و هم کسی که مسرور می شود به کار می رود پس شایسته است که برای بیان هر دو امر به طور همزمان به کاربرود و آن در این جایگاه مرادف «مصیر» و «مآل» است که به معنی سر انجام می آید چنانکه خداوند می فرماید: «قُلْ تَمَتَّعُواْ فَإِنَّ مَصِیرَکُمْ إِلَی النَّارِ» – . ابراهیم / ۳۰ – { بگو: «برخوردار شوید که قطعاً بازگشت شما به سوی آتش است.»} و در این موضع جایز نیست که گفته شود «فإنّ سبقتکم الی النار». پس در این خطبه دقّت کنید که باطنی شگفت آور و عمقی زیاد دارد و چنین است دیگر سخنان امام علیه السّلام.

و در بعضی نسخه ها در روایت دیگری چنین آمده است: «و السّبقه الجنه» (به ضم سین) السبقهٔ در نظر آنان اسمی است که برای آنچه به برنده تعلق می گیرد هرگاه در مال یا جنس دیگری پیشتاز شود. و معنی هر دو کلمه به هم نزدیک است زیرا پاداش را برابر کار نیک می پردازند نه کار ناپسند. سخن او به پایان رسید خداوند جایگاهش را والا گرداند .

می گویم: «المضمار» مدت زمان پرورش اسب و نیز جای پرورش اسب است و گاهی بر میدان مسابقه (اسب دوانی) اطلاق می‌شود و نیز بر خط پایانی مسابقه اسب دوانی اطلاق می‌شود و «تضمیر الفرس» این است که به اسب علوفه بدهی تا فربه شود سپس او را از غذا منع کنی و این کار در چهل روز انجام می‌شود و «السباق» به معنای مسابقه است و این کلمه بنا به گمان برخی، جمع «السبقه» با ضمه سین به معنای چیزی که برای آن مسابقه می‌پردازند (جایزه تعیین می کنند) نیست، بلکه جمع آن اسباق است. و «السبقه» با باء متحرک به معنای «خطر»است یعنی مالی که میان مسابقه دهندگان (به عنوان شرط و رهن) قرار داده می‌شود. و «غایهٔ» هر چیزی انتها و سرانجام آن است و در مفهوم آن شرط نیست که مطلوب باشد تا اینکه به تکلف بیفتیم ؛ زیرا آتش، غایت است اما غایت عَرَضی برای محبت دنیا و فرو رفتن در لذت‌های آن است، همانطور که از سخن برخی شارحان نهج البلاغه استنباط می‌شود، بلکه آتش غایت است زیرا سرنوشتی که بدان ختم می‌شود پایان و سرانجام انجام گناهان است و در اکثر نسخه‌های نهج البلاغه «السبقه» با فتحه سین و سکون باء و در برخی از نسخه‌ها با باء متحرک ذکر شده است که ظاهر تر است.

به توضیح حاصل تشبیه و تطبیق مشبه بر مشبه به بازگردیم که کسی بدان نپرداخته است. در این زمینه چند وجه به ذهن خطور

می کند:

اول: مقصود از مضـمار زمان پرورش اسب باشـد، پس مـدت زمان عمر دنیا، مـدت پرورش نفس و تقویت آن با علم و عمل و اخلاـص و باورهای نیکو برای مسابقه دادن در میـدان قیامت است، و قیامت را به میـدان مسابقه تشبیه نموده و آتش را به نقطه پایان مسابقه تشبیه کرده که انتهای میـدان قرار داده شـده و بهشت را به جایزه‌ای تشبیه کرده که برنـده آن را می گیرد. پس هر کسـی که سبک‌تر و سبک‌بارتر باشد و نفسش با علم و عمل نیرومند شده باشد، عرصه قیامت را سریع‌تر می‌پیماید و به آتشی که بنا به این فرموده خداوند هر کسی در آن روز بدان می‌رسد: «وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا» - . مریم / ۷۲ -

{و هیـچ کس از شـما نیسـت مگر [اینکـه] در آن وارد می گردد.} پیشـگام‌تر است و پـاداش او از بهشت بیشـتر خواهـد بـود. بنابراین تشبیه تامّ خواهد بود که با سایر آیات و اخبار وارده در این باب سازگار است.

دوم: مقصود از مضـمار مکان پرورش اسب باشد، پس دنیا محل پرورش و تربیت نفس با کمالات است و دیگر اجزاء تشبیه به همان صورتی است در وجه اول بیان شـد. و بر اساس این دو وجه ممکن است غایت به معنای پایان میدان مسابقه نباشد و ذکر آن داخل در تشبیه نگردد، پس معنی بـدین صورت است که آنان در قیامت با هم مسابقه می‌دهنـد، پس هر کس پیش افتـد و برنـده شـود، بهشـت بـه او داده می‌شـود و هر کس پیش نیفتـد از بهشت محروم می گردد و سـرنوشت او به سـوی آتش دوزخ است، همانطور که شـخص مغلوب و پیشـی گرفته شـده در دنیا نیز به خاطر پرورش ندادن اسب خود (برای مسابقه) از جایزه و پاداش محروم شده و در آتش حسرت و ندامت می‌افتد و وجه اول در تشبیه، کامل‌تر و رساتر است.

سوم: مقصود از مضـمار میـدان مسابقه و مقصود از سـباق، جایزه مسابقه باشـد که مضاف در این عبارت حذف گردیده است، یعنی در دنیا برای رسـیدن به سـعادت‌ها و کمالات مسابقه می‌دهند. پس پاداش و جایزه شـخص پیشـی گرفته و برنده، بهشـت است که در آخرت به آن دست می‌یابد، و سرانجام و سرنوشت شخص پیشی گرفته شده(عقب افتاده) آتش است به این خاطر که شایسـتگی بهشت را ندارد و با این توجیه می‌توان «السُبّاق» را با ضمه سین و باء مشدد قرائت کرد، یعنی پیشی‌گرفتگان فردا برای گرفتن جایزه خود حاضر می‌شوند اما این توجیه با آنچه در نسخه‌ها درج شده مخالفت دارد.

چهـارم: مقصود از «السـبقه» چیزی است که برای رسـیدن بـدان پیشـی می گیرنـد همانطور که از سـخن سـید آشـکار می گردد هرچند که لغت با این معنی ندیده‌ایم. یعنی در قیامت برای رسـیدن به بهشت مسابقه می‌دهند، پس هر کس در میدان دنیا خود را شایسـته رسـیدن بدان گرداند، بدان دست می‌یازد و کسـی که اینگونه نباشد، پایان مسیرش آتش است زیرا نیروی او در آن به پایان می‌رسد و توان این را ندارد که از آن عبور کند .

پنجم: مقصود از امروز، هر زمـان گذشـته از زمان‌های عمر دنیا، و مقصود از فردا زمانی باشـد که پس از آن می‌آیـد، یعنی هر عمـل خیری که امروز انجـام می‌دهی با آن، نفست را برای عمل فردا قوی‌تر می کنی، پس هر روز میـدان مسابقه برای فردایش است و پایان مسیر و حرکت سـعادت‌منـدان در این میـدان، بهشت و پایان مسـیر نگون‌بختان در این میدان، آتش دوزخ است، همانطور که امام علیه السـلام فرموده است: «بین شـما و بهشت و جهنم چیزی جز مرگ نیست.» و این معنای لطیف وپوشیده‌ای است که می‌توانی به معنای پوشیده‌تر از آن آگاه شوی.

«قبل هجوم منيّته» هجوم به معناى دخول ناگهانى و غافلگير كننده است و «منيّة» همان مرگ و «البؤس» فروتنى و شدت نيازمندى است، و در فقيه اينگونه ذكر شده: پيش از فرا رسيدن روز مرگش، روز سختى و نيازمندى اش است. «فاذكروا الله» با سپاس و اطاعت خدا را ياد كنيد، «يذكركم» تا شما را با پاداش و مغفرت و رحمت ياد كند، يا در عالم بالا به شما افتخار كند. و «الابتهال» به معناى تضرع است، و «الانابة» توبه كردن و بازگشت به اطاعت است.

«أو نصف صاع» در بيشتر نسخه‌ها بدين گونه آمده است و به خطّ ايشان _ رحمه الله _ نسبت داده شده است و در برخى نسخه‌ها همانطور كه در فقيه ذكر شده «صاعاً من برّ» آمده است و بر اساس معناى نخست حمل بر تقيه مى‌شود زيرا آن (نصف صاع) از جمله بدعت‌هاى عثمان بود كه بعدا بيان خواهد شد. و «البخس» كاستن و ظلم كردن است.

«ثمّ جلس» در فقيه اينگونه ذكر شده: «ثم يجلس جلسة كجلسة العجلان» (آنگاه نشت همانند كسى كه شتاب دارد) يعنى مى‌نشيند درحالى كه در مكان خود آرامش ندارد و با تمكن و آرامش ننشست يا اينكه جز اندك زمانى مكث نكرد .

**[ترجمه]

باب ۳ أدعيه عيد الأضحى و بعض آداب صلاته و خطبها

روايات

«۱»

الْإِقْبَالُ (۱)، وَ زَوَائِدُ الْفَوَائِدِ: الدُّعَاءُ فِي يَوْمِ النَّحْرِ تُبَكِّرُ يَوْمَ النَّحْرِ فَتَغْتَسِلُ وَ تَلْبَسُ أَنْظَفَ ثَوْبٍ لَكَ وَ تَقُولُ عِنْدَ ذَلِكَ- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَفْتِحُ الثَّنَاءَ بِحَمْدِكَ وَ نَسْتَدْعِي الصَّوَابَ بِمَنِّكَ فَاسْمَعْ يَا سَمِيعُ فَكَمْ يَا إِلَهِي مِنْ كُرْبَةٍ قَدْ فَرَّجْتَهَا وَ هُمُومٍ قَدْ كَشَفْتَهَا فَلَكَ الْحَمْدُ وَ كَمْ يَا إِلَهِي مِنْ دَعْوَةٍ قَدْ أَجَبْتَهَا فَلَكَ الْحَمْدُ وَ كَمْ يَا إِلَهِي مِنْ بَلِيَّةٍ قَدْ صَرَفْتَهَا فَلَكَ الْحَمْدُ وَ كَمْ يَا إِلَهِي مِنْ رَحْمَةٍ قَدْ نَشَرْتَهَا فَلَكَ الْحَمْدُ وَ كَمْ يَا إِلَهِي مِنْ عَثْرَةٍ قَدْ أَقَلْتَهَا فَلَكَ الْحَمْدُ وَ كَمْ يَا إِلَهِي مِنْ عَبْرَةٍ قَدْ رَحِمْتَهَا فَلَكَ الْحَمْدُ وَ كَمْ يَا إِلَهِي مِنْ نِعْمَةٍ قَدْ أَسْبَغْتَهَا فَلَكَ الْحَمْدُ وَ كَمْ يَا إِلَهِي مِنْ مِحْنَةٍ قَدْ أَزَلْتَهَا فَلَكَ الْحَمْدُ وَ كَمْ يَا إِلَهِي مِنْ حَلْقَةِ ضَيِّقَةٍ قَدْ فَكَكْتَهَا فَلَكَ الْحَمْدُ سُبْحَانَكَ لَمْ تَزَلْ عَالِماً كَامِلًا أَوَّلًا آخِراً بَاطِناً ظَاهِراً مَلِكاً عَظِيماً أَزَلِيّاً قَدِيماً عَزِيزاً حَكِيماً رَءُوفاً رَحِيماً جَوَاداً كَرِيماً وَاسِعاً سَمِيعاً بَصِيراً لَطِيفاً خَبِيراً عَلِيّاً كَبِيراً عَلِيماً قَدِيراً- لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَ تَعَالَيْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ وَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَشْهَدُ بِحَقِيقَةِ إِيمَانِي وَ عَقْدِ عَزَائِمِي وَ إِيقَانِي وَ حَقَائِقِ ظُنُونِي

۱- ۱. الإقبال ص ۴۲۳.

وَ مَجَارِی سُیُولِ مَدَامِعِی وَ مَسَاغِ مَطْعَمِی وَ لَذَّهِ مَشْرَبِی وَ مَشَامِی وَ لَفْظِی وَ قِیَامِی وَ قُعُودِی وَ مَنَامِی وَ رُکُوعِی وَ سُجُودِی وَ بَشَرِی وَ عَصَبِی وَ قَصَبِی وَ لَحْمِی وَ دَمِی وَ مُخِّی وَ عِظَامِی وَ مَا احْتَوَتْ عَلَیْهِ شَرَاسِیفُ أَضْلَاعِی وَ مَا أَطْبَقَتْ عَلَیْهِ شَفَتَایَ وَ مَا أَقَلَّتِ الْأَرْضُ مِنْ قَدَمِی إِنَّکَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَکَ لَا شَرِیکَ لَکَ إِلَهاً وَاحِداً أَحَداً فَرْداً لَمْ یَتَّخِذْ صَاحِبَهً وَ لَا وَلَداً وَ لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ وَ کَیْفَ لَا أَشْهَدُ لَکَ بِذَلِکَ یَا سَیِّدِی وَ مَوْلَایَ وَ أَنْتَ خَلَقْتَنِی بَشَراً سَوِیّاً وَ لَمْ أَکُنْ شَیْئاً مَذْکُوراً وَ کُنْتَ یَا مَوْلَایَ عَنْ خَلْقِی غَنِیّاً وَ رَبَّیْتَنِی طِفْلًا صَغِیراً وَ هَدَیْتَنِی لِلْإِسْلَامِ کَبِیراً وَ لَوْ لَا رَحْمَتُکَ إِیَّایَ لَکُنْتُ مِنَ الْهَالِکِینَ نَعَمْ فَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ کَلِمَهُ حَقٍّ مَنْ قَالَهَا سَعِدَ وَ عَزَّ وَ مَنِ اسْتَکْبَرَ عَنْهَا شَقِیَ وَ ذَلَّ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ کَلِمَهٌ خَفِیفَهٌ عَلَی اللِّسَانِ ثَقِیلَهٌ فِی الْمِیزَانِ بِهَا رِضَی الرَّحْمَنِ وَ سَخَطُ الشَّیْطَانِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ أَضْعَافَ مَا حَمِدَهُ جَمِیعُ خَلْقِهِ مِنَ الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ وَ کَمَا یُحِبُّ رَبُّنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ یَرْضَی أَنْ یُحْمَدَ وَ کَمَا یَنْبَغِی لِکَرَمِ وَجْهِ رَبِّنَا وَ عِزِّ جَلَالِهِ وَ عِظَمِ رُبُوبِیَّتِهِ وَ مِدَادِ کَلِمَاتِهِ وَ کَمَا هُوَ أَهْلُهُ وَ سُبْحَانَ اللَّهِ أَضْعَافَ مَا سَبَّحَهُ جَمِیعُ خَلْقِهِ مِنَ الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ وَ کَمَا یُحِبُّ رَبُّنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ یَرْضَی أَنْ یُسَبَّحَ وَ کَمَا یَنْبَغِی لِکَرَمِ وَجْهِ رَبِّنَا وَ عِزِّ جَلَالِهِ وَ عِظَمِ رُبُوبِیَّتِهِ وَ مِدَادِ کَلِمَاتِهِ وَ کَمَا هُوَ أَهْلُهُ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ إِلَهاً وَاحِداً أَحَداً فَرْداً صَمَداً لَمْ یَتَّخِذْ صَاحِبَهً وَ لَا وَلَداً وَ لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ أَضْعَافَ مَا هَلَّلَهُ جَمِیعُ خَلْقِهِ مِنَ الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ وَ کَمَا یُحِبُّ رَبُّنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ یَرْضَی أَنْ یُهَلَّلَ وَ کَمَا یَنْبَغِی لِکَرَمِ وَجْهِ رَبِّنَا وَ عِزِّ جَلَالِهِ وَ عِظَمِ رُبُوبِیَّتِهِ وَ مِدَادِ کَلِمَاتِهِ وَ کَمَا هُوَ أَهْلُهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ أَضْعَافَ مَا کَبَّرَهُ جَمِیعُ خَلْقِهِ مِنَ الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ وَ کَمَا یُحِبُ

رَبُّنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ يَرْضَى أَنْ يُكَبَّرَ وَ كَمَا يَنْبَغِي بِكَرَمِ وَجْهِ رَبِّنَا وَ عِزِّ جَلَالِهِ وَ عِظَمِ رُبُوبِيَّتِهِ وَ مِدَادِ كَلِمَاتِهِ وَ كَمَا هُوَ أَهْلُهُ وَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ غَفَّارُ الذُّنُوبِ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ وَ أَسْأَلُهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ أَضْعَافَ مَا اسْتَغْفَرَهُ جَمِيعُ خَلْقِهِ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ وَ كَمَا يُحِبُّ رَبُّنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ يَرْضَى أَنْ يَسْتَغْفِرَ وَ كَمَا يَنْبَغِي لِكَرَمِ وَجْهِ رَبِّنَا وَ عِزِّ جَلَالِهِ وَ عِظَمِ رُبُوبِيَّتِهِ وَ مِدَادِ كَلِمَاتِهِ وَ كَمَا هُوَ أَهْلُهُ اللَّهُمَّ يَا اللَّهُ يَا رَبِّ يَا رَحْمَانُ يَا رَحِيمُ يَا مَلِكُ يَا قُدُّوسُ يَا سَلَامُ يَا مُؤْمِنُ يَا مُهَيْمِنُ يَا جَبَّارُ يَا مُتَكَبِّرُ يَا كَبِيرُ يَا خَالِقُ يَا بَارِئُ يَا مُصَوِّرُ يَا حَكِيمُ يَا خَبِيرُ يَا سَمِيعُ يَا بَصِيرُ يَا عَالِمُ يَا عَلِيمُ يَا جَوَادُ يَا كَرِيمُ يَا حَلِيمُ يَا قَدِيمُ يَا غَنِيُّ يَا عَظِيمُ يَا مُتَعَالِي يَا عَالِي يَا مُحِيطُ يَا رَءُوفُ يَا غَفُورُ يَا وَدُودُ يَا شَكُورُ يَا جَلِيلُ يَا جَمِيلُ يَا حَمِيدُ يَا مَجِيدُ يَا مُبْدِئُ يَا مُعِيدُ يَا فَعَّالًا لِمَا يُرِيدُ يَا بَاعِثُ يَا وَارِثُ يَا قَدِيرُ يَا مُقْتَدِرُ يَا صَمَدُ يَا قَاهِرُ يَا تَوَّابُ يَا بَارُّ يَا قَوِيُّ يَا بَدِيعُ يَا وَكِيلُ يَا كَفِيلُ يَا قَرِيبُ يَا مُجِيبُ يَا أَوَّلُ يَا رَازِقُ يَا مُنِيرُ يَا وَلِيُّ يَا هَادِي يَا نَاصِرُ يَا وَاسِعُ يَا مُحْيِي يَا مُمِيتُ يَا قَابِضُ يَا بَاسِطُ يَا قَائِمُ يَا شَهِيدُ يَا رَقِيبُ يَا حَبِيبُ يَا مَالِكُ يَا نُورُ يَا رَفِيعُ يَا مَوْلَى يَا ظَاهِرُ يَا بَاطِنُ يَا أَوَّلُ يَا آخِرُ يَا طَاهِرُ يَا مُطَهِّرُ يَا لَطِيفُ يَا حَفِيُّ يَا خَالِقُ يَا مَلِيكُ يَا فَتَّاحُ يَا عَلَّامُ يَا شَاكِرُ يَا أَحَدُ يَا غَفَّارُ يَا ذَا الطَّوْلِ يَا ذَا الْحَوْلِ يَا مُعِينُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ يَا مُسْتَعَانُ يَا غَالِبُ يَا مُغِيثُ يَا مَحْمُودُ يَا مَعْبُودُ يَا مُحْسِنُ يَا مُجْمِلُ يَا فَرْدُ يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ يَا قَدِيمَ الْإِحْسَانِ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ هَذِهِ الْأَسْمَاءِ وَ بِحَقِّ أَسْمَائِكَ كُلِّهَا مَا عَلِمْتُ مِنْهَا وَ مَا لَمْ أَعْلَمْ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ نَبِيِّكَ وَ رَسُولِكَ وَ خِيَرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ وَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ الطَّيِّبِينَ الْأَخْيَارِ الطَّاهِرِينَ الْأَبْرَارِ وَ أَنْ تُفَرِّجَ عَنِّي كُلَّ غَمٍّ وَ هَمٍّ وَ كَرْبٍ وَ ضُرٍّ وَ ضِيقٍ أَنَا فِيهِ وَ تُوَسِّعَ عَلَيَّ فِي رِزْقِي أَبَداً مَا أَحْيَيْتَنِي وَ تُبَلِّغَنِي أَمَلِي سَرِيعاً عَاجِلًا وَ تَكْبِتَ أَعْدَائِي وَ حُسَّادِي وَ ذَوِي التَّعَزُّزِ عَلَيَّ وَ الظُّلْمِ لِي وَ التَّعَدِّي عَلَيَّ وَ تَنْصُرَنِي عَلَيْهِمْ بِرَحْمَتِكَ وَ تَكْفِيَنِي أَمْرَهُمْ بِعِزَّتِكَ وَ تَجْعَلَنِي الظَّاهِرَ عَلَيْهِمْ بِقُدْرَتِكَ

وَ غَالِبِ مَشِیَّتِکَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ آمِینَ رَبَّ الْعَالَمِینَ وَ صَلَّی اللَّهُ وَ مَلَائِکَتُهُ وَ أَنْبِیَاؤُهُ وَ رُسُلُهُ وَ الصَّالِحُونَ مِنْ عِبَادِهِ عَلَی مُحَمَّدٍ خَاتَمِ النَّبِیِّینَ وَ عَلَی أَهْلِ بَیْتِهِ الطَّیِّبِینَ الطَّاهِرِینَ وَ سَلَّمَ تَسْلِیماً کَثِیراً وَ حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَکِیلُ-(۱)

وَ تَقُولُ إِذَا خَرَجْتَ مِنْ مَنْزِلِکَ تُرِیدُ الْمُصَلَّی- بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ اللَّهُ أَکْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُ أَکْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ- الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی هَدانا لِهذا وَ ما کُنَّا لِنَهْتَدِیَ لَوْ لا أَنْ هَدانَا اللَّهُ لَقَدْ جاءَتْ رُسُلُ رَبِّنا بِالْحَقِ اللَّهُمَّ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا کهیعص یَا نُورَ کُلِّ نُورٍ یَا مُدَبِّرَ الْأُمُورِ یَا اللَّهُ یَا أَوَّلَ الْأَوَّلِینَ وَ یَا آخِرَ الْآخِرِینَ وَ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ یَا رَحْمَانُ یَا رَحِیمُ یَا جَوَادُ یَا کَرِیمُ یَا سَمِیعُ یَا عَلِیمُ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتِی تُزِیلُ النِّعَمَ وَ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتِی تُنْزِلُ النِّقَمَ وَ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتِی تَأْخُذُ بِالْکَظْمِ وَ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتِی تُحِلُّ السَّقَمَ وَ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتِی تَهْتِکُ الْعِصَمَ وَ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتِی تُنْزِلُ الْبَلَاءَ وَ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتِی تُورِثُ الشَّقَاءَ وَ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتِی تَرُدُّ الدُّعَاءَ وَ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتِی تَقْطَعُ الرَّجَاءَ وَ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتِی تَکْشِفُ الْغِطَاءَ وَ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتِی تُمْسِکُ غَیْثَ السَّمَاءِ وَ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتِی تُکَدِّرُ الصَّفَا وَ اغْفِرْ لِیَ الذُّنُوبَ الَّتِی أَتَیْتَهَا تَعَمُّداً أَوْ خَطَأً إِنَّکَ سَمِیعٌ قَرِیبٌ مُجِیبٌ الْحَمْدُ لِلَّهِ کَمَا یَنْبَغِی لِکَرَمِ وَجْهِ رَبِّنَا وَ عِزِّ جَلَالِهِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ عَالِمَ الْغَیْبِ وَ الشَّهَادَهِ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ إِنِّی أَعْهَدُ إِلَیْکَ فِی هَذِهِ الْحَیَاهِ الدُّنْیَا وَ أُشْهِدُکَ أَنِّی أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَکَ لَا شَرِیکَ لَکَ لَکَ الْمُلْکُ وَ لَکَ الْحَمْدُ وَ أَنْتَ عَلَی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُکَ وَ رَسُولُکَ صلی الله علیه و آله وَ أَشْهَدُ أَنَّ وَعْدَکَ حَقٌّ وَ أَنَّ لِقَاءَکَ حَقٌّ- وَ أَنَّ السَّاعَهَ آتِیَهٌ لا رَیْبَ فِیها وَ أَنَّکَ تَبْعَثُ مَنْ فِی الْقُبُورِ وَ أُشْهِدُکَ أَنَّکَ إِنْ تَکِلْنِی إِلَی نَفْسِی تَکِلْنِی إِلَی ضَعْهٍ وَ عَوْرَهٍ وَ ذَنْبٍ وَ خَطِیئَهٍ وَ إِنِّی لَا أَثِقُ إِلَّا بِرَحْمَتِکَ فَاجْعَلْ لِی

۱- ۱. الإقبال ص ۴۲۵.

عِنْدَکَ عَهْداً تُؤَدِّيهِ إِلَى يَوْمَ أَلْقَاکَ- إِنَّکَ لا تُخْلِفُ الْمِيعادَ وَ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي كُلَّهَا صَغِيرَهَا وَ كَبِيرَهَا إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ وَ تُبْ عَلَيَّ إِنَّکَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ- وَ تَقُولُ وَ أَنْتَ فِي الطَّرِيقِ- بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ- وَ إِنَّا إِلى رَبِّنا لَمُنْقَلِبُونَ بِسْمِ اللَّهِ مَخْرَجِي وَ بِإِذْنِهِ خَرَجْتُ وَ مَرْضَاتَهُ اتَّبَعْتُ وَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَ إِلَيْهِ فَوَّضْتُ أَمْرِي وَ هُوَ حَسْبِي وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ تَوَكَّلْتُ عَلَى الْإِلَهِ الْأَكْبَرِ تَوَكُّلَ مُفَوِّضٍ إِلَيْهِ اللَّهُمَّ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَانُ يَا عَلِيُّ يَا عَظِيمُ يَا أَحَدُ يَا صَمَدُ يَا فَرْدُ يَا رَحِيمُ يَا وَتْرُ يَا سَمِيعُ يَا عَلِيمُ يَا عَالِمُ يَا كَبِيرُ يَا مُتَكَبِّرُ يَا جَلِيلُ يَا جَمِيلُ يَا حَلِيمُ يَا كَرِيمُ يَا قَوِيُّ يَا وَفِيُّ يَا عَزِيزُ يَا مُكَوِّنُ يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ يَا مُؤْمِنُ يَا مُهَيْمِنُ يَا عَزِيزُ يَا جَبَّارُ يَا قَدِيمُ يَا مُتَعَالِي يَا مُعِينُ يَا تَوَّابُ يَا وَهَّابُ يَا بَاعِثُ يَا وَارِثُ يَا حَمِيدُ يَا مَجِيدُ يَا مَعْبُودُ يَا مَوْجُودُ يَا ظَاهِرُ يَا بَاطِنُ يَا طَاهِرُ يَا مُطَهِّرُ يَا مَكْنُونُ يَا مَخْزُونُ يَا أَوَّلُ يَا آخِرُ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ يَا شَامِخُ يَا وَاسِعُ يَا سَلَامُ يَا رَفِيعُ يَا مُرْتَفِعُ يَا نُورُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ يَا ذَا الْعِزَّةِ وَ السُّلْطَانِ أَسْأَلُکَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُفَرِّجَ عَنِّي كُلَّ هَمٍّ وَ غَمٍّ وَ كَرْبٍ أَنَا فِيهِ وَ تَقْضِيَ جَمِيعَ حَوَائِجِي وَ تُبَلِّغَنِي غَايَةَ أَمَلِي وَ تَكْبِتَ أَعْدَائِي وَ حُسَّادِي وَ تَكْفِيَنِي أَمْرَ كُلِّ مُؤْذٍ لِي سَرِيعاً عَاجِلًا- إِنَّکَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ فَإِذَا دَخَلْتَ إِلَى الْمُصَلَّى وَ جَلَسْتَ فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي تُصَلِّي فِيهِ تَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ يَا واسع [وَاسِعاً] لَا يُضَيَّقُ وَ يَا حَسَناً عَائِدَتُهُ يَا مُلْبِساً فَضْلَ رَحْمَتِهِ يَا مُهَاباً لِشِدَّةِ سُلْطَانِهِ يَا رَاحِماً بِكُلِّ مَكَانٍ ضَرِيرٍ أَصَابَهُ الضُّرُّ فَخَرَجَ إِلَيْکَ مُسْتَغِيثاً بِکَ هَائِباً لَکَ يَقُولُ رَبِّ عَمِلْتُ سُوءاً وَ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَلِمَغْفِرَتِکَ خَرَجْتُ إِلَيْکَ أَسْتَجِيرُ بِکَ فِي خُرُوجِي مِمَّا أَخَافُ وَ أَحْذَرُ وَ بِعِزِّ جَلَالِکَ أَسْتَجِيرُ مِنْ كُلِّ سُوءٍ وَ مَكْرُوهٍ وَ مَحْذُورٍ وَ بِاسْمِکَ الَّذِي تَسَمَّيْتَ بِهِ وَ جَعَلْتَهُ مَعَ قُوَّتِکَ وَ مَعَ قُدْرَتِکَ وَ مَعَ سُلْطَانِکَ وَ صَيَّرْتَهُ فِي قَبْضَتِکَ وَ نَوَّرْتَهُ بِكَلِمَاتِکَ وَ أَلْبَسْتَهُ

وَقَارَهَا مِنْکَ-(۱)

یَا اللَّهُ أَطْلُبُ إِلَیْکَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَمْحُوَ عَنِّی کُلَّ کَبِیرَهٍ أَتَیْتُهَا وَ کُلَّ خَطِیئَهٍ ارْتَکَبْتُهَا وَ کُلَّ سَیِّئَهٍ اکْتَسَبْتُهَا وَ کُلَّ سُوءٍ وَ مَکْرُوهٍ وَ مَخُوفٍ وَ مَحْذُورٍ أَرْهَبُ وَ کُلَّ ضِیقٍ أَنَا فِیهِ فَإِنِّی آمَنْتُ بِکَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَ بِاسْمِکَ الَّذِی فِیهِ تَفْسِیرُ الْأُمُورِ کُلِّهَا هَذَا اعْتِرَافِی فَلَا تَخْذُلْنِی وَ هَبْ لِی عَافِیَهً شَامِلَهً کَافِیَهً وَ نَجِّنِی مِنْ کُلِّ أَمْرٍ عَظِیمٍ وَ مَکْرُوهٍ جَسِیمٍ هَلَکْتُ فَتَلَافَنِی بِحَقِّ حُقُوقِکَ کُلِّهَا یَا کَرِیمُ یَا رَبِّ بِحَقِّ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ- عَبْدُکَ شَدِیدٌ حَیَائِهِ مِنْ تَعَرُّضِهِ لِرَحْمَتِکَ لِإِصْرَارِهِ عَلَی مَا نَهَیْتَ عَنْهُ مِنَ الذَّنْبِ الْعَظِیمِ یَا عَظِیمُ یَا عَظِیمُ مَا أَتَیْتُ بِهِ لَا یَعْلَمُهُ غَیْرُکَ قَدْ شَمِتَ بِی فِیهِ الْقَرِیبُ وَ الْبَعِیدُ وَ أَسْلَمَنِی فِیهِ الْعَدُوُّ وَ الْحَبِیبُ وَ أَلْقَیْتُ بِیَدِی إِلَیْکَ طَمَعاً لِأَمْرٍ وَاحِدٍ وَ طَمَعِی ذَلِکَ فِی رَحْمَتِکَ فَارْحَمْنِی یَا ذَا الرَّحْمَهِ الْوَاسِعَهِ وَ تَلَافَنِی بِالْمَغْفِرَهِ مِنَ الذُّنُوبِ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِعِزِّ ذَلِکَ الِاسْمِ الَّذِی مَلَأَ کُلَّ شَیْ ءٍ دُونَکَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ- وَ أَنْ

تَرْحَمَنِی بِاسْتِجَارَتِی بِکَ إِلَیْکَ بِاسْمِکَ هَذَا یَا رَحِیمُ أَتَیْتُ هَذَا الْمُصَلَّی تَائِباً مِمَّا اقْتَرَفْتُ فَاغْفِرْ لِی تَبِعَتَهُ وَ عَافِنِی مِنِ اتِّبَاعِهِ بَعْدَ مَقَامِی یَا کَرِیمُ یَا رَحْمَانُ یَا رَحِیمُ آمِینَ یَا رَبَّ الْعَالَمِینَ اللَّهُمَّ یَا مَحَلَّ النور [کُنُوزِ] أَهْلِ الْغِنَی وَ یَا مُغْنِیَ أَهْلِ الْفَاقَهِ بِسَعَهِ تِلْکَ الْکُنُوزِ بِالْعِیَادَهِ عَلَیْهِمْ وَ النَّظَرِ لَهُمْ یَا اللَّهُ لَا یُسَمَّی غَیْرُکَ إِلَهاً إِنَّمَا الْآلِهَهُ کُلُّهَا مَعْبُودَهٌ بِالْفِرْیَهِ عَلَیْکَ وَ الْکَذِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ یَا سَادَّ الْفُقَرَاءِ یَا کَاشِفَ الضُّرِّ یَا جَابِرَ الْکَسِیرِ یَا عَالِمَ السَّرَائِرِ وَ الضَّمَائِرِ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ عَلَی آلِ مُحَمَّدٍ وَ ارْحَمْ هَرَبِی إِلَیْکَ مِنْ فَقْرِی أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْحَالِّ فِی غِنَاکَ الَّذِی لَا یَفْتَقِرُ ذَاکِرُهُ أَبَداً أَنْ تُعِیذَنِی مِنْ لُزُومِ

ص: ۵۲

۱- ۱. و قار بهائک خ ل.

فَقْرٍ أَنْسَی بِهِ الدِّینَ أَوْ بِسُوءِ غِنًی أَفْتَتِنُ بِهِ عَنِ الطَّاعَهِ بِحَقِّ نُورِ أَسْمَائِکَ کُلِّهَا أَطْلُبُ إِلَیْکَ مِنْ رِزْقِکَ مَا تُوَسِّعُ بِهِ عَلَیَّ وَ تَکَفَّنِی بِهِ عَنْ مَعَاصِیکَ وَ تَعْصِمُنِی فِی دِینِی لَا أَجِدُ لِی غَیْرَکَ مَقَادِیرُ الْأَرْزَاقِ عِنْدَکَ فَانْفَعْنِی مِنْ قُدْرَتِکَ بِی فِیهَا بِمَا یَنْزِعُ مَا نَزَلَ بِی مِنَ الْفَقْرِ یَا غَنِیُّ یَا قَوِیُّ یَا مَتِینُ یَا مُمْتَنّاً عَلَی أَهْلِ الصَّبْرِ بِالدَّعَهِ الَّتِی أَدْخَلْتَهَا عَلَیْهِمْ بِطَاعَتِکَ- لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِکَ قَدْ فَدَحَتْنِی الْمِحَنُ وَ أَفْنَتْنِی وَ أَعْیَتْنِی الْمَسَالِکُ لِلرَّوْحِ مِنْهَا وَ اضْطَرَّنِی إِلَیْکَ الطَّمَعُ فِیهَا مَعَ حُسْنِ الرَّجَاءِ لَکَ فِیهَا فَهَرَبْتُ بِنَفْسِی إِلَیْکَ وَ انْقَطَعْتُ إِلَیْکَ بِضُرِّی وَ رَجَوْتُکَ لِدُعَائِی أَنْتَ مَالِکِی فَأَغْنِنِی وَ اجْبُرْ مُصِیبَتِی بِجَلَاءِ کَرْبِهَا وَ إِدْخَالِکَ الصَّبْرَ عَلَیَّ فِیهَا فَإِنَّکَ إِنْ خُلْتَ بَیْنِی وَ بَیْنَ مَا أَنَا فِیهِ هَلَکْتُ وَ لَا صَبْرَ لِی یَا ذَا الِاسْمِ الْجَامِعِ الَّذِی فِیهِ عَظُمَ الشُّئُونُ کُلُّهَا بِحَقِّکَ یَا سَیِّدِی صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَغْنِنِی بِأَنْ تُفَرِّجَ عَنِّی یَا کَرِیمُ (۱).

**[ترجمه]اقبال - . اقبال : ۴۲۳ - زوائد الفوائد: دعا در روز عید قربان: روز عید قربان زود از خواب برمی‌خیزی بعد غسل می‌کنی و پاکیزه‌ترین لباس‌هایت را می‌پوشی و در هنگام پوشیدن این دعا را می‌خوانی:

«به نام خداوند بخشاینده بخشایشگر

پروردگارا با حمد و سپاس تو، ستایش را آغاز می‌کنیم و با منّت تو صواب و پاداش را خواستاریم، پس ای بسیار شنونده بشنو، چه بسیار سختی‌هایی که از من زدودی و چه بسیار غم و اندوه‌هایی که از من برطرف کردی و چه بسیار ای پروردگارم دعاهایی که اجابت نمودی پس حمد و سپاس مخصوص توست، و چه بسیار بلا و مصیبت‌هایی که بازگرداندی پس حمد و سپاس مخصوص توست، و چه بسیار ای پروردگارم رحمتی که گستراندی پس حمد و سپاس مخصوص توست، و چه بسیار ای پروردگارم لغزشی که از من برداشتی پس حمد و سپاس برای توست، و چه بسیار ای پروردگارم اشکی که بر آن رحم کردی پس حمد و سپاس برای توست، و چه بسیار ای پروردگارم نعمتی که آن را بر من بسیار بخشیدی پس حمد سپاس برای توست، و چه بسیار ای پروردگارم بلا و مصیبتی که زدودی پس حمد و سپاس برای توست، و چه بسیار ای پرودگارم حلقه... های تنگی (تنگنا و سختی) که گشودی پس حمد و سپاس برای توست.

پاک و منزه هستی همواره عالم، کامل، اول، آخر، ظاهر، باطن، پادشاه، بزرگ، ازلی و بی ابتدا ، دیرینه و بی انتها، عزیز، حکیم، مهربان، رحیم، بخشنده، کریم، واسع، شنونده، بینا، لطیف، خبیر، بزرگوار، بزرگ، دانا و توانا هستی هیچ معبود حقی جز تو نیست پاک و منزه هستی و برتر و والا شدی. از تو آمرزش می‌طلبم و به درگاه تو توبه می‌کنم و به راستی تو توبه‌پذیر مهربانی.

پروردگارا من به حقیقت ایمانم گواهی می‌دهم و گواهی می‌دهم به تصمیم‌های راسخ و استوار و به یقین، و گمان‌های حق، و مجراهای سیل اشک‌هایم، و به آسان شدن و فرو رفتن غذا در گلو و لذت نوشیدنی و بوییدن، و تلفظ کردن، و برخاستن و نشستن و خوابیدن و رکوع و سجودم، و به پوست و عصَب و نای و گوشت و خون و مغز استخوان و استخوانم و آنچه استخوان‌های نرم دنده‌ام شامل می‌شود، و آنچه لبانم بر آن ساکت و خاموش می‌گردد، و آنچه از گام‌هایم که بر روی زمین است به راستی که تو خداوندی هستی که هیچ معبود حقی جز تو نیست هیچ شریکی نداری معبود واحد و احد و بی همتایی هستی که همسر و فرزندی اختیار نکرده است نه کس را زاده، نه زاییده از کَس، و او را هیچ همتایی نباشد.

و چگونه به آن گواهی نـدهم ای سـرورم و ای مولایم حال آنکه مرا به صورت بشـری خوش اندام و راست قامت خلق نمودی درحـالی که من درخور یـاد کرد نبودم و تو ای سـرورم از آفرینش من بی‌نیاز بودی و در زمانی که کودکی خردسال بودم مرا پرورش دادی و مرا در هنگام بزرگ‌سالی به اسـلام رهنمود کردی و اگر رحمت تو نبود من از جمله هلاک شـدگان می‌بودم، بله پس هیـچ معبودی جز خداونـد یکتا نیست لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ کلمه حقی است که هر کس آن را بگوید سـعادت‌مند و عزیز می‌... شود، و هر کس از گفتن آن تکبر ورزد نگون‌بخت و زبون خواهد شد و هیچ معبود حقی جز خداوند نیست، یکتا است و هیچ شریکی نـدارد، این لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (تهلیل) بر زبان، کلمه سـبک و در ترازوی اعمال سـنگین است، خداونـد رحمان از گفتن آن خشنود و شیطان از گفتن آن خشمگین است.

و سـپاس برای خداوند چندین برابر سپاسـی که همه مخلوقاتش از پیشـینیان و پسینیان او را حمد و سپاس گفته‌اند و سپاسی که پروردگار ما خدای یکتا که هیچ معبودی جز او نیست دوست می‌دارد و راضـی است که با آن حمد و سپاس شود. سپاسی که شایسته بخشندگی ذات پروردگار و بزرگی جلالش و عظمت ربوبیتش و کشش کلماتش باشد و سپاسی که خداوند شایسته و برازنده آن باشد .

و منزه است خداونـد چنـدین برابر تسبیـح و منزه‌گویی که همه مخلوقاتش از پیشـینیان و پسـینیان او را تنزیه و تسبیح گفته‌اند و تسبیحی که پروردگار ما خدای یکتا که هیچ معبودی جز او نیست دوست می‌دارد و راضی است که با آن تسبیح و تنزیه شود. تسبیحی که شایسته بخشندگی ذات پروردگار و بزرگی بزرگواریش و عظمت ربوبیتش و کشش کلماتش باشد و تسبیحی که خداوند شایسته و برازنده آن باشد.

هیچ معبودی جز خداوند نیست، یکتاست و شریکی ندارد معبود واحد احد بی همتا و صمدی است که همسر و فرزندی اختیار نکرده اسـت نـه کس را زاده، نـه زاییـده از کَس، و او را هیـچ همتـایی نباشـد. (لاـ الـه الـه الله) چنـدین برابر تسـبیحی کـه همه مخلوقاتش از پیشـینیان و پسـینیان او را تسبیـح گفته‌انـد و تسبیحی که پروردگار ما خـدای یکتا که هیـچ معبودی جز او نیسـت دوسـت می‌دارد و راضـی است که بـا آن تسبیـح شـود و شایسـته بخشـندگی ذات پروردگـار و بزرگی بزرگـواریش و عظمت ربوبیتش و کشش کلماتش باشد و تسبیحی که خداوند شایسته و برازنده آن باشد.

خداوند بزرگ است (الله اکبر) چندین برابر تکبیری که همه مخلوقاتش از پیشینیان و پسینیان او را تکبیر گفته‌اند و تکبیری که پروردگار ما خدای یکتا که هیچ معبودی جز او نیست دوست می‌دارد و راضـی است که با آن تکبیر شود و شایسته بخشندگی ذات پروردگار و بزرگی بزرگواریش و عظمت ربوبیتش و کشـش کلماتش باشـد و تکبیری که خداوند شایسـته و برازنده آن باشد.

و آمرزش می‌طلبم از خداونـدی که هیـچ معبودی جز او نیست. زنـده و برپا دارنده و آمرزنده گناهان است و به درگاه او توبه می‌کنم و چندین برابر آنچه همه مخلوقاتش از پیشـینیان و پسـینیان از او آمرزش خواسته‌اند و پروردگار ما خدای یکتا که هیچ معبـودی جز او نیسـت دوسـت می‌دارد و راضـی است که از او آمرزش خواسـته شـود و شایسـته بخشـندگی ذات پروردگـار و بزرگی بزرگواریش و عظمت ربوبیتش و کشـش کلماتش باشد و خداوند شایسته و برازنده آن است، از او می‌خواهم توبه مرا بپذیرد، خداوندا ای الله ای پروردگار ای رحمن ای رحیم ای فرمانروا ای پاک و سلامت ای مؤمن ای نگهبان ای عزیز ای جبار

ای متکبر ای بزرگ ای آفریننـده ای نوسـاز ای صورتگر ای حکیم ای خبیر ای شـنونده ای بینـا ای عالم ای دانا ای بخشـنده ای کریم ای بردبار ای دیرینه ای بی‌نیاز ای بزرگ ای متعالی ای والا ای احاطه‌گر ای آمرزنده ای دوسـتدار مومنان ای حق شناس ای بزرگوار ای زیبا ای ستوده ای بزرگوار ای آفریننده ای بازگرداننده ای کسی که هرچه را بخواهی انجام می‌دهی.

ای برانگیزنـده ای ارث برنـده ای توانا ای بااقتـدار ای صـمد ای چیره ای توبه پذیر ای نیکی کننده ای نیرومند ای پدیدآورنده ای کارگـذار ای عهده‌دار ای نزدیک ای اجابت کننده، ای اول ای روزی‌دهنده ای روشـنی بخش ای سـرپرست ای هدایت‌گر ای یـاور ای واسع ای زنـده کننـده ای میراننـده ای گیرنـده (ارواح) ای گستراننـده (رحمـت) ای پابرجـا ای گـواه ای نـاظر ای دوسـتدار ای مالـک ای نور ای والا ـ ای سـرور ای نهـان ای آشـکار ای اول ای پایان ای پاک ای مطهر ای لطیف ای پنهان ای خـالق ای پادشـاه ای گشاینـده ای بسیار دانـا ای حق شـناس ای یکتـا ای آمرزنـده ای منت گـذار ای تغییر دهنـده ای یاور ای صاحب جلال و کرامت.

ای دستگیر ای سبب ساز ای یاور ای ستوده ای معبود ای احسان کننده ای نیکو بخش ای یکتا ای مهرپیشه ای نعمت بخش ای کسـی که احسـانت دیرینه است، به حق این نـام‌هـا و به حق همه نام‌هایی که می‌دانم و نام‌هایی که نمی‌دانم از تو می‌خواهم بر محمـد که پیامبر و فرسـتاده و برگزیـده مخلوقاتت است و بر خاندان پاک و برگزیده و مطهر و نیکوکار محمد درود بفرستی و هر گونه غم و انـدوه و سـختی و زیان و تنگنایی که من در آن قرار گرفته‌ام را از من برهانی و برطرف نمایی و تا ابـد تا زمانی کـه زنـده‌ام می‌داری روزی مرا فراخ و گسـترده نمـایی و خیلی زود مرا بـه آرزو و خواسـته‌ام برسـانی و دشـمنان و حسـودان و کسانی که بر من قهر و سـتم و تجاوز می‌جویند را نابود بگردانی و مرا با رحمت خویش در برابر آنان یاری برسانی و با عزتت کار آنان را برایم کفایت کنی و با قدرتت و اراده غالبت مرا بر آنان پیروز گردانی ای مهربان‌ترین مهربانان آمین ای پروردگار جهانیان و درود و سلام فراوان و بی‌پایان خداوند و فرشتگان و پیامبران و فرستاده‌ها و بندگان صالحش بر محمد خاتم پیامبران و اهل بیت پاک و مطهرش باد و خداوند ما را بس است و نیکو حمایت‌گری است.« - . اقبال : ۴۲۵ -

و چـون از منزلـت به قصـد مصلی بیرون رفـتی، می‌گـویی: »به نـام خـدا و به خـدا توکـل می‌کنم خداونـد بزرگ‌تر است هیچ معبودی جز خـدای یکتا نیست و خداونـد بزرگ است، خداونـد بزرگ است {خداوند بزرگ است} و حمد و سپاس فقط از آن خـداست و سپاس برای خداونـدی است که ما را بـدین امر راهنمایی کرد و اگر او به ما راه ننموده بود، ما راه نمی‌بردیم و فرسـتادگان پروردگارمان به حق آمدنـد. پروردگارا ای الله ای الله ای الله ای کهیعص ای نور و روشـنایی همه نورها، ای تـدبیر کننده امور، ای الله ای اول پیش از هر چیز و ای باقی پس از فنای همه چیز و ای سـرپرست مومنان و ای مهربان‌ترین مهربانان و ای بخشاینده ای بخشایش‌گر، ای بخشنده ای کریم، ای شنوا و ای دانا.

گناهـانی را که نعمت‌ها را از بین می‌برنـد بر من بیامرز و گناهانی را که فرود آورنـده کیفرها است بر من بیامرز و آن گناهانی را که فروخوردن خشم را می‌گیرد بر من بیـامرز و آن گناهـانی را که بیماری می‌آورد بر من بیامرز و آن گناهانی را که پرده… های ستّاری را می‌دَرَد بر من بیامرز و آن گناهانی را که بلا نازل می‌کنـد بر من بیامرز و آن گناهانی را که شـقاوت را به ارث می‌برد بر من بیـامرز و آن گناهـانی را علت ردّ شـدن دعـا می‌گردد بر من بیامرز و آن گناهانی را که قطع امیـد می‌کنـد بر من بیامرز و آن گناهانی را که موجب پرده دری می‌گردنـد بر من بیامرز و آن گناهانی را که موجب محبوس شـدن باران آسـمان

می‌شود بر من بیامرز و آن گناهانی را که نرمی و لطافت را مکدّر می‌کند بر من بیامرز و آن گناهانی را که از روی عمد یا از روی اشتباه مرتکب شدم بر من بیامرز همانا تو شنوای نزدیک و اجابت کننده هستی حمد سپاس برای خداوند است آن‌گونه که شایسته بخشندگی ذات و بزرگی بزرگواری پروردگارمان باشد .

پروردگارا ای پدید آورنده آسمان‌ها و زمین و دانا بر نهان و آشکار، ای صاحب جلال و کرامت، من در این زندگی دنیا تو را به یکتاپرستی می‌شناسم و بر یکتایی تو گواهی می‌دهم، گواهی می‌دهم هیچ معبودی جز خداوند نیست، یکتایی و شریکی نداری. ملک و پادشاهی از آنِ توست و حمد و سپاس مخصوص توست و تو بر هر چیزی توانایی. گواهی می‌دهم که محمد صلی الله علیه و آله و سلم بنده و فرستاده توست و گواهی می‌دهم که وعده تو حق است و ملاقات با تو (در روز قیامت) حق است و قیامت می‌آید و هیچ شک و تردید در آن نیست و تو هر آن کس که در قبرها باشند بر می‌انگیزی و گواهی می‌دهم که اگر مرا به حال خود واگذاری، در واقع مرا به خواری و شرم و گناه و اشتباه وا می‌گذاری، و من جز به رحمت تو اطمینان ندارم پس از جانب خود برای من عهد و پیمانی قرار بده که در روزی که تو را ملاقات می‌کنم آن را ادا کنی به درستی که تو در وعده‌ات خلاف نمی‌نمایی. و همه گناهانم چه کوچک و چه بزرگ را بیامرز چرا که جز تو کسی گناهان را نمی‌آمرزد و توبه مرا بپذیر زیرا توئی بسیار توبه پذیر مهربان.»

و درحالی که در مسیر رفتن به سوی مصلی (محل اقامه نماز) هستی این دعا را می‌خوانی: «به نام خدا و با (یاری) خدا، خداوند بزرگ است خداوند بزرگ است، هیچ معبودی جز خدای یکتا نیست و خداوند از هر چیز بزرگ‌تر است و خداوند بزرگ است و حمد و سپاس مخصوص خداوند است. حمد و سپاس برای خداوندی که این را برای ما رام و مسخر گردانید و گرنه ما را توانایی ــ رام ساختن ــ آنها نبود و ما به سوی پروردگارمان بازخواهیم گشت. بیرون رفتنم با نام خداوند است و با اذن او بیرون رفتم و خشنودی و رضایت او را دنبال کردم و بر او توکل نمودم و کار خود را به او وا می‌گذارم و او برای من کافی است و چه خوب نگاه‌دارنده ای است. بر خدای بزرگ توکل نمودم توکلی که کار را به او واگذار کردم.

پروردگارا ای الله ای بخشایشگر ای والا ای بزرگ ای یکتا یا بی‌نیاز ای یکتا ای بخشنده ای بی‌همتا یا شنوا ای دانا ای عالم ای بزرگ ای متکبر ای گران‌قدر ای زیبا ای بخشنده ای توانمند ای وفادار ای عزیز ای به وجود آورنده ای مهرپیشه ای نعمت بخش ای مومن ای عزیز ای جبار ای دیرینه ای متعالی ای یاور ای توبه پذیر ای اعطا کننده ای برانگیزنده ای ارث برنده ای ستوده ای بزرگ‌منش ای عبادت شده، ای به وجود آمده، ای ظاهر ای باطن ای پاک ای مطهر ای مکنون ای مخزون ای اول ای آخر ای زنده ای برپادارنده ای بلند ای واسع ای عالی مقام ای والا ای نور.

ای صاحب جلال و کرامت ای صاحب عزت و قدرت از تو می‌خواهم بر محمد و آل محمد درود بفرستی و هر گونه غم و اندوه و سختی که من در آن قرار گرفته‌ام را از برهانی و برطرف نمایی و همه نیازهایم را برآورده سازی و مرا به سرانجام آرزوهایم برسانی و دشمنان و حسودانم را نابود بگردان و خیلی زود مرا در کار آزار دهندگان من کفایت کنی همانا تو بر انجام هر کاری توانایی.»

هنگامی که وارد مصلی شدی و در مکانی که در آن نماز می‌گذاری نشستی، می‌گویی: «الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر الله اکبر و لله الحمد، ای واسعی که به تنگ نمی‌آیی و ای کسی که نعمت دادنش نیکو است و ای کسی که فضیلت

رحمتش همه چیز را پوشانیده و ای کسی که به خاطر نهایت قدرتش پر اُبهت گشته و ای کسی که در هر مکانی بر زیان دیده‌ای که متحمل ضرر و زیان شده رحم نمودی پس با طلب یاری و با ترس و هراس به سوی تو روی آورده و می گوید: پروردگارم کار بد کردم و بر خود ستم نمودم پس با آمرزشت به سوی تو آمدم و برای آمرزش تو بیرون آمدم و در بیرون آمدنم از آنچه ترس و هراس دارم به تو پناه می‌برم و از هر بدی و زشتی و ممنوعی به بزرگی شکوه و جلال تو پناه می‌برم و با نامی به تو پناه می‌برم که خود را بدان نام نهادی و آن را با نیرو و اقتدار و قدرتت قرار دادی و آن را در اختیار خود گرفتی و با کلماتت نورانی‌اش کردی و وقار و متانت را بر آن پوشاندی.

خداوندا از تو می‌خواهم بر محمد و آل محمد درود بفرستی و از من پاک کنی و بزُدائی هر گناه بزرگی را که انجام دادم و هر خطایی که از من سر زده است و هر کار بدی که به دست آوردم و هر بدی و زشتی و ترس و ممنوعی که از آن می‌ترسم و هر تنگنایی که در آن قرار گرفته‌ام چرا که من به تو ایمان آوردم هیچ معبودی جز تو نیست و به نامت که تفسیر و تبیین همه کارها در آن است ایمان آوردم .

این اعتراف من است پس مرا خوار و زبون نکن و عافیتی فراگیر و کامل به من ببخشای و مرا از هر کار بزرگ ناپسند و زشتِ پرخطری نجات بده.

هلاک شدم پس به حق همه حقوقی که بر گردن من داری برایم جبران کن ای بخشنده ای پروردگارم، به حق محمد پسر عبدالله، بنده‌ای که به خاطر شدت شرم و حیا از تعرض به رحمت تو با پافشاری بر گناه بزرگی که از آن نهی فرمودی، خودداری می کرد. ای بزرگ ای بزرگ هر آنچه که من انجام دادم جز تو کسی آن را نمی‌داند. دور و نزدیک مرا به خاطر آن شماتت کردند و دوست و دشمن به جهت آن بر من طعنه زدند و مرا خوار کردند و من دستانم را برای طمع یک چیز به سوی تو افکندم و آن طمع من برای دستیابی به رحمت توست، پس بر من رحم بنما ای صاحب رحمت گسترده و با آمرزش، گناهان کارم را جبران بنما.

من به عزت آن اسمی که همه چیز جز تو را مالامال کرده از تو می‌خواهم بر محمد و آل محمد درود بفرستی و از تو می... خواهم با این اسمت، با پناه بردنم به تو بر من رحم کنی. ای رحیم و مهربان با توبه از گناهانی که مرتکب شده‌ام به این مصلی آمده‌ام پس پیامد گناهانم را بر من بیامرز و پس از ایستادنم در مصلی مرا از پیروی گناهان سالم بدار ای سخاوتمند ای بخشایشگر ای بخشنده آمین یا رب العالمین.

پروردگارا ای خداوندی که نور و روشنایی را بر ثروتمندان وارد می کنی و ای خداوندی که با فراخی آن گنجینه‌ها با توجه به نیازمندان و نظر کردن به آنان، بی‌نیازشان می کنی. خداوندا جز تو کسی معبود نامیده نمی‌شود همه معبودان غیر از تو با فریب کاری و دروغ پردازی به تو، عبادت می‌شوند. معبودی جز تو نیست ای خوشحال کننده نیازمندان، ای برطرف کننده هر زیان و ضرر، ای جوش دهنده هر شکسته و ای دانا بر رازها و درون‌ها، بر محمد و آله محمد درود بفرست و بر شتافتنم به سوی تو به خاطر فقر رحم کن.

با اسم تو که در بی‌نیازی‌ات حلول کرده، بی‌نیازی‌ای که ذکر کننده آن هرگز نیازمند نمی‌شود، از تو می‌خواهم که مرا از

فقری که دین را از یاد ببرد یا بـدی بی‌نیازی‌ای که مرا در طاعت خدا به فتنه بیندازد، مرا پناه دهی. به حق نور همه نام هایت از روزی تو چیزی می‌خواهم که با آن بر من فراخ گردانی و مرا از گناهانم بازداری و در دینـداریم از من محافظت کنی زیرا جز تو کسـی را برای خود (در این امر) نمی‌یابم. انـدازه‌های روزی در اختیار توست پس با قدرتی که بر من داری در این روزی‌ها به انـدازه‌ای به من بهره برسـان که فقر نازل شـده بر من را از بین ببرد. ای بی‌نیاز ای توانمنـد ای اسـتوار ای کسـی که با اعطای آرامش و آسایشـی که به سـبب اطاعت کردن از تو، بر اهل صبر و شکیبایی منت می‌نهی. هیچ جنبش و نیرویی جز به یاری تو نیست، سختی‌ها بر من سنگینی کرد و راه‌هایی که برای راحت شدن از مصیبت‌ها پیمودم مرا نابود و ناتوان ساخت و طمع بدان به همراه امیـد نیکویم به تو در آن مرا وادار نمود پس به سوی تو روانه شـدم و ضـرر و زیانم را به نزد تو آوردم برای (اجابت) دعـایم به تو امیـد بسـتم، تو صـاحب من هستی پس مرا بی‌نیـاز گردان و بـا از بین بردن سـختی‌های مصـیبت‌ها و اعطای صبر و شکیبـایی به من در آن، مصـیبتم را جبران بنما، چراکه اگر میان من و آنچه در آن هسـتم مانعی ایجاد نمایی، هلاک می‌شوم و نمی‌توانم صبر کنم ای صـاحب اسم جـامعی که در آن همه کارهای بزرگ است، ای سـرورم به حق تو بر محمـد و آل محمد درود بفرست و با رهانیدم غم و اندوه و شاد کردنم ای سخاوتمند مرا بی‌نیاز بگردان.» - . اقبال : ۴۲۸ -

**[ترجمه]

بیان

الحلقه الضـیقه استعیرت للضـیق الشدید اللازم و أثبت له الفک ترشـیحا للاستعاره بحقیقه إیمانی أی بما حق و ثبت بها إیمانی من العقائـد الحقه أو بإیمـانی الـذی یحق أن یسـمی إیمانـا و کـذا حقائق ظنونی و عقـد عزائمی أی ما عقـدت علیه قلبی و الباء للملابسه و یحتمل السـببیه بتکلف فی بعض الفقرات و مجاری سـیول مدامعی قال الجوهری المدامع المآقی و هی أطراف العین أی المجاری التی فی رأسـی یجری فیها السیول التی تخرج من مدامعی و فی بعض النسخ السبول بالباء الموحده و لعله تصحیف و فی الصحاح السبل بالتحریک المطر و أسبل المطر و الدمع إذا هطل.

و قال ساغ الشـراب یسوغ سوغا أی سـهل مدخله فی الحلق و المطعم و المشرب کأنهما مصدران و مساغ مصدر أو اسم مکان و لـذه عطف علی مطعمی أو علی مسـاغ و المشـام بتشدیـد المیم جمع المشـمه آله الشم أو مکـانه و القصب العظـام المجوفه قـال الفیروزآبادی القصب بالتحریک عظام الأصابع و شعب الحلق و مخارج

ص: ۵۳

۱- ۱. الإقبال: ۴۲۸.

الأنفـاس و مـا كـان مسـتطيلا من الجوهر و كل نبات ذى أنابيب و قال الشـرسوف كعصـفور غضـروف معلق بكل ضـلع أو مقط الضلع و هو الطرف المشرف على البطن انتهى.

و المراد بما حوته الأعضاء الرئيسه و غيرها الواقعه فى الجوف من القلب و الكبد و الرئه و الطحال و الكليه و الأمعاء و غيرها و ما أطبقت على المجهول و يحتمل المعلوم من اللسان و الأضراس و الأسنان و غيرها و أطبقت الشى ء على الشى ء غطيته به و كلمه من فى قوله من قدمى تبعيضـيه أو سـببيه و قدمى يحتمل الإفراد و التثنيه ثم نسبه الشهاده إلى هذه الأشياء على بعض الوجوه على المجاز لأنها تشهد بلسان حالها على أن لها خالقا مدبرا حكيما عليما منزها عن الأضداد و الأنداد.

إلهـا واحـدا أى معبودا و خالقـا لاـ شـريك له فى الخلق و فى العباده أحـدا لا جزء و لا عضو له فردا متفردا فى الكمال و الجلال صمدا مقصودا إليه محتاجا إليه للكل فى جميع الأمور.

بشـرا سويـا أى مسـتوى الأعضـاء حسـن الخلـق لم أكن شـيئا مـذكورا أى كنت نسـيا منسـيا لاـ أذكر بإنسـانيه كنطفه أو علقه أو أشباههما أو كنت مقـدرا فى علم الله لم أكن مـذكورا عنـد الخلق و مـداد كلماته أى بقـدر المداد الذى يكتب به كلماته تعالى كما قال سبحانه قُلْ لَوْ كانَ الْبَحْرُ مِداداً لِكَلِماتِ رَبِّى (۱) و قال مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَهُ أَبْحُرٍ ما نَفِدَتْ كَلِماتُ اللَّهِ (۲) و كلماته علومه أو تقديراته أو فضائل النبى صلى الله عليه و آله و الأئمه عليهم السلام كما مر فى بعض الأخبار.

و الحكيم قيـل بمعنى الحـاكم أى القاضـى و قيـل فعيـل بمعنى مفعول أى الـذى يحكم الأشـياء و يتقنها و قيل ذو الحكمه و هى معرفه أفضل الأشياء بأفضل

۱- ۱. الكهف: ۱۰۹.

۲- ۲. لقمان: ۲۷.

العلوم و يقال لمن يحسن دقائق الصناعات و يتقنها حكيم و الخبير العالم بخفايا الأمور و قيل هو العالم بما كان و ما يكون يقال خبرت الأمر أخبره إذا عرفته على حقيقته.

و السميع هو الذى لا- يعزب عن إدراكه مسموع و فعيل من أبنيه المبالغه و كذا البصير هو الذى لا- يعزب عنه شى ء من المبصرات و أحوالها و كلاهما بغير جارحه و العليم المحيط علمه بجميع الأشياء ظاهرها و باطنها دقيقها و جليلها على أتم الإمكان لا بنحو علم المخلوقين كما مر و الكريم فى أسمائه سبحانه الجواد المعطى الذى لا ينفد عطاؤه أو الجامع لأنواع الخير و الشرف و الفضائل.

و الحليم قيل هو الذى لا يستخفه شى ء من عصيان العباد و لا يستفزه الغضب عليهم و لكنه جعل لكل شى ء مقدارا فهو منته إليه و القديم هو الذى ليس لوجوده ابتداء و لا عله و يمتنع عليه العدم و الغنى هو الذى لا يحتاج إلى أحد فى شى ء و كل أحد محتاج إليه و هذا هو الغنى المطلق و المغنى أى يغنى من يشاء من عباده و العظيم هو الذى جاوز قدره و جل عن حدود العقول حتى لا يتصور الإحاطه بكنهه و حقيقته.

و من أسمائه تعالى العلى و العالى و المتعالى فالعلى و العالى الذى ليس فوقه شى ء فى الرتبه و الحكم و المتعالى الذى جل عن إفك المفترين و علا شأنه و قيل جل عن كل وصف و ثناء و قد يكون بمعنى العالى.

و المحيط هو الذى أحاط علما و قدره و لطفا و رحمه بكل شى ء و الرءوف هو الرحيم بعباده العطوف عليهم بألطافه و الرأفه أرق من الرحمه و لا تكاد تقع فى الكراهه للمصلحه و الغفار و الغفور من أبنيه المبالغه و معناهما الساتر لذنوب عباده و عيوبهم المتجاوز عن خطاياهم و ذنوبهم و أصل الغفر التغطيه و الودود فعول بمعنى فاعل أى يحب عباده الصالحين أو بمعنى مفعول أو محبوب فى قلوب أوليائه و الشكور هو الذى يزكو عنده القليل من أعمال العباد فيضاعف لهم الجزاء فشكره لعباده مغفرته لهم و إثابته إياهم و هو من أبنيه المبالغه و الشاكر أيضا بمعناه.

ص: ۵۵

و الجليل هو الموصوف بنعوت الجلال و الحاوى جميعها و هو الجليل المطلق قيل و هو راجع إلى كمال الصفات كما أن الكبير راجع إلى كمال الذات و العظيم راجع إليهما معا و الجميل حسن الأفعال كامل الأوصاف و الحميد المحمود على كل حال فعيل بمعنى مفعول و المجيد قيل إذا قارن شرف الذات حسن الفعال فهو مجيد و قد مر القول فيه.

و المبدئ هو الذى أنشأ الأشياء و اخترعها ابتداء من غير سابق مثال و المعيد هو الذى يعيد الخلق بعد الحياه إلى الممات فى الدنيا و بعد الممات إلى الحياه فى الآخره و الباعث هو الذى يبعث الخلق أى يحييهم بعد الممات يوم القيامه و الوارث هو الذى يرث الخلائق و يبقى بعد فنائهم و القادر و القدير و المقتدر متقاربه المعنى و القدير أبلغ من القادر و المقتدر أبلغ منهما و القاهر هو الغالب على جميع الخلائق و القهار أبلغ منه.

و التواب الكثير القبول لتوبه عباده و البار و البر هو العطوف على عباده ببره و لطفه و القوى العظيم القدره و البديع هو الخالق المخترع لا عن مثال سابق فعيل بمعنى مفعول و الوكيل هو القيم الكفيل بأرزاق العباد و حقيقته أنه يستقل بأمر الموكول إليه و قريب منه معنى الكفيل و هو المتكفل بأمور الخلائق.

القريب هو القريب إلى عباده بالرحمه و الإجابه و العالم بأحوالهم و قريب منه المجيب كما قال سبحانه وَ إِذا سَأَلَكَ عِبادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ (۱).

الأول أى السابق بالعليه المنير جاعل السماوات و الأرض و من فيهما نيرا بالوجود و الهدايه و العلم و الكمال و الولى الناصر أو المستولى لأمور العالم و الخلائق القائم بها و الهادى هو الذى بصر عباده و عرفهم طريق معرته حتى أقروا بربوبيته و هدى كل مخلوق إلى ما لا بد له فى بقائه و دوام وجوده و الناصر هو الذى ينصر أولياءه على أعدائه و الواسع هو الذى وسع غناه كل فقير و رحمته

۱- ۱. البقره: ۱۸۶.

کل شی ء.

المحیی لعباده بالحیاه الظاهره و بالإیمان و العلم و الأرض بالنبات و کذا الممیت بالمعانی و لقبضه و بسطه سبحانه وجوه قبض الرزق عن أقوام و تقتیره علیهم و بسطه علی آخرین أو قبض العلم و المعارف عن قوم لیست لهم قابلیه و بسطها علی المواد القابله و التعمیم أولی و قیل یقبض الصدقات و یبسط الجزاء و قال تعالی وَ اللَّهُ یَقْبِضُ وَ یَبْصُطُ وَ إِلَیْهِ تُرْجَعُونَ (۱).

و القائم هو القائم بتدبیر الخلائق و الحافظ علیهم أعمالهم حتی یجازیهم کما قال تعالی أَ فَمَنْ هُوَ قائِمٌ عَلی کُلِّ نَفْسٍ بِما کَسَبَتْ (۲) و الشهید هو الذی لا یغیب عنه شی ء و الشاهد الحاضر فإذا اعتبر العلم مطلقا فهو العلیم و إذا أضیف إلی الأمور الباطنه فهو الخبیر و إذا أضیف إلی الأمور الظاهره فهو الشهید و قد یعتبر مع ذلک أن یشهد علیهم یوم القیامه بما علم منهم.

و الرقیب الحافظ الذی لا یغیب عنه شی ء و الحبیب محب الأولیاء أو محبوبهم و الحسیب کما فی بعض النسخ هو الکافی فعیل بمعنی مفعل من أحسبنی الشی ء أی کفانی و أحسبته و حسبته بالتشدید ما یرضیه حتی یقول حسبی و یحتمل أن یکون بمعنی المحاسب.

المالک هو المتملک لجمیع المخلوقات و ملکها و یجری فیها حکمه کیف شاء و النور هو الظاهر بنفسه المظهر لغیره و قیل هو الذی یبصر بنوره ذو العمایه و یرشد بهداه ذو الغوایه و قیل هو الظاهر الذی به کل ظهور غیره و الکل یرجع إلی الأول و الرفیع الذی هو أرفع من أن یصل إلیه عقول الخلق أو یشبهه شی ء و المولی الرب و المالک و السید و المنعم و الناصر و المحب قال سبحانه ذلِکَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَی الَّذِینَ آمَنُوا وَ أَنَّ الْکافِرِینَ لا مَوْلی لَهُمْ (۳).

۱- ۱. البقره: ۲۴۵.

۲- ۲. الرعد: ۳۳.

۳- ۳. القتال: ۱۵.

و الظاهر هو الـذى ظهر فوق كل شـى ء و علا عليه و قيل هو الـذى عرف بطرق الاسـتدلال العقلى بما ظهر لهم من آثار أفعاله و صنـائعه البـاطن هو المحتجب عن أبصـار الخلائق و أوهـامهم فلا يـدركه بصـر و لا يحيط به وهم و قيل هو العالم بما بطن يقال بطنت الأمر إذا عرفت باطنه و الآخر هو الباقى بعـد فناء خلقه كله كما مر و الطاهر أى عن العيوب و النقائص المطهر لغيره عنها و اللطيف المجرد أو الـذى يفعـل بعبـاده مـا يقربهم إلى الطـاعه أو صانع لطائف الخلق و قيل هو الـذى اجتمع له الرفق فى الفعل و العلم بـدقائق المصالح و إيصالها إلى من قدرها له من خلقه يقال لطف به و له بالفتح تلطف إذا رفق به و أما لطف بالضم يلطف فمعناه صغر و دق.

الخفى بحسب كنه الـذات و الصـفات و المليك مبالغه فى المالك و الفتاح هو الـذى يفتـح أبواب الرزق و الرحمه لعباده و قيل معنـاه الحاكم بينهم يقال فتـح الحاكم بين الخصـمين إذا فصل بينهما و الفاتـح الحاكم و الفتاح من أبنيه المبالغه و كـذا العلام و الطول الفضل و العلو على الأعداء و الحول القوه و الحيله و المعين أى على الطاعات و سائر الأمور.

و الجلال العظمه و الاسـتغناء المطلق و الإكرام الفضـل العام و الإغاثه الإعانه و المحمود المسـتحق للحمـد فى جميع الأحوال و المعبود المسـتحق للعباده على الإطلاق و المحسن ذو الإحسان العظيم و المجمل المعامل بالجميل و الحنان بتشديد النون الرحيم بعبـاده فعـال من الحنـان بمعنى الرحمه للمبـالغه و المنـان هو المنعم المعطى من المن العطاء لا المنه و الضر بالضم سوء الحال و كبت الله العدو صرفه و أذله.

و يقال أخذت بكظمه بالتحريك أى بمخرج نفسه تهتك العصم الهتك خرق الستر و العصم جمع العصـمه و هى ما يعتصم به و لما كان الستر مما يعتصم به عن الفضيحه عبر عنه بالعصمه أو استعمل الهتك هنا بمعنى الفصم و القطع.

و الصـفا بالقصـر جمع الصـفاه و هى الصـخره الملساء فاطر السـماوات و الأرض أى مُبدعهما بلا ماده و لا مثال سـبق و الغيب ما غـاب عن الحواس و الشـهاده ما شـهدها و إن لقاءك أى لقاء جزائك و حسابك فى القيامه و ضِـعه بكسـر الضاد و فتحها ضـد الرفعه و فى بعض النسـخ وضـيعه و لعله أنسب و العوره كـل مـا يسـتحيا منه و كل حال يتخوف منه فى ثغر أو حرب و فى بعض النسخ بالزاى من قولهم أعوزه الشـى ء إذا احتاج إليه فلم يقدر عليه و عوز الشى ء عوزا إذا لم يوجد و عوز الرجل أعوز إذا افتقر وَ ما كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ أى مطيقين بسم الله مخرجى أى خروجى باستعانه اسم الله و الوتر بكسر الواو و فتحه الفرد و الله واحد فى ذاته لا يقبل الانقسام و التجزئه واحد فى صـفاته لا يشـبه له و لا مثل واحد فى أفعاله لا شريك له و لا معين و الكبير العظيم بالذات و المتكبر الـذى أظهر كبريـاءه و قيل أى العظيم ذو الكبرياء و قيل المتعالى عن صـفات الخلق و قيل المتكبر على عتاه خلقه و التاء فيه للتفرد و التخصص لا تاء التعاطى و التكلف.

و الوفى الـذى يفى بمواعيده و عهوده و العزيز الغالب القوى الذى لا يغلب و العزه فى الأصل القوه و الشده و الغلبه و المؤمن هو الذى يصدق عباده وعده فهو من الإيمان التصديق أو يؤمنهم فى القيامه عذابه فهو من الأمان و الأمن ضد الخوف.

و المهيمن قيـل هو الرقيب و قيل الشاهـد و قيل المؤتمن و قيل القائم بأمور الخلق و قيل أصـله مؤيمن فأبـدلت الهاء من الهمزه و هو مفيعل من الأمانه.

يـا موجودا أى يجـده من يطلبه و المكنون الـذى كنه ذاته مسـتور عن الخلق و كـذا المخزون أو معرفته و ألطافه الخاصه مخزونه عن غير أوليائه الحى الـذى يصـح أن يعلم و يقدر و القيوم الدائم القيام بتدبير الخلق أو القائم بالذات الذى يقوم به كل شـى ء و الشامخ الرفيع العالى و السلام هو السالم من جميع

العيوب و النقائص و السلطان مصدر بمعنى السلطنه.

و الضرير من أصابه الضر و سوء الحال و قد يطلق على الذاهب البصر و على المريض المهزول و جعلته مع قوتك أى تخلق الأشياء و تمضى الأمور بذلك الاسم كما ورد فى سائر الأخبار و الأدعيه و لا يصل إلى فهمه عقولنا و فى بعض النسخ و جعلته سرك مع قوتك أى أخفيت ذلك الاسم كما أخفيت كنه قدرتك و سلطنتك.

و نورته بكلماتك أى بسائر أسمائك أو بتقديراتك أو بعلومك و معارفك أو بأنبيائك و أوصيائهم صلى الله عليهم كما مر.

فإنى بك أى أقسم بك أو أتوسل أو المعنى أن وجودى و جميع أمورى بك و تلافيته تداركته و الدَّعه الخَفض و أعيتنى المسالك أى حيرتنى و ملتنى الطرق التى سلكتها للروح من المحن فلم يتيسر لى ذلك قال الجوهرى يقال عيى إذا لم يهتد لوجهه و عييت بأمرى إذا لم تهتد لوجهه و أعيا الرجل فى المشى و داء عياء أى صعب لا دواء له كأنه أعيا الأطباء.

و لعل الاسم الجامع هو الاسم الذى تفرد الحق تعالى به و يدل على كنه الذات فإنه يدخل فيه جميع الشئون العظيمه و الصفات الجليله التى حجب الخلق عن كنهها و قد مر فى باب الأسماء إشاره إليه مع الأسماء الداله عليه و قد مر شرح الأسماء بعضه فى هذا المجلد و بعضه فى كتاب التوحيد و إنما أشرنا هنا إلى بعضها لبعد العهد و الله الموفق.

**[ترجمه]«الحلقة الضيقة» _ حلقه تنگ _ برای تنگنای شدید و سخت استعاره آورده شده و برای تقویت استعاره «الفک» ذکر شده است. «بحقیقة ایمانی» یعنی به باورهای راستینی که ایمان من بدان محقق و ثابت شده است یا به ایمانم که شایسته است ایمان نامیده شود و همچنین است«حقائق ظنونی» حقایق گمان‌هایم. «و عقد عزائمی» یعنی آنچه قبلم بدان عهد بسته، و باء برای ملابست و همراهی است و احتمال دارد با تکلف در برخی جملات باء را سببیه در نظر گرفت. «مجاری سیول مدامعی» جوهری گوید: «مدامع و مآقی» اطراف چشم است یعنی مجراهایی در سرم است که اشک‌هایی که از مدامع من برون می‌آید در آن جاری می‌شود و در برخی نسخه‌ها «السبول» با باء موحده است و شاید اشتباه در بیان باشد و در صحاح «السبل» با سین متحرک به معنای باران آمده و «اسبل المطر و الدمع» هنگامی است که باران و اشک بسیار بریزد.

و گوید: ساغ الشراب یسوغ سوغاً یعنی نوشیدنی به آسانی در گلو فرو رفت. و مطعم و مشرب گویی آن دو مصدراند و مساغ نیز مصدر یا اسم مکان است. «لذة» عطف بر «مطعمی» یا عطف بر «مساغ» است و «المشام» با میم مشدّده جمع المشمّة به معنای وسیله بوئیدن یا مکان بوئیدن است و «القصب» استخوان‌های گرد و میان‌تهی است. فیروزآبادی گوید: قصب با حروف متحرک استخوان‌های انگشتان است و راه‌های حلق و مخارج نفس‌ها و آنچه از جواهرات که دراز و مستطیل شکل باشد و هر گیاهی که دارای نی باشد و گوید: شرسوف بر وزن عصفور استخوان‌های نرمی است که به هر دنده‌ای آویزان می‌شود یا آن را می‌بندد، و آن طرف مشرف شده بر شکم است. پایان نقل قول.

و مقصود از آنچه در بردارد (بما حوته) این است: اعضای اصلی و دیگر اعضا که در داخل قلب و کبد و ریه و طحال و کلیه و معده و غیر آن واقع شده است. و «ما اطبقت» با صیغه مجهول است و احتمال دارد با صیغه معلوم باشد که شامل زبان، دندان آسیاب و دندان‌ها و غیر آن می‌شود. و اطبقت الشیء علی الشیء یعنی چیزی را با چیز دیگری پوشاندم. واژه «من» در سخن

او: «من قدمی» برای تبعیض یا برای سبب است و قدمی را هم می‌توان مفرد و هم مثنی در نظر گرفت. سپس نسبت دادن گواهی و شهادت به این چیزها بر برخی وجوه به صورت مجازی است زیرا این اعضاء با زبان حال خود گواهی می‌دهند که آفریننده‌ای باتدبیر، حکیم و دانا دارند که از هرگونه ضد و همتا و شریک، پاک و منزه است.

«إلهاً واحداً» یعنی معبود و آفریننده‌ای که در آفرینش و در عبادت هیچ شریکی ندارد. «أحداً» هیچ گونه اجزاء و اعضای ندارد. «فرداً» یعنی در کمال و جلال و شکوه تک و بی‌همتاست. «صمداً» یعنی به سوی او قصد می‌شود و برای همه امور به او نیاز پیدا می‌شود.

«بشراً سویاً» یعنی انسانی که اندام‌هایش راست و مستقیم و آفرینش او نیکو باشد. «لم أکن شیئاً مذکوراً» یعنی من یکسر فراموش شده بودم به طوری که به یکی از صفات انسانی مانند نطفه بودن یا تکه گوشت بودن یا چیزی شبیه آن دو یاد نمی... شدم، یا اینکه من در علم خداوند مقدر بودم و در میان مخلوقات از من یاد نمی‌شد. «مداد کلماته» یعنی به اندازه مرکّبی که با آن کلمات خداوند متعال نوشته شود همانطور که خداوند پاک و منزه می‌فرماید: «قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي» - . کهف / ۱۰۹ - {بگو: «اگر دریا برای کلمات پروردگارم مرکّب شود} و می‌فرماید: «مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ» - . لقمان / ۲۷ - { و دریا را هفت دریای دیگر به یاری آید، سخنان خدا پایان نپذیرد.} و کلمات خداوند علم‌ها یا تقدیرات او یا فضیلت‌های پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و امام علیهم السلام می‌باشد همانطور که در برخی احادیث بدان اشاره شد.

گفته شده حکیم به معنای حاکم یعنی قاضی و داور است و گفته شده وزن فعیل آن به معنای وزن مفعول یعنی کسی که چیزها را استوار می‌کند و آن‌ها را درست انجام می‌دهد،است. و گفته شده به معنای صاحب حکمت است و حکمت، شناخت اشیاء با برترین علم است و به کسی که کارها و صنعت‌های پیچیده و دقیق را به خوبی انجام می‌دهد و آن به تمام و کمال به انجام می‌رساند، حکیم گویند. الخبیر یعنی دانا به امور پنهان و پوشیده و گفته شده به معنای کسی است که بر آنچه بوده و آنچه خواهد بود علم و آگاهی دارد. گفته می‌شود: «خبرت الامر أخبره» هنگامی که حقیقت امری را بشناسم و بر آن آگاهی پیدا کنم.

و سمیع کسی است که هیچ شنیدنی‌ای از درک او پنهان و پوشیده نیست. و وزن فعیل از صیغه‌های مبالغه است، و همچنین بصیر کسی است که چیزی از دیدنی‌ها و احوال آن از او پوشیده نیست و این دو صفت با اعضا و اندام صورت انجام نمی... پذیرد. و علیم کسی است که علمش به کامل‌ترین وجه ممکن به همه چیزهای نهان و آشکار و خرد و کلان احاطه داشته باشد نه به مانند علم مخلوقات، همانطور که بیان شد. کریم در نام‌های خداوند به معنای بخشنده و اعطا کننده‌ای است که عطایش پایان نمی‌پذیرد یا به معنای کسی است که همه انواع خیر و بزرگی و فضیلت‌ها را گرد آورده است.

گفته شده حلیم کسی است که چیزی از نافرمانی بندگان او را از راه راست منحرف نمی‌کند و خشم بر بندگان او را ناخرسند و سرگردان نمی‌کند بلکه او برای هر چیزی مقدار معینی قرار می‌دهد که به آن می‌رسد. و قدیم کسی است که برای وجود او آغاز و علتی نبوده و (فرض) عدم و نیستی بر او ممتنع باشد. غنی کسی است که در هیچ چیز به هیچ کس نیازمند نباشد و همه کس به او نیازمند باشند و او بی‌نیاز مطلق است و مغنی یعنی هر کس را بخواهد بی‌نیاز می‌کند. عظیم کسی است که قدر و منزلت او فراتر رفته و از حد و مرز خردها بالاتر رفته تا جایی که احاطه بر کنه ذات او و حقیقت وجودیش تصور نمی‌شود.

و از دیگر نام‌های خداوند «العلی و العالی و المتعالی» است. علی و عالی کسی است که در رتبه و حکم کسی بالاتر او نباشد و متعالی کسی است که از دروغ و افترای دروغ گویان پاک و منزه باشد و شأن و منزلتش والا گردد و گفته شده معنایش این است که از هر وصف و ستایشی بالاتر است و گاهی به معنای عالی است.

و محیط کسی است که به طور عموم از نظر قدرت و لطف و رحمت همه بر همه چیز احاطه دارد. رؤوف کسی است که با الطاف خداوندیش نسبت به بندگانش مهربان و بخشنده باشد و رأفت از رحمت رقیق‌تر و لطیف‌تر است، و حتی به خاطر مصلحت نیز به کراهت نمی‌افتد. و غفار و غفور صیغه مبالغه هستند و معنای این دو کلمه: پوشاننده گناهان و عیب‌های بندگان و گذشت کننده از اشتباهات و گناهان آن‌هاست، و اصل واژه «غفر» به معنای پوشاندن است. ودود بر وزن فعول به معنی فاعل است یعنی بندگان نیکوکارش را دوست می‌دارد، یا به معنی مفعول یعنی او در قلب دوست‌دارانش محبوب است. شکور کسی است که اندکی از اعمال بندگان در نزد او نیکو و افزوده می گردد پس پاداش آنان را چند برابر می کند و شکر او برای بندگانش در واقع آمرزش و پاداش دادن به آنان است، و شکور از صیغه‌های مبالغه است و شاکر نیز به همان معنای شکور است .

جلیل کسی است که به صفت‌های بزرگی متصف شده و همه آن صفت‌ها را دربر می گیرد و خداوند جلیل مطلق است. گفته شده جلیل به کمال صفات بر می گردد همانطور که کبیر به کمال ذات خداوند و عظیم به هر دوی آن کمال صفات و کمال ذات بر می گردد. جمیل به معنای دارنده کارهای نیکو و اوصاف کامل است. حمید یعنی در هر حالت و وضعیتی ستوده است که فعیل به معنای مفعول است. در مورد مجید گفته شده هرگاه بزرگی ذات با نیکویی کردار همنشین و همراه گردد، او مجید است که پیش‌تر در باره آن سخن راندیم.

مبدیء کسی است که چیزها را پدید آورده و بدون هیچ پیشینه‌ای آن را به وجود آورده است. معید کسی است که آفرینش را پس از زندگی به سوی مرگ در دنیا، و پس از مرگ به سوی زندگی در آخرت بازمی‌گرداند و آفرینش را تکرار می کند. باعث، کسی است که مخلوقات را بر می‌انگیزد یعنی پس از مرگ در روز قیامت آنان را زنده می کند. وارث کسی است که خلایق را به ارث می‌برد و خود پس از نابودی آنان باقی می‌ماند. قادر و قدیر و مقتدر از لحاظ معنایی به هم نزدیک‌اند. قدیر از قادر بلیغ‌تر و رساتر است و مقتدر از قادر و قدیر بلیغ‌تر است. قاهر کسی است که بر همه مخلوقات چیره و مسلط می گردد و قهار از آن بلیغ‌تر و رساتر است.

توّاب کسی است که توبه بندگان را بسیار می‌پذیرد. بارّ و برّ کسی است که با نیکی و لطفش بر بندگانش نسبت بدان‌ها مهربان است. قویّ کسی است که توان و قدرت زیادی داشته باشد. بدیع، آفریننده و پدیدآورنده‌ای است که از نمونه قبلی چیزی نمی‌آفریند و وزن فعیل این کلمه به معنای مفعول است. وکیل، قیم و عهده دار روزی بندگان است و در حقیقت در امور کسانی که به او واگذار شده‌اند مستقل عمل می کند. معنای کفیل نیز به وکیل نزدیک است، کفیل کسی است که عهده‌دار امور مخلوقات باشد.

قریب کسی است که با رحمت و اجابت دعا به بندگانش نزدیک باشد و به احوال آن‌ها علم و آگاهی داشته و نزدیک به بندگان، اجابت کننده آن‌ها است همانطور که خداوند سبحان می‌فرماید: «وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ» - . بقره

/ ۱۸۶ - { و هر گاه بندگان من، از تو در باره من بپرسند، [بگو] من نزدیکم، و دعای دعاکننده را اجابت می کنم.}

اول یعنی از نظر علیت بر همه پیشی گرفته است. منیر یعنی آسمان‌ها و زمین را با وجود و هدایت و علم و کمال، نورانی قرار داده است. ولیّ یعنی یاور یا متولی امور جهان و مخلوقاتی که بر روی آن هستند. هادی کسی است که بندگانش را بینا کرده و راه شناختش را به آنان آموخت تا اینکه به ربوبیتش اقرار کردند، و نیز هر مخلوقی را به آنچه ناگزیر برای ماندگاری و ادامه وجودش بدان نیازمند است، رهنمود ساخت. ناصر کسی است که دوستانش را بر علیه دشمنانش یاری می‌دهد. واسع کسی است که بی‌نیازیش هر بینوایی را و رحمتش هر چیزی را وسعت بخشیده است.

محیی یعنی با حیات ظاهری و با ایمان و علم بندگانش را زندگی بخشید و زمین را با گیاهان زنده کرد و همچنین ممیت یعنی میراننده این مفاهیم. برای دو صفت قبض (گرفتن) و بسط (گستراندن) خداوند وجوهی است از جمله اینکه: گرفتن روزی از اقوامی و تنگ گرفتن بر آنان و گسترانیدن بر اقوام دیگر، یا گرفتن علم و معارف از قومی که ظرفیت آن را ندارند و گسترده کردن آن بر آنان که ظرفیتش را دارند. و تعمیم دادن به هر دو مفهوم، بهتر است. و گفته شده صدقه‌ها را می‌گیرد و جزاء و پاداش را می‌گستراند و خداوند می‌فرماید: «وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ» - . بقره : ۲۴۵ - { و خداست که تنگی و گشایش پدید می آورد و به سوی او بازگردانده می شوید.}

قائم یعنی کسی که تدبیر و چاره‌اندیشی مخلوقات را انجام می‌دهد و اعمال آن‌ها را نگاه می‌دارد تا جزایشان را بدهد همانطور که خداوند می‌فرماید: «أَفَمَنْ هُوَ قَآئِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ» - . رعد : ۳۳ - { یا کسی که بر هر شخصی بدانچه کرده است مراقب است [مانند کسی است که از همه جا بی خبر است]؟} شهید کسی است که هیچ چیز از او پنهان نمی‌ماند و شاهد یعنی حاضر، پس اگر علم به طور مطلق در نظر گرفته شود خداوند علیم است و اگر به امور باطنی اضافه شود خداوند خبیر است و چون به امور ظاهری اضافه شود خداوند شهید است و گاهی همراه با آن لحاظ می‌شود که خداوند در روز قیامت به آنچه در باره آنان می‌داند، بر آن‌ها گواهی می‌دهد.

رقیب، نگاه‌دارنده‌ای است که چیزی از او پنهان نمی‌ماند. حبیب، دوستدار یا محبوب دوستدارنش است. حسیب بنابه آنچه در برخی نسخه‌ها آمده است به معنای کفایت کننده است، یعنی وزن فعیل آن به معنای مُفعِل است که از «أحسبنی الشیء» یعنی آن چیز مرا کفایت کرد، و «أحسبتُه و حسّبتُه» یعنی چیزی به او به بخشیدم که او را خشنود می‌سازد گرفته شده تا جایی که می گوید: مرا بس است. و احتمال دارد به معنی حساب گر باشد.

مالك یعنی صاحب همه مخلوقات و پادشاه آنان است، حکمش را آن گونه که می‌خواهد جاری می کند. نور یعنی کسی که خود آشکار است و دیگران را آشکار و نمایان می کند و گفته شده کسی است که نابینایان با نورش می‌بینند و گمراهان با هدایتش رهنمود می‌یابند، و گفته شده او آشکار و ظاهری است که هر ظهوری غیر از خود به واسطه اوست. و همه این معانی به معنای اول این کلمه برمی گردد. رفیع یعنی کسی که قدر و منزلتش بالاتر از آن است که خرد مخلوقات به او برسند (او را درك کنند) یا اینکه چیزی شبیه آن باشد. مولی، پرودگار و مالك و سرور و نعمت دهنده و یاور و دوستدار است، خداوند فرموده است: «ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ» - . محمد / ۱۱ - { چرا که خدا سرپرست کسانی است که ایمان آورده اند، ولی کافران را سرپرست [و یاری] نیست.}

«ظاهر» کسی است که بر هر چیزی پیروز می گردد و بر آن بالا می گیرد و گفته شده کسی است که با راه‌های استدلال عقلی پیامد کارها و احسان و نیکویی‌هایش که بر آنان ظاهر شده را بشناساند. باطن پنهان شده از دیدگان و گمان‌های مخلوقات است، پس دیده‌ای او را درک نمی‌کند و گمانی بر او احاطه پیدا نمی‌کند و گفته شده باطن کسی است که به آنچه نهان می‌گردد عالم است. گویند: بطنتُ الامر هرگاه باطن آن را دریابی. آخر، همانطور که بیان شد کسی است که پس از نابودی همه مخلوقاتش باقی می‌ماند. طاهر یعنی از عیب‌ها و نقص‌ها پاک است و مطهّر یعنی عیب و نقص دیگران را از آن‌ها پاک می‌کند. لطیف یعنی خالص یا کسی که با بندگانش کاری می‌کند که به طاعت او نزدیک گردند یا آفریننده مخلوقات لطیف و ریز است و گفته شده کسی است که مهربانی در کردار را با علم به منافع دقیق در خود جمع کرده و آن را به مخلوقاتی که برایشان مقدر کرده، می‌رساند. گویند: لطَّف به و له با فتحه تلطیف: هرگاه به او مهربانی کند اما لطُف با ضمه یلطف یعنی کوچک و باریک شد.

«الخفی» بر اساس کنه ذات و صفات است و ملیک مبالغه در مالک است. فتاح کسی است درهای روزی و رحمت را برای بندگانش می‌گشاید و گفته شده به معنای حکم کننده بین آن‌هاست. گویند: فتح الحاکم بین الخصمین هرگاه او بین دو طرف منازعه (دشمن) جدایی بیفکند، و فاتح به معنای حکم کننده است و فتّاح از صیغه‌های مبالغه است و علّام نیز همین گونه است. طول به معنای فضل و برتری بر دشمنان است. حول به معنای قدرت و چاره اندیشی است. معین یعنی یاری دهنده در طاعات و دیگر امور.

جلال، عظمت و بی‌نیازی مطلق است. اکرام، فضیلت فراگیر. إغاثهٔ یاری رساندن است. محمود یعنی شایسته حمد و سپاس در همه احوال. معبود یعنی کسی که به طور مطلق شایسته و مستحق عبادت باشد. محسن یعنی دارای احسان و نیکی بزرگ. مجمل یعنی کسی که با نیکویی رفتار می‌کند. حنّان با تشدید نون یعنی بخشنده نسبت به بندگانش. صیغه مبالغه حنّان به معنای مبالغه در رحمت است. منّان یعنی بخشاینده نعمت، یعنی اعطا کننده نعمت. منّ از نعمت و بهره‌مندی است نه از منّت. ضُرّ با ضمه به معنای بدی احوال است. «کبت الله العدوّ»یعنی خداوند دشمن را بازداشت و او را خوار و زبون کرد .

گفته می‌شود: «أخذتُ بکَظَمه» یعنی گلو (راه تنفس) او را گرفتم. «تهتک العصم» هتک یعنی دریدن پرده و عصم جمع عصمهٔ است و عصمهٔ چیزی است که بدان چنگ می‌زنند و با توجه به اینکه ستر و پرده از چیزهایی است که برای پوشیدن رسوایی بدان چنگ می‌زنند از آن با لفظ عصمهٔ تعبیر کرده است یا اینکه در اینجا هتک به معنی بریدن و قطع کردن به کار رفته است.

«الصفا» به صورت مقصور جمع صفاهٔ و آن صخره نرم است. «فاطر السموات و الارض» یعنی پدید آورنده آسمان‌ها و زمین بدون هیچ ماده و بدون هیچ پیشینه‌ای. غیب آن است که از حواس پنهان بماند. شهادت آن است که بدان گواهی می‌دهند. «انّ لقاءک» یعنی ملاقات پاداش و حسابرسی تو در روز قیامت. «ضعهٔ» با کسره ضاد و رفع آن متضاد رفعت و بلندی است و در برخی نسخه‌ها «ضیعهٔ» ذکر شده و چه بسا این کلمه مناسب‌تر باشد. «العورهٔ» هر چیزی است که از آن شرم و حیا می‌شود و هر حالتی است که در مرزها یا در جنگ از آن ترسیده می‌شود. در برخی نسخه‌ها با زاء (العوزهٔ) آمده است که از این سخن عرب است: «أعوزه الشیء» زمانی که به چیزی نیاز پیدا کند و توان آن را نداشته باشد، و «عوز الشیء عوزاَ» هرگاه آن را نیابد، «عوز الرجل أعوز» هنگامی که به فقر و تنگدستی گرفتار آید.

«ما كنّا له مقرنين» يعنی ما را ياری آن نبود. «بسم الله مخرجی» يعنی بيرون رفتنم با ياری جستن از اسم خداوند است. «الوتر» با كسره و فتحه واو به معنای تك و بی‌همتا است و خداوند در ذاتش واحد است به طوری كه تقسيم و تجزيه شدن را نمی‌پذيرد، و در صفاتش واحد است به طوری كه هيچ مثل و مانندی برای او نيست، و خداوند در افعالش واحد است زيرا هيچ شريك و ياوری ندارد. كبير يعنی بزرگ در ذات، و متكبر كسی است كه بزرگی و جبروتش را آشكار كرده است، و گفته شده به معنای بزرگی است كه صاحب كبرياء و جبروت است و گفته شده از صفات مخلوقات برتری يافته و گفته شده بر مخلوقات سركش متكبر است. و تاء در متكبّر به جهت تنهايی و ويژه بودن است نه به جهت پرداختن و تكلف.

وفیّ كسی است كه به وعده‌ها و عهد و پيمان‌های خويش وفا می‌كند. عزيز، چيره نيرومندی است كه مغلوب نمی‌شود و عزت در اصل به معنای قوت و شدت و چيرگی است. مؤمن كسی است كه وعده‌اش را بر بنگانش راست می‌گرداند پس اين كلمه از ايمان به معنای تصديق است يا اينكه آنان را در قيامت از عذاب خويش امان می‌دهد كه در اين صورت از امان و امنيت كه متضاد ترس و خوف است گرفته شده است.

«المهيمن» گفته شده به معنای مراقب و ناظر است و گفته شده به معنای شاهد و نيز گفته شده به معنای امانت‌دار است و گفته شده انجام دهنده امور مخلوقات و نيز گفته شده اصل آن مؤيمِن بوده و هاء جايگزين همزه شده است و اين كلمه بر وزن مفيعل از ريشه امانت است.

«يا موجوداً» يعنی هر كس خواهان او باشد، او را می‌يابد. «مكنون» كسی است كه كنه ذاتش از مخلوقات پوشيده باشد. مخزون نيز به همين معنی است يا اينكه شناخت و الطاف ويژه‌اش از كسانی كه اولياي او نيستند، پنهان و منع می‌شود. الحیّ كسی است كه صحيح باشد كه بداند و توانا باشد. القيوم كسی است كه همواره به تدبير مخلوقات می‌پردازد يا قائم به ذاتی كه هر چيزی بدان قوام می‌گيرد. شامخ يعنی بلند و والاـ السلام يعنی كسی كه از همه عيب و نقص‌ها سالم باشد. سلطان مصدر به معنای سلطنت و حكومت است.

الضرير كسی است كه زيان و بدحالی به او رسيده، و گاهی به معنای شخصی كه بينايی‌اش را از دست داده و نيز بر بيمار لاغر اطلاق می‌شود. «جعلته مع قوّتك» يعنی با اين اسم اشياء را آفريدی و امور را اداره كردی همانطور كه در ديگر احاديث و دعاها ذكر شد، و خردهای ما قادر به فهيمدن و درك كردن او نيستند، و در برخی نسخه‌ها اينگونه ذكر شده: «جعلته سرّك مع قوّتك» يعنی اين اسم را پنهان داشتی همانطور كه كنه قدرت و سلطنت خود را پنهان داشتی.

«نوّرته بكلماتك» يعنی با ديگر نام‌هايت يا با تقديرهايت يا با علوم و معارفت يا با پيامبرانت و اوصيای آنان كه درود خدا بر آنان باد. همانطور كه پيشتر ذكر آن رفت.

«فإنّی بك» يعنی به تو سوگند ياد می‌كنم يا به تو توسل می‌جويم يا بدين معنی است كه وجود من و همه كارهايم برای توست. «تلافيته» يعنی جبران نمايی .

«الدعة» يعنی آرامش و فراخی زندگی. «أعيتنی المسالك» يعنی راه‌هايی كه برای راحتی از مصيبت‌ها پيمودم مرا سرگردان و

آزرده خاطر کرد و این امر برایم میسّر نشد. جوهری گوید: «عیی» زمانی است که به جایی رهنمود نگردد و «عییت بامری» زمانی است که راه به جایی نبری، و «أعیی الرجل فی المشی» یعنی آن مرد از راه رفتن ناتوان ماند، و «داء عیاء» یعنی بیماری سختی که هیچ درمانی نداشته باشد گویی پزشکان را ناتوان ساخته است.

و شاید «الاسم الجامع» اسمی باشد که خداوند متعال در آن تنها گشته و بر کنه ذات دلالت دارد زیرا همه امور بزرگ و صفات والایی که مخلوقات از درک کنه آن بازداشته شده‌اند در این اسم می‌گنجد (قرار می‌گیرد)، که در باب اسمهای خداوند به همراه اسم‌هایی که به آن دلالت می‌کرد اشاره شد و شرح برخی از اسم‌ها در این جلد و برخی دیگر در کتاب «توحید» بیان شد و ما به جهت از آن مبحث فاصله گرفتیم، بدان اشاره کردیم و خداوند توفیق دهنده همه کارها است.

**[ترجمه]

«۲»

الْإِقْبَالُ، أَخْبَرَنَا جَمَاعَةٌ قَدْ ذَكَرْنَا بَعْضَ أَسْمَائِهِمْ فِي الْجُزْءِ الْأَوَّلِ مِنَ الْمُهِمَّاتِ بِطُرُقِهِمُ الْمَرْضِيَّاتِ إِلَى الْمَشَايِخِ الْمُعَظَّمِينَ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانِ وَ الْحُسَيْنِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ وَ جَعْفَرِ بْنِ قُولَوَيْهِ وَ أَبِي جَعْفَرٍ الطُّوسِيِّ وَ غَيْرِهِمْ بِإِسْنَادِهِمْ جَمِيعاً إِلَى سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ مِنْ كِتَابِ فَضْلِ الدُّعَاءِ الْمُتَّفَقِ عَلَى ثِقَتِهِ وَ فَضْلِهِ وَ عَدَالَتِهِ بِإِسْنَادِهِ فِيهِ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: صَلَاةُ الْعِيدَيْنِ تُكَبِّرُ فِيهِمَا اثْنَتَيْ عَشْرَةَ تَكْبِيرَةً سَبْعَ تَكْبِيرَاتٍ فِي الْأُولَى وَ خَمْسَ تَكْبِيرَاتٍ فِي الثَّانِيَةِ تُكَبِّرُ بِاسْتِفْتَاحِ الصَّلَاةِ ثُمَّ تَقْرَأُ الْحَمْدَ وَ سُورَةَ

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّکَ الْأَعْلَی ثُمَّ تُکَبِّرُ فَتَقُولُ اللَّهُ أَکْبَرُ أَهْلَ الْکِبْرِیَاءِ وَ الْعَظَمَهِ وَ الْجَلَالِ وَ الْقُدْرَهِ وَ السُّلْطَانِ وَ الْعِزَّهِ وَ الْمَغْفِرَهِ وَ الرَّحْمَهِ اللَّهُ أَکْبَرُ أَوَّلُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ آخِرُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ بَدِیعُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ مُنْتَهَاهُ وَ عَالِمُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ مُنْتَهَاهُ اللَّهُ أَکْبَرُ مُدَبِّرُ الْأُمُورِ بَاعِثُ مَنْ فِی الْقُبُورِ قَابِلُ الْأَعْمَالِ مُبْدِئُ الْخَفِیَّاتِ مُعْلِنُ السَّرَائِرِ وَ مُصَیِّرُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ مَرَدُّهُ إِلَیْهِ اللَّهُ أَکْبَرُ عَظِیمُ الْمَلَکُوتِ شَدِیدُ الْجَبَرُوتِ حَیٌّ لَا یَمُوتُ اللَّهُ أَکْبَرُ دَائِمٌ لَا یَزُولُ- إِذا قَضی أَمْراً فَإِنَّما یَقُولُ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ ثُمَّ تُکَبِّرُ وَ تَرْکَعُ وَ تَسْجُدُ سَجْدَتَیْنِ فَذَلِکَ سَبْعُ تَکْبِیرَاتٍ أَوَّلُهَا اسْتِفْتَاحُ الصَّلَاهِ وَ آخِرُهَا تَکْبِیرَهُ الرُّکُوعِ وَ تَقُولُ فِی رُکُوعِکَ خَشَعَ قَلْبِی وَ سَمْعِی وَ بَصَرِی وَ شَعْرِی وَ بَشَرِی وَ مَا أَقَلَّتِ الْأَرْضُ مِنِّی لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ سُبْحَانَ رَبِّیَ الْعَظِیمِ وَ بِحَمْدِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَإِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ تَزِیدَ فَزِدْ مَا شِئْتَ ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَکَ مِنَ الرُّکُوعِ وَ تَعْتَدِلُ وَ تُقِیمُ صُلْبَکَ وَ تَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ الْحَوْلُ وَ الْعَظَمَهُ وَ الْقُوَّهُ وَ الْعِزَّهُ وَ السُّلْطَانُ وَ الْمُلْکُ وَ الْجَبَرُوتُ وَ الْکِبْرِیَاءُ وَ ما سَکَنَ فِی اللَّیْلِ وَ النَّهارِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ لَا شَرِیکَ لَهُ- ثُمَّ تَسْجُدُ وَ تَقُولُ فِی سُجُودِکَ- سَجَدَ وَجْهِیَ الْبَالِی الْفَانِی الْخَاطِئُ الْمُذْنِبُ لِوَجْهِکَ الْبَاقِی الدَّائِمِ الْعَزِیزِ الْحَکِیمِ غَیْرَ مُسْتَنْکِفٍ وَ لَا مُسْتَحْسِرٍ وَ لَا مُسْتَعْظِمٍ وَ لَا مُتَجَبِّرٍ بَلْ بَائِسٌ فَقِیرٌ خَائِفٌ مُسْتَجِیرٌ عَبْدٌ ذَلِیلٌ مَهِینٌ حَقِیرٌ سُبْحَانَکَ وَ بِحَمْدِکَ أَسْتَغْفِرُکَ وَ أَتُوبُ إِلَیْکَ- ثُمَّ تُسَبِّحُ وَ تَرْفَعُ رَأْسَکَ وَ تَقُولُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ عَلِیٍّ وَ فَاطِمَهَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ وَ الْأَئِمَّهِ وَ اغْفِرْ لِی وَ ارْحَمْنِی وَ لَا تَقْطَعْ بِی عَنْ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ وَ اجْعَلْنِی

مَعَهُمْ وَ فِیهِمْ وَ فِی زُمْرَتِهِمْ وَ مِنَ الْمُقَرَّبِینَ آمِینَ یَا رَبَّ الْعَالَمِینَ- ثُمَّ تَسْجُدُ الثَّانِیَهَ وَ تَقُولُ مِثْلَ الَّذِی قُلْتَ فِی الْأُولَی فَإِذَا نَهَضْتَ فِی الثَّانِیَهِ تَقُولُ- بَرِئْتُ إِلَی اللَّهِ مِنَ الْحَوْلِ وَ الْقُوَّهِ- لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ- ثُمَّ تَقْرَأُ فَاتِحَهَ الْکِتَابِ وَ سُورَهَ الشَّمْسِ وَ ضُحاها ثُمَّ تُکَبِّرُ وَ تَقُولُ:

اللَّهُ أَكْبَرُ خَشَعَتْ لَکَ یَا رَبِّ الْأَصْوَاتُ وَ عَنَتْ لَکَ الْوُجُوهُ وَ حَارَتْ مِنْ دُونِکَ الْأَبْصَارُ اللَّهُ أَکْبَرُ کَلَّتِ الْأَلْسُنُ عَنْ صِفَهِ عَظَمَتِکَ وَ النَّوَاصِی کُلُّهَا بِیَدِکَ وَ مَقَادِیرُ الْأُمُورِ کُلُّهَا إِلَیْکَ- لَا یَقْضِی فِیهَا غَیْرُکَ وَ لَا یَتِمُّ شَیْ ءٌ مِنْهَا دُونَکَ اللَّهُ أَکْبَرُ أَحَاطَ بِکُلِّ شَیْ ءٍ عِلْمُکَ وَ قَهَرَ کُلَّ شَیْ ءٍ عِزُّکَ وَ نَفَذَ فِی کُلِّ شَیْ ءٍ أَمْرُکَ وَ قَامَ کُلُّ شَیْ ءٍ بِکَ اللَّهُ أَکْبَرُ تَوَاضَعَ کُلُّ شَیْ ءٍ لِعَظَمَتِکَ وَ ذَلَّ کُلُّ شَیْ ءٍ لِعِزِّکَ وَ اسْتَسْلَمَ کُلُّ شَیْ ءٍ لِقُدْرَتِکَ وَ خَضَعَ کُلُّ شَیْ ءٍ لِمُلْکِکَ اللَّهُ أَکْبَرُ- ثُمَّ تُکَبِّرُ وَ تَقُولُ وَ أَنْتَ رَاکِعٌ مِثْلَ مَا قُلْتَ فِی رُکُوعِکَ الْأَوَّلِ وَ کَذَلِکَ فِی السُّجُودِ وَ مَا قُلْتَ فِی الرَّکْعَهِ الْأُولَی ثُمَّ تَتَشَهَّدُ بِمَا تَتَشَهَّدُ بِهِ فِی سَائِرِ الصَّلَوَاتِ فَإِذَا فَرَغْتَ دَعَوْتَ بِمَا أَحْبَبْتَ لِلدِّینِ وَ الدُّنْیا(۱).

**[ترجمه]اقبال: سعد ابن عبدالله از امام صادق روایت می کند که فرمود: در نماز دو عید دوازده تکبیر گفته می‌شود که هفت تکبیر در رکعت اوّل، و پنج تکبیر در رکعت دوّم، و چون به نماز برخاستی یک بار تکبیر می گویی سپس سوره حمد و سوره اعلی را می‌خوانی سپس تکبیر می گویی و بعد این دعا را می‌خوانی: «او شایسته کبریاء و بزرگی و شایسته شکوه و قدرت وشایسته حکومت و عزت و شایسته مغفرت و رحمت است. خداوندی که آغاز هر چیز و پایان آن است. او پدیدآورنده هر چیز و به پایان برنده آن‌ها است و دانا بر هر چیز و انتهای آن است. خداوند بزرگ است. و او گرداننده امور، و برانگیزنده خفتگان در گورهاست، و پذیرنده اعمال و پدید آورنده اسرار، و آشکارکننده ضمائر است و فرجام همه چیز است و بازگشت همه چیز به سوی او است. خداوند بزرگ است او قدرتش بسیار بزرگ و شوکتش بسیار قوی است، و زنده ای است جاویدان و الله اکبر و پاینده ای است بی زوال، چون وقوع امری را تقدیر کند فقط (کافی است) به او بگوید: باش تا موجود باشد.» سپس تکبیر می گویی و رکوع می کنی و دو سجده می‌روی که آن هفت تکبیر است، اولین تکبیر برای شروع نماز و آخرین آن تکبیر رکوع است، و در رکوعت سه بار این دعا را می گویی: «قلب، گوش، چشم، مو، پوست و آنچه از من که بر روی زمین است فروتنی کرد، پروردگار بزرگ خود را تقدیس می‌کنم و به سپاس نعمت او پرداخته‌ام.» پس اگر دوست داشتی بر آن بیفزایی هر چند بار که خواستی دعا را تکرار کن. سپس سرت را از رکوع بلند می کنی و راست می‌ایستی و پشت خود را راست می کنی و می گویی:

«خَشَعَ قَلْبِی وَ سَمْعِی وَ بَصَرِی وَ شَعْرِی وَ بَشَرِی وَ مَا أَقَلَّتِ الْأَرْضُ مِنِّی لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ سُبْحَانَ رَبِّیَ الْعَظِیمِ وَ بِحَمْدِهِ» سپاس برای خداوند است و جنبش و عظمت و قوت و عزت و حکومت و پادشاهی و شوکت و کبریاء و آنچه در شب و روز آرام و تکاپو دارد فقط از آنِ پروردگار جهانیان است پاک و منزه است پروردگار عظیم من و حمد مخصوص اوست.»

سپس سرت را از رکوع بلند می کنی و صاف و استوار می ایستی و می گویی:

«حمد و ستایش مخصوص خداست و قوت و عظمت وعزت و سلطنت و پادشاهی و جبروت و متعالی بودن مخصوص خدا است و آنچه در شب و روز ساکن است برای خداوند پروردگار عالمیان است.»

سپس سجده می‌روی و در سجده‌ات می گویی: «چهره پوسیده فناپذیر خطاکار گناه‌بار من برای ذات پاینده ماندگار عزیز حکیم تو سجده نمود بی‌آنکه سر باز زنم و درمانده و خسته شوم و بزرگ‌بین و متکبر باشم، بلکه بینوایی فقیر و ترسان و پناه آورده، و بنده خوار و زبون و ناچیز هستم. تو را منزه می‌دانم از همه آنچه تو را درخور نیست و تو را سپاس می گویم و از تو آمرزش می‌طلبم و به سوی تو توبه می کنم.»

سپس خداوند را تسبیح می گویی و سرت را بلند می کنی و می گویی: «پروردگارا بر محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و امامان درود بفرست و مرا بیامرز و بر من رحم کن و مرا در دنیا و آخرت از محمـد و آل محمد جدا نگردان و مرا با آنان و در میان آنان و از گروه آنان و از مقربان درگاهات قرار بده ای پروردگار جهانیان.»

سپس دوباره سجده می کنی و همان دعایی را که در سجده اول گفتی، می گویی و چون از سجده دوم برخاستی می گویی: «از هر تغییر و قدرتی به سوی خدا بیزاری جستهام و هیچ جنبش و نیرویی نیست جز به یاری خداوند.»

سپس سوره فاتحه و سوره شمس را می‌خوانی سپس تکبیر گفته می گویی:

«ای پروردگارم آوازها در برابر جلال و شکوهت پست و خاموش گشته، و چهره های کبرآمیز مستکبران در آستان صولت و شوکتت تسلیم و متواضع شد، و چشمها در مقابل پرتو جلال و هیبتت خیره گشته، و زبانها تحت تأثیر عظمتت کندی گرفته است، همه موجودات در قبضه قدرت تو اند، و مقدّرات امور یکسره به دست توست چنان که جز تو کسی در باره آن‌ها فرمان نمی‌رانـد، و چیزی از آن‌ها بی مشیّت تو به انجام نمی رسد، خدونـد بزرگ است، حفظ و حراست تو همه چیز را فرا گرفته، و قـدرتت همه چیز را مقهور خویش ساخته، و فرمانت در باره همه چیزها نافـذ و روان گشـته، و وجود همه موجودات به مدد تو به‌پا خاسته، و هر چیز در آستان عظمتت به زانوی خضوع افتاده، و همه هستی در برابر عزّتت خوار و پست شده، و همه چیز در برابر قدرتت تسلیم گشته، و همه هستی‌ها خاضع و مطیع مالکیت تو شده است، خداوند بزرگ است.»

سپس تکبیر می گویی در حالت رکوع همان جملاتی را که در رکوع اول گفتی تکرار می کنی و نیز در سجده همان جملات سجـده رکعت اول را تکرار می کنی سپس همان تشـهدی را که در نمازهای دیگر بـدان شـهادت می‌دادی، می‌خوانی و چون نماز را به پایان رساندی به هر آنچه از امر دین و دنیا که دوست داری، درخواست کن. - . اقبال : ۴۲۸ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام و آخر کل شی ء أقول فی الفقیه (۲)

بروایه الکنـانی و آخره و فیه و عـالم کـل شـی ء و معـاده مع زیـادات أخر مبـدی الخفیات بغیر همز أی مظهرها و فی النهایه فیه ادعوا الله عز و جل و لا تستحسـروا أی لا تملوا و هو اسـتفعال من حسر إذا أعیا و تعب یحسر حسورا فهو حسیر و لا مستعظم أی متعظم لنفسی و المهین الحقیر و الضعیف و الأئمه أی تذکرهم علیهم السلام و فی زائد الفوائد بعده تعدهم واحدا واحدا.

و فی القاموس قطع بزیـد کعنی فهو مقطوع به عجز عن سـفره بأی سـبب کان أو حیل بینه و بین ما یؤمله و فیهم أی من بینهم أو فی أتباعهم و قوله فی زمرتهم کأنه تأکید له.

و قال فی النهایه الخشوع فی الصوت و البصـر کالخضوع فی البدن و قال کل من ذل و استکان و خضع فقد عنا یعنو و هو عان و

حارت من دونک لیس فی الفقیه کلمه من و هو أظهر أی حارت عندک أی قبل الوصول إلیک فکیف إذا وصلت و لا یتم شی ء منها دونک أی بدون تدبیرک و إرادتک.

ص: ۶۲

۱- ۱. الإقبال: ۴۲۸.

۲- ۲. الفقیه ج ۱ ص ۳۲۴.

قوله ثم تکبر الظاهر أنه کان ثم ترکع و علی ما فی النسخ لعله تأکید و إن کان خبر أبی الصباح فی الفقیه أیضا یوهم کون التکبیرات و القنوتات فی الثانیه أیضا خمسا لکن التصریح فی أول الخبر بالعدد یأبی عن ذلک مع مخالفته للإجماع و سائر الروایات.

أَقُولُ ثُمَّ قَالَ السَّيِّدُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ مِنْ غَيْرِ هَذِهِ الرِّوَايَهِ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْ صَلَاهِ عِيدِ الْأَضْحَى فَادْعُ بِهَذَا الدُّعَاءِ:(١) اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِلَهاً وَاحِداً وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ وَ لَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّنَا وَ رَبُّ آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ أَنْجَزَ وَعْدَهُ وَ نَصَرَ عَبْدَهُ وَ أَعَزَّ جُنْدَهُ وَ هَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ فَ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ سُبْحَانَ اللَّهِ كُلَّمَا سَبَّحَ اللَّهَ شَيْ ءٌ وَ كَمَا يُحِبُّ اللَّهُ أَنْ يُسَبَّحَ وَ كَمَا يَنْبَغِي لِكَرَمِ وَجْهِهِ وَ عِزِّ جَلَالِهِ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ كُلَّمَا كَبَّرَ اللَّهَ شَيْ ءٌ وَ كَمَا يُحِبُّ اللَّهُ أَنْ يُكَبَّرَ وَ كَمَا يَنْبَغِي لِكَرَمِ وَجْهِهِ وَ عِزِّ جَلَالِهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ كُلَّمَا حَمِدَ اللَّهَ شَيْ ءٌ وَ كَمَا يُحِبُّ اللَّهُ أَنْ يُحْمَدَ وَ كَمَا يَنْبَغِي لِكَرَمِ وَجْهِهِ وَ عِزِّ جَلَالِهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كُلَّمَا هَلَّلَ اللَّهَ شَيْ ءٌ وَ كَمَا يُحِبُّ اللَّهُ أَنْ يُهَلَّلَ وَ كَمَا يَنْبَغِي لِكَرَمِ وَجْهِهِ وَ عِزِّ جَلَالِهِ وَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَدَدَ الشَّفْعِ وَ الْوَتْرِ وَ عَدَدَ كُلِّ نِعْمَهٍ أَنْعَمَهَا اللَّهُ عَلَيَّ وَ عَلَى أَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ مِمَّنْ كَانَ أَوْ يَكُونُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ أُعِيذُ نَفْسِي وَ دِينِي وَ سَمْعِي وَ بَصَرِي وَ جَسَدِي وَ جَمِيعَ جَوَارِحِي وَ مَا أَقَلَّتِ الْأَرْضُ مِنِّي وَ أَهْلِي وَ مَالِي وَ وُلْدِي وَ جَمِيعَ مَنْ تَشْمَلُهُ عِنَايَتِي وَ جَمِيعَ مَا رَزَقْتَنِي يَا رَبِّ وَ كُلَّ مَنْ يَعْنِينِي أَمْرُهُ بِاللَّهِ الَّذِي لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ- لا تَأْخُذُهُ سِنَهٌ وَ لا نَوْمٌ لَهُ ما فِي السَّماواتِ وَ ما فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ ما بَيْنَ

١- ١. الإقبال ص ۴۲۹.

أَيْدِيهِمْ وَ ما خَلْفَهُمْ وَ لا يُحِيطُونَ بِشَيْ ءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِما شاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ وَ لا يَؤُدُهُ حِفْظُهُما وَ هُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ- قُلْ لَوْ كانَ الْبَحْرُ مِداداً لِكَلِماتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِماتُ رَبِّي وَ لَوْ جِئْنا بِمِثْلِهِ مَدَداً- قُلْ إِنَّما أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحى إِلَيَّ أَنَّما إِلهُكُمْ إِلهٌ واحِدٌ فَمَنْ كانَ يَرْجُوا لِقاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صالِحاً وَ لا يُشْرِكْ بِعِبادَةِ رَبِّهِ أَحَداً- وَ الصَّافَّاتِ صَفًّا فَالزَّاجِراتِ زَجْراً- فَالتَّالِياتِ ذِكْراً إِنَّ إِلهَكُمْ لَواحِدٌ- رَبُّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُما وَ رَبُّ الْمَشارِقِ- إِنَّا زَيَّنَّا السَّماءَ الدُّنْيا بِزِينَةٍ الْكَواكِبِ- وَ حِفْظاً مِنْ كُلِّ شَيْطانٍ مارِدٍ- لا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلى وَ يُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جانِبٍ دُحُوراً وَ لَهُمْ عَذابٌ واصِبٌ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهابٌ ثاقِبٌ- فَاسْتَفْتِهِمْ أَ هُمْ أَشَدُّ خَلْقاً أَمْ مَنْ خَلَقْنا إِنَّا خَلَقْناهُمْ مِنْ طِينٍ لازِبٍ- سُبْحانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ- وَ سَلامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ- يا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطارِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ فَانْفُذُوا لا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطانٍ- فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ- يُرْسَلُ عَلَيْكُما شُواظٌ مِنْ نارٍ وَ نُحاسٌ فَلا تَنْتَصِرانِ- فَبِأَيِّ آلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبانِ- لَوْ أَنْزَلْنا هذَا الْقُرْآنَ عَلى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خاشِعاً مُتَصَدِّعاً مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَ تِلْكَ الْأَمْثالُ نَضْرِبُها لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ- هُوَ اللَّهُ الَّذِي لا إِلهَ إِلَّا هُوَ عالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهادَةِ هُوَ الرَّحْمنُ الرَّحِيمُ- هُوَ اللَّهُ الَّذِي لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ- هُوَ اللَّهُ الْخالِقُ الْبارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْماءُ الْحُسْنى يُسَبِّحُ لَهُ ما فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ- قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ- وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ- قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ مِنْ شَرِّ ما خَلَقَ- وَ مِنْ شَرِّ غاسِقٍ إِذا وَقَبَ- وَ مِنْ شَرِّ النَّفَّاثاتِ فِي الْعُقَدِ- وَ

مِنْ شَرِّ حاسِدٍ إِذا حَسَدَ- قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ النَّاسِ- إِلهِ النَّاسِ مِنْ شَرِّ الْوَسْواسِ الْخَنَّاسِ- الَّذِی یُوَسْوِسُ فِی صُدُورِ النَّاسِ مِنَ الْجِنَّهِ وَ النَّاسِ: اللَّهُمَّ إِنَّکَ تَرَی وَ لَا تُرَی وَ أَنْتَ بِالْمَنْظَرِ الْأَعْلَی وَ إِلَیْکَ الرُّجْعَی وَ الْمُنْتَهَی وَ لَکَ الْآخِرَهُ وَ الْأُولَی اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِکَ أَنْ نَذِلَّ أَوْ نَخْزَی اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ عَبْدِکَ وَ رَسُولِکَ وَ آلِهِ بِأَفْضَلِ صَلَوَاتِکَ وَ اغْفِرْ لِی وَ لِوَالِدَیَّ وَ مَا وَلَدَا وَ لِجَمِیعِ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِینَ وَ الْمُسْلِمَاتِ الْأَحْیَاءِ مِنْهُمْ وَ الْأَمْوَاتِ وَ الْأَهْلِ وَ الْقَرَابَاتِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِی لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ لِجَمِیعِ ظُلْمِی وَ جُرْمِی وَ ذُنُوبِی وَ إِسْرَافِی عَلَی نَفْسِی وَ أَتُوبُ إِلَیْکَ اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِی قَلْبِی نُوراً وَ فِی سَمْعِی نُوراً وَ فِی بَصَرِی نُوراً وَ مِنْ بَیْنِ یَدَیَّ نُوراً وَ مِنْ خَلْفِی نُوراً وَ مِنْ فَوْقِی نُوراً وَ مِنْ تَحْتِی نُوراً وَ أَعْظِمْ لِیَ النُّورَ وَ اجْعَلْ لِی نُوراً أَمْشِی بِهِ فِی النَّاسِ وَ لَا تَحْرِمْنِی نُورَکَ یَوْمَ أَلْقَاکَ- إِنَّ فِی خَلْقِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ اخْتِلافِ اللَّیْلِ وَ النَّهارِ لَآیاتٍ لِأُولِی الْأَلْبابِ- الَّذِینَ یَذْکُرُونَ اللَّهَ قِیاماً وَ قُعُوداً وَ عَلی جُنُوبِهِمْ وَ یَتَفَکَّرُونَ فِی خَلْقِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ رَبَّنا ما خَلَقْتَ هذا باطِلًا سُبْحانَکَ فَقِنا عَذابَ النَّارِ- رَبَّنا إِنَّکَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَیْتَهُ وَ ما لِلظَّالِمِینَ مِنْ أَنْصارٍ- رَبَّنا إِنَّنا سَمِعْنا مُنادِیاً یُنادِی لِلْإِیمانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّکُمْ فَآمَنَّا رَبَّنا فَاغْفِرْ لَنا ذُنُوبَنا وَ کَفِّرْ عَنَّا سَیِّئاتِنا وَ تَوَفَّنا مَعَ الْأَبْرارِ- رَبَّنا وَ آتِنا ما وَعَدْتَنا عَلی رُسُلِکَ وَ لا تُخْزِنا یَوْمَ الْقِیامَهِ إِنَّکَ لا تُخْلِفُ الْمِیعادَ سُبْحَانَ رَبِّ الصَّبَاحِ الصَّالِحِ فَالِقِ الْإِصْبَاحِ وَ جَاعِلِ اللَّیْلِ سَکَناً وَ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ حُسْبَاناً اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوَّلَ یَوْمِی هَذَا صَلَاحاً وَ أَوْسَطَهُ فَلَاحاً وَ آخِرَهُ نَجَاحاً اللَّهُمَّ مَنْ أَصْبَحَ وَ حَاجَتُهُ إِلَی مَخْلُوقٍ وَ طَلِبَتُهُ إِلَیْهِ فَإِنَّ حَاجَتِی وَ طَلِبَتِی إِلَیْکَ لَا شَرِیکَ لَکَ- اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ- لا تَأْخُذُهُ سِنَهٌ وَ لا نَوْمٌ لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِی یَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ یَعْلَمُ ما بَیْنَ أَیْدِیهِمْ وَ ما خَلْفَهُمْ وَ

لا يُحِيطُونَ بِشَيْ ءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِما شاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ وَ لا يَؤُدُهُ حِفْظُهُما وَ هُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ- لا إِكْراهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَهِ الْوُثْقى- لَا انْفِصامَ لَها وَ اللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ- اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَى النُّورِ وَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِياؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُماتِ أُولئِكَ أَصْحابُ النَّارِ هُمْ فِيها خالِدُونَ- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ- قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ مِنْ شَرِّ ما خَلَقَ- وَ مِنْ شَرِّ غاسِقٍ إِذا وَقَبَ وَ مِنْ شَرِّ النَّفَّاثاتِ فِي الْعُقَدِ- وَ مِنْ شَرِّ حاسِدٍ إِذا حَسَدَ- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ- قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ النَّاسِ- إِلهِ النَّاسِ مِنْ شَرِّ الْوَسْواسِ الْخَنَّاسِ- الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ مِنَ الْجِنَّهِ وَ النَّاسِ- سُبْحانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ- وَ سَلامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الَّتِي إِذَا دُعِيتَ بِهَا عَلَى مَغَالِقِ أَبْوَابِ السَّمَاءِ لِلْفَتْحِ انْفَتَحَتْ وَ أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الَّتِي إِذَا دُعِيتَ بِهَا عَلَى مَضَايِقِ الْأَرَضِينَ لِلْفَرَجِ انْفَرَجَتْ وَ أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الَّتِي إِذَا دُعِيتَ بِهَا عَلَى الْبَأْسَاءِ وَ الضَّرَّاءِ لِلْكَشْفِ تَكَشَّفَتْ وَ أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الَّتِي إِذَا دُعِيتَ بِهَا عَلَى أَبْوَابِ الْعُسْرِ تَيَسَّرَتْ وَ أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الَّتِي إِذَا دُعِيتَ بِهَا عَلَى الْأَمْوَاتِ لِلنُّشُورِ انْتَشَرَتْ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُعَرِّفَنِي بَرَكَهَ هَذَا الْيَوْمِ وَ يُمْنَهُ وَ تَرْزُقَنِي خَيْرَهُ وَ تَصْرِفَ عَنِّي شَرَّهُ وَ تَكْتُبَنِي فِيهِ مِنْ خِيَارِ حُجَّاجِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ الْمَبْرُورِ حَجُّهُمُ الْمَشْكُورِ سَعْيُهُمُ الْمَغْفُورِ ذُنُوبُهُمُ الْمُكَفَّرِ عَنْهُمْ سَيِّئَاتُهُمْ وَ أَنْ تُوَسِّعَ عَلَيَّ فِي رِزْقِي وَ تَقْضِيَ عَنِّي دَيْنِي وَ تُؤَدِّيَ عَنِّي أَمَانَتِي وَ تَكْشِفَ عَنِّي ضُرِّي وَ تُفَرِّجَ عَنِّي هَمِّي وَ غَمِّي وَ كَرْبِي وَ تُبَلِّغَنِي أَمَلِي وَ تُعْطِيَنِي سُؤْلِي وَ مَسْأَلَتِي وَ تَزِيدَنِي فَوْقَ رَغْبَتِي وَ تُوصِلَنِي إِلَى بُغْيَتِي سَرِيعاً عَاجِلًا

وَ تَخَيَّرَ لِي وَ تَخْتَارَ لِي بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ- وَ اجْعَلِ اسْمِي فِي هَذَا الْيَوْمِ فِي السُّعَدَاءِ وَ رُوحِي مَعَ الشُّهَدَاءِ وَ إِحْسَانِي فِي عِلِّيِّينَ وَ إِسَاءَتِي مَغْفُورَةً وَ هَبْ لِي يَقِيناً تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي وَ إِيمَاناً يَذْهَبُ بِالشَّكِّ عَنِّي وَ آتِنِي فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَ قِنِي عَذَابَ النَّارِ(۱).

**[ترجمه]این فرموده امام علیه السلام «و آخر کل شیء» می گویم در کتاب فقیه - . فقیه ۱ : ۳۲۴ - به روایت کنانی «و آخره» ذکر شـده است و در آن «و عـالم کل شـیء و معاده» به همراه زیادت‌های دیگری در دعا آمـده است. «مبـدی الخفیات» بـدون همزه یعنی آشـکار کننده نهان‌ها. در النهایهٔ آمده است که در آن خداوند را دعا کنید و «لا تستحسـروا» یعنی درمانده و آزرده خاطر نشوید. این کلمه باب اسـتفعال است«حسـر یحسـر حسورا فهو حسیر» زمانی که درمانده و خسته شود و «لا مستعظم» یعنی به خود متکبر و بزرگ بین نمی‌شوم. «المهین» نـاچیز و ضـعیف است. «و الائمـهٔ» یعنی امامـان علیهم السـلام را نام می‌بری و در زوائد الفوائد پس از این کلمه آمده است: یکی یکی نام امامان را ذکر می کنی.

در القـاموس آمـده است: «قطع بزیـد» بر وزن «عَنِی» فهو مقطوع به، یعنی به هر دلیل یا سـبب که میان او و رسـیدن به آرزویش ممانعت ایجاد کرد، از سـفرش بازماند. «و فیهم» یعنی از میان آنان یا از جمله پیروان آنان. و سخن ایشان «و فی زمرتهم» گویی تاکیدی برای عبارت قبلی است.

در النهایه گوید: خشوع در صدا و چشم مانند خضوع در بدن است و گوید: هر کس زبون و فروتن و خاضع شود در واقع «عنا یعنو فهو عان» یعنی فروتنی کرده پس او فروتن است. «حارت من دونک» در الفقیه «من» ذکر نشده است و آن آشکار تر است یعنی «حارت عنـدک» یعنی پیش از رسـیدن به تو حیران مانـده‌انـد پس چه برسـد به زمانی که به تو برسـند. «لا یتمّ شـیء منها دونک» یعنی چیزی از آن‌ها بدون تدبیر و اراده تو انجام نمی گیرد.

سخن ایشان: «ثمّ تکبّر» آشـکارتر این است که به جای آن «ثمّ ترکع» باشد و بر اساس آنچه در نسخه‌ها آمده است شاید تاکید باشد هر چند که روایت ابوصـباح در فقیه نیز به وهم می‌اندازد که شمار تکبیرها و دعاها در رکعت دوم نیز پنج باشد اما اشاره صریح به تعداد آن در ابتدای حدیث، این را نمی‌پذیرد و همچنین با اجماع و دیگر روایات مخالفت دارد.

می گویم: سپس سید رضی الله عنه فرمود: و از غیر این روایت هنگامی که نماز عید قربان را به پایان بردی این دعا را بخوان: - . اقبال : ۴۲۹ -

«الله اکبر لا اله الا الله وحمـد مخصوص خـداست. هیـچ معبودی جز خداونـد بردبار بخشـنده نیست و هیـچ معبودی جز خداونـد بلنـد مرتبه بزرگ نیست. هیـچ معبـودی جز خداونـد نیست، معبود یکتـاست و مـا تسـلیم و فرمـانبردار او هسـتیم. هیچ معبودی جز خداونـد نیست جز او احـدی را نمی‌پرستیم هرچنـد کافران را ناخوش آیـد. هیـچ معبودی جز خداونـد یکتا نیسـت پروردگار ما و پروردگار پـدران و اجداد نخستین ماست. هیچ معبودی جز خداوند نیست، یگانه است و وعده‌اش را وفا کرد و بنده‌اش را یاری نمود و لشـکرش را غالب گردانید و به تنهایی بر احزاب غالب گشت. پادشاهی و حمد و سـپاس مخصوص او است و او بر انجام هر چیزی تواناست.

تسبیح و منزه‌گویی برای خداوند است هر بار که موجودی او را تسبیح می‌گوید و همانطوری که خداوند دوست می‌دارد تسبیح شود و همانطوری که شایسته بزگی ذات و عزت جلال و شکوهش است. خداوند از هر چیزی بزرگتر است هر بار که موجودی خداوند را بزرگ بدارد و همانطور که خداوند دوست دارد بزرگ داشته شود و همانطور که شایسته بزرگواری ذات و عزت جلالش است. حمد و سپاس مخصوص خداوند است هر بار که موجودی او را حمد و سپاس گوید و همانطور که خداوند دوست دارد حمد و سپاس شود و همانطوری که شایسته بزرگواری ذات و عزت جلالش است. هیچ معبودی جز خداوند نیست هربار که موجودی خداوند را تهلیل (لا اله الا الله) بگوید و همانطور که خداوند دوست دارد تهلیل گفته شود و همانطوری است که شایسته بزرگواری ذات و عزت جلال و شکوهش است. تسبیح و حمد و سپاس برای خداوند است به تعداد هر زوج و فرد و به تعداد هر نعمتی که خداوند بر من و بر یکی از مخلوقاتش از کسانی که بوده و تا روز قیامت خواهند بود، ارزانی داشت.

نفس خود و دین و گوش و چشم و بدن و همه اندام‌هایم و آنچه از من که بر روی زمین است و خانواده و مال و فرزندان و همه کسانی که توجه و اهتمام من شامل حالشان می‌شود و هر آنچه به من روزی داده‌ای ای پروردگارم و هر کسی که کارش به من ارتباط دارد را در پناه تو قرار می‌دهم، در پناه خداوندی که «لا اله الا هو الحی القیوم ......» - . بقره / ۲۵۵ - {معبودی جز او نیست زنده و برپادارنده است نه خوابی سبک او را فرو می گیرد و نه خوابی گران آنچه در آسمانها و آنچه در زمین است، از آنِ اوست. کیست آن کس که جز به اذن او در پیشگاهش شفاعت کند؟ آنچه در پیش روی آنان و آنچه در پشت سرشان است می داند. و به چیزی از علم او، جز به آنچه بخواهد، احاطه نمی یابند. کرسیِ او آسمانها و زمین را در بر گرفته، و نگهداری آنها بر او دشوار نیست، و اوست والایِ بزرگ.}

«قل لو کان البحر مداداً لکلماته .....» - . کهف / ۱۰۹ _ ۱۱۰ - {بگو: «اگر دریا برای کلمات پروردگارم مرکّب شود، پیش از آنکه کلمات پروردگارم پایان پذیرد، قطعاً دریا پایان می یابد، هر چند نظیرش را به مدد [آن] بیاوریم.» بگو: «من هم مثل شما بشری هستم و [لی] به من وحی می شود که خدای شما خدایی یگانه است. پس هر کس به لقای پروردگار خود امید دارد باید به کار شایسته بپردازد، و هیچ کس را در پرستش پروردگارش شریک نسازد.}

«و الصافات صفاً فالزاجرات زجراً ......» - . صافات / ۱ _ ۱۱ - {سوگند به صف بستگان- که صفی [با شکوه] بسته اند و به زجرکنندگان- که به سختی زجر می کنند و به تلاوت کنندگان [آیات الهی]، که قطعاً معبود شما یگانه است. پروردگار آسمان‌ها و زمین و آنچه میان آن دو است، و پروردگار خاورها. ما آسمان این دنیا را به زیور اختران آراستیم. و [آن را] از هر شیطان سرکشی نگاه داشتیم. [به طوری که] نمی توانند به انبوه [فرشتگانِ] عالَم بالا گوش فرادهند، و از هر سوی پرتاب می شوند. با شدّت به دور رانده می شوند، و برایشان عذابی دایم است. مگر کسی که [از سخن بالاییان] یکباره استراق سمع کند، که شهابی شکافنده از پی او می تازد. پس، [از کافران] بپرس: آیا ایشان از نظر آفرینش سخت ترند یا کسانی که [در آسمان‌ها] خلق کردیم؟ ما آنان را از گِلی چسبنده پدید آوردیم.} «سبحان ربک ربّ العزّة ...» - . صافات / ۱۸۰ _ ۱۸۲ - {منزّه است پروردگار تو، پروردگار شکوهمند، از آنچه وصف می کنند. و درود بر فرستادگان. و ستایش، ویژه خدا، پروردگار جهانیان‌است.}

«یا معشر الجنّ و الانس ان استطعتم ...» - . رحمن / ۳۳ _ ۳۶ - {ای گروه جنّیان و انسیان، اگر می توانید از کرانه های آسمانها و زمین به بیرون رخنه کنید، پس رخنه کنید. [ولی] جز با [به دست آوردن] تسلّطی رخنه نمی کنید. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟بر سَرِ شما شراره هایی از [نوع] تفته آهن و مس فروفرستاده خواهد شد، و [از کسی] یاری نتوانید طلبید. پس کدام یک از نعمتهای پروردگارتان را منکرید؟} «لو انزلنا هذا القرآن علی جبل ....» - . حشر / ۲۱ - {اگر این قرآن را بر کوهی فرومی فرستادیم، یقیناً آن [کوه] را از بیم خدا فروتن [و] از هم پاشیده می دیدی. و این مَثَلها را برای مردم می زنیم، باشد که آنان بیندیشند.}

«هو الله الذی لا اله الا هو علم الغیب و الشهادهٔ ....» - . حشر ۲۲ _ ۲۴ - {اوست خدایی که غیر از او معبودی نیست، داننده غیب و آشکار است، اوست رحمتگر مهربان. اوست خدایی که جز او معبودی نیست همان فرمانروای پاک سلامت [بخش، و] مؤمن [به حقیقت حقّه خود که] نگهبان، عزیز، جبّار [و] متکبر [است]. پاک است خدا از آنچه [با او] شریک می گردانند. اوست خدای خالق نوساز صورتگر [که] بهترین نامها [و صفات] از آنِ اوست. آنچه در آسمانها و زمین است [جمله] تسبیح او می گویند و او عزیز حکیم است.}

«قل هو الله احد الله صمد ....» - . سوره های اخلاص و فلق و ناس - {بگو:

«او خدایی است یکتا، خدای صمد. نه کس را زاده، نه زاییده از کَس، و او را هیچ همتایی نباشد.» بگو: «پناه می برم به پروردگار سپیده دم، از شرّ آنچه آفریده، و از شرّ تاریکی چون فراگیرد، و از شرّ دمندگان افسون در گره ها، و از شرّ [هر] حسود، آن گاه که حَسَد ورزد.» بگو: «پناه می برم به پروردگار مردم، پادشاه مردم، معبودِ مردم، از شرّ وسوسه گر نهانی آن کس که در سینه های مردم وسوسه می کند، چه از جنّ و [چه از] انس.»}

خداوندا، بی گمان تو می بینی و دیده نمی شوی، و در بالاترین چشم انداز قرار داری، و بازگشت و سرانجام همگان فقط به سوی توست، و مسلّما آخرت و دنیا از آن توست. خدایا، به تو پناه می بریم از اینکه خوار و رسوا شویم. خداوندا بر محمد که بنده و فرستاده‌ات است و برخاندانش بهترین درودهایت را بفرست و من و پدر و مادرم و تمام فرزندان آن‌ها و همه مردان و زنان مؤمن و مردان و زنان مسلمان، مرده‌ها و زنده‌های آنان و خویشان و نزدیکان را بیامرز. از خداوندی که هیچ معبودی جز او نیست که زنده و پاینده است آمرزش همه ظلم‌ها و جنایت‌ها و گناهان و اسرافم بر نفس خویش را خواستارم و به سوی او توبه می‌کنم.

خداوندا در دلم نور قرار ده و زبان و دیده ام را روشنی ده، و در جلو و عقب و راست و چپ، و بالای سرم و جلوی پایم روشنی قرار ده، و نور خود را بر من بسیار گردان، و مرا چنان کن که در بین مردم در پرتو نور و روشنی راه بروم، و در روز ملاقات مرا از نور محروم مدار.

«انّ فی خلق السموات و الارض و اختلاف اللیل و النهار ....» - . آل عمران / ۱۹۰ _ ۱۹۴ - {مسلماً در آفرینش آسمان‌ها و زمین، و در پی یکدیگر آمدن شب و روز، برای خردمندان نشانه هایی [قانع کننده] است. همانان که خدا را [در همه احوال] ایستاده و نشسته، و به پهلو آرمیده یاد می کنند، و در آفرینش آسمان‌ها و زمین می اندیشند [که:] پروردگارا، اینها را بیهوده

نیافریده ای منزهی تو! پس ما را از عذابِ آتش دوزخ در امان بدار. پروردگارا، هر که را تو در آتش درآوری، یقیناً رسوایش کرده ای، و برای ستمکاران یاورانی نیست. پروردگارا، ما شنیدیم که دعوتگری به ایمان فرا می خواند که: «به پروردگار خود ایمان آورید»، پس ایمان آوردیم. پروردگارا، گناهان ما را بیامرز، و بدیهای ما را بزدای و ما را در زمره نیکان بمیران. پروردگارا، و آنچه را که به وسیله فرستادگانت به ما وعده داده ای به ما عطا کن، و ما را روز رستاخیز رسوا مگردان، زیرا تو وعده ات را خلاف نمی کنی.}

پاک و منزه است پروردگار صبح صالح، شکافنده صبح و خداوندی که شب را برای آرامش و خورشید و ماه را وسیله حساب قرار دادی. پروردگارا ابتدای این روزم را صلاح و درستی و نیمه آن را فلاخ و رستگاری و پایان آن را نجاح و پیروزی قرار بده.

پروردگارا هر کسی شبی به صبح می‌رساند حاجت خویش به نزد مخلوقی می‌برد و حاجت من و رغبت من به درگاه توست. هیچ شریک و همتایی نداری خداوندی که «لا اله الا هو الحی القیوم لا تاخذه ......» - . بقره / ۲۵۵ _ ۲۵۶ - {معبودی جز او نیست زنده و برپادارنده است نه خوابی سبک او را فرو می گیرد و نه خوابی گران آنچه در آسمان‌ها و آنچه در زمین است، از آنِ اوست. کیست آن کس که جز به اذن او در پیشگاهش شفاعت کند؟ آنچه در پیش روی آنان و آنچه در پشت سرشان است می داند. و به چیزی از علم او، جز به آنچه بخواهد، احاطه نمی یابند. کرسیِ او آسمان‌ها و زمین را در بر گرفته، و نگهداری آنها بر او دشوار نیست، و اوست والایِ بزرگ. در دین هیچ اجباری نیست. و راه از بیراهه بخوبی آشکار شده است. پس هر کس به طاغوت کفر ورزد، و به خدا ایمان آورد، به یقین، به دستاویزی استوار، که آن را گسستن نیست، چنگ زده است. و خداوند شنوایِ داناست. خداوند سرور کسانی است که ایمان آورده اند. آنان را از تاریکیها به سوی روشنایی به در می برد. و [لی] کسانی که کفر ورزیده اند، سرورانشان [همان عصیان‌گران] طاغوتند، که آنان را از روشنایی به سوی تاریکیها به در می برند. آنان اهل آتشند که خود، در آن جاودانند.}

به نام خداوند رحمت‌گر مهربان بگو: «او خدایی است یکتا، خدای صمد. نه کس را زاده، نه زاییده از کَس، و او را هیچ همتایی نباشد.» - . سوره اخلاص -

به نام خداوند رحمت‌گر مهربان بگو: «پناه می برم به پروردگار سپیده دم، از شرّ آنچه آفریده، و از شرّ تاریکی چون فراگیرد، و از شرّ دمندگان افسون در گره ها، و از شرّ [هر] حسود، آن گاه که حَسَد ورزد.» - . سوره فلق -

به نام خداوند رحمتگر مهربان بگو: «پناه می برم به پروردگار مردم، پادشاه مردم، معبودِ مردم، از شرّ وسوسه گر نهانی آن کس که در سینه های مردم وسوسه می کند، چه از جنّ و [چه از] انس.» - . سوره ناس -

«سبحان ربک رب العزة عما تصفون ....» - . حشر / ۲۱ - {منزّه است پروردگار تو، پروردگار شکوهمند، از آنچه وصف می کنند. و درود بر فرستادگان. و ستایش، ویژه خدا، پروردگار جهانیان‌است.}

خداوندا به آن اسم‌هایت که هرگاه برای گشوده شدن کلیدهای بسته درهای آسمان بدان دعا شود، باز می گردد، مسألت

دارم، و به آن اسم‌هایت که هر گاه برای شکافته شدن تنگی‌های زمین بدان دعا شود، شکافته می شود، و به آن اسم‌هایت که هر گاه برای از بین رفتن سختی و زیان بدان دعا شود از بین می‌رود و به آن اسم‌هایت که هر گاه برای آسان گردیدن درهای سختی بدان دعا شود آسان می گردد، و به آن اسم‌هایت که هر گاه برای بیرون آمدن و زنده شدن مردگان بر قبرها بدان دعا شود، قبرها شکافته شده و مردگان بر انگیخته می گردند، مسألت دارم که بر محمّد و آل محمّد درود فرستی و شناختِ برکت و یُمن این روز را به من بدهی و خیر آن را نصیب من بگردانی و مرا از شرّ آن دور بگردانی و نام مرا در زمره حاجیان خانه محترم خود ثبت کنی، آنان که حجشان مقبول و سعیشان مورد تقدیر و سپاس و گناهان‌شان آمرزیده و اعمال بدشان بخشوده شده است. و روزی مرا وسعت بخشی و قرض و بدهی‌ام را پرداخت نمایی و امانتم را ادا کنی و زیان و ضرر را از من بزدایی و غم و اندوه و سختی‌ام را برطرف نمایی و مرا به خواسته و آرزویم برسانی و خواسته و درخواستم را به من بدهی و بیشتر از خواسته و آرزویم به من ببخشایی و خیلی زود مرا به هدف و خواسته‌ام برسانی و مرا برگزینی و مرا انتخاب کنی ای مهربان... ترین مهربانان.

پروردگارا بر محمد و آل محمد درود بفرست و اسم مرا در این روز در طومار سعادتمندان و روحم را با ارواح شهدا و اعمال نیکم را در علیّین و کارهای بدم را آمرزیده سازی و یقینی به من ارزانی ده که قلبم را با آن دمساز کنی و ایمانی که به وسیله آن زنگار شک را از خاطرم بزدایی و مرا در دنیا بهره‌ای نیک و در آخرت بهره‌ای نیک عطا فرما و از عذاب دوزخ مرا دور نگه دار.» – . اقبال : ۴۳۳ –

**[ترجمه]

توضیح

و ما أقلت الأرض منی أی حملته من جوارحی و أعضائی و من تشمله عنایتی أی اعتنائی و اهتمامی بأمره و کذا قوله کل من یعنینی أمره أی یهمنی و قد مر تفسیر الآیات.

إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطارِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ أی إن قدرتم أن تخرجوا من جوانبهما هاربین من الله فارین من قضائه فَانْفُذُوا أی فأخرجوا لا تَنْفُذُونَ أی لا تقدرون علی النفوذ إِلَّا بِسُلْطانٍ أی إلا بقوه و قهر و أنی لکم ذلک أو إن قدرتم أن تنفذوا لتعلموا ما فی السماوات و الأرض فانفذوا لتعلموا لکن لا تنفذون و لا تعلمون إلا ببینه نصبها الله فتعرجون علیها بأفکارکم فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ أی من البینه و التحذیر و المساهله و العفو مع کمال القدره أو مما نصب من المصاعد العقلیه و المعارج النقلیه فتنفذون بها إلی ما فوق السماوات العلی.

یُرْسَلُ عَلَیْکُما شُواظٌ أی لهب مِنْ نارٍ وَ نُحاسٌ أی دخان أو صفر مذاب یصب علی رءوسهم فَلا تَنْتَصِرانِ أی فلا تمتنعان فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکُما تُکَذِّبانِ فإن التهدید لطف و التمیز بین المطیع و العاصی بالجزاء و الانتقام من الکفار من عداد الآلاء.

لَوْ أَنْزَلْنا هذَا الْقُرْآنَ عَلی جَبَلٍ قال الطبرسی (۲) تقدیره لو کان الجبل مما ینزل علیه القرآن و یشعر به مع غلظه و جفاء طبعه و کبر جسمه لخشع لمنزله و انصدع من خشیته تعظیما لشأنه فالإنسان أحق بهذا لو عقل ما فیه و قیل معناه

۱- ۱. الإقبال ص ۴۳۳.

۲- ۲. مجمع البیان ج ۱۰ ص ۲۶۶ فی آیه الحشر: ۲۱.

لو کـان الکلاـم ببلاغته يصـدع الجبل لکان هـذا القرآن يصـدعه و قيل إن المراد به ما يقتضـيه الظاهر بـدلاله قوله وَ إِنَّ مِنْها لَما يَهْبِطُ مِنْ خَشْـيَهِ اللَّهِ و هذا وصف للکافر بالقسوه حيث لم يلن قلبه بمواعظ القرآن الذى لو نزل على جبل لتخشع و يدل على أن هذا تمثيل قوله وَ تِلْکَ الْأَمْثالُ الآيه.

و الرجعى بـالضم مصـدر بمعنى الرجوع أى إليـک رجوع الخلاـئق للجزاء و الحسـاب و إليـک المنتهى أى انتهـاء الخلاـئق و رجوعهم فى الدنيا و الآخره و قد ورد فى أخبار کثيره فى تأويل قوله سبحانه وَ أَنَّ إِلى رَبِّکَ الْمُنْتَهى أن المعنى إذا انتهى الکلام إلى الله فأمسکوا و قد مر فى کتاب التوحيد.

أن نذل أو نخزى يمکن تخصيص الأول بالدنيا و الثانى بالعقبى فإن الخزى هو الذل و الهوان أمشى به فى الناس مقتبس من قوله تعالى أَ وَ مَنْ کانَ مَيْتاً فَأَحْيَيْناهُ وَ جَعَلْنا لَهُ نُوراً يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ کَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُماتِ لَيْسَ بِخارِجٍ (1) مثل به من هداه الله و أنقـذه من الضـلال و جعـل له نور الحجـج و الآيـات يتأمل فى الأشـياء فيميز بين الحق و الباطل و المحق و المبطل و المشـى بين الناس يمکن أن يکون بالهدايه و الإرشاد أو يمشـى به بينهم محترزا من ضلالتهم أو المراد المشى العقلانى بقدم الفکر و النظر و قد مر فى الأخبار الکثيره تأويل النور بالإمام عليه السلام.

فالِقُ الْإِصْـباحِ أى شاق عمود الصـبح عن ظلمه الليل أو عن بياض النهار أو شاق ظلمه الإصباح و هو الغبش الذى يليه و الإصباح فى الأصل مصـدر سـمى به الصـبح و جاعل الليل سـکنا يسـکن إليه من تعب بالنهار لاستراحته فيه من سـکن إليه إذا اطمأن إليه استيناسـا به أو يسـکن فيه الخلق من قوله لِتَسْـکُنُوا فِيهِ وَ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ بـالنصب عطفا على محل الليل أو بالجر عطفا على اللفظ کما قرئ بهما حُسْباناً أى على أدوار مختلفه تحسب بها الأوقات

۱- ۱. الأنعام: ۱۲۲.

و هو مصدر حسب بالفتح كما أن الحسبان بالكسر مصدر حسب بالكسر و قيل جمع حساب كشهاب و شهبان و قال الجوهری الطلبه بکسر اللام ما طلبته من شی ء.

**[ترجمه]«و ما اقلّت الارض منّی» یعنی آنچه از اعضا و اندام‌های من که زمین حمل می‌کند. «و من تشمله عنایتی» یعنی توجه و اهتمام من به امر او. همچنین سخن ایشان «کل من یعنینی امره» یعنی کسانی که کار آن‌ها برای من مهم است. و تفسیر آیات مذکور پیش‌تر بیان شد.

«ان استطعتم ان تنفذوا من اقطار السموات و الارض» یعنی اگر می‌توانید از اطراف آسمان‌ها و زمین برای فرار از خداوند و گریز از قضا و قدر او بیرون بروید. «فانفذوا» یعنی بیرون بروید. «لا تنفذون» یعنی نمی توانید بدان نفوذ کنید. «الا بسلطان» یعنی مگر با قدرت و تسلط و از کجا می‌توانید این‌چنین قدرتی داشته باشید؟ یا معنی آن بدین گونه است: اگر توانستید نفوذ کنید تا بر آنچه در آسمان‌ها و زمین است آگاهی پیدا کنید، نفوذ کنید آن را بدانید اما نفوذ نمی‌کنید و نمی‌دانید مگر با دلیل و برهانی که خداوند آن را قرار دهد تا با افکارتان بر آن بالا بروید. «فبأی آلاء ربکما تکذّبان» پس ای گروه انس و جن کدامین نعمتهای پروردگارتان را تکذیب می کنید، یعنی نعمتِ دلیل و برهان و هشدار و آسان‌گیری و گذشت با وجود قدرت کامل، یا آنچه خداوند از پله‌های عقلی و پله‌های نقلی قرار داده است و شما به وسیله آن بر بالای آسمان‌های بلند نفوذ می‌کنید.

«یرسل علیکما شواظ» یعنی فرو فرستاد بر شما شراره. «من نار و نحاس» یعنی دود یا مس ذوب شده که بر سر آنان می‌ریزد. «فلا تنتصران» یعنی نمی‌توانید آن را بازدارید. «فبأی آلاء ربکما تکذبّان» در حقیقت تهدید در این آیه، لطف است. فرق گذاشتن بین فرمانبردار و عصیان‌گر با پاداش دادن (به مومنان)و انتقام از کافران، از جمله نعمت‌های خداوند قرار داده شده است.

«لو انزلنا هذا القرآن علی جبل» طبرسی گوید: - . مجمع البیان ۱۰ : ۲۶۶ - تقدیر آیه اینگونه است که اگر کوه از جمله چیزهایی می‌بود که قرآن بر آن نازل می‌شد و با وجود سختی و سرشت خشک و بزرگی هیکلش برای نازل کننده آن فروتنی می‌کرد و از ترس آن به خاطر بزرگداشت منزلت او از هم می‌پاشید. پس انسان اگر آنچه در آن است را درک کند، بدان شایسته‌تر است و گفته شده معنای آیه بدین صورت است که اگر سخن با بلاغتش کوه را از هم جدا می‌کرد و پاره می‌کرد، یقینا این قرآن کوه را از هم می‌پاشید. و گفته شده مقصود از آن معنایی است که ظاهر آیه آن را اقتضا می‌کند با دلالت این سخن خداوند: «وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ» - . بقره / ۷۴ - { و برخی از آنها از بیم خدا فرو می ریزد.} و این توصیفی برای سنگدلی کافر است به گونه‌ای که قلب او با پندهای قرآن که اگر بر کوه نازل می‌شد از هم می‌پاشید، نرم نمی‌شود و بر این دلالت دارد که این آیه تمثیل و نمایان کننده این سخن خداوند است: «و تلک الامثال ...» - . حشر / ۲۱ - {و این مثل‌هایی است...}

«الرجعی» با ضمه راء مصدر به معنای رجوع است یعنی بازگشت مخلوقات برای گرفتن پاداش و حساب‌رسی به سوی توست. «الیک المنتهی» یعنی سرانجام مخلوقات و بازگشت آنان در دنیا و آخرت به نزد توست، و در احادیث فراوانی در تأویل این سخن خداوند پاک و منزه «الی ربّک المنتهی» وارد شده که معنای آیه بدین گونه است که هرگاه سخنی به خداوند منتهی

شود از سخن گفتن بپرهیزید، که پیش‌تر در کتاب توحید بیان شد.

«أن نذلّ أو نخزی» می‌توان اولی را به دنیا و دومی را به آخرت اختصاص دهیم چراکه «الخزی» زبونی و خواری است. «أمشی به فی الناس» از این سخن خداونـد اقتباس شده که می‌فرماید: «أَوَ مَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا» - . انعام / ۱۲۲ - { آیا کسی که مرده [دل] بود و زنده اش گردانیدیم و برای او نوری پدید آوردیم تا در پرتو آن، در میان مردم راه برود، چون کسی است که گویی گرفتار در تاریکی‌هاست و از آن بیرون آمدنی نیست؟} با این عبارت برای کسی مثال آورده است که خداوند او را هدایت فرموده و از گمراهی نجات داده و برایش نور برهان و آیات روشن قرار داده تا در امور و اشیاء بیندیشد و از این طریق میان حق و باطل و میان حق‌دار و باطل کننده، جدایی افکند و میان آن‌ها تمایز قائل شود. و راه رفتن بین مردم ممکن است با هدایت‌گری و راهنمایی باشد یا اینکه بین آنان راه برود درحالی که از گمراهی‌شان دوری گزیند یا مقصود راه رفتن عقلانی با گام‌های خرد و بینش باشد. و در احادیث زیادی بیان شد که تاویل نور، امام علیه السلام است.

«فالق الصباح» یعنی شکافنده سپیده صبح و طلوع خورشید از تاریکی شب، یا از سفیدی روز است، یا شکافنده تاریکی صبح است و آن تاریکی‌ای است که پس از آن می‌آید. و «اصباح» در اصل مصدری که صبح بدان نام‌گذاری شده است. «جاعل اللیل سکناً» از خستگی روز برای استراحت در شب آرام می‌گیرد. که از «سکن الیه» گرفته شده، هرگاه با مانوس شدن، بدان دلگرم شده و اطمینان خاطر پیدا کند. یا اینکه مخلوقات در آن آرام می‌گیرند که از این سخن خداوند گرفته شده: «لتسکنوا فیه» - . یونس / ۶۷ - {تا در آن بیارامید.}

«و الشمس و القمر» با اعراب نصب معطوف بر محل اللیل است یا با اعراب جر معطوف بر لفظ اللیل است همانطور که با این اعراب قرائت شده است. «حسبانا» یعنی در ادوار مختلف که اوقات با آن محاسبه می‌شود و این کلمه مصدر «حسَب» با فتحه سین است همانگونه که حِسبان با کسره سین مصدر حسِب با کسره سین می‌باشد. و گفته شده حسبان جمع کلمه حساب مانند شهبان که جمع کلمه شهاب است و جوهری گوید: «الطِلبة» با کسره لام آن چیزی است که آن را از چیزی بخواهی .

**[ترجمه]

«۳»

الْإِقْبَالُ، وَ تَدْعُو أَيْضاً فِي يَوْمِ عِيدِ الْأَضْحَى فَتَقُولُ-(۱) اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ كَمَا يَنْبَغِي لِعِزِّ سُلْطَانِكَ وَ جَلَالِ وَجْهِكَ- لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ وَ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ- الْحَيُّ الْقَيُّومُ لا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَ لا نَوْمٌ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِلَهاً وَاحِداً لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ- يُحْيِي وَ يُمِيتُ وَ هُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ- وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَعَاقِدِ الْعِزِّ مِنْ عَرْشِكَ وَ مُنْتَهَى الرَّحْمَهِ مِنْ كِتَابِكَ وَ بِاسْمِكَ الْعَظِيمِ وَ جَدِّكَ الْأَعْلَى وَ بِكَلِمَاتِكَ التَّامَّاتِ الَّتِي لَا يُجَاوِزُهُنَّ بَرٌّ وَ لَا فَاجِرٌ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ الَّذِي لا- إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْمُحْيِي الْمُمِيتُ الْغَفُورُ الْوَدُودُ- ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ الْفَعَّالُ لِمَا يُرِيدُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الَّذِي لَا يَمُوتُ قُدُّوسٌ قُدُّوسٌ تَبَارَكْتَ وَ تَعَالَيْتَ خَالِقُ مَا يُرَى وَ مَا لَا يُرَى

فَإِنَّکَ بَدِیعٌ لَمْ یَکُنْ قَبْلَکَ شَیْ ءٌ وَ سَمِیعٌ لَمْ یَکُنْ دُونَکَ شَیْ ءٌ وَ رَفِیعٌ لَمْ یَکُنْ فَوْقَکَ شَیْ ءٌ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْمَخْزُونِ الْمَکْنُونِ وَ بِاسْمِکَ التَّامِّ النُّورِ وَ بِاسْمِکَ الطُّهْرِ الطَّاهِرِ وَ بِاسْمِکَ الَّذِی إِذَا سُئِلْتَ بِهِ أَعْطَیْتَ وَ إِذَا دُعِیتَ بِهِ أَجَبْتَ وَ إِذَا سُمِّیتَ بِهِ رَضِیتَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَرْحَمَنِی وَ تَرْحَمَ وَالِدَیَّ وَ مَا وَلَدَا وَ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِینَ وَ الْمُسْلِمَاتِ وَ الْقَانِتِینَ وَ الْقَانِتَاتِ- وَ الذَّاکِرِینَ اللَّهَ کَثِیراً وَ الذَّاکِرَاتِ وَ أَنْ تُفَرِّجَ عَنِّی هَمِّی وَ غَمِّی وَ کَرْبِی وَ ضِیقَ صَدْرِی وَ تَقْضِیَ عَنِّی دُیُونِی وَ تُؤَدِّیَ عَنِّی أَمَانَتِی وَ تُوصِلَنِی إِلَی بُغْیَتِی وَ تُسَهِّلَ لِی مَحَبَّتِی وَ تُیَسِّرَ لِی إِرَادَتِی سَرِیعاً عَاجِلًا

ص: ۶۹

۱- ۱. الإقبال ص ۴۳۳.

إِنَّکَ قَرِیبٌ مُجِیبٌ.

اللَّهُمَّ اشْرَحْ صَدْرِی لِلْإِسْلَامِ وَ زَیِّنِّی بِالْإِیمَانِ وَ أَلْبِسْنِی التَّقْوَی وَ قِنِی عَذَابَ النَّارِ اللَّهُمَّ رَبَّ النُّجُومِ السَّائِرَهِ وَ رَبَّ الْبِحَارِ الْجَارِیَهِ وَ رَبَّ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ- مالِکَ الْمُلْکِ تُؤْتِی الْمُلْکَ مَنْ تَشاءُ وَ تَنْزِعُ الْمُلْکَ مِمَّنْ تَشاءُ وَ تُعِزُّ مَنْ تَشاءُ وَ تُذِلُّ مَنْ تَشاءُ بِیَدِکَ الْخَیْرُ إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ رَحْمَانَ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ وَ رَحِیمَهُمَا تُعْطِی مِنْهُمَا مَا تَشَاءُ وَ تَمْنَعُ مِنْهُمَا مَا تَشَاءُ اقْضِ عَنِّی دَیْنِی وَ فَرِّجْ عَنِّی کُلَّ هَمٍّ وَ بَلَاءٍ إِنَّکَ سَمِیعُ الدُّعَاءِ فَعَّالٌ لِمَا تَشَاءُ قَرِیبٌ مُجِیبٌ اللَّهُمَّ اجْعَلْ حُبَّکَ أَحَبَّ الْأَشْیَاءِ إِلَیَّ وَ اجْعَلْ أَخْوَفَ الْأَشْیَاءِ عِنْدِی خَوْفَکَ وَ ارْزُقْنِی الشَّوْقَ إِلَی لِقَائِکَ وَ أَقْرِرْ عَیْنَیَّ بِعِبَادَتِکَ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ إِلَهاً وَاحِداً أَحَداً فَرْداً صَمَداً لَمْ یَتَّخِذْ صَاحِبَهً وَ لَا وَلَداً وَ لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَخْتِمُ بِهَا عَمَلِی- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عِنْدَ خُرُوجِ نَفْسِی- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَسْکُنُ بِهَا قَبْرِی- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَلْقَی بِهَا رَبِّی اللَّهُمَّ لَکَ الْحَمْدُ حَمْداً عَلَی حَمْدٍ وَ لِکُلِّ أَسْمَائِکَ حَمْدٌ وَ فِی کُلِّ شَیْ ءٍ لَکَ حَمْدٌ وَ کُلُّ شَیْ ءٍ لَکَ عَبْدٌ اللَّهُمَّ لَکَ الْحَمْدُ حَمْداً عَلَی حَمْدٍ حَمْداً دَائِماً أَبَداً خَالِداً لِخُلُودِکَ وَ زِنَهَ عَرْشِکَ وَ کَمَا یَنْبَغِی لِکَرَمِ وَجْهِکَ وَ عِزِّ جَلَالِکَ وَ عِظَمِ رُبُوبِیَّتِکَ وَ کَمَا أَنْتَ أَهْلُهُ اللَّهُمَّ لَکَ الْحَمْدُ عَلَی الْبَأْسَاءِ وَ لَکَ الْحَمْدُ عَلَی الضَّرَّاءِ حَمْداً یُوَافِی نِعَمَکَ وَ یُکَافِی مَزِیدَکَ: اللَّهُمَّ أَنْتَ نُورُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ضِیَاءُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ مَلِکُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ أَنْتَ ذُو الْعِزِّ وَ الْفَضْلِ وَ الْعَظَمَهِ وَ الْکِبْرِیَاءِ وَ الْقُدْرَهِ عَلَی خَلْقِکَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِأَسْمَائِکَ کُلِّهَا یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ یَا اللَّهُ أَسْأَلُکَ بِأَسْمَائِکَ یَا قَدِیمُ یَا قَدِیرُ یَا دَائِمُ یَا فَرْدُ یَا وَتْرُ یَا أَحَدُ یَا صَمَدُ یَا مَنْ لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ یَا نُورَ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ هُدَی کُلِّ شَیْ ءٍ وَ مَالِکَ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ مُنْتَهَی کُلِّ شَیْ ءٍ وَ مُمِیتَ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ مُحْیِیَ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ خَالِقَ کُلِّ شَیْ ءٍ أَنْتَ الْخَالِقُ الْبَارِئُ لَکَ الْبَقَاءُ وَ یَفْنَی

كُلَّ شَیْ ءٍ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِأَسْمَائِکَ کُلِّهَا مَعَ اسْمِکَ الْعَظِیمِ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِیمِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْأَلُکَ بِوَجْهِکَ الْکَرِیمِ وَ نُورِکَ الْقَدِیمِ وَ عَفْوِکَ الْعَظِیمِ- لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ یَا کَرِیمُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ النُّورَ الَّذِی أَضَاءَ کُلَّ شَیْ ءٍ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ الظُّلْمَهَ الَّتِی أَطْبَقَتْ عَلَی کُلِّ شَیْ ءٍ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ الْخَلْقَ وَ بِهِ تُمِیتُ الْخَلْقَ بِهِ بِهِ بِهِ أَسْأَلُکَ یَا جَمِیلُ یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ یَا بَاعِثُ یَا وَارِثُ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْعَظِیمِ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ الْعَرْشَ الْعَظِیمَ فَإِنَّکَ خَلَقْتَهُ بِاسْمِکَ الْعَظِیمِ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی طَوَّقْتَ بِهِ حَمَلَهَ الْعَرْشِ حِینَ حَمَّلْتَهُمْ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی بِهِ أَحَطْتَ الْأَرْضَ فَإِنَّهُ اسْمُکَ یَا اللَّهُ یَا رَبِّ یَا رَبِّ یَا رَبِّ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ الْمَلَائِکَهَ الْخَارِجِینَ مِنَ الْأَقْطَارِ فَإِنَّکَ خَلَقْتَهُمْ بِاسْمِکَ الْعَزِیزِ یَا قَرِیبُ یَا مُجِیبُ یَا بَاعِثُ یَا وَارِثُ أَسْأَلُکَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ عَلَی آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُفَرِّجَ عَنِّی کُلَّ هَمٍّ وَ غَمٍّ وَ کَرْبٍ وَ ضُرٍّ وَ ضِیقٍ أَنَا فِیهِ وَ أَنْ تَسْتَنْقِذَنِی مِنْ وَرْطَتِی وَ تُخَلِّصَنِی مِنْ مِحْنَتِی وَ أَنْ تُبَلِّغَنِی أَمَلِی سَرِیعاً عَاجِلًا بِرَحْمَتِکَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ اللَّهُمَّ یَا اللَّهُ یَا قَدِیمَ الْإِحْسَانِ یَا دَائِمَ الْمَعْرُوفِ یَا مَنْ لَا یَشْغَلُهُ سَمْعٌ عَنْ سَمْعٍ وَ لَا یُغَلِّطُهُ وَ لَا یُضْجِرُهُ إِلْحَاحُ الْمُلِحِّینَ وَ لَا یَشْغَلُهُ شَأْنٌ عَنْ شَأْنٍ وَ لَا تَتَعَاظَمُهُ الْحَوَائِجُ یَا مُطْلِقَ الْإِطْلَاقِ یَا مُدِرَّ الْأَرْزَاقِ یَا فَتَّاحَ الْأَغْلَاقِ یَا مُنْقِذَ مَنْ فِی الْوَثَاقِ یَا وَاحِدُ یَا رَزَّاقُ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ عَلَی آلِ مُحَمَّدٍ وَ اقْضِ لِی جَمِیعَ حَوَائِجِی وَ اکْشِفْ ضُرِّی فَإِنَّهُ لَا یَکْشِفُهُ أَحَدٌ سِوَاکَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ اللَّهُمَّ قَدْ أَکْدَی الطَّلَبُ وَ أَعْیَتِ الْحِیَلُ إِلَّا عِنْدَکَ وَ سُدَّتِ الْمَذَاهِبُ وَ ضَاقَتِ الطُّرُقُ إِلَّا إِلَیْکَ وَ خَابَتِ الثِّقَهُ وَ اخْتُلِفَ الظَّنُّ إِلَّا بِکَ وَ تَصَرَّمَتِ الْأَشْیَاءُ وَ کَذَبَتِ الْعِدَاتُ إِلَّا عِدَتَکَ اللَّهُمَّ وَ إِنِّی أَجِدُ سُبُلَ الْمَطَالِبِ إِلَیْکَ مُشْرَعَهً وَ مَنَاهِلَ الرَّجَاءِ إِلَیْکَ مُتْرَعَهً وَ الِاسْتِعَانَهَ بِفَضْلِکَ لِمَنِ ائْتَمَّ بِکَ مُبَاحَهً وَ أَبْوَابَ الدُّعَاءِ لِمَنْ دَعَاکَ مُفَتَّحَهً وَ أَعْلَمُ أَنَّکَ لِدَاعِیکَ بِمَوْضِعِ إِجَابَهٍ وَ لِلصَّارِخِ إِلَیْکَ بِمَرْصَدِ إِغَاثَهٍ وَ أَنَّ الْقَاصِدَ إِلَیْکَ

قَرِيبُ الْمَسَافَهِ وَ مُنَاجَاهَ الرَّاحِلِ إِلَيْکَ غَيْرُ مَحْجُوبَهٍ عَنْ أَسْمَاعِکَ وَ أَنَّ اللَّهْفَ إِلَى جُودِکَ وَ الرِّضَا بِعِدَتِکَ وَ الِاسْتِغَاثَهَ بِفَضْلِکَ عِوَضٌ عَنْ مَنْعِ الْبَاخِلِينَ وَ خَلَفٌ مِنْ خَتْلِ الْمُوَارِبِينَ اللَّهُمَّ وَ إِنِّى أَقْصِدُکَ بِطَلِبَتِى وَ أَتَوَجَّهُ إِلَيْکَ بِمَسْأَلَتِى وَ أُحْضِرُکَ رَغْبَتِى وَ أَجْعَلُ بِکَ اسْتِغَاثَتِى وَ بِدُعَائِکَ تَحَرُّمِى مِنْ غَيْرِ اسْتِحْقَاقٍ مِنِّى لِاسْتِمَاعِکَ- لَا اسْتِيجَابٍ لِإِجَابَتِکَ عَنْ بَسْطِ يَدٍ إِلَى طَاعَتِکَ أَوْ قَبْضِ يَدٍ مِنْ مَعَاصِيکَ وَ لَا اتِّعَاظٍ مِنِّى لِزَجْرِکَ وَ لَا إِحْجَامٍ عَنْ نَهْيِکَ إِلَّا لَجْأً إِلَى تَوْحِيدِکَ وَ مَعْرِفَتِکَ بِمَعْرِفَتِى أَنْ لَا رَبَّ لِى غَيْرُکَ وَ لَا قُوَّهَ وَ لَا اسْتِعَانَهَ إِلَّا بِکَ إِذْ تَقُولُ يَا إِلَهِى وَ سَيِّدِى وَ مَوْلَايَ لِمُسْرِفِى عِبَادِکَ- لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ وَ تَقُولَ لَهُمْ إِفْهَاماً وَ مَوْعِظَهً وَ تَكْرَاراً- وَ مَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ فَارْحَمْنَا بِرَحْمَتِکَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ اكْشِفْ ضُرِّى وَ نَجِيبِى إِلَيْکَ إِنَّکَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ اللَّهُمَّ يَا رَبِّ تَكْذِيباً لِمَنْ أَشْرَکَ بِکَ وَ رَدّاً عَلَى مَنْ جَعَلَ الْحَمْدَ لِغَيْرِکَ تَبَارَكْتَ وَ تَعَالَيْتَ عُلُوّاً كَبِيراً بَلْ أَنْتَ اللَّهُ لَکَ الْحَمْدُ رَبَّ الْعَالَمِينَ أَنْتَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ أَنْتَ اللَّهُ الْعَلِيمُ الْحَلِيمُ أَنْتَ اللَّهُ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ أَنْتَ اللَّهُ مَالِکُ يَوْمِ الدِّينِ أَنْتَ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ إِلَيْکَ يَعُودُ أَنْتَ اللَّهُ الَّذِى لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْتَ اللَّهُ الْخَالِقُ عَالِمُ السِّرِّ وَ أَخْفَى- لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الْفَرْدُ الصَّمَدُ لَمْ تَلِدْ وَ لَمْ تُولَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَکَ كُفُواً أَحَدٌ اللَّهُمَّ إِنَّکَ حَيٌّ لَا تَمُوتُ وَ خَالِقٌ لَا تُغْلَبُ وَ بَصِيرٌ لَا تَرْتَابُ وَ سَمِيعٌ لَا تَشُکُّ وَ صَادِقٌ لَا تَكْذِبُ وَ قَاهِرٌ لَا تُقْهَرُ وَ بَدِى ءٌ لَا تَتَغَيَّرُ وَ قَرِيبٌ لَا تَبْعُدُ وَ قَادِرٌ لَا تُضَادُّ وَ غَافِرٌ لَا تَظْلِمُ وَ صَمَدٌ لَا تُطْعَمُ وَ قَيُّومٌ لَا تَنَامُ وَ مُجِيبٌ لَا تَسْأَمُ وَ جَبَّارٌ لَا تَكَلَّمُ وَ عَظِيمٌ لَا تُرَامُ وَ عَالِمٌ لَا تُعَلَّمُ وَ قَوِيٌّ لَا تَضْعُفُ وَ وَفِيٌّ لَا تُخْلِفُ وَ عَدْلٌ لَا تَحِيفُ وَ غَنِيٌّ لَا تَفْتَقِرُ وَ كَبِيرٌ لَا تُغَادِرُ وَ حَكِيمٌ لَا تَجُورُ وَ مُمْتَنِعٌ لَا تُمَانَعُ وَ مَعْرُوفٌ لَا تُنْكَرُ وَ وَكِيلٌ لَا تُخْفَى وَ غَالِبٌ لَا تُغْلَبُ وَ بَرٌّ لَا تُسْتَأْمَرُ

وَ فَرْدٌ لَا تُشَاوِرُ وَ وَهَّابٌ لَا تَمَلُّ وَ وَاسِعٌ لَا تَذْهَلُ وَ جَوَادٌ لَا تَبْخَلُ وَ عَزِيزٌ لَا تُغْلَبُ وَ حَافِظٌ لَا تَغْفُلُ وَ قَائِمٌ لَا تَنَامُ وَ مُحْتَجِبٌ لَا تَزُولُ وَ دَائِمٌ لَا تَفْنَى وَ بَاقٍ لَا تَبْلَى وَ وَاحِدٌ لَا شَبِيهَ لَكَ وَ مُقْتَدِرٌ لَا تُنَازَعُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدَ- لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْحَنَّانُ الْمَنَّانُ- بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ- ذُو الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُبْلِغَنِي غَايَةَ أَمَلِي وَ أَبْعَدَ أُمْنِيَّتِي وَ أَقْصَى أُرْجِيَّتِي وَ تَكْشِفَ ضُرِّي فَإِنَّهُ لَا يَكْشِفُهُ أَحَدٌ سِوَاكَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا نُورَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ وَ يَا عِمَادَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ وَ يَا قَيُّومَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ وَ يَا جَمَالَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ وَ يَا زَيْنَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ وَ يَا بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ يَا صَرِيخَ الْمُسْتَصْرِخِينَ يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ يَا مُنْتَهَى رَغْبَةِ الْعَابِدِينَ يَا منفس [مُنَفِّساً] عَنِ الْمَكْرُوبِينَ يَا مفرج [مُفَرِّجاً] عَنِ الْمَغْمُومِينَ يَا كَاشِفَ الضُّرِّ يَا مُجِيبَ دَعْوَةِ الْمُضْطَرِّينَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ مَنْزُولٌ بِكَ كُلُّ حَاجَةٍ يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ يَا نُورَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ وَ مَا بَيْنَهُنَّ وَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ يَا رَبِّ يَا رَبِّ يَا رَبِّ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ النُّورِ الْمُشْرِقِ الْحَيِّ الْبَاقِي الدَّائِمِ وَ بِوَجْهِكَ الْقُدُّوسِ الَّذِي أَشْرَقَتْ لَهُ السَّمَاوَاتُ وَ الْأَرَضُونَ وَ انْفَلَقَتْ بِهِ الظُّلُمَاتُ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُفَرِّجَ عَنِّي كُلَّ هَمٍّ وَ غَمٍّ وَ كَرْبٍ وَ ضُرٍّ وَ ضِيقٍ أَنَا فِيهِ وَ أَنْ تَرْحَمَنِي وَ تَرْحَمَ وَالِدَيَّ وَ مَا وَلَدَا وَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَ الْأَمْوَاتِ- إِنَّكَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا مَنْ لَا تَرَاهُ الْعُيُونُ وَ لَا تُخَالِطُهُ الظُّنُونُ وَ لَا تَصِفُهُ الْوَاصِفُونَ وَ لَا تَعْتَرِيهِ الْحَوَادِثُ وَ لَا تَغْشَاهُ الدَّوَائِرُ تَعْلَمُ مَثَاقِيلَ الْجِبَالِ وَ مَكَايِيلَ الْبِحَارِ وَ عَدَدَ قَطْرِ الْأَمْطَارِ وَ وَرَقِ الْأَشْجَارِ وَ مَا أَظْلَمَ عَلَيْهِ اللَّيْلُ وَ أَشْرَقَ عَلَيْهِ النَّهَارُ وَ لَا يُوَارِي مِنْكَ سَمَاءٌ سَمَاءً وَ لَا أَرْضٌ أَرْضاً وَ لَا جَبَلٌ مَا فِي وغده [وَعْرِهِ] وَ لَا بَحْرٌ مَا فِي قَعْرِهِ

أَنْ تَجْعَلَ خَيْرَ عُمُرِی آخِرَهُ وَ خَیْرَ عَمَلِی خَوَاتِمَهُ وَ خَيْرَ أَيَّامِی يَوْمَ أَلْقَاکَ- إِنَّکَ عَلی كُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ اللَّهُمَّ فُلَّ عَنِّی حَدَّ مَنْ نَصَبَ لِی حَدَّهُ وَ أَطْفِ عَنِّی نَارَ مَنْ شَبَّ لِی نَارَهُ وَ اكْفِنِی هَمَّ مَنْ أَدْخَلَ عَلَیَّ هَمَّهُ وَ اعْصِمْنِی بِالسَّكِينَهِ وَ الْوَقَارِ وَ أَدْخِلْنِی فِی دِرْعِکَ الْحَصِینَهِ وَ أَدْخِلْنِی بِرَحْمَتِکَ فِی سِتْرِکَ الْوَاقِی يَا مَنْ لَا يَكْفِی مِنْهُ شَیْ ءٌ اكْفِنِی مَا أَهَمَّنِی مِنْ أَمْرِ دُنْيَایَ وَ آخِرَتِی يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ يَا حَقِيقُ يَا شَفِيقُ يَا رُكْنِیَ الْوَثِيقُ أَخْرِجْنِی مِنْ حَلَقِ الْمَضِيقِ إِلَی فَرَجٍ مِنْکَ قَرِيبٍ وَ لَا تَحْمِلْنِی يَا عَزِيزُ بِحَقِّ عِزِّکَ مَا لَا أُطِيقُ أَنْتَ اللَّهُ سَيِّدِی وَ مَوْلَایَ الْمَلِکُ الْحَقُّ الْحَقِيقُ يَا مُشْرِفَ الْبُرْهَانِ يَا قَوِیَّ الْأَرْكَانِ يَا مَنْ وَجْهُهُ فِی هَذَا الْمَكَانِ احْرُسْنِی بِعَيْنِکَ الَّتِی لَا تَنَامُ وَ اكْفِنِی بِكِفَايَتِکَ الَّتِی لَا تُرَامُ اللَّهُمَّ لَا أَهْلِکُ وَ أَنْتَ الرَّجَاءُ فَارْحَمْنِی بِرَحْمَتِکَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اللَّهُمَّ رَبَّ النُّورِ الْعَظِيمِ وَ رَبَّ الشَّفْعِ وَ الْوَتْرِ وَ رَبَّ الْبَحْرِ الْمَسْجُورِ وَ الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ وَ رَبَّ التَّوْرَاهِ وَ الْإِنْجِيلِ وَ رَبَّ الْقُرْآنِ الْعَظِيمِ أَنْتَ اللَّهُ إِلَهُ مَنْ فِی السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ- لَا إِلَهَ فِيهِمَا غَيْرُکَ وَ لَا مَعْبُودَ سِوَاکَ وَ أَنْتَ جَبَّارُ مَنْ فِی السَّمَاوَاتِ وَ جَبَّارُ مَنْ فِی الْأَرْضِ- لَا جَبَّارَ فِيهِمَا غَيْرُکَ وَ أَنْتَ مَلِکُ مَنْ فِی السَّمَاءِ وَ مَلِکُ مَنْ فِی الْأَرْضِ- لَا مَلِکَ فِيهِمَا غَيْرُکَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْعَظِيمِ وَ مُلْكِکَ الْقَدِيمِ وَ بِاسْمِکَ الَّذِی صَلَحَ بِهِ الْأَوَّلُونَ وَ بِهِ صَلَحَ الْآخِرُونَ يَا حَیُّ قَبْلَ كُلِّ حَیٍّ يَا حَیُّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْأَلُکَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ عَلَی آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُصْلِحَ لِی شَأْنِی كُلَّهُ وَ أَنْ تَجْعَلَ عَمَلِی فِی الْمَرْفُوعِ الْمُتَقَبَّلِ وَ هَبْ لِی مَا وَهَبْتَ لِأَوْلِيَائِکَ وَ أَهْلِ طَاعَتِکَ فَإِنِّی مُؤْمِنٌ بِکَ مُتَوَكِّلٌ عَلَيْکَ مُنِيبٌ إِلَيْکَ مَصِيرِی إِلَيْکَ أَنْتَ الْحَنَّانُ الْمَنَّانُ تُعْطِی الْخَيْرَ مَنْ تَشَاءُ وَ تَصْرِفُهُ عَمَّنْ تَشَاءُ فَتَوَفَّنِی عَلَی دِينِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ سُنَّتِهِ وَ هَبْ لِی مَا وَهَبْتَ لِعِبَادِکَ الصَّالِحِينَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ: اللَّهُمَّ مالِکَ الْمُلْکِ تُؤْتِی الْمُلْکَ مَنْ تَشاءُ وَ تَنْزِعُ الْمُلْکَ مِمَّنْ تَشاءُ وَ تُعِزُّ مَنْ تَشاءُ وَ تُذِلُّ مَنْ تَشاءُ بِيَدِکَ الْخَيْرُ إِنَّکَ عَلی كُلِّ شَیْ ءٍ قَدِيرٌ- تُولِجُ اللَّيْلَ فِی النَّهارِ وَ تُولِجُ النَّهارَ فِی اللَّيْلِ وَ تُخْرِجُ الْحَیَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَ تُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَیِّ وَ تَرْزُقُ مَنْ

تَشاءُ بِغَيْرِ حِسابٍ رَحْمَانَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ وَ رَحِيمَهُمَا تُعْطِی مِنْهُمَا مَا تَشَاءُ وَ تَمْنَعُ مِنْهُمَا مَا تَشَاءُ- بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُوعِ ضَجِيعاً وَ مِنَ الشَّرِّ وَلُوعاً اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ فَإِنَّهَا بِئْسَ الْمَصِيرُ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ فَإِنَّهُ بِئْسَ الضَّجِيعُ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ بِئْسَ الْقَرِينُ وَ أَصْبَحْتُ وَ رَبِّی مَحْمُودٌ أَصْبَحْتُ لَا أَدْعُو مَعَ اللَّهِ إِلَهاً وَ لَا أَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ وَلِيّاً وَ لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً اللَّهُمَّ يَا نُورَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ يَا جَمَالَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ يَا حَامِلَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ وَ يَا صَرِيخَ الْمُسْتَصْرِخِينَ وَ يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ وَ يَا مُنْتَهَى رَغْبَهِ الْعَابِدِينَ يَا مُفَرِّجاً عَنِ الْمَغْمُومِينَ وَ يَا مروج [مُرَوِّحاً] عَنِ الْمَكْرُوبِينَ وَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ يَا كَاشِفَ السُّوءِ وَ يَا مُجِيبَ دَعْوَهِ الْمُضْطَرِّينَ وَ يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ مَنْزُولٌ بِكَ كُلُّ حَاجَهٍ أَنْزَلْتُ بِكَ الْيَوْمَ حَاجَتِی اللَّهُمَّ إِنِّی عَبْدُكَ ابْنُ عَبْدِكَ ابْنُ أَمَتِكَ وَ فِی قَبْضَتِكَ نَاصِيَتِی بِيَدِكَ عَدْلٌ فِيَّ حُكْمُكَ مَاضٍ فِيَّ قَضَاؤُكَ فَأَسْأَلُكَ بِحَقِّكَ عَلَى خَلْقِكَ وَ بِكُلِّ حَقٍّ هُوَ لَكَ وَ بِكُلِّ اسْمٍ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِی كِتَابِكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَداً مِنْ خَلْقِكَ أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِی عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِی وَ نُورَ بَصَرِی وَ جَلَاءَ حُزْنِی وَ ذَهَابَ هَمِّی وَ غَمِّی وَ أَنْ تَقْضِيَ لِی كُلَّ حَاجَهٍ مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِی ذُنُوبِی وَ إِسْرَافِی فِی أَمْرِی وَ قِنِی عَذَابَ الْقَبْرِ اللَّهُمَّ يَسِّرْنِی لِلْيُسْرَى وَ جَنِّبْنِی الْعُسْرَى اللَّهُمَّ اعْصِمْنِی بِدِينِكَ وَ طَاعَتِكَ وَ طَاعَهِ رَسُولِكَ اللَّهُمَّ أَعِذْنِی مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ اللَّهُمَّ أَمَرْتَنِی أَنْ أَدْعُوَكَ فَإِنِّی أَدْعُوكَ أَنْ تَغْفِرَ لِی وَ تَرْحَمَنِی وَ تَقِيَنِی عَذَابَ النَّارِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَهِ الْمَحْيَا وَ الْمَمَاتِ وَ عَذَابِ الْقَبْرِ وَ مِنْ فِتْنَهِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِی كُتُبِكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَداً مِنْ خَلْقِكَ أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِی عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ وَ أَسْأَلُكَ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِی أَشْرَقَتْ لَهُ

الظُّلُمَاتُ وَ صَلَحَ بِهِ أَمْرُ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ وَ أَسْأَلُکَ يَا اللَّهُ الَّذِی لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ بِأَنَّکَ أَنْتَ اللَّهُ الَّذِی لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الْفَرْدُ الصَّمَدُ الَّذِی لَمْ تَلِدْ وَ لَمْ تُولَدْ وَ لَمْ تَتَّخِذْ صَاحِبَهً وَ لَا وَلَداً وَ لَمْ يَكُنْ لَکَ كُفُواً أَحَدٌ وَ أَسْأَلُکَ بِأَنَّ لَکَ الْحَمْدَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَنَّانُ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ ذُو الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَام وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْعَظِيم الْأَعْظَم الَّذِی لَا شَیْ ءَ أَعْظَمُ مِنْهُ وَ لَا أَجَلُّ مِنْهُ وَ لَا أَكْبَرُ مِنْهُ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ فِی الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ وَ أَنْ تُعْطِیَ مُحَمَّداً الْوَسِيلَهَ وَ أَنْ تَجْزِیَ مُحَمَّداً عَنْ أُمَّتِهِ أَحْسَنَ مَا تَجْزِی نَبِيّاً عَنْ أُمَّتِهِ وَ أَنْ تَجْعَلَنَا فِی زُمْرَتِهِ وَ أَنْ تَسْقِيَنَا بِكَأْسِهِ إِنَّکَ وَلِیُّ ذَلِکَ وَ الْقَادِرُ عَلَيْهِ اللَّهُمَّ عَافِنِی أَبَداً مَا أَبْقَيْتَنِی وَ آتِنِی فِی الدُّنْيَا حَسَنَهً وَ فِی الْآخِرَهِ حَسَنَهً وَ قِنِی بِرَحْمَتِکَ عَذَابَ النَّارِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّی اللَّهُ عَلَی مُحَمَّدٍ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَ عَلَی آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ وَ سَلَّمَ تَسْلِيماً وَ حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ (۱)

وَ إِذَا نَهَضْتَ مِنْ مُصَلَّاکَ فَقُلْ- اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ وَ إِذَا انْصَرَفْتَ إِلَی مَنْزِلِکَ فَدَخَلْتَهُ تَقُولُ- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِأَسْمَائِکَ الرَّفِيعَهِ الْجَلِيلَهِ الْكَرِيمَهِ الْحَسَنَهِ الْجَمِيلَهِ يَا حَمِيدُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا جَلِيلُ يَا عَظِيمُ يَا كَرِيمُ يَا قَادِرُ يَا وَارِثُ يَا عَزِيزُ يَا فَرْدُ يَا وَتْرُ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَانُ يَا رَحِيمُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ أَسْأَلُکَ بِأَسْمَائِکَ وَ مُنْتَهَاهَا الَّتِی مَحَلُّهَا فِی نَفْسِکَ مِمَّا لَمْ تُسَمِّ بِهِ أَحَداً غَيْرَکَ وَ أَسْأَلُکَ بِمَا لَا يَرَاهُ وَ لَا يَعْلَمُهُ مِنْ أَسْمَائِکَ غَيْرُکَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِكُلِّ مَا نَسَبْتَ إِلَيْهِ

۱- ۱. الإقبال ص ۴۴۰.

نَفْسَکَ مِمَّا تُحِبُّهُ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِجُمْلَهِ مَسَائِلِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِکَلِّ مَسْأَلَهٍ أَوْجَبْتَهَا حَتَّی انْتَهَی بِهَا إِلَی اسْمِکَ الْعَظِیمِ الْأَعْظَمِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِأَسْمَائِکَ الْحُسْنَی کُلِّهَا یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِکُلِّ اسْمٍ أَوْجَبْتَهُ حَتَّی انْتَهَی إِلَی اسْمِکَ الْعَظِیمِ الْأَعْظَمِ الْکَبِیرِ الْأَکْبَرِ الْعَلِیِّ الْأَعْلَی یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْکَامِلِ الَّذِی فَضَّلْتَهُ عَلَی جَمِیعِ مَنْ یُسَمَّی بِهِ أَحَدٌ غَیْرُکَ الَّذِی هُوَ فِی عِلْمِ الْغَیْبِ عِنْدَکَ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا صَمَدُ یَا رَحْمَانُ أَدْعُوکَ وَ أَسْأَلُکَ بِکُلِّ مَا أَنْتَ فِیهِ مِمَّا لَا أَعْلَمُهُ فَأَسْأَلُکَ بِهِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِحَقِّ هَذِهِ الْأَسْمَاءِ وَ بِحَقِّ تَفْسِیرِهَا فَإِنَّهُ لَا یَعْلَمُ تَفْسِیرَهَا غَیْرُکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِمَا لَا أَعْلَمُ بِهِ وَ بِمَا لَوْ عَلِمْتُهُ لَسَأَلْتُکَ بِهِ وَ بِکُلِّ اسْمٍ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِی عِلْمِ الْغَیْبِ عِنْدَکَ یَا اللَّهُ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ عَبْدِکَ وَ رَسُولِکَ وَ أَنْ تَغْفِرَ لَنَا وَ تَرْحَمَنَا وَ تُوجِبَ لَنَا رِضْوَانَکَ وَ الْجَنَّهَ وَ تَرْزُقَنَا مِنْ فَضْلِکَ الْکَثِیرِ الْوَاسِعِ وَ تَجْعَلَ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا فَرَجاً إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ اللَّهُمَّ لَکَ الْحَمْدُ لَا هَادِیَ لِمَنْ أَضْلَلْتَ وَ لَا مُضِلَّ لِمَنْ هَدَیْتَ وَ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَیْتَ وَ لَا مُعْطِیَ لِمَا مَنَعْتَ وَ لَا مُؤَخِّرَ لِمَا قَدَّمْتَ وَ لَا مُقَدِّمَ لِمَا

أَخَّرْتَ وَ لَا قَابِضَ لِمَا بَسَطْتَ وَ لَا بَاسِطَ لِمَا قَبَضْتَ اللَّهُمَّ ابْسُطْ عَلَیْنَا بَرَکَاتِکَ وَ فَضْلِکَ وَ رَحْمَتِکَ وَ رِزْقِکَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ الْغِنَی یَوْمَ الْعَیْلَهِ وَ الْأَمْنَ یَوْمَ الْخَوْفِ وَ أَسْأَلُکَ النَّعِیمَ الْمُقِیمَ الَّذِی لَا یَزُولُ وَ لَا یَحُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِمَا سَأَلَکَ بِهِ مُحَمَّدٌ عَبْدُکَ وَ رَسُولُکَ علیه السلام مِنَ الْخَیْرِ کُلِّهِ وَ أَسْتَجِیرُ بِکَ مِمَّا اسْتَجَارَ بِکَ مِنْهُ مُحَمَّدٌ عَبْدُکَ وَ رَسُولُکَ مِنَ الشَّرِّ کُلِّهِ اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّی فَیَسِّرْ لِی أَمْرِی وَ وَفِّقْنِی فِی یُسْرٍ مِنْکَ وَ عَافِیَهٍ وَ ادْفَعْ عَنِّی السُّوءَ کُلَّهُ وَ اکْفِنَا شَرَّ کُلِّ ذِی شَرٍّ آمِینَ رَبَّ الْعَالَمِینَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْعَظِیمِ الَّذِی بِهِ قِوَامُ الدِّینِ وَ بِاسْمِکَ الَّذِی قَامَتْ بِهِ السَّمَاوَاتُ وَ الْأَرَضُونَ وَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُحْیِی بِهِ الْمَوْتَی وَ بِاسْمِکَ الَّذِی إِذَا دُعِیتَ بِهِ أَجَبْتَ وَ إِذَا سُئِلْتَ بِهِ أَعْطَیْتَ وَ بِالتَّوْرَاهِ وَ الْإِنْجِیلِ وَ الزَّبُورِ وَ الْقُرْآنِ الْعَظِیمِ

رَبِّ جَبْرَئِيلَ وَ مِيكَائِيلَ وَ إِسْرَافِيلَ أَنْ تُعْتِقَنِی مِنَ النَّارِ عِتْقاً ثَابِتاً لَا أَعُودُ لِإِثْمٍ بَعْدَهُ أَبَداً اللَّهُمَّ اذْكُرْنِی بِرَحْمَتِکَ وَ لَا تَذْكُرْنِی بِخَطِيئَتِی وَ زِدْنِی مِنْ فَضْلِکَ إِنِّی إِلَيْکَ رَاغِبٌ وَ اجْعَلْ دُعَائِی وَ عَمَلِی خَالِصاً لَکَ وَ اجْعَلْ ثَوَابَ مَنْطِقِی وَ مَجْلِسِی رِضَاکَ عَنِّی وَ اجْعَلْ ثَوَابِی مِنْ ذَلِکَ الْجَنَّهِ بِقُدْرَتِکَ وَ زِدْنِی مِنْ فَضْلِکَ إِنِّی إِلَيْکَ رَاغِبٌ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِی مَا قَدَّمْتُ وَ مَا أَخَّرْتُ وَ مَا أَعْلَنْتُ وَ مَا أَسْرَرْتُ وَ مَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّی إِنَّکَ عَلی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ وَ مَا كَانَ مِنْ خَيْرٍ فَارْزُقْنِی الْمُدَاوَمَهَ عَلَيْهِ وَ الزِّيَادَهَ مِنْهُ حَتَّی تُبَلِّغَنِی بِذَلِکَ جَسِيمَ الْخَيْرِ عِنْدَکَ وَ تَجْعَلَهُ لِکُلِّ خَيْرٍ تَبَعاً وَ نَجَاهً مِنْ كُلِّ تَبِعَهٍ اللَّهُمَّ ارْزُقْنِی الصَّوْمَ وَ الصَّلَاهَ وَ الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ وَ صِلَهَ الرَّحِمِ وَ عَظِّمْ وَ وَسِّعْ رِزْقِی وَ رِزْقَ عِيَالِی أَنْتَ اللَّهُ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ وَ أَنْتَ اللَّهُ بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ - سُبْحانَ رَبِّکَ رَبِّ الْعِزَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ - وَ سَلامٌ عَلَی الْمُرْسَلِينَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ اللَّهُمَّ أَعْطِنِی أَشْرَفَ الْعَطِيَّهِ وَ أَجِرْنِی مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ وَ اجْعَلْنِی مِنْ خَيْرِ الْبَرِيَّهِ وَ أَعِذْنِی مِنْ عَذَابِکَ الْوَاقِعِ وَ ارْزُقْنِی مِنْ رِزْقِکَ الْوَاسِعِ آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَدْعُوکَ دُعَاءَ عَبْدٍ قَدِ اشْتَدَّتْ فَاقَتُهُ وَ ضَعُفَتْ قُوَّتُهُ دُعَاءَ مَنْ لَيْسَ لَهُ رَبٌّ غَيْرُکَ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَ لَا مَفْزَعَ إِلَّا إِلَيْکَ وَ لَا مُسْتَغَاثَ إِلَّا بِکَ وَ لَا ثِقَهَ لَهُ غَيْرُکَ وَ لَا حَوْلَ لَهُ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِکَ أَدْعُوکَ يَا خَيْرَ مَنْ دُعِیَ وَ يَا خَيْرَ مَنْ أَجَابَ وَ يَا خَيْرَ مَنْ تُضُرِّعَ إِلَيْهِ يَا خَيْرَ مَنْ سُئِلَ وَ يَا خَيْرَ مَنْ أَعْطَی وَ يَا خَيْرَ مَنْ رُغِبَ إِلَيْهِ أَدْعُوکَ يَا خَيْرَ مَنْ رُفِعَتْ إِلَيْهِ الْأَيْدِی وَ أَدْعُوکَ يَا ذَا الْقُوَّهِ وَ الْقُدْرَهِ وَ أَدْعُوکَ يَا ذَا الْعِزَّهِ وَ الْجَلَالِ وَ أَدْعُوکَ يَا ذَا الْبَهْجَهِ وَ الْجَمَالِ وَ أَدْعُوکَ يَا ذَا الْمُلْکِ وَ السُّلْطَانِ وَ أَدْعُوکَ يَا رَبَّ الْأَرْبَابِ وَ أَدْعُوکَ يَا سَيِّدَ السَّادَاتِ وَ أَدْعُوکَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَ أَدْعُوکَ يَا أَحْكَمَ

الْحَاكِمِينَ وَ يَا دَيَّانَ الدِّينِ وَ يَا قَائِماً بِالْقِسْطِ يَا رَحِيمُ يَا رَحِيمُ يَا رَحِيمُ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ يَا أَسْمَعَ السَّامِعِينَ وَ يَا أَبْصَرَ النَّاظِرِينَ يَا قَرِيبُ يَا مُجِيبُ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ حَمَلَهِ عَرْشِكَ وَ بِحَقِّ الْمَلَائِكَهِ وَ بِحَقِّ الرَّاكِعِينَ وَ السَّاجِدِينَ لَكَ وَ بِحَقِّ النَّبِيِّينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ الصَّالِحِينَ وَ بِحَقِّ السَّائِلِينَ وَ الْمَحْرُومِينَ وَ بِحَقِّكَ الْعَظِيمِ وَ بِحَقِّكَ عَلَى خَلْقِكَ أَجْمَعِينَ وَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ- عَالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَهِ الرَّحْمنُ الرَّحِيمُ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُعْتِقَنِي مِنَ النَّارِ وَ تَغْفِرَ لِي وَ تَرْحَمَنِي يَا رَحْمَانُ وَ تُفَرِّجَ عَنِّي هَمِّي وَ غَمِّي وَ كَرْبِي وَ ضِيقَ صَدْرِي وَ تَكْشِفَ ضُرِّي وَ تُيَسِّرَ لِي أَمْرِي وَ تُبَلِّغَنِي غَايَهَ أَمَلِي سَرِيعاً عَاجِلًا إِنَّكَ قَرِيبٌ مُجِيبٌ اللَّهُمَّ إِنِّي أَذْكُرُ ذُنُوبِي وَ أَعْتَرِفُ بِخَطَايَايَ وَ سُوءَ عَمَلِي وَ إِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَ ظُلْمِي قَبْلَ اللِّقَاءِ وَ قَبْلَ أَنْ يُؤْخَذَ بِكَظَمِي وَ اعْتَرَفْتُ أَنِّي مَأْخُوذٌ بِذُنُوبِي وَ بِخَطَايَايَ وَ مُجَازًى بِكَسْبِي وَ مُحَاسَبٌ بِعَمَلِي فَاسْتَعَفَّتْ مِنْهُنَّ نَفْسِي وَ وَجِلَ مِنْهُنَّ قَلْبِي وَ وَهَنَ مِنْهُنَّ عَظْمِي وَ سَهِرَتْ مِنْهُنَّ عَيْنِي وَ بَكَتْ حَتَّى بَلَّ الدُّمُوعُ خَدِّي وَ ضَاقَتْ عَلَيَّ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ رَبِّ فَأَوْسِعْ عَلَى

ذُنُوبِي بِرَحْمَتِكَ وَ عَلَى خَطَايَايَ بِمَغْفِرَتِكَ وَ عَلَى سُوءِ عَمَلِي بِعَفْوِكَ وَ عَلَى إِسَاءَتِي بِحِلْمِكَ وَ عَلَى إِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَ ظُلْمِي بِهَا بِتَجَاوُزِكَ اللَّهُمَّ تَفَضَّلْ عَلَيَّ بِحِلْمِكَ وَ عُدْ عَلَيَّ بِعَفْوِكَ وَ ارْزُقْنِي مِنْ فَضْلِكَ وَ اسْتَعْمِلْنِي بِمَحَابِّكَ مِنَ الْأَعْمَالِ الصَّالِحَهِ الَّتِي تُحِبُّ وَ تَرْضَى وَ تَقَبَّلْهَا فِيمَا يُرْفَعُ إِلَيْكَ مِنَ الْأَعْمَالِ الصَّالِحَهِ الَّتِي تُرْضِيكَ عَنِّي حَتَّى تَجْعَلَنِي رَفِيقاً لِإِبْرَاهِيمَ وَ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ وَ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله وَ عَلَى جَمِيعِ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِينَ وَ الْأَئِمَّهِ الصَّادِقِينَ رَبِّ قَدْ أَمِنَتْ نَفْسِي مِنْ عَذَابِكَ وَ رَضِيَتْ مِنْ ثَوَابِكَ وَ اطْمَأَنَّتْ إِلَى دَارِكَ دَارِ السَّلَامِ الَّتِي لَا يَمَسُّنِي فِيهَا نَصَبٌ وَ لَا لُغُوبٌ اللَّهُمَّ لَا تُنْسِنِي ذِكْرَكَ وَ لَا تُؤْمِنِّي مَكْرَكَ وَ لَا تَصْرِفْ عَنِّي وَجْهَكَ وَ لَا

تَزِلْ عَنِّی خَیْرَکَ وَ لَا تَکْشِفْ عَنِّی سِتْرَکَ وَ لَا تُلْهِنِی عَنْ ذِکْرِکَ وَ لَا تَجْعَلْ عِبَادَتِی لِغَیْرِکَ وَ لَا تَحْرِمْنِی ثَوَابَکَ وَ لَا تَحُلْ بَیْنِی وَ بَیْنَ الْمَسَاجِدِ الَّتِی یَذْکُرُ فِیهَا اسْمَکَ وَ لَا تَجْعَلْنِی مِنَ الْغَافِلِینَ عَنْ ذِکْرِکَ وَ اسْمِکَ وَ لَا تَحْرِمْنِی الْعَمَلَ بِطَاعَتِکَ وَ اجْعَلْنِی وَجِلًا مِنْ عَذَابِکَ وَ خَائِفاً مِنْ عِقَابِکَ وَ اجْعَلْ عَیْنِی بَاکِیَةً لِخَشْیَتِکَ وَ اجْعَلْنِی أُحِبُّکَ وَ أُحِبُّ مَنْ یُحِبُّکَ وَ اجْعَلْنِی أَسْجُدُ فِی مَوَاطِنِ صِدْقٍ تُرْضِیکَ عَنِّی- إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ: اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِکَ مِنْ شَرِّ نَفْسِی وَ مِنْ سَیِّئَاتِ عَمَلِی وَ مِنَ النَّدَمِ وَ السَّدَمِ وَ مِنَ الْحَرَقِ وَ الْغَرَقِ وَ مِنَ الْأَشَرِ وَ الْبَطَرِ وَ مِنْ غَلَبَهِ الْعَدُوِّ وَ مِنْ غَلَبَهِ الدَّیْنِ وَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَ کَآبَهِ الْمَرَضِ وَ مِنْ سُوءِ الْمُنْقَلَبِ وَ مِنَ الْإِصْرَارِ عَلَی الْفَوَاحِشِ ما ظَهَرَ مِنْها وَ ما بَطَنَ وَ مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ وَ مِنْ عَمَلٍ لَا تُحِبُّ وَ لَا تَرْضَی وَ أَسْأَلُکَ الْهُدَی وَ أَعُوذُ بِکَ مِنَ الضَّلَالَهِ وَ الرَّدَی اللَّهُمَّ إِنِّی کُنْتُ عَمِیاً فَبَصَّرْتَنِی وَ ضَعِیفاً فَقَوَّیْتَنِی وَ جَاهِلًا فَعَلَّمْتَنِی وَ عَائِلًا فَآوَیْتَنِی وَ یَتِیماً فَکَفَّلْتَنِی وَ فَقِیراً فَأَغْنَیْتَنِی وَ وَحِیداً فَکَثَّرْتَنِی ثُمَّ عَلَّمْتَنِی الْقُرْآنَ وَ هَدَیْتَنِی لِلصَّلَاهِ وَ الصِّیَامِ فَلَکَ الْحَمْدُ عَلَی نَعْمَائِکَ عِنْدِی فَأَسْأَلُکَ یَا رَبِّ أَنْ تُدَارِکَنِی سَعَهُ رَحْمَتِکَ الَّتِی سَبَقَتْ غَضَبَکَ وَ حِلْمُکَ وَ عَفْوُکَ وَ مَغْفِرَتُکَ یَا خَیْرَ الْغَافِرِینَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِی ذَنْبِی وَ طَهِّرْ قَلْبِی وَ اشْرَحْ صَدْرِی وَ أَعِنِّی عَلَی مَا عَلَّمْتَنِی وَ فَرِّجْ هَمِّی وَ اصْرِفْنِی عَنْ کُلِّ مَکْرُوهٍ وَ اصْرِفِ الْأَسْوَاءَ وَ الْمَکَارِهَ عَنِّی وَ تَقَبَّلْ مِنِّی حَسَنَاتِی وَ تَجَاوَزْ عَنْ سَیِّئَاتِی فِی أَصْحَابِ الْجَنَّهِ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِی کانُوا یُوعَدُونَ وَ أَسْأَلُکَ یَا رَبِّ أَنْ تُحَبِّبَ إِلَیَّ مَا أَحْبَبْتَ وَ تُبَغِّضَ إِلَیَّ مَا کَرِهْتَ وَ تُحَبِّبَ إِلَیَّ رِضْوَانَکَ وَ تُبَغِّضَ إِلَیَّ مُخَالَفَتَکَ وَ عِصْیَانَکَ وَ تَسْتَعْمِلَنِی فِی الْبَاقِیَاتِ الصَّالِحَاتِ الَّتِی هِیَ خَیْرٌ ثَوَاباً وَ خَیْرٌ مَرَدًّا اللَّهُمَّ أَلْهِمْنِی شُکْرَکَ وَ عَلِّمْنِی حُکْمَکَ وَ فَقِّهْنِی فِی دِینِکَ وَ وَفِّقْنِی لِعِبَادَتِکَ

ص: ۸۰

وَ هَبْ لِی حُسْنَ الظَّنِّ بِکَ وَ ارْزُقْنِی اجْتِنَابَ سَخَطِکَ وَ التَّسْلِیمَ لِقَضَائِکَ وَ الْمَعْرِفَهَ بِحَقِّکَ وَ الْعَمَلَ بِطَاعَتِکَ وَ تَفْوِیضَ أُمُورِی کُلِّهَا إِلَیْکَ وَ الِاعْتِصَامَ بِکَ وَ التَّوَکُّلَ عَلَیْکَ وَ الثِّقَهَ وَ الِاسْتِعَانَهَ بِکَ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ کَانَ وَ مَا لَمْ یَشَأْ لَمْ یَکُنْ اللَّهُمَّ إِنِّی أُشْهِدُکَ وَ أُشْهِدُ الْمَلَائِکَهَ وَ حَمَلَهَ الْعَرْشِ وَ جَمِیعَ خَلْقِکَ بِأَنَّکَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَکَ لَا شَرِیکَ لَکَ وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُکَ وَ رَسُولُکَ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِکَ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَلِیِّ الْأَعْلَی سُبْحَانَ اللَّهِ وَ تَعَالَی اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ النَّبِیِّ الْأُمِّیِّ وَ أَعْطِهِ الْوَسِیلَهَ وَ الرِّفْعَهَ وَ الْفَضِیلَهَ اللَّهُمَّ انْفَعْنَا بِمَا عَلَّمْتَنَا إِنَّکَ سَمِیعُ الدُّعَاءِ اللَّهُمَّ إِلَیْکَ رُفِعَتِ الْأَیْدِی وَ أَفْضَتِ الْقُلُوبُ وَ خَضَعَتِ الرِّقَابُ وَ عَنَتِ الْوُجُوهُ- وَ خَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ وَ دَعَتِ الْأَلْسُنُ اللَّهُمَّ فَأَنْتَ الْحَلِیمُ فَلَا تَجْهَلُ وَ أَنْتَ الْجَوَادُ فَلَا تَبْخَلُ وَ أَنْتَ الْعَدْلُ فَلَا تَظْلِمُ وَ أَنْتَ الْحَکِیمُ فَلَا تَجُورُ وَ أَنْتَ الْمَنِیعُ فَلَا تُرَامُ وَ أَنْتَ الرَّفِیعُ فَلَا تُرَی وَ أَنْتَ الْعَزِیزُ فَلَا تُسْتَذَلُّ وَ أَنْتَ الْغَنِیُّ فَلَا تَفْتَقِرُ وَ أَنْتَ الدَّائِمُ غَیْرُ الْغَافِلِ أَحَطْتَ بِکُلِّ شَیْ ءٍ عِلْماً وَ أَحْصَیْتَ کُلَّ شَیْ ءٍ وَ أَنْتَ الْبَدِیعُ قَبْلَ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ الدَّائِمُ بَعْدَ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ أَنْتَ

خَالِقُ مَا یُرَی وَ مَا لَا عددا یُرَی عَلِمْتَ کُلَّ شَیْ ءٍ بِغَیْرِ تَعْلِیمٍ وَ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَیْسَ قَبْلَکَ شَیْ ءٌ وَ أَنْتَ الْآخِرُ فَلَیْسَ بَعْدَکَ شَیْ ءٌ وَ أَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَیْسَ دُونَکَ شَیْ ءٌ وَ أَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَیْسَ فَوْقَکَ شَیْ ءٌ یَا مَنْ هُوَ أَقْرَبُ إِلَیَّ مِنْ حَبْلِ الْوَرِیدِ یَا مَنْ هُوَ بِالْمَنْظَرِ الْأَعْلَی یَا مَنْ یَفْعَلُ مَا یُرِیدُ یَا أَسْمَعَ السَّامِعِینَ وَ یَا أَبْصَرَ النَّاظِرِینَ وَ یَا أَسْرَعَ الْحَاسِبِینَ وَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ آمِینَ أَصْبَحْتُ رَاضِیاً بِفِطْرَهِ الْإِسْلَامِ وَ کَلِمَهِ الْإِخْلَاصِ وَ سُنَّهِ نَبِیِّنَا مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ مِلَّهِ أَبِینَا إِبْرَاهِیمَ حَنِیفاً وَ ما أَنَا مِنَ الْمُشْرِکِینَ رَضِیتُ بِاللَّهِ رَبّاً وَ بِالْإِسْلَامِ دِیناً وَ بِمُحَمَّدٍ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ تَسْلِیماً نَبِیّاً اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی لا إِلهَ إِلَّا

هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ- الَّذِی لا تَأْخُذُهُ سِنَهٌ وَ لا نَوْمٌ الَّذِی مَلَأَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی عَنَتْ لَهُ الْوُجُوهُ وَ خَشَعَتْ لَهُ الْأَصْوَاتُ وَ خَضَعَتْ لَهُ الرِّقَابُ وَ ذَلَّتْ لَهُ الْخَلَائِقُ وَ وَجِلَتْ مِنْ خَشْیَتِهِ الْقُلُوبُ أَنْ تَغْفِرَ لِی وَ تَرْحَمَنِی وَ تَدْفَعَ عَنِّی کُلَّ سُوءٍ وَ مَکْرُوهٍ وَ أَنْ تُصْلِحَ لِی أَمْرِی کُلَّهُ وَ لَا تَکِلْنِی إِلَی نَفْسِی فِی شَیْ ءٍ مِنْ أُمُورِی وَ لَا إِلَی أَحَدٍ مِنْ خَلْقِکَ طَرْفَهَ عَیْنٍ أَبَداً وَ لَا أَقَلَّ مِنْ ذَلِکَ وَ لَا أَکْثَرَ وَ لَا تَنْزِعْ مِنِّی صَالِحاً أَعْطَیْتَنِیهِ وَ لَا تُعِدْنِی فِی سُوءٍ اسْتَنْقَذْتَنِی مِنْهُ وَ لَا تُشْمِتْ بِی عَدُوّاً وَ لَا حَاسِداً وَ لَا تَجْعَلْنِی مِنَ الْمُفْسِدِینَ وَ اجْعَلْنِی مِنْ أَهْلِ طَاعَتِکَ وَ أَوْلِیَائِکَ حَتَّی تَتَوَفَّانِی إِلَی جَنَّتِکَ وَ رَحْمَتِکَ اللَّهُمَّ یَا ذَا النَّعْمَاءِ السَّابِغَهِ وَ یَا ذَا الْحُجَجِ الْبَالِغَهِ وَ یَا ذَا الرَّحْمَهِ الْوَاسِعَهِ وَ یَا ذَا الْمَغْفِرَهِ النَّافِعَهِ وَ ذَا الْکَلِمَهِ الْبَاقِیَهِ وَ یَا ذَا الْحَمْدِ الْفَاضِلِ وَ ذَا الْعَطَاءِ الْجَزِیلِ وَ یَا ذَا الْفَضْلِ الْجَمِیلِ وَ یَا ذَا الْإِحْسَانِ الْجَلِیلِ یَا مَنْ یُدْرِکُ الْأَبْصارَ وَ لا تُدْرِکُهُ الْأَبْصارُ- وَ هُوَ اللَّطِیفُ الْخَبِیرُ أَسْأَلُکَ الْأَمْنَ وَ الْإِیمَانَ وَ السَّلَامَهَ وَ الْإِسْلَامَ وَ الْیَقِینَ وَ الشُّکْرَ وَ الصَّبْرَ وَ الصِّدْقَ وَ الْعَافِیَهَ وَ الْمُعَافَاهَ وَ الْوَرَعَ عَنْ مَحَارِمِکَ وَ الثِّقَهِ بِطَوْلِکَ بِرَحْمَتِکَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ الْخَیْرَ وَ الْعِفَّهَ وَ حُسْنَ الْخُلُقِ وَ الرِّضَا بِالْقَضَاءِ وَ الْقَدَرِ سُبْحَانَکَ فِی السَّمَاءِ عَرْشُکَ وَ سُبْحَانَکَ فِی الْأَرْضِ سُلْطَانُکَ وَ سُبْحَانَکَ فِی الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ سَبِیلُکَ وَ سُبْحَانَکَ فِی الْجَنَّهِ رَحْمَتُکَ وَ سُبْحَانَکَ فِی النَّارِ غَضَبُکَ وَ سُبْحَانَکَ فِی الْجَحِیمِ سَخَطُکَ- لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَکَ لَا شَرِیکَ لَکَ لَکَ مُلْکُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ سُبْحَانَکَ أَنْتَ الرَّبُّ وَ إِلَیْکَ الْمَعَادُ سُبْحَانَکَ یَا ذَا الْمُلْکِ وَ الْمَلَکُوتِ سُبْحَانَکَ یَا ذَا الْعِزَّهِ وَ الْجَبَرُوتِ سُبْحَانَ الْحَیِّ الَّذِی لَا یَمُوتُ سُبْحَانَ الْمَلِکِ الْقُدُّوسِ سُبْحَانَ رَبِّ الْمَلَائِکَهِ وَ الرُّوحِ سُبْحَانَ رَبِّیَ الْأَعْلَی سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَی سُبْحَانَ الْمَلِکِ الْجَبَّارِ سُبْحَانَ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ سُبْحَانَ الْعَزِیزِ الْغَفَّارِ سُبْحَانَ الْکَبِیرِ الْمُتَعَالِ سُبْحَانَکَ وَ بِحَمْدِکَ تَبَارَکَ اسْمُکَ وَ تَعَالَی جَدُّکَ وَ لَا إِلَهَ غَیْرُکَ.

ص: ۸۲

اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ وَ بِكَ آمَنْتُ وَ عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَ لَكَ خَضَعْتُ وَ إِلَيْكَ خَشَعْتُ فَاغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ مِنْ ذُنُوبِي وَ مَا أَخَّرْتُ وَ مَا أَسْرَرْتُ وَ مَا أَعْلَنْتُ إِنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ وَ أَنْتَ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ مَنْ فِيهِنَّ أَنْتَ الْحَقُّ وَ وَعْدُكَ الْحَقُّ وَ قَوْلُكَ الْحَقُّ وَ لِقَاؤُكَ حَقٌّ وَ الْجَنَّةُ حَقٌّ وَ النَّارُ حَقٌّ وَ السَّاعَةُ حَقٌّ اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَ مَا فِيهِنَّ وَ مَا بَيْنَهُنَّ وَ رَبَّ السَّبْعِ الْمَثَانِي وَ رَبَّ الْقُرْآنِ الْعَظِيمِ وَ رَبَّ جَبْرَئِيلَ وَ مِيكَائِيلَ وَ إِسْرَافِيلَ وَ عِزْرَائِيلَ وَ رَبَّ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله خَاتَمِ النَّبِيِّينَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَ سَلَّمَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الَّتِي بِهَا تَقُومُ السَّمَاءُ وَ بِهَا تَقُومُ الْأَرْضُ وَ بِهَا تَرْزُقُ الْبَهَائِمَ وَ بِهَا تُفَرِّقُ الْمُجْتَمِعَ وَ تَجْمَعُ الْمُتَفَرِّقَ وَ بِهَا أَحْصَيْتَ عَدَدَ الرِّمَالِ وَ وَرَقَ الْأَشْجَارِ وَ كَيْلَ الْبِحَارِ وَ قَطْرَ الْأَمْطَارِ وَ مَا أَظْلَمَ عَلَيْهِ اللَّيْلُ وَ أَشْرَقَ عَلَيْهِ النَّهَارُ أَسْأَلُكَ بِذَلِكَ كُلِّهِ أَنْ تَرْحَمَنِي مِنَ النَّارِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اللَّهُمَّ أَنْتَ الْعَظِيمُ تَمُنُّ بِالْعَظِيمِ وَ تُعْطِي الْجَزِيلَ وَ تَعْفُو عَنِ الْكَثِيرِ وَ تُضَاعِفُ الْقَلِيلَ وَ تَفْعَلُ مَا تُرِيدُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تَمْلَأَ قَلْبِي مِنْ خَشْيَتِكَ وَ تَلْبَسَ وَجْهِي مِنْ نُورِكَ وَ أَنْ تَغْمُرَنِي فِي رَحْمَتِكَ وَ أَنْ تُلْقِيَ عَلَيَّ مَحَبَّتَكَ وَ أَنْ تَبْلُغَ بِي جَسِيمَ الْخَيْرِ عِنْدَكَ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْأَعْظَمِ وَ أَسْأَلُكَ بِكُلِّ حَرْفٍ أَنْزَلْتَهُ عَلَى نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله وَ بِكُلِّ حَرْفٍ أَنْزَلْتَهُ عَلَى نَبِيِّكَ عِيسَى عليه السلام وَ بِكُلِّ حَرْفٍ سَبَّحَكَ بِهِ مَلَكٌ مِنْ مَلَائِكَتِكَ أَوْ نَبِيٌّ مِنْ أَنْبِيَائِكَ أَوْ رَسُولٌ مِنْ رُسُلِكَ فَاسْتَجَبْتَ لَهُ دَعْوَتَهُ أَنْ تُفَرِّجَ عَنِّي هَمِّي وَ غَمِّي وَ كَرْبِي وَ ضِيقَ صَدْرِي وَ مَا تَخَيَّرْتَ بِهِ فِي أَمْرِي يَا مَوْضِعَ كُلِّ شَكْوَى وَ يَا شَاهِدَ كُلِّ نَجْوَى وَ يَا مُنْتَهَى كُلِّ حَاجَةٍ وَ يَا عَالِمَ كُلِّ خَفِيَّةٍ وَ يَا كَاشِفَ كُلِّ بَلِيَّةٍ وَ يَا خَلِيلَ إِبْرَاهِيمَ وَ يَا نَجِيَّ مُوسَى وَ يَا مُصْطَفِيَ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله أَدْعُوكَ دُعَاءَ مَنِ اشْتَدَّتْ فَاقَتُهُ وَ ضَعُفَتْ قُوَّتُهُ وَ قَلَّتْ حِيلَتُهُ وَ أَدْعُوكَ دُعَاءَ مَنْ لَا يَجِدُ لِكَشْفِ مَا هُوَ فِيهِ غَيْرَكَ أَنْ تَغْفِرَ لِي يَا أَسْمَعَ السَّامِعِينَ وَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ يَا أَقْرَبَ الْمُجِيبِينَ وَ يَا رَءُوفُ يَا رَحِيمُ يَا بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي وَ

أَعْتِقْنِی مِنَ النَّارِ یَا مَنْ تَلَطَّفَ بِی فِی صَغِیرِ حَوَائِجِی وَ کَبِیرِهَا إِنْ وَکَّلْتَنِی بِهَا إِلَی نَفْسِی طَرْفَهَ عَیْنٍ عَجَزْتُ عَنْهَا فَأَدْخِلْنِی الْجَنَّهَ بِرَحْمَتِکَ یَا اللَّهُ وَ لَا تُنَاقِشْنِی فِی الْحِسَابِ اللَّهُمَّ مَا کَانَ لِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِکَ عِنْدِی مِنْ مَظْلِمَهٍ فِی عِرْضٍ أَوْ مَالٍ أَوْ غَیْرِهِ فَاغْفِرْ ذَلِکَ فِیمَا بَیْنِی وَ بَیْنَکَ وَ أَرْضِ عِبَادَکَ عَنِّی بِمَا شِئْتَ مِنْ فَضْلِکَ وَ خَزَائِنِکَ اللَّهُمَّ افْتَحْ لِی بَابَ الْخَیْرِ وَ یَسِّرْ لِی أَمْرَهُ اللَّهُمَّ افْتَحْ لِی بَابَ الْأَمْرِ الَّذِی لِی فِیهِ الْفَرَجُ وَ الْعَافِیَهُ اللَّهُمَّ افْتَحْ لِی بَابَهُ وَ یَسِّرْ لِی سَبِیلَهُ وَ سَهِّلْ لِی مَخْرَجَهُ اللَّهُمَّ أَیُّمَا أَحَدٌ مِنْ خَلْقِکَ أَرَادَنِی بِسُوءٍ فَإِنِّی أَدْرَأُ بِکَ فِی نَحْرِهِ وَ أَعُوذُ بِکَ مِنْ شَرِّهِ وَ سَطْوَتِهِ وَ غَضَبِهِ وَ بَادِرَتِهِ فَخُذْهُ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ وَ عَنْ یَمِینِهِ وَ عَنْ شِمَالِهِ وَ مِنْ فَوْقِ رَأْسِهِ وَ مِنْ تَحْتِ قَدَمَیْهِ وَ امْنَعْهُ أَنْ یُوصِلَ إِلَیَّ أَبَداً سُوءاً اللَّهُمَّ اجْعَلْنِی فِی حِصْنِکَ وَ جِوَارِکَ وَ کَنَفِکَ عَزَّ جَارُکَ وَ جَلَّ ثَنَاؤُکَ وَ لَا إِلَهَ غَیْرُکَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِکَ مِنْ کُلِّ سُوءٍ زَحْزَحَ بَیْنِی وَ بَیْنَکَ أَوْ بَاعَدَ بَیْنِی وَ بَیْنَکَ أَوْ صَرَفَ بِهِ عَنِّی وَجْهَکَ الْکَرِیمُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِکَ أَنْ تَحُولَ خَطِیئَتِی وَ جُرْمِی بَیْنِی وَ بَیْنَکَ اللَّهُمَّ وَفِّقْنِی لِکُلِّ شَیْ ءٍ یُرْضِیکَ عَنِّی وَ یُقَرِّبُنِی إِلَیْکَ وَ ارْفَعْ دَرَجَتِی وَ عَظِّمْ شَأْنِی وَ أَحْسِنْ مَثْوَایَ وَ ثَبِّتْنِی بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِی الْحَیَاهِ الدُّنْیَا وَ فِی الْآخِرَهِ وَ وَفِّقْنِی لِکُلِّ مَقَامٍ مَحْمُودٍ تُحِبُّ أَنْ تُدْعَی فِیهِ بِأَسْمَائِکَ أَوْ تُسْأَلَ فِیهِ مِنْ عَطَایَاکَ رَبِّ لَا تَکْشِفْ عَنِّی سِتْرَکَ وَ لَا تُبْدِ عَوْرَتِی لِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِکَ اللَّهُمَّ اجْعَلِ الْیَقِینَ فِی قَلْبِی وَ النُّورَ فِی بَصَرِی وَ الصِّحَّهَ فِی بَدَنِی وَ النَّصِیحَهَ فِی صَدْرِی وَ ذِکْرَکَ بِاللَّیْلِ وَ النَّهَارِ عَلَی لِسَانِی وَ أَوْسِعْ عَلَیَّ مِنْ فَضْلِکَ وَ ارْزُقْنِی مِنْ بَرَکَاتِکَ وَ اسْتَعْمِلْنِی بِطَاعَتِکَ وَ اجْعَلْ رَغْبَتِی إِلَیْکَ فِیمَا عِنْدَکَ وَ تَوَفَّنِی عَلَی سُنَّتِکَ وَ لَا تَکِلْنِی إِلَی غَیْرِکَ وَ لَا تُزِغْ قَلْبِی بَعْدَ إِذْ هَدَیْتَنِی یَا صَرِیخَ الْمَکْرُوبِینَ یَا مُجِیبَ دَعْوَهِ الْمُضْطَرِّینَ فَرِّجْ هَمِّی وَ غَمِّی وَ حُزْنِی کَمَا کَشَفْتَ عَنْ رَسُولِکَ

هَمَّهُ وَ غَمَّهُ وَ حُزْنَهُ وَ كَفَيْتَهُ هَوْلَ عَدُوِّهِ فَاكْفِنِي كُلَّ هَوْلٍ وَ فِتْنَةٍ وَ سُقْمٍ حَتَّى تُبْلِغَنِي رَحْمَتَكَ اللَّهُمَّ هَذَا مَكَانُ الْبَائِسِ الْفَقِيرِ وَ الْخَائِفِ الْمُسْتَجِيرِ وَ الْهَالِكِ الْفَرِقِ وَ الْمُشْفِقِ الْوَجِلِ وَ مَنْ يُقِرُّ بِخَطِيئَتِهِ وَ يَعْتَرِفُ بِذَنْبِهِ وَ يَتُوبُ إِلَى رَبِّهِ اللَّهُمَّ فَقَدْ تَرَى مَكَانِي وَ تَسْمَعُ كَلَامِي وَ تَعْلَمُ سِرِّي وَ إِعْلَانِي وَ لَا يَخْفَى عَلَيْكَ شَيْ ءٌ مِنْ أَمْرِي أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ وَلِيُّ التَّقْدِيرِ وَ مُمْضِي الْمَقَادِيرِ سُؤَالَ مَنْ أَسَاءَ وَ اقْتَرَفَ وَ اسْتَكَانَ وَ اعْتَرَفَ وَ أَسْأَلُكَ أَنْ تَغْفِرَ لِي مَا مَضَى فِي عِلْمِكَ وَ شَهِدَتْهُ حَفَظَتُكَ وَ أَحْصَتْهُ مَلَائِكَتُكَ وَ أَسْأَلُكَ أَنْ تَتَجَاوَزَ عَنِّي وَ تَرْحَمَنِي بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ وَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَ سَلَّمَ اللَّهُمَّ يَا نُورَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ وَ يَا زَيْنَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ وَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ وَ يَا مُغِيثَ الْمُسْتَغِيثِينَ وَ يَا صَرِيخَ الْمُسْتَصْرِخِينَ وَ يَا مُنْتَهَى رَغْبَةِ الْعَابِدِينَ وَ يَا مفرج [مُفَرِّجاً] عَنِ الْمَغْمُومِينَ وَ يَا كَاشِفَ كَرْبِ الْمَكْرُوبِينَ وَ يَا خَيْرَ الْغَافِرِينَ وَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ يَا مُجِيبَ دَعْوَةِ الْمُضْطَرِّينَ وَ يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ يَا بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ أَسْأَلُكَ أَنْ تُعْتِقَنِي مِنَ النَّارِ: اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ الْخَيْرَاتِ وَ وَفِّقْنَا لِمَا يَكْسِبُنَا الْحَسَنَاتِ وَ جَنِّبْنَا السَّيِّئَاتِ وَ ادْفَعْ عَنَّا الْمَكْرُوهَاتِ وَ قِنَا الْمَخُوفَاتِ إِنَّكَ مُنْتَهَى الرَّغَبَاتِ وَ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ وَ قَاضِي الْحَاجَاتِ وَ كَاشِفُ الْكُرُبَاتِ وَ فَارِجُ الْهَمِّ وَ كَاشِفُ الْغَمِّ وَ رَحْمَانُ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ رَحِيمُهُمَا اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ ارْحَمْنِي فِي حَيَاتِي وَ مَمَاتِي رَحْمَةً تُغْنِينِي بِهَا عَنْ رَحْمَةِ مَنْ سِوَاكَ اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَ أَنَا عَبْدُكَ آمَنْتُ بِكَ مُخْلِصاً لَكَ دِينِي أُصْبِحُ وَ أُمْسِي عَلَى عَهْدِكَ وَ وَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَسْأَلُكَ التَّوْبَةَ مِنْ سَيِّئَاتِ عَمَلِي وَ أَسْتَغْفِرُكَ لِذُنُوبِيَ الَّتِي لَا يَغْفِرُهَا إِلَّا أَنْتَ اللَّهُمَّ أَنْتَ بِالْمَنْظَرِ الْأَعْلَى تَرَى وَ لَا تُرَى أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ فَأَشْقَى أَوْ أُذَلَّ فَأَخْزَى وَ أَعُوذُ بِكَ أَنْ آتِيَ مَا لَا تَرْضَى اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَعَاقِدِ الْعِزِّ مِنْ عَرْشِكَ وَ مُنْتَهَى الرَّحْمَةِ مِنْ كِتَابِكَ وَ بِاسْمِكَ

الْأَعْظَمِ وَ جَدِّكَ الْأَعْلَى وَ كَلِمَاتِكَ التَّامَّاتِ- اللَّهُمَّ مالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِی الْمُلْكَ مَنْ تَشاءُ وَ تَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشاءُ وَ تُعِزُّ مَنْ تَشاءُ وَ تُذِلُّ مَنْ تَشاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ- تُولِجُ اللَّيْلَ فِی النَّهارِ وَ تُولِجُ النَّهارَ فِی اللَّيْلِ وَ تُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَ تُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَ تَرْزُقُ مَنْ تَشاءُ بِغَيْرِ حِسابٍ أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَغْفِرَ لِی جَمِيعَ ذُنُوبِی وَ تَقْضِيَ لِی جَمِيعَ حَوَائِجِی صَغِيرَهَا وَ كَبِيرَهَا مَا أَسْرَرْتُ مِنْهَا وَ مَا أَعْلَنْتُ وَ تُسَهِّلَ لِی مَحْيَایَ وَ تُيَسِّرَ لِی أُمُورِی وَ تَكْشِفَ ضُرِّی وَ تَكْبِتَ أَعْدَائِی وَ تَكْفِيَنِی شَرَّ حُسَّادِی وَ شَرَّ كُلِّ ذِی شَرٍّ وَ تُؤْتِيَنِی فِی الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِی الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَ تَقِيَنِی بِرَحْمَتِكَ عَذَابَ النَّارِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ يَا أَسْمَعَ السَّامِعِينَ وَ يَا مَالِكَ يَوْمِ الدِّينِ آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَ عَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ وَ سَلَّمَ تَسْلِيماً كَثِيراً وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ لِی وَ لَا حِيلَةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ وَ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَ حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ (۱).

**[ترجمه]اقبال: همچنین در روز عید قربان دعا می کنی و می گویی:

«خداوند بزرگ است خداوند بزرگ است، هیچ معبودی جز خداوند یکتا نیست و خداوند از هر چیزی بزرگ‌تر است و حمد و سپاس مخصوص خدا است. خداوندا ای پروردگار ما حمد و سپاس برای توست آنگونه که شایسته عزت سلطان و عظمت ذات تو باشد هیچ معبودی جز تو وجود ندارد تو بردبارِ حکیمی، و پاک و منزه است خداوند که پروردگار آسمان‌های هفت... گانه و پروردگار عرش بزرگ است و حمد و سپاس مخصوص پرودگار جهانیان است.

خداوندا من با اسمت از تو مسألت دارم با اسم خداوند رحمت‌گر مهربان، معبودی که زنده و برپادارنده است نه خوابی سبک او را فرو

می گیرد و نه خوابی گران. هیچ معبودی جز خداوند نیست، معبود یکتاست زنده می کند و می‌میراند و او زنده‌ای است که نمی‌میرد خیر و برکت به دست اوست و او بر انجام هر چیزی تواناست. خداوندا من به عظمت آن جایگاه‌ها از عرشت که عظمت و عزت بسته بدان‌جا است و به حق منتهای رحمتت از کتابت و به اسم بزرگت و شوکت والایت و کلمات تامه‌ات که نیکوکار و بدکار از آن‌ها نگذرد، از تو مسأت دارم.

و با اسم تو، با اسم خداوند رحمت‌گر مهربان که هیچ معبودی جز او نیست او زنده برپادارنده و زنده کننده میراننده آمرزنده دوستدار مؤمنان صاحب ارجمند عرش که هر آنچه بخواهد انجام می‌دهد، او زنده برپادارنده‌ای است که نمی‌میرد، پاک و منزه، پاک و منزه از هر عیب و نقص است. برکت و کرمت همه را فرا گرفته و در بزرگی و برتری کسی به تو نمی‌رسد آفریننده آنچه دیده می‌شود آنچه دیده نمی‌شود، تو پدیدآورنده‌ای هستنی که چیزی پیش از تو نبوده است و شنونده‌ای هستنی که شنونده‌تر از تو چیزی نیست و بلندی هستی که بالاتر از تو چیزی نیست. به اسم مخزون و مکنون تو به اسم کامل و نور تو به اسم پاک و پاکیزه‌ات و به اسمی که چون با آن از تو درخواست شود می‌بخشایی و چون بدان بخوانند اجابت کنی و چون بدان اسم خوانده شوی خشنود می گردی، از تو می‌خواهم بر محمد و آل محمد درود بفرستی و بر من و پدر و مادرم و فرزندان آن‌ها و بر مردان و زنان با ایمان و مردان و زنان مسلمان و مردان و زنان عبادت پیشه و مردان و زنانی که خداوند را فراوان یاد می‌کنند رحم بنمایی و غم و انده و سختی و دلتنگی‌ام را برطرف کنی و قرض‌هایم را پرداخت نمایی و امانتم را ادا کنی و مرا به خواسته و آرزویم برسانی و محبتم را بر من آسان کنی و اراده‌ام را خیلی سریع بر من میسّر گردانی همانا تو

نزدیک و اجابت کننده‌ای.

خداوندا سینه‌ام را برای اسلام گشاده کن و مرا با ایمان زینت بده و لباس تقوا بر من بپوشان و مرا از عذاب آتش دور نگه دار. پروردگارا ای خدای ستاره‌های در حال حرکت و ای خدای دریاهای روان و ای خدای دنیا و آخرت، تویی که فرمان‌روایی، هر آن کس را که خواهی فرمانروایی بخشی و از هر که خواهی فرمانروایی را باز ستانی و هر که را خواهی، عزت بخشی و هر که را خواهی، خوار گردانی همه خوبی‌ها به دست توست، و تو بر هر چیز توانایی. ای بخشاینده دنیا و آخرت و مهربان به آن دو، دنیا و آخرت را به هر که خواهی دهی و از هر که خواهی بازداری، قرضم را ادا کن و همه غم و اندوها و مصیبت‌هایم را برطرف نما چرا که تو شنونده دعایی و هر آنچه را بخواهی انجام می‌دهی و تو نزدیکی اجابت کننده‌ای.

خداوندا محبت خود را محبوب‌ترین چیز در نزد من قرار بده و خوف از تو را بیمناک‌ترین چیزها در نزد من قرار بده و شور و اشتیاق به ملاقات خویش را به من ارزانی فرما و با عبادتت چشمم را روشنی ببخش. هیچ معبودی جز خداوند نیست، بی‌همتا است و شریکی ندارد و معبود یکتا و تک و فرد و بی‌نیاز است و همسر و فرزندی اختیار نکرده است و نه کس را زاده، نه زاییده شده از کَسی، و او را هیچ همتایی نباشد.

با لا اله الا الله عملم را به پایان می‌رسانم و با لا اله الا الله جانم از تن بیرون می‌رود و با لا اله الا الله در قبر جای می گیرم و با لا اله الا الله با پروردگارم ملاقات می کنم. خداوندا حمد و سپاس مخصوص توست حمد برحمد ، و برای همه نام‌هایت حمد و سپاس است و در هر چیزی که از آنِ توست حمد و سپاس است و هر چیزی بنده توست. پروردگارا حمد و سپاس مخصوص توست سپاس بر روی سپاس، حمد و سپاسی همیشگی و جاودانه برابر با جاودانگی‌ات و به وزن عرش پادشاهی‌ات و سپاسی که شایسته بزرگواری ذاتت، و عزت شکوه و جلال و عظمت پروردگاریت است و همانگونه که تو شایسته آن هستی. حمد و سپاس در سختی و زیان برای توست سپاسی که درخور نعمت‌های تو و شایسته فزونی کرمت باشد.

پروردگارا تو روشنایی بخش آسمان‌ها و زمین و نورانی کننده آسمان‌ها و زمین و مالک و پادشاه آسمان‌ها و زمین هستی. تو صاحب عزت و عظمت و کبریاء و قدرت بر مخلوقات هستی، من با همه نام‌هایت از تو مسألت دارم ای الله ای الله ای الله هیچ معبودی جز تو نیست ای الله با نام‌هایت ای دیرینه ای توانا ای پایدار ای بی‌همتا ای احد ای صمد ای خدائی که نه کس را زاده، نه زاییده شده از کَسی، و هیچ همتایی ندارد، از تو مسألت دارم.

پروردگارا من از تو مسألت دارم ای روشنایی بخش هر چیز و ای هدایت گر هر چیز و ای مالک هر چیز و ای سرانجام هر چیز و ای میراننده هر چیز و ای زنده کننده هر چیز و ای آفریننده هر چیز تو آفریننده و پدیدآورنده‌ای، بقا و ماندگاری مخصوص توست و هر چیزی نابود می‌شود. من با همه نام‌هایت به همراه اسم بزرگت پروردگار عرش بزرگ، از تو مسألت دارم. هیچ معبودی جز تو نیست با ذات بخشنده‌ات و نور دیرینه‌ات و بخشش بزرگت از تو مسألت دارم و هیچ معبودی جز تو نیست ای کریم و بخشنده.

پروردگارا من با لا اله الا انت و با اسمی که با آن نور را آفریدی که همه چیز را نورانی کرد از تو مسألت دارم و با اسمی که بدان تاریکی را آفریدی که همه چیز را پوشانید از تو مسألت دارم و با اسمی که بدان مخلوقات را آفریدی و با آن خلق را

می‌میرانی مسألت دارم، با آن اسم با آن اسم از تو مسألت دارم ای زیبا ای زنـده، ای برپادارنـده، ای برانگیزنـده، ای ارث برنده، ای صاحب شکوه و بخشش.

بـا اسم بزرگت که عرش بزرگ را بـا آن آفریـدی از تو مسـألت دارم، تو آن را بـا اسم بزرگت آفریـدی. بـا اسـمی که بـا آن حاملان عرش را احاطه کردی آن‌سان که آنان را حمل نمودی از تو مسألت دارم، و با اسمی که بدان زمین را احاطه کردی از تو مسـألت دارم، آن اسم توست ای الله ای پروردگـار ای پروردگار ای پرودگار با اسـمی که فرشـتگان خارج از سـرزمین‌ها را آفریـدی از تـو مسـألت دارم به درسـتی که تـو آنـان را بـا اسم عزیز و بزرگـوارت آفریـدی. ای نزدیـک ای اجـابت کننـده ای برانگیزنـده ای ارث برنـده، از تـو می‌خـواهم بر محمـد و آل محمـد درود بفرسـتی و هر گونه غم و انـدوه و سـختی و زیـان و تنگنایی که من در آن هسـتم را بر طرف نمایی و مرا از نابودی نجات بـده و از رنـج و سـختی رهاییم بخش و از تو می‌خواهم خیلی زود مرا به آرزو و خواسته‌ام برسانی ای مهربان‌ترین مهربانان.

پروردگارا ای الله ای احسان کننده دیرینه، ای دارنده نیکی‌های همیشـگی ای کسـی که شنیدن دعایی تو را از شنیدن دعاها به خود مشـغول نمی‌کنـد ای کسـی که اصـرار اصـرارکنندگان او را به اشـتباه وا نمی‌دارنـد و او را آزرده خاطر نمی‌کننـد و هیچ کاری تو را بر کار دیگری مشـغول نمی‌سازد و نیازهای مردم بر او بزرگ نمی‌شود ای آزاد کننـده آزاد شدگان و ای سـرازیر کننـده روزی‌ها و ای گشاینـده درهای بسـته، ای نجات دهنده کسانی که در بندانـد، ای واحد ای روزی دهنده، بر محمد و آله محمـد درود بفرست و همه نیازهـایم را برآورده ساز و آسـیب و ضـررم را برطرف کن چرا که غیر از تو کسـی آن را برطرف نمی‌کند ای مهربان‌ترین مهربانان.

خداونـدا طلب، سـخت و دشوار شد و چاره‌ها لنگ و درمانده است جز نزد تو. و مسـیرها بسـته و راه‌ها تنگ است جز به سوی تو. و اعتماد و اطمینان ناامیـد و ظن و گمان‌ها مختلف در آمده جز به تو. و چیزها بریده و وعده‌ها دروغ درآمده جز وعده‌های تو.

خداونـدا و من راه‌های خواسـته‌ها را می‌یابم که به سوی تو بازشـده، و آبشـخورهای امیدواری در نزد تو لبریز است، و یاری با فضل تو برای کسـی که تو را قصـد کرده مباح است، و درهای دعا برای کسـی که تو را بخوانـد گشوده است. و بدان تو برای آن کس که تو را بخوانـد در جایگاه اجابتی، و برای آن کس که شـیون کنان از تو یاری جویـد در مکان یاری هستی، و برای کسـی که تو را قصد می‌کند نزدیکی، و مناجات کسـی که به سوی تو سفر کرده از شنیدن تو پوشیده نمی‌ماند و اشتیاق شدید به بخشش تو و خشنودی به وعده تو و یاری از فضل تو، عوض و جایگزینی است برای ممانعت انسان‌های بخیل و خلف وعده کسی که فریب‌خورده‌ها را فریب داده است .

خداونـدا و من با خواسـته‌ام تو را قصـد کردم و با مسألتم به سوی تو روی کردم و اشتیاقم را در حضور تو قرار می‌دهم و یاری خواسـتنم را برای تو نهـادم و حرمت و حمـایتم را بـا دعای تو قرار می‌دهم بی آنکه شایسـتگی آن را داشـته باشم که تو به من گـوش فرا دهی و بی آنکه سـزاوار اجـابت تو از دست درازی برای طـاعتت یـا خودداری از گناهـانت بـاشم و بی آنکه از منع کردن و خودداری از نواهیت پنـد پـذیرم مگر اینکه به توحید و معرفت تو پناه ببرم با شـناختم به اینکه هیچ پروردگاری جز تو نـدارم و هیـچ قدرت و یاری‌ای جز با تو انجام نمی گیرد ای معبودم و ای سـرورم و ای سرپرسـتم به آن دسـته از بندگان که بر

خویشـتن زیادروی کردنـد می گویی: «لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَهِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ یَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِیعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِیمُ» - . زمر / ۵۳ - { از رحمت خـدا نومیـد مشویـد. در حقیقت، خدا همه گناهان را می آمرزد، که او خود آمرزنده مهربان است.} و برای تفهیم آن‌ها و پند دادن و تکرار کردن می‌گویی: «وَمَن یَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللّهُ» - . آل عمران / ۱۳۵ - { و چه کسی جز خدا گناهان را می آمرزد؟} پس با رحمت خود ای ارحم الراحمین بر ما رحم کن و ضـرر و گریه‌ام به سویت را برطرف کن همانا تو شـنوای دانائی.

خداوندا ای پروردگارم در تکذیب کسـی که برای تو شـریک قائل است و در ردّ کسـی که حمد و سپاس را برای غیر تو قرار داده، (می گویم) تو پـاک تر و بالا تری بسیار والامقام وبزرگ بلکه تو معبود بی‌همتایی حمـد و سـپاس مخصوص توست ای پروردگـار جهانیـان، تو خداونـد عزیز و حکیمی، تو خداونـد بلنـد مرتبه و بزرگی، تو خداونـد آمرزنـده مهربـانی، تو خـداوند صـاحب روز جزایی، تـو خداونـد آفریننـده هر چیزی و همه چیز به سـوی تـو برمی‌گردد. تو خداونـدی هسـتی که هیـچ معبود برحقی جز تو نیست تو خداونـدی هستی که آفریننـده و دانای بر نهان و پوشـیده‌تر از نهانی. هیچ معبودی جز تو نیست، یکتا و احد و فرد و صمدی، نه کسی را زاده‌ای و نه از کسی زاده شده‌ای و تو را هیچ همتایی نیست .

خداونـدا تو زنـده‌ای هسـتی که نخواهی مرد و آفریننـده‌ای هستی که مغلوب نمی‌شوی، و بینـایی هستی که در کارهـا شـک و تردید نمی‌کنی، و شنوایی هستی که شک به خود راه نمی‌دهی، و راستگویی هستی که دروغ نخواهی گفت، و چیره‌ای هستی که شـکست نمی‌پـذیری، و پدیدآرنده‌ای هستی که تغییر نمی‌کنی، و نزدیکی هستی که دور نخواهی شد، و توانایی هستی که ضـدی برایت نیست، و بخشـنده‌ای هسـتی که سـتم نکنی، و بی‌نیـازی که خـوراک نـداری، و پاینـده ای که نخوابی، و اجـابت کننـده‌ای که خسـته نگردی، و جبـاری هستی که هم‌سـخن نـداری، و بزرگی هستی که مورد سوء قصـد کسـی قرار نگیری، و دانـائی هستی که علم نیـاموزی، و نیرومنـدی که ضـعیف نشوی، و وفاداری هستی که هرگز خلف وعـده نکنی، و دادگری که ستم نکنی، و تـوانگری که نیازمنـد و بینوا نشوی، و بزرگی که کوچـک نگردی، و حکیمی که خلاـف حق رفتـار نکنی، ومنع کننـده ای هستی که منع نشوی، و آشـنایی که ناشـناخته نشوی، و عهده‌داری که پنهان نگردی، و چیره‌ای که مغلوب نشوی، و نیکوکاری که مورد دستور قرار نگیری، و یکتایی که مشورت نکنی، و بخشنده‌ای که خسته و ملول نشوی، و واسع و باگذشتی که حیران نشوی، و بخشـنده‌ای که بخل نورزی، و عزت‌منـدی که مغلوب نشوی، و نگاه‌دارنـده ای که غافل نشوی، و پاینده‌ای که نخوابی، و درپرده و پنهانی هستی که زائل نشوی، و جاویـدانی که فانی نشوی، و ماندگاری که کهنگی نداری، و یگانه‌ای که به چیزی شبیه نباشی، و نیرومندی که رقیب و ستیزه‌جویی نداری.

پروردگـارا من بـا بیـان اینکه حمـد و سـپاس مخصوص توست هیـچ معبودی جز تو نیست، بسـیار مهربان و بسـیار بخشـنده‌ای، پدیدآورنـده آسـمان‌هـا و زمینی، صـاحب شـکوه و بزرگواری، از تو می‌خواهم بر محمـد و آل محمـد درود بفرسـتی و مرا به سرانجام خواسته و آرزویم، و بالاترین امیدم برسانی و ضرر و آسیبم را از من برطرف کنی چراکه کسی جز تو نمی‌تواند آن را برطرف کند ای مهربان‌ترین مهربانان.

پرودگـارا من از تو مسـألت دارم ای روشـنایی بخش آسـمان‌هـا و زمین و ای تکیه‌گـاه و نگـاه‌دارنـده آسـمان‌هـا و زمین و ای برپادارنـده آسـمان‌هـا و زمیـن و ای زیبـایی بخش آسـمان‌هـا و زمین و ای زینت دهنـده آسـمان‌هـا و زمین و ای پدیدآورنـده

آسـمان‌هـا و زمین، ای صـاحب شـکوه و بزرگواری ای فریـادرس فریادخواهـان، و ای یـاری دهنـده کمـک‌خواهـان و آخرین مقصود عبادت‌کنندگان، ای برطرف کننده مشکل گرفتاران، ای برطرف کننده غم و غصه مردم اندوهگین، ای برطرف کننده آسیب‌ها، ای اجابت کننده دعای درمانده‌گان، ای مهربان‌ترین مهربانان، ای معبود جهانیان هر نیاز و حاجتی به وسـیله تو نازل می‌شود ای بسیار مهربان و ای بسیار بخشنده ای صاحب شکوه و بزرگی ای روشنایی آسمان‌ها و زمین و آنچه بین آن‌ها است و ای پروردگار عرش بزرگ ای پروردگارم ای پروردگارم ای پروردگارم.

خداونـدا من به ذات بزرگـوار نـورانی و روشـنایی بخش و پاینـده مانـدگارت از تو مسألت دارم و به ذات پـاک و منزّهت که آسـمان‌ها و زمین به واسـطه آن نورانی گشته و تاریکی‌ها از بین رفته از تو می‌خواهم بر محمد و آل محمد درود بفرستی و هر گونه غم و انـدوم و سـختی و آسـیب و تنگنـایی را که من در آن قرار دارم از من برطرف کنی و بر من و پـدر و مـادر و تمـام فرزنـدان آن‌هـا و همه مردان و زنـان مؤمن و مردان و زنـان مسـلمان مرده‌هـا و زنـده‌های آنان رحم کنی، همانا تو بر هر چیزی توانایی ای مهربان‌ترین مهربانان.

خداونـدا از تو درخواست می‌نمایم ای کسـی که چشم‌ها او را نمی‌بیننـد و گمان‌ها بر آن وارد نمی‌گردد و توصـیف کنندگان نمی‌توانند او را توصـیف کنند و حوادث دامنگیر او نمی‌شود و مصیبت‌ها او را فرا نمی‌گیرد، ای کسی که وزن ذرات کوه‌ها و گنجـایش دریاهـا را می‌دانی و تعـداد قطرات بـاران و برگ درختـان را می‌دانی و آنچـه شـب بر آن ظلمت، و روز بر آن پرتو افکنـده، می‌دانی. و ای کسـی که آسـمانی آسـمان دیگر و زمینی زمین دیگر و سـطح دریـا، عمق دریا را و کوه، انـدوخته‌های درون خود را از نظر تو نمی‌توانـد بپوشانـد، از تو مسألت دارم که بهترین دوره عمرم را پایان عمرم، و بهترین اعمال را آخرین اعمالم، و بهترین روزم را روزی که تو را ملاقات می‌کنم قرار دهی چرا که تو بر هر چیزی توانائی.

خداونـدا تیغ آن کس که به روی من تیغ می‌کشـد، کُنـد نمـا و آن کس که برای من آتش افروزد خـاموش سـاز، و انـدوه آن کس را که اندوه را بر من وارد کند کفایت نما، و با آرامش و متانت مرا نگاهدار و مرا در زره نگهبان و محکم خویش داخل کن و مرا در پرده پوشاننـده خود مسـتور دار، ای کسـی که چیزی او را کفایت نمی‌کند آنچه از کار دنیا و آخرت را که برایم مهم است، مرا کفایت کن ای مهربان‌ترین مهربانان.

ای شایسـته ای دلسوز ای ستون محکم و قابل اعتمادم مرا از حلقه‌های گرفتاری و تنگنا به فرج و رهایی نزدیکت بیرون بیاور و ای عزیز به حق عزتت آنچه که تـاب آن نـدارم بر مـا تحمیـل نکن. تو خداونـد سـرور و سـرپرست من هستی پادشـاه راستین و شایسته‌ای، ای روشن و آشـکار کننـده دلیل و برهان، ای کسـی که ارکان پادشاهیت قوی و نیرومنـد است و ای خداوندی که ذات مقدسـش در این مکان وجود دارد، با چشـمانت که نمی‌خوابند از من محافظت کن و با کفایت خود که کسـی نمی‌تواند آهنگ آن کنـد، مرا کفایت کن؛ پروردگارا تا زمانی که تو امیـدم باشـی هلاک نخواهم شـد پس با رحمت خود بر من رحم کن ای ارحم الراحمین.

پروردگارا ای خدای نور بزرگ و خدای جفت و تاق و خدای دریای خروشان و خدای بیت معمور و خدای تورات و انجیل و زبـور، و ای خـدای قرآن عظیـم، تـوئی معبـود هر کس کـه در آسـمان‌هـا اسـت و معبـود هر کس کـه در زمین است، و جز تو معبودی در میان آن‌ها نیست، و توئی قاهر و مسلط بر هر که در آسمان‌ها و هر که در زمین است، و جز تو قاهری در میان آن...

ها نیست، و توئی پادشاهی برای هر کس که در آسمان‌ها است و پادشاه هر که در زمین است و جز تو پادشاهی در میان آن‌ها نیست، از تو می‌خواهم به حق نام بزرگت و به نور ذات بزرگوارت، و به عظمت و پادشاهی دیرینه ات، به راستی که تو بر انجام هر چیز توانایی، و از تو می‌خواهم به‌حق آن نامت که هر چیز بدان پرتو گرفت، و بدان نامت که پیشینیان بدان شایستگی یافتند و پسینیان بدان شایسته گردند. ای زنده پیش از هر زنده، و ای زنده پس از هر زنده، معبودی جز تو نیست، درود بفرست بر محمد و خاندان محمد و بیامرز گناهان ما را، و نیازهای ما را رفع کن و آنچه در امر دنیا و آخرت برای ما مهم است، برای ما کفایت کن و در کار ما آسانی و گشایشی نزدیک مقرر فرما، و ما را بر هدایت محمد و خاندان محمد پا بر جا و ثابت قدم بدار، و دعای ما را در فراز جایگاه پذیرفته و مورد رحم قرار گرفته، قرار بده، و به من ببخشای آنچه را به دوستان و فرمانبردارانت بخشودی زیرا که ما به تو ایمان داریم و به درگاه تو انابه می‌کنیم و بر تو توکل می‌کنیم، با اینکه (میدانم) باز گشتمان به سوی تو است. تو بسیار مهربان و بسیار بخشنده‌ای به هر که بخواهی خیر اعطا می‌کنی و از هر که بخواهی آن را باز می‌گردانی، پس مرا بر دین محمد صلی الله علیه و آله و سلم و سنت او بمیران و آنچه به بندگان صالحت بخشیدی به من ببخشای ای مهربان‌ترین مهربانان.

بار خدایا، تویی که فرمانفرمایی، هر آن کس را که خواهی فرمانروایی بخشی و از هر که خواهی فرمانروایی را بازستانی و هر که را خواهی، عزت بخشی و هر که را خواهی، خوار گردانی همه خوبی‌ها به دست توست، و تو بر هر چیز توانایی. شب را به روز در می آوری، و روز را به شب در می آوری و زنده را از مرده بیرون می آوری، و مرده را از زنده خارج می سازی و هر که را خواهی بی حساب روزی می دهی. ای بخشنده دنیا و آخرت و رحیم هر دو سرا، از هر کدام از آن دو بخواهی می‌دهی و از هر کدام بخواهی منع می‌کنی، همه خوبی‌ها در دست توست و تو بر انجام هر چیزی توانائی.

خداوندا از گرسنگی در حالتی که همدم من شود و از شرّی که بدان دلباخته شوم به تو پناه می‌برم. خداوندا من از آتش دوزخ به تو پناه می‌برم زیرا آن بد سرانجامی است و از فقر و بینوایی به تو پناه می‌برم زیرا آن بد همدمی است و از شیطان به تو پناه می‌برم زیرا او بد همنشینی است. صبح کردم درحالی که پروردگارم ستوده شده است، صبح کردم درحالی که با خداوند معبود دیگری نمی‌خوانم و غیر از او ولی و سرپرست دیگری اتخاذ نمی‌کنم و برای او شریکی قائل نمی‌شوم.

پرودگارا ای روشنایی بخش آسمان‌ها و زمین و ای نگاه‌دارنده و حمل کننده آسمان‌ها و زمین و ای زیبایی بخش آسمان‌ها و زمین، ای صاحب شکوه و بزرگواری ای فریادرس فریادخواهان، و ای یاری دهنده کمک‌خواهان و آخرین مقصود عبادت‌کنندگان، ، ای برطرف کننده غم و غصه مردم اندوهگین، ای برطرف کننده مشکل گرفتاران، ای مهربان‌ترین مهربانان و ای برطرف کننده بدی و آسیب، ای اجابت کننده دعای درمانده‌گان، ای معبود جهانیان هر نیاز و حاجتی به وسیله تو نازل می‌شود و من امروز نیازم را پیش تو آوردم.

بار خدایا من بنده و فرزند بنده و فرزنده کنیز تو هستم و اختیار من در کف قدرت توست و حکم تو در باره من عدالت است و قضاوت تو در مورد من قابل اجرا. پس با حقی که بر مخلوقات داری و با هر حقی که بر گردن توست و با هر نامی که خود را به آن خوانده‌ای و یا در کتابت فرستاده‌ای و یا به یکی از مخلوقاتت آموخته‌ای یا در علم غیب آن را نگاه داشتی و مخصوص به خود گرداندی، از تو می‌خواهم قرآن را بهار دل و نور چشم و زدودن حزن و رفتن غم و اندوهم قرار دهی و با

رحمت خود همه نیازهای دنیا و آخرتم را برآورده سازی ای مهربان ترین مهربانان.

بارالها از گناهان و افراط کاری من درگذر و مرا از عذاب قبر نگاه‌دار. خداوندا برای من آسان‌ترین را فراهم گردان و از دشواری‌ها دور کن. خداوندا با دینت و با طاعتت و با فرمانبرداری از پیامبرت مرا نگاه‌دار، خداوندا مرا از عذاب قبر پناه ده، خداوندا به من امر فرمودی که تو را بخوانم و من نیز تو را می‌خوانم، پس از تو می‌خواهم مرا ببخشایی و به من رحم نمایی و مرا از عذاب آتش برهانی. خداوندا من از فتنه زندگی و مرگ و از عذاب قبر و از فتنه مسیح دجال به تو پناه می‌برم.

پروردگارا با هر نامی که خود را به آن خوانده‌ای و یا در کتابت فرستاده‌ای و یا به یکی از مخلوقاتت آموخته‌ای یا در علم غیب آن را نگاه داشتی و مخصوص به خود گرداندی از تو مسألت دارم و به نور رویت که تاریکی‌ها بدان روشن گشته و امر دنیا و آخرت بدان صلاح یافته از تو مسألت دارم. و از تو مسألت دارم ای خداوندی که هیچ معبودی جز تو نیست، تو پروردگاری هستی که هیچ معبودی جز تو نیست، خداوند یکتا و بی همتا و تک و بی‌نیازی هستی که نه کسی را زاده‌ای و نه از کسی زاده شدی و و هیچ همسر و فرزندی اختیار نکرده‌ای و هیچ همتایی نداری. و از تو مسالت دارم با بیان اینکه حمد و سپاس مخصوص توست هیچ معبودی جز تو وجود ندارد، بسیار بخشنده و پدیدآورنده آسمان‌ها و زمین و صاحب شکوه و بزرگواری هستی. و با اسم بزرگ و اعظمت که چیزی والا‌تر و باشکوه‌تر و بزرگ‌تراز آن نیست از تو می‌خواهم بر محمد و آل محمد در پیشینیان و پسینیان درود بفرستی و به محمد بزرگترین وسیله (برای شفاعت یا مقام معنوی) را عطا کنی و به برترین و بهترین پاداشی که به هر پیامبری در عوض امتش می‌دهی به محمد در عوض امتش ارزانی بداری و ما در گروه او قرار دهی و با جام او ما را سیراب کنی همانا تو مسوول آن و توانای بر انجام این کار هستی.

پروردگار تا زمانی که زنده هستم مرا سلامت بدار و در این دنیا به ما نیکی و در آخرت نیز به ما نیکی عطا کن و ما را از عذاب آتش دور نگه‌دار ای ارحم الراحمین آمین ای پروردگار جهانیان و درود و سلام بی‌پایان خداوند بر محمد خاتم پیامبران و خاندان پاک و مطهرش باد و خداوند برای ما بس است و چه خوب نگاهدارنده‌ای است.»

و هنگامی که از محل اقامه نمازت برخاستی بگو: الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر و لله الحمد.

و چون به سوی منزلت بازگشتی و وارد منزل شدی این دعا را می‌خوانی:

«بسم الله الرحمن الرحیم

بسم الله و بالله الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر و لله الحمد؛ پروردگارا من با نام‌های بلند و گرانقدر و بزرگ و نیکو و زیبایت از تو مسألت دارم ای ستوده ای الله ای الله ای عالی‌قدر ای بزرگ ای بخشنده ای توانا ای عزیز ای تک و ای بی‌همتا، ای الله ای رحمن ای رحیم ای الله ای الله ای الله.

خداوند با نام‌هایت و منتهای آن نام‌هایت که مکانش نزد خود تو است از آنچه که احدی جز خود را بدان نام ننهادی از تو مسألت دارم، و با نام‌هایی که کسی غیر از خودت آن را نمی‌بیند و نمی‌داند از تو مسألت دارم، ای الله و به هر آنچه دوست می‌داری و خودت را بدان نسبت دادی ای الله از تو مسألت دارم، و با همه درخواست‌هایت از تو مسألت دارم ای الله و با هر

درخواستی که واجب کردی از تو مسألت دارم تا اینکه به اسم بزرگ اعظم تو ای الله خاتمه یابد.

و به حق همه نام‌های نیکویت ای الله از تو مسألت دارم و به حق هر اسمی که واجب گرداندی تا اینکه به اسم عظیم اعظم بزرگ بزرگتر و والاـ و والاـتر خاتمه یافته، از تو مسألت دارم و به اسم کاملت که بر همه کسانی غیر از تو که بدان خوانده می‌شوند برتری دادی، اسمی که در علم غیب در نزد توست ای الله ای الله ای الله ای الله ای الله ای الله ای الله ای بی‌نیاز ای بخشایش‌گر تو را می‌خوانم و به حق هر آنچه تو در آن قرار داری از چیزهایی که من نمی‌دانم از تو مسألت دارم، پس ای الله با آن از تو مسألت دارم.

و به حق این نام‌ها و به حق تفسیر آن‌ها از تو مسألت دارم زیرا که تفسیر این نام‌ها را کسی جز تو نمی‌داند ای الله، و به حق نام‌هایی که نمی دانم و اگر می‌دانستم با آن از تو درخواست می‌کردم، از تو مسألت دارم، و به هر اسمی که در علم غیب نزد خود نگاه داشتی از تو می‌خواهم ای الله بر محمد که بنده و فرستاده‌ات است درود بفرستی و ما را بیامرزی و بر ما رحم بنمائی و رضایت و خشنودی خود و رسیدن به بهشت را بر ما واجب گردانی و از فضل و کرم فراوان و گسترده خود به ما روزی عطا کنی و در کار ما فرج و رهایی قرار دهی همانا تو بر هر چیزی توانائی.

پروردگارا حمد و سپاس مخصوص توست. آن‌کس که تو گمراه کنی راهنمایی ندارد و آن‌کس که تو هدایت و راهنمایی فرمایی کسی نتواند گمراهش کند و آنچه را عطا کنی کسی نمی‌تواند از آن جلوگیری کند و آنچه را تو بازداری و منع کنی، کسی نتواند باز دهد و آنچه را تو پیش اندازی کسی نتواند آن را پس اندازد و آنچه را تو پس اندازی کسی نتواند پیش اندازد و آنچه را تو ببندی کسی نتواند باز کند و آنچه را تو باز کنی کسی نتواند ببندد. خداوندا برکات و فضل و رحمت و روزی‌ات را به روی ما باز کن.

خداوندا من از تو بی‌نیازی را در روز نیاز، و امنیت را در روز ترس، و آن نعمت پایدار را که زوال نپذیرد و تغییری در آن راه نیابد از تو خواهانم. پروردگارا من همه خوبی‌هایی را که محمد علیه السلام بنده و فرستاده‌ات بدان از تو درخواست نموده، از تو مسألت دارم، و از همه امور شری که محمد بنده و فرستاده‌ات از آن به تو پناه برده، به تو پناه می‌برم. خداوندا تو پروردگار من هستی پس کارم را برایم آسان گردان و مرا به آسودگی و سلامتی از جانب خویش توفیق بفرما و هر بدی‌ای را از من دفع کن و ما را در مقابل هر صاحب شرّی کفایت کن ای پرودرگار جهانیان.

خداوندا به حق اسم اعظمت که دین به آن سامان می‌یابد و به آن اسمت که آسمان‌ها و زمین به آن برپاست، و به اسمی که با آن مردگان را زنده می‌کنی، و به اسمی که هرگاه با آن دعا شوی اجابت کنی و هرگاه با آن از تو درخواست شود عطا کنی، و با تورات و انجیل و زبور و قرآن بزرگ از تو مسألت دارم. ای خدای جبرئیل و میکائیل و اسرافیل از تو می‌خواهم که مرا به صورتی ثابت و همیشگی از آتش آزاد کنی به نحوی که پس از آن هرگز به گناهی بازنگردم. خداوندا مرا به بخشایش و رحمت خود یاد کن نه به خطاهای من. و از فضل خود بر من بیفزای که من تو را خواهانم و دعا و کردارم را برای خود خالص قرار ده و پاداش گفتار و مجلسم را خشنودی خود از من قرار بده و به قدرت خویش بهشت را پادش من در آنچه از تو خواستم قرار بده و از فضل خود بر من بیفزای که من تو را خواهانم.

خداونـدا آنچه از گناهـان که پیش کردەام و آنچه به تـاخیر انـداختەام و آنچه در نهان و آنچه در عیان انجام دادەام و آنچه تو بـدان داناتری بر من بیامرز که تو بر انجام هر چیزی توانائی. خداوندا هر خیری که من ارزانی فرمودی، مداومت و فزونی آن را نیز به من عطـا فرمـا تـا از این طریق مرا به خیر بزرگ در نزد خود برسانی و آن را دنباله هر خیر و مایه نجات از هر گونه پیامد ناگوار قرار دهی.

خداونـدا توفیق نماز و روزه و حـجّ و عمره و صـله رحم و را به من ارزانی فرما و روزی من و روزی خوانوادەام را فراخ گردان تو خداونـد پیش از هر چیزی و تو خداونـد پس از هر چیزی. {منزّه است پروردگـار تو پروردگار شـکوهمند، از آنچه وصـف می کنند. و درود بر فرستادگان. و ستایش مخصوص خدای پروردگار جهانیان است.}

خداونـدا والاـترین بخشـشهـا را به من عطـا کن و مرا از سـختی بلاـ و مصیبت پناه ده و مرا از بهترین مخلوقات قرار بـده و از عذاب واقع شدنیات پناه ده و از روزی فراخت مرا روزی ده، آمین ای پروردگار جهانیان .

خداوندا تو را میخوانم خواندن کسی که فقر و نداریش سخت، و نیرویش ضعیف و ناتوان گشته است، کسی که معبودی جز تو نـدارد و هیـچ معبودی جز تو نیست، و هیـچ پناهگاهی غیر او تو وجود نـدارد و غیر از تو به کسـی پناه برده نمیشود و هیچ حرکت و توانی نیست مگر به خواست تو. ای بهترین کسی که فرا خوانده میشوی و ای بهترین کسی که اجابت می کنی و ای بهـترین کسـی که به سویش تضرع میشود و ای بهـترین درخواست شونـده و ای بهـترین عطـا کننـده و ای بهـترین کسـی که خواسـته میشـود و ای بهـترین کسـی که دستهـا به سوی او بلنـد میشود، و ای صـاحب قوت و قـدرت تو را میخوانم و ای صـاحب عزت و شـکوه تو را میخوانم و ای صـاحب شادمانی و زیبایی تو را میخوانم و ای صاحب پادشاهی و سـلطنت تو را میخـوانم و ای پروردگـار پروردگـاران تـو را میخـوانم و ای سـرور سـروران تـو را میخـوانم و به (يَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ)اینکه هیچ معبودی جز تو نیست، تو را میخوانم و ای فرمانرواترین فرمانروایان و ای ادا کننـدەترین ادا کننـدەهای قرض و ای برپادارنده عـدل، ای مهربان ای مهربان و ای مهربانترین مهربانان و ای شـنودەترین شـنوندگان و ای بیناترین نظرکنندگان، ای نزدیـک، ای اجـابت کننـده از تـو مسـألت دارم به حـق حاملاـن عرشت و به حق فرشـتگان و به حق رکوع کننـدگان و سـجود کنندگان تو و به حق پیامبران و شهداء و راستگویان و نیکوکاران و به حق درخواست کنندگان و محرومان و به حق بزرگت و به حق تو بر مخلوقاتت و به حق اینکه هیچ معبودی جز تو نیست و دانای نهان و آشکار مهربان و بخشایندەای، مسألت دارم که بر محمـد و آل محمـد درود بفرستی و مرا از آتش آزاد کنی و مرا بیامرزی و بر من رحم بنمائی ای بخشـنده، و غم و انـدوه و سختی و دلتنگی را از مـن برطرف کنی و ضـرر و آسـیب را از مـن رفـع نمـائی و کـارم را آسـان گردانی و مرا خیلی زود به سرانجام آرزو و خواستەام برسانی که تو نزدیک و اجابت کنندەای.

پروردگارا من گناهانم را به یاد میآورم و به اشتباهات، بدکاریها و زیادەروی بر نفس خویش و ستم پیش از ملاقاتم و پیش از اینکه خشم خود را فرو بخورم، اعتراف می کنم و اعتراف کردم که من گرفتارم گناهان و اشـتباهاتم هسـتم و به خاطر کسب و کارم مجازات و به خاطر اعمالم محاسـبه میشوم. پس از آنها خود را پاک کردم و طالب عفت شدم و قلبم از آن ترسـید و اسـتخوانهایم از آن سـست گردیده و چشـمانم از آن بیخواب شده و گریست تا جایی که اشکهایم گونەام را خیس کرد و زمین با فراخی و گستردگیاش بر من تنگ شد.

پروردگارم پس با رحمت خویش بر گناهانم و با آمرزشت بر اشتباهاتم و با عفو و گذشـت بر کارهای بـدم و با بردباریت بر بدی‌های من و با گذشـت بر اسراف‌کاری و ظلم بر نفسم را گشایش ده. خداوندا با بردباریت بر من فضیلت بخش و با عفو و گذشـت بر من روی آور و از فضل و کرمت به من روزی عطا کن و مرا در محبتت با کارهای نیکی که دوست می‌داری و تو را خشنود می‌سازد بگمار و اعمال من را همچون کارهای نیکی بپذیر که به سوی تو بالا می‌رود و تو را از من خشنود می‌سازد تا مرا رفیق ابراهیم و اسحاق و یعقوب و پیامبرمان محمد ــ که درود و سلام خدا بر او و همه پیامبران و فرستاده‌های خدا باد ــ و رفیق شهدا و نیکوکاران و امامان راستگو قرار دهی.

پروردگـارا به یقین، نفسم از عـذاب تو امان یافت و به پاداشت راضـی شـد و به سـرایت که سـرای سـلامتی و آسودگی اسـت اطمینان پیدا کرد سرایی که هیچ گونه رنج و درماندگی‌ای به من دست نمی‌دهد.

پروردگـارا یـادت را فراموشم منمـا و از مکر و فریبت ایمن مگردان و رویت را از من برنگردان و خیرت را از من زائـل نکن و پرده و پوشـشت را از من برنـدار و عبـادتم را برای معبودی جز خودت قرار نـده و مرا از پـاداشت محروم نگردان و میـان من و مساجـدی که اسم تو در آن ذکر می‌شود فاصـله مینـداز و مرا به گونه‌ای قرار ده که از عـذابت هرسـان و از مجازاتت ترسان و چشمانم از ترس تو گریان باشد و مرا به گونه‌ای قرار ده که تو و هر کسی که تو را دوست می‌دارد، دوست بدارم و در مکان‌ـ های راستینی که تو را از من خشنود می‌سازد سجده ببرم که تو بر انجام هر چیزی توانائی.

خداوندا من از شرّ نفس خویش و از کارهای بدم و از پشیمانی و اندوه همراه با پشیمانی و از سوختن و غرق شدن و ناسپاس و سرمسـتی (غرور) و از چیرگی دشـمن و از غلبه قرض و بـدهی، و از مشـقت راه و انـدوه بیمـاری و از نـاگواری بـازگشت و از پافشاری بر زشت‌کاری‌ها چه آشکار و چه پنهان، و از سختی بلا و از عملی که مورد پسند و رضایت تو نباشد به تو پناه می‌برم و هدایت را از تو خواستارم و از گمراهی و نابودی به تو پناه می‌برم.

خداونـدا من نابینا بودم بینایم کردی، ناتوان بودم توانایم کردی، نادان بودم دانایم نمودی، فقیر بودم پناهم دادی، بی‌سرپرسـت بودم مرا عهده‌دار شدی، نیازمند بودم بی‌نیازم گرداندی، تنها بودم یارانم را بیشتر کردی سپس قرآن را به من آموختی و مرا به نمـاز و روزه رهنمـود سـاختی. پس بـه خـاطر نعمـت‌هـایت کـه در نزد مـن اسـت، حمـد و سـپاس مخصـوص تـوست. پس ای پروردگـارم از تو می‌خواهم که بـا وسـعت رحمتت که بر خشم و بردبـاری و گـذشت و بخشـشت پیشـی گرفته مرا دریابی ای بهترین آمرزندگان.

خداونـدا گنـاهم را ببخاشـی و دلم را پـاک و سـینه‌ام را فراخ گردان، و مرا بر آنچه یـادم دادی یـاری بفرما و غم و انـدوهم را برطرف نما و از هر زشتی‌ای مرا بازدار و بـدی‌ها و زشتی‌ها را از من برگردان و نیکی‌هایم را بپذیر و از بدیهایم گذشت کن و در زمره بهشتیانم قرار ده همان وعده راستی که آنان بدان وعده داده می‌شدند.

و از تو می‌خواهم ای پروردگارم آنچه را دوست می‌داری در نظر من محبوب کنی و آنچه نمی‌پسندی در نظر من ناپسند جلوه دهی و رضایت‌منـدی خود را در نظر من محبوب، و مخالفت و نافرمانی‌ات را ناپسـند جلوه دهی و مرا در نیکی‌های ماندگاری که بهترین پاداش و فرجام را دارد، بگماری.

خداونـدا در قلبم شـکرت را بیفکن و حکم و قضـاوتت را به من بیـاموز و مرا در دین فقیه و عالم گردان و توفیق عبادتت را به من ارزانی ده و گمان نیک به تو را به من ببخشای و دوری از خشم و تسـلیم در برابر قضاوت و شـناخت حق و عمل به طاعت تو و واگـذاری کل کارهایم به خودت و چنگ زدن و توکل نمودن به تو و اعتماد و یاری جسـتن به تو را به من ارزانی فرما و هیـچ جنبش و تغییر و نیرویی نیست مگر با خواست خداونـد، آنچه خواسـته، به وجود آمـده و آنچه نخواسـته، به وجود نیامـده است .

خداوندا تو و فرشتگان و حاملان عرش و همه مخلوقات را گواه می‌گیرم که تو خداوندی هستی که هیچ معبودی جز تو نیست بی‌همتایی و شـریکی نـداری و محمد بنده و فرسـتاده توست و هیچ جنبش و تغییر و نیرویی نیست مگر به خواست تو و پاک و منزه است خداوند بلند و بلند مرتبه و پاک و منزه است خداوند، و از همه کس و همه چیز بالاتر رفته است.

خداونـدا بر محمد پیامبر امی (درس ناخوانده) درود بفرست و به او مقام وسـیله و برتری جایگاه و فضـیلت عطا بفرما. خداوندا به آنچه به مـا آموختی منفعت ببخش که تو شـنونده دعـایی. خداونـدا تنهـا به سوی تو دست‌ها بلنـد شـده، و دل‌ها به سوی تو متوجه شـده، و تنهـا در برابر تو گردن‌هـا تسـلیم و خـاضع، چهره‌هـا فروتن، صـداها خـاشع و ترسـان و زبان‌ها بنـد آمـده است. خداونـدا تـو بردبـاری پس نـادان نیسـتی، و تـو بخشـنده‌ای برای همین بخـل نمی‌ورزی، و تو دادگری پس ظلم نمی‌کنی، و تو حکیمی پس سـتم نمی‌کنی، و تو نفوذ ناپـذیری پس سوء قصـد نمی‌شود، و تو والا‌یی پس دیـده نمی‌شوی، و تو بلنـدمرتبه‌ای پس خوار و ذلیل نمی‌شوی، و تو بی‌نیازی برای همین نیازمنـد نمی‌شوی، و تو پایداری پس غفلت نمی‌ورزی. علم تو همه چیز را در برگرفته و هر چیزی را به شـمارش در آوردی و تو پیش از آنکه هر چیز به وجود آیـد، آفریننده بودی و پس از هر چیز، مانـدگاری و تـو آفریننـده آنچه که دیـده می‌شود و آنچه که دیـده نمی‌شود، هسـتی و بـدون آنکه آموزش ببینی همه چیز را دانسته‌ای.

و تو اولی پس چیزی پیش از تو نبوده و تو آخری پس چیزی پس از تو نخواهـد بود و تو باطنی باطن‌تر از تو چیزی نیست و تو ظاهری و بالاتر از تو چیزی نیست. ای کسـی که از رگ گردن به من نزدیک‌تری ای کسی که در جایگاه بالا هستی ای کسی که هر چه می‌خواهد انجام می‌دهد. ای شـنوده‌ترین شـنوندگان و ای بیناترین بینندگان و ای سـریع‌ترین محاسـبه‌کنندگان و ای مهربان‌ترین مهربانان. هیچ معبودی جز تو نیست و به درستی که تو بر هر چیزی توانایی آمین.

من با فطرت اسلام و کلمه اخلاص و سنت پیامبرمان محمد صلی الله علیه و آله و سلم و آئین ابراهیم حق‌گرا راضی شدم و من از مشرکان نیستم. راضیم به خداوندی که پروردگار جهانیان است و خشنودم به اینکه اسلام دین من است و محمد که درود و سلام بی‌پایان خداوند بر او و خاندانش باد، پیامبر من است.

خداونـدا بـا اسم تو یعنی بسم الله الرحمن الرحیم از تو مسألت دارم و با اسم تو که هیـچ معبودی جز او نیست، او زنـده پاینـده است هیـچ خواب سبک و خواب سـنگین او را فرا نمی‌گیرد، اسـمی که آسـمان‌ها و زمین را آکنـده کرده است، از تو مسألت دارم. و با اسمی که چهره‌ها برای آن فروتن و صداها ترسان و گردن‌ها فرمانبردار و مخلوقات زبون و دل‌ها از ترس آن هراسان شـده‌انـد از تو می‌خواهم که مرا بیامرزی و به من رحم نمائی و هر بدی و زشتی‌ای را از من دفع کنی و همه اموراتم را اصـلاح نمائی و هرگز به انـدازه یک چشم بر هم زدن و نه کمتر و نه بیشتر از آن مرا به حال خویش و نه به هیـچ یک از مخلوقاتت وا

نگذاری و چیزهای خوبی که به من بخشیدی باز مگیری و مرا به بدی‌ای که از آن نجاتم دادی بازنگردانی و هیچ دشمن و حسودی را در باره من شاد مگردانی و مرا از فاسدکاران قرار ندهی بلکه مرا از فرمانبردان و دوستداران خود قرار دهی تا اینکه به سوی بهشت و رحمت خویش جانم را بستانی.

خداوندا ای صاحب نعمت‌های کامل و ای صاحب حجت‌های رسا و ای صاحب رحمت وسیع و ای صاحب آمرزش سودآور و ای صاحب کلمه ماندگار و ای صاحب حمد و سپاس فضیلت بخش و ای صاحب عطا و بخشش فراوان و ای صاحب فضل و بخشش زیبا و ای صاحب احسان گرانقدر. ای کسی که دیدگان را درمی‌یابد ولی چشم‌ها او را در نمی‌یابند و او لطیف آگاه است. از تو امنیت و ایمان و سلامتی و اسلام و یقین و سپاس و شکیبایی و راستی و عافیت و بخشایش و ترس از حرام‌هایت و اطمینان به رحمت طولانی‌ات را خواستارم که تو بر انجام هر چیزی توانائی.

خداوندا من خوبی و عفت و خوش اخلاقی و رضایت‌مندی از قضا و قدر را تو مسألت دارم. پاک و منزهی، عرش تو در آسمان است، پاک و منزهی، سلطنت تو در زمین است، پاک و منزهی، راه تو در خشکی و دریا است، پاک و منزهی، رحمت تو بهشت است، پاک و منزهی، غضب تو در آتش است، پاک و منزهی، خشم تو در دوزخ است. هیچ معبودی جز تو نیست پاک و منزهی، هیچ شریکی نداری، پادشاهی آسمان‌ها و زمین از آنِ توست، پاک و منزهی ،تو پروردگاری و بازگشت همه به سوی توست.

پاک و منزهی ای صاحب ملک و ملکوت، پاک و منزهی ای سرافراز و جبار، منزه است خداوند زنده‌ای که هرگز نمی‌میرد، منزه است خداوندی که پادشاه و پاکیزه از همه کاستی‌ها است، منزه است خداوندی که پروردگار فرشتگان و روح است، منزه است پروردگارم که بلند مرتبه است. او منزه و بلند مرتبه است، منزه است خداوند پادشاه جبار، منزه است خداوند واحد چیره. منزه است خداوند عزیز بسیار آمرزنده، منزه است خداوند بزرگ والا. خداوندا منزهی و حمد و سپاس مخصوص توست، اسم تو مبارک و عظمتت والا است و هیچ معبودی جز تو نیست.

خداوندا برای رضای تو مسلمان شدم و بر تو توکل نمودم و در پیشگاه تو فروتنی کردم و برای تو خاشع شدم، پس خداوندا آنچه از گناهان که پیش کرده‌ام و آنچه به تاخیر انداخته‌ام و آنچه در نهان و آنچه در عیان انجام داده‌ام را بر من بیامرز که تو خداوندی هستی که هیچ معبودی جز تو نیست. خداوندا حمد و سپاس مخصوص توست و تو روشنایی بخش آسمان‌ها و زمین و هر آنچه در آن‌ها است، می‌باشی. تو حقی و وعده تو نیز حق است، سخن تو حق است، و بهشت و دوزخ و قیامت تو حق است. خداوندا ای پروردگار آسمان‌های هفت‌گانه و آنچه در آن‌ها و آنچه میان آن‌هاست و ای پروردگار سبع مثانی(سوره حمد) و ای پرودگار قرآن عظیم و ای پروردگار جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل و ای پروردگار محمد صلی الله علیه و آله و سلم که خاتم پیامبران است.

خداوندا من با آن نام‌هایت که آسمان به وسیله آن برپا و زمین پابرجا است، و بدان چهارپایان را روزی می‌دهی و بین جمع جدایی می‌افکنی و میان پراکنده جمع می‌نمایی و به وسیله آن شماره سنگریزه‌ها و برگ درختان و پیمانه دریاها و قطرات باران و آنچه شب بر آن ظلمت، و روز بر آن پرتو افکند را حساب می‌نمایی، با همه آن‌ها از تو خواستارم که به من در مقابل آتش رحم بنمائی ای ارحم الراحمین .

خداوندا تو بزرگی و نعمت بزرگ می‌بخشی و فراوان عطا می کنی و از گناهان بسیاری گذشت می کنی و اندک را در حساب چندین برابر می کنی و هر چه بخواهی انجام می‌دهی. خداوندا از تو می‌خواهم قلبم را مالامال از ترس خود گردانی و چهره‌ام را با نورت بپوشانی و مرا غرق رحمت خود گردانی و محبت خود را بر من بگسترانی و مرا به خیر بزرگی که در نزدت است، برسانی. با اسم اعظمت از تو مسألت دارم و با هر حرفی که بر پیامبرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم نازل فرمودی، و با هر حرفی که بر پیامبرت عیسی علیه السلام نازل فرمودی، و با هر حرفی که یکی از فرشتگانت یا یکی از پیامبرانت تو را بدان تسبیح گفته و تو نیز دعای او را اجابت فرموده‌ای، از تو می‌خواهم غم و اندوه و سختی و دلتنگی و اموری از من که اختیارش در دست توست، را برطرف نمائی ای مکان هر شکایت و ای شاهد هر نجوی و ای سرانجام و مقصد هر نیاز، ای دانای هر نهان، ای دفع کننده هر بلا، و ای دوست ابراهیم و ای نجوا کننده با موسی و ای برگزیننده محمد. تو را می‌خوانم خواندن کسی که فقر و نداریش سخت، و نیرویش ضعیف و ناتوان و چاره جوئیش اندک گشته است، و تو را همانند کسی که برای برطرف کردن آنچه بدان گرفتار آمده، جز تو کسی را ندارد، می‌خوانم و از تو می‌خواهم مرا بیامرزی ای شنونده‌ترین شنوندگان و ای مهربان‌ترین مهربانان و ای نزدیک‌ترین اجابت‌کنندکان و ای مهربان و ای بخشنده، ای پدیدآورنده آسمان‌ها و زمین گناهم را ببخشای و مرا از آتش آزاد کن ای کسی که در نیازهای کوچک و بزرگم به من لطف داشتی که اگر برای یک چشم برهم زدن آن را به من واگذار می کردی، از رفع نیازم ناتوان می‌شدم پس مرا با رحمت خویش به بهشت داخل کن ای الله و در حساب‌رسی مناقشه و خرده‌گیری مکن.

خداوندا اگر در آبرو یا مال یا غیر آن به یکی از مخلوقاتت تجاوزی کرده‌ام، آن را میان من و خود بیامرز و با فضل و گنجینه‌ـ های خود بندگانت را از من راضی بگردان. خداوندا دروازه خیر را به روی من بگشای و کار آن را برایم آسان بگردان. خداوند دروازه کاری را که برای من در آن فرج و عافیت است برایم بگشای، خداوندا دروازه آن را به روی من باز، راه رسیدن بدان را بر من آسان و راه بیرون آمدن از آن را بر من ساده بگردان.

خداوندا هر کس که به من اراده بد کرده، به وسیله تو او را دفع می‌کنم و از شر و چیرگی و غضب و نشانه خشمش به تو پناه می‌برم. پس او را از جلو و از پشت و از راست و از چپ و از بال و از پایین بگیر و مگذار هرگز به من ضرر و آسیبی وارد کند.

خداوندا مرا در محافظت و جوار و حمایت خود قرار ده. عزیز است آن کس که به تو پناه بَرَد و ستایش تو والاست و معبودی جز تو نیست. پروردگارا من از هر بدی‌ای که بین من و تو فاصله انداخته یا مرا از ذات بزرگوارت بازدارد به تو پناه می‌برم. پروردگارا من از اینکه خطا و جرمم بین من و تو حائل شود به تو پناه می‌برم. پروردگارا توفیق انجام هر چیزی را به من بده که تو را از من خشنود، و مرا به تو نزدیک کند و مرتبه‌ام را بالاـ ببرد و منزلم را بزرگ و جایگاهم را نیکو گرداند. و مرا در زندگی دنیا و در آخرت با سخن ثابت، ثابت قدم گردان و توفیق مقام پسندیده‌ای را به من بده که دوست داری با نام‌هایت در آن خوانده شوی یا در آن از عطایای تو خواسته شود.

خدایا پوشَشَت (که بر گناهان می کشی) را از من برندار و عیبم را برای احدی از مخلوقاتت آشکار منما.

خدایا در قلبم یقین و در دیده‌ام روشنایی و در جسمم سلامتی و در سینه‌ام نصیحت و بر زبانم ذکرت را در شبانه روز قرار بده

و روزیت را بر من گسترش ده و از برکاتت به من روزی ده و مرا به طاعتت بگمار و گرایش و رغبت مرا به آنچه نزد توست قرار ده و مرا بر سنت خویش بمیران و مرا به کسی جز خودت واگذار نکن و پس از آنکه مرا هدایت کردی دلم را دستخوش انحراف مگردان ای فریادرس اندوهگینان و گرفتاران و ای اجابت کننده درماندگان، غم و اندوه و حزنم را برطرف نما همان طوری که غم و اندوه و حزن فرستاده‌ات را برطرف نمودی و او را از هول و وحشت دشمنش کفایت فرمودی، پس مرا از هر هول و وحشت و فتنه و بیماری کفایت فرما تا مرا به رحمت خویش برسانی .

خداوندا این جایگاه شخص بی‌چیز بینوا، ترسو و پناهنده، هلاک شده و ترسو و هراسان دل‌نگران است و جایگاه کسی است که به اشتباهش اقرار و به گناهش اعتراف و به سوی پروردگارش توبه می‌کند. خداوندا تو جایگاه مرا می‌بینی و سخنم را می‌شنوی و نهان و آشکارم را می‌دانی و هیچ یک از امور من از تو پنهان نمی‌ماند. به حق اینکه تو مسوول تقدیر و اجرا کننده مقادیری، از تو درخواست می‌کنم درخواست کردن کسی که بدی کرده و گناه مرتکب شده، سپس فروتن و زبون شده و اعتراف کرده است. و از تو می‌خواهم که گناهان گذشته‌ام را که در علم توست و نگاهداری تو گواه بر آن است بیامرزی و بر محمد پیامبر و بر اهل بیتش صلی الله علیه و اله و سلم درود بفرستی.

خداوندا ای نور آسمان‌ها و زمین و ای زینت بخش آسمان‌ها و زمین و ای صاحب شکوه و بزرگواری و ای یاری کننده کمک خواهان و ای فریادرس فریادخواهان و ای آخرین سرحد عبادت کنندگان و ای زداینده غمِ غم‌زدگان و ای برطرف کننده گرفتاری گرفتاران و ای بهترین آمرزندگان و ای مهربان‌ترین مهربانان و ای اجابت کننده دعای در راه مانده‌گان و ای پروردگار جهانیان. از تو مسألت دارم به حق اینکه حمد و سپاس مخصوص توست هیچ معبودی جز تو نیست ای بسیار مهربان ای بسیار بخشنده ای پدیدآورنده آسمان‌ها و زمین ای صاحب شکوه و بزرگواری ای زنده، ای پاینده از تو می‌خواهم که مرا از آتش آزاد سازی.

خداوندا دروازه‌های خیر و برکت را بر من بگشای و به ما توفیق آنچه که نیکی‌ها را برایمان بدست می‌آورد عطا کن و ما از بدی‌ها دور نگاه‌دار و زشتی‌ها را از ما بگردان و ما را از امور ترسناک نگاه‌دار که تو سرحد رغبت‌ها و خواسته‌ها و اجابت‌کننده دعاها و برآورده کننده حاجت‌ها و برطرف کننده سختی‌ها و غم و اندوه‌هایی و بخشاینده دنیا و آخرت و رحیم آن دو هستی. پروردگارا گناهانم را بیامرز و در زندگی و مرگم رحمتی به من ارزانی فرما که از هر رحمتی که از جانب غیر تو باشد، مرا بی‌نیاز کند.

خداوندا تو پروردگار من هستی هیچ معبودی جز تو نیست و من بنده توام به تو ایمان آوردم درحالی که دینم را برایت خالص گرداندم و تا آنجا که توانستم شب و روزم را با پیمان و وعده‌ات سپری کردم. توفیق توبه از کردارهای بدم را از تو می‌خواهم و آمرزش گناهانم را که کسی جز تو آن را نمی‌آمرزد می‌خواهم. پروردگارا تو در جایگاه والا هستی می‌بینی و دیده نمی‌شوی به تو پناه می‌برم از اینکه گمراه شوم در نتیجه نگون‌بخت گردم یا دچار لغزش شوم در نتیجه خوار و زبون شوم و به تو پناه می‌برم از اینکه چیزی را پیش بیاورم که تو را خشنود نسازد.

خداوندا من از تو درخواست می‌کنم به عظمت جایگاه‌های عرشت و به حق منتهای رحمت کتابت و به اسم اعظمت و عظمت والایت و به حق کلمات تامه‌ات. پروردگارا ای فرمان‌فرما، هر آن کس را که خواهی فرمانروایی بخشی و از هر که خواهی

فرمانروایی را باز ستانی و هر که را خواهی عزت بخشی و هر که را خواهی خوار گردانی همه خوبیها به دست توست و تو بر هر چیز توانایی. شب را به روز در می آوری، و روز را به شب در می آوری و زنده را از مرده بیرون می آوری، و مرده را از زنده خارج می سازی و هر که را خواهی، بی حساب روزی می دهی.

او تو می‌خواهم بر محمد و آل محمد دورد بفرستی و همه گناهانم را بیامرزی و همه نیازهایم را برآورده سازی: کوچک و بزرگ آن‌ها و نهان و آشکار آن‌ها؛ و زندگیم را بر من آسوده گردانی و کارهایم را آسان نمایی و آسیب و زیانم را برطرف نمایی و دشمنانم را نابود کنی و مرا از شرّ حسودان و شر هر صاحب شرّی کفایت فرمائی و در دینا و آخرت به نیکویی عطا کنی و با رحمت خویش مرا از عذاب آتش دور نگاه‌داری ای مهربان‌ترین مهربانان و ای شنودنده‌ترین شنوندگان و ای صاحب روز جزا آمین یا رب العالمین.

و درود و سلام فراوان و بی‌پایان خداوند بر محمد خاتم پیامبران و خاندان پاکش باد و هیچ جنبش و تغییر و نیرو و چاره‌جویی نیست مگر با خواست خداوند بلند مرتبه بزرگ و هر چه خواسته انجام شده و خداوند برای ما بس است و چه خوب نگاه‌دارنده‌ای است.» - . الاقبال : ۴۴۹ -

**[ترجمه]

ایضاح

قال فی النهایه فی حدیث الدعاء أسألک بمعاقد العز من عرشک أی بالخصال التی استحق بها العرش العز و بمواضع انعقادها منه و حقیقه معناه بعز عرشک انتهی و منتهی الرحمه من کتابک أی أسألک بحق نهایه رحمتک التی أثبتها فی کتابک اللوح أو القرآن و یحتمل أن تکون من للبیان و الجد هنا بمعنی العظمه و الغناء و ما نهی عن استعماله فیه سبحانه لعله محمول علی ما أرید به البخت کما مر قال فی النهایه فی حدیث الدعاء تعالی جدک أی علا جلالک و عظمتک الجد الحظ و السعاده و الغناء انتهی.

و بکلماتک التامات أی صفاتک الکامله التی تشمل آثارها البر و الفاجر کالعلم و القدره أو أسمائک التی من تحصن و استعاذ بها لا یضره بر و لا فاجر أو

۱- ۱. الإقبال ص ۴۴۹.

الأنبياء و الأوصياء فإن البر و الفاجر داخلون فی حکمهم و یجب علیهم إطاعتهم و الإقرار بإمامتهم أو القرآن و آیاته الشامله أحکامها لهما.

بسم الله بدل من قوله باسمک أو اسمک فإنه یعد هذا الکلام من الأسماء مجازا و العرش یحتمل الرفع و الجر کما قرئ بهما و القدوس مبالغه فی التقدیس بمعنی التنزیه تبارکت أی تکاثر خیرک من البرکه و هی کثره الخیر أو تزایدت عن کل شی ء و تعالیت عنه فی صفاتک و أفعالک فإن البرکه تتضمن معنی الزیاده و قیل معناه الدوام و امتناع الزوال من بروک الطیر علی الماء و منه البرکه لدوام الماء فیها.

و تعالیت عن الأضداد و الأنداد و عما یقول الجاهلون بعظمتک لم یکن دونک أی أقرب منک و المراد بالمسلمین المستضعفون من المخالفین أو غیر الکمل من المؤمنین بحمل المؤمنین علیهم أو بالعکس بأن یکون المراد بالإسلام الانقیاد التام و القنوت الطاعه و الدعاء المخصوص فی الصلاه و مطلقا و الإمساک عن الکلام و القیام فی الصلاه و الأول و الثانی هنا أنسب.

و البغیه بالکسر و الضم الحاجه محبتی أی محبوبی إرادتی أی مرادی و الشرح الفتح و الکشف و اجعل أخوف الأشیاء فی الإسناد مجاز و المعنی اجعل خوفی منک أشد من خوفی من کل شی ء و أقرر عینی بعبادتک أی اجعلنی بحیث أحب عبادتک و تکون سببا لسروری أو وفقنی لعباده مقبوله تکون سببا لقره عینی فی الآخره أختم بها عملی أی أرید أن یکون خاتمه عملی هذه الکلمه کما ورد من کان آخر کلامه لا إله إلا الله دخل الجنه و کذا الفقرات الآتیه أو أجزم بها جزما لا یفارقنی فی حال من الأحوال فی الدنیا و الآخره علی حمد أی بعد حمد و لکل أسمائک حمد أی کلها متضمنه للحمد أو ذکر کل منها یوجب علی حمدا لتعلیمک إیای و توفیقک لذکره و فی کل شی ء لک حمد أی تستحق الحمد بسبب کل شی ء أو کل شی ء لدلالته علی عظمتک و رحمتک و نعمتک حمد حمدت به نفسک کما قال صلی الله علیه و آله أنت کما أثنیت علی نفسک.

ص: ۸۷

یکـافئ بـالهمز أی یجازی أو یماثل و بغیر همز تخفیفا قال الفیروزآبادی کافأه مکافأه و کفاء جازاه و فلانا ماثله و راقبه و الحمد لله کفـاء الواجب أی مـا یکون مکافئـا له انتهی و البارئ فی أسـمائه سـبحانه هو الـذی خلق الخلق لا عن مثال و لهـذه اللفظه من الاختصـاص بخلق الحیوان مـا لیس لهـا بغیره من المخلوقـات و قلمـا یسـتعمل فی غیر الحیوان و الورطه الهلکه و کـل أمر تعسـر النجاه منه و الإطلاق بالفتـح جمع الطلق بالفتـح بمعنی الظبی أو الطلق بالکسـر بمعنی الحلال أو بالتحریک و هو قید من جلود و النصیب و الوثاق بالفتح أو الکسر ما یشد به.

قـد أکـدی الطلب أی عجز و لم ینفع قال الجوهری الکـدیه الأرض الصـلبه و أکـدی الحافر إذا بلغ الکدیه فلا یمکنه أن یحفر و حفر فأکـدی إذا بلغ إلی الصـلب و أکدی الرجل إذا قل خیره و اختلف الظن أی تفاوتت الظنون بغیرک فإنه قد یظن بهم حسـنا ثم یتغیر بخلاف حسن الظن بک فإنه لا یتغیر و الظاهر أخلف علی بناء المعلوم أی یخلف الظن بغیرک وعـده لنا و نظیره کثیر و یمکن أن یقرأ حینئـذ علی بنـاء المجهول أیضـا و الأـول أظهر و تصـرمت الأشـیاء أی تقطعت و فی بعض النسـخ الأسـباب و هو أظهر.

و فی النهـایه الشـارع الطریق الأعظم و الشـریعه مورد الإبل علی الماء الجاری و فیه فأشـرع ناقته أی أدخلها فی شـریعه الماء یقال شرعت الدواب فی الماء تشـرع شرعا و شروعا إذا دخلت فیه و أشرعتها أنا و شرعتها تشریعا و إشراعا و فیه کانت الأبواب شارعه إلی المسجد أی مفتوحه إلیه یقال شرعت الباب إلی الطریق أنفذته إلیه.

و فی المصـباح المنیر شـرع الباب إلی الطریق شـروعا اتصل به و شـرعته أنا یسـتعمل لازما و متعـدیا و یتعدی بالألف أیضا فیقال أشـرعته إذا فتحته و أوصـلته و فی النهـایه المنهـل من المیـاه کـل ما یطؤه الطریق و ما کان علی غیر الطریق لا یـدعی منهلا لکن یضاف إلی موضعه أو إلی من هو مختص به فیقال منهل بنی فلان

أی مشربهم و موضع نهلهم و قال أترعت الحوض ملأته انتهی و یمکن أن یقرأ علی بناء الافتعال یقال اترع کافتعل أی امتلأ.

و المرصد موضع الترصد و الترقب و أن اللهف أی فیه و فی سائر الأدعیه و أن فی اللهف عوضا و فی القاموس اللاهف المظلوم المضطر یستغیث و یتحسر و قال ختله یختله ختلا و ختلانا خدعه و قال المواربه المداهاه و المخاتله.

و بدعائک تحرمی بالحاء و الراء المهملتین أی استجارتی و امتناعی من البلایا قال فی القاموس تحرم منه بحرمه تمنع و تحمی بذمه و فی بعض النسخ بالجیم و الراء أی تمامی و استکمال أموری أو طلب جرمی و جنایتی ممن جنا علی قال فی القاموس الجریم العظیم الجسد و حول مجرم کمعظم تام و قد تجرم و جرمناهم تجریما خرجنا عنهم و تجرم علیه ادعی علیه الجرم و فی بعضها بالحاء المهمله و الزای من قولهم تحزم أی شد الحزام کنایه عن الاهتمام فی الدعاء و الأول أظهر.

و یقال حجمته عن الأمر فأحجم أی کففته فکف لا تکلم أی لا تسأل عما تفعل و لا یعترض علیک لا تغادر المغادره الترک أی لا- تترک شیئا إلا- أحصیته و جازیت علیه لا- تمانع أی لا- یمتنع منک أحد و معروف عند الخلق بالآثار لا تنکر أی لا ینکر وجودک و کمالک إلا مباهت معاند لا تستأمر أی لا تستشیر أحدا فی البر و الإحسان و فرد فی الخلق و التدبیر لا تشاور أحدا فیهما لا تمل أی لا تسأم من الهبه و العطاء أو من کثره السؤال.

لا- تذهل بفتح الهاء أی لا تغفل و قائم بأمور الخلق و محتجب عن الحواس و العقول و العماد بالکسر ما یعتمد علیه و الجمال بالفتح الحسن و الصریخ المغیث.

یا منفس عن المکروبین یقال نفس الله عنه کربته أی فرجها و إنما لم ینصب مع کونه شبه مضاف لاعتبار النداء قبل التعلیق بالظروف و فی الأدعیه مثله

کثیر و انفلقت به الظلمات أی انشقت فخرج منها النور کالصبح و لا تخالطه الظنون أی وجوده و علمه و سائر أموره یقینیه غیر مبنیه علی الظنون أو لیس علمه بالأشیاء علی الظن و التخمین کالمخلوقین.

و الدوائر جمع الدائره و هی الدوله بالغلبه و النصره قال تعالی عَلَیْهِمْ دائِرَهُ السَّوْءِ(۱) و المعنی لا یغلبه أحد أو لیس غلبته حادثه تحدث أحیانا کالمخلوقین بل هو العزیز الغالب لم یزل و لا یزال.

ما فی وغده کذا فی النسخ و هو الدنی من الرجال و الضعیف و لا یناسب المقام إلا بتکلف شدید و لعله کان وعره فصحف و فی غیره من الأدعیه و ما فی أصله و یقال فله یفله فانفل أی کسره فانکسر و شببت النار أوقدتها و اعصمنی من إیذاء الخلق أو جمیع المعاصی بالسکینه أی اطمئنان القلب بذکر الله.

و الوقار أی کون الجوارح مشغوله بطاعه الله أو اعصمنی من البلایا و شر الأعادی حال کونی متلبسا بالسکینه و الوقار و لا یصیر أمنی سببا لطغیانی یا حقیق أی بالإلهیه و الربوبیه الخلیق بهما.

یا قوی الأرکان المراد بها إما الصفات المقدسه الکمالیه أو أرکان خلقه من السماوات و الأرض و العرش و الکرسی یا من وجهه فی هذا المکان أی ذاته و المراد بکونه فی هذا المکان إحاطه علمه و قدرته به أو المراد بالوجه التوجه و هو مقتبس من قوله تعالی فَأَیْنَما تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ (۲) و فی غیره من الأدعیه یا من هو بکل مکان و هو أنسب.

لا- ترام أی لا- تقصد بسوء و ممانعه رب النور العظیم أی نور محمد و أهل بیته صلوات الله علیهم أجمعین أو القرآن أو النور المخلوق فی العرش و رب الشفع و الوتر أی جمیع المخلوقات شفعها و وترها أو صلاه الشفع و صلاه الوتر أو شفع

۱- ۱. الفتح: ۶.

۲- ۲. البقره: ۱۱۵.

جمیع الصلوات و وترها و قیل العناصر و الأفلاک و قیل البروج و السیارات و قد مر غیر ذلک فی تضاعیف الأبواب لا سیما أبواب الآیات النازله فی الأئمه علیهم السلام وَ الْبَحْرِ الْمَسْجُورِ أی المملو أو المتقد نارا فی القیامه کما ورد فی الخبر من الجوع ضجیعا الضجیع المضطجع علی جنبه و المضاجع للإنسان و یحتمل أن یکون حالا من فاعل أعوذ أی حالکونی من شده الجوع ضجیعا لا أقدر علی القیام أو یکون کنایه عن عدم القدره علی تحصیل ما یسده و أن یکون حالا عن الفقر أی حالکونه مضاجعا مصاحبا لی لا یفارقنی و یؤیده ما سیأتی.

فإنه بئس الضجیع قال الطیبی أی بئس الصاحب الجوع الذی یمنعه من وظائف. العبادات و یشوش الدماغ و یثیر الأفکار الفاسده و الخیالات الباطله و یؤیده أیضا قوله و من شر ولوعا فإن الظاهر أنه حال عن الشر أی حالکونه مولعا و حریصا بی یأتینی مره بعد أخری لا یفارقنی و إن احتمل أیضا کونه حالا عن الفاعل أی حالکونی حریصا علیه فالمراد بالشر المعاصی قال فی النهایه فیه أعوذ بک من الشر ولوعا یقال ولعت بالشی ء أولع به ولعا و ولوعا بفتح الواو المصدر و الاسم جمیعا و أولعته بالشی ء و أولع به بفتح اللام أی مغری به.

من دونه ولیا أی من غیره ناصرا و یا منتهی رغبات العابدین أی لا یرغبون فی حوائجهم إلا إلیه أو بعد یأسهم عن المخلوقین ینتهی رغبتهم إلیه أو استأثرت به أی تفردت و استبددت به و لم تعلمه أحدا من خلقک.

و قال فی النهایه فی حدیث الدعاء: اللهم اجعل القرآن ربیع قلبی.

جعله ربیعا له لأن الإنسان یرتاح قلبه فی الربیع من الأزمان و یمیل إلیه انتهی و أقول یحتمل أن یکون المراد اجعل القرآن فی قلبی مثمرا لأزهار الحکمه و أثمار المعرفه کما أن فی الربیع تظهر تلک الأشیاء فی الأرض و نور بصری أی بصر الرأس أو القلب أو الأعم و فی الحمل تجوز کما فی الفقره الآتیه و إسرافی فی أمری أی تجاوزی عن الحد فی الظلم علی نفسی یسرنی للیسری أی هیئنی للخله التی تؤدی إلی یسر

و راحه کدخول الجنه من یسر الفرس إذا هیأه للرکوب بالسرج و اللجام و جنبنی العسری أی الخله المؤدیه إلی العسر و الشده کدخول النار من فتنه المحیا و الممات أی العذاب و العقوبه فیهما أو الابتلاء و الامتحان الذی یوجب ضلالتی فی الحیاه و عند الموت.

و فتنه المسیح بالمعنی الثانی و لها فی القرآن و الحدیث و اللغه معان شتی و قد یطلق بمعنی الشرک أیضا و سمی الدجال مسیحا لأن إحدی عینیه ممسوحه(۱).

---

۱ – ۱. و عندی أن المراد بالمسیح الدجال فی حدیث النبیّ صلّی اللّه علیه و آله« و أعوذ بک من فتنه المسیح الدجال» هو المسیح الکذاب، یخرج قبیل ظهور المسیح الصادق علیه الصلاه و السلام، و ذلک لان الصبح انما یکون بمعناه المعروف، و الدجال هو الکذاب المدعی، فلا بد و أن یکون رجلا یولد من غیر أب و یفعل بعض أفعال المسیح عیسی بن مریم، فیؤمن به الیهود قاطبه و یدعون أنّه هو المسیح الموعود فی توراتهم، فانهم لعنهم اللّه منتظرون لظهوره بعد. و انما قال المصنّف- رضوان اللّه علیه تبعا لسائر المحدثین-: ان المراد بالمسیح الدجال هو الدجال الذی احدی عینیه ممسوحه، لما روی عن النبیّ فی الصحیح« أن المسیح الدجال أعور عین الیمنی کان عینه عنبه طافیه» و لیس بصحیح لان الدجال انما هو صفه للمسیح لا بالعکس، و انما قیل له المسیح الدجال لانه مدع أنّه روح اللّه و کلمته و ابنه الذی تولد من غیر أب، فینزل المسیح الصادق عیسی بن مریم علیهما السلام و یقتله. فعن عباده بن الصامت أنه صلی الله علیه و آله قال: انی حدثتکم عن الدجال حتّی خشیت أن لا تعقلوا، ان المسیح الدجال قصیر أفحج جعد أعور مطموس العین لیست بناتیه و لا جحراء، فان ألبس علیکم فاعلموا أن ربکم لیس بأعور، رواه أبو داود علی ما فی المصباح ص ۴۷۶. فانما قال علیه السلام« فاعلموا أن ربکم لیس بأعور» لانه یدعی الربوبیه کما ادعیت للمسیح الصادق علیه الصلاه و السلام، فأخبر صلی الله علیه و آله البسطاء المغفلین من امته الذین یلتبس علیهم أمر المسیح الدجال، بأن الرب تعالی عزّ و جلّ لا یکون ناقصا فلا یصحّ ربوبیه المسیح الدجال و لا بنوته علی ما یدعیه النصاری أعداء اللّه. و ممّا ینص علی أن المسیح الدجال انما سمی فی قبال المسیح الصادق علیه السلام ما روی عن ابن عمر أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله قال: رأیتنی اللیله عند الکعبه، فرأیت رجلا آدم کأحسن ما أنت راء من أدم الرجال، له لمه کأحسن ما أنت راء من اللمم قد رجلها فهی تقطر ماء، متکئا علی عواتق رجلین یطوف بالبیت فسألت: من هذا؟ فقالوا: هذا المسیح ابن مریم. قال: ثم إذا أنا برجل جعد قطط أعور العین الیمنی کأنّ عینه طافیه کأشبه من رأیت من الناس بابن قطن واضعا یدیه علی منکبی رجلین یطوف بالبیت، فسألت: من هذا؟ فقالوا: هذا المسیح الدجال. متفق علیه، علی ما فی المصباح ص ۴۷۶. فهذا الحدیث و ما شابهه من حیث اللفظ و المعنی هو الصحیح فی معرفه المسیح الدجال، و أمّا سائر ما روی فیه و فی ملاحمه کقصه ابن صیاد و امثالها فانها ضعاف لا یوجب علما و لا عملا أو موضوعه دستها أیدی القصاصین الدجالین، فقد روجوا أباطیلهم عند العامّه بعد مزاجها بالحق الصریح فشوهوا بذلک وجه الدین و هدموا بنیانه عن مقره، و اللّه المستعان علی ما یصفون.

فِی الدُّنْیا حَسَنَهً أی رحمه حسنه بها ینتظم أمر دنیای وَ فِی الْآخِرَهِ حَسَنَهً أی رحمه و نعمه حسنه بها تصلح أمور آخرتی و ما ورد فی الأخبار فی تخصیص الحسنتین یمکن حمله علی المثال و آمین بالمد و القصر اسم فعل هو استجب.

حتی انتهی بها علی بناء المعلوم أی السائل أو السؤال أو علی بناء المجهول و لا- مؤخر لما قدمت بحسب المکان کالسماء و الأرض أو بحسب الزمان کالحوادث المترتبه و الآجال المعینه و الأرزاق المقدره فی الأزمان المخصوصه أو بحسب العلیه و هو ظاهر أو بحسب الشرف و المنزله کالإمام و الرعیه و العالم و المتعلم و غیر ذلک و کذا العکس.

و القبض و البسط یکونان فی الأرزاق و العلوم و المعارف و الاعتبارات الدنیویه

ص: ۹۳

و الأـخرويه و أسـبابهما و العيله بالفتـح الفقر و الفاقه و لا يحول أى لا يتغير بما سألك أى باسم أو دعاء سألك به أو تكون الباء صله للسؤال كقوله تعـالى سَـأَلَ سائِـلٌ بِعَـذابٍ أى أسألک ما سألكه صـلى الله عليه و آله فيكون الخير كله بيانا للمسـئول و كـذا الفقره الثانيه تحتمل الوجهين و الأول فيهما أظهر.

ما قـدمت أى فعلته فى حياتى و ما أخرت أى أوصـيت به بعـد وفاتى أو يترتب على أعمالى بعـده أو المراد تقـديم شـى ء يجب تأخيره أو تأخير شـى ء يجب تقـديمه أو بما فعلت فى أول عمرى و آخره و قـد قال تعالى يُنَبَّؤُا الْإِنْسانُ يَوْمَئِـذٍ بِما قَدَّمَ وَ أَخَّرَ(۱) قيل أى يخبر الإنسان يوم القيامه بأول عمله و آخره أو بما قدم من العمل فى حياته و ما سـنه فعمل به بعد وفاته من خير أو شر أو بما قـدم من المعاصـى و أخر من الطاعات أو بما أخـذ و ترک أو بما قدم من إطاعه الله و أخر من حق الله فضـيعه أو بما قدم من ماله لنفسه و ما خلفه لورثته بعده و ربما يؤيد الدعاء بعض المعانى كما لا يخفى.

و التبع بالتحريک التابع و لعل الأنسب هنا المتبوع إن ورد به و الجهد بالفتح المشقه و يا ديان الدين أى معطى الجزاء أو الحاكم يوم الجزاء قال الفيروزآبادى الـديان القهار و القاضـى و الحاكم و المحاسب و المجازى الذى لا يضـيع عملا بل يجزى بالخير و الشـر و الدين بالكسـر الجزاء و الإسـلام و العباده و الطاعه و الحساب و القهر و الغلبه و الاستعلاء و السلطان و الملک و الحكم و السيره و التدبير و التوحيد و المله و الورع و المعصيه انتهى.

و القسط هنا العـدل و بحق السائلين و المحرومين أى الفقراء الذين يسألون و الذين لا يسألون فيحسـبهم الناس أغنياء فيحرمون و يدل على رفعه شأن الفقراء عند الله تعالى و إن سألوا و قال الجوهرى يقال أعفنى عن الخروج معک أى دعنى منه و اسـتعفاه من الخروج معه أى سأله الإعفاء و قال اللغوب التعب و الإعياء و قال السدم بالتحريک الندم و الحزن و قال وعثاء السـفر مشقته و من سوء المنقلب

۱- ۱. القيامه: ۱۳.

أی الانقلاب أی الآخره أو إلی الوطن.

ما ظَهَرَ مِنْها وَ ما بَطَنَ أی أفعال الجوارح و القلوب أو ما یفعل علانیه سرا أو ما ظهر وجوبه من ظهر القرآن أو بطنه و الردی الهلاک کنت عمیا بفتح العین و کسر المیم قال الجوهری یقال رجل عمی القلب أی جاهل و امرأه عمیه عن الصواب و عمیه القلب علی فعله و قوم عمون انتهی فکفلتنی بالتخفیف أی تکفلت برزقی و سائر أموری أو بالتشدید أی یسرت لی من تکفل بی و بالتخفیف أیضا یکون بهذا المعنی فکثرتنی أی کثرت أعوانی و أتباعی علی ما علمتنی أی علی العمل به.

وعد الصدق مقتبس من الآیه الکریمه حیث قال أُولئِکَ الَّذِینَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ ما عَمِلُوا وَ نَتَجاوَزُ عَنْ سَیِّئاتِهِمْ فِی أَصْحابِ الْجَنَّهِ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِی کانُوا یُوعَدُونَ (۱) و فیها وعد الصدق مصدر مؤکد لنفسه فإن نتقبل و نتجاوز وعد و هنا یحتمل الحالیه أیضا.

فی الباقیات الصالحات أی جمیع الأعمال الصالحه التی تبقی عائدتها أبد الآباد التی هی خیر ثوابا و عائده مما متع به الکفره من النعم الفانیه التی یفتخرون بها وَ خَیْرٌ مَرَدًّا أی عاقبه و منفعه یقال هذا الشی ء أرد علیک أی أنفع و أعود علیک.

و أفضت القلوب أی وصلت أو أبدت أسرارها لدیک و عنت أی خضعت و ذلت و أنت البدیع قبل کل شی ء أی أنت المبدع لکل شی ء و المتقدم علیها أو قدرتک علی الإبداع کان قبل وجود الأشیاء أو أنت المبدع قبل کل مبدع و أنت الأول أی عله الکل أو المخصوص بالأولیه فالتفریع ظاهر و کذا البواقی فلیس دونک شی ء فی البطون و الاستتار عن العقول أی لیس أقرب منک شی ء و أنت الظاهر أی الغالب أو البین فلیس فوقک شی ء فی الغلبه أو فی الظهور.

و قال الجوهری حبل الورید عرق تزعم العرب أنه من الورید و هما وریدان

ص: ۹۵

۱- ۱. الأحقاف: ۱۶.

مکتنفا صـفقی العنق ممـا یلی مقـدمه غلیظـان انتهی و قـد مر الکلام فیه و یا من هو بالمنظر الأعلی أی فی المرقب الأعلی یرقب عباده بفطره الإسلام أی الإسلام الذی فطرتنی علیه و جعلتنی مستعدا لفهمه قابلا لقبوله و قد مر الکلام فیه فی کتاب العدل.

و کلمه الإخلاص أی التهلیل أو هی شامله لسائر العقائد و مله أبینا و من لم یکن کذلک یسقط کلمه أبینا أو یغیر إلی أبی نبینا و نحوه و إن أمکن التغییر فی القصد باسمک الذی لعل الموصول بدل من الضمیر.

الذی ملأ السـماوات أی آثاره و أسألک الأمن أی من مخاوف الدارین و السلامه من الأمراض و العیوب و المعاصی و العقوبات و العافیه من جمیع ما ذکر أو من بعضها أو من شر الناس و المعافاه بأن لا یصل ضرری إلی الخلق و لا ضررهم إلی.

سبحانک فی السـماء عرشک أی أنزهک عن أن یکون لک مکان لکن جعلت عرشک لإظهار عظمتک فوق السـماوات و کذا البواقی سـلطانک أی سـلطنتک و قدرتک و قهرک سبیلک أی السبیل الذی جعلته لسلوک عبادک إلی مآربهم أو سبیل قربک و طاعتک.

المتعال أصله المتعالی حذفت الیاء تخفیفا تبارک اسمک أی تعالی اسمک من حیث إنه مطلق علی ذاتک فیکف ذاتک أو تنزه اسمک عن أن یدل علی نقص أو عیب أو ما لا یلیق بذاتک أو کثرت أسماؤک الحسنی أو المراد بالاسم الصفه أو الاسم مقحم أی تبارکت.

و رب السـبع المثانی إشاره إلی قوله تعالی وَ لَقَدْ آتَیْناکَ سَبْعاً مِنَ الْمَثانِی وَ الْقُرْآنَ الْعَظِیمَ (۱) و یدل علی أن کلمه من فی الآیه بیانیه کما هو المشهور لا تبعیضیه کما قیل و السبع سوره الفاتحه لأنها سبع آیات أو سبع سور بعد

۱- ۱. الحجر: ۸۷.

الطوال سابعتها الأنفال و التوبه لأنهما فی حکم سوره أو الحوامیم السبع و قیل سبع صحائف هی الأسباع و المثانی (۱) من التثنیه أو الثناء فإن کل ذلک مثنی تکرر قراءته أو ألفاظه أو قصصه و مواعظه و مثنی علیه بالبلاغه و الإعجاز و مثن علی الله

۱- ۱. الأصل فی ذلک قوله عزّ و جلّ:« اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِیثِ کِتاباً مُتَشابِهاً مَثانِیَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِینَ یَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِینُ جُلُودُهُمْ وَ قُلُوبُهُمْ إِلی ذِکْرِ اللَّهِ» الزمر: ۲۳ فوصف القرآن العزیز بأنّه أحسن حدیث یتلی علی رءوس الاشهاد فیأخذ بمسامعهم و قلوبهم و أنّه کتاب متشابه أی ذو آیات متشابهه متماثله لا تفترق بین آیه و آیه أخری لا من حیث جزاله اللفظ و سلاستها و لا من حیث غور المعانی و نفوذها فی أعماق الروح. ثمّ ذکر أنّه مثانی أی ثنیت آیاتها و ازدوج بینها من حیث الوزن فی طول الآیات و قصرها و رءوس الآی و تناسبها، حتی أنّه تتناسب کل کلمه و ما بعدها لا یوجد بینهما منافره. و هذا وجه خاصّ بالقرآن الکریم و أسلوبه البدیع الحکیم، جمع به بین طنطنه الخطب و جزاله الشعر و طمأنینه السجع من دون أن یکون بنفسه خطبه أو شعرا أو سجعا و إذا قرئ حقّ قراءته بالغناء الطبیعی أخذ بمسامع القلب و الحواس و نفذ فی أعماق الروح، و اقشعر الجلد و خضعت الاعناق و خشعت الأعضاء و سکنت الاجراس، و القیت السکینه علی سامعه کأنّه مسحور. و علی هذا تکون« من» فی قوله عزّ و جلّ:« وَ لَقَدْ آتَیْناکَ سَبْعاً مِنَ الْمَثانِی وَ الْقُرْآنَ الْعَظِیمَ» تبعیضیه و المعنی آتیناک سبعا من الآیات المثانی المزدوجه بعضها مع بعض کما آتیناک القرآن العظیم، فقد من علیه صلی الله علیه و آله باعطائه هذه السبع کمنته علیه باعطاء القرآن العظیم، و لازمه أن تکون هذه السبع آیات قرآنا برأسه تاما الا أنّه قرآن صغیر، و لذلک وجب قراءتها فی الصلاه علی ما عرفت فی ج ۸۵ ص ۵ و ۲۲. و انما قلنا بأن هذه السبع آیات هی سوره الفاتحه، لانها سبع آیات مزدوجه لا تری فی القرآن غیرها کذلک: و لما کانت البسمله جزءا منها سمیت بفاتحه الکتاب أیضا و جعلت فی أول القرآن الکریم و هذه صوره تناسب الآیات و ازدواج رءوسها: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ. الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ مالِکِ یَوْمِ الدِّینِ إِیَّاکَ نَعْبُدُ وَ إِیَّاکَ نَسْتَعِینُ. اهْدِنَا الصِّراطَ الْمُسْتَقِیمَ صِراطَ الَّذِینَ أَنْعَمْتَ عَلَیْهِمْ غَیْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَیْهِمْ وَ لَا الضَّالِّینَ. هذا فی سوره الفاتحه فقط، و أمّا فی سائر السور الکریمه، فالبسمله خارجه عن تناسب الآی و ردیفها، و لذلک صارت مفتاحا لقراءتها من دون أن یکون جزءا لها علی ما عرفت شرح ذلک فی ج ۸۵ ص ۲۲.

بما هو أهله من صفاته العظمى و أسمائه الحسنى.

وَ الْقُرْآنَ الْعَظِيمَ من عطف الكل على البعض أو العام على الخاص و إن أريد به الأسباع فمن عطف أحد الوصفين على الآخر و أن تغمرنى فى رحمتك أى تدخلنى فى معظمها و تسترنى بها و أن تلقى على محبتك أى تجعلنى بحيث يحبنى من يرانى أو تحبنى أو أحبك و الأول أظهر كما قال الأكثر فى قوله تعالى وَ أَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّی (۱) و النجى المناجى و المخاطب للإنسان و المحدث له.

و قال فى النهايه درأ يدرأ درءا دفع و

منه الحديث: اللهم إنى أدرأ بك فى نحورهم.

أى أدفع بك فى نحورهم لتكفينى أمرهم و إنما خص النحور لأنه أسرع و أقوى فى الدفع و التمكن من المدفوع.

و قال الجوهرى البادره الحده و بدرت منه بوادر غضب أى خطاء و سقطات عند ما احتد و الكنف الجانب و زحزحته عن كذا أى باعدته.

فى الحياه الدنيا متعلق بالثابت أو بقوله ثبتنى و قد مر الكلام فيه فى أبواب الجنائز و لا تبد عورتى أى عيوبى و النصيحه أى خلوص المحبه لله و لحججه و لسائر المؤمنين من فضلك أى من فضول رزقك التى تتفضل بها على من تشاء كما قال تعالى وَ سْئَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ (۲).

ص: ۹۸

۱- ۱. طه: ۳۹.

۲- ۲. النساء: ۳۲.

و البرکات الزیادات من المنافع و الإفاضات الدنیویه و الأخرویه فیما عندک من الألطاف الخاصه و درجات الجنه و منازل القرب و المحبه و لا تزغ قلبی أی لا تمله إلی الباطل و البائس هو الذی اشتدت حاجته الفرق أی الخائف و اقترف أی اکتسب الذنوب و استکان أی خضع أسألک أن تعتقنی أسألک تأکید لما مر إعاده للفصل الکثیر و الکبت الصرف و الإذلال.

**[ترجمه]در النهایهٔ آمده است: در حدیث دعا «أسألك بمعاقد العزّ من عرشک» یعنی خصلت‌هایی که عرش عزت شایسته آن است و به جایگاه‌های انعقاد عزت از آن. و حقیقت معنایش «به عزت عرشت» است. پایان نقل قول. «منتهی الرحمهٔ من کتابک» یعنی به حق منتهای رحمتی که در کتابت، لوح یا قرآن اثبات کردی، از تو مسألت دارم. و احتمال دارد «من» در عبارت بیانیه باشد. و «الجدّ» در اینجا به معنای عظمت و بی‌نیازی است و آنچه در باره کاربرد این کلمه برای خداوند سبحان نهی شده، چه بسا حمل بر معنایی شود که از آن بخت و شانس اراده شده، همانطور که پیش‌تر ذکر شد. در النهایهٔ در حدیث دعا گوید: «تعالی جدّک» یعنی بزرگواری و عظمتت والا گشته و «الجدّ» به معنای شانس و خوشبختی و بی‌نیازی است. پایان نقل قول.

«بکلماتک التامات» یعنی صفات و ویژگی‌های کاملی که آثار آن نیکوکار و بدکار را فرا گرفته مانند علم و قدرت. یا آن دسته از نام‌هایت که هر کس بدان پناه ببرد، هیچ نیکوکار و بدکاری به او زیان نمی‌رساند یا مقصود پیامبران و اوصیاء است، چرا که نیکوکار و بدکار در حکم آنان داخل می‌شوند و اطاعت از آنان و اقرار به امامتشان بر آن‌ها واجب است یا مقصود از آن قرآن و آیات آن است که احکام آیات شامل آن دو (نیکوکار و بدکار) می‌شود.

«بسم الله» بدل از این سخنشان است «بسمک» یا «اسمک» چرا که این سخن به صورت مجازی از نام‌های خداوند به شمار می‌آید. «العرش» احتمال دارد با رفع یا جرّ باشد همانطوری که بدان قرائت شده است. «القدوس» مبالغه در قدیس به معنای منزه دانستن است. «تبارکت» یعنی خیر تو فراوان شد، که از «البرکهٔ» گرفته شده و آن زیادی خیر و خوبی است، یا به این معنا است که از هر چیزی بیشتر شدی و در صفات و افعال از آن بالاتر رفتی. برکت معنای زیادت را در بردارد و گفته شده به معنای دوام و امتناع زوال پذیری است که از «بروک الطیر علی الماء» یعنی پرنده بر آب فرود آمد گرفته شده. و برکه، از آن مشتق شده به خاطر اینکه آب در آن می‌ماند .

«تعالیت» یعنی از ضدّ و همتا و آنچه مردمان دوره جاهلی در باره عظمت تو می‌گفتند بالاتری و بلند مرتبه شدی. «لم یکن دونک» یعنی نزدیک‌تر به تو. و مقصود از مسلمین، مخالفان مستضعف یا مومنانی است که کامل نیستند با این توجیه که مومنان را بر آنان حمل کنیم، یا بر عکس به این صورت که مقصود از اسلام فرمانبرداری کامل باشد. «قنوت» طاعت و دعای مخصوص در نماز یا به صورت مطلق، و خودداری از کلام و قیام در نماز است که معنای اول و دوم در اینجا مناسب‌تر است.

«البغیهٔ» با کسره و ضمه به معنای حاجت و نیاز است. «محبتی» یعنی محبوب من. «ارادتی» یعنی مقصوم و مراد من. «الشرح» یعنی گشودن و کنار زدن. «اجعل اخوف الاشیاء» این اسناد به صورت مجازی است و معنا بدین صورت است که ترسم از تو را شدیدتر از ترسم در هر چیز دیگری قرار بده. «اقرر عینی بعبادتک» یعنی مرا به گونه‌ای قرار ده که عبادتت را دوست بدارم و سبب شادمانی من گردد یا توفیق عبادتی پذیرفته شده به من عطا کن که مایه روشنی چشم و شادمانی من در آخرت شود. «اختم بها عملی» یعنی می‌خواهم سرانجام کارم این کلمه باشد همانطور که در احادیث آمده است: هر کس آخرین کلامش

لاـ اله الاـ الله باشـد، وارد بهشت می‌شود. و همچنین عبارات بعـدی نیز همین گونه است یا به این معنی است که آن را قطعی و یقینی کن به گونه‌ای که در هیـچ وضـعیتی در دنیا و آخرت از من جـدا نگردد. «علی حمـد» یعنی پس از حمـد سپاس. «لکل أسـمائک حمـد» یعنی همه نام‌هایت در بردارنـده حمد و سپاس است یا ذکر هر کدام از این نام‌ها حمد و سپاس آن را بر من واجب می‌کند زیرا تو آن نام‌ها را به من آموختی و توفیق ذکر آن را به من عطا کردی. «فی کل شیء لک حمد» یعنی به سبب هر چیز شایسـته حمد و ستایش هستی، یا هر چیزی به سبب دلالت بر عظمت و رحمت و نعمتت، حمد و سپاسی است که خود را بـدان سپاس گفته‌ای همـانطوری که پیـامبر صـلی الله علیه و آله و سـلم فرمـوده است: تو همـان طوری هسـتی که خودت را سپاس و ستایش گفته‌ای.

«یکافیء» با همزه یعنی جزا می‌دهـد یا همسان و هماننـد می‌شود و با غیر همزه برای تخفیف می‌باشد. فیروزآبادی گوید: کافاه مکافاة و کفاء یعنی او را جزا داد و کافی فلاناً یعنی همسان وماننـد او شـد و مراقب او شد و الحمد لله، کفاء واجب است یعنی آنچه که جزا و پاداش آن خواهد شد. پایان نقل قول. «الباری» در اسم‌های خداوند سـبحان به معنای کسـی است که مخلوقات را آفریـده نه از روی نمونه و مثـال. این لفـظ به آفرینش موجودات زنـده اختصاص دارد و مخلوقات دیگر را شامل نمی‌شود و در موارد اندکی برای غیر زنده نیز اسـتعمال می‌شود. «الورطة» به معنای هلاکت و هر امری است که نجات از آن سـخت باشد. «الاطلاـق» بـا فتحه جمع طلق با فتحه به معنای آهو یا طلق با کسـره به معنای حلال است با حرکت طاء و لام به معنای بنـدی از پوست و دام است. «الوثاق» با فتحه یا کسره واو چیزی است که با آن چیزی را می‌بندند.

«قـد اکدی الطلب» یعنی ناتوان شد و سودی نداشت. جوهری گوید: «الکدیة» زمین سـخت است و «اکدی الحافر» زمانی اسـت که حفر کننـده به زمین سـخت برسـد و نتوانـد حفر کند، و «حفر فأکدی» هرگاه به زمین سـخت برسد و «اکدی الرجل» هرگاه خیر او کم شود. «اختلف الظن» یعنی گمان‌ها به غیر تو متفاوت شدند؛ گاهی گمان نیک به آن‌ها برده می‌شد سپس بر خلاف گمان نیک به تو تغییر می‌کند اما گمان به خداوند تغییر نمی‌کند و ظاهر آن «اخلف» با صیغه معلوم است یعنی گمان به غیر تو نسـبت به مـا خلف وعـده می‌کنـد و نظیر آن بسـیار است و می‌توان در این هنگام با صـیغه مجهول نیز قرائت کرد و معنای اول آشکارتر است. «تصرمت الاشیاء» یعنی قطع شد و در برخی نسخه‌ها به جای الاشیاء الاسباب ذکر شده و آن آشکارتر است.

در النهایة «الشارع» راه بزرگ و «الشریعة» محل ورود شتر بر آب جاری است و در آن آمده است: أشرع ناقته یعنی شتر را وارد محـل آب جـاری کرد. گفته می‌شود: «شـرعت الـدواب فی المـاء تشـرع شـرعاً و شـروعاً» هرگـاه چهارپایان وارد آب شونـد و «أشـرعتها أنا و شـرّعتها تشریعاً و إشراعاً» و در آن آمده است: کانت الأبواب شارعة الی المسجد» یعنی درب‌ها به طرف مسجد گشوده است. گفته می‌شود: «شرعت الباب الی الطریق» درب را به سوی خیابان باز کردم .

در المصـباح المنیر آمده است: «شرع الباب الی الطریق شروعاً» یعنی بدان رسید و «شرعته أنا» به لازم و متعدی استعمال می‌شود و با الف نیز متعـدی می‌شود پس گفته می‌شود: أشرعته هرگاه آن را بگشایم و آن را برسانم. و در النهایة آمده است: «المنهل من المیاه» هر آنچه در مسیر راه قرار می‌گیرد و آنچه در مسیر راه نباشد منهل خوانده نمی‌شود اما به موضـعش یا به کسی که بدان اختصاص دارد، اضافه می‌شود پس گفته می‌شود: منهل بنی فلان یعنی آبشـخور و مکان نوشـیدن آن‌ها و گوید: «أترعت الحوض» یعنی حوض را پر کردم، پایـان نقـل قول. و می‌توان آن را بـا صـیغه بـاب افتعـال قرائت کرد گفته می‌شود: اتّرع مانند

افتعل یعنی پر شد.

«المرصد» مکان پائیدن و انتظار کشیدن. «أنّ اللهف» یعنی در آن و در دیگر دعاها «إنّ فی اللهف عوضاً» و در قاموس آمده است: «اللاهف» ستمدیده درمانده‌ای است که یاری می‌طلبد و اندوه و حسرت می‌خورد و گوید: ختله یختله ختلاً و ختلاناً یعنی او را فریب داد و گوید: «المواربة» سختی و فریب‌کاری است.

«بدعائک تحرمی» با حاء و راء مهمله یعنی پناه و حمایت طلبی من از بلایا. در قاموس آمده است: تحرم منه بحرمة یعنی با ذمه‌ای در پناه و حمایت قرار گرفت و در برخی نسخه‌ها با جیم و راء یعنی تمام و کمال من، یا طلب جرم و جنایت من از کسی که بر من جنایت کرده است. در قاموس آمده است: «الجریم» یعنی بزرگ جسم و سال مجرّم بر وزن معظّم یعنی سال کامل و «قد تجرّم و جرّمناهم تجریماً» یعنی از آنان بیرون کردیم و «تجرم علیه» یعنی او را به گناه متهم کرد و در برخی نسخه‌ها با حاء مهمله (بی‌نقطه) و زاء ذکر شده، که از این سخنشان: تحزّم یعنی کمربند را بست گرفته شده کنایه از اهتمام ورزیدن به دعا. که توجیه اول آشکارتر است.

و گفته می‌شود: «حجمته عن الامر فأحجم» یعنی او را از کار منع کردم پس منع شد. «لا تکلم» یعنی در باره آنچه انجام می‌دهی نمی‌پرسی و کسی به تو اعتراض نمی‌کند. «لا تغادر» مغادره به معنای ترک کردن است یعنی هیچ چیزی را ترک نمی‌کنی مگر اینکه آن را به شمارش درآوری و از آن بگذری. «لا تمانع» یعنی کسی مانع تو نمی‌شود و در نزد مخلوقات با آثار نعمت‌هایت معروف هستی. «لا تنکر» یعنی وجود و کمال تو را جز انسان سرگردان و سرسخت کسی انکار نمی‌کند. «لا تستأمر» یعنی با احدی در نیکی و احسان مشورت نمی‌کنی و در خلقت و تدبیر امور تک و بی‌همتایی و با احدی در این رابطه مشورت نمی‌کنی. «لا تملّ» یعنی از بخشش و عطا کردن یا از زیادی درخواست بندگان خسته و آزرده نمی‌شوی.

«لا تذهل» با فتحه هاء یعنی غافل نمی‌شوی و امور مخلوقات را انجام می‌دهی و از حس و عقل انسان‌ها پوشیده و پنهان شده‌ای و «العماد» با کسره عین آنچه بدان اعتماد و تکیه شود است و «الجمال» با فتحه جیم نیکویی و زیبایی است و «الصریخ» یعنی یاور و فریادرس.

«یا منفس عن المکروبین» گویند: نفّس الله عنه کربته یعنی خداوند اندوهش را برطرف نمود و لفظ «المکروبین» با وجود شبه مضاف بودن منصوب نشده به این اعتبار که پیش از تعلیل با ظرف، ندا لحاظ شده است و در دعاها مانند آن بسیار ذکر شده است. «انفلت به الظلمات» یعنی شکافته شد و نور از آن بیرون آمد مانند سپیده‌دم. «لا تخالطه الظنون» یعنی وجود و علم او، و دیگر امور او یقینی بوده و بر مبنای گمان‌ها نیست، یا اینکه علم او به أشیاء مانند مخلوقات بر پایه گمان و تخمین نیست.

«الدوائر» جمع دائرة، دولت وحکومت به وسیله غلبه و نصرت است. خداوند می‌فرماید: «عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ» - . فتح / ۶ - { بَدِ زمانه بر آنان باد.} و معنایش این است که کسی بر او غلبه پیدا نمی‌کند یا اینکه غلبه و چیرگی او اتفاقی نیست که بسان مخلوقات گاهی اوقات رخ دهد بلکه او همواره عزیز و غالب بوده و خواهد بود.

«ما فی وغده» در نسخه‌ها بدین صورت آمده است و «وغد» مردان پست و ضعیف را گویند. که این تعبیر با این مقام مناسبت

نـدارد مگر با تکلف شدیـد، و چه بسا «وعره» بوده و تصـحیف(تعبیر غلط) شـده است و در دعاهای دیگر «ما فی اصـله» آمـده است. گفته می‌شود: فلّه یفلّه فانفلّ یعنی آن را شکست پس شکسته شد .

«شببت النـار» یعنی آتش را برافروختم. «اعصـمنی» یعنی مرا از آزار و اذیت مخلوقات یا همه گناهان محافظت کن. «بالسـکینهٔ» یعنی آرامش دل با یاد خداوند.

«الوقار» یعنی اینکه اعضای بدن به طاعت خداوند مشغول شوند، یا مرا از بلایا و شرّ دشمنان محافظت کن درحالتی که آرامش و وقار را بر تن کرده باشم و امنیّتم، سبب سرکشی‌ام نشود. «یا حقیق» یعنی شایسته خداوندی و پروردگاری و سزاوار آن‌ها.

«یا قوی الارکان» مقصود از آن یا صـفات مقدس کمالی، یا ارکان خلقتش از جمله آسـمان‌ها و زمین و عرش و کرسـی است. «یا من وجهه فی هذا المکان» یعنی ذاتش و مقصود از این مکان احاطه علم و قدرت او به آن است، یا مقصود از وجه، توجه و روی کردن است که از این سـخن خداونـد اقتباس شده که می‌فرماید: «فَأَيْنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجْهُ اللّهِ» - . بقره / ۱۱۵ - { پس به هر سـو رو کنیـد، آنجـا روی [به] خـداست.} و در دعاهـای دیگر به صورت «یـا من هو بکـل مکـان» آمـده است که این عبـارت مناسب‌تر است.

«لاـ ترام» یعنی بـه بـدی قصـد نمی‌شـود و از او حمـایت نمی‌شـود. «رب النـور العظیم» یعنی نـور محمـد و اهـل بیتش که درود خداوند بر همه آنان باد، یا مقصود قرآن است یا مقصود نوری است که در عرش آفریده شده است. «رب الشـفع و الوتر» یعنی همه مخلوقات، تاق و جفت آن‌ها، یا مقصود نماز شـفع و نماز وتر است، یا شفع و وتر همه نمازها، و گفته شده مقصود عناصر و افلاـک است و گفته شـده مقصود از آن برج‌هـا و سـیاره‌هـا است. و موارد دیگری در بیـان مقصود این دو کلمه در لابه لای باب‌ها به ویژه باب‌های مربوط به آیات نازل شده در باره امامان علیهم السلام ذکر شد.

«البحر المسـجور» یعنی دریـای آکنـده یـا دریـای برافروخته از آتش در قیـامت است همانطور که در حـدیث آمـده است. «من الجوع ضجیعا» ضجیع کسی است که به پهلو خوابیده و مضاجع رختخواب انسان است و احتمال دارد این کلمه حال برای فاعل جمله باشـد. «أعوذ» یعنی درحـالتی که از شـدت گرسـنگی بر رختخواب افتـاده‌ام و نمی‌توانم برخیزم، یا اینکه کنایه از توانایی نداشـتن برای بدست آوردن آنچه از آن جلوگیری کند و حال برای فقر باشد یعنی در حالتی که فقر همنشین و همراه من باشد و از من جدا نگردد که ادامه عبارات این معنا را تایید می کند.

«فإنّه بئس الضجیع» طیبی گوید: یعنی چه بد است شخص گرسنه‌ای که گرسنگی او را از وظیفه‌های عبادی باز می‌دارد و ذهن را پریشـان و افکـار فاسـد و خیالاـت باطل را تحریک می کنـد و این گفته ایشان معنای مـذکور را تاکیـد می کنـد: «و من الشـرّ ولوعاً» به ظاهر «ولوعاً» حال برای «الشـرّ» است یعنی در حالتی که شـر، شیفته و حریص من گشته و پی در پی و پشت سر هم به سراغ من می‌آیـد و از من جـدا نمی‌شود و احتمال دارد حال برای فاعل باشد یعنی در حالتی که من بر آن حریص هسـتم. پس مقصود از شـرّ، گناهان است. در النهایهٔ در این مورد بدین صورت آمده است: «إعوذ بک من الشـرّ ولوعاً» پناه می برم به تو از شر در حالی که که حریص است گفته می‌شود: ولعت بالشیء اولع به ولعاً و ولوعاً با فتحه واو در همه اسم‌ها و مصدرهایش، و أولعته بالشیء و أولع به با فتحه لام یعنی فریفته شده بدان.

«من دونه وليّاً» یعنی یاوری غیر از خداوند. «یا منتهی رغبات العابدین» یعنی عابدین در نیازهایشان به غیر از او به کسی دیگری رغبت پیدا نمی‌کنند و به سویش متمایل نمی‌شوند، یا اینکه پس از ناامیدی از مخلوقات رغبتشان به سوی خداوند منتهی می‌شود. «أو استأثرت به» در آن تنها شدی و فقط به تو اختصاص یافته و آن را به احدی از مخلوقاتت نیاموختی.

در النهایة در حدیث دعا گوید: «اللهم اجعل القرآن ربیع قلبی» یعنی قرآن را بهار دلم قرار ده چرا که دل انسان در میان وقت‌ها در فصل بهار آسوده گشته و به سوی آن گرایش پیدا می‌کند. پایان نقل قول. و می گویم: ممکن است مقصود این باشد که قرآن را در دلم به گونه‌ای قرار ده که شکوفه‌های حکمت و میوه‌های معرفت ثمر دهد همانطور که در بهار این چیزها در زمین ظاهر می‌شود. «نوّر بصری» یعنی چشم سر یا چشم دل یا اعم از هر دو، را نورانی کن، و در إسناد نور به چشم مجازگویی شده است همانطور که در عبارت بعدی نیز بدین صورت ذکر شده است. «و اسرافی فی امری» یعنی تجاوز کردن من از حد و مرز با ظلم کردن به نفس خویش. «یسّرنی للیسری» یعنی مرا برای صفتی آماده کن که به آسانی و آسودگی منتهی شود مانند وارد شدن به بهشت، که از «یسّر الفرس» هرگاه اسب را برای سواری با زین و افسار آماده کنند، گرفته شده است. «و جنّبنی العسری» یعنی صفتی که به سختی و مشقت بینجامد، مانند وارد شدن به آتش. «من فتنة المحیا و الممات» یعنی عذاب و مجازات در زندگی و مرگ یا آزمایش و امتحانی که مستوجب گمراهی من در زندگی و در هنگام مرگ شود.

«فتنة المسیح» با معنای دوم است که در مورد کلمه مسیح در قرآن و حدیث و لغت معانی متفاوتی ذکر شده است و گاهی به معنای شرک نیز اطلاق می‌شود و دجّال از آن روی مسیح نامیده می‌شود که یکی از چشمانش ممسوح و پوشیده است. - . مقصود از مسیح دجال در حدیث پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم «و أعوذ بک من فتنة المسیح الدجال» مسیح دروغین و کذاب است که اندکی پیش از ظهور مسیح راستین علیه الصلاة و السلام بیرون می‌آید. چرا که مسیح به معنای شناخته شده آن است و دجال، کذّاب مدعی است. و ناگزیر مردی خواهد بود که از هیچ پدری متولد نشده و برخی کارهای مسیح عیسی بن مریم را انجام می‌دهد. پس همه یهودیان به او ایمان می‌آورند و مدعی می‌شوند که او مسیح موعود در توراتشان است زیرا یهودیان که لعنت خدا بر آنان باد، هنوز هم منتظر ظهورش هستند.

و مصنف رضوان الله علیه به تبع دیگر محدثان گفته است: مقصود از مسیح دجال، آن دجالی است که یکی از چشمانش پوشیده است بر اساس آنچه از پیامبر در حدیث صحیح نقل شده که فرمود: مسیح دجال چشم راستش کور و چشمش همچون انگور برآمده و رسیده است. که این نظر صحیح نیست زیرا دجال در واقع صفت برای مسیح است نه بر عکس (که مسیح صفت دجال باشد). و به او گفته می‌شود مسیح دجال زیرا او ادعا می‌کند که روح خداوند و کلمه او است و پسر خداوند است که از پدری زاده نشده است. پس مسیح راستین عیسی بن مریم علیهما السلام فرود می‌آید و او را می‌کشد.

از عبادة بن صامت روایت شده که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: مسیح دجال کوتاه قامت است و فاصله بین دو ساق پایش زیاد، مو ژولیده و کور و نابینا است و چشم او برآمده و گود رفته نیست. پس اگر شناخت او بر شما پوشیده ماند بدانید که پروردگارتان کور نیست. ابوداود بر اساس آنچه در المصباح ص ۴۷۶ آمده این حدیث را روایت کرده است.

پیامبر فرمود: بدانید که پروردگار شما کور نیست، زیرا مسیح دجال ادعای خدایی می‌کند همانطور که ادعا کرده او مسیح راستین علیه السلام است. پس پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ساده‌لوحان و غافلان امتش، کسانی که امر مسیح دجال بر آنان

پوشیده می‌مانـد، را آگـاه کرده است که پروردگار عزّ و جلّ ناقص نیست پس ربوبیت مسیح دجال درست نیست و بر اساس آنچه مسیحیان که دشمنان خدا هستند ادعا می کنند، فرزندی وی نیز درست نیست.

و آنچه دلالت بر این دارد که مسیح دجال در مقابل مسیـح راستین می‌باشـد حدیثی است که ابن عمر از رسول خدا صـلی الله علیه و آله و سـلم روایت کرده که فرمود: شبی در کنار خانه کعبه بودم که مردی گنـدم‌گون مانند زیباترین مردان گندم‌گونی که دیـده‌ای، را دیـدم که موی داشتماننـد زیباترین موهایی که دیده‌ای که آن را شانه کرده و از آن آب می‌چکید و بر شانه دو مرد تکیه داده و خانه کعبه را طواف می کرد. پرسیدم: این کیست؟ گفتند: این مسیح پسر مریم است.

فرمـود: ناگهـان مردی ژولیـده مـوی دارای موهـای کوتـاه و درهم که چشم راسـتش کـور بود گویی چشم او انگور رسـیده و درشـت بـود و شـبیه ترین کس به ابن قطن بـود که تـو دیـده‌ای . دو دسـتش را بر روی شـانه دو مرد قرار داده و خـانه کعبه را طواف می کرد. پرسـیدم: این کیست؟ گفتند: این مسیح دجال است.. بر طبق آنچه در المصباح ص ۴۶۷ آمده است بر او توافق شده است.

پس این حدیث و احادیث مشابه آن از نظر لفظ و معنا در شـناخت مسیح دجال صحیح است. اما دیگر روایاتی که در باره او و ماجراهایش همچون داسـتان ابن صـیاد و مانند آن روایت شده، ضعیف است و واجب نیست دانسته و بدان عمل شود. یا اینکه روایت‌های جعلی است که داستان‌پردازن دروغ‌گو آن را ساخته‌اند. در واقع آنان سخنان بیهوده و باطل خود را پس از آمیختن با حقیقت صـریح در میان عامه مسـلمانان رواج داده‌انـد و با این کار چهره دین را زشت و ناپسـند کرده و اساس دین را از پایه ویران نموده‌اند. و خداوند بر آنچه توصیف می کنند، یاری کننده است. –

«فی الدنیا حسـنهٔ» یعنی رحمتی نیکو که به وسـیله آن امور دنیایم تنظیم شود. «فی الآخرهٔ حسـنهٔ» یعنی رحمت و نعمت نیکویی که امور آخرتم بـدان صـلاح یابـد. و آنچه در احادیث در رابطه با اختصاص یافتن دو نیکی وارد شـده است، می‌توان آن را به عنوان مثال و نمونه در نظر گرفت. «آمین» به صورت کشیده و کوتاه، اسم فعل و به معنای اجابت کن، می‌باشد.

«حتی انتهی بها» با صـیغه معلوم یعنی درخواست کننده یا درخواست، یا به صـیغه مجهول. «لا مؤخر لما قدّمت» از لحاظ مکانی مانند آسـمان و زمین یا از لحاظ زمانی مانند رویدادهای پشت سرهم و اجل‌های معین و روزی های تعیین شده در زمان‌های به خصوص است، یـا از لحـاظ علیت است که آن آشـکار است، یـا از لحـاظ بزرگی و جایگـاه ماننـد امام و رعیت، و عالم و یاد گیرنده و موارد دیگر است، و همچنین عکس عبارت نیز به همین صورت است .

«قبض و بسط» در روزی‌هـا و علوم و معـارف و اعتبارهـای دنیوی و اخروی و اسـباب آن دو است. «العیلهٔ» با فتحه یعنی فقر و تهیـدستی. «لاـ یحول» یعنی دگرگون نمی‌شود. «بما سألک» با اسم یا دعایی که به وسـیله آن از تو مسألت خواسـته یا اینکه باء صله مسألت باشد مانند این سـخن خداوند: «سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ» –. معارج / ۱ – { پرسنده ای از عذابی پرسید.} یعنی آنچه که پیـامبر صـلی الله علیـه و آله و سـلم از تـو درخـواست نمـوده، از تـو می‌خـواهم پس همه انـواع خیر، بیـان و توضـیحی برای امر درخـواست شـده اسـت، و همچنیـن برای فقره(عبـارت) دوم نیز می‌تـوان دو وجـه در نظر گرفـت، که وجه اول در هر دو جمله آشکارتر است.

«ما قدّمت» یعنی آنچه در زندگی‌ام انجام دادم. «ما اخّرت» یعنی پس از وفاتم بدان وصیت کردم، یا پس از مرگ بر کارهایم مترتب می گردد، یا مقصود مقدم داشتن چیزی که می‌بایست موخر می‌شد یا موخر کردن چیزی که می‌بایست مقدم می‌شد، یا مقصود کارهایی است که در آعاز و پایان عمرم انجام دادم. و خداوند فرموده است: «يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ» - . قیامت / ۱۳ - { آن روز است که انسان را از آنچه از دیرباز یا پس از آن انجام داده آگاهی دهند.} گفته شده: بدین معنی است که انسان در روز قیامت اولین و آخرین عملش به او خبر داده می‌شود، یا مقصود این است اعمالی که در زندگیش انجام داده و آنچه از خیر و شرّی که وضع کرده و سنت نهاده و پس از مرگش بدان عمل شده است، یا آنچه از گناهان که مقدم داشته و آنچه از عبادت‌هایی که به تاخیر انداخته است، یا به آنچه گرفته و آنچه رها کرده است، یا آنچه از طاعت خداوند که مقدم داشته و آنچه از حق خداوند که به تاخیر انداخته و ضایع کرده است. یا مالی که برای خود مقدم کرده و مالی که پس از خود برای ورثه‌اش به جا گذاشته است. چه بسا دعای مذکور برخی از این معانی را تاکید می کند همانطور که واضح است.

«التَبع» با حروف متحرک به معنای تابع است و شاید در اینجا مناسب‌تر «متبوع» می‌باشد اگر ذکر می‌شد. «الجَهد» با فتحه به معنای مشقت و سختی است .

«یا دیّان الدین» یعنی اعطا کننده جزا یا حاکم روز جزا. فیروزآبادی گوید: «الدیّان» چیره و قاضی و حاکم و محاسبه کننده و جزا دهنده‌ای است که هیچ عملی را ضایع نمی کند بلکه هر خیر و شرّی را جزا می‌دهد. و «الدین» با کسره به معنای جزا و اسلام و عبادت و طاعت و حساب‌رسی و چیرگی و غلبه و برترجویی و سلطنت و پادشاهی و حکومت و سیره و تدبیر و توحید و آئین و پرهیزگاری و معصیت است. پایان نقل قول.

«القسط» در اینجا به معنای عدالت است. «بحقّ السائلین و المحرومین» یعنی بینوایانی که گدایی می‌کنند و بینوایانی که گدائی نمی‌کنند از این جهت مردم آنان را ثروتمند می‌پندارند در نتیجه از بخشش و کمک محروم می‌مانند و این دعا بر بلندی جایگاه و منزلت بینوایان در نزد خداوند دلالت دارد هر چند که گدائی و درخواست کمک کنند. جوهری گوید: گفته می‌شود: «اعفنی عن الخروج معک» یعنی مرا از همراهی با خودت معاف دار (مرا رها کن) و «استعفاء من الخروج معه» یعنی از او خواست که از همراهی برای بیرون رفتن او را معاف دارد. و گوید: «اللغوب» به معنای خستگی و ناتوانی است. و گوید: «السدَم» با دال متحرک به معنای اندوه همراه با پشیمانی است. و گوید: «وعثاء السفر» یعنی مشقت و سختی سفر. «من سوء المنقلب» یعنی بازگشت به آخرت یا بازگشت به وطن.

«ما ظهر منها و ما بطن»آنچه از آن آشکار است و آنچه پنهان یعنی اعمال اعضای بدن و دل‌ها، یا اعمالی که به صورت آشکار و نهان انجام می‌شود، یا آنچه وجوب آن در ظاهر یا باطن قرآن آشکار شده است. «الردی» به معنای هلاکت است. «کنتُ عمیاً» با فتحه عین و کسره میم، جوهری گوید: گفته می‌شود: «رجل عمی القلب» مرد کوردل یعنی نادان و «إمرأهٔ عمیهٔ عن الصواب» یعنی زن نادان، و عمیهٔ القلب بر وزن فَعِلَهٔ است و «قومٌ عمون» یعنی مردمان کوردل و نادان. پایان نقل قول. «فکفلتنی» با بدون تشدید فاء یعنی روزی من و دیگر اموراتم را بر عهده گرفتی. یا با تشدید فاء یعنی هر کس که تحت ضمانت و کفالت من است را برایم آسان نمودی. و همچنین با تخفیف فاء این معنی را در بردارد. «فکثّرتنی» یعنی یاران و پیروانم را بر اساس آنچه به من آموختی، یعنی با عمل بدان، زیاد کردی .

«وعـد الصـدق» از این آیه کریمه اقتباس شده که خداوند فرموده است: «أَوْلَئِکَ الَّذِینَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجاوَزُ عَن سَیِّئَاتِهِمْ فِی أَصْحَابِ الْجَنَّهِ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِی کَانُوا یُوعَدُونَ» - . احقاف / ۱۶ - { اینانند کسانی که بهترینِ آنچه را انجام داده انـد از ایشان خواهیم پـذیرفت و از بـدیهایشان درخواهیم گـذشت در [زمره] بهشتیاننـد [همان] وعـده راستی که بدانان وعده داده می شده است.} در این آیه «وعد الصدق» مصدر موکّد نفسی است چراکه «نتقبل و نتجاوز» (پذیرش اعمال و گذشت از بدی‌ها) همان وعده راستین خداوند است. و در اینجا ممکن است واو، حالیه نیز باشد.

«فی الباقیات الصالحات» یعنی همه اعمال نیکی که سود آن برای همیشه و تا روزگار بی‌پایان باقی خواهـد مانـد. «التی هی خیر ثوابا» مقصود سودی که کافران از نعمت‌های فناپـذیری که بـدان افتخار می کننـد، بهره‌منـد می‌شوند. «و خیرٌ مردّاً» یعنی از نظر سرانجام و منفعت بهتر است، گفته می‌شود: هذا شیء أردّ علیك یعنی این چیزی است که برای تو سودآورتر و بهتر است.

«أفضت القلوب» یعنی قلب‌ها به نزد تو رسیده یا رازها و اسرارشان را نزد تو آشکار کرده‌اند. «عنت» یعنی فروتن و زبون شد. «انت البدیع قبل کل شـیء» یعنی تو آفریننده همه چیز هستی و بر هر چیزی مقدم بودی، یا اینکه قدرت تو بر آفرینش، پیش از وجود اشیاء بوده، یـا اینکه تو پیش از هر آفریننـده‌ای، خـالق و پدیـدآور بوده‌ای. «أنت ألاـول» یعنی علت هر چیز هستی یـا به اولویت اختصاص یافته‌ای پس تفریع (تقسیم بنـدی در عبارت) آشـکار است و بقیه جملات و عبارت بعـدی نیز بدین صورت است. «فلیس دونکَ شیء» در باطن بودن و در پوشیده ماندن از خِرَدها. یعنی چیزی نزدیک‌تر از تو وجود ندارد. «انت الظاهر» یعنی چیره و غالب، یا آشکار. «فلیس فوقكَ شیء» در غلبه و چیرگی یا در آشکار بودن چیزی بالاتر از تو نیست.

جوهری گوید: «حبل الورید» رگی است که عرب‌ها گمان می‌کردند از نوع رگ وریدی است و آن دو رگ وریدی است که دو طرف گردن را فرا گرفته که پس از قسـمت جلوی گردن است و دو رگ کلفت‌انـد. پایـان نقـل قول. و پیش‌تر دربـاره آن سخن گفتیم. «یا من هو بالمنظر الاعلی» یعنی در جایگاه بلنـدی هستی که بنـدگانت را نظاره می کنی و آنان را می‌پایی. «بفطرهٔ الاسـلام» یعنی اسـلامی که مرا بر آن سرشته‌ای و مرا برای فهم آن، آماده کردی و برای پذیرش آن به من قابلیت بخشیدی. که در کتاب عدل در این باره سخن گفتیم.

«و کلمـهٔ الاخلاـص» یعنی تهلیل (لا اله الا الله) یا اینکه شامل دیگر عقایـد نیز می‌شود. «ملـهٔ أبینا» هر کس اینچنین نباشـد کلمه «أبینـا» را انـداخته است یـا آن را به «أبی نبینـا» و عبارتی ماننـد آن تغییر داده است هرچنـد که تغییر در نیت امکان پـذیر باشـد. «باسمک الذی» شاید موصول بدل از ضمیر باشد.

«الذی ملأ السـموات»یعنی آثار و نشانه‌های خداوند آسـمان‌ها را پُر کرده است. «و أسـئلك الأمن» یعنی از ترس‌های دو سـرای دنیا و آخرت از تو امان و امنیت مسألت دارم. «و السلامهٔ» سلامتی از بیماری‌های و عیب‌ها و گناهان و مجازات‌ها. «و العافیهٔ» از همه چیزهـایی که ذکر شـد و یا از برخی از آن یا از شرّ مردم. «المعافاهٔ» به این صورت است که ضـرر و زیان من به مخلوقات نرسد و ضرر و زیان آنان به من نرسد.

«سبحانک فی السـماء عرشـک» یعنی تو را از این منزّه می‌دانم که مکانی داشـته باشـی اما عرش خود را برای اظهار عظمتت بر بالای آسـمان‌ها قرار دادی، و بقیه جملات نیز بر همین منوال است. «سـلطانک» یعنی سـلطنت و قدرت و چیرگی‌ات. «سبیلک»

یعنی راهی که آن را قرار دادی تا بندگانت برای رسیدن به نیازمندی‌هایشان بپیمایند، یا راه نزدیکی به تو و طاعت و بندگی تو.

«المتعال» اصل آن المتعالی بوده که برای تخفیف یاء آن حذف گردیده است. «تبارک اسمک» یعنی اسم تو بلند و والا گشته است. از آن جهت که بر ذات تو اطلاق می‌شود، چنین است، چه رسد به ذات تو! یا اسم تو از اینکه بر نقص و عیب یا چیزی که سزاوار تو نباشد دلالت کند، پاک و منزه شده است. یا نام‌های نیکوی تو زیاد شد. یا اینکه مقصود از اسم، صفت باشد یا اینکه واژه اسم، فشرده همه معانی است و تبارک اسمک یعنی تبارکَ .

«ربّ السبع المثانی» اشاره به این سخن خداوند دارد که می‌فرماید: «وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ» - . حجر / ۸۷ - {و به راستی، به تو سبع المثانی [سوره فاتحه] و قرآن بزرگ را عطا کردیم.} و دلالت بر این دارد که «مِن» در آیه بیانیه است همانطور که قول مشهور است نه تبعیضیّه بنابه قول (ضعیفی) که گفته شده است. «السبع» سوره فاتحه است زیرا این سوره دارای هفت آیه می‌باشد. یا هفت سوره بعد از سوره‌های طولانی است که هفتمین آن انفال و توبه است زیرا این دو در حکم یک سوره می‌باشد. یا سوره‌هایی است که با «حم» آغاز می‌شود و گفته شده هفت صحیفه، آن هفتایی هاست، و مثانی - . اصل در آن فرموده خداوند در سوره زمر آیه ۲۳ است که می‌فرماید: «اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ» {خدا زیباترین سخن را [به صورت] کتابی متشابه، متضمّن وعده و وعید، نازل کرده است. آنان که از پروردگارشان می هراسند، پوست بدنشان از آن به لرزه می افتد، سپس پوستشان و دلشان به یاد خدا نرم می گردد.} خداوند قرآن گرامی را به این وصف می‌کند که نیکوترین سخنی است که آشکارا و در برابر همه تلاوت می‌شود و گوش‌ها و دل‌های آنان را می‌گیرد (جذب می‌کند) و آن کتابی متشابه است یعنی دارای آیات متشابه و مثل هم است که بین آیه‌ای با آیه دیگر از نظر فصاحت و روانی لفظ و از نظر عمق معنا و نفوذ آن در ژرفای روح انسان‌ها هیچ تفاوتی وجود ندارد.

سپس بیان می‌کند که قرآن مثانی است یعنی آیات آن تکرار شد و از نظر وزن در طولانی بودن و کوتاه بودن، و ابتدای آیات و تناسب آیات، بین آن‌ها ازدواج و مشابهت است. تا جایی که هر کلمه‌ای با مابعدش تناسب دارد و هیچ گونه دوری و مخالفتی نیست.

این ویژگی متمایز قرآن کریم و اسلوب بدیع و حکیمانه آن است که در آن طنین خطبه و فصاحت شعر و سکون و طمانینه سجع با هم گردآمده است بدون آنکه خود قرآن، خطبه، شعر یا سجع باشد. و هرگاه آنگونه که شایسته و برازنده قرائتش است با آواز طبیعی قرائت شود گوش دل و حواس را می‌رباید و در ژرفای روح آدمی نفوذ می‌کند و بدن به لرزه در می‌آید، گردن‌ها خاضع شوند، اعضا فروتن و ترسان شود و زنگ‌ها آرام شود و آرامش شنونده‌اش را فرا گیرد گویی او سحر شده است.

و بر اساس این تفسیر «من» در فرموده خداوند «و لقد آتیناک سبعاً من المثانی و القرآن العظیم» تبعیضیه می‌باشد و معنی آیه بدین صورت است که: ما به تو هفت آیه از آیه‌های تکرار شده که برخی با برخی دیگر مزدوج و مشابه هستند عطا نمودیم همانطور که قرآن عظیم را به تو بخشیدیم. در حقیقت خداوند با اعطای این هفت آیه بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم منّت

نهاده مانند فضل و منّتی که با اعطای قرآن عظیم به ایشان روا داشته است. لازمه این فرموده خداوند این می‌باشد که این هفت آیه قرآنی کامل برای خود باشد اما این هفت آیه قرآن کوچکی است و از این جهت خداوند قرائت آن را در نماز واجب کرده است. همانطور که در جلد ۸۵ ص ۵ و ۲۲ بیان کردیم.

ما گفتیم که این هفت آیه، سوره فاتحه است زیرا این سوره، هفت آیه مزدوج است که در قرآن آیات دیگر بدین صورت نمی‌بینی: و از آنجایی که بسم الله الرحمن الرحیم جزئی از سوره است، به فاتحهٔ الکتاب نیز نامگذاری شده است و در آغاز قرآن کریم قرار گرفته است. و این شکل تناسب آیات و مزدوج بودن ابتدای آیات آن می‌باشد:

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالیمن الرحمن الرحیم مالک یوم الدین ایاک نعبد و ایاك نستعین اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم و لا الضالین

این تناسب فقط در سوره فاتحه است و اما در دیگر سوره‌های مبارک، بسمله از تناسب آیات و ردیف آن خارج است. و از این جهت بسمله در دیگر سوره‌ها آغازگر قرائت سوره است بدون آنکه جزئی از سوره باشد همانطور که شرح آن را در جلد ۸۵ ص ۲۲ شناختی. - که از تثنیه یا ثناء گرفته شده است. همه آن‌ها تکرار شده‌ای است که قرائت یا الفاظ یا قصه‌ها یا موعظه‌های آن تکرار می‌شود. و به بلاغت و اعجاز تمجید و ستایش شده است. و با صفات بزرگ و نام‌های نیکویی که شایسته خداوندا است او را ثنا گفت.

«القرآن العظیم» از جمله عطف کل بر بعض است، یا عطف عام بر خاص و اگر از آن أسباع اراده شود، از جمله عطف یک وصف بر وصف دیگر است. «و أن تغمرنی فی رحمتک» یعنی یعنی مرا در رحمت عظیمت داخل کن و مرا با آن بپوشان. «و أن تلقی علی محبتک» یعنی مرا به گونه‌ای قرار دهی که هر کس مرا ببیند، دوستم بدارد یا تو مرا دوست بداری یا تو را دوست بدارم و معنای اول آشکارتر است، همانگونه که بیشتر مفسران در تفسیر این سخن خداوند ذکر کرده‌اند: «وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّى» - . طه / ۳۹ - { مهری از خودم بر تو افکندم.} و «النجیّ» ندا کننده و کسی است انسان را مورد خطاب قرار داده و با او سخن می‌گوید.

در النهایهٔ گوید: «درأ یدرأ درئاً» یعنی دفع کرد و از آن حدیثی است که «اللهم انی أدرأ بک فی نحورهم» یعنی به وسیله تو او را دفع می‌کنم تا کار مرا در مورد آنان کفایت فرمایی. و از این جهت نحر (بالای سینه) را بدان اختصاص داده که نحر در دفع کردن و جای گیری در کسی که دفع می‌شود، سریع‌تر و قوی‌تر است .

جوهری گوید: «البادرهٔ» به معنای خشم است و «بدرت منه بوادر غضب» یعنی خطا و لغزش‌های او آشکار شد در هنگامی که خشمگین شد. و «الکنف» جانب و پهلو است. «زحزحته عن کذا» یعنی او را از فلان چیز دور کرد.

«فی الحیوهٔ الدنیا» متعلق به «الثابت» یا به این گفته «ثبّتنی» است که در باب‌های جنازه در مورد آن سخن گفتیم. «لا تبد عورتی» یعنی عیب‌هایم را آشکار مکن. «النصیحهٔ» یعنی خالص کردن محبت برای خداوند و برای حجت‌های او و برای دیگر مؤمنان. «من فضلک» یعنی از برترین روزی‌هایت که بر هر کدام از بندگانت که می‌خواهی عطا می‌کنی. همانطور که خداوند می...

فرماید: «وَاسْأَلُواْ اللّهَ مِن فَضْلِهِ» - . نساء / ۳۲ - { و از فضل خدا درخواست کنید.}

«البرکات» منافع و افاضات دنیوی و اخروی فراوانی است که در نزد تو از الطاف ویژه و درجات بهشت و منزلگاه‌های قرب و محبت تو وجود دارد. «لا- تزغ قلبی» یعنی قلب مرا به سوی باطل متمایل مگردان. «البائس» کسی است که به شدت نیازمند باشد. «الفرق» یعنی ترسو. و «اقترف» یعنی مرتکب گناه شد. «استکان» یعنی خاضع و فروتن شد. «اسئلک ان تعتقنی» یعنی از تو تاکید آنچه بیان کردم را خواستارم و به جهت فاصله افتادن زیاد آن را تکرار کرده است. و «کبت» یعنی بازداشتن و خوار و زبون کردن.

**[ترجمه]

أقول

و من الدعوات بعد صلاه العیدین الدعاءان المرویان عن سید الساجدین صلوات الله علیه فی الصحیفه الشریفه الکامله.

**[ترجمه]از دعاهای پس از نماز عید فطر و قربان دو دعایی است که از سید الساجدین ــ سرور سجده‌کنندگان ــ صلوات الله علیه در صحیفه شریف کامله سجادیه روایت شده است.

**[ترجمه]

«۴»

الْمُتَهَجِّدُ(۱)، رَوَى أَبُو مِخْنَفٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُنْدَبٍ عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ عَلِيّاً علیه السلام خَطَبَ يَوْمَ الْأَضْحَى فَكَبَّرَ فَقَالَ- اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا هَدَانَا وَ لَهُ الشُّكْرُ عَلَى مَا أَبْلَانَا وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ اللَّهُ أَكْبَرُ زِنَةَ عَرْشِهِ وَ رِضَى نَفْسِهِ وَ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ وَ عَدَدَ قَطْرِ سَمَاوَاتِهِ وَ نُطَفِ بُحُورِهِ- لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَ الْأُولَى حَتَّى يَرْضَى وَ بَعْدَ الرِّضَا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيراً مُتَكَبِّراً وَ إِلَهاً عَزِيزاً مُتَعَزِّزاً وَ رَحِيماً عَطُوفاً مُتَحَنِّناً يَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ يُقِيلُ الْعَثْرَةَ وَ يَعْفُو بَعْدَ الْقُدْرَةِ وَ لَا يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الضَّالُّونَ اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيراً وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصاً وَ سُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَ أَصِيلًا وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَ نَسْتَعِينُهُ وَ نَسْتَغْفِرُهُ وَ نَسْتَهْدِيهِ وَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ- مَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ فَقَدِ اهْتَدَى وَ فَازَ فَوْزاً عَظِيماً وَ مَنْ يَعْصِهِمَا فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيداً أُوصِيكُمْ عِبَادَ اللَّهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَ كَثْرَةِ ذِكْرِ الْمَوْتِ وَ أُحَذِّرُكُمُ الدُّنْيَا الَّتِي لَمْ يُمَتَّعْ بِهَا أَحَدٌ قَبْلَكُمْ وَ لَا تَبْقَى لِأَحَدٍ بَعْدَكُمْ فَسَبِيلُ مَنْ فِيهَا سَبِيلُ الْمَاضِينَ مِنْ أَهْلِهَا أَلَا وَ إِنَّهَا قَدْ تَصَرَّمَتْ وَ آذَنَتْ بِانْقِضَاءٍ وَ تَنَكَّرَ مَعْرُوفُهَا وَ أَصْبَحَتْ مُدْبِرَةً مُوَلِّيَةً فَهِيَ تَهْتِفُ بِالْفَنَاءِ وَ تَصْرُخُ بِالْمَوْتِ قَدْ أَمَرَّ مِنْهَا مَا كَانَ حُلْواً وَ كَدِرَ مِنْهَا مَا كَانَ صَفْواً فَلَمْ

۱- ۱. المصباح: ۴۶۰.

يَبْقَ مِنْهَا إِلَّا شُفَافَهٌ كَشُفَافَهِ الْإِنَاءِ وَ جُرْعَهٌ كَجُرْعَهِ الْإِدَاوَهِ لَوْ تَمَزَّزَهَا الصَّدْيَانُ لَمْ تَنْقَعْ غُلَّتَهُ فَأَزْمِعُوا عِبَادَ اللَّهِ عَلَى الرَّحِيلِ عَنْهَا وَ أَجْمِعُوا مُتَارَكَتَهَا فَمَا مِنْ حَيٍّ يَطْمَعُ فِي بَقَاءٍ وَ لَا نَفْسٍ إِلَّا وَ قَدْ أَذْعَنَتْ لِلْمَنُونِ وَ لَا يَغْلِبَنَّكُمُ الْأَمَلُ وَ لَا يَطُلْ عَلَيْكُمُ الْأَمَدُ فَتَقْسُوَ قُلُوبُكُمْ وَ لَا تَغْتَرُّوا بِالْمُنَى وَ خُدَعِ الشَّيْطَانِ وَ تَسْوِيفِهِ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ عَدُوُّكُمْ حَرِيصٌ عَلَى إِهْلَاكِكُمْ تَعَبَّدُوا اللَّهَ عِبَادَ اللَّهِ أَيَّامَ الْحَيَاهِ فَوَ اللَّهِ لَوْ حَنَنْتُمْ حَنِينَ الْوَالِهِ الْمِعْجَالِ وَ دَعَوْتُمْ دُعَاءَ الْحَمَامِ وَ جَأَرْتُمْ جُؤَارَ مُتَبَتِّلِي الرُّهْبَانِ وَ خَرَجْتُمْ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْأَمْوَالِ وَ الْأَوْلَادِ الْتِمَاسَ الْقُرْبَهِ إِلَيْهِ فِي ارْتِفَاعِ دَرَجَهٍ عِنْدَهُ وَ غُفْرَانِ سَيِّئَهٍ أَحْصَتْهَا كَتَبَتُهُ وَ حَفِظَتْهَا رُسُلُهُ لَكَانَ قَلِيلًا فِيمَا تَرْجُونَ مِنْ ثَوَابِهِ وَ تَخْشَوْنَ مِنْ عِقَابِهِ وَ تَاللَّهِ لَوِ انْمَاثَتْ قُلُوبُكُمُ انْمِيَاثاً وَ سَالَتْ مِنْ رَهْبَهِ اللَّهِ عُيُونُكُمْ دَماً ثُمَّ عُمِّرْتُمْ عُمُرَ الدُّنْيَا عَلَى أَفْضَلِ اجْتِهَادٍ وَ عَمَلٍ مَا جَزَتْ أَعْمَالُكُمْ حَقَّ نِعْمَهِ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَ لَا اسْتَحْقَقْتُمُ الْجَنَّهَ بِسِوَى رَحْمَهِ اللَّهِ وَ مَنِّهِ عَلَيْكُمْ جَعَلَنَا اللَّهُ وَ إِيَّاكُمْ مِنَ الْمُقْسِطِينَ التَّائِبِينَ الْأَوَّابِينَ أَلَا وَ إِنَّ هَذَا الْيَوْمَ يَوْمٌ حُرْمَتُهُ عَظِيمَهٌ وَ بَرَكَتُهُ مَأْمُولَهٌ وَ الْمَغْفِرَهُ فِيهِ مَرْجُوَّهٌ فَأَكْثِرُوا ذِكْرَ اللَّهِ وَ تَعَرَّضُوا لِثَوَابِهِ بِالتَّوْبَهِ وَ الْإِنَابَهِ وَ الْخُضُوعِ وَ التَّضَرُّعِ فَإِنَّهُ يَقْبَلُ التَّوْبَهَ عَنْ عِبَادِهِ وَ يَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ وَ هُوَ الرَّحِيمُ الْوَدُودُ وَ مَنْ ضَحَّى مِنْكُمْ فَلْيُضَحِّ بِجَذَعٍ مِنَ

الضَّأْنِ وَ لَا يُجْزِى عَنْهُ جَذَعٌ مِنَ الْمَعْزِ وَ مِنْ تَمَامِ الْأُضْحِيَّهِ اسْتِشْرَافُ أُذُنِهَا وَ سَلَامَهُ عَيْنِهَا فَإِذَا سَلِمَتِ الْأُذُنُ وَ الْعَيْنُ سَلِمَتِ الْأُضْحِيَّهُ وَ تَمَّتْ وَ إِنْ كَانَتْ (۱)

عَضْبَاءَ الْقَرْنِ تَجُرُّ رِجْلَيْهَا إِلَى الْمَنْسِكِ-(۲)

۱- ۱. فی بعض النسخ كما فی النهج: و لو كانت عضباء القرن، و سيأتی الكلام فيه.

۲- ۲. فی الفقيه:« و ان كانت عضباء القرن أو تجر برجليها الی المنسک فلا تجزی» و الظاهر أن الصدوق قدّس سرّه صحح العباره بما يوافق المذهب فان عضباء القرن، و هو الذی انكسر مشاش قرنه، لا يجزی عندنا. و قد مر فی ص ۳۱ من هذا المجلد مثل هذا التصحيح فی خطبه عيد الفطر المنقوله بهذه الروايه، حيث كان فی نسخه النهج و المصباح« أو نصف صاع من بر» و فی نسخه الفقيه:« صاعا من بر» راجعه ان شئت.

وَ إِذَا ضَحَّيْتُمْ فَكَلُوا مِنْهَا وَ أَطْعِمُوا وَ ادَّخِرُوا وَ احْمَدُوا اللَّهَ عَلَى مَا رَزَقَكُمْ مِنْ بَهِيمَهِ الْأَنْعَامِ- وَ أَقِيمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّكَاهَ وَ أَحْسِنُوا الْعِبَادَهَ وَ أَقِيمُوا الشَّهَادَهَ بِالْقِسْطِ وَ ارْغَبُوا فِيمَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَ أَدُّوا مَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ مِنَ الْحَجِّ وَ الصِّيَامِ وَ الصَّلَاهِ وَ الزَّكَاهِ وَ مَعَالِمِ الْإِيمَانِ فَإِنَّ ثَوَابَ اللَّهِ عَظِيمٌ وَ خَيْرَهُ جَسِيمٌ وَ أْمُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ انْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَ أَعِينُوا الضَّعِيفَ وَ انْصُرُوا الْمَظْلُومَ وَ خُذُوا فَوْقَ يَدِ الظَّالِمِ أَوِ الْمُرِيبِ وَ أَحْسِنُوا إِلَى نِسَائِكُمْ وَ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَ اصْدُقُوا الْحَدِيثَ وَ أَدُّوا الْأَمَانَهَ- وَ أَوْفُوا بِالْعَهْدِ وَ كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ وَ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَ الْمِيزَانَ- وَ جَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ وَ فَلا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَياهُ الدُّنْيا وَ لا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ إِنَّ أَبْلَغَ الْمَوْعِظَهِ وَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ كَلَامُ اللَّهِ- ثُمَّ تَعَوَّذَ وَ قَرَأَ سُورَهَ الْإِخْلَاصِ وَ جَلَسَ كَالرَّائِدِ الْعَجْلَانِ ثُمَّ نَهَضَ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَ نَسْتَعِينُهُ وَ نَسْتَهْدِيهِ وَ نَسْتَغْفِرُهُ وَ نُؤْمِنُ بِهِ وَ نَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ- وَ ذَكَرَ بَاقِيَ الْخُطْبَهِ الْقَصِيرَهِ نَحْواً مِنْ خُطْبَهِ الْجُمُعَهِ(۱).

**[ترجمه]المتهجد: عبدالرحمن بن جندب از پدرش روایت می کند که حضرت علی علیه السلام روز عید قربان خطبه خواند. پس تکبیر گفت و فرمود: الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر الله اکبر و لله الحمد. سپاس برای خداوندی که ما را به این هدایت فرمود و شکرگذاری از آنِ خداوند است برای آن که ما را امتحان فرمود و حمد و سپاس مخصوص خداوند است برای آنچه از چهارپایان به ما روزی داد. الله اکبر به وزن عرش الهی و به اندازه خشنودی وجود او و به اندازه کشش کلماتش و به تعداد قطره‌های آسمان‌هایش و به شمار چکه‌های دریاهایش. نام‌های نیکو برای اوست و حمد و سپاس در دنیا و آخرت مخصوص اوست تا خشنود گردد و از خشنودی نیز بالاتر رود که او بلند مرتبه بزرگ است.

خداوند از همه چیز بزرگ‌تر است او بزرگ و متکبر است و پرودگار نیرومند دارنده عزت و ای مهربان دلسوز دارای ترحم.کسی که توبه را می‌پذیرد و از لغزش‌ها می گذرد و پس از داشتن قدرت، قلم عفو بر گناهان می کشد. و از رحمت خداوند جز گمراهان کسی ناامید نمی‌شود. خداوند بزرگ است بس بزرگ و خالصانه به این اقرار دارم که هیچ معبودی جز خداوند یکتا نیست و هر بامداد و شامگاه او را تسبیح و نیایش می گویم.

سپاس مخصوص خداوند است او را سپاس می گوییم و از او یاری می‌جوییم و از او طلب آمرزش و هدایت داریم و گواهی می‌دهم که هیچ معبودی جز خداوند یکتا نیست، بی‌همتاست و شریکی ندارد و گواهی می‌دهم محمد بنده و فرستاده اوست. هر کس از خدا و فرستاده‌اش اطاعت کند به یقین هدایت یافته و به رستگاری بزرگی دست یافته است و هر کس از خدا و پیامبرش نافرمانی کند قطعا دچار گمراهیِ دور و درازی شده است.

ای بندگان خدا شما را سفارش می کنم به تقوای خدا و یاد کردن بسیار از مرگ و شما را از دنیایی که مردم پیش از شما کامی از آن نگرفته و پس از شما نیز برای کسی باقی نخواهد ماند و سرنوشت کسانی که در آن هستند همان سرنوشت گذشتگان است، برحذر می‌دارم. آگاه باشید گویا دنیا پایان یافته و وداع خویش را اعلام داشته است، خوبی هایش ناشناخته ماند، به سرعت به دوست دارانش پشت کرده می گذرد و با نابود شدن عجین شده، و همسایگانش را به سوی مرگ می راند. آنچه از دنیا شیرین بود تلخ شده، و آنچه صاف و زلال بود تیرگی پذیرفت و بیش از ته مانده‌ای مانند ته‌مانده ظرف آب یا جرعه ای آب باقی مانده که اگر تشنه آن را مزه کند تشنگی اش رفع نمی‌شود، از آن باقی نمانده است. پس ای بندگان خدا برای کوچ کردن از آن آماده شوید و برای ترک آن عزم خود را جزم کنید زیرا هیچ زنده ای در بقا طمع نبندد و جانی نیست

مگر آنکه فرمان مرگ را گردن نهاده باشد پس برحذر باشید که آرزو بر شما چیره نگردد و پایان عمر و اجل را دور نپندارید که در نتیجه آن سنگدل خواهید شد و فریفته آرزوها و نیرنگ‌های شیطان و وعده‌های او نشوید زیرا شیطان دشمن شما است و بر هلاکت و نابودی شما حریص است.

ای بندگان خدا در زمان حیات، خداوند را عبادت کنید. پس سوگند به خدا اگر مانند شتران غمزده فرزند مرده بنالید و مانند آواز خوانی و شیون کبوتران بخوانید و مانند راهبی که دنیا را ترک کرده فریاد و زاری نمایید و برای درخواست قرب ونزدیکی،در بالاـ بردن مقام و منزلت نزد خودش یا آمرزش گناهی که کاتبان الهی نوشته و فرشتگان ثبت نموده، از مال و فرزندان در راه خدا بگذرید، هر آئینه کم است در مقابل ثوابی که از جانب خداوند متعال امید دارید و در مقابل عذاب او می‌ترسید. و سوگند به خدا اگر دل‌های شما کاملا گداخته و چشمانتان از ترس خداوند خون گریه کند سپس به اندازه عمر دنیا عمر کنید و با بهترین تلاش و عمل سپری کنید،اعمال شما با نعمت‌های بزرگ خداوند که به شما عطا فرموده جوابگویی و برابری نمی‌کند و جز با رحمت و منّت خداوند بر شما شایسته بهشت نمی‌گردید. خداوند ما و شما را از جمله عدالت... پیشگان و توبه کنندگان و کسانی که به سوی خدا بازگشته اند قرار دهد.

بدانید که امروز روزی است که حرمتی بس بزرگ دارد و برکتش مورد امیدواری است و در این روز امید آمرزش گناهان می‌رود. پس خدا را بسیار یاد کنید و با توبه و انابه و فروتنی و تضرع خود را در معرض پاداش الهی قرار دهید زیرا اوست کسی که توبه را از بندگان خود می پذیرد و از گناهان درمی گذرد و او مهربان و دوستدار مومنان است. اگر کسی از شما قربانی کرد باید برّه گوسفندی را قربانی کند و قربانی کردن یک بزغاله با آن برابری نمی‌کند و از شروط کمال قربانی معاینه و بازرسی چشم و گوش آن است و چون چشم و گوش آن سالم باشد، قربانی درست و تمام است و اگر شاخ آن شکسته باشد یا پای خود را در قربان‌گاه بر زمین بکشد کفایت نمی‌کند .

و چون مراسم قربانی را برگزار کردید از گوشت قربانی بخورید و اطعام کنید و مقداری را ذخیره کنید و خدا را به پاس این نعمت که گوشت چهارپایان را روزی شما ساخته سپاس‌گذاری کنید و نماز را به پا دارید و زکات را بپردازید و عبادت را کامل و نیکو به جای آورید و گواهی به قسط و داد را اقامه کنید و وآنچه را خدا به شما واجب کرده تمایل و اشتیاق نشان دهید و حج و روزه و نماز و زکات و آثار و نشانه های ایمان را که بر شما واجب کرده، ادا کنید زیرا پاداش الهی بزرگ و خیر و خوبی آن هنگفت است.

و به معروف امر کنید و از منکر نهی کنید و ناتوان را یاری و ستمدیده را کمک کنید و دست ستمکار و آنکه مردم را به شک و تردید دچار می‌کند بگیرید (بازدارید) و با زنان و بردگان‌تان خوش رفتاری کنید و در سخن گفتن راستگو باشید و امانت‌ها را بازگردانید و عهد و پیمان را وفا کنید و به‌پا دارندگان حق و عدالت باشید و پیمانه و ترازو را تمام دهید و در راه خدا چنان که حق جهاد در راه اوست، جهاد کنید و زندگانی دنیا شما را نفریبد و زنهار تا شیطانِ فریبنده شما را در باره خدا نفریبد. بی گمان رساترین موعظه و بهترین سخن، کلام خداوند است.

سپس آن حضرت اعوذ بالله من الشیطان الرجیم را گفت و سوره اخلاص را قرائت فرمود و مانند کسی که شتاب دارد، نشست سپس برخاست و فرمود:

حمد و سپاس مخصوص خداوند است. او را سپاس می گوئیم و از او یاری و هدایت می‌طلبیم و از او آمرزش می‌خواهیم و بر او توکل می کنیم و ادامه خطبه کوتاه را بر منوال خطبه جمعه ایراد فرمود. - . مصباح المتهجد : ۳۶۳ -

**[ترجمه]

تبیین

هذا الخبر يدل على استحباب التكبير عقيب صلاه العيد أيضا و هو الظاهر مما رواه فى الفقيه أيضا(۲)

و يحتمل هنا أن يكون جزءا للخطبه الله أكبر زنه

ص: ۱۰۱

۱- ۱. مصباح المتهجد: ۳۶۳.

۲- ۲. فى الفقيه مرسلا: و خطب أمير المؤمنين عليه السلام فى عيد الأضحى فقال: اللّه أكبر- الى قوله من بهيمه الانعام، ثمّ قال: و كان علىّ عليه السلام يبدأ بالتكبير إذا صلى الظهر من يوم النحر و كان يقطع التكبير آخر أيّام التشريق عند الغداه، و كان يكبر فى دبر كل صلاه فيقول: اللّه أكبر اللّه أكبر لا إله إلّا اللّه و اللّه أكبر، اللّه أكبر و للّه الحمد. فاذا انتهى الى المصلى تقدم فصلى بالناس بغير أذان و لا اقامه فإذا فرغ من الصلاه صعد المنبر ثمّ بدأ فقال: اللّه أكبر، اللّه أكبر زنه عرشه إلخ. فالظاهر من سياق كلامه أنه- رضوان اللّه عليه- لما نقل صدر الخطبه المنقوله عنه صلّى اللّه عليه و آله بروايه أبى مخنف، و كان مخالفا للمذهب من حيث أن المسنون من التكبير انما هو الابتداء به من ظهر يوم النحر، لا قبله و لا عقيب الصلوات غير المفروضات استدرك ذلك بأنّه كان المسلم من فعله صلى الله عليه و آله أنه لا يبدأ بالتكبير الا إذا صلى الظهر، فيظهر أنه كان لا يعتمد على هذه الروايه و ينص على ذلك قوله« فلا تجزى» فان الاجزاء و عدمه من تعبيرات الفقه و مصطلحاته، لا يناسب الخطبه و القاءها على العامّه.

عرشه أى أقوله قولا يوازى ثقل عرشه كما أو كيفا و هو من قبيل تشبيه المعقول بالمحسوس أى أريد إيقاع مثل هذا الحمد و إن لم يتيسر لى ذلك أو المعنى أنه مستحق للتكبير بتلك المقادير و رضا نفسه أى أكبره تكبيرا يكون من حيث اشتماله على الشرائط سببا لرضاه.

و مداد كلماته أى بقدر المداد التى يكتب بها كلماته أى علومه أو تقديراته أو كلمات النبى صلى الله عليه و آله و الأئمه عليهم السلام و قد مر تحقيق ذلك و هو إشاره إلى قوله تعالى قُلْ لَوْ كانَ الْبَحْرُ مِداداً لِكَلِماتِ رَبِّی (۱) الآیه و النطف جمع النطفه و هى الماء الصافى قل أو كثر.

لَهُ الْأَسْماءُ الْحُسْنى لدلالتها على أفضل صفات الكمال أو المراد بها الصفات الكماليه و له الحمد فى الآخره و الأولى أى يستحق الحمد و الثناء و الشكر فى النشأتين لشمول نعمه لجميع الخلق فيهما حتى يرضى أى يستحق أن يحمد حتى يرضى عن العبد بذلك الحمد و بعد حصول أقل مراتب الرضا أيضا يستحق الحمد إذ لا نهايه لاستحقاقه و لا لرضاه سبحانه.

الله أكبر كبيرا أى أكبره حالكونه كبيرا بالذات متكبرا متصفا بنهايه الكبرياء و العظمه أو أظهر كبرياءه بخلق ما خلق أو وصف نفسه بها متعززا أى متصفا بأعلى مراتب العزه و الغلبه أو مظهرا عزته بخلق الأشياء و قهرها أو واصفا نفسه بها و العطف الشفقه و الرحمه متحننا أى متصفا بنهايه الحنان

۱- ۱. الكهف: ۱۰۹.

و الرحمه أو مظهرا له أو واصفا نفسه به و العثره الزله و المراد بها الخطيئه و إقالتها العفو عنها.

و لا يقنط بتثليث النون أی ييأس و قد قرئ فی الآيه(۱) أيضا على الوجوه الثلاثه لكن الضم قراءه شاذه مخلصا أی أقولها مخلصا له التوحيد من غير رئاء أو نفاق و البكره أول النهار و الأصيل آخره كما مر مرارا و فی الفقيه و لا إله إلا الله كثيرا و سبحان الله حنانا قديرا.

نحمده تأكيد لقوله الحمد لله و بيان له لأنه فی قوه الحمد لله حمدا و من يعصهما كذا فی أكثر النسخ فيدل على أن ما روى أن النبی صلى الله عليه و آله قال: لمن قال ذلک بئس الخطيب أنت.

لا أصل له (۲)

و فی بعض النسخ كما فی الفقيه وَ مَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ (۳) فيؤيد الخبر و هو أحوط و فی الفقيه بعد قوله بعيدا و خَسِرَ خُسْراناً مُبِيناً و بعد ذكر الموت و الزهد فی الدنيا التی لم يتمتع بها من كان فيها قبلكم و لن تبقى لأحد من بعدكم و سبيلكم فيها سبيل الماضين أ لا ترون أنها قد تصرمت إلخ.

سبيل الماضين من أهلها من المصير إلى الفناء ألا و إنها قد تصرمت أی تقطعت و فنيت و الصرم القطع و منه الصارم للسيف القاطع و آذنت أی أعلمت و تنكر معروفها أی صار منكرا ما كان يعرفه الناس منه و يعدونه حسنا و الحاصل أنه تغير كل ما كان يأنس به كل أحد و يعرفه وقتا فوقتا و حالا بعد حال من صحه أو قوه أو شباب أو أمن أو جاه أو مال و غير ذلک و ذلک و هذا هو المراد بإدبارها و توليها.

فهی تهتف أی تصيح بلسان حالها و بما تريه الناس من انقضائها بالفناء أی مخبرا بالفناء أو تهتف بالفناء و تدعوه إلينا بعد ما كان يمنينا و يؤمننا يقال هتف

۱- ۱. الحجر: ۵۶، و من يقنط عن رحمه ربّه الا الضالون.

۲- ۲. هذا إذا كان لهذه الخطبه اعتبار من حيث الفقاهه، و أمّا بعد ما عرفت ضعفها بأبی مخنف الاخباری و اشتمالها على خلاف المذهب فی شتّى الموارد فلا وجه له.

۳- ۳. و الظاهر عندی أنّها أيضا تصحيح من صاحب الفقيه.

به أی صاح به و دعاه و الأول أظهر و تصرخ بالموت الصرخه الصیحه الشدیده و تطلق غالبا علی صوت معه جزع و استغاثه فی المصائب و النوائب و یناسب الموت و هذه الفقره أیضا یحتمل المعنیین و إن کان الثانی فیها أبعد و یحتمل أن یکون المراد بالهتف و الصراخ ما یکون عند موت الأحباب و غیرهم و یکون المجاز فی الإسناد فی أصل الصراخ أی کانت تمنینا البقاء ثم تفجعنا بالنوائب فتصرخ فیها أصحاب المصائب فیؤذننا بذلک بالموت و الفناء.

وَ فِی النَّهْجِ:(۱) أَلَا وَ إِنَّ الدُّنْیَا قَدْ تَصَرَّمَتْ وَ آذَنَتْ بِوَدَاعٍ وَ تَنَکَّرَ مَعْرُوفُهَا وَ أَدْبَرَتْ حَذَّاءَ فَهِیَ تَحْفِزُ بِالْفَنَاءِ سُکَّانَهَا وَ تَحْدُو بِالْمَوْتِ جِیرَانَهَا.

و حذاء فی کثیر من النسخ بالحاء المهمله أی خفیفه سریعه و فی بعضها بالجیم أی مقطوعه أو سریعه و قیل أی منقطعه الدر و الخیر و حفزه بالحاء المحمله و الفاء و الزای دفعه من خلفه و حثه و أعجله و حفزه بالرمح أی طعنه و علی الأول لعله علیه السلام شبه الفناء بالمقرعه أو الباء للسببیه أو بمعنی إلی و الأوسط أظهر.

و تحدو أی تبعث و تسوق من الحدو و هو سوق الإبل و الغناء لها و الجار المجاور و الذی أجرته من أن یظلم و لعل الأخیر هنا أنسب و یمکن أن یراد بالجیران من کان انتفاعهم بالدنیا أو رکونهم إلیها أقل و بالسکان خلافهم فناسب التعبیر بالمجاور.

وَ فِی الْفَقِیهِ: أَ لَا تَرَوْنَ أَنَّهَا قَدْ تَصَرَّمَتْ وَ آذَنَتْ بِانْقِضَاءٍ وَ تَنَکَّرَ مَعْرُوفُهَا وَ أَدْبَرَتْ حَذَّاءَ فَهِیَ تُخْبِرُ بِالْفَنَاءِ وَ سَاکِنُهَا یُحْدَی بِالْمَوْتِ فَقَدْ أَمَرَّ مِنْهَا مَا کَانَ حُلْواً وَ کَدِرَ مِنْهَا مَا کَانَ صَفْواً فَلَمْ یَبْقَ مِنْهَا إِلَّا سَمَلَهٌ کَسَمَلَهِ الْإِدَاوَهِ وَ جُرْعَهٌ کَجُرْعَهِ الْإِنَاءِ لَوْ تَمَزَّزَهَا الصَّدْیَانُ لَمْ تَنْقَعْ غُلَّتَهُ.

و فی النهج و قد أمر و ساق کما فی الفقیه إلی قوله أو جرعه کجرعه المقله لو تمززها الصدیان لن ینقع فأزمعوا.

و أمر الشی ء صار مرا و کدر مثلثه الدال ضد صفا و المضبوط فی نسخ النهج

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۵۲ من قسم الخطب.

بالكسر و الشفافه بالضم بقيه الماء فى الإناء و السمله بالتحريك القليل من الماء تبقى فى الإناء و الإداوه بالكسر المطهره و الجرعه بالضم كما فى النسخ الاسم من الشرب اليسير و بالفتح المره الواحده منه و المقله بالفتح حصاه القسم توضع فى الإناء إذا عدموا الماء فى السفر ثم يصب عليه ما يغمر الحصاه فيعطى كل أحد سهمه و مزه أى مصه و التمزز مصه قليلا قليلا و الصدى العطش و نقع الرجل بالماء روى و نقع الماء العطش نقعا و نقوعا سكنه و الغله بالضم العطش أو شدته أو حراره الجوف.

و صيرورتها مرا و كدرا و قليلا- إما لقصر الأعمار فى تلك الأزمان و قله العمر توجب المراره و الكدوره و قله الشهوات و الدواعى أو لقله عمر الدنيا و قرب انقضائها بقيام الساعه أو لانقضاء الشباب و قله الاستمتاع بالملاذ و قرب الأجل فى أكثر المخاطبين مع أنه ما من مخاطب يستحق الخطاب فى الدنيا إلا و قد وجد مراره بعد حلاوه و كدوره بعد صفو و قد مضى عمره المتيقن و لا يظن من البقاء إلا قليلا.

فأزمعوا فى النهج فأزمعوا عباد الله الرحيل عن هذه الدار المقدور على أهلها الزوال و لا يغلبنكم فيها الأمل و لا يطولن عليكم الأمد و فى الفقيه بالرحيل من هذه الدار المقدور على أهلها الزوال الممنوع أهلها من الحياه المذلله أنفسهم بالموت فلا حى يطمع فى البقاء و لا- نفس إلا مذعنه بالمنون فلا يغلبنكم الأمل و لا يطل عليكم الأمد و لا تغتروا فيها بالآمال و تعبدوا الله أيام الحياه فو الله أزمعت الأمر أى أجمعته و عزمت عليه أو ثبت عليه و قال الفراء أزمعت الأمر و أزمعت عليه و الرحيل اسم ارتحال القوم أى انتقالهم عن مكانهم و قدر الله ذلك عليه ككتب و ضرب أى قدره بالتشديد و قال ابن ميثم المقدور المقدر الذى لا بد من كونه و أجمعوا أى اعزموا و اتفقوا و أذعن له أى خضع و ذل و أقر و المنون الموت و الأمل الرجاء.

ص: ١٠٥

و الأمـد غـايه الزمـان و المكان و منتهاهما و قـد يطلق على أصل المسافه قال البيضاوى فى قوله تعالى فَطالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَـدُ فَقَسَـتْ قُلُوبُهُمْ (١) أى فطـال عليهم الزمـان بطول أعمـارهم أو آمالهم أو ما بينهم و بين أنبيائهم و المنى بالضم جمع المنيه به (٢) و هى الأمل و التسويف المطل و التأخير فى العمل.

فو الله لو حننتم حنين الواله المعجـال و فى بعض النسـخ كالنهـج الوله العجـال و فى الفقيه الوله العجلان و الحنين الشوق و شـده البكـاء و صوت الطرب عن حزن أو فرح و ترجيع الناقه صوتها أثر ولـدها و الوله بالتحريك فى الأصل ذهاب العقل و التحير من شـده الحزن يقـال رجـل واله و امرأه واله و والهه و كـل أنثى فـارقت ولـدها يقال لها واله و والهه و العجول من الإبل الواله التى فقـدت ولـدها يقـال أعجلت النـاقه إذا ألقت ولـدها لغير تمـام و المعجـال من الإبـل ما تنتـج قبل أن تسـتكمل الحول و العجلان المتسرع فى الأمور و لا يناسب المقام إلا بتكلف و لعله تصحيف.

و دعوتم دعاء الحمام و فى النهـج بهـديل الحمام و فى الفقيه بمثل دعاء الأنام و الهـديل صوت الحمام قالوا كان فرخ على عهد نوح عليه السـلام فمات عطشا أو صاده جارح من الطير فما من حمامه إلا و هى تبكى عليه و الهـديل علم له و لعل المراد الدعوه على وجه النوح و التضرع.

و جأرتم جؤار متبتلى الرهبان جار كمنع جارا و جؤارا تضـرع و اسـتغاث رافعا صوته بالـدعاء و المتبتل المنقطع عن النساء أو عن الدنيا و الرهبان جمع راهب و رهبنه النصارى ما كانوا يتعبدوه به من التخلى عن أشغال الدنيا و ترک ملاذها و العزله عن أهلها و تعمد مشاقها حتى أن منهم من كان يخصى نفسه و يضع السلسله فى عنقه و يفعل بنفسه غير ذلک من أنواع التعذيب و نهى عنها فى هذه الأمه و هو لا ينافى حسن الجؤار كجؤارهم.

و الخروج من الأموال تركها و التصدق بها و من الأولاد تركهم و عدم

١- ١. الحديد: ١۶.

٢- ٢. أى بالضم أيضا كأصله.

التوجه إليهم لغايه الخوف و يحتمل أن يكون المراد لو كلفتم بتلك الأمور و فعلتم لكان قليلا و الالتماس الطلب.

فى ارتفاع درجه فى الفقيه و النهج عنده و ليس فى أكثر نسخ المتهجد و لعله سقط من النساخ أحصتها كتبته فى النهج كتبه و حفظها و الإحصاء العد و الضبط و الوصف بالإحصاء و الحفظ للتهويل و التحذير فيما ترجون فيهما فيما أرجو لكم من ثوابه و فى النهج و أخاف عليكم من عقابه و فى الفقيه و أتخوف عليكم من أليم عقابه.

و قال ابن ميثم ره المعنى أن الذى أرجوه من ثوابه للمتقرب منكم أكثر مما يتصور المتقرب إليه أنه يصل إليه بتقربه بجميع أسباب القربه و الذى أخافه من عقابه أكثر من العقاب الذى يتوهم أنه يدفعه عن نفسه بذلك فينبغى لطالب الزياده فى المنزله عند الله أن يخلص بكليته فى التقرب إلى الله ليصل إلى ما هو أعظم مما يتوهم أنه يصل إليه و ينبغى للهارب إليه من دينه أن يخلص فى الفرار إليه ليخلص من هول ما هو أعظم مما يتوهم أنه يدفعه عن نفسه.

و تالله كذا فى بعض النسخ و فى بعضها كما فى الفقيه بالباء الموحده لو انماثت انماث الملح فى الماء أى ذاب و سالت من رهبه الله و فيهما و سالت عيونكم من رغبه إليه و رهبه منه دما و على التقادير قوله دما تميز لنسبه السيلان إلى العيون كقوله سبحانه وَ فَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُوناً(۱) ثم عمرتم عمر الدنيا و فى النهج فى الدنيا ما الدنيا باقيه و فى الفقيه فى الدنيا ما كانت الدنيا باقيه و فيهما ما جزت أعمالكم و لو لم تبقوا شيئا من جهدكم و فى النهج أنعمه عليكم العظام و فى الفقيه لنعمه العظام عليكم و فيهما و هداه إياكم للإيمان و فى الفقيه و ما كنتم لتستحقوا أبد الدهر ما الدهر قائم بأعمالكم جنته و لا رحمته و لكن برحمته ترحمون و بهداه تهتدون و بهما إلى جنته تصيرون و ما فى قوله عليه السلام ما الدنيا باقيه زمانيه أى عمرتم على

۱- ۱. القمر: ۱۲.

تلک الحال مده بقاء الدنیا و کذا قوله علیه السلام ما الدهر قائم.

و الجهد بالضم کما فی النسخ الوسع و الطاقه و بالفتح المشقه و جمله و لو لم تبقوا معترضه و حق نعمه الله مفعول جزت و کذا أنعمه علی النسخه الأخری و قوله بأعمالکم متعلق بتستحقوا و فی الکلام دلاله علی أنه یجوز أن یکون غایه العباده الشکر کما أن السابق یدل علی جواز العباده خوفا و طمعا و قد مر الکلام فیه فی باب الإخلاص.

و قال الجوهری القسط بالکسر العدل تقول منه أقسط الرجل فهو مقسط و منه قوله تعالی إِنَّ اللَّهَ یُحِبُّ الْمُقْسِطِینَ (۱) و الأواب الکثیر الرجوع إلی الله بالتوبه و الطاعه.

وَ فِی الْفَقِیهِ: جَعَلَنَا اللَّهُ وَ إِیَّاکُمْ بِرَحْمَتِهِ مِنَ التَّائِبِینَ الْعَابِدِینَ وَ إِنَّ هَذَا یَوْمٌ إِلَی قَوْلِهِ فَأَکْثِرُوا ذِکْرَ اللَّهِ تَعَالَی وَ اسْتَغْفِرُوهُ وَ تُوبُوا إِلَیْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِیمُ وَ مَنْ ضَحَّی مِنْکُمْ بِجَذَعٍ مِنَ الْمَعْزِ فَإِنَّهُ لَا یُجْزِی عَنْهُ وَ الْجَذَعُ مِنَ الضَّأْنِ یُجْزِی وَ مِنْ تَمَامِ الْأُضْحِیَّهِ اسْتِشْرَافُ عَیْنِهَا وَ أُذُنِهَا وَ إِذَا سَلِمَتِ الْعَیْنُ وَ الْأُذُنُ تَمَّتِ الْأُضْحِیَّهُ وَ إِنْ کَانَ عَضْبَاءَ الْقَرْنِ أَوْ تَجُرُّ بِرِجْلِهَا إِلَی الْمَنْسَکِ فَلَا تُجْزِی وَ إِذَا ضَحَّیْتُمْ فَکُلُوا وَ أَطْعِمُوا وَ أَهْدُوا وَ احْمَدُوا اللَّهَ عَلَی مَا رَزَقَکُمْ.

وَ فِی النَّهْجِ:(۲) وَ مِنْ تَمَامِ الْأُضْحِیَّهِ اسْتِشْرَافُ أُذُنِهَا وَ سَلَامَهُ عَیْنِهَا فَإِذَا سَلِمَتِ الْأُذُنُ وَ الْعَیْنُ سَلِمَتِ الْأُضْحِیَّهُ وَ تَمَّتْ وَ لَوْ کَانَتْ عَضْبَاءَ الْقَرْنِ تَجُرُّ رِجْلَهَا إِلَی الْمَنْسِکِ.

و الجذع من الضأن یجزی إجماعا(۳)

و المشهور فی الجذع ما کمل له سته أشهر

ص: ۱۰۸

۱- ۱. المائده ۴۲، الحجرات: ۹ الممتحنه: ۸.

۲- ۲. جعله السیّد الرضیّ- رضوان اللّه علیه- قسما علی حده من خطبه رقمها ۵۳.

۳- ۳. أقول: الأصل فی ذلک قوله عزّ و جلّ فی سوره البقره: ۱۹۶« فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ فَمَنْ لَمْ یَجِدْ فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیّامٍ فِی الْحَجِّ وَ سَبْعَهٍ إِذا رَجَعْتُمْ تِلْکَ عَشَرَهٌ کامِلَهٌ»، و المراد بالعشره الکامله لیس جمع الثلاث مع السبع کما توهم، فان ذلک مستدرک من الکلام یعرفه کل أحد بل المراد أعضاء الهدی العشره: أربع قوائمه، و عیناه و اذناه و قرناه، بحیث إذا کملت هذه الأعضاء العشره من دون نقص فیها، فالهدی هدی مجز و الا فلا. فقوله عزّ و جلّ:« تِلْکَ عَشَرَهٌ کامِلَهٌ» حل محل قوله:« تلک بمنزله الهدی» و هذا الوجه البدیع من تبدیل جمله الی جمله اخری بحیث یفید معنی کلتا الجملتین من مختصات القرآن الکریم و أسلوبه الحکیم، و من ذلک قوله عزّ و جلّ فی سوره القتال:« یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ لا تُبْطِلُوا أَعْمالَکُمْ» حیث ان مقتضی سیاق السوره و المرصد لکل سامع أن یقول عزّ و جلّ:« یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ لا تکفروا بعد ایمانکم» لکنه عزّ و جلّ، لما کان الکفر بعد الایمان مساوقا و ملازما لبطلان الاعمال و حبطها، بدل جمله، من جمله، فأفاد ضمنا أن الکفر بعد الایمان مبطل للاعمال السابقه، و نهی عن الکفر و ابطال الاعمال معا مطلقا. و

هكذا فيما نحن، كان مقتضى الكلام و المرصد من سياقه أن يقول عزّ و جلّ:« فَمَنْ لَمْ يَجِدْ- ما استيسر من الهدى- فَصِيامُ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَ سَبْعَةٍ إِذا رَجَعْتُمْ، تلك الصيام بمنزله الهدى يقع موقعه و يجرى مجراه» لكنه عزّ و جلّ، لما كان الهدى عنده هو الذى كانت أعضاؤه العشره كامله بدل جمله من الكلام عوض جمله اخرى و قال:« تِلْكَ عَشَرَةٌ كامِلَةٌ» أى هذه الصيام له بمنزله الأعضاء العشره الكامله التى كانت مساوقا للهدى و ملازما لاجزائه. و هذا بحث طويل الذيل، و موضعه كتاب الحجّ الذى فاتنا الاشراف عليه، و اللّه الموفق و المعين.

و قيـل سـبعه أشـهر و نقـل عن ابن الأعرابى أن ولـد الضأن إنما يجـذع ابن سـبعه أشـهر إذا كان أبواه شابين و إن كانا هرمين لم يجـذع حتى يسـتكمل ثمـانيه أشـهر و أجمعوا على أنه لاـ يجزى فى غير الضـأن إلاـ الثنى و إن الثنى فى الإبل ما كمل له خمس سنين و المشهور فى البقر و المعز أنه ما دخل فى الثانيه و قيل فى الثالثه.

ص: ١٠٩

و قيل استشراف الأذن التأمل فيها و تفقدها حتى لا تكون بها آفه من جدع و نحوه من استشرفت الشی ء إذا رفعت بصرک تنظر إليه و بسطت كفك فوق حاجبك كالمستظل من الشمس و قيل هو من الشرفه و هی خيار المال أی تخيرها و طلبها شريفه بالتمام.

و العضباء الشاه المكسوره القرن الداخل أو مطلقا و ذكر القرن للتأكيد أو بتجريد العضب عن معنی القرن و تجر رجلها أی للعرج أو للهزال و الضعف و المنسك بفتح السين و كسرها المذبح و النسيكه الذبيحه و كل موضوع للعباده منسك.

و الذی عليه الأصحاب عدم إجزاء العرجاء البين عرجها و المشهور عدم إجزاء التی انكسر قرنها الداخل أيضا و ظاهر الخطبه علی ما فی المتهجد و النهج خلاف ذلك و ما فی الفقيه موافق للمشهور و يمكن تأويل ما فی الكتابين بالحمل علی عدم انكسار القرن الداخل و عدم كون جر الرجل للعرج بل لضعف مرض أو هزال (۱).

بالقسط أی بالعدل و ليس فی الفقيه و المراد به إقامتها موافقا للواقع أو إذا لم يصر سببا لظلم علی مؤمن و الأول أظهر فيما كتب الله لكم أی قرر لكم علی العبادات من الثواب أو المراد كتب عليكم.

و فی الفقيه فيما كتب عليكم و فرض من الجهاد و الحج و الصيام فإن ثواب ذلك عظيم لا ينفذ و تركه وبال لا يبيد و أمروا و الوبال الشده و الثقل و باد ذهب و انقطع و أعينوا الضعيف و فی الفقيه و أخيفوا الظالم و انصروا المظلوم و خذوا علی يد المريب و أحسنوا إلی النساء و المريب من يشكك الناس فی دينهم

۱- ۱. و عندی أن الظاهر من قوله« تجر رجلها الی المنسك» ارجاع الضمير الی عضباء القرن، و المعنی أنّه بعد ما كانت العين و الاذن سالمه، تسلم الاضحيه و تتم، و ان كانت عضباء القرن، فان لم يمكنك أن تأخذ بقرنيها و تجرها الی المنسك فخذ برجلها- أو رجليها- و جرها الی المنسك فانها مجز عنك.

أو يريب الناس فى نفسه بالخيانه و الأخذ على يده كنايه عن منعه و زجره بالقسط فى الفقيه بالحق و فَلا تَغُرَّنَّكُمُ وَ لا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ أى الشيطان بأن يرجئكم التوبه و المغفره فيجسركم على المعاصى إن أبلغ الموعظه فى الفقيه إن أحسن الحديث ذكر الله و أبلغ موعظه المتقين كتاب الله أعوذ بالله من الشيطان الرجيم ثم ذكر التوحيد ثم قال و يقرأ قُلْ يا أَيُّهَا الْكافِرُونَ أو أَلْهاكُمُ التَّكاثُرُ أو وَ الْعَصْرِ و كان مما يدوم عليه قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ و كان إذا قرأ إحدى هذه السور جلس جلسه كجلسه العجلان ثم ينهض و هو عليه السلام كان أول من حفظ عليه الجلسه بين الخطبتين ثم يخطب الخطبه التى كتبناها يوم الجمعه.

**[ترجمه]این حدیث بر مستحب بودن تکبیر گفتن پس از نماز عید نیز دلالت دارد و همچنین در آنچه در کتاب فقیه از ایشان روایت شده، آشکار است و احتمال دارد که در اینجا(تکبیرات) قسمتی از خطبه باشد. - . در فقیه اینگونه آمده است: و امیرالمومنین علیه السلام در عید قربان خطبه ای را ایراد کرد و فرمود: الله اکبر _ تا این فرموده ایشان «از چهارپایان». سپس فرمود: و علی علیه السلام چون نماز ظهر در روز عید قربان را به جا می آورد تکبیر را آغاز می‌کرد و در آخرین روز روزهای تشریق در هنگام صبح تکبیر را قطع می‌کرد و پس از هر نماز تکبیر می‌گفت و می‌فرمود: الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر الله اکبر و لله الحمد. و چون به سمت مصلی می‌رفت، پیش می‌رفت و بدون اذان و اقامه برای مردم نماز می‌خواند و چون نماز را به پایان می‌برد از منبر بالا می‌رفت و می‌فرمود: الله اکبر الله اکبر زنهٔ عرشه تا پایان خطبه.

از بافت سخن ایشان آشکار می‌گردد که تکبیر گفتن در ظهر روز عید قربان آغاز می‌شود نه پیش از آن و نه پس از نمازهای غیر واجب و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نیز تکبیر را آغاز نمی کرد مگر آنکه نماز ظهر را به پا می‌داشت . پس آشکار می‌گردد که ایشان بر این روایت تکیه نمی‌کند و این عبارت «لا تجزی» نیز بر همین امر دلالت دارد زیرا إجزاء و عدم آن از تعبیرهای و اصطلاحات فقهی است و با خطبه و ایراد آن بر مردم مناسبت ندارد. -

«الله اکبر زنهٔ عرشه» یعنی تکبیری می گویم که از نظر کمّی و کیفی برابر با وزن عرش خداوند باشد. و این عبارت از جمله تشبیه معقول به محسوس است یعنی می‌خواهم اینچنین سپاسی را در نفس مخاطب جای گیر کنم هر چند که این امر برایم ممکن نباشد. یا معنی بدین گونه است که خداوند شایسته است به آن اندازه‌ها تکبیر گفته شود. «و رضا نفسه» یعنی او را تکبیری می‌گویم که سبب خشنودی خداوند گردد از آن جهت که دربر داشتن همه شرایط است.

«و مداد کلماته» یعنی به اندازه مرکبی که خداوند کلماتش را با آن می‌نویسد و مقصود از کلمات، علوم یا تقدیرات الهی یا سخنان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و امامان علیهم السلام است که توضیح آن پیش‌تر بیان شد و به این سخن خداوند اشاره دارد که می‌فرماید: «قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي» - . کهف / ۱۰۹ - { بگو: «اگر دریا برای کلمات پروردگارم مرکّب شود.} و «النطف» جمع نطفه و آن آب زلال است چه اندک و چه بسیار.

«له الاسماء الحسنی» خداوند نام‌های نیکو دارد زیرا این نام‌ها بر بهترین صفات کمال دلالت دارد یا مقصود از آن صفات کمالی باشد. «و له الحمد فی الآخرهٔ و الاولی» یعنی در دو سرای دنیا و آخرت سزاوار حمد و ستایش و شکرگذاری است به سبب اینکه نعمت‌های خداوند همه مخلوقات را در هر دو سرای شامل می‌شود. «حتی یرضی» یعنی شایسته است سپاس شود تا جایی که با این حمد و سپاس از بنده خشنود گردد و پس از دست‌یابی به کمترین مرتبه‌های خشنودی نیز شایسته حمد و سپاس است زیرا برای شایستگی و سزاواری خداوند و برای رضایت و خشنودی خداوند سبحان هیچ پایانی نیست.

«الله اکبر کبیرا» یعنی او را تکبیر می‌گویم درحالی که او ذاتش بزرگ است. «متکبراً» یعنی متصف به نهایت کبریاء و عظمت است. یا اینکه با آفرینش آنچه که آفریده، کبریایی خود را آشکار ساخته یا اینکه نفس خویش را بدان توصیف نموده است. «متعززاً» یعنی متّصف به بالاترین مرتبه‌های عزت و چیرگی. یا اینکه با آفرینش چیزها و چیره شدن بر آن، عزّت خویش را آشکار کرده است. یا اینکه نفس خویش را بدان متصف نموده است. «العطف» دلسوزی و مهربانی است. «متحنّناً» یعنی متصف به نهایت مهربانی و رحمت. یا اینکه مهربانی خویش را آشکار کرده یا نفس خویش را بدان وصف نموده است.

«العثرة» یعنی لغزش و مقصود از آن اشتباه است و «اقالتها» یعنی عفو و گذشت کردن از آن.

«لایقنط» با ضمه و فتحه و کسره نون یعنی ناامید می‌شود و در آیه «وَمَن يَقْنَطُ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِ إِلاَّ الضَّآلُّونَ» - . حجر / ۵۶ - {وچه کسی- جز گمراهان- از رحمت پروردگارش نومید می شود؟} نیز با سه حالت اعراب، قرائت شده است اما ضمه نون قرائت شاذ است. «مخلصاً» یعنی این عبارت را درحالی می گویم که خالصانه و بدون هیچ دوروئی و نفاقی به توحید و یکتاپرستی او اقرار دارم. «البکرة» اول روز و «الاصیل» آخر روز است همانطور که پیش‌تر بارها ذکر شد. و در فقیه بدین صورت آمده: فراوان می گویم که هیچ معبودی جز خداوند نیست و پاک و منزه است خداوند مهربان و توانا.

«نحمده» تاکید و بیان برای این سخنشان «الحمد لله» است زیرا این عبارت در درجه «الحمد لله حمدا» است. «من یعصهما» در بیشتر نسخه‌ها بدین صورت آمده است. پس دلالت بر این دارد که آنچه از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که به شخصی که این جمله را گوید، فرمود: «تو بد خطیبی هستی»، هیچ اصل و اساسی ندارد. و در برخی نسخه‌ها چنانکه در فقیه است اینگونه آمده است: «من یعص الله و رسوله»، این حدیث را تایید می کند و آن به احتیاط نزدیک تر است. و در فقیه پس از عبارت «بعیدا» اینگونه آمده: «خسر خسرانا مبیناً» یعنی دستخوش زیانی آشکار شده است. و پس از یادآوری مرگ اینگونه آمده است: «و الزهد فی الدنیا التی ...» یعنی: شما را به زهد در دنیایی سفارش می‌کنم که مردم پیش از شما کامی از آن نگرفته و پس از شما نیز برای کسی باقی نخواهد ماند و سرنوشت شما در این دنیا همان سرنوشت گذشتگان است. آیا نمی... بینید که دنیا سپری شده است.

«سبیل الماضین من اهلها» گذشتگان از اهل آن که به سوی نابودی رهسپارند. «الا و انها قد تصرمت» یعنی قطع شده و نابود گشته است. و «الصرم» یعنی بریدن و منقطع شدن، و از آن «الصارم» به معنای شمشیر برنده گرفته شده است. «آذنت» یعنی اعلام کرده است. «تنکّر معروفها» یعنی آنچه که مردم از آن می‌شناختند و آن را خوب می‌دانستند، ناآشنا شده است. و نتیجه اینکه هر آنچه که هر شخصی بدان انس می گرفت و هر از چند گاهی و وضعیتی پس از وضعیتی دیگر (از دنیا) می‌شناخت، از جمله سلامتی و نیرومندی و جوانی و امنیت و مقام و ثروت و غیر آن‌ها، تغییر کرده و دگرگون شده است و این مقصود از عبارت «بإدبارها و تولیها» است.

«فهی تهتف» یعنی دنیا با زبان حال خود و به آنچه از نابودی و پایانش که به مردم می‌نمایاند فریاد بر می‌آورد. «بالفناء» یعنی به نابودی و فناء خبر می‌دهد و به فنا فریاد می‌زند و پس از آنکه ما را امیدوار کرد و به ما امان داد، ما را به سوی نابودی و فنا فراخواند. گفته می‌شود: هتف به، یعنی بر او فریاد زد و او را فرا خواند که معنای اول آشکارتر است. «تصرخ بالموت» صرخة، به معنای فریاد بلند است و بیشتر بر صدایی اطلاق می‌شود که همراه با بی‌تابی و طلب یاری در مصیبت‌ها و پیشامدها باشد. و با مرگ مناسبت دارد. این عبارت نیز می‌تواند محتمل بر دو معنی باشد هر چند که معنای دوم آن دورتر است. و ممکن است مقصود از «الهتف» و «الصراخ» صدا و فریادی باشد که در هنگام مرگ از عزیزان و غیر آن‌ها شنیده می‌شود. و مجاز در إسناد اصل فریاد باشد، یعنی ما را به بقا و ماندگاری امیدوار می کند سپس با پیشامدهای ناگوار ما را سخت دردمند می کند و مصیبت‌زده‌ها در آن فریاد برآورند و با آن فریاد، مرگ و نابودی را بر ما اعلام کنند.

و در نهج البلاغه - . نهج البلاغه ، خطبه : ۵۲ - بدین صورت آمده است: «الا و ان الدنیا قد تصرمت و آذنت بالوداع و تنکّر

معروفها و ادبرت حذاء فهی تحفز بالفناء سکانها و تحدوا بالموت جیرانها» یعنی: آگاه باشید گویا دنیا پایان یافته و وداع خویش را اعلام داشته است و خوبی‌هایش ناشناخته مانده و به سرعت پشت کرده می‌گذرد و ساکنان خود را به سوی نابود شدن می‌کشاند و همسایگانش را به سوی مرگ می‌می راند. و «حذاء» در بیشتر نسخه‌ها با حاء بدون نقطه به معنای سبک و سریع آمده است.و در برخی نسخه‌ها با جیم به معنای قطع شده و سریع است و گفته شده به معنای چیزی است که خیر و برکتش قطع شده است. و «حفزه» با حاء مهمله و فاء و زاء یعنی از پشت، او را راند و او را تحریک کرد و در کار بر او شتاب کرد. و حفزه بالرمح یعنی با نیزه بر او ضربه زد. بر اساس معنای اول شاید امام علیه السلام نابودی را به تازیانه تشبیه کرده است یا اینکه باء در «بالفناء» برای سببیت باشد یا به معنای «الی» باشد که معنای دوم آشکارتر است.

«و تحدو» یعنی برمی‌انگیزد و می‌راند که از «الحدو» به معنای راندن شتر و آوازخواندن برای شتر گرفته شده است. «الجار» یعنی همسایه و کسی که او را از اینکه مورد ستم واقع شود، پناه داده‌ای. و شاید معنای دوم در اینجا مناسب‌تر باشد و ممکن است مقصود از جیران کسانی باشد که سود بردن و اعتمادشان به دنیا کمتر باشد و و مقصود از سکان، خلاف جیران باشد که با این توجیه با واژه مجاور (همسایه) مناسبت پیدا می‌کند.

و در فقیه اینگونه آمده است: «الا ترون أنّها قد تصرمت .....» یعنی: آیا نمی بینید که دنیا سپری شده، و مدتش طی گشته، و اعلام زوال کرده، و آشنایش ناآشنا گشته. و خود (دنیا) شتابان روی برتافته، و آن از فنا خبر می‌دهد، و آهنگ مرگ به گوش ساکن آن سروده می شود، چندان که شیرینی‌های آن تلخ شده، و آب زلال آن کدورت گرفته، تا بجز قطراتی در ته مشربه ای، و جرعه ای همانند جرعه باقیمانده در ته ظرفی که تشنگی تشنه کامی با مکیدنش فرو نمی نشیند از آن بجای نمانده است.

و در نهج البلاغه اینگونه آمده: و قد امرّ و به همان صورتی که در فقیه آمده ادامه حدیث ذکر شده تا این گفته: «أو جرعهٔ کجرعهٔ المقلهٔ لو تمزّزها الصدیان لم ینفع فازمعوا ..» یعنی: یا جرعه‌ای آب که با آن عطش تشنگان دنیا فرو نخواهد نشست. پس از این سرای کوچ کنید ... .

«امرّ الشیء» یعنی تلخ شد . و «کدر» با فتحه و ضمه و کسره دال متضاد «صفا» است و در نسخه‌های نهج البلاغه با کسره دال ثبت شده است. «الشفافهٔ» باقی مانده آب در ظرف است. و «السملهٔ» با حروف متحرک آب اندکی است که در ظرف می‌ماند. «الإدواهٔ» با کسره یعنی پاک و مطهر. «الجرعهٔ» با ضمه همانطور که در نسخه‌ها آمده است، اسم برای نوشیدن اندک است و با فتحه به معنای یک بار نوشیدن است. «المَقلَهٔ» با فتحه سنگریزه تقسیم است که هنگام کمبود آب در مسافرت در ظرف آب اندازند سپس آنچه که سنگریزه را می‌پوشاند، بر آن می‌ریزند و به هر مسافر سهمی از آب بدهند. «مزّه» یعنی آن را مکید و «التمزّز» یعنی اندک اندک آب را مکید و نوشید. «الصدی» یعنی تشنگی. «نقّع الرجل بالماء» و روایت شده: نقع الماء العطش نقعاً و نقوعاً یعنی آب تشنگی او را تسکین داد و تشنگی او فرو نشست. «الغُلّهٔ» با ضمه به معنای تشنگی یا شدت تشنگی یا حرارت شکم است.

تلخ شدن و کدر شدن و کم شدن یا از جهت کوتاهی عمرها در آن زمان‌ها است، و اندک بودن عمر موجب تلخی و کدورت و کمی شهوات و انگیزه‌ها می گردد، یا از جهت اندک بودن عمر دنیا و نزدیک شدن نابودی آن با برپایی قیامت، یا از جهت پایان یافتن جوانی و کمی بهره‌مندی از لذت‌ها و نزدیکی اجل در بیشتر مخاطبان است با وجود اینکه هیچ مخاطبی

نیست که شایسته خطاب قرار گرفتن در دنیا باشد مگر اینکه تلخی پس از شیرینی، و کدورت پس از خالصی را یافته است درحالی که عمر یقینی‌اش سپری شده است و از بقا و ماندگاری اش جز اندکی گمان برده نمی شود.

فأزمعوا، در نهج البلاغه به این صورت آمده است: فأزمعوا عباد الله الرحیل ... یعنی: ای بندگان خدا کوچ کنید از این سرای که بر اهلش نابودی مقدر گشته است مبادا آرزوها بر شما چیره گردد و مپندارید که عمر طولانی خواهید داشت. و در فقیه آمده است: بالرحیل من هذه الدار المقدور علی اهلها الزوال ..... یعنی: برای کوچ از این سرائی که فنا بر اهل آن مقدّر شده، و ساکنینش از بقاء ممنوع گشته اند، و جان‌هاشان به خواری مرگ کشیده شده است، چنان که هیچ زنده ای در بقاء طمع نبندد، و جانی نیست مگر آنکه فرمان مرگ را گردن نهاده باشد. پس مبادا که آرزو بر شما چیره گردد، و پایان عمر و اجل را دور بپندارید. و در دنیا فریفته آرزوها نشوید، و چند روزه زندگی را به عبادت خدا بپردازید. زیرا بخدا سوگند... .

«أزمعت الأمر» یعنی بر انجام کار استوار شدم و بر آن کار تصمیم گرفتم یا بر آن کار مواظبت کردم. و فراء گوید: «أزمعتُ الأمر و أزمعتُ علیه» یعنی بر آن کار استوار شدم. و «رحیل» اسم برای ارتحال قوم یعنی نقل مکان آن‌ها از جایگاهشان است. و «قدر الله ذلك علیه» مانند کتب و ضرب یعنی قدّره با تشدید(آن را مقدر کرد). و ابن میثم گوید: «المقدور» مقدری است که وجود آن حتمی است. «و أجمعوا» یعنی تصمیم بگیرید و بر آن متّفق شوید. «أذعن له» یعنی خاضع و زبون شد و اقرار کرد. «المنون» یعنی مرگ و «الامل» یعنی امید.

«الامد» سرانجام و پایان زمان و مکان است و گاهی بر خود مسافت اطلاق می‌شود. بیضاوی در تفسیر این سخن خداوند «فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ» - . حدید / ۱۶ - { و [عمر و] انتظار بر آنان به درازا کشید، و دلهایشان سخت گردید.} گفته است: یعنی زمان بر آنان به درازا کشید با طولانی شدن عمرها و یا آرزوها یا آنچه میان آن‌ها و پیامبرانشان است. «المُنی» با ضمه، جمع «المنیّة» به معنای امید و آرزوهای دور و دراز و تاخیر در عمل است .

«فوالله لو حننتم حنین الواله المعجال» و در برخی نسخه‌ها مانند نهج البلاغه «الوله العجال» و در فقیه «الوله العجلان» آمده است. «الحنین» به معنای اشتیاق و شدت گریه و صدای طرب از غم یا شادی است. و «ترجیع الناقة» صدای شتر است که به دنبال مرگ فرزندش است. «الوله» با لام متحرك در اصل به معنای از بین رفتن عقل و حیرت‌زدگی به سبب شدت غم و اندوه است. گویند: رجل واله و امرأة واله و والهة. و هر زنی که فرزندش را از دست دهد به او گفته می‌شود: واله و والهة. «العجول» از شتران ماده شتر واله و سرگردانی است که فرزندش را از دست داده است. گویند: أعجلت الناقةُ هنگامی که ماده شتر فرزند ناتمام افکَند. و «المعجال» از شتران ماده شتری است که پیش از اینکه یك سال کامل تمام شود فرزند به دنیا آورد. و «العجلان» کسی است که در کارها شتاب می کند که با مقام و بافت حدیث مناسبت ندارد جز با تکلف و شاید تصحیف شده باشد.

«و دعوتم دعاء الحمام» و در نهج البلاغه به صورت «بهدیل الحمام» و در فقیه به صورت «بمثل دعاء الانام» آمده است. «الهدیل» صدا و آواز کبوتر است. گفتند: جوجه‌ای در زمان نوح علیه السلام بود که از تشنگی مُرد یا اینکه شکارچی‌ای او را شکار کرد. پس هیچ کبوتری نیست مگر اینکه بر او گریه می کند و هدیل برای او عَلَم است. و شاید مقصود خواندن به صورت نوحه و نیایش باشد.

«جأرتم جؤار متبّلی الرهبان» جأر مانند مَنَعَ جأراً و جؤاراً یعنی با بلند کردن صدایش در دعا زاری کرد و کمک خواست. «المتبتّل» کسی است که از زنان و دنیا بریده و قطع ارتباط کرده است. «الرهبان» جمع راهب است و راهبان مسیحی کسانی هستند که با کنار کشیدن از مشغله‌های دنیا و ترک لذت‌های آن و گوشه‌گیری از مردمان دنیا و به جان خریدن سختی‌های دنیا برای خداوند عبادت می‌کنند تا جایی برخی از آنان خود را أخته می‌کند و زنجیرها در گردنش می‌آویزد و با دیگر انواع شکنجه‌ها خود را شکنجه می‌کند، که در این امت از آن نهی شده است و آن با نیایش و زاری نیکو همچون زاری و دعای آن‌ها منافات ندارد.

«الخروج من الاموال» یعنی ترک کردن مال و صدقه دادن آن است. و خروج از اولاد یعنی ترک آن‌ها و روی نکردن به آن‌ها به خاطر سرانجام ترس. و ممکن است مقصود این باشد که اگر این کارها بر عهده شما گذاشته می‌شد و آن را انجام می‌... دادید، قطعا (برای شما) اندک بود. «الالتماس» یعنی خواستن.

«فی ارتفاع درجهٔ» در فقیه و نهج البلاغه به صورت «فی ارتفاع عنده» آمده است و در بیشتر نسخه‌های المتهجد ذکر نشده است و شاید نسخه‌نویسان آن را از قلم انداخته‌اند. «احصتها کتبته» در نهج البلاغه به صورت «کتبه و حفظه» آمده است. «الاحصاء» شمردن و ثبت کردن است. توصیف به شمردن و حفظ کردن برای ترساندن و هشدار دادن بوده است. «فیما ترجون» در نهج البلاغه و فقیه به صورت «فیما ارجو لکم من ثوابه» ذکر شده است. و در نهج «و أخاف علیکم من عقابه» و در فقیه «أتخوف علیکم من الیم عقابه» آمده است.

ابن میثم رحمهٔ الله علیه گوید: معنایش این است: ثوابی که من برای متقرب شما امید دارم بیشتر از آن چیزی است که فرد متقرب تصور می‌کند با تقرب جستنش به همه اسباب قربت و نزدیکی بدان می‌رسد، و مجازاتی که من از آن برایش می‌ترسم بیشتر از مجازاتی است که گمان می رود او آن را از خودش دفع می کند. پس برای کسی که خواهان زیادت در منزلت در نزد خداوند است، شایسته است که کل وجودش را در تقرب به خداوند خالص گرداند تا به چیزی برسد که بزرگتر از آن چیزی باشد که گمان می‌کند بدان می‌رسد، و برای کسی که از دینش به سوی خداوند می‌شتابد شایسته است که در گریز مخلص باشد تا از هول و وحشت چیزی خلاصی یابد که بزرگتر از آن چیزی باشد که گمان می‌کند آن را از خود دفع کرده است.

«تالله» در برخی نسخه‌ها بدین صورت ذکر شده است و در برخی نسخه‌ها همچون فقیه با باء یک نُقطه دار ذکر شده است. «لو انماثت» انماث الملح فی الماء یعنی نمک در آب ذوب شد (حل شد). «سالت من رهبهٔ الله» در نهج البلاغه و فقیه به صورت «سالت عیونکم من رغبهٔ الیه و رهبهٔ منه دماً» ذکر شده است، یعنی: چشمانتان از شدت رغبت به خداوند و به خاطر ترس از او، خون جاری کند. و بنا بر تقدیرها سخن ایشان «دماً» تمییز برای نسبت جاری شدن به چشم‌ها است مانند این فرموده خداوند سبحان: «وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا» - . قمر / ۱۲ - { و از زمین چشمه ها جوشانیدیم.}

«ثمّ عمّرتم عمر الدنیا» در نهج البلاغه به صورت «فی الدنیا ما الدنیا باقیهٔ» و در فقیه به صورت «فی الدنیا ما کانت الدنیا باقیهٔ» آمده است. و در هر دو اینگونه آمده است: «ما جزت اعمالکم و لو لم تبقوا شیئاً من جهدکم» یعنی: حتی اگر چیزی از تلاشتان را در راه عبادت خدا وانگذارید، اعمال شما جزای .... را نمی‌دهد. در نهج البلاغه «انعمه علیکم العظام» (نعمت‌های

بزرگ او بر شما) و در فقیه «لنعمه العظام علیکم»(به جهت نعمت‌های بزرگش بر شما) و در هر دو «و هداه ایاکم للایمان»(هدایت او بر شما به سوی ایمان) ذکر شده است. و در فقیه اینگونه آمده است: و ما کنتم لستحقّوا ابد الدهر ما للدهر قائم بأعمالکم جنته و لا ـ رحمته و لکن برحمته ترحمون و بهداه تهتدون و بهما الی جنته تصیرون» یعنی: به واسطه اعمالتان استحقاق بهشت او و رحمت او را نخواهید یافت بلکه شما به برکت رحمت او مورد ترحم و در پرتو راهنمایی‌اش هدایت می... یابید و با مدد آن رحمت و هدایت سرانجام‌تان به سوی بهشت او خواهد بود. و «ما» در این فرموده ایشان «ما الدنیا باقیهٔ» مای زمانیه است یعنی تا زمانی که دنیا پابرجا است شما بر این حال عمرتان را سپری کردید. و نیز فرموده ایشان «ما» در «ما الدهر قائم» نیز بر همین منوال است.

«الجُهد» با ضمه همانطور که در نسخه‌ها آمده است به معنای قدرت و توانایی، و با فتحه به معنای رنج و مشقت است. جمله «و لو لم تبقوا» جمله معترضه است. و «حقَّ نعمهٔ الله» مفعول برای «جزت» می‌باشد و همچنین بنا بر نسخه‌ای دیگر «أنعمه» مفعول «جزت» است. و فرموده ایشان: «بأعمالکم» متعلق به «تستحقّوا» است و در این سخن دلالتی است بر اینکه جایز است هدف عبادت، شکرگزاری باشد همانطور که عبارت قبلی بر جایز بودن عبادت از روی ترس و امید دلالت دارد، که در باب اخلاص در این باره سخن گفتیم .

جوهری گوید: «القِسط» با کسره یعنی عدالت. که از همین ریشه کلمه می‌گویی: أقسط الرجل فهو مقسط. یعنی آن مرد عدالت پیشه کرد پس او عادل و دادگر است. و از همین کلمه است که خداوند فرموده است: «إِنَّ اللّهَ یُحِبُّ الْمُقْسِطِینَ» - . مائده / ۴۲ ، حجرات / ۹ ، ممتحنه / ۸ - { خداوند دادگران را دوست می دارد.} «الأَوّاب» کسی است که با توبه و طاعت بسیار به سوی خداوند باز می‌گردد.

در فقیه اینگونه آمده است: «جعلنا الله و ایاکم برحمته من التائبین العابدین و انّ هذا یوم .... تا این فرموده ایشان: فأکثروا ذکر الله تعالی و .....» یعنی: خداوند با رحمت خویش ما و شما را از جمله توبه کنندگان و عابدان قرار دهد و امروز روزی است که ....تا آنجا که می فرماید: پس خدا را بسیار یاد کنید و از او آمرزش بخواهید و به درگاه او توبه کنید زیرا او توبه‌پذیری مهربان است. و اگر کسی از شما بزغاله‌ای را قربانی کند کفایت نخواهد کرد اما قربانی کردن برّه‌ای کفایت می‌کند و از شروط کمال قربانی، معاینه و بازرسی چشم و گوش آن است و چون چشم و گوش آن سالم باشد، قربانی درست و تمام است و اگر شاخ آن شکسته باشد یا پایش را در راه قربانگاه بر زمین کشد، کفایت نمی‌کند. و چون مراسم قربانی را برگزار کردید از گوشت قربانی بخورید و از آن اطعام دهید و هدیه بدهید و خدا را به پاس این نعمت‌هایی که بر شما ارزانی فرمود سپاس‌گذاری کنید.

و در نهج البلاغه به این صورت ذکر شده: «و من تمام الاضحیهٔ استشراف .....» یعنی: کمال قربانی در این است که گوش و چشم آن سالم باشد. هر گاه گوش و چشم سالم بود قربانی کامل و تمام است گرچه شاخش شکسته باشد و با پای لنگ به قربان‌گاه آید. - . سید رضی ــ رضوان الله علیه ــ این را قسمتی جداگانه در خطبه شماره ۵۳ آورده است. -

بچه گوسفند (برّه) با اجماع برای قربانی کفایت می‌کند و قول مشهور در برّه این است که شش ماه را تمام کرده باشد و گفته شده هفت ماه را تمام کرده باشد. و از ابن اعرابی نقل شده که گفته است: برّه قربانی می‌شود هرگاه پدر و مادرش جوان

باشند، و اگر پدر و مادرش پیر باشند قربانی نمی‌شود تا اینکه هشت ماه را تمام کند و علماء بر این اجماع دارند که در غیر گوسفند فقط شتر ثنّی برای قربانی کفایت می‌کند و ثنّی در شتره، شتری است که پنج سال را تمام کرده است و قول مشهور در گاو و بُز آن است که وارد دو سال شود و گفته شده داخل سه سال گردد.

و گفته شده «استشراف الاذن» یعنی این است که به گوش چهارپا بنگری و بررسی کنی تا آسیبی از قبیل بریدگی و مانند آن در چهارپا نباشد که از «استشرفت الشیء» گرفته شده، هرگاه چشمانت را بلند کرده و به چیزی بنگری و دست خود را بر روی ابرویت بگذاری مانند کسی که از آفتاب خود را در سایه قرار می‌دهد. و گفته شده این کلمه از «الشرفة» است که بهترین مال را گویند، گرفته شده یعنی: آن را انتخاب کرده و به صورت کامل به عنوان بهترین چیز خواست.

«العضباء» گوسفندی است که شاخ داخلش یا هر شاخش شکسته باشد. و «القرن» (شاخ) را برای تاکید ذکر کرده یا اینکه معنای«العضب» را از شاخ جدا کرده است. «تجرّ رجلها» یعنی به سبب لنگی یا لاغری یا ضعیف بودن پایش را بر زمین بکشد. «المنسک» با فتحه و کسره سین یعنی قربان‌گاه و «النسیکة» یعنی قربانی، و هر جایی که برای عبادت باشد، منسک است.

و دیدگاهی که اصحاب (شیعه) بر آن هستند این است که گوسفند لنگی که لنگی‌اش آشکار باشد برای قربانی کفایت نمی‌کند و قول مشهور این است که قربانی گوسفندی نیز که شاخ داخلش شکسته باشد، جایز نیست. و ظاهر خطبه بر طبق آنچه در المتهجّد و نهج البلاغه آمده، خلاف این مطلب است و آنچه در فقیه آمده با قول مشهور موافقت دارد. و می‌توان آنچه که در المتهجد و نهج البلاغه ذکر شده را تأویل کرده و بر عدم شکسته شدن شاخ داخل، و عدم کشیده شدن پا به سبب لنگی بلکه به سبب ضعف بیماری یا لاغری حمل کنیم. - . به نظر من ظاهر سخن ایشان «تجرّ رجلها الی المنسک» این است که ضمیر هاء به عضباء القرن (شاخ شکسته) برگردد و معنی‌اش بدین گونه است که پس از آنکه چشم و گوش چهارپا سالم بود، قربانی سالم و کامل است. و اگر شاخ شکسته باشد، اگر نتوانستی دو شاخش را بگیری و به سمت قربان‌گاه بکشی، پس پا ــ یا دو پایش ــ را بگیر و به قربان‌گاه بکش زیرا همین کفایت می‌کند. -

«بالقسط» یعنی با عدالت و این لفظ در فقیه ذکر نشده است. و مقصود این است که آن را موافق با واقعیت بر پاداری، یا هنگامی که سبب ظلم بر مؤمنی نشود. و معنای اول آشکارتر است. «فیما کتب الله لکم» یعنی آنچه خداوند در عبادات برای شما پاداش مقرّر کرده است. یا اینکه مقصود کارهایی است که خداوند بر شما واجب گردانیده است.

در فقیه به این صورت ذکر شده: «فیما کتب علیکم و فرض من الجهاد و الحج و الصیام، فإنّ ثواب ذلل عظیم لاینفد و ترکه وبال لایبید و أمروا ...» یعنی: در انجام کار جهاد و حج و روزه که بر شما واجب شده، راغب باشید زیرا پاداش آن بزرگ و فناناپذیر است و ترک آن وبالی است که هرگز از میان نمی‌رود و امر به معروف کنید ... . «الوبال» یعنی سختی و سنگینی. «باد» یعنی رفت و قطع شد. «و أعینوا الضعیف» که در فقیه اینگونه آمده است: «و أخیفوا الظالم و انصروا المظلوم و خذوا علی ید المریب و احسنوا الی النساء» یعنی: ستمکار را بترسانید و ستمدیده را یاری کنید و آن کس که مردم را به شک و تردید دچار می‌کند بازدارید و با زنان خوش‌رفتاری کنید. «المریب» کسی است که مردم را در دینشان به شک و تردید می‌اندازد، یا کسی که با خیانت به مردم آنان را از دست خود ناراحت می‌کند و متعرض وی می‌شوند. و «الأخذ علی یده» کنایه از منع کردن و بازداشتن است. «بالقسط» در فقیه به صورت «بالحق و لاتغرنّکم» ذکر شده است، یعنی: حق را به پا دارید و شما را

نفريبد.

«لاـ يغرنّكم بـالله الغرور» مقصود از «الغرور» يعنى شـيطان به اين صورت كه توبه و مغفرت را از شـما به تأخير بينـدازد در نتيجه شمـا را بر انجام گناهان جسور كنـد. «إنّ أبلغ الموعظـة» در فقيه به اين صورت ذكر شـده است: «أنّ أحسن الحـديث ذكر الله و أبلغ موعظـة المتقين كتاب الله ......» يعنى: بى گمان بهترين سـخن ذكر خدا، و رساترين موعظه پرهيزكاران كتاب خداوند عزيز و حكيم است. و سـپس آن حضرت گفت: اعوذ باللَّه من الشّيطان الرّجيم- و سوره قل هو اللَّه احد را قرائت فرمود. و گاهى هم سوره قل يا ايها الكافرون يا الهيكم التّكاثر و يا و العصـر را تا آخر مى‌خواند. ولى آنچه بيشتر بر آن مداومت مى كرد، سوره قل هو اللَّه احـد بود. و وقتى يكى از اين سوره ها را مى‌خوانـد، اندكى مى‌نشسـت، به مقدار نشسـتن كسـى كه شـتاب دارد. آنگاه برمى‌خـاست (و خطبه را ادامه ميـداد). و آن حضـرت (پس از رسول خـدا صـلّى اللَّه عليه و آله) اول كسـى بود كه نشسـتن در فاصله دو خطبه را به هيچ وجه فراموش نمى كرد. آنگاه خطبه اى را كه بعد از خطبه جمعه (سابقا) آورده ايم ايراد مى‌فرمود.

**[ترجمه]

باب ۴ عمل ليلتى العيدين و يومهما و فضلهما و التكبيرات فيهما و فى أيام التشريق

الآيات

البقره: وَ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلى ما هَداكُمْ (۱) و قال تعالى فَإِذا قَضَيْتُمْ مَناسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آباءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْراً(۲)

و قال سبحانه: وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُوداتٍ (۳)

الحج: وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُوماتٍ عَلى ما رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعامِ (۴) و قال تعالى كَذلِكَ سَخَّرَها لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلى ما هَداكُمْ (۵)

الأعلى: قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى- وَ ذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى (۶).

**[ترجمه]__ بقره: وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ. -. بقره / ۱۸۵ -

{و خـدا را بـه پـاس آنكه رهنماييتـان كرده است به بزرگى بسـتاييد.} و خداونـد متعال فرمـوده است: فَـإِذَا قَضَـيْتُم مَّنَاسِـكَكُمْ فَاذْكُرُواْ اللّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا. -. بقره / ۲۰۰ -

{ و چون آداب ويژه حـجّ خود را به جاى آورديـد، همان گونه كه پدران خود را به ياد مى آوريد، يا با يادكردنى بيشتر، خدا را به ياد آوريد.}

و خداوند پاك و منزه فرموده است: وَاذْكُرُواْ اللّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ. -. بقره / ۲۰۳ -

{ و خدا را در روزهايى معيّن ياد كنيد.}

ـ حج: وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ. - . حج / ۲۸ -

{ و نام خدا را در روزهای معلومی بر دامهای زبان بسته ای که روزی آنان کرده است ببرند.}

و خداوند متعال فرموده است: كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ. - . حج / ۳۷ -

{ این گونه [خداوند] آنها را برای شما رام کرد، تا خدا را به پاس آنکه شما را هدایت نموده به بزرگی یاد کنید.}

ـ أعلى: قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى * وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى. - . اعلى / ۱۴ ـ ۱۵ -

{ رستگار آن کس که خود را پاک گرداند. و نام پروردگارش را یاد کرد و نماز گزارد.}

**[ترجمه]

تفسير

وَ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ قال الطبرسی رحمه الله المراد تكبير ليله الفطر عقيب أربع صلوات المغرب و العشاء و الغداه و صلاه العيد على مذهبنا و قال ابن عباس و جماعه التكبير يوم الفطر و قيل المراد به و لتعظموا الله على ما أرشدكم له

۱- ۱. البقره: ۱۸۵.

۲- ۲. البقره: ۲۰۰.

۳- ۳. البقره: ۲۰۳.

۴- ۴. الحجّ: ۲۸.

۵- ۵. الحجّ: ۳۷.

۶- ۶. الأعلى: ۱۴- ۱۵.

من شرائع الدين انتهى (۱)

و الأول هو المروى عن الصادق عليه السلام و ما مصدريه و تحتمل الموصوله أيضا.

وَ اذْكُرُوا اللَّهَ قال الطبرسى رحمه الله فى الذكر قولان أحدهما أن المراد به التكبير المختص بأيام منى لأنه الذكر المرغب فيه المندوب إليه فى هذه الأيام و الآخر أن المراد به سائر الأدعيه فى تلك المواضع لأن الدعاء فيها أفضل منه فى غيرها(۲)

و سيأتى تمام الكلام فيها فى كتاب الحج إن شاء الله تعالى.

فِي أَيَّامٍ مَعْدُوداتٍ قال الطبرسى رحمه الله (۳) هى أيام التشريق ثلاثه أيام بعد النحر عن ابن عباس و الحسن و أكثر أهل العلم و هو المروى عن أئمتنا عليهم السلام و الذكر المأمور به هو أن يقول عقيب خمس عشره صلاه الله أكبر الله أكبر لا إله إلا الله و الله أكبر الله أكبر و لله الحمد الله أكبر على ما هدانا و الحمد لله على ما أولانا و الله أكبر على ما رزقنا من بهيمه الأنعام و أول التكبير عندنا عقيب الظهر من يوم النحر و آخره صلاه الفجر من اليوم الرابع هذا لمن كان بمنى و من كان بغير منى من الأمصار يكبر عقيب عشر صلوات أولها صلاه الظهر من يوم النحر أيضا هذا هو المروى عن الصادقين عليهم السلام.

و قال فى قوله سبحانه وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُوماتٍ (۴) اختلف فى هذه الأيام و فى الذكر فيها فقيل هى أيام العشر و المعدودات أيام التشريق و قيل هى أيام التشريق يوم النحر و ثلاثه بعده و المعدودات أيام العشر عن ابن عباس و هو المروى عن أبى جعفر عليه السلام (۵) و الذكر قيل التسميه على الذبيح و قيل كنايه

۱- ۱. مجمع البيان ج ۲ ص ۲۷۷.

۲- ۲. مجمع البيان ج ۲ ص ۲۹۷.

۳- ۳. مجمع البيان ج ۲ ص ۲۹۹، فى الآيه ۲۰۳.

۴- ۴. مجمع البيان ج ۷ ص ۸۱ فى آيه الحجّ: ۲۸.

۵- ۵. أقول: المراد بأيام العشر- بضم العين و فتح الشين كزفر- ثلاثه أيّام من الشهر و هى العاشر و الحادى عشر و الثانى عشر، فينطبق على أيّام التشريق. و ذلک لان العرب قد سموا كل ثلاث من الشهر باسم على حده فقالوا: ثلاث غرر، و ثلاث نفل، و ثلاث تسع و ثلاث عشر و ثلاث بيض و ثلاث درع و ثلاث ظلم و ثلاث حنادس و ثلاث دآدى و ثلاث محاق. و على ذلک فليحمل أخبار أهل البيت عليهم السلام و قد أخرجها المؤلّف العلامه ره فى كتاب الحجّ الباب ۵۴ ج ۹۹ ص ۳۰۷- ۳۱۰ ففى بعضها أن الأيّام المعلومات: أيام العشر كما نقل ذلک عن ابن عبّاس، و فى بعضها أنّها هى أيّام التشريق و فيما رواه زيد الشحام عن أبى عبد اللّه عليه السلام أنّه قال: المعلومات و المعدودات واحده و هى أيام التشريق. فما يذكره بعض من أن الأيّام المعلومات هو عشر ذى الحجه و ينسبون القول بذلک الى ابن عبّاس و الحسن أو الى أئمتنا عليهم السلام(راجع مجمع البيان ج ۲ ص ۲۹۹، مصباح الشيخ ص ۴۶۵) فهو توهم أو تصحيف نشأ من سوء القراءه لألفاظ الحديث، مع ما يرد على ذاک التوهم أنّه لا يوجد وجه لاقتصار التكبيرات و الاذكار المأثوره بالايام الثلاث: ظهر يوم النحر الى صلاه الفجر من اليوم الرابع لمن كان بمنى

و صلاه الفجر من اليوم الثالث لمن كان قاطنا ببلده، مع أن ذلک مجمع عليه، على أنّه لم يقل أحد من الفقهاء بجواز التکبيرات من أول العشر و انقطاعها فى اليوم الحادى عشر، على ما يستلزم هذا التوهم.

عن الذبح و قيل هو التكبير، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: التَّكْبِيرُ بِمِنًى عَقِيبَ خَمْسَ عَشْرَةَ صَلَاةً أَوَّلُهَا الظُّهْرُ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ.

إلى آخر ما ذكره سابقا.

ثم قال البهيمه أصلها من الإبهام و ذلك أنها لا تفصح كما يفصح الحيوان الناطق و الأنعام الإبل اشتقاقها من النعمه و هو اللين سميت بذلك للين أخفافها و قد يجتمع معها البقر و الغنم فتسمى الجميع أنعاما اتساعا و إن انفردا لم يسميا أنعاما.

و قال في قوله وَ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلى ما هَداكُمْ أي على ما بين لكم و أرشدكم لمعالم دينه و مناسك حجه و قيل هو أن يقول الله أكبر على ما

هدانا انتهی.

و أقول قد مر أنه یحتمل أن یکون المراد بذکر اسم الرب التکبیرات فی لیله العید و یومه.

**[ترجمه]«و لتکبروا الله» طبرسی رحمه الله گوید: مقصود از آن تکبیر شب عید فطر است پس از چهار نماز: مغرب، عشاء، صبح و نماز عید بر مذهب ما. و ابن عباس و جماعتی گفته‌اند: تکبیر روز عید فطر است. و گفته شده مقصود از آن «و لتعظموا الله علی ما أرشدکم له من شرایع الدین» یعنی خداوند را بر آنچه از شریعت‌های دین که شما را بدان رهنمود کرده، بزرگ بدارید، است.پایان نقل قول. معنای اول از امام صادق علیه السلام روایت شده است. و «ما» مصدریه است و ممکن است «ما» موصوله نیز باشد. - . مجمع البیان ۲ : ۲۷۷ -

«فاذکروا الله» طبرسی رحمه الله گوید: در باره ذکر دو نظر است: یکی اینکه مقصود از آن تکبیر مخصوص روزهای منی است زیرا آن ذکری است که در این روزها بدان ترغیب و تشویق شده و مستحب شده است. و نظر دوم اینکه مقصود از آن دیگر دعاها در آن مکان‌ها است زیرا دعا در آن مکان‌ها در مقایسه با دعا در دیگر مکان‌ها از فضیلت بیشتری برخوردار است، - . مجمع البیان ۲ : ۲۹۷ - و اگر خداوند متعال بخواهد در کتاب حج به صورت کامل در این باره سخن خواهیم گفت.

«فی أیام معدودات» طبرسی رحمه الله گوید - . مجمع البیان ۲ : ۲۹۹ - :آن روزهای تشریق است که سه روز پس از عید قربان است. از ابن عباس و حسن و اکثر علماء این قول روایت شده است و از امامان ما علیهم السلام نیز روایت شده است. و ذکری که بدان امر شده این است که پس از پانزده نماز بگویی: «الله اکبر الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر الله اکبر و لله الحمد و الله اکبر علی ما هدانا و الحمد لله علی ما اولانا و الله اکبر علی ما رزقنا من بهیمهٔ الانعام» یعنی: خداوند بزرگتر است خداوند بزرگتر است، معبودی جز خدا نیست و خداوند بزرگتر است و سپاس مخصوص خداوند است، خداوند بزرگتر است بر آنچه ما را بدان هدایت فرموده و سپاس مخصوص خداوند است بر آنچه ما را آفریده. و خداوند بزرگ است به سبب آنچه از چهارپایان به ما روزی داد. و اولین تکبیر در نزد ما پس از نماز ظهر در روز عید قربان، و آخرین تکبیر پس از نماز صبح در روز چهارم است. این برای کسی است که در منی است و کسی که در شهرهای دیگری غیر از منی باشد پس از ده نماز تکبیر می‌گوید؛ که اولین تکبیر در نماز ظهر روز عید قربان می‌باشد. این قول نیز از امام باقر و امام صادق علیهما السلام روایت شده است .

و در باره این فرموده خداوند: «و یذکروا اسم الله فی ایام معلومات» گفته است - . مجمع البیان ۷ : ۸۱ - :در باره این روزها و ذکر کردن در آن اختلاف نظر وجود دارد. گفته شده مقصود روزهای عُشر، و معدودات روزهای تشریق است. و گفته شده مقصود از آن روزهای تشریق یعنی روز عید قربان و سه روز بعد از آن است، و معدودات روزهای عُشَر است. این قول از ابن عباس و از امام باقر علیه السلام روایت شده است. - . می‌گویم مقصود از ایام عُشَر ــ با ضمه عین و فتحه شین مانند زُفَر ــ سه روز از ماه است و آن روز دهم و یازدهم و دوازدهم می‌باشد که بر ایام تشریق منطبق است.

و این بدان سبب است که عرب‌ها هر سه روز از ماه را با اسمی جداگانه و متمایز نامگذاری می‌کردند. پس گفتند: ثلاث غرر، ثلاث نفل، ثلاث تسع، ثلاث عشر، ثلاث بیض، ثلاث درع، ثلاث ظلم، ثلاث حنادس، ثلاث دآدی و ثلاث محاق.

و بر این اساس احادیث اهل بیت علیهم السلام که مولف علامه رحمه الله در کتاب حج با ۵۴ ص ۳۰۷ تا ۳۱۰ تخریج کرده است، حمل بر آن معنا می‌شود. در برخی از این احادیث آمده است: الایام المعدودات، روزهای عُشَر است همانطور که این قول از ابن عباس روایت شده است. و در برخی دیگر از احادیث آمده است که مقصود از آن روزهای تشریق است و در روایتی که زید الشحام از امام صادق علیه السلام نقل کرده آمده است که ایشان فرمود: المعلومات و المعدودات یکی هستند و آن روزهای تشریق است.

پس آنچه برخی می گویند که الایام المعلومات دهه ماه ذی الحجه است و این قول را به ابن عباس و حسن یا به ائمه ما علیهم السلام نسبت می‌دهند (مراجعه کن به: مجمع البیان ج ۲ ص ۲۹۹)، صرفاً برداشت و یا تصحیفی است که ناشی از بد قرائت کردن الفاظ حدیث است. به علاوه ایرادی بر آن گمان وارد شده که هیچ توجیهی برای منحصر دانستن تکبیرات و اذکار منقول به روزهای سه گانه وجود ندارد: یعنی از نماز ظهر روز عید قربان تا نماز صبح روز چهارم برای کسی که در منی باشد و تا نماز صبح روز سوم برای کسی که در سرزمین خود ساکن باشد. اما با این وجود بر آن اجماع شده است بر اینکه هیچ یک از فقهاء گفتن تکبیرات از اولین روز از ده روز و قطع کردن آن در روز یازدهم را بر طبق آنچه این برداشت، مستلزم آن است، جایز ندانسته‌اند. - و در باره ذکر گفته شده: اسم گذاری بر قربانی است، و گفته شده کنایه از قربانی کردن است، و گفته شده: مقصود از آن تکبیر گفتن است.

امام صادق علیه السلام فرمود: تکبیر در منی پس از پانزده نماز است. اولین تکبیر در نماز ظهر روز عید قربان است که شخص می گوید: الله اکبر تا پایان آنچه پیش‌تر بیان کرد .

سپس گوید: اصل «البهیمة» از ابهام است زیرا بهیمه (چهارپا) به مانند حیوان ناطق (انسان) برای سخن گفتن فصاحت ندارد. مقصود از «الانعام» شتر است که اشتقاق این واژه از «النعمة» به معنای نرمی می‌باشد که به جهت نرمی سُم شتر بدین اسم نامگذاری شده است. و گاهی گاو و گوسفند نیز با آن جمع می‌شود و همه آن‌ها (در کنار هم) با گسترش معنایی أنعام نامیده می‌شوند و اگر به تنها باشند انعام نامیده نمی‌شوند.

و در باره این سخن خداوند «وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ» گفته است: یعنی خداوند را به خاطر آنچه برای شما بیان نمود و شما را به نشانه‌های راه دینش و مناسک حجّش رهنمود کرد، بزرگ بدارید. و گفته شده: مقصود این است که بگوید: الله اکبر علی ما هدانا. پایان نقل قول.

و می گویم: پیش‌تر بیان شد که ممکن است مقصود از ذکر اسم پروردگار، تکبیرات در شب و روز عید باشد.

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

الْإِقْبَالُ، رُوِيَ أَنَّهُ يَغْتَسِلُ قَبْلَ الْغُرُوبِ مِنْ لَيْلَهِ الْفِطَرِ إِذَا عَلِمَ أَنَّهَا لَيْلَهُ الْعِيدِ وَ رُوِيَ أَنَّهُ يَغْتَسِلُ أَوَاخِرَ لَيْلَهِ الْعِيدِ(۱).

وَ مِنْهُ رُوِيَ بِإِسْنَادٍ مُتَّصِلٍ إِلَى الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِنَّ النَّاسَ يَقُولُونَ إِنَّ الْمَغْفِرَهَ تَنْزِلُ عَلَى مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ لَيْلَهَ الْقَدْرِ فَقَالَ يَا حَسَنُ إِنَّ الْقَارِيجَارَ إِنَّمَا يُعْطَى أَجْرَهُ عِنْدَ فَرَاغِهِ مِنْ ذَلِكَ لَيْلَهَ الْعِيدِ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَمَا يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَفْعَلَ فِيهَا قَالَ إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَاغْتَسِلْ فَإِذَا صَلَّيْتَ الْمَغْرِبَ وَ الْأَرْبَعَ الَّتِي بَعْدَهَا فَارْفَعْ يَدَيْكَ وَ قُلْ يَا ذَا الْمَنِّ وَ الطَّوْلِ يَا ذَا الْجُودِ يَا مُصْطَفِيَ مُحَمَّدٍ وَ نَاصِرَهُ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اغْفِرْ لِي كُلَّ ذَنْبٍ أَحْصَيْتَهُ وَ هُوَ عِنْدَكَ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ- ثُمَّ تَخِرُّ سَاجِداً وَ تَقُولُ مِائَهَ مَرَّهٍ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَ أَنْتَ سَاجِدٌ ثُمَّ تَسْأَلُ حَاجَتَكَ فَإِنَّهَا تُقْضَى إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى (۲).

الْعِلَلُ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ السَّيَّارِيِّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ: نَحْوَهُ إِلَى قَوْلِهِ فَإِذَا صَلَّيْتَ ثَلَاثَ رَكَعَاتِ الْمَغْرِبَ فَارْفَعْ يَدَيْكَ وَ قُلْ يَا ذَا الطَّوْلِ يَا ذَا الْحَوْلِ يَا ذَا الْجُودِ إِلَى قَوْلِهِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ- إِلَى قَوْلِهِ أَحْصَيْتَهُ عَلَيَّ وَ نَسِيتُهُ وَ هُوَ إِلَى قَوْلِهِ وَ أَنْتَ سَاجِدٌ وَ سَلْ حَوَائِجَكَ (۳).

**[ترجمه]اقبال: روایت شده که ایشان پیش از غروب در شب عید فطر وقتی متوجه می‌شد که آن شب، شب عید است، غسل می‌نمود و روایت شده که ایشان اواخر شب عید غسل می‌کرد. - . اقبال : ۲۷۱ -

و از همان کتاب با اسناد متصل از حسن بن راشد روایت شده که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردم می... گویند: مغفرت و آمرزش الهی برای کسی که ماه رمضان را روزه می‌گیرد در شب قدر نازل می‌شود. فرمود: ای حسن کارگر وقتی از عملش فارغ شود دستمزدش را می‌دهند و شب عید نیز از این قبیل است (یعنی در شب عید آمرزش روزه‌دار نازل می‌شود). عرض کردم: فدایت شوم چه عملی سزاوار است در این شب انجام دهیم؟ فرمود: هنگامی که آفتاب غروب کرد غسل کن و چون نماز مغرب و چهار رکعت پس از آن را خواندی. دو دستت را بلند کن و بگو: «ای صاحب فضل و عطا، ای صاحب بخشش و ای برگزیننده محمد و یاور او، بر محمد و آل محمد درود بفرست و هر گناهی که به شمار آوردی و در نزدت در نامه‌ای مبین محفوظ است را بر من بیامرز.» سپس به سجده می‌افتی و در حالت سجده صد بار می‌گوئی:«أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ» به سوی خدا توبه می‌کنم، سپس حاجتت را مسألت می‌کنی زیرا اگر خداوند متعال اراده کند، برآورد می‌شود. - . اقبال : ۲۷۱ -

علل الشرایع: حسن بن راشد مانند این حدیث را روایت کرده تا این فرموده امام علیه السلام: و پس از خواندن سه رکعت نماز مغرب دو دستت را بلند کن و بگو: «ای صاحب فضل و عطا، ای صاحب تغییر و جنبش ای صاحب جود بخشش ـــ تا این فرموده ایشان ـــ بر محمد و اهل بیتش درود بفرست. تا این فرموده ایشان:

هرگناهی که برای من به شمار آوردی و من فراموش کردم و آن. تا این فرموده ایشان درحالی که در سجده هستی و حاجت... های خود را از خداوند بخواه. - . علل الشرایع ۲ : ۷۵ -

**[ترجمه]

بیان

هذا الخبر مذكور فی الكافی و الفقيه (۴)

بسند فيه ضعف علی المشهور و فی أكثر نسخ الكافی أن القاريجار كما هنا و هو معرب كاريگر أی الأجير و هو الصواب و يؤيده ما سيأتی من عباره الهدايه و الفقه و فی أكثر نسخ الفقيه

ص: ۱۱۵

۱- ۱. الإقبال: ۲۷۱.

۲- ۲. الإقبال: ۲۷۱.

۳- ۳. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۵.

۴- ۴. الكافی ج ۴ ص ۱۶۷، الفقيه ج ۲ ص ۱۰۹، و تراه فی التهذيب ج ۱ ص ۳۲.

القائل لحان و لعله من لحن الکتاب و تصحیفهم و فی بعض نسخ الکافی الفاریجان قیل و هو الحصاد الذی یحصد بالفرجون کبرذون أی المحسه و هی آله حدیدیه مستعمله فی الحصاد انتهی.

و أقول المحسه و الفرجون ما ینفض به التراب عن الدابه و لم أره فی کتب اللغه بما ذکره من المعنی و بناء الفاریجان غیر مذکور فی اللغه أصلا و الأول أظهر کما عرفت.

وَ الدُّعَاءُ فِی الْکَافِی هَکَذَا: یَا ذَا الْمَنِّ وَ الطَّوْلِ یَا ذَا الْجُودِ یَا مُصْطَفِیاً مُحَمَّداً وَ نَاصِرَهُ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ اغْفِرْ لِی کُلَّ ذَنْبٍ أَذْنَبْتُهُ أَحْصَیْتَهُ عَلَیَّ وَ نَسِیتُهُ وَ هُوَ عِنْدَکَ فِی کِتَابِکَ.

وَ فِی الْفَقِیهِ: یَا ذَا الطَّوْلِ یَا ذَا الْحَوْلِ یَا مُصْطَفِیَ مُحَمَّدٍ وَ نَاصِرَهُ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اغْفِرْ لِی کُلَّ ذَنْبٍ أَذْنَبْتُهُ وَ نَسِیتُهُ أَنَا وَ هُوَ عِنْدَکَ فِی کِتَابٍ مُبِینٍ.

و رواه فی المتهجد(۱)

نحوا مما فی الفقیه إلا أنه ذکر الجمیع فی السجود.

**[ترجمه]این حدیث در کافی و فقیه - . کافی ۴ : ۱۶۷ ، فقیه ۲ : ۱۰۹ ، التهذیب ۱ : ۳۲ - نیز با سندی که بنابر قول مشهور در آن ضعف است، ذکر شده است. و در اکثر نسخه‌های کافی «إنّ القاریجار» {کارگر} آمده است همانطور که در اینجا ذکر شد. و این کلمه معرّب کاریگر یعنی کارگر روزمزد می‌باشد که همین، درست است و آنچه که از عبارت هدایهٔ و فقیه ذکر خواهد شد، آن را تایید می‌کند. و در اکثر نسخه‌های فقیه به صورت «القائل لحّان» ذکر شده که شاید به سبب اشتباه کاتبان و تصحیف ایشان باشد. و در برخی نسخه‌های کافی «الفاریجان» آمده که گفته می‌شود: درو کننده‌ای است که با فرجون بر وزن برذون درو می‌کند، یعنی محسّه و آن وسیله‌ای آهنی است که برای درو استفاده می‌شود. پایان نقل قول.

و می‌گویم: محسّه و فرجون وسیله‌ای است که با آن خاک را از روی چهارپا پاک می‌کنند و در کتاب‌های لغت آن را به معنایی که ذکر کرده، ندیده‌ام و ساختار واژه فاریجان اصلا در لغت نیست و معنای اول همانطور که دانستی، آشکارتر است.

و دعای حدیث در کافی اینگونه آمده است: { ای صاحب فضل و عطا، ای صاحب بخشش و ای برگزیننده محمد و یاور او، بر محمد و آل محمد درود بفرست و هر گناهی که من کرده ام و بر من به شمار آوردی ومن فراموش کردم و آن در نزدت در نامه‌ات محفوظ است را بر من بیامرز } و در فقیه به این صورت ذکر شده است: { ای صاحب فضل و عطا، ای صاحب بخشش و ای برگزیننده محمد و یاور او، بر محمد و آل محمد درود بفرست و هر گناهی که من کرده ام و فراموش کردم و آن در نزدت در نامه‌ات محفوظ است را بر من بیامرز } و در متهجّد - . مصباح المتهجّد : ۴۵۰ - به همان صورت فقیه روایت کرده است جز اینکه همه دعا را در سجده ذکر کرده است.

**[ترجمه]

الْإِقْبَالُ، رَوَيْنَا بِإِسْنَادِنَا إِلَى هَارُونَ بْنِ مُوسَى التَّلَّعُكْبَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِإِسْنَادِهِ إِلَى مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: إِنَّ فِي الْفِطْرِ تَكْبِيراً قُلْتُ مَتَى قَالَ فِي الْمَغْرِبِ لَيْلَةَ الْفِطْرِ وَ الْعِشَاءِ وَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَ صَلَاةِ الْعِيدِ ثُمَّ يَنْقَطِعُ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى- وَ لِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلى ما هَداكُمْ وَ التَّكْبِيرُ أَنْ يَقُولَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ عَلَى مَا هَدَانَا.

قال السيد و إن قدم هذا التكبير عقيب صلاه المغرب و قبل نوافلها كان أقرب إلى التوفيق (۲).

**[ترجمه]اقبال: معاویة بن عمّار گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: در عید فطر تکبیری است. عرض کردم: در چه وقت؟ فرمود: در مغرب شب عید فطر و عشاء و نماز صبح و در نماز عید است و آنگاه قطع می‌شود و این معنی سخن خداوند متعال است که می‌فرماید: «وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ» - . بقره / ۱۸۵ - { تا شماره [مقرر] را تکمیل کنید و خدا را به پاس آنکه رهنماییتان کرده است به بزرگی بستایید.} و تکبیر این است که بگویی: «الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر الله اکبر و لله الحمد علی ما هدانا»

سید گوید: اگر این تکبیر پس از نماز مغرب و پیش از نوافل آن ذکر شود برای دستیابی به توفیق خداوند نزدیک‌تر است. - . اقبال : ۲۷۱ _ ۲۷۲ -

**[ترجمه]

«۳»

الْمُتَهَجِّدُ: يُسْتَحَبُّ التَّكْبِيرُ عَقِيبَ أَرْبَعِ صَلَاةٍ يَقُولُ- اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا هَدَانَا وَ لَهُ الشُّكْرُ عَلَى مَا

ص: ۱۱۶

۱- ۱. مصباح المتهجد: ۴۵۰.

۲- ۲. الإقبال ص ۲۷۱- ۲۷۲.

أَوْلَانَا(١).

**[ترجمه]متهجّد: تكبير گفتن پس از چهار نماز، مستحب است كه بگوئى: الله اكبر الله اكبر لا اله الا الله و الله اكبر الله اكبر و لله الحمد على ما هدانا و له الشكر على ما أولانا.

**[ترجمه]

بيان

استحباب التكبير فى الفطر عقيب أربع صلوات هو المشهور بين الأصحاب و ظاهر المرتضى فى الانتصار الوجوب و ضم الصدوق إلى هذه الصلاه الأربع صلاه الظهرين و ابن الجنيد النوافل أيضا و الاستحباب أظهر و لا بأس بالعمل بقول الصدوق لدلاله بعض الروايات عليه كما ستعرف.

و أما قول ابن الجنيد فلم أر له شاهدا من الأخبار نعم ورد فى الخبر استحباب التكبير بعد النوافل فى أيام التشريق و إن ورد نفيه أيضا و حمل على عدم الوجوب.

و كذا استحباب التكبير بعد العشره و الخمس عشره على التفصيل المتقدم و الآتى هو المشهور بين الأصحاب و ذهب المرتضى و ابن الجنيد إلى وجوبه بل ادعى المرتضى عليه الإجماع و استحسنه ابن الجنيد عقيب النوافل و القول بالاستحباب و إن كان لا يخلو من قوه لخبر على بن جعفر لكن القول بالوجوب أيضا له شواهد من الأخبار الوارده بلفظ الوجوب أو صيغه الأمر و الآيات المشتمله على الأوامر المفسره فى الأخبار بها و إن أمكن حملها على الاستحباب جمعا و الأحوط عدم الترك فيهما.

و قال فى الذكرى هذا التكبير مستحب للمنفرد و الجامع و الحاضر و المسافر و البلدى و القروى و الذكر و الأنثى و الحر و العبد و اختلف الأصحاب فى كيفيه التكبير كالأخبار

فَرَوَى الصَّدُوقُ فِي مَبَاحِثِ الْحَجِّ أَنَّ عَلِيّاً عليه السلام كَانَ يَقُولُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاهٍ فِي عِيدِ الْأَضْحَى: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ.

و فى المقنع فى صفه تكبير الأضحى الله أكبر ثلاثا لا إله إلا الله و الله أكبر و لله الحمد و الله أكبر على ما هدانا و الحمد لله على ما أولانا و الله أكبر على ما رزقنا من بهيمه الأنعام و قال المفيد فى تكبير الفطر الله أكبر لا إله إلا الله و الله أكبر و الحمد لله على ما هدانا و له الشكر على ما أولانا و فى الأضحى الله أكبر الله أكبر لا إله إلا الله و الله أكبر

١- ١. مصباح المتهجد: ۴۵٠.

و الحمد لله على ما رزقنا من بهيمه الأنعام و قال الشيخ فى النهايه الله أكبر الله أكبر لا إله إلا الله و الله أكبر الحمد لله على ما هدانا و له الشكر على ما أولانا و فى الأضحى كذلك إلا أنه يزيد فيه و رزقنا من بهيمه الأنعام و قال فى المبسوط فى تكبير الفطر الله أكبر الله أكبر لا إله إلا الله و الله أكبر الله أكبر و لله الحمد الحمد لله على ما هدانا و له الشكر على ما أولانا و يزيد فى الأضحى و رزقنا من بهيمه الأنعام و فى الخلاف الله أكبر الله أكبر لا إله إلا الله و الله أكبر الله أكبر و لله الحمد و قال ابن أبى عقيل فى الأضحى الله أكبر الله أكبر و لله الحمد على ما هدانا الله أكبر على ما رزقنا من بهيمه الأنعام و الحمد لله على ما أبلانا.

و قال ابن الجنيد فى الفطر الله أكبر الله أكبر لا إله إلا الله و الله أكبر الله أكبر على ما هدانا الله أكبر على ما رزقنا من بهيمه الأنعام (۱) و الحمد لله على ما أبلانا كذا حكى عنه فى المختلف و حكى غيره غيره.

و قال فى الدروس مثل النهايه إلا أنه ثلث التكبير فى أوله و التثليث منقول عن البزنطى فى جامعه و قال فى المعتبر و لا ريب أن ذلك تعظيم لله و ذلك مستحب فلا فائده فى المضايقه عليه و هو حسن و ستعرف الأخبار و اختلافها و العمل بكل منها حسن و الجمع بينها أحوط و أحسن.

**[ترجمه]مستحب بودن تكبير در عيد فطر پس از چهار نماز قول مشهور در ميان اصحاب است. ظاهر كلام مرتضى در الانتصار واجب دانستن آن است. و صدوق به اين نماز چهارگانه، دو نماز ظهر را ملحق كرده‌اند و ابن جنيد نوافل را نيز ذكر كرده است. و مستحب بودن آشكارتر است و باكى نيست اگر به گفته صدوق عمل شود زيرا برخى روايت‌ها بر گفته او دلالت دارد كه به زودى خواهى دانست .

اما براى گفته ابن جنيد شاهدى از احاديث نديدم. بله در حديث اينگونه وارد شده كه تكبير پس از نوافل در روزهاى تشريق مستحب است و هر چند نفى آن نيز وارد شده است كه حمل بر واجب نبودن آن است.

و نيز مستحب بودن تكبير پس از ده و پانزده بنابر آنچه پيش‌تر به صورت مفصل بيان شد و بعدا نيز بيان خواهد شد، قول مشهور ميان اصحاب است و مرتضى و ابن جنيد به واجب بودن آن باور دارند. حتى مرتضى ادعا كرده كه بر وجوب آن اجماع شده است و ابن جنيد آن را پس نوافل نيكو دانسته است و قول به مستحب بودن هر چند كه به خاطر حديث على بن جعفر عليه السلام از قوت خالى نيست اما قول به وجوب نيز شواهدى در احاديث دارد كه با لفظ وجوب يا صيغه امر وارد شده است و شواهدى از آياتى كه دربردارنده اوامرى است كه در روايات تفسير شده اند و هر چند مى‌توان در مجموع آن را حمل بر استحباب نمود اما محتاطانه‌تر اين است كه ترك نشود.

و در الذكرى گويد: اين تكبير براى فرادا و جماعت، حاضر و مسافر، شهرى و روستايى، مذكر و مونث، آزاد و برده مستحب است. و اصحاب همانند احاديث در كيفيت تكبير اختلاف نظر دارند. صدوق در مباحث حجّ روايت كرده است كه حضرت على عليه السلام در روز عيد قربان پس از هر نماز مى‌فرمود: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ. و در المقنع در كيفيت تكبير عيد و قربان آمده است: الله اكبر سه مرتبه لا اله الا الله و الله اكبر و لله الحمد و الله اكبر على ما هدانا و الحمد لله على ما اولانا و الله اكبر على مارزقنا من بهيمهٔ الانعام. و مفيد در باره كيفيت تكبير عيد فطر گفته است: الله اكبر الله اكبر لا اله الا الله و الله اكبر و لله الحمد على ما هدانا و له الشكر على ما اولانا و در مورد تكبير عيد قربان گفته است: الله اكبر

الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر و لله الحمد علی ما رزقنا من بهیمهٔ الانعام.

شیخ در النهایهٔ گوید: الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر و لله الحمد علی ما هدانا و له الشکر علی ما اولانا و در تکبیر عید قربان همین را آورده است جز اینکه عبارت «و رزقنا من بهیمهٔ الانعام» را بر آن افزوده است. و در المبسوط در مورد تکبیر عید فطر اینگونه ذکر شده است: الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر الله اکبر و لله الحمد علی ما هدانا و له الشکر علی ما اولانا و در تکبیر عید قربان عبارت «و رزقنا من بهیمهٔ الانعام» را اضافه کرده است. {و در الخلاف اینگونه آمده است: الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر الله اکبر و لله الحمد. و ابن ابو عقیل در تکبیر عید قربان گفته است: الله اکبر الله اکبر اکبر و لله الحمد علی ما هدانا الله اکبر علی ما رزقنا من بهیمهٔ الانعام و الحمد لله علی ما ابلانا.

ابن جنید در تکبیر عید فطر گفته است: الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر الله اکبر علی ما هدانا الله اکبر علی ما رزقنا من بهیمهٔ الانعام} - . عبارت بین دو علامت در نسخه کمبانی افتاده است. - و الحمد لله علی ما أبلانا. همچنین در المختلف از او حکایت شده است و دیگران چیزی غیر از آن را روایت کرده‌اند.

و در الدروس همانند النهایهٔ را گفته است جز اینکه در ابتدای آن سه الله اکبر ذکر شده و سه بودن الله اکبر از بزنطی در کتاب جامع او نقل شده است. و در المعتبر گوید: بدون تردید آن تکبیر، بزرگداشتن خداوند است و آن مستحب است و در تنگ گرفتن بر آن فایده‌ای وجود ندارد و آن نیکو است و روایت‌ها و اختلاف آن‌ها خواهی دانست و عمل به هر کدام از آن‌ها نیکو است و جمع بین آن‌ها بهتر و احوط است.

**[ترجمه]

«۴»

تُحَفُ الْعُقُولِ، عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: غُسْلُ الْأَعْيَادِ طَهُورٌ لِمَنْ أَرَادَ طَلَبَ الْحَوَائِجِ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ اتِّبَاعَ السُّنَّهِ(۲).

**[ترجمه]تحف العقول: از امیرالمومنین علی علیه السلام روایت شده که فرمود: غسل روزهای عید برای آن‌که بخواهد از خدا حاجت طلبد و از سنت پیروی کند، سبب پاکی است. - . تحف العقول : ۹۵ -

**[ترجمه]

«۵»

نِهَايَهُ الْعَلَّامَهِ: كَانَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ وَ الْأَضْحَى رَافِعاً صَوْتَهُ بِالتَّكْبِيرِ.

**[ترجمه]نهایهٔ العلامهٔ: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روز عید فطر و عید قربان درحالی که صدایش را با تکبیر گویی بلند می‌کرد، از منزل بیرون می‌رفت.

**[ترجمه]

«۶»

الْمُنْتَهَی، رُوِیَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام: أَنَّهُ خَرَجَ یَوْمَ الْعِیدِ فَلَمْ یَزَلْ یُکَبِّرُ حَتَّی انْتَهَی إِلَی الْجَبَّانَهِ.

ص: ۱۱۸

۱- ۱. ما بین العلامتین ساقط من ط الکمبانیّ.

۲- ۲. تحف العقول: ۹۵ ط الإسلامیه.

**[ترجمه]المنتهی: از علی علیه السلام روایت شده که روز عید بیرون رفت و پیوسته تکبیر می گفت تا اینکه به صحرا رسید.

**[ترجمه]

بیان

قال فی المنتهی قال بعض الأصحاب منا یستحب للمصلی أن یخرج بالتکبیر إلی المصلی.

**[ترجمه]در المنتهی آمده است که برخی اصحاب ما، برای نمازگزار مستحب می‌دانند که با تکبیر گویی به سمت مصلّی بیرون رود .

**[ترجمه]

«۷»

الْإِقْبَالُ، عَنِ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ: أَنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام كَانَ یُصَلِّی لَیْلَهَ الْفِطْرِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَ نَافِلَتِهَا رَكْعَتَیْنِ یَقْرَأُ فِی الْأُولَی فَاتِحَهَ الْكِتَابِ وَ مِائَهَ مَرَّهٍ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ فِی الثَّانِیَهِ فَاتِحَهَ الْكِتَابِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مَرَّهً ثُمَّ یَقْنُتُ وَ یَرْكَعُ وَ یَسْجُدُ وَ یُسَلِّمُ ثُمَّ یَخِرُّ لِلَّهِ سَاجِداً وَ یَقُولُ فِی سُجُودِهِ أَتُوبُ إِلَی اللَّهِ مِائَهَ مَرَّهٍ ثُمَّ یَقُولُ وَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ لَا یَفْعَلُهَا أَحَدٌ فَیَسْأَلَ اللَّهَ تَعَالَی شَیْئاً إِلَّا أَعْطَاهُ وَ لَوْ أَتَی مِنَ الذُّنُوبِ مِثْلَ رَمْلِ عَالِجٍ (۱).

وَ مِنْهُ بِإِسْنَادِهِ إِلَی هَارُونَ بْنِ مُوسَی التَّلَّعُكْبَرِیِّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ بِإِسْنَادِهِ إِلَی غِیَاثِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام قَالَ: كَانَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیه السلام یُحْیِی لَیْلَهَ عِیدِ الْفِطْرِ بِصَلَاهٍ حَتَّی یُصْبِحَ وَ یَبِیتُ لَیْلَهَ الْفِطْرِ فِی الْمَسْجِدِ وَ یَقُولُ یَا بُنَیَّ مَا هِیَ بِدُونِ لَیْلَهٍ یَعْنِی لَیْلَهَ الْقَدْرِ(۲).

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ الْأَزْمِنَهِ لِمُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ الْمَرْزُبَانِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَزِیدَ النَّحْوِیِّ قَالَ: خَرَجَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ علیه السلام فِی یَوْمِ الْفِطْرِ وَ النَّاسُ یَضْحَكُونَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ شَهْرَ رَمَضَانَ مِضْمَاراً لِخَلْقِهِ یَسْتَبِقُونَ فِیهِ إِلَی طَاعَتِهِ فَسَبَقَ قَوْمٌ فَفَازُوا وَ تَخَلَّفَ آخَرُونَ فَخَابُوا وَ الْعَجَبُ مِنَ الضَّاحِكِ فِی هَذَا الْیَوْمِ الَّذِی یَفُوزُ فِیهِ الْمُحْسِنُونَ وَ یَخْسَرُ فِیهِ الْمُبْطِلُونَ وَ اللَّهِ لَوْ كُشِفَ الْغِطَاءُ لَشُغِلَ مُحْسِنٌ بِإِحْسَانِهِ وَ مُسِی ءٌ بِإِسَاءَتِهِ عَنْ تَرْجِیلِ شَعْرٍ وَ تَصْقِیلِ ثَوْبٍ (۳).

**[ترجمه]اقبال: از حارث اعور روایت شده که امیرالمومنین علی علیه السلام در شب عید فطر پس از نماز مغرب و نافله آن، دو رکعت نماز می‌خواند که در رکعت اول سوره فاتحه و صد مرتبه سوره قل هو الله احد را قرائت می کرد و در رکعت دوم سوره فاتحه و یک مرتبه سوره قل هو الله احد را قرائت می کرد سپس قنوت می‌خواند و رکوع می کرد و سجده می‌برد و سلام می‌داد سپس به سجده می‌افتاد و در سجده‌اش صد مرتبه می‌فرمود: أتوب الی الله. سپس می‌فرمود: سوگند به خداوندی که جانم در دست اوست کسی این کار را انجام نمی‌دهد و از خداوند چیزی نمی‌خواهد، مگر اینکه خداوند به او عطا کند حتی اگر گناهانی مثل ریگ‌های انباشته آورده باشد. - . اقبال : ۲۷۲ -

اقبال: جعفر بن محمـد از پـدرش علیهما السـلام نقل می‌کند که علی بن حسـین علیه السـلام شب عید فطر را با نماز خواندن تا صبح احیا می‌کرد (بیـدار می‌مانـد) و شب فطر در مسـجد به سـر می‌برد و می‌فرمود: ای پسـرم آن کمتر از شب قدر نیست. - . اقبال : ۲۷۴ -

اقبـال: محمـد بن یزیـد نحوی گویـد: حسن بن علی علیه السـلام در روز فطر بیرون رفت درحـالی که مردم می‌خندیدنـد. پس فرمود: همانا خداونـد عزّ و جلّ ماه رمضان را میـدانی برای مخلوقاتش قرار داده تا در طاعت و بندگی خدا با هم مسابقه دهند. گروهی از مردم پیشـی گرفتنـد و پیروز شدنـد و گروهی دیگر واپس ماندند و شـکست خورده و ناامید شدند. پس شـگفت و عجیب از کسـی است که در چنین روزی که نیکوکاران پیروز، و باطل‌گرایان و دروغ‌پردازان زیان‌مند شدند،مضحك وخندان است. به خدا سوگند اگر پرده برداشـته می‌شد، هر آئینه هر نیکوکاری به اصلاح و افزودن نیکوکاریش مشغول، و هر بدکاری به جبران بدکاریش از شانه کردن مو و براق کردن لباسش بازداشته می‌شد. - . اقبال : ۲۷۵ -

**[ترجمه]

بیان

لشـغل محسن أی کل محسن بإحسانه أی بإصـلاح إحسانه و الزیاده و کل مسی ء بتدارک إساءته و التوبه منها بحیث لم یتوجه تسریح شعره

ص: ۱۱۹

۱- ۱. الإقبال: ۲۷۲.

۲- ۲. الإقبال: ص ۲۷۴.

۳- ۳. الإقبال: ۲۷۵.

أو تصقيل ثوبه أی جعله صقیلا براقا یقال صقلت السیف و المرآه أی جلوته.

**[ترجمه]«لشغل محسنٌ» یعنی هر نیکوکاری «بإحسانه» ینی با اصلاح نیکوکاریش و افزودن بر آن. و هر بدکاری با جبران بدکاریش و توبه از آن به گونه‌ای که به شانه کردن مو و براق کردن لباسش رو نمی‌کرد و بدان نمی‌پرداخت. «تصقیل ثوبه» یعنی صیقل دادن و براق کردن لباس. گفته می‌شود: صقلت السیف و المرآه، یعنی شمشیر و آئینه را برّاق کردم.

**[ترجمه]

«۸»

الْإِقْبَالُ، رَوَیْنَا بِإِسْنَادِنَا إِلَی الشَّیْخِ أَبِی مُحَمَّدٍ هَارُونَ بْنِ مُوسَی التَّلَّعُکْبَرِیِّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ: أَنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام کَانَ یُصَلِّی لَیْلَهَ الْفِطْرِ رَکْعَتَیْنِ یَقْرَأُ فِی الْأُولَی فَاتِحَهَ الْکِتَابِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ أَلْفَ مَرَّهٍ وَ فِی الثَّانِیَهِ فَاتِحَهَ الْکِتَابِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مَرَّهً وَاحِدَهً ثُمَّ یَرْکَعُ وَ یَسْجُدُ فَإِذَا سَلَّمَ خَرَّ سَاجِداً وَ یَقُولُ فِی سُجُودِهِ- أَتُوبُ إِلَی اللَّهِ مِائَهَ مَرَّهٍ ثُمَّ یَقُولُ- یَا ذَا الْمَنِّ وَ الْجُودِ یَا ذَا الْمَنِّ وَ الطَّوْلِ یَا مُصْطَفِیَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ افْعَلْ بِی کَذَا وَ کَذَا- فَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ أَقْبَلَ عَلَیْنَا بِوَجْهِهِ ثُمَّ یَقُولُ وَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ لَا یَفْعَلُهَا أَحَدٌ یَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَی شَیْئاً إِلَّا أَعْطَاهُ فَلَوْ أَتَاهُ مِنَ الذُّنُوبِ بِعَدَدِ رَمْلِ عَالِجٍ غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَی لَهُ.

وَ مِنْ ذَلِکَ مَا رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِی قُرَّهَ فِی کِتَابِ عَمَلِ شَهْرِ رَمَضَانَ بِإِسْنَادِهِ إِلَی الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: مَنْ صَلَّی لَیْلَهَ الْفِطْرِ رَکْعَتَیْنِ یَقْرَأُ فِی الْأُولَی الْحَمْدَ مَرَّهً وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ أَلْفَ مَرَّهٍ وَ فِی الثَّانِیَهِ الْحَمْدَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مَرَّهً وَاحِدَهً لَمْ یَسْأَلِ اللَّهَ شَیْئاً إِلَّا أَعْطَاهُ-(۱) الدُّعَاءُ(۲)

یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا رَحْمَانُ یَا اللَّهُ یَا رَحِیمُ یَا اللَّهُ یَا مَلِکُ یَا اللَّهُ یَا قُدُّوسُ یَا اللَّهُ یَا سَلَامُ یَا اللَّهُ یَا مُؤْمِنُ یَا اللَّهُ یَا مُهَیْمِنُ یَا اللَّهُ یَا عَزِیزُ یَا اللَّهُ یَا جَبَّارُ یَا اللَّهُ یَا مُتَکَبِّرُ یَا اللَّهُ یَا خَالِقُ یَا اللَّهُ یَا بَارِئُ یَا اللَّهُ یَا مُصَوِّرُ یَا اللَّهُ یَا عَالِمُ یَا اللَّهُ یَا عَظِیمُ یَا اللَّهُ یَا کَرِیمُ یَا اللَّهُ یَا حَلِیمُ یَا اللَّهُ یَا حَکِیمُ یَا اللَّهُ یَا سَمِیعُ یَا اللَّهُ یَا بَصِیرُ یَا اللَّهُ یَا قَرِیبُ یَا اللَّهُ یَا مُجِیبُ یَا اللَّهُ یَا جَوَادُ یَا اللَّهُ یَا وَاحِدُ یَا اللَّهُ یَا وَلِیُّ یَا اللَّهُ یَا وَفِیُّ یَا اللَّهُ یَا مَوْلَی یَا اللَّهُ یَا قَاضِی یَا اللَّهُ یَا سَرِیعُ یَا اللَّهُ یَا شَدِیدُ یَا اللَّهُ یَا رَءُوفُ یَا اللَّهُ یَا رَقِیبُ یَا اللَّهُ یَا مُجِیبُ یَا اللَّهُ یَا جَوَادُ یَا اللَّهُ یَا مَاجِدُ یَا اللَّهُ یَا حَفِیظُ یَا اللَّهُ یَا مُحِیطُ یَا اللَّهُ یَا سَیِّدَ السَّادَاتِ یَا اللَّهُ یَا أَوَّلُ یَا اللَّهُ یَا آخِرُ یَا اللَّهُ یَا ظَاهِرُ یَا اللَّهُ یَا بَاطِنُ یَا اللَّهُ یَا فَاخِرُ یَا اللَّهُ

۱- ۱. الإقبال: ۲۷۲.

۲- ۲. فی المصدر: الدعاء فی دبرها.

يَا قَاهِرُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا رَبَّاهْ يَا اللَّهُ يَا رَبَّاهْ يَا اللَّهُ يَا رَبَّاهْ يَا اللَّهُ يَا رَبَّاهْ يَا اللَّهُ يَا رَبَّاهْ يَا اللَّهُ يَا وَدُودُ يَا اللَّهُ يَا نُورُ يَا اللَّهُ يَا دَافِعُ يَا اللَّهُ يَا مَانِعُ يَا اللَّهُ يَا رَافِعُ يَا اللَّهُ يَا فَاتِحُ يَا اللَّهُ يَا نَفَّاعُ يَا اللَّهُ يَا مُغِيثُ يَا اللَّهُ يَا جَلِيلُ يَا اللَّهُ يَا جَمِيلُ يَا اللَّهُ يَا شَهِيدُ يَا اللَّهُ يَا شَاهِدُ يَا اللَّهُ يَا حَبِيبُ يَا اللَّهُ يَا فَاطِرُ يَا اللَّهُ يَا مُطَهِّرُ يَا اللَّهُ يَا مَالِكُ يَا اللَّهُ يَا مُقْتَدِرُ يَا اللَّهُ يَا قَابِضُ يَا اللَّهُ يَا بَاسِطُ يَا اللَّهُ يَا مُحْيِی يَا اللَّهُ يَا مُمِيتُ يَا اللَّهُ يَا بَاعِثُ يَا اللَّهُ يَا وَارِثُ يَا اللَّهُ يَا مُعْطِی يَا اللَّهُ يَا مُفْضِلُ يَا اللَّهُ يَا مُنْعِمُ يَا اللَّهُ يَا حَقُّ يَا اللَّهُ يَا مُبِينُ يَا اللَّهُ يَا طَيِّبُ يَا اللَّهُ يَا مُحْسِنُ يَا اللَّهُ يَا مُجْمِلُ يَا اللَّهُ يَا مُبْدِئُ يَا اللَّهُ يَا مُعِيدُ يَا اللَّهُ يَا بَارِئُ يَا اللَّهُ يَا بَدِيعُ يَا اللَّهُ يَا هَادِی يَا اللَّهُ يَا كَافِی يَا اللَّهُ يَا شَافِی يَا اللَّهُ يَا عَلِيُّ يَا اللَّهُ يَا حَنَّانُ يَا اللَّهُ يَا مَنَّانُ يَا اللَّهُ يَا ذَا الطَّوْلِ يَا اللَّهُ يَا مُتَعَالِی يَا اللَّهُ يَا عَدْلُ يَا اللَّهُ يَا ذَا الْمَعَارِجِ يَا اللَّهُ يَا صَادِقُ يَا اللَّهُ يَا دَيَّانُ يَا اللَّهُ يَا بَاقِی يَا اللَّهُ يَا ذَا الْجَلَالِ يَا اللَّهُ يَا ذَا الْإِكْرَامِ يَا اللَّهُ يَا مَعْبُودُ يَا اللَّهُ يَا مَحْمُودُ

يَا اللَّهُ يَا صَانِعُ يَا اللَّهُ يَا مُعِينُ يَا اللَّهُ يَا مُكَوِّنُ يَا اللَّهُ يَا فَعَّالُ يَا اللَّهُ يَا لَطِيفُ يَا اللَّهُ يَا خَبِيرُ يَا اللَّهُ يَا غَفُورُ يَا اللَّهُ يَا شَكُورُ يَا اللَّهُ يَا نُورُ يَا اللَّهُ يَا حَنَّانُ يَا اللَّهُ يَا قَدِيرُ يَا اللَّهُ يَا رَبَّاهْ يَا اللَّهُ يَا رَبَّاهْ يَا اللَّهُ يَا رَبَّاهْ يَا اللَّهُ يَا رَبَّاهْ يَا اللَّهُ يَا رَبَّاهْ يَا اللَّهُ يَا رَبَّاهْ أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ تَمُنَّ عَلَيَّ بِرِضَاكَ وَ تَعْفُوَ عَنِّی بِحِلْمِكَ وَ تُوَسِّعَ عَلَيَّ مِنْ رِزْقِكَ الْحَلَالِ الطَّيِّبِ مِنْ حَيْثُ أَحْتَسِبُ وَ مِنْ حَيْثُ لَا أَحْتَسِبُ فَإِنِّی عَبْدُكَ لَيْسَ لِی أَحَدٌ سِوَاكَ وَ لَا أَجِدُ أَحَداً أَسْأَلُهُ غَيْرَكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ- ما شاءَ اللَّهُ لا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ- ثُمَّ تَسْجُدُ وَ تَقُولُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا رَبِّ يَا اللَّهُ يَا رَبِّ يَا اللَّهُ يَا رَبِّ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا مُنْزِلَ الْبَرَكَاتِ بِكَ تَنْزِلُ كُلُّ حَاجَةٍ أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ فِی مَخْزُونِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ وَ الْأَسْمَاءِ الْمَشْهُورَاتِ عِنْدَكَ الْمَكْتُوبَةِ عَلَى سُرَادِقِ عَرْشِكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَقْبَلَ مِنِّی شَهْرَ رَمَضَانَ وَ تَكْتُبَنِی فِی الْوَافِدِينَ إِلَى بَيْتِكَ الْحَرَامِ وَ تَصْفَحَ لِی مِنَ الذُّنُوبِ الْعِظَامِ وَ تَسْتَخْرِجَ

لِي يَا رَبِّ كُنُوزَكَ يَا رَحْمَانُ (۱).

الْمُتَهَجِّدُ(۲)، وَ الْإِخْتِيَارُ، وَ الْجُنَّهُ، [جُنَّهُ الْأَمَانِ]: قَالُوا بَعْدَ ذِكْرِ الصَّلَاهِ يُسْتَحَبُّ أَنْ تَدْعُوَ بَعْدَ الرَّكْعَتَيْنِ بِهَذَا الدُّعَاءِ وَ ذَكَرُوا نَحْوَهُ.

**[ترجمه]اقبال: از حارث اعور روایت شده که امیرالمومنین علی علیه السلام در شب عید فطر دو رکعت نماز می‌خواند که در رکعت اول سوره فاتحه و صد مرتبه سوره قل هو الله احد را قرائت می‌کرد و در رکعت دوم سوره فاتحه و یک مرتبه سوره قل هو الله احد را قرائت می‌کرد سپس رکوع می‌کرد و سجده می‌برد و چون سلام می‌داد به سجده می‌افتاد و در سجده‌اش صد مرتبه می‌فرمود: أتوب الی الله. سپس می‌فرمود:«یَا ذَا الْمَنِّ وَ الطَّوْلِ یَا مُصْطَفِیَ مُحَمَّدٍ ص صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ افْعَلْ بِی کَذَا وَ کَذَا» ای صاحب فضل و بخشش، ای صاحب منّت و عطا، ای برگزیننده محمد صلی الله علیه و آله و سلم، بر محمد و خاندان او درود بفرست و فلان و فلان کار مرا انجام بده. و هنگامی که سرش را بلند می‌کرد، رویش را به طرف ما می‌کرد سپس می‌فرمود: سوگند به خداوندی که جانم در دست اوست کسی این کار را انجام نمی‌دهد و از خداوند چیزی نمی... خواهد، مگر اینکه خداوند به او عطا کند حتی اگر گناهانی مثل ریگ‌های انباشته آورده باشد، خداوند متعال برای او می... آمرزد.

حسن ابن راشد از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: امیرالمومنین علی علیه السلام فرمود: هر کس شب عید فطر دو رکعت نماز بخواند و در رکعت اول یک مرتبه سوره حمد و صد مرتبه سوره قل هو الله احد، و در رکعت دوم سوره حمد و یک مرتبه سوره قل هو الله احد را بخواند، چیزی از خداوند نخواسته باشد مگر اینکه به او عطا کند. – . اقبال : ۲۷۲ –

«ای الله ای الله ای رحمان ای رحیم ای مالک ای الله ای پاک ای الله ای سلامت بخش ای الله ای مؤمن ای الله ای نگهبان ای الله ای عزیز ای الله ای جبّار ای الله ای متکبر ای الله ای خالق ای الله ای نوساز ای الله ای صورتگر ای الله ای دانا ای الله ای بزرگ ای الله ای بخشنده ای الله ای بردبار ای الله ای فرزانه ای الله ای شنوا ای الله ای بینا ای الله ای نزدیک ای الله ای اجابت کننده ای الله ای بخشنده ای الله ای واحد ای الله ای سرپرست ای الله ای وفادار ای الله ای مولا ای الله ای قاضی ای الله ای سریع ای الله ای استوار ای الله ای مهربان ای الله ای مراقب ای الله ای اجابت کننده ای الله ای بخشنده ای الله ای بزرگوار ای الله ای نگاه‌دارنده ای الله ای احاطه‌کننده ای الله ای سرور سروران ای الله ای اول ای الله ای آخر ای الله ای ظاهر ای الله ای باطن ای الله ای بهترین ای الله ای چیره‌گر ای الله ای پرودگارم ای الله ای پرودگارم ای الله ای پرودگارم ای الله ای پرودگارم ای الله ای پرودگارم ای الله ای دوستدار ای الله ای نور ای الله ای دفع کننده ای الله ای منع کننده ای الله ای بالا برنده ای الله ای گشاینده ای الله ای بسیار سود برنده ای الله ای یاور ای الله ای بزرگوار ای الله ای زیبا ای الله ای گواهی دهنده ای الله ای شاهد ای الله ای محبوب ای الله ای به وجود آورنده ای الله ای پاک کننده ای الله ای مالک ای الله ای مقتدر ای الله ای گیرنده ی(رزق و دیگر اشیاء از بندگان به لطف و حکمت) ای الله ای گشاینده رحمت ای الله ای زنده کننده ای الله ای میراننده ای الله ای برانگیزنده ای الله ای ارث برنده ای الله ای اعطا کننده ای الله ای بخشش کننده(که در بخشش مجبور نیستی) ای الله ای نعمت دهنده ای الله ای حقّ ای الله ای آشکار ای الله ای طبیب ای الله ای احسان کننده ای الله ای نیکی کننده ای الله ای آفریننده ای الله ای بازگرداننده ای الله ای پدیدآور ای الله ای هدایت‌گر ای الله ای شفا دهنده ای الله ای بلند مرتبه ای الله ای بسیار مهربان ای الله ای بسیار نعمت بخش.ای الله ای صاحب بخشش ای الله ای والا ای الله ای عدالت‌پیشه ای الله ای صاحب آسمان‌های بلند ای

الله ای صادق ای الله ای نعمت بخش ای الله ای ماندگار ای الله ای صاحب بزرگی ای الله ای صاحب فضل و کرم ای الله ای معبود ای الله ای ستوده ای الله ای سازنده ای الله ای یاور ای الله ای هستی بخش ای الله ای انجام دهنده ای لطیف ای الله ای دانا ای الله ای آمرزنده ای الله ای شکرگزار ای الله ای نور ای الله ای مهرپیشه ای الله ای توانا ای الله ای پرودگارم ای الله ای پرودگارم ای الله ای پرودگارم ای الله ای پرودگارم ای الله ای پرودگارم ای الله ای پرودگارم از تو می... خواهم بر محمد و آل محمد درود بفرستی و با خشنودیت بر من فضل و منت نهی و با بردباریت از من گذشت کنی و از روزی حلال و پاک بر من فراخ گردانی از هر آنجا که گمان دارم و از آنجا که گمان ندارم. چرا که من بنده تو هستم و به جز تو کسی را ندارم و کسی جز تو را نمی‌یابم که از او درخواست کنم ای مهربان‌ترین مهربانان. آنچه خدا بخواهد انجام می‌شود و هیچ نیروی جز با اراده خداوند بلندمرتبه بزرگ نیست.»

سپس سجده می کنی و می گویی: «ای الله ای الله ای پروردگارم ای الله ای پروردگارم ای الله ای پروردگارم ای الله ای الله ای نازل کننده برکات، به واسطه تو هر حاجتی نازل می‌شود. با هر اسمی که در گنجینه غیب نزد خود نگاه‌داشتی و با اسم‌های مشهور در نزدت که بر سراپرده عرشت نوشته شده از تو می‌خواهم بر محمد و آل محمد درود بفرستی و (روزه) ماه رمضان را از من قبول کنی و و نام مرا در زمره حاجیان خانه محترم خود ثبت کنی و از گناهان بزرگم گذشت کنی و ای پروردگارم گنجینه‌هایت را برایم بیرون آوری ای مهربان.» - . اقبال : ۲۷۲ _ ۲۷۳ -

متهجّد - . مصباح المتهجّد : ۴۵۰ _ ۴۵۲ - و اختیار و جُنهٔ الْأَمَانِ: پس از بیان نماز گفته‌اند: مستحب است پس از دو رکعت این دعا را بگویی و همان دعا را ذکر کرده‌اند.

**[ترجمه]

أقول

قد مر و سيأتي تفسير الأسماء و شرحها.

**[ترجمه]پیش‌تر تفسیر و شرح اسماء خداوند را بیان کردیم و بعدا نیز بیان خواهیم نمود.

**[ترجمه]

«۹»

الْإِقْبَالُ: رُوِیَ أَنَّ مَنْ صَلَّی لَیْلَهَ الْفِطْرِ أَرْبَعَ عَشْرَهَ رَکْعَهً وَ یَقْرَأُ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ الْحَمْدَ وَ آیَهَ الْکُرْسِیِّ وَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ أَعْطَاهُ اللَّهُ بِکُلِّ رَکْعَهٍ عِبَادَهَ أَرْبَعِینَ سَنَهً وَ عِبَادَهَ کُلِّ مَنْ صَامَ وَ صَلَّی فِی هَذَا الشَّهْرِ وَ ذَکَرَ فَضْلًا عَظِیماً(۳).

**[ترجمه]اقبال: روایت شده که هر کس شب فطر چهارده رکعت نماز بخواند و در هر رکعت سوره حمد و آیهٔ الکرسی و سه مرتبه قل هو الله احد را بخواند، خداوند در ازای هر رکعت عبادت چهل سال، و عبادت هرکسی که در این ماه را روزه

بگیرد و نماز بگذارد را به وی می‌بخشد و فضیلت بزرگی را ذکر کرد. - . اقبال : ۲۷۴ -

**[ترجمه]

«۱۰»

جَمَالُ الْأُسْبُوعِ، قَالَ: صَلَاةُ الْحَاجَةِ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ وَ لَيْلَةَ عِيدِ الْأَضْحَى رَكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ إِلَى إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ وَ تُكَرِّرُ ذَلِكَ مِائَةَ مَرَّةٍ وَ تُتِمُّ الْحَمْدَ ثُمَّ تَقْرَأُ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مِائَتَيْ مَرَّةٍ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ ثُمَّ تُسَلِّمُ وَ تَقُولُ- لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ سَبْعِينَ مَرَّةً وَ تَسْجُدُ وَ تَقُولُ مِائَتَيْ مَرَّةٍ يَا رَبِّ يَا رَبِّ وَ تَسْأَلُ كُلَّ حَاجَةٍ.

**[ترجمه]جمال الاسبوع: گوید: نماز حاجت در شب جمعه و شب عید قربان دو رکعت است که سوره فاتحه را تا عبارت «ایاک نعبد و ایاک نستعین» می‌خوانی و آن را صد مرتبه تکرار می کنی و سوره حمد را تا پایان می‌خوانی سپس در هر رکعت دویست مرتبه سوره قل هو الله احد را می‌خوانی سپس سلام می‌دهی و هفتاد مرتبه می گویی: «لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم» و سجده می کنی و دویست مرتبه می گویی «یا ربّ یا ربّ» و هر نیازی که داری درخواست می کنی.

**[ترجمه]

«۱۱»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ إِلَى الْمُصَلَّى يَوْمَ الْفِطْرِ كَانَ يُفْطِرُ عَلَى تَمَرَاتٍ أَوْ زَبِيبَاتٍ (۴).

الدعائم، عن علی علیه السلام: مثله (۵).

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی بن جعفر از پدرانش علیهم السلام روایت می کند که حضرت علی علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم هنگامی که در روز فطر می‌خواست برای رفتن به مصلی بیرون برود با چند خرما یا چند کشمش افطار می کرد. - . نوادر راوندی : ۳۹ -

دعائم الاسلام: از علی علیه السلام همین حدیث روایت شده است.

**[ترجمه]

«۱۲»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ الْغَضَائِرِيِّ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُوسَى التَّلَّعُكْبَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْأَشْعَثِ عَنْ مُوسَى بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ

۱- ۱. الإقبال: ۲۷۲- ۲۷۳.

۲- ۲. مصباح المتهجد: ۴۵۰- ۴۵۲.

۳- ۳. الإقبال: ۲۷۴.

۴- ۴. نوادر الراونديّ: ۳۹.

۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۱۸۴.

عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ كَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام يَقُولُ: يُعْجِبُنِي أَنْ يُفَرِّغَ الرَّجُلُ نَفْسَهُ فِي السَّنَهِ أَرْبَعَ لَيَالٍ- لَيْلَهَ الْفِطْرِ وَ لَيْلَهَ الْأَضْحَى وَ لَيْلَهَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ وَ أَوَّلَ لَيْلَهٍ مِنْ رَجَبٍ (۱).

الدعائم، عن الصادق علیه السلام عن آبائه علیهم السلام عن علی علیه السلام: مثله (۲).

**[ترجمه]مجالس شیخ: جعفر بن محمد علیه السلام فرمود: علی بن ابی طالب علیه السلام می‌فرمود: این را می‌پسندم که انسان در سال، در چهار شب برای خود فراغت ایجاد کند: شب عید فطر، شب عید قربان، و شب نیمه شعبان و اولین شب ماه رجب. - . در بخش چاپ شده امالی طوسی این حدیث را نیافتیم. و آن را در مصباح الشیخ ص ۵۹۳ می‌بینی. -

دعائم الاسلام: امام صادق از پدرانش علیهم السلام از علی علیه السلام این حدیث را روایت کرده است. - . دعائم الاسلام : ۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۱۳»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْقَاسِمِ الْمُحَمَّدِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْفَضْلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ عَمِّهِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ حَيَّانَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَكَمِ بْنِ ظُهَيْرٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْيَشْكُرِيِّ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: إِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُحَافِظَ عَلَى لَيْلَهِ الْفِطْرِ وَ لَيْلَهِ النَّحْرِ وَ أَوَّلِ لَيْلَهٍ مِنَ الْمُحَرَّمِ وَ لَيْلَهِ عَاشُورَاءَ وَ أَوَّلِ لَيْلَهٍ مِنْ رَجَبٍ وَ لَيْلَهِ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ فَافْعَلْ وَ أَكْثِرْ فِيهِنَّ مِنَ الدُّعَاءِ وَ الصَّلَاهِ وَ تِلَاوَهِ الْقُرْآنِ (۳).

وَ مِنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُبْدُونٍ عَنِ الْحُسَيْنِ الْقَزْوِينِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَاتِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ سَعْدِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام لَا يَنَامُ ثَلَاثَ لَيَالٍ- لَيْلَهَ ثَلَاثٍ وَ عِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ لَيْلَهَ الْفِطْرِ وَ لَيْلَهَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ وَ فِيهَا تُقَسَّمُ الْأَرْزَاقُ وَ الْآجَالُ وَ مَا يَكُونُ فِي السَّنَهِ(۴).

**[ترجمه]مجالس شیخ: حارث بن عبدالله از علی علیه السلام روایت می کند که فرمود: اگر می‌توانی بر (عبادت) شب عید فطر و شب عید قربان و اولین شب محرم و شب عاشوراء و اولین شب رجب و شب نیمه شعبان محافظت کنی، این کار را انجام بده و در این شب‌ها بسیار به دعا و نماز و تلاوت قرآن بپرداز. - . در بخش چاپ شده امالی این حدیث را نیافتیم. -

و از همان کتاب از امام رضا علیه السلام روایت شده که فرمود: امیرالمومنین علی علیه السلام سه شب نمی‌خوابید: شب بیست و سوم رمضان و شب عید فطر و شب نیمه شعبان. و در این شب‌ها روزی‌ها و اجل‌ها و آنچه در سنت (الهی) آمده است، تقسیم می‌شود. - . در بخش چاپ شده امالی این حدیث را نیافتیم. -

**[ترجمه]

بیان

و فيها أى فى الأخيره تقيه أو المراد به نوع من التقـدير غير ما فى ليله القدر فإن مراتب التقدير مختلفه و على هذا يمكن إرجاعه إلى الجميع و أما إرجاعه إلى الأولى فقط فبعيد.

۱- ۱. لم نجده فى القسم المطبوع من أمالى الطوسىّ، و تراها فى مصباح الشيخ ص ۵۹۳.

۲- ۲. دعائم الإسلام: ۱۸۴.

۳- ۳. لم نجده فى القسم المطبوع.

۴- ۴. لم نجده فى القسم المطبوع.

**[ترجمه]و در آن یعنی در حدیث دوم تقیه است یا مقصود از آن نوعی مقدرات است که با آنچه در شب قدر می‌باشد فرق دارد. چرا که مراتب تقـدیر متفـاوت است و بر این اسـاس می‌توان آن را به همه ارجـاع داد و امـا ارجـاع آن تنها به اولی، بعید است.

**[ترجمه]

«۱۴»

مَجْمَعُ الْبَیَانِ، رُوِیَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السـلام: أَنَّهُ خَرَجَ فِی یَوْمِ عِیـدٍ فَرَأَی نَاساً یُصَـلُّونَ فَقَالَ یَا أَیُّهَا النَّاسُ قَدْ شَـهِدْنَا نَبِیَّ اللَّهِ فِی مِثْلِ هَـذَا الْیَوْمِ فَلَمْ یَکُنْ أَحَـدٌ یُصَـلِّی قَبْلَ الْعِیـدِ أَوْ قَالَ النَّبِیُّ فَقَالَ رَجُلٌ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ أَ لَا تَنْهَی أَنْ یُصَـلُّوا قَبْلَ خُرُوجِ الْإِمَامِ فَقَالَ لَا أُرِیدُ أَنْ أَنْهَی عَبْداً إِذَا صَلَّی وَ لَکِنَّا نُحَدِّثُهُمْ بِمَا شَهِدْنَا مِنَ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَوْ کَمَا قَالَ (۱).

**[ترجمه]مجمع البیان: از علی علیه السـلام روایت شـده که در روز عیـد بیرون رفت و مردمی را دید که نماز می‌خوانند. پس فرمود: ای مردم پیامبر خـدا را در چنین روزی دیـدیم و کسـی قبل از عیـد نماز نمی‌خواند. یا اینکه فرمود:پیامبرفرمود (به جای پیامبر خـدا)، مردی گفت: ای امیر المومنین آیا از اینکه پیش از بیرون رفتن امام نماز بگذارنـد، نهی می‌فرمائیـد؟ فرمود: نمی... خواهم بنـده‌ای را هنگـامی که نماز گـذارد نهی کنم و اما ما آنچه را از پیامبر صـلی الله علیه و آله و سـلم دیـده‌ایم برای آن‌ها بازگو می‌کنیم یا همانطور که پیامبر فرموده. -. مجمع البیان ۱۰ : ۵۱۵ در تفسیر آیه ۱۰ سوره علق. -

**[ترجمه]

بیان

لا أرید أن أنهی لعله قال ذلک لضـعف عقول أصـحابه فإنهم کانوا یعظمون النهی عن الصـلاه و کان علیه السلام إذا نهاهم عن صلاه الضـحی و مثلها قالوا فی جوابه أ تنهی عبدا إذا صـلی و لم یعلموا أن المراد فی الآیه الصلاه الراجحه لا المبتدعه و بالجمله الظاهر أن عدم إصراره علیه السلام علی المنع للتقیه و یحتمل أن یکون لعدم فهم التحریم.

**[ترجمه]«لاـ أریـد أن أنهی» شایـد امـام این عبـارت را به جهت ضـعف خرد یـارانش فرموده است زیرا آنـان نهی از نماز را بزرگ و عظیم می‌دانسـتند و امام علیه السـلام هنگامی که آنان را از نماز چاشت (صـلاهٔ الضـحی) نهی فرمود در جواب ایشان گفتنـد: آیـا بنـده را هنگـامی که نمـاز گزارد، نهی می‌کنی، درحـالی که نمی‌دانسـتند مقصود در آیه نماز راجـح است نه نماز بدعت شده. و در مجموع می‌توان گفت ظاهر حدیث این است که اصرار نکردن امام علیه السلام بر منع کردن، برای تقیه بوده است و ممکن است به جهت نفهمیدن تحریم آن باشد.

**[ترجمه]

«۱۵»

الْهِدَايَهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: مَنْ فَاتَهُ التَّكْبِيرُ أَوْ نَسِيَهُ فَلْيُكَبِّرْ حِينَ يَذْكُرُ وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام لَيْلَهُ الْفِطَرِ - اللَّيْلَهُ الَّتِی يَسْتَوْفِی فِيهَا الْأَجِيرُ أَجْرَهُ وَ التَّكْبِيرُ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ بِالْأَمْصَارِ فِی عَشْرِ صَلَوَاتٍ مِنْ صَلَاهِ الظُّهْرِ يَوْمَ النَّحْرِ إِلَى صَلَاهِ الْغَدَاهِ فِی الْيَوْمِ الثَّالِثِ لِأَنَّهُ إِذَا نَفَرَ النَّاسُ مِنْ مِنًى فِی النَّفْرِ الْأَوَّلِ وَجَبَ عَلَى أَهْلِ الْأَمْصَارِ قَطْعُ التَّكْبِيرِ وَ التَّكْبِيرُ فِی خَمْسَ عَشْرَهَ صَلَاهً مِنْ صَلَاهِ الظُّهْرِ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ إِلَى صَلَاهِ الْغَدَاهِ فِی الْيَوْمِ الرَّابِعِ وَ مَنْ فَاتَهُ فَلْيُعِدْ وَ يُقَالُ التَّكْبِيرُ فِی دُبُرِ كُلِّ صَلَاهٍ ثَلَاثُ مَرَّاتٍ (۲).

**[ترجمه]الهدایـۀ: امام صادق علیه السـلام فرمود: هر کس تکبیر از دسـتش برود یا آن را فراموش کنـد بایـد زمانی که به یاد آورد، تکبیر بگوید.

و امام صادق علیه السـلام فرمود: شب عید فطر شبی است که کارگر دستمزد خود را به صورت کامل دریافت می‌کند. و تکبیر در روزهـای تشـریق در شـهرهای دیگر در ده نمـاز، از نمـاز ظهر روز قربـانی تا نماز صـبح در روز سوم است زیرا هرگاه مردم (حاجیـان) از منی به سوی مکه در کوچ اول رهسـپار شونـد اهالی شـهرهای مختلف بایـد تکبیر را قطع کننـد و تکبیر در پانزده نماز از نماز ظهر در روز قربانی تا نماز صبح در روز چهارم است و هر کس تکبیر از دستش برود، باید آن را اعاده کند و پس از هر نماز سه بار تکبیر بگوید. - . الهدایۀ : ۵۳ -

**[ترجمه]

«۱۶»

الْإِقْبَالُ، رَوَى ابْنُ أَبِی قُرَّهَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الرَّجُلِ علیه السلام قَالَ: كُلْ تَمَرَاتٍ يَوْمَ الْفِطْرِ فَإِنْ حَضَرَكَ قَوْمٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَأَطْعِمْهُمْ مِثْلَ ذَلِكَ (۳).

**[ترجمه]اقبال: ابوقرّه از امام علیه السـلام روایت می‌کنـد که فرمود: در روز عید فطر چند خرما بخور و اگر جمعی از مومنان نزد تو حاضر شدند آنان را از همین غذا اطعام کن.

**[ترجمه]

«۱۷»

الْخِصَالُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ

ص: ۱۲۴

۱- ۱. مجمع البیان: ج ۱۰ ص ۵۱۵ فی آیه العلق: ۱۰.

۲- ۲. الهدایه: ۵۳.

۳- ۳. الإقبال: ۲۸۱.

عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَارَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام التَّكْبِيرُ فِی أَيَّامِ التَّشْرِيقِ فِی دُبُرِ الصَّلَوَاتِ قَالَ التَّكْبِيرُ بِمِنًى فِی دُبُرِ خَمْسَ عَشْرَةَ صَلَاةً وَ بِالْأَمْصَارِ فِی دُبُرِ عَشْرِ صَلَوَاتٍ وَ أَوَّلُ التَّكْبِيرِ فِی دُبُرِ صَلَاةِ الظُّهْرِ يَوْمَ النَّحْرِ تَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا وَ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ- وَ إِنَّمَا جُعِلَ فِی سَائِرِ الْأَمْصَارِ فِی دُبُرِ عَشْرِ صَلَوَاتٍ التَّكْبِيرُ أَنَّهُ إِذَا نَفَرَ النَّاسُ فِی النَّفْرِ الْأَوَّلِ أَمْسَكَ أَهْلُ الْأَمْصَارِ عَنِ التَّكْبِيرِ وَ كَبَّرَ أَهْلُ مِنًى مَا دَامُوا بِمِنًى إِلَى النَّفْرِ الْأَخِيرِ(۱).

**[ترجمه]الخصال: زراره گويد: به امام باقر عليه السلام گفتم: تكبير در ايام تشريق بعد از نمازها كدام است؟ فرمود: تكبير در منى بعد از پانزده نماز و در شهرهای ديگر بعد از ده نماز است. بعد از نماز ظهر در عيد قربان می گويی: «خدا بزرگ است، خدا بزرگ است، معبودی جز خدا نيست، و خدا بزرگ است، خدا بزرگ است، و سپاس خداوند را، خدا بزرگ است به سبب آنچه ما را به آن هدايت فرموده، و خدا بزرگ است به سبب آنچه از گوشت حيوانات ما را روزی داده است.» و اينكه در ساير شهرها بعد از ده نماز تكبير گفته می شود، برای آن است كه وقتی مردم در كوچ اول كوچ می كنند، اهل شهرها از تكبير باز می مانند ولی اهل منى تا وقتی كه در منى هستند، و تا كوچ بعدی تكبير می گويند. - . الخصال ۲ : ۹۲ -

**[ترجمه]

«۱۸»

الْعِلَلُ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ وَ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ كُلِّهِمْ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى: مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]علل الشرايع: حماد بن عيسى همين حديث را روايت كرده است. - . علل الشرايع ۲ : ۱۳۳ -

**[ترجمه]

بيان

حاصل التعليل أن أصل التكبير إنما هو لأهل منى و أهل الأمصار تبع لهم فإذا سقط وجوب الكون بمنى عن بعضهم سقط عن أهل الأمصار لئلا يزيد الفرع على الأصل.

**[ترجمه]حاصل اين تعليل آن است كه اصل تكبير در واقع برای كسانی است كه در منى حضور دارند و اهالی شهرهای ديگر تابع آن‌ها هستند. پس هرگاه وجوب حضور در منى از برخی از آنان ساقط شود، از اهالی شهرهای ديگر نيز ساقط می‌شود تا فرع بر اصل برتری نيابد .

**[ترجمه]

«۱۹»

الْمُقْنِعَهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: التَّكْبِيرُ لِأَهْلِ مِنًى فِی خَمْسَ عَشْرَهَ صَلَاهً أَوَّلُهَا الظُّهْرُ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ وَ آخِرُهَا الْغَدَاهُ مِنْ يَوْمِ الرَّابِعِ وَ هُوَ لِأَهْلِ الْأَمْصَارِ كُلِّهَا فِی عَشْرِ صَلَوَاتٍ أَوَّلُهَا الظُّهْرُ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ وَ آخِرُهَا الْغَدَاهُ مِنْ يَوْمِ الثَّالِثِ (۳).

**[ترجمه]مقنعة: امام صادق علیه السلام فرمود: تکبیر برای کسانی که در منی هستند در پانزده نماز که اولین آن ظهر روز قربانی و آخرینش صبح روز چهارم است. و تکبیر برای اهالی شهرهای دیگر در ده نماز است که اولین آن ظهر روز قربانی و آخرینش صبح روز سوم است. - . مقنعة : ۷۱ -

**[ترجمه]

«۲۰»

الْخِصَالُ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ إِسْحَاقَ التَّاجِرِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى وَ فَضَالَهَ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ التَّكْبِيرِ فِی أَيَّامِ التَّشْرِيقِ لِأَهْلِ الْأَمْصَارِ فَقَالَ يَوْمَ النَّحْرِ صَلَاهَ الظُّهْرِ إِلَى انْقِضَاءِ عَشْرِ صَلَوَاتٍ وَ لِأَهْلِ مِنًى فِی خَمْسَ عَشْرَهَ صَلَاهً فَإِنْ أَقَامَ إِلَى الظُّهْرِ

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۹۲.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۱۳۳.

۳- ۳. المقنعه: ۷۱.

وَ الْعَصْرِ كَبَّرَ (۱).

**[ترجمه]الخصال: معاويه بن عمّار گوید: از امام صادق علیه السلام در باره تکبیر در روزهای تشریق برای اهالی شهرهای دیگر پرسیدم. فرمود: روز عید قربان از نماز ظهر تا ده نماز و برای اهل منی در پانزده نماز و اگر ظهر و عصر را هم آنجا باشد تکبیر می گوید. - . الخصال ۲ : ۹۲ -

**[ترجمه]

«۲۱»

السَّرَائِرُ، نَقْلًا مِنْ نَوَادِرِ الْبَزَنْطِيِّ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: یُکَبِّرُ أَیَّامَ التَّشْرِیقِ عِنْدَ کُلِّ صَلَاهٍ قُلْتُ لَهُ کَمْ قَالَ کَمْ شِئْتَ إِنَّهُ لَیْسَ بِمَفْرُوضٍ (۲).

**[ترجمه]سرائر: محمد بن مسلم از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: در هر نماز در روزهای تشریق تکبیر گفته می‌شود. خدمت ایشان عرض کردم: چند بار تکبیر بگوییم؟ فرمود: هر چند بار که خواستی زیرا آن مقدر و محدود نیست. - . سرائر : ۴۹۶ -

**[ترجمه]

بیان

قلت له کم أی عدد التکبیر بعد کل صلاه کم هو فقال علیه السلام إنه لیس بمفروض أی مقدر محدود لِمَا رَوَاهُ الْکُلَیْنِیُ (۳)

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ صَفْوَانَ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ التَّکْبِیرِ بَعْدَ کُلِّ صَلَاهٍ فَقَالَ کَمْ شِئْتَ إِنَّهُ لَیْسَ شَیْ ءٌ مُوَقَّتٌ یَعْنِی فِی الْکَلَامِ.

و المراد بقوله یعنی فی الکلام أنه لیس المراد به عدم التوقیت فی عدد الصلوات بل فی عدد الذکر.

**[ترجمه]«قلت له کم» یعنی تعداد تکبیر پس از هر نماز چند است؟ پس امام فرمود: «انّه لیس بمفروض» یعنی تعیین شده و محدود نیست، با توجه به حدیثی که محمد بن مسلم از امام صادق یا امام باقر علیهما السلام روایت کرده و گوید: از ایشان در باره تکبیر پس از هر نماز پرسیدم. پس فرمود: هر چند بار که خواستی زیرا آن چیز تعیین شده‌ای نیست، یعنی در کلام. - . کافی ۴ : ۵۱۷ -

و مقصود از فرموده‌اش: یعنی در کلام، این می‌باشد که مقصود از آن عدم تعیین در شمار نمازها نیست بلکه در عدم تعیین در تعداد ذکر است.

**[ترجمه]

«۲۲»

الْإِقْبَالُ، رَوَيْنَا بِإِسْنَادِنَا إِلَى جَدِّى أَبِى جَعْفَرٍ الطُّوسِيِّ عَنِ الْمُفِيدِ وَ الْحُسَيْنِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ وَ أَحْمَدَ بْنِ عُبْدُونٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ دَاوُدَ الْقُمِّيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدٍ النَّحْوِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِى سِنَانٍ عَنْ أَبَانٍ عَنْ أَبِى عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ علیه السلام لَيْلَةً مِنْ ثَلَاثٍ غَفَرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ مَا تَأَخَّرَ قَالَ قُلْتُ وَ أَيُّ اللَّيَالِى فَذَكَرَ لَيَالِيَ الْأَضْحَى (۴).

**[ترجمه]اقبال: ابان از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: هر کس یک شب از سه شب، قبر حسین علیه السلام را زیارت کند، گناهان گذشته و آینده‌اش آمرزیده می‌شود. او گوید: عرض کردم: آن کدام شب‌ها است؟ پس ایشان شب... های عید قربان را بیان نمود. -. اقبال : ۴۲۱ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المراد بلیالی الأضحی لیله العید و لیلتان بعدها.

**[ترجمه]شاید مقصود از شب‌های قربان، شب عید و دو شب پس از آن باشد.

**[ترجمه]

«۲۳»

تَفْسِيرُ الْإِمَامِ ع، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ خِيَاراً مِنْ كُلِّ مَا خَلَقَهُ فَأَمَّا خِيَارُهُ مِنَ اللَّيَالِى فَلَيَالِى الْجُمَعِ وَ لَيْلَةُ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ وَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ وَ لَيْلَتَا الْعِيدَيْنِ وَ أَمَّا خِيَارُهُ مِنَ الْأَيَّامِ فَأَيَّامُ الْجُمَعِ

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۹۲.

۲- ۲. السرائر: ۴۹۶.

۳- ۳. الکافی ج ۴ ص ۵۱۷.

۴- ۴. الإقبال: ۴۲۱.

وَ الْأَعْيَادِ(۱).

**[ترجمه]تفسیر امام: امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خداوند عزّ و جلّ از هر آنچه آفریده است برگزیده‌ها و بهترین‌هایی دارد. اما برگزیده‌هایش از میان شب‌ها، شب‌های جمعه و شب نیمه شعبان و شب قدر و شب عید فطر و قربان است و برگزیده‌هایش از میان روزها، روز جمعه و روزهای عید است. - . تفسیر امام : ۳۰۱ -

**[ترجمه]

«۲۴»

مَجَالِسُ الصَّدُوقِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّالَقَانِيِّ عَنِ ابْنِ عُقْدَةَ عَنِ الْمُنْذِرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ قَالَ: قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام لِبَعْضِ أَصْحَابِهِ إِذَا كَانَ لَيْلَةُ الْفِطْرِ فَصَلِّ الْمَغْرِبَ ثَلَاثاً ثُمَّ اسْجُدْ وَ قُلْ فِي سُجُودِكَ يَا ذَا الطَّوْلِ يَا ذَا الْحَوْلِ يَا مُصْطَفِيَ مُحَمَّدٍ وَ نَاصِرَهُ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اغْفِرْ لِي كُلَّ ذَنْبٍ أَذْنَبْتُهُ وَ نَسِيتُهُ وَ هُوَ عِنْدَكَ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ- ثُمَّ تَقُولُ مِائَةَ مَرَّةٍ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَ كَبِّرْ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ وَ صَلَاةِ الْغَدَاةِ وَ صَلَاةِ الْعِيدِ كَمَا تُكَبِّرُ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ تَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا أَبْلَانَا- وَ لَا تَقُلْ فِيهِ وَ رَزَقَنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَإِنَّ ذَلِكَ فِي أَيَّامِ التَّشْرِيقِ (۲).

الهدايه، عنه علیه السلام مرسلا: مثله إلى آخر الخبر(۳).

**[ترجمه]مجالس صدوق: عبدالله بن فضل گوید: امام صادق علیه السلام به یکی از یارانش فرمود: چون شب عید فطر شود سه رکعت نماز مغرب را بخوان و سجده کن و در سجده‌ات بگو: ای صاحب بخشش و ای صاحب تغییر و جنبش و ای برگزیننده محمد و یاورش، بر محمد و آل محمد درود بفرست و هر گناهی که مرتکب شدم و آن را فراموش کردم و در نزد تو در نامه مبین محفوظ است، بر من بیامرز. سپس صد مرتبه می‌گویی: به سوی خدا توبه می‌کنم.

و پس از مغرب و عشاء و نماز صبح و نماز عید همان تکبیرات روزهای تشریق را بخوان و می‌گویی: «خدا بزرگ است، خدا بزرگ است، معبودی جز خدا نیست، و خدا بزرگ است، خدا بزرگ است، و سپاس خداوند را، خدا بزرگ است به سبب آنچه ما را به آن هدایت فرموده، و خدا بزرگ است بر آنچه ما را آفریده است.» و در آن نمی‌گویی: «و از گوشت حیوانات ما را روزی داده است» زیرا این عبارت در روزهای تشریق گفته می‌شود. - . امالی صدوق : ۶۲ -

هدایهٔ: از ایشان مانند همین حدیث تا پایان حدیث روایت شده است. - . هدایهٔ : ۵۲ -

**[ترجمه]

«۲۵»

الْخِصَالُ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْإِيَادِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ

بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ علیهما السلام قَالَ: مَا مِنْ عَمَلٍ أَفْضَلَ يَوْمَ النَّحْرِ مِنْ دَمٍ مَسْفُوكٍ أَوْ مَشْيٍ فِي بِرِّ الْوَالِدَيْنِ أَوْ ذِي رَحِمٍ قَاطِعٍ يَأْخُذُ عَلَيْهِ بِالْفَضْلِ وَ يَبْدَأُهُ بِالسَّلَامِ أَوْ رَجُلٍ أَطْعَمَ مِنْ صَالِحِ نُسُكِهِ وَ دَعَا إِلَى بَقِيَّتِهَا جِيرَانَهُ مِنَ الْيَتَامَى وَ أَهْلِ الْمَسْكَنَهِ وَ الْمَمْلُوكِ وَ تَعَاهَدَ الْأُسَرَاءَ(۴).

**[ترجمه]الخصال: ابان بن محمد از محمد بن علی علیهما السلام روایت می‌کند که فرمود: در روز عید قربان چیزی با فضیلت‌تر از پنج چیز نیست: قربانی کردن، راه رفتن در جهت نیکی به پدر و مادر یا خویشاوندی که قطع رحم کرده تا با لطف کردن به او جلوی قطع رحم را بگیرد و در سلام، پیش‌دستی کند، یا مردی که از قربانی پاکش به دیگران غذا بدهد و در بقیه آن همسایگان یتیم و بیچاره و برده اش را دعوت کند و از اسیران دلجوئی کند. - . الخصال ۱ : ۲۹۸ -

**[ترجمه]

بيان

يأخذ عليه أى يمنعه عن العداوه بسبب الفضل و الإحسان من قولهم أخذ على يده أى منعه أو يأخذ الحجه و يتمها عليه بفضله أو يشرع فى الفضل

ص: ۱۲۷

۱- ۱. تفسیر الإمام: ۳۰۱.

۲- ۲. أمالی الصدوق: ۶۲.

۳- ۳. الهدایه: ۵۲.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۲۹۸ تحقیق الغفاری.

محتجا علیه من قولهم أخذ فی کذا أی شرع فالباء بمعنی فی و علی هذا یحتمل تعلق علیه بالفضل من صالح نسکه أی ذبیحته الطیبه و تعاهد الأسراء أی بنسکه أو مطلقا.

**[ترجمه]«یأخذ علیه» یعنی به سبب فضل و احسان او را از دشمنی بازدارد، که از این سخنشان گرفته شده: «أخذ علی یده» یعنی او را منع کرد. یا اینکه حجت را با لطف خویش به او، بر وی تمام کند. یا شروع به لطف و فضل کند به عنوان اعتراض به او، که از این سخنشان گرفته شده: «اخذ فی کذا» یعنی فلان کار را آغاز نمود. پس حرف «باء» به معنای «فی» است و بر این اساس احتمال دارد «علیه» متعلق به «بالفضل» باشد. «من صالح نسکه» یعنی قربانی پاکش. «تعاهد الاسراء» یعنی با قربانی یا به طور مطلق از اسیران دلجویی کند.

**[ترجمه]

«۲۶»

قُرْبُ الْإِسْنَادِ، عَنِ السِّنْدِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی الْبَخْتَرِیِّ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیٍّ علیهما السلام قَالَ: کَانَ یُعْجِبُهُ أَنْ یُفَرِّغَ الرَّجُلُ نَفْسَهُ أَرْبَعَ لَیَالٍ مِنَ السَّنَهِ- أَوَّلَ لَیْلَهٍ مِنْ رَجَبٍ وَ لَیْلَهَ النَّحْرِ وَ لَیْلَهَ الْفِطْرِ وَ لَیْلَهَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ (۱).

فقه الرضا، عن أبیه عن جعفر عن أبیه علیهم السلام: مثله.

المتهجد، عن وهب بن وهب: مثله (۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام از پدرش از علی علیهم السلام روایت می‌کند که ایشان بسیار می‌پسندید که انسان چهار شب خود را در سال، خالی کند _ فراغت ایجاد کند _: اولین شب ماه رجب، و شب عید قربان، و شب عید فطر و شب نیمه شعبان. - . قرب الاسناد : ۲۶ -

فقه الرضا: امام رضا علیه السلام از پدرش از جعفر از پدرشان علیهم السلام این حدیث را روایت کرده است.

متهجّد: از وهب بن وهب همین حدیث روایت شده است. - . مصباح المتهجّد : ۴۵۰ -

**[ترجمه]

«۲۷»

الْخِصَالُ، عَنْ سِتَّهٍ مِنْ مَشَایِخِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ یَحْیَی بْنِ زَکَرِیَّا عَنْ بَکْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ تَمِیمِ بْنِ بُهْلُولٍ عَنْ أَبِی مُعَاوِیَهَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: التَّکْبِیرُ فِی الْعِیدَیْنِ وَاجِبٌ أَمَّا فِی الْفِطْرِ فَفِی خَمْسِ صَلَوَاتٍ یُبْتَدَأُ بِهِ مِنْ صَلَاهِ الْمَغْرِبِ لَیْلَهَ الْفِطْرِ إِلَی صَلَاهِ الْعَصْرِ مِنْ یَوْمِ الْفِطْرِ وَ هُوَ أَنْ یُقَالَ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُ أَکْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُ أَکْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُ أَکْبَرُ عَلَی مَا هَدَانَا وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَی مَا أَبْلَانَا- لِقَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِتُکْمِلُوا الْعِدَّهَ وَ لِتُکَبِّرُوا اللَّهَ عَلی ما هَداکُمْ (۳) وَ فِی الْأَضْحَی بِالْأَمْصَارِ فِی

دُبُرِ عَشْرِ صَلَوَاتٍ يُبْتَدَأُ بِهِ مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ يَوْمَ النَّحْرِ إِلَى صَلَاةِ الْغَدَاةِ يَوْمَ الثَّالِثِ وَ بِمِنًى دُبُرَ خَمْسَ عَشْرَةَ صَلَاةً يُبْتَدَأُ بِهِ مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ يَوْمَ النَّحْرِ إِلَى صَلَاةِ الْغَدَاةِ يَوْمَ الرَّابِعِ وَ يُزَادُ فِي هَذَا التَّكْبِيرِ- وَ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ (۴).

**[ترجمه]الخصال: اعمش از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: تکبیر گفتن در دو عید (فطر و قربان) واجب است. در عید فطر در پنج نماز که از نماز مغرب شب عید فطر آغاز می شود و تا نماز عصر روز عید فطر ادامه دارد، تکبیرش این است: «اللَّه اکبر، اللَّه اکبر لا اله الّا اللَّه و اللَّه اکبر، و للَّه الحمد و اللَّه اکبر علی ما هدانا و الحمد للَّه علی أبلانا»؛ خداوند بزرگتر است خداوند بزرگتر است، معبودی جز خدا نیست و خداوند بزرگتر است و سپاس مخصوص خداوند است، خداوند بزرگتر است بر آنچه ما را بدان هدایت فرموده و سپاس مخصوص خداوند است بر آنچه ما را آفریده. زیرا که خداوند متعال می فرماید: «لِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ.» - . بقره / ۱۸۵ - { تا آن شمار را کامل سازید و خدا را به پاس آنکه رهنمونیتان کرده است به بزرگی بستایید.} و در عید قربان در دیگر شهرها پس از ده نماز گفته می شود که از نماز تکبیر ظهر روز عید قربان آغاز می شود و تا نماز صبح روز سوّم ادامه دارد و آنان که در منی هستند پس از پانزده نماز می گویند که از نماز ظهر روز عید قربان آغاز می شود و تا نماز صبح روز چهارم ادامه دارد که در این تکبیر این جمله افزوده می شود که: «اللَّه اکبر علی ما رزقنا من بهیمه الانعام». - . الخصال ۲ : ۱۵۴ -

**[ترجمه]

«۲۸»

الْعُيُونُ، عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ عُبْدُوسٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قُتَيْبَةَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ: فِيمَا كَتَبَ الرِّضَا علیه السلام لِلْمَأْمُونِ قَالَ التَّكْبِيرُ فِي الْعِيدَيْنِ وَاجِبٌ فِي

ص: ۱۲۸

۱- ۱. قرب الإسناد: ۲۶ ط حجر.

۲- ۲. مصباح المتهجد: ۴۵۰.

۳- ۳. البقرة: ۱۸۵.

۴- ۴. الخصال ج ۲ ص ۱۵۴.

الْفِطْرِ فِی دُبُرِ خَمْسِ صَلَوَاتٍ وَ یُبْدَأُ بِهِ فِی دُبُرِ صَلَاهِ الْمَغْرِبِ لَیْلَهَ الْفِطْرِ وَ فِی الْأَضْحَی فِی دُبُرِ عَشْرِ صَلَوَاتٍ یُبْدَأُ بِهِ مِنْ صَلَاهِ الظُّهْرِ یَوْمَ النَّحْرِ وَ بِمِنًی فِی دُبُرِ خَمْسَ عَشْرَهَ صَلَاهً(۱).

**[ترجمه]عیون الاخبار: فضل بن شاذان از امام رضا علیه السلام در باره آنچه به مامون نوشت روایت می‌کند که فرمود: تکبیر در روز عیـد فطر و قربان واجب است و در عید فطر پس از پنج نماز گفتن تکبیر واجب است که ابتدای آن پس از نماز مغرب شب عیـد فطر است و در عید قربان پس از ده نماز است که ابتدای آن پس از نماز ظهر در روز قربانی است. و برای کسـی که در منی حاضر باشد پس از پانزده نماز واجب است. - . عیون الاخبار ۲ : ۱۲۵ -

**[ترجمه]

بیان

هذان الخبران حجه الصدوق فی إضافه الظهرین و أضاف العید إلیها للأخبار الأخری.

**[ترجمه]این دو حـدیث دلیل صدوق برای اضافه شدن دو ظهر بدان است. و در روایت‌های دیگر نماز عید را نیز بدان اضافه کرده است.

**[ترجمه]

«۲۹»

قُرْبُ الْإِسْنَادِ، وَ کِتَابُ الْمَسَائِلِ، بِسَنَدَیْهِمَا عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ التَّکْبِیرِ أَیَّامَ التَّشْرِیقِ هَلْ یَرْفَعُ فِیهِ الْیَدَیْنِ أَمْ لَا قَالَ یَرْفَعُ یَدَهُ شَیْئاً أَوْ یُحَرِّکُهَا وَ سَأَلْتُهُ عَنِ التَّکْبِیرِ أَیَّامَ التَّشْرِیقِ أَ وَاجِبٌ هُوَ قَالَ یُسْتَحَبُّ فَإِنْ نَسِیَ فَلَیْسَ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ یَدْخُلُ مَعَ الْإِمَامِ وَ قَدْ سَبَقَهُ بِرَکْعَهٍ فَیُکَبِّرُ الْإِمَامُ إِذَا سَلَّمَ أَیَّامَ التَّشْرِیقِ کَیْفَ یَصْنَعُ الرَّجُلُ قَالَ یَقُومُ فَیَقْضِی مَا

فَاتَهُ مِنَ الصَّلَاهِ فَإِذَا فَرَغَ کَبَّرَ وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ یُصَلِّی وَحْدَهُ أَیَّامَ التَّشْرِیقِ هَلْ عَلَیْهِ تَکْبِیرٌ قَالَ نَعَمْ وَ إِنْ نَسِیَ فَلَا بَأْسَ وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْقَوْلِ فِی أَیَّامِ التَّشْرِیقِ مَا هُوَ قَالَ تَقُولُ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُ أَکْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُ أَکْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُ أَکْبَرُ عَلَی مَا هَدَانَا اللَّهُ أَکْبَرُ عَلَی مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِیمَهِ الْأَنْعَامِ- وَ سَأَلْتُهُ عَنِ النِّسَاءِ هَلْ عَلَیْهِنَّ التَّکْبِیرُ أَیَّامَ التَّشْرِیقِ قَالَ نَعَمْ وَ لَا یَجْهَرْنَ بِهِ (۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد و کتاب مسائل: علی بن جعفر از برادرش علیهما السلام روایت می‌کند و فرمود: از ایشان در باره تکبیر در روزهای تشریق پرسیـدم که آیا در هنگام تکبیر دو دست بلنـد کنـد یا نه؟ فرمود: کمی دسـتش را بلنـد کند یا آن را تکان دهد .

و از ایشـان در باره تکبیر در روزهای تشـریق پرسـیدم که آیا واجب است؟ فرمود: مسـتحب است. پس اگر آن را فراموش کرد باکی بر او نیست.

و از ایشان در باره مردی پرسیدم که همراه با امام جماعت وارد می‌شود درحالی که امام یک رکعت از او پیشی گرفته است و هنگامی که امام سلام داد تکبیر می گوید در روزهای تشریق آن مرد چه باید بکند؟ فرمود: بلند می‌شود و آنچه از نماز که از دستش رفته را قضا می کند و چون نماز را به پایان بُرد تکبیر می گوید.

و از ایشان در باره مردی پرسیدم که در روزهای تشریق به تنهایی نماز می گزارد آیا تکبیر بگوید؟ فرمود: بله، و اگر فراموش کند باکی بر او نیست.

و از ایشان پرسیدم در روزهای تشریق چه تکبیری گفته شود؟ فرمود: می گویی:«اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ». یعنی: خدا بزرگ است، خدا بزرگ است، معبودی جز خدا نیست، و خدا بزرگ است، خدا بزرگ است، و سپاس برای خداوند است، خدا بزرگ است به سبب آنچه ما را به آن هدایت فرموده، و خدا بزرگ است به سبب آنچه از گوشت حیوانات ما را روزی داده است.

و از ایشان در باره زنان پرسیدم که آیا آنان نیز در روزهای تشریق تکبیر بگویند؟ فرمود: بله و با صدای بلند تکبیر نگویند. - . قرب الاسناد : ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۳۰»

كِتَابُ الْمَسَائِلِ، لِعَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ التَّكْبِيرِ فِي أَيَّامِ التَّشْرِيقِ قَالَ يَوْمَ النَّحْرِ صَلَاةَ الْأُولَى إِلَى آخِرِ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ مِنْ

ص: ۱۲۹

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۲۵.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۱۰۰ ط حجر.

صَلَاةِ الْعَصْرِ يُكَبِّرُ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ- وَ سَأَلْتُهُ عَنْ نَوَافِلِ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ هَلْ فِيهَا تَكْبِيرٌ قَالَ نَعَمْ وَ إِنْ نَسِيَ فَلَا بَأْسَ (۱).

**[ترجمه]کتاب مسائل: علی بن جعفر از برادرش موسی علیهما السلام روایت می کند که از ایشان در باره تکبیر در روزهای تشریق پرسیدم. فرمود: روز قربانی در نماز اول تا آخرین روز ایام تشریق از نماز عصر این تکبیر را می گویی:«اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ». و از ایشان در باره نوافل روزهای تشریق پرسیدم که آیا در آن‌ها نیز تکبیر گفته شود؟ فرمود: بله، و اگر فراموش شود اشکالی ندارد. - . مسائل چاپ شده در بحار ۱۰ : ۲۶۵ _ ۲۷۳ -

**[ترجمه]

بيان

التكبير بعد الظهرين في اليوم الثالث لم أر به قائلا منا و ذهب إليه جماعه من العامه و يمكن حمله على التقيه و يمكن حمله على من صلى الظهرين بمنى كما يومي إليه بعض الأخبار و كذا رفع اليدين الوارد في خبر قرب الإسناد لم أر مصرحا به.

**[ترجمه]کسی را در میان علمای ما ندیده‌ام که بگوید پس از دو نماز ظهر در روز سوم تکبیر است و گروهی از علمای اهل سنت بدان باور دارند و ممکن است آن را حمل بر تقیه نماییم و ممکن است حمل بر این شود که کسی در منی دو نماز ظهر را بخواند همانطور که برخی روایت‌ها بدان اشاره دارد. و همچنین بلند کردن دو دست در روایت قرب الاسناد در جایی ندیده‌ام که بدان تصریح شود.

**[ترجمه]

«۳۱»

ثَوَابُ الْأَعْمَالِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ سَعْدِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي ظَبْيَةَ عَنْ ثَوْرِ بْنِ وَبَرَةَ عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ خُثَيْمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله عَنْ جَبْرَئِيلَ عَنْ إِسْرَافِيلَ عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَنَّهُ قَالَ: مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الْفِطْرِ عَشْرَ رَكَعَاتٍ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَ يَقُولُ فِي رُكُوعِهِ وَ سُجُودِهِ- سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ- ثُمَّ يَتَشَهَّدُ وَ يُسَلِّمُ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ فَإِذَا فَرَغَ مِنْهَا قَالَ أَلْفَ مَرَّةٍ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ ثُمَّ يَسْجُدُ وَ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ- يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ يَا رَحْمَانَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ رَحِيمَهُمَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ يَا إِلَهَ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ تَقَبَّلْ صَوْمِي وَ صَلَاتِي وَ قِيَامِي- فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ الَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ نَبِيّاً إِنَّهُ لَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ حَتَّى يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُ وَ يَتَقَبَّلَ مِنْهُ شَهْرَ رَمَضَانَ وَ يَتَجَاوَزَ عَنْ ذُنُوبِهِ وَ إِنْ كَانَ قَدْ أَذْنَبَ سَبْعِينَ ذَنْباً كُلُّ ذَنْبٍ مِنْهُ أَعْظَمُ مِنْ ذُنُوبِ جَمِيعِ الْعِبَادِ قُلْتُ يَا جَبْرَئِيلُ أَ يَتَقَبَّلُ مِنْهُ خَاصَّةً شَهْرَ رَمَضَانَ أَوْ مِنْ جَمِيعِ عِبَادِهِ فِي بِلَادِهِ قَالَ نَعَمْ وَ الَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ نَبِيّاً يَا مُحَمَّدُ إِنَّ مِنْ كَرَامَتِهِ عَلَى اللَّهِ وَ عِظَمِ مَنْزِلَتِهِ يَتَقَبَّلُ

مِنْهُ وَ مِنْهُمْ وَ يَقْبَلُ مِنْ جَمِيعِ الْمُوَحِّدِينَ فِيمَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ صَلَاتَهُمْ

ص: ۱۳۰

۱- ۱. المسائل المطبوع فی البحار ج ۱۰ ص ۲۶۵ و ۲۷۳.

وَ صِيَامَهُمْ وَ يَغْفِرُ لَهُمْ ذُنُوبَهُمْ وَ يَسْتَجِيبُ دُعَاءَهُمْ بَعْدَ مَا يُحَيُّونَهُ وَ الَّذِی بَعَثَنِی بِالْحَقِّ إِنَّ مَنْ صَلَّی هَذِهِ الصَّلَوَاتِ وَ اسْتَغْفَرَ هَذَا الِاسْتِغْفَارَ يَتَقَبَّلُ اللَّهُ صَلَاتَهُ وَ صِيَامَهُ وَ قِيَامَهُ وَ يَغْفِرُ لَهُ وَ يَسْتَجِيبُ دُعَاءَهُ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ فِی كِتَابِهِ- وَ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ-(۱) وَ قَالَ وَ الَّذِينَ إِذا فَعَلُوا فاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَ مَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ-(۲)

وَ قَالَ وَ اسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ-(۳)

وَ قَالَ وَ اسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كانَ تَوَّاباً(۴) وَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله هَذِهِ هَدِيَّةٌ لِی وَ لِأُمَّتِی خَاصَّةً مِنَ الرِّجَالِ وَ النِّسَاءِ وَ لَمْ يُعْطِهَا أَحَداً مِنَ الْأَنْبِيَاءِ الَّذِينَ كَانُوا قَبْلِی وَ لَا غَيْرِهِمْ (۵).

وَ مِنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ الْفَضْلِ عَنْ سَخْتَوَيْهِ بْنِ شَبِيبٍ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِیِّ عَنْ أَبِی عُثْمَانَ النَّهْدِیِّ عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِیِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ عَبْدٍ يُصَلِّی لَيْلَةَ الْعِيدِ سِتَّ رَكَعَاتٍ إِلَّا شُفِّعَ فِی أَهْلِ بَيْتِهِ كُلِّهِمْ وَ إِنْ كَانُوا قَدْ وَجَبَتْ لَهُمُ النَّارُ قَالُوا وَ لِمَ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ- قَالَ لِأَنَّ الْمُحْسِنَ لَا يَحْتَاجُ إِلَى الشَّفَاعَةِ إِنَّمَا الشَّفَاعَةُ لِكُلِّ هَالِكٍ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَيْنِ تَقْرَأُ فِی كُلِّ رَكْعَةٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ(۶).

الإقبال،: مثل الخبرين معا مع اختصار و روى الأول من كتاب الكافی غير الكلينی أيضا(۷).

۱- ۱. هود: ۹۰.

۲- ۲. آل عمران: ۱۳۵.

۳- ۳. المزّمّل: ۲۰.

۴- ۴. النصر: ۳.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۱۰۰ و ۱۰۱ تحقيق الغفاری.

۶- ۶. ثواب الأعمال: ۱۰۰ و ۱۰۱ تحقيق الغفاری.

۷- ۷. الإقبال: ۲۷۲.

**[ترجمه]ثواب الاعمال: عبد اللّٰه بن مسعود از رسول خدا صلّى اللّٰه عليه و آله و سلّم روايت كرده است كه فرمود: جبرئيل از اسرافيل و او از پروردگار خود نقل كرده است كه: هر كس در شب عيد فطر، ده ركعت نماز بخواند، و در هر ركعت يک بار سوره حمد و ده بار سوره توحيد را قرائت كند، و در ركوع و سجود خويش «سبحان اللّٰه و الحمد للّٰه، و لا إِلهَ إِلَّا اللّٰهُ و اللّٰه اكبر» بگويد، و پس از هر دو ركعت تشهّد بخواند و سلام دهد، و هنگامى كه از نماز فارغ مى شود هزار مرتبه «استغفر اللّٰه و اتوب اليه» بگويد و بعد به سجده رفته و در سجده بگويد: «يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ يَا رَحْمَانَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ رَحِيمَهُمَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ يَا إِلَهَ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَ تَقَبَّلْ صَوْمِي وَ صَلَاتِي وَ قِيَامِي»اى زنده، اى پاينده و قائم بالذات، اى صاحب جلال و بخشندگى، اى رحمان دنيا و آخرت و مهربان به هر دوى آنها، اى بزرگوارترين بزرگواران، اى مهربانترين مهربانان، اى خداى گذشتگان و آيندگان! گناهانم را بيامرز، و روزه و نماز و عبادت مرا قبول فرما. رسول خدا فرمود: سوگند به آن كه مرا به پيامبرى مبعوث فرمود، سرش را از سجده بر نمى دارد مگر آنكه آمرزيده گردد و اعمال ماه رمضان از او قبول مى شود، و خداوند از گناهان وى گذشت مى كند حتى اگر هفتاد گناه مرتكب شده باشد، و هر گناه او از گناهان تمام بندگان بزرگ‌تر باشد.

رسول خدا صلّى اللّٰه عليه و آله و سلّم مى فرمايد: از جبرئيل پرسيدم: آيا تنها اعمال ماه رمضان مورد قبول واقع مى شود يا از تمام بندگان خدا در هر جايى كه زندگى مى كنند؟ فرمود: آرى سوگند به آنكه تو را به پيامبرى مبعوث كرد اى محمّد، از منزلت و كرامت او در نزد خدا و عظمت مقامش در پيشگاه ربوبى از او و از آن‌ها و از تمام خداپرستان در ميان شرق و مغرب عالم، نمازها و روزه هايشان پذيرفته مى شود و گناهانشان را مى آمرزد و دعاهايشان مستجاب مى شود پس از اينكه امر خدا را اطاعت كرده باشند، سوگند به آنكه تو را به حق به رسالت مبعوث فرمود، هر كس اين نمازها را بخواند و اين استغفار را انجام دهد، خداوند نماز و روزه و شب زنده دارى او را مى پذيرد، و او را مى آمرزد و دعايش را برآورده مى سازد، زيرا خداوند تبارك و تعالى در كتاب خود فرموده است: «وَاسْتَغْفِرُواْ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُواْ إِلَيْهِ» - . هود / ۹۰ - { و از پروردگار خود آمرزش بخواهيد، سپس به درگاه او توبه كنيد.} و فرمود: «وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُواْ فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُواْ أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُواْ اللّهَ فَاسْتَغْفَرُواْ لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ اللّهُ» - . آل عمران / ۱۳۵ - { و آنان كه چون كار زشتى كنند، يا بر خود ستم روا دارند، خدا را به ياد مى آورند و براى گناهانشان آمرزش مى خواهند- و چه كسى جز خدا گناهان را مى آمرزد؟} و فرمود: «وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ» - . مزّمّل / ۲۰ - { و از خدا طلب آمرزش كنيد كه خدا آمرزنده مهربان است.} و فرمود: «وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا» - . نصر / ۳ - { و از او آمرزش خواه، كه وى همواره توبه پذير است.}

پيامبر صلّى اللّٰه عليه و آله و سلّم فرمود: اين هديه مخصوص من و امّت من است اعمّ از زنان و مردان، و به هيچ يک از پيامبران پيش از من و به غير آنان داده نشده است. - . ثواب الاعمال : ۱۰۰ _ ۱۰۱ -

و از همان كتاب از سلمان فارسى رحمه الله نقل شده كه گفت: رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم فرمود: هيچ بنده اى شش ركعت نماز در شب عيد نمى خواند مگر آنكه شفاعت او در مورد خانواده‌اش، هر چند آتش جهنّم بر آنها واجب شده باشد، پذيرفته مى شود. پرسيدند: اين براى چيست؟ رسول خدا صلّى اللّٰه عليه و آله و سلّم فرمود: زيرا نيكوكار نيازى به شفاعت ندارد، و شفاعت براى هلاک شدگان است. محمد بن الحسين (مؤلف اين كتاب) مى گويد: بايد در هر ركعت، پنج بار قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ خوانده شود. - . ثواب الاعمال : ۱۰۰ _ ۱۰۱ -

اقبال: این دو حدیث با هم با اختصار در این کتاب آمده است و حدیث اول در کتاب الکافی (نه کافی کلینی) نیز آمده است.
- . اقبال : ۲۷۲ -

**[ترجمه]

«۳۲»

ثَوَابُ الْأَعْمَالِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ الْفَارِسِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُصْعَبٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَحْيَا لَيْلَةَ الْعِيدِ لَمْ يَمُتْ قَلْبُهُ يَوْمَ تَمُوتُ الْقُلُوبُ (۱).

وَ مِنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يَحْيَى بْنِ عُثْمَانَ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ فَضَالَةَ عَنْ عِيسَى بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ مَرْوَانَ بْنِ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ كُرْدُوسٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَحْيَا لَيْلَةَ الْعِيدِ وَ لَيْلَةَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ لَمْ يَمُتْ قَلْبُهُ يَوْمَ تَمُوتُ الْقُلُوبُ (۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: انس گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر کس شب عید را احیا کند (به شب... زنده‌داری و عبادت بگذراند) روزی که همه دل‌ها می‌میرند دل او هر گز نمی‌میرد.

و از همان کتاب از ابن کردوس از پدرش روایت شده که گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر کس شب عید و شب نیمه شعبان را احیا کند (به شب زنده‌داری و عبادت بگذراند) روزی که همه دل‌ها می‌میرند دل او هر گز نمی‌میرد.

**[ترجمه]

«۳۳»

فِقْهُ الرِّضَا ع،: قَالَ أَكْثِرُوا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ وَ الصَّلَاةِ عَلَى رَسُولِهِ صلی الله علیه و آله فِي لَيْلَةِ الْفِطْرِ فَإِنَّهُ لَيْلَةٌ يُوَفَّى فِيهَا الْأَجِيرُ أَجْرَهُ.

وَ أَرْوِي عَنِ الْعَالِمِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ جَلَّ وَ عَزَّ وَ عَلَا يُعْتِقُ فِي أَوَّلِ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ سِتَّ مِائَةِ أَلْفِ عَتِيقٍ مِنَ النَّارِ فَإِذَا كَانَ الْعَشْرُ الْأَوَاخِرُ أَعْتَقَ كُلَّ لَيْلَةٍ مِنْهُ مِثْلَ مَا أَعْتَقَ فِي الْعِشْرِينَ الْمَاضِيَةِ فَإِذَا كَانَ لَيْلَةُ الْفِطْرِ أَعْتَقَ مِنَ النَّارِ مِثْلَ مَا أَعْتَقَ فِي سَائِرِ الشَّهْرِ وَ اجْتَهِدُوا فِي لَيْلَةِ الْفِطْرِ فِي الدُّعَاءِ وَ السَّهَرِ وَ صَلُّوا رَكْعَتَيْنِ تَقْرَءُونَ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى- بِأُمِّ الْكِتَابِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ أَلْفَ مَرَّةٍ وَ فِي الثَّانِيَةِ مَرَّةً وَاحِدَةً وَ قَدْ رُوِيَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ مِائَةَ مَرَّةٍ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ قَالَ علیه السلام إِذَا كَانَ لَيْلَةُ الْفِطْرِ صَلَّيْتَ الْمَغْرِبَ ثَلَاثاً وَ سَجَدْتَ وَ قُلْتَ يَا ذَا الطَّوْلِ وَ يَا ذَا الْجُودِ وَ يَا ذَا الْحَوْلِ يَا مُصْطَفِيَ مُحَمَّدٍ وَ نَاصِرَهُ صَلِّ يَا اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِهِ وَ سَلِّمْ وَ اغْفِرْ لِي كُلَّ ذَنْبٍ أَذْنَبْتُهُ نَسِيتُهُ وَ هُوَ عِنْدَكَ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ- ثُمَّ تَقُولُ مِائَةَ مَرَّةٍ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَ كَبِّرْ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ وَ الْغَدَاةِ وَ لِصَلَاةِ الْعِيدِ وَ الظُّهْرِ وَ الْعَصْرِ كَمَا تُكَبِّرُ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ تَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ- لَا إِلَهَ إِلَّا

اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا

ص: ۱۳۲

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۱۰۱ و ۱۰۲.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۱۰۱ و ۱۰۲.

وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا أَوْلَانَا وَ أَبْلَانَا وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ بُكْرَةً وَ أَصِيلًا- وَ الَّذِی یُسْتَحَبُّ الْإِفْطَارُ عَلَیْهِ یَوْمَ الْفِطْرِ الزَّبِیبُ وَ التَّمْرُ وَ أَرْوِی عَنِ الْعَالِمِ علیه السلام الْإِفْطَارُ عَلَى السُّكَّرِ وَ رُوِیَ أَفْضَلُ مَا یُفْطَرُ عَلَیْهِ طِینُ قَبْرِ الْحُسَیْنِ علیه السلام وَ رُوِیَ أَنَّ لِلْفِطْرِ تَشْرِیقاً كَتَشْرِیقِ الْأَضْحَى فَیُسْتَحَبُّ فِیهِ الذَّبِیحَةُ كَمَا یُسْتَحَبُّ فِی الْأَضْحَى وَ عَلَیْكُمْ بِالتَّكْبِیرِ یَوْمَ الْعِیدِ وَ ابْعُدُوا إِلَى مَوَاضِعِ الصَّلَاةِ وَ الْبُرُوزِ إِلَى تَحْتِ السَّمَاءِ وَ الْوُقُوفِ تَحْتَهَا إِلَى وَقْتِ الْفَرَاغِ مِنَ الصَّلَاةِ وَ الدُّعَاءِ.

**[ترجمه]فقه رضا: امام رضا علیه السلام فرمود: در شب عید فطر بسیار خداوند عزّ و جلّ را ذکر کنید و بسیار بر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم درود بفرستید زیرا آن شبی است که کارگر حقوق خود را به تمام و کمال می گیرد.

و از امام عالم علیه السلام روایت می کنم که فرمود: خداوند بزرگ و عزیز و بلندمرتبه در اولین شب ماه رمضان ششصد هزار آزاده شده از آتش را آزاد می کند و چون دهه آخر ماه رمضان فرا رسد در هر شب از آن به مانند آنچه در بیست روز گذشته ماه آزاد کرده است، آزاد می کند و چون شب عید فطر فرا برسد به مانند آنچه در روزهای دیگر ماه آزاد کرده، از آتش آزاد می کند. و در شب عید فطر برای دعا و شب‌زنده‌داری بکوشید و دو رکعت نماز بخوانید؛ در رکعت اول سوره ام الکتاب (حمد)، و هزار مرتبه سوره قل هو الله احد را بخوانید و در رکعت دوم (سوره حمد) و یک مرتبه سوره قل هو الله احد را بخوانید. و چهار رکعت نیز روایت شده که در هر رکعت صد مرتبه سوره قل هو الله احد خوانده شود.

و فرمود: چون شب عید فطر فرا برسد نماز مغرب را می‌خوانی و سجده می کنی و می گویی: «ای صاحب بخشش و ای صاحب تغییر و جنبش و ای برگزیننده محمد و یاور او، بر محمد و آل محمد درود بفرست و هر گناهی که مرتکب شدم و آن را فراموش کردم و در نزد تو در نامه مبین محفوظ است، بر من بیامرز.»

سپس صد مرتبه می گویی: «أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ» به سوی خدا توبه می کنم.

و پس از نماز مغرب و عشاء و صبح و نماز عید و ظهر و عصر تکبیر بگو به همان صورتی که در روزهای تشریق تکبیر می... گویی. پس می گویی: اللّه اکبر، اللّه اکبر لا اله الّا اللّه و اللّه اکبر، و للّه الحمد و اللّه اکبر علی ما هدانا و الحمد للّه علی أبلانا و الحمد لله بکرة و اصیلاً.

و چیزی که مستحب است در روز عید فطر با آن افطار شود، کشمش و خرما است. و از امام هادی علیه السلام روایت می کنم که افطار با شِکَر مستحب است. و روایت شده که بهترین چیزی که بدان افطار می‌شود، تُربت قبر امام حسین علیه السلام است.

و روایت شده که برای عید فطر نیز تشریقی همانند تشریق عید قربان است که قربانی کردن در آن مستحب است همانطور که در عید قربان مستحب است. و بر شماست که در روز عید تکبیر بگویید و به جایگاه‌های نماز بروید و به سوی زمین فراخ زیر آسمان درآئید و تا زمانی که از خواندن نماز و دعا فارغ می‌شوید در زیر آن بایستید.

**[ترجمه]

بیان

الأضحيه فی الفطر غریب لم أجده فی غیر هذا الخبر و لم أر قائلا به.

**[ترجمه]قربانی در عید فطر مطلب عجیبی است که در حدیثی غیر از این حدیث ندیده‌ام و کسی را ندیده‌ام که آن را گفته باشد.

**[ترجمه]

«۳۴»

الْعَیَّاشِیُّ، عَنْ سَعِیدٍ النَّقَّاشِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ: إِنَّ فِی الْفِطْرِ لَتَکْبِیراً وَ لَکِنَّهُ مَسْتُورٌ یُکَبِّرُ فِی الْمَغْرِبِ لَیْلَهَ الْفِطْرِ وَ فِی الْعَتَمَهِ وَ الْفَجْرِ وَ فِی صَلَاهِ الْعِیدِ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ وَ لِتُکْمِلُوا الْعِدَّهَ وَ لِتُکَبِّرُوا اللَّهَ عَلی ما هَداکُمْ -(۱) وَ التَّکْبِیرُ أَنْ تَقُولَ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُ أَکْبَرُ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ- قَالَ فِی رِوَایَهِ أَبِی عَمْرٍو التَّکْبِیرُ الْأَخِیرُ أَرْبَعُ مَرَّاتٍ (۲).

وَ مِنْهُ عَنْ سَعِیدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ فِی الْفِطْرِ تَکْبِیراً قَالَ قُلْتُ مَا تَکْبِیرٌ إِلَّا فِی یَوْمِ النَّحْرِ قَالَ فِیهِ تَکْبِیرٌ وَ لَکِنَّهُ مَسْنُونٌ فِی الْمَغْرِبِ وَ الْعِشَاءِ وَ الْفَجْرِ وَ الظُّهْرِ وَ الْعَصْرِ وَ رَکْعَتَیِ الْعِیدِ(۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: سعید نقاش روایت می کند که از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: تکبیری برای شب عید فطر وجود دارد، اما آن پوشیده گردیده که در شب عید فطر، وقت نماز مغرب و عشاء و نماز صبح و در نماز عید تکبیر گفته می شود و معنای آیه: «وَلِتُکَبِّرُواْ اللّهَ عَلَی مَا هَدَاکُمْ» - . بقره / ۱۸۵ - { و خدا را به پاس آنکه رهنمونیتان کرده است به بزرگی بستایید. همین می باشد و آن تکبیر، این است که می گویی: «الله أکبر، الله أکبر، لاإله إلا الله، و الله أکبر، الله أکبر، و لله الحمد». راوی می گوید: در روایت ابو عمرو، تکبیر آخر، چهار مرتبه ذکر شده است. - . تفسیر العیاشی ۱ : ۸۲ -

و در همان کتاب از سعید، از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: تکبیری برای عید فطر وجود دارد. راوی می گوید: به حضرت عرض کردم: «(مگر نه این است که) تکبیر، تنها در یوم النحر (روز دهم ذی الحجّه) می باشد؟ حضرت پاسخ داد: برای عید فطر نیز تکبیری می باشد ولی آن در نماز مغرب، عشاء، صبح، ظهر، عصر و دو رکعت نماز عید، سنت شده است. - . تفسیر العیاشی ۱ : ۸۲ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضت الأخبار فی غسل العیدین فی باب الأغسال و فی التکبیر فی الباب المتقدم و سیأتی فی کتاب الحج أیضا.

۱- ۱. البقره: ۱۸۵.

٢- ٢. تفسير العيّاشيّ ج ١ ص ٨٢.

٣- ٣. تفسير العيّاشيّ ج ١ ص ٨٢.

**[ترجمه]برخی روایت‌ها در غسل دو عید در باب غسل‌ها ذکر شد و در باب قبلی در باره تکبیر احادیثی ذکر شد و در کتاب حج نیز می‌آید.

**[ترجمه]

باب ۵ النوادر

روایات

«۱»

مَجَالِسُ الصَّدُوقِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْوَلِيدِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَتِّيلٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ الدَّيْلَمِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ لَطِيفٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: لَمَّا ضُرِبَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ علیه السلام ثُمَّ ابْتُدِرَ لِيُقْطَعَ رَأْسُهُ نَادَى مُنَادٍ مِنْ قِبَلِ رَبِّ الْعِزَّةِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مِنْ بُطْنَانِ الْعَرْشِ فَقَالَ أَلَا أَيَّتُهَا الْأُمَّةُ الْمُتَحَيِّرَةُ الظَّالِمَةُ بَعْدَ نَبِيِّهَا لَا وَفَّقَكُمُ اللَّهُ لِأَضْحًى وَ لَا فِطْرٍ قَالَ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لَا جَرَمَ وَ اللَّهِ مَا وُفِّقُوا وَ لَا يُوَفَّقُونَ أَبَداً حَتَّى يَقُومَ ثَائِرُ الْحُسَيْنِ علیه السلام (۱).

**[ترجمه]مجالس صدوق: عبدالله بن لطیف از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: چون حسین بن علی علیه السلام را با ضربت زدند و شتافتند تا سرش را ببرند، منادی از میانه عرش از طرف پروردگار صاحب عزت ندا داد و گفت: ای امتی که پس از پیامبر خود، سرگردان ستمکار شدید، خدا توفیق عید قربان و عید فطر را به شما ندهد. گوید: سپس امام صادق علیه السلام فرمود: از این رو به خدا توفیق آن را نیافتند و هرگز توفیق آن را نخواهند یافت تا اینکه خون‌خواه حسین علیه السلام قیام کند. - . امالی صدوق : ۱۰۱ -

**[ترجمه]

«۲»

الْعِلَلُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ لَطِيفٍ عَنْ رَزِينٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: مِثْلَهُ (۲).

**[ترجمه]علل الشرایع: رزین از امام صادق علیه السلام همین حدیث را روایت کرده است. - . علل الشرایع ۲ : ۷۶ -

**[ترجمه]

بیان

حمله الأكثر على أن المعنى أنه يشتبه الهلال فلا يوفقون لأعمال الفطر و الأضحى فی اليوم الواقعی فلا بد من حمله على الغالب أو على أن الاشتباه يقع أكثر مما سبق و الذی يخطر بالبال أن المراد أنهم لا يوفقون لإدراك الفطر و الأضحى مع إمام الحق إذ

العیـد إنمـا جعل لیفوز الناس بخـدمه الإمام علیه السـلام و یتعظوا بمواعظه و یسـمعوا منه أحکام دینهم فبعـد ذلک لم یظهر إمام علی المخـالفین و لم یوفقوا لإیقاع صـلاه العیـد مع إمام إما لاستیلاء المخالفین أو غیبه إمام المؤمنین و هو أظهر و لا یحتاج إلی تکلف.

ص: ۱۳۴

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۱۰۱.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۶.

**[ترجمه]بیشتر علما این حدیث را حمل بر این معنا کرده‌اند که امر هلال مشتبه می‌شود ـ هلال ماه پوشیده می‌ماند ـ پس موفق به کارهای عید فطر و عید قربان در روز واقعی نخواهند شد. پس ناگزیر باید آن را حمل بر غالب کنیم یا اینکه اشتباه بیش از پیش رخ می‌دهد. چیزی که به ذهن خطور می‌کند این است که مقصود این است که آنان موفق به درک عید فطر و قربان با امام حق نمی‌شوند، زیرا عید قرار داده شده تا مردم به خدمت امام علیه السلام نائل شوند و با موعظه‌هایش پند گیرند و احکام دینشان را از ایشان بشنوند. پس بعد از آن اتفاق، هیچ یک از امامان بر مخالفان ظاهر نشده و آنان توفیق نیافته‌اند که نماز عید را با امامی برپا دارند؛ حال یا به این دلیل است که مخالفان استیلا یافتند یا به سبب غیبت امامِ مؤمنان است که این دلیل آشکارتر بوده و نیازی به تکلف ندارد.

**[ترجمه]

«۳»

الْعِلَلُ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ مَا مِنْ عِيدٍ لِلْمُسْلِمِينَ أَضْحًى وَ لَا فِطْرٍ إِلَّا وَ هُوَ يَتَجَدَّدُ فِيهِ لِآلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله حُزْنٌ قُلْتُ فَلِمَ قَالَ لِأَنَّهُمْ يَرَوْنَ حَقَّهُمْ فِي يَدِ غَيْرِهِمْ (۱).

**[ترجمه]علل الشرایع: حنّان بن سدیر از عبد اللَّه بن دینار، از امام باقر علیه السّلام نقل کرده که آن جناب فرمودند: ای عبد اللَّه! هیچ عیدی برای مسلمین نمی آید چه قربان و چه فطر مگر آنکه برای آل محمّد علیهم السّلام حزن و اندوه تجدید می شود. عبد اللَّه می گوید: عرضه داشتم برای چه؟ فرمودند: چون می بینند که حقّشان در دست دیگری است. - . علل الشرایع ۲ : ۷۶ -

**[ترجمه]

بیان

حزنهم علیهم السلام لیس لحب الجاه و الرئاسه بل للشفقه علی الأمه حیث یرون الناس فی الحیره و الضلاله و لا یمکنهم هدایتهم أو لأنه یفوت عنهم بعض الأمور الذی أمروا به اضطرارا و هذا مما یوجب الحزن و إن کان ثوابهم فی تلک الحال أکثر کما أن من فاتته صلاه اللیل لنوم أو عذر یتحسر لذلک مع أنه یثاب بهذه الحسره أکثر من ثواب أصل الفعل و الأول أظهر و ربما یؤید ما ذکرنا فی الخبر الأول.

**[ترجمه]حزن و اندوه آل محمد علیهم السلام به خاطر محبت مقام و ریاست‌طلبی نیست بلکه به جهت دلسوزی بر امت است زیرا مردم را می‌بینند که در سرگردانی و گمراهی به سر می‌برند و امکان هدایت آنان وجود ندارد. یا اینکه از روی ناچاری برخی کارهای که بدان امر شده بودند، از دستشان می‌رود و این چیزی است که موجب حزن و اندون می‌شود هرچند که پاداش آن‌ها در این وضعیت بیشتر است، همان‌گونه که کسی که به خاطر خواب یا عذری نماز شب از دستش برود، برای

آن افسوس می‌خورد با وجود اینکه با این افسوس خوردن پاداشی بیشتر از پادش اصل عمل دریافت می کند. و معنای اول آشکارتر است و چه بسا آنچه را در حدیث اول آوردیم، تایید می کنند.

**[ترجمه]

«۴»

الْعِلَلُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ السَّيَّارِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الرَّازِيِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام قَالَ: قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا تَقُولُ فِی الْعَامَّهِ فَإِنَّهُ قَدْ رُوِیَ أَنَّهُمْ لَا یُوَفَّقُونَ لِصَوْمٍ فَقَالَ لِی أَمَا إِنَّهُمْ قَدْ أُجِیبَتْ دَعْوَهُ الْمَلَکِ فِیهِمْ قَالَ قُلْتُ وَ کَیْفَ ذَلِکَ جُعِلْتُ فِدَاکَ قَالَ إِنَّ النَّاسَ لَمَّا قَتَلُوا الْحُسَیْنَ بْنَ عَلِیٍّ علیه السلام أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَلَکاً یُنَادِی أَیَّتُهَا الْأُمَّهُ الظَّالِمَهُ الْقَاتِلَهُ عِتْرَهَ نَبِیِّهَا- لَا وَفَّقَکُمُ اللَّهُ لِصَوْمٍ وَ لَا فِطْرٍ.

وَ فِی حَدِیثٍ آخَرَ: لِفِطْرٍ وَ لَا أَضْحًی (۲).

**[ترجمه]علل الشرایع: محمّد بن اسماعیل رازی، از امام جواد علیه السّلام، راوی می گوید: عرض کردم فدایت شوم: در باره عامّه چه می فرمایید، چه آنکه روایتی را شنیده ایم که ایشان موفّق به روزه نمی شوند آیا این روایت صحیح است؟ حضرت به من فرمودند: توجّه کن دعاء ملک و فرشته در باره ایشان به اجابت رسیده. عرض کردم: فدایت شوم چه دعایی؟ حضرت فرمودند: هنگامی که حضرت حسین بن علی صلوات اللّه علیهما را شهید کردند حق تعالی فرشته ای را مأمور ساخت که نداء کند: ای امّت ظالم و قاتل عترت پیامبر، خدا شما را برای روزه و درک فطر موفق نکند.

و در حدیث دیگر آمده است که خدا شما را برای درک فطر و قربان موفّق نکند. - . علل الشرایع ۲ : ۷۵ -

**[ترجمه]

بیان

هذا الخبر لا ینافی ما ذکرنا فی الخبر الأول لأن الصوم أیضا مع الإمام الظاهر أکمل و أفضل و منه علیه السلام یؤخذ أحکامه و آدابه و تقام معه الفرائض المکمله له و العامه لعدم الولایه لا یصح منهم الصوم و یفطرون قبل محله علی المشهور و یوقعون ما یفسده غالبا و هذا أنسب بالعموم المستفاد من النکره فی سیاق النفی.

ص: ۱۳۵

۱- ۱. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۶.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۵.

**[ترجمه]این حدیث با آنچه در حدیث اول ذکر کردیم منافاتی ندارد، زیرا روزه نیز با امام ظاهر، کامل‌تر و بافضیلت‌تر است و از امام علیه السلام احکام و آداب روزه گرفته می‌شود و همراه با او فریضه‌هایی که مکمل روزه هستند، انجام می‌شود. و عامه به دلیل عدم ولایت، روزه آنان درست نیست و مشهور است که پیش از رسیدن به وقتش افطار می‌کنند و غالبا کارهایی می‌کنند که عید را تباه می‌کند و این معنا به دلیل عموم مستفاد از نکره در سیاق نفی مناسب‌تر است.

**[ترجمه]

«۵»

نَهْجُ الْبَلَاغَهِ: قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فِی بَعْضِ الْأَعْیَادِ إِنَّمَا هُوَ عِیدٌ لِمَنْ قَبِلَ اللَّهُ تَعَالَی صِیَامَهُ وَ شَکَرَ قِیَامَهُ وَ کُلُّ یَوْمٍ لَا یُعْصَی اللَّهُ فِیهِ فَهُوَ یَوْمُ عِیدٍ(۱).

**[ترجمه]نهج البلاغهٔ: امیرالمومنین علی علیه السلام در یکی از روزهای عید فرمود: این عید، برای کسی است که خدا روزه‌اش را پذیرفته و نماز او را ستوده است. و هر روز که خدا در آن

نافرمانی نشود، آن روز عید است. -. نهج البلاغهٔ : حکمت : ۴۲۸ -

**[ترجمه]

بیان

إنما هو عید أی یوم سرور أو یوم منفعه و فائده و عائده.

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۴۲۸ من قسم الحکم.

**[ترجمه]«انّما هو عید» یعنی روز شادی یا روز منفعت و سود و درآمد .

**[ترجمه]

باب ۶ صلاه الکسوف و الخسوف و الزلزله و الآیات

الآیات

الحج: یا أَیُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّکُمْ إِنَّ زَلْزَلَهَ السَّاعَهِ شَیْ ءٌ عَظِیمٌ (۱)

الطور: وَ إِنْ یَرَوْا کِسْفاً مِنَ السَّماءِ ساقِطاً یَقُولُوا سَحابٌ مَرْکُومٌ (۲)

ص: ۱۳۷

۱- ۱. الحجّ: ۱.

۲- ۲. الطور: ۴۴، و الکسف جمع الکسفه و هی علی ما فی اللسان: القطعه مما قطعت، فیکون المراد قطعات من الصخور و الجبال التی قطعت من احدی السماوات تمر علی الأرض فتسقط علیها احیانا، علی ما مر فی ص ۳۶ من أن المراد بالسماء هی السیارات التی تسبح حول الشمس و قد جعلت شدادا کالصخور و الجبال التی نراها علی الأرض، و قد سقط من تلک الاحجار السماویه عدد کثیر بین کبیر و صغیر: و أشبه ما سقط علی الأرض بلفظ الآیه الکریمه ما حدث فی القرن الخامس فی مدینه کریما من ایطالیا أن أظلم الجو فی نصف النهار و جاءت سحابه معتمه فغطت السماء و ظهر فی هذا الظلام شبه طاوس ناری عظیم طائر فوق المدینه، ثمّ تحول بسرعه الی هرم عظیم یقطع الجو بسرعه، و اذ ذاک حدثت بروق و رعود و فی اثنائها سقطت علی وجه السهل صخور یبلغ وزن بعضها أکثر من ۱۶ رطلا(دائره الوجدی ج ۷ ص ۵۱۱) فعلی هذا لا- ترتبط الآیه الکریمه بصلاه الآیات فان نزول الاحجار و سقوطها لیس من آیات قرب الساعه، نعم کان علی المصنّف العلامه قده أن یذکر أمثال قوله تعالی:« یَوْمَ تَمُورُ السَّماءُ مَوْراً وَ تَسِیرُ الْجِبالُ سَیْراً» الطور: ۹، و فیها إشاره الی زلزله الأرض و قوله تعالی:« فَإِذا بَرِقَ الْبَصَرُ وَ خَسَفَ الْقَمَرُ وَ جُمِعَ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ» القیامه ۷، و فیها اشاره الی خسوف القمر، و قوله تعالی:« إِذَا الشَّمْسُ کُوِّرَتْ وَ إِذَا النُّجُومُ انْکَدَرَتْ» التکویر: ۱ و فیها إشاره الی انکساف الشمس، و غیر ذلک من آیات قرب الساعه.

الزلزال: إِذا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزالَها(۱).

**[ترجمه]ــ حج: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَه السَّاعَهِ شَیْءٌ عَظِيمٌ. - . حج / ۱ -

{ای مردم، از پروردگار خود پروا کنید، چرا که زلزله رستاخیز امری هولناك است.}

ــ طور: وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاء سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ.

{و اگر پاره سنگی را در حال سقوط از آسمان ببینند می گویند: «ابری متراکم است.»}

ــ زلزال: إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا. - . زلزال / ۱ -

{آن گاه که زمین به لرزش [شدید] خود لرزانیده شود.}

**[ترجمه]

تفسير

وَ إِنْ يَرَوْا كِسْفاً أی قطعه مِنَ السَّماءِ ساقِطاً يَقُولُوا سَحابٌ مَرْكُومٌ المركوم الموضوع بعضه على بعض يعنى إن عذبناهم بسقوط بعض من السماء عليهم لم يتنبهوا عن كفرهم و قالوا هو قطعه من السحاب فيدل على ذم من لم يتنبه من الآيات السماويه و لم يتب بعدها و لم يقلع عن المعاصی و لم يتضرع إلى الله تعالى لكشفها

كَمَا رَوَى الْبَرْقِيُ (۲)

وَ الْمُفِيدُ(۳) بِسَنَدَيْهِمَا عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ هَلْ يُكْرَهُ الْجِمَاعُ فِی وَقْتٍ مِنَ الْأَوْقَاتِ وَ إِنْ كَانَ حَلَالًا قَالَ نَعَمْ مَا بَيْنَ طُلُوعِ الْفَجْرِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ مِنْ مَغِيبِ الشَّمْسِ إِلَى مَغِيبِ الشَّفَقِ وَ فِی الْيَوْمِ الَّذِی تَنْكَسِفُ فِيهِ الشَّمْسُ وَ فِی اللَّيْلَهِ الَّتِی يَنْكَسِفُ

ص: ۱۳۸

۱- ۱. الزلزال: ۱.

۲- ۲. المحاسن: ۳۱۱ بتفاوت.

۳- ۳. الاختصاص: ۲۱۸، و هذا على ما كان يذهب إليه المصنّف العلامه قدّس سرّه أن كتاب الاختصاص للشيخ المفيد، و الذی ظهر لی أنّه كان بياضا لبعض علمائنا الاقدمين ينظر فی كتب الاصحاب يكتب فيه ما وجده طريفا فريدا منها، تراه تاره ينقل الحديث بلفظه و سنده من كتب الشيخ المفيد، و تاره من كتب الصدوق رحمهما اللّه، كما أنّه قد نقل فی ص ۲۵۲- ۲۵۳ من كتاب التكليف للشلمغانی المعروف بفقه الرضا عليه السلام بابا كاملا فی السخاء و السماحه بلفظه.(راجع ص ۴۹ من كتاب التكليف). كما أنّه قد ذكر المؤلّف العلامه فی مقدّمه البحار ج ۱ ص ۲۷، أنه كان مكتوبا على عنوان النسخه العتيقه من هذا

الكتاب(كتاب مستخرج من كتاب الاختصاص تصنيف أبى على أحمد بن الحسين بن أحمد بن عمران رحمه اللّه) و هذا يشهد بما ذكرنا، أيضا و قد مر فى ج ٧١ ص ٣٥۴ كلام فى ذلك. و كيف كان ترى هذا الحديث فى الكافى ج ۵ ص ۴۵٨، طبّ الأئمّه: ١٣١، و أخرجه المؤلّف العلامه فى ج ١٠٣ من هذه الطبعه باب آداب الجماع.

فِيهَا الْقَمَرُ وَ فِي الْيَوْمِ وَ اللَّيْلَهِ الَّتِي تَكَونُ فِيهَا الرِّيحُ السَّوْدَاءُ وَ الرِّيحُ الْحَمْرَاءُ وَ الرِّيحُ الصَّفْرَاءُ وَ فِي الْيَوْمِ وَ اللَّيْلَهِ الَّتِي تَكَونُ فِيهَا الزَّلْزَلَهُ وَ لَقَدْ بَاتَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عِنْدَ بَعْضِ نِسَائِهِ فِي لَيْلَهٍ انْكَسَفَ فِيهَا الْقَمَرُ فَلَمْ يَكُنْ فِي تِلْكَ اللَّيْلَهِ مَا يَكُونُ مِنْهُ فِي غَيْرِهَا حَتَّى أَصْبَحَ فَقَالَتْ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ- أَ لِبُغْضٍ هَذَا مِنْكَ فِي هَذِهِ اللَّيْلَهِ قَالَ لَا وَ لَكِنْ هَذِهِ الْآيَهُ ظَهَرَتْ فِي هَذِهِ اللَّيْلَهِ فَكَرِهْتُ أَنْ أَتَلَذَّذَ وَ أَلْهُوَ فِيهَا وَ قَدْ عَيَّرَ اللَّهُ تَعَالَى أَقْوَاماً فِي كِتَابِهِ فَقَالَ وَ إِنْ يَرَوْا كِسْفاً مِنَ السَّماءِ ساقِطاً يَقُولُوا سَحابٌ مَرْكُومٌ- فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَ يَلْعَبُوا- حَتَّى يُلاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ثُمَّ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام وَ ايْمُ اللَّهِ لَا يُجَامِعُ أَحَدٌ فَيُرْزَقُ وَلَداً فَيَرَى فِي وَلَدِهِ ذَلِكَ مَا يُحِبُّ.

و قد مر تفسير سائر الآيات و الغرض من إيرادها بيان أنها من آيات الساعه(۱)

ص: ۱۳۹

۱- ۱. و من الآيات التى تتعلق بالباب، بل هى أساس الحكم لصلاه الآيات قوله عز من قائل:« اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَ انْشَقَّ الْقَمَرُ» الى آخر السوره حيث يجعل انشقاق القمر من دلائل قرب الساعه و يعده آيه، ثمّ يرد فيها بآيه الطوفان لقوم نوح، و الريح الصرصر لقوم عاد، و الصيحه لقوم ثمود، و امطار الحصباء لقوم لوط، و اغراق اليم لال فرعون، و يعد كل واحده منها آيه للعذاب على حده. و انما كان انشقاق القمر من علامات الساعه، لان الساعه- على ما يظهر من تضاعيف آيات اللّه- انما تقوم بطريان هذه الاحداث: ينفجر القمر و يتصدع صخورها و جبالها فيتخلى ما فيها من موادها المذابه ترى ورده كالدهان: تاره أحمر و اخرى أصفر و أزرق كما قال عزّ و جلّ:« فَإِذَا انْشَقَّتِ السَّماءُ فَكانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهانِ»، كما أن الأرض انما تقوم الساعه عليها كذلك قال اللّه عزّ و جلّ:« إِذَا السَّماءُ انْشَقَّتْ وَ أَذِنَتْ لِرَبِّها وَ حُقَّتْ وَ إِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ وَ أَلْقَتْ ما فِيها وَ تَخَلَّتْ وَ أَذِنَتْ لِرَبِّها وَ حُقَّتْ» الانشقاق: ۱- ۵، و لا تحصل ذلك بالارض الا بصيحه قارعه تقرع الاسماع كما قال عزّ و جلّ:« الْقارِعَةُ مَا الْقارِعَةُ وَ ما أَدْراكَ مَا الْقارِعَةُ: يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَراشِ الْمَبْثُوثِ وَ تَكُونُ الْجِبالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ» و انما كان انشقاق القمر دليلا على اقتراب الساعه، لان انفجاره و انفطاره لا يكون الا بتقشف قشره بأن تنحبس الغازات الملتهبه من مواد مذابها و تتكثف الى أن تغلب على مقاومه القشر فتخرج بانفجار و تصدع و زلزله و رجه فى أرضها و صيحه و دخان و أحيانا اشتعال نار فى جوها المحيط بها، الا أن تلك الحوادث تكون خفيفه عند ما كان تقشف القشر يسيرا و أمّا إذا مضى برهه من الدهر و صار التقشف و التحجر فى سطحها ضخيمه، تكون تلك الحوادث شديده بحيث قد يتصدع الكره فلقتين كما كان من انشقاق القمر على عهد رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و أخبر به القرآن الكريم. فاذا مر على ذلك أيضا برهه من الدهر بحيث تصلب سطح القمر و لم يقدر الغازات الملتهبه أن يصدعه و يخرج من خلاله، تنحبس الغازات بشده و تنكثف ثمّ تتكثف الى أن يوحى اللّه عزّ و جلّ إليه بالانصداع، فينصدع و يتخلى بما فيها لشده الانفجار، كما قال عزّ و جلّ بالنسبه الى الأرض:« يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبارَها بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحى لَها». فاذ قد مضى البرهه الأولى و تصدع القمر على عهد رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله، و هو نبى آخر الزمان فكأنها قدمت رجلا و اقتربت الى أجلها، فكم عسى أن يكون مدى البرهه الثانيه؟ يَسْئَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْساها، قُلْ إِنَّما عِلْمُها عِنْدَ رَبِّي لا يُجَلِّيها لِوَقْتِها إِلَّا هُوَ، ثَقُلَتْ فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ لا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً، يَسْئَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْها، قُلْ إِنَّما عِلْمُها عِنْدَ اللَّهِ وَ لكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ. و أمّا فقه الآيات: فقد تكرر فى تضاعيف السوره قوله عزّ و جلّ:« وَ لَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ»* أربع مرّات و هى الآيات ۱۷ و ۲۲ و ۳۲ و ۴۰. و معنى تيسير القرآن للذكر، على ما مر فى ج ۸۵ ص ۴، أن القرآن

قد جعل ذا قطعات مختلفه تلتئم كل قطعه منها فى حدّ نفسه بحيث يتداعى قراءه الآيه الأولى منها ذكرى الآيه الثانيه و هكذا، فيسهل ذكرها و قراءتها من حفظ، و مصداق هذه القطعات فى هذه السوره عند تمام قوله عزّ و جلّ:« وَ لَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ»* و فى سائر السور الكريمه عند ما يتم مفاد جمله منها بعد جمله على حدّ ما كان ينزل على نبى اللّه صلى الله عليه و آله نجوما: نجما نجما. و مفاد قوله عزّ و جلّ« فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ»* الترغيب فى الصلاه، فان تيسير القراءه انما كان لاجل حفظ القرآن و قراءته فى الصلاه من ذكر، و لذلك سن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله عند وقوع احدى الآيات المذكوره: انشقاق القمر،(و هى من آيات الساعه، فتكون سائر الآيات التى تكون علما للساعه مثله على ما عرفت فى صدر الكلام، من خسوف القمر و الشمس و زلزله الأرض) و هكذا الطوفان و الريح الصرصر و الصيحه السماويه و امطار الحصباء و فيضان اليم بالاغراق(مما يكون فيه العذاب الإلهى) صلاه، و جعل فى كل ركعه منها خمس ركوعات: أربعا منها عند قراءه قوله عزّ و جلّ« وَ لَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ»* و الخامسه عند تمام السوره كملا على ما هو المعهود المسنون من اقتضاء كل سوره ركعه بعدها سجدتان. فعلى هذا، انما يجوز تقسيم سائر السور خمس قطعات فى هذه الصلاه- صلاه الآيات اذا كان على وجه ينطبق عليه قوله عزّ و جلّ:« وَ لَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ»* حيث كررها عند تمام جمله بعد جمله: قصه نوح ثمّ قصه هود ثمّ قصه صالح ثمّ قصه لوط فكل قطعه من سوره واحده تمّ بحثها و مفادها جمله واحده من حيث الصدر و الذيل، كانت قصصا أ و لم تكن، جاز قراءتها فى صلاه الآيات و الركوع بعدها، لكنه يجب عليه أن يتم السوره قبل الركوع الخامس ليصح له بعد ذلك سجدتان.

فلذا وجبت الصلاه فیها کما سیأتی.

**[ترجمه]«و ان یروا کسفاً» یعنی پاره سنگی را از آسمان در حال سقوط می بینند.می گویند:سحاب مرکوم {ابری متراکم است.} مرکوم یعنی برخی دیگر بر برخی دیگر قرار گرفته است. یعنی اگر با انداختن قسمتی از آسمان بر آنان عذابشان دهیم از کفرشان هشیار نشدند و گفتند آن پاره‌ای از ابر است. پس دلالت بر نکوهش کسانی دارد که از آیات آسمانی هشیار نمی گردند و پس از آن توبه نمی کند و از گناهان دست برنمی‌دارد و به درگاه خداوند برای برطرف شدن آن نیایش و زاری نمی کند .

همانطور که برقی – . المحاسن : ۳۱۱ – و مفید – . اختصاص : ۲۱۸، و این بر اساس آن چیزی است که مصنف علامه قدس سرّه بر این باور است که کتاب اختصاص نوشته شیخ مفید است. و آنچه برای من آشکار شده این است که برای برخی علمای پیشین روشن و واضح است که در کتاب‌های اصحاب می‌نگرند، چیزهایی در آن می‌نویسد که شگفت و بی‌نظیر است، می... بینی که یک بار حدیث را با لفظ و سندش از کتاب شیخ مفید نقل می کند و یک بار از کتاب‌های صدوق رحمهما الله نقل می کند همانگونه که در کتاب التکلیف شلمغانی معروف به فقه رضا علیه السلام ص ۲۵۲ _ ۲۵۳ بابی کامل را در موضوع سخاوت و بخشندگی با لفظ آن نقل کرده است. (مراجعه کنید به : کتاب التکلیف ص ۴۹)

و نیز مولف علامه در مقدمه بحار ج ۱ ص ۲۷ ذکر کرده که بر عنوان نسخه قدیمی این کتاب نگاشته شده «کتاب استخراج شده از کتاب اختصاص نوشته ابوعلی احمد بن حسین بن احمد بن عمران رحمه الله است» و این بر آنچه ما ذکر کردیم گواهی می‌دهد. و نیز در ج ۷۱ ص ۳۵۴ در این باره سخن گفته است.

و چگونه است این حدیث را در کافی ج ۵ ص ۴۵۸ ، طب الائمهٔ : ۱۳۱ می‌بینی و موالف علامه در ج ۱۰۳ از این چاپ باب آداب جماع تخریج کرده است. – از عبدالرحمن بن سالم از پدرش از امام باقر علیه السلام روایت کرده‌اند که گوید: به ایشان گفتم: آیا جماع با آنکه حلال است در بعض اوقات مکروه می باشد؟ فرمود: آری از طلوع صبح تا طلوع آفتاب و از غروب خورشید تا مغرب، و در روز خورشید گرفتگی، و در شب و روزی که باد سیاه و سرخ یا زرد می وزد، یا شب و روزی که در آن زلزله شود.

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم شبی که ماه گرفته بود در خانه یکی از همسرانش بسر برد، و چیزی بین آن‌ها واقع نشد، صبحگاه همسرش پرسید یا رسول اللّٰه مگر دیشب نسبت به من ناراحتی داشته اید؟ فرمود: نه ولی این آیه (خسوف) در این شب واقع شد و من نخواستم به لذت بپردازم، که خداوند اقوامی را در قرآن به این کار سرزنش فرمود: «وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ * فَذَرْهُمْ حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ» – . طور / ۴۴ _ ۴۵ – {و اگر پاره سنگی را در حال سقوط از آسمان ببینند می گویند: «ابری متراکم است.» پس بگذارشان تا به آن روزی که در آن بیهوش می افتند برسند.} سپس امام باقر علیه السلام فرمودند: به خدا سوگند کسی در این زمان ها که پیامبر آمیزش در آن‌ها را مکروه دانسته است آمیزش نمی کند و فرزندی روزی اش نمی شود که در آن فرزندش چیزی را که دوست می دارد ببیند.

و تفسیر آیات دیگر پیش‌تر بیان شد و هدف از آوردنشان این است که این دسته از آیات از نشانه‌های قیامت‌اند – . از جمله

آیاتی که به این باب ارتباط دارد و بلکه اساس حکم برای نماز آیات است این فرموده خداوند می‌باشد: «اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ» قمر/ ١{ نزدیک شد قیامت و از هم شکافت ماه} تا پایان سوره. چراکه شکافته شدن ماه را از دلایل نزدیکی قیامت قرار داده است و آن را نشانه‌ای به شمار آورده است و پس از آن نشانه طوفان برای قوم نوح و تندباد قوم عاد و فریاد مرگبار قوم ثمود و سنگ‌باران قوم لوط و غرق شدن در دریا برای آل فرعون را بیان فرموده است. و هر یک از آن‌ها را نشانه‌ای جداگانه برای عذاب به شمار آورده است.

در حقیقت شکافته شدن ماه از نشانه‌های قیامت است زیرا قیامت ـ بر اساس آنچه در لابه لای آیات الهی آشکار می گردد ـ با واقع شدن این رویدادها برپا می‌شود: ماه منفجر می‌شود و صخره‌ها و کوه‌هایش شکافته می‌شود و مواد مذاب موجود در آن تخلیه می‌شود و چرمی گلگون می‌بینی: یک بار سرخ، و یک بار زرد و یک بار آبی، همانطور که خداوند عزّ و جلّ می‌فرماید: «فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاء فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ» رحمن/ ٣٧{ پس آن گاه که آسمان از هم شکافد و چون چرم گلگون گردد.} همانطور که بر زمین نیز قیامت برپا می‌شود و خداوند می‌فرماید: «إِذَا السَّمَاء انشَقَّتْ *وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ * وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ * وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ * وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ» انشقاق / ١ ـ ۵ { آن گاه که آسمان ز هم بشکافد، و پروردگارش را فرمان بَرَد و [چنین] سِزَد. و آن گاه که زمین کشیده شود، و آنچه را که در آن است بیرون افکند و تهی شود، و پروردگارش را فرمان بَرَد و [چنین] سزد.} و این امر بر زمین حاصل نمی‌شود مگر با فریادی کوبنده که گوش‌ها را می‌کوبد، همانطور که خداوند عزّ و جلّ می‌فرماید: «الْقَارِعَةُ * مَا الْقَارِعَةُ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ * يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ * وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ» قارعه / ١ ـ ۵ {کوبنده، چیست کوبنده؟ و تو چه دانی که کوبنده چیست؟ روزی که مردم چون پروانه [های] پراکنده گردند، و کوه ها مانند پشمِ زده شده رنگین شود.}

و در واقع شکافته شدن ماه دلیلی برای نزدیکی قیامت است زیرا انفجار و از هم گسیخته شدن ماه، اتفاق نمی‌افتد مگر با کنده شدن پوسته‌اش به این صورت که گازهای ملتهب و شعله‌ور در مواد مذابشان حبس می‌شوند و متراکم می‌شوند تا جایی که بر مقاومت پوسته غلبه می‌کنند و با انفجاری بیرون می‌آیند و شکافته می‌شود. لرزه و تکانی در زمین آن ایجاد می‌شود و فریاد و دود و گاهی آتش سوزی در جوی که آن را احاطه کرده به وقوع می‌پیونند البته این رویدادها هنگامی که شکاف و چروک پوسته کم باشد، سبک است اما پس از گذشت برهه‌ای از زمان و پس از آن‌که شکاف و چروک و سخت شدن آن، ضخیم شد این رویدادها شدید شده به گونه‌ای که کره ماه به دو نیم شکافته می‌شود همانطور که در زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم ماه دو نیم شد و قرآن کریم از آن رویداد خبر داده است.

و نیز اگر برهه زمانی بر آن بگذرد به گونه‌ای که سطح ماه سخت و سفت شود و گازهای ملتهب نتوانند ماه را بشکافند و از آن بیرون آیند، بشدت جمع و متراکم شده سپس متراکم شده تا اینکه خدای عزّ و جلّ بدان وحی می کند که شکافته شود. پس شکافته می‌شود و به خاطر شدت انفجار هر چه در درون دارد بیرون می‌اندازد همانطور که خداوند عزّ و جلّ در رابطه با زمین می‌فرماید: «يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا * بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا» زلزله / ۴ ـ ۵ { آن روز است که [زمین] خبرهای خود را باز گوید. [همان گونه] که پروردگارت بدان وحی کرده است.}

پس هنگامی که مقطع زمانی اول سپری شد و ماه در زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شکافته شد و ایشان که پیامبر

آخر الزمان‌اند، گویی ماه یک قدم جلو آمده و به اجلش نزدیک شده است. پس چقدر امید است که مدت زمان برهه دوم باشد؟ «یَسْأَلُونَکَ عَنِ السَّاعَهِ أَیَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ رَبِّی لاَ یُجَلِّیهَا لِوَقْتِهَا إِلاَّ هُوَ ثَقُلَتْ فِی السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ لاَ تَأْتِیکُمْ إِلاَّ بَغْتَهً یَسْأَلُونَکَ کَأَنَّکَ حَفِیٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللّهِ وَلَکِنَّ أَکْثَرَ النَّاسِ لاَ یَعْلَمُونَ» اعراف / ۱۸۷{ از تو در باره قیامت می پرسند [که] وقوع آن چه وقت است؟ بگو: «علم آن، تنها نزد پروردگار من است. جز او [هیچ کس] آن را به موقع خود آشکار نمی گرداند. [این حادثه] بر آسمانها و زمین گران است، جز ناگهان به شما نمی رسد.» [باز] از تو می پرسند گویا تو از [زمان وقوع] آن آگاهی. بگو: «علم آن، تنها نزد خداست، ولی بیشتر مردم نمی دانند.».}

اما فقه آیات:

در لابه لای سوره قمر این سخن خداوند «وَلَقَدْ یَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّکْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّکِرٍ» {و قطعاً قرآن را برای پندآموزی آسان کردیم پس آیا پندگیرنده ای هست؟} چهار بار در آیه‌های ۱۷ و ۲۲ و ۳۲ و ۴۰ تکرار شده است.

و معنی «تیسیر القرآن للذکر» همانطور که در ج ۸۵ ص ۴ بیان کردیم این است که قرآن به صورت قطعات مختلفی قرار داده شده که هر قطعه از آن در جای خود التئام یافته به گونه‌ای که قرائت آیه اول آن، یادآوری آیه دوم را تداعی می کند و بر همین منوال ادامه آیات، که ذکر و قرائت هر قسمت حفظ آن را آسان نموده است. و مصداق این قطعات در این سوره در پایان سخن خداوند با این فرموده است: «وَلَقَدْ یَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّکْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّکِرٍ» و در دیگر سوره‌ها زمانی است که مفاد جمله‌ای از آن پس از جمله دیگر تمام می‌شود بر اساس آنچه بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به صورت آشکار نازل شده است.

و مفاد این فرموده خداوند «فهل من مدّکر» تشویق برای نماز است زیرا آسانی قرائت به جهت حفظ قرآن و قرائت آن در نماز از ذکر بوده است و برای همین رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در هنگام وقوع یکی از این آیات مذکور نماز سنت وضع نمود. که آن آیات شامل: شکافته شدن ماه و همچنین طوفان و تندباد و فریاد آسمانی و سنگ‌باران و طغیان دریا با غرق کردن. و در هر رکعت از آن پنج رکوع قرار داده است: چهار رکوع از آن با قرائت این فرموده خداوند: «وَلَقَدْ یَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّکْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّکِرٍ» و پنجمین آن با قرائت تمام سوره بنابر آنچه معروف و سنت است که هر سوره رکوعی دارد که پس از آن دو سجده است.

پس بر این اساس جایز است سوره‌های دیگر را در این نماز ــ نماز آیات ــ به پنج قطعه تقسیم کنیم هر گاه به صورتی باشد که با این فرموده خداوند ««وَلَقَدْ یَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّکْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّکِرٍ» منطبق گردد به گونه‌ای که با پایان جمله‌ای پس از جمله دیگر آن را تکرار کند: داستان نوح سپس داستان هود سپس داستان صالح سپس داستان لوط، هر کدام قطعه‌ای از یک سوره، هستند که بحث و مفاد آن از نظر ابتدا و ادامه، یک جمله شده است چه قصه باشد و چه قصه نباشد در نماز آیات و رکوع پس از آن جایز است اما می‌بایست پیش از رکوع پنجم سوره را به پایان رساند تا دو سجده پس از آن برایش درست باشد. - و به همین دلیل نماز خواندن در آن واجب است همانطور که بعدا بیان خواهد شد .

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

كِتَابُ الْمَسَائِلِ، وَ قُرْبُ الْإِسْنَادِ، بِسَنَدَيْهِمَا عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ

ص: ۱۴۰

مُوسَی علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ صَلَاهِ الْكَسُوفِ مَا حَدُّهُ قَالَ مَتَى أَحَبَّ وَ يَقْرَأُ مَا أَحَبَّ غَيْرَ أَنَّهُ يَقْرَأُ وَ يَرْكَعُ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ ثُمَّ يَسْجُدُ فِی الْخَامِسَهِ ثُمَّ يَقُومُ فَيَفْعَلُ مِثْلَ ذَلِكَ قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْقِرَاءَهِ فِی صَلَاهِ الْكُسُوفِ قَالَ تَقْرَأُ فِی كُلِّ رَكْعَهٍ بِفَاتِحَهِ الْكِتَابِ فَإِذَا خَتَمْتَ سُورَهً وَ قَرَأْتَ فِی أُخْرَى فَاقْرَأْ بِفَاتِحَهِ الْكِتَابِ وَ إِنْ قَرَأْتَ سُورَهً فِی رَكْعَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثٍ فَلَا تَقْرَأْ بِفَاتِحَهِ الْكِتَابِ حَتَّى تَخْتِمَ السُّورَهَ وَ لَا تَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فِی شَیْ ءٍ مِنْ رُكُوعِكَ إِلَّا الرَّكْعَهَ الَّتِی تَسْجُدُ فِيهَا.

ص: ۱۴۱

قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ صَلَاهِ الْكُسُوفِ هَلْ عَلَى مَنْ تَرَكَهَا قَضَاءٌ قَالَ إِذَا فَاتَتْكَ فَلَيْسَ عَلَيْكَ فِيهَا قَضَاءٌ(۱).

السَّرَائِرُ، نَقْلًا مِنْ جَامِعِ الْبَزَنْطِيِّ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: مِثْلَ الْأَسْئِلَهِ وَ الْأَجْوِبَهِ الثَّلَاثَهِ سَوَاءً(۲) إِلَّا أَنَّ فِيهِ إِذَا خَتَمْتَ سُورَهً وَ بَدَأْتَ فِي أُخْرَى وَ فِي كِتَابِ الْمَسَائِلِ بَعْدَ قَوْلِهِ وَ يَقْرَأُ وَ يَرْكَعُ وَ يَقْرَأُ وَ يَرْكَعُ وَ يَقْرَأُ وَ يَرْكَعُ (۳).

**[ترجمه]کتاب مسائل و قرب الاسناد: علی بن جعفر از برادرش موسی علیهما السلام نقل می کند که از ایشان در باره نماز کسوف پرسیدم که چگونه خوانده شود؟ فرمود: هر وقت دوست داشته باشد و چیزی می‌خواند که خوشایندش باشد جز اینکه قرائت می کند و چهار رکوع می کند و در رکوع پنجم به سجده می‌رود سپس بلند می‌شود و مانند رکعت اول را انجام می... دهد.

گوید: و از ایشان در باره قرائت در نماز کسوف پرسیدم. فرمود: در هر رکعت سوره فاتحه را می‌خوانی و چون سوره‌ای را به پایان بردی و شروع به قرائت سوره دیگر کردی، سوره فاتحه را بخوان و اگر در دو رکعت یا سه رکعت سوره‌ای را قرائت کردی، سوره فاتحه را نخوان تا اینکه آن سوره را به پایان رسانی، و در هیچ قسمت از رکوع نگو: سمع الله لمن حمده، مگر در رکوعی که در آن سجده می‌روی.

گوید: و از ایشان در باره نماز کسوف پرسیدم که آیا کسی که آن را ترک کند قضای نماز بر او واجب است؟ فرمود: اگر نماز از دست برود، قضایش بر تو واجب نیست. - . قرب الاسناد : ۹۹ -

سرائر: بزنطی از امام رضا علیه السلام مانند پرسش‌ها و پاسخ‌های سه‌گانه را به طوریکسان روایت می کند جز اینکه در آن است هر گاه در آن سوره‌ای را به پایان بردی و سوره دیگر را آغاز نمودی. و در کتاب مسائل پس از فرموده ایشان

**[ترجمه]

بيان

لا خلاف بين علمائنا في أن صلاه الآيات ركعتان و كل ركعه مشتمله على خمس ركوعات و سجدتين و المشهور أنه يجب في كل ركعه قراءه الفاتحه مع سوره كامله و أنه يجوز أن يقرأ قبل كل ركوع الحمد و سوره كامله و أن يبعض السوره على الركوعات الخمس أو أقل و إن الفاتحه لا بد أن تقرأ في ابتداء كل ركعه و بعد تمام السوره في الركوع الذي بعده و عند افتتاح سوره و قال ابن إدريس لا يجب تكرار الحمد مع إكمال السوره بل يستحب كما هو ظاهر خبر ابن سنان لكنه مؤول للأخبار الصحيحه الداله على وجوب تكرار الحمد عند ختم السوره و المشهور جواز التفريق في ركعه و التكرار في أخرى و الجمع في الركعه الواحده بين الإتمام و التبعيض و احتمل في الذكرى انحصار المجزي في سوره واحده أو خمس سور و كأنه لا وجه له و هل يجب إكمال سوره في الخمس قال العلامه في النهايه الأقرب ذلك و ما قربه أشهر و أقرب و لو جمع في ركعه بين الإتمام و التبعيض فهل يجوز له أن يسجد قبل إتمام السوره فيه وجهان و لعل الجواز أقرب و في جواز إتمامها بعد القيام من السجود وجهان لكن لا بد حينئذ من قراءه الحمد.

قال العلامه و الأقرب أنه یجوز أن یقرأ فی الخمس سوره و بعض أخری

ص: ۱۴۲

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۹۹ ط حجر.

۲- ۲. السرائر: ۴۶۹.

۳- ۳. المسائل المطبوع فی البحار ج ۱۰ ص.

فـإذا قـام إلى الثـانيه فالأـقرب وجوب الابتـداء بالحمـد لأنه قيام عن سـجود فوجب فيه الفاتحه ثم يبتـدئ بسوره من أولها ثم إما يكملهـا أو يقرأ بعضـها و يحتمـل ضـعيفا أن يقرأ من الموضع الـذى انتهى إليه أولاـ من غير أن يقرأ الفـاتحه لكن يجب أن يقرأ الحمد فى الثانيه إذ لا يجوز الاكتفاء بالحمد مره فى الركعتين انتهى.

و ذكر الشهيد أنه متى ركع عن بعض سوره تخير فى القيام بعده بين القراءه من موضع القطع و بين القراءه من أى موضع شاء من السوره و بين رفضها و قراءه غيرها و احتمل أيضا ما قربه العلامه من جواز إعاده البعض الذى قرأ من السوره أولا قال فحينئذ هل تجب قراءه الحمـد يحتمل ذلك لابتـدائه بسوره و يحتمل عدمه لأن قراءه بعضـها مجز فقراءه جميعها أولى هذا إن قرأ جميعها و إن قرأ بعضها فأشد إشكالا.

و تردد العلامه فى وجوب قراءه الحمد لو رفض السوره التى قرأ بعضـها من أن وجوب الحمد مشروط بإكمال السوره قبلها و من أنه فى حكم الإكمال قال الشـهيد و يجى ء ذلك فى العدول عن الموالاه فى السوره الواحده و لا يخفى أن فى أكثر هذه الصور إشـكالا لأـنه ورد فى الخبر فـإن نقصت من السوره شـيئا فـاقرأ من حيث نقصت (1) و هـذا يـدل على وجوب القراءه من موضـع القطع فيشكل العدول إلى غيره من السوره و غيرها و المتجه الاقتصار على موارد الروايه.

و أما القضاء فالمشـهور أنه إن علم بحصول الآيه المخوفه و ترك الصلاه يجب عليه القضاء و إن احترق بعض القرص سواء كان عامدا فى الترك أو ناسـيا و قال الشـيخ فى النهايه و المبسوط لا يقضـى الناسى ما لم يستوعب الاحتراق و هو اختيار ابن حمزه و ابن البراج و ظاهر المرتضى فى المصباح و الشيخ فى الجمل إيجاب القضاء مع احتراق جميع القرص و عدمه عند احتراق البعض و إن تعمد الترك

۱- ۱. فى حسـنه محمّـد بن مسـلم« فقال: ان قرأت سوره فى كل ركعه فاقرأ فاتحه الكتاب فان نقصت من السوره شـيئا فاقرأ من حيث نقصت و لا تقرأ فاتحه الكتاب» الحديث فى الكافى ج ۳ ص ۴۶۴، التهذيب ج ۱ ص ۲۹۹.

و الأخبـار مختلفه و هـذا الخبر مع صـحته فى سائر الكتب يـدل على عـدم وجوب القضاء مطلقا فيمكن حمل الأخبار الـداله على القضاء على الاستحباب و يمكن حمل هذا الخبر على عدم العلم و لا ريب أن العمل بالمشهور أحوط.

و اعلم أن أكثر أدله الطرفين مختصه بالكسوفين فلا تجرى فى غيرهما من الأخاويف فالقول بوجوب القضاء فيها أقوى لعمومات القضاء و إن كان فى عمومها بالنسـبه إلى غير اليوميه كلام أما لو جهلها و علم بها بعد خروج وقتها فالمشـهور بين الأصـحاب أنه لا قضاء فى الكسوفين إلا مع استيعاب القرص بل قال فى التـذكره إنه مـذهب الأصـحاب عدا المفيد و قال المفيد فى المقنعه إذا احـترق القرص كلـه و لم تكن علمت به حـتى أصبحت صـليت صـلاه الكسـوف جمـاعه و إن احـترق بعضه و لم تعلم به حـتى أصبحت

صليت القضـاء فرادى و لم يعلم مسـتنده و ظـاهر المرتضـى فى الانتصـار و على بن بـابويه و ابنه فى المقنـع و ابن الجنيـد و أبى الصـلاح وجوب القضاء مطلقا و الأول أقوى للأخبار الصـحيحه الـداله عليه و فى غير الكسوفين لا يجب القضاء على المشـهور و احتمل الشهيد فى الذكرى انسحاب الخلاف هاهنا و احتمل الشهيد الثانى وجوب القضاء هنا لعموم

قوله عليه السلام: من فاتته فريضه، و لعله أحوط.

و أما الزلزله فقد صرح فى التذكره بسقوطها فى صوره الجهل عملا بالأصل السالم عن المعارض و فيه نظر لأن عموم ما دل على وجوب الصـلاه للزلزله من غير توقيت و لاـ تقييـد بالعلم المقارن لحصولها معارض و لـذا قال فى النهايه و يحتمل فى الزلزله قويا الإتيـان بهـا لأـن وقتهـا العمر و قوله عليه السـلام متى أحب لعل المراد به عـدم كراهه إيقاعها فى الأوقات المكروهه كما قطع به الأصحاب و دلت عليه الأخبار و يحتمل أن يكون محمولا على سعه الوقت و لا يبعد أن يكون تصحيف متى وجب.

و اعلم أنه لاـ خلاـف فى وجوب الصـلاه للكسوفين و أما الزلزله فنقل فى التـذكره اتفاق الأصـحاب عليه و نسبه فى المعتبر إلى الأصحاب و قال فى الذكرى

و ابن الجنيد لم يصرح به لكن ظاهر كلامه ذلك و كذا ابن زهره و أما أبو الصلاح فلم يتعرض لغير الكسوفين و كذا سائر الآيات المخوفه المشهور وجوب الصلاه لها بل نقل فى الخلاف إجماع الفرقه عليه و فى النهايه و المبسوط ضم إلى الكسوفين و الزلازل الرياح المخوفه و الظلمه الشديده و قال فى الجمل صلاه الكسوف فريضه فى أربعه مواضع عند كسوف الشمس و خسوف القمر و الزلازل و الرياح السوداء المظلمه و نحوه قال ابن حمزه و قد عرفت أن أبا الصلاح لم يتعرض لذكر غير الكسوفين و الأظهر وجوبها للزلزله و جميع الأخاويف.

و لو انكسفت سائر الكواكب غير النيرين أو كسفهما بعضها فالذى استقربه العلامه فى التذكره و الشهيد فى البيان عدم الوجوب و احتمل فى الذكرى الوجوب (۱) و الأول أقوى لعدم فزع عامه الناس منها.

**[ترجمه]هیچ اختلافی میان علمای ما نیست در اینکه نماز آیات دو رکعت است و هر رکعت شامل پنج رکوع و دو سجده می‌باشد. و قول مشهور این است که در هر رکعت واجب است سوره فاتحه به همراه سوره کاملی قرائت شود و جایز است قبل از هر رکوع سوره حمد و سوره کاملی قرائت شود و اینکه بخشی از سوره یا کمتر را در پنج رکوع تقسیم شود. و اینکه سوره فاتحه باید در ابتدای هر رکعت و پس از پایان سوره در رکوعی که پس از آن است، قرائت شود. و ابن ادریس گوید: تکرار سوره حمد به همراه کامل کردن سوره واجب نیست بلکه مستحب است همانطور که ظاهر حدیث ابن سنان این را می‌رساند اما تاویل به احادیث صحیحی می‌شود که بر وجوب تکرار سوره حمد در هنگام اتمام سوره دلالت دارد.

و قول مشهور این است که تفریق در یک رکعت و تکرار در رکعت دیگر و اینکه در یک رکعت سوره را کامل یا بخشی از آن را بخوانی، جایز است. و در «الذکری» مجزی و کافی بودن را به یک سوره یا پنج سوره منحصر کرده است. و گویی این نظر چندان قابل اعتنا نیست. و آیا در رکوع پنجم باید سوره کامل شود؟ علامه در النهایة گفته است: نزدیک‌تر، همآن است و آنچه را علامه نزدیک تر دانسته است مشهورتر و نزدیک‌تر است و در صورتی که در یک رکعت بین خواندن سوره کامل یا بخشی از آن جمع شود آیا برای او جایز است که پیش از اتمام سوره سجده کند؟ در آن دو وجه است و شاید جایز بودن آن نزدیک‌تر (به صواب) باشد. و در جواز کامل کردن سوره (که از رکعت قبل مانده بود)پس از بلند شدن از سجده (در رکعت دوم)دو وجه و نظر وجود دارد، اما در این حالت باید حتماً سوره حمد را قرائت کرد.

علامه گفته است: نزدیک‌تر این می‌باشد که جایز است پیش از رکوع پنجم، یک سوره و قسمتی از سوره دیگر قرائت شود. پس وقتی برای رکعت دوم بلند شد، نزدیک‌تر این است که آغاز کردن با سوره حمد واجب است زیرا آن، قیام از سجده می‌باشد پس قرائت فاتحه در آن واجب است سپس شروع می کند به قرائت سوره‌ای از اولش سپس یا آن را کامل می‌خواند یا بخشی از آن را می‌خواند و به احتمال ضعیف می‌توان از جایی که در ابتدا بدان رسیده، قرائت کند بدون آنکه سوره فاتحه را بخواند. اما واجب است که در رکعت دوم سوره حمد را بخواند زیرا جایز نیست که در دو رکعت به یک بار خواندن حمد اکتفا شود. پایان نقل قول.

و الشهید ذکر کرده که هرگاه پس از خواندن بخشی از سوره رکوع کرد پس از بلند شدن از آن مختار است که یا از جایی که قطع کرده، قرائت سوره را ادامه دهد یا اینکه از هر جا که خواست سوره را قرائت کند و یا اینکه آن سوره را رها کرده و سوره دیگری را قرائت کند. و همچنین احتمال داده آن چیزی را که علامه بدان اقرار داشته مبنی بر اینکه جایز است قسمتی از

سوره را که در ابتـدا قرائت کرده تکرار کنـد. او گوید: پس در این هنگام آیا قرائت سوره حمد واجب است؟ از این جهت که سوره را از ابتـدا قرائت کرده، ممکن است واجب باشـد و از این جهت که قرائت بخشـی از سوره کفایت می کند ممکن اسـت واجب نباشـد. پس قرائت کل سوره شایسـته‌تر است و این درحالتی است که کل سوره را قرائت کنـد و اگر بخشـی از سوره را قرائت کند بسیار دارای اشکال است.

علامه تردیـد دارد در اینکـه قرائـت حمـد پس از رهـا کردن سـوره‌ای کـه بخشـی از آن را قرائـت کرده، واجب است چرا که وجوب قرائت سوره حمـد مشـروط به کامـل کردن سوره قبـل از آن است و آن در حکم کامل‌کردن سوره است. شـهید گفته است: و آن در عدول از موالات در یک سوره واحد می‌آید و پوشیده نیست که در بیشتر این حالت‌ها اشکال وجود دارد. زیرا در حـدیث وارد شـده:اگر از سوره چیزی را ناقص کردی، از جایی که ناقص کرده‌ای قرائت کن». - . در روایت حسـنه محمد بن مسـلم گوید: اگر سوره‌ای را در هر رکعت قرائت کردی، پس سوره فاتحه را بخوان و اگر چیزی از سوره را کاستی پس از جایی که ناقص کردی قرائت کن و سوره فاتحه را نخوان. حدیث در کافی ۳ : ۴۶۴ و التهذیب ۱ : ۲۹۹ -

و این بر وجـوب قرائت از جـایی که سـوره را قطع کرده‌ای، دلالـت دارد. پس عـدول به جـایی دیگر از سوره و سوره‌ای دیگر دارای اشکال است. انتخاب درست آن است که به موارد مذکور در روایت بسنده شود.

و اما در مورد قضا کردن، قول مشـهور این است که اگر حصول نشانه ترسـناک را دانست و نماز را ترک کرد باید آن را قضـا کنـد هر چند که قسـمتی از قرص خورشـید و ماه گرفته باشد، و تفاوتی نمی‌کند که نماز را عمدا ترک کرده یا آن را فراموش کرده باشد. و شـیخ در النهایهٔ و المبسوط گوید: کسی که نماز را فراموش کند تا زمانی که گرفتگی فراگیر نشده، نماز را قضا نمی‌کند. و این دیدگاه را ابن حمزه و ابن براج برگزیده‌اند. و ظاهر (فتوی) مرتضـی در مصـباح و شـیخ در الجمل واجب بودن قضـای نمـاز بـا گرفتگی همه قرص است و عـدم قضـای آن بـا گرفتگی بخشـی از آن است حتی اگر عمـدا آن را ترک کنـد. روایت‌هـا مختلف است و این حـدیث بـا وجود صـحت آن در دیگر کتـاب‌هـا بر این دلالت دارد که به صورت مطلق و در هر حالت قضا کردن نماز واجب نیست. پس می‌توان احادیثی که بر قضای نماز دلالت دارند را حمل بر اسـتحباب نمود و می‌توان این حدیث را حمل بر ندانستن کرد و هیچ شکی در این نیست که عمل کردن به قول مشهور احوط است.

و بـدان که اکثر دلیـل‌های دو طرف به گرفتگی ماه و خورشـید اختصاص دارد و در چیزهای ترسـناک دیگر جاری نمی‌گردد. پس نظر به واجب بودن قضـای نمـاز در آن به جهت دلیـل های عام بر قضا کردن نماز، قوی‌تر است هر چنـد که در عموم آن دلیلها نسبت به غیر نمازهای روزانه، جای بحث است. اما اگر آن را ندانـد و پس از سپری شدن وقت آن، بدان علم پیدا کند، قول مشـهور در میان اصـحاب این است که در گرفتگی ماه و خورشـید قضا نیست مگر اینکه قرص کاملا گرفته شود. حتی در التـذکره گویـد که آن، دیدگاه اصـحاب به جز مفید است. و مفید در المقنعه گوید: هرگاه قرص کاملا گرفته شود و تو از آن بی‌خبر باشـی تا اینکه صبح کنی، نماز کسوف را با جماعت می‌خوانی. و اگر قسمتی از قرص گرفته شود و از آن بی‌خبر باشی تا اینکه صـبح کنی، قضای نماز را فرادی می‌خوانی. و سـند آن شـناخته شده نیست. و ظاهر (فتوی) مرتضی در الانتصار و علی بن بابویه و پسرش در المقنع و ابن جنید و ابوصلاح، وجوب قضای نماز است مطلقا، که دیدگاه اول قوی‌تر است زیرا احادیث صحیحی که دلالـت بر آن دارد، وارد شـده است. و در غیر مـاه گرفتگی و خورشـید گرفتگی بنـا به قـول مشـهور قضـای نمـاز

واجب نیست و الشهید در الذکری کشیده شدن اختلاف در میان علما در این مساله را بیان کرده است. و الشهید ثانی وجوب قضا را در اینجا احتمال داده است به جهت عموم فرموده‌شان علیه السلام: «من فاتته فریضهٔ» (هر کس فریضه‌ای را از دست بدهد) و شاید آن احوط باشد.

و اما در مورد زلزله در التذکره صریحا اشاره کرده که در صورتی که آن را نداند قضا ساقط می‌شود به جهت عمل کردن به اصلی که از معارض و مخالف سالم است. و در این دیدگاه جای نقد و نظر است زیرا عموم آنچه بر وجوب نماز برای زلزله بدون تعیین وقت و مقید شدن با علم مقارن دلالت می‌کند مورد إعراض قرار گرفته به دلیل حصول آن . و بر این اساس در النهایهٔ ذکر شده: به احتمال قوی در زلزله قضا وارد می‌شود زیرا وقت زلزله، عمر انسان است. و فرموده امام علیه السلام: «متی احبَّ» (هر وقت دوست داشت) شاید مقصود از آن عدم کراهیت گذاشتن آن در اوقات مکروه است همانطور که اصحاب با قاطعیت آن را ذکر کرده‌اند و روایت‌ها بر آن دلالت دارند. و احتمال دارد که حمل بر فراخی وقت شود. بعید نیست که «متی أحب»تصحیف شده ی عبارت«متی وجب» (هنگامی که واجب گردد) باشد.

و بدان که در واجب بودن نمازِ ماه گرفتگی و خورشید گرفتگی هیچ جای اختلافی نیست. اما در ارتباط با زلزله، در التذکره اتفاق نظر اصحاب بر آن نقل شده است و در المعتبر آن را به اصحاب نسبت داده است و در الذکری گوید: و ابن جنید بدان تصریح نکرده اما ظاهر کلامش این را می‌رساند و نظرابن زهرهٔ نیز همین گونه است و اما ابوصلاح به غیر گرفتگی ماه و خورشید نپرداخته است. و همین طور در رابطه با دیگر نشانه‌های ترسناک (هولناک)، قول مشهور واجب بودن نماز در آن‌ها است حتی در الخلاف إجماع فرقه (شیعه) بر آن نقل شده و در النهایهٔ و المبسوط بادهای هولناک و تاریکی سخت(هولناک) را به ماه گرفتگی و خورشیدگرفتگی و زلزله‌ها ملحق کرده است. و در الجمل گوید: نماز کسوف در چهار جا واجب است: در هنگام خورشیدگرفتگی و ماه گرفتگی و زلزله‌ها و بادهای سیاه تاریک. و ابوحمزه نیز مانند آن را ذکر کرده است و دانستی که ابوصلاح به غیر گرفتگی ماه و خورشید نپرداخته است و آشکارتر این است که نماز در زلزله و همه پدیده‌های ترسناک واجب است.

و اگر دیگر ستاره‌های بی‌نور گرفته شوند یا برخی از آن برخی دیگر را بگیرند(بپوشانند)، دیدگاهی که علامه در التذکره و الشهید در البیان بر آن استقرار یافته‌اند، واجب نبودن نماز است و در الذکری وجوب نماز ذکر شده است - . وجوب از این فرموده خداوند است: «و اذا النجوم انکدرت» همانطور که در ص ۱۳۷ دانستی. - و دیدگاه اول به دلیل نترسیدن عموم مردم از آن، قوی‌تر است.

**[ترجمه]

«۲»

الْمُقْنِعُ،: إِذَا احْتَرَقَ الْقُرْصُ كُلُّهُ فَصَلِّهَا فِي جَمَاعَةٍ وَ إِنِ احْتَرَقَ بَعْضُهُ فَصَلِّهَا فُرَادَى (۲).

**[ترجمه]المقنع: هرگاه همه قرص گرفته شود نماز را با جماعت بگذار و اگر قسمتی از آن گرفته شود، نماز را فرادی

بخوان. - . المقنع : ۴۴ -

**[ترجمه]

بیان

یستحب فی صلاه الکسوف الجماعه عند علمائنا أجمع علی ما حکاه فی التذکره و تتأکد مع استیعاب القرص و نسب إلی الصدوق و أبیه هذا القول و لعله وصل إلیهما بذلک روایه نعم رَوَی الشَّیْخُ عَنِ ابْنِ أَبِی یَعْفُورٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا انْکَسَفَتِ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ فَإِنَّهُ یَنْبَغِی لِلنَّاسِ أَنْ یَفْزَعُوا إِلَی إِمَامٍ لِیُصَلِّیَ بِهِمْ وَ أَیُّهُمَا کُسِفَ بَعْضُهُ فَإِنَّهُ یُجْزِی الرَّجُلَ أَنْ یُصَلِّیَ وَحْدَهُ (۳).

و هذا لا یدل إلا علی ما قلنا من تأکد الاستحباب عند الاحتراق قال فی الذکری إن أرادا نفی تأکد الاستحباب مع احتراق بعض القرص فمرحبا بالوفاق و إن أرادا نفی استحباب الجماعه و ترجیح الفرادی طولبا بدلیل المنع.

ص: ۱۴۵

۱- ۱. و الوجوب هو المستأنس من قوله عزّ و جلّ:« وَ إِذَا النُّجُومُ انْکَدَرَتْ» علی ما عرفت فی ص ۱۳۷.

۲- ۲. المقنع: ۴۴ ط الإسلامیه.

۳- ۳. التهذیب ج ۱ ص ۳۳۵.

فائده

لو أدرک المأموم الإمام قبل الرکوع الأول فالظاهر أنه مدرک للرکعه و لو لم یدرکه حتی رفع رأسه فالظاهر فوات تلک الرکعه کما صرح به المحقق فی المعتبر و العلامه فی عده من کتبه اقتصارا فی الاکتفاء بفعل الغیر فی تأدیه الواجب علی ما دل علیه الدلیل و یؤیده أن الدخول معه فی هذه الحاله یستلزم تخلف المأموم عن الإمام إن تدارک الرکوع بعد سجود الإمام أو تحمل الإمام الرکوع إن رفض الرکوعات و سجد بسجود الإمام.

قال العلامه فی النهایه لو أدرک المأموم الإمام راکعا فی الأولی أدرک الرکعه و لو أدرکه فی الرکوع الثانی أو الثالث ففی إدراک تلک الرکعه إشکال فإن منعناه استحبت المتابعه حتی یقوم من السجود فی الثانیه فلیستأنف الصلاه معه فإذا قضی صلاته أتم هو الثانیه و یحتمل الصبر حتی یبتدئ بالثانیه و یحتمل المتابعه بنیه صحیحه فإذا سجد الإمام لم یسجد هو بل ینتظر الإمام إلی أن یقوم فإذا رکع الإمام أول الثانیه رکع معه عن رکعات الأولی فإذا انتهی إلی الخامس بالنسبه إلیه سجد ثم لحق الإمام و یتم الرکعات قبل سجود الثانیه انتهی.

و الاحتمال الأخیر و إن ورد نظیره فیمن زوحم فی الجمعه لکن فی القول به هنا إشکال و الأحوط ما ذکرنا أولا.

**[ترجمه]در نزد همه علمای ما مستحب است که نماز کسوف (آیات) به صورت جماعت خوانده شود بنابر آنچه در التذکره نقل کرده است. و با فراگیر شدن قرص، جماعت خواندن نماز موکّد است و این دیدگاه به صدوق و پدرش نسبت داده می... شود و شاید حدیثی در این زمینه به آن دو رسیده باشد.

بله، شیخ از ابن ابی یعفور از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: هرگاه خورشید و ماه گرفته شد شایسته است که مردم به سوی امام بشتابند تا برای آنان نماز بگذارد و در صورتی که هر کدام از ماه و خورشید دیگری را گرفت (پوشانید) اگر شخص به تنهایی نماز بخواند، مجزی و کافی است.

و این حدیث دلالت ندارد مگر بر آنچه که ما در باره تاکید استحباب در هنگام گرفتگی بیان کردیم. در الذکری گوید: اگر مقصودشان نفی تاکید استحباب با گرفتگی قسمتی از قرص باشد، پس هم‌عقیده هستیم، و اگر مقصودشان نفی استحباب جماعت خواندن نماز و ترجیح فرادی خواندن آن است، باید برای این منع دلیل بیاورند.

نکته اگر اقتدا کننده پیش از رکوع اول به امام برسد، وجه آشکار این است که او به رکعت رسیده است و اگر به او نرسیده باشد تا اینکه امام سرش را از رکوع بلند کند، آشکار این است که آن رکعت را از دست داده است همانطور که محقِق در المعتبر و علامه در چند تا از کتاب‌هایش بدان اشاره کرده‌اند تا به عمل دیگری در انجام واجب بر طبق آنچه دلیل بر آن دلالت می‌کند، بسنده شود. و اینکه وارد شدن با او در این حالت، مستلزم به جا ماندن ماموم از امام است، آن (نظر) را تایید می‌کند، در صورتی که پس از سجده امام رکوع را جبران نماید یا امام رکوع را تحمل کند اگر رکوع‌ها را رها کند، و او با سجده امام به سجده برود.

علامه در النهایهٔ گفته است: اگر مأموم به امام برسد درحالی که در رکوع اول است، به رکعت رسیده است و اگر در رکوع

دوم یـا سوم به او برسـد، در رسـیدن و احتسـاب آن رکعت اشـکال است؛ اگر از آن منع کنیم ادامه دادن و دنبال کردن (نماز) مستحب است تا اینکه از سجده دوم بلند شود، پس نماز را با او از سر بگیرد. و اگر نمازش را خواند، او رکعت دوم را به اتمام می‌رسانـد و محتمل است صبر کنـد تا دومی را آغاز نماید و احتمال دارد متابعت و ادامه دادن نماز با نیتی صـحیح جایز باشد. پس وقتی که امام سجده کرد، او سجده نمی‌برد بلکه منتظر می‌ماند تا امام بلند شود و وقتی که امام اولین رکوع رکعت دوم را انجام داد، او با امام برای رکوع‌های رکعت اول رکوع می‌کند و چون به رکوع پنجم ــ بر طبق رکوع او ــ رسید، سـجده می‌کند سپس به امام می‌رسد و پیش از سجده رکعت دوم رکوع‌ها را تمام می‌کند. پایان نقل قول.

اگر چه نظیر این احتمال اخیر در باره کسـی که در جمعه، تحت فشار و ضیق (وقت) است، وارد شده، اما در نظر گرفتن آن در اینجا دارای اشکال است و آنچه در ابتدا ذکر کردیم احوط است.

**[ترجمه]

«۳»

الْعِلَلُ (۱)، وَ الْمَجَالِسُ لِلصَّدُوقِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ مَاجِیلَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ عِيسَى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ ذَا الْقَرْنَيْنِ لَمَّا انْتَهَى إِلَى السَّدِّ جَاوَزَهُ فَدَخَلَ فِی الظُّلُمَاتِ فَإِذَا هُوَ بِمَلَكٍ قَائِمٍ عَلَى جَبَلٍ طُولُهُ خَمْسُ مِائَهِ ذِرَاعٍ فَقَالَ لَهُ الْمَلَکُ يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ أَ مَا كَانَ خَلْفَکَ مَسْلَکٌ فَقَالَ لَهُ ذُو الْقَرْنَيْنِ مَنْ أَنْتَ قَالَ أَنَا مَلَکٌ مِنْ مَلَائِكَهِ الرَّحْمَنِ مُوَكَّلٌ بِهَذَا الْجَبَلِ فَلَيْسَ مِنْ جَبَلٍ خَلَقَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَّا وَ لَهُ عِرْقٌ إِلَى هَذَا الْجَبَلِ فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ

ص: ۱۴۶

۱- ۱. علل الشرائع ج ۲ ص ۲۴۰.

أَنْ يُزَلْزِلَ مَدِينَهً أَوْحَی إِلَيَّ فَزَلْزَلْتُهَا(۱).

**[ترجمه]علل الشرایع - . علل الشرایع ۲ : ۲۴۰ - و

مجالس الصدوق: عبدالله بن حماد از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: وقتی ذو القرنین به سدّ رسید از آن جا گذشت و داخل وادی ظلمات شد و در آن جا به فرشته ای برخورد که بر روی کوهی ایستاده، طول آن فرشته پانصد ذراع بود. آن فرشته به ذو القرنین گفت: مگر پشت سر تو راهی نبود؟ ذو القرنین به او گفت: تو کیستی؟ گفت: فرشته ای از فرشتگان خدای رحمانم و موکّل این کوه می باشم، هیچ کوهی را خداوند نیافریده مگر رشته ای از آن به این کوه متّصل می شود و وقتی خداوند عزّ و جلّ بخواهد شهری را بلرزاند به من وحی می فرماید و من آن را به لرزه در می آورم. - . امالی صدوق : ۲۷۸ -

**[ترجمه]

بيان

ما كان خلفك مسلك تعجب من مسيره إلى هذا المكان مع سعه الدنيا خلفه أو تنبيه له على ترك الحرص في ملك الدنيا و يدل على أن الجبال متصله بعضها ببعض تحت الأرض و لذا صارت للأرض بمنزله الأوتاد و يؤيد هذا الوجه ما هو المشاهد عند الزلازل من ابتدائها من الجبال و كل ما كان أقرب إليها فالزلزله أشد فيها.

**[ترجمه]«ما کان خلفک مسلک» این عبارت تعجب فرشته را از این می‌رساند که ذو القرنین به این مکان رسیده است با وجود اینکه پشت سر او فراخی دنیا است یا اینکه هشداری به او است که حرص و طمع به مُلک دنیا را رها کند، و(حدیث) بر این دلالت دارد که کوه‌ها در زیر زمین به همدیگر متصل شده‌اند و از این جهت برای زمین به منزله اوتاد (میخ‌ها) شده است. و آنچه که در هنگام زلزله مشاهده می‌شود که از کوه‌ها شروع می‌شود، این توجیه را تایید می کند و هر چیزی که به کوه‌ها نزدیک‌تر باشد زلزله در آن سخت‌تر و شدیدتر است.

**[ترجمه]

«۴»

الْمَجَالِسُ، بِالْإِسْنَادِ الْمُتَقَدِّمِ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِنَّ الصَّاعِقَهَ لَا تُصِيبُ ذَاكِراً لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۲).

وَ مِنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْقَطَّانِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ السُّكَّرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَكَرِيَّا الْجَوْهَرِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَارَهَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الزَّلَازِلَ وَ الْكُسُوفَيْنِ وَ الرِّيَاحَ الْهَائِلَهَ مِنْ عَلَامَاتِ السَّاعَهِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ شَيْئاً مِنْ ذَلِكَ فَتَذَكَّرُوا قِيَامَ الْقِيَامَهِ وَ افْزَعُوا إِلَى مَسَاجِدِكُمْ (۳).

**[ترجمه]مجالس مفید: با همان سند پیشین گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: صاعقه به کسی که خداوند عزّ و جلّ را

ذکر می کند نمی‌رسد. - . امالی صدوق : ۲۷۸ -

و با همان اسناد از امام صادق از پدرشان علیهما السلام روایت شده که فرمود: زمین‌لرزه و ماه گرفتگی و خورشیدگرفتگی و بادهای سخت از نشانه‌های قیامت است. پس هرگاه چیز از آن‌ها را دیدید برپایی قیامت را به یاد آورید و به مساجد خود پناه ببرید. - . امالی صدوق : ۲۷۸ -

**[ترجمه]

«۵»

الْخِصَالُ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا فَشَتْ أَرْبَعَهٌ ظَهَرَتْ أَرْبَعَهٌ إِذَا فَشَی الزِّنَا ظَهَرَتِ الزَّلَازِلُ فَإِذَا أُمْسِکَتِ الزَّکَاهُ هَلَکَتِ الْمَاشِیَهُ وَ إِذَا جَارَ الْحُکَّامُ فِی الْقَضَاءِ أُمْسِکَ الْقَطْرُ مِنَ السَّمَاءِ وَ إِذَا خُفِرَتِ الذِّمَّهُ نُصِرَ الْمُشْرِکُونَ عَلَی الْمُسْلِمِینَ (۴).

وَ مِنْهُ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: أَرْبَعَهُ صَلَوَاتٍ یُصَلِّیهَا الرَّجُلُ فِی کُلِّ سَاعَهٍ صَلَاهٌ فَاتَتْکَ فَمَتَی ذَکَرْتَهَا أَدَّیْتَهَا وَ صَلَاهُ رَکْعَتَیْ طَوَافِ الْفَرِیضَهِ وَ صَلَاهُ الْکُسُوفِ وَ الصَّلَاهُ عَلَی الْمَیِّتِ هَؤُلَاءِ یُصَلِّیهِنَّ الرَّجُلُ فِی السَّاعَاتِ کُلِّهَا(۵).

ص: ۱۴۷

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۲۷۸.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۲۷۸.

۳- ۳. أمالی الصدوق ص ۲۷۸.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۲۴۲ تحقیق الغفاری.

۵- ۵. الخصال ج ۱ ص ۲۴۷.

وَ مِنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِئَابٍ وَ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ مَعاً عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنِ الرِّيَاحِ الْأَرْبَعِ الشَّمَالِ وَ الْجَنُوبِ وَ الدَّبُورِ وَ الصَّبَا وَ قُلْتُ لَهُ إِنَّ النَّاسَ يَذْكُرُونَ أَنَّ الشَّمَالَ مِنَ الْجَنَّةِ وَ الْجَنُوبَ مِنَ النَّارِ فَقَالَ إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ جُنُوداً مِنْ رِيَاحٍ يُعَذِّبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ مِمَّنْ عَصَاهُ وَ لِكُلِّ رِيحٍ مِنْهَا مَلَكٌ مُوَكَّلٌ بِهَا فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يُعَذِّبَ قَوْماً بِنَوْعٍ مِنَ الْعَذَابِ أَوْحَى إِلَى الْمَلَكِ الْمُوَكَّلِ بِذَلِكَ النَّوْعِ مِنَ الرِّيحِ الَّتِي يُرِيدُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا قَالَ فَيَأْمُرُهَا الْمَلَكُ فَتَهِيجُ كَمَا يَهِيجُ الأسف المغضب [الْأَسَدُ الْمُغْضَبُ] وَ لِكُلِّ رِيحٍ مِنْهَا اسْمٌ أَ مَا تَسْمَعُ

قَوْلَهُ عَزَّ وَ جَلَّ- كَذَّبَتْ عادٌ فَكَيْفَ كانَ عَذابِي وَ نُذُرِ-(۱)

وَ ذَكَرَ رِيَاحاً فِي الْعَذَابِ ثُمَّ قَالَ فالريح [فَرِيحُ] الشَّمَالِ وَ رِيحُ الصَّبَا وَ رِيحُ الْجَنُوبِ وَ رِيحُ الدَّبُورِ أَيْضاً تُضَافُ إِلَى الْمَلَائِكَةِ الْمُوَكَّلِينَ بِهَا(۲).

وَ مِنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الْغُسْلُ فِي سَبْعَةَ عَشَرَ مَوْطِناً إِلَى أَنْ قَالَ وَ غُسْلُ الْكُسُوفِ إِذَا احْتَرَقَ الْقُرْصُ كُلُّهُ فَاسْتَيْقَظْتَ وَ لَمْ تُصَلِّ فَاغْتَسِلْ وَ اقْضِ الصَّلَاةَ(۳).

**[ترجمه]الخصال: عبدالرحمن از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: هنگامی که چهار چیز شایع شود چهار چیز آشکار گردد: وقتی زنا شایع شود زلزله پدید آید، وقتی زکات داده نشود چارپایان تلف شوند، وقتی حاکم در قضاوت خود ستم کند آسمان از باریدن می ایستد، وقتی پیمان ذمّه (پیمانی که طبق آن به کافران امان داده شده) شکسته شود مشرکان بر مسلمانان غلبه کنند. - . الخصال ۱ : ۲۴۲ -

و با همان اسناد زرارة از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: چهار نمازند که در هر ساعت می توان خواند نمازی که از تو قضا شده پس هر وقت یادت آمد به جا بیاور، دو رکعت نماز طواف واجب، نماز کسوف ، نماز میت، این‌ها نمازهائی است که فرد در همه ساعات می خواند. - . الخصال ۱ : ۲۴۷ -

و با همان اسناد ابو بصیر می گوید: از امام باقر علیه السلام از بادهای چهارگانه شمال و جنوب و دبور(بادی که از پشت کعبه می وزد و وقتی رو به قبله باشی از پشت می وزد و خلاف باد صبا است که از مشرق می وزد) و صبا پرسیدم و به او گفتم: مردم می گویند: باد شمال از بهشت و باد جنوب از جهنم است. فرمود: همانا برای خداوند لشکریانی از بادهاست که به وسیله آن هر کس از گناهکاران را که بخواهد عذاب می کند و هر بادی فرشته ای دارد که موکّل آن است، وقتی خداوند خواست قومی را به نوعی عذاب کند به آن ملک موکّل آن نوع از بادی که می خواهد با آن هلاکشان سازد وحی می کند و آن فرشته به آن باد فرمان می دهد و آن مانند یک شیر خشمناک به هیجان درمی آید و هر بادی از آن‌ها نامی دارد، آیا سخن خداوند را نشنیده ای که فرمود: «كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ» - . قمر / ۱۸ - { عادیان به تکذیب پرداختند. پس چگونه بود عذاب و هشدارهای من؟} و بادهایی را در عذاب ذکر کرده، سپس فرمود: باد شمال و باد جنوب و باد صبا و باد دبور نیز به فرشتگانی که موکّل آن هستند، نسبت داده می شود. - . الخصال ۱ : ۲۶۰ -

و بـا همـان اسـناد محمـد بن مسـلم از امام باقر علیه السـلام روایت می‌کنـد که فرمود: غسل در هفـده جا وارد شـده تا آنجا که فرمود:و غسل کسوف هنگامی است که همه قرص گرفته باشـد و تو از خواب بیـدار شوی و هنوز نماز آیات نخوانـده ای پس غسل کن و نمازت را قضا کن. - . الخصال ۲ : ۵۰۸ -

**[ترجمه]

بیان

اختلف الأصحاب فی غسل قاضی الکسوف فقال الشیخ فی الجمل باستحبابه إذا احترق القرص کله و ترک الصلاه متعمدا و اقتصر المفید فی المقنعه و المرتضی فی المصباح علی الترک متعمدا و لم یذکر استیعاب الاحتراق و قال سلار بوجوب الغسل و الحال هذه و قد مر الکلام فیه فی أبواب الأغسال.

**[ترجمه]اصحاب در باره غسل کسی که نماز کسوف (آیات) را قضا می‌کند اختلاف نظر دارند. شیخ در الجمل گفته است اگر کُل قرص گرفته شود و نماز را عمـدا ترک کرده باشـد، مسـتحب است و مفیـد در المقنعه و مرتضـی در مصباح به ترک کردن عمدی بسـنده نموده‌اند و فراگیر شدن گرفتگی را ذکر نکرده‌اند و سلّار گفته است در این حالت غسل واجب است. در باب‌های غسل در این باره سخن گفتیم.

**[ترجمه]

«۶»

الْعِلَلُ، عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ یَحْیَی عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ

ص: ۱۴۸

۱- ۱. القمر: ۱۸.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۲۶۰.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۵۰۸ تحقیق الغفاری.

عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ الْأَرْضَ فَأَمَرَ الْحُوتَ فَحَمَلَتْهَا فَقَالَتْ حَمَلْتُهَا بِقُوَّتِی فَبَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ حُوتاً قَدْرَ شِبْرٍ فَدَخَلَتْ فِی مَنْخِرِهَا فَاضْطَرَبَتْ أَرْبَعِینَ صَبَاحاً فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ یُزَلْزِلَ أَرْضاً تَرَاءَتْ لَهَا تِلْکَ الْحُوتُ الصَّغِیرَهُ فَزَلْزَلَتِ الْأَرْضُ فَرَقاً(۱).

**[ترجمه]علل الشرایع: محمد بن سنان از کسی که برای او ذکر کرده از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: خداوند متعال زمین را آفرید سپس به ماهی امر فرمود آن را به پشت خود گرفته حمل نماید، ماهی گفت: با نیرو و قوّت خود آن را برداشته و حمل کردم، حق تعالی سپس ماهی کوچکی به قدر یک وجب را آفرید و آن ماهی کوچک داخل منفذ بینی آن ماهی بزرگ شد، ماهی تا چهل بامداد مضطرب بود و هر وقت خداوند متعال اراده کند زمین را بلرزاند ماهی کوچک را نازل کرده و فرو می فرستد بلافاصله زمین از ترس به لرزه در می آید. - . علل الشرایع ۲ : ۲۴۱ -

**[ترجمه]

بیان

الحوت مذکر کما صرح به اللغویون فتأنیثه فی هذا الخبر بتأویل الحوته أو السمکه و فی الفقیه (۲)

قدر فتر و هو بالکسر ما بین طرف الإبهام و السبابه و الفرق بالتحریک الخوف.

**[ترجمه]«الحوت» مذکر است همانطور که اهل لغت بدان اشاره کرده‌اند و تأنیث آن در این حدیث به تأویل «الحوتة» یا «السمکة» است. و در فقیه - . فقیه ۱ : ۳۴۲ - به جای «قدر شبر»، «قدر فتر» آمده است که با کسره به معنای فاصله میان دو انگشت ابهام و سبابه است. «الفرق» با حروف متحرک به معنای ترس است.

**[ترجمه]

«۷»

الْعِلَلُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ رَفَعَهُ إِلَی أَحَدِهِمْ علیهم السلام: أَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَمَرَ الْحُوتَ بِحَمْلِ الْأَرْضِ وَ کُلُّ بَلَدٍ مِنَ الْبُلْدَانِ عَلَی فَلْسٍ مِنْ فُلُوسِهِ فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ یُزَلْزِلَ أَرْضاً أَمَرَ الْحُوتَ أَنْ یُحَرِّکَ ذَلِکَ الْفَلْسَ فَیُحَرِّکُهُ وَ لَوْ رُفِعَ الْفَلْسُ لَانْقَلَبَتِ الْأَرْضُ بِإِذْنِ اللَّهِ (۳).

**[ترجمه]علل الشرایع: محمّد بن حسن صفّار به اسنادش به طور مرفوعه از امام باقر یا امام صادق علیهما السّلام نقل کرده که فرمود: خداوند تبارک و تعالی ماهی را امر نمود که زمین را به پشت خود حمل کرده و هر شهری از شهرها را روی پولکی از پولک هایش قرار داد و هر گاه حق تعالی اراده نمود نقطه ای از زمین را بلرزاند ماهی را امر نمود آن پولکی که نقطه مقصود روی آن قرار گرفته است را حرکت دهد و با حرکت دادن ماهی به آن پولک، آن نقطه از زمین به لرزه در می آید و اگر پولک را بلند می کرد، آن قسمت از زمین به اذن خدای عزّ و جلّ زیر و رو و واژگون می شد. - . علل الشرایع ۲ : ۲۴۱ -

**[ترجمه]

بیان

یمکن الجمع بین تلک الأخبار باجتماع تلک العلل عند الزلزله أو بأنها تکون علی هذه الوجوه مره لعله و مره لأخری کما ذکره فی الفقیه و یمکن أن یکون ترائی الحوت للزلزله الشامله لجمیع الأرض و رفع الفلس للزلزله الشدیده الخاصه ببعض البلاد و تحریک العرق للخاصه غیر الشدیده.

**[ترجمه]می‌توان این احادیث را با هم جمع نمود به این صورت که این علت‌ها در هنگام وقوع زلزله جمع می شوند یا اینکه با این وجوه زلزله یک بار بنا به علتی و یک بار بنا به علتی دیگر رخ دهد. همانطور که در فقیه آن را ذکر کرده است. و ممکن است دیدن ماهی برای زلزله فراگیر در همه زمین باشد و بلند کردن پولک برای زلزله شدید مخصوص برخی سرزمین‌ها باشد و به حرکت در آمدن استخوان یا رگ برای زلزله‌ای باشد که مختص به برخی سرزمین‌ها بوده و شدید نباشد.

**[ترجمه]

«۸»

الْعِلَلُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی الْعَطَّارِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ یَحْیَی الْأَشْعَرِیِّ عَنِ الْهَیْثَمِ بْنِ أَبِی مَسْرُوقٍ النَّهْدِیِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا رَفَعَهُ قَالَ: کَانَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام یَقْرَأُ- إِنَّ اللَّهَ یُمْسِکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولا وَ لَئِنْ زالَتا إِنْ أَمْسَکَهُما مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ کانَ حَلِیماً غَفُوراً(۴) یَقُولُهَا عِنْدَ الزَّلْزَلَهِ وَ یَقُولُ وَ یُمْسِکُ

۱- ۱. علل الشرائع ج ۲ ص ۲۴۱.

۲- ۲. الفقیه ج ۱ ص ۳۴۲.

۳- ۳. علل الشرائع ج ۲ ص ۲۴۱ و هکذا الحدیث الذی بعده.

۴- ۴. فاطر: ۴۱.

السَّماءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ (۱).

وَ مِنْهُ بِالْإِسْنَادِ الْمُتَقَدِّمِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام وَ شَكَوْتُ إِلَيْهِ كَثْرَةَ الزَّلَازِلِ فِي الْأَهْوَازِ وَ قُلْتُ تَرَى لَنَا التَّحَوُّلَ عَنْهَا فَكَتَبَ لَا تَتَحَوَّلُوا عَنْهَا وَ صُومُوا الْأَرْبِعَاءَ وَ الْخَمِيسَ وَ الْجُمُعَةَ وَ اغْتَسِلُوا وَ طَهِّرُوا ثِيَابَكُمْ وَ أَبْرِزُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَ ادْعُوا اللَّهَ فَإِنَّهُ يَرْفَعُ عَنْكُمْ قَالَ فَفَعَلْنَا فَأُمْسِكَتِ الزَّلَازِلُ قَالَ وَ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُذْنِبٌ فَيَتُوبُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ دَعَا لَهُمْ بِخَيْرٍ(۲).

وَ مِنْهُ بِالْإِسْنَادِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ الدَّيْلَمِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الزَّلْزَلَةِ مَا هِيَ قَالَ آيَةٌ قُلْتُ وَ مَا سَبَبُهَا قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَكَّلَ بِعُرُوقِ الْأَرْضِ مَلَكاً فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يُزَلْزِلَ أَرْضاً أَوْحَى إِلَى ذَلِكَ الْمَلَكِ أَنْ حَرِّكْ عُرُوقَ كَذَا وَ كَذَا قَالَ فَيُحَرِّكُ ذَلِكَ الْمَلَكُ عُرُوقَ تِلْكَ الْأَرْضِ الَّتِي أَمَرَهُ اللَّهُ فَتَتَحَرَّكُ بِأَهْلِهَا قَالَ قُلْتُ فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَمَا أَصْنَعُ قَالَ صَلِّ صَلَاةَ الْكُسُوفِ فَإِذَا فَرَغْتَ خَرَرْتَ سَاجِداً وَ تَقُولُ فِي سُجُودِكَ يَا مَنْ يُمْسِكُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولا وَ لَئِنْ زالَتا إِنْ أَمْسَكَهُما مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كانَ حَلِيماً غَفُوراً أَمْسِكْ عَنَّا السُّوءَ إِنَّكَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ(۳).

**[ترجمه]علل الشرایع: محمّد بن احمد از هیثم نهدی، نقل کرده که امیر المؤمنین علی علیه السلام در هنگام وقوع زلزله دو آیه ذیل را می‌خواند: «إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولا وَ لَئِنْ زالَتا إِنْ أَمْسَكَهُما مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كانَ حَلِيماً غَفُوراً» - . فاطر / ۴۱ - {همانا خدا آسمانها و زمین را نگاه می دارد تا نیفتند، و اگر بیفتند بعد از او هیچ کس آنها را نگاه نمی دارد اوست بردبار آمرزنده.} و «وَ يُمْسِكُ السَّماءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ » - . حج / ۶۵ - {و آسمان را نگاه می دارد تا [مبادا] بر زمین فرو افتد، مگر به اذن خودش [باشد]. در حقیقت، خداوند نسبت به مردم سخت رئوف و مهربان است.} - . علل الشرایع ۲ : ۲۴۱ -

و با همین اسناد از علی بن مهزیار نقل کرده که گفت: نزد امام جواد علیه السلام مکتوبی فرستادم و در آن از کثرت زلزله در اهواز شکایت کرده و عرض کردم: آیا صلاح می دانید از آن جا به مکان دیگری منتقل شویم؟ حضرت در جواب نوشتند: از آن جا منتقل نشوید، روزهای چهارشنبه و پنج‌شنبه و جمعه را روزه بگیرید و سپس غسل کرده و لباس های طاهر بپوشید و روز جمعه از منازل بیرون آمده و خدا را بخوانید و دعاء نمایید مسلّما حق تعالی آن را از شما بر طرف می کند .

راوی می گوید: ما همین کار را کردیم پس زلزله ها ساکت شدند و نیز امام علیه السّلام فرمودند: هر کس که از شما گنه کار است توبه و انابه نماید و دعای خیر نماید. - . علل الشرایع ۲ : ۲۴۲ -

و با همین اسناد از محمّد بن سلیمان دیلمی نقل کرده که وی گفت: از امام صادق علیه السّلام پرسیدم: زلزله چیست؟ فرمود: آیه و نشانه ای است. عرض کردم: سبب آن چیست؟ فرمود: خداوند تبارک و تعالی برای رشته های زمین فرشته ای را موکّل قرار داده و هر گاه بخواهد زمین را بلرزاند به آن فرشته وحی می کند فلان رشته و فلان رشته را حرکت بده، پس آن فرشته، رشته های زمین را که حق تعالی امر فرموده حرکت می دهد بلافاصله زمین با اهلش به حرکت و لرزه در می آیند. راوی می گوید: عرض کردم: وقتی چنین پیش آمد چه کار بکنم؟ حضرت فرمود: نماز کسوف (آیات) بخوان و وقتی از نماز فارغ شدی به سجده برو و در سجود بگو: یا من یمسک السّماوات وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولا وَ لَئِنْ زالَتا إِنْ أَمْسَكَهُما مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ

كانَ حَلِيماً غَفُوراً امسک عنّا السّوء إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ (ای کسی که آسمانها و زمین را از این که نابود شوند نگه می داری و اگر رو به زوال نهند گذشته از او هیچ کس آنها را محفوظ نتواند داشت که او بردبار و آمرزنده است بدی و شر را از ما دور بدار محقّقا تو بر هر چیزی قادر هستی). - . علل الشرایع ۲ : ۲۴۲ -

**[ترجمه]

بیان

فی الفقیه بعد قوله غَفُوراً یا من یُمْسِکُ السَّماءَ أَنْ تَقَعَ عَلَی الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ أمسک عنا إلخ (۴) قوله أَنْ تَزُولا- أی کراهه أن تزولا فإن الباقی فی بقائه یحتاج إلی مؤثر و حافظ أو یمنعهما أن تزولا لأن الإمساک منع إِنْ أَمْسَکَهُما أی ما أمسکهما مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ أی من بعد الله أو من بعد الزوال و من الأولی زائده و الثانیه للابتداء إِنَّهُ کانَ حَلِیماً غَفُوراً حیث أمسکهما و کانتا جدیرتین بأن تهدا هدا لأعمال العباد کما قال سبحانه تَکادُ السَّماواتُ یَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَ تَنْشَقُّ

۱- ۱. الحجّ: ۶۵.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۲۴۲.

۳- ۳. علل الشرائع ج ۲ ص ۲۴۲.

۴- ۴. الفقیه ج ۱ ص ۳۴۳.

الْأَرْضُ وَ تَخِرُّ الْجِبالُ هَدًّا أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمنِ وَلَداً(۱) أن تقع أی من أن تقع أو كراهه أن تقع بأن خلقها علی صوره متداعيه إلی الاستمساک إِلَّا بِإِذْنِهِ أی إلا بمشيته و ذلک يوم القيامه تتمه الآيه إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ كما مر و من رأفته و رحمته أن هيأ لهم أسباب الاستدلال و فتح عليهم أبواب المنافع و دفع عنهم أنواع المضار.

**[ترجمه]در فقيه - . فقيه ۱ : ۳۴۳ -

پس از فرموده ایشان: غفوراً، اینگونه آمده است: یا من یمسک السماء أن تقع علی الارض الا بإذنه أمسک عنّا. تا پایان آن. فرموده امام «أن تزولا» یعنی به خاطر کراهت از اینکه نابود شوند. زیرا چیزی که باقی می‌ماند برای بقا و ماندگاریش نیازمند دلیل و نگاه‌دارنده است. یا به این معنا که آسمان‌ها و زمین را از اینکه نابود شوند، بازمی‌دارد زیرا «امساک» به معنای بازداشتن است. «إن امسکهما» یعنی (ما امسکهما)نمی‌تواند آن‌ها را نگاه دارد. «من أحدٍ من بعدهِ» یعنی پس از خداوند یا پس از نابودی. «من» اول زائده و «من» دوم برای ابتدائیت است. «انّه کان حلیماً غفوراً» از این جهت که آنان را محفوظ نگاه‌داشت درحالی که به خاطر اعمال بندگان سزاوار بودند که به کلی ویران می‌شدند همانطور که خداوند سبحان فرموده است: «تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا * أَن دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا» - . مریم / ۹۰ _ ۹۱ - { چیزی نمانده است که آسمانها از این [سخن] بشکافند و زمین چاک خورَد و کوه ها به شدت فرو ریزند. از اینکه برای [خدای] رحمان فرزندی قایل شدند.}

«أن تقع» یعنی از اینکه بیفتد یا به خاطر کراهت از اینکه بیفتد به این صورت که آن را به گونه‌ای آفریده است که به گرفتن نیازمند است. «الاـ بإذنه» یعنی جز با مشیت او، که آن در روز قیامت است. توضیح تتمّه آیه «نَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ» همانطور است که پیش‌تر بیان شد و از جمله رأفت و رحمت خداوند این است که اسباب استدلال و درهای منفعت را برای آنان آماده کرده و انواع ضرر و زیان را از آنان دور کرده است.

**[ترجمه]

«۹»

الْعِلَلُ، بِالْإِسْنَادِ الْمُتَقَدِّمِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيِّ عَنِ الْبَزَنْطِيِّ عَنْ رَوْحِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ هَارُونَ بْنِ خَارِجَهَ رَفَعَهُ عَنْ فَاطِمَهَ علیها السلام قَالَتْ: أَصَابَ النَّاسَ زَلْزَلَهٌ عَلَی عَهْدِ أَبِي بَكْرٍ وَ فَزِعَ النَّاسُ إِلَی أَبِي بَكْرٍ وَ عُمَرَ فَوَجَدُوهُمَا قَدْ خَرَجَا فَزِعَيْنِ إِلَی عَلِيٍّ علیه السلام فَتَبِعَهُمَا النَّاسُ إِلَی أَنِ انْتَهَوْا إِلَی بَابِ عَلِيٍّ علیه السلام فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ عَلِيٌّ علیه السلام غَيْرَ مُكْتَرِثٍ لِمَا هُمْ فِيهِ فَمَضَی وَ اتَّبَعَهُ النَّاسُ حَتَّی انْتَهَی إِلَی تَلْعَهٍ فَقَعَدَ عَلَيْهَا وَ قَعَدُوا حَوْلَهُ وَ هُمْ يَنْظُرُونَ إِلَی حِيطَانِ الْمَدِينَهِ تَرْتَجُّ جَائِيَهً وَ ذَاهِبَهً فَقَالَ لَهُمْ عَلِيٌّ علیه السلام كَأَنَّكُمْ قَدْ هَالَكُمْ مَا تَرَوْنَ قَالُوا وَ كَيْفَ لَا يَهُولُنَا وَ لَمْ نَرَ مِثْلَهَا قَطُّ قَالَتْ فَحَرَّكَ شَفَتَيْهِ ثُمَّ ضَرَبَ الْأَرْضَ بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ مَا لَكِ اسْكُنِي فَسَكَنَتْ فَعَجِبُوا مِنْ ذَلِكَ أَكْثَرَ مِنْ تَعَجُّبِهِمْ أَوَّلًا حَيْثُ خَرَجَ إِلَيْهِمْ قَالَ لَهُمْ فَإِنَّكُمْ قَدْ عَجِبْتُمْ مِنْ صُنْعِي قَالُوا نَعَمْ فَقَالَ أَنَا الرَّجُلُ الَّذِي قَالَ اللَّهُ- إِذا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزالَها- وَ أَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقالَها- وَ قالَ الْإِنْسانُ ما لَها فَأَنَا الْإِنْسَانُ الَّذِي يَقُولُ لَهَا مَا لَكِ- يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبارَها إِيَّايَ تُحَدِّثُ (۲).

كتاب الدلائل، لمحمد بن جرير الطبرى عن محمد بن هارون التلعكبرى عن الصدوق:(۳) مثله.

ص: ۱۵۱

۱- ۱. مريم: ۹۰.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۲۴۲.

۳- ۳. كتاب الدلائل ص ۲.

**[ترجمه]علل الشرایع: و با همین اسناد هارون بن خارجه از حضرت فاطمه علیهما السّلام نقل کرده که فرمود: در عهد ابو بکر زلزله ای آمد مردم فزع کنان و با شیون نزد ابو بکر و عمر آمده، دیدند آن دو نیز با فزع و جزع نزد علی علیه السّلام آمده اند، مردم به تبعیّت از آن دو خود را به درب منزل علی علیه السّلام رساندند، علی علیه السّلام از منزل خارج شده و به طرف مردم آمد در حالی که از آنچه مردم به خاطرش وحشت زده و محزون بودند، اندوهی نداشت و غمگین نبود، امام علیه السّلام از مردم گذشتند و مردم هم به دنبال حضرتش حرکت کردند، حضرت رفتند تا به زمین پست و بلندی (مسیل رودخانه)رسیدند و بر بالای آن نشسته و مردم اطراف تپّه قرار و آرام گرفته و چشم به دیوارهای شهر دوخته و وحشت زده می دیدند که دیوارها می جنبند و در حال رفتن و آمدن می باشند.

حضرت به آنها فرمود: گویا از آنچه می بینید به هول و وحشت افتاده اید؟ عرض کردند: چگونه هول و وحشت نداشته باشیم و حال آنکه هرگز مثل این صحنه را ندیده ایم. حضرت فاطمه سلام اللّه علیها فرمود: امیر المؤمنین علیه السّلام دو لب مبارک را حرکت داده سپس دست بر زمین زده و فرمودند: تو را چه می شود آرام باش. زمین آرام گرفت، مردم بیش از آن وقتی که حضرت از منزل خارج شد و به طرفشان آمد در شگفت شدند، باری امام علیه السّلام به آنها فرمودند: از این عمل و حرکت من تعجّب کردید؟ گفتند: آری. حضرت فرمودند: من کسی هستم که خداوند متعال در قرآن راجع به او فرموده: «إِذا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزالَها، وَ أَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقالَها وَ قالَ الْإِنْسانُ ما لَها» - . زلزله / ۱ _ ۳ - { آن گاه که زمین به لرزش [شدید] خود لرزانیده شود، و زمین بارهای سنگین خود را برون افکند، و انسان گوید: «[زمین] را چه شده است؟»} من همان انسانی هستم که به زمین می گوید: تو را چه می شود. یَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبارَها (در آن روز زمین مردم را به حوادث بزرگ خویش آگاه می سازد). منظور از «اخبارها» من هستم که زمین اخبار از من می نماید. - . علل الشرایع ۲ : ۲۴۲ -

کتاب دلائل: محمد بن جریر طبری از محمد بن هارون تلعکبری از صدوق همین حدیث را روایت کرده است. - . کتاب دلائل : ۲ -

**[ترجمه]

«۱۰»

الْعِلَلُ (۱)، وَ الْعُیُونُ، عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ عُبْدُوسٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قُتَیْبَهَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ فِیمَا رَوَاهُ مِنَ الْعِلَلِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: فَإِنْ قَالَ لِمَ جُعِلَتْ لِلْکُسُوفِ صَلَاهٌ قِیلَ لِأَنَّهُ آیَهٌ مِنْ آیَاتِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- لَا یُدْرَی أَ لِرَحْمَهٍ ظَهَرَتْ أَمْ لِعَذَابٍ فَأَحَبَّ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله أَنْ یَفْزَعَ أُمَّتُهُ إِلَی خَالِقِهَا وَ رَاحِمِهَا عِنْدَ ذَلِکَ لِیَصْرِفَ عَنْهُمْ شَرَّهَا وَ یَقِیَهُمْ مَکْرُوهَهَا کَمَا صَرَفَ عَنْ قَوْمِ یُونُسَ حِینَ تَضَرَّعُوا إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِنْ قَالَ فَلِمَ جُعِلَتْ عَشْرَ رَکَعَاتٍ قِیلَ لِأَنَّ الصَّلَاهَ الَّتِی نَزَلَ فَرْضُهَا مِنَ السَّمَاءِ إِلَی الْأَرْضِ وَ مَا فِی الْیَوْمِ وَ اللَّیْلَهِ فَإِنَّمَا هِیَ عَشْرُ رَکَعَاتٍ فَجُمِعَتْ تِلْکَ الرَّکَعَاتُ هَاهُنَا وَ إِنَّمَا جُعِلَ فِیهَا السُّجُودُ لِأَنَّهُ لَا یَکُونُ صَلَاهٌ فِیهَا رُکُوعٌ إِلَّا وَ فِیهَا سُجُودٌ وَ لِأَنْ یَخْتِمُوا صَلَاتَهُمْ أَیْضاً بِالسُّجُودِ وَ الْخُضُوعِ وَ إِنَّمَا جُعِلَتْ أَرْبَعَ سَجَدَاتٍ لِأَنَّ کُلَّ صَلَاهٍ نَقَصَ سُجُودُهَا مِنْ أَرْبَعِ سَجَدَاتٍ لَا تَکُونُ صَلَاهً لِأَنَّ أَقَلَّ الْفَرْضِ مِنَ السُّجُودِ فِی الصَّلَاهِ- لَا یَکُونُ إِلَّا عَلَی أَرْبَعِ سَجَدَاتٍ فَإِنْ قَالَ فَلِمَ لَمْ یُجْعَلْ بَدَلَ الرُّکُوعِ

سُجُوداً قِيلَ لِأَنَّ الصَّلَاةَ قَائِماً أَفْضَلُ مِنَ الصَّلَاةِ قَاعِداً وَ لِأَنَّ الْقَائِمَ يَرَى الْكَسُوفَ وَ الِانْجِلَاءَ وَ السَّاجِدُ لَا يَرَى فَإِنْ قَالَ فَلِمَ غُيِّرَتْ عَنْ أَصْلِ الصَّلَاةِ الَّتِي افْتَرَضَهَا اللَّهُ قِيلَ لِأَنَّهُ صَلَّى لِعِلَّةِ تَغَيُّرِ أَمْرٍ مِنَ الْأُمُورِ وَ هُوَ الْكُسُوفُ فَلَمَّا تَغَيَّرَتِ الْعِلَّةُ تَغَيَّرَ الْمَعْلُولُ (۲).

**[ترجمه]علل الشرایع - . علل الشرایع ۱ : ۲۵۵ - عیون الاخبار: فضل بن شاذان در علت‌هایی که از امام رضا علیه السلام نقل کرده، از ایشان روایت می کنـد که فرمود: اگر گفته شود: چرا برای کسوف، خوانـدن نماز واجب شـده است؟ در جواب گفته می شود: زیرا کسوف آیه ای است از آیـات خـدا که نمی دانیم به نشـانه رحمت حقّ عزّ و جـلّ ظاهر شـده یا به منظور عـذاب الهی پدید آمده، باری نبیّ اکرم صلّی اللّه علیه و آله دوست دارند که امّتشان هنگام ظهور کسوف در مقابل خالق خود و رحم کننـده خود فزع و جزع و تضـرّع نموده تـا شـرّ آن از ایشان دفع گشـته و بـدین وسـیله از امر مکروه مترتّب بر آن مصون بماننند چنانچه قوم یونس وقتی در مقابل حقّ عزّ و جلّ تضرّع و جزع و فزع نمودند باری تعالی عذاب را از آن‌ها برگرداند .

اگر گفته شود: چرا نماز آیات ده رکعت می باشـد؟ در جواب گفته می شود: نماز یومیّه واجبی که ابتداء از آسـمان نازل شده ده رکعت بود پس این ده رکعت در این نمـاز جمع گردیـد و این که سـجود در آن واجب است به خـاطر آن است که نمازی نیسـت کـه در آن رکـوع است مگر آن که حتمـا سـجود نیز دارد و نیز وجه دیگر برای سـجود در این نمـاز آن است که مردم بدین وسیله نمازشان را به سجود و خضوع و خشوع ختم می کنند و امّا این که چرا چهار سجده در آن واجب است، جهت آن این است که هر نمازی که سجودش کمتر از چهار سجده باشد نماز نیست زیرا کمترین غرضی که از سجود در نماز تأمین می شود فقط از چهار سجده می باشد نه کمتر از آن.

اگر گفته شود: چرا به جـای رکوع سـجود قرار داده نشـده؟ در جواب گفته می شود: برای این که نماز ایسـتاده از نماز نشسـته برتر است و دیگر آن که شـخص ایسـتاده کسوف و باز شـدن قرص را می بیند ولی نشسـته نمی بیند. اگر سؤال شود: چرا نماز آیـات از اصـل نمـازی که حقّ تعالی واجب کرده تغییر نموده است؟ در جواب گفته شـده: زیرا نماز آیات به خاطر تغییر یافتن امری است از امور عالم آفرینش که عبارت باشـد از کسوف و چون علّت تغییر پیـدا نموده معلول نیز متغیّر می باشـد. - . عیون الاخبار ۲ : ۱۱۵ -

**[ترجمه]

بیان

أ لرحمه ظهرت لمـا كـان الكسوف و أمثـاله من آثـار غضب الله تعـالى فكونهـا لرحمه بعيـد و يمكن أن يقـال يحتمل أن يكون للغضب على الكافرين و المخالفين فيكون رحمه لنا كما أن المنجمين بحسب البروج و الأوضاع قد ينسبون آثارها إلى قوم دون قوم قوله لا يكون صـلاه فيها ركوع إنما قيد بذلك لئلا ينتقض بصلاه الجنازه قوله عليه السلام فلما تغيرت العله الحاصل أن هذا الصلاه إنما تفعل عند ترقب نزول البلاء فيناسبه مزيد تخشع و تذلل ليرحم الله سبحانه

١- ١. علل الشرائع ج ١ ص ٢٥٥.
٢- ٢. عيون الأخبار ج ٢ ص ١١٥.

علیهم فزید فی الرکوع لذلک بخلاف سائر الأوقات فإنه لیس فیها تلک العله.

**[ترجمه]«أ لرحمةٍ ظهرت» با توجه به اینکه کسوف و امثال آن از نشانه‌های خشم خداوند متعال است، پس رحمت بودن آن بعید است. و می‌توان گفت: احتمال دارد برای خشم و غضب بر کافران و مخالفان باشد پس برای ما رحمت خواهد شد، همانطور که منجمان بر اساس برج‌ها و اوضاع پیامدها و آثار، این پدیده‌ها را به قومی غیر از قوم دیگر نسبت می‌دهند. فرموده امام: «لا یکون صلاهٔ فیها رکوع» در واقع ایشان این قید را آورده است تا نماز جنازه، آن را باطل نکند. فروده ایشان: «فلمّا تغیّرت العلّهٔ» حاصل این است که این نماز در زمان انتظار برای نازل شدن بلا به جای آورده می‌شود پس مستلزم خضوع و فروتنی بیشتری است تا خداوند سبحان بر آنان رحم کند. از این جهت به تعداد رکوع در آن افزوده شده است بر خلاف دیگر اوقات زیرا در آن‌ها، آن علت وجود ندارد.

**[ترجمه]

«۱۱»

تَفْسِیرُ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ یَسَارٍ عَنْ مَعْرُوفِ بْنِ خَرَّبُوذَ عَنِ الْحَکَمِ بْنِ الْمُسْتَنِیرِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ مِنَ الْأَوْقَاتِ الَّتِی قَدَّرَهَا اللَّهُ لِلنَّاسِ مِمَّا یَحْتَاجُونَ إِلَیْهِ الْبَحْرَ الَّذِی خَلَقَهَا اللَّهُ بَیْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ إِنَّ اللَّهَ قَدَّرَ فِیهِ مَجَارِیَ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ وَ النُّجُومِ وَ الْکَوَاکِبِ ثُمَّ قَدَّرَ ذَلِکَ کُلَّهُ عَلَی الْفَلَکِ ثُمَّ وَکَّلَ بِالْفَلَکِ مَلَکاً مَعَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَکٍ یُدِیرُونَ الْفَلَکَ فَإِذَا دَارَتِ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ وَ النُّجُومُ وَ الْکَوَاکِبُ مَعَهُ فَنَزَلَتْ فِی مَنَازِلِهَا الَّتِی قَدَّرَهَا اللَّهُ فِیهَا لِیَوْمِهَا وَ لَیْلَتِهَا وَ إِذَا کَثُرَتْ ذُنُوبُ الْعِبَادِ وَ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ یَسْتَعْتِبَهُمْ بِآیَةٍ مِنْ آیَاتِهِ أَمَرَ الْمَلَکَ الْمُوَکَّلَ بِالْفَلَکِ أَنْ یُزِیلَ الْفَلَکَ الَّذِی عَلَیْهِ مَجَارِی الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ وَ النُّجُومِ وَ الْکَوَاکِبِ فَیَأْمُرُ الْمَلَکُ أُولَئِکَ السَّبْعِینَ الْأَلْفَ مَلَکٍ أَنْ یُزِیلُوا الْفَلَکَ عَنْ مَجَارِیهِ قَالَ فَیُزِیلُونَهُ فَتَصِیرُ الشَّمْسُ فِی ذَلِکَ الْبَحْرِ الَّذِی یَجْرِی الْفَلَکُ فِیهِ فَیُطْمَسُ حَرُّهَا وَ یُغَیَّرُ لَوْنُهَا فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ یُعَظِّمَ الْآیَةَ طُمِسَتِ الشَّمْسُ فِی الْبَحْرِ عَلَی مَا یُحِبُّ اللَّهُ أَنْ یُخَوِّفَ خَلْقَهُ بِالْآیَةِ فَذَلِکَ عِنْدَهُ شِدَّةُ انْکِسَافِ الشَّمْسِ وَ کَذَلِکَ یُفْعَلُ بِالْقَمَرِ فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ یُخْرِجَهُمَا وَ یَرُدَّهُمَا إِلَی مَجْرَاهُمَا أَمَرَ الْمَلَکَ الْمُوَکَّلَ بِالْفَلَکِ أَنْ یَرُدَّ الشَّمْسَ إِلَی مَجْرَاهَا فَیَرُدُّ الْمَلَکُ الْفَلَکَ إِلَی مَجْرَاهُ فَیَخْرُجُ مِنَ الْمَاءِ وَ هِیَ کَدِرَةٌ وَ الْقَمَرُ مِثْلُ ذَلِکَ ثُمَّ قَالَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیه السلام إِنَّهُ لَا یَفْزَعُ لَهُمَا وَ لَا یَرْهَبُ إِلَّا مَنْ کَانَ مِنْ شِیعَتِنَا فَإِذَا کَانَ ذَلِکَ فَافْزَعُوا إِلَی اللَّهِ تَعَالَی وَ رَاجِعُوا(۱).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: حکم بن مُستَنیر از علی بن حسین علیه السلام روایت می کند که فرمود: یکی از زمان هایی که خداوند برای مردم مقدّر فرموده از آن چیز هایی که بدان نیازمندند، دریایی است که خداوند بین آسمان و زمین خلق کرد، سپس مدار خورشید و ماه و ستارگان و سیّارات را در آن دریا قرار داد، پس همه این مجموعه را در فَلَک قرار داد. سپس فرشته‌ای را که هفتاد هزار فرشته تحت امر او بودند بر فلک گماشت، و آن هفتاد هزار فرشته، فلک را می چرخانند.

این چرخش خورشید و ماه و ستارگان و سیارات در پی چرخش فلک، باعث می شود آنها در هر روز و شب در آن منزلی که خدا مقدّر فرموده قرار بگیرند. وقتی گناه بندگان زیاد شود و خداوند بخواهد با آیتی از آیاتش آن‌ها را مؤاخذه کند، به فرشته‌ای که بر فلک گماشته شده است، امر می کند فلکی را که مدار خورشید و ماه و ستاره و سیاره در آن است از مجرا و

محل همیشگی خود منحرف کند. آن فرشته به هفتاد هزار ملائکه تحت امرش همین دستور را می دهد و آن‌ها اطاعت می کنند، در نتیجه خورشید به آن دریایی که فلک در آن جاری است، می افتد و دما و حرارتش از بین می رود و رنگش تغییر می کند. و هرگاه خداوند بخواهد آن آیت و نشانه را عظمت بیشتری بدهد، خورشید در آن دریا کاملاً فرو می رود، به خاطر این که خداوند می خواهد با این نشانه خلق خود را بترساند و بیم دهد. این حالتی است که کسوف کامل اتفاق می افتد و همین اتفاق در مورد ماه هم به وقوع می پیوندد، سپس وقتی خدا اراده کند آن دو را درآورد و در مدار خود قرار دهد، به فرشته مسئول امر می کند خورشید را به مدار خود برگرداند و فرشته، فلک را بر مجرای خود باز می گرداند و خورشید از آب درمی آید در حالی که کدر و تیره رنگ است؛ و همین طور است درباره ماه .

سپس امام علی بن حسین علیه السلام فرمود: تنها شیعیان ما از این دو آیت و نشانه- کسوف و خسوف- می ترسند. پس وقتی این واقعه رخ می دهد، از خدا بترسید و به سوی او بازگردید. - . تفسیر قمی : ۳۷۸ _ ۳۷۹ -

**[ترجمه]

بیان

قد قدر فیه أی فی البحر و لعل المراد بحذائه مجازا أو قدر فیه مجری یجری فیه عند الحاجه و فی الفقیه (۲)

قد قدر منها أی مجاوزا منها و منحرفا عنها أو قریبا منها و التأنیث باعتبار الآیه أو من بمعنی فی بالمعنیین

ص: ۱۵۳

۱- ۱. تفسیر القمّیّ ص ۳۷۸- ۳۷۹.

۲- ۲. الفقیه ج ۱ ص ۳۴۰.

السابقين و يحتمل إرجاع الضمير إلى الآيات أو إلى السماء ثم قدر ذلك كله أى الجريان و الحركه فإذا دارت فى الفقيه فإذا أداروه دارت و هو أصوب.

أن يستعتبهم أى يطلب عتباهم و رجوعهم عن المعاصى إلى التوبه و الطاعه قال الله تعالى وَ إِنْ يَسْتَعْتِبُوا فَما هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ أى إن يسألوا العتبى و هى الرجوع إلى ما يحبون فلا يجابون إليها و قرئ على المجهول أى إن سألوا أن يرضوا ربهم فما هم فاعلون و العتبى الاسم من أعتبنى فلان إذا عاد إلى مسرتى راجعا عن الإساءه و استعتبته فأعتبنى أى استرضيته فأرضانى.

فيطمس حرها فى الفقيه ضوؤها قوله عليه السلام أن يخرجهما فى الفقيه أن يجليها و يردها إلى مجراها أن يرد الشمس فى الفقيه أن يرد الفلك إلى مجراه و فيه راجعوه.

و قال الصدوق رحمه الله بعد إيراد هذا الخبر أن الذى يخبر به المنجمون من الكسوف فيتفق على ما يذكرونه ليس من هذا الكسوف فى شى ء و إنما يجب الفزع إلى المساجد و الصلاه عند رؤيته لأنه مثله فى المنظر و شبيه له فى المشاهده كما أن الكسوف الواقع مما ذكره سيد العابدين عليه السلام إنما وجب الفزع فيه إلى المساجد و الصلاه لأنه آيه تشبه آيات الساعه و كذلك الزلازل و الرياح و الظلم و هى آيات تشبه آيات الساعه فأمرنا بتذكر القيامه عند مشاهدتها و الرجوع إلى الله تبارك و تعالى بالتوبه و الإنابه و الفزع إلى المساجد التى هى بيوته فى الأرض و المستجير بها محفوظ فى ذمه الله تعالى ذكره انتهى.

و ما ذكره متين إذ روى وقوع الكسوفين فى غير الوقت الذى يمكن وقوعهما عند المنجمين كالكسوف و الخسوف فى يوم شهاده الحسين عليه السلام و ليلته و ما روى أنه يقع عند قرب ظهور القائم عليه السلام من الكسوفين فى غير أوانهما و يحتمل أيضا أن يتفق عند ما يخبره المنجمون ما ورد فى الخبر و ربما يؤول البحر بظل الأرض و

القمر(۱)

و الأحوط فی أمثاله ترک الخوض فیها و عدم إنکارها و رد علمها إلیهم علیهم السلام کما روی ذلک فی أخبار کثیره.

**[ترجمه]«قـد قـدّر فیه» یعنی در دریـا قرار داد و شایـد به صورت مجـازی مقصود، در روبه روی دریـا باشـد یـا اینکه در آن مجرایی قرار داد که در هنگام نیاز در آن جاری می‌شود. و در فقیه - . فقیه ۱ : ۳۴۰ -

اینگونه ذکر شـده: «قد قدّر منها» یعنی از آنجا بگذرد و از آن انحراف پیدا کند یا از نزدیک آن بگذرد. و مونث آمدن ضـمیر به اعتبـار آیه (نشـانه) است، یـا اینکه «من» به معنـای «فی» با دو معنای پیشـین باشـد. و احتمال دارد ارجاع ضـمیر به آیات یا به آسـمان باشـد. «ثمّ قـدّر ذلـک کلّه» یعنی جریـان و حرکت را مقـدر کرد. «فـإذا دارت» در فقیه اینگونه ذکر شـده: «فإذا أداروه دارت» یعنی وقتی فرشتگان فلک را به گردش درآورند، خورشید و ... به گردش درمی‌آید. و این معنی درست‌تر است.

«أن یسـتعتبهم» یعنی بخواهـد آنان را سـرزنش و مؤاخـذه کنـد و آنان را از گناهان به توبه و طاعت بازگردانـد. خداونـد متعال فرموده است: «وَإِن یَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُم مِّنَ الْمُعْتَبِینَ» - . فصلت / ۲۴ - {و اگر از در پوزش درآیند مورد اجابت قرار نمی گیرند.} یعنی اگر پوزش بطلبنـد و آن، بازگشت به آن چیزی است که دوست می‌دارند، این درخواستشان اجابت نمی‌شود. و با صـیغه مجهول نیز قرائت شـده است یعنی: اگر بخواهنـد که پروردگارشـان را خشـنود کننـد، این کـار را نمی‌کننـد. و «العتبی» اسم از «أعتبنی فلان» هرگـاه به شادمـانی من برگردد و از توهین و بـدی‌کردن به من بازگردد. و «اسـتعتبته فأتبنی» یعنی رضایت او را خواستم و او مرا راضی و خشنود کرد.

«فیطمس حرّها» در فقیه «ضوؤها» آمده است. فرموده ایشان: «أن یخرجهما» در فقیه «أن یجلّیها و یردّها الی مجریها» ذکر شده و «أن یردّ الشمس» در فقیه به صورت «أن یردّ الفلك الی مجراه» آمده است و در آن «و راجعوه» ذکر شده است .

صـدوق رحمه الله پس از بیـان این خطبه گویـد: آن کسوفی که سـتاره شـناسان و منجّمان از پیش وقوع آن را خبر می‌دهنـد و بـدان صورت که پیش بینی می کننـد واقع می شود، به هیـچ وجه از این دست کسوف و خسوف که در حـدیث ذکر آن رفت نیست. امّـا به حکم شـرع وقتی کسوف یا خسوفی واقع شود بایـد به مسـجد رونـد و نماز آن را بجا آورنـد، زیرا این کسوف و خسوف از حیث صورت همانند آن به چشم می آید و در مشاهده شبیه به آن است، همچنان که کسوفی که امام زین العابدین سجّاد علیه السّلام در خبر از آن یاد فرموده اند بدان جهت واجب است به مسجد روند و نماز آیات بخوانند که وقوع آن نشانه ای است شبیه به آیـات و نشـانه های قیامت و همچنین است زمین لرزه ها، و بادهای مهلک و مخرب، و تاریکی‌ها که واقع می شونـد و همه این‌ها نشانه هائی شبیه به نشانه های قیامت هسـتند، پس در هنگام مشاهـده این آیات و نشانه ها به ما دسـتور داده انـد و مـأموریم که قیـامت را به یـاد آوریم و با توبه و انابه و پناه بردن به مساجـد که خانه های خـدا در زمین است به خـداوند تعالی بازگردیم، و هر کس بدان جا پناه برد در امان خداوند متعال از آسیب‌ها محفوظ خواهد بود. این را ذکر کرد. پایان نقل قول.

و آنچه ذکر کرده، صـحیح و اسـتوار است زیرا روایت شده که ماه گرفتگی و خورشید گرفتگی در غیر زمانی که وقوع آن در

نزد منجمـان ممکن است، رخ داده استماننـد کسوف و خسوف در روز شـهادت امام حسـین علیه السـلام و شب آن. و آنچه روایت شده که در هنگام نزدیک شدن ظهور امام زمان علیه السـلام ماه و خورشید گرفتگی در زمانشان رخ می‌دهد و احتمال دارد در زمانی که منجمان از آن خبر می‌دهنـد با آنچه در حـدیث آمده است، همزمان شود. و چه بسا دریا به سایه زمین و ماه تبـدیل شود. و احوط آن است که بیش از انـدازه به امثـال این روایت‌ها نپردازیم و نیز آن را انکار نکنیم و علم آن را به امامان علیهم السلام بازگردانیم همانطور که در احادیث فروانی روایت شده است.

**[ترجمه]

«۱۲»

الْمَحَاسِنُ، عَنْ أَبِی سُـمَیْنَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَی بْنَ جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: لَمَّا قُبِضَ إِبْرَاهِیمُ بْنُ رَسُولِ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله جَرَتْ فِی مَوْتِهِ ثَلَاثُ سُنَنٍ أَمَّا وَاحِدَهٌ فَإِنَّهُ لَمَّا قُبِضَ انْکَسَفَتِ الشَّمْسُ فَقَالَ النَّاسُ إِنَّمَا انْکَسَـفَتِ الشَّمْسُ لِمَوْتِ ابْنِ رَسُولِ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله فَصَـعِدَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله الْمِنْبَرَ فَحَمِـدَ اللَّهَ وَ أَثْنَی عَلَیْهِ ثُمَّ قَـالَ أَیُّهَـا النَّاسُ إِنَّ کُسُوفَ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ آیَتَـانِ مِنْ آیَـاتِ اللَّهِ یَجْرِیَـانِ بِأَمْرِهِ مُطِیعَانِ لَهُ لَا یَنْکَسِـفَانِ لِمَوْتِ أَحَـدٍ وَ لَا لِحَیَاتِهِ فَإِذَا انْکَسَفَا أَوْ أَحَدُهُمَا صَلُّوا ثُمَّ نَزَلَ مِنَ الْمِنْبَرِ فَصَلَّی بِالنَّاسِ صَلَاهَ الْکُسُوفِ (۲).

**[ترجمه]محاسن: حسـین بن خالد گوید: از موسـی بن جعفر علیه السـلام شـنیدم که می‌فرمود: زمانی که ابراهیم پسـر رسول خـدا صـلی الله علیه و آله و سـلم وفـات یافت، در فوت او سه سـنت جاری شـد. یکی از سـنت‌ها این بود که چون وفات یافت، خورشـید گرفته شد. مردم گفتند: همانا خورشـید برای مرگ پسر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم گرفته شد. پس رسول خدا صـلی الله علیه و آله و سـلم به منبر تشـریف برد و خدا را حمد ثنا گفت سپس فرمود: ای مردم گرفتگی خورشید و ماه دو نشانه از نشانه‌های خداونـد است که با امر او در حرکت‌اند و از او اطاعت می‌کنند و برای مرگ یا زندگی کسـی گرفته نمی... شونـد. پس هرگاه گرفته شدنـد یا یکی از آن دو گرفته شـد نماز بگذارید. سـپس از منبر پایین آمد و نماز کسوف را بر مردم اقامه کرد. - . المحاسن : ۳۱۳ -

**[ترجمه]

بیان

لموت أحـد أی لمحض الموت لأنه من فعله سـبحانه فلا یغضب به علی عباده إلا أن یکون بسـبب فعلهم فیغضب علیهم لـذلک کواقعه الحسین علیه السلام.

**[ترجمه]«لموت أحـد» یعنی به مجرد مرگ کسـی، چرا که آن از افعـال خداونـد سـبحان است که با آن بر بنـدگانش خشـم نمی‌گیرد مگر به خاطر کارهای آن‌ها باشد پس به آن سبب بر آنان غضب گرفت مانند واقعه شهادن امام حسین علیه السلام.

**[ترجمه]

فِقْهُ الرِّضَا، قَالَ علیه السلام: اعْلَمْ يَرْحَمُكَ اللَّهُ أَنَّ صَلَاةَ الْكُسُوفِ فِی عَشْرِ رَكَعَاتٍ بِأَرْبَعِ سَجَدَاتٍ تَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ بِتَكْبِيرَهٍ وَاحِدَهٍ ثُمَّ تَقْرَأُ فَاتِحَهً وَ سُوَراً طِوَالًا وَ طَوِّلْ فِی الْقِرَاءَهِ وَ الرُّكُوعِ وَ السُّجُودِ مَا قَدَرْتَ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْقِرَاءَهِ رَكَعْتَ ثُمَّ رَفَعْتَ رَأْسَكَ بِتَكْبِيرٍ وَ لَا تَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ تَفْعَلُ ذَلِكَ خَمْسَ مَرَّاتٍ ثُمَّ تَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ تَقُومُ فَتَصْنَعُ مِثْلَ مَا صَنَعْتَ فِی الرَّكْعَهِ الْأُولَى وَ لَا تَقْرَأُ سُورَهَ الْحَمْدِ إِلَّا إِذَا انْقَضَتِ السُّورَهُ فَإِذَا بَدَأْتَ بِالسُّورَهِ بَدَأْتَ بِالْحَمْدِ وَ تَقْنُتُ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ تَقُولُ فِی الْقُنُوتِ- أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِی السَّمَاوَاتِ وَ مَنْ فِی الْأَرْضِ وَ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ وَ النُّجُومُ وَ الْجِبالُ وَ الشَّجَرُ وَ الدَّوَابُّ وَ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ وَ كَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ

ص: ۱۵۵

۱- ۱. و للمؤلّف العلامه فی ج ۵۸ ص ۱۴۸- ۱۵۵ بیان مفصل فی شرح هذا الحدیث من أراده فلیراجعه، و عندی أن هذه الأخبار ضعیفه من حیث الاسناد، فلا یوجب علما و لا اعتقادا.

۲- ۲. المحاسن: ۳۱۳.

الْعِذابُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ لَا تُعَذِّبْنَا بِعَذَابِكَ وَ لَا تَسْخَطْ بِسَخَطِكَ عَلَيْنَا وَ لَا تُهْلِكْنَا بِغَضَبِكَ وَ لَا تَأْخُذْنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا وَ اعْفُ عَنَّا وَ اغْفِرْ لَنَا وَ اصْرِفْ عَنَّا الْبَلَاءَ يَا ذَا الْمَنِّ وَ الطَّوْلِ- وَ لَا تَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ إِلَّا فِي الرَّكْعَهِ الَّتِي تُرِيدُ أَنْ تَسْجُدَ فِيهَا وَ تُطَوِّلُ الصَّلَاهَ حَتَّى تَنْجَلِي وَ إِنِ انْجَلَى وَ أَنْتَ فِي الصَّلَاهِ فَخَفِّفْ وَ إِنْ صَلَّيْتَ وَ بَعْدُ لَمْ يَنْجَلِ فَعَلَيْكَ الْإِعَادَهُ أَوِ الدُّعَاءُ وَ الثَّنَاءُ عَلَى اللَّهِ وَ أَنْتَ مُسْتَقْبِلُ الْقِبْلَهِ وَ إِنْ عَلِمْتَ بِالْكُسُوفِ فَلَمْ يَتَيَسَّرْ لَكَ الصَّلَاهُ فَاقْضِ مَتَى مَا شِئْتَ فَإِنْ أَنْتَ لَمْ تَعْلَمْ بِالْكُسُوفِ فِي وَقْتِهِ ثُمَّ عَلِمْتَ بَعْدُ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْكَ وَ لَا قَضَاءَ وَ صَلَاهُ كُسُوفِ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ وَاحِدٌ فَافْزَعْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عِنْدَ الْكُسُوفِ فَإِنَّهَا مِنْ عَلَامَاتِ الْبَلَاءِ وَ لَا تُصَلِّيهَا فِي وَقْتِ الْفَرِيضَهِ حَتَّى تُصَلِّيَ الْفَرِيضَهَ فَإِذَا كُنْتَ فِيهَا وَ دَخَلَ عَلَيْكَ وَقْتُ الْفَرِيضَهِ فَاقْطَعْهَا وَ صَلِّ الْفَرِيضَهَ ثُمَّ ابْنِ عَلَى مَا صَلَّيْتَ مِنْ صَلَاهِ الْكُسُوفِ فَإِذَا انْكَسَفَ الْقَمَرُ وَ لَمْ يَبْقَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّيْلِ قَدْرُ مَا تُصَلِّي فِيهِ صَلَاهَ اللَّيْلِ وَ صَلَاهَ الْكُسُوفِ فَصَلِّ صَلَاهَ الْكُسُوفِ وَ أَخِّرْ صَلَاهَ اللَّيْلِ ثُمَّ اقْضِهَا بَعْدَ ذَلِكَ وَ إِذَا احْتَرَقَ الْقُرْصُ كُلُّهُ فَاغْتَسِلْ وَ إِنِ انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ أَوِ الْقَمَرُ وَ لَمْ تَعْلَمْ بِهِ فَعَلَيْكَ أَنْ تُصَلِّيَهُمَا إِذَا عَلِمْتَ فَإِنْ تَرَكْتَهَا مُتَعَمِّداً حَتَّى تُصْبِحَ فَاغْتَسِلْ وَ صَلِّ وَ إِنْ لَمْ تَحْتَرِقِ الْقُرْصُ فَاقْضِهَا وَ لَا تَغْتَسِلْ وَ إِذَا هَبَّتْ رِيحٌ صَفْرَاءُ أَوْ سَوْدَاءُ أَوْ حَمْرَاءُ فَصَلِّ لَهَا صَلَاهَ الْكُسُوفِ وَ كَذَلِكَ إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ فَصَلِّ صَلَاهَ الْكُسُوفِ فَإِذَا فَرَغْتَ فَاسْجُدْ وَ قُلْ- يَا مَنْ يُمْسِكُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولا وَ لَئِنْ زالَتا إِنْ أَمْسَكَهُما مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كانَ حَلِيماً غَفُوراً يَا مَنْ يُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ أَمْسِكْ عَنَّا السَّقَمَ وَ الْمَرَضَ وَ جَمِيعَ أَنْوَاعِ الْبَلَاءِ- وَ إِذَا كَثُرَتِ الزَّلَازِلُ فَصُمِ الْأَرْبِعَاءَ وَ الْخَمِيسَ وَ الْجُمُعَهَ وَ تُبْ إِلَى اللَّهِ وَ رَاجِعْ وَ أَشِرْ عَلَى إِخْوَانِكَ بِذَلِكَ فَإِنَّهَا تَسْكُنُ بِإِذْنِ اللَّهِ تَعَالَى.

**[ترجمه]فقه امام رضا علیه السلام: امام فرمود: بدان، خدا تو را رحم کند، که نماز کسوف در ده رکوع با چهار سجده است. نماز را با یک تکبیر آغاز می کنی سپس سوره فاتحه را می‌خوانی و بعد یک سوره بلند را می‌خوانی و تا جایی که توانستی قرائت و رکوع و سجود را طولانی کن. و چون از خواندن قرائت فارغ شدی رکوع می کنی سپس سرت را با گفتن یک تکبیر بلند می کنی و نمی گویی «سمع الله لمن حمده» این کار را پنج مرتبه انجام می‌دهی سپس دو سجده می‌بری سپس برمی‌خیزی و همان کاری را که در رکعت اول انجام دادی، انجام می‌دهی، و سوره حمد را قرائت نمی کنی مگر اینکه سوره را تمام کرده باشی. و چون با خواندن سوره (دیگر) قرائت را آغاز کنی، باید حمد را در ابتدایش بخوانی و بین هر دو رکوع قنوت می‌خوانی. و در قنوت می گوئی: «خداست که هر کس در آسمانها و هر کس در زمین است، و خورشید و ماه و تمام ستارگان و کوه ها و درختان و جنبندگان و بسیاری از مردم برای او سجده می کنند؟ و بسیاری اند که عذاب بر آنان واجب شده است. پروردگارا بر محمد و آل محمد درود بفرست، پروردگارا با عذاب خود ما را عذاب نده و با خشمت بر ما خشم مگیر و با غضبت ما را هلاک مگردان و ما را به خاطر آنچه بی خردانمان مرتکب شده‌اند بازخواست نکن و از ما درگذر و ما را بیامرز و بلا و مصیبت را از ما برگردان ای صاحب فضل و بخشش.»

و «سمع الله لمن حمده» را نمی گویی مگر در رکوعی که می‌خواهی در آن سجده کنی و نماز را طولانی کن تا زمانی که گرفتگی برطرف شود و ماه و خورشید آشکار گردد اگر آشکار گردد و تو در نماز باشی، نماز را سبک و کم کن و اگر نماز خواندی و هنوز آشکار نشده باشد، باید نماز را تکرار کنی یا خداوند را دعا و ثنا بگوئی، درحالی که رو به قبله هستی و اگر متوجه کسوف شدی و برایت میسر نشد که نماز بخوانی، هر وقت خواستی آن را قضا کن و اگر متوجه کسوف در وقتش نشدی سپس بعدا دانستی، چیزی بر تو واجب نیست و لازم نیست قضا کنی.

نمـاز گرفتگی خورشـید و مـاه یکی است. پس در هنگـام گرفتگی به سوی خداونـد متعال پناه بِبَر زیرا یکی از نشانه‌های بلا و مصـیبت است و آن را در وقت نماز فریضه نخوان تا اینکه نماز فریضه را بخوانی و اگر در حال خوانـدن نماز آیات، وقت نماز واجب برسـد، آن را قطع کن و نماز فریضه را بخوان سـپس بنا را بر آنچه از نماز کسوف که خواندی قرار بده و آن را بخوان. و زمـانی که مـاه گرفته شـد و از شب به انـدازه ای که نمـاز شب و نمـاز کسوف را بخوانی، برای تو بـاقی نمانـده باشـد، نمـاز کسوف را بخوان و نماز شب را به تاخیر بینداز و سپس آن را قضا کن.

و هرگاه کل قرص گرفته شد، غسل کن و اگر خورشید و ماه گرفته شد و متوجه آن نشدی باید هرگاه از آن خبر پیدا کردی، نماز آن دو را بخوانی. پس اگر عمـدا آن را ترک کنی تا اینکه وارد صـبح شوی، غسل کن و نماز بگـذار. و اگر قرص گرفته نشـد، قضای آن را به جای آور و غسل نکن. و هرگاه باد زرد یا سـیاه یا سـرخ وزیـد، برای آن همانند نماز کسوف (آیات) را بخوان و همچنین اگر زمین به لرزه درآید نماز کسوف (آیات) بخوان.

هرگاه نماز را به پایان بردی سجده کن و بگو: «ای کسی که آسمان‌ها و زمین را از این که نابود شوند نگه می داری و اگر رو به زوال نهند گذشـته از او هیچ کس آن‌ها را محفوظ نتواند داشت که او بردبار و آمرزنده است. ای کسـی که آسمان را نگاه می‌داری که بر زمین فرو نیفتد مگر به اذن خودش باشد، بیماری و مریضی و همه انواع بلایا را از ما دور بدار.»

و هرگـاه زلزلـه بسیار شـد، چهارشـنبه و پنـج‌شـنبه و جمعـه را روزه بگیر و بـه سـوی خداونـد تـوبه کن و بـازگرد و برادرانت (دوستان) را به این امر رهنمود کن زیرا زمین‌لرزه‌ها به اذن خداوند متعال آرام می گیرد.

**[ترجمه]

بیان

فإذا بدأت بالسوره ظاهره أنه إنما یقرأ الفاتحه إذا افتتح بسوره

ص: ۱۵۶

أخرى و قوله إلاـ إذا انقضت السوره يـدل على أن انقضاء السوره عله لقراءتها فيحتمل أن يكون كلاهما على الاجتماع عله و أن يكون كـل منهمـا عله كمـا ذهب إليه جماعه بين كل ركعتين أى ركوعين إن الله بكسـره همزه إن و فى الآيه بالفتـح لكونه فيها مفعول الرؤيه أَ لَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْـجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمـاواتِ وَ مَنْ فِي الْـأَرْضِ (۱) قيل أى يتسـخر لقـدرته و لا يتأبى عن تدبيره أو يـدل بـذله على عظمه مـدبره و من يجوز أن يعم أولى العقل و غيرهم على التغليب فيكون قوله وَ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ إلـخ إفرادا لها بالذكر لشهرتها و استبعاد ذلك منها.

وَ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ عطف عليهـا إن جوز إعمـال اللفظ الواحـد فى كل واحـد من مفهوميه باعتبار أحـدهما إلى أمر و باعتبار الآخر إلى آخر فإن تخصـيص الكثير يدل على خصوص المعنى المسـند إليهم أو مبتدأ خبره محذوف دل عليه خبر قسيمه نحو حق له الثواب أو فاعـل فعـل مضـمر أى يسـجد له كثير من الناس وَ كَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَـذابُ بكفره و إبائه عن الطاعه و يجوز أن يجعل و كثير تكريرا للأول مبالغه فى تكثير المحقوقين بالعذاب و أن يعطف على الساجدين بالمعنى العام موصوفا بما بعده.

**[ترجمه]«فـإذا بـدأت بالسورة» در ظاهر اينگونه است كه اگر قرائت سوره ديگرى را آغاز نمودى، سوره فاتحه خوانـده مى‌شود. و فرموده امام: «الا اذا انقضت السورة» دلالت بر اين دارد كه تمام شدن سوره، سـبب و علت قرائت سوره فاتحه است پس احتمال دارد هر دوى آن‌ها با هم علت باشـند و هر يک از آن‌ها نيز علت باشد همانطور كه گروهى بر اين نظر دارند. «بين كل ركعتين» يعنى دو ركوع. «إنّ الله» بـا كسـره همزه إنّ است و در آيه بـا فتحه است زيرا در آيه مفعول فعـل رؤيت (لم ترَ) مى‌باشد. «أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْـجُدُ لَهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ ....» - . حج / ۱۸ - گفته شده به اين معناست كه براى قدرت خداونـد مسـخر شده و از تدبير الهى سـرباز نمى‌زنند. يا دلالت بر زبونى در مقابل عظمت مدبّر آن دارد. و «من» جايز است كه بنـا به تغليب (عاقـل بر غيرعاقل) خردمنـدان و غير آنان را فرا گيرد پس فرموده خداونـد «و الشـمس و القمر» تا آخر آيه از اين جهت بوده كه به سبب شهرت آن و بعيد و عجيب شمرده شدن (سجده ماه و خورشيد)، آن را به صورت مفرد و جداگانه ذكر كرده است.

«و كثير من النـاس» عطف بر آن است اگر جـايز باشـد لفظ واحـد را در هر كـدام از دو مفهومش اعمال كرد، به اين اعتبار كه يكى از آن دو براى امرى و ديگرى براى امرى ديگر قرار داده شود. پس اختصـاص يـافتن «كثير» دلاـلت بر معنـايى دارد كه به آن‌ها نسـبت داده شده، يا مبتدائى است كه خبر آن محذوف است كه خبر قسـيمش بر آن دلالت دارد. مانند «حق له الثواب» يا اينكه فاعل فعلى پنهان باشد. يعنى «يسـجد له كثير من الناس و كثير حق عليه العذاب بكفره و إبائه عن الطاعة» يعنى: بسيارى از مردم براى او سـجده مى‌برند و بسيارى به خاطر كفر و خوددارى از طاعت، عذاب بر آن‌ها واجب شده است. و جايز است كه «و كثير» را تكرار براى اولى قرار دهيم به عنوان مبـالغه در كثرتِ كسانى كه سـزوار عـذاب هسـتند، و بر «الساجـدين» به معناى عام به عنوان موصوف براى ما بعدش عطف شود.

**[ترجمه]

أقول

هذا ما ذكره البيضاوى و غيره من المفسرين و يخطر بالبال معنى آخر و هو أن السجود لما كان عباره عن غايه الخضوع و التذلل

فغير ذوى العقول سجودهم ليس بتام إلا أن ما يريد منهم اضطرارا و تكوينا لا يتأبون منه و أما ذوو العقول فهم ذوو جهتين لأن لهم إراده و اختيارا فالمعصومون منهم سجودهم و خضوعهم تام لأنهم لا يأبون عما يريد منهم اختيارا و لا اضطرارا و غير المعصومين من جهه الاضطرار ساجدون و من جهه الاختيار عاصون فلا يكمل سجودهم و خضوعهم فلذا أخرجهم.

و قال وَ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ و بين المخرجين بقوله سبحانه وَ كَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذابُ فلا يلزم فى هذا الوجه تكلف و لا استعمال المشترك فى معنييه فخذ

ص: ۱۵۷

۱- ۱. الحجّ: ۱۸.

و كن من الشاكرين.

و لا تقول سمع الله هذا مقطوع به فى كلام الأصحاب و وارد فى أكثر الروايات و اتفق الأصحاب على استحباب إطالتها بقدره قالوا و هذا إنما يتم مع العلم بقدره أو الظن الحاصل من إخبار الرصدى مثلا و أما بدونه فلا يبعد كون التخفيف ثم الإعاده مع عدم الانجلاء أولى لما فى التطويل من خوف خروج الوقت قبل الإتمام.

و اعلم أنه لا خلاف فى أن أول وقت الكسوفين الشروع فيه و إنما اختلف فى آخره فالمشهور أن آخره ابتداء الانجلاء و ذهب المحقق فى المعتبر و العلامه فى المنتهى إلى أن آخره تمام الانجلاء و اختاره الشهيد و بعض المتأخرين و هو المحكى عن ظاهر المرتضى و ابن أبى عقيل و سلار و عندى هو المختار و يدل عليه أكثر الأخبار و بهذا يسهل الخطب فى التطويل و عدمه إذ بعد الشروع فى الانجلاء يعلم طول الزمان و قصره.

و أما الرجوع إلى الرصدى و التعويل عليه فى ذلك و فى أصل تحقق الكسوف فلا وجه له و لا يظهر من الأخبار بل الظاهر منها المنع من عملهم و الرجوع إليهم.

و قوله حتى تنجلى و إن انجلى يحتمل الشروع فى الانجلاء و تمامه و لو قصر الوقت عن أقل الصلاه فذهب الأكثر إلى سقوطها و قال فى المنتهى لو خرج الوقت قبل إتمام الصلاه يتمها و يدل عليه حسنه زراره(۱)

و هذا الخبر أيضا إن حملنا الانجلاء على تمامه و تردد الفاضلان فى وجوب الصلاه لو قصر الوقت عن أخف الصلاه مع حكمهما بعدم الوجوب فى صوره عدم إدراك الركعه نظرا إلى أن إدراك الركعه بمنزله إدراك الصلاه و لا يخفى أن انسحابه فى غير اليوميه غير معلوم و لا يبعد القول بالوجوب مطلقا لإطلاق الأخبار.

و كذا المشهور فى أخاويف السماء سوى الزلزله عدم الوجوب مع قصور الوقت

۱- ۱. الكافى ج ۳ ص ۴۶۴.

عنها و ذهب فی الدروس إلی عدم اعتبار سعه وقتها کالزلزله و اختاره العلامه فی بعض کتبه و احتمل فی بعضها وجوب الإتمام علی من أکمل رکعه فخرج الوقت

وَ فِی حَسَنَهِ زُرَارَهَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ (۱) عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: کُلُّ أَخَاوِیفِ السَّمَاءِ مِنْ ظُلْمَهٍ أَوْ رِیحٍ أَوْ فَزَعٍ فَصَلِّ لَهُ صَلَاهَ الْکُسُوفِ حَتَّی یَسْکُنَ.

و استدل بعض المتأخرین به علی عدم الوجوب مع ضیق الوقت لأن حتی إما أن یکون لانتهاء الغایه أو التعلیل و علی الأول ثبت التوقیت صریحا و علی الثانی یلزم التوقیت أیضا لاستلزام انتفاء العله انتفاء المعلول.

**[ترجمه]این چیزی است که بیضاوی و مفسران دیگر آن را ذکر کرده‌اند. و معنای دیگری نیز به ذهن خطور می کند و آن این است که با توجه به اینکه سجده عبارت است از نهایت فروتنی و زبونی، پس سجده غیرعاقلان (غیر انسان) کامل نیست جز اینکه آنچه از آنان می‌خواهد اجباری و تکوینی بوده و از آن خودداری نمی‌کنند. اما عاقلان (انسان) دارای دو رویکرد هستند زیرا آنان اراده و اختیار دارند، پس سجده و خضوغ معصومان آن‌ها کامل است زیرا آنان از آنچه خواسته می‌شوند به صورت اختیاری و نه به صورت اجباری، از آن سرباز نمی‌زنند و خودداری نمی‌کنند و اما غیر معصومان آن‌ها، از جهت اجبار سجده برده و از جهت اختیار، سرکشی و عصیان می‌کنند در نتیجه سجده و خضوعشان کامل نیست و به همین دلیل خداوند آنان را خارج کرده است.

و فرمود: «و کثیر من الناس» خداوند پاک و منزه کسانی که خارج شده‌اند را با این فرموده«و کثیر حقّ علیه العذاب» بیان می... کند: پس در این حالت، تکلف لازم نیست و لفظ مشترک در دو معنی استعمال نمی‌شود. پس این توضیح را بگیر و از شکرگذاران باش.

«و لا تقول سمع الله» این مطلب در سخن اصحاب قطعی و در بیشتر روایت‌ها ذکر شده است. و اصحاب بر این اتفاق نظر دارند که طولانی کردن آن (نماز) به اندازه توانایی‌اش مستحب است. گفته‌اند: و این با دانستن توانایی‌اش یا به عنوان مثال با گمان حاصل از خبرهای راصد (کسی که گرفتگی خورشید را می‌پاید) حاصل می‌شود. اما بدون آن بعید نیست که نماز سبک خوانده شود سپس اعاده آن با عدم آشکار شدن (برطرف شدن گرفتگی) شایسته‌تر است زیرا در طولانی کردن نماز ترس این می‌رود که وقت، پیش از تمام شدن خارج شود .

و بدان هیچ اختلافی در این نیست که اولین وقت نماز گرفتگی ماه و خورشید، آغاز شدن گرفتگی در آن است و در واقع در پایان وقت آن اختلاف نظر وجود دارد. قول مشهور این است که پایان وقت، آغاز آشکار شدن گرفتگی است و محقق در المعتبر و علامه در المنتهی بر این نظر دارند که پایان وقت آن پس از آشکار شدن کامل گرفتگی است و شهید و برخی از علمای متأخر و نیز از ظاهر مرتضی و ابن ابو عقیل و سلّار این نظر را برگزیده‌اند و من نیز این دیدگاه را ترجیح می‌دهم. و بدین ترتیب خطبه، در طولانی کردن یا طولانی نکردن نماز آسان می‌گردد زیرا پس از آغاز آشکار شدن گرفتگی، طول و کوتاهی زمان فهمیده می‌شود.

امـا مراجعه به راصـد و اعتماد به او در آن مسأله و در اصل محقق شـدن کسوف چنـدان قابل اعتنا نیست و از احادیث آشـکار نمی‌گردد بلکه آنچه از احادیث برمی‌آید این است که از کار آن‌ها و مراجعه به آنان جلوگیری شود.

و سخن ایشان «حتی تنجلی» و «إن انجلی» ممکن است مقصود آغاز انجلاء (آشکار شدن گرفتگی) و یا کامل شدن آن باشد و در صورتی که وقت از کمـترین نمـاز کوتـاه‌تر شود بیشتر علمـاء آن را ساقـط می‌داننـد و در المنتهی گویـد: اگر وقت پیش از اتمام نماز خارج شود، آن را به پایان می‌رسانـد و حـدیث حسـنهٔ زراره و این حدیث بر آن دلالت دارد که اگر انجلاء را حمل بر کامـل شـدن آن کنیم و آن دو فاضـل در وجوب نمـاز تردیـد دارنـد در صورتی که وقت از سـبک‌ترین نمـاز کوتاه شود به علاـوه به عـدم وجوب در صورت عـدم درک یـک رکعت حکم داده‌انـد نظر به اینکه درک یـک رکعت به منزله درک نماز است و پوشـیده نیست که انطبـاق آن بر نمازهـای غیر یومیه، معلوم نیست و بـا توجه به مطلق بودن روایت‌ها، قول به وجوب به صورت مطلق بعید نیست.

و نیز قـول مشـهور در امور ترسـناک آسـمانی به جز زلزله، عـدم وجوب به همراه کوتـاهی وقت از آن است. دیـدگاه صـاحب کتاب الـدروس، عـدم اعتبار فراخی وقت آن در چیزهایی مثل زلزله است. و علامه در بعضـی کتاب‌هایش این نظر را برگزیده است و در برخی کتـاب‌هـایش اینگونه برداشت می‌شود که هر کس یک رکعت را کامل کنـد و وقت خارج شود، تمام کردن نمـاز واجب است و در روایت حسـنه از زرارهٔ و محمـد بن مسـلم از امـام بـاقر علیه السـلام نقل شـده که فرمود: «کل أخاویف السـماء من ظلمهٔ أو ریح أو فزع له صلاهٔ الکسوف حتی یسکن» یعنی: هر واقعه ترسناک و وحشت‌آور آسمانی که حادث می‌شود از تاریکی یا باد یا ترس، برای آن نماز آیات بخوان تا متوقف و برطرف شود.

و برخی از متأخران با این حدیث به عدم وجوب با ضـیق وقت اسـتدلال کرده‌اند زیرا «حتی» یا برای انتهای غایت است یا برای تعلیل. بر اساس معنای اول توقیت آشـکارا ثبت شـده و بر اساس معنای دوم نیز توقیت لازم می‌گرداند به دلیل اینکه نفی علت، مستلزم نفی معلول است.

**[ترجمه]

و یمکن المناقشه فی الوجهین أما الأول فبأنه یحتمل أن یکون توقیتا لتکرار الصـلاه کما فی الکسوف لا لأصلها بل هو فیها أظهر لأـن الشـی ء إذا کان غایه لفعل لا بـد من تکررها قبل الغایه فیصـح أن یقال ضـربته حتی قتلته و لا یقال ضـربت عنقه حتی قتلته ذکره ابن هشام فی المغنی فحقیقه الکلام کونه غایه للتکریر لا لأصل الفعل.

و أما الثانی فبأنه یمکن أن یکون عله للشـروع فی الصلاه لا لأصلها و أیضا العله الغائیه لا یلزم مصاحبتها للمعلول فی الزمان فلعله یکون إتمام الصـلاه عله لزوال الآیه قبل إتمامها کما إذا قیل صل الصـلاه الفلانیه حتی یغفر الله لک عند الشروع فیها و مثله کثیر فی الأخبار مع أن قوله صل صلاه الکسوف حقیقه فی الجمیع فلو سکن فی أثناء الصلاه و ترکها لا یطلق علیها صلاه الکسوف.

و أیضـا علل الشـرع معرفات و حکم لا یلزم اطرادها و قـد ورد فی صـلاه الاستسـقاء أن علتها نزول المطر فلو نزل المطر فی أثناء الصـلاه لا یلزم قطعها فظهر أن ما أبداه السـید صاحب المدارک و ارتضاه من تأخر عنه لیس بمرضی و الأحوط إیقاع الصلاه لها

مطلقا.

و أما الزلزله فذهب أكثر الأصحاب إلى أن وقت صلاتها مده العمر و

١- ١. التهذيب ج ١ ص ٢٩٩.

يصليها أداء و إن سكنت لإطلاق الأمر الخالى من التقييد بالتوقيت و حكى فى البيان قولا بأنها تصلى بنيه القضاء و قال العلامه فى النهايه الزلزله وقتها مده العمر تصلى أداء و إن سكنت و كذا الصيحه لأنها من قبيل الأسباب لا الأوقات لتعذر الصلاه فيه لقصوره جدا و يحتمل أن يكون سببا للفوريه فيجب الابتداء بالصلاه حين وقوعه و يمتد الوقت بامتداد الصلاه ثم يخرج و يصير قضاء لكن الأول أولى.

و يحتمل فى البلاد التى تستمر فيها الزلزله زمانا طويلا كون الوقت منوطا بها و الضابط أن كل آيه يقصر زمانها عن فعل العباده فإنها سبب و ما لا يقصر وقت و لو قصر فى بعض الأوقات سقطت انتهى و ما ذكره من الضابط لا يستنبط من دليل و الظاهر أن زمان الزلزله مده العمر مطلقا لعدم التوقيت فى النصوص و ما احتمله من الفوريه لا حجه عليه.

قال فى الذكرى و حكم الأصحاب بأن الزلزله تصلى أداء طول العمر لا بمعنى التوسعه فإن الظاهر وجوب الأمر هنا على الفور بل على معنى نيه الأداء و إن أخل بالفوريه لعذر و غيره و ما ذكره مقتضى الاحتياط لكن دون إثباته خرط القتاد و ربما يقال لا معنى للأداء فيما لا قضاء له و لا وقت له إلا العمر و لا يخلو من وجه و الأظهر عدم لزوم التعرض للأداء و القضاء فيها و ألحق العلامه ره فى التذكره بالزلزله الصيحه و كل ما يقصر غالبا زمانه عن فعل الصلاه و لا بأس به و أما إعاده الصلاه إن فرغ منها قبل الانجلاء فالمشهور استحبابها و نقل عن ظاهر المرتضى و أبى الصلاح و سلار وجوبها قال فى الذكرى و هؤلاء كالمصرحين بأن آخر وقتها تمام الانجلاء و منع ابن إدريس الإعاده وجوبا و استحبابا و الأول أقرب و هذا الخبر يدل على التخيير بين الصلاه و الدعاء مستقبل القبله و هو وجه جمع بين الأخبار و لم أر قائلا بالوجوب التخييرى بينهما و إن كان الأحوط ذلك.

ص: ۱۶۰

قوله علیه السلام و لا تصلیها فی وقت الفریضه جمله القول فیه أنه إذا حصل الکسوف فی وقت فریضه حاضره فإن تضیق وقت إحداهما تعینت للأداء و نقلوا علیه الإجماع ثم یصلی بعدها ما اتسع وقتها و إن تضیقتا قدمت الحاضره بلا خلاف أیضا کما حکی فی الذکری و إن اتسع الوقتان فالمشهور التخییر بینهما.

و قال الصدوق لا یجوز أن یصلیها فی وقت فریضه حتی یصلی الفریضه کما هو ظاهر هذا الخبر و هو قول الشیخ فی النهایه و الأول أقرب و إن کان اتباعهما أحوط.

و لو دخل فی الکسوف قبل تضیق الحاضره ثم خشی فوات الحاضره علی تقدیر الإتمام قطعها بلا خلاف و صلی الحاضره ثم المشهور البناء علی ما أتی به من صلاه الکسوف و إتمامها ذهب إلیه الشیخان و المرتضی و الصدوق و من تبعهم و ذهب الشیخ فی المبسوط إلی أنه یجب علیه استئنافها من رأس و اختاره الشهید فی الذکری و الأول أقوی للأخبار الکثیره الداله علیه مع صحه أکثرها و عدم المعارض.

و قال الصدوق فی الفقیه و إذا کان فی صلاه الکسوف فدخل علیه وقت الفریضه فلیقطعها و لیصل الفریضه ثم یبنی علی ما مضی من صلاه الکسوف و هکذا ذکره فی المقنع.

و کأنه أخذه من الفقه و مقتضاه رجحان القطع إذا دخل وقت الفریضه إما وجوبا أو استحبابا

مَعَ أَنَّهُ رُوِیَ فِی الصَّحِیحِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ وَ بُرَیْدِ بْنِ مُعَاوِیَهَ(۱)

عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ وَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیهما السلام قَالَ: إِذَا وَقَعَ الْکُسُوفُ أَوْ بَعْضُ هَذِهِ الْآیَاتِ صَلَّیْتَهَا مَا لَمْ تَتَخَوَّفْ أَنْ یَذْهَبَ وَقْتُ الْفَرِیضَهِ فَإِنْ تَخَوَّفْتَ فَابْدَأْ بِالْفَرِیضَهِ وَ اقْطَعْ مَا کُنْتَ فِیهِ مِنْ صَلَاهِ الْکُسُوفِ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْفَرِیضَهِ فَارْجِعْ إِلَی حَیْثُ کُنْتَ قَطَعْتَ وَ احْتَسِبْ بِمَا مَضَی.

و هذا الخبر أقوی و یدل علی رجحان الإتیان بصلاه الکسوف ما لم یتضیق وقت الفریضه فکیف یترجح قطعها بدخول وقت الفریضه و یمکن حمل عباره

۱- ۱. الفقیه ج ۱ ص ۳۴۶.

الفقه علی هذا الخبر بأن یکون المراد بالوقت الوقت المضیق.

قال العلامه فی النهایه لو اتسع وقت الحاضره و شرع القرص فی الکسوف أو حدث الریاح المظلمه فالوجه تقدیم الکسوف و الآیات لاحتمال قصور الزمان فتفوت لو اشتغل بالحاضره و لا یخلو من وجه و یؤیده الخبر و لو ضاق وقت الحاضره و اشتغل بها فانجلی الکسوف فإن لم یکن فرط فیها و لا فی تأخیر الحاضره فلا قضاء و إن فرط فیها إلی أن ضاق وقت الحاضره وجب قضاء صلاه الکسوف إما مع استیعاب الاحتراق أو مطلقا علی الخلاف و إن فرط فی فعل الحاضره أول الوقت فقیل یجب قضاء الکسوف و قیل لا و هو ظاهر المحقق فی المعتبر و لعله أقوی و إن کان الأول أحوط.

و أما تقدیم صلاه الکسوف علی صلاه اللیل و غیرها من النوافل فقال فی المنتهی هو قول علمائنا أجمع.

و یدل الخبر علی استحباب الغسل لأداء الکسوفین مع احتراق القرص کما ذکره جماعه و یدل علیه صحیحه محمد بن مسلم (۱)

و قد مر القول فیه و فی سائر أجزاء الخبر.

**[ترجمه]می‌توان از هر دو جهت مناقشه کرد؛ وجه اول اینکه ممکن است توقیت برای تکرار نماز باشد همانطور که در نماز آیات بود نه از جهت اصل بودن آن، بلکه آن در آن آشکارتر است زیرا چیزی اگر پایان و غایت برای کاری باشد ناگزیر پیش از پایان و غایت آن تکرار می‌شود پس صحیح است که گفته شود: ضربته حتی قتلته (او را زدم تا اینکه او را کُشتم) و گفته نمی‌شود: گردن او را زدم تا اینکه او را کشتم. ابن هشام در المغنی آن را ذکر کرده است. پس حقیقت سخن این است که (حتی) پایان و غایتی برای تکرار باشد نه برای اصل فعل.

و اما وجه دوم ممکن است علتی برای آغاز در نماز باشد نه برای اصل آن، و نیز در علت غائی لازم نیست که با معلول در زمان، مصاحبت و همراهی کند. پس شاید به پایان رسیدن نماز علت برای از بین رفتن آیه (پدیده آسمانی) پیش از تمام شدنش باشد؛ همانطور است که هرگاه گفته شود: فلان نماز را بخوان تا خداوند با آغاز نمودنش تو را بیامرزد و مانند آن در احادیث فراوان است علی رغم اینکه سخن ایشان «صلّ صلاۀ الکسوف» حقیقتی در همه آن‌ها است پس اگر در اثنای نماز، (واقعه ترسناک) آرام گیرد و برطرف شود و آن را ترک کند اسم نماز آیات بر آن اطلاق نمی‌شود.

و نیز علت‌های شرعی، معرّفات و حکمت‌هایی هستند که مستلزم حکم کلی و پی در پی نیست و در نمازِ طلبیدن باران وارد شده که علت آن نزول باران است پس اگر باران در اثنای نماز نازل شود نباید نماز را قطع کرد. پس آشکار شد آنچه سید صاحب کتاب المدارک اظهار کرده و متاخران پس از او دیدگاهش را برگزیده‌اند، کافی و رضایت‌بخش نیست و احوط آن است که نماز به طور مطلق برای آن واقعه اقامه شود.

و اما درباره زلزله بیشتر اصحاب بر این باورند که وقت نماز آن تمام مدت عمر است و آن را أداءً (نه به نیت قضا) به جا می آورد حتی اگر برطرف شده و آرام گیرد زیرا امر بدان از مقید شدن به وقت خاصی آزاد است. و در البیان دیدگاهی مطرح شده مبنی بر اینکه با نیت قضا خوانده می‌شود و علامه در النهایه گفته است: وقت زلزله مدت عمر است، و اداءً خوانده می شود هرچند متوقف گردد (برطرف شود) و نیز صیحه (فریاد هولناک) بر همین منوال است زیرا از جمله اسباب است نه اوقات،

از این جهت که به خاطر کوتاه بودنش، خواندن نماز در خلال آن مشکل است. و ممکن است سبب برای فوریت گردد که آغاز کردن نماز در هنگام وقوع آن واجب می گردد و وقتِ نماز به طول مدت نمازخواندن، امتداد می یابد سپس وقت خارج شده و قضا می‌شود اما معنای اول شایسته‌تر و بهتر است.

و احتمال دارد در شهرهایی که زلزله زمان طولانی‌ای در آن ادامه دارد، وقت منوط به زلزله باشد و قانون این است که هر نشانه‌ای که زمانش از فعل عبادت کوتاه گردد، سبب است و آنچه کوتاه نگردد، وقت است و در صورتی که در برخی اوقات کوتاه شود، ساقط می‌شود. پایان نقل قول. آنچه از قانون ذکر کرده از دلیلی استنباط نمی‌شود و آشکار این است که زمان زلزله به صورت مطلق، مدت عمر است زیرا در احادیث توقیت ذکر نشده است و از آن جهت که احتمال فوریت دارد، حجتی برای آن نخواهد شد.

در الذکری گوید: اصحاب بر این حکم کرده‌اند که نماز زلزله در طول مدت عمر، باید به صورت اداء خوانده شود ــ نه قضا ــ و این از باب توسعه دادن(امتثال امر) نیست. چرا که ظاهر این است که وجوب امر در اینجا بر فوریت است و بلکه به معنای نیت اداء است، هر چند به خاطر عذر یا چیزی غیر از آن خللی به فوریت نماز وارد شود. و آنچه ذکر کرده مقتضای احتیاط بوده است، اما اثبات آن، از دست کشیدن به خارهای درخت قتاد، دشوارتر است و چه بسا گفته شود: در آنچه قضا ندارد، اداء معنایی ندارد و هیچ وقتی به جز همه عمر برای آن نیست و این سخن چندان بی‌راه نیست و آشکارتر این است که نباید در این باره به اداء و قضا پرداخت. علامه در التذکره صیحه را به زلزله ملحق کرده و هر آنچه که غالبا زمانش از فعل نماز کوتاه‌تر باشد و این ایرادی ندارد.

و اما درباره اعاده نماز، اگر پیش از انجلاء، نماز را به پایان ببرد، قول مشهور مستحب بودن آن است و از ظاهر مرتضی و ابوصلاح و سلّار وجوب آن نقل شده است. در الذکری گوید: و اینان مانند کسانی‌اند که اظهار می‌دارند، آخرین وقت نماز انجلای کامل است. و ابن ادریس اعاده نماز را چه به صورت واجب و چه مستحب منع کرده است، و دیدگاه اول نزدیک‌تر به صواب است. و این حدیث دلالت بر این دارد که می‌توان میان نماز و دعای رو به قبله، یکی را انتخاب کرد. و آن نظری است که میان روایت‌ها را جمع کرده است و کسی را ندیده‌ام که وجوب تخییری ــ واجب است یکی از آن دو را انتخاب کند ــ را بگوید، هرچند که احوط همان است.

فرموده امام علیه السلام: «و لا تصلیها فی وقت الفریضة» خلاصه سخن در باره این عبارت این است که هرگاه کسوف ــ نماز آیات ــ در وقت فریضه حاضر حاصل شود، اگر وقتی یکی از آن‌ها تنگ شد، باید آن را ادا کرد و اجماع علماء را در باره آن نقل کرده‌اند و پس از آن، نمازی را که وقتش فراخ شود می‌خوانی و اگر وقت هر دو نماز تنگ شد، نماز حاضر را مقدم می‌داری و نیز در این مساله اختلافی نیست؛ همانطور که در الذکری نقل شده است و اگر وقت هر دو نماز فراخ شد، قول مشهور آن است که یکی از آن‌ها را انتخاب و مقدم کنی.

صدوق گوید: جایز نیست در وقت فریضه، آن نماز را بخواند تا وقتی که فریضه را به جای آورد همانطور که ظاهر این خبر بر آن دلالت دارد و آن سخن شیخ در النهایة است و دیدگاه او نزدیک‌تر به صواب است هرچند پیروی از هر دو نظر، احوط است.

و اگر قبل از تنگ شدن وقت فریضه حاضر وارد نماز کسوف شود سپس از این بترسد که فریضه حاضر را در صورت پایان دادن به نماز کسوف، از دست بدهد، بدون هیچ اختلافی باید آن را قطع کند. سپس قول مشهور این است که بنا را بر آنچه از نماز کسوف که پیش از قطع خوانده، بگذارد و نماز را به پایان می‌برد. دو شیخ و مرتضی و صدوق و کسانی که از آن‌ها پیروی کرده‌اند بر این نظر باور دارند و دیدگاه شیخ در المبسوط این است که بر او واجب است نماز را از ابتدا از سر بگیرد و شهید در الذکری این نظر را ترجیح داده است. دیدگاه اول با توجه به احادیث فراوانی که بر آن دلالت دارد، و صحت بیشتر آن‌ها و نبود حدیث مخالف، قوی‌تر است.

صدوق در فقیه گوید: و هرگاه شخص مشغول نماز کسوف (آیات) باشد و وقت فریضه فرا رسد، باید آن را قطع کند و نماز فریضه را بخواند آنگاه به نماز کسوف برگردد و بنا را بر آنچه پیش از قطع خوانده، گذارد. و در المقنع نیز همین‌گونه ذکر کرده است.

گویی این نظر را از کتاب فقه (امام رضا) گرفته است و مقتضای آن ترجیح قطع کردن نماز است هرگاه وقت فریضه فرا رسد یا به صورت واجب یا از روی استحباب. با وجود اینکه در خبر صحیح از محمد بن مسلم و برید بن معاویه از امام باقر و امام صادق علیهما السلام روایت شده که فرمود: هر گاه کسوف یا یکی از آیات واقع شد این نماز را تا زمانی که بیم از دست رفتن وقت فریضه حاضر نباشد، می‌خوانی و چنانچه در نماز کسوف هستی و بیم از دست رفتن وقت فریضه داری، در این صورت آن نماز را قطع کن و ابتدا نماز فریضه را به جای آور و چون از فریضه فارغ شدی به همان‌جا که نماز آیات را قطع کردی بازگرد و دنباله نماز را تا پایان بخوان و آنچه را قبلا خوانده بودی به حساب آور.

این حدیث قوی‌تر است و بر این دلالت دارد که تا زمانی که وقت فریضه تنگ نشود، به جای آوردن نماز کسوف ارجحیت دارد. پس چگونه با داخل شدن وقت فریضه قطع کردن نماز کسوف ترجیح داده می‌شود و ممکن است عبارت فقه را بر این حدیث حمل کرد که مقصود از وقت، وقت تنگ شده باشد.

علامه در النهایهٔ گوید: اگر وقت فریضه حاضر فراخ شود و گرفتگی قرص (ماه یا خورشید) آغاز شود یا بادهای تاریک واقع شود، وجه آشکار این است که نماز کسوف و آیات مقدم شود به این احتمال که زمان کوتاه باشد و اگر مشغول خواندن فریضه حاضر شود، زمان از دست برود. و این توجیه بیراه نیست و حدیث آن را تایید می‌کند. و درحالتی که وقت فریضه حاضر تنگ شد و به آن مشغول گردد و گرفتگی برطرف شود، اگر در خواندن نماز آیات و در تاخیر انداختن فریضه حاضر کوتاهی نکرده باشد، قضا بر او واجب نیست و اگر در آن کوتاهی کند تا اینکه وقت فریضه حاضر تنگ شود، قضای نماز آیات بر او واجب خواهد شد یا با فراگیر شدن گرفتگی یا به صورت مطلق که در آن اختلاف است. و اگر در به جا آوردن فریضه حاضر در اول وقت کوتاهی کند، گفته شده واجب است نماز کسوف (آیات) را قضا کند و گفته شده قضا نشود، و آن ظاهرِ نظر محقق در المعتبر است و شاید قوی‌تر باشد، هرچند که نظر اولی احوط است.

و اما مقدم داشتن نماز کسوف بر نماز شب و دیگر نوافل، در المنتهی گوید این نظر همه علمای ماست.

و این حدیث بر مستحب بودن غسل برای ادای نماز کسوف و خسوف با گرفتگی تمام قرص دلالت دارد همانطور که گروهی

آن را ذکر کرده‌اند و صحیح محمد بن مسلم - . التهذیب ۱ : ۲۹۹ - بر آن دلالت دارد و پیش‌تر در باره آن و در مورد دیگر بخش‌های حدیث سخن گفتیم.

**[ترجمه]

«۱۴»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله صَلَّى صَلَاةَ الْكُسُوفِ بِالنَّاسِ فَقَرَأَ سُورَةَ الْحَجِّ ثُمَّ رَكَعَ قَدْرَ الْقِرَاءَةِ ثُمَّ رَفَعَ صُلْبَهُ فَقَرَأَ قَدْرَ الرُّكُوعِ ثُمَّ رَكَعَ مَرَّةً أُخْرَى ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ سَجَدَ قَدْرَ الرُّكُوعِ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَدَعَا بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ عَلَى قَدْرِ السُّجُودِ ثُمَّ سَجَدَ الْأُخْرَى ثُمَّ قَامَ فَقَرَأَ سُورَةَ الرُّومِ ثُمَّ رَكَعَ قَدْرَ الْقِرَاءَةِ ثُمَّ رَفَعَ صُلْبَهُ فَقَرَأَ قَدْرَ الرُّكُوعِ ثُمَّ رَكَعَ قَدْرَ الْقِرَاءَةِ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ فَكَانَ فَرَاغُهُ حَيْثُ تَجَلَّتِ الشَّمْسُ فَمَضَتِ السُّنَّةُ أَنَّ صَلَاةَ الْكُسُوفِ رَكْعَتَانِ فِيهِمَا أَرْبَعُ رَكَعَاتٍ وَ أَرْبَعُ سَجَدَاتٍ (۲).

ص: ۱۶۲

۱- ۱. التهذیب ج ۱ ص ۲۹۹.

۲- ۲. نوادر الراوندیّ: ۲۸.

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی بن جعفر از پدرانش علیهم السلام از حضرت علی علیه السلام نقل می کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نماز کسوف را بدین ترتیب برای مردم به جماعت خواند: اول سوره حج را خواند، و بعد به رکوع رفت و به اندازه قرائت در رکوع ماند، سپس سر برداشت و به اندازه رکوع قرائت کرد، بعد به رکوع رفت و به اندازه رکوع اول طول داد، سپس به سجده رفت و سجده خود را به اندازه رکوع ادامه داد، بعد سر برداشت و بین دو سجده به اندازه وقت سجده به دعا پرداخت، بعد به سجده دوّم رفت، سپس ایستاد و سوره روم را قرائت کرد. سپس به اندازه قرائت در رکوع ماند سپس سر برداشت و به اندازه رکوع قرائت کرد سپس به اندازه قرائت در رکوع ماند سپس سر برداشت سپس دو سجده به جا آورد و زمانی که آفتاب طلوع کرد نمازش را به پایان برد. و بر اساس این سنّت، نماز کسوف (آیات) دو رکعت است که در هر دو رکعت، چهار رکوع و چهار سجده، واجب و مقرّر گردید. - . نوادر راوندی : ۲۸ -

**[ترجمه]

بیان

روی الشیخ مثله عن أبی البختری عن الصادق علیه السلام (۱) و حمله علی التقیه لاشتهاره بین العامه و معارضه الأخبار الکثیره الصحیحه.

**[ترجمه]البتّه شیخ طوسی هم این روایت را از امام صادق - . التهذیب ۱ : ۳۳۵ - علیه السّلام آورده، اما آن را بر تقیّه حمل نموده، چون میان عامه شهرت دارد. اما طبق روایات فراوان صحیح، نمی توان آن را پذیرفت.

**[ترجمه]

«۱۵»

مُسَكِّنُ الْفُؤَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ لَبِيدٍ قَالَ: انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ مَاتَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ النَّاسُ انْكَسَفَتْ لِمَوْتِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حِينَ سَمِعَ ذَلِكَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ- لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَ لَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ ذَلِكَ فَافْزَعُوا إِلَى الْمَسَاجِدِ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]مسکن الفؤاد: از محمد بن ولید روایت شده که گفت: زمانی که ابراهیم فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم وفات یافت، خورشید گرفته شد. مردم گفتند: همانا خورشید برای مرگ پسر رسول خدا گرفته شد. پس رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم با شنیدن این سخن بیرون رفت و خدا را حمد ثنا گفت سپس فرمود: اما بعد، ای مردم گرفتگی خورشید و ماه دو نشانه از نشانه‌های خداوند است که برای مرگ یا زندگی کسی گرفته نمی‌شوند. پس هر گاه آن را دیدید به سوی مساجد پناه ببرید. بخشی از حدیث.

**[ترجمه]

الْهِدَایَهُ: إِذَا انْکَسَفَ الْقَمَرُ أَوْ الشَّمْسُ أَوْ زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ أَوْ هَبَّتْ رِیحٌ صَفْرَاءُ أَوْ سَوْدَاءُ أَوْ حَمْرَاءُ فَصَلُّوا عَشْرَ رَکَعَاتٍ وَ أَرْبَعَ سَجَدَاتٍ بِتَسْلِیمَهٍ وَاحِدَهٍ وَ اقْرَءُوا فِی کُلِّ رَکْعَهٍ فَإِنْ بَعَّضْتُمُ السُّورَهَ فِی رَکْعَهٍ فَلَا تَقْرَءُوا فِی ثَانِیهَا الْحَمْدَ وَ اقْرَءُوا السُّورَهَ مِنَ الْمَوْضِعِ الَّذِی بَلَغْتُمْ وَ مَتَی أَتْمَمْتُمْ سُورَهً فِی رَکْعَهٍ فَاقْرَءُوا فِی الرَّکْعَهِ الْأُخْرَی الْحَمْدَ وَ مَنْ فَاتَتْهُ فَعَلَیْهِ أَنْ یَقْضِیَهَا لِأَنَّهَا مِنْ صِغَارِ الْفَرَائِضِ وَ لَا یُقَالُ فِیهَا سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ إِلَّا فِی الرَّکْعَهِ الْخَامِسَهِ وَ الْعَاشِرَهِ وَ لَا تَسْجُدْ إِلَّا فِی الْخَامِسَهِ وَ الْعَاشِرَهِ وَ الْقُنُوتُ فِی کُلِّ رَکْعَتَیْنِ بَعْدَ الْقِرَاءَهِ وَ قَبْلَ الرُّکُوعِ وَ رُوِیَ أَنَّ الْقُنُوتَ فِیهَا فِی الْخَامِسَهِ وَ الْعَاشِرَهِ(۲).

**[ترجمه]هدایهٔ: هرگاه خورشید یا ماه گرفته شد یا زمین به لرزه درآمد یا باد زرد یا سیاه یا سرخ وزید، ده رکوع چهار سجده با یک سلام به جای آورید و در هر رکعت (سوره) قرائت کنید. اگر بخشی از سوره را در رکعتی خواندید در رکعت دوم سوره حمد را نخوانید و آن سوره را از جایی که بدان رسیدید، قرائت کنید و هرگاه در رکعتی یک سوره را کامل قرائت کردید، در رکعت بعدی سوره حمد را بخوانید و هر کس آن را از دست دهد، باید آن را قضا کند زیرا از جمله فریضه‌های کوچک است و در این نماز گفته نمی‌شود «سمع الله لمن حمده» مگر در رکعت پنجم و دهم. و سجده مکن مگر در رکعت پنجم و دهم و قنوت در هر دو رکعت پس از قرائت سوره و پیش از رکوع است و روایت شده که قنوت در رکعت پنجم و دهم است. - . الهدایه : ۳۵ -

**[ترجمه]

بیان

ذکر جمیع ذلک فی المقنع (۳)

إلا الروایه الأخیره فإنه لم یوردها فیه و إنما أوردها فی الفقیه (۴)

مرسلا أیضا حیث أورد صحیحه ابن أذینه فی القنوت علی وفق المشهور ثم قال و إن لم یقنت إلا فی الخامسه و العاشره فهو جائز لورود الخبر به و قال الشهید فی البیان و یجزی علی الخامس و العاشر و المشهور أقوی و أصح لورود الأخبار الصحیحه به و هذه الروایه رواه الصدوق مرسلا و هی لا تقاوم تلک الأخبار.

ص: ۱۶۳

۱- ۱. التهذیب ج ۱ ص ۳۳۵.

۲- ۲. الهدایه: ۳۵.

۳- ۳. المقنع: ۴۴.

۴- ۴. الفقیه ج ۱ ص ۳۴۷.

**[ترجمه]در المقنع - . المقنع : ۴۴ - همـه آن ذکر شـده جز روایـت آخر کـه در آن وارد نشـده است و در فقیه - . فقیه ۱ : ۳۴۷ - به صورت مرسل آن را ذکر کرده است که صحیح ابن اذینه در قنوت بنا به قول مشهور آورده و گوید: و قنوت خوانده نمی‌شود مگر در رکعت پنجم و دهم. و آن به دلیل اینکه حدیث در مورد آن وارد شـده، جایز است و شـهید در البیان گوید: در پنجم و دهم جـایز است. و قول مشـهور قوی‌تر و صـحیح تر است به دلیـل وجود احادیث صـحیح در باره آن و صـدوق این روایت را به صورت مرسل روایت کرده که قوت و صحت آن روایت‌ها را ندارد.

**[ترجمه]

«۱۷»

الْمُقْنِعَهُ، رُوِیَ عَنِ الصَّادِقِینَ علیهمـا السـلام: أَنَّ اللَّهَ إِذَا أَرَادَ تَخْوِیفَ عِبَادِهِ وَ تَجْدِیـدَ الزَّجْرِ لِخَلْقِهِ کَسَفَ الشَّمْسَ وَ خَسَفَ الْقَمَرَ فَإِذَا رَأَیْتُمْ ذَلِکَ فَافْزَعُوا إِلَی اللَّهِ تَعَالَی بِالصَّلَاهِ.

قَالَ وَ رُوِیَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: صَلَاهُ الْکُسُوفِ فَرِیضَهٌ.

وَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله: إِنَّ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ لَا یَنْکَسِـفَانِ لِمَوْتِ أَحَـدٍ وَ لَا لِحَیَاهِ أَحَـدٍ وَ لَکِنَّهُمَا آیَتَانِ مِنْ آیَاتِ اللَّهِ فَإِذَا رَأَیْتُمْ ذَلِکَ فَبَادِرُوا إِلَی مَسَاجِدِکُمْ لِلصَّلَاهِ(۱).

**[ترجمه]مقنعهٔ: از امام صادق و امام باقر علیهما السلام روایت شده که فرمودند: هرگاه خداوند بخواهد بندگانش را بترساند و نهیبش را بر مخلوقات تجدیـد کنـد، خورشـید و ماه را بپوشاند. پس هرگاه آن را دیدید با خواندن نماز به سوی خداوند پناه ببرید.

و گوید: و از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که فرمودند: نماز آیات، فریضه‌ای است.

و گوید: رسول خدا صـلی الله علیه و آله و سـلم فرمود: ای مردم! خورشـید و ماه برای مرگ کسی گرفته و پوشانیده نمی‌شوند بلکه دو نشانه از نشانه‌های خداوند است. پس هرگاه آن را دیدید برای نماز به سوی مساجد بشتابید. - . المقنعه : ۳۵ -

**[ترجمه]

«۱۸»

قُرْبُ الْإِسْنَادِ، بِالْإِسْنَادِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ النِّسَاءِ هَلْ عَلَی مَنْ عَرَفَ مِنْهُنَّ صَلَاهَ النَّافِلَهِ وَ صَلَاهَ اللَّیْلِ وَ الزَّوَالِ وَ الْکُسُوفِ مَا عَلَی الرِّجَالِ قَالَ نَعَمْ (۲).

وَ مِنْهُ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْفَضْلِ الْوَاسِـطِیِّ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی الرِّضَا علیه السـلام کُسِـفَتِ الشَّمْسُ أَوِ الْقَمَرُ وَ أَنَا رَاکِبٌ لَا أَقْـدِرُ عَلَی النُّزُولِ قَالَ فَکَتَبَ إِلَیَّ صَلِّ عَلَی مَرْکَبِکَ الَّذِی أَنْتَ عَلَیْهِ (۳).

**[ترجمه]قرب الاسناد: بـا سـند علی بن جعفر از برادرش موسـی علیه السـلام روایت شـده که گویـد: از ایشـان در بـاره زنان پرسیدم که آیـا آنچه از نمـاز نـافله و نمـاز شب و نماز زوال و کسوف بر مردان واجب است، بر آنان نیز واجب است؟ فرمود: آری. - . قرب الاسناد : ۱۰۰ -

و با همان اسـناد از علی بن فضل واسـطی روایت شده که گوید: برای امام رضا علیه السـلام نوشـتم: خورشید یا ماه گرفته شود درحالی که من سوار بر مرکب باشم و نتوانم پیاده شوم (چکار کنم)؟ پس جواب پرسشم را اینگونه برایم نوشت که بر مرکبی که بر آن هستی نماز بگذار. - . قرب الاسناد : ۲۷۴ -

**[ترجمه]

بيان

لا خلاف في وجوب صـلاه الآيات على النساء كما على الرجال و المشهور بين الأصحاب أنه لا يجوز أن يصلى صلاه الكسوف ماشـيا و على الراحله اختيارا و ذهب ابن الجنيـد إلى الجواز كما هو مـذهب العامه و لا خلاف في جوازه في حال الضـروره كما يدل عليه هذا الخبر.

**[ترجمه]هيـچ اختلافی در بـاره وجوب نمـاز آيات بر زنان نيست همانطور كه بر مردان واجب است. و قول مشـهور در ميان اصـحاب اين است كه جـايز نيست نماز آيات را در حال پياده روی بخوانـد و خوانـدن آن نماز بر روی چهارپا اختياری است. ابن جنيـد آن را جـايز می‌دانـد همـانطور كه بـاور عامه نيز همين است و در حالت ضـرورت در جايز بودن آن اختلافی نيسـت همانطور كه اين حديث بر آن دلالت دارد.

**[ترجمه]

«۱۹»

الْمُقْنِعَهُ، رُوِیَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السـلام: أَنَّهُ صَـلَّی بِالْكُوفَهِ صَلَاهَ الْكُسُوفِ فَقَرَأَ فِيهَا بِالْكَهْفِ وَ الْأَنْبِيَاءِ وَ رَدَّدَهَا خَمْسَ مَرَّاتٍ وَ أَطَالَ فِی رُكُوعِهَا حَتَّی سَالَ الْعَرَقُ عَلَی أَقْدَامِ مَنْ كَانَ مَعَهُ وَ غُشِیَ عَلَی كَثِيرٍ مِنْهُمْ (۴).

۱- ۱. المقنعه: ۳۵.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۱۰۰ ط حجر.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۲۷۴.

۴- ۴. المقنعه: ۳۵.

**[ترجمه]المقنعه: روایت شده که امیرالمومنین علیه السلام در کوفه نماز کسوف را به جای آورد. پس در آن، سوره کهف و انبیاء را قرائت کرد و پنج مرتبه این دو سوره را تکرار نمود و رکوع را طولانی نمود تا جایی که عرق بر پاهای کسانی که با وی بودند جاری شد و بسیاری از آنان بیهوش شدند. - . المقنعه : ۳۵ -

**[ترجمه]

بیان

و رددها أی الصلاه استحبابا أو کلا من السورتین فی الرکعتین و المشهور استحباب إطاله الرکوع و السجود بقدر القراءه کما ورد فی الأخبار و یحتمل الأخبار أن یکون المراد بها إطالتهما بنسبه القراءه لا بقدرها لکنه بعید و مقتضی حسنه زراره و محمد بن مسلم أن قراءه السور الطوال إنما یستحب إذا لم یکن إمام یشق علی من خلفه حیث قال فیها و کان یستحب أن یقرأ فیها بالکهف و الحجر إلا أن یکون إماما یشق علی من خلفه (۱)

و یعارضه هذا الخبر و حمله علی أنه لم یکن یشق علیهم بعید لأنه غشی علی کثیر منهم و یمکن تخصیص ذلک بإمام الأصل أو خصوص تلک الواقعه لعلمه علیه السلام بشده السخط.

**[ترجمه]«و ردّدها» یعنی نماز را به جهت استحباب تکرار کرد، یا هر دو سوره را در دو رکعت تکرار کرد. و قول مشهور استحباب طولانی کردن رکوع و سجده به اندازه قرائت سوره است همانگونه که در احادیث وارد شده است. احتمال دارد مقصود از این احادیث، طولانی کردن رکوع و سجده به نسبت قرائت است نه به اندازه آن. اما بعید است اینگونه باشد و آنچه حدیث حسنۀ زرارۀ و محمد بن مسلم اقتضا می کند این است که قرائت سوره طولانی زمانی مستحب است که امام بر کسانی که پشت سر اویند، سخت نگیرد و آنان را به زحمت نیندازد. در آن روایت آمده است: و مستحب است که در آن سوره کهف و سوره حجر را بخوانند مگر اینکه امام جماعت باشند و باعث رنج و زحمت دیگران شود. - . کافی ۳ : ۴۶۴ - و این حدیث با آن مخالف است. و اینکه آن را حمل بر این نماییم که آنان را به زحمت نمی‌انداخت، بعید است زیرا بسیاری از آنان بیهوش شدند. می‌توان آن را به امام اصل (نه امام جماعت) اختصاص داد یا تخصیص این واقعه به خاطر اینکه امام علیه السلام از شدت غضب الهی آگاه بود.

**[ترجمه]

«۲۰»

الْعُیُونُ، عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی جَمِیعاً عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْحَجَّالِ عَنْ سُلَیْمَانَ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ قَالَ الرِّضَا علیه السلام: جَاءَتْ رِیحٌ وَ أَنَا سَاجِدٌ فَجَعَلَ کُلُّ إِنْسَانٍ یَطْلُبُ مَوْضِعاً وَ أَنَا سَاجِدٌ مُلِحٌّ فِی الدُّعَاءِ لِرَبِّی عَزَّ وَ جَلَّ حَتَّی سَکَنَتْ (۲).

**[ترجمه]عیون الاخبار: سلیمان جعفری گوید: امام رضا علیه السلام فرمود: هنگامی که من در سجده بودم باد تندی وزیدن

گرفت و هر کس در جستجوی مکانی بود که خود را محافظت کند و من در حال سجده در دعا کردن به درگاه پروردگار عزّ وجلّم اصرارم می‌کردم تا اینکه باد آرام گرفت. - . عیون الاخبار ۲ : ۷ -

**[ترجمه]

بیان

یدل علی استحباب التضرع و الدعاء عند الریاح الشدیده و یحتمل أن یکون السجود بعد صلاه الآیات أو لم تصل حدا توجب الصلاه.

**[ترجمه]دلالت بر استحباب تضرع و دعا در هنگام وزیدن بادهای تند دارد و احتمال دارد مقصود سجده بعد از نماز آیات باشد یا باد آن‌قدر شدید نبوده که خواندن نماز در آن واجب شود.

**[ترجمه]

«۲۱»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّینَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِیٍّ علیهم السلام أَنَّهُ قَالَ: انْکَسَفَ الْقَمَرُ عَلَی عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ عِنْدَهُ جَبْرَئِیلُ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَا جَبْرَئِیلُ مَا هَذَا فَقَالَ جَبْرَئِیلُ أَمَا إِنَّهُ أَطْوَعُ لِلَّهِ مِنْکُمْ إِنَّهُ لَمْ یَعْصِ رَبَّهُ قَطُّ مُنْذُ خَلَقَهُ وَ هَذِهِ آیَهٌ وَ عِبْرَهٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَمَا ذَا یَنْبَغِی عِنْدَهَا وَ مَا أَفْضَلُ مَا یَکُونُ مِنَ الْعَمَلِ إِذَا کَانَتْ قَالَ الصَّلَاهُ وَ قِرَاءَهُ الْقُرْآنِ (۳).

۱- ۱. الکافی ج ۳ ص ۴۶۴.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲ ص ۷.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۰۰.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیه السلام: کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا انْکَسَفَتِ الشَّمْسُ أَوِ الْقَمَرُ قَالَ لِلنَّاسِ اسْعَوْا إِلَی مَسْجِدِکُمْ (۱).

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: صَلَاهُ الْکُسُوفِ فِی الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ وَ عِنْدَ الْآیَاتِ وَاحِدَهٌ وَ هِیَ عَشْرُ رَکَعَاتٍ وَ أَرْبَعُ سَجَدَاتٍ یَفْتَتِحُ الصَّلَاهَ بِتَکْبِیرَهٍ وَ یَقْرَأُ بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ وَ سُورَهٍ طَوِیلَهٍ وَ یَجْهَرُ فِیهَا بِالْقِرَاءَهِ ثُمَّ یَرْکَعُ فَیَلْبَثُ رَاکِعاً مِثْلَ مَا قَرَأَ ثُمَّ یَرْفَعُ رَأْسَهُ وَ یَقُولُ عِنْدَ رَفْعِهِ اللَّهُ أَکْبَرُ ثُمَّ یَقْرَأُ کَذَلِکَ بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ وَ سُورَهٍ طَوِیلَهٍ فَإِذَا فَرَغَ مِنْهَا قَنَتَ ثُمَّ کَبَّرَ وَ رَکَعَ الثَّانِیَهَ فَأَقَامَ رَاکِعاً بِقَدْرِ مَا قَرَأَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَ قَالَ اللَّهُ أَکْبَرُ ثُمَّ قَرَأَ بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ وَ سُورَهٍ طَوِیلَهٍ ثُمَّ کَبَّرَ وَ رَکَعَ الثَّالِثَهَ فَأَقَامَ رَاکِعاً مِثْلَ مَا قَرَأَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَ قَالَ اللَّهُ أَکْبَرُ ثُمَّ قَرَأَ فَاتِحَهَ الْکِتَابِ وَ سُورَهً طَوِیلَهً فَإِذَا فَرَغَ مِنْهَا قَنَتَ وَ رَکَعَ الرَّابِعَهَ فَأَقَامَ رَاکِعاً بِقَدْرِ مَا قَرَأَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَ قَالَ اللَّهُ أَکْبَرُ ثُمَّ قَرَأَ بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ وَ سُورَهٍ طَوِیلَهٍ فَإِذَا فَرَغَ مِنْهَا کَبَّرَ وَ رَکَعَ الْخَامِسَهَ فَأَقَامَ مِثْلَ مَا قَرَأَ فَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنْهَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ثُمَّ یُکَبِّرُ وَ یَسْجُدُ فَیُقِیمُ سَاجِداً مِثْلَ مَا رَکَعَ ثُمَّ یَرْفَعُ رَأْسَهُ وَ یُکَبِّرُ فَیَجْلِسُ شَیْئاً بَیْنَ السَّجْدَتَیْنِ یَدْعُو ثُمَّ یُکَبِّرُ وَ یَسْجُدُ سَجْدَهً ثَانِیَهً یُقِیمُ فِیهَا سَاجِداً مِثْلَ مَا أَقَامَ فِی الْأُولَی ثُمَّ یَنْهَضُ قَائِماً وَ یُکَبِّرُ وَ یُصَلِّی أُخْرَی عَلَی نَحْوِ الْأُولَی یَرْکَعُ فِیهَا خَمْسَ رَکَعَاتٍ وَ یَسْجُدُ سَجْدَتَیْنِ وَ یَتَشَهَّدُ تَشَهُّداً طَوِیلًا وَ یُسَلِّمُ وَ الْقُنُوتُ بَعْدَ کُلِّ رَکْعَتَیْنِ کَمَا ذَکَرْنَا فِی الثَّانِیَهِ وَ الرَّابِعَهِ وَ السَّادِسَهِ وَ الثَّامِنَهِ وَ الْعَاشِرَهِ وَ لَا یَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ إِلَّا فِی الرَّکْعَتَیْنِ اللَّتَیْنِ یَسْجُدُ مِنْهُمَا وَ مَا سِوَی ذَلِکَ یُکَبِّرُ کَمَا ذَکَرْنَا فَهَذَا مَعْنَی قَوْلِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام فِی صَلَوَاتِ الْکُسُوفِ فِی رِوَایَاتٍ شَتَّی عَنْهُ علیه السلام حَذَفْنَا ذِکْرَهَا اخْتِصَاراً وَ إِنْ قَرَأَ فِی صَلَاهِ الْکُسُوفِ بِطِوَالِ الْمُفَصَّلِ وَ رَتَّلَ الْقِرَاءَهَ فَذَلِکَ أَحْسَنُ وَ إِنْ قَرَأَ بِغَیْرِ ذَلِکَ فَلَیْسَ فِیهِ تَوْقِیتٌ لَا یُجْزِی غَیْرُهُ (۲).

وَ قَدْ رُوِّینَا عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام: أَنَّهُ قَرَأَ فِی الْکُسُوفِ بِسُورَهٍ مِنَ الْمَثَانِی وَ سُورَهِ الْکَهْفِ

ص: ۱۶۶

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۰۰.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۰۱.

وَ سُورَهِ الرُّومِ وَ سُورَهِ یس وَ سُورَهِ وَ الشَّمْسِ وَ ضُحاها(۱).

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ رَخَّصَ فِی تَبْعِیضِ السُّورَهِ فِی صَلَاهِ الْکُسُوفِ وَ ذَلِکَ أَنْ یَقْرَأَ بِبَعْضِ السُّورَهِ ثُمَّ یَرْکَعَ ثُمَّ یَرْجِعَ إِلَی الْمَوْضِعِ الَّذِی وَقَفَ عَلَیْهِ فَیَقْرَأَ مِنْهُ وَ قَالَ علیه السلام إِنْ بَعَّضَ السُّورَهَ لَمْ یَقْرَأْ بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ إِلَّا فِی أَوَّلِهَا وَ لَأَنْ یَقْرَأَ بِسُورَهٍ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ أَفْضَلُ (۲).

وَ رُوِّینَا عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام: أَنَّهُ صَلَّی صَلَاهَ الْکُسُوفِ فَانْصَرَفَ قَبْلَ أَنْ یَنْجَلِیَ فَجَلَسَ فِی مُصَلَّاهُ یَدْعُو وَ یَذْکُرُ اللَّهَ وَ جَلَسَ النَّاسُ کَذَلِکَ یَدْعُونَ وَ یَذْکُرُونَ حَتَّی انْجَلَتْ (۳).

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ قَالَ فِیمَنْ وَقَفَ فِی صَلَاهِ الْکُسُوفِ حَتَّی دَخَلَ عَلَیْهِ وَقْتُ الصَّلَاهِ قَالَ یُؤَخِّرُهَا وَ یَمْضِی فِی صَلَاهِ الْکُسُوفِ حَتَّی تَصِیرَ إِلَی آخِرِ الْوَقْتِ فَإِنْ خَافَ فَوَاتَ الْوَقْتِ قَطَعَهَا وَ صَلَّی الْفَرِیضَهَ وَ کَذَلِکَ إِذَا انْکَسَفَتِ الشَّمْسُ أَوِ انْکَسَفَ الْقَمَرُ فِی وَقْتِ صَلَاهِ فَرِیضَهٍ بَدَأَ بِصَلَاهِ الْفَرِیضَهِ قَبْلَ صَلَاهِ الْکُسُوفِ (۴).

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْکُسُوفِ یَحْدُثُ بَعْدَ الْعَصْرِ أَوْ فِی وَقْتٍ یُکْرَهُ فِیهِ الصَّلَاهُ قَالَ یُصَلِّی فِی أَیِّ وَقْتٍ کَانَ الْکُسُوفُ (۵).

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ کُسُوفٍ أَصَابَ قَوْماً وَ هُمْ فِی سَفَرٍ فَلَمْ یُصَلُّوا لَهُ قَالَ کَانَ یَنْبَغِی لَهُمْ أَنْ یُصَلُّوا(۶).

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: یُصَلَّی فِی الرَّجْفَهِ وَ الزَّلْزَلَهِ وَ الرِّیحِ الْعَظِیمَهِ وَ الْآیَهِ تَحْدُثُ وَ مَا کَانَ مِثْلَ ذَلِکَ کَمَا یُصَلَّی فِی صَلَاهِ کُسُوفِ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ سَوَاءً(۷).

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: الصَّلَاهُ فِی کُسُوفِ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ وَاحِدَهٌ إِلَّا أَنَّ الصَّلَاهَ فِی کُسُوفِ الشَّمْسِ أَطْوَلُ.

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْکُسُوفِ وَ الرَّجُلُ نَائِمٌ أَوْ لَمْ یَدْرِ بِهِ أَوِ اشْتَغَلَ عَنِ الصَّلَاهِ فِی وَقْتِهِ هَلْ عَلَیْهِ أَنْ یَقْضِیَهَا قَالَ لَا قَضَاءَ فِی ذَلِکَ وَ إِنَّمَا الصَّلَاهُ فِی وَقْتِهِ فَإِذَا انْجَلَی لَمْ تَکُنْ صَلَاهٌ(۸).

۱- ۱. الدعائم ج ۱ ص ۲۰۱.

۲- ۲. الدعائم ج ۱ ص ۲۰۱.

۳- ۳. الدعائم ج ۱ ص ۲۰۱.

۴- ۴. الدعائم ج ۱ ص ۲۰۱.

۵- ۵. الدعائم ج ۱ ص ۲۰۲.

۶- ۶. الدعائم ج ۱ ص ۲۰۲.

۷- ۷. الدعائم ج ۱ ص ۲۰۲.

٨- ٨. الدعائم ج ١ ص ٢٠٢.

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ صَلَاةِ الْكُسُوفِ أَيْنَ تَكُونُ قَالَ مَا أَحِبُّ إِلَّا أَنْ تُصَلَّى فِي الْبَرَازِ لِيُطِيلَ الْمُصَلِّي الصَّلَاةَ عَلَى قَدْرِ طُولِ الْكُسُوفِ وَ السُّنَّةُ أَنْ يُصَلَّى فِي الْمَسْجِدِ إِذَا صَلَّوْا فِي جَمَاعَةٍ(۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از جعفر بن محمد از پدرانش علیهم السلام از حضرت علی علیه السلام روایت شده که فرمود: در زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم ماه گرفتگی اتفاق افتاد درحالی که جبرئیل نزد پیامبر بود. پس پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به جبرئیل فرمود: ای جبرئیل این چیست؟ جبرئیل گفت: آیا آن برای خداوند فرمانبردارتر از شما نیست. آن هرگز به پروردگارش از زمانی که او را آفریده، عصیان نورزیده و این نشانه و عبرتی است. پس رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: در هنگام آن چه کاری شایسته است و هرگاه رخ دهد بهترین و بافضیلت‌ترین کاری که انجام دهیم چیست؟ جبرئیل گفت: نماز و قرائت قرآن. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۰ -

ابوعبدالله جعفر بن محمد علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم هرگاه خورشید یا ماه گرفته می‌شد به مردم فرمود: به سوی مساجد بشتابید. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۰ -

و از ایشان نقل شده که فرمود: نماز گرفتگی خورشید و ماه و هنگام آیات یکی است و آن ده رکوع و چهار سجده می‌باشد که نماز با یک تکبیر آغاز می‌شود و سوره فاتحه و یک سوره طولانی قرائت می‌شود و با صدای بلند قرائت می‌شود. سپس رکوع کرده و به اندازه قرائت در رکوع می‌ماند سپس سرش را بلند کرده و در هنگام بلند کردن سر گوید: الله اکبر. سپس بر همان منوال سوره فاتحه و سوره طولانی قرائت می‌کند. هنگامی که از خواندن نماز فارغ شد قنوت می‌خواند سپس تکبیر گفته و رکوع دوم را انجام می‌دهد. پس در حالت رکوع به اندازه قرائت می‌ایستد سپس سرش را بلند می‌کند و گوید: الله اکبر. سپس سوره فاتحه و سوره طولانی‌ای را قرائت می‌کند سپس تکبیر گفته و رکوع سوم را انجام می‌دهد. پس به اندازه‌ای که قرائت کرد، در رکوع می‌ایستد سپس سرش را بلند می‌کند و گوید: الله اکبر سپس سوره فاتحه و یک سوره طولانی را قرائت می‌کند و چون آن را به پایان برد قنوت خوانده و رکوع چهارم را انجام می‌دهد و به اندازه قرائت در رکوع می‌ایستد. سپس سرش را بلند کرده و گوید: الله اکبر. سپس سوره فاتحه و یک سوره طولانی را می‌خواند و چون آن را به پایان برد تکبیر گفته و رکوع پنجم را انجام می‌دهد و به اندازه قرائت در رکوع می‌ماند سپس سرش را بلند کرده گوید: سمع الله لمن حمده. سپس تکبیر گفته و سجده می‌رود و در حال سجده به اندازه آنچه در رکوع بود، می‌ماند سپس سرش را بلند کرده و تکبیر گوید و اندکی بین دو سجده می‌ماند و دعا می‌کند سپس تکبیر گفته و سجده دوم را می‌رود و در حال سجده به همان اندازه‌ای که در سجده اول بوده، می‌ماند. سپس برمی‌خیزد و می‌ایستد و رکعت دوم را بر منوال رکعت اول به جا می‌آورد؛ یعنی پنج رکوع و دو سجده را انجام می‌دهد. و تشهّد طولانی را خوانده و سلام می‌دهد.

و قنوت پس از هر دو رکوع همانطور که گفتیم در رکوع دوم، چهارم، ششم، هشتم و دهم می‌باشد و نمی‌گوید «سمع الله لمن حمده» مگر در دو رکوعی که در آن سجده می‌برد. و در غیر این دو همانطور که ذکر شده تکبیر می‌گوید. پس این معنی فرموده ابوعبدالله جعفر بن محمد علیه السلام در باره نماز آیات در روایت‌های متنوعی است که از ایشان ذکر شده است و به جهت خلاصه گویی آن را نیاوردیم. و اگر در نماز آیات سوره‌های بلند و طولانی قرائت کند و قرائت به صورت ترتیل خوانده شود، بهتر است. و اگر به غیر آن قرائت کند، در آن هیچ توقیتی (تعیین) نیست که از غیر آن کفایت نکند .

و از علی علیه السلام برای ما روایت شده که ایشان در نماز آیات یکی از سوره‌های مثانی(سبع مثانی ، سوره های مطول قرآن از سوره بقره تا سوره توبه را گویند با این حساب که سوره های توبه و انفال را یک سوره گیرند و از این رو در قرآنها بین آن دو سوره \\"یعنی بر سر سوره توبه\\" «بسم الله الرحمن الرحیم» نمی آید) و سوره کهف و سوره یس و سوره والشمس و ضحیها را قرائت کرده است. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۱ -

از جعفر بن محمد علیهما السلام روایت شده که ایشان اجازه داده‌اند بخشی از یک سوره در نماز آیات خوانده شود. بدین گونه که بخشی از یک سوره را می‌خواند سپس رکوع کرده سپس به همان قسمتی از سوره که بر آن وقف کرده باز می گردد و از آن قرائت می‌کند و فرمود: اگر بخشی از یک سوره را بخوانی، سوره فاتحه را نمی‌خوانی مگر در اولین رکعت آن، و اگر در هر کعت سوره کاملی را قرائت کنی بهتر است. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۱ -

و از علی علیه السلام برای ما روایت شده که ایشان نماز آیات را به جا گذارد و پیش از اینکه گرفتگی برطرف شود تمام کرد و در محل اقامه نماز نشست و دعا می‌کرد و خداوند را ذکر می‌کرد و مردم نیز بر همین منوال نشسته و دعا می‌کردند و خداوند را ذکر می‌کردند تا اینکه گرفتگی زدوده شد. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۱ -

و از جعفر بن محمد علیه السلام روایت شده در باره کسی که در نماز آیات می‌ایستد تا وقت نمازی بر او داخل می‌شود، فرمود: آن را به تاخیر می‌اندازد و به نماز آیات می‌پردازد تا به آخر وقت برسد. پس اگر از این بترسد که وقت نماز را از دست بدهد، نماز آیات را قطع کرده و فریضه را به جا می‌آورد و همچنین اگر خورشید یا ماه در وقت نماز فریضه گرفته شود، پیش از نماز کسوف، ابتدا نماز فریضه را به جا می‌آورد. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۱ -

و روایت شده که از ایشان سوال شد که اگر کسوف پس از عصر یا در وقتی که نماز خواندن کراهیت داشته باشد، واقع شود چکار باید کرد؟ فرمود: در هر وقتی که کسوف واقع شود، نماز خوانده می‌شود. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۲ -

و روایت شده که از ایشان در باره کسوفی سوال شد که بر گروهی از مردم وارد شده درحالی که آنان در سفر بودند و نماز آن را نخواندند؟ فرمود: برای آن‌ها شایسته بود که نماز را به جا می‌آوردند. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۲ -

و از ایشان روایت شده که فرمود: در لرزش و زلزله و تندباد و نشانه‌ای که واقع شود و هر آنچه مانند این‌ها باشد نماز خوانده می‌شود همانطور که در نماز گرفتگی خورشید و ماه نماز خوانده می‌شود و نماز خواندن آن‌ها یکسان است. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۲ -

و از ایشان روایت شده که فرمود: نماز در گرفتگی خورشید و ماه یکسان است با این تفاوت که نماز در گرفتگی خورشید طولانی‌تر است.

و روایت شده که از ایشان در این باره سوال شد که اگر کسوف رخ دهد و شخص خوابیده باشد یا از آن اطلاع پیدا نکند یا اینکه مشغول خواندن نماز در وقتش (سر وقت) است آیا باید آن را قضا کند؟ فرمود: در این حالت قضا واجب نیست و نماز (آیات) در وقتش خوانده می‌شود و زمانی که گرفتگی برطرف شود، نمازی واجب نیست. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۲ -

و روایت شده که از ایشان پرسیدند که نماز کسوف در کجا خوانده شود؟ فرمود: برایم خوشایند نیست جز اینکه در مکان فراخ و باز خوانده شود تا نمازگذار به اندازه طول کسوف نماز را طولانی کند و سنت این است که اگر به صورت جماعت نماز را برپا دارند، در مسجد خوانده شود. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۲ -

**[ترجمه]

بیان

التکبیر بعد القیام إلی الثانیه غیر مذکور فی سائر الأخبار و کلام الأصحاب و فی القاموس رجف حرک و تحرک و اضطرب شدیدا و الأرض زلزلت و الرعد ترددت انتهی.

**[ترجمه]تکبیر در قیام برای رکعت دوم در دیگر احادیث و کلام اصحاب ذکر نشده است. در قاموس آمده است: «رجف» لرزاند و لرزید و سخت به اضطراب در آمد. و زمین لرزید و رعد تکان خورد. پایان نقل قول.

**[ترجمه]

أقول

یمکن أن یکون المراد بالرجفه هنا الزلزله فیکون ذکرها بعدها عطف تفسیر لها أو المراد بالرجفه نوعا منها فیکون ذکرها بعدها تعمیما بعد تخصیص أو المراد بها الصاعقه أو کل ما ترجف و تضطرب منه النفوس و قال فی النهایه البراز بالفتح الفضاء الواسع.

۱- ۱. الدعائم ج ۱ ص ۲۰۲.

**[ترجمه]ممکن است مقصود از رجفه در اینجا زلزله باشد که ذکر زلزله پس از آن عطفی است که تفسیری برای آن می... باشد یا اینکه مقصود از رجفه نوعی زلزله باشد که در این صورت ذکر زلزله پس از آن تعمیم بعد از تخصیص است. یا اینکه مقصود از رجفه، صاعقه یا هر چیزی باشد که می‌لرزد و جان‌ها از آن به اضطراب می‌افتند. و در النهایه گوید: «براز» با فتحه باء به فضای فراخ گویند .

**[ترجمه]

أبواب الصلوات المنسوبه إلی المکرمین و ما یهدی إلیهم و إلی سائر المؤمنین

باب ۱ صلاه النبی و الأئمه علیهم السلام

صلاه النبی صلی الله علیه و آله

«۱»

جَمَالُ الْأُسْبُوعِ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ عَنْ أَبِیهِ هَارُونَ بْنِ مُوسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ یُونُسَ عَنْ هِشَامٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ صَلَاهِ جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ أَیْنَ أَنْتَ عَنْ صَلَاهِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله فَعَسَی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمْ یُصَلِّ صَلَاهَ جَعْفَرٍ وَ لَعَلَّ جَعْفَراً لَمْ یُصَلِّ صَلَاهَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَطُّ فَقُلْتُ عَلِّمْنِیهَا قَالَ تُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ تَقْرَأُ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ

فَاتِحَهَ الْكِتَابِ وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً ثُمَّ تَرْكَعُ فَتَقْرَأُهَا خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً وَ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً إِذَا اسْتَوَیْتَ قَائِماً وَ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً إِذَا سَجَدْتَ وَ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً إِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ وَ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً فِی السَّجْدَهِ الثَّانِیَهِ وَ

خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً قَبْلَ أَنْ تَنْهَضَ إِلَی الرَّكْعَهِ الْأُخْرَی ثُمَّ تَقُومُ إِلَی الثَّانِیَهِ فَتَفْعَلُ كَمَا فَعَلْتَ فِی الرَّكْعَهِ الْأُولَی ثُمَّ تَنْصَرِفُ وَ لَیْسَ بَیْنَكَ وَ بَیْنَ اللَّهِ تَعَالَی ذَنْبٌ إِلَّا وَ قَدْ غَفَرَ لَكَ وَ تُعْطَی جَمِیعَ مَا سَأَلْتَ وَ الدُّعَاءُ بَعْدَهَا- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّنَا وَ رَبُّ آبَائِنَا الْأَوَّلِینَ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِلَهاً وَاحِداً وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا نَعْبُدُ إِلَّا إِیَّاهُ مُخْلِصِینَ لَهُ الدِّینَ وَ لَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ أَنْجَزَ وَعْدَهُ وَ نَصَرَ عَبْدَهُ وَ أَعَزَّ جُنْدَهُ وَ هَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ فَ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ- وَ هُوَ عَلی كُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ اللَّهُمَّ أَنْتَ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ مَنْ فِیهِنَّ فَلَكَ الْحَمْدُ وَ أَنْتَ قَیَّامُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ مَنْ فِیهِنَّ فَلَكَ الْحَمْدُ وَ أَنْتَ الْحَقُّ وَ وَعْدُكَ الْحَقُّ وَ إِنْجَازُكَ حَقٌّ وَ الْجَنَّهُ حَقٌّ وَ النَّارُ حَقٌّ اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ وَ بِكَ آمَنْتُ وَ عَلَیْكَ تَوَكَّلْتُ وَ بِكَ خَاصَمْتُ وَ إِلَیْكَ حَاكَمْتُ یَا رَبِّ یَا رَبِّ یَا رَبِّ اغْفِرْ لِی مَا قَدَّمْتُ وَ مَا أَخَّرْتُ وَ مَا أَسْرَرْتُ وَ أَعْلَنْتُ أَنْتَ إِلَهِی لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اغْفِرْ لِی وَ ارْحَمْنِی وَ تُبْ عَلَیَّ- إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِیمُ (۱).

المتهجد، و البلد، و الإختیار، و الجنه(۲)، [جنه الأمان] مرسلا: مثله.

**[ترجمه]هشام از امام رضا علیه السلام روایت می‌کند که از ایشان در باره نماز جعفر علیه السلام پرسیدم. فرمود: چرا نماز پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را نمی‌خوانی؟ شاید پیامبر نماز جعفر را به جای نیاورده باشد و شاید جعفر هرگز نماز رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را نخوانده باشد. عرض کردم: آن را به من بیاموز. فرمود: دو رکعت می‌خوانی و در هر رکعت سوره فاتحه و سوره انا انزلناه فی لیلهٔ القدر را پانزده بار قرائت می‌کنی. سپس رکوع می‌کنی و پانزده مرتبه آن سوره را قرائت می‌کنی و چون برخاستی (کمرت را کاملاـ در حالت عمود قرار دادی) پانزده مرتبه آن سوره را قرائت می‌کنی و پانزده مرتبه هنگامی که به سجده رفتی و پانزده مرتبه هنگامی که سرت را از سجده برداشتی و پانزده مرتبه در سجده دوم و پانزده مرتبه پیش از اینکه برای رکعت دیگر برخیزی. سپس برای رکعت دوم بلند می‌ایستی و بر همان منوالی که در رکعت اول انجام دادی، عمل می‌کنی سپس نماز را به پایان می‌رسانی و بازمی‌گردی درحالی که میان تو و خداوند متعال هیچ گناهی نیست مگر اینکه آن را برای تو آمرزیده باشد و هر آنچه که خواسته باشی، به تو اعطا می‌شود.

و این دعا را پس از نماز می‌خوانی: «معبودی جز خداوند نیست هم او که پروردگار ما و پروردگار پدران نخستین ماست. معبودی جز خداوند که معبود یگانه است وجود ندارد و ما همگی تسلیم اوئیم. معبودی جز خدا نیست، در حالی که عبادت خود را برای او پاکیزه و خالص نمودیم جز او را نمی‌پرستیم هر چند ناخوشایند کافران باشد. معبودی جز خداوند نیست یگانه یگانه یگانه است، به وعده خویش وفا نمود و بنده‌اش را یاری فرمود و سپاه خویش را قوی گردانید و به تنهایی احزاب و گروه‌ها را نابود کرد. پس فرمانروایی و ستایش تنها از آن اوست و او بر هر چیز توانا است. پروردگارا تو نور و روشنایی بخش آسمان‌ها و زمین و هر چه در آن هست، می‌باشی و تو برپادارنده آسمان‌ها و زمین و هر چه در آن هست، می‌باشی. پس حمد و ستایش مخصوص توست. تو حقّی و وعده تو حق است و وفای تو حق است و بهشت حق و دوزخ حق است. پروردگارا تسلیم تو شدم و به تو ایمان آوردم و بر تو توکل نمودم و به یاری تو مخاصمه می‌کنم و به نزد تو محاکمه می‌نمایم. ای پروردگارم ای پروردگارم ای پروردگارم همه گناهان گذشته و آینده و پنهان و آشکار مرا ببخشای. تو خدای منی که جز تو

خداوندی نیست. بر محمد و آل محمد درورد بفرست و مرا بیامرز و بر من رحم بنما و توبه مرا بپذیر که تو توبه‌پذیر مهربانی.»
- . جمال الاسبوع : -

مصباح المتهجّد و بلد امین و اختیار و جنهٔ الامان به صورت مرسل این حدیث را ذکر کرده‌اند. - . مصباح المتهجد : ۲۰۱ ، البلد الامین : ۱۴۹ ، جنهٔ الامان : ۴۰۹ -

**[ترجمه]

بیان

هذه الصلاه من المشهورات و أوردها الأصحاب فی کتبهم لکن العلامه و الشهید و جماعه خصوها بیوم الجمعه و لعله لأن الشیخ ذکرها فی سیاق أعماله و لا حجه فیه لأنه ره أکثر ما أورده فی أعمال الجمعه لا اختصاص لها بالیوم و إنما أوردها فیه لکونه أشرف الأوقات لإیقاع الطاعات و لا یظهر من الروایه المتقدمه اختصاص فالأقوی استحباب الإتیان بها فی سائر الأوقات.

ص: ۱۷۰

۱- ۱. جمال الأسبوع:

۲- ۲. مصباح المتهجد: ۲۰۱، البلد الأمین: ۱۴۹، جنه الأمان: ۴۰۹.

**[ترجمه]این نماز از جمله نمازهای مشهور است و اصحاب در کتاب‌هایشان آن را ذکر کرده‌اند. اما علامه و شهید و گروهی دیگر آن را به روز جمعه اختصاص داده‌اند و شاید اینگونه باشد، زیرا شیخ در خلال اعمالش بیان کرده و حجتی در آن نیست زیرا شیخ رحمه الله بیشتر آنچه را در اعمال روز جمعه آورده است، اختصاص به آن روز ندارد و آن را در اعمال جمعه ذکر کرده به این جهت که روز جمعه گرامی‌ترین اوقات برای انجام طاعات و عبادات است. و از روایت پیشین، اختصاص یافتن آن به روز جمعه آشکار نمی‌گردد و قوی‌تر و درست‌تر آن است که این نماز در دیگر اوقات مستحب باشد.

**[ترجمه]

صلاه أمیر المؤمنین علیه السلام

«۲»

مَجَالِسُ الصَّدُوقِ، عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ مُثَنًّی الْحَنَّاطِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ صَلَّی أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ بِمِائَتَیْ مَرَّهٍ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فِی كُلِّ رَكْعَهٍ خَمْسِینَ مَرَّهً لَمْ یَنْفَتِلْ وَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ذَنْبٌ إِلَّا غَفَرَ لَهُ (۱).

**[ترجمه]مجالس صدوق: ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: هر که چهار رکعت نماز بخواند با دویست قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، در هر رکعتی پنجاه قُلْ هُوَ اللَّهُ، نماز را تمام نکند جز آنکه هر گناهی که میان او و خداوند عزّ و جلّ دارد، آمرزیده شود. - . امالی صدوق : ۶۰ -

**[ترجمه]

«۳»

ثَوَابُ الْأَعْمَالِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: مَنْ صَلَّی أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ یَقْرَأُ فِی كُلِّ رَكْعَهٍ بِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ خَمْسِینَ مَرَّهً لَمْ یَنْفَتِلْ وَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ذَنْبٌ إِلَّا غَفَرَ لَهُ (۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: عبدالله ابن سنان از امام صادق علیه السلام نقل می کند:شنیدم که می فرمود:هر کس چهار رکعت نماز به جای آورد، و در هر رکعت پنجاه بار سوره قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ را بخواند، (این چنین شخصی) نماز را تمام نمی کند جز آنکه هر گناهی که میان او و خداوند عزّ و جلّ دارد، آمرزیده شود. - . ثواب الاعمال : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۴»

الْعَيَّاشِيُّ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ صَلَّی أَرْبَعَ رَکَعَاتٍ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ خَمْسِینَ مَرَّهً قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ کَانَتْ صَلَاهَ فَاطِمَهَ علیها السلام وَ هِیَ صَلَاهُ الْأَوَّابِینَ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: هشام بن سالم از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود: هر کس چهار رکعت نماز بخواند و در هر رکعت پنجاه بار سوره اخلاص یعنی «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» را بخواند، نماز حضرت فاطمه سلام الله علیها را خوانده و این همان نماز اوّابین (توبه کنندگان) است. - . تفسیر العیاشی ۲ : ۲۸۶ -

**[ترجمه]

بیان

لا خلاف بیننا ظاهرا فی استحباب هذه الصلاه و نسبها الشیخ و جماعه إلی أمیر المؤمنین علیه السلام و العلامه و جماعه إلی فاطمه علیها السلام و یظهر کلاهما من الأخبار و لا تنافی بینهما و یظهر کونها صلاه أمیر المؤمنین علیه السلام من روایه المفضل بن عمر فی کیفیه نافله شهر رمضان و کونها صلاه فاطمه علیها السلام من هذه الروایه.

و قال الصدوق رحمه الله فی الفقیه باب ثواب الصلاه التی یسمیها الناس صلاه فاطمه و یسمونها أیضا صلاه الأوابین ثم أورد روایه ابن سنان بسند صحیح (۴) ثم أورد روایه العیاشی من کتابه مسندا عن هشام ثم قال کان شیخنا

ص: ۱۷۱

۱- ۱. أمالی الصدوق: ۶۰.
۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۶۲ تحقیق الغفاری.
۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۸۶.
۴- ۴. الفقیه ج ۱ ص ۳۵۶.

محمد بن الحسن بن الوليد رضـى الله عنه يروى هذه الصلاه و ثوابها إلا أنه كان يقول إنى لا أعرفها بصلاه فاطمه عليها السلام و أما أهل كوفه فإنهم يعرفونها بصـلاه فاطمه عليها السـلام انتهى و لا ثمره لهذا الكلام بعد شـرعيه الصـلاه و الصـلاه المنسوبه إلى كل منهم منسوبه إلى جميعهم.

**[ترجمه]ظاهرا میان ما در باره مستحب بودن این نماز هیـچ اختلافی نیست و شـیخ و گروهی از علماء آن را به امیرالمومنین علیه السـلام نسبت دادهانـد و علامـه و گروهی آن را به حضـرت فاطمه علیها السـلام نسبت دادهانـد. و این دو نظر از احادیث آشـکار می گردد و منافـاتی بیـن آنهـا نیسـت و اینکه نمـاز امیرالمـومنین علیه السـلام باشـد از روایت مفضـل بن عمر در بـاره چگونگی خوانـدن نماز نافله ماه رمضان آشـکار می گردد و از این روایت (مـذکور) آشـکار می گردد که نماز حضـرت فاطمه علیها السلام است.

صـدوق رحمه الله در فقیه گویـد: بـاب پـاداش نمازی که مردم آن را نماز فاطمه علیها السـلام می‌نامنـد و نیز آن را نماز اوّابین می‌نامند. سپس روایت ابن سنان را با سند صحیحی آورده است. – . فقیه ۱ : ۳۵۶ – سپس

روایت عیاشـی را از کتابش با اسـناد به هشام ذکر کرده است. و گفته است: و اسـتاد ما محمد بن حسـین بن ولید رضی الله عنه همین نمـاز و ثوابش را روایت می کرد بـا این تفاوت که می‌فرمود: البته من این نماز را به عنوان نماز فاطمه علیها السـلام نمی... شناسم و اما اهل کوفه این نماز را نماز فاطمه علیها السـلام می‌دانند. پایان نقل قول. و پس از شـرعیت نماز، سـخن در این باره هیچ سودی ندارد و نماز منسوب به هر یک از آن‌ها به همه آنان نسبت داده می‌شود.

**[ترجمه]

«۵»

الْمُتَهَجِّدُ(۱)، وَ الْجَمَالُ، رُوِيَ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ صَلَّى مِنْكُمْ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ صَلَاةَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ وَ قُضِيَتْ حَوَائِجُهُ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ الْحَمْدَ مَرَّةً وَ خَمْسِينَ مَرَّةً قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَإِذَا فَرَغَ مِنْهَا دَعَا بِهَذَا الدُّعَاءِ وَ هُوَ تَسْبِيحُهُ علیه السلام سُبْحَانَ مَنْ لَا تَبِيدُ مَعَالِمُهُ سُبْحَانَ مَنْ لَا تَنْقُصُ خَزَائِنُهُ سُبْحَانَ مَنْ لَا اضْمِحْلَالَ لِفَخْرِهِ سُبْحَانَ مَنْ لَا يَنْفَدُ مَا عِنْدَهُ سُبْحَانَ مَنْ لَا انْقِطَاعَ لِمُدَّتِهِ سُبْحَانَ مَنْ لَا يُشَارِكُ أَحَداً فِي أَمْرِهِ سُبْحَانَ مَنْ لَا إِلَهَ غَيْرُهُ وَ يَدْعُو بَعْدَ ذَلِكَ فَيَقُولُ يَا مَنْ عَفَا عَنِ السَّيِّئَاتِ وَ لَمْ يُجَازِ بِهَا ارْحَمْ عَبْدَكَ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ نَفْسِي نَفْسِي أَنَا عَبْدُكَ يَا سَيِّدَاهْ أَنَا عَبْدُكَ بَيْنَ يَدَيْكَ يَا رَبَّاهْ بِكَ يَا إِلَهِي بِكَيْنُونَتِكَ يَا أَمَلَاهْ يَا رَحْمَانَاهْ يَا غِيَاثَاهْ يَا غَايَتَاهْ عَبْدُكَ عَبْدُكَ لَا حِيلَةَ لَهُ يَا مُنْتَهَى رَغْبَتَاهْ يَا مُجْرِيَ الدَّمِ فِي عُرُوقِي عَبْدَكَ يَا سَيِّدَاهْ يَا مَالِكَاهْ أَيَا هُوَ أَيَا هُوَ أَيَا هُوَ يَا رَبَّاهْ عَبْدَكَ لَا حِيلَةَ لِي وَ لَا غِنَى بِي عَنْ نَفْسِي وَ لَا أَسْتَطِيعُ لَهَا ضَرّاً وَ لَا نَفْعاً وَ لَا أَجِدُ مَنْ أُصَانِعُهُ تَقَطَّعَتْ أَسْبَابُ الْخَدَائِعِ عَنِّي وَ اضْمَحَلَّ كُلُّ مَظْنُونٍ عَنِّي أَفْرَدَنِي الدَّهْرُ إِلَيْكَ فَقُمْتُ بَيْنَ يَدَيْكَ هَذَا الْمَقَامَ يَا إِلَهِي بِعِلْمِكَ هَذَا كَانَ كُلُّهُ فَكَيْفَ أَنْتَ صَانِعٌ بِي وَ لَيْتَ شِعْرِي كَيْفَ تَقُولُ لِدُعَائِي أَ تَقُولُ نَعَمْ أَمْ تَقُولُ لَا فَإِنْ قُلْتَ لَا فَيَا وَيْلِي يَا وَيْلِي يَا وَيْلِي يَا عَوْلِي يَا عَوْلِي يَا عَوْلِي يَا شِقْوَتِي يَا شِقْوَتِي يَا شِقْوَتِي يَا ذُلِّي يَا ذُلِّي يَا ذُلِّي إِلَى مَنْ وَ مِمَّنْ أَوْ عِنْدَ مَنْ أَوْ كَيْفَ أَوْ مَا ذَا أَوْ إِلَى أَيِّ شَيْ ءٍ أَلْجَأُ وَ مَنْ أَرْجُو وَ مَنْ يَجُودُ عَلَيَّ بِفَضْلِهِ حِينَ تَرْفِضُنِي

۱- ۱. مصباح الشيخ: ۲۰۲.

یَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَهِ وَ إِنْ قُلْتَ نَعَمْ کَمَا هُوَ الظَّنُّ بِکَ وَ الرَّجَاءُ لَکَ فَطُوبَی لِی أَنَا السَّعِیدُ وَ أَنَا الْمَسْعُودُ فَطُوبَی لِی وَ أَنَا الْمَرْحُومُ یَا مُتَرَحِّمُ یَا مُتَرَئِّفُ یَا مُتَعَطِّفُ یَا مُتَجَبِّرُ یَا مُتَمَلِّکُ یَا مُقْسِطُ- لَا عَمَلَ لِی مَعَ نَجَاحِ حَاجَتِی أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی جَعَلْتَهُ فِی مَکْنُونِ غَیْبِکَ وَ اسْتَقَرَّ عِنْدَکَ وَ لَا یَخْرُجُ مِنْکَ إِلَی شَیْ ءٍ سِوَاکَ أَسْأَلُکَ بِهِ وَ بِکَ وَ بِهِ فَإِنَّهُ أَجَلُّ وَ أَشْرَفُ أَسْمَائِکَ- لَا شَیْ ءَ لِی غَیْرُ هَذَا وَ لَا أَحَدَ أَعْوَدُ عَلَیَّ مِنْکَ یَا کَیْنُونُ یَا مُکَوِّنُ یَا مَنْ عَرَّفَنِی نَفْسَهُ یَا مَنْ أَمَرَنِی بِطَاعَتِهِ یَا مَنْ نَهَانِی عَنْ مَعْصِیَتِهِ وَ یَا مَدْعُوُّ وَ یَا مَسْئُولُ یَا مَطْلُوباً إِلَیْهِ رَفَضْتُ وَصِیَّتَکَ الَّتِی أَوْصَیْتَنِی بِهَا وَ لَمْ أُطِعْکَ وَ لَوْ أَطَعْتُکَ فِیمَا أَمَرْتَنِی لَکَفَیْتَنِی مَا قُمْتُ إِلَیْکَ فِیهِ وَ أَنَا مَعَ مَعْصِیَتِی لَکَ رَاجٍ فَلَا تَحُلْ بَیْنِی وَ بَیْنَ مَا رَجَوْتُ یَا مُتَرَحِّمُ لِی أَعِذْنِی مِنْ بَیْنِ یَدَیَّ وَ مِنْ خَلْفِی وَ مِنْ فَوْقِی وَ مِنْ تَحْتِی وَ مِنْ کُلِّ جِهَاتِ الْإِحَاطَهِ بِی اللَّهُمَّ بِمُحَمَّدٍ سَیِّدِی وَ بِعَلِیٍّ وَلِیِّی (۱) وَ بِالْأَئِمَّهِ الرَّاشِدِینَ علیهم السلام اجْعَلْ عَلَیْنَا صَلَوَاتِکَ وَ رَأْفَتَکَ وَ رَحْمَتَکَ وَ أَوْسِعْ عَلَیْنَا مِنْ رِزْقِکَ وَ اقْضِ عَنَّا الدَّیْنَ وَ جَمِیعَ حَوَائِجِنَا یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ- إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ- ثُمَّ قَالَ علیه السلام مَنْ صَلَّی هَذِهِ الصَّلَاهَ وَ دَعَا بِهَذَا الدُّعَاءِ انْفَتَلَ وَ لَمْ یَبْقَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ اللَّهِ تَعَالَی ذَنْبٌ إِلَّا غَفَرَ لَهُ دُعَاءٌ آخَرُ عَقِیبَهَا- الْحَمْدُ لِلَّهِ خَالِقِ الْخَلْقِ بِغَیْرِ مَنْصَبَهٍ الْمَوْصُوفِ بِغَیْرِ غَایَهِ الْمَعْرُوفِ بِغَیْرِ تَحْدِیدٍ الْحَمْدُ لِلَّهِ الْحَیِّ بِغَیْرِ شَبِیهٍ وَ لَا ضِدَّ لَهُ وَ لَا نِدَّ لَهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَا تُقْضَی خَزَائِنُهُ وَ لَا تَبِیدُ مَعَالِمُهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَا إِلَهَ مَعَهُ ذَلِکَ اللَّهُ الَّذِی لَبِسَ الْبَهْجَهَ وَ الْجَمَالَ وَ تَرَدَّی بِالنُّورِ وَ الْوَقَارِ ذَلِکَ اللَّهُ الَّذِی یَرَی أَثَرَ النَّمْلَهِ فِی الصَّفَا وَ یَسْمَعُ وَقْعَ الطَّیْرِ فِی الْهَوَاءِ ذَلِکَ اللَّهُ الَّذِی هُوَ هَکَذَا وَ لَا هَکَذَا غَیْرُهُ سُبْحَانَهُ سُبْحَانَ مَنْ هُوَ قَیُّومٌ لَا یَنَامُ وَ مَلِکٌ لَا یُضَامُ وَ عَزِیزٌ لَا یُرَامُ وَ بَصِیرٌ لَا

۱- ۱. و هذا ممّا یوهن الروایه متنا کما کان سندا، و قد مر مثل ذلک فی ص ۹ من هذا المجلد و ص ۷۰ من ج ۹۰.

يَرْتَابُ وَ سَمِيعٌ لَا يَتَكَلَّفُ وَ مُحْتَجِبٌ لَا يُرَى وَ صَمَدٌ لَا يُطْعَمُ وَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی أَطْفَأْتَ بِهِ کُلَّ نُورٍ وَ هُوَ حَیٌّ خَلَقْتَهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ عَرْشَکَ الَّذِی لَا یَعْلَمُ مَا هُوَ إِلَّا أَنْتَ وَ أَسْأَلُکَ بِنُورِ وَجْهِکَ الْعَظِیمِ وَ أَسْأَلُکَ بِنُورِ اسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ نُورَ حِجَابِکَ النُّورَ وَ أَسْأَلُکَ یَا اللَّهُ بِاسْمِکَ الَّذِی تَضَعْضَعَ بِهِ سُکَّانُ سَمَاوَاتِکَ وَ أَرْضِکَ وَ اسْتَقَرَّ بِهِ عَرْشُکَ وَ تُطْوَی بِهِ سَمَاؤُکَ وَ تُبَدَّلُ بِهِ أَرْضُکَ وَ تُقِیمُ بِهِ الْقِیَامَهَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تَقْضِی بِهِ مَا تَشَاءُ بِذَلِکَ الِاسْمِ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی هُوَ نُورٌ مِنْ نُورٍ وَ نُورٌ مَعَ نُورٍ وَ نُورٌ فَوْقَ کُلِّ نُورٍ وَ نُورٌ یُضِیءُ بِهِ کُلُّ ظُلْمَهٍ وَ نُورٌ عَلَی کُلِّ نُورٍ وَ نُورٌ فِی نُورٍ یَا اللَّهُ یَذْهَبُ بِهِ الظُّلَمُ وَ بِاسْمِکَ الْمَکْتُوبِ عَلَی جَبْهَهِ إِسْرَافِیلَ وَ بِقُوَّهِ ذَلِکَ الِاسْمِ الَّذِی یَنْفُخُ إِسْرَافِیلُ فِی الصُّورِ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْمَکْتُوبِ عَلَی رَاحَهِ رِضْوَانَ خَازِنِ الْجِنَانِ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الزَّکِیِّ الطَّاهِرِ الْمَکْتُوبِ فِی کُنْهِ حُجُبِکَ الْمَخْزُونِ فِی عِلْمِ الْغَیْبِ عِنْدَکَ عَلَی سِدْرَهِ الْمُنْتَهَی أَسْأَلُکَ بِهِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ یَا اللَّهُ بِکَ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْمَکْتُوبِ عَلَی سُرَادِقِ السَّرَائِرِ وَ أَدْعُوکَ بِهَذِهِ الْأَسْمَاءِ بِأَنَّ لَکَ الْحَمْدَ- لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَکَ سُبْحَانَکَ أَنْتَ النُّورُ التَّامُّ الْبَارُّ الرَّحِیمُ وَ الْمُعِیدُ الْکَبِیرُ الْمُتَعَالِ بَدِیعُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ نُورُهُنَّ وَ قَوَّامُهُنَّ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ یَا حَنَّانُ یَا مَنَّانُ نُورَ النُّورِ دَائِمٌ قُدُّوسٌ اللَّهُ الْقُدُّوسُ الْقَیُّومُ حَیٌّ لَا یَمُوتُ مُدَبِّرُ الْأُمُورِ فَرْدٌ وَتْرٌ حَقٌّ قَدِیمٌ وَ أَسْأَلُکَ بِنُورِ وَجْهِکَ الَّذِی تَجَلَّیْتَ بِهِ لِمُوسَی عَلَی الْجَبَلِ فَجَعَلْتَهُ دَکّاً وَ خَرَّ مُوسی صَعِقاً فَمَنَنْتَ بِهِ عَلَیْهِ وَ أَحْیَیْتَهُ بَعْدَ الْمَوْتِ بِذَلِکَ الِاسْمِ وَ أَسْأَلُکَ یَا اللَّهُ بِاسْمِکَ الَّذِی کَتَبْتَهُ عَلَی عَرْشِکَ وَ اسْتَقَرَّ بِذَلِکَ الِاسْمِ وَ أَسْأَلُکَ یَا اللَّهُ یَا قُدُّوسُ یَا قُدُّوسُ یَا قُدُّوسُ وَ أَسْأَلُکَ بِأَنَّکَ قُدُّوسٌ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی یَمْشِی بِهِ عَلَی طَلَلِ الْمَاءِ کَمَا یَمْشِی بِهِ عَلَی جَدَدِ الْأَرْضِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِهِ وَ بِاسْمِکَ

الَّذِی أَجْرَیْتَ بِهِ الْفَلَکَ فَجَعَلْتَهُ مَعَالِمَ شَمْسِکَ وَ قَمَرِکَ وَ کَتَبْتَ اسْمَکَ عَلَیْهِ وَ بِأَنَّکَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ تُسْأَلُ فَتُجِیبُ فَأَنَا أَسْأَلُکَ بِهِ یَا اللَّهُ وَ بِاسْمِکَ الَّذِی هُوَ نُورٌ: وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی أَقَمْتَ بِهِ عَرْشَکَ وَ کُرْسِیَّکَ فِی الْهَوَاءِ وَ بِاسْمِکَ الَّذِی بِهِ سَبَقَتْ رَحْمَتُکَ غَضَبَکَ وَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ الْفِرْدَوْسَ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ وَ بِأَنَّکَ السَّلَامُ وَ مِنْکَ السَّلَامُ وَ بِاسْمِکَ الْمَکْتُوبِ فِی دَارِ السَّلَامِ وَ بِاسْمِکَ یَا اللَّهُ الطَّاهِرِ الْمُطَهَّرِ الْمُقَدَّسِ النُّورِ الْمُصْطَفَی الَّذِی اصْطَفَیْتَهُ لِنَفْسِکَ بِهِ أَسْأَلُکَ یَا اللَّهُ وَ بِنُورِ وَجْهِکَ الْمُنِیرِ وَ أَسْأَلُکَ یَا اللَّهُ بِاسْمِکَ الَّذِی یُمْشَی بِهِ فِی الظُّلَمِ وَ یُمْشَی بِهِ فِی أَبْرَاجِ السَّمَاءِ وَ أَسْأَلُکَ یَا اللَّهُ الَّذِی لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ بِاسْمِکَ الَّذِی کَتَبْتَهُ عَلَی حِجَابِ عَرْشِکَ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْمَکْتُوبِ الْأَعَزِّ الْأَجَلِّ الْأَکْبَرِ الْأَعْظَمِ الَّذِی تُحِبُّهُ وَ تَرْضَی عَمَّنْ دَعَاکَ بِهِ وَ تُجِیبُ دَعْوَتَهُ وَ لَا تَحْرُمُ سَائِلَکَ بِهِ بِذَلِکَ الِاسْمِ وَ أَسْأَلُکَ بِکُلِّ اسْمٍ هُوَ لَکَ طَیِّبٌ مُبَارَکٌ فِی التَّوْرَاةِ وَ الْإِنْجِیلِ وَ الزَّبُورِ وَ الْفُرْقَانِ وَ بِکُلِّ اسْمٍ هُوَ لَکَ فِی اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی أَصْغَرُ حَرْفٍ مِنْهُ أَعْظَمُ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِینَ وَ الْجِبَالِ وَ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ خَلَقْتَهُ وَ أَسْأَلُکَ بِکُلِّ اسْمٍ اصْطَفَیْتَهُ مِنْ عِلْمِکَ لِنَفْسِکَ وَ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِی عِلْمِ الْغَیْبِ عِنْدَکَ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی کَانَ دَعَاکَ بِهِ الَّذِی عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْکِتَابِ فَأَجَبْتَهُ بِذَلِکَ الِاسْمِ أَدْعُوکَ وَ أَسْأَلُکَ بِهِ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی دَعَاکَ بِهِ حَمَلَةُ عَرْشِکَ فَاسْتَقَرَّتْ أَقْدَامُهُمْ وَ حَمَّلْتَهُمْ عَرْشَکَ بِذَلِکَ الِاسْمِ یَا اللَّهُ الَّذِی لَا یَعْلَمُهُ مَلَکٌ مُقَرَّبٌ وَ لَا حَامِلُ عَرْشِکَ وَ لَا کُرْسِیِّکَ إِلَّا مَنْ عَلَّمْتَهُ ذَلِکَ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی دَعَاکَ بِهِ مُحَمَّدٌ صَلَوَاتُکَ عَلَیْهِ وَ آلِهِ الطَّاهِرِینَ الطَّیِّبِینَ الْأَخْیَارِ وَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُکَ عَلَیْهِمْ أَجْمَعِینَ وَ اقْضِ حَاجَتِی وَ امْنُنْ عَلَیَّ بِالْمَغْفِرَهِ وَ الرَّحْمَهِ وَ الرِّزْقِ الْحَلَالِ الطَّیِّبِ الْوَاسِعِ وَ الصِّحَّهِ وَ الْعَافِیَهِ وَ السَّلَامَهِ فِی نَفْسِی وَ دِینِی وَ أَهْلِی وَ مَالِی وَ وُلْدِی وَ إِخْوَانِی وَ عَشِیرَتِی إِنَّکَ عَلَی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَی حِلْمِهِ بَعْدَ عِلْمِهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَی عَفْوِهِ بَعْدَ قُدْرَتِهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الْقَادِرِ بِقُدْرَتِهِ عَلَی کُلِّ قُدْرَهٍ وَ لَا یَقْدِرُ أَحَدٌ قُدْرَتَهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَاسِطِ الْیَدَیْنِ بِالرَّحْمَهِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَالِمِ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَهِ- وَ هُوَ عَلِيمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ خَالِقِ الْخَلْقِ وَ قَاسِمِ الرِّزْقِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الْخَالِقِ لِمَا يُرَى الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَّامِ الْغُيُوبِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بِجَمِيعِ مَحَامِدِهِ كُلِّهَا الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى جَمِيعِ نَعْمَائِهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى جَمِيعِ بَلَائِهِ عَلَى خَلْقِهِ بِقُدْرَتِهِ- لا تُدْرِكُهُ الْأَبْصارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصارَ وَ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ الْأَوَّلِ كَانَ قَبْلَ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ عَلِمَ كُلَّ شَيْ ءٍ بِعِلْمِهِ وَ أَنْفَذَ كُلَّ شَيْ ءٍ بَصَراً وَ عَلِمَ كُلَّ شَيْ ءٍ بِغَيْرِ تَعْلِيمٍ الْحَمْدُ لِلَّهِ الْإِلَهِ الْقُدُّوسِ- يُسَبِّحُ لَهُ ما فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ طَائِعِينَ غَيْرَ مَكْرُوهِيْنِ وَ كُلُّ شَيْ ءٍ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَ لَكِنْ لَا يَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِلَهِي عَلِمْتَ كُلَّ شَيْ ءٍ وَ قَدَّرْتَ كُلَّ شَيْ ءٍ وَ هَدَيْتَ كُلَّ شَيْ ءٍ وَ دَعَوْتَ كُلَّ شَيْ ءٍ إِلَى جَلَالِكَ وَ جَلَالِ وَجْهِكَ وَ عَظِيمِ مُلْكِكَ وَ تَعْظِيمِ سُلْطَانِكَ وَ قَدِيمِ أَزَلِيَّتِكَ وَ رُبُوبِيَّتِكَ لَكَ الثَّنَاءُ بِجَمِيعِ مَا يَنْبَغِي لَكَ أَنْ يُثْنَى بِهِ عَلَيْكَ مِنَ الْمَحَامِدِ وَ الثَّنَاءِ وَ التَّقْدِيسِ وَ التَّهْلِيلِ سُبْحَانَ مَنْ هُوَ دَائِمٌ لَا يَلْهُو سُبْحَانَكَ مَنْ هُوَ قَائِمٌ لَا يَسْهُو نُورُ كُلِّ نُورٍ وَ هَادِي كُلِّ شَيْ ءٍ سُبْحَانَ أَهْلِ الْكِبْرِيَاءِ وَ أَهْلِ التَّعْظِيمِ وَ الثَّنَاءِ الْحَسَنِ تَبَارَكْتَ إِلَهِي فَاسْتَوَيْتَ عَلَى كُرْسِيِّ الْعِزِّ وَ قَدْ عَلِمْتَ مَا تَحْتَ الثَّرَى وَ مَا فَوْقَهُ وَ مَا عَلَيْهِ وَ مَا يَخْرُجُ مِنْهُ وَ مَا يَخْرُجُ شَيْ ءٌ مِنْ عِلْمِكَ سُبْحَانَكَ مَا أَحْسَنَ بَلَاءَكَ وَ لَكَ الْحَمْدُ مَا أَظْهَرَ نَعْمَاءَكَ وَ لَكَ الشُّكْرُ مَا أَكْبَرَ عَظَمَتَكَ إِلَهِي اغْفِرْ لِلْمُذْنِبِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ تَجَاوَزْ عَنِ الْخَاطِئِينَ فَإِنَّهُمْ قَصَّرُوا وَ لَمْ يَعْلَمُوا وَ ضَمِنُوا لَكَ عَلَى

أَنْفُسِهِمْ وَ لَمْ يَفُوا وَ اتَّكَلُوا عَلَى أَنَّكَ أَكْرَمُ الْأَكْرَمِينَ فَتَّاحُ الْخَيْرَاتِ إِلَهُ مَنْ فِي الْأَرَضِينَ وَ السَّمَاوَاتِ وَ أَنَّكَ دَيَّانُ يَوْمِ الدِّينِ وَ اغْفِرْ لِي وَ لِوَالِدَيَّ وَ أَهْلِي وَ إِخْوَانِي وَ ارْزُقْنِي رِزْقاً وَاسِعاً طَيِّباً هَنِيئاً مَرِيئاً سَرِيعاً حَلَالًا إِنَّكَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ (۱).

**[ترجمه]مصباح المتهجّد - . مصباح الشيخ : ۲۰۲ - و جمال الاسبوع: از امام صادق جعفر بن محمد علیهما السلام روایت شده که فرمود: هر کس از شما چهار رکعت نماز امیرالمومنین علیه السلام را بخواند، همچون روزی که از مادر متولد شده، از گناهانش بیرون می‌آید و نیازهایش برآورده می‌شود. در هر کعت یک بار سوره حمد و پنجاه بار سوره قل هوالله احد را قرائت می‌کنی. هنگامی نماز را به پایان برد با این دعا به درگاه خدا دعا می‌کند و این دعا تسبیح علی علیه السلام بوده است: «سُبْحَانَ مَنْ لَا تَبِيدُ مَعَالِمُهُ سُبْحَانَ مَنْ لَا تَنْقُصُ خَزَائِنُهُ سُبْحَانَ مَنْ لَا اضْمِحْلَالَ لِفَخْرِهِ سُبْحَانَ مَنْ لَا يَنْفَدُ مَا عِنْدَهُ سُبْحَانَ مَنْ لَا انْقِطَاعَ لِمُدَّتِهِ سُبْحَانَ مَنْ لَا يُشَارِكُ أَحَداً فِي أَمْرِهِ سُبْحَانَ مَنْ لَا إِلَهَ غَيْرُهُ»

منزه است خدائی که نشانه های او نابود نگردد، منزه است خدائی که گنجینه هایش کاهش نیابد، منزه است آنکه فخر و مباهاتش نابودی ندارد، منزه است آنکه دارائیش تمام نشود، منزه است آنکه دورانش منقطع نگردد، منزه است آنکه هیچ کس را در کار خود شرکت ندهد، منزه است آنکه معبودی جز او نیست.

و پس از آن دعا می‌کند و می‌گوید: «ای که در موارد بسیاری از گناهان درگذرد و بدان کیفری ندهد، رحم کن به بنده ات، ای الله ای الله، خودم خودم، من بنده تو هستم ای آقایم، من بنده توأم که پیش روی تو هستم، پروردگارا، به حق خودت ای معبود من، و به حق کینونت و وجودت، ای آرزویم، ای مهربانم، ای فریاد رسم، ای منتهای خواسته‌ام، بنده توأم بنده توأم چاره ای ندارم ای منتهای اشتیاقم ای روان کننده خون در رگهایم، بنده توأم ای آقای من، ای مالک من، ای او ای او ای او ای پروردگارا بنده توأم چاره ای ندارم، و از جانب خویشتن بی نیاز نیستم، قدرت دفع زیان و جلب سودی برای خود ندارم، و کسی را ندارم که به کارم آید و کمکم کند، و اسباب تدبیر کار از دستم بیرون رفته، و هرچه گمان داشتم از کفم رفته، دنیا تنها مرا به درگاه تو آورده و من در این جایگاه در مقابل تو ایستاده ام.خدایا تو خود همه این‌ها را به خوبی می‌دانی پس چه

می‌خواهی با من انجام دهی؟ ای کاش می‌دانستم در پاسخ دعایم چه گوئی، آیا می گوئی: آری، یا می گوئی: نه؟ اگر بگوئی: نـه، پس وای بر مـن، وای بر من، ای فریـاد، ای فریـاد، فریـاد، وای از بـدبختی‌ام، وای از بـدبختی‌ام، وای از بـدبختی‌ام، وای از خواریم، وای از خواریم، وای از خواریم، به که؟ و از که؟ یـا پیش که؟ یا چگونه؟ یا برای چه؟ یا به چه چیز روی امیـد برم؟ و به که امیـدوار شوم؟ و کیست که چون تو مرا از درگـاهت برانی وی به فضـل خویش بر من رو کنـد، ای گشاینـده آمرزش. و اگر بگوئی: آری چنـانچه گمان و امیـد من همین است پس خوشا به حالم که من خوشـبخت و سـعادتمندم، خوشا به حالم که من مورد ترحم و مهرم. ای رحم کننـده، ای رؤف، ای بـا عطوفت، ای با جبروت، ای مالک، ای دادگر، من کردار و عملی که به وسـیله آن به حاجت و خواسته ام برسم ندارم، پس از تو به حق آن نامت که در مکنون غیبت قرار دادی و در نزد تو جایگیر شـد و از خودت به چیز دیگری آن نـام بیرون نیایـد، از تو خواهم بـدان نام و به خودت و بـدان که آن بزرگ‌ترین و والاترین نـام‌هایت است، چیزی برای من جز این نیست، و هیـچ کس نیست که نسبت به من سودمنـدتر از تو باشـد.ای کینون(مبالغه در بودن و وجود است) ای مکنون(پوشـیده) ای خدائی که خود را به من شـناساند، ای که مرا به فرمانبرداری خود دستور داد، ای کـه مرا از نافرمـانیش بـازداشت، ای که او را می‌خواننـد، ای که از او درخـواست کننـد، ای که همه جویـای اوینـد، خـدایا آن سفارشـی را که بـدان مرا سـفارش کردی من پشت سـر انـداختم وفرمـانبرداریت نکردم، و اگر در آن دسـتوری که به من داده بودی فرمانبرداریت کرده بودم تو مرا در مورد آنچه بخاطرش به درگاهت برخاستم کفایت می کردی ، و من با همه نافرمانی‌ام به تو امیدوارم، پس ای خدا میان من و امیدی که دارم مانعی ایجاد مکن، ای کسـی که به من رحم می کنی مرا از جلو و عقب و بالا و از پایین و از جهتی که مرا احاطه می کند، پناهم ده .

پروردگارا به حق محمد سـرورم و علی ولیّ‌ام و امامان هدایتگر علیهم السـلام، صلوات و رأفت و رحمت خود را بر ما قرار بده و از روزی‌ایت بر مـا گشـایش ده و بِجِهی و همه نیازهایمـان را برطرف بنمـا. ای الله ای الله همانـا تـو بر هر چیزی تـوانا هستی.»

سپس امام علیه السـلام فرمود: هر کس این نماز را بخوانـد و با این دعا، دعا کند، نماز را تمام می کند درحالی که گناهی میان او و خداوند متعال نمی‌ماند مگر اینکه آن را برای او بیامرزد.

دعای دیگر پس از آن: «سـتایش خدائی را که بی‌رنج و تعب موجودات را خلق کرد و وصف او حد و نهایتی ندارد و معروفی به انتها است. سـتایش خدایی را که زنده است و شبیهی ندارد و هیچ ضدّ و همتایی ندارد. سـتایش خدایی را که گنجینه‌هایش پایـان نمی‌پـذیرد و نشـانه‌هـایش نـابود نمی گردد. سـتایش خـدایی را که هیـچ معبودی با او نیست. آن خـدایی است که لباس بهجت و زیبایی بر تن کرده و جامه نور و وقار بر تن پوشـیده است. آن خدایی که اثر پای مورچه را بر سـنگ صاف می‌بیند و چگونگی پرواز پرنـده را در هوا می‌دانـد. او خداونـدی است که این چنین است و کسـی چون او نمی‌باشد. پاک و منزه اسـت پاک و منزه است خداوندی که پاینده‌ای است که به خواب نمی‌رود و پادشاهی است مورد سـتم قرار نمی گیرد و عزیزی است که سوء قصـد نمی‌شود و بینایی است که تردید به دل راه نمی‌دهد و شـنوایی است که به تکلف نمی‌افتد و درپرده‌ای است که دیده نمی‌شود و بی‌نیازی است که طعام داده نمی‌شود و زنده‌ای است که نمی‌میرد.

پروردگارا من با آن نامت که با آن هر نوری را فرونشانـدی و آن زنـده‌ای است که آفریدی، از تو می‌خواهم و با اسـمی که با

آن عرشت را که کسی جز تو نمی‌داند آن چیست، آفریدی از تو مسألت دارم و با نور وجه بزرگت از تو مسألت دارم و با نور اسمت که با آن نور، حجاب نورانی‌ات را آفریدی، از تو مسالت دارم. ای الله با اسمی که سکّان آسمان‌ها و زمینت زبون و فروتن آن شده، و عرش تو بدان استقرار یافته و آسمانت بدان در هم پیچیده شده و زمینت بدان دگرگون یافته،و قیامت با آن بر پا شود ای الله و از تو می خواهم به حق اسمت که با آن هر چه بخواهی روا می کنی با آن اسم از تو مسألت دارم. و به حق اسم تو که نور از نور، و نور با نور، و نور بر بالای هر نوری، و نوری که هر ظلمتی را نورانی می‌کند، و نوری که بر هر نور است و نور در نور است که ای الله با آن ظلمت و تاریکی از بین می‌رود، از تو مسألت دارم. و با اسمی که بر پیشانی اسرافیل نوشته شده و با نیروی آن اسمی که اسرافیل در صور می‌دمد از تو مسألت دارم و با اسمی که بر دست رضوان خزانه‌دار بهشت نوشته شده، از تو مسألت دارم و با اسم پاک مطهری که در کُنه حجابت که در عالم غیب در نزد خود بر سدرة المنتهی ثبت شده، از تو مسألت دارم.

خداوندا با آن اسم‌ها از تو مسألت دارم و ای الله با تو از تو مسألت دارم و با آن اسمت که بر سراپرده محرم خانه‌ی رازهایت نوشته شده است از تو خواستارم. و با این اسم‌ها از تو مسالت دارم به اینکه حمد و ستایش مخصوص توست هیچ معبودی جز تو نیست پاک و منزهی پاک و منزهی. تو نور کامل، نیکوکار و مهربانی، و باز گرداننده بزرگ متعالی، پدیدآورنده آسمان‌ها و زمینی و نور و قوام آسمان‌ها و زمین هستی، ای صاحب بزرگی و کرامت ای بسیار مهربان و ای بسیار نعمت بخش. ای نور نور ای پاینده ای قدوس ای الله قدوس و پاینده و زنده‌ای که نمی‌میرد و تدبیر کننده اموری، تک و بی‌همتایی حقّ و ازلی هستی.

و با نور ذاتت که با آن برای موسی بر روی کوه تجلی یافتی، و کوه را ریز ریز ساختی و موسی بیهوش بر زمین افتاد. پس با آن بر او منت نهادی و پس از مرگ با آن اسم او را زنده کردی. و ای الله با آن اسمت که بر روی عرشت نگاشتی و با این اسم استقرار یافت از تو مسألت دارم. و ای الله ای قدوس ای قدوس ای قدوس ای قدوس از تو مسألت دارم و به حق اینکه تو پاک و قدوس هستی ای الله ای الله ای الله از تو مسألت دارم و با آن نامت که با آن بر روی آب روند و با آن نامت که بدان بر روی زمین سخت حرکت کنند از تو مسألت دارم و با آن از تو مسألت دارم و با آن نامت که فلك را با آن به جریان انداختی پس آن را نشانه‌های خورشید و ماهت قرار دادی و نامت را بر آن ثبت نمودی به حق اینکه هیچ معبودی جز تو نیست و از تو درخواست می‌شود و اجابت می‌کنی از تو خواستارم. پس ای الله من با آن از تو و با آن نامت که نور است مسألت دارم .

و با آن نامت که بدان عرش و کرسی خود را بر هوا برپا کردی و با آن نامت که بدان رحمت تو بر خشمت پیشی گرفته است و با آن نامت که فردوس را با آن آفریدی از تو مسألت دارم. و با نامت و به اینکه تو سلام و سلامتی و سلام و سلامتی و آرامش به واسطه توست و با آن نامت که در سرای آرامش و سلامتی ثبت شده از تو مسألت درام و با آن نام پاك مطهر مقدس نور برگزیده که آن برای خود برگزیدی، ای الله با آن ای پروردگار از تو مسألت دارم و با نو ذات نورانی‌ات از تو مسألت دارم. و ای الله با آن نامت که بدان در تایکی راه روند و در برج‌های آسمانی راه روند از تو مسألت دارم. و ای خداوندی که چیزی شبیه او نیست از تو مسألت دارم با آن نامت که بر پرده عرشت نوشتی از تو مسألت دارم و با آن نام ثبت شده عزیز گرامی بزرگ که دوستش داری و از کسی که با آن به درگاه تو دعا می‌کند، خشنود می‌شوی و دعایش را اجابت می‌کنی و درخواست کننده‌ای که با آن اسم از تو درخواست می‌کند را محروم نمی‌کنی از تو مسألت دارم.

و بـا هر اسـمی پـاک و مبـارک که برای تـوست و در تورات و انجیـل و زبور و قرآن است و بـا همه آن نـام‌هـایت که در لوح محفـوظ است از تـو مسـألت دارم. و بـا آن نـامت که کوچکـترین حرف آن از آسـمان‌هـا و زمین و کـوه‌هـا و از هر چیزی که آفریـدی، بزرگ‌تر است، از تو مسألت دارم. و با هر اسـمی که از علمت برای خود برگزیـدی و در علم غیب در نزد خود نگاه داشتی از تو مسألت دارم و با آن نامت از تو مسألت دارم که کسی که دانشی از کتاب الهی نزد او بود، تو را با آن فراخواند، و تو دعـایش را اجـابت کردی، من بـا آن اسم تو را می‌خوانم و از تو مسـألت دارم. و بـا آن نامت از تو مسألت دارم که حاملان عرشت تو را بـا آن خواندنـد پس قـدم‌هایشـان اسـتوار شـد و عرشت را بر آنـان حمل نمودی. و با آن اسم، ای خداونـد که نه فرشته مقربی و نه هیچ یک از حاملان عرشت و نه حاملان کرسیت آن را نمی‌داند مگر کسانی که از آن باخبرشان ساختی.

و با اسمی که محمد و خاندان پاک و مطهر و برگزیده‌اش با آن تو را خوانده‌اند و به حقّ محمد و آل محمد که درود خداوند بر همه آنـان بـاد، از تو مسـألت دارم. و حـاجتم را برآورده سـاز و بـا آمرزش و رحمت و روزی حلال پاک فراخ و سـلامتی و عافیت و تندرستی در دورنم و در دین و خانواده و مال و فرزند و دوستان و طایفه‌ام بر من منت بنه که تو بر هر چیز توانایی.

ستایش مخصوص خداوند است برای بردباری او پس از علمش و سـتایش مخصوص خداوند است برای عفو و گذشت او پس از قـدرتش. سـتایش مخصوص خداونـدی است که با قـدرت خویش بر هر قـدرتی چیره شـد و کسـی به قـدرت او نمی‌رسـد. سپاس و سـتایش برای خداوندی است که دو دست خود را به رحمت گشاده است و سـتایش برای خداوندی که دانا بر نهان و آشـکار است و او به راز دل‌هـا دانـاست. سـتایش برای خداونـدی است که آفریننـده مخلوقات و تقسـیم کننـده روزی‌ها است. ستایش برای خداونـدی که آفریننـده هر چیزی است که دیـده می‌شود. سـتایش برای خداوندی که دانا بر رازهای نهانی است. سپاس و سـتایش برای خداوند با همه حمد و سـپاس‌ها. سپاس برای خداوند به جهت همه نعمت‌هایش. سپاس برای خداوند بر همه بلایای که با قـدرت خویش بر مخلوقات وارد می‌کند، دیدگان او را درنمی یابند و اوست که دیدگان را درمی یابد، و او لطیفِ آگاه است.

خداوند اول است و قبل از هر چیز وجود داشته و با علم خویش بر همه چیز علم پیدا کرده و بینش او بر هر چیز نفوذ دارد و هر چیزی را بی‌آنکه بیاموزد، دانسته است. سپاس برای خداوند معبود قدوس که هر آنچه در آسمان‌ها و زمین است با میل خود و بدون اکراه برای او تسبیح می‌گویند و هر چیز در حال ستایش، تسبیح او می‌گویند و اما آنان تسبیحشان را درنمی‌یابند.

پروردگارا بر هر چیزی علم پیـدا کردی و هر چیزی را مقدر نمودی و هر چیزی را هدایت فرمودی و هر چیزی را به بزرگی‌ات و بزرگی ذات خود و بزرگی پادشاهیت و بزرگداشت سـلطنتت و دیرینه بودن ازلیّت و ربوبیت خود فرا خواندی. ثنا و ستایش مخصوص تو است بـا همه حمـد و سـتایش و تقـدیس و تسبیـح‌هایی که شایسـته است با آن سـتایش شوی. پاک و منزه اسـت خداوندی که دائم است و سرگرم نمی‌شود. پاک و منزهی ای خداوندی که قائم است و اشتباه نمی‌کند. نور و روشنایی بخش هر نوری است و راهنما و هدایتگر هر چیزی است. پاک و منزه است خداوند اهل کبریاء و اهل بزرگی و سـتایش نیکو. برتر و مقدس شدی ای پروردگارم پس بر کرسـی عزت استواء یافتی و بر آنچه زیر خاک است و آنچه بالای خاک و آنچه بر خاک است و آنچه از خـاک بیرون می‌آیـد علم پیـدا کردی و چیزی از علم و دانش تـو خـارج نمی‌شود. پـاک و منزه هسـتی، بلاـو امتحـان تو برای مخلوقات چه خوب است و سـتایش مخصوص توست و چه آشـکار است نعمت‌های تو و شـکر و سپاس برای

توست و چه بزرگ است عظمت تو.

پروردگارا گناهکاران را از مردان و زنان مومن بیامرز و از خطاکاران درگذر زیرا آنان کوتاهی کردند و ندانستند و برای تو بر خود عهد بستند اما وفا نکردند و بر این اعتماد کردند که تو بخشنده‌ترین بخشندگان و گشاینده خوبی‌ها و پروردگار هر آنچه در زمین و آسمان‌ها هستی و به اینکه یقیناً تو تو دادگر روز قیامتی. و من و پدر و مادرم و خانواده‌ام و برادرانم را بیامرز و روزی فراوان و پاک و گوارا و لذت بخش و سریع و حلال به من عطا کن که تو بهترین روزی‌دهندگانی.» - . جمال الاسبوع : -

**[ترجمه]

بیان

من لا تبيد أي لا تهلك و لا تفنى معالمه أي ما يعلم به وجوده و سائر كمالاته أي مع وجود المخلوقين و المستدلين مع أن بعد فناء الخلق كفى ذاته لذلك أو المراد بالمعالم ما يعلم به الأمور و هو ذاته تعالى عبدك بالرفع أي أنا

۱- ۱. جمال الأسبوع:

عبدک أو بالنصب أی ارحمه و المصانعه الرشوه.

و قال الجوهری شعرت بالشی ء بالفتح أشعر به شعرا أی فطنت له و منه قولهم لیت شعری أی لیتنی علمت و قال العول و العوله رفع الصوت بالبکاء و قال القسط العدل تقول منه أقسط الرجل فهو مقسط.

لا عمل لی مع نجاح حاجتی أی لا أستطیع عملا یصیر سببا لنجاح حاجتی أو بعد نجاحها لا عمل لی یکون شکرا له و الکینونه مصدر بمعنی الکون و الکینون لعله مبالغه فی الکائن بغیر غایه أی لوصفه أو لوجوده و کمالاته بغیر تحدید لکنهه أو بالحدود الجسمانیه و اللبس و التردی بمعنی الارتداء کنایتان عن اللزوم و الاختصاص و البهجه الحسن کالجمال و الصفا الحجر الصلب و وقع الطیر سقوطه علی شی ء و المعنی یعلم وقوع الطیر فی الهواء قبل وقوعه أین یقع أو یعلم وقوع الطیر الذی یکون فی الهواء أو المراد وقوعه علی الأشجار فإنها فی الهواء أو المراد بالوقوع الحصول مجازا أی یعلم موضعه فیه.

و سمیع لا یتکلف أی عالم بالمسموعات من غیر تکلف استماع و أعمال جارحه أو لا یتکلف علم الأشیاء بأن یدعیه و لم یکن عالما و محتجب لا یری أی لیس محتجبا بحجاب یمکن رؤیته بعد رفعه.

قوله علیه السلام و هو حی یمکن أن یکون المراد بالاسم هنا روح الرسول صلی الله علیه و آله و تطوی به سماؤک أی فی القیامه و فی القاموس مشی علی طلل الماء علی ظهره و فی النسخ بالظاء المعجمه المضمومه جمع ظله و هی الغاشیه و أول سحابه تظل و ما أظلک من شجر و غیره و کأنه هنا علی التشبیه و الاستعاره و الأول أظهر و الجدد بالتحریک وجه الأرض فی أبراج السماء أی بروجها و طرقها البینه لأهلها فإن البرج بالتحریک المضی ء البین المعلوم و لا یبعد أن یکون فی الأصل بالحاء المهمله جمع براح و هو المکان المتسع لا زرع بها و لا شجر بذلک الاسم تأکید لما سبق.

ثم اعلم أن ما ورد فی هذا الدعاء من نسبه الخلق و سائر الأمور إلی الأسماء

مما يدل على أن لها تأثيرات فى العالم و قد كتب أهل علم الحروف فى ذلك كتبا يصعب فهمها على أكثر العقول و يمكن أن يراد بالأسماء مدلولاتها من صفاته تعالى أو أنوار النبى و الأئمه عليهم السلام كما ورد أنهم أسماء الله الحسنى و الله يعلم غوامض الأسرار و حججه عليهم السلام.

**[ترجمه]«من لا تبيد» يعنی هلاك و نابود نمی‌شود. «معالمه» يعنی آنچه كه وجود و ديگر كمالاتش بدان شناخته می‌شود يعنی با وجود مخلوقات و دلالت كنندگان، به علاوه اینکه پس از نابودی مخلوقات ذات خود برای آن كفايت می كند. يا اینکه مقصود از معالم چيزی است كه امور بدان شناخته می‌شود و آن ذات متعال خداوند است. «عبدك» با اعراب رفع يعنی من بنده تو هستم يا با اعراب نصب يعنی به بنده‌ات رحم كن و «المصانعه» به معنای رشوه است.

جوهری گويد: شعرت بالشیء با فتحه اشعر به شعراً يعنی نسبت بدان هشيار و آگاه شدم. و از همان كلمه عبارت آنان است كه گويند: «ليت شعری» يعنی كاش می‌دانستم. و گويد: «العول و العولة» يعنی بلند كردن صدا با گريه. و گويد: «القسط» به معنای عدل و داد است و از همان كلمه «اقسط الرجل فهو مقسط» است يعنی مرد عدالت پيشه كرد پس او عادل است.

«لا عمل لی مع نجاح حاجتی» يعنی نمی‌توانم عملی انجام دهم كه سبب موفقيت و برآورده شدن حاجتم شود. يا اینکه پس از برآورده شدن حاجتم عملی ندارم كه شكر و سپاس برای آن باشد. «الكينونة» مصدر به معنای كون (وجود داشتن) است و «الكينون» شايد مبالغه برای «الكائن» باشد. «بغير غاية» يعنی برای وصفش يا برای وجود و كمالاتش پايانی نيست. «بغير تحديد» برای كنه ذاتش يا با حد و مرزهای جسمانی. و «اللبس و التردّی» به معنای پوشيدن است كه هر دو كنايه از لازم شدن و اختصاص يافتن است. «البهجة» نيكويی است مانند زيبايی. «الصفا» سنگ سخت است. «وقع الطير» به معنای افتادن پرنده بر چيزی است و معنايش اينگونه است: پرواز پرنده را در هوا پيش از اینکه جايی بيفتد، می‌داند. يا اینکه افتادن پرنده‌ای را كه در هوا است می‌داند، يا اینکه مقصود افتادن پرنده بر درختان باشد زيرا آن در هوا هست، يا مقصود از وقوع، به صورت مجازی حصول باشد يعنی موضع و مكان پرنده را می‌داند.

«سميع لا يتكلف» يعنی دانای بر شنيده‌هاست بدون آنكه در شنيدن دچار تكلف و زحمت شود و عضوی را به كار ببندد. يا اینکه علم اشياء را سخت و متكلف نمی‌كند به اینکه (علم اشياء) ادعا كند و او عالم بر آن نباشد. «محتجب لا يری» يعنی با پرده‌ای كه بتوان پس از برداشتن آن، او را مشاهده كرد، پنهان نشده است.

فرموده امام عليه السلام «و هو حیّ» ممكن است در اینجا مقصود از اسم، روح رسول خدا صلی الله عليه و آله و سلم باشد. «تطوی به سماؤك» يعنی در قيامت آسمان درهم پيچيده شود. و در قاموس آمده كه «مشی علی طلل الماء» يعنی بر روی آب راه رفت. و در برخی نسخه‌ها با ظاء نقطه دار و با ضمه ذكر شده كه جمع «ظلة» به معنای سايه‌بان و پوشش، و اولين ابری است كه سايه می‌افكند و آنچه از درخت و غير آن كه بر تو سايه می‌اندازد. و گويی در اینجا به صورت تشبيه و استعاره بيان شده است و معنای اول آشكارتر است. «الجدَد» با حروف متحرك يعنی سطح زمين. «فی أبراج السماء» يعنی برج‌ها و راه‌های آشكار آسمان برای اهل آن، چرا كه «البرج» با راء متحرك به معنای شیء نورانی و روشن و آشكار است، و بعيد نيست كه در اصل با حاء بی نقطه جمع كلمه «براح» باشد و آن مكان فراخی است كه هيچ كِشت و درختی در آن نباشد. «بذلك الاسم» تاكيدی است برای آنچه پيش از آن ذكر شده است.

سپس بدان آنچه در این دعا در باره نسبت دادن آفرینش و دیگر امور به نام‌های خداوند، وارد شده از جمله مواردی است که بیانگر این می‌باشد که این نام‌ها در عالم، بازتاب و تاثیراتی دارد و عالمان به حروف در این باره کتاب‌هایی به نگارش درآورده‌اند که فهمیدن آن برای بیشتر (صاحبان) خرد مشکل است و ممکن است مقصود از نام‌ها، معنا و محتوای آنها باشد که شامل صفات خداوند متعال یا انوار پیامبر و امامان علیهم السلام می‌شود، همانطور که وارد شده آنان نام‌های نیکوی خداوند هستند و خداوند بر رازهای پیچیده و حجت‌هایش آگاه است.

**[ترجمه]

«۶»

الْمُتَهَجِّدُ(۱)، وَ الْجَمَالُ: صَلَاهٌ أُخْرَی لِعَلِیٍّ علیه السلام تُصَلِّی یَوْمَ الْجُمُعَهِ فَأَوَّلُ مَا تَبْدَأُ بِهِ أَنْ تَقُولَ عِنْدَ وُضُوئِکَ بِسْمِ اللَّهِ بِسْمِ اللَّهِ بِسْمِ اللَّهِ خَیْرِ الْأَسْمَاءِ وَ أَکْرَمِ الْأَسْمَاءِ وَ أَشْرَفِ الْأَسْمَاءِ بِسْمِ اللَّهِ الْقَاهِرِ لِمَنْ فِی الْأَرْضِ وَ السَّمَاءِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی جَعَلَ مِنَ الْمَاءِ کُلَّ شَیْ ءٍ حَیٍّ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی أَحْیَا قَلْبِی بِالْإِیمَانِ وَ رَزَقَنِی الْإِسْلَامَ اللَّهُمَّ تُبْ عَلَیَّ وَ طَهِّرْنِی وَ اقْضِ لِی بِالْحُسْنَی فِی عَافِیَهٍ وَ فِی عَاقِبَهِ أَمْرِی وَ جَمِیعِهِ وَ أَرِنِی کُلَّ الَّذِی أُحِبُّ فِی الْعَاجِلَهِ وَ الْآجِلَهِ وَ افْتَحْ لِی أَبْوَابَ الْخَیْرَاتِ مِنْ عِنْدِکَ یَا سَمِیعَ الدُّعَاءِ- ثُمَّ امْضِ إِلَی الْمَسْجِدِ وَ قُلْ حِینَ تَدْخُلُهُ قَبْلَ أَنْ تَسْتَفْتِحَ الصَّلَاهَ- یَسْئَلُهُ مَنْ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ- اللَّهُمَّ اجْعَلْ مِنْ شَأْنِکَ شَأْنَ حَاجَتِی وَ اقْضِ فِی شَأْنِکَ لِی حَاجَتِی وَ حَاجَتِی إِلَیْکَ اللَّهُمَّ الْعِتْقُ مِنَ النَّارِ وَ أَنْ تُقْبِلَ عَلَیَّ بِوَجْهِکَ الْکَرِیمِ- ثُمَّ اجْعَلْ رَاحَتَیْکَ مِمَّا یَلِی السَّمَاءَ وَ قُلِ- اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُ أَکْبَرُ اللَّهُ أَکْبَرُ مُقَدَّساً مُعَظَّماً مُوَقَّراً الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَمْ یَتَّخِذْ وَلَداً وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ شَرِیکٌ فِی الْمُلْکِ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ وَلِیٌّ مِنَ الذُّلِّ وَ کَبِّرْهُ تَکْبِیراً اللَّهُ أَکْبَرُ أَهْلَ الْکِبْرِیَاءِ وَ الْحَمْدِ وَ الثَّنَاءِ وَ التَّقْدِیسِ وَ الْمَجْدِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ- لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ اللَّهُ أَکْبَرُ لَا شَرِیکَ لَهُ فِی تَکْبِیرِی بَلْ مُخْلِصاً أَقُولُ وَ بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ أَعُوذُ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیمِ- وَ أَمْکِنْ قَدَمَیْکَ مِنَ الْأَرْضِ وَ أَلْصِقْ إِحْدَاهُمَا بِالْأُخْرَی وَ إِیَّاکَ وَ الِالْتِفَاتَ وَ حَدِیثَ النَّفْسِ وَ اقْرَأْ فِی الرَّکْعَهِ الْأُولَی الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

۱- ۱. مصباح المتهجد: ۲۰۷.

وَ الم تَنْزِيلُ السَّجْدَهَ وَ إِنْ أَحْبَبْتَ بِغَيْرِ ذَلِكَ مِنَ الْقُرْآنِ مِمَّا تَيَسَّرَ وَ اقْرَأْ فِي الثَّانِيَهِ سُورَهَ يس وَ فِي الثَّالِثَهِ حم دُخَانٍ وَ فِي الرَّابِعَهِ تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ- وَ إِنْ أَحْبَبْتَ بِغَيْرِ ذَلِكَ مِنَ الْقُرْآنِ فَمَا تَيَسَّرَ مِنْهُ فَإِذَا قَضَيْتَ الْقِرَاءَهَ فِي الرَّكْعَهِ الْأُولَى فَقُلْ قَبْلَ أَنْ تَرْكَعَ وَ أَنْتَ قَائِمٌ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ وَ تَبَارَكَ اللَّهُ وَ تَعَالَى اللَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ وَ لَا مَلْجَأَ وَ لَا مَنْجَى مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَدَدَ الشَّفْعِ وَ الْوَتْرِ وَ الرَّمْلِ وَ الْقَطْرِ وَ عَدَدَ كَلِمَاتِ رَبِّيَ الطَّيِّبَاتِ التَّامَّاتِ الْمُبَارَكَاتِ- ثُمَّ ارْفَعْ يَدَيْكَ حِيَالَ مَنْكِبَيْكَ ثُمَّ كَبِّرْ وَ ارْكَعْ وَ قُلْ وَ أَنْتَ رَاكِعٌ عَشْراً ثُمَّ ارْفَعْ رَأْسَكَ مِنْ رُكُوعِكَ فَقُلْهُ وَ أَنْتَ قَائِمٌ عَشْراً ثُمَّ كَبِّرْ وَ اسْجُدْ وَ قُلْ هَذَا الْكَلَامَ وَ أَنْتَ سَاجِدٌ عَشْراً ثُمَّ ارْفَعْ رَأْسَكَ مِنْ سُجُودِكَ فَقُلْهُ وَ أَنْتَ جَالِسٌ عَشْراً ثُمَّ اسْجُدِ الثَّانِيَهَ فَقُلْ فِي سُجُودِكَ عَشْراً ثُمَّ انْهَضْ إِلَى الثَّانِيَهِ فَقُلْ قَبْلَ أَنْ تَقْرَأَ عَشْراً ثُمَّ تَفْعَلُ كَمَا صَنَعْتَ فِي الْأُولَى تَقُولُ- اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ مِثْلَ الْكَلَامِ الْأَوَّلِ وَ لْيَكُنْ تَشَهُّدُكَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ وَ الْأُخْرَيَيْنِ وَ تَقُولُ بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ إِنِّي وَجَّهْتُ إِلَيْكَ بِصَلَاتِي مُخْلِصاً لَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ سُبْحَانَكَ وَ بِحَمْدِكَ كَذَبَ الْعَادِلُونَ بِكَ التَّحِيَّاتُ وَ الصَّلَاهُ لِلَّهِ اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا صَلَاهً طَاهِرَهً مِنَ الرِّيَاءِ وَ اجْعَلْهَا زَاكِيَهً لِي عِنْدَكَ وَ تَقَبَّلْهَا مِنِّي يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَلَى جَمِيعِ أَنْبِيَائِكَ وَ اخْصُصْ مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّدٍ مِنْ صَلَوَاتِكَ بِأَفْضَلِهَا وَ سَلِّمْ عَلَى مَلَائِكَتِكَ الْمُقَرَّبِينَ وَ اخْصُصْ جَبْرَئِيلَ وَ مِيكَائِيلَ وَ إِسْرَافِيلَ مِنْ سَلَامِكَ بِأَنْمَاهُ ثُمَّ صَلِّ عَلَى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ وَ اخْصُصْ أَوْلِيَاءَكَ الْمُخْلَصِينَ مِنْ سَلَامِكَ بِأَدْوَمِهِ وَ بَارِكْ عَلَيْهِمْ وَ

عَلَيَّ وَ عَلَى وَالِدَيَّ مَعَهُمْ وَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ- ثُمَّ سَلِّمْ وَ قُلْ بَعْدَ التَّسْلِيمِ- اللَّهُمَّ إِنِّي أُشْهِدُكَ وَ كَفَى بِكَ شَهِيداً وَ أَشْهَدُ أَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ رَبِّي وَ أَنَّ رَسُولَكَ مُحَمَّداً صلى الله عليه و آله نَبِيِّي وَ أَنَّ الدِّينَ الَّذِي شَرَعْتَ لَهُ دِينِي وَ أَنَ

الْكِتَابَ الَّذِی أَنْزَلْتَ عَلَیْهِ إِمَامِی وَ أَشْـهَدُ أَنَّ قَوْلَکَ حَقٌّ وَ أَنَّ قَضَاءَکَ حَقٌّ وَ أَنَّ عَطَاءَکَ عَدْلٌ وَ أَنَّ جَنَّتَکَ حَقٌّ وَ أَنَّ نَارَکَ حَقٌّ وَ أَنَّکَ تُمِیتُ الْأَحْیَاءَ وَ تُحْیِی الْمَوْتَی وَ أَنَّکَ تَبْعَثُ مَنْ فِی الْقُبُورِ وَ أَنَّکَ جامِعُ النَّاسِ لِیَوْمٍ لا رَیْبَ فِیهِ- لَا تُغَادِرُ مِنْهُمْ أَحَداً وَ أَنَّکَ لَا تُخْلِفُ الْمِیعَادَ اللَّهُمَّ إِنِّی أُشْـهِدُکَ وَ کَفَی بِکَ شَهِیداً فَاشْـهَدْ لِی یَا رَبِّ فَإِنَّکَ أَنْتَ الْمُنْعِمُ عَلَیَّ لَا غَیْرُکَ وَ أَنْتَ مَوْلَایَ اللَّهُمَّ بِأَنْعُمِکَ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِی مَغْفِرَةً عَزْماً لَا تُغَادِرُ لِی ذَنْباً وَ لَا أَرْتَکِبُ بِعَوْنِکَ لِی بَعْدَهَا مُحَرَّماً وَ عَافِنِی مُعَافَاةً لَا بَلْوَی بَعْدَهَا أَبَداً اللَّهُمَّ وَ اهْدِنِی هُدًی لَا أَضِلُّ بَعْدَهُ أَبَداً وَ انْفَعْنِی بِمَا عَلَّمْتَنِی وَ اجْعَلْهُ حُجَّةً لِی وَ لَا تَجْعَلْهُ حُجَّةً عَلَیَّ وَ ارْزُقْنِی حَلَالًا مُبَلِّغاً وَ رَضِّنِی بِهِ وَ تُبْ عَلَیَّ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا رَحْمَانُ یَا رَحِیمُ اهْدِنِی وَ ارْحَمْنِی مِنَ النَّارِ وَ اهْدِنِی لِمَا اخْتُلِفَ فِیهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِکَ إِنَّکَ تَهْدِی مَنْ تَشَاءُ إِلَی صِرَاطٍ مُسْتَقِیمٍ وَ اعْصِمْنِی مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیمِ وَ أَبْلِغْ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله عَنِّی تَحِیَّةً کَثِیرَةً طَیِّبَةً مُبَارَکَةً وَ سَلَاماً آمِینَ آمِینَ رَبَّ الْعَالَمِینَ (۱).

**[ترجمه]مصباح المتهجّد - . مصباح المتهجّد : ۲۰۷ - جمال الاسبوع: نماز دیگری برای حضرت علی علیه السلام در روز جمعه به جای آورده می‌شود. اولین چیزی که با آن آغاز می کنی این است که در هنگام گرفتن وضو می گویی: «به نام خدا به نام خدا به نام خدا بهترین نام‌ها و گرامی‌ترین نام‌ها و والاترین نام‌ها. به نام خداوندی که بر هر آنکه در زمین و آسمان است چیره شده است. ستایش مخصوص خداوندی است که هر چیز زنده‌ای را از آب پدید آورد. ستایش مخصوص خداوندی است که دل مرا با ایمان زنده کرد و اسلام را به من روزی بخشید. پروردگارا توبه مرا بپذیر و مرا پاک گردان و برای من در عافیت و تندرستی، و نیز در پایان کارم و در تمام امورم نیک مقرر فرما و هر چه را در آینده نزدیک و دور دوست دارم همه را به من بنمایان و درهای خیرات را از نزد خویش به رویم بگشای ای شنوای دعا.»

سپس به سمت مسجد برو و زمانی که وارد مسجد شدی پیش از اینکه نماز را شروع کنی، این دعا را بخوان: «از او درخواست حاجت کند هر که در آسمانها و زمین است، و هر روزی او در کاری است. خدایا پس جایگاه حاجت مرا در زمره کار خودت قرار ده، و در کار خود حاجت مرا روا فرما، و حاجت من به درگاه تو خدایا آزادی از آتش دوزخ است و دیگر اینکه با ذات گرامی و بخشنده‌ات به من روی‌آوری.»

سپس دو کف دست خود را رو به آسمان بگیر و این دعا را بخوان: «خدا بزرگتر است، خدا بزرگتر است، خدا بزرگتر است، منزه و بزرگ، و با وقار و عظمت، ستایش خدائی را که فرزندی نگرفته، و کسی در سلطنت شریک او نیست، و خواری‌ای ندارد تا نیازمند یاور باشد، و به نحو کامل او را بزرگ شمار. خدا بزرگتر است، (خدای) شایسته بزرگی و ستایش و ثناء و تنزیه و شکوه، و معبودی نیست جز خدا، و خدا بزرگتر است، که نزاده و نه زائیده شده و همتائی برایش نیست خدا بزرگتر است، شریکی برای او و در این بزرگ شماری نیست بلکه از روی اخلاص می گویم، و به خدای والای بزرگ پناه برم از شیطان رانده شده.

آنگاه هر دو پای خود را بر زمین محکم کن و به یکدیگر بچسبان و مواظب باش که توجه داشته باشی و به خود مشغول نگردی، و شروع به نماز کن، در رکعت اول حمد و قل هو اللّه، و الم تنزیل سجده، را بخوان و اگر خواستی سوره های دیگر بخوانی عیبی ندارد هر چه توانستی بخوان، و در رکعت دوم پس از حمد سوره یس، و در رکعت سوم حم دخان، و در رکعت چهارم سوره تبارک، و سوره های دیگر نیز جز این‌ها خواستی بخوان.

و چون در رکعت اول از سوره فارغ شدی همچنان که ایستاده ای پیش از رکوع پانزده بار بگو: «معبودی نیست جز خدا و خدا بزرگتر است، و منزه است خدا و به ستایش او مشغولم، و بزرگ است خدا و برتر، آنچه خدا خواهد، جنبش و نیروئی نیست جز به اختیار خدا، پناهگاه و رهائی بخشی نیست از خدا جز بسوی خودش، منزه است خدا، و خدا بزرگتر است، و معبودی نیست جز خدا، و خدا بزرگتر است. و معبودی نیست جز خدا به شماره زوج و فرد، و ریگها و قطرات (باران) و به شماره کلمات کامل و پاک و مبارک پروردگارم.»

آنگاه دست‌های خود را تا مقابل شانه هایت بلند کن و تکبیر بگو سپس به رکوع برو و همین ذکر را ده بار در رکوع بگو، آنگاه سر از رکوع بردار و ده بار بگو، سپس تکبیر گفته به سجده برو و ده بار در سجده این دعا را بگو، آنگاه سر از سجده بردار و ده بار بگو، سپس به سجده دوم برو و ده بار بگو سپس برخیز و پیش از قرائت ده بار دعا را بگو. آنگاه همانند آنچه را در رکعت اول نماز عمل نمودی، به جای آر و می گویی: «اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ» خدا بزرگ‌تر است خدا بزرگ‌تر است خدا بزرگ‌تر است. مانند دعای اول.

و باید در هر دو رکعت تشهد بخوانی، و بگو: «به نام خدا، خدایا به درگاه تو رو کنم با این نمازم از روی اخلاص برای تو، شریکی برای تو نیست، منزهی تو و به ستایشت مشغولم، دروغ گفتند آنان که برای تو شریکی گرفتند، و هر تحیت و نمازی از آن خدا است، خدایا این نماز را نمازی پاک از ریاء و خود نمائی قرارش ده، و آن را نمازی پاکیزه برای من در پیش خود ذخیره فرما، و آن را از من بپذیر، ای یاور مؤمنان، خدایا درود فرست بر محمد و خاندان محمد، و بر همه پیامبرانت، و محمد و خاندان محمد را مخصوص گردان به برترین درودها، و بر فرشتگان مقربت سلام بفرست، و جبرائیل و میکائیل و اسرافیل را از سلام خود به فزاینده ترین سلام‌ها مخصوص گردان. سپس سلام بفرست بر بندگان شایسته ات، و دوستان مخلص خود را از سلام خود به بادوام‌ترین سلام‌ها مخصوص گردان، و بر ایشان و همراه با آن‌ها بر من و بر پدر و مادرم و بر همه مؤمنان برکت ده.»

آنگاه سلام نماز را داده و پس از سلام بگو: «خدایا من تو را گواه گیرم و گواهی تو بس است، من گواهی دهم که براستی توئی پروردگار من، و همانا رسول تو محمد صلّی اللَّه علیه و آله پیامبر من است، و همانا آن دین و آئین را که برای او مقرر داشتی همان دین من است، و همان کتابی که بر او نازل گشته راهبر و پیشوای من است، و گواهی دهم که گفته ات حق، و حُکمت حق، عطاء تو عدل و بهشتت حق و آتش دوزخت حق است، و همانا تو زندگان را می‌میرانی و مردگان را زنده گردانی، و هر که در گور است را برانگیزی، و همانا تو مردم را برای روزی که شکی در آن نیست، گرد می‌آوری و هیچ یک از آنان را به جای نگذاری، و تو خلف وعده نمی کنی.

خدایا من تو را گواه گیرم و گواهی تو بس است پس برایم گواهی ده پروردگارا به اینکه تنها توئی نعمت دهنده بر من نه دیگری، و تنها توئی مولا ـ و سرور منی خدایا به نعمت‌های تو کارهای نیک را به پایان می رسد، خدایا بیامرز مرا آمرزشی قطعی، و هیچ گناهی برای من به جای مگذار، و به یاری تو پس از این مرتکب کار حرامی نخواهم شد، تندرستی ام ده آنچنان تندرستی که هرگز پس از آن گرفتار بلائی نشوم.

خدایا هدایتم کن چنان هدایتی که هرگز پس از آن گمراه نشوم، و از آنچه یادم داده ای سودمندم کن، و آن را دلیل قاطعی

برای من قرار ده و آن را وسیله وبال و زیان من قرار مده، و روزیم بده روزی حلال و رسا، و مرا بدان قانع و خشنود گردان، و توبه مرا بپذیر، ای خدا، ای خدا، ای خدا، ای بخشاینده، ای مهربان، مرا هدایت فرما، و از آتش دوزخ به من ترحم فرما، و مرا در مورد آنچه از حق که مورد اختلاف است به اذن خود هدایت و راهنمائیم فرما، که براستی تو هر که را بخواهی به راه راست راهنمائی کنی، و از شیطان رانده شده مرا محافظت فرما، و به محمد صلّی اللّه علیه و آله از جانب من تحیتی با برکت و سلامی ابلاغ فرما، آمین آمین یا رب العالمین. -. جمال الاسبوع -

**[ترجمه]

صلاه فاطمه علیها السلام

«۷»

الْمُتَهَجِّدُ: صَلَاهُ الطَّاهِرَهِ فَاطِمَهَ علیها السلام هُمَا رَکْعَتَانِ تَقْرَأُ فِی الْأُولَی الْحَمْدَ وَ مِائَهَ مَرَّهٍ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ وَ فِی الثَّانِیَهِ الْحَمْدَ وَ مِائَهَ مَرَّهٍ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَإِذَا سَلَّمْتَ سَبَّحْتَ تَسْبِیحَ الزَّهْرَاءِ علیه السلام ثُمَّ تَقُولُ سُبْحَانَ ذِی الْعِزِّ الشَّامِخِ الْمُنِیفِ سُبْحَانَ ذِی الْجَلَالِ الْبَاذِخِ الْعَظِیم سُبْحَانَ ذِی الْمُلْکِ الْفَاخِرِ الْقَدِیم سُبْحَانَ مَنْ لَبِسَ الْبَهْجَهَ وَ الْجَمَالَ سُبْحَانَ مَنْ تَرَدَّی بِالنُّورِ وَ الْوَقَارِ سُبْحَانَ مَنْ یَرَی أَثَرَ النَّمْلِ فِی الصَّفَا سُبْحَانَ مَنْ یَرَی وَقْعَ الطَّیْرِ فِی الْهَوَاءِ سُبْحَانَ مَنْ هُوَ هَکَذَا لَا هَکَذَا غَیْرُهُ- وَ یَنْبَغِی لِمَنْ صَلَّی هَذِهِ الصَّلَاهَ وَ فَرَغَ مِنَ التَّسْبِیحِ أَنْ یَکْشِفَ رُکْبَتَیْهِ وَ ذِرَاعَیْهِ وَ

ص: ۱۸۰

۱- ۱. جمال الأسبوع.

يُبَاشِرَ بِجَمِيعِ مَسَاجِدِهِ الْأَرْضَ بِغَيْرِ حَاجِزٍ يَحْجُزُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَهَا وَ يَدْعُوَ وَ يَسْأَلَ حَاجَتَهُ وَ مَا شَاءَ مِنَ الدُّعَاءِ وَ يَقُولَ وَ هُوَ سَاجِدٌ يَا مَنْ لَيْسَ غَيْرَهُ رَبٌّ يُدْعَى يَا مَنْ لَيْسَ فَوْقَهُ إِلَهٌ يُخْشَى يَا مَنْ لَيْسَ دُونَهُ مَلِكٌ يُتَّقَى يَا مَنْ لَيْسَ لَهُ وَزِيرٌ يُؤْتَى يَا مَنْ لَيْسَ لَهُ حَاجِبٌ يُرْشَى يَا مَنْ لَيْسَ لَهُ بَوَّابٌ يُغْشَى يَا مَنْ لَا يَزْدَادُ عَلَى كَثْرَةِ السُّؤَالِ إِلَّا كَرَماً وَ جُوداً وَ عَلَى كَثْرَةِ الذُّنُوبِ إِلَّا عَفْواً وَ صَفْحاً صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ افْعَلْ بِي كَذَا وَ كَذَا(۱).

**[ترجمه]متهجّد: نماز حضرت فاطمه طاهره علیها السلام: دو رکعت است که در رکعت اول سوره حمد و صد مرتبه سوره قدر، و در رکعت دوم سوره حمد و صد مرتبه سوره اخلاص را می‌خوانی و چون سلام دادی تسبیح حضرت زهرا علیها السلام را به جای می‌آوری سپس می گویی: «پاک و منزّه است خداونـد صاحب عزّت والا و بلند، منزّه است خداوند صاحب جلال و عظمت بلنـد و بزرگ، منزّه است خداونـد صاحب فرمانروایی بالنـده و گرانمایه و دیرینه، منزه است خـدایی که لباس بهجت و زیبـایی بر تن کرده منزه است خـدایی که جـامه نور و وقار بر تن پوشـیده است. منزه است خـدایی که که اثر پای مورچه را بر سنگ صاف می‌بینـد منزه است خـدایی که چگونگی پرواز پرنـده را در هوا می‌بیند. منزه است خداوندی که این چنین است و کسـی چون او نمی‌باشد.» و برای کسـی که این نماز را خوانده و تسبیح را به پایان برده، شایسـته است دو زانو و دو بازویش را عریان کند و هر قسـمت از بدنش را که در سجده می‌نشیند، بدون آنکه مانعی بین او و زمین باشد، بر زمین نهد و دعا گوید و حاجتش را از خداوند بخواهد و هر دعایی که می‌خواهد بگوید. و در حال سـجده می گوید: «ای کسی که غیر او پروردگاری نیست که او را بخوانند؛ ای کسی که به جز او، معبودی نیست که از وی بترسند؛ ای کسی که غیر پادشاهی او، پادشاهی نیست که از آن پرهیز شود؛ ای کسـی که برای او وزیری نیست که نزد او رونـد؛ ای کسـی که حاجب و دربانی نـدارد که اهل رشوه باشـد؛ ای کسـی که دربانی ندارد که از در او درآیند؛ ای کسـی که تقاضای زیاد از وی فقط باعث افزایش جود و بخشـش او می‌شود؛ و ای کسـی که گناه زیاد فقط باعث افزایش عفو و گـذشت او می‌شود؛ پس بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و فلان و فلان کار را برایم انجام بده.» - . مصباح المتهجّد : ۲۱۰ -

**[ترجمه]

«۸»

جَمَالُ الْأُسْبُوعِ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَبَشِيٍّ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: كَانَتْ لِأُمِّي فَاطِمَةَ علیها السلام رَكْعَتَانِ تُصَلِّيهِمَا عَلَّمَهَا جَبْرَئِيلُ علیه السلام فَإِذَا سَلَّمَتْ سَبَّحَتِ التَّسْبِيحَ وَ هُوَ سُبْحَانَ اللَّهِ ذِي الْعِزِّ الشَّامِخِ إِلَى قَوْلِهِ لَا هَكَذَا غَيْرُهُ ثُمَّ قَالَ السَّيِّدُ وَ قَدْ رُوِيَ أَنَّهُ يَقُولُ تَسْبِيحَهَا الْمَنْقُولَ بِعَقِبِ كُلِّ فَرِيضَةٍ ثُمَّ صَلَّى عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ صلی الله علیه و آله مِائَةَ مَرَّةٍ(۲).

**[ترجمه]جمال الاسبوع: مفضل بن عمر از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: مادرم فاطمه علیها السّلام دو رکعت نماز به جای می آورد که جبرئیل به او آموخته بود. سپس بعد از اتمام نماز این تسبیح را تلاوت می نمود: «وَ هُوَ سُبْحَانَ اللَّهِ ذِي الْعِزِّ الشَّامِخِ»پاک و منزّه است او که دارنده عزّت، بلندی مرتبه و مقام رفیع است ــ تا این سخن ایشان ــ «لَا هَكَذَا غَيْرُهُ»خداوندی که این چنین است و کسی چون او نمی باشد. سپس سید فرمود: و روایت شده که ایشان تسبیح نقل شده

را پس از هر نماز فریضه تلاوت می‌فرمود سپس صد بار بر پیامبر و آل پیامبر درود می‌فرستد.

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری ناف الشـی ء ینوف أی طال و ارتفع ذکره و أناف علی الشـی ء أی أشـرف و قال البذخ الکبر و قد بذخ بالکسر و تبذخ أی تکبر و علا و شرف باذخ أی عال انتهی و الفاخر و الفخر أی الصفات الکمالیه التی یفتخر بها.

یا من لیس دونه ملک یتقی أی من عرف عظمته و جلاله لا یخاف و لا یتقی الملوک الـذین دونه لأنهم مقهورون لحکمه و إذا اتقاهم فإنما یتقیهم إطاعه لأمره قوله یغشی أی یؤتی.

**[ترجمه]جوهری گویـد: «ناف الشـیء ینوف» یعنی بلنـد شـد و ذکر آن بالا رفت. و «أناف علی الشـیء» یعنی بلند و شـریف شد. و گوید: «البذخ» به معنای بزرگی است. و قد بذخ با کسـره و تبذّخ یعنی متکبر شد و بالا رفت. و «شـرف باذخ» یعنی والا. پایان نقل قول. «الفاخر و الفخر» یعنی صفات کمالی‌ای که بدان فخر می‌ورزد .

«یا من لیس دونه ملک یتقّی» یعنی هر کس عظمت و شـکوهش را بشـناسد، نمی‌ترسد و از پادشاهانی که در مقابل او هسـتند، هراسی نـدارد، زیرا همه آنـان مقهور حکم‌فرمـایی او هسـتند. و اگر از آنان بترسـد در واقع برای اطاعت از امر او از آنان می... ترسد. سخن وی «یغشی» یعنی داده می‌شود.

**[ترجمه]

أقول

روی السـید علی بن الحسـین بن باقی ره فی مصباحه بعد ذکر فاطمه علیها السلام وجدت فی بعض کتب أصحابنا رحمهم الله مَا هَذَا صُورَتُهُ بِإِسْنَادٍ مُتَّصِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ

ص: ۱۸۱

۱- ۱. مصباح المتهجد: ۲۱۰.

۲- ۲. جمال الأسبوع ص.

عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أُمِّهِ فَاطِمَةَ علیها السلام قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَا فَاطِمَةُ أَ لَا أُعَلِّمُكِ دُعَاءً لَا يَدْعُو بِهِ أَحَدٌ إِلَّا اسْتُجِيبَ لَهُ وَ لَا يَعْمَلُ فِي صَاحِبِهِ سِحْرٌ وَ لَا شَيْ ءٌ وَ لَا يَعْرِضُ لَهُ شَيْطَانٌ وَ لَا تُرَدُّ لَهُ دَعْوَةٌ وَ تُقْضَى حَوَائِجُهُ كُلُّهَا الَّتِي يَرْغَبُ إِلَى اللَّهِ فِيهَا عَاجِلُهَا وَ آجِلُهَا قُلْتُ أَجَلْ يَا أَبَتِ لَهَذَا وَ اللَّهِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا وَ مَا فِيهَا ذَكَرَهُ بَعْدَ صَلَاةِ الزَّهْرَاءِ علیها السلام مُصَنِّفُ الْكِتَابِ الَّذِي وَجَدْتُهُ فِيهِ قَالَ تَقُولِينَ يَا اللَّهُ يَا أَعَزَّ مَذْكُورٍ وَ أَقْدَمَهُ قِدَماً فِي الْعِزِّ وَ الْجَبَرُوتِ يَا اللَّهُ يَا رَحِيمَ كُلِّ مُتَرَحِّمٍ وَ مَفْزَعَ كُلِّ مَلْهُوفٍ يَا اللَّهُ يَا رَاحِمَ كُلِّ حَزِينٍ يَشْكُو بَثَّهُ وَ حُزْنَهُ إِلَيْهِ يَا اللَّهُ يَا خَيْرَ مَنْ طُلِبَ الْمَعْرُوفُ مِنْهُ وَ أَسْرَعَهُ إِعْطَاءً يَا اللَّهُ يَا مَنْ تَخَافُ الْمَلَائِكَةُ الْمُتَوَقِّدَةُ بِالنُّورِ مِنْهُ أَسْأَلُكَ بِالْأَسْمَاءِ الَّتِي يَدْعُوكَ بِهَا حَمَلَةُ عَرْشِكَ وَ يُسَبِّحُونَ بِهَا شَفَقَةً مِنْ خَوْفِ عَذَابِكَ وَ بِالْأَسْمَاءِ الَّتِي يَدْعُوكَ بِهَا جَبْرَئِيلُ وَ مِيكَائِيلُ وَ إِسْرَافِيلُ إِلَّا أَجَبْتَنِي وَ كَشَفْتَ كُرْبَتِي يَا إِلَهِي وَ سَتَرْتَ ذُنُوبِي يَا مَنْ يَأْمُرُ بِالصَّيْحَةِ فِي خَلْقِهِ فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ أَسْأَلُكَ بِذَلِكَ الِاسْمِ الَّذِي تُحْيِي بِهِ الْعِظَامَ وَ هِيَ رَمِيمٌ أَنْ تُحْيِيَ قَلْبِي وَ تَشْرَحَ صَدْرِي وَ تُصْلِحَ شَأْنِي يَا مَنْ خَصَّ نَفْسَهُ بِالْبَقَاءِ وَ خَلَقَ لِبَرِيَّتِهِ الْمَوْتَ وَ الْحَيَاةَ يَا مَنْ فِعْلُهُ قَوْلٌ وَ قَوْلُهُ أَمْرٌ وَ أَمْرُهُ مَاضٍ عَلَى مَا يَشَاءُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي دَعَاكَ بِهَا خَلِيلُكَ حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ فَاسْتَجَبْتَ لَهُ وَ قُلْتَ- يا نارُ كُونِي بَرْداً وَ سَلاماً عَلى إِبْراهِيمَ وَ بِالاسْمِ الَّذِي دَعَا بِهِ مُوسَى مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ فَاسْتَجَبْتَ لَهُ دُعَاءَهُ وَ بِالاسْمِ الَّذِي كَشَفْتَ بِهِ عَنْ أَيُّوبَ الضُّرَّ وَ تُبْتَ عَلَى دَاوُدَ وَ سَخَّرْتَ لِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ وَ الشَّيَاطِينَ وَ عَلَّمْتَهُ مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَ بِالاسْمِ الَّذِي وَهَبْتَ لِزَكَرِيَّا يَحْيَى وَ خَلَقْتَ بِهِ عِيسَى مِنْ رُوحِ الْقُدُسِ مِنْ غَيْرِ أَبٍ وَ بِالاسْمِ الَّذِي خَلَقْتَ بِهِ الْعَرْشَ وَ الْكُرْسِيَّ وَ بِالاسْمِ الَّذِي خَلَقْتَ بِهِ الرُّوحَانِيِّينَ وَ بِالاسْمِ الَّذِي خَلَقْتَ بِهِ الْجِنَّ وَ الْإِنْسَ وَ بِالاسْمِ الَّذِي خَلَقْتَ بِهِ جَمِيعَ الْخَلْقِ وَ جَمِيعَ مَا أَرَدْتَ مِنْ

شَیْ ءٍ وَ بِالاسْمِ الَّذِی قَدَرْتَ بِهِ عَلَی کُلِّ شَیْ ءٍ أَسْأَلُکَ بِهَذِهِ الْأَسْمَاءِ لَمَّا أَعْطَیْتَنِی وَ قَضَیْتَ بِهَا حَوَائِجِی فَإِنَّهُ یُقَالُ لَکِ یَا فَاطِمَهُ نَعَمْ نَعَمْ.

**[ترجمه]علی بن حسین بن باقی رحمهٔ الله علیه در مصباح خود پس از ذکر فاطمه علیها السلام گوید: در برخی کتاب‌های اصحاب رحمهم الله حدیثی که به این صورت ذکر شده یافتم که با اسناد متصل از عبدالله بن حسن از پدرش از جدّش حسن بن علی از مادرش فاطمه علیها السلام روایت می کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به من فرمود: ای فاطمه آیا دعایی به تو یاد دهم که کسی به آن دعا نمی‌کند مگر اینکه برایش اجابت شود و در صاحب این دعا هیچ گونه سحر و جادویی و هیچ چیزی عمل نمی‌کند و شیطان متعرض او نمی‌گردد و هیچ دعایی از او برگردانده نمی‌شود و همه حاجت‌های دور و نزدیکش که برای آن به سوی خداوند رو می‌کند، برآورده می‌شود؟ گفتم: بله ای پدرم، این در نزد من از دنیا و آنچه در دنیاست خوشایندتر است. آن را پس از نماز فاطمه زهراء ذکر کرده است. مصنف کتابی که این حدیث را در آن یافتم، گوید: پیامبر فرمود: می گویی:

«ای گرامی ترین نامی که یاد شده، و دیرینه ترین نام در عزّت و فرمانروایی، ای رحم کننده بر هر که از او طلب رحمت کند، و پناهِ هر که به او پناهنده شود، ای رحم کننده بر هر محزونی که شِکوه و شکایت به سوی او بَرَد، ای بهترین کسی که از او نیکی طلب شده و به سرعت، آن را اجابت فرمود، ای کسی که فرشتگان نورانی از او در هراسند! به حقّ نامهایی که حاملان عرشت، و آنان که در اطراف آن قرار دارند، و از هراس عقاب تو تسبیح و تنزیه تو را می گویند، تو را بدان نام‌ها می خوانند، و به حقّ نام‌هایی که جبرئیل و میکائیل و اسرافیل تو را بدان نام‌ها می خوانند، از تو می خواهم دعایم را اجابت کنی، و مشکلم را برطرف کرده، و گناهانم را بپوشانی.

ای کسی که فرمان می دهد نفخه صور در میان خلقش دمیده شود، و بناگاه آنان در زمینِ هموار خواهند بود(در قیامت)، و به حقّ آن نامی که استخوان‌های پوسیده را زنده می کنی، از تو می خواهم که قلبم را زنده، سینه ام را گشاده، و امورم را اصلاح فرمایی. ای کسی که بقا و جاودانگی را ویژه خود قرار داده، و مرگ و زندگی و فنا را برای موجوداتش خلق فرموده، ای کسی که عملش مطابق گفتارش و گفتارش همانند فرمانش است، و فرمانش بر هر چه خواهد جاری می باشد.

به حقّ آن نامی که [حضرت ابراهیم] خلیل تو، آنگاه که در آتش انداخته می شد تو را بدان نام خواند، و تو دعایش را اجابت فرمودی، و گفتی: «یا نارُ کُونِی بَرْداً وَ سَلاماً عَلی إِبْراهِیمَ» { ای آتش بر ابراهیم سرد و سلامت شو}، و به نامی که موسی از کنار طور ایمن تو را بدان نام خواند، و تو او را اجابت فرمودی، و به نامی که عیسی را از روح القدس آفریدی. و به نامی که یحیی را به زکریّا بخشیدی، و به نامی که رنج و مشقّت را از ایّوب مرتفع ساختی، و به نامی که توبه داود را پذیرفتی، و بادها را برای سلیمان مسخّر نمودی که به فرمان او به گردش در آیند، همچنین جنّ را برای او مسخّر کردی، و زبان پرندگان را به او آموختی. و به نامی که عرش را با آن آفریدی، و کُرسی را به آن خلق فرمودی، و روحانیین را با آن ایجاد کردی، و جنّ و انس را با آن خلق کردی، و به نامی که تمامی مخلوقات را پدید آوردی. و به نامی که آنچه خواستی خلق فرمودی، و به نامی که بر هر چیز قادر شدی، به حقّ این نام‌ها از تو می خواهم که حاجتم را برآوری، و خواسته هایم را اجابت فرمایی.»

چرا که به تو گفته می‌شود ای فاطمه: بله بله.

**[ترجمه]

«۹»

الْمُتَهَجِّدُ، وَ غَيْرُهُ، صَلَاةٌ أُخْرَى لَهَا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهَا تُصَلَّى لِلْأَمْرِ الْمَخُوفِ رَوَى إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُمَرَ الصَّنْعَانِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لِلْأَمْرِ الْمَخُوفِ الْعَظِيمِ تُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَ هِيَ الَّتِي كَانَتِ الزَّهْرَاءُ علیها السلام تُصَلِّيهَا تَقْرَأُ فِي الْأُولَى الْحَمْدَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ خَمْسِينَ مَرَّةً وَ فِي الثَّانِيَةِ مِثْلَ ذَلِكَ فَإِذَا سَلَّمْتَ صَلَّيْتَ عَلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله ثُمَّ تَرْفَعُ يَدَيْكَ وَ تَقُولُ- اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِهِمْ وَ أَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِحَقِّهِمُ الَّذِي لَا يَعْلَمُ كُنْهَهُ سِوَاكَ وَ بِحَقِّ مَنْ حَقُّهُ عِنْدَكَ عَظِيمٌ وَ بِأَسْمَائِكَ الْحُسْنَى وَ كَلِمَاتِكَ التَّامَّاتِ الَّتِي أَمَرْتَنِي أَنْ أَدْعُوَكَ بِهَا وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْعَظِيمِ الَّذِي أَمَرْتَ إِبْرَاهِيمَ علیه السلام أَنْ يَدْعُوَ بِهِ الطَّيْرَ فَأَجَابَتْهُ وَ بِاسْمِكَ الْعَظِيمِ الَّذِي قُلْتَ لِلنَّارِ- كُونِي بَرْداً وَ سَلاماً عَلى إِبْراهِيمَ فَكَانَتْ وَ بِأَحَبِّ أَسْمَائِكَ إِلَيْكَ وَ أَشْرَفِهَا عِنْدَكَ وَ أَعْظَمِهَا لَدَيْكَ وَ أَسْرَعِهَا إِجَابَةً وَ أَنْجَحِهَا طَلِبَةً وَ بِمَا أَنْتَ أَهْلُهُ وَ مُسْتَحِقُّهُ وَ مُسْتَوْجِبُهُ وَ أَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ وَ أَرْغَبُ إِلَيْكَ وَ أَتَصَدَّقُ مِنْكَ وَ أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَسْتَمْنِحُكَ وَ أَتَضَرَّعُ إِلَيْكَ وَ أَخْضَعُ بَيْنَ يَدَيْكَ وَ أَخْشَعُ لَكَ وَ أُقِرُّ لَكَ بِسُوءِ صَنِيعَتِي وَ أَتَمَلَّقُ وَ أُلِحُّ عَلَيْكَ وَ أَسْأَلُكَ بِكُتُبِكَ الَّتِي أَنْزَلْتَهَا عَلَى أَنْبِيَائِكَ وَ رُسُلِكَ صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ مِنَ التَّوْرَاةِ وَ الْإِنْجِيلِ وَ الْقُرْآنِ الْعَظِيمِ مِنْ أَوَّلِهَا إِلَى آخِرِهَا فَإِنَّ فِيهَا اسْمَكَ الْأَعْظَمَ وَ بِمَا فِيهَا مِنْ أَسْمَائِكَ الْعُظْمَى أَتَقَرَّبُ إِلَيْكَ وَ أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ أَنْ تُفَرِّجَ عَنْ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ- وَ تَجْعَلَ فَرَجِي مَقْرُوناً بِفَرَجِهِمْ وَ تُقَدِّمَهُمْ فِي كُلِّ خَيْرٍ وَ تَبْدَأَ بِهِمْ فِيهِ وَ تُفَتِّحَ أَبْوَابَ السَّمَاءِ لِدُعَائِي فِي هَذَا الْيَوْمِ وَ تَأْذَنَ فِي هَذَا الْيَوْمِ وَ هَذِهِ اللَّيْلَةِ بِفَرَجِي وَ إِعْطَائِي سُؤْلِي فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ فَقَدْ مَسَّنِي الْفَقْرُ وَ نَالَنِي الضُّرُّ وَ سَلَّمَتْنِي الْخَصَاصَةُ وَ أَلْجَأَتْنِي الْحَاجَةُ وَ تَوَسَّمْتُ بِالذِّلَّةِ وَ غَلَبَتْنِي الْمَسْكَنَةُ وَ حَقَّتْ عَلَيَّ الْكَلِمَةُ وَ أَحَاطَتْ بِيَ الْخَطِيئَةُ.

ص: ۱۸۳

وَ هَذَا الْوَقْتُ الَّذِی وَعَدْتَ أَوْلِیَاءَکَ فِیهِ الْإِجَابَهَ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ امْسَحْ مَا بِی بِیَمِینِکَ الشَّافِیَهِ وَ انْظُرْ إِلَیَّ بِعَیْنِکَ الرَّاحِمَهِ وَ أَدْخِلْنِی فِی رَحْمَتِکَ الْوَاسِعَهِ وَ أَقْبِلْ إِلَیَّ بِوَجْهِکَ الَّذِی إِذَا أَقْبَلْتَ بِهِ عَلَی أَسِیرٍ فَکَکْتَهُ وَ عَلَی ضَالٍّ هَدَیْتَهُ وَ عَلَی حَائِرٍ أَدَّیْتَهُ وَ عَلَی مُقْتِرٍ أَغْنَیْتَهُ وَ عَلَی ضَعِیفٍ قَوَّیْتَهُ وَ عَلَی خَائِفٍ أَمِنْتَهُ وَ لَا تُخَلِّنِی لِقَاءَ عَدُوِّکَ وَ عَدُوِّی یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ یَا مَنْ لَا یَعْلَمُ کَیْفَ هُوَ وَ حَیْثُ هُوَ وَ قُدْرَتَهُ إِلَّا هُوَ یَا مَنْ سَدَّ الْهَوَاءَ بِالسَّمَاءِ وَ کَبَسَ الْأَرْضَ عَلَی الْمَاءِ وَ اخْتَارَ لِنَفْسِهِ أَحْسَنَ الْأَسْمَاءِ یَا مَنْ سَمَّی نَفْسَهُ بِالاسْمِ الَّذِی بِهِ یَقْضِی حَاجَهَ کُلِّ طَالِبٍ یَدْعُوهُ بِهِ وَ أَسْأَلُکَ بِذَلِکَ الِاسْمِ فَلَا شَفِیعَ أَقْوَی لِی مِنْهُ وَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ أَسْأَلُکَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَقْضِیَ لِی حَوَائِجِی وَ تُسْمِعَ مُحَمَّداً وَ عَلِیّاً وَ فَاطِمَهَ وَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَیْنَ وَ عَلِیّاً وَ مُحَمَّداً وَ جَعْفَراً وَ مُوسَی وَ عَلِیّاً وَ مُحَمَّداً وَ عَلِیّاً وَ الْحَسَنَ وَ الْحُجَّهَ صَلَوَاتُکَ عَلَیْهِمْ وَ بَرَکَاتُکَ وَ رَحْمَتُکَ صَوْتِی فَیَشْفَعُوا لِی إِلَیْکَ وَ تُشَفِّعَهُمْ فِیَّ وَ لَا تَرُدَّنِی خَائِباً بِحَقِّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ افْعَلْ بِی کَذَا وَ کَذَا یَا کَرِیمُ (۱).

**[ترجمه]مصباح المتهجّد و کتاب‌های دیگر: نماز دیگر برای حضرت فاطمه علیها السلام که برای کار مهم و دشوار خوانده می شود: ابراهیم بن عمر صنعانی از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: هر گاه مشکل بزرگی بروز کرد دو رکعت نماز به جای می آوری، و این نمازی بوده که حضرت زهرا علیها السّلام به جای می آورده، در رکعت اوّل یک بار حمد و پنجاه بار سوره قل هو اللّه احد خوانده و در رکعت دوم نیز همین طور، و بعد از سلام نماز صد بار بر پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم صلوات می فرستی. سپس دو دستت را بلند می کنی و می گویی:

«بار خدایا، من به وسیله آنان به تو روی آوردم و به حقّ آنان به تو توسّل می جویم، همان حقّی که اساس و پایه آن را کسی جز تو نمی شناسد، و به حقّ آن کس که حقّش در نزد تو عظیم است، و به نامهای نیکو و پسندیده ات، و به کلمات و سخنان تامّ و کاملت که دستور فرمودی مرا به اینکه تو را به وسیله آن‌ها بخوانم، و به همان اسم بزرگی که به ابراهیم علیه السّلام آموختی تا پرنده را به آن‌ها صدا کند و پرنده او را اجابت کرد از تو تقاضا می کنم ؛ و به آن اسم عظیمی که به آتش گفتی: بر ابراهیم سرد و سلامت باش. پس چنین شد؛ و به حق محبوبترین نام هایی که داری، و شریف ترین آن‌ها در نزدت، و برترین آن‌ها، و به آن نام‌هایی که اگر تو را به آن‌ها بخوانند به سرعت اجابت می کنی، و به آن نام‌هایی که نجات بخش ترین می باشند، و به هر آنچه که تو اهل آن، سزاوار آن و شایسته آنی: به تو متوسّل می شوم، و به تو روی می آورم، و آنچه را که از تو است صدقه می دهم، و از تو آمرزش می خواهم، و از تو بخشش می جویم، و به پیشگاه تو ناله و زاری می کنم؛ و در برابر تو سَرِ تواضع و تسلیم فرود می آورم؛ و از برای تو می ترسم، و در نزد تو به بد عملی خود اقرار می کنم، و از تو خواهش و تمنّا می نمایم.از تو می خواهم، به حقّ کتاب‌هایی که بر پیامبرانت نازل فرمودی که درود و رحمت الهی بر آنان باد به حقّ تورات، انجیل و تمام قرآن عظیم از اوّل تا به آخر آن که در آن، نام‌های اعظم تو گردآوری شده است، و به هر چه که نام... های اعظم تو در آن وجود دارد به تو تقرّب می جویم. از تو می خواهم که بر محمّد و خاندان او درود فرستی و مشکلات و سختی ها را از سر راه ایشان برداری، و گشایش در کار مرا با گشایش در کار آنان همراه سازی و در هر خیری آنان را مقدّم داشته ودر آن از آنان آغاز کنی، و از تو می خواهم که در چنین روزی درهای آسمان را برای دعای من بگشایی، و در این روز و شب، اجازه گشایش و بخشش درخواست مرا در دنیا و آخرت صادر فرمایی، چرا که فقر به من روی آورده و آسیب ها مرا فرا گرفته، نیازمندی بیچاره ام کرده، با ذلّت و خواری شناخته شده ام، تهیدستی بر من غالب شده، و عذاب بر من محقّق گشته، و گناهان مرا احاطه نموده.

و این همان وقتی است که به اولیائت وعـده اجابت داده ای. پس بر محمّد و آل او درود فرست، و دست شـفا بخش خود را بر سر و روی من بکش و با دیده رحمت به من بنگر، و مرا در رحمت واسعه خود داخل نما، و با آن چهره (و روش و صفتی) که اگر بـا آن به اسـیر رو کنی آزادش سازی، و اگر با آن به گمشـده ای بنگری هـدایت شود، و اگر با آن به آواره و سرگردانی بنگری به مقصد رسد، و اگر بر فقیری نظر کنی غنی و بی نیازش سازی، و اگر به آن صفت بر ضعیفی توجّه کنی قوّت یابد، و اگر بر ترسـان و خـائفی بنگری ایمن گردد،به من رو کن ای دارنـده جلال و بزرگواری! و مرا به هنگام برخورد و رویارویی با دشمنت و دشمنم تنها مگذار.

ای کسـی که، هیـچ کس نمی دانـد چگـونه است، و او و قـدرتش چه طـور است جز خودش، ای کسـی که هوا را در آسـمان مسـدود نمودی، و زمین را بر روی آب گسترده ای و برای خود بهترین و برترین نام‌ها را برگزیده ای، ای کسی که خود را به اسمی نامیده ای که هر که تو را به آن نام خواند اجابت می کنی، من از تو به حقّ آن اسم که شفیعی برتر و بالاتر از آن ندارم می خواهم، و به حقّ محمّـد و خانـدان محمّد می خواهم که بر محمّد درود فرستی و حوائج مرا برآورده سازی و صدای مرا به گوش محمّد، علی، فاطمه، حسن، حسـین، علی، محمّد، جعفر، موسـی، علی، محمّد، علی، حسن و حجّت- که درود و رحمت و برکات تو بر همه آن‌ها باد- برسانی تا مرا در نزد تو شفاعت کنند و تو نیز شفاعت آنان را در حقّ من بپذیری و مرا مأیوس و ناامیـد برنگردانی، به حقّ تو که معبودی غیر از تو نیست، و به حقّ محمّـد و خانـدان محمّد فلان و فلان درخواست را برای من انجام بده، ای بزرگوار.» - . مصباح المتهجّد : ۲۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

جَمَالُ الْأُسْبُوعِ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْمُفَضَّلِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ الْغَزَّالِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُمَرَ الصَّنْعَانِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مِثْلَهُ إِلَی قَوْلِهِ فَإِذَا سَلَّمْتَ صَلَّيْتَ عَلَی النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله مِائَهَ مَرَّهٍ.

ثُمَّ قَالَ السَّيِّدُ ره

**[ترجمه]جمال الاسبوع: ابراهیم بن عمر صنعانی از امام صادق علیه السلام همین حدیث را روایت کرده تا فرموده ایشان: بعد از سلام نماز صد بار بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم درود می‌فرستی. سپس سید رحمه الله گوید:

**[ترجمه]

صَلَاهُ أُخْرَی لَهَا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهَا

حَدَّثَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيُّ الرَّازِيُّ وَ أَبُو الْفَرَجِ مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَی الْقَزْوِينِيُّ وَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ جَمِيعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ سِنَانٍ الزَّاهِرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: كَانَ

لِأُمِّی فَاطِمَهَ علیها السلام صَلَاهٌ تُصَلِّیهَا عَلَّمَهَا جَبْرَئِیلُ علیه السلام رَکْعَتَانِ تَقْرَأُ فِی الْأُولَی الْحَمْدَ مَرَّهً وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ مِائَهَ مَرَّهٍ وَ فِی الثَّانِیَهِ الْحَمْدَ مَرَّهً وَ مِائَهَ مَرَّهٍ قُلْ هُوَ اللَّهُ فَإِذَا سَلَّمْتَ سَبَّحْتَ تَسْبِیحَ الطَّاهِرَهِ علیها السلام وَ هُوَ التَّسْبِیحُ

ص: ۱۸۴

۱- ۱. مصباح المتهجد: ۲۱۱.

الَّذِی تَقَدَّمَ وَ تَکْشِفُ عَنْ رُکْبَتَیْکَ وَ ذِرَاعَیْکَ عَلَی الْمُصَلَّی وَ تَدْعُو بِهَذَا الدُّعَاءِ وَ تَسْأَلُ حَاجَتَکَ تُعْطَهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ الدُّعَاءُ تَرْفَعُ یَدَیْکَ بَعْدَ الصَّلَاهِ عَلَی النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَتَوَجَّهُ إِلَیْکَ بِهِمْ وَ أَسْأَلُکَ بِحَقِّکَ الْعَظِیمِ الَّذِی لَا یَعْلَمُ کُنْهَهُ سِوَاکَ- إِلَی آخِرِ الدُّعَاءِ(۱).

**[ترجمه]مفضل بن عمر از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: مادرم فاطمه علیها السّلام نمازی به جای می آورد که جبرئیل به او آموخته بود. آن نماز دو رکعت است که در رکعت اول یک مرتبه سوره حمد و صد مرتبه سوره قدر را می‌خوانی و در رکعت دوم یک مرتبه سوره حمد و صد مرتبه سوره اخلاص را قرائت می کنی. بعد از سلام نماز با تسبیح طاهره ـ فاطمه ـ علیها السلام تسبیح می گویی. و آن تسبیحی است گذشت و دو زانو و دو بازوانت را بر محل اقامه نماز می... نهی و با این دعا، دعا می کنی و حاجتت را می‌طلبی که ان شاء الله به تو عطا می‌شود.

دعا: دو دستت را پس از صلوات بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بلند می کنی و می گویی:«اللَّهُمَّ إِنِّی أَتَوَجَّهُ إِلَیْکَ بِهِمْ وَ أَسْأَلُکَ بِحَقِّکَ الْعَظِیمِ الَّذِی لَا یَعْلَمُ کُنْهَهُ سِوَاکَ إِلَی آخِرِ الدُّعَاءِ» بار خدایا، من به وسیله آنان به تو روی آوردم و به حقّ عظیم تو از تو مسألت دارم همان حقّی که اساس و پایه آن را کسی جز تو نمی شناسد، تا پایان دعا. - . جمال الاسبوع : -

**[ترجمه]

بیان

و أستمنحک أی أطلب منحتک و عطاءک و أسترفدک و فی بعض النسخ أستمیحک بالیاء یقال استمحت الرجل أی سألته العطاء و المائح الذی ینزل البئر فیملأ الدلو و حقت أی لزمت و وجبت علی الکلمه أی کلمه العذاب و الوعید به أی استحققت عقابک بما فعلت من الذنوب بمقتضی وعیدک الذی وعدت أی فی قولک أَمَّنْ یُجِیبُ الْمُضْطَرَّ إِذا دَعاهُ و علی حائر أدیته فی أکثر النسخ بالحاء المهمله و فی النسخ بالجیم و الجور المیل عن قصد الطریق و هو قریب من المهمله أی علی متحیر عن الطریق أو خارج عنه أدیته إلیه و فی جمال الأسبوع و علی غائب و هو أظهر.

و قال الجوهری اللقا بالفتح الشی ء الملقی لهوانه و فی النهایه فی حدیث أبی ذر ما لی أراک لقا بقا هکذا جاءا مخففین فی روایه بوزن عصا و اللقا الملقی علی الأرض و البقا إتباع و منه حدیث ابن حزام و أخذت ثیابها فجعلت لقا أی مرماه و قیل أصل اللقا أنهم کانوا إذا طافوا خلعوا ثیابهم و قالوا لا نطوف فی ثیاب عصینا الله فیها فیلقونها عنهم و یسمون ذلک الثوب لقا فإذا قضوا نسکهم لم یأخذوها و ترکوها بحلالها ملقاه.

**[ترجمه]«و استمنحک» یعنی بخشش و عطای تو را می‌خواهم و از تو طلب یاری و بخشش دارم. و در برخی نسخه‌ها «استمیحک» با یاء آمده است. گفته می‌شود: «استمحت الرجل» یعنی از او طلب بخشش کردم. «المایح» کسی است که بر چاه فرود می‌آید و دلو را پر می‌کند. «و حقّت» یعنی لازم و واجب شد. «علی الکلمه» یعنی کلمه عذاب و آنچه بدان هشدار داده شده، یعنی به خاطر گناهانی که انجام دادم به مقتضای وعید و هشدار تو، مستحق عذاب و مجازات تو شدم. «الذی وعدت» یعنی در این فرموده تو: «أمّن یجیب المضطرّ اذا دعاه».

«و علی حائر ادّیته» در اکثر نسـخه‌ها با حاء بدون نقطه و در برخی نسخه‌ها با جیم آمده و«الجور» به معنای روی گردانی از راه و مسیر است . آن به معنایی که با حاء مهمله دارد، نزدیک است یعنی بر کسـی که از راه سرگردان شده یا از آن خارج شده، او را به قصد رسانی. و در جمال الاسبوع «و علی غائب» ذکر شده که آن آشکارتر است.

جوهری گویـد: «اللقا» با فتحه چیزی است که به خاطر بی‌ارزشـی دور انـداخته شود. و در النهایـهٔ در حـدیث ابوذر آمده است: «مالی أراك لقّاً بقّاً» بدین صورت در روایت به صورت مخفف بر وزن عصا ذکر شده. و «اللقا» چیزی است که بر زمین می‌افتد و «البقا» تابع آن است. و از همین کلمه حدیث ابن حزام است که گوید: «و اخذت ثیابها فجعلت لقا» یعنی لباسـش را گرفتی و آن را دور انـداختی. و گفته شـده اصل «اللقاء» این است که آنان چون طواف می کردنـد لباس‌هایشان را درمی‌آوردنـد و می... گفتنـد: با لباس‌هایمان طواف نمی کنیم زیرا در آن لباس‌ها از خداونـد نافرمانی کرده‌ایم پس آن را از خود دور می‌انداختنـد و آن لبـاس را «لقا» می‌نامیدنـد و هرگاه عبادتشان را انجام می‌دادنـد لباس‌ها را بر نمی‌داشـتند و با وجود حلال بودنش آن را (بر زمین) رها می کردند.

**[ترجمه]

«۱۱»

جَمَالُ الْأُسْبُوعِ: ذَکَرَ

**[ترجمه]جمال الاسبوع،

**[ترجمه]

صَلَاهَ مَوْلَانَا الْحَسَنِ بْنِ مَوْلَانَا عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام

فِی یَوْمِ الْجُمُعَهِ وَ هِیَ أَرْبَعُ رَکَعَاتٍ مِثْلُ صَلَاهِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام

**[ترجمه]را در روز جمعه ذکر کرد و آن مانند نماز امیرالمومنین علی علیه السلام چهار رکعت است.

**[ترجمه]

صَلَاهٌ أُخْرَی لِلْحَسَنِ علیه السلام یَوْمَ الْجُمُعَهِ

وَ هِیَ أَرْبَعُ رَکَعَاتٍ کُلُّ رَکْعَهٍ بِالْحَمْدِ مَرَّهً وَ الْإِخْلَاصُ خَمْسٌ وَ عِشْرُونَ مَرَّهً دُعَاءُ الْحَسَنِ علیه السلام اللَّهُمَّ إِنِّی أَتَقَرَّبُ إِلَیْکَ بِجُودِکَ وَ کَرَمِکَ وَ أَتَقَرَّبُ إِلَیْکَ بِمُحَمَّدٍ

١- ١. جمال الأسبوع:

عَبْدِکَ وَ رَسُولِکَ وَ أَتَقَرَّبُ إِلَیْکَ بِمَلَائِکَتِکَ الْمُقَرَّبِینَ وَ أَنْبِیَائِکَ وَ رُسُلِکَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ عَبْدِکَ وَ رَسُولِکَ وَ عَلَی آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُقِیلَنِی عَثْرَتِی وَ تَسْتُرَ عَلَیَّ ذُنُوبِی وَ تَغْفِرَهَا لِی وَ تَقْضِیَ لِی حَوَائِجِی وَ لَا تُعَذِّبَنِی بِقَبِیحٍ کَانَ مِنِّی فَإِنَّ عَفْوَکَ وَ جُودَکَ یَسَعُنِی إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ.

**[ترجمه]در روز جمعه است که آن چهار رکعت می‌باشد در هر رکعت یک مرتبه سوره حمد و بیست و پنج مرتبه سوره اخلاص قرائت می‌شود.

دعای امام حسن علیه السلام: «خداوندا، به واسطه جود و کرمت و به واسطه حضرت محمّد بنده و رسولت و به واسطه فرشتگان مقرّب درگاهت و پیامبرانت و فرستادگانت، به سوی تو تقرب و نزدیکی می جویم که بر محمّد و آل محمّد درود فرستی، و لغزشم را نادیده بگیری، و گناهانم را بپوشانی و بر من بیامرزی، حاجتم را برآورده فرمایی، و به اعمال زشتی که از من می دانی عذابم نکنی، زیرا مسلّما گذشت و بخششت مرا فرا می گیرد که تو بر هر چیزی توانائی.

**[ترجمه]

صَلَاةُ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا

أَرْبَعُ رَکَعَاتٍ یَقْرَأُ فِی کُلِّ رَکْعَةٍ الْفَاتِحَةَ خَمْسِینَ مَرَّةً وَ الْإِخْلَاصَ خَمْسِینَ مَرَّةً وَ إِذَا رَکَعْتَ فِی کُلِّ رَکْعَةٍ تَقْرَأُ الْفَاتِحَةَ عَشْراً وَ الْإِخْلَاصَ عَشْراً وَ کَذَلِکَ إِذَا رَفَعْتَ رَأْسَکَ مِنَ الرُّکُوعِ وَ کَذَلِکَ فِی کُلِّ سَجْدَةٍ وَ بَیْنَ کُلِّ سَجْدَتَیْنِ فَإِذَا سَلَّمْتَ فَادْعُ بِهَذَا الدُّعَاءِ- اللَّهُمَّ أَنْتَ الَّذِی اسْتَجَبْتَ لِآدَمَ وَ حَوَّاءَ إِذْ قالا رَبَّنا ظَلَمْنا أَنْفُسَنا وَ إِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنا وَ تَرْحَمْنا لَنَکُونَنَّ مِنَ الْخاسِرِینَ وَ نَادَاکَ نُوحٌ فَاسْتَجَبْتَ لَهُ وَ نَجَّیْتَهُ وَ أَهْلَهُ مِنَ الْکَرْبِ الْعَظِیمِ وَ أَطْفَأْتَ نَارَ نُمْرُودَ عَنْ خَلِیلِکَ إِبْرَاهِیمَ فَجَعَلْتَهَا بَرْداً وَ سَلَاماً وَ أَنْتَ الَّذِی اسْتَجَبْتَ لِأَیُّوبَ إِذْ نَادَی رَبِ مَسَّنِیَ الضُّرُّ وَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِینَ فَکَشَفْتَ مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَ آتَیْتَهُ أَهْلَهُ وَ مِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدَکَ وَ ذِکْری لِأُولِی الْأَلْبابِ وَ أَنْتَ الَّذِی اسْتَجَبْتَ لِذِی النُّونِ حِینَ نَادَاکَ فِی الظُّلُماتِ أَنْ لا إِلهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحانَکَ إِنِّی کُنْتُ مِنَ الظَّالِمِینَ فَنَجَّیْتَهُ مِنَ الْغَمِّ وَ أَنْتَ الَّذِی اسْتَجَبْتَ لِمُوسَی وَ هَارُونَ دَعْوَتَهُمَا حِینَ قُلْتَ قَدْ أُجِیبَتْ دَعْوَتُکُما فَاسْتَقِیما وَ غَرَّقْتَ فِرْعَوْنَ وَ قَوْمَهُ وَ غَفَرْتَ لِدَاوُدَ ذَنْبَهُ وَ تُبْتَ عَلَیْهِ رَحْمَةً مِنْکَ وَ ذِکْرَی وَ فَدَیْتَ إِسْمَاعِیلَ بِذِبْحٍ عَظِیمٍ بَعْدَ مَا أَسْلَمَ وَ تَلَّهُ لِلْجَبِینِ فَنَادَیْتَهُ بِالْفَرَجِ وَ الرُّوحِ وَ أَنْتَ الَّذِی نَادَاکَ زَکَرِیَّا نِدَاءً خَفِیّاً فَ قالَ رَبِّ إِنِّی وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّی وَ اشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَیْباً وَ لَمْ أَکُنْ بِدُعائِکَ رَبِّ شَقِیًّا وَ قُلْتَ یَدْعُونَنا رَغَباً وَ رَهَباً وَ کانُوا لَنا خاشِعِینَ وَ أَنْتَ الَّذِی اسْتَجَبْتَ لِلَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لِتَزِیدَهُمْ مِنْ فَضْلِکَ فَلَا تَجْعَلْنِی مِنْ أَهْوَنِ الدَّاعِینَ لَکَ وَ الرَّاغِبِینَ إِلَیْکَ وَ اسْتَجِبْ لِی کَمَا اسْتَجَبْتَ لَهُمْ بِحَقِّهِمْ عَلَیْکَ فَطَهِّرْنِی بِتَطْهِیرِکَ وَ تَقَبَّلْ صَلَاتِی وَ دُعَائِی بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَ طَیِّبْ بَقِیَّةَ حَیَاتِی وَ طَیِّبْ وَفَاتِی وَ اخْلُفْنِی فِیمَنْ أَخْلُفُ وَ احْفَظْنِی یَا رَبِّ بِدُعَائِی وَ

اجْعَلْ ذُرِّيَّتِي ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً تَحُوطُهَا بِحِيَاطَتِكَ بِكَلِّ مَا حُطْتَ بِهِ ذُرِّيَّةَ أَحَدٍ مِنْ أَوْلِيَائِكَ وَ أَهْلِ طَاعَتِكَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ يَا مَنْ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبٌ وَ لِكُلِّ دَاعٍ مِنْ خَلْقِكَ مُجِيبٌ وَ مِنْ كُلِّ سَائِلٍ قَرِيبٌ أَسْأَلُكَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ- وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ وَ بِكُلِّ اسْمٍ رَفَعْتَ بِهِ سَمَاءَكَ وَ فَرَشْتَ بِهِ أَرْضَكَ وَ أَرْسَيْتَ بِهِ الْجِبَالَ وَ أَجْرَيْتَ بِهِ الْمَاءَ وَ سَخَّرْتَ بِهِ السَّحَابَ وَ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ وَ النُّجُومَ وَ اللَّيْلَ وَ النَّهَارَ وَ خَلَقْتَ الْخَلَائِقَ كُلَّهَا أَسْأَلُكَ بِعَظَمَةِ وَجْهِكَ الْعَظِيمِ الَّذِي أَشْرَقَتْ لَهُ السَّمَاوَاتُ وَ الْأَرْضُ فَأَضَاءَتْ بِهِ الظُّلُمَاتُ إِلَّا صَلَّيْتَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ كَفَيْتَنِي أَمْرَ مَعَاشِي وَ مَعَادِي وَ أَصْلَحْتَ لِي شَأْنِي كُلَّهُ وَ لَمْ تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ وَ أَصْلَحْتَ أَمْرِي وَ أَمْرَ عِيَالِي وَ كَفَيْتَنِي هَمَّهُمْ وَ أَغْنَيْتَنِي وَ إِيَّاهُمْ مِنْ كَنْزِكَ وَ خَزَائِنِكَ وَ سَعَةِ فَضْلِكَ الَّذِي لَا يَنْفَدُ أَبَداً وَ أَثْبَتَّ فِي قَلْبِي يَنَابِيعَ الْحِكْمَةِ الَّتِي تَنْفَعُنِي بِهَا وَ تَنْفَعُ بِهَا مَنِ ارْتَضَيْتَ مِنْ عِبَادِكَ وَ اجْعَلْ لِي مِنَ الْمُتَّقِينَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ إِمَاماً كَمَا جَعَلْتَ إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلَ إِمَاماً فَإِنَّ بِتَوْفِيقِكَ يَفُوزُ الْفَائِزُونَ وَ يَتُوبُ التَّائِبُونَ وَ يَعْبُدُكَ الْعَابِدُونَ وَ بِتَسْدِيدِكَ يَصْلُحُ الصَّالِحُونَ الْمُحْسِنُونَ الْمُخْبِتُونَ الْعَابِدُونَ لَكَ الْخَائِفُونَ مِنْكَ وَ بِإِرْشَادِكَ نَجَا النَّاجُونَ مِنْ نَارِكَ وَ أَشْفَقَ مِنْهَا الْمُشْفِقُونَ مِنْ خَلْقِكَ وَ بِخِذْلَانِكَ خَسِرَ الْمُبْطِلُونَ وَ هَلَكَ الظَّالِمُونَ وَ غَفَلَ الْغَافِلُونَ اللَّهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا فَأَنْتَ وَلِيُّهَا وَ مَوْلَاهَا وَ أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا اللَّهُمَّ بَيِّنْ لَهَا هُدَاهَا وَ أَلْهِمْهَا تَقْوَاهَا وَ بَشِّرْهَا بِرَحْمَتِكَ حِينَ تَتَوَفَّاهَا وَ نَزِّلْهَا مِنَ الْجِنَانِ عُلْيَاهَا وَ طَيِّبْ وَفَاتَهَا وَ مَحْيَاهَا وَ أَكْرِمْ مُنْقَلَبَهَا وَ مَثْوَاهَا وَ مُسْتَقَرَّهَا وَ مَأْوَاهَا فَأَنْتَ وَلِيُّهَا وَ مَوْلَاهَا.

**[ترجمه]چهار رکعت است که در هر رکعت پنجاه مرتبه سوره فاتحه و پنجاه مرتبه سوره اخلاص را می‌خوانی و چون در هر رکعت رکوع بردی سوره فاتحه را ده بار و سوره اخلاص را ده با می‌خوانی و هرگاه سرت را از رکوع بلند کردی همین کار را انجام می‌دهی و در هر سجده و در میان هر دو سجده همین را انجام می‌دهی. و بعد از آنکه سلام نماز را دادی این دعا را بخوان:

«پروردگارا تو خداوندی هستی که خواسته آدم و حوا را اجابت فرمودی آنگاه که گفتند: «پروردگارا، ما بر خویشتن ستم کردیم، و اگر بر ما نبخشایی و به ما رحم نکنی، مسلماً از زیانکاران خواهیم بود.» و نوح تو را فرا خواند پس او را اجابت فرمودی او و خانواده‌اش را از مصیبت و رنج بزرگ نجات دادی، و آتش نمرود را از خلیل خود ابراهیم خاموش کردی و آن را سرد و سلامت گرداندی. و تو همان خدائی هستی که دعای ایوب را اجاب نمودی آنگاه که پروردگارش را ندا داد: «به من آسیب رسیده است و تویی مهربان ترین مهربانان.» پس آسیب وارده بر او را برطرف کردی، و کسان او و نظیرشان را همراه با آنان مجدداً به وی عطا کردیم تا رحمتی از جانب تو و عبرتی برای خردمندان باشد.

و تو همان خداوندی هستی که دعای ذو النون را اجابت فرمودی آنگاه که در [دل] تاریکیها ندا در داد که: «معبودی جز تو نیست، منزّهی تو، راستی که من از ستمکاران بودم.» پس او را از غم و غصه رهانیدی و تو همان خداوندی هستی که دعا و خواسته موسی و هارون را اجابت فرمودی آنگاه که فرمودی: «دعای هر دوی شما پذیرفته شد. پس ایستادگی کنید. و فرعون و قومش را غرق کردی. و گناه داوود را آمرزیدی و توبه او را پذیرفتی تا رحمتی از جانب تو و عبرتی باشد. و به عوض قربانی بزرگ، اسماعیل را باز رهانیدی پس از آنکه تن درداد و او را به پیشانی بر خاک افکند پس با فَرَج (رهایی) و روح (آرامش) او را ندا کردی.

و تو خداوندی هستی که زکریا تو را آهسته ندا کرد. گفت: «پروردگارا، من استخوانم سست گردیده و [موی] سرم از پیری

سپیـد گشـته، و- ای پروردگار من- هرگز در دعای تو ناامیـد نبوده ام.» و فرمودی: و ما را از روی رغبت و بیم می خواندنـد و در برابر ما فروتن بودند. و تو خداوندی هستی که دعای کسانی را که ایمان آوردند و اعمال نیک انجام دادند، اجابت نمودی تا از فضل و برکت خود بر آنان بیفزائی. پس مرا از جمله خوارترین دعاگویان و مشـتاقان به سوی خودت قرار مـده و دعایم را اجابت فرما همانطور که به حقی که آنان بر تو دارند، دعایشان را اجابت نمودی. پس با تطهیر خود مرا مطهر گردان و با قبولی نیکو نماز و دعایم را قبول کن و باقی‌مانده زندگیم را خوب بگردان و مرگم را خوب مقدر فرما و مرا در میان کسانی که پس از من می‌آیند جانشین قرار بده و با دعایم ای پروردگارم مرا محافظت فرما و نسل و ذریه‌ای پاک و پسـندیده برای من قرار ده که بـا محـافظت و نگـاه‌داری خود خود آن را احـاطه کنی بـا همه آنچه که نسـل و ذریه یکی از اولیـاء و اهل طاعت خود را با رحمت خویش محافظت و احاطه کردی ای مهربان‌ترین مهربانان.

ای خداونـدی که بر هر چیز مراقب و نگهبانی و برای هر یک از بنـدگانت که به سوی دعا می‌کنـد اجابت کننده‌ای و برای هر درخواست کننـده‌ای نزدیکی، از تو مسألت دارم ای که هیـچ معبودی جز تو نیست زنـده و پاینـده ای، خدای یکتا و صـمد، نه کس را زاده، نه زاییده از کَس، و او را هیچ همتایی نباشد. و با هر اسـمی که بدان آسمان را برافراشتی و زمین را گستراندی و کوه‌هـا را اسـتوار کردی و آب را جـاری کردی و بـا آن ابر و خورشـید و مـاه و سـتاره‌ها و شب و روز را مسـخر کردی و همه مخلوقات را آفریدی.

به عظمت ذات بزرگت که بـدان آسـمان‌هـا و زمین را نورانی کردی پس با آن تاریکی‌ها روشن شـد از تو مسألت دارم که بر محمـد و آل محمـد درود بفرستی و امر دنیا و آخرتم را کفایت بفرمایی و همه کارهایم را اصـلاح بنمایی و مرا به انـدازه یک چشم بر هم زدن به حال وا نگذاری و امر من و خانواده‌ام را اصلاح کنی و غم و غصه آنان را برایم کفایت فرمایی و با گنج و گنجینه‌ها و بخشـش گشاده‌ات که هرگز پایان نمی‌پذیرد، من و آن‌ها را بی‌نیاز کنی و چشـمه‌های حکمت را که به واسطه آن به من و به آن بنـدگانت که از آنهـا راضـی هستی، سود می رسانـدی، در قلب من ثـابت گردانی. و مرا در آخر الزمان پیشوا و امـام پرهیزگـاران قرار ده همـانطور که ابراهیم خلیل را امام و پیشوا قرار دادی، زیرا با توفیق تو رسـتگاران رسـتگار می‌شونـد و توبه‌کننـدگان توبه می‌کننـد و عبـادت‌کننـدگان تو را عبـادت می‌کننـد و بـا راهنمـایی کردنت به راه راست، انسـان‌های صالح نیکوکار و فروتن که تو را پرسـتش می‌کنند و از تو هراس دارند، اصـلاح می‌شوند و با راهنمایی تو نجات‌یافتگان از آتش تو، نجات می‌یابنـد و مخلوقات هراسان تو از آن می ترسـند و با خوار و زبون کردن تو دروغ‌پردازان زیان دیدنـد و ظالمان هلاک شدند و غافلان غافل ماندند.

پروردگـارا پرهیزگـاری را به نفس من بـده چرا که تو سـرپرست و مولای نفس من هستی و تو بهترین کسـی هستی که آن را پاکیزه گرداندی. پروردگارا هدایت نفسم را برایش آشکار نما و پرهیزگاریش را به آن الهام کن و هنگامی آن را بازستاندی بـا رحمت خویش بشارتش ده و از بهشت علیا بر آن نعمت فرود آر و مرگ و زنـدگیش را خوب بگردان و جای بازگشـتن و جای اقامت و سکونتش را گرامی بدار چرا که تو سرپرست و مولایش هستی.»

**[ترجمه]

أَرْبَعُ رَكَعَاتٍ كُلَّ رَكْعَهٍ بِالْفَاتِحَهِ مَرَّهً وَ الْإِخْلَاصِ مِائَهَ مَرَّهٍ دُعَاءُ سَيِّدِنَا زَيْنِ الْعَابِدِينَ علیه السلام يَا مَنْ أَظْهَرَ الْجَمِيلَ وَ سَتَرَ الْقَبِيحَ يَا مَنْ لَمْ

ص: ۱۸۷

يُؤَاخِذْ بِالْجَرِيرَهِ وَ لَمْ يَهْتِكِ السِّتْرَ يَا عَظِيمَ الْعَفْوِ يَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَهِ يَا بَاسِطَ الْيَدَيْنِ بِالرَّحْمَهِ يَا صَاحِبَ كُلِّ نَجْوَى يَا مُنْتَهَى كُلِّ شَكْوَى يَا كَرِيمَ الصَّفْحِ يَا عَظِيمَ الرَّجَاءِ يَا مُبْتَدِئاً بِالنِّعَمِ قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا يَا رَبَّنَا وَ سَيِّدَنَا وَ مَوْلَانَا يَا غَايَهَ رَغْبَتِنَا أَسْأَلُكَ اللَّهُمَّ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ.

**[ترجمه]چهار رکعت است که در هر رکعت یک بار سوره فاتحه و صد مرتبه سوره اخلاص خوانده می‌شود.

دعای سرورمان زین العابدین علیه السلام: «ای خدایی که زیبایی را آشکار نموده و زشتی را می پوشانی و پرده دری نمی کنی، ای کسی که بزرگوارانه در می گذری، ای نیکو گذشت، ای گسترنده آمرزش، ای کسی که دو دست [جلال و جمال] را به رحمت گشاده ای، ای همدم هر مناجات و سخن درگوشی، و ای منتهای هر شکایت، ای بزرگوارانه گذشت کننده، ای صاحب امید بزرگ، ای کسی که پیش از استحقاق نعمتی ابتدائا شروع به عطا می کنی، ای پروردگار من، ای آقای من، ای مولای من، ای نهایت [آرزوی] من، از تو درخواست می نمایم، که بر محمّد و اهل بیتش درود فرستی.»

**[ترجمه]

صَلَاهُ الْبَاقِرِ علیه السلام

رَكْعَتَانِ كُلُّ رَكْعَهٍ بِالْحَمْدِ مَرَّهً وَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ مِائَهَ مَرَّهٍ دُعَاءُ الْبَاقِرِ علیه السلام اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا حَلِيمُ ذُو أَنَاهٍ غَفُورٌ وَدُودٌ أَنْ تَتَجَاوَزَ عَنْ سَيِّئَاتِي وَ مَا عِنْدِي بِحُسْنِ مَا عِنْدَكَ وَ أَنْ تُعْطِيَنِي مِنْ عَطَائِكَ مَا يَسَعُنِي وَ تُلْهِمَنِي فِيمَا أَعْطَيْتَنِي الْعَمَلَ فِيهِ بِطَاعَتِكَ وَ طَاعَهِ رَسُولِكَ وَ أَنْ تُعْطِيَنِي عَنْ عَفْوِكَ مَا أَسْتَوْجِبُ بِهِ كَرَامَتَكَ اللَّهُمَّ أَعْطِنِي مَا أَنْتَ أَهْلُهُ وَ لَا تَفْعَلْ بِي مَا أَنَا أَهْلُهُ فَإِنَّمَا أَنَا بِكَ وَ لَمْ أُصِبْ خَيْراً قَطُّ إِلَّا مِنْكَ يَا أَبْصَرَ الْأَبْصَرِينَ وَ يَا أَسْمَعَ السَّامِعِينَ وَ يَا أَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ وَ يَا جَارَ الْمُسْتَجِيرِينَ وَ يَا مُجِيبَ دَعْوَهِ الْمُضْطَرِّينَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ.

**[ترجمه]دو رکعت است که در هر رکعت یک بار سوره حمد و صد بار سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر می گویی.

دعای امام باقر علیه السلام: «پروردگارا ای بردبارِ با تأنیِ آمرزنده مهربان از تو مسألت دارم که از گناهانم و آنچه در نزد من است با خوبی خود درگذری و از عطا و بخشش خود به اندازه‌ای به من عطا کن که مرا فرا بگیرد و در آنچه به من عطا کردی عمل به طاعت تو و فرمانبرداری از فرستاده‌ات را الهام کن و از عفو و گذشت خود آنچه که کرامت و بزرگی تو مستوجبش است به من عطا کن. پروردگارا به من چیزی عطا کن که تو را سزد و با ما آن مکن که سزاوار آن هستیم. در واقع من به تو توسل کرده‌ام و هرگز خیری به من نرسیده مگر از جانب تو ای بیناترین بینایان وای شنواترین شنوندگان و ای بهترین داوران و ای پناه دهنده پناهندگان و ای اجابت کننده دعای درماندگان بر محمد و آل محمد درود بفرست.»

**[ترجمه]

صَلَاهُ الصَّادِقِ علیه السلام

رَكْعَتَيْنِ كُلَّ رَكْعَهٍ بِالْفَاتِحَهِ مَرَّهً وَ شَهِدَ اللَّهُ مِائَهَ مَرَّهٍ دُعَاءُ الصَّادِقِ علیه السلام يَا صَانِعَ كُلِّ مَصْنُوعٍ وَ يَا جَابِرَ كُلِّ كَسِيرٍ وَ يَا حَاضِرَ كُلِّ مَلَإٍ وَ يَا شَاهِدَ كُلِّ نَجْوَى وَ يَا عَالِمَ كُلِّ خَفِيَّهٍ وَ يَا شَاهِدُ غَيْرَ غَائِبٍ وَ غَالِبُ غَيْرَ مَغْلُوبٍ وَ يَا قَرِيبُ غَيْرَ بَعِيدٍ وَ يَا مُونِسَ كُلِّ وَحِيدٍ وَ يَا حَيُّ مُحْيِيَ الْمَوْتَى وَ مُمِيتَ الْأَحْيَاءِ الْقَائِمُ عَلى كُلِّ نَفْسٍ بِما كَسَبَتْ وَ يَا حَيُّ حِينَ لَا حَيَّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ.

**[ترجمه]دو رکعت است که در هر رکعت یک بار سوره فاتحه می‌خواند و صد مرتبه به خداوند شهادت می‌دهد(اشهد ان لا اله الا الله) .

دعای امام صادق علیه السلام: «ای سازنده هر ساخته شده و ای اصلاح کننده هر شکسته و ای حاضر در هر انجمن و ای گواه بر هر سخن درگوشی و ای دانای هر نهان و ای شاهدی که غایب نیست و ای چیره‌ای که کسی بر تو چیره نمی‌شود و ای نزدیکی که دور نیستی و ای مونس هر تنها و ای زنده‌ای که زنده کننده مردگان و میراننده زندگانی، که بر هر شخصی به آنچه کرده، مراقب است و ای زنده‌ای در هنگامی که هیچ زنده‌ای نیست هیچ معبودی جز تو نیست بر محمد و آل محمد درود بفرست.»

**[ترجمه]

صَلَاهُ الْكَاظِمِ علیه السلام

رَكْعَتَيْنِ كُلَّ رَكْعَهٍ بِالْفَاتِحَهِ مَرَّهً وَ الْإِخْلَاصِ اثْنَتَيْ عَشْرَهَ مَرَّهً.

دُعَاءُ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام إِلَهِي خَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لَكَ وَ ضَلَّتِ الْأَحْلَامُ فِيكَ وَ وَجِلَ كُلُّ شَيْ ءٍ مِنْكَ وَ هَرَبَ كُلُّ شَيْ ءٍ إِلَيْكَ وَ ضَاقَتِ الْأَشْيَاءُ دُونَكَ وَ مَلَأَ

كُلَّ شَيْ ءٍ نُورُكَ فَأَنْتَ الرَّفِيعُ فِي جَلَالِكَ وَ أَنْتَ الْبَهِيُّ فِي جَمَالِكَ وَ أَنْتَ الْعَظِيمُ فِي قُدْرَتِكَ وَ أَنْتَ الَّذِي لَا يَئُودُكَ شَيْ ءٌ يَا مُنْزِلَ نِعْمَتِي يَا مُفَرِّجَ كُرْبَتِي وَ يَا قَاضِيَ حَاجَتِي أَعْطِنِي مَسْأَلَتِي بِلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ آمَنْتُ بِكَ مُخْلِصاً لَكَ دِينِي أَصْبَحْتُ عَلَى عَهْدِكَ وَ وَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَبُوءُ لَكَ بِالنِّعْمَةِ وَ أَسْتَغْفِرُكَ مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِي لَا يَغْفِرُهَا غَيْرُكَ يَا مَنْ هُوَ فِي عُلُوِّهِ دَانٍ وَ فِي دُنُوِّهِ عَالٍ وَ فِي إِشْرَاقِهِ مُنِيرٌ وَ فِي سُلْطَانِهِ قَوِيٌّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ.

**[ترجمه]دو رکعت است که در هر رکعت یک بار سوره فاتحه و دوازده بار سوره اخلاص را می‌خواند.

دعای امام کاظم علیه السلام: «پروردگارا صداها در برابر عظمتت لرزان است و خیالات را به حریمت راهی نیست و همگی موجودات از تو ترسان اند و همه چیز به سوی تو در شتاب است و پیش قدرت تو هر چیزی از کار می افتد. پرتو نورت همه جا را فرا گرفته است. تو در شوکتت بلند مرتبه و در نیکویی ات ارزشمند و در توانایی ات بزرگی، تو خداوندی هستی که نگاه‌داری چیزی بر تو دشوار نیست. ای کسی که نعمت بر من ارزانی می‌داری و دشواریم را برطرف می کنی و نیازم را برآورده می کنی به حق اینکه هیچ معبودی جز تو نیست خواسته‌ام را به من ببخشی. به تو ایمان آوردم درحالی که دینم را برای تو خالص گردانیدم و تا آنجا که توانستم خود را در عمل به پیمان و وعده تو قرار دادم و به نعمت‌هایت اقرار دارم و گناهانی که جز تو کسی آن را نیامرزد، از تو آمرزش می‌طلبم. ای کسی که در عین بلند مرتبگی نزدیک و در نزدیک بودنت والا مقامی و در درخشندگی تابان و در حکم رانی نیرومندی، بر محمد و آل محمد درود بفرست.

**[ترجمه]

صَلَاةُ الرِّضَا علیه السلام

سِتُّ رَكَعَاتٍ كُلُّ رَكْعَةٍ بِالْفَاتِحَةِ مَرَّةً وَ هَلْ أَتى عَلَى الْإِنْسانِ عَشْرَ مَرَّاتٍ دُعَاءُ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى علیه السلام يَا صَاحِبِي فِي شِدَّتِي وَ يَا وَلِيِّي فِي نِعْمَتِي وَ يَا إِلَهِي وَ إِلَهَ إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ يَا رَبَّ كهيعص وَ يس وَ الْقُرْآنِ الْحَكِيمِ أَسْأَلُكَ يَا أَحْسَنَ مَنْ سُئِلَ وَ يَا خَيْرَ مَنْ دُعِيَ وَ يَا أَجْوَدَ مَنْ أَعْطَى وَ يَا خَيْرَ مرتجًى أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ.

**[ترجمه]شش رکعت است که در هر رکعت یک بار سوره فاتحه و ده بار سوره «هل اتی علی الانسان» را می‌خواند.

دعای امام رضا علیه السلام: «ای همراه من در هنگام سختی، ای ولی نعمت من و ای پروردگارم و ای پروردگار ابراهیم و اسحاق و یعقوب، ای پروردگار کهیعص و یس و قرآن کریم، ای بهترین کسی که از او درخواست می‌شود و ای بهترین کسی که فرا خوانده می‌شود و ای کسی که بهترین عطا کننده‌ای و ای بهترین پناهگاه از تو می‌خواهم بر محمد و آل محمد درود بفرستی.»

**[ترجمه]

صَلَاةُ الْجَوَادِ علیه السلام

رَكْعَتَيْنِ كُلَّ رَكْعَهٍ بِالْفَاتِحَهِ مَرَّهً وَ الْإِخْلَاصِ سَبْعِينَ مَرَّهً دُعَاءُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ علیه السلام اللَّهُمَّ رَبَّ الْأَرْوَاحِ الْفَانِيَهِ وَ الْأَجْسَادِ الْبَالِيَهِ أَسْأَلُكَ بِطَاعَهِ الْأَرْوَاحِ الرَّاجِعَهِ إِلَى أَجِبَّائِهَا وَ بِطَاعَهِ الْأَجْسَادِ الْمُلْتَئِمَهِ بِعُرُوقِهَا وَ بِكَلِمَتِكَ النَّافِذَهِ بَيْنَهُمْ وَ أَخْذِكَ الْحَقَّ مِنْهُمْ وَ الْخَلَائِقُ بَيْنَ يَدَيْكَ يَنْتَظِرُونَ فَصْلَ قَضَائِكَ وَ يَرْجُونَ رَحْمَتَكَ وَ يَخَافُونَ عِقَابَكَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اجْعَلِ النُّورَ فِي بَصَرِي وَ الْيَقِينَ فِي قَلْبِي وَ ذِكْرَكَ بِاللَّيْلِ وَ النَّهَارِ عَلَى لِسَانِي وَ عَمَلًا صَالِحاً فَارْزُقْنِي.

**[ترجمه]دو رکعت است که در هر رکعت یک بار سوره فاتحه و هفتاد مرتبه سوره اخلاص را می‌خوانی.

دعای امام جواد علیه السلام: «ای پروردگار روح‌های فانی و جسدهای پوسیده، به حق طاعت روح‌هایی که به دوستانشان باز می گردند و به اطاعت جسدهایی که با رگ‌های خویش التیام می‌یابند و به کلمه نافذت در بین آنان و به حقی که از ایشان می گیری، در حالی که مخلوقات در حضور تو منتظر هستند در باره آنان قضاوت کنی و به رحمت تو امید دارند و از مجازات تو می‌ترسند، از تو مسألت دارم که بر محمد و آل محمد درود بفرستی و در دیده‌ام نور، و در دلم یقین، و بر زبانم ذکر شبانه… روزت قرار دهی و عمل صالح به من ارزانی داری.»

**[ترجمه]

صَلَاهُ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام

رَكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى الْفَاتِحَهَ وَ يس وَ فِي الثَّانِيَهِ الْحَمْدَ وَ الرَّحْمَنَ دُعَاءُ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَادِي علیه السلام يَا بَارُّ يَا وَصُولُ يَا شَاهِدَ كُلِّ غَائِبٍ وَ يَا قَرِيبُ غَيْرَ بَعِيدٍ وَ يَا غَالِبُ غَيْرَ مَغْلُوبٍ وَ يَا مَنْ لَا يَعْلَمُ كَيْفَ هُوَ إِلَّا هُوَ يَا مَنْ لَا تُبْلَغُ قُدْرَتُهُ

أَسْأَلُكَ اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ الْمَكْنُونِ الْمَخْزُونِ الْمَكْتُومِ عَمَّنْ شِئْتَ الطَّاهِرِ الْمُطَهَّرِ الْمُقَدَّسِ النُّورِ التَّامِّ الْحَيِّ الْقَيُّومِ الْعَظِيمِ نُورِ السَّمَاوَاتِ وَ نُورِ الْأَرَضِينَ عَالِمِ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ الْكَبِيرِ الْمُتَعَالِ الْعَظِيمِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ.

**[ترجمه]دو رکعت است که در رکعت اول سوره فاتحه و سوره یس و در رکعت دوم سوره حمد و سوره الرحمن را می‌خواند.

دعای امام هادی علیه السلام: «ای نیکوکار ای بسیار بخشنده و عطا بخش ، ای گواه بر هر غایبی و ای نزدیکی که دور نیستی و ای چیره‌ای که مغلوب نمی‌شود و ای خدایی که جز خودش کسی نمی‌داند که وی چگونه است! ای خداوندی که کسی به قدرت او نمی‌رسد. پروردگارا با آن اسمت که از هر که خواهی مخفی و پوشیده و پنهان نگاه می‌داری که پاک و پاکیزه و مقدس، نور کامل زنده پاینده بزرگ، نور آسمان‌ها و نور زمین، دانای نهان و آشکاری، بزرگ والا و بلندمرتبه است، از تو می‌خواهم بر محمد و آل محمد درود بفرستی.»

**[ترجمه]

صَلَاةُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ علیهما السلام

أَرْبَعُ رَكَعَاتٍ الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ بِالْحَمْدِ مَرَّةً وَ إِذا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً وَ فِي الْأَخِيرَتَيْنِ كُلِّ رَكْعَةٍ بِالْحَمْدِ مَرَّةً وَ الْإِخْلَاصِ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً دُعَاءُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ علیه السلام اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْبَدِي ءُ قَبْلَ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ أَنْتَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الَّذِي لَا يُذِلُّكَ شَيْ ءٌ وَ أَنْتَ كُلَّ يَوْمٍ فِي شَأْنٍ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَالِقُ مَا يُرَى وَ مَا لَا يُرَى الْعَالِمُ بِكُلِّ شَيْ ءٍ بِغَيْرِ تَعْلِيمٍ أَسْأَلُكَ بِآلَائِكَ وَ نَعْمَائِكَ بِأَنَّكَ اللَّهُ الرَّبُّ الْوَاحِدُ- لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ وَ أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْوَتْرُ الْفَرْدُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ- وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ وَ أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ الْقَائِمُ عَلى كُلِّ نَفْسٍ بِما كَسَبَتْ الرَّقِيبُ الْحَفِيظُ وَ أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ اللَّهُ الْأَوَّلُ قَبْلَ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ الْآخِرُ بَعْدَ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ الْبَاطِنُ دُونَ كُلِّ شَيْ ءٍ الضَّارُّ النَّافِعُ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ وَ أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْبَاعِثُ الْوَارِثُ الْحَنَّانُ الْمَنَّانُ- بَدِيعُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ ذُو الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ وَ ذُو الطَّوْلِ وَ ذُو الْعِزَّةِ وَ ذُو السُّلْطَانِ- لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَحَطْتَ بِكُلِّ شَيْ ءٍ عِلْماً وَ أَحْصَيْتَ كُلَّ شَيْ ءٍ عَدَداً صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ.

**[ترجمه]چهار رکعت است که در دو رکعت اول یک بار سوره حمد و پانزده بار سوره «اذا زلزلت الارض» و در دو رکعت آخر در هر رکعت یک بار سوره حمد و پانزده بار سوره اخلاص را می‌خواند.

دعای امام حسن عسگری علیه السلام: «پروردگارا از تو خواهانم به خاطر اینکه حمد و ستایش مخصوص توست هیچ معبودی جز تو نیست، آغازگر پیش از هر چیزی و تو زنده پاینده‌ای و هیچ معبودی جز تو نیست خداوندی هستی که چیزی تو را خوار و زبون نمی‌کند و تو هر زمان در کاری هستی، هیچ معبودی جز تو نیست آفریننده آنچه دیده می‌شود و آنچه دیده نمی‌شود هستی، دانایی بر هر چیزی بدون آنکه چیزی آموخته باشی. به خاطر نعمت‌هایت از تو مسألت دارم به اینکه تو خداوند پروردگار واحدی، هیچ معبودی جز تو نیست تو بخشنده بخشایش‌گری. و از تو خواهانم به خاطر اینکه هیچ معبودی جز تو

نیست تک بی‌همتا و یکتا و صمدی هستی که نه کس را زاده، نه زاییده از کَس، و او را هیچ همتایی نباشد.

و از تو خواهانم به خاطر اینکه تو خداوندی هستی که هیچ معبودی جز تو نیست، باریک‌بین آگاهی که بر هر شخصی به آنچه کرده، مراقب هستی، و مراقبِ نگاه‌دارنده‌ای. و از تو خواهانم به خاطر اینکه تو خداوندی هستی که اول پیش از هر چیزی و آخر پس از هر چیزی و باطنی که از هر چیزی پوشیده‌تری، سود و زیان به دست توست و حکیم دانایی. و از تو خواهانم به خاطر اینکه تو خداوندی هستی که هیچ معبودی جز تو نیست، تو زنده پاینده برانگیزنده ارث برنده بسیار مهربان بسیار نعمت‌بخشی، پدیدآورنده آسمان‌ها و زمینی و صاحب شکوه و بزرگی، و صاحب بخشش، و صاحب عزّت و سلطنت هستی، هیچ معبودی جز تو نیست، علم و دانش تو هر چیزی را دربرگرفته است، و هر چیزی را به شمارش درآوردی، بر محمد و آل محمد درود بفرست.»

**[ترجمه]

صَلَاةُ الْحُجَّهِ الْقَائِمِ علیه السلام

رَكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِی كُلِّ رَكْعَهٍ إِلَی إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ثُمَّ تَقُولُ مِائَهَ مَرَّهٍ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ثُمَّ تُتِمُّ قِرَاءَهَ الْفَاتِحَهِ وَ تَقْرَأُ بَعْدَهَا الْإِخْلَاصَ مَرَّهً وَاحِدَهً وَ تَدْعُو عَقِيبَهَا فَتَقُولُ- اللَّهُمَّ عَظُمَ الْبَلَاءُ وَ بَرِحَ الْخَفَاءُ وَ انْكَشَفَ الْغِطَاءُ وَ ضَاقَتِ الْأَرْضُ بِمَا وَسِعَتِ السَّمَاءُ وَ إِلَيْكَ يَا رَبِّ الْمُشْتَكَی وَ عَلَيْكَ الْمُعَوَّلُ فِی الشِّدَّهِ وَ الرَّخَاءِ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الَّذِينَ

ص: ۱۹۰

أَمَرْتَنَا بِطَاعَتِهِمْ وَ عَجِّلِ اللَّهُمَّ فَرَجَهُمْ بِقَائِمِهِمْ وَ أَظْهِرْ إِعْزَازَهُ يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ يَا عَلِيُّ يَا مُحَمَّدُ اكْفِيَانِي فَإِنَّكُمَا كَافِيَايَ يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ يَا عَلِيُّ يَا مُحَمَّدُ انْصُرَانِي فَإِنَّكُمَا نَاصِرَايَ يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ يَا عَلِيُّ يَا مُحَمَّدُ احْفَظَانِي فَإِنَّكُمَا حَافِظَايَ يَا مَوْلَايَ يَا صَاحِبَ الزَّمَانِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ الْغَوْثَ الْغَوْثَ الْغَوْثَ أَدْرِكْنِي أَدْرِكْنِي أَدْرِكْنِي الْأَمَانَ الْأَمَانَ الْأَمَانَ (۱).

**[ترجمه]دو رکعت است که در هر رکعت سوره فاتحه را تا «ایاک نعبد و ایاک نستعین» می‌خوانی و سپس صد مرتبه عبارت «ایاک نعبد و ایاک نستعین» را می گویی سپس قرائت سوره فاتحه را به پایان می‌بری و پس از آن یک بار سوره اخلاص را می‌خوانی و پس از نماز دعا می کنی و می گویی: «پروردگارا بلا و مصیبت سخت شد، خفاء و نهان آشکار شد و زمین به خاطر گستردگی آسمان، تنگ شد و ای پروردگارم شکایت به سوی تو برده می‌شود و تویی تکیه گاه در سختی و آسانی. پروردگارا بر محمد و آل محمد درود بفرست کسانی که ما را امر فرمودی که از آنان اطاعت کنیم، و ای پروردگارا با قائم‌شان در فرج آن‌ها تعجیل بفرما و عزّت او را آشکار بنما، ای محمد ای علی ای علی ای محمد مرا کفایت کنید که شما برای من کافی هستید. ای محمد ای علی ای علی ای محمد مرا یاری دهید که شما یاری دهنده من هستید، ای محمد ای علی ای علی ای محمد مرا محفوظ نگاه‌دارید که شما نگاه‌دار من هستید. ای مولای من ای صاحب الزمان سه مرتبه: یاریم ده یاریم ده یاریم ده، مرا درک کن مرا درک کن مرا درک کن، امانم ده امانم ده امانم ده.» - . جمال الاسبوع -

**[ترجمه]

بیان

أقول فی صلاه الحسین علیه السلام ظاهره عدم القراءه بعد السجدتین و صرح بذلک فی مختصر المصباح و قال یصلی أربع رکعات بثمانمائه مره الحمد و قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثم ذکر تفصیله لکن روی السید هذه الصلاه فی کتاب الإقبال فی أعمال لیله النصف من شعبان قال نقلت من خط الشیخ أبی الحسن محمد بن هارون ما ذکر أنه حذف إسناده قال و من صلاه لیله النصف من شعبان عند قبر سیدنا أبی عبد الله الحسین علیه السلام أربع رکعات یقرأ فی کل رکعه فاتحه الکتاب خمسین مره و قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ خمسین مره و یقرؤهما فی الرکوع عشر مرات و إذا استویت من الرکوع مثل ذلک و فی السجدتین و بینهما مثل ذلک کما تفعل فی صلاه التسبیح ثم ذکر التسبیح ثم ذکر الدعاء(۲)

و ظاهر التشبیه وجود القراءه بعد السجدتین أیضا.

وَ تَلَّهُ لِلْجَبِینِ أی صرعه کما یقال کبه لوجهه و قال الجوهری برح الخفاء أی وضح الأمر کأنه ذهب الستر و زال.

**[ترجمه]می گویم: در نماز امام حسین علیه السلام ظاهر حدیث این است که قرائت نکردن در میان دو سجده است و در مختصر المصباح بدان تصریح کرده و گوید: چهار رکعت با هشتصد مرتبه سوره حمد و قل هو الله احد خوانده می‌شود سپس تفصیل آن را بیان کرد. اما سیّد در کتاب اقبال در اعمال شب نیمه شعبان این نماز را روایت کرده و گوید:

از خطّ شیخ ابو الحسن محمد بن هارون آنچه را نقل می‌کنم که گفته است اسناد آن را حذف کرده است، گوید: و از جمله نمازهای شب نیمه شعبان در نزد قبر سرورمان اباعبدالله الحسین علیه السلام چهار رکعتی است که در هر رکعت پنجاه مرتبه

سوره فاتحه و پنجاه مرتبه سوره قل هو الله احد می‌خواند و این دو سوره را در رکوع ده بار می‌خواند و هرگاه از رکوع برخاستی ده بار دو سوره را می‌خوانی و در دو سجده و در میان دو سجده همین کار را انجام می‌دهی همانطور که در نماز تسبیح این کار را انجام می‌دهی سپس تسبیح را ذکر کرد و سپس دعا را بیان نمود. - . اقبال : ۷۱۵ - و ظاهر تشبیه آن است که پس از دو سجده نیز سوره قرائت شود.

«و تلّه للجبین» یعنی او را بر زمین زد همانطور که گفته می‌شود «کبّه لوجهه» و جوهری گوید: «برح الخفاء» یعنی: امر آشکار گردید گویی پرده از بین رفته و زائل شده است.

**[ترجمه]

«۱۲»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ،: ذَكَرَ صَلَاةَ النَّبِيِّ وَ الْأَئِمَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ كَمَا مَرَّ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ صَلَاهُ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ علیهما السلام رَكْعَتَانِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَهٍ الْفَاتِحَهَ مَرَّهً وَ الْإِخْلَاصَ خَمْساً وَ عِشْرِينَ مَرَّهً وَ قَالَ صَلَاهُ زَيْنِ الْعَابِدِينَ علیه السلام رَكْعَتَانِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَهٍ الْحَمْدَ مَرَّهً وَ آيَهَ الْكُرْسِيِّ مِائَهَ مَرَّهٍ وَ نَسَبَ صَلَاهَ الصَّادِقِ إِلَى الْبَاقِرِ علیه السلام وَ قَالَ صَلَاهُ الصَّادِقِ أَرْبَعُ رَكَعَاتٍ فِي كُلِّ رَكْعَهٍ الْحَمْدُ مَرَّهً وَ مِائَهَ مَرَّهٍ التَّسْبِيحَاتُ الْأَرْبَعُ وَ قَالَ صَلَاهُ النَّقِيِّ علیه السلام رَكَعَاتٌ فِي كُلِّ رَكْعَهٍ الْحَمْدُ مَرَّهً وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ أَرْبَعَ

ص: ۱۹۱

۱- ۱. جمال الأسبوع:

۲- ۲. الإقبال ص ۷۱۵.

مَرَّاتٍ وَ نَسَبَ صَلَاةَ الْجَوَادِ إِلَى الْهَادِي عليه السلام وَ قَالَ صَلَاةُ الْعَسْكَرِيِّ رَكْعَتَانِ فِي كُلٍّ مِنْهُمَا الْحَمْدُ مَرَّةً وَ الْإِخْلَاصُ مِائَةَ مَرَّةٍ وَ قَالَ صَلَاةُ الْمَهْدِيِّ عليه السلام رَكْعَتَانِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ الْحَمْدُ مَرَّةً وَ مِائَةَ مَرَّةٍ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ثُمَّ قَالَ وَ يُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله مِائَةَ مَرَّةٍ بَعْدَ كُلِّ صَلَاةٍ مِنْ هَذِهِ الصَّلَوَاتِ ثُمَّ يَسْأَلُ اللَّهَ حَاجَتَهُ.

ص: ۱۹۲

**[ترجمه]دعوات الراوندی: نماز پیامبر و امامان صلوات الله علیهم را بر همان منوالی که ذکر شده ذکر کرده جز اینکه گفته است: نماز حسن و حسین علیهما السلام دو رکعت است که در هر رکعت یک بار سوره فاتحه و بیست و پنج بار سوره اخلاص را می‌خوانند. و گفته است: نماز زین العابدین دو رکعت است که در هر رکعت یک بار سوره حمد و صد مرتبه آیهٔ الکرسی را می‌خواند. و نماز امام صادق را به امام باقر علیهما السلام نسبت داده و گفته است: نماز امام صادق علیه السلام چهار رکعت است که در هر رکعت یک بار سوره حمد و صد مرتبه تسبیحات چهارگانه را می‌خواند و گفته است: نماز امام نقی علیه السلام چهار رکعت است که در هر رکعت یک بار سوره حمد و چهار بار سوره قل هو الله احد را می‌خواند. و نماز امام جواد را به امام هادی علیهما السلام نسبت داده است و گوید: نماز امام عسگری علیه السلام دو رکعت است که در هر کعت یک بار سوره حمد و صد مرتبه سوره اخلاص را می‌خواند. و گوید: نماز امام مهدی علیه السلام دو رکعت است که در هر رکعت یک بار سوره حمد و صد مرتبه آیه «ایاک نعبد و ایاک نستعین» را می‌خواند. سپس گوید: بعد از هر یک از این نمازها صد مرتبه بر پیامبر درود می‌فرستد سپس حاجت خود را از خداوند مسألت می کند .

**[ترجمه]

باب ۲ فضل صلاه جعفر بن أبی طالب علیه السلام و صفتها و أحکامها

الأخبار

«۱»

جَمَالُ الْأُسْبُوعِ، رَوَیْنَا بِإِسْنَادِنَا عَنْ عِدَّهِ طُرُقٍ إِلَی أَبِی الْمُفَضَّلِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَهَ الْعَلَوِیِّ عَنْ أَبِیهِ وَ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ حَدَّثَنَا الرِّضَا عَلِیُّ بْنُ مُوسَی عَنْ أَبِیهِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیه السلام: أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ أَبَاهُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیه السلام عَنْ صَلَاهِ التَّسْبِیحِ فَقَالَ تِلْکَ الْحَبْوَهُ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ جَدِّی عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام قَالَ لَمَّا قَدِمَ جَعْفَرُ بْنُ أَبِی طَالِبٍ مِنْ أَرْضِ الْحَبَشَهِ تَلَقَّاهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَی غَلْوَهٍ مِنْ مغرسه [مُعَرَّسِهِ] بِخَیْبَرَ فَلَمَّا رَآهُ جَعْفَرٌ أَسْرَعَ إِلَیْهِ هَرْوَلَهً فَاعْتَنَقَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ حَادَثَهُ شَیْئاً ثُمَّ رَکِبَ الْعَضْبَاءَ وَ أَرْدَفَهُ فَلَمَّا انْبَعَثَتْ بِهِمَا الرَّاحِلَهُ أَقْبَلَ عَلَیْهِ فَقَالَ یَا جَعْفَرُ یَا أَخِی أَ لَا أَحْبُوکَ أَ لَا أُعْطِیکَ أَ لَا أَصْطَفِیکَ قَالَ فَظَنَّ النَّاسُ أَنَّهُ یُعْطِی جَعْفَراً عَظِیماً مِنَ الْمَالِ قَالَ وَ ذَلِکَ لَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَی نَبِیِّهِ خَیْبَرَ وَ غَنَّمَهُ أَرْضَهَا وَ أَمْوَالَهَا وَ أَهْلَهَا فَقَالَ جَعْفَرٌ بَلَی فِدَاکَ أَبِی وَ أُمِّی فَعَلَّمَهُ صَلَاهَ التَّسْبِیحِ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ علیه السلام وَ صِفَتُهَا أَنَّهَا أَرْبَعُ رَکَعَاتٍ بِتَشَهُّدَیْنِ وَ تَسْلِیمَتَیْنِ فَإِذَا أَرَادَ امْرُؤٌ أَنْ یُصَلِّیَهَا فَلْیَتَوَجَّهْ فَلْیَقْرَأْ فِی الرَّکْعَهِ الْأُولَی- سُورَهَ الْحَمْدِ وَ إِذا زُلْزِلَتِ وَ فِی الرَّکْعَهِ الثَّانِیَهِ سُورَهَ الْحَمْدِ وَ وَ الْعادِیاتِ وَ یَقْرَأُ فِی الرَّکْعَهِ الثَّالِثَهِ- الْحَمْدَ وَ إِذا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَ الْفَتْحُ- وَ فِی الرَّابِعَهِ الْحَمْدَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَإِذَا فَرَغَ مِنَ الْقِرَاءَهِ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ فَلْیَقُلْ قَبْلَ الرُّکُوعِ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً- سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ وَ یقل [یَقُولُ] ذَلِکَ فِی رُکُوعِهِ عَشْراً وَ إِذَا اسْتَوَی مِنَ الرُّکُوعِ قَائِماً قَالَهَا عَشْراً فَإِذَا سَجَدَ قَالَهَا عَشْراً فَإِذَا جَلَسَ بَیْنَ السَّجْدَتَیْنِ قَالَهَا عَشْراً فَإِذَا سَجَدَ الثَّانِیَهَ

قَالَهَا عَشْراً فَإِذَا جَلَسَ لِيَقُومَ قَالَهَا قَبْلَ أَنْ يَقُومَ عَشْراً يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي الْأَرْبَعِ رَكَعَاتٍ يَكُونُ ثَلَاثَمِائَةِ دَفْعَةٍ تَكُونُ أَلْفاً وَ مِائَتَيْ تَسْبِيحَةٍ(۱).

**[ترجمه]جمال الاسبوع: علی بن موسی از پدرش موسی بن جعفر علیه السلام روایت می کند که گفت: مردی از پدرش جعفر بن محمد علیه السلام در باره نماز تسبیح سوال کرد. فرمود: آن نماز حبوه (عطیه) است که پدرم از جدّم علی بن حسین علیه السلام روایت می کند که فرمود: زمانی که جعفر بن ابی طالب از سرزمین حبشه بازگشت، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از فاصله پرتاب یک تیر از محل استقرارش در خیبر او را دید. جعفر با دیدن پیامبر شتابان به سوی ایشان رفت، پس رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم او را در آغوش گرفت و اندکی با او سخن گفت سپس سوار بر عضباء ـ شتر بریده گوش ـ شد و او را در پشت سر خود سوار کرد. زمانی که مرکب سواری آن دو را به حرکت درآورد پیامبر رو به سوی جعفر کرد و فرمود: ای جعفر ای برادر آیا به تو هدیه‌ای ندهم؟ آیا چیزی به تو نبخشم؟ آیا تو را برنگزینم؟ گوید: مردم گمان کردند که ایشان به جعفر مقدار زیادی مال می‌بخشد. گوید: و آن در زمانی بود که خداوند خیبر را برای پیامبرش فتح گردانید و سرزمین و اموال و مردمش را به غنیمت ایشان درآورد. پس جعفر گفت: بله، پدر و مادرم به فدایت. پس پیامبر نماز تسبیح را به او آموخت.

امام صادق علیه السلام فرمود: و کیفیت این نماز اینگونه است که چهار رکعت با دو تشهد و دو سلام است. پس هرگاه شخصی خواست آن نماز را به جای آورد باید رو به قبله کند و در رکعت اول سوره حمد و سوره اذا زلزلت، و در رکعت دوم سوره حمد و سوره عادیات را قرائت می کند. و در رکعت سوم سوره حمد و سوره اذا جاء نصر الله و الفتح، و در رکعت چهارم سوره حمد و سوره قل هو الله احد را می‌خوانی. و چون در هر رکعت قرائت را به پایان بردی، باید پیش از رکوع پانزده مرتبه بگوید: «سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر»، و ده مرتبه آن را در رکوع بگوید و چون از رکوع برخاست ده بار آن را می گوید و چون به سجده رفت ده بار آن را می گوید و چون در میان دو سجده نشست ده بار آن را می گوید و در سجده دوم ده بار آن را می گوید و هنگامی که نشست تا برخیزد آن را پیش از اینکه بایستد ده بار می گوید. آن را در چهار رکعت انجام می‌دهد که سیصد مرتبه، و هزار و دویست تسبیح خواهد شد. - . جمال الاسبوع -

**[ترجمه]

بیان

الغلوه الغایه مقدار رمیه من مغرسه [معرسه] أی من محل قراره مجازا(۲).

**[ترجمه]«الغلوة» پایان پرتاب یک تیر است. «من مغرسه» به صورت مجازی یعنی مکان استقرار آن. - . شاید شکل صحیح آن «المعرس» باشد همانطور که در حدیث ثبت کرده‌ایم و آن مکانی است که مردم در سفر در آخر شب بر آن وارد می‌شوند و مدتی را برای استراحت در آنجا اقامت می کنند سپس کوچ می کنند و گاهی گفته می‌شود: «تعرسوا فی النزول» زمانی که هر زمان از شب یا روز وارد آنجا شوند، زمانی که آن به جهت استراحت باشد و شاید مقصود، مکانی است که در آن با صفیه دختر حیی بن اخطب در راه برگشت از خیبر به مدینه عروسی کرد. -

**[ترجمه]

«۲»

الْجَمَالُ، الْقَوْلُ فِی آخِرِ سَجْدَهٍ مِنْهَا حَدَّثَ أَبُو مُحَمَّدٍ هَارُونُ بْنُ مُوسَی التَّلَّعُكْبَرِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ بَابَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَی الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَی بْنِ عِمْرَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ الْأَهْوَازِيِّ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَشْيَمَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: يَقُولُ فِی آخِرِ رَكْعَهٍ مِنْ صَلَاهِ جَعْفَرِ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام سُبْحَانَ اللَّهِ الْوَاحِدِ الْأَحَدِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْأَحَدِ الصَّمَدِ سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِی لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ- وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِی لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَهً وَ لَا وَلَداً سُبْحَانَ مَنْ لَبِسَ الْعِزَّ وَ الْوَقَارَ سُبْحَانَ مَنْ تَعَظَّمَ بِالْمَجْدِ وَ تَكَرَّمَ بِهِ سُبْحَانَ مَنْ أَحْصَی كُلَّ شَيْ ءٍ عِلْمُهُ سُبْحَانَ ذِی الْفَضْلِ وَ الطَّوْلِ سُبْحَانَ ذِی الْمَنِّ وَ النِّعَمِ سُبْحَانَ ذِی الْقُدْرَهِ وَ الْأَمْرِ سُبْحَانَ ذِی الْمُلْكِ وَ الْمَلَكُوتِ سُبْحَانَ ذِی الْعِزِّ وَ الْجَبَرُوتِ سُبْحَانَ الْحَيِّ الَّذِی لَا يَمُوتُ سُبْحَانَ مَنْ سَبَّحَتْ لَهُ السَّمَاءُ بِأَكْنَافِهَا سُبْحَانَ مَنْ سَبَّحَ لَهُ الْأَرَضُونَ وَ مَنْ عَلَيْهَا سُبْحَانَ مَنْ سَبَّحَتْ لَهُ الطَّيْرُ فِی أَوْكَارِهَا سُبْحَانَ مَنْ سَبَّحَتْ لَهُ السِّبَاعُ فِی آجَامِهَا سُبْحَانَ مَنْ سَبَّحَتْ لَهُ حِيتَانُ الْبَحْرِ وَ هَوَامُّهُ سُبْحَانَ مَنْ لَا يَنْبَغِی التَّسْبِيحُ إِلَّا لَهُ سُبْحَانَ مَنْ أَحْصَی كُلَّ شَيْ ءٍ عِلْمُهُ يَا ذَا النِّعْمَهِ وَ الطَّوْلِ يَا ذَا الْمَنِّ وَ الْفَضْلِ يَا ذَا الْقُوَّهِ وَ الْكَرَمِ أَسْأَلُكَ بِمَعَاقِدِ الْعِزِّ مِنْ عَرْشِكَ وَ مُنْتَهَی الرَّحْمَهِ مِنْ كِتَابِكَ وَ بِاسْمِكَ الْأَعْظَمِ الْأَعْلَی وَ كَلِمَاتِكَ التَّامَّاتِ كُلِّهَا أَنْ تُصَلِّيَ عَلَی مُحَمَّدٍ

ص: ۱۹۴

۱- ۱. جمال الأسبوع ص.

۲- ۲. و لعلّ الصحيح المعرس كما أثبتناه و هو المنزل ينزله القوم فی السفر من آخر الليل يقعون فيه وقعه للاستراحه ثمّ يرتحلون، و قد يقال تعرسوا فی النزول: إذا نزلوا أی وقت كان من ليل أو نهار، اذا كان ذلك للاستراحه، و قد يكون المراد الموضع الذی عرس بصفيه بنت حيی بن أخطب فانه صلی الله عليه و آله بنابها فی طريق قفوله من خيبر الی المدينه.

وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَفْعَلَ بِی کَذَا وَ کَذَا(۱).

المتهجد(۲)، و الإختیار، و منهاج الصلاح، مرسلا: مثله.

**[ترجمه]جمال الاسبوع: سخن در باره آخرین سجده آن نماز: ابان از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: در آخرین رکعت از نماز جعفر بن ابی طالب علیه السلام می گوید:

«منزه است خداوند واحد احد، منزه است خداوند احد صمد، منزه است خداوندی که نه کس را زاده و نه از کس زائیده شده و او را هیچ همتایی نباشد، منزه است خداوندی که هیچ همسر و فرزندی اختیار نکرده است، منزه است خداوندی که جامه عزت و وقار را به تن کرده، منزه است خداوندی که با مجد و بزرگی، بزرگ و گرامی شده، منزه است خداوندی که علمش همه چیز را در برگرفته، منزه است خداوندی که دارای فضل و بخشش بسیار است، منزه است خداوندی که دارای منّت و نعمت‌ها است، منزه است خداوندی که قدرت و کرم از آنِ اوست، منزه است خداوند صاحب ملک و ملکوت، منزه است خداوند صاحب عزت و جبروت، منزه است خداوند زنده که نمی‌میرد، منزه است خداوندی که همه جای آسمان تسبیح او گویند، منزه است خداوندی که زمین و هر که بر روی آن است تسبیح او گویند، منزه است خداوندی که پرندگان در لانه‌هایشان تسبیح او گویند، منزه است خداوندی که درندگان در بیشه‌هایشان تسبیح او گویند، منزه است خداوندی که ماهیان، و جانوران زهردار دریا تسبیح او گویند. منزه است خداوندی که تسبیح جز برای او شایسته احدی نیست، منزه است خداوندی که علمش همه چیز را فرا گرفته است. ای صاحب نعمت و بخشش، ای صاحب منت و فضل، ای صاحب نیرو و کرم از تو درخواست می کنم به عظمت آن جایگاه‌ها از عرشت که عظمت و عزت بسته بدان است و به حق منتهای رحمتت از کتابت و به اسم اعظمت که بالاترین است و به حق کلمات تامّه‌ات که بر محمد و آل او درود فرستی و برای من چنین و چنان کنی.» - جمال الاسبوع - .

مصباح المتهجّد - . مصباح المتهجد : ۲۱۲ - و اختیار و منهاج الصلاح: به صورت مرسل همین حدیث را ذکر کرده است.

**[ترجمه]

«۳»

الْجَمَالُ، الدُّعَاءُ بَعْدَ صَلَاهِ جَعْفَرٍ علیه السلام وَ یُعْرَفُ بِصَلَاهِ التَّسْبِیحِ حَدَّثَ أَبُو الْمُفَضَّلِ عَنْ حَمْزَهَ بْنِ الْقَاسِمِ الْعَلَوِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْقَاسِمِ الْعَبَّاسِیِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیه السلام وَ هُوَ یُصَلِّی صَلَاهَ جَعْفَرٍ علیه السلام عِنْدَ ارْتِفَاعِ النَّهَارِ یَوْمَ الْجُمُعَهِ فَلَمْ أُصَلِّ خَلْفَهُ حَتَّی فَرَغَ ثُمَّ رَفَعَ یَدَیْهِ إِلَی السَّمَاءِ ثُمَّ قَالَ- یَا مَنْ لَا یَخْفَی عَلَیْهِ اللُّغَاتُ وَ لَا تَتَشَابَهُ عَلَیْهِ الْأَصْوَاتُ وَ یَا مَنْ هُوَ کُلَّ یَوْمٍ فِی شَأْنٍ یَا مَنْ لَا یَشْغَلُهُ شَأْنٌ عَنْ شَأْنٍ یَا مُدَبِّرَ الْأُمُورِ یَا بَاعِثَ مَنْ فِی الْقُبُورِ یَا مُحْیِیَ الْعِظَامِ وَ هِیَ رَمِیمٌ یَا بَطَّاشُ یَا ذَا الْبَطْشِ الشَّدِیدِ یَا فَعَّالًا لِمَا یُرِیدُ یَا رَازِقَ مَنْ یَشَاءُ بِغَیْرِ حِسَابٍ یَا رَزَّاقَ الْجَنِینِ وَ الطِّفْلِ الصَّغِیرِ وَ یَا رَاحِمَ الشَّیْخِ الْکَبِیرِ وَ یَا جَابِرَ الْعَظْمِ الْکَسِیرِ یَا مُدْرِکَ الْهَارِبِینَ وَ یَا غَایَهَ الطَّالِبِینَ یَا مَنْ یَعْلَمُ مَا فِی الضَّمِیرِ وَ مَا تُکِنُّ الصُّدُورُ یَا رَبَّ الْأَرْبَابِ وَ سَیِّدَ السَّادَاتِ وَ إِلَهَ الْآلِهَهِ وَ جَبَّارَ الْجَبَابِرَهِ وَ مَلِکَ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ وَ یَا مُجْرِیَ الْمَاءِ فِی النَّبَاتِ وَ

يَا مُكَوِّنَ طَعْمِ الثِّمَارِ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی اشْتَقَقْتَهُ مِنْ عَظَمَتِكَ وَ أَسْأَلُكَ بِعَظَمَتِكَ الَّتِی اشْتَقَقْتَهَا مِنْ کِبْرِیَائِکَ وَ أَسْأَلُکَ بِکِبْرِیَائِکَ الَّتِی اشْتَقَقْتَهَا مِنْ کَیْنُونِیَّتِکَ وَ أَسْأَلُکَ بِکَیْنُونِیَّتِکَ الَّتِی اشْتَقَقْتَهَا مِنْ جُودِکَ وَ أَسْأَلُکَ بِجُودِکَ الَّذِی اشْتَقَقْتَهُ مِنْ عِزِّکَ وَ أَسْأَلُکَ بِعِزِّکَ الَّذِی اشْتَقَقْتَهُ مِنْ کَرَمِکَ وَ أَسْأَلُکَ بِکَرَمِکَ الَّذِی اشْتَقَقْتَهُ مِنْ رَحْمَتِکَ وَ أَسْأَلُکَ بِرَحْمَتِکَ الَّتِی اشْتَقَقْتَهَا مِنْ رَأْفَتِکَ وَ أَسْأَلُکَ بِرَأْفَتِکَ الَّتِی اشْتَقَقْتَهَا مِنْ حِلْمِکَ وَ أَسْأَلُکَ بِحِلْمِکَ الَّذِی اشْتَقَقْتَهُ مِنْ لُطْفِکَ وَ أَسْأَلُکَ بِلُطْفِکَ الَّذِی اشْتَقَقْتَهُ مِنْ قُدْرَتِکَ وَ أَسْأَلُکَ بِأَسْمَائِکَ کُلِّهَا وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْمُهَیْمِنِ الْعَزِیزِ الْقَدِیرِ عَلَی مَا تَشَاءُ مِنْ أَمْرِکَ.

ص: ۱۹۵

۱- ۱. جمال الأسبوع:

۲- ۲. مصباح المتهجد: ۲۱۲.

يَا مَنْ سَمَكَ السَّمَاءَ بِغَيْرِ عَمَدٍ وَ أَقَامَ الْأَرْضَ بِغَيْرِ سَنَدٍ وَ خَلَقَ الْخَلْقَ مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ بِهِ إِلَيْهِمْ إِلَّا إِفَاضَةً لِإِحْسَانِهِ وَ نِعَمِهِ وَ إِبَانَةً لِحِكْمَتِهِ وَ إِظْهَاراً لِقُدْرَتِهِ أَشْهَدُ يَا سَيِّدِي أَنَّكَ لَمْ تَأْنَسْ بِابْتِدَاعِهِمْ لِأَجْلِ وَحْشَةٍ بِتَفَرُّدِكَ وَ لَمْ تَسْتَعِنْ بِغَيْرِكَ عَلَى شَيْ‌ءٍ مِنْ أَمْرِكَ أَسْأَلُكَ بِغِنَاكَ عَنْ خَلْقِكَ وَ بِحَاجَتِهِمْ إِلَيْكَ وَ بِفَقْرِهِمْ وَ فَاقَتِهِمْ إِلَيْكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ خِيَرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّيِّبِينَ الْأَئِمَّهِ الرَّاشِدِينَ وَ أَنْ تَجْعَلَ لِعَبْدِكَ الذَّلِيلِ بَيْنَ يَدَيْكَ مِنْ أَمْرِهِ فَرَجاً وَ مَخْرَجاً يَا سَيِّدِي صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ ارْزُقْنِي الْخَوْفَ مِنْكَ وَ الْخَشْيَهَ لَكَ أَيَّامَ حَيَاتِي سَيِّدِي ارْحَمْ عَبْدَكَ الْأَسِيرَ بَيْنَ يَدَيْكَ سَيِّدِي ارْحَمْ عَبْدَكَ الْمُرْتَهَنَ بِعَمَلِهِ يَا سَيِّدِي أَنْقِذْ عَبْدَكَ الْغَرِيقَ فِي بَحْرِ الْخَطَايَا يَا سَيِّدِي ارْحَمْ عَبْدَكَ الْمُقِرَّ بِذَنْبِهِ وَ جُرْأَتِهِ عَلَيْكَ يَا سَيِّدِي الْوَيْلُ قَدْ حَلَّ بِي إِنْ لَمْ تَرْحَمْنِي يَا سَيِّدِي هَذَا مَقَامُ الْمُسْتَجِيرِ بِعَفْوِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ هَذَا مَقَامُ الْمِسْكِينِ الْمُسْتَكِينِ هَذَا مَقَامُ الْفَقِيرِ الْبَائِسِ الْحَقِيرِ الْمُحْتَاجِ إِلَى مَلِكٍ كَرِيمٍ رَحِيمٍ يَا وَيْلَتَا مَا أَغْفَلَنِي عَمَّا يُرَادُ مِنِّي يَا سَيِّدِي هَذَا مَقَامُ الْمُذْنِبِ الْمُسْتَجِيرِ بِعَفْوِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ هَذَا مَقَامُ مَنِ انْقَطَعَتْ حِيلَتُهُ وَ خَابَ رَجَاؤُهُ إِلَّا مِنْكَ هَذَا مَقَامُ الْعَانِي الْأَسِيرِ هَذَا مَقَامُ الطَّرِيدِ الشَّرِيدِ يَا سَيِّدِي أَقِلْنِي عَثَرَاتِي يَا مُقِيلَ الْعَثَرَاتِ يَا سَيِّدِي أَعْطِنِي سُؤْلِي سَيِّدِي ارْحَمْ بَدَنِيَ الضَّعِيفَ وَ جِلْدِيَ الرَّقِيقَ الَّذِي لَا قُوَّهَ لَهُ عَلَى حَرِّ النَّارِ يَا سَيِّدِي ارْحَمْنِي فَإِنِّي عَبْدُكَ وَ ابْنُ عَبْدِكَ وَ ابْنُ أَمَتِكَ بَيْنَ يَدَيْكَ وَ فِي قَبْضَتِكَ- لَا طَاقَهَ لِي بِالْخُرُوجِ مِنْ سُلْطَانِكَ سَيِّدِي وَ كَيْفَ لِي بِالنَّجَاهِ وَ لَا تُصَابُ إِلَّا لَدَيْكَ وَ كَيْفَ لِي بِالرَّحْمَهِ وَ لَا تُصَابُ إِلَّا مِنْ عِنْدِكَ يَا إِلَهَ الْأَنْبِيَاءِ وَ وَلِيَّ الْأَتْقِيَاءِ وَ بَدِيعَ مَزِيدِ الْكَرَامَهِ إِلَيْكَ قَصَدْتُ وَ بِكَ أَنْزَلْتُ حَاجَتِي وَ إِلَيْكَ شَكَوْتُ إِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَ بِكَ أَسْتَغِيثُ فَأَغِثْنِي وَ أَنْقِذْنِي بِرَحْمَتِكَ مِمَّا اجْتَرَأْتُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدِي يَا وَيْلَتَا أَيْنَ أَهْرُبُ مِمَّنِ الْخَلَائِقُ كُلُّهُمْ

فِی قَبْضَتِهِ وَ النَّوَاصِی کُلَّهَا بِیَدِهِ یَا سَیِّدِی مِنْکَ هَرَبْتُ إِلَیْکَ وَ وَقَفْتُ بَیْنَ یَدَیْکَ مُتَضَرِّعاً إِلَیْکَ رَاجِیاً لِمَا لَدَیْکَ یَا إِلَهِی وَ سَیِّدِی حَاجَتِی الَّتِی إِنْ أَعْطَیْتَنِیهَا لَمْ یَضُرَّنِی مَا مَنَعْتَنِی وَ إِنْ مَنَعْتَنِیهَا لَمْ یَنْفَعْنِی مَا أَعْطَیْتَنِی أَسْأَلُکَ فَکَاکَ رَقَبَتِی مِنَ النَّارِ سَیِّدِی قَدْ عَلِمْتُ وَ أَیْقَنْتُ بِأَنَّکَ إِلَهُ الْخَلْقِ الَّذِی لَا سَمِیَّ لَهُ وَ لَا شَرِیکَ لَهُ یَا سَیِّدِی وَ أَنَا عَبْدُکَ مُقِرٌّ لَکَ بِوَحْدَانِیَّتِکَ وَ بِوُجُودِ رُبُوبِیَّتِکَ أَنْتَ اللَّهُ الَّذِی خَلَقْتَ خَلْقَکَ بِلَا مِثَالٍ وَ لَا تَعَبٍ وَ لَا نَصَبٍ أَنْتَ الْمَعْبُودُ وَ بَاطِلٌ کُلُّ مَعْبُودٍ غَیْرُکَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تَحْشُرُ بِهِ الْمَوْتَی إِلَی الْمَحْشَرِ یَا مَنْ لَا یَقْدِرُ عَلَی ذَلِکَ أَحَدٌ غَیْرُهُ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُحْیِی بِهِ الْعِظَامَ وَ هِیَ رَمِیمٌ أَنْ تَغْفِرَ لِی وَ تَرْحَمَنِی وَ تُعَافِیَنِی وَ تُعْطِیَنِی وَ تَکْفِیَنِی مَا أَهَمَّنِی أَشْهَدُ أَنَّهُ لَا یَقْدِرُ عَلَی ذَلِکَ أَحَدٌ غَیْرُکَ أَیَا مَنْ أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَیْئاً أَنْ یَقُولَ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ أَیَا مَنْ أَحَاطَ بِکُلِّ شَیْ ءٍ عِلْماً وَ أَحْصَی کُلَّ شَیْ ءٍ عَدَداً أَسْأَلُکَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ عَبْدِکَ وَ رَسُولِکَ وَ نَبِیِّکَ وَ خَاصَّتِکَ وَ خَالِصَتِکَ وَ صَفِیِّکَ وَ خِیَرَتِکَ مِنْ خَلْقِکَ وَ أَمِینِکَ عَلَی وَحْیِکَ وَ مَوْضِعِ سِرِّکَ وَ رَسُولِکَ الَّذِی أَرْسَلْتَهُ إِلَی عِبَادِکَ وَ جَعَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِینَ وَ نُوراً اسْتَضَاءَ بِهِ الْمُؤْمِنُونَ فَبَشَّرَ بِالْجَزِیلِ مِنْ ثَوَابِکَ وَ أَنْذَرَ بِالْأَلِیمِ مِنْ عِقَابِکَ اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَیْهِ بِکُلِّ فَضِیلَةٍ مِنْ فَضَائِلِهِ وَ بِکُلِّ مَنْقَبَةٍ مِنْ مَنَاقِبِهِ وَ بِکُلِّ حَالٍ مِنْ حَالاتِهِ وَ بِکُلِّ مَوْقِفٍ مِنْ مَوَاقِفِهِ صَلَاةً تُکْرِمُ بِهَا وَجْهَهُ وَ أَعْطِهِ الدَّرَجَةَ وَ الْوَسِیلَةَ وَ الرِّفْعَةَ وَ الْفَضِیلَةَ اللَّهُمَّ شَرِّفْ فِی الْقِیَامَةِ مَقَامَهُ وَ عَظِّمْ بُنْیَانَهُ وَ أَعْلِ دَرَجَتَهُ وَ تَقَبَّلْ شَفَاعَتَهُ فِی أُمَّتِهِ وَ أَعْطِهِ سُؤْلَهُ وَ ارْفَعْهُ فِی الْفَضِیلَةِ إِلَی غَایَتِهَا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی أَهْلِ بَیْتِهِ أَئِمَّةِ الْهُدَی وَ مَصَابِیحِ الدُّجَی وَ أُمَنَائِکَ فِی خَلْقِکَ وَ أَصْفِیَائِکَ مِنْ عِبَادِکَ وَ حُجَجِکَ فِی أَرْضِکَ وَ مَنَارِکَ فِی بِلَادِکَ الصَّابِرِینَ عَلَی بَلَائِکَ الطَّالِبِینَ رِضَاکَ الْمُوفِینَ بِوَعْدِکَ غَیْرِ شَاکِّینَ فِیکَ وَ لَا جَاحِدِینَ عِبَادَتَکَ وَ أَوْلِیَاءِکَ وَ سَلَائِلِ أَوْلِیَائِکَ وَ خُزَّانِ عِلْمِکَ الَّذِینَ جَعَلْتَهُمْ مَفَاتِیحَ الْهُدَی وَ نُورَ مَصَابِیحِ الدُّجَی

صَلَوَاتُـکَ عَلَيْهِمْ وَ رَحْمَتُـکَ وَ رِضْوَانُـکَ اللَّهُمَّ صَـلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَلَى مَنَارِکَ فِی عِبَادِکَ الـدَّاعِی إِلَيْکَ بِإِذْنِکَ الْقَائِمِ بِأَمْرِکَ الْمُؤَدِّی عَنْ رَسُولِکَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ السَّلَامُ اللَّهُمَّ إِذَا أَظْهَرْتَهُ فَأَنْجِزْ لَهُ مَا وَعَدْتَهُ وَ سُقْ إِلَيْهِ أَصْحَابَهُ وَ انْصُرْهُ وَ قَوِّ نَاصِرِيهِ وَ بَلِّغْهُ أَفْضَلَ أَمَلِهِ وَ أَعْطِهِ سُؤْلَهُ وَ جَـدِّدْ بِهِ عَنْ مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ بَعْدَ الذُّلِّ الَّذِی قَدْ نَزَلَ بِهِمْ بَعْدَ نَبِيِّکَ فَصَارُوا مَقْتُولِينَ مَطْرُودِينَ مُشَرَّدِينَ خَـائِفِينَ غَيْرَ آمِنِينَ لَقُوا فِی جَنْبِـکَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِکَ وَ طَاعَتِکَ الْأَذَى وَ التَّکْـذِيبَ فَصَبَرُوا عَلَى مَا أَصَابَهُمْ فِيکَ رَاضِـينَ بِذَلِکَ مُسْلِمِينَ لَکَ فِی جَمِيعِ مَا وَرَدَ عَلَيْهِمْ وَ مَا يَرِدُ إِلَيْهِمْ اللَّهُمَّ عَجِّلْ فَرَجَ قَائِمِهِمْ بِأَمْرِکَ وَ انْصُرْهُ وَ انْصُرْ بِهِ دِينَکَ الَّذِی غُيِّرَ وَ بُدِّلَ وَ جَـدِّدْ بِهِ مَا امْتَحَى مِنْهُ وَ بُدِّلَ بَعْـدَ نَبِيِّکَ صـلى الله عليه و آله اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى جَمِيعِ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَـلِينَ الَّذِينَ بَلَغُوا عَنْکَ الْهُـدَى وَ اعْتَقَدُوا لَکَ الْمَوَاثِيقَ بِالطَّاعَهِ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِمْ وَ عَلَى أَرْوَاحِهِمْ وَ أَجْسَادِهِمْ وَ السَّلَامُ عَلَيْهِمْ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى مَلَائِکَتِکَ الْمُقَرَّبِينَ وَ أُولِی الْعَزْمِ مِنْ أَنْبِيَائِکَ الْمُرْسَـلِينَ وَ عِبَادِکَ الصَّالِحِينَ أَجْمَعِينَ وَ أَعْطِنِی سُؤْلِی فِی دُنْيَایَ وَ آخِرَتِی يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اللَّهُمَّ كُلَّمَا دَعَوْتُکَ لِنَفْسِـی لِعَاجِلِ الـدُّنْيَا وَ آجِلِ الْآخِرَهِ فَأَعْطِهِ جَمِيعَ أَهْلِی وَ إِخْوَانِی فِيکَ وَ جَمِيعَ شِـيعَهِ آلِ مُحَمَّدٍ الْمُسْتَضْـعَفِينَ فِی أَرْضِـکَ بَيْنَ عِبَـادِکَ الْخَـائِفِينَ مِنْـکَ الَّذِينَ صَبَرُوا عَلَى الْأَذَى وَ التَّکْـذِيبِ فِيکَ وَ فِی رَسُولِـکَ وَ أَهْـلِ بَيْتِهِ عليهم السـلام أَفْضَلَ مَا يَأْمُلُونَ وَ اكْفِهِمْ مَا أَهَمَّهُمْ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اللَّهُمَّ اجْزِهِمْ عَنَّا جَنَّاتِ النَّعِيمِ وَ اجْمَعْ بَيْنَنَا وَ بَيْنَهُمْ بِرَحْمَتِـکَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ: دُعَاءٌ آخَرُ زِيَادَهً فِی هَـذَا الـدُّعَاءِ- اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ تَوْفِيقَ أَهْلِ الْهُـدَى وَ أَعْمَالَ أَهْلِ التَّقْوَى وَ مُنَاصَـحَهَ أَهْلِ التَّوْبَهِ وَ عَزْمَ أَهْلِ الصَّبْرِ وَ حَذَرَ أَهْلِ الْخَشْيَهِ وَ طَلَبَ أَهْلِ الرَّغْبَهِ وَ عِرْفَانَ أَهْلِ الْعِلْمِ وَ فِقْهَ أَهْلِ الْوَرَعِ حَتَّى أَخَافَکَ اللَّهُمَّ مَخَافَهً تَحْجُزُنِی عَنْ مَعَاصِـيکَ وَ حَتَّى أَعْمَلَ بِطَاعَتِکَ عَمَلًا أَسْـتَحِقُّ بِهِ كَرِيمَ كَرَامَتِکَ وَ حَتَّى أُنَاصِحَکَ فِی التَّوْبَهِ خَوْفاً

لَکَ وَ حَتَّی أَخْلِصَ لَکَ فِی النَّصِیحَهِ حُبّاً لَکَ وَ حَتَّی أَتَوَکَّلَ عَلَیْکَ فِی الْأُمُورِ کُلِّهَا بِحُسْنِ ظَنِّی بِکَ سُبْحَانَ خَالِقِ النُّورِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ تَفَضَّلْ عَلَیَّ فِی أُمُورِی کُلِّهَا بِمَا لَا یَمْلِکُهُ غَیْرُکَ وَ لَا یَقِفُ عَلَیْهِ سِوَاکَ وَ اسْمَعْ نِدَائِی وَ أَجِبْ دُعَائِی وَ اجْعَلْهُ مِنْ شَأْنِکَ فَإِنَّهُ عَلَیْکَ یَسِیرٌ وَ هُوَ عِنْدِی عَظِیمٌ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ (۱).

الْمُتَهَجِّدُ،: فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الصَّلَاهِ عَقَّبْتَ بَعْدَهَا فَسَبَّحْتَ تَسْبِیحَ الزَّهْرَاءِ علیها السلام ثُمَّ تَدْعُو بِهَذَا الدُّعَاءِ- یَا مَنْ لَا تَخْفَی إِلَی آخِرِ الدُّعَاءَیْنِ (۲).

**[ترجمه]جمال: دعای پس از نماز جعفر علیه السلام و به نماز تسبیح شناخته شده است:

حسن بن قاسم عباسی گوید: نزد موسی بن جعفر علیه السلام رفتم درحالی که ایشان در هنگام بالا آمدن روز در روز جمعه نماز جعفر علیه السلام را به جا می‌آورد. پشت سر او نماز نخواندم تا اینکه نماز را به پایان برد سپس دستانش را رو به آسمان بلند کرد و فرمود:

«ای کسی که زبان‌ها بر او پوشیده نمی‌ماند و صداها بر او مشابه و نامعلوم نمی‌شود، و ای کسی که هر زمانی در کاری است، ای کسی که کاری او را از کاری باز نمی‌دارد، ای تدبیرکننده امور، ای کسی که هر که را در قبر است برمی‌انگیزی، ای کسی که استخوان‌ها را در حالی که پوسیده‌اند زنده می‌کنی، ای نیرومند ای کسی که دارای نیروی بسیاری، ای کسی که هر چه اراده کند انجام می‌دهد، ای کسی که بدون هیچ حسابی به هر که خواهد روزی می‌بخشد، ای روزی دهنده جنین و کودک خردسال، ای رحم کننده بر پیر سالخورده، و ای گردآورنده (اصلاح کننده) استخوان های شکسته، ای گیرنده آنان که از تو در گریزند، و ای هدف و غایت خواهندگان، ای کسی که آنچه در درون‌ها است و آنچه دل‌ها پنهان می‌دارد را می‌دانی.

ای ارباب ارباب‌ها، ای سرور سروران، ای خدای خدایان، ای جبار جباران، ای مالک دنیا و آخرت، ای کسی که آب را در گیاهان جاری می‌کنی و ای پدیدآورنده مزه میوه‌ها، از تو می‌خواهم با آن نامت که از عظمت برگرفتی و به حق عظمتت که از کبریای خود برگرفتی از تو مسألت دارم و به حق کبریائیت که آن را از کینونیت خود برگرفتی از تو مسألت دارم و به حق کینونتت که آن را از بخشش خود برگرفتی از تو مسألت دارم و به حق جودت که آن را از عزت خود برگرفتی از تو مسألت دارم و به حق عزتت که آن را از کرم خود برگرفتی از تو مسألت دارم و به حق کرمت که آن را از رحمت خود برگرفتی از تو مسألت دارم و به حق رحمتت که آن را از رأفت خود برگرفتی از تو مسألت دارم و به حق رأفتت که آن را از بردباری خود برگرفتی از تو مسألت دارم و به حق بردباریت که آن را از لطف خود برگرفتی از تو مسألت دارم و به حق لطفت که آن را از قدرت خود برگرفتی از تو مسألت دارم و به حق همه نام‌هایت، از تو مسألت دارم به حق اسم مسلّط و عزتمند و قادرت که بر هر کاری که می‌خواهی توانایی.

ای خداوندی که آسمان را بدون ستون برافراشتی و زمین را بدون تکیه‌گاه گستراندی و مخلوقات را بی آنکه به آنان نیاز داشته باشی، آفریدی جز اینکه احسان و نعمت‌های گوناگون را بر آنان افاضه کنی و حکمت خویش را آشکار کنی و قدرت خویش را بنمایانی. گواهی می‌دهم ای سرورم که تو با آفرینش آنان انس و الفت نگرفتی به سبب هراس از تنهایی‌ات، و برای هیچ یک از کارهایت از غیر خود یاری نگرفتی. از تو خواهانم به حق بی‌نیازی تو از مخلوقاتت و نیازمندی آنان به تو و فقر و

نیازمنـدی‌شان به تو، که بر محمد برگزیده‌ات از میان مخلوقات و اهل بیت مطهرش که امامان هدایت‌گرند درود بفرستی و در کار این بنده خوار و ذلیلت که در مقابل توست گشایش و راه گریزی قرار ده.

ای سرورم بر محمد و آل محمد درود بفرست و ترس و هراس از تو را در طول زندگیم به من روزی بده .

سرورم به بنده اسیرت که در مقابل توست رحم کن، سرورم به بنده‌ات که در گروِ عملش است رحم کن، ای سرورم بنده‌ات را که در دریـای گناهـان غرق شـده نجات بـده، ای سرورم به بنـده‌ات که به گناهش و به جسارتش در برابر تو اعتراف کرده رحـم بنمـا، ای سـرورم اگر به من رحم نکنی نـابودی و هلاـک بر وارد می‌شـود ای سـرورم. این جایگـاه شخصـی است که از مجازت تو به بخشـش تو پناه برده است، این جایگاه بینوای درمانـده است، این جایگاه تهیـدست بینوای ناچیز است که نیازمند مالك و خداوندی بخشنده و مهربان است، وای بر من چه بسیار که از آنچه از من خواسته شده، من غافل شدم.

ای سـرورم این جایگاه گناهکاری است که از مجازات تو به بخششت پناه برده، این جایگاه کسی است که چاره‌جویی‌اش قطع گردیـده و امیـدش ناکام شـده جز برای تو. این جایگاه رنـج دیده اسیر است، این جایگاه طرد شده آواره است. ای سـرورم از لغزش‌هایم درگذر ای درگذرنده از لغزش‌ها، ای سـرورم خواسـته‌ام را به من عطا کن. سـرورم به بدن ضـعیفم و پوست نازکم که هیـچ توانی در مقابل سوزش آتش دوزخ نـدارد، رحم کن. ای سـرورم به من رحم کن زیرا من بنده و فرزند بنده و فرزنده کنیز تو هسـتم، من در اختیار تو و در قبضه تو هسـتم، هیـچ توانی برای بیرون رفتن از سـلطنتت نـدارم. سـرورم چگونه می‌توانم نجـات یـابم درحـالی که نجـات و رسـتگاری جز نزد تو وجود نـدارد و چگونه به رحمت دست‌یابم درحالی که رحمت جز از جانب تو یافت نمی‌شود.

ای معبود پیـامبران و مولاـی پرهیزگـاران و ای پدیدآورنـده کرامـات فراوان، تو را قصـد کردم و حـاجتم را نزد تو آوردم و از اسـراف‌کـاری بر خودم نزد تو شـکایت بردم، و از تو یاری می‌جویم پس مرا یاری ده، و از آنچه در برابر تو جسارت کردم مرا نجات بده، ای سرورم. وای بر من کجا بگریزم از کسی که همه مخلوقات در قبضه قدرت او هستند، و موی جلوی پیشانی همه موجودات در دست اوست، ای سـرورم از تو به سوی گریختم و در مقابل تو ایستادم در حالی که به درگاه تو نیایش می‌کنم و به آنچه نزد توست امید دارم .

ای پروردگارم و سرورم حاجتی دارم که اگر روا سازی از آنچه منع ام کردی زیانی نخواهم برد و اگر آن حاجت روا نشود از حـاجت‌هـای روا شـده سودی نخواهم برد. از تو رهـایی از آتش دوزخ را خواسـتارم. سـرورم دانسـتم و یقین پیـدا کردم که تو معبود مخلوقـات هستی که هم نـام و شـریکی نـداری. ای سـرورم و من بنـده تو هسـتم و به وحـدانیت و وجود ربوبیت تو اقرار دارم، تو خداوندی هستی که مخلقولاتت را بدون هیچ الگو و نمونه‌ای و بدون هیچ رنج و سـختی آفریدی. تو معبودی و باطل کننـده هر معبود غیر از خودت هستی. از تو می‌خواهم بـا آن نـامت که مردگان را در محشـر گرد می‌آوری. ای خداونـدی که کسـی جز تو بر آن توانا نیست. از تو می‌خواهم با آن نامت که بدان استخوان‌های پوسیده را زنده می‌کنی مرا بیامرزی و به من رحم کنی و مرا سـلامت بـداری و به من اعطاء کنی آنچه که مرا در انـدوه افکند برایم کفایت فرما. گواهی می‌دهم که کسـی جز تو بر انجام آن توانا نیست.

ای کسی که اگر چیزی بخواهی اینگونه امر می‌کنی که باش پس بی‌درنگ موجود می‌شود. ای کسی که علمش همه چیز را فراگرفته و همه چیز را به شمارش درآوردی، از تو می‌خواهم که بر محمد درود بفرستی، هم او که بنده و فرستاده و پیامبر و ویژه و خالص و برگزیده و بهترین بندگانت و امین وحی و محرم راز، و فرستاده‌ات است که به سوی بندگانت فرستادی و او را رحمتی برای جهانیان، و نوری قرار دادی که مومنان از آن نور گرفتند، پس به پاداش فراوان تو مژده داد و از مجازات دردناک تو هشدار داد. پروردگارا به خاطر هر یک از فضیلت‌هایش و هر یک از نیکی‌هایش و هر یک از احوالش و هر یک از جایگاههایش بر او درود بفرست، درودی که با آن چهره‌اش را کرامت بخشی و مرتبه (والا) و مقام وسیله و رفعت و فضیلت را به او عطا فرما. پروردگارا در قیامت جایگاهش را والا گردان و اساس کار او را بزرگ بدار و مرتبه او را والا بگردان و شفاعت را در مورد امتش را قبول کن و خواسته‌اش را به او عطا کن و او را به بالاترین درجه فضیلت رفعت بخش.

پروردگارا بر اهل بیتش کسانی که پیشوایان هدایت، چراغ‌های ظلمت و امانت‌داران تو در میان مخلوقات و برگزیده‌هایت از میان بندگانت و حجت‌های تو در زمین، و مناره و روشنایی بخش در شهرهایت هستند، آنان که بر بلا و آزمایش تو صبور، و خواستار خشنودی تو بودند، به وعده تو وفا کردند و در مورد تو هیچ شک و شبهه‌ای به دل راه ندادند و از عبادت تو سرباز ... نزدند و اولیای تو و اولیا زاده‌های تو و گنجینه‌های علم تو هستند کسانی که آنان را کلیدهای هدایت و نورِ چراغ‌های ظلمت قرار دادی، درود و رحمت و خشنودی خود را بفرست.

پروردگارا بر محمد و آل محمد و بر مناره‌ات در میان بندگانت کسی که به اذن تو به سوی تو دعوت می‌کند و امر تو را به انجام می‌رساند و وظیفه فرستاده‌ات را انجام می‌دهد، بر او و آل او درود و سلام بفرست. پروردگارا هرگاه او را ظهور بخشیدی به وعده‌ای که به او دادی وفا کن و یارانش را به سوی او پیش ببر و او را یاری ده و یاورانش را نیرومند بگردان و او را به بهترین خواسته و آرزویش برسان، خواسته‌اش را به او عطا فرما و به واسطه او محمد و اهل بیتش را نو بگردان و آنان را تجدید فرما پس از خواری و زبونی که بعد از پیامبرت بر آنان نازل شد، پس کشته و آواره و سرگردان هرسان شدند و احساس امنیت و آرامش نمی‌کردند و در کنار تو برای طلب خشنودی و طاعت تو آزار و اذیت دیدند و مورد تکذیب واقع شدند. پس در راه تو در برابر آنچه بدیشان رسید، صبر پیشه کردند و به آن راضی شدند و در همه آنچه بر آنان وارد شده و آنچه به آنان داده شد، تسلیم و فرمانبردار تو شدند.

پروردگارا با امر خود فرج قائمشان را تعجیل بفرما و او را یاری کن و با او دینت را که تغییر کرده و دگرگون شده یاری بفرما. و با او آنچه از دینت را که از بین رفته و پس از پیامبرت صلی الله علیه و آله و سلم دگرگون شده، تجدید و نو بگردان. پروردگارا بر همه پیامبران و فرستادگانی که از جانب تو هدایت را (بر مردم) ابلاغ کردند و با فرمانبرداری با تو عهد بستند، درود بفرست. پروردگارا بر آنان و بر ارواح و اجسادشان درود و سلام و رحمت و برکات بفرست. پروردگارا بر محمد و بر فرشتگان مقرّبت و پیامبران اولی‌العزم فرستاده شده‌ات و بر همه بندگان صالحت درود بفرست و در دنیا و آخرتم خواسته‌ام را به من عطا کن ای مهربان‌ترین مهربانان .

پروردگارا هرچه را که از تو برای خودم در دنیای کنونی و آخرت آینده درخواست کردم، به همه خانواده‌ام و برادران دینی‌ام و همه شیعیان آل محمد عطا بفرما؛ کسانی که در زمین تو میان بندگانت مستعضعف شدند، و از تو ترس داشتند، کسانی که

بر آزار و تکـذیبی که در بـاره تو و فرسـتاده‌ات و اهل بیتش علیهم السـلام روا داشـتند، صبر پیشه کردنـد به بیشتر از آنچه امید داشـتند. و آنچه که آنـان را در انـدوه افکنـد برایشان کفایت فرما ای مهربان‌ترین مهربانان. پروردگارا ایشان را از طرف ما جزا بده و ما را با آنان (در روز قیامت) با رحمت خود گردآور ای ارحم الراحمین.»

دعای دیگر به عنوان زیادتی در این دعا:

«پروردگـارا توفیق اهل هـدایت، و اعمال اهل پرهیزگاری، و نصیحت‌گویی‌های اهل توبه، و عزم و پایـداری اهل شـکیبایی، و برحذر بودن اهل ترس، و خواسـته مشتاقان، و شناخت عالمان و درک پرهیزگاران را از تو خواستارم تا از تو هراس داشته باشم پروردگـارا ترس و هراسـی که مرا از گناهـان بـازدارد، و برای طـاعت تو عمل کنم عملی که به واسـطه آن شایسـتگی کرامت بزرگ تـو را بـدست آورم، و از ترس تـو، خـود را برای توبه پـاک کنم، و از روی محبت به تو خود را برای نصیحت خـالص گردانم، و بـا حسن نیتم به تو در همه کارهـا بر تو توکـل نمـایم. پـاک و منزه است خداونـدی که خـالق نور است پاک و منزه است خداوند و حمد و ستایش مخصوص اوست.

پروردگارا بر محمد و آل محمد درود بفرست و با آنچه که کسـی جز تو در اختیار ندارد و به جز تو کسی بر آن آگاه نیست، در همه اموراتم بر من فضل و منّت بِنه، و ندایم را گوش کن و دعایم را اجابت فرما و آن را از جمله کارهایت قرار ده چرا که آن برای تو آسان، و در نزد من بسیار بزرگ است ای مهربان‌ترین مهربانان. - . جمال الاسبوع : -

مصباح المتهجد: هنگامی که نماز را به پایان بردی پس از آن برای دعا و راز و نیاز می‌نشینی و تسبیح فاطمه زهرا علیها السلام را می‌گویی سپس این دعا را می‌خوانی:«یَا مَنْ لَا تَخْفَى» ای کسـی که پوشیده نیستی ... تا پایان دو دعا.» - . مصباح المتهجد : ۲۱۳ _ ۲۱۷ -

**[ترجمه]

بیان

بعظمتک أی عظمه صـفاتک التی اشـتققتها من کبریائک أی عظمه ذاتک فإنها راجعه إلیها و عینها و الکبریاء الذاتیه مشتقه من کینـونته و وجـوده الـذی هـو عین ذاته إذ وجـوب الوجود مسـتتبع لجمیع الکمالاـت و لمـا کـان وجوب الوجود مسـتتبعا لوجود الممکنات فکأنه مشتق من جوده و کونه فیاضا علی الإطلاق.

و یحتمـل أن یکون المراد بالاشـتقاق الإظهـار و الإـبراز بمعنی أظهرت عظمه صـفاتک من کبریـاء ذاتـک و کبریـاء ذاتـک من وجوب وجودک و وجوب وجودک من جودک الفـائض علی الممکنـات و کـذا سائر الفقرات و الأظهر أن هـذه من مکنونات الأسرار و لا تصل عقولنا إلیها.

و العـانی الأسـیر و المحبوس و الطرد الإبعاد و التشـرید التفریق حاجتی أی أسأل حاجتی أو أطلبها و جمله أسألک فکاک رقبتی بیـان لهـذه الجمله و یحتمـل أن یکون حـاجتی مفعول أسألک قـدم للتخصـیص فیکون فکاک بیانا لحاجتی أو معمولا لمقـدر و

مناصحه أهل التوبه أى لله و لرسوله و حججه عليهم السلام و أنفسهم و سائر المؤمنين.

قال فى النهايه فيه إن الدين النصيحه لله و لرسوله و لكتابه و لأئمه المسلمين

۱- ۱. جمال الأسبوع:

۲- ۲. مصباح المتهجد ص ۲۱۳- ۲۱۷.

و عـامتهم النصـيحه كلمه يعـبر بهـا عن جمله هی إراده الخير للمنصوح له و ليس يمكن أن يعـبر عن هـذا المعنى بكلمه واحـده تجمع معناه غيرها و أصل النصح فى اللغه الخلوص يقال نصـحته و نصـحت له و معنى نصيحه الله نصيحه الاعتقاد فی وحدانيته و إخلاص النيه فی عبادته و النصـيحه لكتاب الله هو التصديق به و العمل بما فيه و نصـيحه رسول الله صـلى الله عليه و آله التصديق بنبوته و رسـالته و الانقيـاد لمـا أمر به و نهى عنه و نصـيحه الأـئمه أن يطيعهم و نصـيحه عامه المسـلمين إرشادهم إلى مصالحهم انتهى.

أهل الرغبه أى إلى ثواب الآخره و الدرجات العاليه.

**[ترجمه]«بعظمتـك» يعنى عظمت صـفات خود. «التى اشـتققتها من كبريائک» يعنى عظمت ذاتت زيرا آن، به عظمت برمی... گردد و عين آن است، و كبريـاى ذاتى از كينونت و وجودش كه عين ذاتش است گرفته شـده است، چرا كه وجوب وجود در پى دارد همـه كمالاـت را و از آنجـايى كـه وجـوب الوجـود در پى دارد وجـود ممكنـات را گـويى از جـود و بخشــش او و بخشند گی او به طور مطلق، گرفته شده است.

و احتمـال دارد مقصـود از اشـتقاق، آشـكار و ابراز كردن باشـد بـه اين معنى كه: عظمت صـفاتت را از كبريـاى ذاتت آشـكار نمودى و كبريـاى ذاتت از وجوب وجود توست و وجوب وجود تو از جود و بخشـش توست كه بر ممكنـات جـارى كردى. و ديگر عبـارات نيز بر همين منـوال است. و وجه آشـكار اين است كه اين، از رازهـاى پنهـانى است و خردهـاى مـا به درک آن نمی‌رسد.

«العـانى» اسير و دربنـد را گوينـد. و «الطرد» به معنـاى دور كردن است، و «التشـريد» به معناى جـدايى افكنـدن است. «حاجتى» حـاجتم را مسألت دارم يـا آن را مى‌خواهم. و جمله «اسئلك فكاك رقبتى» بيان براى اين جمله است و احتمال دارد «حاجتى» مفعول «اسألك» باشد كه به جهت تخصيص مقدم شده است، كه در اين صورت «فكاك» بيانى براى «حاجتى» باشد، يا مفعول براى فعلى مقدّر باشد. و «مناصحهٔ اهل التوبه» يعنى براى خداوند و براى فرستاده‌اش و براى حجت‌هاى او عليهم السلام و خودشان و ديگر مومنان.

در النهايـهٔ در باره اين عبارت گويـد: همانا دين، نصـيحت و موعظه براى خـدا و براى فرسـتاده‌اش و براى كتاب او و براى ائمه مسلمين و عموم مسلمين است. «النصيحهٔ» كلمه‌اى است كه با آن از يک جمله تعبير مى‌شود و آن اراده خير براى كسى كه پند داده مى‌شود. و امكـان نـدارد بتوان بـا يـک كلمه از اين معنا تعبير نمود كه معناى آن را جمع كرده باشـد. و اصل «النصـح» در لغت به معنـاى خلوص است. گفته مى‌شود: نصـحته و نصـحت له. و معنـاى نصـيحت خداونـد، خلوص اعتقاد در وحـدانيت، و خالص گردانيـدن نيت در عبادتش است و نصـيحت از كتاب خداونـد، تصديق آن و عمل به آنچه در اين كتاب آمده است. و نصيحت رسول خـدا صـلى الله عليه و سـلم، تصـديق نبوّت و رسـالت ايشان و فرمانبردارى از آنچه دسـتور داده و از آنچه نهى فرموده است. و نصـيحت ائمه اين است كه از آنـان اطـاعت شود و نصـيحت عموم مسـلمين راهنمـايى آنـان به منافعشان است. پايان نقل قول.

«اهل الرغبهٔ» يعنى كسانى كه به پاداش آخرت و درجات والا اشتياق و رغبت دارند.

**[ترجمه]

«۴»

الْمُتَهَجِّدُ(۱)، وَ الْجَمَالُ، وَ الْبَلَدُ، وَ الْجُنَّهُ، [جُنَّهُ الْأَمَانِ] رَوَی الْمُفَضَّلُ بْنُ عُمَرَ قَالَ: رَأَیْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یُصَلِّی صَلَاهَ جَعْفَرٍ وَ رَفَعَ یَدَیْهِ وَ دَعَا بِهَذَا الدُّعَاءِ- یَا رَبِّ یَا رَبِّ حَتَّی انْقَطَعَ النَّفَسُ یَا رَبَّاهْ یَا رَبَّاهْ حَتَّی انْقَطَعَ النَّفَسُ رَبِّ رَبِّ حَتَّی انْقَطَعَ النَّفَسُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ حَتَّی انْقَطَعَ النَّفَسُ یَا رَحِیمُ یَا رَحِیمُ حَتَّی انْقَطَعَ النَّفَسُ یَا رَحْمَانُ یَا رَحْمَانُ سَبْعَ مَرَّاتٍ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ سَبْعَ مَرَّاتٍ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَفْتَتِحُ الْقَوْلَ بِحَمْدِکَ وَ أَنْطِقُ بِالثَّنَاءِ عَلَیْکَ وَ أُمَجِّدُکَ وَ لَا غَایَهَ لِمَدْحِکَ وَ أُثْنِی عَلَیْکَ وَ مَنْ یَبْلُغُ غَایَهَ ثَنَائِکَ وَ أَمَدَ مَجْدِکَ وَ أَنَّی لِخَلِیقَتِکَ کُنْهُ مَعْرِفَهِ مَجْدِکَ وَ أَیُّ زَمَنٍ لَمْ تَکُنْ مَمْدُوحاً بِفَضْلِکَ مَوْصُوفاً بِمَجْدِکَ عَوَّاداً عَلَی الْمُذْنِبِینَ الْمُؤْمِنِینَ بِحِلْمِکَ تَخَلَّفَ سُکَّانُ أَرْضِکَ عَنْ طَاعَتِکَ فَکُنْتَ عَلَیْهِمْ عَطُوفاً بِجُودِکَ جَوَاداً بِفَضْلِکَ عَوَّاداً بِکَرَمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَنَّانُ ذُو الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ- وَ قَالَ لِی یَا مُفَضَّلُ إِذَا کَانَتْ لَکَ حَاجَهٌ مُهِمَّهٌ فَصَلِّ هَذِهِ الصَّلَاهَ وَ ادْعُ بِهَذَا الدُّعَاءِ وَ سَلْ حَوَائِجَکَ یَقْضِ اللَّهُ حَاجَتَکَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ بِهِ الثِّقَهُ(۲).

ص: ۲۰۰

۱- ۱. مصباح المتهجد ص ۲۱۷.

۲- ۲. جمال الأسبوع ص البلد الأمین ص ۱۵۰.

**[ترجمه]مصباح المتهجد - . مصباح المتهجّد : ۲۱۷ - و جمال الاسبوع و بلد امین و جنة الامان: مفضل بن عمر گوید: امام صادق علیه السلام را دیدم که نماز جعفر را به جا می‌آورد و دستانش را بلند کرده و این دعا را می‌خواند: یَا رَبِّ یَا رَبِّ ای پروردگارم ای پروردگارم تا نفَس قطع شود، یَا رَبَّاهْ یَا رَبَّاهْ ای پروردگارم تا نفَس قطع شود، رَبِّ رَبِّ ای پروردگارم ای پروردگارم تا نفس قطع شود، یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ خداوندا خداوندا تا نفس قطع شود، یَا رَحِیمُ یَا رَحِیمُ ای بخشنده ای بخشنده تا نفسم قطع شود، یا رحمان یا رحمان هفت مرتبه، یا ارحم الراحمین یا ارحم الراحمین هفت مرتبه.

سپس فرمود: «پروردگارا من سخن را با حمد و سپاس تو آغاز می‌کنم و با ستایش تو لب به سخن می‌گشایم و تو را بزرگ می‌دارم درحالی که هیچ پایانی برای مدح تو نیست. و تو را ثنا می‌گویم و چه کسی می‌تواند به نهایت ثنای تو و پایان مجد و بزرگی تو برسد. و مخلوقات تو چگونه می‌توانند به کُنه بزرگی و شکوه تو پی‌ببرند، و چه زمانی است که تو با فضل و بخشش مدح و ستایش نشده بودی و به شکوه و بزرگی وصف نشده بودی و با بردباری‌ات نسبت به مومنان گناهکار نیکوکار نباشی. ساکنان زمینت از اطاعت تو سر باز زدند، اما تو با جود خود نسبت بدان‌ها مهربان و دلسوز بودی و با فضل و بخشش خود، بخشنده بودی و با کرم خود نیکوکار بودی، ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست تو بسیار نعمت‌بخشی و صاحب شکوه و بزرگی هستی.»

و به من فرمود: ای مفضّل هرگاه حاجت مهمی داشتی، این نماز را به جای گذار و این دعا را بخوان و حاجت‌هایت را درخواست کن که خداوند ان شاء الله حاجتت را برآورد می‌کند و اعتماد و اطمینان فقط به خداوند است. - . جمال الاسبوع ، بلد امین : ۱۵۰ -

**[ترجمه]

«۵»

الْمُتَهَجِّدُ(۱)، وَ الْجَمَالُ،: دُعَاءٌ آخَرُ بَعْدَ هَذِهِ الصَّلَاهِ سُبْحَانَ مَنْ لَبِسَ الْعِزَّ وَ تَرَدَّی بِهِ سُبْحَانَ مَنْ تَعَطَّفَ بِالْمَجْدِ وَ تَکَرَّمَ بِهِ سُبْحَانَ مَنْ لَا یَنْبَغِی التَّسْبِیحُ إِلَّا لَهُ جَلَّ جَلَالُهُ سُبْحَانَ مَنْ أَحْصَی کُلَّ شَیْ ءٍ بِعِلْمِهِ وَ خَلَقَهُ بِقُدْرَتِهِ سُبْحَانَ ذِی الْمَنِّ وَ النِّعَمِ سُبْحَانَ ذِی الْقُدْرَهِ وَ الْکَرَمِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِمَعَاقِدِ الْعِزِّ مِنْ عَرْشِکَ وَ مُنْتَهَی الرَّحْمَهِ مِنْ کِتَابِکَ وَ بِاسْمِکَ الْأَعْظَمِ وَ کَلِمَاتِکَ التَّامَّاتِ الَّتِی تَمَّتْ صِدْقاً وَ عَدْلًا أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الطَّیِّبِینَ الطَّاهِرِینَ وَ أَنْ تَجْمَعَ لِی خَیْرَ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ بَعْدَ عُمُرٍ طَوِیلٍ اللَّهُمَّ أَنْتَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ الْعَلِیُّ الْعَظِیمُ الْخَالِقُ الرَّازِقُ الْمُحْیِی الْمُمِیتُ الْبَدِی ءُ الْبَدِیعُ لَکَ الْکَرَمُ وَ لَکَ الْمَجْدُ وَ لَکَ الْمَنُّ وَ لَکَ الْجُودُ وَ لَکَ الْأَمْرُ وَحْدَکَ لَا شَرِیکَ لَکَ یَا وَاحِدُ یَا أَحَدُ یَا صَمَدُ یَا مَنْ لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ- وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ یَا أَهْلَ التَّقْوَی وَ أَهْلَ الْمَغْفِرَهِ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ یَا عَفُوُّ یَا غَفُورُ یَا وَدُودُ یَا شَکُورُ أَنْتَ أَبَرُّ بِی مِنْ أَبِی وَ أُمِّی وَ أَرْحَمُ بِی مِنْ نَفْسِی وَ مِنَ النَّاسِ أَجْمَعِینَ یَا کَرِیمُ یَا جَوَادُ اللَّهُمَّ إِنِّی صَلَّیْتُ هَذِهِ الصَّلَاهَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِکَ وَ طَلَبَ نَائِلِکَ وَ مَعْرُوفِکَ وَ رَجَاءَ رِفْدِکَ وَ جَائِزَتِکَ وَ عَظِیمِ عَفْوِکَ وَ قَدِیمِ غُفْرَانِکَ اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ارْفَعْهَا لِی فِی عِلِّیِّینَ وَ تَقَبَّلْهَا مِنِّی وَ اجْعَلْ نَائِلَکَ وَ مَعْرُوفَکَ وَ رَجَاءَ مَا أَرْجُو مِنْکَ فَکَاکَ رَقَبَتِی مِنَ النَّارِ وَ الْفَوْزَ بِالْجَنَّهِ وَ مَا جَمَعَتْ مِنْ أَنْوَاعِ النَّعِیمِ وَ مِنْ حُسْنِ الْحُورِ الْعِینِ وَ اجْعَلْ جَائِزَتِی مِنْکَ الْعِتْقَ مِنَ النَّارِ وَ غُفْرَانَ ذُنُوبِی وَ ذُنُوبَ وَالِدَیَّ وَ مَا وَلَدَا وَ جَمِیعِ إِخْوَانِی وَ أَخَوَاتِیَ الْمُؤْمِنِینَ وَ

الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَ الْأَمْوَاتِ وَ أَنْ تَسْتَجِيبَ دُعَائِي وَ ارْحَمْ صَرْخَتِي وَ نِدَائِي وَ لَا تَرُدَّنِي خَائِباً خَاسِراً وَ اقْلِبْنِي مُنْجِحاً مُفْلِحاً مَرْحُوماً مُسْتَجَاباً دُعَائِي مَغْفُوراً لِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

يَا عَظِيمُ يَا عَظِيمُ يَا عَظِيمُ قَدْ عَظُمَ الذَّنْبُ مِنْ عَبْدِكَ فَلْيَحْسُنِ الْعَفْوُ مِنْكَ يَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَهِ يَا بَاسِطَ الْيَدَيْنِ بِالرَّحْمَهِ يَا نَفَّاحاً بِالْخَيْرَاتِ

۱- ۱. مصباح المتهجد ص ۲۱۸.

يَا مُعْطِيَ الْمَسْئُولَاتِ يَا فَكَّاكَ الرِّقَابِ مِنَ النَّارِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ فُكَّ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَ أَعْطِنِي سُؤْلِي وَ اسْتَجِبْ دُعَائِي وَ ارْحَمْ صَرْخَتِي وَ تَضَرُّعِي وَ نِدَائِي وَ اقْضِ لِي حَوَائِجِي كُلَّهَا لِدُنْيَايَ وَ آخِرَتِي وَ دِينِي مَا ذَكَرْتُ مِنْهَا وَ مَا لَمْ أَذْكُرْ وَ اجْعَلْ فِي ذَلِكَ الْخِيَرَةَ وَ لَا تَرُدَّنِي خَائِباً خَاسِراً وَ اقْلِبْنِي مُفْلِحاً مُنْجِحاً مُسْتَجَاباً لِي دُعَائِي مَغْفُوراً لِي مَرْحُوماً يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ يَا مُحَمَّدُ يَا أَبَا الْقَاسِمِ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا عَلِيُّ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَنَا عَبْدُكُمَا وَ مَوْلَاكُمَا غَيْرُ مُسْتَنْكِفٍ وَ لَا مُسْتَكْبِرٍ بَلْ خَاضِعٌ ذَلِيلٌ عَبْدٌ مُقِرٌّ مُتَمَسِّكٌ بِحَبْلِكُمَا مُعْتَصِمٌ مِنْ ذُنُوبِي بِوَلَايَتِكُمَا أَتَضَرَّعُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِكُمَا وَ أَتَوَسَّلُ إِلَى اللَّهِ بِكُمَا وَ أُقَدِّمُكُمَا بَيْنَ حَوَائِجِي إِلَى اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ فَاشْفَعَا لِي فِي فَكَاكِ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَ غُفْرَانِ ذُنُوبِي وَ إِجَابَةِ دُعَائِي اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ تَقَبَّلْ دُعَائِي وَ اغْفِرْ لِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ دُعَاءٌ آخَرُ عَقِيبَهَا يَا نُورِي فِي كُلِّ ظُلْمَةٍ وَ يَا أُنْسِي فِي كُلِّ وَحْشَةٍ وَ يَا ثِقَتِي فِي كُلِّ شِدَّةٍ وَ يَا رَجَائِي فِي كُلِّ كُرْبَةٍ وَ يَا دَلِيلِي فِي الضَّلَالَةِ إِذَا انْقَطَعَتْ دَلَالَةُ الْأَدِلَّاءِ فَإِنَّ دَلَالَتَكَ لَا تَنْقَطِعُ عِنْدَ كُلِّ خَيْرٍ وَ لَا يَضِلُّ مَنْ هَدَيْتَ أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَأَسْبَغْتَ وَ رَزَقْتَنِي فَوَفَّرْتَ وَ عَوَّدْتَنِي فَأَحْسَنْتَ وَ أَعْطَيْتَنِي فَأَجْزَلْتَ بِلَا اسْتِحْقَاقٍ مِنِّي لِذَلِكَ بِفِعْلٍ وَ لَكِنِ ابْتِدَاءً مِنْكَ بِكَرَمِكَ وَ جُودِكَ وَ أَنْفَقْتُ رِزْقَكَ فِي مَعَاصِيكَ وَ تَقَوَّيْتُ بِنِعْمَتِكَ عَلَى سَخَطِكَ وَ أَفْنَيْتُ عُمُرِي فِيمَا لَا تُحِبُّ وَ لَمْ يَمْنَعْكَ جُرْأَتِي عَلَيْكَ وَ رُكُوبِي مَا نَهَيْتَنِي عَنْهُ وَ دُخُولِي فِيمَا حَرَّمْتَ عَلَيَّ أَنْ عُدْتَ عَلَيَّ بِفَضْلِكَ وَ أَظْهَرْتَ مِنِّي الْجَمِيلَ وَ سَتَرْتَ عَلَيَّ الْقَبِيحَ وَ لَمْ يَمْنَعْنِي عَوْدُكَ عَلَيَّ بِفَضْلِكَ أَنْ عُدْتُ فِي مَعَاصِيكَ فَأَنْتَ الْعَوَّادُ بِالْفَضْلِ وَ أَنَا الْعَوَّادُ بِالْمَعَاصِي فَيَا أَكْرَمَ مَنْ أُقِرَّ لَهُ بِذَنْبٍ وَ أَعَزَّ مَنْ خُضِعَ لَهُ بِذُلٍّ لِكَرَمِكَ أَقْرَرْتُ بِذَنْبِي وَ لِعِزِّكَ خَضَعْتُ بِذُلِّي فَمَا أَنْتَ صَانِعٌ بِي فِي كَرَمِكَ بِإِقْرَارِي بِذَنْبِي وَ عِزِّكَ وَ خُضُوعِي

بِذُلِّی صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ افْعَلْ بِی مَا أَنْتَ أَهْلُهُ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ (۱).

**[ترجمه]مصباح المتهجّد - . مصباح المتهجد : ۲۱۸ - جمال الاسبوع: دعای دیگری بعد از این نماز:

«منزه است خداونـدی جامه عزّت بر تن کرده و و آن را ردای خویش قرار داده، منزه است خداونـدی که مجد و بزرگی را ردا و لبـاس خـود قرار داده،و کرمش را بـا آن اظهـار کرد منزه است خداونـدی که تسبیـح و تنزیه جز برای او سـزا نیست،جلال و عظمتش عظیـم اسـت، منزه است خداونـدی که علمش همه چیز و قـدرت او مخلوقـاتش را فراگرفته است. منزه است خـداوند صـاحب منّت و نعمت، منزه است خداونـد صـاحب قـدرت و بزرگی. خداونـدا از تو مسألت دارم به عظمت آن جایگـاه‌هـا از عرشت که عظمت و عزت بستگی به آن دارد، و به حق منتهـای رحمتت از کتـابت و به اسم اعظمت و به حقّ کلمـات تامّه‌ات که از نظر صـدق و عـدالت کامل شـده است، که بر محمـد و خانـدان پاک و مطهر محمد درود بفرستی و از تو می‌خواهم که خیر و خوبی دنیا و آخرت را پس از عمری طولانی برای من گردآوری.

خداونـدا، همانا معبودی جز تو نیست که زنده و پاینده و بلندمرتبه و بزرگ و آفریننده و روزی دهنده و زنده کننده و میراننده و آغازکننـده و نو آفرین هستی. بزرگواری مخصوص توست، و فضل و منّت فقط برای توست و بخشـش برای توست، و امر و دستور تنها برای توست. یکتایی و شریکی برای تو نیست. ای یگانه، ای بی همتا، ای بی نیاز، ای کسی که نه زاده ای و نه زاده شـده ای و هیچ کس همتای تو نیست. ای خداوندی که سـزاواری از تو پروا کنند و ای خدایی که شایسـته بخشـیدن گناهانی، ای مهربان‌ترین مهربانان، ای بخشـنده، ای آمرزنده، ای بسیار مهربان، ای بسیار سپاس‌گذار، تو از پدرم و مادرم به من مهربان... تری و از خودم و همه مردم به من مهربان‌تری.

ای بزرگـوار ای بخشـنده من این نمـاز را برای طلب رضـایت و طلب جـایزه و نیکی تو، و به امیـد عطـا و پـاداش تو و بخشـش بزرگ و آمرزش دیرینه تو به جای آوردم. خداونـدا پس بر محمـد و آل محمد درود بفرست و نمازم را برایم تا علیون بالا ببر و آن را از من بپذیر و عطا و نیکی و امید آنچه که از تو امید داشتم را رهاییم از آتش دوزخ، و کامیابی به بهشت و نعمت‌های متنوعِ گردآمـده در آن و زنان زیبای بهشتی قرار بده. و پاداشم را از تو آزادشدن از آتش و آمرزش گناهان من و گناهان پدر و مـادرم و تمام فرزنـدان آن‌ها و همه برادران و خواهران ایمان‌دار و مسـلمانم، مرده‌ها و زنـده‌های آنان قرار بـده. و از تو می... خواهم که دعایم را اجابت فرمایی و به فریاد و نـدایم رحم کنی و مرا ناامیـد و زیان‌مند ردّ نکنی و در حالی مرا بازگردانی که پیروزمند و رستگار و مورد رحم قرار گرفته باشم و دعایم اجابت شده، و خودم آمرزیده شده باشم ای مهربان‌ترین مهربانان.

ای بزرگ ای بزرگ ای بزرگ گنـاه بنـده‌ات بزرگ شـد، پس عفـو و گـذشت از جـانب تـو نیکو می‌شود، ای نیکو گذشـت کننده، ای گسترنده آمرزش، ای کسـی که دو دسـتت را به رحمت گشاده‌ای، ای کسی که از خیر و خوبی بسیار عطا می‌کند، ای اعطا کننـده خواسته‌ها، ای آزاد کننـده جان‌ها از آتش، بر محمـد و آل محمـد درود بفرست و مرا از آتش رهایی بخش و خواسته‌ام را به من عطا کن و دعایم را اجابت فرما و به فریاد و تضـرع و نـدا کردنم (در حضور تو) رحم کن، و همه حاجت... هـای دنیا و آخرت و دینم را برطرف بنما، آنچه که بیان کردم و آنچه که ذکر نکردم، و در آن برایم خیر و خوبی قرار بـده، و مرا ناامیـد و زیان‌منـد ردّ نکن و مرا در حالی بازگردان که رسـتگار و پیروزمنـد شـده، و دعایم اجابت شـده و خودم آمرزیـده مورد رحم قرار گرفته باشم ای مهربان‌ترین مهربانان.

ای محمد ای ابوالقاسم ای رسول خدا، ای علی ای امیرالمومنین! من بنده و برده شما هستم درحالی که نه إبایی و نه تکبری از این ندارم، بلکه فروتن و زبون، همچون بنده‌ای که اقرار می‌کند و به ریسمان شما چنگ می‌زنم و با ولایت شما از گناهانم خودداری می‌کنم و به واسطه شما به سوی خداوند نیایش می‌کنم و با شما به خداوند متوسل می‌شوم و شما را میان درخواست نیازهایم از خداوند مقدم می‌دارم، پس برای رهاییم از آتش و آمرزش گناهانم و اجابت شدن دعایم، مرا شفاعت کنید. خداوندا پس بر محمد و آل محمد درود بفرست و دعایم را بپذیر و مرا بیامرز ای مهربان‌ترین مهربانان.»

دعای دیگر بعد از آن دعا: «ای نور من در هر تاریکی و ای وسیله انس من در هر وحشت و هراس، و ای معتمد من در هر سختی، و ای امید من در هر اندوه، و ای راهنمایم در هر گمراهی، توئی راهنمای من آنگاه که راهنمائی راهنمایان پایان پذیرد زیرا راهنمائی تو در هر خیری بریده نشود و هر که را تو راهنمائی کنی گمراه نگردد، به من نعمت دادی و فراوان دادی، و روزی دادی و به تمام و کمال دادی، و یاریم دادی و کفایت فرمودی، و عطا کردی و کامل دادی بی آنکه من سزاوار آن باشم بواسطه کاری که از من سرزده باشد، ولی تو بدان آغاز کردی به خاطر کرم و جود خودت، و من روزی تو را در راه گناهان خرج کردم و من به کمک نعمت‌های تو بر نافرمانیت نیرو گرفتم، و عمرم را در آنچه تو دوست نداری تباه کردم، و بی پروائی من بر تو و ارتکاب آنچه ممنوع کرده بودی و ورود من در آنچه بر من حرام کرده بودی جلوگیر تو نشد از اینکه به فضل خودت بازهم به من عطا کنی، و زیبایی‌ام را آشکار کرده و زشتی‌هایم را پنهان نمایی، و بازگشتت با فضل خودت بر من، مانع بازگشت من به معصیت تو نشد، پس تو بسیار بازگشت کننده از روی فضل هستی و من بسیار بازگشت کننده به گناهان.

پس ای کریم‌ترین کسی که در برابرش به گناه اعتراف شده و ای عزیزترین کسی که به ذلت در برابرش فروتنی شود، بخاطر کرم تو است که من اعتراف به گناه خود کنم، و به خاطر عزت تو است که به خواری فروتنی کنم، پس تو در مقام کرم خود و اقرار من به گناهم با من چه خواهی کرد، و در مقام عزتت با فروتنی من به خواری با من چه خواهی کرد؟ بر محمد و آل محمد درود بفرست و با من کن آنچه تو شایسته آنی، ای مهربان‌ترین مهربانان.»

**[ترجمه]

بیان

قال فی النهایه فیه سبحان من تعطف بالعز أی تردی به العطاف و المعطف الرداء و قد تعطف به و اعتطف و تعطفه و اعتطفه و سمی عطافا لوقوعه علی عطفی الرجل و هما ناحیتا عنقه و التعطف فی حق الله تعالی مجاز یراد به الاتصاف کان العز شمله شمول الرداء انتهی.

و یحتمل أن یکون من التعطف بمعنی الشفقه یقال تعطف علیه أی أشفق و المعنی أشفق علی عباده بسبب عزه و غلبته علیهم کما أن معنی تکرم أنه أظهر کرمه بسبب ذلک و التکرم أیضا التنزه و هو أیضا مناسب و المن النعمه و الکرم علو الذات و الجود.

و قال فی النهایه فی حدیث الدعاء أسألک بمعاقد العز من عرشک أی بالخصال التی استحق بها العرش العز و بمواقع انعقادها منه و حقیقه معناه بعز عرشک انتهی.

و منتهی الرحمه من کتابک أی أسألک بحق نهایه رحمتک التی أثبتها فی کتابک اللوح أو القرآن و یحتمل أن تکون من بیانیه و کلماتک التامات أی صفاتک الکامله من العلم و القدره و الإراده و غیرهما مما لا یحصی و لا یعلمه إلا أنت أو تقدیراتک أو إرادتک التامات التی إذا أردت شیئا تقول له کن فیکون أو أنبیائک و أوصیائهم أو علومک التی فی القرآن کذا ذکره الوالد ره.

و النائل العطاء کالرفد بالکسر و ارفعها لی فی علیین أی أثبتها لی هناک مع عمل الأبرار کما قال سبحانه کَلَّا إِنَّ کِتابَ الْأَبْرارِ لَفِی عِلِّیِّینَ (۲) و قال الجوهری نفحه بشی ء أی أعطاه یقال لا تزال لفلان نفحات من المعروف و قال أحسبنی الشی ء أی کفانی أحسبته و حسبته بالتشدید أی أعطیته ما یرضیه و تقول أعطی فأحسب أی أکثر.

ص: ۲۰۳

۱- ۱. جمال الأسبوع:

۲- ۲. المطففین ص ۱۸.

**[ترجمه]در النهایة گوید: «سبحان من تعطّف بالعزّ» یعنی «تردّی به العطاف» (با عزّت جامه بر تن کرد) و المعطف به معنای پالتو و لباس است. و قد تعطّف به و اعتطف و تعطّفه و اعتطفه، و از این جهت عطاف نامیده می‌شود که بر دو طرف مرد می... افتد و عطف دو طرف گردن شخص است. و استعمال «التعطف» (جامه بر تن کردن) برای خداوند مجازی است که مقصود از آن متصف شدن است، گویی عزت، او را همانند لباسی فرا گرفته است. پایان نقل قول.

و احتمال دارد از «التعطف» به معنای دلسوزی و مهربانی باشد. گویند: تعطّف علیه: یعنی بر او مهربانی و نرمی کرد و معنی آن بدین گونه است که: خداوند به سبب عزّت و چیرگی بر بندگانش، نسبت به آنان مهربانی و دلسوزی می کند، همانطور که معنای «تکرّم» این است که خداوند به سبب آن کرم و بزرگواریش را آشکار کرده است و «التکرّم» نیز به معنای پیراسته بودن است و آن نیز با سیاق حدیث مناسبت دارد. و «المنّ» به معنای نعمت، و «الکرم» به معنای بلندمرتبگی ذات و بخشش است.

در النهایة در باره حدیث این دعا گوید: «أسألک بمعاقد العز من عرشک» یعنی با آن خصلت‌هایی که عرش بدان شایسته عزت شده و جایگاه‌هایی که عزت بدان جا بسته است و حقیقت معنایش اینگونه است: به حق عزّت عرشت. پایان نقل قول.

«و منتهی الرحمة من کتابک» یعنی به حقّ نهایت رحمتت که در کتابت لوح محفوظ یا قرآن ثبت نمودی، از تو مسألت دارم. و ممکن است «من» بیانیه باشد. «و کلماتک التامّات» یعنی صفات کامل تو از جمله علم و قدرت و اراده و غیر آن‌ها که به شمارش نیاید و کسی جز تو آن را نمی‌داند. یا قضا و قدرهای تو، یا اراده کامل تو که هرگاه چیزی را اراده کنی به آن گویی: باش پس بی‌درنگ موجود می‌شود. یا مقصود پیامبرانت یا اوصیای آنان یا علوم تو که در قرآن است، باشد. الوالد رحمه الله اینگونه آن را بیان نموده است.

«النائل» به مانند «الرفد» با کسره، به معنای عطا و بخشش است. «ارفعها فی علیین» یعنی آن را برای من در آنجا به همراه عمل نیکوکاران ثبت بگردان همانطور که خداوند می‌فرماید: «كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ» - . مطففین/ ۱۸ - { نه چنین است، در حقیقت، کتاب نیکان در «علّیون» است.} و جوهری گوید: «نفحه بشیء» یعنی چیزی را به او داد. گفته می‌شود: «لا تزال لفلان نفحات من المعروف» یعنی: فلانی پیوسته بخشش‌هایی از نیکی دارد. و گوید: «أحسبنی الشیء» یعنی آن چیز مرا کفایت کرد. «أحسبته، و حسّبته» با تشدید یعنی چیزی به او بخشیدم که او را خشنود ساخت و می گویی: «أعطی فأحسب» یعنی بسیار بخشید.

**[ترجمه]

«۶»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام: قَدِمَ جَعْفَرُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام فَتَلَقَّاهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ قَبَّلَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ فَلَمَّا جَلَسَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لَهُ أَ لَا أُعْطِيكَ أَ لَا أَمْنَحُكَ أَ لَا أَحْبُوكَ قَالَ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ تُصَلِّي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ سُورَةَ الْحَمْدِ وَ سُورَةً ثُمَّ تَقُولُ- سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ- خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً ثُمَّ تَرْكَعُ فَتَقُولُ هَذَا التَّسْبِيحَ عَشْراً ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ فَتَقُولُ عَشْرَ مَرَّاتٍ ثُمَّ

تَسْجُدُ فَتَقُولُ عَشْرَ مَرَّاتٍ ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ فَتَقُولُ عَشْرَ مَرَّاتٍ ثُمَّ تَقُومُ إِلَى الرَّكْعَهِ الثَّانِيَهِ فَتَفْعَلُ مِثْلَ ذَلِكَ فَذَلِكَ خَمْسٌ وَ سَبْعُونَ مَرَّهً فِي كُلِّ رَكْعَهٍ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَهَا كُلَّ يَوْمٍ فَافْعَلْ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَفِي كُلِّ جُمْعَهٍ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَفِي كُلِّ شَهْرٍ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَفِي كُلِّ سَنَهٍ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَفِي عُمُرِكَ مَرَّهً فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ غَفَرَ اللَّهُ ذَنْبَكَ صَغِيرَهُ وَ كَبِيرَهُ قَدِيمَهُ وَ حَدِيثَهُ خَطَاهُ وَ عَمْدَهُ.

قَالَ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الْأَشْعَثِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عِمْرَانَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي مَعْشَرٍ الْمَدَنِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِجَعْفَرٍ علیه السلام مِثْلَ ذَلِكَ.

وَ قَالَ ابْنُ عِمْرَانَ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِسْرَائِيلَ عَنْ مُوسَى بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ أَبَانٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ لِلْعَبَّاسِ مِثْلَهُ (۱).

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی بن جعفر از پدرانش علیهم السلام از علی علیه السلام روایت می کند که فرمود: وقتی جعفر بن أبی طالب به مدینه آمد، رسول خدا صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم به استقبال او رفت و پیشانی او را بوسید. وقتی نشستند، رسول خدا به جعفر فرمود: آیا نمی خواهی به تو عطیّه و هدیه و بخششی عطا نمایم؟ جعفر گفت: بسیار دوست می دارم، ای رسول خدا. رسول اکرم فرمود: چهار رکعت نماز بخوان، که در هر رکعت پس از تکبیر سوره حمد و یک سوره قرائت شود، سپس پانزده بار بگو: سبحان اللَّه و الحمد للَّه و لا إله إلّا اللَّه و اللَّه اکبر، بعد به رکوع رفته و همین تسبیح را ده بار می گویی وسپس سرت را بلند کرده و ده بار می گویی سپس به سجده می‌روی و ده بار می گویی سپس سرت را بلند کرده و ده بار می... گویی سپس برای رکعت دوم برمی‌خیزی و آن را به همین ترتیب انجام می‌دهی. و آن تسبیح‌ها در هر رکعت هفتاد و پنج تسبیح می‌شود.

اگر توانستی این نماز را هر روز، و اگر نتوانستی هر جمعه، و اگر نتوانستی هر ماه، و اگر نتوانستی هر سال، و اگر نتوانستی در عمر خود یک بار این نماز را بخوان. اگر این نماز را خواندی، خداوند گناهان بزرگ و کوچک، قدیم و جدید و گناه عمدی و اشتباهی تو را می بخشد.

محمد بن کعب گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم مانند آن را به جعفر علیه السلام گفت .

ابن عباس روایت می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم مثل آن را به عباس گفت. - . نوادر راوندی : ۲۸ _ ۲۹ -

**[ترجمه]

«۷»

ثَوَابُ الْأَعْمَالِ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي الْبِلَادِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ علیه السلام أَيُّ شَيْ ءٍ لِمَنْ صَلَّى صَلَاهَ جَعْفَرٍ قَالَ لَوْ كَانَ عَلَيْهِ مِثْلُ رَمْلِ عَالِجٍ وَ زَبَدِ الْبَحْرِ ذُنُوباً لَغَفَرَهَا اللَّهُ قُلْتُ هَذِهِ لَنَا قَالَ فَلِمَنْ هِيَ إِلَّا لَكُمْ خَاصَّهً قَالَ قُلْتُ فَأَيَّ شَيْ ءٍ يَقْرَأُ فِيهَا أَعْتَرِضُ الْقُرْآنَ قَالَ لَا اقْرَأْ فِيهَا إِذا زُلْزِلَتِ وَ إِذا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ-

وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ(۲).

ص: ۲۰۴

۱- ۱. نوادر الراوندیّ: ۲۸- ۲۹.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۶۳ تحقیق الغفاری.

**[ترجمه]ثواب الاعمال: ابراهیم بن ابی بلاد گوید: پاداش کسی که نماز جعفر بخواند چیست؟ فرمود: اگر گناهان او به اندازه توده های شن و کفهای روی دریا باشد خدا آنها را می آمرزد. گفتم: آیا این مخصوص ما شیعیان است؟ فرمود: پس مخصوص چه کسی است؟ فقط مخصوص شماست. گفتم: در این نماز چه سوره ای از قرآن قرائت شود آیا از هر جایی از قرآن خواستم می‌توانم بخوانم؟ فرمود: نه، در این نماز «اذا زلزلت» و «اذا جاء نصر اللّه» و «انّا انزلناه فی لیله القدر» و «قل هو اللّه احد» را بخوان. - . ثواب الاعمال : ۶۳ -

**[ترجمه]

بيان

قیل إن رمل عالج جبال متواصله یتصل أعلاها بالدهناء بقرب الیمامه و أسفلها بنجد و قیل عالج محیط بأکثر أرض العرب قوله أعترض القرآن أی أقرأ من أی موضع منه اتفق قال فی المغرب استعرض الناس الخوارج و اعترضوهم إذا خرجوا لا یبالون من قتلوا و منه قوله إذا دخل المسلم مدینه من مدائن المشرکین فلا بأس أن یعترضوا من لقوا أی یأخذوا فیها من غیر أن یمیزوا من هو و من أین هو.

**[ترجمه]گفته شده «رمل عالج» رشته کوهایی است که قله آن به دهناء در نزدیکی یمامه و دامنه آن به نجد متصل می‌گردد و گفته شده «عالج» بیشتر سرزمین عرب را احاطه کرده است. سخن ایشان «اعترض القرآن» یعنی آیا از هر جایی از قرآن شد می‌توانم بخوانم؟ در المغرب گوید: مردم جلوی خوارج را گرفتند و به آنان اعتراض کردند که چون خروج کنند اهمیتی نمی‌دهند که چه کسی را به قتل می‌رسانند. و از همین است این سخنش که هرگاه مسلمانان وارد یکی از شهرهای مشرکان شوند اشکالی ندارد که «یعترضوا من لقوا» یعنی هر کسی را بگیرند بدون آنکه تشخیص بدهند که او کیست و از کجاست؟

**[ترجمه]

«۸»

الْمُتَهَجِّدُ، إِذَا کَانَ فِی آخِرِ سَجْدَهٍ مِنَ الرَّکْعَهِ الرَّابِعَهِ یَعْنِی فِی صَلَاهِ جَعْفَرٍ قَالَ بَعْدَ التَّسْبِیحِ- سُبْحَانَ مَنْ لَبِسَ الْعِزَّ وَ الْوَقَارَ سُبْحَانَ مَنْ تَعَطَّفَ بِالْمَجْدِ وَ تَکَرَّمَ بِهِ سُبْحَانَ مَنْ لَا یَنْبَغِی التَّسْبِیحُ إِلَّا لَهُ سُبْحَانَ مَنْ أَحْصَی کُلَّ شَیْ ءٍ عِلْمُهُ سُبْحَانَ ذِی الْمَنِّ وَ النِّعَمِ سُبْحَانَ ذِی الْقُدْرَهِ وَ الْکَرَمِ سُبْحَانَ ذِی الْعِزَّهِ وَ الْفَضْلِ سُبْحَانَ ذِی الْقُوَّهِ وَ الطَّوْلِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِمَعَاقِدِ الْعِزِّ مِنْ عَرْشِکَ وَ مُنْتَهَی الرَّحْمَهِ مِنْ کِتَابِکَ وَ بِاسْمِکَ الْأَعْظَمِ وَ کَلِمَاتِکَ التَّامَّهِ الَّتِی تَمَّتْ صِدْقاً وَ عَدْلًا أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَیْتِهِ- وَ أَنْ تَفْعَلَ بِی کَذَا وَ کَذَا(۱).

**[ترجمه]مصباح المتجهد: هنگامی که در سجده آخر رکعت چهارم بودی یعنی نماز جعفر، پس از تسبیح می گویی: «منزه است خدائی که جامه عزّت و وقار را به بر کرده و منزه است خدائی که مجد و بزرگی را ردای خویش فرموده ، منزه است خدائی که تسبیح و تنزیه جز برای او سزا نیست، منزه است خدایی که علمش فراگیر همه چیز است، منزه است خداوند صاحب

منّت و نعمت است، منزه است خداونـدی که صـاحب قـدرت و کرامت است، منزه است خداونـدی که صـاحب عزّت و فضـل است، منزه است خداونـدی که صـاحب قوّت و بخشـش است. از تو درخواست می کنم به عظمت آن جایگـاه‌ها از عرشت که عظمت و عزّت بسـته بـدان جا است و به حقّ منتهای رحمتت از کتابت و به اسم اعظمت که بالاترین است، و بحقّ کلمات تامّه ات که از نظر صدق و عدالت کامل گشته که بر محمّد و آل او درود فرستی و با من چنین و چنان کنی.» - . مصباح المتهجد : ۲۱۲ -

**[ترجمه]

«۹»

الْكَافِي، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ ذَكَرَهُ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِی سَعِيدٍ الْمَدَائِنِيِّ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَ لَا أُعَلِّمُكَ شَيْئاً تَقُولُهُ فِی صَلَاهِ جَعْفَرٍ علیه السلام فَقُلْتُ بَلَی فَقَالَ إِذَا كُنْتَ فِی آخِرِ سَجْدَهٍ مِنَ الْأَرْبَعِ رَكَعَاتٍ فَقُلْ إِذَا فَرَغْتَ مِنْ تَسْبِيحِكَ- سُبْحَانَ مَنْ لَبِسَ الْعِزَّ وَ الْوَقَارَ- إِلَی قَوْلِهِ سُبْحَانَ ذِی الْقُدْرَهِ وَ الْأَمْرِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُكَ إِلَی آخِرِ الدُّعَاءِ(۲).

**[ترجمه]کافی: ابوسعید مـداینی گویـد: امام صادق علیه السـلام به من فرمود: آیا چیزی به تو نیاموزم که در نماز جعفر علیه السـلام بگـویی؟ گفتم: بله. پس فرمـود: وقـتی در آخرین سـجده از چهـار رکعت نمـاز بودی، پس از آنکه تسبیـح را به پایـان بردی، بگو: «سبحان من لبس العزّ و الوقار» تا این فرموده ایشان: «سبحان ذی القدرهٔ و الامر اللهم انی اسئلک» تا پایان دعا. - . کافی ۳ : ۴۶۷ -

**[ترجمه]

«۱۰»

الْإِحْتِجَاجُ، بِإِسْنَادِهِ إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْيَرِيِّ: أَنَّهُ كَتَبَ إِلَی الْحُجَّهِ الْقَائِمِ علیه السلام يَسْأَلُهُ عَنْ صَلَاهِ جَعْفَرِ بْنِ أَبِی طَالِبٍ- فِی أَیِّ أَوْقَاتِهَا أَفْضَلُ أَنْ تُصَلَّی فِيهِ وَ هَلْ فِيهَا قُنُوتٌ وَ إِنْ كَانَ فَفِی أَیِّ رَكْعَهٍ مِنْهَا فَأَجَابَ علیه السلام أَفْضَلُ أَوْقَاتِهَا صَدْرُ النَّهَارِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَهِ ثُمَّ فِی أَیِّ الْأَيَّامِ شِئْتَ

۱- ۱. مصباح المتهجد: ۲۱۲.

۲- ۲. الکافی ج ۳ ص ۴۶۷.

وَ أَيِّ وَقْتٍ صَلَّيْتَهَا مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ فَهُوَ جَائِزٌ وَ الْقُنُوتُ فِيهَا مَرَّتَانِ فِي الثَّانِيَهِ قَبْلَ الرُّكُوعِ وَ فِي الرَّابِعَهِ بَعْدَ الرُّكُوعِ وَ سَأَلَهُ عَنْ صَلَاهِ الْجَعْفَرِ إِذَا سَهَا عَنِ التَّسْبِيحِ فِي قِيَامٍ أَوْ قُعُودٍ أَوْ رُكُوعٍ أَوْ سُجُودٍ وَ ذَكَرَهُ فِي حَالَهٍ أُخْرَى قَدْ صَارَ فِيهَا مِنْ هَذِهِ الصَّلَاهِ هَلْ يُعِيدُ مَا

فَاتَهُ مِنْ ذَلِكَ التَّسْبِيحِ فِي الْحَالَهِ الَّتِي ذَكَرَهَا أَمْ يَتَجَاوَزُ فِي صَلَاتِهِ فَأَجَابَ عليه السلام إِذَا سَهَا فِي حَالَهٍ مِنْ ذَلِكَ ثُمَّ ذَكَرَ فِي حَالَهٍ أُخْرَى قَضَى مَا فَاتَهُ فِي الْحَالَهِ الَّتِي ذَكَرَ وَ سَأَلَهُ عَنْ صَلَاهِ جَعْفَرٍ فِي السَّفَرِ هَلْ يَجُوزُ أَنْ تُصَلَّى أَمْ لَا فَأَجَابَ عليه السلام يَجُوزُ ذَلِكَ (۱).

**[ترجمه]احتجاج: با اسنادش تا محمد بن عبدالله بن جعفر حمیری که روایت می‌کند که برای حجت قائم علیه السلام نوشت و سؤال از نماز جعفر بن أبی طالب نمود که آن در کدام وقت أفضل است و آنچه در آن نماز خوانده شود کدام بهتر است و آیا در آن نماز قنوت هست یا نه و اگر قنوت هست در کدام رکعت این نماز است؟

پس امام علیه السلام اینگونه جواب داد: بهترین وقت برای این نماز، ابتدای روز جمعه است و اگر روز جمعه میسّر نباشد هر روز از أيّام در هر وقت از أوقات که خواهد خواه در شب و خواه در روز، گزاردن این نماز رواست و در این نماز دو مرتبه قنوت است در رکعت دوّم قنوت آن پیش از رکوع است و در رکعت چهارم بعد از رکوع.

و در باره نماز جعفر پرسید هر گاه کسی در قیام یا قعود یا رکوع یا سجود، گفتن این تسبیح را فراموش کند، در حالت دیگرِ این نماز، به خاطرش رسد آیا این تسبیح را در حالتی که متذکّر آن می‌شود اعاده نماید یا آنکه نمازش را ادامه دهد و آن تسبیح را نگوید؟

امام این گونه جواب داد: هر گاه چیزی از آن را در حالتی سهو کند و در حالت دیگر به خاطرش رسد، تسبیح را در حالت یادآوری آن قضا کند .

و از ایشان در باره نماز جعفر در سفر پرسید که آیا جایز است خوانده شود یا نه؟ امام علیه السلام جواب داد: آن جایز است. - . احتجاج : ۲۷۵ -

**[ترجمه]

بيان

ما ورد من قضاء التسبيحات لمن نسيها عند ذكرها لم أر من تعرض له و لا بأس بالعمل بهذه الروايه المعتبره مع تأيده بما سيأتي في فقه الرضا و قال في الذكرى و تصلي يعني صلاه جعفر سفرا و حضرا و يجوز في المحمل مسافرا و قال في المنتهى

رَوَى الشَّيْخُ فِي الصَّحِيحِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سُلَيْمَانَ (۲) قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى الرَّجُلِ الصَّالِحِ عليه السلام مَا تَقُولُ فِي صَلَاهِ التَّسْبِيحِ فِي الْمَحْمِلِ فَكَتَبَ إِذَا كُنْتَ مُسَافِراً فَصَلِّ.

**[ترجمه]آنچه در باره قضای تسبیح‌ها در هنگام به یاد آوردن، برای کسی که آن را فراموش کرده، آمده است، کسی را

ندیده‌ام که بدان پرداخته باشد و باکی نیست که به این روایت معتبر عمل شود؛ بعلاوه آنچه در فقه رضا

علیه السلام خواهد آمده آن را تأیید می کند و در الذکری گوید: و در حالت اقامت و در سفر نماز می گزاری یعنی نماز جعفر. و جایز است مسافر در کجاوه آن را به جای آورد و در المنتهی گوید: شیخ در حدیث صحیح از علی بن سلیمان روایت می... کند - . التهذیب ۱ : ۳۴۰ - که گوید: برای مرد صالح ـ امام موسی کاظم ـ علیه السلام نوشتم که در باره نماز تسبیح در کجاوه چه می‌فرمایید؟ پس برایم نوشت که هرگاه مسافر بودی نماز را به جای آور.

**[ترجمه]

أقول

الأولی العمل بمفهوم الروایه کما یظهر من الفاضلین العمل به و إن أمکن العمل بعموم الأخبار الوارده بجواز فعل النافله سفرا و حضرا علی الراحله بل ماشیا و حمل هذا علی الفضل.

**[ترجمه]شایسته‌تر این است که به مفهوم روایت عمل شود همانطور که از دو فاضل، عمل کردن بدان آشکار می گردد و اگرچه می‌توان به عموم اخبار وارده مبنی بر جایز بودن انجام نافله در سفر و در حال اقامت و حَضَر بر روی مرکب یا حتی پیاده، عمل نمود و این را بر فضیلت داشتن حمل کرد.

**[ترجمه]

«۱۱»

الْهِدَایَهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: لَمَّا قَدِمَ جَعْفَرُ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام مِنَ الْحَبَشَهِ کَانَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله قَدْ فَتَحَ خَیْبَرَ فَلَمَّا دَخَلَ إِلَیْهِ قَامَ إِلَیْهِ وَ اسْتَقْبَلَهُ وَ قَبَّلَ مَا بَیْنَ عَیْنَیْهِ ثُمَّ قَالَ مَا أَدْرِی بِأَیِّهِمَا أَنَا أَشَدُّ فَرَحاً- بِفَتْحِ خَیْبَرَ أَمْ بِقُدُومِ جَعْفَرٍ ثُمَّ قَالَ یَا جَعْفَرُ أَ لَا أَحْبُوکَ أَ لَا أُعْطِیکَ أَ لَا أَمْنَحُکَ قَالَ بَلَی یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ صَلِّ أَرْبَعَ رَکَعَاتٍ فِی

ص: ۲۰۶

۱- ۱. الاحتجاج: ۲۷۵.

۲- ۲. التهذیب ج ۱ ص ۳۴۰.

كُلِّ يَوْمٍ فَإِنْ لَمْ تُطِقْ فَفِى كُلِّ شَهْرٍ فَإِنْ لَمْ تُطِقْ فَفِى كُلِّ سَنَهٍ فَإِنْ لَمْ تُطِقْ فَفِى كُلِّ عُمُرِكَ مَرَّهً فَإِنَّكَ إِنْ صَلَّيْتَهَا مَحَا اللَّهُ ذُنُوبَكَ وَ لَوْ كَانَتْ مِثْلَ رَمْلِ عَالِجٍ وَ زَبَدِ الْبَحْرِ فَقِيلَ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَمَنْ صَلَّى هَذِهِ الصَّلَاهَ لَهُ مِنَ الثَّوَابِ مَا لِجَعْفَرٍ قَالَ نَعَمْ وَ صِفَتُهَا أَنْ تُسَبِّحَ فِى قِيَامِكَ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً بَعْدَ الْقِرَاءَهِ تَقُولُ- سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ إِذَا رَكَعْتَ قُلْتَهَا عَشْراً فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ مِنَ الرُّكُوعِ قُلْتَهَا عَشْراً فَإِذَا سَجَدْتَ قُلْتَهَا عَشْراً فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ قُلْتَهَا عَشْراً فَإِذَا سَجَدْتَ قُلْتَهَا عَشْراً فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ مِنَ السَّجْدَهِ قُلْتَهَا عَشْراً ثُمَّ نَهَضْتَ إِلَى الثَّانِيَهِ بِغَيْرِ تَكْبِيرٍ فَصَلَّيْتَهَا مِثْلَ مَا وَصَفْتُ وَ تَقْنُتُ فِى الثَّانِيَهِ قَبْلَ الرُّكُوعِ وَ بَعْدَ التَّسْبِيحِ وَ تَتَشَهَّدُ وَ تُسَلِّمُ ثُمَّ تَقُومُ فَتُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ مِثْلَهُمَا وَ قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام إِنْ كُنْتَ مُسْتَعْجِلًا فَصَلِّهَا مُجَرَّدَهً ثُمَّ اقْضِ التَّسْبِيحَ وَ رُوِىَ أَنَّهُ قَالَ إِنْ شِئْتَ حَسَبْتَهَا مِنْ نَوَافِلِ اللَّيْلِ وَ إِنْ شِئْتَ حَسَبْتَهَا مِنْ نَوَافِلِ النَّهَارِ يُحْسَبُ لَكَ فِى نَوَافِلِكَ وَ تُحْسَبُ لَكَ فِى صَلَاهِ جَعْفَرٍ عليه السلام وَ جُمْلَهُ التَّسْبِيحِ فِيهَا أَلْفٌ وَ مِائَتَا تَسْبِيحَهٍ فِى كُلِّ رَكْعَهٍ ثَلَاثُمِائَهِ تَسْبِيحَهٍ وَ تَقُولُ فِى آخِرِ كُلِّ رَكْعَهٍ مِنْ صَلَاهِ جَعْفَرٍ عليه السلام يَا مَنْ لَبِسَ الْعِزَّ وَ الْوَقَارَ يَا مَنْ تَعَطَّفَ بِالْمَجْدِ وَ تَكَرَّمَ بِهِ يَا مَنْ لَا يَنْبَغِى التَّسْبِيحُ إِلَّا لَهُ يَا مَنْ أَحْصَى كُلَّ شَىْ ءٍ عِلْمُهُ يَا ذَا النِّعْمَهِ وَ الطَّوْلِ يَا ذَا الْمَنِّ وَ الْفَضْلِ يَا ذَا الْقُدْرَهِ وَ الْكَرَمِ أَسْأَلُكَ بِمَعَاقِدِ الْعِزِّ مِنْ عَرْشِكَ وَ مُنْتَهَى الرَّحْمَهِ مِنْ كِتَابِكَ وَ بِاسْمِكَ الْأَعْظَمِ الْأَعْلَى وَ كَلِمَاتِكَ التَّامَّاتِ أَنْ تُصَلِّىَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَفْعَلَ بِى كَذَا وَ كَذَا- وَ تَقْرَأُ فِى صَلَاهِ جَعْفَرٍ فِى أَوَّلِ الرَّكْعَهِ الْحَمْدَ وَ وَ الْعَادِيَاتِ وَ فِى الثَّانِيَهِ الْحَمْدَ وَ إِذا زُلْزِلَتِ وَ فِى الثَّالِثَهِ الْحَمْدَ وَ إِذا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ- وَ فِى الرَّابِعَهِ الْحَمْدَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ إِنْ شِئْتَ صَلَّيْتَهَا كُلَّهَا بِالْحَمْدِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ(۱).

۱- ۱. الهدایه: ۳۶- ۳۷.

الْكَافِي، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ: تَقُولُ فِي آخِرِ رَكْعَةٍ مِنْ صَلَاةِ جَعْفَرٍ- يَا مَنْ لَبِسَ الْعِزَّ وَ الْوَقَارَ إِلَى آخِرِ الدُّعَاءِ(۱).

**[ترجمه]هدایهٔ: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی جعفر بن أبی طالب از حبشه به مدینه آمد، پیامبر خیبر را فتح کرده بود وقتی به حضور رسول خدا صلّی اللّٰه علیه و آله و سلّم وارد شد، به سوی او برخواست و رو به او کرد و بین دو چشمش را بوسید و آن حضرت فرمود: نمی دانم از کدام‌یک از این دو حادثه خوشحال باشم؟ به پیروزی خویش در جنگ خیبر؟ یا از آمدن پسر عمویم جعفر بن أبی طالب؟ سپس فرمود: آیا نمی خواهی به تو عطیّه و هدیه و بخششی عطا نمایم؟ جعفر گفت: البته، ای رسول خدا. حضرت رسول خدا فرمود: در هر روز چهار رکعت نماز بخوان، و اگر نتوانستی هر ماه، و اگر نتوانستی هر سال، و اگر نتوانستی در عمر خود یک بار این نماز را بخوان. اگر این نماز را خواندی، خداوند گناهان تو را محو می کند حتی اگر به اندازه توده‌های شن و کف دریاها باشد .

پس به پیامبر عرض شد: ای رسول خدا! هر کس این نماز را به جای آورد پاداش او به اندازه پاداش جعفر است. فرمود: آری.

کیفیت این نماز به این صورت است که در قیام، پس از قرائت سوره پانزده بار تسبیح می گویی، و این تسبیح را خواهی گفت: «سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر» و وقتی به رکوع رفتی ده بار آن را می گویی، و چون از سرت را از رکوع برداشتی ده بار آن را می گویی، و چون به سجده رفتی ده بار آن را می گویی و چون سر از سجده برداشتی ده بار آن را می... گویی و هنگامی که برای رکعت دوم بدون گفتن تکبیر برخاستی، رکعت دوم را نیز همانطوری که بیان کردم، می‌خوانی و در رکعت دوم پیش از رکوع و پس از تسبیح قنوت می‌خوانی و تشهد را خوانده و سلام نماز را می‌دهی سپس برخاسته و دو رکعت دیگر مانند آن دو رکعت به جای می‌آوری.

و امام صادق علیه السلام فرمود: اگر عجله داشتی؛ آن نماز را بدون تسبیح بخوان سپس بعدا تسبیح را قضا کن.

و روایت شده که ایشان فرمود: اگر خواستی آن را از جمله نوافل شب به شمار آور و اگر خواستی آن را از جمله نوافل روز به حساب آور. این نماز برای تو در نماز نافله و در نماز جعفر علیه السلام به حساب می‌آید و کل تسبیح‌هایی که در این نماز گفته می‌شود هزار و دویست تسبیح است که در هر رکعت سیصد تسبیح می‌باشد.

و در پایان هر رکعت می گویی: «ای خدائی که جامه عزّت و وقار را بر تن کرده ای و ای خدائی که مجد و بزرگی را ردای خویش فرموده ای، ای خدائی که تسبیح و تنزیه جز برای او سزا نیست، ای آنکه علمش فراگیر همه چیز است، ای آنکه نعمت‌ها و احسان‌ها همگی از تو است ای خدائی که بر بندگان منّت نهاده ای و مورد تفضّلشان قرار داده ای، ای خدائی که قدرت و کرم از آن توست و قادر و مکرّم تنها توئی، از تو درخواست می کنم به عظمت آن جایگاه‌ها از عرشت که عظمت و عزّت بسته بدان جا است و به حقّ منتهای رحمتت از کتابت و به اسم اعظمت، و به حقّ کلمات تامّه ات که بر محمّد و آل او درود فرستی و برای من چنین و چنان کنی.» و در نماز جعفر در رکعت اول سوره حمد و سوره عادیات را می‌خوانی و در رکعت دوم سوره حمد و سوره اذا زلزلت، و در رکعت سوم سوره حمد و سوره اذا جاء نصر الله، و در رکعت چهارم سوره حمد و سوره قل هو الله احد را می‌خوانی و اگر خواستی کل رکعت‌های نماز را با قرائت سوره حمد و سوره قل هو الله احد به

جای می‌آوری.» - . هدایة : ۳۶ _ ۳۷ -

کـافی: ابن محبوب از امـام صـادق علیه السـلام روایت می‌کنـد که فرمود: در آخرین رکعت نماز جعفر می‌گویی: «یَا مَنْ لَبِسَ الْعِزَّ وَ الْوَقَارَ»ای کسی که لباس عزت و وقار بر تن کرده‌ای، تا آخر دعا . - . کافی ۳ : ۴۶۶ -

**[ترجمه]

«۱۲»

أَرْبَعِینُ الشَّهِیدِ، بِإِسْنَادِهِ عَنِ السَّیِّدِ الْمُرْتَضَی عَنِ الشَّیْخِ الْمُفِیدِ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ الشَّیْبَانِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ بُطَّهَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِیِّ عَنْ فَضَالَهَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ ابْنِ بِسْطَامَ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ علیه السلام فَأَتَی رَجُلٌ فَقَالَ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنِّی رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَبَلِ وَ رُبَّمَا لَقِیتُ رَجُلًا مِنْ إِخْوَانِی فَالْتَزَمْتُهُ فَیَعِیبُ عَلَیَّ بَعْضُ النَّاسِ وَ یَقُولُونَ هَذِهِ مِنْ فِعْلِ الْأَعَاجِمِ وَ أَهْلِ الشِّرْکِ فَقَالَ علیه السلام وَ لِمَ ذَاکَ فَقَدِ الْتَزَمَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله جَعْفَراً وَ قَبَّلَ بَیْنَ عَیْنَیْهِ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ کَیْفَ هَذَا فَقَالَ إِنَّهُ یَوْمَ افْتَتَحَ خَیْبَرَ أَتَاهُ بَشِیرٌ فَقَالَ هَذَا جَعْفَرٌ قَدْ جَاءَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِأَیِّهِمَا أَنَا أَشَدُّ فَرَحاً بِقُدُومِ جَعْفَرٍ أَوْ بِفَتْحِ خَیْبَرَ فَلَمْ یَلْبَثْ أَنْ قَدِمَ جَعْفَرٌ فَالْتَزَمَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ قَبَّلَ مَا بَیْنَ عَیْنَیْهِ وَ جَلَسَ النَّاسِ کَأَنَّمَا عَلَی رُءُوسِهِمُ الطَّیْرُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ابْتِدَاءً مِنْهُ یَا جَعْفَرُ قَالَ لَبَّیْکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَ لَا أَمْنَحُکَ أَ لَا أَحْبُوکَ أَ لَا أُعْطِیکَ فَقَالَ لَهُ جَعْفَرٌ بَلَی یَا رَسُولَ اللَّهِ فَظَنَّ النَّاسُ أَنَّهُ سَیُعْطِیهِ ذَهَباً أَوْ فِضَّهً فَقَالَ إِنِّی أُعْطِیکَ شَیْئاً إِنْ أَنْتَ صَنَعْتَهُ کُلَّ یَوْمٍ کَانَ خَیْراً لَکَ مِنَ الدُّنْیَا وَ مَا فِیهَا وَ إِنْ أَنْتَ صَنَعْتَهُ بَیْنَ کُلِّ یَوْمَیْنِ غُفِرَ لَکَ مَا بَیْنَهُمَا أَوْ کُلَّ جُمْعَهٍ أَوْ کُلَّ شَهْرٍ أَوْ کُلَّ سَنَهٍ غُفِرَ لَکَ مَا بَیْنَهُمَا قَالَ ثُمَّ قَالَ صَلِّ أَرْبَعَ رَکَعَاتٍ تُکَبِّرُ ثُمَّ تَقْرَأُ فَإِذَا فَرَغْتَ قُلْتَ- سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً فَإِذَا رَکَعْتَ قُلْتَهَا عَشْراً فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَکَ قُلْتَهَا عَشْراً فَإِذَا سَجَدْتَ قُلْتَهَا عَشْراً وَ إِذَا رَفَعْتَ رَأْسَکَ قُلْتَهَا عَشْراً وَ إِذَا سَجَدْتَ قُلْتَهَا عَشْراً وَ إِذَا رَفَعْتَ رَأْسَکَ قُلْتَهَا عَشْراً وَ أَنْتَ قَاعِدٌ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ

ص: ۲۰۸

۱- ۱. الکافی ج ۳ ص ۴۶۶- ۴۶۷.

فَذَلِکَ خَمْسٌ وَ سَبْعُونَ تَسْبِیحَهً فِی کُلِّ رَکْعَهٍ فَذَلِکَ ثَلَاثُمِائَهِ تَسْبِیحَهٍ فِی أَرْبَعِ رَکَعَاتٍ فَقَالَ لَهُ أَ بِاللَّیْلِ أُصَلِّیهَا أَمْ بِالنَّهَارِ فَقَالَ لَا وَ لَکِنْ تُصَلِّیهَا مِنْ صَلَاتِکَ الَّتِی کُنْتَ تُصَلِّی قَبْلَ ذَلِکَ (۱).

**[ترجمه]اربعین شهید: ابن بسطام گوید: من در نزد امام صادق علیه السّلام بودم، مردی پیش آن حضرت آمد و گفت: فدایت گردم، من مردی از اهل کوهستانم. گاهی مردی از برادران [دینی ام] را ملاقات نموده و دست به گردنش انداخته و او را در آغوش می کشم؛ بعضی از مردم مرا سرزنش کرده و گویند: این کار عجم‌ها و مشرکین است. امام صادق علیه السّلام فرمود: چرا سرزنش می کنند؟ رسول خدا صلّی اللَّه علیه و آله جعفر بن ابی طالب را کنار خود جا داد و در آغوش کشید و میان دو چشمش را بوسید. مرد کوهستانی گفت: چگونه بوده؟ امام علیه السّلام فرمود: روزی که خیبر فتح گردید، مژده رسان پیش پیامبر آمد و گفت: این جعفر است که آمده است. پیامبر اکرم فرمود: نمی دانم به کدامیک از این دو خوشحال‌ترم، به آمدن جعفر، یا به فتح خیبر؟ درنگ نکرد که جعفر جلو بیاید، آن حضرت او را در آغوش کشید و میان دو چشمش را بوسید، مردم نشستند، گویی که پرنده بر سرشان نشسته است _ میخکوب شدند _ .

رسول اکرم صلّی اللَّه علیه و آله بی مقدمه فرمود: ای جعفر! گفت: لبّیک یا رسول اللَّه فرمود: آیا جایزه ای به تو ندهم؟ آیا بخششی به تو نداشته باشم؟ آیا به تو هدیّه ای ندهم؟ جعفر گفت: آری یا رسول اللَّه. مردم گمان کردند که پیامبر اکرم صلّی اللَّه علیه و آله به او طلا یا نقره ای می بخشد. فرمود: چیزی را به تو می بخشم که اگر هر روز آن را به جای آوری، برای تو از دنیا و آنچه در آن است بهتر است، و اگر هر دو روز یک بار بدان عمل کنی، خداوند گناه بین آن دو روزت را می آمرزد. و یا هر جمعه، یا هر ماه، یا هر سال، آن را انجام دهی، خداوند گناه بین آن‌ها را می بخشد.

امام فرمود: سپس پیامبر فرمود: چهار رکعت نماز بخوان. تکبیر می گویی سپس حمد و سوره را قرائت کرده و پس از آن پانزده مرتبه بگو: سبحان اللَّه و الحمد للَّه و لا آله الا اللَّه و اللَّه اکبر. و همین تسبیح را ده مرتبه در رکوع و همچنین ده مرتبه بعد از سر برداشتن از رکوع و همچنین ده مرتبه در سجده اوّل و ده مرتبه بعد از سر برداشتن از آن، و ده مرتبه در سجده دوّم و ده مرتبه بعد از سر بلند نمودن در حالی که نشسته باشی و برنخیزی. که جمعا هفتاد و پنج تسبیح در هر رکعتی می شود و مجموع آن‌ها در تمام چهار رکعت، سیصد تسبیح می شود. جعفر گفت: آیا در شب بخوانم یا در روز؟ فرمود: نه، این نماز را جزء دیگر نمازهای مستحّبی که قبلا می خواندی بدان. - . کتاب اربعین : ۱۹۵ -

**[ترجمه]

بیان

کأنما علی رءوسهم الطیر أی ساکنین خاضعین له کرجل یکون علی رأسه طیر یرید أن یصیده أو لأن الطیر لا یکاد یقع إلا علی شی ء ساکن و فی القاموس منحه کمنعه و ضربه أعطاه و قال حبا فلانا أعطاه بلا جزاء و لا من أو عام.

قوله علیه السلام لا و لکن تصلیها أی لا یلزمک أن تفعلها زائده علی النوافل المرتبه بل یجوز لک أن تحسبها منها و فی بعض النسخ لا تصلیها فالمعنی افعلها أی وقت شئت و لکن لا تحسبها من نوافلک فیکون علی الفضل و الأولویه و قد وردت الأخبار

بجواز عدها من النوافل المرتبه و عمل بها العلامه و الشهيد و غيرهما و كذا قضاء النوافل بل جوز الشهيدان جعلها من الفرائض و لا يخلو من قوه.

و قال ابن الجنيد و لا ـ أحب الاحتساب بها من شي ء من التطوع الموظف عليه و لو فعل و جعلها قضاء للنوافل أجزأه و الأول أقوى قال الشهيد ره في النفليه و يجوز احتسابها من الرواتب و قال الشهيد الثاني ره فيؤجر على فعل الوظيفتين روى ذلك ذريح (٢) عن أبي عبد الله عليه السلام و كذا يجوز جعلها من قضاء النوافل لأن في هذه الروايه إن شئت جعلتها من قضاء صلاه و جوز بعض الأصحاب جعلها من الفرائض أيضا إذ ليس فيها تغير فاحش.

**[ترجمه]«كانّما على رؤسهم الطير» يعنى ساكن و خاضع او شدند مانند شخصى كه پرنده بر بالاى سرش است و مى‌خواهد آن را شكار كند، يا به اين خاطر كه پرنده قرار نمى گيرد مگر بر چيز ساكن و آرام. و در قاموس آمده است: «منحه» بر وزن منعه و ضربه، يعنى به او بخشيد. و گويد: «حبا فلاناً» يعنى بدون انتظار پاداش و بدون هيچ منّتى به او بخشيد يا اينكه به طور عام به او بخشيد.

فرموده امام عليه السلام: «لا و لكن تصلّيها» يعنى لازم نيست كه آن را افزون بر نوافل روزانه بخوانى، بلكه جايز است كه آن را از جمله نوافل به شمار آورى. و در برخى نسخه‌ها «لا تصلّيها» آمده كه بدين معناست كه هر وقت خواستى آن را بخوان اما از جمله نوافل حساب نكن. كه در اين صورت بر اساس فضيلت و اولويت آن است. و احاديثى در باره جايز به شمار آوردن آن به عنوان نوافل مرتبه، وارد شده است و علامه و شهيد و ديگران بدان عمل كرده‌اند و قضاى نوافل نيز همين گونه است و حتى دو شهيد اين نماز را از جمله نمازهاى فريضه قرار داده‌اند كه اين ديدگاه چندان بى‌اعتنا و خالى از قوت نيست.

ابن جنيد گويد: نمى‌پسندم كه آن را از جمله نمازهاى مستحبى به شمار آورم كه شخص موظف به انجام آن باشد. و اگر آن را به جاى آورد و به عنوان قضاى نوافل قرار دهد، كفايت مى كند و نظر اول قوى‌تر است. شهيد رحمه الله در النفليه گويد: جايز است آن را به عنوان نافله هاى روزانه به حساب آورد. و شهيد ثانى رحمه الله گويد: اجر و پاداش دو وظيفه و عمل به او داده مى‌شود. ذريح آن را از امام صادق عليه السلام روايت كرده است. و نيز جايز است كه آن را به عنوان قضاى نوافل قرار داد زيرا در اين روايت اين گونه برداشت مى‌شود كه اگر خواستى آن را به عنوان قضاى نماز قرار مى‌دهى. برخى از اصحاب جايز دانسته‌اند كه آن را به عنوان فرايض نيز قرار دهد چرا كه در آن تفاوت زيادى نيست.

**[ترجمه]

«۱۳»

فِقْهُ الرِّضَا، قَالَ عليه السلام: عَلَيْكَ بِصَلَاةِ جَعْفَرِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ فَإِنَّ فِيهَا فَضْلًا كَثِيراً وَ قَدْ رَوَى أَبُو بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَنَّهُ مَنْ صَلَّى صَلَاةَ جَعْفَرٍ كُلَّ يَوْمٍ لَا يُكْتَبُ عَلَيْهِ السَّيِّئَاتُ وَ يُكْتَبُ لَهُ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ فِيهَا حَسَنَةٌ وَ يُرْفَعُ لَهُ دَرَجَةٌ

١- ١. كتاب الأربعين: ١٩٥.

٢- ٢. التهذيب ج ١ ص ٣٠٨.

فِی الْجَنَّه فَإِنْ لَمْ یُطِقْ کُلَّ یَوْمٍ فَفِی کُلِّ جُمْعَهٍ وَ إِنْ لَمْ یُطِقْ فَفِی کُلِّ شَهْرٍ وَ إِنْ لَمْ یُطِقْ فَفِی کُلِّ سَنَهٍ فَإِنَّکَ إِنْ صَلَّیْتَهَا مُحِیَ عَنْکَ ذُنُوبُکَ وَ لَوْ کَانَ مِثْلَ رَمْلٍ عَالِجٍ أَوْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ وَ صَلِّ أَیَّ وَقْتٍ شِئْتَ مِنْ لَیْلٍ أَوْ نَهَارٍ مَا لَمْ یَکُنْ فِی وَقْتِ فَرِیضَهٍ وَ إِنْ شِئْتَ حَسَبْتَهَا مِنْ نَوَافِلِکَ وَ إِنْ کُنْتَ مُسْتَعْجِلًا صَلَّیْتَ مُجَرَّدَهً ثُمَّ قَضَیْتَ التَّسْبِیحَ فَإِذَا أَرَدْتَ أَنْ تُصَلِّیَ فَافْتَتِحِ الصَّلَاهَ بِتَکْبِیرَهٍ وَاحِدَهٍ ثُمَّ تَقْرَأُ فِی أَوَّلِهَا فَاتِحَهَ الْکِتَابِ وَ الْعَادِیَاتِ وَ فِی الثَّانِیَهِ إِذا زُلْزِلَتِ وَ فِی الثَّالِثَهِ إِذا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَ فِی الرَّابِعَهِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ إِنْ نَسِیتَ التَّسْبِیحَ فِی رُکُوعِکَ أَوْ فِی سُجُودِکَ أَوْ فِی قِیَامِکَ فَاقْضِ حَیْثُ ذَکَرْتَ عَلَی أَیِّ حَالَهٍ تَکُونُ تَقُولُ بَعْدَ الْقِرَاءَهِ- سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً وَ تَقُولُ فِی رُکُوعِکَ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَ إِذَا اسْتَوَیْتَ قَائِماً عَشْرَ مَرَّاتٍ وَ فِی سُجُودِکَ وَ بَیْنَ السَّجْدَتَیْنِ عَشْراً وَ إِذَا رَفَعْتَ رَأْسَکَ تَقُولُ عَشْراً قَبْلَ أَنْ تَنْهَضَ فَذَلِکَ خَمْسٌ وَ سَبْعُونَ مَرَّهً ثُمَّ تَقُومُ فِی الثَّانِیَهِ وَ تَصْنَعُ مِثْلَ ذَلِکَ ثُمَّ تَتَشَهَّدُ وَ تُسَلِّمُ فَقَدْ مَضَی لَکَ رَکْعَتَانِ ثُمَّ تَقُومُ تُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ آخِرَتَیْنِ عَلَی مَا وَصَفْتُ لَکَ فَیَکُونُ التَّسْبِیحُ وَ التَّهْلِیلُ وَ التَّحْمِیدُ وَ التَّکْبِیرُ فِی أَرْبَعِ رَکَعَاتٍ أَلْفَ مَرَّهٍ وَ مِائَتَیْ مَرَّهٍ تُصَلِّی بِهَا مَتَی مَا شِئْتَ وَ مَتَی مَا خَفَّ عَلَیْکَ فَإِنَّ فِی ذَلِکَ فَضْلًا کَثِیراً فَإِذَا فَرَغْتَ تَدْعُو بِهَذَا الدُّعَاءِ- اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ مِنْ کُلِّ مَا سَأَلَکَ بِهِ مُحَمَّدٌ وَ آلُهُ- وَ أَسْتَعِیذُ بِکَ مِنْ کُلِّ مَا اسْتَعَاذَ مِنْهُ مُحَمَّدٌ وَ آلُهُ اللَّهُمَّ أَعْطِنِی مِنْ کُلِّ خَیْرٍ خَیْراً وَ اصْرِفْ عَنِّی کُلَّ مَا قَضَیْتَ مِنْ شَرٍّ أَوْ فِتْنَهٍ وَ اغْفِرْ لِی مَا تَعْلَمُ مِنِّی وَ مَا قَدْ أَحْصَیْتَ عَلَیَّ مِنْ ذُنُوبِی وَ اقْضِ حَوَائِجِی مَا لَکَ فِیهِ رِضًا وَ لِیَ فِیهِ صَلَاحٌ یَا ذَا الْمَنِّ وَ الْفَضْلِ وَسِّعْ عَلَیَّ فِی الرِّزْقِ وَ الْأَجَلِ وَ اکْفِنِی مَا أَهَمَّنِی مِنْ أَمْرِ دُنْیَایَ وَ آخِرَتِی

إِنَّکَ أَنْتَ عَلَی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ.

**[ترجمه]فقه رضا: امام رضا علیه السلام فرمود: بر توست که نماز جعفر بن ابی طالب را به جای آوری زیرا در این نماز فضیلت بسیاری است. و ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: هر کس هر روز نماز جعفر را بخواند، گناهانش نوشته نمی‌شود و برای او در ازای هر تسبیح یک نیکی ثبت می‌شود و جایگاهش در بهشت یک پله بالاتر می‌رود. اگر نتوانست این نماز را هر روز به جای آورد، هر جمعه، و اگر نتوانست هر ماه، و اگر نتوانست هر سال این نماز را بخواند که اگر این نماز را خواندی، خداوند گناهان را محو می کند حتی اگر به اندازه توده‌های شن یا همچون کف دریاها باشد.

و هر وقت از شبانه‌روز که خواستی آن را بخوان تا زمانی که در وقت نماز فریضه نباشد. و اگر خواستی آن را از جمله نوافل به حساب آور و اگر عجله داشتی بدون تسبیح نماز را می‌خوانی و تسبیح را بعدا قضا می کنی.

و هرگاه خواستی نماز را بخوانی، نماز را با یک تکبیر آغاز کن سپس در رکعت اول سوره فاتحه و عادیات، و در رکعت دوم سوره اذا زلزلت، و در رکعت سوم سوره اذا جاء نصر الله، و در رکعت چهارم سوره قل هو الله احد را می‌خوانی .

و اگر در رکوع یا سجده یا قیام تسبیح را فراموش کردی، هر وقت به یاد آوردی آن را قضا کن در هر حالتی که باشی. پس از قرائت (حمد و سوره) پانزده بار می گویی: «سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر» و در رکوعت ده بار آن را می‌گویی و چون برخاستی ده بار می گویی و در سجده‌هایت و میان دو سجده ده بار می گویی و چون سر برداشتی پیش از اینکه برخیزی، ده بار می گویی.

در مجموع هفتاد و پنج بار تسبیح می گویی. سپس برای رکعت دوم می‌ایستی و مانند آن (رکعت اول) را انجام می‌دهی سپس تشهّد را خوانده و سلام می‌دهی، و با آن دو رکعت نمازت پایان می پذیرد. سپس برخاسته و دو رکعت دیگر را بر طبق آنچه بیان کردم، می‌خوانی. پس تسبیح و تهلیل و تحمید و تکبیر در چهار رکعت هزار و دویست بار خواهد شد. هر وقت خواستی، و هر وقت برایت آسان و سبک شد، آن را به جای می‌آوری زیرا در آن نماز فضیلت بسیاری است.

و چون خواندن نماز را به پایان بردی، این دعا را می گویی: «خداوندا من از تو مسألت دارم هر آنچه را که محمد و آل محمد از تو مسألت کرده‌اند، و به تو پناه می‌برم از هر آنچه که محمد و آل محمد به تو پناه برده‌اند. خداوندا از هر خیری برای من خیر و خوبی عطا کن و هر شرّ و فتنه‌ای را که مقدر کردی از من برگردان، و هر آنچه از من می‌دانی و گناهانم را که به شمارش آوردی، بر من بیامرز، و حاجت‌هایم را که خشنودی تو در آن است و به صلاح من است، برآورده کن. ای صاحب منّت و فضل و بخشش، روزی و عمر مرا فراخ گردان و همه آنچه که مرا به اندوه افکنده (مورد اهتمام من است) از امر دنیای و آخرتم، کفایت فرما که تو بر هر چیز توانائی.»

**[ترجمه]

الْمُقْنِعُ،: اعْلَمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا افْتَتَحَ خَيْبَرَ أَتَاهُ الْبَشِيرُ بِقُدُومِ جَعْفَرِ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَقَالَ مَا أَدْرِی بِأَيِّهِمَا أَنَا أَشَدُّ فَرَحاً أَ بِقُدُومِ جَعْفَرٍ أَمْ بِفَتْحِ خَيْبَرَ فَلَمْ يَلْبَثْ أَنْ دَخَلَ جَعْفَرٌ فَقَامَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْتَزَمَهُ وَ قَبَّلَ مَا بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَ جَلَسَ النَّاسُ حَوْلَهُ ثُمَّ قَالَ ابْتِدَاءً مِنْهُ يَا جَعْفَرُ قَالَ لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ أَ لَا أَمْنَحُكَ أَ لَا أَحْبُوكَ أَ لَا أُعْطِيكَ فَقَالَ جَعْفَرٌ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ فَظَنَّ النَّاسُ أَنَّهُ يُعْطِيهِ ذَهَباً أَوْ وَرِقاً فَقَالَ إِنِّی أُعْطِيكَ شَيْئاً إِنْ صَنَعْتَهُ كُلَّ يَوْمٍ كَانَ خَيْراً لَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَ مَا فِيهَا وَ إِنْ صَنَعْتَهُ بَيْنَ يَوْمَيْنِ غُفِرَ لَكَ مَا بَيْنَهُمَا أَوْ كُلَّ جُمْعَةٍ أَوْ كُلَّ شَهْرٍ أَوْ كُلَّ سَنَةٍ غُفِرَ لَكَ مَا بَيْنَهُمَا وَ لَوْ كَانَ عَلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ مِثْلُ عَدَدِ النُّجُومِ وَ مِثْلُ وَرَقِ الشَّجَرِ وَ مِثْلُ عَدَدِ الرَّمْلِ لَغَفَرَهَا اللَّهُ لَكَ وَ لَوْ كُنْتَ فَارّاً مِنَ الزَّحْفِ صَلِّ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ تَبْدَأُ فَتُكَبِّرُ ثُمَّ تَقْرَأُ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْقِرَاءَةِ فَقُلْ- سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً فَإِذَا رَكَعْتَ قُلْتَهَا عَشْراً فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ مِنَ الرُّكُوعِ قُلْتَهَا عَشْراً فَإِذَا سَجَدْتَ قُلْتَهَا عَشْراً فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ قُلْتَهَا عَشْراً فَإِذَا سَجَدْتَ ثَانِياً قُلْتَهَا عَشْراً فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ الثَّانِی قُلْتَهَا عَشْراً وَ أَنْتَ جَالِسٌ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ فَذَلِكَ خَمْسٌ وَ سَبْعُونَ تَسْبِيحَةً وَ تَحْمِيدَةً وَ تَكْبِيرَةً وَ تَهْلِيلَةً فِی كُلِّ رَكْعَةٍ ثَلَاثُمِائَةٍ فِی أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ فَذَلِكَ أَلْفٌ وَ مِائَتَانِ وَ تَقْرَأُ فِيهِمَا قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ رُوِیَ اقْرَأْ فِی الرَّكْعَةِ الْأُولَى مِنْ صَلَاةِ جَعْفَرٍ- بِالْحَمْدِ وَ إِذا زُلْزِلَتِ وَ فِی الثَّانِيَةِ الْحَمْدَ وَ وَ الْعادِياتِ ضَبْحاً وَ فِی الثَّالِثَةِ الْحَمْدَ وَ إِذا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ- وَ فِی الرَّابِعَةِ الْحَمْدَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ إِنْ كُنْتَ مُسْتَعْجِلًا فَصَلِّهَا مُجَرَّدَةً أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ ثُمَّ اقْضِ التَّسْبِيحَ (۱).

ص: ۲۱۱

۱- ۱. المقنع: ۴۳- ۴۴.

**[ترجمه]المقنع: بـدان هنگـامی که خیبر فتـح شـد شـخص مژده‌رسان خبرِ آمـدن جعفر بن ابی طالب علیه السـلام از حبشه را برای رسول خـدا صـلی الله علیه و آله و سـلم آورد. پیامبر فرمود: نمی دانم از کـدام‌یک از این دو حادثه خوشـحال‌تر باشم؟ به آمدن جعفر یا به فتح خیبر.

طولی نکشـید که جعفر وارد شد و رسول خدا او را کنار خود قرار داد و در آغوش کشـید و میان دو چشمش را بوسید و مردم در اطراف او نشستند. سپس رسول اکرم صلّی اللَّه علیه و آله آغاز به سخن کرد و فرمود: ای جعفر! گفت: لبّیک یا رسول اللَّه فرمود: آیا نمی خواهی به تو عطیّه و هدیه و بخششی عطا نمایم؟ جعفر گفت: آری یا رسول اللَّه. مردم گمان کردند که پیامبر اکرم صلّی اللَّه علیه و آله به او طلا یا سند ارزشمندی می بخشد. فرمود: چیزی را به تو می بخشم که اگر هر روز آن را بجای آوری، برای تو از دنیا و آنچه در آن می‌باشد بهتر است، و اگر هر دو روز یک بار بـدان عمل کنی، خداونـد گناه بین آن دو روزت را می آمرزد. و یـا هر جمعه، یـا هر مـاه، یـا هر سال، آن را انجام دهی، خداونـد گناه بین آن‌ها را می بخشـد، حتی اگر گناهانی به اندازه تعداد ستارگان و مانند برگ درختان و مانند شمار شن‌ها داشته باشی، خداوند آن را می‌بخشد و حتی اگر از پیش‌روی در هنگام جنگ گریخته باشی.

چهـار رکعت نمـاز بخوان، به این صورت که نمـاز را آغاز می کنی و تکبیر می گویی سپس قرائت می کنی و چون قرائت را به پایـان بردی پـانزده بار بگو: «سـبحان الله و الحمـد لله و لا اله الا الله و الله اکبر» و چون به رکوع رفتی ده بار می گویی و چون از رکوع سر برداشتی ده بـار می گویی و وقتی به سجده رفتی ده بـار می گویی و چون از سجده سر برداشتی ده بار می گویی و چون برای بار دوم به سجده رفتی ده بار می گویی، و چون از سجده دوم سر برداشتی در حالت نشسته پیش از اینکه برخیزی ده بار می گویی. و آن در مجموع هفتاد و پنج تسبیح و تحمید و تکبیر و تهلیل در هر رکعت می‌شود، که در هر چهار رکعت سیصد بار و در آن هزار و دویست بار(تسبیح و تحمید و تهلیل و تکبیر) است و در آن‌ها سوره قل هو الله احد را می‌خوانی.

و روایت شـده: در رکعت اول از نمـاز جعفر سوره حمـد و اذا زلزلت، و در رکعت دوم حمـد و سوره والعادیـات ضـبحا و در رکعت سوم حمـد و سوره اذا جاء نصـر الله، و در رکعت چهارم حمـد و سوره قل هو الله احد را بخوان و اگر عجله داشتی نماز را بدون تسبیح بخوان و بعدا تسبیح را قضا کن. - . مقنع : ۴۳ _ ۴۴ -

**[ترجمه]

تفصیل و تبیین

اعلم أن هذه الصلاه من المستفیضات بل المتواترات روتها الخاصه و العامه بطرق کثیره و أجمع المسلمون علی استحبابها إلا من شـذ من العـامه قـاله العلامـه فی المنتهی و الخلاف فیهـا و فی مواضع الأول المشـهور بین الأصـحاب أنهـا بتسـلیمتین و قال فی الذکری و یظهر من الصدوق فی المقنع أنه یری أنها بتسلیمه واحده و هو نادر.

و أقول لا دلاله فی عباره المقنع إلا من حیث إنه لم یذکر التسلیم و لعله أحاله علی الظهور کالتشهد و القنوت و غیرهما و العمل علی المشهور.

الثانى المشهور بين الأصحاب أن التسبيح بعد القراءه ذهب إليه الشيخان و ابن الجنيد و ابن إدريس و ابن أبى عقيل و جمهور المتأخرين و قال الصدوق فى الفقيه بعد إيراد روايه أبى حمزه الداله على أن التسبيح قبل القراءه و قد روى أن التسبيح فى صلاه جعفر بعد القراءه فبأى الحديثين أخذ المصلى فهو مصيب انتهى و التخيير لا يخلو من قوه و العمل بالمشهور لعله أولى.

الثالث المشهور فى ترتيب التسبيح سبحان الله و الحمد لله و لا إله إلا الله و الله أكبر و قال الصدوق فى الفقيه بالتخيير بينه و بين ما ورد فى روايه الثمالى و هو الله أكبر و سبحان الله و الحمد لله و لا إله إلا الله و قال فى الذكرى مشيرا إلى الأولى و هذه الروايه أشهر و عليها معظم الأصحاب انتهى و العمل بالمشهور أولى لقوه أخباره و ضعف المعارض.

الرابع اختلف الأصحاب فى قراءتها فالمشهور أنه يقرأ فى الأولى بعد الحمد الزلزله و فى الثانيه العاديات و فى الثالثه النصر و فى الرابعه التوحيد و هو مختار السيد و ابن الجنيد و الصدوق و أبى الصلاح و ابن البراج و سلار و قال على بن بابويه يقرأ فى الأولى العاديات و فى الثانيه الزلزله و فى الباقيتين ما تقدم و قال و إن شئت صلها كلها بالتوحيد كما اختاره ولده فى الهدايه و ورد فى الفقه الرضوى عليه السلام.

ص: ۲۱۲

و عن ابن أبی عقیل فی الأولی الزلزله و فی الثانیه النصر و فی الثالثه العادیات و فی الرابعه التوحید و مقتضی بعض الروایات الصحیحه(۱) الجمع بین التوحید و الجحد فی کل رکعه و قال فی الذکری و روی القراءه بالزلزله و النصر و القدر و التوحید انتهی و العمل بکل ما ورد فی الروایات حسن و المشهور أولی.

الخامس المشهور بین الأصحاب أنه یستحب العشر بعد السجده الثانیه قبل القیام إلی الرکعه الثانیه و کذا فی الثالثه قبل القیام إلی الرابعه و قال ابن أبی عقیل ثم یرفع رأسه من السجود و ینهض قائما و یقول ذلک عشرا ثم یقرأ و المشهور أقوی و أحوط.

**[ترجمه]بدان که این نماز از نمازهایی است که به صورت مستفیض و حتی متواتر روایت شده که شیعیان و اهل سنت از طُرُق مختلف آن را روایت کرده‌اند و همه مسلمانان بر مستحب بودن آن اجماع دارند مگر کسانی از عامه که خیلی نادر هستند. علامه در المنتهی این را بیان کرده است. و در این نماز در چند جا اختلاف نظر است:

اول: قول مشهور میان اصحاب این است که آن، دو سلام دارد. و در الذکری گوید: از صدوق در المقنع چنین بر می‌آید که این نماز یک سلام دارد و سخن او نادر است.

و می‌گویم: هیچ دلالتی در عبارت ذکر شده در المقنع نیست مگر از این جهت که صاحب کتاب، سلام نماز را ذکر نکرده و شاید آن را به خاطر آشکار بودن نگفته است مانند تشهّد و قنوت و دیگر ارکان آشکار نماز. و عمل، بنا به قول مشهور است.

دوم: قول مشهور میان اصحاب این است که گفتن تسبیح بعد از قرائت سوره است که دو شیخ(صدوق و مفید) و ابن جنید و ابن ادریس و ابن ابی عقیل و همه علمای متأخر بر این باورند. و صدوق در فقیه پس از روایت ابو حمزه که دلالت بر این است که تسبیح پیش از قرائت می‌باشد، گوید: و روایت شده که تسبیح در نماز جعفر پس از قرائت است. پس نمازگزار بر اساس هر کدام از این دو سخن (نظر) عمل کند، درست عمل کرده است. پایان نقل قول. انتخاب یکی از این دو، بیراه و خالی از قوت نیست و چه بسا عمل کردن به قول مشهور شایسته‌تر باشد.

سوم: قول مشهور در گفتن تسبیح به این صورت است: «سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر» و صدوق در فقیه گوید می‌توان میان آن و آنچه در روایت ثمالی آمده است، یکی را انتخاب کرد، در روایت ثمالی اینگونه آمده است: «الله اکبر و سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله». در الذکری با اشاره به نظر اول گوید: و این روایت مشهورتر است و اکثریت اصحاب بر آن نظر دارند و عمل کردن به قول مشهور به دلیل قوّت اخبار وارده در مورد آن و ضعف اخبار مخالف آن، شایسته‌تر است.

چهارم: اصحاب در مورد قرائت (سوره) در این نماز اختلاف نظر دارند؛ قول مشهور این است که در رکعت اول پس از حمد سوره زلزال و در رکعت دوم سوره عادیات و در رکعت سوم سوره نصر و در رکعت چهارم سوره توحید خوانده می‌شود و این نظر را سید و ابن جنید و صدوق و ابوصلاح و ابن براج و سلار برگزیده‌اند. و علی بن بابویه در رکعت اول سوره عادیات و در رکعت دوم زلزله و در دو رکعت دیگر آنچه که ذکر شد، خوانده می‌شود. و گوید: و اگر خواستی هر چهار رکعت را با قرائت سوره توحید به جای آور همانطور که فرزندش در هدایهٔ آن را برگزیده است و در فقه رضوی علیه السلام نیز وارد شده

است.

از ابن ابی عقیل نقل شـده که گوید در رکعت اول سوره زلزله و در رکعت دوم سوره نصـر و در رکعت سوم سوره عادیات و در رکعت چهـارم سوره توحیـد قرائت شود. و مقتضـای برخی روایـات صـحیح - . فقیه ۱ : ۳۴۸ - جمع کردن میـان توحیـد و کافرون در هر رکعت است. و در الـذکری گویـد: و روایت شـده که سوره زلزله و نصـر و قدر و توحید قرائت شود. پایان نقل قول. و عمل کردن به هر آنچه در روایت‌ها آمده، نیکو است و قول مشهور شایسته‌تر است.

پنجم: قول مشهور میان اصحاب این است که مستحب است پس از سجده دوم پیش از برخاستن برای رکعت دوم ده بار تسبیح گفته شود. در رکعت سوم پیش از برخاسـتن برای رکعت چهارم نیز این‌چنین است. و ابن ابی عقیل گوید: سـپس از سجده سر برمی‌دارد و برمی‌خیزد و آن را ده بار می‌گوید سپس قرائت می‌کند. و قول مشهور، قوی‌تر و محتاطانه‌تر است.

**[ترجمه]

فوائد

الأولی قال فی الـذکری یجوز تجریـدها من التسبیح ثم قضاؤه بعدها و هو ذاهب فی حوائجه لمن کان مستعجلا رواه أبان و أبو بصیر (۲)

عن أبی عبد الله علیه السلام و نحوه قال فی النفلیه و قد مر عن الفقه و الهدایه.

الثانیه قال فی الذکری لو صلی منها رکعتین ثم عرض له عارض بنی بعد إزاله عارضه.

**[ترجمه]اول: در الـذکری گویـد: جایز است برای کسـی که عجله دارد، این نماز را بـدون تسبیـح به جای آورد سـپس بعداً قضـایش را به جـای آورد و به دنبال رفع نیازهایش برود. ابان و ابوبصـیر - . فقیه ۱ : ۳۴۹ ، التهذیب ۱ : ۳۰۸ - از امام صادق علیه السلام روایت کرده‌اند و در النفلیه مانند این سخن را ذکر کرده. و این مطلب از کتاب الفقه و الهدایهٔ ذکر شد.

دوم: در الـذکری گویـد: اگر دو رکعت از این نمـاز را بخوانـد سپس مـانعی برای او پیش آیـد، پس از زدودن مانع، بناء را بر آنچه خوانده می‌گذارد.

**[ترجمه]

أقول

الأحوط عدم الفصل بدون العذر و إن کان الأظهر الجواز

وَ رَوَی الصَّدُوقُ فِی الصَّحِیحِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ رَیَّانَ (۳) قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی الْمَاضِی الْأَخِیرِ علیه السلام أَسْأَلُهُ عَنْ رَجُلٍ صَلَّی مِنْ صَلَاهِ

جَعْفَرٍ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ تُعَجِّلُهُ عَنِ الرَّكْعَتَيْنِ الْأَخِيرَتَيْنِ حَاجَهٌ أَوْ يَقْطَعُ ذَلِكَ لِحَادِثٍ يَحْدُثُ أَ يَجُوزُ لَهُ أَنْ يُتِمَّهَا إِذَا فَرَغَ مِنْ حَاجَتِهِ وَ إِنْ قَامَ

مِنْ مَجْلِسِهِ أَمْ لَا يَحْتَسِبُ بِذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَسْتَأْنِفَ الصَّلَاهَ وَ يُصَلِّيَ الْأَرْبَعَ الرَّكَعَاتِ كُلَّهَا فِي مَقَامٍ وَاحِدٍ فَكَتَبَ علیه السلام بَلْ إِنْ قَطَعَهُ عَنْ ذَلِكَ أَمْرٌ لَا بُدَّ مِنْهُ فَلْيَقْطَعْ ثُمَّ لْيَرْجِعْ

۱- ۱. الفقيه ج ۱ ص ۳۴۸.

۲- ۲. راجع الفقيه ج ۱ ص ۳۴۹، التهذيب ج ۱ ص ۳۰۸.

۳- ۳. المصدر نفسه ص ۳۴۹.

فَلْيَبْنِ عَلَى مَا بَقِيَ مِنْهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

الثالثه قال فی الـذکری زعم متعصـبو العامه أن الخطاب بهذه الصـلاه و تعلیمها کان للعباس عم النبی صـلی الله علیه و آله و رواه الترمـذی و روایه أهـل الـبیت أوثق إذ أهـل الـبیت أعلم بمـا فی الـبیت علی أنه یمکن أن یکون خاطبهمـا بـذلک فی وقتین و لا استبعاد فیه.

ص: ۲۱۴

**[ترجمه]احوط این است که بـدون عـذر نماز را قطع نکنـد و هر چنـد که آشـکارتر جواز آن است. و صدوق در صـحیح از علی بن ریـان - . فقیه ۱ : ۳۴۹ - روایت می کنـد که گویـد: به امـام علی النقی علیه السّـلام عریضه ای نوشـتم و طی آن سؤال کردم در مورد کسی که دو رکعت از نماز جعفر علیه السّلام را بخواند آنگاه کاری برایش پیش آید که از خواندن دو رکعت دیگر او را باز دارد یا حادثه ای واقع شود که اجبارا بایـد ترک نماز کنـد، آیا جایز است که پس فارغ شدن از کارش آن نماز را تمام کند هر چند از محلّ نمازش بلند شده باشد یا آنچه را خوانده به حساب نیاورد مگر اینکه دوباره نماز را از سر بگیرد و هر چهار رکعت را یک جا بهجا آورد؟ آن حضـرت در پاسخ مرقوم فرمود: بله در صورتی که برای او کاری پیش آمده باشـد که ناچار باید بدان پردازد پس نماز را قطع کند و سپس برگردد و بنا را بر آنچه باقی مانده گذارد إن شاء اللّه.

سوم: در الـذکری گوید: افراد متعصب عامه گمان کردهاند که مخاطب این نماز و تعلیم آن، عباس عموی پیامبر صـلی الله علیه و آله و سلم میباشد و ترمذی آن را روایت کرده است. و روایت اهل بیت اعتماد و اطمینان بیشتری دارد چرا که صاحب خانه به آنچه در خـانه است دانـاتر است. با این که ممکن است پیامبر در دو وقت آن دو را با این نماز خطاب قرار داده است و هیچ بعید نیست که اینگونه باشد .

**[ترجمه]

باب ۳ الصلوات التی تهدی إلی النبی و الأئمه صلوات الله علیهم أجمعین و سائر أموات المؤمنین

الأخبار

«۱»

جَمَالُ الْأُسْبُوعِ، حَدَّثَ أَبُو مُحَمَّدٍ الصَّیْمَرِیُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِیِّ بِإِسْنَادٍ رَفَعَهُ إِلَیْهِمْ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ قَالَ: مَنْ جَعَلَ ثَوَابَ صَلَاتِهِ لِرَسُولِ اللَّهِ وَ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ- وَ الْأَوْصِیَاءِ مِنْ بَعْدِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ أَجْمَعِینَ وَ سَلَّمَ أَضْعَفَ اللَّهُ لَهُ ثَوَابَ صَلَاتِهِ أَضْعَافاً مُضَاعَفَهً حَتَّی یَنْقَطِعَ النَّفَسُ وَ یُقَالُ لَهُ قَبْلَ أَنْ یَخْرُجَ رُوحُهُ عَنْ جَسَدِهِ یَا فُلَانُ هَدِیَّتُکَ إِلَیْنَا وَ أَلْطَافُکَ لَنَا هَذَا یَوْمُ مُجَازَاتِکَ وَ مُکَافَاتِکَ فَطِبْ نَفْساً وَ قَرَّ عَیْناً بِمَا أَعَدَّ اللَّهُ لَکَ وَ هَنِیئاً لَکَ بِمَا صِرْتَ إِلَیْهِ قَالَ کَیْفَ یُهْدِی صَلَاتَهُ وَ یَقُولُ قَالَ یَنْوِی ثَوَابَ صَلَاتِهِ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ إِنْ أَمْکَنَهُ أَنْ یَزِیدَ عَلَی صَلَاهِ الْخَمْسِینَ شَیْئاً وَ لَوْ رَکْعَتَیْنِ فِی کُلِّ یَوْمٍ وَ یُهْدِیهَا إِلَی وَاحِدٍ مِنْهُمْ یَفْتَتِحُ الصَّلَاهَ فِی الرَّکْعَهِ الْأُولَی مِثْلَ افْتِتَاحِ صَلَاهِ الْفَرِیضَهِ بِسَبْعِ تَکْبِیرَاتٍ أَوْ ثَلَاثِ مَرَّاتٍ أَوْ مَرَّهٍ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ وَ یَقُولُ بَعْدَ تَسْبِیحِ الرُّکُوعِ وَ السُّجُودِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ- صَلَّی اللَّهُ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّیِّبِینَ الطَّاهِرِینَ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ فَإِذَا شَهِدَ وَ سَلَّمَ قَالَ- اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَ مِنْکَ السَّلَامُ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الطَّیِّبِینَ الطَّاهِرِینَ الْأَخْیَارِ أَبْلِغْهُمْ مِنِّی أَفْضَلَ التَّحِیَّهِ وَ السَّلَامِ اللَّهُمَّ إِنَّ هَذِهِ الرَّکَعَاتِ هَدِیَّهٌ مِنِّی إِلَی عَبْدِکَ وَ نَبِیِّکَ وَ رَسُولِکَ- مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ خَاتَمِ النَّبِیِّینَ وَ سَیِّدِ الْمُرْسَلِینَ اللَّهُمَّ فَتَقَبَّلْهَا مِنِّی وَ أَبْلِغْهُ إِیَّاهُ عَنِّی وَ أَثِبْنِی عَلَیْهَا أَفْضَلَ أَمَلِی وَ رَجَائِی فِیکَ وَ فِی نَبِیِّکَ صَلَوَاتُکَ عَلَیْهِ وَ آلِهِ- وَ وَصِیِّ نَبِیِّکَ وَ فَاطِمَهَ الزَّهْرَاءِ ابْنَهِ نَبِیِّکَ

وَ الْحسَنِ وَ الْحُسَیْنِ سِبْطَیْ نَبِیِّکَ وَ أَوْلِیَائِکَ مِنْ وُلْدِ الْحُسَیْنِ علیهم السلام یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ- مَا یُهْدِیهِ إِلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیٍّ علیه السلام یُدْعَی بِالدُّعَاءِ إِلَی قَوْلِکَ اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَیْنِ الرَّکْعَتَیْنِ هَدِیَّهٌ مِنِّی إِلَی عَبْدِکَ وَ وَلِیِّکَ وَ ابْنِ عَمِّ نَبِیِّکَ وَ وَصِیِّهِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام اللَّهُمَّ فَتَقَبَّلْهُمَا مِنِّی وَ أَبْلِغْهُ إِیَّاهُمَا عَنِّی وَ أَثِبْنِی عَلَیْهِمَا أَفْضَلَ أَمَلِی وَ رَجَائِی فِیکَ وَ فِی نَبِیِّکَ وَ وَصِیِّ نَبِیِّکَ وَ فَاطِمَهَ الزَّهْرَاءِ ابْنَهِ نَبِیِّکَ وَ الْحسَنِ وَ الْحُسَیْنِ سِبْطَیْ نَبِیِّکَ وَ أَوْلِیَائِکَ مِنْ وُلْدِ الْحُسَیْنِ علیهم السلام یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ- مَا تهدیه [یُهْدِیهِ] إِلَی فَاطِمَهَ علیها السلام یَقُولُ- اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَیْنِ الرَّکْعَتَیْنِ هَدِیَّهٌ مِنِّی إِلَی الطَّاهِرَهِ الْمُطَهَّرَهِ الطَّیِّبَهِ الزَّکِیَّهِ فَاطِمَهَ بِنْتِ نَبِیِّکَ- اللَّهُمَّ فَتَقَبَّلْهَا مِنِّی وَ أَبْلِغْهُمَا إِیَّاهَا عَنِّی وَ أَثِبْنِی عَلَیْهِمَا أَفْضَلَ أَمَلِی وَ رَجَائِی فِیکَ وَ فِی نَبِیِّکَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ آلِهِ وَ وَصِیِّ نَبِیِّکَ- وَ الطَّیِّبَهِ الطَّاهِرَهِ فَاطِمَهَ بِنْتِ نَبِیِّکَ- وَ الْحسَنِ وَ الْحُسَیْنِ سِبْطَیْ نَبِیِّکَ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ- مَا یُهْدِیهِ إِلَی الْحسَنِ علیه السلام اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَیْنِ الرَّکْعَتَیْنِ هَدِیَّهٌ مِنِّی إِلَی عَبْدِکَ وَ ابْنِ عَبْدِکَ وَ وَلِیِّکَ وَ ابْنِ وَلِیِّکَ الْحسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الرضا علیه السلام اللَّهُمَّ فَتَقَبَّلْهُمَا مِنِّی وَ أَبْلِغْهُ إِیَّاهُمَا وَ أَثِبْنِی عَلَیْهِمَا أَفْضَلَ أَمَلِی وَ رَجَائِی فِیکَ وَ فِی نَبِیِّکَ وَ وَلِیِّکَ وَ ابْنِ وَلِیِّکَ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ ثَلَاثاً مَا یُهْدِیهِ إِلَی الْحُسَیْنِ علیه السلام اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَیْنِ الرَّکْعَتَیْنِ هَدِیَّهٌ مِنِّی إِلَی عَبْدِکَ وَ ابْنِ عَبْدِکَ وَ وَلِیِّکَ وَ ابْنِ وَلِیِّکَ سِبْطِ نَبِیِّکَ الطَّیِّبِ الطَّاهِرِ الزَّکِیِّ الرَّضِیِّ- الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ المجتبی- وَ تَأْتِی بِالدُّعَاءِ إِلَی آخِرِهِ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ ثَلَاثاً مَا یُهْدِیهِ إِلَی عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَیْنِ الرَّکْعَتَیْنِ هَدِیَّهٌ مِنِّی إِلَی عَبْدِکَ وَ ابْنِ عَبْدِکَ وَ وَلِیِّکَ وَ ابْنِ وَلِیِّکَ سِبْطِ نَبِیِّکَ زَیْنِ الْعَابِدِینَ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ عَلَیْهِمَا السَّلَامُ- وَ یَأْتِی بِالدُّعَاءِ إِلَی آخِرِهِ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ ثَلَاثاً مَا یُهْدِیهِ إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَیْنِ الرَّکْعَتَیْنِ هَدِیَّهٌ مِنِّی إِلَی

عَبْدِکَ وَ ابْنِ عَبْدِکَ وَ وَلِیِّکَ وَ ابْنِ وَلِیِّکَ سِبْطِ نَبِیِّکَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْبَاقِرِ عَلَمِکَ- وَ تَأْتِی بِالدُّعَاءِ إِلَی آخِرِهِ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ ثَلَاثاً مَا یُهْدِیهِ إِلَی جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَیْنِ الرَّکْعَتَیْنِ هَدِیَّهٌ مِنِّی إِلَی عَبْدِکَ وَ ابْنِ عَبْدِکَ وَ وَلِیِّکَ وَ ابْنِ وَلِیِّکَ سِبْطِ نَبِیِّکَ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ علیهما السلام وَ یَقُولُ الدُّعَاءَ إِلَی آخِرِهِ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ ثَلَاثاً مَا یُهْدِیهِ إِلَی مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَیْنِ الرَّکْعَتَیْنِ هَدِیَّهٌ مِنِّی إِلَی عَبْدِکَ وَ ابْنِ عَبْدِکَ وَ وَلِیِّکَ وَ ابْنِ وَلِیِّکَ سِبْطِ نَبِیِّکَ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیهماالسلام وَارِثِ عِلْمِ النَّبِیِّینَ- وَ الدُّعَاءَ إِلَی آخِرِهِ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ ثَلَاثاً مَا یُهْدِیهِ إِلَی الرِّضَا عَلِیِّ بْنِ مُوسَی علیهما السلام اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَیْنِ الرَّکْعَتَیْنِ هَدِیَّهٌ مِنِّی إِلَی عَبْدِکَ وَ ابْنِ عَبْدِکَ وَ وَلِیِّکَ وَ ابْنِ وَلِیِّکَ سِبْطِ نَبِیِّکَ- عَلِیِّ بْنِ مُوسَی الرِّضَا ابْنِ الْمَرْضِیِّینَ عَلَیْهِمُ السَّلَامُ- وَ الدُّعَاءَ إِلَی آخِرِهِ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ ثَلَاثاً مَا یُهْدِیهِ إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام وَ عَلِیِّ بْنِ ۱۴ مُحَمَّدٍ وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام مِثْلُ ذَلِکَ حَتَّی یَصِلَ إِلَی صَاحِبِ الزَّمَانِ علیه السلام فَادْعُ بِالدُّعَاءِ إِلَی قَوْلِکَ- اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَیْنِ الرَّکْعَتَیْنِ هَدِیَّهٌ مِنِّی إِلَی عَبْدِکَ وَ ابْنِ عَبْدِکَ وَ وَلِیِّکَ وَ ابْنِ وَلِیِّکَ سِبْطِ نَبِیِّکَ فِی أَرْضِکَ وَ حُجَّتِکَ عَلَی خَلْقِکَ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ ثَلَاثاً(۱).

قَالَ السَّیِّدُ قُدِّسَ سِرُّهُ وَ أَخْبَرَنِی الشَّیْخُ حُسَیْنُ بْنُ أَحْمَدَ السُّورَاوِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی الْقَاسِمِ الطَّبَرِیِّ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ ابْنِ شَیْخِ الطَّائِفَهِ عَنْ وَالِدِهِ وَ أَخْبَرَنِی عَلِیُّ بْنُ یَحْیَی الْحَنَّاطُ عَنْ عَرَبِیِّ بْنِ مُسَافِرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی الْقَاسِمِ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ عَنْ وَالِدِهِ فِی مِصْبَاحِهِ الْکَبِیرِ مَا هَذَا لَفْظُهُ صَلَاهُ الْهَدِیَّهِ ثَمَانِی رَکَعَاتٍ رُوِیَ عَنْهُمْ علیهم السلام: أَنَّهُ یُصَلِّی الْعَبْدُ فِی یَوْمِ الْجُمُعَهِ ثَمَانِیَ رَکَعَاتٍ أَرْبَعاً یُهْدِی إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَرْبَعاً یُهْدِی إِلَی فَاطِمَهَ علیها السلام وَ یَوْمَ السَّبْتِ أَرْبَعَ رَکَعَاتٍ یُهْدِی إِلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام ثُمَّ کَذَلِکَ کُلَّ یَوْمٍ إِلَی وَاحِدٍ مِنَ الْأَئِمَّهِ عَلَیْهِمُ السَّلَامُ إِلَی یَوْمِ الْخَمِیسِ أَرْبَعَ رَکَعَاتٍ یُهْدِی إِلَی جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ علیهما السلام

۱- ۱. جمال الأسبوع ص ۱۵ و ۱۶.

ثُمَّ يَوْمَ الْجُمُعَهِ أَيْضاً ثَمَانِيَ رَكَعَاتٍ أَرْبَعاً يُهْدِی إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يُهْدِی إِلَی فَاطِمَهَ عَلَيْهَا السَّلَامُ ثُمَّ يَوْمَ السَّبْتِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يُهْدِی إِلَی مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیه السلام ثُمَّ كَذَلِكَ إِلَی يَوْمِ الْخَمِيسِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يُهْدِی إِلَی صَاحِبِ الزَّمَانِ علیه السلام الدُّعَاءَ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ- اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَ مِنْكَ السَّلَامُ وَ إِلَيْكَ يَعُودُ السَّلَامُ حَيِّنَا رَبَّنَا مِنْكَ بِالسَّلَامِ اللَّهُمَّ إِنَّ هَذِهِ الرَّكَعَاتِ هَدِيَّهٌ مِنِّی إِلَی فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ بَلِّغْهُ إِيَّاهَا وَ أَعْطِنِی أَفْضَلَ أَمَلِی وَ رَجَائِی فِيكَ وَ فِی رَسُولِكَ صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ فِيهِ وَ تَدْعُو بِمَا أَحْبَبْتَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَی (۱).

المتهجد(۲): مثله.

**[ترجمه]جمال الاسبوع: احمد بن عبدالله البجلی با سند مرفوع از ائمه صلوات الله علیهم روایت می‌کند که فرمودند: هر کس ثواب نمازش را برای رسول خدا و امیرالمومنین و اوصیای بعد از او صلوات الله علیهم اجمعین قرار دهد، خداوند ثواب نمازش را چندین و چند برابر می‌کند، تا جایی که نَفَس از شمردن آن قطع می‌شود و پیش از اینکه روح او از بدنش بیرون رود به وی گفته می‌شود ای فلانی! برای ما هدیه کردی و لطف تو در حق ما بوده است، این روز، روز جزا و پاداش دادن توست. پس شادمان باش و چشم خویش روشن بدار به آنچه خداوند برای تو آماده کرده و خوش باد تو را به خاطر آنچه بدان رسیدی.

راوی گوید: چگونه نمازش را هدیه کند و آن را به جای آورد؟ فرمود: نیت می‌کند ثواب نمازش را به رسول خدا صلی الله علیه و سلم هدیه کند و اگر برایش ممکن شد که بر نماز پنجاه رکعت چیزی بیفزاید، حتی اگر دو رکعت در هر روز باشد، این کار را انجام دهد و آن را به یکی از آنان هدیه کند. نماز در رکعت اول مانند نماز فریضه با هفت تکبیر یا سه مرتبه یا یک مرتبه در هر رکعت، آغاز می‌شود و پس از تسبیحِ رکوع و سجده سه بار در هر رکعت می‌گوید: «صلی الله علی محمد و آله الطیبین و الطاهرین» و چون تشهّد را خواند و سلام داد، می‌گوید:

«پروردگار تو سالم (از هر عیبی) و سلام و سلامتی از توست، ای صاحب شکوه و بزرگی بر محمد و خاندان پاک و مطهر و برگزیده محمد درود بفرست و از جانب من بهترین درود و سلام‌ها را به آنان برسان. خداوندا این چند رکعت هدیه‌ای از جانب من برای بنده و پیامبر و فرستاده تو محمد بن عبدالله خاتم پیامبران و سرور فرستادگان است، خداوندا پس آن را از من بپذیر و از جانب من به او برسان و به خاطر آن پاداشم بده. بهترین آرزو و امیدم به تو و پیامبرت صلوات الله علیه و آله و وصیّ پیامبرت و فاطمه زهرا دختر پیامبرت و حسن و حسین دو نوه پیامرت و اولیای تو از فرزندان حسین علیهم السلام است ای مولا و سرپرست مومنان ای مولا و سرپرست مومنان ای مولا و سرپرست مومنان.»

نمازی که به امیرالمومنین علی علیه السلام هدیه می‌کند با همان دعا خوانده می‌شود تا این سخن تو: «خداوندا این دو رکعت هدیه‌ای از جانب من برای بنده و ولیّ و پسرعموی پیامبرت و وصیّ او امیرالمومنین علی ابن ابی طالب علیه السلام است، خداوندا پس آن را از من بپذیر و از جانب من به او برسان و به خاطر آن پاداشم بده. بهترین آرزو و امیدم به تو و پیامبرت صلوات الله علیه و آله و وصیّ پیامبرت و فاطمه زهراء دختر پیامبرت و حسن و حسین دو نوه پیامرت و اولیای تو از فرزندان حسین علیهم السلام است ای مولا و سرپرست مومنان ای مولا و سرپرست مومنان.»

نمازی که به فاطمه علیها السلام هدیه می‌کند، می‌گوید: «خداوندا این دو رکعت هدیه از جانب من برای زن پاک و مطهر و

مبارك و پاكيزه، فاطمه دختر پيامبرت است، خداونـدا پس آن را از من بپذير و از جانب من به او برسان و به خاطر آن پاداشـم بده. به خاطر اين دو ركعت بهترين آرزو و اميدم به تو و پيامبرت صـلوات الله عليه و آله و وصـىّ پيامبرت و فاطمه زهراء دختر پيامبرت و حسن و حسـين دو نوه پيامرت جزا بده اى مولا و سـرپرست مومنان اى مولا و سـرپرست مومنان اى مولا و سرپرست مومنان.»

نمازى كه به امام حسن عليه السـلام هـديه مى كند: «خداوندا اين دو ركعت هديه از جانب من براى بنده و فرزند بنده و ولىّ و فرزنـد ولىّ تو حسن بن على [الرضا] عليه السـلام است، خداونـدا پس آن را از من بپـذير و از جانب من به او برسان و به خاطر آن بهترين آرزو و اميدم به تو و پيامبرت و ولىّ تو و فرزند وليّت را پاداشم بده. اى مولا و سرپرست مومنان» ـ سه بار .

نمازى كه به امام حسـين عليه السـلام هـديه مى كند: خداوندا اين دو ركعت هديه از جانب من براى بنده و فرزند بنده و ولىّ و فرزنـد ولىّ تو نوه پـاك و مطهر و پـاكيزه و خشـنود (دوسـتدار) پيـامبرت حسـين بن على [مجتبى] است. و دعا را تا پايان مى... خواند؛ اى مولا و سرپرست مومنان ـ سه بار.

نمازى كه به على بن حسين عليه السلام هديه مى كند: خداوندا اين دو ركعت هديه از جانب من براى بنده و فرزند بنده و ولىّ و فرزند ولىّ تو نوه پيامبرت زين العابدين على بن حسـين عليهما السـلام است. و دعا را تا پايان مى‌خواند؛ اى مولا و سرپرست مومنان ـ سه بار.

نمازى كه به محمـد بن على عليه السـلام هـديه مى كنـد: خداونـدا اين چند ركعت هديه از جانب من براى بنده و فرزند بنده و ولىّ و فرزنـد ولىّ تو نوه پيـامبرت محمـد بن على شـكافنده علم (عَلَم هـدايت)تو است و دعـا را تـا پايان مى‌خوانـد؛ اى مولا و سرپرست مومنان ـ سه بار.

نمازى كه به جعفر بن محمـد عليه السـلام هـديه مى كنـد: خداونـدا اين دو ركعت هديه از جانب من براى بنده و فرزند بنده و ولىّ و فرزنـد ولىّ تو نوه پيـامبرت جعفر بن محمـد صـادق عليه السـلام است و دعـا را تا پايان مى‌خوانـد؛ اى مولا و سرپرسـت مومنان ـ سه بار.

نمازى كه به موسى بن جعفر عليه السـلام هـديه مى كنـد: خداونـدا اين دو ركعت هديه از جانب من براى بنده و فرزند بنده و ولىّ و فرزنـد ولىّ تو نوه پيـامبرت موسـى بن جعفر وارث علم پيـامبران است. و دعا را تا پايان مى‌خوانـد؛ اى مولا و سرپرسـت مومنان ـ سه بار.

نمازى كه به رضا على بن موسى عليه السلام هديه مى كند: خداوندا اين دو ركعت هديه از جانب من براى بنده و فرزند بنده و ولىّ و فرزند ولىّ تو نوه پيامبرت على بن موسى الرضا فرزند راضى شدگان عليهم السلام است. و دعا را تا پايان مى‌خواند؛ اى مولا و سرپرست مومنان ـ سه بار.

نمازى كه به محمد بن على عليه السـلام و على بن محمد و حسن بن على عليهما السـلام هديه مى كند مانند آن است تا به امام مهـدى عليه السـلام ميرسـد. پس آن دعا را بخوان تا اين سـخن: «خداونـدا اين دو ركعت هديه از جانب من براى بنده و فرزند

بنـده و ولیّ و فرزنـد ولیّ تو نوه پیامبرت در زمینت و حجّت تو بر مخلوقاتت است، ای مولا و سـرپرست مومنان» ـــ سه بار. - . جمال الاسبوع : ۱۵ ـــ ۱۶ -

سید قدّس سرّه گوید: به من خبر داد محمد بن ابوالقاسم از ابو علی پسـر شیخ الطائفه از پدرش و خبر داد به من عَلِی بْن یَحْیَی الْحَنَّاط از عَرَبِی بْنِ مُسَافِرٍ از مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی الْقَاسِمِ از أَبِی عَلِی از پدرش در کتاب مصباح کبیر او که این عین کلماتش است:

نماز هدیه هشت رکعت است که از امامان علیهم السلام روایت شده که بنده در روز جمعه هشت رکعت نماز می‌خواند؛ چهار رکعت را به رسول خـدا صـلی الله علیه و آله و سـلم هـدیه می‌کنـد و چهار رکعت را به فاطمه علیها السـلام هدیه می‌کند. روز شنبه چهـار رکعت را به امیرالمومنین علی علیه السـلام هـدیه می‌کنـد. سـپس بر همین منوال هر روز چهار رکعت برای یکی از امامان علیهم السـلام هـدیه می‌کنـد، تا روز پنـج شـنبه که چهار رکعت برای جعفر بن محمد صادق علیه السـلام هدیه می‌کند. سپس روز جمعه نیز هشت رکعت نماز می‌خوانـد؛ چهار رکعت را برای رسول خدا صـلی الله علیه و آله و سـلم و چهار رکعت را برای فاطمه علیها السلام هدیه می‌کند. سپس روز شنبه چهار رکعت را برای موسی بن جعفر علیه السلام هدیه می‌کند سپس بر همین منوال ادامه داده تا روز پنج شنبه که چهار رکعت را برای صَاحِب زمَان امام مهدی علیه السلام هدیه می‌کند.

دعـای بین هر دو رکعت (از این نمـاز): «خداونـدا تویی مظهر سـلام و سـلامتی، و سـلام و سـلامتی از جانب توست و سـلام و سلامتی به سوی تو باز می‌گردد، بر ما درود و سـلام فرست. پروردگارا این چند رکعت هدیه‌ای است از جانب من برای فلانی فرزند فلانی، پس بر محمد آل محمد درود بفرست و آن را از من بپذیر و از جانب من به او برسان و به خاطر آن پاداشم بده و بهترین آرزو و امیـدم را در تو و پیـامبرت صـلوات الله علیه و آله عطـا کن.» و در آن آمـده است: و به آنچه دوست داشتی دعا می‌کنی، ان شاء الله تعالی. - . جمال الاسبوع -

مصباح المتهجّد: مانند این حدیث در آن روایت شده است. - . مصباح المتهجّد : ۲۵۵ -

**[ترجمه]

«۲»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِیِّ، قَالُوا عَلَیْهِمُ السَّلَامُ: إِنَّهُ یُصَلِّی الْعَبْدُ یَوْمَ الْجُمُعَهِ ثَمَانِیَ رَکَعَاتٍ.

**[ترجمه]دعوات الراوندی: امامان علیهم السلام فرمودند: همانا بنده در روز جمعه هشت رکعت نماز می‌گذارد.

**[ترجمه]

«۳»

فَلَاحُ السَّائِلِ، رُوِیَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السـلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا دَفَنْتُمْ مَیِّتَکُمْ وَ فَرَغْتُمْ مِنْ دَفْنِهِ فَلْیَقُمْ وَارِثُهُ أَوْ قَرَابَتُهُ أَوْ صَدِیقُهُ مِنْ جَانِبِ الْقَبْرِ وَ یُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ یَقْرَأُ فِی الرَّکْعَهِ الْأُولَی فَاتِحَهَ الْکِتَابِ مَرَّهً وَ الْمُعَوِّذَتَیْنِ مَرَّهً سَقَطَ مِنَ

الْأَصْلِ وَصْفُ الرَّكْعَهِ الثَّانِيَهِ فَيَقْرَأُهَا بِالْحَمْدِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِنْ شَاءَ فَإِنَّهُمَا مِنْ مُهِمَّاتِ مَا يَقْرَأُ فِی النَّوَافِلِ وَ يَرْكَعُ وَ يَسْجُدُ وَ يَقُولُ فِی سُجُودِهِ- سُبْحَانَ مَنْ تَعَزَّزَ بِالْقُدْرَهِ وَ قَهَرَ عِبَادَهُ بِالْمَوْتِ- ثُمَّ يُسَلِّمُ وَ يَرْجِعُ إِلَی الْقَبْرِ وَ يَقُولُ يَا فُلَانَ بْنَ فُلَانَه هَذِهِ لَکَ وَ لِأَصْحَابِکَ فَإِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ عَنْهُ عَذَابَ الْقَبْرِ وَ ضِيقَهُ وَ لَوْ سَأَلَ رَبَّهُ أَنْ يَغْفِرَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ حَيِّهِمْ وَ مَيِّتِهِمْ اسْتَجَابَ اللَّهُ دُعَاءَهُ فِيهِمْ وَ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَی لِصَاحِبِهِ يَا فُلَانُ بْنَ فُلَانٍ كُنْ قَرِيرَ الْعَيْنِ قَدْ غَفَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَکَ وَ يُعْطِی الْمُصَلِّیَ بِكُلِّ حَرْفٍ أَلْفَ حَسَنَهٍ وَ تُمْحَی عَنْهُ أَلْفُ سَيِّئَهٍ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَهِ بَعَثَ اللَّهُ تَعَالَی صَفّاً مِنَ الْمَلَائِكَهِ يُشَيِّعُونَهُ إِلَی بَابِ الْجَنَّهِ

۱- ۱. جمال الأسبوع:

۲- ۲. مصباح المتهجد: ۲۵۵.

فَإِذَا دَخَلَ الْجَنَّةَ اسْتَقْبَلَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ أَلْفِ مَلَكٍ مَعَ كُلِّ مَلَكٍ طَبَقٌ مِنْ نُورٍ مُغَطًّى بِمِنْدِيلٍ مِنْ إِسْتَبْرَقٍ وَ فِي يَدِ كُلِّ مَلَكٍ كُوزٌ مِنْ نُورٍ فِيهِ مَاءُ السَّلْسَبِيلِ فَيَأْكُلُ مِنَ الطَّبَقِ وَ يَشْرَبُ مِنَ الْمَاءِ وَ رِضْوَانُ اللَّهِ أَكْبَرُ.

**[ترجمه]فلاح السائل: از امیرالمومنین علیه السلام روایت شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هرگاه مرده‌تان را دفن کردید و کار دفن او را تمام کردید، باید وارث یا خویشاوند یا دوست او در کنار قبر بایستد و دو رکعت نماز بخواند که در رکعت اول یک بار سوره فاتحه و و یک بار معوذتین (فلق و ناس) را قرائت می‌کند _ در نسخه اصلی وصف رکعت دوم افتاده است _ که باید آن را با سوره حمد و سوره قل هو الله احد و اگر خواست با سوره انّا انزلناه بخواند. زیرا این دو سوره از مهم‌ترین سوره‌هایی است که در نمازهای نافله قرائت می‌شود. و بعد رکوع می‌کند و سجده می‌برد و در سجده‌اش می‌گوید: «سُبْحَانَ مَنْ تَعَزَّزَ بِالْقُدْرَةِ وَ قَهَرَ عِبَادَهُ بِالْمَوْتِ» یعنی: پاک و منزه است خداوندی که به قدرت خویش، عزیز و سربلند گشته و با مرگ بر بندگانش سلطه دارد. سپس سلام نماز را می‌دهد و به سوی قبر برمی‌گردد و می‌گوید: ای فلانی فرزند فلانی، این نماز برای تو و یارانت است، همانا خداوند عذاب و تنگی (فشار) قبر را از او برمی‌دارد و اگر از پروردگارش بخواهد که مردان و زنان ایمان‌دار و مردان و زنان مسلمان مرده‌ها و زنده‌هایشان را بیامرزد، خداوند دعایش را در باره آنان اجابت می‌کند و خداوند به دوستش می‌گوید: ای فلانی فرزند فلانی روشن چشم (شادمان) باش زیرا خداوند عزّ و جلّ تو را آمرزیده است. و به شخص نمازگزار در ازای هر حرفی، هزار نیکی عطا می‌کند و هزار گناه را از او پاک می‌کند. پس هنگامی که روز قیامت برپا شود خداوند متعال یک صف از فرشتگان را برانگیزد که او را تا دروازه بهشت مشایعت و همراهی کنند و چون وارد بهشت شود هفتاد هزار هزار فرشته از وی استقبال می‌کنند که همراه با هر فرشته کاسه‌ای از نور است که با پارچه‌ای از دیبای ستبر پوشیده شده است و در دست هر فرشته کوزه‌ای از نور است که در آن آب سلسبیل است. او از کاسه (غذا) می‌خورد و از آب می‌نوشد و رضایت و خشنودی خداوند بسی بزرگتر است.

**[ترجمه]

بیان

أوردت الصلاه کما أورده رحمه الله لعل الناظر فی کتابنا یطلع علی تلک الروایه فی موضع آخر بغیر سقط فیعمل بها و یجعل هذا الخبر مؤیدا لما وجده و أما ما فعله السید رحمه الله علیه من إضافه السور من عنده فغریب (۱).

**[ترجمه]نماز را همانگونه که مصنف رحمه الله ذکر کرده، آوردم تا شاید کسی که در کتاب ما نظر می‌کند بر آن روایت در جای دیگر بدون افتادگی (قسمتی از متن) اطلاع پیدا کند و بدان عمل نماید و این حدیث را تاییدی برای آنچه یافته قرار دهد و اما آنچه که سید رحمه الله از جانب خویش سوره هایی اضافه کرده، عجیب و شگفت است. - . این حدیث را در نسخه چاپ شده نیافتیم. -

**[ترجمه]

«۴»

فَلَاحُ السَّائِلِ، عَنْ حُذَيْفَهَ بْنِ الْيَمَانِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: لَا يَأْتِي عَلَى الْمَيِّتِ سَاعَهٌ أَشَدُّ مِنْ أَوَّلِ لَيْلَهٍ فَارْحَمُوا مَوْتَاكُمْ بِالصَّدَقَهِ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَلْيُصَلِّ أَحَدُكُمْ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى بِفَاتِحَهِ الْكِتَابِ مَرَّهً وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مَرَّتَيْنِ وَ فِي الثَّانِيَهِ بِفَاتِحَهِ الْكِتَابِ مَرَّهً وَ أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَ يُسَلِّمُ وَ يَقُولُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ابْعَثْ ثَوَابَهُمَا إِلَى قَبْرِ ذَلِكَ الْمَيِّتِ

فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ- فَيَبْعَثُ اللَّهُ مِنْ سَاعَتِهِ أَلْفَ مَلَكٍ إِلَى قَبْرِهِ مَعَ كُلِّ مَلَكٍ ثَوْبٌ وَ حُلَّهٌ وَ يُوَسَّعُ فِي قَبْرِهِ مِنَ الضِّيقِ إِلَى يَوْمِ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ وَ يُعْطَى الْمُصَلِّي بِعَدَدِ مَا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ حَسَنَاتٍ وَ تُرْفَعُ لَهُ أَرْبَعُونَ دَرَجَهً(۲).

البلد الأمين، و الموجز، لابن فهد عن النبی صلی الله علیه و آله مرسلا: مثله (۳).

**[ترجمه]فلاح السائل: حذیفهٔ بن یمان گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هیچ وقتی برای مرده از اولین شب (در قبر) سخت‌تر نیست. پس با صدقه دادن به مرده‌هایتان رحم کنید و اگر نیافتید (نتوانستید) باید یکی از شما دو رکعت نماز بخواند که در رکعت اول یک بار سوره فاتحه و دو بار سوره قل هو الله احد را می‌خواند و در رکعت دوم یک بار سوره فاتحه و ده بار سوره الهیکم التکاثر را می‌خواند. بعد سلام نماز را می‌دهد و می گوید: پروردگارا بر محمد و آل محمد درود بفرست و ثواب این نماز را به قبر آن مرده فلانی فرزند فلانی بفرست.

پس خداوند از همان زمان هزار فرشته را به سوی قبر او می‌فرستد و همراه با هر فرشته لباس و جامه‌ای است. و تا روزی که در صور دمیده می‌شود قبر او از تنگی فراخ می گردد و به شخص نمازگزار به شمار آنچه خورشید بر او طلوع کرده نیکی عطا می‌شود و جایگاه او چهل مرتبه بالا می‌رود. - . فلاح السائل : ۸۶ -

بلد الامین: و الموجز ابن فهد از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به صورت مرسل همین حدیث روایت شده است. - . بلد امین : ۱۶۴ -

**[ترجمه]

«۵»

وَ مِنْهُمَا: صَلَاهُ هَدِيَّهِ الْمَيِّتِ رَكْعَتَانِ فِي الْأُولَى الْحَمْدُ وَ آيَهُ الْكُرْسِيِّ وَ فِي الثَّانِيَهِ الْحَمْدُ وَ الْقَدْرُ عَشْراً فَإِذَا سَلَّمَ قَالَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ابْعَثْ ثَوَابَهُمَا إِلَى قَبْرِ فُلَانٍ (۴).

**[ترجمه]از همان دو کتاب: نماز هدیه به مرده دو رکعت است که در رکعت اول سوره حمد و آیهٔ الکرسی، و در رکعت دوم سوره حمد و ده بار سوره قدر قرائت می‌شود. و چون سلام نماز را داد می گوید: خداوندا بر محمد و آل محمد درود بفرست و ثواب این نماز را به قبر فلانی بفرست. - . بلد امین : ۱۶۴ -

**[ترجمه]

«۶»

الْبَلَدُ، وَ رَأَيْتُ فِي بَعْضِ كُتُبِ أَصْحَابِنَا أَنَّهُ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى بَعْدَ الْفَاتِحَهِ

۱- ۱. لم نجده فی القسم المطبوع.

۲- ۲. فلاح السائل: ۸۶.

۳- ۳. البلد الأمین: ۱۶۴.

۴- ۴. البلد الأمین: ۱۶۴.

آیَهَ الْکَرْسِیِّ مَرَّهً وَ التَّوْحِیدَ مَرَّتَیْنِ وَ فِی الثَّانِیَهِ بَعْدَ الْحَمْدِ التَّکَاثُرَ عَشْراً وَ نَقَلْتُهَا عَنْ وَالِدِی قُدِّسَ سِرُّهُ (۱).

**[ترجمه]بلد امین: در برخی کتاب‌های اصحاب ما دیده‌ام که در رکعت اول پس از فاتحه یک بار آیهٔ الکرسی و دو بار سوره توحید، و در رکعت دوم پس از حمد ده بار سوره تکاثر قرائت می‌شود و آن را از پدرم قدّس سرّه نقل کردم. - . بلد امین : ۱۶۴ -

**[ترجمه]

بیان

أوردت هذه الصلاه تبعا للأصحاب و لیس فیها خبر أعتمد علیه مرویا من طرق أصحابنا و إنما ذکروه لتوسعهم فی المستحبات و لو أتی بها المصلی بقصد أنها صلاه و هی خیر موضوع لا بقصد الخصوص مع ورود الأخبار العامه و المطلقه الداله علی جواز الصلاه عن المیت فلا أستبعد حسنه و لو أتی بصلاه علی الهیئات المنقوله بالطرق المعتبره ثم أهدی ثوابها إلی المیت فهو أحسن.

وَ رَوَی الشَّیْخُ (۲)

فِی الصَّحِیحِ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ قَالَ: کَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یُصَلِّی عَنْ وَلَدِهِ فِی کُلِّ لَیْلَهٍ رَکْعَتَیْنِ وَ عَنْ وَالِدَیْهِ فِی کُلِّ یَوْمٍ رَکْعَتَیْنِ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ کَیْفَ صَارَ لِلْوَلَدِ اللَّیْلُ قَالَ لِأَنَّ الْفِرَاشَ لِلْوَلَدِ قَالَ وَ کَانَ یَقْرَأُ فِیهِمَا إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ وَ إِنَّا أَعْطَیْنَاکَ الْکَوْثَرَ- وَ رَوَاهُ الرَّاوَنْدِیُّ فِی دَعَوَاتِهِ مُرْسَلًا عَنْهُ علیه السلام.

**[ترجمه]این نماز را به تبع اصحاب ذکر کردم درحالی که در باره آن حدیثی نیست که بدان اعتماد کنم و از طریق اصحاب ما روایت شده باشد و در واقع آن را به جهت گسترش دادن در مستحبات ذکر کرده‌اند. و اگر نمازگزار به این نیت آن را به جای آورد که آن نمازی است و بهترین چیزی است که وضع شده نه به قصد مختص کردن آن، با وجود روایت‌های عام و مطلقی که بر جایز بودن نماز برای مرده دلالت دارد، من نیکویی آن را بعید نمی‌دانم. و اگر نمازی با ترتیب نقل شده از طُرُق معتبر، به جای آورد سپس ثواب آن را به مرده هدیه کند، نیکوتر است.

شیخ - . تهذیب ۱ : ۱۳۲ - در صحیح از عمر بن یزید روایت می‌کند که گوید: امام صادق علیه السلام در هر شب دو رکعت نماز برای فرزندش می‌خواند و برای پدر و مادرش هر روز دو رکعت نماز می‌گزارد. عرض کردم: فدایتان شوم چگونه شب به فرزند رسیده است؟ فرمود: زیرا فراش (رختخواب) برای فرزند است. راوی گوید: و امام در آن دو رکعت سوره انا انزلناه فی لیلهٔ القدر و سوره انّا اعطیناک الکوثر را قرائت می‌کرد. و راوندی در دعوات خود به صورت مرسل این حدیث را از امام علیه السلام روایت کرده است.

**[ترجمه]

الْمَکَارِمُ،: صَلَاهُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ أَرْبَعُ رَکَعَاتٍ یَقْرَأُ فِی الْأُولَی الْحَمْدَ مَرَّهً وَ عَشْرَ مَرَّاتٍ رَبَّنا وَ اجْعَلْنا مُسْلِمَیْنِ لَکَ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِنا أُمَّهً مُسْلِمَهً لَکَ وَ أَرِنا مَناسِکَنا وَ تُبْ عَلَیْنا إِنَّکَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِیمُ وَ فِی الثَّانِیَهِ الْحَمْدَ مَرَّهً وَ عَشْرَ مَرَّاتٍ رَبِّ اجْعَلْنِی مُقِیمَ الصَّلاهِ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِی رَبَّنا وَ تَقَبَّلْ دُعاءِ- رَبَّنَا اغْفِرْ لِی وَ لِوالِدَیَّ وَ لِلْمُؤْمِنِینَ یَوْمَ یَقُومُ الْحِسابُ وَ فِی الثَّالِثَهِ الْحَمْدَ مَرَّهً وَ عَشْرَ مَرَّاتٍ رَبَّنا هَبْ لَنا مِنْ أَزْواجِنا وَ ذُرِّیَّاتِنا قُرَّهَ أَعْیُنٍ وَ اجْعَلْنا لِلْمُتَّقِینَ إِماماً وَ فِی الرَّابِعَهِ الْحَمْدَ مَرَّهً وَ عَشْرَ مَرَّاتٍ رَبِّ أَوْزِعْنِی أَنْ أَشْکُرَ نِعْمَتَکَ

الَّتِی أَنْعَمْتَ عَلَیَّ وَ عَلی والِدَیَّ وَ أَنْ أَعْمَلَ صالِحاً تَرْضاهُ وَ أَصْلِحْ لِی فِی ذُرِّیَّتِی إِنِّی تُبْتُ إِلَیْکَ وَ إِنِّی مِنَ الْمُسْلِمِینَ فَإِذَا سَلَّمَ قَالَ عَشْراً رَبَّنا هَبْ لَنا الْآیَهَ صَلَاهُ الْوَلَدِ لِوَالِدَیْهِ رَکْعَتَانِ الْأُولَی بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ- وَ عَشْرَ مَرَّاتٍ رَبَّنَا اغْفِرْ لِی

ص: ۲۲۰

۱- ۱. البلد الأمین: ۱۶۴.

۲- ۲. التهذیب ج ۱ ص ۱۳۲.

وَ لِوالِدَیَّ وَ لِلْمُؤْمِنِینَ یَوْمَ یَقُومُ الْحِسابُ وَ فِی الثّانِیَهِ الْفاتِحَهَ وَ عَشْرَ مَرّاتٍ رَبِّ اغْفِرْ لِی وَ لِوالِدَیَّ وَ لِمَنْ دَخَلَ بَیْتِیَ مُؤْمِناً وَ لِلْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِناتِ فَإِذا سَلَّمَ یَقُولُ عَشْرَ مَرّاتٍ رَبِّ ارْحَمْهُما کَما رَبَّیانِی صَغِیراً صَلَاهٌ أُخْرَی رَکْعَتانِ یَقْرَأُ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ فَاتِحَهَ الْکِتَابِ مَرَّهً وَ عِشْرِینَ مَرَّهً رَبِّ ارْحَمْهُما کَما رَبَّیانِی صَغِیراً فَإِذا فَرَغَ سَجَدَ وَ یَقُولُهَا عَشَرَهً أُخْرَی (1).

ص: ۲۲۱

1- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۸۴.

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نماز پـدر برای فرزنـد چهار رکعت است: در رکعت اول یک حمـد و ده بار «رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَآ إِنَّكَ أَنتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ» - . بقره / ۱۲۸ - { پروردگارا، ما را تسلیم [فرمـان] خود قرار ده و از نسـل ما، امتی فرمانبردار خود [پدیـد آر] و آداب دینی ما را به ما نشان ده و بر ما ببخشای، که تویی توبه پـذیر مهربـان.} و در رکعت دوم یک بار حمـد و ده بار «رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلاَةِ وَمِن ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاء * رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ» - . ابراهیم / ۴۰ _ ۴۱ - { پروردگارا، مرا برپادارنـده نماز قرار ده، و از فرزندان من نیز. پروردگـارا، و دعای مرا بپـذیر. پروردگارا، روزی که حساب برپا می شود، بر من و پـدر و مادرم و بر مؤمنان ببخشای.} و در رکعت سوم یـک بـار سوره حمـد و ده بار بگو «رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا» - . فرقان / ۷۴ - { پروردگـارا، به مـا از همسـران و فرزنـدانمان آن ده که مـایه روشـنیِ چشـمان [مـا] باشـد، و مـا را پیشوای پرهیزگـاران گردان.} و در رکعت چهارم یک بار حمـد و ده بار «رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ» - . احقـاف / ۱۵ - { پروردگـارا، بر دلـم بیفکن تا نعمـتی را که به من و به پـدر و مـادرم ارزانی داشـته ای سپاس گـویم و کـار شایسـته ای انجام دهم که آن را خوش داری، و فرزنـدانم را برایم شایسـته گردان در حقیقت، من به درگاه تو توبه آوردم و من از فرمان پذیرانم } بعد از سـلام ده بار بگوید: «رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا» - . فرقان / ۷۴ - { پروردگارا، به ما از همسران و فرزندانمان آن ده که مایه روشنیِ چشمان [ما] باشد، و ما را پیشوای پرهیزگاران گردان.}

نمـاز فرزنـد برای والـدین دو رکعت است: رکعت اول یـک بـار حمـد و ده بـار «رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ» - . ابراهیم / ۴۰ -

{ پروردگـارا، روزی که حساب برپا می شود، بر من و پـدر و مادرم و بر مؤمنان ببخشای.} و در رکعت دوم سوره حمـد و ده بـار «رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ» - . نوح / ۲۸ - { پروردگارا، بر من و پـدر و مادرم و هر مؤمنی که در سـرایم درآیـد، و بر مردان و زنـان باایمـان ببخشای} و بعـد از سـلام ده بار گویـد: «رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا» - . اسراء / ۲۴ -

{ پروردگـارا، آن دو را رحمـت کـن چنـان که مرا در خُردی پروردنـد.} نمـاز دیگر دو رکعت: در هر رکعت سـوره فـاتحه و بیست بار «رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا» - . اسراء / ۲۴ -

{ پروردگارا، آن دو را رحمت کن چنان که مرا در خُردی پروردنـد.} را می‌خواند و بعد از نماز به سـجده رود و آن را ده بار بگوید. - . مکارم الاخلاق : ۳۸۴ -

**[ترجمه]

أبواب الاستخارات و فضلها و كيفياتها و صلواتها و دعواتها

باب ۱ ما ورد فی الحث علی الاستخاره و الترغیب فیها و الرضا و التسلیم بعدها

الأخبار

«۱»

فَتْحُ الْأَبْوَابِ، لِلسَّيِّدِ الْجَلِيلِ عَلِيِّ بْنِ طَاوُسٍ وَ الْمُقْنِعَهُ، عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ شَقَاءِ عَبْدِی أَنْ يَعْمَلَ الْأَعْمَالَ وَ لَا يَسْتَخِيرَ بِی (۱).

الفتح، [فتح الأبواب] فی أصل عتیق من أصول أصحابنا عنه علیه السلام: مثله (۲).

من خط الشهید رحمه الله عن الکراجکی قال روی عن العالم علیه السلام: و ذکر مثله.

ص: ۲۲۲

۱- ۱. المقنعه: ۳۶.

۲- ۲. کتاب الفتح مخطوط.

**[ترجمه]فتح الابواب: از سید بزرگوار علی بن طاوس و المقنعه: از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: خداوند عزّ و جلّ می‌فرماید: از بدبختی بنده‌ام این است که کارها را انجام دهد و از درگاه من استخاره نکند. - . المقنعه : ۳۶ -

فتح الابواب: در یکی از اصول دیرینه اصحاب ما از امام صادق علیه السلام همان حدیث روایت شده است. - . نسخه خطی فتح الابواب -

از خط شهید رحمه الله از کراجکی روایت شده که گوید: از عالم _ امام موسی بن جعفر _ علیه السلام روایت شده و مانند آن حدیث را ذکر کرد.

**[ترجمه]

«۲»

الْمَحَاسِنُ، عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مِثْلَهُ (۱).

وَ مِنْهُ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُضَارِبٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَنْ دَخَلَ فِي أَمْرٍ بِغَيْرِ اسْتِخَارَةٍ ثُمَّ ابْتُلِيَ لَمْ يُؤْجَرْ(۲).

الْمَحَاسِنُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى الْيَقْطِينِيِّ وَ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَنْ أَكْرَمُ الْخَلْقِ عَلَى اللَّهِ قَالَ أَكْثَرُهُمْ ذِكْراً لِلَّهِ وَ أَعْمَلُهُمْ بِطَاعَتِهِ قُلْتُ فَمَنْ أَبْغَضُ الْخَلْقِ إِلَى اللَّهِ قَالَ مَنْ يَتَّهِمُ اللَّهَ قُلْتُ وَ أَحَدٌ يَتَّهِمُ اللَّهَ قَالَ نَعَمْ مَنِ اسْتَخَارَ اللَّهَ فَجَاءَتْهُ الْخِيَرَةُ بِمَا يَكْرَهُ فَسَخِطَ فَذَلِكَ يَتَّهِمُ اللَّهَ (۳).

كِتَابُ الْغَايَاتِ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْوَلِيدِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَنْ أَكْرَمُ الْخَلْقِ عَلَى اللَّهِ وَ ذَكَرَ نَحْوَهُ.

الْمَكَارِمُ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى: مِثْلَهُ إِلَى قَوْلِهِ فَسَخِطَ ذَلِكَ فَهُوَ الْمُتَّهِمُ لِلَّهِ (۴).

**[ترجمه]محاسن: از کسی که برای او ذکر کرده از امام صادق علیه السلام همین حدیث را روایت کرده است. - . المحاسن : ۵۹۸ -

و با همان اسناد محمد بن مضارب گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس بدون استخاره وارد کاری شود (به کاری بپردازد) سپس مصیبت و بلایی بر او وارد شود در برابر آن مصیبت پاداشی نخواهد داشت. - . المحاسن : ۵۹۸ -

محاسن: از یکی از اصحاب روایت شده که گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: گرامی ترین افراد نزد خدا کیست؟ فرمود: آن کس که بیش از همه ذکر خدا گوید و به طاعت خداوند عمل کند. گفتم: منفورتر از همه نزد خدا کیست؟ فرمود: آن کس که خدا را متّهم می سازد! گفتم: مگر کسی هم خدا را متّهم می کند؟! فرمود: آری، کسی که با استخاره از خدا طلب خیر کند و چون خیرش مورد پسند او واقع نشد عصبانی گردد، این رفتار متّهم ساختن خدا است. - . المحاسن : ۵۹۸ -

کتاب الغایات: قاسم بن ولید گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: گرامی ترین افراد نزد خدا کیست، و حدیث را به همان صورت روایت کرد.

مکارم الاخلاق: از عثمان بن عیسی همین حدیث روایت شده تا آنجا که می‌فرماید: عصبانی گردد، این رفتار متّهم ساختن خدا است. - . مکارم الاخلاق : ۳۶۸ -

**[ترجمه]

«۳»

الفتح، [فتح الأبواب] عَنْ شَیْخِهِ مُحَمَّدِ بْنِ نَمَا وَ أَسْعَدَ بْنِ عَبْدِ الْقَاهِرِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ سَعِیدٍ الرَّاوَنْدِیِّ عَنْ وَالِدِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْحَلَبِیِّ عَنْ شَیْخِ الطَّائِفَهِ قَالَ أَخْبَرَنِی جَمَاعَهٌ عَنِ الصَّدُوقِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ هَاشِمٍ وَ یَعْقُوبَ بْنِ یَزِیدَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَبِی الْخَطَّابِ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَنْ دَخَلَ فِی أَمْرٍ بِغَیْرِ اسْتِخَارَهٍ ثُمَّ ابْتُلِیَ لَمْ یُؤْجَرْ.

و منه بهذا الإسناد عن ابن مسکان عن محمد بن مضارب عنه علیه السلام: مثله.

وَ بِالْإِسْنَادِ الْمُتَقَدِّمِ عَنْ شَیْخِ الطَّائِفَهِ عَنِ ابْنِ أَبِی جِیدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَیْمُونٍ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا أُبَالِی إِذَا اسْتَخَرْتُ اللَّهَ عَلَی أَیِّ طَرَفِی وَقَعْتُ وَ کَانَ أَبِی یُعَلِّمُنِی الِاسْتِخَارَهَ کَمَا یُعَلِّمُنِی السُّوَرَ مِنَ الْقُرْآنِ.

ص: ۲۲۳

۱- ۱. المحاسن: ۵۹۸.

۲- ۲. المحاسن: ۵۹۸.

۳- ۳. المحاسن: ۵۹۸.

۴- ۴. مکارم الأخلاق ص ۳۶۸.

**[ترجمه]فتح الابواب: از ابن مسکان روایت شده که گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس بدون استخاره وارد کاری شود (به کاری بپردازد) سپس مصیبت و بلایی بر او وارد شود در برابر آن مصیبت پاداشی نخواهد داشت.

و با همان اسناد از ابن مسکان از محمد بن مضارب از امام صادق علیه السلام این حدیث روایت شده است.

و با اسناد پیشین از عبدالله بن میمون قداح از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: اهمیتی نمی‌دهم هرگاه از خداوند استخاره کردم که بر کدام طرف بیفتم (چه چیزی برایم مقدر گردد) و پدرم استخاره را من می‌آموخت همانطور که سوره‌های قرآن را به من می‌آموخت.

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام علی أی طرفی أی طرفی الراحه و البلاء أو الحیاه و الموت أو طرفی الأمر الذی أتردد فیه أو أقع مریضا علی جنبی الأیمن أو الأیسر أو أقتل فأصرع علی الأیمن أو الأیسر و ربما یقرأ بالقاف جمع الطریق و صحح فی بعض النسخ طریقی فهما تصحیفان و یؤید ما ذکرنا ما سیأتی مکانه علی أی جنبی.

و قال فی النهایه فیه أنه کان إذا اشتکی أحدهم لم ینزل البرمه حتی یأتی علی أحد طرفیه أی حتی یفیق من علته أو یموت لأنهما منتهی أمر العلیل فهما طرفاه أی جانباه و منه حدیث أسماء بنت أبی بکر قالت لابنها عبد الله ما بی عجله إلی الموت حتی آخذ علی أحد طرفیک إما أن تستخلف فتقر عینی و إما أن تقتل فأحتسبک.

**[ترجمه]فرموده این امام علیه السلام «علی ایّ طرفیّ» یعنی: دو طرف: راحتی و آسایش، و بلا و مصیبت یا زندگی و مرگ، یا دو طرف کاری که در آن تردید دارم، یا اینکه بر دو پهلوی راست و چپم مریض شوم یا اینکه کشته شوم و بر راست و چپ بر زمین بیفتم. و چه بسا با قاف (طرقی) قرائت شود که جمع طریق است و در برخی نسخه‌ها «طریقی» را صحیح دانسته‌اند که این دو کلمه تصحیف شده است .

و آنچه در جای مناسبش به زودی خواهیم گفت، معنایی را که برای «أیّ جنبیّ» (دو طرفم) ذکر کردیم، تأیید خواهد کرد.

و در النهایه: گوید: در باره این حدیث آمده است که هرگاه یکی از آنان از درد و مریضی رنج می‌برد و شکایت می‌کرد، این بی تابی فرو نمی نشیند تا اینکه بر یکی از دو طرفش وارد شود یعنی تا اینکه از بیماری بهبود یابد یا بمیرد زیرا آن دو، پایان کار بیمار است. پس آن دو، دو طرف او یعنی دو جانبش است. و در این باره حدیث اسماء دختر ابوبکر است که به پسرش عبدالله گفت: من برای مرگ عجله‌ای ندارم تا اینکه یکی از دو طرف تو را بگیرم؛ یا تو نوادگانی داشته باشی و دیده من روشن شود، و یا اینکه کشته شوی و من تو را که فرزند بزرگم هستی از دست بدهم.

**[ترجمه]

«۴»

الفتح، [فتح الأبواب] قَالَ وَجَدْتُ فِی أَصْلِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ الْمُتَّفَقِ عَلَيْهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَيْرٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رِبْعِیٍّ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: مَا اسْتَخَارَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ إِلَّا خَارَ لَهُ وَ إِنْ وَقَعَ مَا يَكْرَهُ.

وَ مِنْهُ نَقْلًا عَنِ الْحُمَيْدِیِّ فِی كِتَابِ الْجَمْعِ بَيْنَ الصَّحِيحَيْنِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كَانَ النَّبِیُّ صلی الله عليه و آله يُعَلِّمُنَا الِاسْتِخَارَةَ فِی الْأُمُورِ كُلِّهَا كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّوَرَ مِنَ الْقُرْآنِ.

وَ مِنْهُ مَا رَوَاهُ بِإِسْنَادِهِ إِلَی جَدِّهِ أَبِی جَعْفَرٍ الطُّوسِیِّ فِيمَا رَوَاهُ إِلَی أَبِی الْعَبَّاسِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ عُقْدَةَ فِی كِتَابِ تَسْمِيَهِ الْمَشَايِخِ عَنْ شِهَابِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْلَی عَنْ إِدْرِيسَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَی بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ إِدْرِيسَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عليهم السلام قَالَ: كُنَّا نَتَعَلَّمُ الِاسْتِخَارَةَ كَمَا نَتَعَلَّمُ السُّورَةَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

وَ مِنْهُ مِنَ الْكِتَابِ الْمَذْكُورِ لِابْنِ عُقْدَةَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كُنَّا

ص: ۲۲۴

نَتَعَلَّمُ الِاسْتِخَارَهَ كَمَا نَتَعَلَّمُ السُّورَهَ مِنَ الْقُرْآنِ ثُمَّ قَالَ مَا أُبَالِی إِذَا اسْتَخَرْتُ اللَّهَ عَلَی أَیِّ جَنْبِی وَقَعْتُ.

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ کِتَابِ الدُّعَاءِ لِسَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ کَانَ یَقُولُ: قَالَ اللَّهُ مَنْ لَمْ یَرْضَ بِقَضَائِی وَ یَشْکُرْ نَعْمَائِی وَ یَصْبِرْ عَلَی بَلَائِی فَلْیَطْلُبْ رَبّاً سِوَایَ غَیْرِی وَ مَنْ رَضِیَ بِقَضَائِی وَ شَکَرَ نَعْمَائِی وَ صَبَرَ عَلَی بَلَائِی کَتَبْتُهُ فِی الصِّدِّیقِینَ عِنْدِی وَ کَانَ یَقُولُ علیه السلام مَنِ اسْتَخَارَ اللَّهَ فِی أَمْرِهِ فَعَمِلَ أَحَدَ الْأَمْرَیْنِ فَعَرَضَ فِی قَلْبِهِ شَیْ ءٌ فَقَدِ اتَّهَمَ اللَّهَ فِی قَضَائِهِ.

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنَ الْکِتَابِ الْمَذْکُورِ لِسَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَنْزَلَ اللَّهُ أَنَّ مِنْ شَقَاءِ عَبْدِی أَنْ یَعْمَلَ الْأَعْمَالَ وَ لَا یَسْتَخِیرَنِی.

**[ترجمه]فتح الابواب: مفضّل گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: بنده مؤمنی از خداوند استخاره نمی‌کند مگر اینکه خداوند در آن کار به او خیر دهد هر چند اتفاقی بیفتد که خوشایند او نباشد.

و از همان کتاب به نقل از کتاب جمع بین صحیحین از جابر بن عبدالله که گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم استخاره در همه کارها را به ما آموخت همانطور که سوره‌های قرآن را به ما تعلیم داد.

و با همان اسناد جعفر بن محمد از پدرش علیهما السلام روایت می‌کند که فرمود: ما استخاره را می‌آموختیم همانطور که سوره‌ای از کتاب خداوند عزّ و جلّ را یاد می‌گرفتیم.

و با همان اسناد ابن عقده از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: ما استخاره را می‌آموختیم همانطور که سوره‌ای از کتاب خداوند عزّ و جلّ را یاد می‌گرفتیم.

و با همان اسناد ابن عقده از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: ما استخاره را می‌آموختیم همانطور که سوره‌ای از کتاب خداوند عزّ و جلّ را یاد می‌گرفتیم. سپس فرمود: اهمیتی نمی‌دهم هرگاه از خداوند استخاره کردم که بر کدام طرف بیفتم (چه چیزی برایم مقدر گردد).

و با همان اسناد به نقل از کتاب دعا از سعد بن عبدالله از امام صادق علیه السلام روایت شده که می‌فرمود: خداوند فرموده است: هر کس راضی به قضای من نباشد و شکر نعمت‌های من را به جای نیاورد و بر بلاـ و مصیبت من صبر نکند، باید پروردگاری غیر از من طلب کند و هر کس به قضای من راضی شد و شکر نعمت‌هایم را به جای آورد و بر بلا و مصیبتم صبر نمود، او را در نزد خودم در زمره صدیقان و راستگویان می‌نویسم. و امام علیه السلام می‌فرمود: هر کس در کارش از درگاه خداوند استخاره کند و به یکی از دو کار عمل کند، سپس چیزی (تردیدی) به دلش بیاید، در واقع خداوند را در قضا و تقدیرش متهم کرده است.

و با همان اسناد از برخی اصحاب از امام صادق روایت شده که فرمود: خداوند نازل فرموده که: از نگون‌بختی بنده‌ام این است که کارها را انجام دهد و از درگاه من استخاره نکند.

**[ترجمه]

بیان

قال فی النهایه الاستخاره طلب الخیره فی الشی ء و هی استفعال منه تقول استخر الله یخر لک و نحوه قال فی القاموس و الصحاح و قال المحقق رحمه الله صلاه الاستخاره هی أن تصلی رکعتین و تسأل الله أن یجعل ما عزمت علیه خیره و قال ابن إدریس الاستخاره فی کلام العرب الدعاء و قال بعد کلام معنی استخرت الله استدعیت إرشادی و کان یونس بن حبیب اللغوی یقول إن معنی قولهم استخرت الله استقبلت الخیر أی سألت الله أن یوفقنی خیر الأشیاء التی أقصدها.

**[ترجمه]در النهایهٔ گوید: استخاره طلب خیر در چیزی است، و آن از باب استفعال است که از همان کلمه است که می‌گویی: «استخر الله یخر لک» از خداوند طلب خیر کن تا برای تو خیر قرار دهد. و مانند آن در قاموس و صحاح ذکر شده است. و محقق رحمه الله گوید: نماز استخاره بدین ترتیب است که دو رکعت نماز بخوانی و از خداوند بخواهی آنچه را که بر انجامش تصمیم گرفته‌ای خیر بگرداند. و ابن ادریس گوید: استخاره در سخن عرب به معنای دعا می‌باشد و پس از ایراد سخنی گفته است: معنای «استخرت الله» این است که از خداوند خواستم مرا راهنمایی کند. و یونس بن حبیب لغت‌شناس می‌گوید: معنی سخنشان «استخرت الله استقبلت الخیر» این است که از خداوند خواستم مرا به بهترین چیزهایی که قصد می‌کنم، توفیق دهد.

**[ترجمه]

«۵»

مَجَالِسُ الشَّیْخِ، عَنِ الْمُفِیدِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ خَالِدٍ الْمَرَاغِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَیْضِ الْعِجْلِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَبْدِ الْعَظِیمِ الْحَسَنِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیهم السلام قَالَ: بَعَثَنِی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَی الْیَمَنِ فَقَالَ لِی وَ هُوَ یُوصِینِی یَا عَلِیُّ مَا حَارَ مَنِ اسْتَخَارَ وَ لَا نَدِمَ مَنِ اسْتَشَارَ الْحَدِیثَ (۱).

ص: ۲۲۵

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۳۵.

**[ترجمه]محمد بن علی بن موسی از پدرانش از علی علیهم السلام روایت می‌کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم مرا به سوی یمن روانه کرد و در حالی که مرا سفارش می‌نمود به من فرمود: هر که (پیش از اقدام به کار، خیر خود از خدا خواهد) و استخاره کند، سرگردان نماند، و آن که مشورت کند پشیمان نشود. - . امالی طوسی ۱ : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

باب ۲ الاستخاره بالرقاع

الأخبار

«۱»

مَكَارِمُ الْأَخْلَاقِ،: قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَيَابَةَ خَرَجْتُ سَنَةً إِلَى مَكَّةَ وَ مَتَاعِي بَزٌّ قَدْ كَسَدَ عَلَيَّ قَالَ فَأَشَارَ عَلَيَّ أَصْحَابُنَا أَنْ أَبْعَثَهُ إِلَى مِصْرَ وَ لَا أَرُدَّهُ إِلَى الْكُوفَةِ أَوْ إِلَى الْيَمَنِ فَاخْتَلَفَ عَلَيَّ آرَاؤُهُمْ فَدَخَلْتُ عَلَى الْعَبْدِ الصَّالِحِ بَعْدَ النَّفْرِ بِيَوْمٍ وَ نَحْنُ بِمَكَّةَ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا أَشَارَ بِهِ أَصْحَابُنَا وَ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَمَا تَرَى حَتَّى أَنْتَهِيَ إِلَى مَا تَأْمُرُنِي فَقَالَ لِي سَاهِمْ بَيْنَ مِصْرَ وَ الْيَمَنِ ثُمَّ فَوِّضْ فِي ذَلِكَ أَمْرَكَ إِلَى اللَّهِ فَأَيُّ بَلَدٍ خَرَجَ سَهْمُهَا عَنِ الْأَسْهُمِ فَابْعَثْ مَتَاعَكَ إِلَيْهَا قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ كَيْفَ أُسَاهِمُ قَالَ اكْتُبْ فِي رُقْعَةٍ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ اللَّهُمَّ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ- عالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهادَةِ أَنْتَ الْعَالِمُ وَ أَنَا الْمُتَعَلِّمُ فَانْظُرْ لِي فِي أَيِّ الْأَمْرَيْنِ خَيْرٌ لِي حَتَّى أَتَوَكَّلَ عَلَيْكَ فِيهِ وَ أَعْمَلَ بِهِ ثُمَّ اكْتُبْ مِصْراً إِنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ اكْتُبْ رُقْعَةً أُخْرَى مِثْلَ مَا فِي الرُّقْعَةِ الْأُولَى شَيْئاً شَيْئاً ثُمَّ اكْتُبِ الْيَمَنَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ اكْتُبْ رُقْعَةً أُخْرَى مِثْلَ مَا فِي الرُّقْعَتَيْنِ شَيْئاً شَيْئاً ثُمَّ اكْتُبْ بِحَبْسِ الْمَتَاعِ وَ لَا يُبْعَثُ إِلَى بَلَدٍ مِنْهُمَا ثُمَّ اجْمَعِ الرِّقَاعَ وَ ادْفَعْهُنَّ إِلَى بَعْضِ أَصْحَابِكَ فَلْيَسْتُرْهَا عَنْكَ ثُمَّ أَدْخِلْ يَدَكَ فَخُذْ رُقْعَةً مِنَ الثَّلَاثِ رِقَاعٍ فَأَيُّهَا وَقَعَتْ فِي يَدِكَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَ اعْمَلْ بِهَا بِمَا فِيهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ (۱).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: عبد الرحمن بن سیابه گوید: سالی با کالای تجارتی قماش به مکه رفتم، و کارم کساد شد. دوستانم به من گفتند خوب است که مال التجاره را به مصر ببریم، و به کوفه یا یمن باز نگردانیم. و آراء آن‌ها در این مطلب مختلف شد، پس از بازگشت از عرفات در مکه به خدمت امام هفتم رسیدم، و آراء رفقا را به حضرتش عرضه داشتم، و گفتم رأی شما چیست تا به آن عمل کنم؟ حضرت فرمود: بین مصر و یمن قرعه بزن و کارت را به خدا بسپار، هر شهری که قرعه به نام آن در آمد کالایت را به آنجا بفرست.

گفتم فدایتان گردم چگونه قرعه بزنم؟ فرمود: بر یک صفحه بنویس: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ ، خداوندا تو خداوندی هستی که جز تو خدایی نیست و بر نهان و آشکار دانائی، تو یاددهنده و من یادگیرنده هستم، پس در کار من نظر کن که کدام‌یک برایم بهتر است تا با توکل به تو آن را انجام دهم. بعد بر آن بنویس: مصر ان‌شاء الله، سپس بر روی صفحه دیگری مانند آنچه در صفحه اول نوشتی کلمه به کلمه بنویس سپس بر پشت آن بنویس: یمن ان‌شاء الله. سپس در صفحه دیگر مانند آنچه در دو صفحه دیگر نوشتی کلمه به کلمه بنویس سپس بر پشت آن بنویس: به هیچ یک از آن دو شهر فرستاده نشود.

بعد این سه کاغذ را به دست یکی از رفقایت بده تا چنان مخلوط کند که آن‌ها را از هم باز نشناسی، بعد دست ببر، و یکی از

آن‌ها را بردار، و هر کدام بیرون آمد به‌خدا توکل کن و به نوشته همان عمل نما ان‌شاء الله. - . مکارم الاخلاق : **۲۹۳** -

**[ترجمه]

«۲»

الْإِحْتِجَاجُ، قَالَ: كَتَبَ الْحِمْيَرِيُّ إِلَى الْقَائِمِ عليه السلام يَسْأَلُهُ عَنِ الرَّجُلِ تَعْرِضُ لَهُ حَاجَةٌ مِمَّا لَا يَدْرِي أَنْ يَفْعَلَهَا أَمْ لَا فَيَأْخُذُ خَاتَمَيْنِ فَيَكْتُبُ فِي أَحَدِهِمَا نَعَمِ افْعَلْ وَ فِي الْآخَرِ لَا تَفْعَلْ فَيَسْتَخِيرُ اللَّهَ مِرَاراً ثُمَّ يَرَى فِيهِمَا فَيُخْرِجُ أَحَدَهُمَا فَيَعْمَلُ

ص: ۲۲۶

۱- ۱. مکارم الأخلاق: ۲۹۳.

بِمَا يَخْرُجُ فَهَلْ يَجُوزُ ذَلِكَ أَمْ لَا وَ الْعَامِلُ بِهِ وَ التَّارِكُ لَهُ هُوَ مِثْلُ الِاسْتِخَارَهِ أَمْ هُوَ سِوَى ذَلِکَ فَأَجَابَ علیه السلام الَّذِی سَنَّهُ الْعَالِمُ علیه السلام فِی هَذِهِ الِاسْتِخَارَهُ بِالرِّقَاعِ وَ الصَّلَاهِ(۱).

**[ترجمه]احتجاج: گوید: حمیری برای قائم علیه السلام نوشت و از او در باره مردی پرسید که اگر برای او حاجتی پیش آید و در انجام و عدم انجام آن سرگردان شده است. بعد از آن دو انگشتر بگیرد بر یکی از آن دو بنویسد: آری انجام بده. و بر دیگری: نه، انجام مده، پس چندین بار از خداوند طلب خیر می کند، سپس در یکی از آن دو نگاه انداخته و آن را خارج ساخته و به همان عمل می کند، آیا این شیوه جایز است یا نه؟ و آیا عامل و تارک آن مانند استخاره موافق شرع است یا آن نوع دیگری است؟ پاسخ فرمود: آنچه که حضرت عالم علیه السّلام سنّت کرده، همانا تنها استخاره با رقعه و نماز می باشد. - . احتجاج : ۲۵۷ -

**[ترجمه]

«۳»

الفتح، [فتح الأبواب] قَالَ: رَأَیْتُ مِنْ طَرِیقِ الْجُمْهُورِ مَا هَذَا لَفْظُهُ- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ- عَنْ قَتَادَهَ أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ کَانَ یَقُولُ فِی الِاسْتِخَارَهِ- اللَّهُمَّ إِنَّکَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ اللَّهُمَّ إِنَّ عِلْمَکَ بِمَا یَکُونُ کَعِلْمِکَ بِمَا کَانَ اللَّهُمَّ إِنِّی قَدْ عَزَمْتُ عَلَی کَذَا وَ کَذَا فَإِنْ کَانَ لِی فِیهِ خِیَرَهٌ لِلدِّینِ وَ الدُّنْیَا وَ الْعَاجِلِ وَ الْآجِلِ فَیَسِّرْهُ وَ سَهِّلْهُ وَ وَفِّقْنِی لَهُ وَ وَفِّقْهُ لِی وَ إِنْ کَانَ غَیْرَ ذَلِکَ فَامْنَعْنِی مِنْهُ کَیْفَ شِئْتَ- ثُمَّ یَسْجُدُ وَ یَقُولُ مِائَهَ مَرَّهٍ وَ مَرَّهٍ- اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِیرُکَ بِرَحْمَتِکَ خِیَرَهً فِی عَافِیَهٍ- وَ یَکْتُبُ سِتَّ رِقَاعٍ فِی ثَلَاثٍ مِنْهَا خِیَرَهٌ مِنَ اللَّهِ الْعَزِیزِ الْحَکِیمِ لِفُلَانِ بْنِ فُلَانٍ افْعَلْ عَلَی اسْمِ اللَّهِ وَ عَوْنِهِ وَ فِی ثَلَاثٍ مِنْهَا خِیَرَهٌ مِنَ اللَّهِ الْعَزِیزِ الْحَکِیمِ لِفُلَانِ بْنِ فُلَانٍ لَا تَفْعَلْ وَ الْخِیَرَهُ فِیمَا یَقْضِی اللَّهُ وَ یَکُونُ تَحْتَ السَّجَّادَهِ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الصَّلَاهِ وَ الدُّعَاءِ مَدَدْتَ یَدَکَ إِلَی الرِّقَاعِ فَأَخَذْتَ وَاحِدَهً مِنْهَا فَمَا خَرَجَ فِیهِ فَاعْمَلْ عَلَی الْأَکْثَرِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ هُوَ حَسْبِی.

**[ترجمه]فتح الابواب: قتاده گوید: ابن مسعود در استخاره می گفت: «پروردگارا همانا تو می‌دانی و من نمی‌دانم، و تو توانایی و من توانا نیستم و تو دانای بر نهان‌هایی. پروردگارا علم تو بر آنچه خواهد شد مانند علم توست بر آنچه بوده است. پروردگارا من بر انجام فلان کار و فلان کار تصمیم گرفتم، پس اگر برای من در دین و دنیا و آخرت و زندگیم خیر و برکت دارد، برایم میسّر و آسان گردان و توفیق آن را به من عطا کن و مرا برای آن توفیق ده. و اگر اینگونه نیست، هرطور که می... خواهی مرا از آن بازدار.» سپس سجده می‌برد و صد و یک بار می گوید: «پروردگارا از رحمت تو طلب خیر می کنم خیری که در عافیت و سلامتی باشد.» و شش رقعه می‌نویسد که در سه رقعه از آن‌ها می‌نویسد: «از خداوند عزیز و حکیم برای فلانی فرزند فلانی استخاره می کنم، با نام خداوند و یاری او کار را انجام بده.» و در سه رقعه بنویسد: «از خداوند عزیز و حکیم برای فلانی فرزند فلانی استخاره می کنم، آن را انجام نده.» و استخاره در آن چیزی است که خداوند مقدر فرموده است. و استخاره در زیر سجاده می‌باشد و چون نماز و دعا را به پایان بردی، دست خود را به سمت رقعه‌ها می‌بری و یکی از آن‌ها را برمی... داری. پس آنچه از آن بیرون می‌آید ان‌شاء الله بر اکثریت (رقعه‌ها) عمل کن و خداوند برای من کافی است.

**[ترجمه]

بیان

ظاهر أکثر اللغویین أن الخیره بهذا المعنی بکسر الخاء و سکون الیاء و فی أکثر نسخ الدعاء صححوها بفتح الیاء و سکونها معا قال فی النهایه فیه کان رسول الله صلی الله علیه و آله یعلمنا الاستخاره فی کل شیء الخیر ضد الشر تقول منه خرت یا رجل و خار الله لک أی أعطاک ما هو خیر لک و الخیره بسکون الیاء الاسم منه فأما بالفتح فهی الاسم من قولک اختار الله و محمد خیره الله من خلقه یقال بالفتح و السکون و فی دعاء الاستخاره اللهم خر لی أی اختر لی أصلح الأمرین و اجعل لی الخیره فیه.

**[ترجمه]ظاهر کلام بیشتر زبان‌شناسان این است که «الخیرة» به این معنی با کسره خاء و سکون یاء می‌باشد و در بیشتر نسخه‌های دعا آن را با فتحه یاء و سکون آن با هم تصحیح کرده‌اند. در النهایة در این باره گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم استخاره در هر چیز را به ما می‌آموخت. «الخیرة» ضدّ «الشرّ» است. از همین کلمه می‌گویی: «خرتَ یا رجل و خار الله لک» یعنی آنچه برای تو خیر و خوبی است به تو عطا کرد. و «الخیرة» با سکون یاء اسم از همین کلمه است و اما با فتحه یاء اسم از این سخن توست: «اختار الله و محمد خیرة من خلقه» که با قتحه و سکون یاء گفته شده است. و در دعای استخاره: «اللهم خر لی» یعنی بهترین آن دو کار را برایم انتخاب کن و در آن برایم خیر قرار بده.

**[ترجمه]

«۴»

الفتح، [فتح الأبواب] وَجَدْتُ فِی کِتَابِ بَعْضِ الْمُخَالِفِینَ اسْمُهُ مَحْمُودُ بْنُ أَبِی سَعِیدِ بْنِ طَاهِرٍ السِّجْزِیُّ عَنِ الصَّدْرِ الْإِمَامِ رُکْنِ الدِّینِ عَنْ عَبْدِ الْأَوَّلِ بْنِ عِیسَی بْنِ شُعَیْبٍ

۱- ۱. الاحتجاج: ۲۵۷.

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُظَفَّرِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ حَمَّوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْبُخَارِيِّ عَنْ قُتَيْبَهَ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی الْمَوَالِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يُعَلِّمُنَا الِاسْتِخَارَهَ فِی الْأُمُورِ كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَهَ مِنَ الْقُرْآنِ يَقُولُ إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِالْأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَهِ ثُمَّ لْيَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَ أَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَ أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ فَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِی فِی دِينِی وَ مَعَاشِی وَ عَاقِبَهِ أَمْرِی أَوْ قَالَ فِی عَاجِلِ أَمْرِی وَ آجِلِهِ فَاقْدِرْهُ لِی وَ يَسِّرْهُ لِی ثُمَّ بَارِكْ لِی فِيهِ وَ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِی فِی دِينِی وَ مَعَاشِی وَ عَاقِبَهِ أَمْرِی أَوْ قَالَ فِی عَاجِلِ أَمْرِی وَ آجِلِهِ فَاصْرِفْهُ عَنِّی وَ اصْرِفْنِی عَنْهُ وَ اقْدِرْ لِیَ الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِّنِی بِهِ وَ قَالَ بَعْضُ الْمَشَايِخِ رَحِمَهُمُ اللَّهُ إِنَّهُ لَمَّا صَلَّى هَذِهِ الصَّلَاهَ وَ دَعَا بِهَذَا الدُّعَاءِ يَقْطَعُ بَعْدَ ذَلِكَ كَاغَذَهً سِتَّ رِقَاعٍ يَكْتُبُ فِی ثَلَاثٍ مِنْهَا افْعَلْ وَ فِی ثَلَاثٍ مِنْهَا لَا تَفْعَلْ ثُمَّ يَخْلِطُ بَعْضَهَا بِبَعْضٍ وَ يَجْعَلُهَا فِی كُمِّهِ ثُمَّ يُخْرِجُ ثَلَاثَهً مِنْهَا وَاحِدَهً بَعْدَ أُخْرَى فَإِنْ وَجَدَ فِيهَا كُلِّهَا افْعَلْ أَقْدَمَ عَلَى ذَلِكَ الْأَمْرِ طَيِّبَ الْقَلْبِ وَ إِنْ وَجَدَ فِی اثْنَتَيْنِ مِنْهَا افْعَلْ وَ فِی وَاحِدَهٍ لَا تَفْعَلْ فَلَا بَأْسَ بِالْإِقْدَامِ عَلَى ذَلِكَ الْأَمْرِ لَكِنَّهُ دُونَ الْأَوَّلِ وَ إِنْ وَجَدَ فِی كُلِّهَا لَا تَفْعَلْ فَلْيَحْذَرْ عَنِ الْإِقْدَامِ عَلَى ذَلِكَ الْأَمْرِ وَ إِنْ وَجَدَ فِی اثْنَتَيْنِ مِنْهَا لَا تَفْعَلْ فَالْحَذَرُ أَوْلَى فَلِلْأَكْثَرِ حُكْمُ الْكُلِّ.

قَالَ وَ مِنَ الدَّعَوَاتِ الَّتِی وَرَدَتْ فِی الِاسْتِخَارَهِ قَوْلُهُ صلی الله علیه و آله: اللَّهُمَّ خِرْ لِی وَ اخْتَرْ لِی.

وَ بَلَغَنِی عَنْ بَعْضِ الْعُلَمَاءِ فِی كَيْفِيَّهِ الِاسْتِخَارَهِ أَنَّهُ قَالَ: يَكْتُبُ ثَلَاثَ رِقَاعٍ فِی كُلِّ رُقْعَهٍ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ خِيَرَهٌ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ افْعَلْ وَ فِی ثَلَاثٍ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ خِيَرَهٌ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ لَا تَفْعَلْ وَ تَضَعُ الرِّقَاعَ تَحْتَ السَّجَّادَهِ ثُمَّ تُصَلِّی رَكْعَتَيْنِ فِی كُلِّ رَكْعَهٍ فَاتِحَهَ الْكِتَابِ وَ سُورَهَ الْإِخْلَاصِ ثَلَاثاً ثُمَّ تُسَلِّمُ وَ تَقُولُ- اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ إِلَى آخِرِهِ ثُمَّ تَسْجُدُ وَ تَقُولُ مِائَهَ مَرَّهٍ أَسْتَخِيرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ

ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ وَ تُخْرِجُ الرِّقَاعَ خَمْسَةً وَ تَتْرُكُ وَاحِدَةً فَإِنْ كَانَ فِی ثَلَاثٍ افْعَلْ فَاقْصِدْهُ فَالصَّلَاحُ فِيهِ وَ إِنْ كَانَ فِی ثَلَاثٍ لَا تَفْعَلْ فَأَمْسِكْ فَإِنَّ الْخِيَرَةَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

وَ مِنْهُ: ذَكَرَ شَيْخُنَا الْمُفِيدُ فِی الرِّسَالَةِ الْغَرِيَّةِ مَا هَذَا لَفْظُهُ بَابُ صَلَاةِ الِاسْتِخَارَةِ وَ إِذَا عَرَضَ لِلْعَبْدِ الْمُؤْمِنِ أَمْرَانِ فِيمَا يَخْطُرُ بِبَالِهِ مِنْ مَصَالِحِهِ فِی أَمْرِ دُنْيَاهُ كَسَفَرِهِ وَ إِقَامَتِهِ وَ مَعِيشَتِهِ فِی صُنُوفٍ يَعْرِضُ لَهُ الْفِكْرُ فِيهَا أَوْ عِنْدَ نِكَاحٍ وَ تَرْكِهِ وَ ابْتِيَاعِ أَمَةٍ أَوْ عَبْدٍ وَ نَحْوِ ذَلِكَ فَمِنَ السُّنَّةِ أَنْ لَا يَهْجُمَ عَلَى أَحَدِ الْأَمْرَيْنِ وَ لْيَتَوَقَّ حَتَّى يَسْتَخِيرَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِذَا اسْتَخَارَهُ عَزَمَ عَلَى مَا خَطَرَ بِبَالِهِ عَلَى الْأَقْوَى فِی نَفْسِهِ فَإِنْ سَاوَتْ ظُنُونُهُ فِيهِ تَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى وَ فَعَلَ مَا يَتَّفِقُ لَهُ مِنْهُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقْضِی لَهُ بِالْخَيْرِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى وَ لَا يَنْبَغِی لِلْإِنْسَانِ أَنْ يَسْتَخِيرَ اللَّهَ فِی فِعْلِ شَیْ ءٍ نَهَاهُ عَنْهُ وَ لَا حَاجَةَ بِهِ فِی اسْتِخَارَةٍ لِأَدَاءِ فَرْضٍ وَ إِنَّمَا الِاسْتِخَارَةُ فِی الْمُبَاحِ وَ تَرْكِ نَفْلٍ إِلَى نَفْلٍ لَا يُمْكِنُهُ الْجَمْعُ بَيْنَهُمَا كَالْجِهَادِ وَ الْحَجِّ تَطَوُّعاً أَوِ السَّفَرِ لِزِيَارَةِ مَشْهَدٍ دُونَ مَشْهَدٍ أَوْ صِلَةِ أَخٍ مُؤْمِنٍ وَ صِلَةِ غَيْرِهِ بِمِثْلِ مَا يُرِيدُ صِلَةَ الْآخَرِ بِهِ وَ نَحْوِ ذَلِكَ وَ لِلِاسْتِخَارَةِ صَلَاةٌ مُوَظَّفَةٌ مَسْنُونَةٌ وَ هِیَ رَكْعَتَانِ يَقْرَأُ الْإِنْسَانُ فِی إِحْدَاهُمَا فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ سُورَةً مَعَهَا وَ يَقْرَأُ فِی الثَّانِيَةِ الْفَاتِحَةَ وَ سُورَةً مَعَهَا وَ يَقْنُتُ فِی الثَّانِيَةِ قَبْلَ الرُّكُوعِ فَإِذَا تَشَهَّدَ وَ سَلَّمَ حَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ وَ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله وَ قَالَ- اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَ قُدْرَتِكَ وَ أَسْتَخِيرُكَ بِعِزَّتِكَ وَ أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا الْأَمْرُ الَّذِی عَرَضَ لِی خَيْراً فِی دِينِی وَ دُنْيَایَ وَ آخِرَتِی فَيَسِّرْهُ لِی وَ بَارِكْ لِی فِيهِ وَ أَعِنِّی عَلَيْهِ وَ إِنْ كَانَ شَرّاً لِی فَاصْرِفْهُ عَنِّی وَ اقْضِ لِیَ الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ وَ رَضِّنِی بِهِ حَتَّى لَا أُحِبَّ تَعْجِيلَ مَا أَخَّرْتَ وَ لَا تَأْخِيرَ مَا عَجَّلْتَ- وَ إِنْ شَاءَ قَالَ اللَّهُمَّ خِرْ لِی فِی مَا عَرَضَ لِی مِنْ أَمْرِ كَذَا وَ كَذَا وَ اقْضِ لِی بِالْخِيَرَةِ فِيمَا وَفَّقْتَنِی لَهُ مِنْهُ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

**[ترجمه]فتح الابواب: جابر بن عبدالله گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم استخاره در کارها را به ما می‌آموخت همانطور که سوره‌های قرآن را به ما تعلیم می‌داد. و می‌فرمود: هرگاه یکی از شما تصمیم بر انجام کاری گرفت باید دو رکعت نماز غیر نماز واجب بخواند سپس باید بگوید: «بار خدایا من از تو به دانائیت، خیر و نیکی درخواست می‌کنم، و به توانائیت می‌خواهم که خیر را بهره من گردانی، و احسان بزرگ تو را می‌طلبم، زیرا تو توانائی و من توانا نیستم، و تو می‌دانی و من نمی‌دانم، و تو به نهانی‌ها دانائی، بار خدایا اگر می‌دانی این کار در دین و زندگی و پایان کارم برای من خیر و نیکی است پس آن را برایم مقدّر و آسان و مبارک و نیکو گردان، و اگر می‌دانی آن در دین و زندگی و پایان کارم برای من شرّ و بدی است پس آن را از من و مرا از آن دور فرما، و آنچه که خیر من است برایم مقدّر کن و مرا به آن خشنود نما.

برخی بزرگان رحمهم الله گویند: هنگامی که این نماز را به جا آورد و این دعا را خواند، کاغذی را شش رقعه می‌کند و در سه رقعه از آن می‌نویسد: انجام بده و در سه رقعه می‌نویسد: انجام مده. سپس آن‌ها را با هم مخلوط می‌کند و در آستینش می‌گذارد. سپس سه رقعه را یکی پس از دیگری بیرون می‌آورد. اگر در هر سه «انجام بده» را بیابد، با اطمینان خاطر به انجام کار می‌پردازد و اگر در دو رقعه «انجام بده» و در یک رقعه «انجام مده» بیابد، باکی نیست که آن کار را انجام دهد اما مرتبه... اش از حالت اول پایین‌تر است. و اگر در هر سه «انجام مده» بیابد، باید از انجام آن کار برحذر باشد. و اگر در دو رقعه «انجام مده» بیابد بر حذر بودن شایسته‌تر و بهتر است زیرا اکثریت حکم کلّ را داد .

گوید: از دعاهایی که در استخاره آمده است این فرموده پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است: «پروردگارا خیر مرا در آن مقدر کن و برایم انتخاب کن.» از یکی علماء در باره چگونگی استخاره به من رسیده است که گفته است: سه رقعه می‌نویسد و در هر یک این جمله را می‌نویسد: «بسم الله الرحمن الرحیم از خداوند عزیز و حکیم برای فلانی فرزند فلانی استخاره می... کنم، آن را انجام بده.» و در سه رقعه می‌نویسد: «بسم الله الرحمن الرحیم از خداوند عزیز و حکیم برای فلانی فرزند فلانی استخاره می‌کنم، آن را انجام مده.» و رقعه‌ها را زیر سجّاده گذاشته سپس دو رکعت نماز می‌خوانی که در هر کعت سوره فاتحه و سه بار سوره اخلاص را می‌خوانی سپس سلام می‌دهی و می‌گویی: «بار خدایا من از تو به دانائیت خیر و نیکی درخواست می‌کنم.» تا آخر دعا. سپس سجده می‌بری و صد مرتبه می‌گویی: «از خداوند بزرگ طلب خیر می‌کنم.» سپس سرت را برداشته و پنج تا از رقعه‌ها را بیرون می‌آوری و یکی را رها می‌کنی. پس اگر در سه رقعه «انجام بده» باشد، آن کار را قصد کن که خیر و صلاح در آن است و اگر در سه رقعه «انجام مده» بود، از انجام کار خودداری کن که خیر در انجام ندادن است ان‌شاء الله.

و با همان اسناد شیخ ما مفید در رساله عزّیهٔ در باب نماز استخاره اینگونه آورده است: هرگاه برای بنده مؤمن در آنچه به ذهنش خطور می‌کند از منافع او در امر دنیایش مانند مسافرت، اقامت، و زندگی‌اش که فکرش آن کار را به چند صورت برایش عرضه کند، یا در هنگام ازدواج و طلاق و خرید کنیز یا برده و مانند این‌ها، دو کار پیش بیاید، سنت این است که بی... گُدار یکی از دو کار را انجام ندهد و باید پرهیز کند تا از خداوند عزّ و جلّ استخاره کند. و چون استخاره کرد تصمیم بر انجام آنچه به ذهنش خطور می‌کند و در نفس او قوی‌تر می‌نمایاند، می‌گیرد و اگر گمان‌هایش در مورد آن برابر و یکسان بود، بر خداوند توکل نموده و به آنچه برایش پیش می‌آید عمل می‌کند زیرا خداوند عزّ و جلّ ان‌شاء الله تعالی برایش خیر مقدر می‌کند.

و شایسته نیست که انسان برای انجام چیزی از خداوند استخاره کند که او را از انجام آن نهی فرموده است و برای استخاره در ادای فریضه نیازی به آن نـدارد و در واقع استخاره در امور مباح و ترک نافله‌ای و پرداختن به نافله‌ای دیگر است که نمی‌تواند هر دوی آن را با هم جمع کنـد (انجام دهد)، مانند جهاد و حج مستحبی، یا مسافرت برای دیدن مکانی غیر از مکانی دیگر، یا بخشش به برادر مؤمنی و بخشش به شخص دیگر به مانند آنچه می‌خواهد به دیگری ببخشد، و مانند این‌ها.

استخاره، نمازی دارد لازم و سنت؛ که آن دو رکعت است، شخص در یکی از دو رکعت سوره فاتحه و سوره دیگری را با آن می‌خوانـد و در رکعت دوم سوره فـاتحه راه به همراه سوره دیگری می‌خوانـد و در رکعت دوم پیش از رفتن به رکـوع قنوت می‌خواند و چون تشـهّد را خواند و سـلام نماز را داد، خداوند را حمد و ثنا می گوید و بر محمد و آل محمد درود می‌فرستد و می گوید:

«بار خـدایا من از تو به دانائیت و توانائیت خیر و نیکی درخواست می کنم، و به عزتت می‌خواهم که خیر را بهره من گردانی، و احسان تو را می‌طلبم، زیرا تو توانائی و من توانا نیستم، و تو می‌دانی و من نمی‌دانم، و تو به نهانی‌ها دانائی، بار خـدایا اگر این کاری که برایم پیش آمده، در دین و دنیا و آخرتم برای من خیر و نیکی است پس آن را برایم آسان و مبارك و نیکو گردان، و اگر برای من شـرّ و بدی است پس آن را از من دور فرما، و آنچه که خیر من است برایم مقدّر کن و مرا به آن خشنود نما تا اینکه نخواهم اموری را که به عقب انداختی، به جلو اندازی و یا آنچه را که مقدم داشته‌ای به تاخیر اندازی.»

و اگر خواست بگویـد: « پروردگارا در فلان و فلان کار که برایم پیش آمـده خیر انتخاب کن و خیر و برکت برایم مقـدر فرما در آنچه که به رحمت خویش توفیق آن را به من دادی ای مهربان‌ترین مهربانان.»

**[ترجمه]

بیان

کان هذا بالأبواب المتعلقه بالاستخارات المطلقه أنسب و إنما أوردته هنا تبعا للسید ره.

**[ترجمه]این از باب مربوط به استخاره‌های مطلق مناسب‌تر بود و در واقع من آن را به تبع سید رحمه الله در اینجا ذکر کردم.

**[ترجمه]

«۵»

الفتـح، [فتـح الأبـواب] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ نَمَـا وَ أَسْعَدَ بْنِ عَبْدِ الْقَاهِرِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَعِيدٍ الرَّاوَنْدِيِّ عَنْ وَالِدِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُحْسِنٍ الْحَلَبِيِّ عَنِ الشَّيْخِ أَبِي جَعْفَرٍ الطُّوسِيِّ عَنِ الْمُفِيـدِ عَنِ ابْنِ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَصْرِيِّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْهَاشِمِيِّ عَنْ هَارُونَ بْنِ خَارِجَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَرَدْتَ أَمْراً فَخُذْ سِتَّ رِقَاعٍ فَاكْتُبْ فِي ثَلَاثٍ مِنْهَا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ خِيَرَةٌ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ لِفُلَانِ بْنِ فُلَانَةَ افْعَلْ وَ فِي ثَلَاثٍ مِنْهَا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ خِيَرَةٌ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ لِفُلَانِ بْنِ فُلَانَهَ لَا تَفْعَلْ ثُمَّ ضَعْهَا تَحْتَ مُصَلَّاکَ ثُمَّ صَلِّ رَکْعَتَیْنِ فَإِذَا فَرَغْتَ فَاسْجُدْ سَجْدَهً وَ قُلْ مِائَهَ مَرَّهٍ أَسْتَخِیرُ اللَّهَ بِرَحْمَتِهِ خِیَرَهً فِی عَافِیَهٍ ثُمَّ اسْتَوِ جَالِساً وَ قُلِ- اللَّهُمَّ خِرْ لِی وَ اخْتَرْ لِی فِی جَمِیعِ أُمُورِی فِی یُسْرٍ مِنْکَ وَ عَافِیَهٍ- ثُمَّ اضْرِبْ بِیَدِکَ إِلَی الرِّقَاعِ فَشَوِّشْهَا وَ أَخْرِجْ وَاحِدَهً وَاحِدَهً فَإِنْ خَرَجَ ثَلَاثٌ مُتَوَالِیَاتٌ افْعَلْ فَافْعَلِ الْأَمْرَ الَّذِی تُرِیدُهُ وَ إِنْ خَرَجَ ثَلَاثٌ مُتَوَالِیَاتٌ لَا تَفْعَلْ فَلَا تَفْعَلْهُ وَ إِنْ خَرَجَتْ وَاحِدَهٌ افْعَلْ وَ الْأُخْرَی لَا تَفْعَلْ فَأَخْرِجْ مِنَ الرِّقَاعِ إِلَی خَمْسٍ فَانْظُرْ أَکْثَرَهَا فَاعْمَلْ بِهِ وَ دَعِ السَّادِسَهَ لَا یُحْتَاجُ إِلَیْهَا.

وَ مِنْهُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ حُمْدُونٍ الْوَاسِطِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیِّ بْنِ سَعِیدٍ الْکُوفِیِّ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّ فِیهِ فِی الْمَوْضِعَیْنِ لِعَبْدِهِ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ المتهجد، عن هارون بن خارجه: مثله (۱) الکافی، عن غیر واحد عن سهل: مثله (۲)

ص: ۲۳۰

۱- ۱. مصباح المتهجد ص ۳۷۲.

۲- ۲. الکافی ج ۳ ص ۴۷۰.

التَّهْذِيبُ، بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ لَيسَ فِيهِ اخْتَرْ لِي (۱)

**[ترجمه]فتح الابواب: هارون بن خارجه از امام صادق روایت می‌کند که فرمود: چون قصد انجام کاری را داشتی، شش برگ کاغذ (رقاع) بردار و در سه برگ بنویس: «بسم الله الرحمن الرحیم از خداوند عزیز و حکیم برای فلانی فرزند فلانی استخاره می‌کنم، آن را انجام بده.» و در سه برگ دیگر بنویس: «بسم الله الرحمن الرحیم از خداوند عزیز و حکیم برای فلانی فرزند فلانی استخاره می‌کنم، آن را انجام مده.» سپس آن را زیر سجّاده‌ات بگذار و دو رکعت نماز بخوان و پس از نماز به سجده برو و صد بار بگو« با رحمت خداوند طلب خیر می‌کنم خیری که در عافیت باشد.» سپس بنشین و بگو: «خداوندا برای من در همه کارهایم خیر و خوبی انتخاب و مقدر فرما خیری که در آسانی و عافیتی از جانب تو باشد». سپس با دست بر برگ‌ها بزن و آن‌ها را بر هم بزن و یکی یکی آن را بیرون آور. اگر سه بار پشت‌سرهم «انجام بده» بیرون آمد، کاری را که اراده کرده‌ای انجام بده و اگر سه بار پشت‌سرهم «انجام مده» بیرون آمد، کار را انجام مده. و اگر یکی «انجام بده» را بیرون آوردی و دیگری «انجام مده»، تا پنج برگ را بیرون آور و به اکثر آن نگاه کن و بدان عمل نما و برگ ششم را کنار بگذار زیرا بدان نیازی نیست.

و با همان اسناد از کلینی همین حدیث روایت شده با این تفاوت که در دو جا این عبارت آمده است: «برای بنده‌اش فلانی فرزند فلانی».

مصباح المتهجد: از هارون بن خارجه همین حدیث روایت شده است. - . مصباح المتهجد : ۳۷۲ -

کافی: از چند نفر از سهل همین حدیث روایت شده است. - . کافی ۳ : ۴۷۰ -

تهذیب: از کلینی همین حدیث را روایت کرده جز اینکه در آن عبارت «اختر لی» ذکر نشده است. - . التهذیب ۱ : ۳۰۶ -

**[ترجمه]

بيان

هذا أشهر طرق هذه الاستخاره و أوثقها(۲)

و عليه عمل أصحابنا و ليس فيه ذكر الغسل و ذكره بعض الأصحاب لوروده فى سائر أنواع الاستخاره و لا بأس به و أيضا ليس فيه تعيين سوره فى الصلاه و ذكر بعضهم سورتى الحشر و الرحمن لورودهما فى الاستخاره المطلقه فلو قرأهما أو الإخلاص فى كل ركعه كما مر أو ما سيأتى فى روايه الكراجكى ره لم أستبعد حسنه.

ثم اعلم أن إخراج الخمس قد لا يحتاج إليه كما إذا خرج أولا لا تفعل ثم ثلاثا افعل و بالعكس فإن قلت هذا داخل فى القسمين المذكورين قلت إن سلمنا ذلك و إن كان بعيدا فيمكن أن يخرج افعل ثم لا تفعل ثم مرتين افعل و بالعكس و لا يحتاج فيهما إلى إخراج الخامسه فالظاهر أن المذكور فى الخبر أقصى الاحتمالات مع أنه يحتمل لزوم إخراج الخامسه تعبدا و إن كان بعيدا.

ثم إنه لا يظهر مع كثره إحداهما تفاوت فى مراتب الحسن و ضده و بعض الأصحاب جعلوا لهما مراتب بسرعه خروج افعل أو لا تفعل أو توالى أحدهما بأن يكون الخروج فى الأربع أولى فى الفعل و الترك من الخروج فى الخمس أو يكون خروج مرتين افعل ثم لا تفعل ثم افعل أحسن من الابتداء بلا تفعل ثم افعل ثلاثا و كذا العكس إلى غير ذلك من الاعتبارات التى تظهر بالمقايسه بما ذكر و ليس ببعيد.

**[ترجمه]این مشهورترین و معتبرترین طریق روایت این استخاره است، - . مفید در الالمقنعه : ۳۶ این حدیث را روایت کرده و گوید: این روایت شاذ و خلاف قیاس است و برای رخصت آن را ذکر کردیم نه به جهت محقق شدن عمل به آن. - و اصحاب ما بدان عمل کرده‌اند و در آن از غسل سخنی به میان نیامده است و برخی اصحاب آن را ذکر کرده اند زیرا در انواع دیگر استخاره وارد شده است و هیچ جای اشکالی ندارد. و نیز در این استخاره سوره‌ای برای قرائت در نماز آن معین نشده است، و برخی از آنان سوره حشر و الرحمن را به جهت اینکه در مطلق استخاره آمده است، ذکر کرده‌اند. پس اگر یکی از این دو سوره یا سوره اخلاص را، همانطور که بیان شد یا در روایت کراجکی رحمه الله بیان خواهد شد، قرائت کند، نیکو بودن آن را بعید نمی‌دانم .

سپس بدان که گاهی نیازی به بیرون آوردن پنج رقعه نداریم، یعنی هرگاه ابتدا «انجام مده» بیرون آید، سپس سه بار «انجام بده» و بر عکس این حالت. اگر بگویی این داخل در دو نوعی است که ذکر شد، می‌گویم: اگر آن را بپذیریم هرچند بعید است، ممکن است «انجام بده» بیرون آید سپس «انجام مده» و سپس دو بار «انجام بده»، و بر عکس این حالت. و در این دو حالت نیازی به بیرون آوردن رقعه پنجم نیست. به ظاهر آنچه در حدیث ذکر شده، بعیدترین احتمال است با این وجود احتمال دارد بیرون آوردن رقعه پنجم از روی تعّبد لازم گردد هرچند که بعید است.

سپس اینکه با وجود کثرت یکی از آن‌دو، تفاوتی در مراتب نیکویی و ضد آن وجود ندارد و برخی اصحاب مراتبی را برای آن دو بر اساس سرعت بیرون آمدن برگ «انجام بده» یا «انجام مده» قرار داده‌اند، یا بر اساس پی‌در پی آمدن یکی از آن دو به این صورت که بیرون آمدن در رقعه چهارم برای انجام دادن و ترک عمل شایسته‌تر و مقدم‌تر از بیرون آوردن در رقعه پنجم است، یا به این صورت که دو بار «انجام بده» سپس «انجام مده» سپس «انجام بده» بیرون آید، از آغاز شدن با «انجام مده» و سپس سه بار «انجام بده» بهتر است و نیز عکس این حالت صادق است، و دیگر اعتباراتی که در مقایسه با آنچه ذکر شد، آشکار می گردد و چندان بعید و بیراه نیست.

**[ترجمه]

«۶»

الفتح، [فتح الأبواب] قَالَ وَجَدْتُ رِوَایَهً أُخْرَی بِالرِّقَاعِ ذَکَرَ مَنْ نَقَلْتُهَا مِنْ کِتَابِهِ أَنَّهَا مَنْقُولَهٌ عَنِ الْکَرَاجُکِیِّ وَ هَذَا لَفْظُ مَا وَقَفْتُ عَلَیْهِ مِنْهَا هَارُونُ بْنُ حَمَّادٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَرَدْتَ أَمْراً فَخُذْ سِتَّ رِقَاعٍ فَاکْتُبْ فِی ثَلَاثٍ مِنْهَا- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ خِیَرَهٌ مِنَ اللَّهِ الْعَزِیزِ الْحَکِیمِ

۱- ۱. التهذیب ج ۱ ص ۳۰۶.

۲- ۲. رواها المفید فی المقنعه ص ۳۶ و قال: هذه الروایه شاذه أوردناها للرخصه دون تحقّق العمل بها.

وَ يُرْوَى الْعَلِيِّ الْكَرِيمِ لِفُلَانِ بْنِ فُلَانٍ افْعَلْ كَذَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ اذْكُرِ اسْمَكَ وَ مَا تُرِيدُ فِعْلَهُ وَ فِي ثَلَاثٍ مِنْهُنَّ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ خِيَرَةٌ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ لِفُلَانِ بْنِ فُلَانٍ- لَا تَفْعَلْ كَذَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ تُصَلِّي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ خَمْسِينَ مَرَّةً قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَ تَدَعُ الرِّقَاعَ تَحْتَ سَجَّادَتِكَ وَ تَقُولُ- بِقُدْرَتِكَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اللَّهُمَّ بِكَ فَلَا شَيْ ءَ أَعْلَمُ مِنْكَ صَلِّ عَلَى آدَمَ صَفْوَتِكَ وَ مُحَمَّدٍ خِيَرَتِكَ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّاهِرِينَ وَ مَنْ بَيْنَهُمْ مِنْ نَبِيٍّ وَ صِدِّيقٍ وَ شَهِيدٍ وَ عَبْدٍ صَالِحٍ وَ وَلِيٍّ مُخْلَصٍ وَ مَلَائِكَتِكَ أَجْمَعِينَ إِنْ كَانَ مَا عَزَمْتُ عَلَيْهِ مِنَ الدُّخُولِ فِي سَفَرِي إِلَى بَلَدِ كَذَا وَ كَذَا خِيَرَةً لِي فِي الْبَدْوِ وَ الْعَاقِبَةِ وَ رِزْقٍ تُيَسِّرُ لِي مِنْهُ فَسَهِّلْهُ وَ لَا تُعَسِّرْهُ وَ خِرْ لِي فِيهِ وَ إِنْ كَانَ غَيْرَهُ فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَ بَدِّلْنِي مِنْهُ

بِمَا هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ- ثُمَّ تَقُولُ سَبْعِينَ مَرَّةً خِيَرَةٌ مِنَ اللَّهِ الْعَلِيِّ الْكَرِيمِ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْ ذَلِكَ عَفَّرْتَ خَدَّكَ وَ دَعَوْتَ اللَّهَ وَ سَأَلْتَهُ مَا تُرِيدُ قَالَ وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى ثُمَّ ذَكَرَ فِي أَخْذِ الرِّقَاعِ نَحْوَ مَا تَقَدَّمَ فِي الرِّوَايَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ.

قال السيد ره أما هارون بن خارجه لعله الصيرفى الكوفى و وثقه النجاشى و أما هارون بن حماد فما وجدته فى رجال الصادق عليه السلام و لعله هارون بن زياد و قد يقع الاشتباه فى الكتابه بين لفظ زياد و حماد.

**[ترجمه]فتح الابواب: گوید: روایت دیگر در رابطه با استخاره با رقعه یافتم که کسی که از کتابش نقل کردم ذکر کرده که این حدیث از کراجکی نقل شده است. و حدیثی که آن را یافتم به صورت زیر بود:

هارون بن حماد از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: چون قصد انجام کاری را داشتی، شش برگ کاغذ (رقاع) بردار و در سه برگ بنویس: «بسم الله الرحمن الرحیم از خداوند عزیز و حکیم _ و خداوند والای بزرگ نیز روایت شده است _ برای فلانی فرزند فلانی استخاره می‌کنم، انشاء الله آن را انجام بده.» و در سه برگ دیگر بنویس: «بسم الله الرحمن الرحیم از خداوند عزیز و حکیم برای فلانی فرزند فلانی استخاره می‌کنم، انشاء الله آن را انجام مده.» و چهار رکعت نماز می‌خوانی که در هر رکعت پنجاه بار سوره قل هو الله احد و سه بار سوره انا انزلناه فی لیله القدر را می‌خوانی سپس برگ‌ها را زیر سجّاده‌ات می‌گذاری و می‌گویی: «با توانائیت درخواست می‌کنم، تو می‌دانی و من نمی‌دانم، تو توانائی و من توانا نیستم و تو دانای بر نهان‌هائی. پروردگارا بر تو (توکل می‌کنم) پس هیچ کسی داناتر از تو نیست، بر حضرت آدم برگزیده‌ات و بر حضرت محمد برترین مخلوقاتت و خاندان مطهرش و بر پیامبران و صدّیقان و شهیدان و بندگان صالح و دوستداران مخلَصی که بین آنان بودند، و بر همه فرشتگانت درود بفرست. اگر تصمیمی که برای مسافرت به فلان و فلان شهر گرفته‌ام، برای من در آغاز و پایان خیر است و موجبات فراهم کردن روزی برای من دارد، آن را آسان بنما و سخت نگردان و در آن برایم خیر و برکت مقدر فرما. و اگر چیزی غیر از آن است آن را از من بازگردان و با رحمت خویش چیزی بهتر از آن برای من قرار ده ای مهربان‌ترین مهربانان.»

سپس هفتاد مرتبه می‌گویی: «از خداوند والای بزرگ طلب خیر دارم». و چون این کارها را انجام دادی، صورت خود را خاک‌آلود می‌کنی و به درگاه خداوند دعا می‌کنی و هر چه می‌خواهی از او طلب می‌کنی.

گوید: و در روایت دیگر ذکر شده است، سپس در نحوه گرفتن برگ‌ها (رقعه‌ها) آنچه در دو روایت اول ذکر شده، بیان

کرد.

سید رحمه الله گوید: و اما چه بسا هارون بن خارجه، همان صیرفی کوفی باشد و نجاشی او را ثقه و معتمد می‌داند و اما هارون بن حماد را در میان راویان امام صادق علیه السلام نیافتم و شاید هارون بن زیاد باشد و در کتابت میان واژه زیاد و حماد اشتباهی رخ داده است.

**[ترجمه]

«۷»

الفتح، [فتح الأبواب] قَالَ: وَ مِمَّا وَجَدْتُ مِنْ طَرَائِفِ الِاسْتِخَارَاتِ أَنَّنِی طَلَبَنِی بَعْضُ أَبْنَاءِ الدُّنْيَا وَ أَنَا بِالْجَانِبِ الْغَرْبِيِّ مِنْ بَغْدَادَ فَبَقِيتُ اثْنَيْنِ وَ عِشْرِينَ يَوْماً أَسْتَخِيرُ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ كُلَّ يَوْمٍ فِی أَنْ أَلْقَاهُ فِی ذَلِكَ الْيَوْمِ فَتَأْتِیَ الِاسْتِخَارَةُ لَا تَفْعَلْ فِی أَرْبَعِ رِقَاعٍ أَوْ فِی ثَلَاثٍ مُتَوَالِيَاتٍ مَا اخْتُلِفَتْ فِی الْمَنْعِ مُدَّةَ اثْنَيْنِ وَ عِشْرِينَ يَوْماً وَ ظَهَرَ لِی حَقِيقَةُ سَعَادَتِی بِتِلْكَ الِاسْتِخَارَاتِ فَهَلْ هَذَا مِنْ غَيْرِ عَالِمِ الْخَفِيَّاتِ وَ مِمَّا وَجَدْتُ مِنْ عَجَائِبِ الِاسْتِخَارَاتِ أَنَّنِی أَذْكُرُ أَنَّنِی وَصَلْتُ الْحِلَّةَ فِی بَعْضِ

ص: ۲۳۲

الْأَوْقَاتِ الَّتِی كُنْتُ مُقِیماً بِدَارِ السَّلَام فَأَشَارَ بَعْضُ الْأَقْوَام بِلِقَاءِ بَعْضِ أَبْنَاءِ الدُّنْیا مِنْ وُلَاهِ الْبِلَادِ الْحِلِّیه فَأَقَمْتُ بِالْحِلَّه لِشُغُلٍ كَانَ لِی شَهْراً فَكُنْتُ كُلَّ یوْمٍ أَسْتَصْلِحُهُ لِلِقَائِهِ أَسْتَخِیرُ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ أَوَّلَ النَّهَارِ وَ آخِرَهُ فِی لِقَائِهِ فِی ذَلِكَ الْوَقْتِ فَتَأْتِی الِاسْتِخَارَهُ لَا تَفْعَلْ فَتَكَمَّلْتُ نَحْوَ خَمْسِینَ اسْتِخَارَهً فِی مُدَّهِ إِقَامَتِی كُلُّهَا لَا تَفْعَلْ فَهَلْ یبْقَی مَعَ هَذَا عِنْدِی رَیبٌ لَوْ كُنْتُ لَا أَعْلَمُ حَالَ الِاسْتِخَارَهِ أَنَّ هَذَا صَادِرٌ عَنِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ الْعَالِمِ بِمَصْلَحَتِی هَذَا مَعَ مَا ظَهَرَ بِذَلِكَ مِنْ سَعَادَتِی وَ هَلْ یقْبَلُ الْعَقْلُ أَنْ یسْتَخِیرَ الْإِنْسَانُ خَمْسِینَ اسْتِخَارَهً تَطْلُعُ كُلُّهَا اتِّفَاقاً لَا تَفْعَلْ وَ مِمَّا وَجَدْتُ مِنْ عَجَائِبِ الِاسْتِخَارَاتِ أَنَّنِی قَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْعُمُرِ نَحْوَ ثَلَاثٍ وَ خَمْسِینَ سَنَهً وَ لَمْ أَزَلْ أَسْتَخِیرُ مُذْ عَرَفْتُ حَقِیقَهَ الِاسْتِخَارَاتِ وَ مَا وَقَعَ أَبَداً فِیهَا خَلَلٌ وَ لَا مَا أَكْرَهُ وَ لَا مَا یخَالِفُ السَّعَادَاتِ وَ الْعِنَایاتِ فَأَنَا فِیهَا كَمَا قَالَ بَعْضُهُمْ:

قُلْتُ لِلْعَاذِلِ لَمَّا جَاءَنِی***مِنْ طَرِیقِ النُّصْحِ یبْدِی وَ یعِیدُ

أَیهَا النَّاصِحُ لِی فِی زَعْمِهِ***لَا تُرِدْ نُصْحاً لِمَنْ لَیسَ یرِیدُ

فَالَّذِی أَنْتَ لَهُ مُسْتَقْبِحٌ***مَا عَلَی اسْتِحْسَانِهِ عِنْدِی مَزِیدٌ

وَ إِذَا نَحْنُ تَبَاینَّا كَذَا***فَاسْتِمَاعُ الْعَذْلِ شَیءٌ لَا یفِیدُ

وَ مِنْهُ قَالَ أَخْبَرَنِی شَیخِی الْفَقِیهُ مُحَمَّدُ بْنُ نَمَا وَ الشَّیخُ أَسْعَدُ بْنُ عَبْدِ الْقَاهِرِ الْأَصْفَهَانِیُّ بِإِسْنَادِهِمَا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ رِئَابٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَیابَهَ قَالَ: خَرَجْتُ إِلَی مَكَّهَ وَ مَعِی مَتَاعٌ كَثِیرٌ فَكَسَدَ عَلَینَا فَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا ابْعَثْ بِهِ إِلَی الْیمَنِ وَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا ابْعَثْ بِهِ إِلَی مِصْرَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ لِی سَاهِمْ بَینَ مِصْرَ وَ الْیمَنِ ثُمَّ فَوِّضْ أَمْرَكَ إِلَی اللَّهِ فَأَی الْبَلَدَینِ خَرَجَ اسْمُهُ فِی السَّهْمِ فَابْعَثْ إِلَیهِ مَتَاعَكَ فَقُلْتُ كَیفَ أُسَاهِمُ قَالَ اكْتُبْ فِی رُقْعَهٍ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ إِنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَالِمُ الْغَیبِ وَ الشَّهَادَهِ أَنْتَ الْعَالِمُ وَ أَنَا الْمُتَعَلِّمُ فَانْظُرْ فِی أَی الْأَمْرَینِ خَیرٌ لِی حَتَّی أَتَوَكَّلَ عَلَیكَ فِیهِ فَأَعْمَلَ بِهِ ثُمَّ اكْتُبْ مِصْراً إِنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ اكْتُبْ فِی رُقْعَهٍ أُخْرَی مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ اكْتُبِ الْیمَنَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ اكْتُبْ فِی رُقْعَهٍ أُخْرَی مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ اكْتُبْ یحْبَسُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ لَا یبْعَثُ بِهِ إِلَی بَلْدَهٍ مِنْهما

ثُمَّ اجْمَعِ الرِّقَاعَ فَادْفَعْهَا إِلَى مَنْ يَسْتُرُهَا عَنْكَ ثُمَّ أَدْخِلْ يَدَكَ فَخُذْ رُقْعَةً مِنَ الثَّلَاثِ رِقَاعٍ فَأَيُّهَا وَقَعَتْ فِي يَدِكَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَاعْمَلْ بِمَا فِيهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى (۱).

**[ترجمه]فتح الابواب: گوید: از جمله استخاره‌های لطیفی که دیده‌ام این است که یکی از فرزندان دنیا از من درخواستی کرد درحالی که من در طرف غربی بغداد بودم. پس بیست و دو روز ماندم و هر روز از خداوند جلّ جلاله استخاره می‌کردم تا در آن روز او ملاقات کنم. پس استخاره در چهار رقعه یا سه رقعه پشت‌سرهم با «انجام مده» آمد که به مدت بیست و دو روز در بازداشتن از کار هیچ اختلافی و تردیدی نبود و حقیقت خوشبختی من با این استخاره‌ها آشکار شد. پس آیا این چیزی جز از جانب عالِم نهان‌ها نیست.

و از جمله استخاره‌های شگفتی که دیده‌ام این است که به یاد می‌آورم در یکی از اوقاتی که در دار السلام اقامت داشتم به حلّه رسیدم. و گروهی از مردم به من سفارش کردند که به دیدار یکی از فرزندان دنیا که از والیان شهرهای حلّه بود، بروم. پس یک ماه به خاطر کاری که داشتم در حلّه ماندم و هر روزی که می‌پسندیدم به دیدارش بروم، در ابتدای و پایان روز برای دیدار او در آن وقت از خداوند جلّ جلاله استخاره می‌کردم، و رقعه استخاره «انجام مده» می‌آمد و حدود پنجاه استخاره در مدت اقامتم در آنجا انجام دادم که همه آن‌ها «انجام مده» بود. و با این وجود ــ اگر وضعیت استخاره را نمی‌دانستم ــ آیا هیچ شکّ و تردیدی برایم باقی می‌ماند که این از جانب خداوند جلّ جلاله صادر شده که دانای بر مصلحت من است، و به علاوه اینکه به خاطر آن خوشبختی من آشکار شد، و آیا خرد آدمی می‌پذیرد که انسان پنجاه بار استخاره کند و در همه آن‌ها به اتفاق «انجام مده» بیاید.

و از جمله استخاره‌های شگفتی که دیده‌ام این است که عمر من نزدیک پنجاه سال رسیده و هنوز از زمانی که حقیقت استخاره‌ها را شناخته‌ام، استخاره می‌کنم و هرگز در آن خلل و نقصی، و چیزی که ناپسند بدارم، و چیزی که با سعادت‌ها و عنایات الهی مخالف باشد، در آن اتفاق نیفتاده است. و من در این استخاره‌ها همانند کسی هستم که یکی از شعرا در باره آن سروده است:

ــ به سرزنش کننده گفتم، زمانی که از درِ نصیحت به نزد من آمد، و نصیحت آغاز می‌کرد و دوباره از سر می‌گرفت.

ــ ای کسی که فکر می‌کند مرا نصیحت می‌کند، کسی که نصیحت نمی‌خواهد، او را پند و اندرز مده.

ــ آنچه که برای تو زشت است، در نزد من، نیکو بودن آن را زیادتی است.

ــ وقتی ما اینگونه از هم فاصله داریم، پس شنیدن سرزنش چیزی است که فایده‌ای ندارد.

و با همان اسناد عبدالرحمن بن سیابه گوید: به سوی مکه رفتم و کالای بسیاری با من بود پس کار ما کساد شد. برخی از دوستانمان به من گفتند: کالاها را به یمن ببر و برخی از دوستان گفتند: آن را به مصر ببر. پس آن را برای امام صادق علیه السلام ذکر کردم. حضرت فرمود: بین مصر و یمن قرعه بزن و کارت را به خدا بسپار، هر شهری که قرعه به نام آن در آمد کالایت را به آنجا بفرست. گفتم: چگونه قرعه بزنم؟ فرمود: بر یک صفحه بنویس: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ ، خداوندا تو

خداونـدی هستی که جز تو خدایی نیست و بر هر عیب و آشـکار عالمی، تو یاددهنده و من یادگیرنده هسـتم، پس در کار من نظر کن که کـدام‌یـک برایم بهتر است تـا با توکل به تو آن را انجام دهم.» بعـد بر آن بنویس: مصـر ان‌شاء الله، سـپس بر روی صفحه دیگری مانند آن را بنویس سـپس بر پشت آن بنویس: یمن ان‌شاء الله. سـپس در صـفحه دیگر مانند آنچه در دو صفحه دیگر نوشتی بنویس سپس بر پشت آن بنویس: نگاه داشته شود و به هیچ کدام از آن دو شهر فرستاده نشود. بعد این سه کاغذ را به دست کسـی بـده تا چنان مخلوط کند که آن‌ها را از هم باز نشناسـی، بعد دست ببر، و یکی از آن سه رقعه را بردار و هر کدام در دست تو قرار گرفت، به‌خدا توکل کن و به نوشـته همان عمل نما ان‌شاء الله. - . نسـخه خطی فتح الابواب و نیز آن را در امان الاخطار : ۸۵ می‌بینی. -

**[ترجمه]

بیان

هذا عمل معتبر و سـنده لا یقصـر عن العمل المشهور فی الرقاع فإن ابن سیابه عندی من الممدوحین الذین اعتمد الأصحاب علی أخبارهم و یمکن تأییده بأخبار القرعه فإنه ورد أنها لکل أمر مشکل ورد أنه ما من قوم فوضوا أمرهم إلی الله إلا خرج لهم الحق لا سیما إذا اختلف الآراء فی الأمر الذی یقرعون فیه.

**[ترجمه]این عملی معتبر است و سـند آن از عمل مشهور در استخاره با رقعه چیزی کم ندارد چرا که ابن سیابه در نظر من از جمله کسـانی است که سـتوده شـده‌انـد و اصـحاب به روایت‌هـای آنـان اعتمـاد دارنـد. و می‌توان با روایت‌های قرعه زدن، این حدیث را تأیید کرد زیرا وارد شده که قرعه زدن برای هر کار سخت و مشکلی است و احادیثی وارد شده که هیچ قومی نیست که کارشان را به خداونـد واگـذار کنند مگر اینکه حقّ و حقیقت را برایشان بیرون می‌آورد به ویژه زمانی که نظرات در کاری که برای آن قرعه می‌زنند مختلف و متفاوت باشد.

**[ترجمه]

«۸»

الفتـح، [فتـح الأـبواب] قَـالَ وَجَـدْتُ رِوَایَهً عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِی الْمِقْـدَامِ عَنْ أَحَـدِهِمَا علیهما السـلام: فِی الْمُسَاهَمَهِ تَکْتُبُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ- اللَّهُمَّ فـاطِرَ السَّمـاوَاتِ وَ الْأَرْضِ عالِمَ الْغَیْبِ وَ الشَّهادَهِ الرَّحْمَنُ الرَّحِیمُ- أَنْتَ تَحْکُمُ بَیْنَ عِبادِکَ فِی ما کانُوا فِیهِ یَخْتَلِفُونَ أَسْأَلُـکَ بِحَـقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ أَنْ تُصَـلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُخْرِجَ لِی خِیَرَهً فِی دِینِی وَ دُنْیَایَ وَ عَـاقِبَهِ أَمْرِی وَ آجِلِهِ إِنَّکَ عَلی کُـلِّ شَـیْ ءٍ قَـدِیرٌ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ صَـلَّی اللَّهُ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ ثُمَّ تَکْتُبُ مَا تُرِیـدُ فِی رُقْعَتَیْنِ وَ یَکُونُ الثَّالِثُ غُفْلًا ثُمَّ تُجِیلُ السِّهَامَ فَأَیُّهُمَا خَرَجَ عَمِلْتَ عَلَیْهِ وَ لَا تُخَالِفُ فَمَنْ خَالَفَ لَمْ یُصْنَعْ لَهُ وَ إِنْ خَرَجَ الْغُفْلُ رَمَیْتَ بِهِ.

**[ترجمه]فتـح الابـواب: گویـد: روایتی از عمرو بن ابی مقـدام از یکی از دو امـام علیهمـا السـلام در بـاره قرعه زدن یافتم که

فرمود: می‌نویسی: «بسم الله الرحمن الرحیم پروردگارا ای پدیدآورنده آسمان‌ها و زمین، [ای] دانای نهان و آشکار، تو خود در میان بندگانت بر سر آنچه اختلاف می کردند، داوری می کنی. به حقّ محمد و آل محمد از تو می‌خواهم که بر محمد و آل محمد درود بفرستی و از در دین و دنیا و پایان کارم و در آینده کارم، خیر و برکت برایم بیرون آری که تو بر انجام هر چیزی توانائی. هر چه خدا خواسته است [می شود] و حرکتی و نیرویی نیست مگر به یاری خدا. درود و سلام خدا بر محمّد و خاندانش باد!» بعد هر چه می خواهی در دو برگه بنویس و بر سومی هیچ ننویس. بعد تیرها (برگه ها) ی قرعه را با هم بیامیز. هر کدام خارج شد، مطابق آن عمل کن و مبادا عمل نکنی؛ چون هر که با قرعه مخالفت ورزد، خیری نمی بیند و اگر برگه ی سفید در آمد، کنار گذاشته و دنبال آن کار نرو.

**[ترجمه]

بیان

قال فی القاموس الغفل بالضم من لا یرجی خیره و لا یخشی شره و ما لا علامه فیه من القداح و الطرق و غیرهما و ما لا سمه علیه من الدواب و من لا نصیب له و لا عزم علیه من القداح انتهی لم یصنع له أی لم یقدر له ما هو خیر له.

ثم اعلم أن الکتابه علی رقعتین لعلها فیما إذا کان الأمر مرددا بین شقین أو بین الفعل و الترک و إذا کان بین أکثر من شقین فیزید الرقاع بعدد الزیاده و مع خروج غفل یرمیها و یخرج أخری.

ص: ۲۳۴

۱- ۱. الفتح مخطوط و تراه فی أمان الاخطار ص ۸۵ أیضا.

**[ترجمه]در قاموس آمده است: «الغفل» با ضمه کسی است که امیدی به خیرش نیست و از شرّ او بیمی نباشد و از تیرهای قمار و راهها و غیر آنها چیزی است که علامتی نداشته باشد و از چهارپایان آن است که بی‌نشان باشد و تیر قمار آن است که بهره و نیتی بر آن نباشد. «لم یصنع» یعنی آنچه برای او خیر است، مقدر نشده است.

سپس بدان که نوشتن بر دو برگه، شاید در مواردی باشد که کار بین دو حالت یا بین انجام دادن و ندادن در تردید باشد و هرگاه میان بیش از دو حالت باشد، به اندازه زیادت آن، برگه‌ها افزوده می‌شود و چون برگه سفیدی بیرون آمد، آن را کنار گذاشته و برگه دیگر بیرون می‌آورد.

**[ترجمه]

باب ۳ الاستخاره بالبنادق

الأخبار

«۱»

مَجْمُوعُ الدَّعَوَاتِ، وَ الْفَتْحُ، [فَتْحُ الْأَبْوَابِ] رَوَی أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی قَالَ: أَرَادَ بَعْضُ أَوْلِیَائِنَا الْخُرُوجَ لِلتِّجَارَهِ فَقَالَ- لَا أَخْرُجُ حَتَّی آتِیَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام فَأُسَلِّمَ عَلَیْهِ فَأَسْتَشِیرَهُ فِی أَمْرِی هَذَا وَ أَسْأَلَهُ الدُّعَاءَ لِی قَالَ فَأَتَاهُ فَقَالَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ- إِنِّی عَزَمْتُ عَلَی الْخُرُوجِ لِلتِّجَارَهِ وَ إِنِّی آلَیْتُ عَلَی نَفْسِی أَنْ لَا أَخْرُجَ حَتَّی أَلْقَاکَ وَ أَسْتَشِیرَکَ وَ أَسْأَلَکَ الدُّعَاءَ لِی قَالَ فَدَعَا لَهُ وَ قَالَ عَلَیْهِ الصَّلَاهُ وَ السَّلَامُ عَلَیْکَ بِصِدْقِ اللِّسَانِ فِی حَدِیثِکَ وَ لَا تَکْتُمْ عَیْباً یَکُونُ فِی تِجَارَتِکَ وَ لَا تَغْبِنِ الْمُسْتَرْسِلَ فَإِنَّ غَبْنَهُ رِبًا وَ لَا تَرْضَ لِلنَّاسِ إِلَّا مَا تَرْضَاهُ لِنَفْسِکَ وَ أَعْطِ الْحَقَّ وَ خُذْهُ وَ لَا تَخَفْ وَ لَا تَحْزَنْ فَإِنَّ التَّاجِرَ الصَّدُوقَ مَعَ السَّفَرَهِ الْکِرَامِ الْبَرَرَهِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ اجْتَنِبِ الْحَلْفَ فَإِنَّ الْیَمِینَ الْفَاجِرَ تُورِثُ صَاحِبَهَا النَّارَ وَ التَّاجِرُ فَاجِرٌ إِلَّا مَنْ أَعْطَی الْحَقَّ وَ أَخَذَهُ وَ إِذَا عَزَمْتَ عَلَی السَّفَرِ أَوْ حَاجَهٍ مُهِمَّهٍ فَأَکْثِرِ الدُّعَاءَ وَ الِاسْتِخَارَهَ فَإِنَّ أَبِی حَدَّثَنِی عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَانَ یُعَلِّمُ أَصْحَابَهُ الِاسْتِخَارَهَ کَمَا یُعَلِّمُهُمُ السُّورَهَ مِنَ الْقُرْآنِ وَ إِنَّا لَنَعْمَلُ ذَلِکَ مَتَی هَمَمْنَا بِأَمْرٍ وَ نَتَّخِذُ رِقَاعاً لِلِاسْتِخَارَهِ فَمَا خَرَجَ لَنَا عَمِلْنَا عَلَیْهِ أَحْبَبْنَا ذَلِکَ أَمْ کَرِهْنَا فَقَالَ الرَّجُلُ یَا مَوْلَایَ فَعَلِّمْنِی کَیْفَ أَعْمَلُ فَقَالَ إِذَا أَرَدْتَ ذَلِکَ فَأَسْبِغِ الْوُضُوءَ وَ صَلِّ رَکْعَتَیْنِ تَقْرَأُ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ الْحَمْدَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مِائَهَ مَرَّهٍ فَإِذَا سَلَّمْتَ فَارْفَعْ یَدَیْکَ بِالدُّعَاءِ وَ قُلْ فِی دُعَائِکَ- یَا کَاشِفَ الْکَرْبِ وَ مُفَرِّجَ الْهَمِّ وَ مُذْهِبَ الْغَمِّ وَ مُبْتَدِئاً بِالنِّعَمِ قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا یَا مَنْ یَفْزَعُ الْخَلْقُ إِلَیْهِ فِی حَوَائِجِهِمْ وَ مُهِمَّاتِهِمْ وَ أُمُورِهِمْ وَ یَتَّکِلُونَ عَلَیْهِ أَمَرْتَ بِالدُّعَاءِ وَ ضَمِنْتَ الْإِجَابَهَ اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ابْدَأْ بِهِمْ فِی کُلِّ أَمْرِی وَ أَفْرِجْ هَمِّی وَ نَفِّسْ کَرْبِی وَ أَذْهِبْ غَمِّی وَ اکْشِفْ لِی عَنِ الْأَمْرِ الَّذِی قَدِ الْتَبَسَ

ص: ۲۳۵

عَلَیَّ وَ خِرْ لِی فِی جَمِیعِ أُمُورِی خِیَرَهً فِی عَافِیَهٍ فَإِنِّی أَسْتَخِیرُکَ اللَّهُمَّ بِعِلْمِکَ وَ أَسْتَقْدِرُکَ بِقُدْرَتِکَ وَ أَسْأَلُکَ مِنْ فَضْلِکَ وَ أَلْجَأُ إِلَیْکَ فِی کُلِّ أُمُورِی وَ أَبْرَأُ مِنَ الْحَوْلِ وَ الْقُوَّهِ إِلَّا بِکَ وَ أَتَوَکَّلُ عَلَیْکَ وَ أَنْتَ حَسْبِی وَ نِعْمَ الْوَکِیلُ اللَّهُمَّ فَافْتَحْ لِی أَبْوَابَ رِزْقِکَ وَ سَهِّلْهَا لِی وَ یَسِّرْ لِی جَمِیعَ أُمُورِی فَإِنَّکَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ اللَّهُمَّ إِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ وَ تُسَمِّی مَا عَزَمْتَ عَلَیْهِ وَ أَرَدْتَهُ هُوَ خَیْرٌ لِی فِی دِینِی وَ دُنْیَایَ وَ مَعَاشِی وَ مَعَادِی وَ عَاقِبَهِ أُمُورِی فَقَدِّرْهُ لِی وَ عَجِّلْهُ عَلَیَّ وَ سَهِّلْهُ وَ یَسِّرْهُ وَ بَارِکْ لِی فِیهِ وَ إِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ غَیْرُ نَافِعٍ لِی فِی الْعَاجِلِ وَ الْآجِلِ بَلْ هُوَ شَرٌّ عَلَیَّ فَاصْرِفْهُ عَنِّی وَ اصْرِفْنِی عَنْهُ کَیْفَ شِئْتَ وَ أَنَّی شِئْتَ وَ قَدِّرْ لِیَ الْخَیْرَ حَیْثُ کَانَ وَ أَیْنَ کَانَ وَ رَضِّنِی یَا رَبِّ بِقَضَائِکَ وَ بَارِکْ لِی فِی قَدَرِکَ حَتَّی لَا أُحِبَّ تَعْجِیلَ مَا أَخَّرْتَ وَ لَا تَأْخِیرَ مَا عَجَّلْتَ- إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ وَ هُوَ عَلَیْکَ یَسِیرٌ- ثُمَّ أَکْثِرِ الصَّلَاهَ عَلَی مُحَمَّدٍ النَّبِیِّ وَ آلِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ أَجْمَعِینَ وَ یَکُونُ مَعَکَ ثَلَاثُ رِقَاعٍ قَدِ اتَّخَذْتَهَا فِی قَدْرٍ وَاحِدٍ وَ هَیْئَهٍ وَاحِدَهٍ وَ اکْتُبْ فِی رُقْعَتَیْنِ مِنْهَا اللَّهُمَّ فاطِرَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ عالِمَ الْغَیْبِ وَ الشَّهادَهِ أَنْتَ تَحْکُمُ بَیْنَ عِبادِکَ فِی ما کانُوا فِیهِ یَخْتَلِفُونَ- اللَّهُمَّ إِنَّکَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ تَمْضِی وَ لَا أُمْضِی وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَخْرِجْ لِی أَحَبَّ السَّهْمَیْنِ إِلَیْکَ وَ أَخْیَرَهُما لِی فِی دِینِی وَ دُنْیَایَ وَ عَاقِبَهِ أَمْرِی- إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ وَ هُوَ عَلَیْکَ سَهْلٌ یَسِیرٌ- وَ تَکْتُبُ فِی ظَهْرِ إِحْدَی الرُّقْعَتَیْنِ افْعَلْ وَ عَلَی ظَهْرِ الْأُخْرَی لَا تَفْعَلْ وَ تَکْتُبُ عَلَی الرُّقْعَهِ الثَّالِثَهِ- لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ اسْتَعَنْتُ بِاللَّهِ وَ تَوَکَّلْتُ عَلَیْهِ وَ هُوَ حَسْبِی وَ نِعْمَ الْوَکِیلُ تَوَکَّلْتُ فِی جَمِیعِ أُمُورِی عَلَی اللَّهِ الْحَیِّ الَّذِی لَا یَمُوتُ وَ اعْتَصَمْتُ بِذِی الْعِزَّهِ وَ الْجَبَرُوتِ وَ تَحَصَّنْتُ بِذِی الْحَوْلِ وَ الطَّوْلِ وَ الْمَلَکُوتِ- وَ سَلامٌ عَلَی الْمُرْسَلِینَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ وَ صَلَّی اللَّهُ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرِینَ- ثُمَّ تَتْرُکُ ظَهْرَ هَذِهِ الرُّقْعَهِ أَبْیَضَ وَ لَا تَکْتُبُ عَلَیْهِ شَیْئاً.

وَ تَطْوِی الثَّلَاثَ رِقَاعٍ طَيّاً شَدِيداً عَلَى صُورَةٍ وَاحِدَةٍ وَ تَجْعَلُ فِی ثَلَاثِ بَنَادِقِ شَمْعٍ أَوْ طِينٍ عَلَى هَيْئَةٍ وَاحِدَةٍ بِوَزْنٍ وَاحِدٍ وَ ادْفَعْهَا إِلَى مَنْ تَثِقُ بِهِ وَ تَأْمُرُهُ أَنْ يَذْكُرَ اللَّهَ وَ يُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ يَطْرَحَهَا إِلَى كُمِّهِ وَ يُدْخِلَ يَدَهُ الْيُمْنَى فَيُجِيلَهَا فِی كُمِّهِ وَ يَأْخُذَ مِنْهَا وَاحِدَةً مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى شَيْ ءٍ مِنَ الْبَنَادِقِ وَ لَا يَتَعَمَّدَ وَاحِدَةً بِعَيْنِهَا وَ لَكِنْ أَيُّ وَاحِدَةٍ وَقَعَتْ عَلَيْهَا يَدُهُ مِنَ الثَّلَاثِ أَخْرَجَهَا فَإِذَا أَخْرَجَهَا أَخَذْتَهَا مِنْهُ وَ أَنْتَ تَذْكُرُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لِلَّهِ الْخِيَرَةُ فِيمَا خَرَجَ لَکَ ثُمَّ فُضَّهَا وَ اقْرَأْهَا وَ اعْمَلْ بِمَا يَخْرُجُ عَلَى ظَهْرِهَا

وَ إِنْ لَمْ يَحْضُرْکَ مَنْ تَثِقُ بِهِ طَرَحْتَهَا أَنْتَ إِلَى كُمِّکَ وَ أَجَلْتَهَا بِيَدِکَ وَ فَعَلْتَ كَمَا وَصَفْتُ لَکَ فَإِنْ كَانَ عَلَى ظَهْرِهَا افْعَلْ فَافْعَلْ وَ امْضِ لِمَا أَرَدْتَ فَإِنَّهُ يَكُونُ لَکَ فِيهِ إِذَا فَعَلْتَهُ الْخِيَرَةُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى وَ إِنْ كَانَ عَلَى ظَهْرِهَا لَا تَفْعَلْ فَإِيَّاکَ أَنْ تَفْعَلَهُ أَوْ تُخَالِفَ فَإِنَّکَ إِنْ خَالَفْتَ لَقِيتَ عَنَتاً وَ إِنْ تَمَّ لَمْ تَكُنْ لَکَ فِيهِ الْخِيَرَةُ وَ إِنْ خَرَجَتِ الرُّقْعَةُ الَّتِی لَمْ يُكْتَبْ عَلَى ظَهْرِهَا شَيْ ءٌ فَتَوَقَّفْ إِلَى أَنْ تَحْضُرَ صَلَاةٌ مَفْرُوضَةٌ ثُمَّ قُمْ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ كَمَا وَصَفْتُ لَکَ ثُمَّ صَلِّ الصَّلَاةَ الْمَفْرُوضَةَ أَوْ صَلِّهِمَا بَعْدَ الْفَرْضِ مَا لَمْ تَكُنِ الْفَجْرَ وَ الْعَصْرَ فَأَمَّا الْفَجْرُ فَعَلَيْکَ بَعْدَهَا بِالدُّعَاءِ إِلَى أَنْ تَبْسُطَ الشَّمْسُ ثُمَّ صَلِّهِمَا وَ أَمَّا الْعَصْرُ فَصَلِّهِمَا قَبْلَهَا ثُمَّ ادْعُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِالْخِيَرَةِ كَمَا ذَكَرْتُ لَکَ وَ أَعِدَّ الرِّقَاعَ وَ اعْمَلْ بِحَسَبِ مَا يَخْرُجُ لَکَ وَ كُلَّمَا خَرَجَتِ الرُّقْعَةُ الَّتِی لَيْسَ فِيهَا شَيْ ءٌ مَكْتُوبٌ عَلَى ظَهْرِهَا فَتَوَقَّفْ إِلَى صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ كَمَا أَمَرْتُکَ إِلَى أَنْ يَخْرُجَ لَکَ مَا تَعْمَلُ عَلَيْهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

**[ترجمه]مجموع الدعوات و فتح الابواب: احمد بن محمد بن یحیی گوید: یکی از دوستانمان خواست برای تجارت بیرون رود. پس گفت: بیرون نمی‌روم مگر اینکه به نزد امام صادق علیه السلام بروم و به او درود و سلام بفرستم و در این کارم با او مشورت نمایم و از او بخواهم برایم دعا کند. گوید: نزد امام رفت و گفت: ای فرزند رسول خدا من تصمیم گرفته‌ام برای تجارت بیرون روم و سوگند یاد کرده‌ام که بیرون نروم تا اینکه شما را ملاقات نمایم و با شما مشورت کنم و از شما بخواهم برایم دعا کنید. راوی گوید: امام علیه السلام برای او دعا کرد و فرمود: بر تو باد راستگویی در سخن، و مبادا عیبی را که در کالای تو هست پنهان داری، و مشتری ای را که به تو واگذار کرده است مغبون مکن، که این غبن در حکم ربا است، و برای مردم مپسند مگر آنچه برای خود می پسندی، و درست بده و درست بستان و دل‌نگران مباش که تاجر راستگو در روز قیامت همراه با کاتبان (فرشتگان) بزرگوار نیکوکار خواهد بود. از قسم خوردن بپرهیز که قسم نادرست، قسم خورنده را به جهنّم می برد؛ و تاجر و کاسب فاجر است مگر اینکه درست بدهد و درست بستاند.

و هرگاه برای مسافرت یا حاجت مهمی تصمیم گرفتی بسیار دعا و استخاره کن زیرا پدرم از پدرش از جدّش رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بازگو کرد که پیامبر به اصحاب خویش استخاره می‌آموخت همانطور که سوره‌های قرآن را به آنان تعلیم می‌داد و ما هرگاه قصد انجام کاری را داشتیم آن را انجام می‌دادیم و رقعه‌هایی (برگه‌ها) را برای استخاره می گرفتیم. پس هر چه برای ما برون می‌آمد بدان عمل می‌نمودیم چه دوست می‌داشتیم چه ناپسند می‌دانستیم.

آن مرد گفت: ای سرورم پس به من بیاموز که چگونه این کار را انجام دهم؟ امام فرمود: هرگاه خواستی آن را انجام دهی وضو بگیر و دو رکعت نماز بخوان. در هر رکعت سوره حمد و صد بار سوره قل هو الله احد را می‌خوانی و چون سلام دادی دو دست خود را برای دعا کردن بلند کند و در دعا بگو: «ای برطرف کننده رنج و سختی، ای رهایی‌بخش اندوه و ای از بین برنده غم و غصه و ای کسی که پیش از استحقاق نعمت‌ها شروع به عطا می‌فرمایی ای کسی که مخلوقات در نیازها و کارهای مهم و اموراتشان به سوی او می‌شتابند و بر او توکل می‌کنند. تو دستور فرمودی دعا کنیم و اجابت کردن آن را تضمین

نمودی، پروردگـار پس بر محمـد و آل محمـد درود بفرست و در هر کـارم بـا آنـان آغاز کن و غم و غصه و انـدوه و رنـج و سختی مرا برطرف نما و برایم آن کاری را که بر من پوشـیده و مبهم مانـده، نمایان نما، و در همه کارهایم خیر و برکتی همراه با عافیت و تندرستی مقدر فرما، همانا من با دانائیت از تو طلب خیر می کنم و با قدرت تو توانائی می‌جویم و از فضل و بخشش تو درخواست دارم و در همه کارهایم به تو پناه می‌برم و از هر جنبش و نیروئی جز با تو بیزاری می‌جویم و بر تو توکل می کنم و تو برای من کفایت می کنی و چه خوب نگاه‌دارنده‌ای هستی.

پروردگـارا دروازه‌هـای روزی‌ات را بر من بگشـای و آن را بر من آسـان بگردان، و همه کارهـا را برایم آسـان بنمـا چرا که تو توانائی و من توانا نیستم، و تو دانائی و من دانا نیستم و تو بر نهان‌ها دانائی. پروردگارا اگر می‌دانی این کار ــ و آنچه را که بر آن تصـمیم گرفتی و می‌خواهی، نـام می‌بری ــ برای دین و دنیـا و زنـدگی و آخرت و پایـان کـارم خیر و برکت دارد، آن را برایم مقـدر فرمـا و آن را برای من تعجیـل بنما و بر من ساده و آسان بگردان و در آن برایم برکت قرار بـده. و اگر می‌دانی که آن در اکنون و آینـده برایم سودمند نیست، بلکه مایه شرّ و بدبختی است، پس آن را از من و مرا از آن دور فرما، هر طور و به هر صورتی که خود می‌خواهی. و برایم خیر و نیکویی مقـدر فرما هر کجا که باشـد و در هر مکانی که باشد، و ای پروردگارم بـا قضـای خـود مرا خشـنود بگردان و در تقـدیرت بر من برکت ارزانی فرمـا تـا اینکه دوست نداشـته بـاشم اموری که به عقب انداختی، به جلو اندازی و یا آنچه را مقدم داشتی به تأخیر اندازی، که تو بر هر چیزی توانائی و انجام هر چیزی برای تو ساده و آسان است.»

و بعـد بسـیار بر محمد پیامبر و آل او صـلوات الله علیهم اجمعین دورد بفرست. و همراه تو سه برگه باشد که به یک اندازه و به یک شـکل آن‌ها را گرفته باشـی. در دو برگه از آن‌ها بنویس: «بسم الله الرحمن الرحیم پروردگارا ای پدیدآورنـده آسـمانها و زمین، [ای] دانای نهان و آشـکار، تو خود در میان بنـدگانت بر سـر آنچه اختلاف می کردنـد، داوری می کنی. پروردگارا تو دانائی و من دانا نیسـتم و تو توانائی و من توانا نیسـتم، و تو انجام دهنـده کارهایی و من کاری را انجام و به پایان نمی‌رسانم، و تو دانـای بر نهـان‌هـائی، بر محمـد و آل محمـد درود بفرست و هر کـدام از دو برگه قرعه را که دوست می‌داری، و در دین و دنیـایم و در عـاقبت کارم برایم بهتر و سودمنـدتر است، بیرون آور که تو بر هر چیزی توانائی و انجام آن برای تو ساده و آسان است.» و بر پشت یکی از برگه‌هـا می‌نویسـی: «انجـام بـده» و بر پشت برگه دیگر می‌نویسـی: «انجام مـده» و بر پشت برگه سوم می‌نویسـی: «هیـچ جنبش و نیرویی نیست مگر با اذن خداونـد والا و بزرگ، از خداوند مدد می گیرم و بر او توکل می کنم و او برایم کفـایت می کنـد و چه خوب نگـاه‌دارنـده‌ای است. در همه کارهـایم بر خداونـدی که هرگز نمی‌میرد توکـل می کنم و با خداونـد صاحب عزت و جبروت از گناهان خودداری می کنم و از خداوند صاحب جنبش و بخشـش و ملکوت پناه می گیرم و دورد و سـلام خداوند بر فرسـتادگان، و حمد و سـپاس مخصوص خداوندی است که پروردگار جهانیان است و درود و سـلام خداوند بر محمد و خاندان مطهرش باد». سپس پشت این برگه را سفید گذاشته و بر آن چیزی نمی‌نویسی.

هر سه برگه را به یک صورت کاملا می‌پیچانی و در سه صـفحه شمع یا گِل به یک شکل و با وزن یکسان قرار می‌دهی و آن را بـه کسـی کـه به او اعتمـاد داری، بـده و از او بخـواه که خداونـد را ذکر کرده و بر محمـد و آل محمـد درود بفرسـتد و در آستینش بیندازد و بعد دست راستش را داخل آستینش می کند و بدون آنکه به یکی از صفحه‌ها (شمع یا گل) بنگرد، یکی از آنان را برمی‌دارد و عمدا یکی از آن را برندارد، اما هر وقت دستش به یکی از سه برگه خورد، آن را بیرون می‌آورد. هنگامی

که بیرون آورد، آن را از او می گیری و تو خداونـد عزّ و جلّ را ذکر می کنی و خداوند در آنچه برای تو بیرون آوردی، خیر و برکت مقـدر کرده است. سـپس آن را باز کن و بخوان و به آنچه بر پشت آن بیرون آمـده، عمل کن. اگر کسـی پیش تو نبود که به او اعتماد داشـته باشـی، خودت آن‌ها را در آستینت می گذاری و با دسـتت آن‌ها را تکان می‌دهی و به همان صورتی که برایت وصف کردم، انجام می‌دهی. پس اگر بر پشت آن «انجام بـده» بود، عمل کن و آنچه قصـد داشتی را انجام بده زیرا اگر انجام بدهی در آن برای تو خیر و برکت است إن‌شاء الله تعالی. و اگر بر پشت آن «انجام مده» بود، از انجام آن و از مخالفت با آن برحـذر باش زیرا اگر مخالفت کنی در رنـج و سـختی می‌افتی و اگر آن کار انجام شود، هیـچ خیر و برکتی در آن برای تو نیست و اگر برگه‌ای را که بر آن چیزی نوشـته نشده، بیرون آوردی، دست نگه‌دار تا زمان نماز واجبی فرا برسد سپس برخیز و دو رکعت نمـاز به همـان صورتی که برایت وصف کردم، می‌خوانی سـپس نمـاز واجب را به جـای می‌آوری یا آن دو رکعت نماز را پس از نماز واجب می‌خوانی مادامی که نماز صـبح و عصـر نباشد. و اما در نماز صبح باید پس از آن دعا کنی تا اینکه خورشـید طلوع کنـد سـپس آن دو رکعت را می‌خوانی و اما در نماز عصـر بایـد آن دو رکعت را پیش از آن بخوانی سـپس به همـان صورتی که بیان نمودم از خداونـد عزّ و جلّ می‌خواهی که خیر و برکت برایت مقـدر فرمایـد، و برگه‌ها را آماده کن بر اساس آنچه برایت بیرون می‌آید عمل کن و هر بار برگه‌ای که چیزی بر آن نوشته نشده، بیرون آمد، تا فرا رسیدن نماز واجبی صبر کن همانطور که به تو دستور دادم تا زمانی که چیزی برایت بیرون آید که بدان عمل شود. ان‌شاء الله.

**[ترجمه]

«۲»

الفتح، [فتح الأبواب] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ نَمَا وَ أَسْعَدَ بْنِ عَبْدِ الْقَاهِرِ بِإِسْنَادِهِمَا إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ رَفَعَهُ عَنْهُمْ علیهم السلام: قَالَ لِبَعْضِ أَصْحَابِهِ وَ قَدْ سَأَلَهُ عَنِ الْأَمْرِ يَكُونُ يَمْضِي فِيهِ وَ لَا يَجِدُ أَحَداً يُشَاوِرُهُ فَكَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ شَاوِرْ رَبَّكَ قَالَ فَقَالَ لَهُ كَيْفَ قَالَ انْوِ الْحَاجَةَ فِي نَفْسِكَ وَ اكْتُبْ رُقْعَتَيْنِ فِي وَاحِدَةٍ لَا وَ فِي وَاحِدَةٍ نَعَمْ وَ اجْعَلْهُمَا فِي بُنْدُقَتَيْنِ مِنْ طِينٍ ثُمَّ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ اجْعَلْهُمَا تَحْتَ ذَيْلِكَ وَ قُلْ يَا اللَّهُ إِنِّي أُشَاوِرُكَ فِي أَمْرِي هَذَا وَ أَنْتَ خَيْرُ مُسْتَشَارٍ وَ مُشِيرٍ فَأَشِرْ عَلَيَّ بِمَا فِيهِ صَلَاحٌ وَ حُسْنُ عَاقِبَةٍ- ثُمَّ أَدْخِلْ يَدَكَ فَإِنْ كَانَ فِيهَا نَعَمْ فَافْعَلْ وَ إِنْ كَانَ فِيهَا لَا لَا تَفْعَلْ

ص: ۲۳۷

هَكَذَا تُشَاوِرُ رَبَّكَ.

المكارم، و المتهجد، عن الكلينى: مثله (۱).

**[ترجمه]فتح الابواب: علی بن محمد به یکی از امامان علیهم السلام می‌رساند که به یکی از اصحابش که سؤال کرده بود وقتی در انجام کاری مشاور خوب پیدا نشود چه کنم؟ فرمود: با خدا مشورت کن، پرسید: چگونه؟ فرمود: حاجتت را نیت کن و در یک برگ «آری» و در دیگری «لا ، نه» بنویس و آن دو را در لای دو قطعه گِل بگذار، و دو رکعت نماز بخوان و آن‌ها را زیر سجّاده‌ات بگذار و بگو: «خداوندا در این کار با تو مشورت می کنم، و تو بهترین مشاوری و به آنچه صلاح و خوبی و عافیت دارد مرا رهبری کن». بعد دست ببر و یکی از آن دو را بردار اگر «آری» بر آن شد انجام ده و گر «نه» باشد انجام مده. و به این ترتیب با پروردگارت مشورت کن.

مکارم الاخلاق و مصباح المتهجّد: از کلینی همین حدیث روایت شده است. - . مکارم الاخلاق : ۳۷۲ ، مصباح المتهجد : ۳۷۲ ، و در التهذیب ۱ : ۳۰۶ آن را روایت کرده و این حدیث را در کافی ۳ : ۴۷۳ می‌بینی. -

**[ترجمه]

«۳»

الفتح، [فتح الأبواب] قَالَ: وَجَدْتُ فِی كِتَابٍ عَتِیقٍ فِیهِ دَعَوَاتٌ وَ رِوَایَاتٌ مِنْ طَرِیقِ أَصْحَابِنَا تَغَمَّدَهُمُ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ بِالرَّحَمَاتِ مَا هَذَا لَفْظُهُ تَكْتُبُ فِی رُقْعَتَیْنِ فِی كُلِّ وَاحِدَةٍ- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ خِیَرَةٌ مِنَ اللَّهِ الْعَزِیزِ الْحَكِیمِ لِعَبْدِهِ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ وَ تَذْكُرُ حَاجَتَكَ وَ تَقُولُ فِی آخِرِهَا أَفْعَلُ یَا مَوْلَایَ وَ فِی الْأُخْرَی أَتَوَقَّفُ یَا مَوْلَایَ وَ اجْعَلْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنَ الرِّقَاعِ فِی بُنْدُقَةٍ مِنْ طِینٍ وَ تَقْرَأُ عَلَیْهَا الْحَمْدَ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ سُورَةَ الضُّحَی سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ تَطْرَحُ الْبُنْدُقَتَیْنِ فِی إِنَاءٍ فِیهِ مَاءٌ بَیْنَ یَدَیْكَ فَأَیُّهُمَا انْبَعَثَ [انْبَثَقَتْ] قَبْلَ الْأُخْرَی فَخُذْهَا وَ اعْمَلْ بِهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَی.

**[ترجمه]فتح الابواب: گوید: در کتابی قدیمی که دعاها و روایت‌هایی از طریق اصحاب ما که خداوند جلّ جلاله آنان قرین رحمت خود گرداند، حدیثی یافتم که متن آن اینگونه است: در هر یک از دو برگه می‌نویسی: «بسم الله الرحمن الرحیم از خداوند عزیز حکیم برای فلانی فرزند فلانی استخاره می کنم». و حاجتت را ذکر می کنی و در پایان آن می گویی: «ای سرورم انجام می‌دهم» و در برگه دیگر می‌نویسی: «دست‌نگه می‌دارم ای سرورم» و هر یکی از برگه‌ها را در صفحه‌ای از گِل قرار می‌دهی و هفت مرتبه سوره حمد، و هفت مرتبه سوره قل اعوذ بربّ الفلق و هفت مربته سوره اضحی را می‌خوانی و دو صفحه (گلی) را در ظرف آبی که در مقابلت است، می‌اندازی. پس هر کدام از آن پیش از دیگری از آب درآمد، آن را بگیر و بدان عمل کن ان‌شاء الله.

**[ترجمه]

«۴»

الفتح، [فتح الأبواب] قَالَ: وَجَدْتُ بِخَطِّ الشَّيْخِ عَلِيِّ بْنِ يَحْيَى الْحَنَّاطِ- وَ لَنَا مِنْهُ إِجَازَةٌ بِكَلِّ مَا يَرْوِيهِ مَا هَذَا لَفْظُهُ اسْتِخَارَةُ مَوْلَانَا أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام وَ هِيَ أَنْ تُضْمِرَ مَا شِئْتَ وَ تَكْتُبَ هَذِهِ الِاسْتِخَارَةَ وَ تَجْعَلَهَا فِي رُقْعَتَيْنِ وَ تَجْعَلَهُمَا فِي مِثْلِ الْبُنْدُقِ وَ يَكُونُ بِالْمِيزَانِ وَ تَضَعَهُمَا فِي إِنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ وَ يَكُونُ عَلَى ظَهْرِ إِحْدَاهُمَا افْعَلْ وَ الْأُخْرَى لَا تَفْعَلْ وَ هَذِهِ كِتَابَتُهَا مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ- اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ خِيَارَ مَنْ فَوَّضَ إِلَيْكَ أَمْرَهُ وَ أَسْلَمَ إِلَيْكَ نَفْسَهُ وَ اسْتَسْلَمَ إِلَيْكَ فِي أَمْرِهِ وَ خَلَا لَكَ وَجْهُهُ وَ تَوَكَّلَ عَلَيْكَ فِيمَا نَزَلَ بِهِ اللَّهُمَّ خِرْ لِي وَ لَا تَخِرْ عَلَيَّ وَ كُنْ لِي وَ لَا تَكُنْ عَلَيَّ وَ انْصُرْنِي وَ لَا تَنْصُرْ عَلَيَّ وَ أَعِنِّي وَ لَا تُعِنْ عَلَيَّ وَ أَمْكِنِّي وَ لَا تُمْكِنْ مِنِّي وَ اهْدِنِي إِلَى الْخَيْرِ وَ لَا تُضِلَّنِي وَ أَرْضِنِي بِقَضَائِكَ وَ بَارِكْ لِي فِي قَدَرِكَ إِنَّكَ تَفْعَلُ مَا تَشَاءُ وَ تَحْكُمُ مَا تُرِيدُ وَ أَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَتِ الْخِيَرَةُ فِي أَمْرِي هَذَا فِي دِينِي وَ دُنْيَايَ وَ عَاقِبَةِ أَمْرِي فَسَهِّلْهُ لِي وَ إِنْ كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ فَاصْرِفْهُ عَنِّي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ- إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ

ص: ۲۳۸

۱- ۱. مكارم الأخلاق ص ۳۷۲، مصباح المتهجد ص ۳۷۲، و رواه فى التهذيب ج ۱ ص ۳۰۶، و تراه فى الكافى ج ۳ ص ۴۷۳.

فَأَيُّهُمَا طَلَعَ عَلَى وَجْهِ الْمَاءِ فَافْعَلْ بِهِ وَ لَا تُخَالِفْهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ.

**[ترجمه]فتح الابواب: با خطّ شیخ علی بن یحیی حنّاط چیزی یافتم که در هر آنچه روایت کرده برای ما از جانب او جایز است، متن حدیث اینگونه است:

استخاره سرور ما امیرالمومنین علیه السلام؛ و آن اینگونه است که آنچه می‌خواهی، نیت می کنی و این استخاره را نوشته و در دو برگه قرار می‌دهی و در چیزی شبیه صفحه گِل می گذاری که هم‌وزن باشند و آن را در ظرف آبی گذاشته که بر پشت یکی از آن‌ها «انجام بده» و بر پشت دیگری «انجام مده» می‌باشد و نوشته آن بدین صورت است: «آنچه خدا خواست انجام شده، خدایا از تو خیر خواهم، خیر کسی که کارش را به تو واگذارده، و خود را به تو تسلیم کرده، و در کار خویش منقاد و مطیع تو گشته، و روی خود برای تو خالص گردانیده و در آنچه بر او فرود آید بر تو توکل کرده، خدایا برای من خیر بخواه و بدی مرا مخواه، و به سود من باش و به زیانم مباش، و یاریم فرما و دیگران را بر من یاری مفرما و کمکم ده و دیگران را بر من کمک مده، و مرا بر کارم نیرو ده و دیگران را بر من نیرو مده، و مرا به کار خیر هدایت فرما و گمراهم مکن، و به قضای خود راضیم کن، و مقدرات خود را بر من مبارک گردان که براستی تو هر چه خواهی انجام دهی و به هر چه اراده فرمائی حکم کنی و تو بر هر چیز توانائی، خدایا اگر خیر من در این کار است: در دین و دنیا و پایان کارم، پس آن را بر من آسان گردان، و اگر چنان نیست آن را از من بازگردان ای مهربان ترین مهربانان، که براستی تو بر هر چیز توانائی.» پس هر کدام از آن‌ها بر آب ظاهر شد، بدان عمل کن و با آن مخالفت نکن ان‌شاء الله و خداوند ما را بس است و نیکو تکیه‌گاهی است.»

**[ترجمه]

بیان

و یکون بالمیزان أی اجعلهما متساویتین بأن تزنهما بالمیزان و خلا لک وجهه أی لم یتوجه بوجه إلی غیرک فی حاجه قال الکفعمی (۱) أی أقبل علیک بقلبه و جمیع جوارحه و لیس فی نفسه شی ء سواک فی خلوته و فی الحدیث أسلمت وجهی لله و تخلیت أی تبرأت من الشرک و انقطعت عنه و العرب تذکر الوجه و ترید صاحبه فیقولون أکرم الله وجهک أی أکرمک الله و قال سبحانه کُلُّ شَیْ ءٍ هالِکٌ إِلَّا وَجْهَهُ (۲) أی إلا إیاه.

**[ترجمه]«یکون بالمیزان» یعنی آن‌ها را مساوی قرار بده به این صورت با ترازو وزنشان کنی. «و خلا لک وجهه» یعنی با چهره خود به کسی جز تو در هر نیازی رو نکرده است. کفعمی - . مصباح الکفعمی : ۳۹۶ در حاشیه - گوید: یعنی با قلب و همه اعضایش به تو روی می کند و در درون او در تنهائیش چیزی جز تو نیست. و در حدیث آمده است: «اسلمت وجهی لله و تخلیتُ» یعنی از شرک بیزاری جستم و از آن بُریدم. و عرب چهره را ذکر می کند و صاحب چهره را قصد می کند. پس می... گویند: «اکرم الله وجهک» یعنی خداوند تو را بزرگ و گرامی دارد. و خداوند سبحان می‌فرماید: «کلُّ شیء هالکٌ الا وجهه» - . قصص : ۸۸ - {جز ذات او همه چیز نابود شونده است.} یعنی جز خداوند.

**[ترجمه]

«۵»

الفتـح، [فتـح الأـبواب] قـال: رَأَيْتُ بِخَطِّى عَلَى الْمِصْـبَاحِ وَ مَـا أَذْكُرُ الْـآنَ مَنْ رَوَاهُ لِى وَ لَـا مِنْ أَيْنَ نَقَلْتُهُ مَا هَـذَا لَفْظُهُ الِاسْـتِخَارَهُ الْمِصْرِيَّهُ عَنْ مَوْلَانَا الْحُجَّهِ صَاحِبِ الزَّمَانِ عَلَيْهِ الصَّلَاهُ وَ السَّلَامُ يَكْتُبُ فِى رُقْعَتَيْنِ خِيَرَهٌ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ لِفُلَانِ بْنِ فُلَانَه وَ يَكْتُبُ فِى إِحْـدَاهُمَا افْعَـلْ وَ فِى الْأُخْرَى لَا تَفْعَلْ وَ يَتْرُكُ فِى بُنْـدُقَتَيْنِ مِنْ طِينٍ وَ يَرْمِى فِى قَـدَحٍ فِيهِ مَاءٌ ثُمَّ يَتَطَهَّرُ وَ يُصَـلِّى رَكْعَتَيْنِ وَ يَـدْعُو عَقِيبَهُمَا- اللَّهُمَّ إِنِّى أَسْتَخِيرُكَ خِيَارَ مَنْ فَوَّضَ إِلَيْكَ أَمْرَهُ وَ أَسْلَمَ إِلَيْكَ نَفْسَهُ وَ تَوَكَّلَ عَلَيْكَ فِى أَمْرِهِ وَ اسْتَسْلَمَ بِكَ فِيمَا نَزَلَ بِهِ أَمْرُهُ اللَّهُمَّ خِرْ لِى وَ لَا تَخِرْ عَلَيَّ وَ أَعِنِّى وَ لَا تُعِنْ عَلَيَّ وَ مَكِّنِّى وَ لَا تُمَكِّنْ مِنِّى وَ اهْـدِنِى لِلْخَيْرِ وَ لَا تُضِـلَّنِى وَ أَرْضِـنِى بِقَضَائِكَ وَ بَارِكْ لِى فِى قَـدَرِكَ إِنَّكَ تَفْعَلُ مَا تَشَاءُ وَ تُعْطِى مَا تُرِيدُ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَتِ الْخِيَرَهُ لِى فِى أَمْرِى هَذَا وَ هُوَ كَذَا وَ كَذَا فَمَكِّنِّى مِنْهُ وَ أَقْـدِرْنِى عَلَيْهِ وَ أْمُرْنِى بِفِعْلِهِ وَ أَوْضِـحْ لِى طَرِيـقَ الْهِـدَايَهِ إِلَيْهِ وَ إِنْ كَـانَ اللَّهُمَّ غَيْرَ ذَلِـكَ فَاصْـرِفْهُ عَنِّى إِلَى الَّذِى هُـوَ خَيْرٌ لِى مِنْهُ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ- ثُمَّ تَسْجُدُ سَجْدَهً وَ تَقُولُ فِيهَا أَسْتَخِيرُ اللَّهَ خِيَرَهً فِى عَافِيَهٍ مِائَهَ مَرَّهٍ ثُمَ

ص: ۲۳۹

۱- ۱. مصباح الکفعمیّ ص ۳۹۶ فی الهامش.

۲- ۲. القصص: ۸۸.

تَرْفَعُ رَأْسَکَ وَ تَتَوَقَّعُ الْبَنَادِقَ فَإِذَا خَرَجَتِ الرُّقْعَهُ مِنَ الْمَاءِ فَاعْمَلْ بِمُقْتَضَاهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَی.

**[ترجمه]فتح الابواب: گوید: با خطّ خودم در مصباح حدیثی را دیده‌ام که اکنون به یاد ندارم چه کسی برایم روایت کرده و از کجا آن را نقل کرده‌ام. متن حدیث اینگونه است: استخاره مصری از سرور ما صاحب الزمان علیه السلام در دو برگه می... نویسد: «از خداوند و فرستاده‌اش برای فلانی فرزند فلانی استخاره می‌کنم» و در یکی از آن‌دو «انجام بده» و در دیگری «انجام مده» می‌نویسد و در دو صفحه گِلی می‌گذارد و در کاسه‌ای از آب می‌اندازد سپس طهارت(وضو یا غسل) گرفته و دو رکعت نماز می‌گذارد و پس از آن دعا می‌کند و می‌گوید:

«خدایا از تو خیر خواهم، خیر کسی که کارش را به تو واگذارده، و خود را به تو تسلیم کرده، و در کار خویش بر تو توکل نموده، و در کاری که بر او فرود آمده منقاد و مطیع تو گشته، خدایا برای من خیر بخواه و بَدی مرا مخواه، و کمکم ده و دیگران را بر من کمک مده، و مرا بر کارم نیرو ده و دیگران را بر من نیرو مده، و مرا به کار خیر هدایت فرما و گمراهم مکن، و به قضای خود راضیم کن، و مقدرات خود را بر من مبارک گردان که براستی تو هر چه انجام دهی و به هر چه اراده کنی می‌بخشایی، خدایا اگر خیر من در این کار است و آن خیر فلان و فلان است، پس مرا بر آن نیرو ده و توانایی انجامش را به من عنایت فرما و مرا به انجام دستور بده و راه رهنمود شدن بدان را برایم آشکار گردان و اگر ای پروردگارم این‌چنین نیست، مرا از آن به چیزی که بهتر از آن است بازگردان، که تو توانائی و من توانا نیستم و تو می‌دانی و من نمی‌دانم و تو دانای بر نهان‌هائی ای مهربان‌ترین مهربانان.»

سپس یک سجده می‌بری و صد مرتبه می‌گوئی: «از خداوند طلب خیر دارم خیری که در عافیت و سلامتی باشد.» سپس سرت را برداشته و منتظر بالا آمدن صفحه‌های گلی می‌شوی. پس وقتی که برگه از آب بیرون آمد به مقتضای آن عمل کن انشاء الله تعالی.

**[ترجمه]

«۶»

الفتح، [فتح الأبواب] قَالَ وَجَدْتُ عَنِ الْکَرَاجُکِیِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: وَ قَدْ جَاءَتْ رِوَایَهٌ أَنْ تَجْعَلَ رِقَاعَ الِاسْتِخَارَهِ اثْنَتَیْنِ فِی إِحْدَاهُمَا افْعَلْ وَ فِی الْأُخْرَی لَا تَفْعَلْ وَ تَسْتُرُهُمَا عَنْ عَیْنِکَ وَ تُصَلِّی صَلَوَاتِکَ وَ تَسْأَلُ اللَّهَ الْخِیَرَهَ فِی أَمْرِکَ ثُمَّ تَأْخُذُ مِنْهُمَا وَاحِدَهً فَتَعْمَلُ بِمَا فِیهَا.

ص: ۲۴۰

**[ترجمه]فتح الأبواب: گويد: از كراجكى رحمه الله دريافتم كه گويد: روايتى آمده است مبنى براينكه برگه‌هاى استخاره را دو تا قرار دهى كه در يكى از آن‌ها «انجام بده» و در ديگرى «انجام مده» مى‌نويسى و آن دو را از چشمانت پنهان مى‌دارى و نمازت را به جاى مى‌آورى و از خداوند در كارت طلب خير مى‌كنى سپس يكى از آن دو را برداشته و به آنچه در آن آمده عمل مى‌كنى.

**[ترجمه]

باب ۴ الاستخاره و التفؤل بالقرآن المجيد

الأخبار

«۱»

الفتح، [فتح الأبواب]: ذَكَرَ الشَّيْخُ الْإِمَامُ الْخَطِيبُ الْمُسْتَغْفِرِيُّ بِسَمَرْقَنْدَ فِي دَعَوَاتِهِ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَتَفَأَّلَ بِكِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَاقْرَأْ سُورَهَ الْإِخْلَاصِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ صَلِّ عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ ثَلَاثاً ثُمَّ قُلِ اللَّهُمَّ تَفَأَّلْتُ بِكِتَابِكَ وَ تَوَكَّلْتُ عَلَيْكَ فَأَرِنِي مِنْ كِتَابِكَ مَا هُوَ مَكْتُومٌ مِنْ سِرِّكَ الْمَكْنُونِ فِي غَيْبِكَ- ثُمَّ افْتَحِ الْجَامِعَ وَ خُذِ الْفَأْلَ مِنَ الْخَطِّ الْأَوَّلِ فِي الْجَانِبِ الْأَوَّلِ مِنْ غَيْرِ أَنْ تَعُدَّ الْأَوْرَاقَ وَ الْخُطُوطَ كَذَا أَوْرَدَ مُسْنَداً إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله.

**[ترجمه]فتح الابواب: شيخ امام خطيب مستغفرى سمرقندى در دعوات خود گويد: هرگاه خواستى به كتاب خداوند عزّ و جلّ فال نيك بزنى، سه مرتبه سوره اخلاص را بخوان سپس سه بار بر پيامبر و خاندانش درود بفرست و بگو: «پروردگارا به كتاب تو فال نيك زدم و بر تو توكل نمودم، پس اسرار پنهان شده در غيبت را كه در كتابت پوشيده مانده، به من بنمايان» سپس جامع (قرآن) را باز كن و فال را از سطر اول در طرف اول بگير بدون آنكه ورق بزنى و خط‌ها را بشمارى. اينچنين با اسناد به رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم وارد شده است.

**[ترجمه]

بيان

الجامع القرآن التام لجميع السور و الآيات.

**[ترجمه]«الجامع» قرآنى است كه همه سوره‌ها و آيه‌ها در آن كامل است.

**[ترجمه]

«۲»

الفتح، [فتح الأبواب]: وَجَدْتُ فِي بَعْضِ كُتُبِ أَصْحَابِنَا صِفَهَ الْقُرْعَهِ فِي الْمُصْحَفِ يُصَلِّي صَلَاهَ جَعْفَرٍ فَإِذَا فَرَغَ مِنْهَا دَعَا بِدُعَائِهَا ثُمَّ

يَأْخُذُ الْمُصْحَفَ ثُمَّ يَنْوِی فَرَجَ آلِ مُحَمَّدٍ بَدْءاً وَ عَوْداً ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ فِی قَضَائِكَ وَ قَدَرِكَ أَنْ تُفَرِّجَ عَنْ وَلِيِّكَ وَ حُجَّتِكَ فِی خَلْقِكَ فِی عَامِنَا هَذَا أَوْ فِی شَهْرِنَا هَذَا فَأَخْرِجْ لَنَا رَأْسَ آيَهٍ مِنْ كِتَابِكَ نَسْتَدِلُّ بِهَا عَلَى ذَلِكَ- ثُمَّ يَعُدُّ سَبْعَ وَرَقَاتٍ وَ يَعُدُّ عَشْرَ أَسْطُرٍ مِنْ ظَهْرِ الْوَرَقَهِ السَّابِعَهِ وَ يَنْظُرُ مَا يَأْتِيهِ فِی الْحَادِیَ عَشَرَ مِنَ السُّطُورِ ثُمَّ يُعِيدُ الْفِعْلَ ثَانِياً لِنَفْسِهِ فَإِنَّهُ يُبَيِّنُ حَاجَتَهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

**[ترجمه]فتح الابواب: در برخی کتاب‌های اصحاب ما در باره چگونگی قرعه زدن به قرآن دیدم که آمده است: نماز جعفر را می‌خواند، و پس از پایان نماز، دعای پس از آن نماز را می‌خواند و قرآن را به دست می گیرد، و فرج آل محمّد را در حال و آینده نیت می کند و سپس می گوید: «خداوندا اگر در قضا و قدر تو این است که در کار ولّی و حجت خود در این سال و این ماه فرج کنی آیه ای بیاور که بتوانم از آن بر این مطلب استدلال کنیم» بعد قرآن را باز می کند و هفت ورق می‌زند و سپس ده سطر از پشت ورق هفتم می‌شمارد و می‌نگرد در سطر یازدهم چه نوشته است، بعد همین کار را دوباره برای خود انجام می‌دهد که ان‌شاء الله مقصود و حاجتش را تبیین خواهد کرد.

**[ترجمه]

«۳»

الْمَكَارِمُ،: صَلَاهٌ لِلْقُرْعَهِ فِی الْمُصْحَفِ يُصَلِّی صَلَاهَ جَعْفَرٍ إِلَى آخِرِ الْخَبَرِ(۱).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نماز قرعه زدن به قرآن، نماز جعفر را می‌خواند، تا پایان روایت. -. مکارم الاخلاق : ۳۷۳ -

**[ترجمه]

بیان

بدءا و عودا لعل المعنی فی الحال و فی الرجعه أو ینوی ذلک مکررا

ص: ۲۴۱

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۷۳.

و قیل أی أول مره و فیما یفعل ثانیا و هو بعید و فیه دلاله ما علی جواز التفؤل بالمصحف لاستعلام الأحوال.

**[ترجمه]«بدءاً و عوداً» شاید معنی آن در حال و در رجعت باشد، یا آن را مکرّر قصد نموده است و گفته شده به معنای بار اول و بار دومی است که انجام می‌دهد و این معنا بعید و دور است و در این روایت دلالتی است بر جایز بودن فال زدن به قرآن برای فهمیدن و دانستن احوال.

**[ترجمه]

«۴»

الفتح، [فتح الأبواب] قَالَ حَدَّثَنِی بَدْرُ بْنُ یَعْقُوبَ الْمُقْرِی الْأَعْجَمِیُّ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَیْهِ بِمَشْهَدِ الْکَاظِمِ علیه السلام فِی صِفَهِ الْفَأْلِ فِی الْمُصْحَفِ بِثَلَاثِ رِوَایَاتٍ مِنْ غَیْرِ صَلَاهٍ فَقَالَ: تَأْخُذُ الْمُصْحَفَ وَ تَدْعُو بِمَا مَعْنَاهُ فَتَقُولُ- اللَّهُمَّ إِنْ کَانَ فِی قَضَائِکَ وَ قَدَرِکَ أَنْ تَمُنَّ عَلَی أُمَّهِ نَبِیِّکَ بِظُهُورِ وَلِیِّکَ وَ ابْنِ بِنْتِ نَبِیِّکَ فَعَجِّلْ ذَلِکَ وَ سَهِّلْهُ وَ یَسِّرْهُ وَ تَحَمَّلْهُ وَ أَخْرِجْ لِی آیَهً أَسْتَدِلُّ بِهَا عَلَی أَمْرٍ فَآتَمِرَ أَوْ

نَهْیٍ فَأَنْتَهِیَ أَوْ مَا تُرِیدُ الْفَأْلَ فِیهِ فِی عَافِیَهٍ- ثُمَّ تَعُدُّ سَبْعَ أَوْرَاقٍ ثُمَّ تَعُدُّ فِی الْوَجْهَهِ الثَّانِیَهِ مِنَ الْوَرَقَهِ السَّابِعَهِ سِتَّهَ أَسْطُرٍ وَ تَفَأَّلُ بِمَا یَکُونُ فِی السَّطْرِ السَّابِعِ.

وَ قَالَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی: أَنَّهُ یَدْعُو بِالدُّعَاءِ ثُمَّ یَفْتَحُ الْمُصْحَفَ الشَّرِیفَ وَ یَعُدُّ سَبْعَ قَوَائِمَ وَ یَعُدُّ مَا فِی الْوَجْهَهِ الثَّانِیَهِ مِنَ الْوَرَقَهِ السَّابِعَهِ وَ مَا فِی الْوَجْهَهِ الْأَوَّلَهِ مِنَ الْوَرَقَهِ الثَّامِنَهِ مِنْ لَفْظِ اسْمِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ ثُمَّ یَعُدُّ قَوَائِمَ بِعَدَدِ اسْمِ اللَّهِ ثُمَّ یَعُدُّ مِنَ الْوَجْهَهِ الثَّانِیَهِ مِنَ الْقَائِمَهِ الَّتِی یَنْتَهِی الْعَدَدُ إِلَیْهَا وَ مِنْ غَیْرِهَا مِمَّا یَأْتِی بِعَدَدِهَا سُطُوراً بِعَدَدِ اسْمِ لَفْظِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ وَ یَتَفَأَّلُ بِآخِرِ سَطْرٍ مِنْ ذَلِکَ.

وَ قَالَ فِی الرِّوَایَهِ الثَّالِثَهِ: أَنَّهُ إِذَا دَعَا بِالدُّعَاءِ عَدَّ ثَمَانِیَ قَوَائِمَ ثُمَّ یَعُدُّ فِی الْوَجْهَهِ الْأُولَی مِنَ الْوَرَقَهِ الثَّامِنَهِ أَحَدَ عَشَرَ سَطْراً وَ یَتَفَأَّلُ بِمَا فِی السَّطْرِ الْحَادِیَ عَشَرَ وَ هَذَا مَا سَمِعْنَاهُ فِی الْفَأْلِ بِالْمُصْحَفِ الشَّرِیفِ قَدْ نَقَلْنَاهُ کَمَا حَکَیْنَاهُ.

**[ترجمه]فتح الابواب: گوید: بدر بن یعقوب مُقری اعجمی رضوان الله علیه در حضور امام کاظم علیه السلام در باره چگونگی فال زدن به قرآن سه روایت را بدون نماز برایم بازگو کرد. او گفت: قرآن را گرفته آنچه را که به معنای آن است دعا می کنی و می گویی: «پروردگارا اگر در قضا و قدر تو این است که بر امت پیامبرت با ظهور ولیّ خود و فرزند دختر پیامبرت فضل و منّت نهی، آن را تعجیل، ساده، آسان و قابل تحمل بفرما و برایم آیه ای بیاور که بتوانم در عافیت و سلامتی بر امری که از آن فرمان ببرم یا بر منعی که از انجام آن خودداری کنم، راهنمایی شوم» _ یا هر آنچه می‌خواهی به آن فال بزنی _ . سپس هفت ورق می‌زنی سپس در صفحه دوم ورق هفتم شش سطر می‌شماری و به آنچه در سطر هفتم می‌باشد، فال می... زنی.

و در روایت دیگری گوید: او دعا را می‌خواند سپس مصحف شریف را باز می‌کند و هفت ورق می‌زند و در صفحه دوم از ورق هفتم و در صفحه اول از ورق هشتم لفظ اسم «الله» جلّ جلاله را می‌شمارد سپس به شمار اسم الله ورق‌هایی را می‌شمارد

سپس در صفحه دوم از ورقی که شمارش اسم خداوند به آن رسیده، و در صفحات دیگر که به شمارش آن بوده، سطرهایی را به عدد اسم لفظ الله جلّ جلاله می‌شمارد و به آخرین سطر آن فال می‌زند.

و در روایت سوم گوید: هرگاه او دعا را خواند، هفت ورق می‌زند سپس در صفحه اول از ورق هشتم، یازده سطر می‌شمارد و با آنچه در سطر یازدهم آمده، فال می‌زند و این چیزی است که ما در باره فال زدن به مصحف شریف شنیده‌ایم و همانطور که برای ما بازگو شده، نقل کردیم.

**[ترجمه]

أقول

وجدت فی بعض الکتب أنه نسب إلى السید ره الروایه الثانیه لکنه قال یقرأ الحمد و آیه الکرسی و قوله تعالى وَ عِنْدَهُ مَفاتِحُ الْغَیْبِ إلى آخر الآیه ثم یدعو بالدعاء المذکور و یعمل بما فی الروایه.

و وجدت بخط الشیخ محمد بن علی الجباعی ره أنه وجد بخط الشیخ قدس سره روایه حسنه فی التفؤل بالمصحف وَ ذَکَرَ الرِّوَایَهَ الثَّالِثَهَ مِنْ کِتَابِ أَبِی الْقَاسِمِ بْنِ قُولَوَیْهِ قَالَ رَوَى بَعْضُ أَصْحَابِنَا قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام فَکَانَ إِذَا صَلَّى الْفَجْرَ لَمْ یَتَکَلَّمْ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَجَاءُوهُ یَوْمَ وُلِدَ فِیهِ زَیْدٌ فَبَشَّرُوهُ بِهِ بَعْدَ صَلَاهِ الْفَجْرِ

ص: ۲۴۲

قَالَ فَالْتَفَتَ إِلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ أَيَّ شَيْءٍ تَرَوْنَ أَنْ أُسَمِّيَ هَذَا الْمَوْلُودَ قَالَ فَقَالَ كُلُّ رَجُلٍ سَمِّهِ كَذَا سَمِّهِ كَذَا قَالَ فَقَالَ يَا غُلَامُ عَلَيَّ بِالْمُصْحَفِ قَالَ فَجَاءُوا بِالْمُصْحَفِ فَوَضَعَهُ عَلَى حَجْرِهِ قَالَ ثُمَّ فَتَحَهُ فَنَظَرَ إِلَى أَوَّلِ حَرْفٍ مِنَ الْوَرَقَةِ وَ إِذَا فِيهِ وَ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجاهِدِينَ عَلَى الْقاعِدِينَ أَجْراً عَظِيماً قَالَ ثُمَّ طَبَّقَهُ ثُمَّ فَتَحَهُ ثَلَاثاً فَنَظَرَ فَإِذَا فِي أَوَّلِ الْوَرَقَةِ- إِنَّ اللَّهَ اشْتَرى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَ أَمْوالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَ يُقْتَلُونَ وَعْداً عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْراةِ وَ الْإِنْجِيلِ وَ الْقُرْآنِ وَ مَنْ أَوْفى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بايَعْتُمْ بِهِ وَ ذلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ثُمَّ قَالَ هُوَ وَ اللَّهِ زَيْدٌ هُوَ وَ اللَّهِ زَيْدٌ فَسُمِّيَ زَيْداً.

**[ترجمه]در برخی کتاب‌ها یافتم که روایت دوم به سید رحمه الله نسبت داده شده اما گفته است: سوره حمد و آیهٔ الکرسی و فرموده خداوند «و عنده مفاتیح الغیب» را تا آخر می‌خواند سپس دعای مذکور را خوانده و به آنچه در روایت آمده عمل می کند.

و با خط محمد بن علی جباعی رحمه الله دیدم که او با خطّ شیخ(طوسی) قدّس سرّه روایت نیکویی در باره فال زدن به قرآن یافته است و روایت سوم را از کتاب ابوالقاسم قولویه ذکر کرده است. گوید: یکی از اصحاب ما روایت کرده و گوید: من در نزد علی بن حسین علیهما السلام بودم و ایشان هرگاه نماز صبح را به جا می‌آورد لب به سخن نمی‌گشود تا اینکه خورشید طلوع می‌کرد. روزی که زید به دنیا آمد، فرا رسید. پس از نماز صبح مژده تولدش را به او دادند. پس به سوی یارانش رو نمود و فرمود: نظر شما چیست چه نامی برای این مولود بگذارم؟ او گوید: هر کس گفت این نام را بگذارید (و نامی گفت) راوی گوید: حضرت فرمود: ای غلام! قرآن را برایم بیاور. راوی گوید: قرآن را آوردند و حضرت فرزند را در دامن خود گذاشت. راوی گوید: سپس حضرت قرآن را گشود و به اوّلین حرفی که در برگه قرآن بود نگاه کرد. در آن آمده بود: «فضّل اللَّه المجاهدین علی القاعدین اجراً عظیماً» - . نساء / ۹۵ - { خداوند مجاهدان را بر خانه نشینان به پاداشی بزرگ، برتری بخشیده است.} سپس قرآن را بست. سپس سه مرتبه قرآن را گشود و به اولین برگه نگاه کرد. در آن آمده بود: «إنّ الله اشتری من المومنین انفسهم و اموالهم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَ يُقْتَلُونَ وَعْداً عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْراةِ وَ الْإِنْجِيلِ وَ الْقُرْآنِ وَ مَنْ أَوْفى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بايَعْتُمْ بِهِ وَ ذلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ» - . توبه / ۱۱۱ - { در حقیقت، خدا از مؤمنان، جان و مالشان را به [بهای] اینکه بهشت برای آنان باشد، خریده است همان کسانی که در راه خدا می جنگند و می کُشند و کشته می شوند. [این] به عنوان وعده حقّی در تورات و انجیل و قرآن بر عهده اوست. و چه کسی از خدا به عهد خویش وفادارتر است؟ پس به این معامله ای که با او کرده اید شادمان باشید، و این همان کامیابی بزرگ است.} سپس فرمود: او به خدا سوگند زید است. او به خدا سوگند زید است و نامش را زید گذاشت.

**[ترجمه]

بيان

لعله علیه السلام لما كان علم أن الشهيد من أولاده في الجهاد اسمه زيد و الآيتان دلتا على أنه يقاتل و يستشهد فسماه زيدا و فيه أيضا إيماء بجواز استعلام الأحوال من القرآن.

**[ترجمه]شاید با توجه به این باشد که امام علیه السلام می‌دانست اسم آن فرزندش که در جهاد شهید می‌شود، زید است. و

آن دو آیه بر این دلالت داشت که او مبارزه می‌کند و شهید می‌شود پس او را زید نام نهاد. و نیز این حدیث به جایز بودن خبر گرفتن احوال با قرآن اشاره دارد.

**[ترجمه]

«۵»

کِتَابُ الْغَایَاتِ، لِجَعْفَرٍ الْقُمِّیِّ صَاحِبِ کِتَابِ الْعَرُوسِ وَ الْمَکَارِمِ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْیَسَعِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْقُمِّیِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنِّی أُرِیدُ الشَّیْ ءَ فَأَسْتَخِیرُ اللَّهَ فِیهِ فَلَا یَفِی وَ لِیَ فِیهِ الرَّأْیُ أَفْعَلُهُ أَوْ أَدَعُهُ فَقَالَ انْظُرْ إِذَا قُمْتَ إِلَی الصَّلَاهِ فَإِنَّ الشَّیْطَانَ أَبْعَدُ مَا یَکُونُ مِنَ الْإِنْسَانِ إِذَا قَامَ إِلَی الصَّلَاهِ أَیُّ شَیْ ءٍ یَقَعُ فِی قَلْبِکَ فَخُذْ بِهِ وَ افْتَحِ الْمُصْحَفَ فَانْظُرْ إِلَی أَوَّلِ مَا تَرَی فِیهِ فَخُذْ بِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

**[ترجمه]کتاب غایات: متعلق به جعفر قمی صاحب کتاب العروس و مکارم الاخلاق: أَبِی عَلِی الیَسَعِ بْنِ عبدالله قمی گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: هرگاه قصد انجام کاری را داشته باشم از خداوند استخاره می‌کنم اما عزمم برای انجام دادن یا ندانش قطعی نمی‌گردد، و خود در باره‌اش نظری دارم، آیا انجام دهم یا کار را رها کنم؟ فرمود: انسان وقتی به نماز می‌ایستد شیطان از او بسیار دور است، در آن موقع ببین چه تصمیم و نظری در دل تو پیدا می‌شود، به همان عمل کن یا قرآن را باز کن و اولین آیه‌ای را که می‌بینی، بنگر و ان‌شاء الله به همان عمل کن.

**[ترجمه]

بیان

رواه فی التهذیب (۱)

بإسناده عن محمد بن علی بن محبوب عن أحمد بن الحسن بن فضال عن أبیه عن الحسن بن الجهم عن أبی علی الیسع القمی مثله و الیسع مجهول فأستخیر الله فیه أی أطلب من الله أن یوقع فی قلبی ما هو خیر لی و یصح عزمی علیه فلا یقوی عزمی علی الفعل أو الترک و هو المراد بعدم الوفاء و فی التهذیب و المکارم (۲)

فلا یوفق فیه الرأی و هو أصوب.

ص: ۲۴۳

۱- ۱. التهذیب ج ۱ ص ۳۴۰.

۲- ۲. مکارم الأخلاق: ۳۷۴.

و الظاهر أن الواو فی قوله علیه السلام و افتح المصحف بمعنی أو کما لا یخفی علی المتأمل و أول ما تری لعل المراد به أول الصفحه الیمنی لوقوع النظر غالبا علیه ابتداء و یؤید أن أصل الاستخاره بالمصحف بهذا النحو الروایه السابقه و الذی مر فی أول الباب و فی کتاب الغایات فانظر ما تری فخذ به

وَ لَا یُنَافِیهِ مَا رَوَاهُ الْکُلَیْنِیُّ بِسَنَدٍ(۱) فِیهِ ضَعْفٌ وَ إِرْسَالٌ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَا تَتَفَأَّلْ بِالْقُرْآنِ.

إذ یمکن أن یکون المراد به النهی عن استنباط وقوع الأمور فی المستقبل و استخراج الأمور المخفیه و المغیبه کما یفعله بعض الناس لا الاستخاره و إن مر إشعار بعض الأخبار بجواز الأول أیضا و یحتمل أن یکون المعنی التفؤل عند سماع آیه أو قراءتها کما هو دأب العرب فی التفؤل و التطیر بالأمور بل هو المتبادر من لفظ التفؤل و لا یبعد أن یکون السر فیه أنه یصیر سببا لسوء عقیدتهم فی القرآن إن لم یظهر بعده أثر و هذا الوجه مما خطر بالبال و هو عندی أظهر و الأول هو المسموع من المشایخ رضوان الله علیهم.

أَقُولُ وَ رَوَی لِی بَعْضُ الثِّقَاتِ عَنِ الشَّیْخِ الْفَاضِلِ الشَّیْخ جَعْفَرٍ الْبَحْرَیْنِیِّ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّهُ رَأَی فِی بَعْضِ مُؤَلَّفَاتِ أَصْحَابِنَا الْإِمَامِیَّهِ أَنَّهُ رَوَی مُرْسَلًا عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: مَا لِأَحَدِکُمْ إِذَا ضَاقَ بِالْأَمْرِ ذَرْعاً أَنْ لَا یَتَنَاوَلَ الْمُصْحَفَ بِیَدِهِ عَازِماً عَلَی أَمْرٍ یَقْتَضِیهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ یَقْرَأَ فَاتِحَهَ الْکِتَابِ ثَلَاثاً وَ الْإِخْلَاصَ ثَلَاثاً وَ آیَهَ الْکُرْسِیِّ ثَلَاثاً وَ عِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَیْبِ ثَلَاثاً وَ الْقَدْرَ ثَلَاثاً وَ الْجَحْدَ ثَلَاثاً وَ الْمُعَوِّذَتَیْنِ ثَلَاثاً ثَلَاثاً وَ یَتَوَجَّهَ بِالْقُرْآنِ قَائِلًا- اللَّهُمَّ إِنِّی أَتَوَجَّهُ إِلَیْکَ بِالْقُرْآنِ الْعَظِیمِ مِنْ فَاتِحَتِهِ إِلَی خَاتِمَتِهِ وَ فِیهِ اسْمُکَ الْأَکْبَرُ وَ کَلِمَاتُکَ التَّامَّاتُ یَا سَامِعَ کُلِّ صَوْتٍ وَ یَا جَامِعَ کُلِّ فَوْتٍ وَ یَا بَارِئَ النُّفُوسِ بَعْدَ الْمَوْتِ یَا مَنْ لَا تَغْشَاهُ الظُّلُمَاتُ وَ لَا تَشْتَبِهُ عَلَیْهِ الْأَصْوَاتُ أَسْأَلُکَ أَنْ تَخِیرَ لِی بِمَا أَشْکَلَ عَلَیَّ بِهِ فَإِنَّکَ عَالِمٌ بِکُلِّ مَعْلُومٍ غَیْرُ مُعَلَّمٍ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ عَلِیٍّ وَ فَاطِمَهَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ- وَ عَلِیِ بْنِ الْحُسَیْنِ وَ مُحَمَّدٍ الْبَاقِرِ وَ جَعْفَرٍ الصَّادِقِ- وَ مُوسَی الْکَاظِمِ وَ عَلِیٍّ الرِّضَا وَ مُحَمَّدٍ الْجَوَادِ وَ عَلِیٍّ الْهَادِی وَ الْحَسَنِ الْعَسْکَرِیِّ- وَ الْخَلَفِ

ص: ۲۴۴

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۶۲۹.

الْحُجَّةِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ ثُمَّ تَفْتَحُ الْمُصْحَفَ وَ تَعُدُّ الْجَلَالاتِ الَّتِي فِي الصَّفْحَةِ الْيُمْنَى ثُمَّ تَعُدُّ بِقَدْرِهَا أَوْرَاقاً ثُمَّ تَعُدُّ بِعَدَدِهَا أَسْطُراً مِنَ الصَّفْحَةِ الْيُسْرَى ثُمَّ تَنْظُرُ آخِرَ سَطْرٍ تَجِدُهُ كَالْوَحْيِ فِيمَا تُرِيدُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

وَ وَجَدْتُ بِخَطِّ جَدِّ شَيْخِنَا الْبَهَائِيِّ الشَّيْخِ شَمْسِ الدِّينِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ الْجُبَاعِيِّ قَدَّسَ اللَّهُ أَرْوَاحَهُمْ نَقْلًا مِنْ خَطِّ الشَّهِيدِ نَوَّرَ اللَّهُ ضَرِيحَهُ نَقْلًا مِنْ خَطِّ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ زِيَادٍ قَالَ أَخْبَرَنَا الشَّيْخُ الْأَوْحَدُ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الطُّوسِيُّ إِجَازَةً عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ هَارُونَ بْنِ مُوسَى التَّلَّعُكْبَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّامِ بْنِ سُهَيْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْمُؤَدِّبِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الْبَرْقِيِّ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ سَيْفٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِذْ تَذَاكَرْنَا أُمَّ الْكِتَابِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ جَعَلَنِيَ اللَّهُ فِدَاكَ إِنَّا رُبَّمَا هَمَمْنَا بِالْحَاجَةِ فَنَتَنَاوَلُ الْمُصْحَفَ فَنَتَفَكَّرُ فِي الْحَاجَةِ الَّتِي نُرِيدُهَا ثُمَّ نَفْتَحُ فِي أَوَّلِ الْوَقْتِ فَنَسْتَدِلُّ بِذَلِكَ عَلَى حَاجَتِنَا فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَ تُحْسِنُونَ وَ اللَّهِ مَا تُحْسِنُونَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ كَيْفَ نَصْنَعُ قَالَ إِذَا كَانَ لِأَحَدِكُمْ حَاجَةٌ وَ هَمَّ بِهَا فَلْيُصَلِّ صَلَاةَ جَعْفَرٍ وَ لْيَدْعُ بِدُعَائِهَا فَإِذَا فَرَغَ مِنْ ذَلِكَ فَلْيَأْخُذِ الْمُصْحَفَ ثُمَّ يَنْوِ فَرَجَ آلِ مُحَمَّدٍ بَدْءاً وَ عَوْداً ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ فِي قَضَائِكَ وَ قَدَرِكَ أَنْ تُفَرِّجَ عَنْ وَلِيِّكَ وَ حُجَّتِكَ فِي خَلْقِكَ فِي عَامِنَا هَذَا أَوْ فِي شَهْرِنَا هَذَا فَأَخْرِجْ لَنَا آيَةً مِنْ كِتَابِكَ نَسْتَدِلُّ بِهَا عَلَى ذَلِكَ ثُمَّ يَعُدُّ سَبْعَ وَرَقَاتٍ وَ يَعُدُّ عَشَرَةَ أَسْطُرٍ مِنْ خَلْفِ الْوَرَقَةِ السَّابِعَةِ وَ يَنْظُرُ مَا يَأْتِيهِ فِي الْأَحَدَ عَشَرَ مِنَ السُّطُورِ فَإِنَّهُ يُبَيِّنُ لَكَ حَاجَتَكَ ثُمَّ تُعِيدُ الْفِعْلَ ثَانِيَةً لِنَفْسِكَ.

**[ترجمه]در تهذیب - . التهذیب ۱ : ۳۴۰ - با همان اسناد از محمد بن علی بن محبوب از احمد بن حسن بن فضّال از پدرش از حسن بن جهم از ابوعلی یسع قمی همین حدیث را روایت کرده است. و یسع ناشناش و مجهول است. «فاستخیر الله فیه» یعنی از خداوند می‌خواهم آنچه را برایم خیر و نیکو است در دلم بیندازد و تصمیم من را بر آن درست کند، اما عزم و ارادهام بر انجام دادن یا ندادن قطعی نمی‌شود. و آن مقصود از «عدم الوفاء» است و در تهذیب و مکارم الاخلاق - . مکارم الاخلاق : ۳۷۴ - به این صورت ذکر شده: «فلا یوفّق فیه الرأی» یعنی: به نظری درست و قطعی نمی‌رسم. و آن درست‌تراست.

ظاهراً [واو] در فرموده امام علیه السلام «و افتح المصحف» به معنای أو (یا) می‌باشد که بر کسی که در آن اندیشه می کند، پوشیده نیست. «و اوّل ما تری» شاید مقصود از آن اولین صفحه سمت راست باشد به خاطر اینکه غالباً در ابتدا آن صفحه دیده می‌شود و اینکه اصل استخاره بر همین منوال است، روایت پیشین را تایید می کند. و آنچه در ابتدای باب و در کتاب غایات آمده، «فانظر ما تری فخذ به» می‌باشد و آنچه کلینی با سند ضعیف و به صورت مرسل از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: به قرآن فال نزنید، منافاتی ندارد، زیرا ممکن است مقصود از آن نهی کردن از استنباط وقوع امور در آینده و بیرون آوردن امور پنهان و غیبی باشد، همانطور که برخی از مردم آن را انجام می‌دهند، و مقصود استخاره نیست، هر چند پیش‌تر برخی روایت‌ها بیان شد که جایز بودن مقصود اول را نیز می‌رساند. و احتمال دارد مقصود، فال زدن در هنگام شنیدن آیه یا قرائت آن باشد همانطور که آن، رسم و عادت عرب‌ها در فال نیک و فال بد گرفتن در کارها بود حتی اولین معنایی که از لفظ التفأل به ذهن می‌آید همین معنی است. و بعید نیست که سرّ آن در این باشد که سبب تباه شدن عقیده آنان در باره قرآن می‌شود هر چند اثرش پس از آن آشکار نگردد. و این معنایی است به ذهن خطور می کند و در نظر من وجه آشکار است و وجه و معنای اول چیزی است که از بزرگان رضوان الله علیهم شنیده شده است.

می گویم: یکی از معتمـدان از شـیخ فاضـل شـیخ جعفر بحرینی رحمه الله برایم روایت کرده که او در برخی تالیفـات اصـحاب امامی ما دیده است که به صورت مرسل از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: چرا یکی از شما هنگامی که دستش از کـاری کوتـاه شـد و توانـائیش را نـداشت، قرآن را بـا دسـتش بر نمی‌دارد و بر انجـام کـاری که خداونـد اقتضا کرده است، تصـمیم نمی گیرد، سـپس سه بار سوره فاتحه و سه بار سوره اخلاص و سه بار آیهٔ الکرسی و سه بار آیه «و عنده مفاتیح الغیب» و سه بار سوره قـدر و سه بار سوره جحـد(کافرون) و سه بار هر کدام از معوذتین را نمی‌خواند و رو به قرآن کرده و می گوید: «پروردگارا من با قرآن از آغاز تا پایان آن رو به سوی تو می کنم، و در آن اسم بزرگ تو و کلمات تامّه تو هست. ای شـنونده هر صدا و ای گردآورنده هر امری که از دست رفته باشد، و ای آفریننده هر جاندار بعد از مرگ، و ای کسـی که تاریکی‌ها او را فرا نمی گیرد و صداها بر او متشابه و پوشیده نمی‌ماند. از تو می‌خواهم در آنچه بر من سخت و مشکل گشته، خیر و نیکوئی مقـدر فرمـایی که تو دانای بر هر معلوم هستی بی‌آنکه چیزی آموخته باشـی، به حق محمـد و علی و فاطمه و حسن و حسـین و علی بن حسـین و محمـد باقر و جعفر صادق و موسـی کاظم و علی رضا و محمـد جواد و علی هادی و حسن عسـکری و خَلَف حجت از خانـدان محمـد که درود و سـلام بر او خانـدانش باد.» سـپس قرآن را باز می کنی و نام‌های خداونـد (الله) در صـفحه سمت راست را می‌شـماری سپس به اندازه آن ورق می‌زنی و به تعداد آن، سـطرهایی را از صـفحه سـمت چپ می‌شـماری و سپس آخرین سطری که می‌یابی، می‌نگری و همان، مانند وحی‌ای است در آنچه که می‌خواهی انجام دهی ان‌شاء الله تعالی.

از خط شـیخ بهایی قَدَّسَ اللَّهُ روحه به نقل از خط شـهید نَوَّرَ اللَّهُ ضَـرِیحَهُ به نقل از خط مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ حُسَـیْن بْن عَلِی بْنِ زِیَـاد تـا مفضّـل بن عمر که گویـد: درحـالی که مـا نزد امـام صـادق علیه السـلام بودیم سوره فـاتحه را به یاد هم آوردیم. پس شخصی از قوم گفت: خداوند مرا فدای شما گرداند، چه بسا ما قصد حاجتی را داشته باشیم، پس قرآن را برداشته و به حاجتی که می‌خواهیم فکر می کنیم، سـپس در اولین وقت قرآن را بـاز می کنیم و بـا آن بر حـاجت خود اسـتدلال می کنیم. امام صادق علیه السلام فرمود: آیا کار خوبی انجام می‌دهید؟ سوگند به خدا کار خوبی انجام نمی‌دهید.

عرض کردم: فـدایتان گردم، چگونه آن را انجـام دهیم؟ فرمود: هرگـاه یکی از شـما حاجتی داشت و قصـد انجام آن را داشـته باشـد، باید نماز جعفر را خوانده و دعای آن نماز را بگوید. پس از خواندن نماز و دعا باید مصـحف را بردارد سـپس فرج آل محمّـد را در حال و آینـده نیت می کند و سـپس می گوید: «اللَّهُمَّ إِنْ کَانَ فِی قَضَائِکَ وَ قَدَرِکَ أَنْ تُفَرِّجَ عَنْ وَلِیِّکَ وَ حُجَّتِکَ فِی خَلْقِکَ فِی عَامِنَا هَذَا أَوْ فِی شَـهْرِنَا هَذَا فَأَخْرِجْ لَنَا آیَهً مِنْ کِتَابِکَ نَسْـتَدِلُّ بِهَا عَلَی ذَلِکَ»[خداوندا اگر در قضا و قدر تو این است که در کار ولّی و حجت خود در میان مخلوقاتت در این سال یا در این ماه فرج کنی، آیه ای از کتابت بیاور که بتوانیم از آن بر این کار اسـتدلال کنیم.] سـپس هفت ورق می‌زند و ده سطر از پشت ورق هفتم می‌شمارد و به سطر یازدهم می‌نگرد که همانا آن سطر حاجتت را آشکار می‌نماید سپس بار دوم برای خودت این کار را انجام می‌دهی.

**[ترجمه]

قوله علیه السـلام و لیـدع بدعائها أقول لا یبعد أن یکون إشاره إلی الدعاء الذی قدمناه فی کیفیه صـلاه جعفر بروایه المفضل بن عمر لاتحاد الراوی فیهما و أقول وجدت فی بعض مؤلفات أصـحابنا أنه قال مما نقل من خط الشـیخ یوسف بن الحسین القطیفی ره ما هذا صورته نقلت من خط الشیخ العلامه جمال الدین الحسن

بن المطهر طاب ثراه.

رُوِیَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَرَدْتَ الِاسْتِخَارَهَ مِنَ الْکِتَابِ الْعَزِیزِ فَقُلْ بَعْدَ الْبَسْمَلَهِ إِنْ کَانَ فِی قَضَائِکَ وَ قَدَرِکَ أَنْ تَمُنَّ عَلَی شِیعَهِ آلِ مُحَمَّدٍ بِفَرَجِ وَلِیِّکَ وَ حُجَّتِکَ عَلَی خَلْقِکَ فَأَخْرِجْ إِلَیْنَا آیَهً مِنْ کِتَابِکَ نَسْتَدِلُّ بِهَا عَلَی ذَلِکَ ثُمَّ تَفْتَحُ الْمُصْحَفَ وَ تَعُدُّ سِتَّ وَرَقَاتٍ وَ مِنَ السَّابِعَهِ سِتَّهَ أَسْطُرٍ وَ تَنْظُرُ مَا فِیهِ.

**[ترجمه]در باره فرموده امام علیه السلام «و لیدع بدعائها» می گویم: بعید نیست که این عبارت به دعایی که پیش‌تر در مبحث کیفیت نماز جعفر با روایت مفضل بن عمر ذکر کردیم، اشاره داشته باشد زیرا راوی در هر دو یکی است. و می گویم: در یکی از تالیفات اصحاب ما دیده‌ام که گوید: از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: هرگاه خواستی از قرآن کریم استخاره کنی، پس از بسم الله الرحمن الرحیم بگو: «اگر در قضا و قدر تو این است که بر شیعه آل محمد با فرج ولیّ و حجتت فضل و منّت نهی، آیه ای از کتابت بیاور که بتوانیم از آن بر این کار استدلال کنیم.» سپس قرآن را باز می کنی و شش ورق می‌زنی و از ورق هفتم شش سطر می‌شماری و به آنچه در آن سطر آمده می‌نگری.

**[ترجمه]

الظاهر أنه سقط منه ثم تعید الفعل لنفسک.

**[ترجمه]ظاهرا از این حدیث عبارت «سپس بار دوم برای خودت این کار را انجام می‌دهی» افتاده است .

**[ترجمه]

باب ۵ الاستخاره بالسبحه و الحصا

الأخبار

«۱»

الفتح، [فتح الأبواب] وَجَدْتُ بِخَطِّ أَخِي الصَّالِحِ الرَّضِيِّ الْآوِيِّ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحُسَيْنِيِّ ضَاعَفَ اللَّهُ سَعَادَتَهُ وَ شَرَّفَ خَاتِمَتَهُ مَا هَذَا لَفْظُهُ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: مَنْ أَرَادَ أَنْ يَسْتَخِيرَ اللَّهَ قَالَ فَلْيَقْرَأِ الْحَمْدَ عَشْرَ مَرَّاتٍ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ لِعِلْمِكَ بِعَاقِبَةِ الْأُمُورِ وَ أَسْتَشِيرُكَ لِحُسْنِ ظَنِّي بِكَ فِي الْمَأْمُولِ وَ الْمَحْذُورِ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ أَمْرِي هَذَا مِمَّا نِيطَتْ بِالْبَرَكَةِ أَعْجَازُهُ وَ بَوَادِيهِ وَ حُفَّتْ بِالْكَرَامَةِ أَيَّامُهُ وَ لَيَالِيهِ فَخِرْ لِي فِيهِ بِخِيَرَةٍ تَرُدُّ شُمُوسَهُ ذَلُولًا وَ تَقْعُضُ أَيَّامَهُ سُرُوراً يَا اللَّهُ فَإِمَّا أَمْرٌ فَآتَمِرَ وَ إِمَّا نَهْيٌ فَأَنْتَهِيَ اللَّهُمَّ خِرْ لِي بِرَحْمَتِكَ خِيَرَةً فِي عَافِيَةٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ يَأْخُذُ كَفّاً مِنَ الْحَصَى أَوْ سُبْحَتِهِ.

قال السید ره هذا لفظ الحدیث کما ذکرناه و لعل المراد بأخذ الحصی أو سبحته أن یکون قد قصد بقلبه أنه إن خرج عدد الحصی أو السبحه فردا کان افعل و إن خرج مزدوجا کان لا تفعل أو لعله یجعل نفسه و الحصی أو السبحه بمنزله اثنین یقترعان فیجعل الصدر فی القرعه منه أو من الحصی أو السبحه فیخرج عن نفسه عددا معلوما ثم یأخذ من الحصی شیئا أو من السبحه شیئا و یکون قد قصد بقلبه أنه إن وقعت القرعه علیه مثلا فیفعل و إذا وقعت علی الحصی أو السبحه فلا یفعل فیعمل بذلک.

ثم قال و حدثنی بعض أصحابنا مرسلا فی صفه القرعه أنه یقرأ الحمد مره واحده و إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إحدی عشره مره ثم یدعو بالدعاء الذی ذکرناه عن الصادق علیه السلام فی الروایه التی قبل هذه ثم یقرع هو و آخر و یقصد بقلبه أنه متی وقع علیه أو علی رفیقه یفعل بحسب ما یقصد فی نیته و یعمل بذلک مع توکله

و إخلاص طويته.

**[ترجمه]فتح الأبواب: با خطّ برادرصالح رضی مرحومم محمد بن محمد حسینی که خداوند سعادت او را دوچندان و پایان کارش را بزرگ و گرامی گرداند، حدیثی را یافتم که متن آن بدین صورت است:

از امام صادق علیه السلام روایت شده که در باره کسی که می‌خواهد از خداوند استخاره کند، فرمود: باید ده بار سوره حمد را بخواند سپس می گوید: « پروردگارا، خیرم را از تو می خواهم؛ چون سرانجام کارها را تو می دانی و با تو مشورت می کنم؛ چون در امیدها و جایگاه های ترس، به تو گمان نیک دارم. خداوندا اگر این کار من از کارهایی است که پایان و آغازش برکت دارد و روز و شبش به کرامت انباشته است، پس در آن خیری را برایم برگزین که سرپیچی هایش برایم رام و روزهایش شادی بخش گردد. خدایا به هر کدام دستور دهی، می پذیرم و از هر کدام منع کنی، آن را انجام نمی دهم». سپس سه بار گفته شود: «پروردگارا برایم خوبی همراه با تندرستی را مقدر فرما». بعد مشتی از سنگریزه یا قبضه ای از تسبیحت را بر می گیری.

سید رحمه الله گوید: این لفظ حدیث است به آن صورتی که ذکر کردیم و شاید مقصود از گرفتن سنگریزه یا تسبیح این باشد که در دل خودش نیت کند اگر عدد سنگریزه یا تسبیح فرد بیاید، «انجام بده» و اگر زوج بیاید «انجام مده» است. یا اینکه خودش و سنگریزه یا تسبیح را به منزله دو نفر قرار دهد که قرعه‌کشی می کنند که در قرعه‌کشیدن ابتدا خودش، یا سنگریزه یا تسبیح قرعه می‌اندازد. پس از طرف خود عدد مشخصی را بیرون می‌آورد سپس از سنگریزه یا تسبیح چیزی برمی‌دارد و در دل خود نیت کرده باشد که اگر قرعه به عنوان مثال به نام او باشد، کار را انجام می‌دهد و اگر به سنگریزه یا تسبیح بیفتد، انجام نمی‌دهد و به آن عمل می کند .

سپس فرمود: و یکی از اصحاب به صورت مرسل در باره چگونگی قرعه زدن برایم بازگو کرد که یک بار سوره حمد را می... خواند و یازده بار سوره انا انزلناه را می‌خواند سپس دعایی را که در روایت قبلی از امام صادق علیه السلام ذکر کردیم، می... خواند، سپس او و شخص دیگری قرعه می‌زنند و در دلش قصد می کند که اگر قرعه بر او یا دوستش بیفتد بر اساس آنچه در نیّتش قصد کرده، کار را انجام دهد و با توکل و اخلاص نیّتش بدان عمل نماید.

**[ترجمه]

«۲»

مِنْهَاجُ الصَّلَاحِ، نَوْعٌ آخَرُ مِنَ الِاسْتِخَارَهِ رَوَيْتُهُ عَنْ وَالِدِی الْفَقِيهِ سَدِيدِ الدِّينِ يُوسُفَ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْمُطَهَّرِ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَی عَنِ السَّيِّدِ رَضِيِّ الدِّينِ مُحَمَّدٍ الْآوِيِّ عَنْ صَاحِبِ الزَّمَانِ عليه السلام: وَ هُوَ أَنْ يَقْرَأَ فَاتِحَهَ الْكِتَابِ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَ أَقَلَّ مِنْهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ الْأَدْوَنَ مِنْهُ مَرَّهً ثُمَّ يَقْرَأَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ عَشْرَ مَرَّاتٍ ثُمَّ يَقُولَ هَذَا الدُّعَاءَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِيرُكَ- وَ سَاقَ الدُّعَاءَ كَمَا مَرَّ إِلَی قَوْلِهِ- اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ الْأَمْرُ الْفُلَانِيُّ مِمَّا قَدْ نِيطَتْ- إِلَی قَوْلِهِ فَخِرْ لِی فِيهِ خِيَرَهً إِلَی قَوْلِهِ مَسْرُوراً اللَّهُمَّ إِمَّا أَمْرٌ فَآتَمِرُ أَوْ نَهْیٌ فَأَنْتَهِی اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِيرُكَ بِرَحْمَتِكَ خِيَرَهً فِی عَافِيَهٍ- ثُمَّ يَقْبِضُ عَلَی قِطْعَهٍ مِنَ السُّبْحَهِ وَ يُضْمِرُ حَاجَتَهُ وَ يُخْرِجُ إِنْ كَانَ عَدَدُ تِلْكَ

الْقِطْعَهِ زَوْجاً فَهُوَ افْعَلْ وَ إِنْ كَانَ فَرْداً لَا تَفْعَلْ أَوْ بِالْعَكْسِ.

**[ترجمه]منهـاج الصـلاح: نـوع ديگرى از اسـتخاره است كه از پـدر فقيه ام سديـد الـدين يوسف بن على بن مطهر رحمه الله تعالى از سـيد رضـى الـدين محمـد آوى از صاحب الزمان عليه السـلام روايت كردم و آن بدين صورت است كه: ده بار سوره فاتحه را مى‌خوانـد و كمتر از آن سه بار و حداقل يك بار اين سوره را بخواند سـپس ده بار سوره انا انزلناه را خوانده و سه بار اين دعا را مى گويد: «اللَّهُمَّ إِنِّى أَسْتَخِيرُكَ وَ ...»[خداوندا من از تو طلب خير مى كنم ...] و دعا را بر اساس آنچه پيش‌تر ذكر شـد، ادامه مى‌دهـد تـا اين فرموده: «اللهم ان كـان الامر الفلانى مما قـد نِيطَت» تا اين فرموده: «فَخِر لى فيه خيرةً» تا اين فرموده: «مَسْرُوراً اللَّهُمَّ إِمَّا أَمْرٌ فَآتَمِرَ أَوْ نَهْىٌ فَأَنْتَهِىَ اللَّهُمَّ إِنِّى أَسْتَخِيرُكَ بِرَحْمَتِكَ خِيَرَهً فِى عَافِيَهٍ» سـپس قبضه‌اى از تبسـيح را گرفته و حاجت خويش را در دل اراده مى كنـد و بيرون مى‌آورد. اگرعـدد آن قبضه تسبيـح زوج باشد، آن «انجام بده» است و اگر فرد باشد «انجام مده» است و برعكس اين قضيه هم صادق است.

**[ترجمه]

«۳»

وَ رَوَيْتُ عَنِ السَّيِّدِ السَّعِيدِ رَضِيِّ الدِّينِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى بْنِ طَاوُسٍ وَ كَانَ أَعْبَدَ مَنْ رَأَيْنَاهُ مِنْ أَهْلِ زَمَانِهِ مَا ذَكَرَهُ فِى كِتَابِ الِاسْتِخَارَاتِ قَالَ: وَجَدْتُ بِخَطِّ أَخِى الصَّالِحِ الرَّضِيِّ إِلَى قَوْلِهِ عَشْرَ مَرَّاتٍ ثُمَّ يَقُولُ وَ ذَكَرَ الدُّعَاءَ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ فِيهِ عَقِيبَ وَ الْمَحْذُورِ- اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ أَمْرِى هَذَا مِمَّا قَدْ نِيطَتْ وَ عُقِّبَتْ سُرُوراً يَا اللَّهُ إِمَّا أَمْرٌ إِلَى قَوْلِهِ مِنَ الْحَصَا أَوْ سُبْحَتِهِ.

**[ترجمه]از سـيد سعيد رضى الدين على بن موسى بن طاوس كه عابدترين كسى بود كه در ميان معاصرانش ديديم، آنچه را روايت مى كنم كه در كتاب استخاره‌ها ذكر كرده و گفته است: با خطّ برادرم صالح رضـى ديدم، تا اين فرموده: «عشـر مرات» سپس مى گويـد: و دعـا را ذكر كرد جز اينكـه پس از كلمه «المحـذور» اينگـونه آمـده است: «اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ أَمْرِى هَذَا مِمَّا قَدْ نِيطَتْ وَ عُقِّبَتْ سُرُوراً يَا اللَّهُ إِمَّا أَمْرٌ» تا اين فرموده: «مِنَ الْحَصَا أَوْ سُبْحَتِهِ».

**[ترجمه]

أقول

يظهر منه أن نسـخته ره من كتاب السـيد كانت مخالفه لما عندنا من النسخ فإنها متفقه على ما أثبتنا و كانت نسـخه الشيخ الشهيد محمـد بن مكى نور الله ضـريحه أيضا موافقه لنسـخه العلامه ره حيث قال فى الـذكرى و منها الاسـتخاره بالعـدد و لم تكن هـذه مشهوره فى العصر الماضيه قبل زمان السيد الكبير العابد رضى الدين محمد بن محمد الآوى الحسينى المجاور بالمشهد المقدس الغروى رضـى الله عنه و قـد رويناها عنه و جميع مروياته عن عـده من مشايخنا عن الشـيخ الكبير الفاضل جمال الدين بن المطهر عن والده رضى الله عنه عن السيد رضى الدين عن صاحب الأمر عليه السلام ثم ذكر مثل ما أورده العلامه عن والده و عن السيد نور الله مراقدهم.

**[ترجمه]از آن آشکار می گردد که نسخه ایشان رحمه الله از کتاب سید با نسخه‌هایی که در نزد ماست مخالفت دارد زیرا این نسخه‌ها با آنچه ما اثبات نمودیم موافق است و نسخه شیخ شهید محمد بن مکی که خداوند قبر او را نورانی گرداند، نیز با نسخه علامه رحمه الله موافق است. آنجا که در الذکری گوید: و از جمله آن، استخاره با عدد است. و این در عصر پیشین، پیش از زمان سید بزرگ بنده رضی الدین بن محمد بن محمد آوی حسینی که در جوار مشهد مقدس غروی رضی الله عنه است، مشهور نبوده است. و از او روایت کردیم و همه روایت‌های او را از تعدادی از بزرگان ما از شیخ بزرگ فاضل جمال الدین بن مطهر از پدرش رضی الله عنه از سید رضی الدین از امام زمان علیه السلام روایت کردیم. سپس آنچه علامه از پدرش و از سید که خداوند قبرشان را نورانی گرداند روایت کرده، ذکر کرده است.

**[ترجمه]

بیان

قال الکفعمی رحمه الله علیه نیطت (۱) أی تعلقت و ناط الشیء تعلق و هذا منوط بک أی متعلق و الأنواط المعالیق و نیط فلان بکذا أی علق و قال الشاعر:

و أنت زنیم نیط فی آل هاشم***کما نیط خلف الراکب القدح الفرد

و أعجاز الشیء آخره و بوادیه أوله و مفتتح الأمر و مبتدأه و مقتبله و عنفوانه و أوائله و موارده و بدائهه و بوادیه نظائر و شوافعه و توالیه و أعقابه و مصادره و رواجعه و مصایره و عواقبه و أعجازه نظائر.

و قوله شموسه أی صعوبته و رجل شموس أی صعب الخلق و لا تقل شموص بالصاد و شمس الفرس منع ظهره و الذلول ضد الصعوبه و تقعض أی ترد و تعطف و قعضت العود عطفته و تقعص بالصاد تصحیف و العین مفتوحه لأنه إذا کانت عین الفعل أو لامه أحد حروف الحلق کان الأغلب فتحها فی المضارع انتهی.

و أقول کان الأولی أن یقول أعجاز الشیء أواخره و بوادیه أوائله و کذا کان الأولی شموسه أی صعبه و الذلول ضد الصعب و أما القعض بالمعنی الذی ذکره فقد ذکره الجوهری قال قعضت العود عطفته کما تعطف عروش الکرم و الهودج و لم یورد الفیروزآبادی هذا البناء أصلا و هو غریب و فی کثیر من النسخ بالصاد المهمله و لعله مبالغه فی السرور و هذا شائع فی عرف العرب و العجم یقال لمن أصابه سرور عظیم مات سرورا أو یکون المراد به الانقضاء أی تنقضی بالسرور و التعبیر به لأن أیام السرور سریعه الانقضاء فإن القعص الموت سریعا فعلی هذا یمکن أن یقرأ علی بناء المعلوم و المجهول و أیامه بالرفع و النصب معا.

و قال الفیروزآبادی القعص الموت الوحی و مات قعصا أصابته ضربه أو رمیه فمات مکانه و قعصه کمنعه قتله مکانه کقعصه و انقعص مات و الشیء انثنی انتهی فعلی ما ذکرناه یمکن أن یکون بالمهمله بالمعنی الذی ذکره فی المعجمه و لا یبعد أن یکون فی الأصل تقیض فصحف (۲)

و لعل الأولى

ص: ۲۴۹

۱- ۱. مصباح الكفعميّ: ۳۹۳ فى الهامش.

۲- ۲. على ما يأتى فى ص ۲۵۱.

العمل بالروایه التی لیست فیها هذه الکلمه.

و اعلم أن الظاهر من الروایه أخذ کف من السبحه بأن یأخذ قطعه من السبحه المنظومه أو المنثوره فی کفه لا أن یقبض علی جزء من السبحه و إن أمکن حمله علیه.

و اعلم أن ما أورده السید أولا ـ و اختاره العلامه ره أظهر و أما ما ذکره السید أخیرا فهو بعید و لعل مراده أنه ینوی بقلبه عددا خاصا إما نوعا کالزوج أو الفرد أو شخصا کعشره مثلا فیقصد إن کان موافقا لما نواه یعمل به و إلا فلا أو بالعکس و الروایه التی أوردها أخیرا أیضا فی غایه الإجمال و الإغلاق.

و یحتمل أن یکون المراد بها القرعه المعروفه عند المخاصمات فیکتب اسم المتخاصمین فی رقعتین فیخرج إحداهما و أن یکون المراد الاستخاره المعروفه فیحصل رفیقا و یقول له أنا أقول افعل و أنت تقول لا تفعل أو بالعکس فیکتب الاسمین فی رقعتین و یخرج إحداهما و یعمل بمقتضاه و یمکن أن یکون هذا مخصوصا بما إذا کان له رفیق یأمره بما لا یریده أو ینهاه عما یریده.

**[ترجمه]کفعمی رحمهٔ الله علیه گوید: «نیطت» یعنی آویخته شد و «ناط الشیء» یعنی آن چیز را آویخت. و «هذا منوط بک» یعنی مربوط به تو و در گرو توست و «الانواط» آویزه‌ها است و «نیط فلان بکذا» یعنی بدان آویزان شد. و شاعر گوید:

ـ تو غریبه و ناکسی هستی که خود را به خاندان هاشم چسبانده‌ای،

ـ همان‌طور که کاسه ای کوچک در پشت زین سوار، آویخته و معلق می‌شود.

و «اعجاز الشیء» یعنی انتها و آخر آن و «بوادیه» یعنی ابتدا و اول آن، و آغاز کار و ابتدا، مقتبل و عنفوان و اوائل و موارد و بدائه و بوادیه، نظیر و مانند همند. و شوافع و توالی و اعقاب و مصادر و رواجع و مصائر و عواقب و أعجاز نظیر و مانند هم هستند.

و فرموده امام علیه السلام: «شموسه» یعنی سختی آن و «رجل شموس» یعنی مرد بداخلاق. و نگو: شموص با صاد و «شمس الفرس» یعنی اسب آرامش نداشت و به کسی امکان نداد که بر آن سوار شود یا زین کند. «الذلول» متضاد سختی است. «تقعض» یعنی باز می‌گردد و خم می‌شود و «قعضت العود» یعنی عود را خم کردی و «تقعص» با صاد تصحیف شده این کلمه است و عین این کلمه مفتوح است زیرا هرگاه عین الفعل یا لام الفعل یکی از حروف حلقی باشد، غالبا در مضارع به صورت فتحه می‌آید. پایان نقل قول.

می‌گویم: بهتر آن بود که می‌گفت: أعجاز چیزی اواخر آن است و بَوادی چیزی، اوایل آن است و همچنین شایسته‌تر این است که شموس آن به معنای سخت باشد و ذلول، متضاد سخت است. و اما «قعض» به معنایی است که آن را ذکر کرده است. جوهری آن را ذکر کرده و گوید: «قعضت العود» آن را خم و کج کردی همانطور که داربست‌های تاک و کجاوه خم و تا می‌شود و فیروزآبادی این مبنای کلمه را اصلا نیاورده است که امری شگفت است. و در بسیاری از نسخه‌ها با صاد بدون نقطه ذکر شده و شاید مبالغه در شادی باشد و این در عرف عرب و عجم رایج است. به کسی که شادی بزرگی نصیب او می‌شود،

گفته می‌شود: از شادی مُرد یا مقصود از آن انقضاء باشد یعنی سرور و شادی منقضی و سپری شد. و از این جهت با این کلمه تعبیر می‌شود که روزگار شادمانی زود سپری می‌شود چرا که «قعص» مرگ سریع است. پس بر این اساس می‌توان با صیغه معلوم و مجهول قرائت کرد و «ایامه» هم با رفع و هم با نصب قرائت شده است.

و فیروزآبادی گوید: «قعص» مرگ زودرس است و «مات قعصا» یعنی ضربه یا تیری به او اصابت کرد پس درجا مرد. و «قعصه» بر وزن «منعه» یعنی بلافاصله و درجا او را کشت مانند «قعصه». و «انقعص» یعنی مُرد و «انقعص الشیء» یعنی خم شد. پایان نقل قول. پس بر اساس آنچه ذکر کردیم ممکن است با صاد مهمله باشد به معنایی که در معجم خود ذکر کرده است و بعید نیست که در اصل «تقیّض» بوده و تصحیف شده باشد و شاید بهتر و شایسته‌تر این باشد که به روایتی که این کلمه در آن نیست، عمل شود.

و بدان ظاهر روایت این است که گرفتن مشتی از تسبیح به این صورت است که قطعه‌ای از تسبیح به رشته درآمده یا از هم گسیخته را در مشتش بگیرد نه اینکه بخشی از تسبیح را در مشت بگیرد هر چند می‌توان بر آن معنا نیز حمل نمود.

و بدان آنچه سید بیان کرده و علامه رحمه الله برگزیده، آشکارتر است و اما نظر آخری که سید ذکر کرده، بعید است و شاید مقصود او این است که در دلش عدد مخصوصی را نیت کند یا عدد نوعی مانند زوج و فرد یا عدد شخص مانند ده به عنوان مثال. بعد قصد می‌کند اگر با آنچه نیت کرده موافق باشد بدان عمل کند و در غیر این صورت بدان عمل نمی‌کند یا بر عکس. و نیز روایتی که در آخر آورده است در نهایت خلاصه‌گویی و ابهام گویی است .

و احتمال دارد مقصود از آن قرعه مشهور در هنگام مخاصمه‌ها باشد. که اسم دو طرف مخاصمه را در دو برگه می‌نویسند و یکی از آن‌ها را بیرون می‌آورند و یا اینکه مقصود، استخاره معروف باشد که دوستی را پیدا می‌کند و به او می‌گوید: من می... گویم: انجام بده و تو می‌گویی: انجام مده. یا بر عکس. بعد دو اسم را در دو برگه می‌نویسد و یکی از آن‌ها را بیرون می‌آورد و به مقتضای آن عمل می‌کند و ممکن است که این مخصوص به زمانی باشد که دوستی داشته باشد که او را به چیزی که نمی‌خواهد امر کند یا از چیزی که می‌خواهد بازدارد.

**[ترجمه]

«۴»

أَقُولُ سَمِعْتُ وَالِدِی ره یَرْوِی عَنْ شَیْخِهِ الْبَهَائِیِّ نَوَّرَ اللَّهُ ضَرِیحَهُ أَنَّهُ کَانَ یَقُولُ سَمِعْنَا مُذَاکَرَةً عَنْ مَشَایِخِنَا عَنِ الْقَائِمِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ: فِی الِاسْتِخَارَهِ بِالسُّبْحَهِ أَنَّهُ یَأْخُذُهَا وَ یُصَلِّی عَلَی النَّبِیِّ وَ آلِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ عَلَیْهِمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ یَقْبِضُ عَلَی السُّبْحَهِ وَ یَعُدُّ اثْنَتَیْنِ اثْنَتَیْنِ فَإِنْ بَقِیَتْ وَاحِدَهٌ فَهُوَ افْعَلْ وَ إِنْ بَقِیَتْ اثْنَتَانِ فَهُوَ لَا تَفْعَلْ.

**[ترجمه]می گویم: از پدرم رحمه الله شنیدم که از شیخ خود بهائی ـ خداوند قبر او را نورانی کند ـ روایت می‌کند که فرمود: حدیثی از شیخمان از قائم صلوات الله علیه در باره استخاره با تسبیح شنیدیم که آن را می‌گرفت و سه بار بر پیامبر و خاندان پیامبر صلوات الله علیه و علیهم درود می‌فرستاد و تسبیح را در مشت گرفته و دو تا دو تا می‌شمارد و اگر یکی باقی

می‌ماند آن «انجام بده» بود و اگر دو تا باقی می‌ماند آن «انجام مده» بود.

**[ترجمه]

«۵»

وَ وَجِدْتُ فِی مُؤَلَّفَاتِ أَصْحَابِنَا نَقْلًا مِنْ کِتَابِ السَّعَادَاتِ مَرْوِیّاً عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: یَقْرَأُ الْحَمْدَ مَرَّةً وَ الْإِخْلَاصَ ثَلَاثاً وَ یُصَلِّی عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً ثُمَّ یَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِحَقِّ الْحُسَیْنِ وَ جَدِّهِ وَ أَبِیهِ وَ أُمِّهِ وَ أَخِیهِ وَ الْأَئِمَّهِ مِنْ ذُرِّیَّتِهِ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَجْعَلَ لِیَ الْخِیَرَهَ فِی هَذِهِ السُّبْحَهِ وَ أَنْ تُرِیَنِی مَا هُوَ الْأَصْلَحُ لِی فِی الدِّینِ وَ الدُّنْیَا اللَّهُمَّ إِنْ کَانَ الْأَصْلَحُ فِی دِینِی وَ دُنْیَایَ وَ عَاجِلِ أَمْرِی وَ آجِلِهِ فِعْلَ مَا أَنَا عَازِمٌ عَلَیْهِ فَأْمُرْنِی وَ إِلَّا فَانْهَنِی إِنَّکَ عَلَی کُلِ

ص: ۲۵۰

شَيْ ءٍ قَدِيرٌ- ثُمَّ يُقْبَضُ قَبْضَةً مِنَ السُّبْحَهِ وَ يَعُدُّهَا وَ يَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ- إِلَى آخِرِ الْقَبْضَهِ فَإِنْ كَانَتِ الْأَخِيرَهُ سُبْحَانَ اللَّهِ فَهُوَ مُخَيَّرٌ بَيْنَ الْفِعْلِ وَ التَّرْكِ وَ إِنْ كَانَ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَهُوَ أَمْرٌ وَ إِنْ كَانَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَهُوَ نَهْيٌ.

**[ترجمه]در تالیفات اصحاب ما به نقل از کتاب سعادات یافتم که از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: یک بار سوره حمد و سه بار سوره اخلاص را قرائت می کند و پانزده بار بر محمد و آل محمد درود می‌فرستد سپس می گوید: «بار خدایا به حقّ حسین و جدّ و پدر و مادر و برادر او و پیشوایان از فرزندان او، من از تو می‌خواهم که بر محمّد و آل محمّد درود فرستی و برای من در این تسبیح خیر و نیکی قرار دهی و آنچه را که در دین و دنیا برای من شایسته تر است به من بنمایانی. بار خدایا اگر کاری را که تصمیم انجامش را دارم در دین و دنیایم و هم اکنون و آینده برای من شایسته تر است مرا به آن امر کن و اگر نه پس نهی فرما، زیرا تو بر هر چیز توانائی.»

سپس یک مشت از تسبیح می گیری و می‌شماری و می گوئی: سُبحانَ اللَّهِ وَ الْحُمْدُ لِلَّهِ، وَ لا الهَ الاَّ اللَّهُ، تا آخر قبضه (مشت) پس اگر دانه آخر سُبحانَ اللَّهِ بود در به جا آوردن و به جا نیاوردن اختیار داری، و اگر الْحُمْدُ لِلَّهِ، بود آن امر است و اگر لا الهَ الاَّ اللَّهُ، بود آن نهی است .

**[ترجمه]

«۶»

وَ رُوِيَ أَيْضاً عَنِ الشَّيْخِ يُوسُفَ بْنِ الْحُسَيْنِ أَنَّهُ وَجَدَ بِخَطِّ الشَّهِيدِ السَّعِيدِ مُحَمَّدِ بْنِ مَكِّيٍّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ قَالَ: تَقْرَأُ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ عَشْرَ مَرَّاتٍ ثُمَّ تَدْعُو بِهَذَا الدُّعَاءِ- اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ لِعِلْمِكَ بِعَاقِبَهِ الْأُمُورِ وَ أَسْتَشِيرُكَ لِحُسْنِ ظَنِّي بِكَ فِي الْمَأْمُولِ وَ الْمَحْذُورِ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ الْأَمْرُ الَّذِي عَزَمْتُ عَلَيْهِ مِمَّا قَدْ نِيطَتِ الْبَرَكَهُ بِأَعْجَازِهِ وَ بَوَادِيهِ وَ حُفَّتْ بِالْكَرَامَهِ أَيَّامُهُ وَ لَيَالِيهِ فَأَسْأَلُكَ بِمُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ فَاطِمَهَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ وَ عَلِيٍّ وَ مُحَمَّدٍ وَ جَعْفَرٍ وَ مُوسَى وَ عَلِيٍّ وَ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُجَّهِ الْقَائِمِ عليه السلام أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ وَ أَنْ تَخِيرَ لِي خِيَرَهً تَرُدُّ شَمُوسَهُ ذَلُولًا وَ تُقَيِّضَ أَيَّامَهُ سُرُوراً اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ أَمْراً فَاجْعَلْهُ فِي قَبْضَهِ الْفَرْدِ وَ إِنْ كَانَ نَهْياً فَاجْعَلْهُ فِي قَبْضَهِ الزَّوْجِ- ثُمَّ تَقْبِضُ عَلَى السُّبْحَهِ وَ تَعْمَلُ عَلَى مَا يَخْرُجُ.

**[ترجمه]همچنین از شیخ یوسف بن حسین روایت شده که او با خطّ شهید سعادتمند محمد بن مکی قدّس الله روحه دیده است که گوید: ده بار سوره انّا انزلناه را می‌خوانی سپس با این دعا به درگاه خدا دعا می کنی: «پروردگارا، خیرم را از تو می خواهم؛ چون سرانجام کارها را تو می دانی و با تو مشورت می کنم؛ چون در امیدها و جایگاه های ترس، به تو گمان نیک دارم. خداوندا، اگر این کار من از کارهایی است که پایان و آغازش برکت دارد و روز و شبش به کرامت انباشته است، پس از تو می‌خواهم به حق محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و علی و محمد و جعفر و موسی و علی و محمد و علی و حسن و حجت قائم علیهم السلام که بر محمد و بر همه امامان درود بفرستی و در آن خیری را برایم برگزین که سختی هایش برایم رام و روزهایش شادی بخش گردد. خدایا،اگر امر است آن را در قبضه فرد قرار بده و اگر نهی است در قبضه نهی قرار ده. بعد مشتی از قبضه ای از تسبیح را بر می گیری و به آنچه از آن بیرون آید، عمل می کنی.»

**[ترجمه]

«۷»

أَقُولُ وَ وَجَدْتُ بِخَطِّ الشَّيْخِ الْجَلِيلِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْجُبَاعِيِّ جَدِّ شَيْخِنَا الْبَهَائِيِّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُمَا أَنَّهُ نَقَلَ مِنْ خَطِّ السَّعِيدِ الشَّهِيدِ مُحَمَّدِ بْنِ مَكِّيٍّ نَوَّرَ اللَّهُ ضَرِيحَهُ هَكَذَا: طَرِيقُ الِاسْتِخَارَهِ الصَّلَاهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ بَعْدَهُ يَا أَسْمَعَ السَّامِعِينَ وَ يَا أَبْصَرَ النَّاظِرِينَ وَ يَا أَسْرَعَ الْحَاسِبِينَ وَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ يَا أَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ ثُمَّ الزَّوْجُ وَ الْفَرْدُ.

ص: ۲۵۱

**[ترجمه]می گویم: با خطّ شیخ بزرگوار محمد بن علی جباعی، جدّ شیخ ما بهائی قدس الله روحهما یافتم که از خطّ سعید شهید محمد بن مکی _ خداوند قبر او را نورانی کند _ نقل کرده که اینگونه آمده است: شیوه استخاره این است که هفت بار بر پیامبر و خاندانش درود بفرستی و پس از آن بگویی: «يَا أَسْمَعَ السَّامِعِينَ وَ يَا أَبْصَرَ النَّاظِرِينَ وَ يَا أَسْرَعَ الْحَاسِبِينَ وَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ يَا أَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ»[ای شنواترین شنوایان، ای بیناترین بینایان، ای کسی که زودتر از همه به حساب می‌رسی، ای داورترین داوران بر محمد و آل محمد درود بفرست] سپس بر اساس زوج و فرد عمل می کند.

**[ترجمه]

باب ۶ الاستخاره بالاستشاره

الأخبار

«۱»

الْمُقْنِعَهُ، وَ الْفَتْحُ، [فَتْحُ الْأَبْوَابِ] نَقْلًا مِنْهُ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَمْراً فَلَا يُشَاوِرْ فِيهِ أَحَداً حَتَّى يَبْدَأَ فَيُشَاوِرَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَقِيلَ لَهُ مَا مُشَاوَرَهُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ يَسْتَخِيرُ اللَّهَ فِيهِ أَوَّلًا ثُمَّ يُشَاوِرُ فِيهِ فَإِنَّهُ إِذَا بَدَأَ بِاللَّهِ أَجْرَى اللَّهُ لَهُ الْخَيْرَ عَلَى لِسَانِ مَنْ شَاءَ مِنَ الْخَلْقِ (۱).

**[ترجمه]المقنعه و فتح الابواب: از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: هر گاه یکی از شما بخواهد کار مهمّی انجام دهد، در این صورت با هیچ یک از مردم در باره آن مشورت و نظرخواهی نکند، تا نخست با خداوند تبارک و تعالی مشاوره نماید. عرض شد: فدایتان گردم مشاوره با خداوند تبارك و تعالی دیگر چیست؟ فرمود: نخست از خداوند متعال درخواست می کند که خیر او را در آن کار پیش آورد و کارش را درست کند. آنگاه با دیگران به مشاوره پردازد، و هر گاه شخص با مشاوره خداوند تبارک و تعالی کارش را آغاز کند، خداوند نیز خیر او را بر زبان هر یک از مردم که طرف مشورت او قرار گیرد جاری خواهد ساخت. - . المقنعه: ۳۶ -

**[ترجمه]

«۲»

الفتح، [فتح الأبواب] بِإِسْنَادِهِ عَنْ جَدِّهِ شَيْخِ الطَّائِفَهِ ره بِإِسْنَادِهِ عَنْ هَارُونَ بْنِ خَارِجَهَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَمْراً فَلَا يَسْتَأْمِرْ أَحَداً حَتَّى يُشَاوِرَ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فِيهِ قُلْنَا وَ كَيْفَ يُشَاوِرُ قَالَ يَسْتَخِيرُ اللَّهَ فِيهِ أَوَّلًا ثُمَّ يُشَاوِرُ فِيهِ فَإِذَا بَدَأَ بِاللَّهِ أَجْرَى اللَّهُ الْخِيَرَهَ عَلَى لِسَانِ مَنْ أَحَبَّ مِنَ الْخَلْقِ.

معانی الأخبار، عن أبیه عن محمد بن أبی القاسم عن محمد بن علی الکوفی عن عثمان بن عیسی عن هارون بن خارجه: مثله (۲).

المحاسن، عن أبيه عن عثمان: مثله (۳).

**[ترجمه]فتح الابواب: هارون بن خارجه از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: اگر هر یک از شما قصد کرد که به عملی اقدام کند، با هیچ یک از مردم صلاح اندیشی نکند تا آنکه با خدا مشورت نماید، عرض کردم: و مشورت با خدا چگونه است؟ فرمود: ابتدا از خدا می خواهد که خیر او را معیّن کند و سپس با مردم در باره اش مشورت می نماید، هر گاه از خدا آغاز کرد، پروردگار خیر را برای او بر زبان هر مخلوقی که دوست دارد جاری می سازد.

معانی الاخبار: از هارون بن خارجه همین حدیث روایت شده است. - . معانی الاخبار : ۱۴۴ -

محاسن: از پدرش از عثمان همین حدیث را روایت کرده است. - . المحاسن : ۵۹۸ -

**[ترجمه]

«۳»

الفتح، [فتح الأبواب] رَوَى سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ فِی کِتَابِ الدُّعَاءِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِذَا أَرَادَ أَحَدُکُمْ أَنْ یَشْتَرِیَ أَوْ یَبِیعَ أَوْ یَدْخُلَ فِی أَمْرٍ فَلْیَبْتَدِئْ بِاللَّهِ وَ یَسْأَلْهُ قَالَ قُلْتُ فَمَا یَقُولُ قَالَ یَقُولُ- اللَّهُمَّ إِنِّی أُرِیدُ کَذَا وَ کَذَا فَإِنْ کَانَ خَیْراً لِی فِی دِینِی وَ دُنْیَایَ وَ آخِرَتِی وَ عَاجِلِ

۱- ۱. المقنعه: ۳۶.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۱۴۴.

۳- ۳. المحاسن ص ۵۹۸.

أَمْرِی وَ آجِلِهِ فَیَسِّرْهُ لِی وَ إِنْ کَانَ شَرّاً فِی دِینِی وَ دُنْیَایَ فَاصْرِفْهُ عَنِّی رَبِّ اعْزِمْ لِی عَلَی رُشْدِی وَ إِنْ کَرِهَتْهُ وَ أَبَتْهُ نَفْسِی- ثُمَّ یَسْتَشِیرُ عَشَرَهً مِنَ الْمُؤْمِنِینَ فَإِنْ لَمْ یَقْدِرْ عَلَی عَشَرَهٍ وَ لَمْ یُصِبْ إِلَّا خَمْسَهً فَیَسْتَشِیرُ خَمْسَهً مَرَّتَیْنِ فَإِنْ لَمْ یُصِبْ إِلَّا رَجُلَیْنِ فَلْیَسْتَشِرْهُمَا خَمْسَ مَرَّاتٍ فَإِنْ لَمْ یُصِبْ إِلَّا رَجُلًا وَاحِداً فَلْیَسْتَشِرْهُ عَشْرَ مَرَّاتٍ.

**[ترجمه]فتح الابواب: اسحاق بن عمار گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه یکی از شما بخواهد خرید و فروشی را انجام دهد یا به کاری بپردازد، باید کار را با (نام) خداوند آغاز کند و از او درخواست کند. عرض کردم: چه بگوید: فرمود: می گوید: پروردگارا من قصد فلان کار و فلان کار را دارم، پس اگر این کار در دین و دنیا و آخرت و اکنون و آینده‌ام خیر و برکت دارد، آن را برایم آسان بنما و اگر در دین و دنیایم مایه شرّ است، آن را از من برگردان. پروردگار مرا به راهی که مصلحتم هست ببر هرچند که دوست نداشته باشم و نفسم از آن إبا داشته باشد» سپس با ده نفر از مومنان مشورت می کند و اگر نتوانست با ده نفر مشورت کند و تنها پنج نفر را یافت، با آن پنج نفر دو بار مشورت می کند. و اگر غیر از دو نفر کسی را نیافت، باید پنج بار با آن دو نفر مشورت کند. و اگر جز یک نفر کسی را نیافت، باید ده بار با او مشورت کند.

**[ترجمه]

«۴»

الْمَکَارِمُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِذَا أَرَدْتَ أَمْراً فَلَا تُشَاوِرْ فِیهِ أَحَداً حَتَّی تُشَاوِرَ رَبَّکَ قَالَ قُلْتُ وَ کَیْفَ أُشَاوِرُ رَبِّی قَالَ تَقُولُ أَسْتَخِیرُ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ ثُمَّ تُشَاوِرُ النَّاسَ فَإِنَّ اللَّهَ یُجْرِی لَکَ الْخِیَرَهَ عَلَی لِسَانِ مَنْ أَحَبَ (۱).

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ کِتَابِ الْمَحَاسِنِ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْمَشُورَهَ لَا تَکُونُ إِلَّا بِحُدُودِهَا الْأَرْبَعَهِ فَمَنْ عَرَفَهَا بِحُدُودِهَا وَ إِلَّا کَانَتْ مَضَرَّتُهَا عَلَی الْمُسْتَشِیرِ أَکْثَرَ مِنْ مَنْفَعَتِهَا فَأَوَّلُهَا أَنْ یَکُونَ الَّذِی تُشَاوِرُهُ عَاقِلًا وَ الثَّانِیَهُ أَنْ یَکُونَ حُرّاً مُتَدَیِّناً وَ الثَّالِثَهُ أَنْ یَکُونَ صَدِیقاً مُوَاخِیاً وَ الرَّابِعَهُ أَنْ تُطْلِعَهُ عَلَی سِرِّکَ فَیَکُونَ عِلْمُهُ بِهِ کَعِلْمِکَ ثُمَّ یُسِرَّ ذَلِکَ وَ یَکْتُمَهُ فَإِنَّهُ إِذَا کَانَ عَاقِلًا انْتَفَعْتَ بِمَشُورَتِهِ وَ إِذَا کَانَ حُرّاً مُتَدَیِّناً أَجْهَدَ نَفْسَهُ فِی النَّصِیحَهِ لَکَ وَ إِذَا کَانَ صَدِیقاً مُوَاخِیاً کَتَمَ سِرَّکَ إِذَا أَطْلَعْتَهُ عَلَیْهِ وَ إِذَا أَطْلَعْتَهُ عَلَی سِرِّکَ فَکَانَ عِلْمُهُ کَعِلْمِکَ تَمَّتِ الْمَشُورَهُ وَ کَمَلَتِ النَّصِیحَهُ(۲).

وَ مِنْهُ عَنْ یَحْیَی بْنِ عِمْرَانَ الْحَلَبِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّ الْمَشُورَهَ مَحْدُودَهٌ فَمَنْ لَمْ یَعْرِفْهَا بِحُدُودِهَا کَانَ ضَرَرُهَا عَلَیْهِ أَکْثَرَ مِنْ نَفْعِهَا وَ سَاقَ الْحَدِیثَ نَحْواً مِمَّا مَرَّ إِلَی قَوْلِهِ وَ إِذَا أَطْلَعْتَهُ عَلَی سِرِّکَ فَکَانَ عِلْمُهُ بِهِ کَعِلْمِکَ بِهِ أَجْهَدَ نَفْسَهُ فِی النَّصِیحَهِ وَ کَمَلَتِ الْمَشُورَهُ(۳).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کاری که قصد داری انجام دهی قبل از مشورت با هر کس با خدا مشورت کن، پرسیدند چگونه؟ فرمود: صد بار بگو: «أَسْتَخِیرُ اللَّهَ» [از خدا طلب خیر می کنم]. بعد با مردم مشورت کن، که خداوند خیر تو را بر زبان هر کس که دوست دارد می نهد. - . مکارم الاخلاق : ۳۶۷ -

و با همان اسناد به نقل از کتاب محاسن از حلبی از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: مشورت جز با چهار شرط انجام نمی‌پذیرد. پس هر کس شروط آن را بدانند، سود برده است در غیر این صورت زیانش بر مشورت کننده بیش از سود

است، اول: شخص مورد مشورت عاقل باشد، دوّم: متدیّن و آزاد مرد باشد، سوّم: دوست و برادر باشد، چهارم: اینکه او را بر سر خود آگاهش کنی که علم او بر راز همانند علم خودت بر راز است سپس آن را چون خودت پنهان می‌دارد، که اگر عاقل باشد از مشورتش سود بری و اگر متدین و آزادمرد باشد، در خیر خواهی و نصیحت تو خود را به رنج افکند، و اگر دوست و برادر باشد چون او را از رازت آگاه کنی رازت را نهان دارد. هرگاه او را از رازت آگاه کنی، علم او بر راز مانند علم تو بر راز است که مشورت، تمام و نصیحت، کامل می‌شود. - . مکارم الاخلاق : ۳۶۷ -

با همان اسناد از عمران حلبی روایت شده که گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: مشورت شروطی دارد که هر کس آن را نشناسد زیانش بر آن بیش از سودش است. و حدیث را به همان صورتی که ذکر شده بیان فرمود. تا این فرموده: و هرگاه او را از رازت آگاه کنی، علم او بر راز مانند علم تو بر راز است و در خیر خواهی و نصیحت تو خود را به رنج افکند و مشورت کامل می‌شود. - . مکارم الاخلاق : ۳۶۸ -

**[ترجمه]

بیان

عد صاحب دره الغواص المشوره بفتح المیم و سکون الشین و فتح الواو من أوهام الخواص و قال بل الصحیح فتح المیم و ضم الشین و سکون الواو و قال الفیروزآبادی المشوره مفعله لا مفعوله و استشاره طلب منه المشوره

ص: ۲۵۳

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۶۷.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۳۶۷.

۳- ۳. المکارم: ۳۶۸.

و قال الجوهری المشوره الشوری و کذا المشوره بضم الشین تقول منه شاورته فی الأمر و استشرته بمعنی.

**[ترجمه]صاحب کتاب درّۀ الغوّاص «مشورۀ» را با فتحه میم و سکون شین و فتح واو، از اوهام خواص می‌داند و گوید: بلکه شکل درست آن فتحه میم و ضمه شین و سکون واو است. و فیرزوآبادی گوید: مشوره بر وزن مفعله است نه مفعوله، و «استشاره» یعنی از او مشورت خواست. و جوهری گوید: «المشوره» همان شوری است و نیز «المشوره» با ضمه شین نیز همین گونه است. که از همین معنی می گویی: شاورته فی الامر و استشرته، هر دو به یک معنا هستند.

**[ترجمه]

«۵»

الْمَكَارِمُ، عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: اسْتَشِرِ الْعَاقِلَ مِنَ الرِّجَالِ الْوَرِعَ فَإِنَّهُ لَا يَأْمُرُ إِلَّا بِخَيْرٍ وَ إِيَّاكَ وَ الْخِلَافَ فَإِنَّ خِلَافَ الْوَرِعِ الْعَاقِلِ مَفْسَدَةٌ فِي الدِّينِ وَ الدُّنْيَا.

وَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مُشَاوَرَةُ الْعَاقِلِ النَّاصِحِ يُمْنٌ وَ رُشْدٌ وَ تَوْفِيقٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِذَا أَشَارَ عَلَيْكَ النَّاصِحُ الْعَاقِلُ فَإِيَّاكَ وَ الْخِلَافَ فَإِنَّ فِي ذَلِكَ الْعَطَبَ.

وَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ الرِّضَا علیه السلام وَ ذَكَرْنَا أَبَاهُ فَقَالَ كَانَ عَقْلُهُ لَا يُوَازَى بِهِ الْعُقُولُ وَ رُبَّمَا شَاوَرَ الْأَسْوَدَ مِنْ سُودَانِهِ فَقِيلَ لَهُ تُشَاوِرُ مِثْلَ هَذَا فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى رُبَّمَا فَتَحَ عَلَى لِسَانِهِ قَالَ فَكَانُوا رُبَّمَا أَشَارُوا عَلَيْهِ بِالشَّيْ ءِ فَيَعْمَلُ بِهِ مِنَ الضَّيْعَةِ وَ الْبُسْتَانِ.

وَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا الْحَزْمُ قَالَ مُشَاوَرَةُ ذَوِي الرَّأْيِ وَ اتِّبَاعُهُمْ.

وَ عَنْهُ علیه السلام: وَ فِيمَا أَوْصَى صلی الله علیه و آله بِهِ عَلِيّاً علیه السلام قَالَ- لَا مُظَاهَرَةَ أَوْثَقُ مِنَ الْمُشَاوَرَةِ وَ لَا عَقْلَ كَالتَّدْبِيرِ.

وَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: إِظْهَارُ الشَّيْ ءِ قَبْلَ أَنْ يَسْتَحْكِمَ مَفْسَدَةٌ لَهُ (۱).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: از مردان پاک و عاقل مشورت کن که تو را جز به خیر نخوانند و هرگز با رأی چنین کسی مخالفت مکن که مخالفت با عاقل متّقی موجب فساد دین و دنیا است.

از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: مشورت با خردمند خیرخواه صلاح و میمنت، و توفیق الهی است، و چون نصیحت کننده عاقل تو را به چیزی بخواند و طرف مشورت تو قرار گیرد از مخالفت او بپرهیز که در این مخالفت هلاک تو نهفته است.

حسن بن جَهم گوید: در محضر امام رضا علیه السلام بودیم که نام پدر بزرگوارش را ذکر کردیم، امام فرمود: عقل پدرم با عقول همه مردم قابل سنجش نبود با این حال گاهی با غلامان خود مشورت می کرد، به وی می گفتند: که با چنین فردی

مشورت می کنی؟ می فرمود: چه بسا که خداوند زبان او را به مصلحت می گشاید و چه بسیار که آنان چیزهائی به حضرت تذکّر می‌دادند و حضرت آن‌ها را در کشت و زرع خود به کار می بست.

از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: به رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم عرض شد: احتیاط و دور اندیشی چیست؟ فرمود: مشورت از خردمندان و پیروی از آنان .

و از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: از وصایای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به علی علیه السلام این بود که فرمود: تکیه گاهی بهتر از مشورت نیست، و عقلی چون تدبیر نمی‌باشد.

و از حضرت علی علیه السلام روایت شده که فرمود: گفتن چیزی قبل از انجام گرفتن و حتمی شدن آن موجب فساد است. - . مکارم الاخلاق : ۳۶۷ _ ۳۶۸ -

**[ترجمه]

«۶»

الْعُيُونُ، بِثَلَاثَهِ أَسَانِيدَ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ قَوْمٍ كَانَتْ لَهُ مَشُورَهٌ فَحَضَرَ مَعَهُمْ مَنِ اسْمُهُ مُحَمَّدٌ أَوْ حَامِدٌ أَوْ مَحْمُودٌ أَوْ أَحْمَدُ فَأَدْخَلُوهُ مَعَهُمْ فِي مَشُورَتِهِمْ إِلَّا خِيرَ لَهُمْ (۲).

**[ترجمه]عیون الاخبار: با سه اسناد از امام رضا علیه السلام از پدرانش علیهم السلام روایت شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هیچ جمعی نیستند که مجلس شورا داشته باشند و در میان آنان کسی به نام محمّد یا حامد یا محمود یا احمد باشد و او را داخل کنند. و رأیش را جزء آراء به حساب آورند جز اینکه آن مشورت برای آنان نیکو نتیجه دهد. - . عیون الاخبار ۲ : ۲۹ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضت أخبار المشوره فی کتاب العشره(۳)

و قد وردت أخبار کثیره

ص: ۲۵۴

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۶۷- ۳۶۸.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲ ص ۲۹.

٣- ٣. راجع ج ٧٥ ص ٩٧- ١٠٥.

فی النهی عن مشاوره النساء.

وَ قَدْ رَوَی الصَّادِقُ علیه السلام: إِيَّاكُمْ وَ مُشَاوَرَهَ النِّسَاءِ فَإِنَّ فِيهِنَّ الضَّعْفَ وَ الْوَهْنَ وَ الْعَجْزَ وَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ إِذَا أَرَادَ الْحَرْبَ دَعَا نِسَاءَهُ فَاسْتَشَارَهُنَّ ثُمَّ خَالَفَهُنَّ. وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فِی كَلَامٍ لَهُ: اتَّقُوا شِرَارَ النِّسَاءِ وَ كُونُوا مِنْ خِيَارِهِنَّ عَلَی حَذَرٍ وَ إِنْ أَمَرْنَكُمْ بِالْمَعْرُوفِ فَخَالِفُوهُنَّ لِكَيْلَا يَطْمَعْنَ مِنْكُمْ فِی الْمُنْكَرِ.

ص: ۲۵۵

**[ترجمه]احادیث مربوط به مشورت در کتاب العشره (آداب معاشرت) - . مراجعه کنید به: جلد ۷۵ ص ۹۷ _ ۱۰۵ - بیان شد و روایت‌های زیادی در باره نهی از مشورت با زنان وارد شده است.

و از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: بپرهیزید از مشورت کردن با زنان؛ چرا که در آنان ضعف، سستی و ناتوانی است. رسول خدا صلی الله علیه و آله آن زمان که اراده جنگ داشت، زنانش را می طلبید و با آنان مشورت و سپس با آنان مخالفت می کرد. و امیرالمومنین علیه السلام در سخنی فرموده است: از زنان بد پرهیز کنید و از زنان خوب هم بر حذر باشید اگر دستور خوبی هم به شما دادند با آن ها مخالفت کنید تا طمع نکنند شما را به به زشتکاری کِشند.

**[ترجمه]

باب ۷ الاستخاره بالدعاء فقط من غیر استعمال عمل یظهر به الخیر أو استشاره أحد ثم العمل بما یقع فی قلبه أو انتظار ما یرد علیه من الله عز و جل

الأخبار

«۱»

الفتح، [فتح الأبواب] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ نَمَا وَ أَسْعَدَ بْنِ عَبْدِ الْقَاهِرِ بِإِسْنَادِهِمَا إِلَی شَیْخِ الطَّائِفَهِ بِإِسْنَادِهِ إِلَی الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ الْخَزَّازِ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنِ ابْنِ أَبِی یَعْفُورٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ فِی الِاسْتِخَارَهِ تُعَظِّمُ اللَّهَ وَ تُمَجِّدُهُ وَ تُحَمِّدُهُ وَ تُصَلِّی عَلَی النَّبِیِّ وَ آلِهِ صلی الله علیه و آله ثُمَّ تَقُولُ- اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ عَالِمُ الْغَیْبِ وَ الشَّهَادَهِ الرَّحْمَنُ الرَّحِیمُ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ أَسْتَخِیرُ اللَّهَ بِرَحْمَتِهِ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنْ كَانَ الْأَمْرُ شَدِیداً تَخَافُ فِیهِ قُلْتَهُ مِائَهَ مَرَّهٍ وَ إِنْ كَانَ غَیْرَ ذَلِكَ فَثَلَاثُ مَرَّاتٍ.

وَ مِنْهُ بِالْإِسْنَادِ إِلَی الشَّیْخِ بِإِسْنَادِهِ إِلَی هَارُونَ بْنِ خَارِجَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنِ اسْتَخَارَ اللَّهَ مَرَّهً وَاحِدَهً وَ هُوَ رَاضٍ بِهِ خَارَ اللَّهُ لَهُ حَتْماً.

وَ مِنْهُ قَالَ رَوَی سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ فِی كِتَابِ الدُّعَاءِ عَنِ الْحُسَیْنِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنْ هَارُونَ بْنِ خَارِجَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: مَنِ اسْتَخَارَ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی مَرَّهً وَاحِدَهً وَ هُوَ رَاضٍ بِمَا صَنَعَ اللَّهُ بِهِ خَارَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی لَهُ حَتْماً.

المحاسن، عن أبیه عن عثمان: مثله (۱).

۱- ۱. المحاسن: ۵۹۸.

**[ترجمه]فتح الابواب: ابن ابی یعفور گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که در استخاره می‌فرمود: خداوند را بزرگ می‌شماری و او را تمجید و سپاس می گویی و بر پیامبر و آل پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم درود می‌فرستی، سپس می گویی: «پروردگارا من از تو مسألت دارم به حق اینکه تو دانای نهان و آشکاری و بخشنده بخشایشگری و تو دانای بر نهان‌هایی، با رحمتت از تو طلب خیر دارم.»

سپس امام صادق علیه السلام فرمود: اگر کار، بسیار مهم و سخت بود که از آن ترس به دل داری، صد بار آن را می گویی و اگر غیر از آن باشد، سه بار آن را می گویی.

و با همان اسناد هارون بن خارجه از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: هر کس یک بار از خداوند طلب خیر کند و به (تقدیر) او راضی باشد، ناگزیر خداوند برای او خیر مقدّر می‌فرماید.

و با همان اسناد هارون بن خارجه گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: هر کس یک بار از خداوند طلب خیر کند و به آنچه خداوند برای او رقم زده راضی باشد، خداوند تبارک و تعالی حتما برای او خیر و خوبی مقدر می‌فرماید.

محاسن: از پدرش از عثمان همین حدیث را روایت کرده است. - . المحاسن : ۵۹۸ -

**[ترجمه]

«۲»

الفتح، [فتح الأبواب] نَقْلًا مِنْ کِتَابِ الدُّعَاءِ لِسَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ عِیسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدٍ الطَّیَّارِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بَلَغَنِی أَنَّکَ قُلْتَ مَا اسْتَخَارَ اللَّهَ عَبْدٌ فِی أَمْرِهِ مِائَهَ مَرَّهٍ إِلَّا قَذَفَهُ بِخَیْرِ الْأَمْرَیْنِ فَقَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ یَسْتَخِیرُ اللَّهَ فِی أَمْرٍ یُرِیدُهُ مَرَّهً وَاحِدَهٍ إِلَّا قَذَفَهُ بِخَیْرِ الْأَمْرَیْنِ.

وَ مِنْهُ قَالَ وَجَدْتُ فِی أَصْلٍ عَتِیقٍ مِنْ أُصُولِ أَصْحَابِنَا مَا هَذَا لَفْظُهُ: وَ جَاءَ بِالاسْتِخَارَهِ فِی الْأَمْرِ الَّذِی تَهْوَی أَنْ تَفْعَلَهُ- اللَّهُمَّ وَفِّقْ لِی کَذَا وَ کَذَا وَ اجْعَلْ لِی فِیهِ الْخِیَرَهَ فِی عَافِیَهٍ تَقُولُ مَا شِئْتَ مِنْ مَرَّهٍ وَ إِذَا کَانَ مِمَّا تُحِبُّ أَنْ یَعْزِمَ لَکَ عَلَی أَصْلَحِهِ قُلْتُ اللَّهُمَّ وَفِّقْ لِی فِیهِ الْخِیَرَهَ فِی عَافِیَهٍ- فَإِنَّ فِی قَوْلِ مَنْ یَقُولُ بِعِلْمِکَ إِنَّ فِی عِلْمِ اللَّهِ الْخَیْرَ وَ الشَّرَّ.

وَ مِنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ نَمَا وَ أَسْعَدَ بْنِ عَبْدِ الْقَاهِرِ بِإِسْنَادِهِمَا إِلَی ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الِاسْتِخَارَهُ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ مِنَ الزَّوَالِ.

و منه عن محمد بن نما و أسعد بإسنادهما إلی شیخ الطائفه عن ابن أبی جید عن محمد بن الحسن بن الولید عن الحسین بن الحسن بن أبان عن الحسین بن سعید فی کتاب الصلاه عن صفوان و فضاله عن العلاء عن محمد عن أحدهما علیهما السلام: مثله.

قال السید أخذت الحدیثین من أصلی ابن محبوب و الحسین بن سعید من نسختین عتیقتین و کان أصل الحسین بخط جدی أبی

جعفر رحمه الله.

**[ترجمه]فتح الابواب: محمد طیار گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: به من خبر رسید که شما فرموده‌اید: هیچ بنده‌ای نیست که در کارش صد بار از خداوند طلب خیر (استخاره) کرده باشد مگر اینکه خداوند بهترین را از آن دو کار به او می رساند؟ (آیا اینگونه است) امام فرمود: هیچ بنده‌ای نیست که در کاری که می‌خواهد انجام دهد، یک بار از خداوند طلب خیر کند، مگر اینکه خداوند بهترین را از آن دو کار به او می‌رساند.

و از همان کتاب است: در نسخه قدیمی از اصول اصحاب ما حدیثی را یافتم که متن آن بدین صورت است: در کاری که می‌خواهی انجام دهی، استخاره را بدین صورت انجام می‌دهی که می گویی: «خداوندا توفیق فلان کار و فلان کار را به من بده و در آن برای من خیر و برکتی همراه با عافیت و تندرستی برایم قرار بده.» هر چند بار که خواستی می گویی. و هرگاه از جمله کارهایی باشد که دوست داری تو را به کاری که برایت سودمندتر است رهنمود کند، می گویی: «پروردگارا در این کار خیر همراه با عافیت را به من توفیق بده.» و اما در سخن کسی که می گوید: «با علم تو»، (باید گفت) در علم خداوند خیر و شرّ موجود است.

و با همان اسناد: محمد بن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: استخاره در هر رکعت از نماز زوال ـ ظهر ـ است.

و با همان اسناد محمد از یکی از دو امام علیهم السلام همین حدیث را روایت کرده است.

سید گوید: این دو حدیث را از دو اصل(خِبره) ابن محبوب و حسین بن سعید از دو نسخه قدیمی گرفته‌ام و اصل روایت حسین با خطّ جدّم ابو جعفر رحمه الله می‌باشد.

**[ترجمه]

«۳»

الْمَكَارِمُ، رَوَى حَمَّادُ بْنُ عُثْمَانَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: أَنَّهُ قَالَ فِي الِاسْتِخَارَهِ أَنْ يَسْتَخِيرَ اللَّهَ الرَّجُلُ فِي آخِرِ سَجْدَهٍ مِائَهَ مَرَّهٍ وَ مَرَّهً وَ يَحْمَدَ اللَّهَ وَ يُصَلِّيَ عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ ثُمَّ يَسْتَخِيرَ اللَّهَ خَمْسِينَ مَرَّهً ثُمَّ يَحْمَدَ اللَّهَ تَعَالَى وَ يُصَلِّيَ عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمْ وَ يُتِمَّ الْمِائَهَ وَ الْوَاحِدَهَ أَيْضاً(۱).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: حمّاد بن عثمان از امام صادق علیه السّلام روایت کرده که آن حضرت در مورد استخاره فرمود: ترتیب آن چنین است که شخص در سجده آخر صد و یک بار از خداوند استخاره کند و حمد خدای متعال به جا آورد و بر پیامبر و آل او درود بفرستد، آنگاه پنجاه بار لفظ استخاره از خداوند را بگوید، سپس حمد خداوند به جا آورد و بر پیامبر و آل او صلّی اللّه علیه و علیهم درود بفرستد و صد و یک بار استخاره را تمام کند. - . مکارم الاخلاق : ۳۶۹ -

**[ترجمه]

«۴»

الْفَتْحُ، [فَتْحُ الْأَبْوَابِ] بِإِسْنَادِهِ إِلَى جَدِّهِ شَيْخِ الطَّائِفَهِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ

ص: ۲۵۷

۱- ۱. مكارم الأخلاق ص ۳۶۹.

قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الِاسْتِخَارَهِ فَقَالَ اسْتَخِرِ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ وَ مَرَّهً فِی آخِرِ سَجْدَهٍ مِنْ رَكْعَتَیِ الْفَجْرِ تَحْمَدُ اللَّهَ وَ تُمَجِّدُهُ وَ تُثْنِی عَلَی النَّبِیِّ وَ عَلَی أَهْلِ بَیْتِهِ ثُمَّ تَسْتَخِیرُ اللَّهُ تَمَامَ الْمِائَهِ مَرَّهٍ وَ مَرَّهً.

**[ترجمه]فتح الابواب: حمّاد بن عثمان گوید: از امام صادق علیه السّلام در باره استخاره پرسیدم: آن حضرت فرمود: در سجده آخر دو رکعت نماز صبح صد و یک بار از خداوند استخاره کن. حمد خدای متعال را به جا می آوری و او را تمجید و سپاس می گویی و پیامبر و اهل بیت ایشان را ستایش می کنی، آنگاه صد و یک بار استخاره را تمام می کنی.

**[ترجمه]

أقول

لعله سقط منه شی ء كما یظهر من المكارم.

**[ترجمه]شاید چیزی از حدیث افتاده باشد بنابه آنچه از کتاب مکارم الاخلاق آشکار می گردد.

**[ترجمه]

«۵»

الْمَكَارِمُ، وَ كَانَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام یُصَلِّی رَكْعَتَیْنِ وَ یَقُولُ فِی دُبُرِهِمَا أَسْتَخِیرُ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ ثُمَّ یَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی قَدْ هَمَمْتُ بِأَمْرٍ قَدْ عَلِمْتَهُ فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ خَیْرٌ لِی فِی دِینِی وَ دُنْیَایَ وَ آخِرَتِی فَیَسِّرْهُ لِی وَ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ شَرٌّ لِی فِی دِینِی وَ دُنْیَایَ وَ آخِرَتِی فَاصْرِفْهُ عَنِّی كَرِهَتْ نَفْسِی ذَلِكَ أَمْ أَحَبَّتْ فَإِنَّكَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ ثُمَّ یَعْزِمُ (۱).

وَ رُوِیَ: أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّی رُبَّمَا رَكِبْتُ الْحَاجَهَ فَأَنْدَمُ فَقَالَ لَهُ أَیْنَ أَنْتَ عَنِ الِاسْتِخَارَهِ فَقَالَ الرَّجُلُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَكَیْفَ الِاسْتِخَارَهُ فَقَالَ إِذَا صَلَّیْتَ صَلَاهَ الْفَجْرِ فَقُلْ بَعْدَ أَنْ تَرْفَعَ یَدَیْكَ حِذَاءَ وَجْهِكَ- اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ خِرْ لِی فِی جَمِیعِ مَا عَزَمْتُ بِهِ مِنْ أُمُورِی خِیَارَ بَرَكَهٍ وَ عَافِیَهٍ(۲).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: امیر المومنین علی علیه السلام دو رکعت نماز می‌خواند و پس از آن صد بار می‌فرمود: «أستخیر اللّه» بعد می‌فرمود: «بار خدایا می‌دانی که من قصد کاری را دارم که تو بر آن آگاهی، پس اگر آن کار برای دین و دنیا و آخرت من خیر است آن را برایم میسّر فرما، و اگر برای دین و دنیا و آخرتم شرّ است مرا از آن باز دار چه از آن بیزار باشم به دوست داشته باشم، که تو دانایی و من نمی‌دانم و تو دانای بر نهان‌ها هستی.» بعد تصمیم می گرفت. - . مکارم الاخلاق : ۳۶۹
-

روایت شده که مردی خدمت امام صادق علیه السلام آمد و عرضه داشت: جانم فدایت، من گاهی قصد انجام کاری را می... کنم بعد پشیمان می‌شوم. امام به او فرمود: چرا استخاره نمی کنی؟ عرضه داشت: جانم فدایت استخاره چگونه است؟ فرمود:

پس از نماز صبح بعد از آنکه دست خود را برابر صورت می گیری بگو: «خداوندا تو می‌دانی و من نمی‌دانم و تو بر غیب‌ها آگاهی پس بر محمّد و آل او درود فرست و در هر کارهایی که تصمیم انجام آن را دارم، بهترین برکت و عافیت را مقدر بفرما». - . مکارم الاخلاق : ۳۶۹ -

**[ترجمه]

«۶»

الفتح، [فتح الأبواب] نَقْلًا مِنْ أَصْلِ كِتَابِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ فَضَالَةَ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهْبٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِي الْأَمْرِ يَطْلُبُهُ الطَّالِبُ مِنْ رَبِّهِ قَالَ يَتَصَدَّقُ فِي يَوْمِهِ عَلَى سِتِّينَ مِسْكِيناً عَلَى كُلِّ مِسْكِينٍ صَاعٌ بِصَاعِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَإِذَا كَانَ اللَّيْلُ فَلْيَغْتَسِلْ فِي ثُلُثِ اللَّيْلِ الْبَاقِي وَ يَلْبَسُ أَدْنَى مَا يَلْبَسُ مَنْ يَعُولُ مِنَ الثِّيَابِ إِلَّا أَنَّ عَلَيْهِ فِي تِلْكَ الثِّيَابِ إِزَاراً ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ فَإِذَا وَضَعَ جَبْهَتَهُ فِي الرَّكْعَةِ الْأَخِيرَةِ لِلسُّجُودِ هَلَّلَ اللَّهَ وَ عَظَّمَهُ وَ مَجَّدَهُ وَ ذَكَرَ ذُنُوبَهُ فَأَقَرَّ بِمَا يَعْرِفُ مِنْهَا وَ يُسَمِّي ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ فَإِذَا وَضَعَ رَأْسَهُ فِي السَّجْدَةِ الثَّانِيَةِ اسْتَخَارَ اللَّهَ مِائَةَ مَرَّةٍ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ- ثُمَّ يَدْعُو اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِمَا يَشَاءُ وَ يَسْأَلُهُ إِيَّاهُ وَ كُلَّمَا سَجَدَ فَلْيُفْضِ بِرُكْبَتَيْهِ إِلَى الْأَرْضِ يَرْفَعُ الْإِزَارَ حَتَّى يَكْشِفَهُمَا وَ يَجْعَلَ الْإِزَارَ مِنْ خَلْفِهِ بَيْنَ أَلْيَتَيْهِ

ص: ۲۵۸

۱- ۱. مکارم الأخلاق: ۳۶۹.

۲- ۲. مکارم الأخلاق: ۳۶۹.

وَ بَاطِنِ سَاقَيْهِ.

**[ترجمه]فتح الابواب:به نقل از کتاب حسین بن سعید از زراره از امام صادق علیه السلام روایت می کند که ایشان در باره کاری که خواهنده آن از پروردگارش طلب می کند، فرمود: در آن روز به شصت بینوا صدقه می‌دهد که برای هر بینوا یک صاع با صاع پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است. و چون شب فرا برسد باید در یک سوم باقی مانده شب غسل کند و کمترین لباسی که هر کس در لباس پوشیدن بدان بسنده می کند، بر تن می کند جز اینکه با پوشیدن آن لباس شلواری (لُنگ) بر تن او باشد. سپس دو رکعت نماز می‌خواند و چون پیشانی خود را در رکعت آخر برای سجده بر زمین نهاد، لا اله الا الله گفته و خداوند را تعظیم و تمجید می گوید و گناهانش را به یاد آورده و به هر کدام از گناهان که می‌داند اعتراف می کند و آن گناهان را نام می‌برد. سپس سرش را برمی‌دارد و چون سرش را برای سجده دوم بر زمین می‌نهد صد بار از خداوند استخاره می کند و می گوید: «اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِیرُکَ» سپس برای هر چیزی که می‌خواهد خداوند را فرا خوانده و آن را از او طلب می کند. و هر بار که به سجده رفت باید دو زانویش را بر زمین نهد و شلوارش را بالا ـ می‌برد تا دو زانویش را بیرون بیندازد و شلوار را از پشت، بین سُرین و میانه دو ساق پایش قرار دهد.

**[ترجمه]

بیان

الظاهر أنه یلبس الإزار عوضا عن السراویل لیمکنه الإفضاء برکبتیه إلی الأرض قوله و یجعل الإزار أی ما تأخر منه فقط أو ما تقدم منه أیضا.

**[ترجمه]به ظاهر ازار (لنگ) را به جای شلوار می‌پوشد تا بتواند دو زانویش را کاملا ـ بر زمین بنهد. و فرموده امام علیه السلام: «و یجعل الازار» یعنی آن قسمت از ازار که در پشت اوست یا ممکن است مقصود قسمت پیشین ازار نیز باشد.

**[ترجمه]

«۷»

الْمَکَارِمُ، عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: کَانَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیه السلام إِذَا عَزَمَ بِحَجٍّ أَوْ عُمْرَهٍ أَوْ عِتْقٍ أَوْ شِرًی أَوْ بَیْعٍ تَطَهَّرَ وَ صَلَّی رَکْعَتَیِ الِاسْتِخَارَهِ وَ قَرَأَ فِیهِمَا سُورَهَ الرَّحْمَنِ وَ سُورَهَ الْحَشْرِ فَإِذَا فَرَغَ مِنَ الرَّکْعَتَیْنِ اسْتَخَارَ اللَّهَ مِائَتَیْ مَرَّهٍ ثُمَّ قَرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ الْمُعَوِّذَتَیْنِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّی قَدْ هَمَمْتُ بِأَمْرٍ قَدْ عَلِمْتَهُ فَإِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ خَیْرٌ لِی فِی دِینِی وَ دُنْیَایَ وَ آخِرَتِی فَاقْدِرْهُ لِی وَ إِنْ کُنْتَ

تَعْلَمُ أَنَّهُ شَرٌّ لِی فِی دِینِی وَ دُنْیَایَ وَ آخِرَتِی فَاصْرِفْهُ عَنِّی رَبِّ اعْزِمْ لِی عَلَی رُشْدِی وَ إِنْ کَرِهَتْ أَوْ أَحَبَّتْ ذَلِکَ نَفْسِی بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ حَسْبِیَ اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَکِیلُ ثُمَّ یَمْضِی وَ یَعْزِمُ (۱).

الْفَتْحُ، [فَتْحُ الْأَبْوَابِ] نَقْلًا مِنْ كِتَابِ بَعْضِ الْمُخَالِفِينَ عَنْهُ علیه السلام: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ فِيهِ قِرَاءَةُ قُلْ هُوَ اللَّهُ وَ الْمُعَوِّذَتَيْنِ.

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: از علی بن جعفر علیه السلام روایت شده که فرمود: حضرت زین العابدین علیه السلام هرگاه قصد حج یا عمره یا خرید و فروش یا آزاد کردن غلامی را می نمود، طهارت می گرفت و دو رکعت نماز استخاره می خواند، و در آن ها سوره الرحمن و حشر را قرائت می نمود، پس از نماز دویست بار از خدا طلب خیر می کرد. بعد قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ و معوّذتین، را می خواند، بعد می فرمود: «خدایا قصد انجام کاری را دارم که از آن خبر داری، اگر می‌دانی که این کار برای دنیا و آخرتم خوب است؛ برایم مقدر کن، و اگر می‌دانی که برای دنیا و آخرت من بد است آن را از من بگردان، خداوندا مرا به راهی که مصلحتم هست ببر، دوست داشته باشم یا نداشته باشم، به برکت بسم اللّٰه الرحمن الرحیم، ما شاء اللّٰه لا حول و لا قوه الا باللّٰه ، خداوند مرا کافی است و خوب وکیلی می‌باشد» بعد به دنبال کار می‌رفت و تصمیم می گرفت. - . مکارم الاخلاق : ۲۹۳ -

فتح الْأَبْوَابِ: به نقل از کتاب برخی مخالفان از امام علیه السلام همین حدیث روایت شده است جز اینکه در آن قرائت قل هو الله احد و معوّذتین ذکر نشده است.

**[ترجمه]

«۸»

تَفْسِيرُ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى الرِّضَا علیه السلام وَ قُلْتُ قَدْ أَرَدْتُ مِصْراً فَأَرْكَبُ بَحْراً أَوْ بَرّاً فَقَالَ لَا عَلَيْكَ أَنْ تَأْتِيَ مَسْجِدَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ تُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ وَ تَسْتَخِيرَ اللَّهَ مِائَةَ مَرَّةٍ وَ مَرَّةً فَإِذَا عَزَمْتَ عَلَى شَيْءٍ وَ رَكِبْتَ الْبَرَّ فَإِذَا اسْتَوَيْتَ عَلَى رَاحِلَتِكَ فَقُلْ- سُبْحانَ اللَّهِ الَّذِي سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَ إِنَّا إِلى رَبِّنا لَمُنْقَلِبُونَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم: علی بن اسباط گوید: بر امام رضا علیه السلام وارد شدم و عرض کردم: تصمیم دارم به مصر بروم. به نظر شما از طریق خشکی بروم یا از طریق دریا؟ امام فرمود: خیر! بلکه باید به مسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بروی و دو رکعت نماز بخوانی و صد و یک بار از درگاه خداوند استخاره کنی. هر گاه تصمیم گرفتی کاری را انجام دهی و از راه خشکی به سوی مصر راه افتادی و بر شترت سوار شدی بگو: «سُبْحانَ الذِي سَخَّرَ لَنا هَذَا ومَا كُنَّا لهُ مُقْرِنِينَ * وإِنَّا إِلى رَبِّنا لمُنقَلبُونَ» - . زخرف / ۱۴ - { پاک است کسی که این را برای ما رام کرد و [گرنه] ما را یارای [رام ساختن] آنها نبود. و به راستی که ما به سوی پروردگارمان بازخواهیم گشت.}

**[ترجمه]

«۹»

قُرْبُ الْإِسْنَادِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ أَسْبَاطٍ: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّ فِيهِ فَتُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ فِي غَيْرِ وَقْتِ فَرِيضَةٍ ثُمَّ تَسْتَخِيرُ اللَّهَ مِائَةَ مَرَّةٍ فَإِنْ خَرَجَ لَكَ عَلَى الْبَحْرِ

۱- ۱. مكارم الأخلاق: ۲۹۳.

۲- ۲. تفسير القمّيّ ص ۶۰۸.

فَقُلِ الْخَبَرَ(۱).

وَ مِنْهُ عَنِ السِّنْدِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا اسْتَخَارَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ عَبْدٌ فِی أَمْرٍ قَطُّ مِائَةَ مَرَّةً یَقِفُ عِنْدَ رَأْسِ الْحُسَیْنِ علیه السلام فَیَحْمَدُ اللَّهَ وَ یُهَلِّلُهُ وَ یُسَبِّحُهُ وَ یُمَجِّدُهُ وَ یُثْنِی عَلَیْهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ إِلَّا رَمَاهُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی بِخَیْرِ الْأَمْرَیْنِ.

قَالَ وَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ فِی الِاسْتِخَارَهِ: اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِعِلْمِکَ وَ أَسْتَخِیرُکَ بِعِزَّتِکَ وَ أَسْأَلُکَ مِنْ فَضْلِکَ الْعَظِیمِ وَ أَنْتَ أَعْلَمُ بِعَوَاقِبِ الْأُمُورِ إِنْ کَانَ هَذَا الْأَمْرُ خَیْراً لِی فِی دِینِی وَ دُنْیَایَ وَ آخِرَتِی فَیَسِّرْهُ لِی وَ بَارِکْ لِی فِیهِ وَ إِنْ کَانَ شَرّاً فَاصْرِفْهُ عَنِّی وَ اقْضِ لِیَ الْخَیْرَ حَیْثُ کَانَ وَ رَضِّنِی بِهِ حَتَّی لَا أُحِبَّ تَعْجِیلَ مَا أَخَّرْتَ وَ لَا تَأْخِیرَ مَا عَجَّلْتَ (۲).

الفتح، [فتح الأبواب] رَوَی سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْمُجْمَعَ عَلَی الِاعْتِمَادِ عَلَیْهِ فِی کِتَابِ الْأَدْعِیَهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ: وَ ذَکَرَ مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّ فِیهِ یَقِفُ عِنْدَ رَأْسِ الْحُسَیْنِ إِلَی قَوْلِهِ إِلَّا رَمَاهُ اللَّهُ بِخَیْرِ الْأَمْرَیْنِ قَالَ یَقُولُ فِی الِاسْتِخَارَهِ- اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِیرُکَ بِعِزَّتِکَ- إِلَی قَوْلِهِ وَ بَارِکْ لِی فِیهِ وَ أَعِنِّی عَلَیْهِ إِلَی قَوْلِهِ وَ اقْضِ لِی بِالْخَیْرِ حَیْثُ مَا کَانَ إِلَی آخِرِ الدُّعَاءِ.

**[ترجمه]قرب الاسناد: احمد بن محمد بن عیسی از اسباط همین حدیث را روایت کرده جز اینکه در آن اینگونه آمده است: پس دو رکعت نماز در غیر وقت نماز واجب می‌خوانی سپس صد بار از درگاه خداوند استخاره می کنی. پس اگر از راه دریا رهسپار شدی بگو ... ادامه حدیث. - . قرب الاسناد : ۲۱۸ -

و با همان اسناد از صفوان جمّال از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: هیچ بنده‌ای نیست که در کاری صد بار از خداوند طلب خیر (استخاره) کند درحالی که نزد سر امام حسین علیه السلام باشد، و خداوند را حمد و تهلیل و تسبیح و تمجید گوید و او را آنگونه که شایسته است ثنا گوید، مگر اینکه خداوند تبارک و تعالی بهترین را از آن دو کار به او می... رساند.

گوید: و از امام علیه السلام شنیدم که در باره استخاره می‌فرمود: پروردگارا با دانائیت از تو مسألت دارم و با عزت و بزرگواری‌ات از تو طلب خیر می کنم و فضل و بخشش بزرگ تو را خواستارم و تو بر پایان و سرانجام کارها دانائی، اگر این کار برایم در دین و دنیا و آخرتم خیر و برکت دارد، آن را برایم آسان کن و در آن برایم برکت بینداز و اگر برایم شرّ است، آن را از من برگردان و خیر و خوبی را هر جا که باشد برایم مقدر فرما و مرا به آن خشنود کن تا دوست نداشته باشم آنچه را مقدم داشتی به تاخیر بیندازی و آنچه را به عقب انداختی به جلو اندازی. - . قرب الاسناد : ۲۸ -

فتح الابواب: قاسم بن محمد از صفوان جمّال همین حدیث را ذکر کرده جز اینکه در آن آمده «یقف عند رأس الحسین» تا این فرموده: «مگر اینکه خداوند بهترین آن دو کار را به او می‌رساند.» فرمود: در استخاره می گوید: «پروردگارا با عزّتت از تو طلب خیر می کنم.» تا این فرموده: « در آن برایم برکت بینداز» تا این فرموده: «و خیر و خوبی را هر جا که باشد برایم مقدر فرما» تا پایان دعا.

**[ترجمه]

بیان

يؤيد نسخه قرب الإسناد ما سيأتى فى روايه أخرى عن صفوان و يؤيد روايه الفتح ما مر فى روايه حماد نقلا عن المكارم.

**[ترجمه]نسخه قرب الاسناد آنچه را كه در روايت ديگر از صفوان مى‌آيد تاييد مى‌كند و روايت فتح الابواب روايت پيشين را كه حماد به نقل از مكارم الاخلاق روايت كرده، تاييد مى‌كند.

**[ترجمه]

«۱۰»

قُرْبُ الْإِسْنَادِ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ قَالَ: أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أُرِيدُ وَجْهَ كَذَا وَ كَذَا فَعَلِّمْنِی اسْتِخَارَةً إِنْ كَانَ ذَلِكَ الْوَجْهُ خِيَرَةً أَنْ يُيَسِّرَهُ اللَّهُ لِي وَ إِنْ كَانَ شَرّاً صَرَفَهُ اللَّهُ عَنِّی فَقَالَ لَهُ وَ تُحِبُّ أَنْ تَخْرُجَ فِی ذَلِكَ الْوَجْهِ قَالَ لَهُ الرَّجُلُ نَعَمْ قَالَ قُلِ- اللَّهُمَّ قَدِّرْ لِی كَذَا وَ كَذَا وَ اجْعَلْهُ

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۲۱۸ ط نجف ۱۶۴ ط حجر.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۲۸ ط حجر.

خَيْراً لِی فَإِنَّکَ تَقْدِرُ عَلَی ذَلِکَ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: علی بن جعفر از برادرش علیهما السلام روایت می کند که مردی نزد امام آمد و به ایشان عرض کرد: فدایتان گردم می‌خواهم به فلان سمت بروم، استخاره‌ای به من بیاموزید که اگر آن کار برایم خیر است، خداوند برایم آسان نماید و اگر شرّ است خداوند آن را از من برگرداند. فرمود: تو دوست داری به آن سمت بروی؟ عرض کرد: آری. فرمود: بگو: پروردگارا فلان و فلان را برایم مقدر فرما و آن را برایم خیر و برکت قرار بده که تو بر آن انجام توانائی. - . قرب الاسناد : ۱۶۵ -

**[ترجمه]

«۱۱»

مَجَالِسُ الشَّیْخِ وَ وَلَدِهِ، عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الْفَحَّامِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْهَاشِمِیِّ عَنْ عِیسَی بْنِ أَحْمَدَ الْمَنْصُورِیِّ عَنْ عَمِّ أَبِیهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْعَسْکَرِیِّ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ عَنِ الصَّادِقِ علیهم السلام قَالَ: إِذَا عَرَضَتْ لِأَحَدِکُمْ حَاجَةٌ فَلْیَسْتَشِرِ اللَّهَ رَبَّهُ فَإِنْ أَشَارَ عَلَیْهِ اتَّبَعَ وَ إِنْ لَمْ یُشِرْ عَلَیْهِ تَوَقَّفَ قَالَ فَقَالَ یَا سَیِّدِی وَ کَیْفَ أَعْلَمُ ذَلِکَ قَالَ تَسْجُدُ عَقِیبَ الْمَکْتُوبَةِ وَ تَقُولُ اللَّهُمَّ خِرْ لِی مِائَةَ مَرَّةٍ ثُمَّ تَتَوَسَّلُ بِنَا وَ تُصَلِّی عَلَیْنَا وَ تَسْتَشْفِعُ بِنَا ثُمَّ تَنْظُرُ مَا یُلْهِمُکَ تَفْعَلُهُ وَ هُوَ الَّذِی أَشَارَ عَلَیْکَ بِهِ (۲).

**[ترجمه]مجالس شیخ و فرزندش: ابوالحسن عسکری علیه السلام از پدرانش از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: اگر برای یکی از شما حاجتی پیش آمد باید با خداوند که پروردگارش است مشورت کند. اگر او را بدان رهنمود کرد (به او مشورت داد) تبعیت کند و اگر او را بدان مشورت نداد، از انجام کار باز می‌ایستد. راوی گوید: گفت: ای سرورم من چگونه این را بدانم؟ فرمود: پس از نماز واجب سجده می‌بری و صد بار می گویی: «اللَّهُمَّ خِرْ لِی» سپس به ما توسل کرده و بر ما درود و صلوات می‌فرستی و از ما شفاعت می‌طلبی. سپس به آنچه به تو الهام می‌شود می‌نگری و انجامش می‌دهی و آن همان چیزی است که خداوند تو را بدان رهنمود کرده و به تو مشورت داده است. - . امالی طوسی ۱ : ۲۸۱ -

**[ترجمه]

«۱۲»

وَ مِنْهُمَا، بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: اسْتِخَارَةُ الْبَاقِرِ علیه السلام اللَّهُمَّ إِنَّ خِیَرَتَکَ تُنِیلُ الرَّغَائِبَ وَ تُجْزِلُ الْمَوَاهِبَ وَ تُغْنِمُ الْمَطَالِبَ وَ تُطَیِّبُ الْمَکَاسِبَ وَ تَهْدِی إِلَی أَحْمَدِ الْعَوَاقِبِ وَ تَقِی مَحْذُورَ النَّوَائِبِ اللَّهُمَّ یَا مَالِکَ الْمُلُوکِ أَسْتَخِیرُکَ فِیمَا عَزَمَ رَأْیِی عَلَیْهِ وَ قَادَنِی یَا مَوْلَایَ إِلَیْهِ فَسَهِّلْ مِنْ ذَلِکَ مَا تَوَعَّرَ وَ یَسِّرْ مِنْهُ مَا تَعَسَّرَ وَ اکْفِنِی فِی اسْتِخَارَتِیَ الْمُهِمَّ وَ ادْفَعْ عَنِّی کُلَّ مُلِمٍّ وَ اجْعَلْ عَاقِبَةَ أَمْرِی غُنْماً وَ مَحْذُورَهُ سِلْماً وَ بُعْدَهُ قُرْباً وَ جَدْبَهُ خِصْباً أَعْطِنِی یَا رَبِّ لِوَاءَ الظَّفَرِ فِیمَا اسْتَخَرْتُکَ فِیهِ وَ قَرِّرِ الْإِنْعَامَ فِیمَا دَعَوْتُکَ لَهُ وَ مُنَّ عَلَیَّ بِالْإِفْضَالِ فِیمَا رَجَوْتُکَ فَإِنَّکَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ (۳).

**[ترجمه]مجالس شیخ و فرزندش: با همین اسناد از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: استخاره امام باقر علیه

السـلام به این صورت بود که می‌فرمود: «پروردگارا همانا خیر و خوبی تو به کارهای پسـندیده می‌رسـد و عطایای بسـیار می... بخشـی، و بیش از خواسـته‌ها می‌دهی و کسب و کار و درآمدها را پاکیزه می‌گردانی و به پسندیده‌ترین عاقبت‌ها رهنمود می... کنی و و از مصیبت‌های هراسناک باز می‌داری. پروردگارا ای پادشاه پادشاهان در کاری که بر آن تصمیم گرفتم و ای سرورم دیـدگاه و نظرم مرا بـدان رهنمـود کرد از تـو طلـب خیر می‌کنم. پس آنچه از آن را که سـخت شـده، آسـان گردان و آنچه را مشـکل گشـته، ساده بنما و کارهای سـخت و دشوار را در اسـتخاره‌ام کفایت فرما و هر گونه سـختی و پیشامد ناگوار را از من دور بگردان و پایـان کارم را غنیمت، و ترس ناشـی از کارم را سالم و امن، و دور آن را نزدیک و خشک و بی‌ثمر آن را پربار قرار ده. ای پروردگـارم پرچـم پیروزی را در آنچـه از درگـاه تـو اسـتخاره می‌کنـم بـه مـن عطـا کـن، در آنچه تـو را برای آن فراخوانـدم، نعمت و مژدگانی مقرّر فرما، و با فضل و بخشـشت در آنچه به تو امیـد بسـتم، بر من منّت بنه، که تو می‌دانی و من نمی‌دانم و تو توانائی و من توانا نیستم و تو دانای بر نهان‌هایی». - . امالی طوسی ۱ : ۲۹۹ -

**[ترجمه]

«۱۳»

فِقْهُ الرِّضَا، قَالَ علیه السـلام: إِذَا أَرَدْتَ أَمْراً فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ اسْتَخِرِ اللَّهَ مِائَةَ مَرَّةٍ وَ مَرَّةً وَ مَا عَزَمَ لَکَ فَافْعَلْ وَ قُلْ فِی دُعَائِکَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيـمُ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ رَبِّ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ خِرْ لِی فِی أَمْرِ كَذَا وَ كَذَا لِلـدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ خِيَرَةً مِنْ عِنْدِكَ مَا لَکَ فِيهِ رِضًا وَ لِی فِيهِ صَلَاحٌ فِی خَيْرٍ وَ عَافِيَهٍ يَا ذَا الْمَنِّ وَ الطَّوْلِ.

ص: ۲۶۱

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۶۵ ط نجف.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۸۱.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۹۹.

**[ترجمه]فقه رضا: امام رضا علیه السلام فرمود: هر گاه قصد انجام کاری را داشتی دو رکعت نماز بخوان و صد و یک بار از درگاه خداوند استخاره کن و و آنچه برایت مصمّم گشت، انجام بده و در دعایت بگو: «لا اله الا الله العلی العظیم لا اله الا الله الحلیم الکریم پروردگارا به حق محمد و علی در فلان کار و فلان کار در دنیا و آخرت خیر و خوبی مقدر فرما خیری که از جانب خودت باشد و خشنودی تو در آن و به صلاح من باشد، خیری که در عافیت و تندرستی باشد ای صاحب فضل و بخشش.»

**[ترجمه]

«۱۴»

الْمَحَاسِنُ، عَنِ النَّوْفَلِيِّ بِإِسْنَادِهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنِ اسْتَخَارَ اللَّهَ تَعَالَى فَلْيُوتِرْ(۱).

وَ مِنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبَانٍ الْأَحْمَرِ عَنْ شِهَابِ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: كَانَ أَبِي إِذَا أَرَادَ الِاسْتِخَارَةَ فِي الْأَمْرِ تَوَضَّأَ وَ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَ إِنْ كَانَتِ الْخَادِمَةُ لَتُكَلِّمُهُ فَيَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ لَا يَتَكَلَّمُ حَتَّى يَفْرُغَ (۲).

وَ مِنْهُ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْعَدَةَ بْنِ صَدَقَةَ قَالَ سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیه السلام يَقُولُ: لِيَجْعَلْ أَحَدُكُمْ مَكَانَ قَوْلِهِ- اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَ أَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ- اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِرَحْمَتِكَ وَ أَسْتَقْدِرُكَ الْخَيْرَ بِقُدْرَتِكَ عَلَيْهِ- وَ ذَلِكَ لِأَنَّ فِي قَوْلِكَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَ أَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ الْخَيْرَ وَ الشَّرَّ فَإِذَا اشْتَرَطْتَ فِي قَوْلِكَ كَانَ لَكَ شَرْطُكَ إِنِ اسْتُجِيبَ لَكَ وَ لَكِنْ قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِرَحْمَتِكَ وَ أَسْتَقْدِرُكَ الْخَيْرَ بِقُدْرَتِكَ عَلَيْهِ لِأَنَّكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ فَأَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ وَ آلِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَ آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا الْأَمْرُ الَّذِي أُرِيدُهُ خَيْراً لِي فِي دِينِي وَ دُنْيَايَ وَ آخِرَتِي فَيَسِّرْهُ لِي وَ إِنْ كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَ اصْرِفْنِي عَنْهُ (۳).

وَ مِنْهُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ كَانَ بَعْضُ آبَائِي علیهم السلام يَقُولُ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ وَ بِيَدِكَ الْخَيْرُ كُلُّهُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِرَحْمَتِكَ وَ أَسْتَقْدِرُكَ الْخَيْرَ بِقُدْرَتِكَ عَلَيْهِ لِأَنَّكَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اللَّهُمَّ فَمَا كَانَ مِنْ أَمْرٍ هُوَ أَقْرَبُ مِنْ طَاعَتِكَ وَ أَبْعَدُ مِنْ مَعْصِيَتِكَ وَ أَرْضَى لِنَفْسِكَ وَ أَقْضَى لِحَقِّكَ فَيَسِّرْهُ لِي وَ يَسِّرْنِي لَهُ وَ مَا كَانَ مِنْ غَيْرِ ذَلِكَ فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَ اصْرِفْنِي عَنْهُ فَإِنَّكَ لَطِيفٌ لِذَلِكَ وَ الْقَادِرُ عَلَيْهِ (۴).

المکارم، عن سعد: مثل الخبرین (۵).

۱- ۱. المحاسن ۵۹۹.

۲- ۲. المحاسن ۵۹۹.

۳- ۳. المحاسن ۵۹۹.

۴- ۴. المحاسن ۵۹۹.

٥- ٥. مكارم الأخلاق ص ٣٧٣.

**[ترجمه]محاسن: نوفلی با اسنادش گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر کس از درگاه خداوند متعال استخاره کند باید پی در پی آن را انجام دهد. - . المحاسن : ۵۹۹ -

محاسن: شهاب بن عبد ربّه از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: پدرم هرگاه می‌خواست برای کاری استخاره کند وضو می گرفت و دو رکعت نماز به جا می‌آورد و اگر خدمتکارش (کنیز) با او صحبت می کرد، می‌فرمود: سبحان الله، و سخن نمی گفت تا اینکه استخاره را به پایان می‌برد. - . المحاسن ۵۹۹ -

محاسن: مسعد بن صدقه گوید: از جعفر بن محمد علیهما السلام شنیدم که می‌فرمود: به جای «اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِیرُکَ بِعِلْمِکَ وَ أَسْتَقْدِرُکَ بِقُدْرَتِکَ » بگو: «اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِیرُکَ بِرَحْمَتِکَ وَ أَسْتَقْدِرُکَ الْخَیْرَ بِقُدْرَتِکَ عَلَیْهِ» زیرا عبارت اوّل شامل خیر و شرّ هر دو هست و چون با خدا شرط کردی که خیر و شرّ مرا مقدّر کن اگر دعایت، مستجاب شود این (خواستن شرّ) شرط خود توست بلکه بگو: «خداوندا از رحمت تو طلب خیر می کنم و از قدرت تو خیر می‌جویم که تو بر آشکار و نهان عالمی و رحمان و رحیمی، از تو مسألت دارم که بر محمّد و آل او درود فرستی چنان که بر ابراهیم و آل ابراهیم فرستادی که تو حمید و مجیدی، خداوندا اگر این کار مورد نظر من برای دین و دنیا و آخرتم خیر است برایم میسّر کن و گر نه آن را از من و مرا از آن دور بگردان». - . المحاسن : ۵۹۹ -

محاسن: با همین اسناد از جعفر بن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: یکی از اجدادم می‌فرمود: «خداوندا همه سپاس‌ها برای تو و همه خیرها بدست توست، خداوندا از رحمت تو خیر طلب می کنم و از قدرت تو خیر می جویم، که تو بر آن توانائی و من ناتوان، و تو می‌دانی و من نمی‌دانم و تو علّام الغیوب هستی، خداوندا آنچه به طاعت تو نزدیک، و از عصیان تو به دور است و مورد رضایت تو و ادا کننده حق توست آن را برایم میسر گردان و آنچه غیر از این است آن را از من و مرا از آن دور بگردان، که تو بر انجام آن لطیف و توانائی». - . المحاسن : ۵۹۹ -

مکارم الاخلاق: از سعد همین دو خبر روایت شده است. - . مکارم الاخلاق : ۳۷۳ -

**[ترجمه]

«۱۵»

الْمَحَاسِنُ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیه السلام إِذَا هَمَّ بِأَمْرِ حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ أَوْ بَيْعٍ أَوْ شِرَاءٍ أَوْ عِتْقٍ تَطَهَّرَ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ لِلِاسْتِخَارَةِ فَقَرَأَ فِيهِمَا سُورَةَ الْحَشْرِ وَ الرَّحْمَنِ وَ الْمُعَوِّذَتَيْنِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ كَذَا وَ كَذَا خَيْراً لِي فِي دِينِي وَ خَيْراً لِي فِي دُنْيَايَ وَ آخِرَتِي وَ عَاجِلِ أَمْرِي وَ آجِلِهِ فَيَسِّرْهُ لِي رَبِّ اعْزِمْ عَلَى رُشْدِي وَ إِنْ كَرِهَتْ ذَلِكَ وَ أَبَتْهُ نَفْسِي (۱).

الفتح، [فتح الأبواب] بالإسناد إلی شیخ الطائفه عن المفید عن ابن قولویه عن الکلینی عن علی بن إبراهیم عن أبیه عن عثمان بن عیسی: مثله (۲).

وَ بِالْإِسْنَادِ إِلَى الشَّيْخِ عَنِ ابْنِ أَبِي جِيدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَقُلْ فِيهِ إِنَّهُ يَقْرَأُ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ.

**[ترجمه]محاسن: جابر از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: حضرت زین العابدین علیه السلام وقتی تصمیم حج یا عمره یا خرید و فروش یا آزاد کردن برده‌ای را می گرفت، غسل می‌نمود و دو رکعت نماز استخاره می‌خواند و در آن سوره حشر و الرحمن و معوّذتین و توحید را تلاوت می‌نمود و بعد می فرمود: خداوندا اگر این فلان و فلان کار برای دنیا و آخرتم خیر است آن را برایم میسّر گردان و مرا بر آن مصمّم بدار، اگر چه نزد من مکروه و ناملایم باشد. - . المحاسن : ۶۰۰ -

فتح الابواب: عثمان بن عیسی همین حدیث را روایت کرده است. - . کافی ۳ : ۴۷۰ -

و حسین بن سعید از عثمان عیسی همین حدیث را روایت کرده جز اینکه در حدیث نگفته است که امام علیه السلام سوره قل هو الله احد را قرائت کرده‌اند.

**[ترجمه]

«۱۶»

الْمَحَاسِنُ، عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَمَّنْ قَالَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: إِنِّي إِذَا أَرَدْتُ الِاسْتِخَارَةَ فِي الْأَمْرِ الْعَظِيمِ اسْتَخَرْتُ اللَّهَ مِائَةَ مَرَّةٍ وَ إِنْ كَانَ شِرَى رَأْسٍ أَوْ شِبْهِهِ اسْتَخَرْتُهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فِي مَقْعَدٍ أَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ كَذَا وَ كَذَا خَيْرٌ لِي فَخِرْهُ لِي وَ يَسِّرْهُ وَ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَ دُنْيَايَ وَ آخِرَتِي فَاصْرِفْهُ عَنِّي إِلَى مَا هُوَ خَيْرٌ لِي وَ رَضِّنِي فِي ذَلِكَ بِقَضَائِكَ فَإِنَّكَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ تَقْضِي وَ لَا أَقْضِي إِنَّكَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ (۳).

وَ مِنْهُ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ رَفَعَهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: تَقُولُ فِي الِاسْتِخَارَةِ أَسْتَخِيرُ اللَّهَ وَ أَسْتَقْدِرُ اللَّهَ وَ أَتَوَكَّلُ عَلَى اللَّهِ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ أَرَدْتُ أَمْراً فَأَسْأَلُ إِلَهِي إِنْ كَانَ ذَلِكَ لَهُ رِضًا أَنْ يَقْضِيَ لِي حَاجَتِي وَ إِنْ كَانَ لَهُ سَخَطاً أَنْ يَصْرِفَنِي عَنْهُ وَ أَنْ يُوَفِّقَنِي لِرِضَاهُ (۴).

۱- ۱. المحاسن: ۶۰۰.

۲- ۲. الکافی ج ۳ ص ۴۷۰.

۳- ۳. المحاسن: ۶۰۰.

۴- ۴. المحاسن: ۶۰۰.

**[ترجمه]محاسن: علی بن اسباط از کسی که امام باقر علیه السلام برای او نقل فرموده، روایت می‌کند که فرمود: من هرگاه بخواهم در کار بزرگی استخاره کنم، صد بار از درگاه خداوند استخاره می‌کنم و اگر خرید یک رأس دام یا چیزی شبیه آن می‌بود، سه بار در جایگاه استخاره می‌کردم و این دعا را می‌خواندم: « پروردگارا از تو می‌خواهم به اینکه تو دانای بر نهان و آشکاری، که اگر می‌دانی فلان و فلان کار برایم خیر است، خیر آن را برایم مقدر فرما و آن را برایم آسان کن، و اگر می‌دانی که آن کار در دین و دنیا و آخرتم شرّ است، آن را به چیزی که برایم خیر است، برگردان و در آن با قضای خود مرا خشنود بگردان، چرا که تو دانائی و من دانا نیستم و تو توانائی و من توانا نیستم و کارها را به انجام می‌رسانی و من نمی‌توانم انجام دهم، تو دانای بر نهان‌هائی.» - . المحاسن : ۶۰۰ -

محاسن: علی بن اسباط از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: در استخاره می‌گویی: « از خداوند طلب خیر می‌کنم و از خداوند می‌خواهم مرا توفیق و توانائی دهد و بر خداوند توکل می‌نمایم و هیچ جنبش و نیروئی نیست مگر با اذن خداوند. قصد انجام کاری را دارم، پس ای پروردگارم مسألت دارم اگر آن کار موجبات خشنودی تو را فراهم می‌آورد، حاجتم را برآورده کنی و اگر موجب خشم و غضب تو می‌شود مرا از آن بازداری و توفیق خشنودیش را به من عطا کنی». - . المحاسن : ۶۰۰ -

**[ترجمه]

«۱۷»

الفتح، [فتح الأبواب] بِإِسْنَادِهِ عَنْ شَيْخِ الطَّائِفَهِ عَنِ ابْنِ أَبِي جِيدٍ عَنِ ابْنِ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا عليه السلام فَسَأَلْتُهُ عَنِ الْخُرُوجِ فِي الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ إِلَى مِصْرَ فَقَالَ لِيَ ائْتِ مَسْجِدَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فِي غَيْرِ وَقْتِ صَلَاهٍ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ اسْتَخِرِ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ وَ مَرَّهً فَانْظُرْ مَا ذَا يَقْضِي اللَّهُ.

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ فِي الْأَدْعِيَهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ قَالَ: كَتَبَ أَبُو جَعْفَرٍ الثَّانِي عليه السلام إِلَى إِبْرَاهِيمَ بْنِ شَيْبَهَ- فَهِمْتُ مَا اسْتَأْمَرْتَ فِيهِ مِنْ ضَيْعَتِكَ الَّتِي تَعَرَّضَ لَكَ السُّلْطَانُ فِيهَا فَاسْتَخِرِ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ خِيَرَهً فِي عَافِيَهٍ فَإِنِ احْلَوْلَى بِقَلْبِكَ بَعْدَ الِاسْتِخَارَهِ بَيْعُهَا فَبِعْهَا وَ اسْتَبْدِلْ غَيْرَهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى وَ لَا تَتَكَلَّمْ بَيْنَ أَضْعَافِ الِاسْتِخَارَهِ حَتَّى تُتِمَّ الْمِائَهَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

**[ترجمه]فتح الابواب: علی اسباط گوید: بر امام رضا علیه السلام وارد شدم و از ایشان در باره رفتن به مصر از طریق خشکی و دریا پرسیدم. امام به من فرمود: در وقت نماز غیر واجب به مسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم برو و دو رکعت نماز بخوان و صد یک بار از درگاه خداوند استخاره کن و بنگر خداوند چه چیزی برایت مقدّر نموده است.

و با همان اسناد علی بن مهزیار گوید: امام جواد علیه السلام برای ابراهیم بن شیبه نوشت: آنچه را که در باره زمینت که سلطان متعرض آن شده، از من کسب تکلیف کردی، دریافتم، پس صد بار از خداوند طلب خیر همراه با عافیت کن. و اگر پس از استخاره، فروش آن برایت خوشایند افتاد، آن را بفروش و ان‌شاء الله تعالی زمین دیگری را به جای آن برگزین و در اثنای استخاره سخن نگو تا صد بار را تمام کنی ان‌شاء الله.

**[ترجمه]

بيان

فإن احلولى من الحلاوه يقال حلى و احلولى.

**[ترجمه]«احلولی» از حلاوة است. گفته می‌شود: حلی و احلولی یعنی شیرین و خوشایند شد.

**[ترجمه]

«۱۸»

الفتح، [فتح الأبواب] بِإِسْنَادِهِ الصَّحِيحِ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ الْكُلَيْنِيِّ فِيمَا صَنَّفَهُ مِنْ كِتَابِ رَسَائِلِ الْأَئِمَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فِيمَا يَخْتَصُّ بِمَوْلَانَا الْجَوَادِ عليه السلام فَقَالَ: وَ مِنْ كِتَابٍ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ وَ فَهِمْتُ مَا ذَكَرْتَ مِنْ أَمْرِ بَنَاتِکَ وَ أَنَّکَ لَا تَجِدُ أَحَداً مِثْلَکَ فَلَا تُفَكِّرْ فِي ذَلِکَ رَحِمَکَ اللَّهُ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله قَالَ إِذَا جَاءَكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ خُلُقَهُ وَ دِينَهُ فَزَوِّجُوهُ وَ إِنْ لَا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَهٌ فِي الْأَرْضِ وَ فَسَادٌ كَبِيرٌ وَ فَهِمْتُ مَا اسْتَأْمَرْتَ فِيهِ مِنْ أَمْرِ ضَيْعَتَيْکَ اللَّتَيْنِ تَعَرَّضَ لَکَ السُّلْطَانُ فِيهِمَا فَاسْتَخِرِ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ خِيَرَهً فِي عَافِيَهٍ فَإِذَا احْلَوْلَى فِي قَلْبِکَ بَعْدَ الِاسْتِخَارَهِ فَبِعْهُمَا وَ اسْتَبْدِلْ غَيْرَهُمَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ لْتَكُنِ الِاسْتِخَارَهُ بَعْدَ صَلَاتِکَ رَكْعَتَيْنِ وَ لَا تُكَلِّمْ أَحَداً بَيْنَ أَضْعَافِ الِاسْتِخَارَهِ حَتَّى تُتِمَّ مِائَهَ مَرَّهٍ.

**[ترجمه]فتح الابواب: کلینی در کتاب مجموعه رسائل ائمه صلوات الله علیهم در بخش مخصوص به سرورمان امام جواد علیه السلام گوید: نامه‌ای برای علی بن اسباط: «بسم الله الرحمن الرحیم آنچه در باره دخترانت ذکر کردی دریافتم و اینکه کسی را همچون خودت نمی‌یابی. پس رحمت خدا بر تو باد در این باره فکر نکن زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هرگاه کسی نزد شما آمد که از اخلاق و دین او راضی بودید، (دختر) به ازدواج او درآورید و اگر این دستور را به کار نبندید، در زمین فتنه و فسادی بزرگ پدید خواهد آمد. و آنچه را که در باره دو زمینت که سلطان متعرض آن‌ها شده، از من کسب تکلیف کردی، دریافتم، پس صد بار از خداوند طلب خیر همراه با عافیت کن. اگر پس از استخاره، فروش آن برایت خوشایند افتاد، آن را بفروش ان‌شاء الله زمین دیگری را به جای آن برگزین و باید استخاره را پس از خواندن دو رکعت نماز انجام دهی، و در اثنای استخاره سخن نگو تا صد بار را تمام کنی ان‌شاء الله.

**[ترجمه]

أقول

قال السید قدس سره بعد إیراد روایه عبد الله بن میمون القداح التی أوردناها فی الباب الأول و فسرنا منها قوله علی أی طرفی وقعت ما هذا لفظه رأیت بعد هذا الحدیث المذکور فی الأصل الذی رویته منه و هو أصل عتیق مأثور دعاء و ما أعلم هل هو متصل بالحدیث و أنه منه أو هو زیاده علیه

و خارج عنه و ها هو علی لفظه و معناه اللهم إنی أستخیرک بعلمک و أستعینک بقدرک و أسألک باسمک العظیم إن کان کذا و کذا خیرا لی فی دینی و دنیای و آخرتی و عاجل أمری و آجله فقدره لی و یسره لی و إن کان شرا فاصرفه عنی برحمتک فإنک تقدر و لا أقدر و تعلم و لا أعلم و أنت علام الغیوب.

الفتح، [فتح الأبواب] قَالَ قَالَ الْحُمَیْدِیُّ فِی الْجَمْعِ بَیْنَ الصَّحِیحَیْنِ رُوِیَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: کَانَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله یُعَلِّمُنَا الِاسْتِخَارَةَ فِی الْأُمُورِ کُلِّهَا کَمَا یُعَلِّمُنَا السُّوَرَ مِنَ الْقُرْآنِ یَقُولُ إِذَا هَمَّ أَحَدُکُمْ بِالْأَمْرِ فَلْیَرْکَعْ رَکْعَتَیْنِ مِنْ غَیْرِ الْفَرِیضَةِ ثُمَّ لْیَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِیرُکَ بِعِلْمِکَ وَ أَسْتَقْدِرُکَ بِقُدْرَتِکَ وَ أَسْأَلُکَ مِنْ فَضْلِکَ الْعَظِیمِ فَإِنَّکَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ اللَّهُمَّ إِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا خَیْرٌ لِی فِی دِینِی وَ مَعَاشِی وَ عَاقِبَةِ أَمْرِی أَوْ قَالَ عَاجِلِ أَمْرِی وَ آجِلِهِ فَاقْدِرْهُ لِی وَ یَسِّرْهُ لِی ثُمَّ بَارِکْ لِی فِیهِ اللَّهُمَّ وَ إِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِی فِی دِینِی وَ مَعَاشِی وَ عَاقِبَةِ أَمْرِی أَوْ قَالَ عَاجِلِ أَمْرِی فَاصْرِفْهُ عَنِّی وَ اصْرِفْنِی عَنْهُ وَ اقْدِرْ لِیَ الْخَیْرَ حَیْثُ کَانَ ثُمَّ رَضِّنِی بِهِ قَالَ وَ یُسَمِّی حَاجَتَهُ.

المکارم، عن جابر: مثله (۱).

**[ترجمه]سید قدّس سرّه پس از ذکر روایت عبد الله بن میمون قداح که در باب اول آوردیم و این فرموده امام «علی ایّ طرفیّ وقعت» را تفسیر کردیم، اینچنین می گوید: پس از حدیث مذکور در نسخه اصلی‌ای که از آن روایت کردم و آن نسخه قدیمی منقولی است، دعای دیگری را دیدیم که نمی‌دانم آیا آن به روایت متصل است یا اینکه بخشی از آن روایت است، یا اینکه زیادتی بر آن و خارج از آن است. و الفاظ و معنای دعا به صورت زیر است:

«پروردگارا من با دانائیت از تو طلب خیر دارم و با توانائیت از تو یاری می‌طلبم و با اسم بزرگت از تو می‌خواهم، اگر فلان و فلان کار برای من در دین و دنیا و آخرتم و هم اکنون و در آینده خیر و برکت است، آن را برایم مقدّر فرما و آن را بر من آسان بگردان و اگر شرّ است، با رحمت خود از من بازگردان چرا که تو توانائی و من توانا نیستم و تو دانائی و من دانا نیستم و تو نهان‌ها را می‌دانی».

فتح الابواب: از جابر بن عبدالله روایت شده که گوید: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به ما استخاره یاد می‌داد چنان که سوره قرآن می آموخت، و می‌فرمود وقتی یکی از شما قصد کاری دارد دو رکعت نماز غیر واجب بخواند، و بگوید: «خداوندا من از علم تو خیر را می‌جویم و از قدرت تو توانائی می‌طلبم، و فضل و احسان تو را مسألت می‌نمایم، که تو توانائی و من ناتوان و تو می‌دانی و من نمی‌دانم، و تو علّام الغیوب هستی، خداوندا اگر این کار را برای دین و دنیا و عاقبت کارم ــ یا بگوید: کار را برای اکنون و آینده ــ خیر می‌دانی آن را برایم مقدر کن، و بر من آسان بگردان و مبارک قرار ده، و اگر آن را برای دین و دنیا و عاقبتم ــ یا بگوید: کار را برای اکنون ــ شرّ می‌دانی، آن را از من بگردان و خیر را از هر جا که باشد برایم مقدر کن و مرا به آن خشنود بدار». و حاجتش را نام می‌برد.

مکارم الاخلاق: از جابر همین حدیث روایت شده است. - . مکارم الاخلاق : ۳۷۲ -

**[ترجمه]

الفتـح، [فتـح الأـبواب] نَقْلًا مِنْ فِرْدَوْسِ الْأَخْبَارِ أَنَّ النَّبِيَّ صـلى الله عليه و آله قَالَ: يَا أَنَسُ إِذَا هَمَمْتَ بِأَمْرٍ فَاسْـتَخِرْ رَبَّكَ فِيهِ سَـبْعَ مَرَّاتٍ ثُمَّ انْظُرْ إِلَى الَّذِى يَسْبِقُ إِلَى قَلْبِكَ فَإِنَّ الْخِيَرَهَ فِيهِ يَعْنِى افْعَلْ ذَلِكَ.

وَ مِنْهُ نَقْلًا عَنْ كِتَابِ بَعْضِ الْمُخَالِفِينَ فِى وَصَايَا النَّبِيِّ صـلى الله عليه و آله لِعَلِيٍّ عليه السـلام: يَا عَلِيُّ إِذَا أَرَدْتَ فَاسْـتَخِرْ رَبَّكَ ثُمَّ ارْضَ مَا يُخَيِّرُ لَكَ تَسْعَدْ فِى الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ.

مِنْهُ نَقْلًا عَنْ كِتَابِ بَعْضِ الْمُخَالِفِينَ أَنَّهُ قَالَ: بَلَغَنِى عَنْ بَعْضِ الْعُلَمَاءِ قَالَ مَنْ أَرَادَ أَمْراً فَلَا يُشَاوِرْ أَحَداً حَتَّى يُشَاوِرَ اللَّهَ فِيهِ بِأَنْ يَسْتَخِيرَ اللَّهَ أَوَّلًا ثُمَ

ص: ۲۶۵

۱- ۱. مكارم الأخلاق: ۳۷۲.

يُشَاوِرَ فِيهِ فَإِنَّهُ إِذَا بَدَأَ بِاللَّهِ أَجْرَى لَهُ الْخِيَرَةَ عَلَى لِسَانِ مَنْ شَاءَ مِنَ الْخَلْقِ ثُمَّ لْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ- بِ قُلْ يا أَيُّهَا الْكافِرُونَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثُمَّ لْيَحْمَدِ اللَّهَ وَ لْيُثْنِ عَلَيْهِ وَ لْيُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ صلى الله عليه و آله وَ يَقُولُ- اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا الْأَمْرُ خَيْراً لِي فِي دِينِي وَ دُنْيَايَ فَيَسِّرْهُ لِي وَ قَدِّرْهُ لِي وَ إِنْ كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ فَاصْرِفْهُ عَنِّي- فَإِذَا فَعَلَ هَكَذَا اسْتَجَابَ اللَّهُ دُعَاءَهُ.

قَالَ: وَ رَأَيْتُ أَيْضاً أَنَّهُ يَقُولُ فِي آخِرِ رَكْعَةٍ مِنْ صَلَاةِ اللَّيْلِ وَ هُوَ سَاجِدٌ مِائَةَ مَرَّةٍ أَسْتَخِيرُ اللَّهَ بِرَحْمَتِهِ وَ قِيلَ بَلْ يَسْتَخِيرُهُ فِي آخِرِ سَجْدَةٍ مِنْ رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ مِائَةَ مَرَّةٍ وَ يَحْمَدُ اللَّهَ وَ يُثْنِي عَلَيْهِ وَ يُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ يُتِمُّ الْمِائَةَ وَ الْوَاحِدَةَ وَ يَقُولُ اللَّهُمَّ يَا أَبْصَرَ النَّاظِرِينَ وَ يَا أَسْمَعَ السَّامِعِينَ وَ يَا أَسْرَعَ الْحَاسِبِينَ وَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ خِرْ لِي فِي كَذَا وَ قُلْ أَيْضاً لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ رَبِّ بِحُرْمَةِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ خِرْ لِي فِي كَذَا فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ خِيَرَةً فِي عَافِيَةٍ.

وَ مِنْهُ بِالْإِسْنَادِ إِلَى شَيْخِ الطَّائِفَةِ عَنِ الْمُفِيدِ عَنِ ابْنِ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: صَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ اسْتَخِرِ اللَّهَ فَوَ اللَّهِ مَا اسْتَخَارَ اللَّهَ مُسْلِمٌ إِلَّا خَارَ اللَّهُ لَهُ الْبَتَّةَ.

قال السيد و رويت هذا الحديث بألفاظه بإسنادى إلى جدى فيما رواه فى كتاب تهذيب الأحكام (۱)

و كتاب المصباح الكبير(۲).

المتهجد، عن يحيى الحلبى: مثله.

**[ترجمه]فتح الابواب: به نقل از فردوس الاخبار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ای انس هرگاه قصد انجام کاری را داشتی، در باره آن هفت بار از درگاه خداوند استخاره کن سپس به آنچه زودتر به دلت راه می‌یابد بنگر، زیرا خیر در آن است. یعنی آن را انجام بده.

فتح الابواب: به نقل از کتاب یکی از مخالفان در وصیت‌های پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به علی علیه السلام آمده است که: ای علی هرگاه قصد کاری را داشتی از درگاه خداوند استخاره کن، سپس به آنچه خداوند برای تو انتخاب می کند راضی باش که در دنیا و آخرت سعادت‌مند خواهی شد.

فتح الابواب: به نقل از کتاب یکی از مخالفان گوید: از یکی از عالمان به من خبر رسیده که گوید: هر کس قصد انجام کاری را داشت، با کسی مشورت نکند تا اینکه در باره آن با خداوند مشورت نماید، به این صورت که ابتدا از درگاه خداوند استخاره کند، سپس با او در باره آن کار مشورت کند، زیرا هرگاه مشورت کردن را با خداوند آغاز کند، خداوند خیر را بر زبان هر کدام از مخلوقاتش که بخواهد جاری می‌کند. سپس باید دو رکعت نماز بخواند که در آن قل یا ایها الکافرون و قل هوالله احد را می‌خواند. سپس باید خداوند را حمد و ثنا بگوید . بر پیامبر و خاندان ایشان صلی الله علیه و آله درود و صلوات بفرستد و می گوید: «پروردگار اگر این کار برایم در دین و دنیا خیر است، آن را برایم میسر و مقدر فرما و اگر اینگونه نیست، آن را از من دور بگردان.» هر وقت این کار را انجام دهد خداوند دعای او را اجابت می‌نماید .

گوید: و دیدم که او در آخرین رکعت نماز شب در حالت سجده صد بار «أَسْتَخِيرُ اللَّهَ بِرَحْمَتِهِ » را می گفت و گفته شده حتی در آخرین سجده از دو رکعت نماز صبح صد بار از درگاه خداوند استخاره می کرد و خداوند را حمد و ثنا می گفت و بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم درود و صلوات می‌فرستاد و صد و یک صلوات را تمام می کرد، و می گفت: «ای بیناترین بینایان، ای شنواترین شنوایان، ای کسی که زودتر از همه به حساب می‌رسی، ای مهربان‌ترین مهربانان، بر محمد و آل محمد درود بفرست و در فلان کار برایم خیر و خوبی مقدر فرما. و همچنین بگو:معبودی جز خدای بزرگ و بلند مرتبه نیست و معبودی جز خدای بردبار و کریم ، پروردگارم به حرمت محمد و آل او بر محمد و آل محمد درود بفرست و در این کار در دنیا و آخرت خیر همراه با عافیت و تندرستی مقدر بفرما».

و از همان کتاب از عمرو بن حریث روایت شده که گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: دو رکعت نماز بگذار و از درگاه خداوند استخاره کن. سوگند به خداوند هیچ مسلمانی از درگاه خداوند استخاره و طلب خیر نمی کند مگر اینکه خداوند همواره برای او خیر پیش آورد.

سید گوید: و این حدیث را با الفاظش با إسناد به جدّم در آنچه در کتاب تهذیب الاحکام - . التهذیب ۱ : ۳۰۶ - و کتاب مصباح کبیر - . مصباح المتهجد : ۳۷۱ - نقل کرده، روایت کردم.

مصباح المتهجد: از یحیی حلبی همین حدیث روایت شده است.

**[ترجمه]

«۲۰»

الفتح، [فتح الأبواب] بِالْإِسْنَادِ إِلَى الشَّيْخِ عَنِ ابْنِ أَبِي جِيدٍ عَنِ ابْنِ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ وَ رَوَاهُ حُمَيْدُ بْنُ زِيَادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ جَابِرٍ عَنِ الْإِمَامِ الْبَاقِرِ علیه السلام

ص: ۲۶۶

۱- ۱. التهذیب ج ۱ ص ۳۰۶.

۲- ۲. مصباح المتهجد: ۳۷۱.

أَنَّهُ قَالَ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ زَيْنُ الْعَابِدِينَ عليه السلام إِذَا هَمَّ بِحَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ أَوْ بَيْعٍ أَوْ شِرَاءٍ أَوْ عِتْقٍ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ تَطَهَّرَ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ لِلِاسْتِخَارَةِ يَقْرَأُ فِيهِمَا بَعْدَ الْفَاتِحَةِ سُورَةَ الْحَشْرِ وَ الرَّحْمَنِ ثُمَّ يَقْرَأُ بَعْدَهَا الْمُعَوِّذَتَيْنِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ يَفْعَلُ هَذَا فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَإِذَا فَرَغَ مِنْهَا قَالَ بَعْدَ التَّسْلِيمِ وَ هُوَ جَالِسٌ- اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ كَذَا وَ كَذَا خَيْراً لِي فِي دِينِي وَ دُنْيَايَ وَ آخِرَتِي وَ عَاجِلِ أَمْرِي وَ آجِلِهِ فَيَسِّرْهُ لِي عَلَى أَحْسَنِ الْوُجُوهِ وَ أَكْمَلِهَا اللَّهُمَّ وَ إِنْ كَانَ شَرّاً لِي فِي دِينِي وَ دُنْيَايَ وَ عَاجِلِ أَمْرِي وَ آجِلِهِ فَاصْرِفْهُ عَنِّي رَبِّ اعْزِمْ لِي عَلَى رُشْدِي وَ إِنْ كَرِهَتْهُ نَفْسِي.

الْمُتَهَجِّدُ، رَوَى جَابِرٌ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليهما السلام إِذَا هَمَّ بِأَمْرِ حَجٍّ إِلَى قَوْلِهِ ثُمَّ يَقْرَأُ الْمُعَوِّذَتَيْنِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِلَى قَوْلِهِ وَ دُنْيَايَ وَ آخِرَتِي فِي الْمَوْضِعَيْنِ وَ أَجَلِّهَا مَكَانَ أَكْمَلِهَا- وَ فِي آخِرِهِ وَ إِنْ كَرِهَتْ ذَلِكَ وَ أَبَتْهُ نَفْسِي (1).

**[ترجمه]فتح الابواب: جابر از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: حضرت زین العابدین علیه السلام وقتی تصمیم حج یا عمره یا خرید و فروش یا آزاد کردن برده‌ای را می گرفت، غسل می‌نمود و دو رکعت نماز استخاره می‌خواند و در آن بعد از فاتحه، سوره حشر و الرحمن را قرائت می‌فرمود و بعد از آن معوّذتین و توحید را تلاوت می‌نمود. در هر رکعت این کار را انجام می‌داد. و چون نماز را به پایان می‌برد پس از سلام نماز در حالت نشسته می فرمود: «خداوندا اگر فلان و فلان کار برایم در دین و دنیا و آخرت و اکنون و آینده کارم خیر است آن را به بهترین و کامل‌ترین وجه ممکن برایم میسّر گردان، و اگر برایم در دین و دنیا و آخرت و اکنون و آینده کارم شرّ است، آن را از من بازگردان. پروردگارم مرا به مصلحتم راهنمایی فرما اگر چه نزد من مکروه و ناپسند باشد.»

مصباح المتهجد: جابر از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: حضرت زین العابدین علیه السلام وقتی تصمیم حج یا ... را می گرفت. تا این فرمود: «سپس معوذتین را تلاوت می‌نمود سپس می‌فرمود: پروردگارا» تا این فرموده: «و دنیا و آخرتم» در دو موضع و «أَجَلِّهَا» به جای «أَكْمَلِهَا» ذکر شده و در پایان روایت اینگونه آمده است: «اگر چه نزد من مکروه و ناملایم باشد.»

**[ترجمه]

«21»

الفتح، [فتح الأبواب] عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ شَاذَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ يَعْقُوبَ الْأَصْفَهَانِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْأَصْفَهَانِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدٍ الثَّقَفِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ بْنِ يُونُسَ الْيَمَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْأَصْبَحِيِّ وَ سُلَيْمَانَ بْنِ عُمَرَ الْأَصْبَحِيِّ قَالا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهم السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام: إِنَّهُ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله سِرٌّ قَلَّمَا عُثِرَ عَلَيْهِ وَ كَانَ يَقُولُ وَ أَنَا أَقُولُ لَعْنَةُ اللَّهِ وَ مَلَائِكَتِهِ وَ أَنْبِيَائِهِ وَ رُسُلِهِ وَ صَالِحِي خَلْقِهِ عَلَى مُفْشِي سِرِّ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِلَى غَيْرِ ثِقَةٍ فَاكْتُمُوا سِرَّ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله سَمِعْتُهُ يَقُولُ يَا عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ إِنِّي وَ اللَّهِ مَا أُحَدِّثُكَ إِلَّا عَلَى مَا سَمِعَتْهُ أُذُنَايَ وَ وَعَى قَلْبِي وَ نَظَرَ بَصَرِي إِنْ لَمْ يَكُنْ مِنَ اللَّهِ فَمِنْ رَسُولِهِ يَعْنِي جَبْرَئِيلَ عليه السلام فَإِيَّاكَ يَا عَلِيُّ أَنْ تُضِيعَ سِرِّي فَإِنِّي قَدْ دَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُذِيقَ مَنْ أَضَاعَ سِرِّي هَذَا حَرَّ جَهَنَّمَ

ثُمَّ قَالَ يَا عَلِيُّ إِنْ كَثِيراً مِنَ النَّاسِ وَ إِنْ قَلَّ تَعَبُّدُهُمْ إِذَا عَمِلُوا مَا أَقُولُ كَانُوا فِی أَشَدِّ الْعَنَاءِ وَ أَفْضَلِ الِاجْتِهَادِ وَ لَوْ لَا طُغَاةُ هَذِهِ الْأُمَّهِ لَبَيَّنْتُ هَذَا السِّرِّ وَ

ص: ۲۶۷

۱- ۱. مصباح المتهجد: ۳۷۱.

لَكِنِّی عَلِمْتُ أَنَّ الدِّینَ إِذاً یَضِیعُ فَأَحْبَبْتُ أَنْ لَا یَنْتَهِیَ ذَلِکَ إِلَّا إِلَی ثِقَهٍ إِنِّی لَمَّا أَسْرِیَ بِی إِلَی السَّمَاءِ السَّابِعَهِ فُتِحَ لِی بَصَرِی إِلَی فُرْجَهٍ فِی الْعَرْشِ تَفُورُ کَمَا یَفُورُ الْقِدْرُ فَلَمَّا أَرَدْتُ الِانْصِرَافَ أُقْعِدْتُ عِنْدَ تِلْکَ الْفُرْجَهِ ثُمَّ نُودِیتُ یَا مُحَمَّدُ إِنَّ رَبَّکَ یَقْرَأُ عَلَیْکَ السَّلَامَ وَ یَقُولُ لَکَ إِنَّکَ أَکْرَمُ خَلْقِهِ عَلَیْهِ وَ عِنْدَهُ عِلْمٌ قَدْ زَوَاهُ یَعْنِی خَزَنَهُ عَنْ جَمِیعِ الْأَنْبِیَاءِ وَ جَمِیعِ أُمَمِهِمْ غَیْرَکَ وَ غَیْرَ أُمَّتِکَ لِمَنِ ارْتَضَیْتَ لِلَّهِ مِنْهُمْ أَنْ یَنْشُرَهُ لِمَنْ بَعْدَهُ لِمَنِ ارْتَضَی اللَّهُ مِنْهُمْ أَنَّهُ لَا یُصِیبُهُمْ بَعْدَ مَا یَقُولُونَهُ ذَنْبٌ کَانَ قَبْلَهُ وَ لَا مَخَافَهُ مَا یَأْتِی مِنْ بَعْدِهِ وَ لِذَلِکَ آمُرُکَ بِکِتْمَانِهِ لِئَلَّا یَقُولَ الْعَامِلُونَ حَسْبُنَا هَذَا مِنَ الطَّاعَهِ یَقُولُ عَلِیُّ بْنُ مُوسَی بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الطَّاوُسُ ثُمَّ ذَکَرَ فِی جُمْلَهِ أَسْرَارِ هَذَا الدُّعَاءِ مَا هَذَا لَفْظُهُ یَا مُحَمَّدُ وَ مَنْ هَمَّ بِأَمْرَیْنِ فَأَحَبَّ أَنْ أَخْتَارَ لَهُ أَرْضَاهُمَا لِی فَأُلْزِمَهُ إِیَّاهُ فَلْیَقُلْ حِینَ یُرِیدُ ذَلِکَ- اللَّهُمَّ اخْتَرْ لِی بِعِلْمِکَ وَ وَفِّقْنِی بِعِلْمِکَ لِرِضَاکَ وَ مَحَبَّتِکَ اللَّهُمَّ اخْتَرْ لِی بِقُدْرَتِکَ وَ جَنِّبْنِی بِقُدْرَتِکَ مَقْتَکَ وَ سَخَطَکَ اللَّهُمَّ اخْتَرْ لِی فِیمَا أُرِیدُ مِنْ هَذَیْنِ الْأَمْرَیْنِ وَ تُسَمِّیهِمَا أَسَرَّهُمَا إِلَیَّ وَ أَحَبَّهُمَا إِلَیْکَ وَ أَقْرَبَهُمَا مِنْکَ وَ أَرْضَاهُمَا لَکَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِالْقُدْرَهِ الَّتِی زَوَیْتَ بِهَا عِلْمَ الْأَشْیَاءِ کُلِّهَا عَنْ جَمِیعِ خَلْقِکَ فَإِنَّکَ عَالِمٌ بِهَوَایَ وَ سَرِیرَتِی وَ عَلَانِیَتِی فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ اسْفَعْ بِنَاصِیَتِی إِلَی مَا تَرَاهُ لَکَ رِضًا فِیمَا اسْتَخَرْتُکَ فِیهِ حَتَّی تُلْزِمَنِی مِنْ ذَلِکَ أَمْراً أَرْضَی فِیهِ بِحُکْمِکَ وَ أَتَّکِلُ فِیهِ عَلَی قَضَائِکَ وَ أَکْتَفِی فِیهِ بِقُدْرَتِکَ وَ لَا تَقْلِبْنِی وَ هَوَایَ لِهَوَاکَ مُخَالِفاً وَ لَا بِمَا أُرِیدُ لِمَا تُرِیدُ مُجَانِباً اغْلِبْ بِقُدْرَتِکَ الَّتِی تَقْضِی بِهَا مَا أَحْبَبْتَ عَلَی مَنْ أَحْبَبْتُ بِهَوَاکَ هَوَایَ وَ یَسِّرْنِی لِلْیُسْرَی الَّتِی تَرْضَی بِهَا عَنْ صَاحِبِهَا وَ لَا تَخْذُلْنِی بَعْدَ تَفْوِیضِی إِلَیْکَ أَمْرِی بِرَحْمَتِکَ الَّتِی وَسِعَتْ کُلَّ شَیْ ءٍ اللَّهُمَّ أَوْقِعْ خِیَرَتَکَ فِی قَلْبِی وَ افْتَحْ قَلْبِی لِلُزُومِهَا یَا کَرِیمُ آمِینَ رَبَّ الْعَالَمِینَ- فَإِنَّهُ إِذَا قَالَ ذَلِکَ اخْتَرْتُ لَهُ مَنَافِعَهُ فِی الْعَاجِلِ وَ الْآجِلِ.

**[ترجمه]فتح الابواب: مُحَمَّد بْنِ عَلِيّ بْنِ الْحُسَـيْن بْن عَلِيّ بْن أَبِی طَالِبٍ علیهم السـلام از عَلِیّ بْن الْحُسَـيْن حدیث فرموده که فرمود: حضرت علی علیه السلام فرمود: همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم رازی داشت که به ندرت کسی آن را می... فهمیـد، و ایشان می‌فرمود و من می گویم: لعنت خداوند و فرشـتگان و پیامبران و فرسـتادگان و مخلوقات نیک او بر کسانی که راز رسول خدا صـلی الله علیه و آله و سلم را برای غیر معتمدان إفشا می کنند. پس راز رسول خداوند را پنهان دارید من شنیدم که می‌فرمود: ای علی ابن ابی طـالب سوگنـد به خـدا من با تو سـخن نگفتم مگر آنچه گوش‌هایم شـنیده و قلبم درک کرده و چشـمانم دیده است، اگر از جانب خداوند نبوده از فرسـتاده‌اش یعنی جبرئیل علیه السـلام بوده است. پس بر حذر باش ای علی که راز مرا فاش نکنی زیرا من از خداوندم خواستم سوز و گداز آتش جهنم را به کسی بچشاند که راز مرا فاش کند.

سپس فرمود: ای علی! بیشتر مردم هر چنـد عبادتشان اندک باشد هرگاه به آنچه می گویم عمل کنند، در سـخت‌ترین سـختی و بهترین تلاش هسـتند و اگر سـرکشان این امت نبودند، این راز را آشـکار می‌نمودم اما دریافتم که با این کار دین تباه می‌شود. پس خوشایند دانستم آن راز فقط به افراد مورد اعتماد برسد.

هنگـامی کـه شب معراج مرا به آسـمان هفتم بردنـد، چشـمانم به شـکافی در میـان عرش افتـاد که همچـون دیـگ می‌جوشـید. هنگامی که خواسـتم برگردم، مرا در کنار آن شـکاف نشاندنـد سـپس مرا ندا کردند: ای محمد همانا پروردگارت بر تو سـلام می رسانـد و به تو می گویـد: به راستی که تو بـاکرامت‌ترین مخلوقات نزد اوئی و علمی نزد اوست که از همه پیامبرانش و همه امت‌هایشان به جز تو و امتت نگاه‌داشـته و پنهان کرده است، کسانی از امتت که از آنان برای خداوند راضـی هستی آن علم را پس از خود نزدشـان بازگو کن، کسانی که خداونـد از آنان خشـنود گشـته به گونه‌ای که پس از گفتن آن(راز) هیـچ گناهی پیش از آن و هیچ ترسـی از آنچه پس از آن می‌آید، به آن‌ها نمی‌رسد. و از این جهت تو را امر کردم که آن را پنهان داری تا عمل کنندگان بدان نگویند، این برای ما از هر طاعت و عبادتی کفایت می کند.

علی بن موسـی بن جعفر بن محمـد بن محمـد طـاووس گویـد: سـپس از جمله رازهـای این دعـا را بیان فرمود که به این الفاظ است: ای محمـد و هر کس قصد انجام دو کار را داشـته باشد و دوست داشـته باشد که آن کاری را که در نزد من خوشایندتر است انتخاب کند، او را ملزم می کنم هنگامی که بخواهد آن را انجام دهد بگوید:

«پروردگارا با علم خود برایم انتخاب کن و با علمت مرا به خشـنودی و محبت خود توفیق بـده. پروردگارا با توانائی و قـدرتت برای من (خیر) را برگزین و با قدرتت مرا از خشم و غضبت دور بدار. پروردگارا از این دو کار ــ آن دو کار را نام می‌بری ــ که می‌خواهم انجـام دهم کاری را برایم انتخاب کن که برایم خوشاینـدتر و در نزد تو محبوبتر، و به تو نزدیک‌تر و پسـندیده‌تر است پروردگـارا من بـا قـدرت تو که بـا آن علم همه چیزهـا را از همه مخلوقات پنهان داشتی از تو مسألت دارم، چرا که تو به اراده و نهـان و آشـکار من دانائی. پس بر محمـد و آل محمـد درود بفرست و در آنچه از تو طلب خیر کردم، موی پیشانی مرا بگیر و به طرف چیزی ببر که آن را موجبـات خشـنودیت را در آنچه از درگاه تو اسـتخاره کردم فراهم آورد تا کاری را بر من لازم کنی که در آن کار به حکم تو خشـنود شوم، و به قضاوت تو اعتماد، و به قـدرت تو بسـنده کنم و خواسـته و اراده مرا با اراده خـود مخـالف قرار مـده و آنچه که قصـد انجـامش را دارم بـا آنچه که تو می‌خواهی، دور مگردان. بـا قـدرتت که بـدان قضـاوت می کنی، آنچه را که می‌پسـندی را بر آنچه که من می‌پسـندم، غلبه کن و با خواسـته و اراده خود، بر خواسـته من غلبه

کن و راه آسانی که بدان از صاحبش خشنود می گردی، پیش پای من بگذار و پس از آنکه کارم را به تو واگذار کردم با رحمتت که همه چیز را فرا گرفته است، مرا خوار و ذلیل مگردان. پروردگارا خیر و برکتت را در قلبم قرار بده و قلبم را برای ملزم بودن بدان بگشای ای بخشنده، آمین رب العالمین.» زیرا هرگاه آن دعا را بگوید، سود و منفعتش را در اکنون و آینده برای او انتخاب می کنم.

**[ترجمه]

بیان

و اسفع بناصیتی أی خذها جاذبا و موصلا إلی ما تراه لک رضا قال الجوهری سفعت بناصیتی أی أخذت و منه قوله تعالی لَنسْفَعاً بِالنَّاصِیَهِ بقدرتک أی بقوتک أو بتقدیرک بهواک هوای قال الکفعمی أی بإرادتک إرادتی و المعنی طلب رضاه به (۱)

و أقول هذا الدعاء من أدعیه السر و أورده الکفعمی و غیره و سیأتی فی کتاب الدعاء بسندها إن شاء الله تعالی (۲).

**[ترجمه]«اسفع بناصیتی» یعنی پیشانی مرا بگیر و به سمت چیزی ببر و برسان که آن را مایه خشنودی و رضایت خود می... بینی. جوهری گوید: «سفعت بناصیتی» یعنی پیشانی مرا گرفتی.از همین کلمه است سخن خداوند که می‌فرماید: «لَنَسْفَعاً بِالنَّاصِیَهِ».

«بقدرتک» یعنی با نیروی خود یا با تقدیر خود. «بهواک هوای» کفعمی گوید: یعنی با اراده خود بر اراده من غلبه کن. و معنای آن طلب رضایت بدان است. و می گویم: این دعا از جمله دعاهای راز است و کفعمی و دیگران آن را ذکر کرده اند و انشاء الله تعالی در کتاب دعا با سندش آن را می‌آوریم.

**[ترجمه]

«۲۲»

الفتح، [فتح الأبواب] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ نَمَا وَ الشَّیْخِ أَسْعَدَ بْنِ عَبْدِ الْقَاهِرِ بِإِسْنَادِهِمَا إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ الطُّوسِیِّ عَنِ التَّلَّعُکْبَرِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی الْعَلَوِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُظَفَّرِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شَلَقَانَ الْمِصْرِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ الْأَعْلَمِ عَنْ عُمَیْرِ بْنِ الْمُتَوَکِّلِ بْنِ هَارُونَ الْبَلْخِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ یَحْیَی بْنِ زَیْدٍ وَ عَنْ مَوْلَانَا جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ علیهما السلام فِیمَا رَوَیَاهُ مِنْ أَدْعِیَهِ الصَّحِیفَهِ عَنْ زَیْنِ الْعَابِدِینَ علیه السلام مِنْ نُسْخَهٍ تَارِیخُ کِتَابَتِهَا سَنَهُ خَمْسَ عَشْرَهَ وَ أَرْبَعِ مِائَهٍ قَالَ وَ کَانَ مِنْ دُعَائِهِ علیه السلام فِی الِاسْتِخَارَهِ: اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِیرُکَ بِعِلْمِکَ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اقْضِ لِی بِالْخِیَرَهِ وَ أَلْهِمْنَا مَعْرِفَهَ الِاخْتِیَارِ وَ اجْعَلْ لَنَا ذَرِیعَهً إِلَی الرِّضَا بِمَا قَضَیْتَ وَ التَّسْلِیمِ لِمَا حَکَمْتَ وَ أَزِحْ عَنَّا رَیْبَ أَهْلِ الِارْتِیَابِ وَ أَیِّدْنَا بِیَقِینِ الْمُخْلَصِینَ وَ لَا تَسُمْنَا عَجْزَ الْمَعْرِفَهِ عَمَّا تَخَیَّرْتَ فَنَغْمِطَ قَدْرَکَ وَ نَکْرَهَ مَوَاضِعَ قَضَائِکَ وَ نَجْنَحَ إِلَی الَّتِی هِیَ أَبْعَدُ مِنْ حُسْنِ الْعَاقِبَهِ وَ أَقْرَبُ مِنْ ضِدِّ الْعَافِیَهِ حَبِّبْ إِلَیْنَا مَا نَکْرَهُ مِنْ قَضَائِکَ وَ سَهِّلْ عَلَیْنَا مَا تستصعب [نَسْتَصْعِبُ] مِنْ حُکْمِکَ وَ أَلْهِمْنَا الِانْقِیَادَ لِمَا أَوْرَدْتَ عَلَیْنَا مِنْ مَشِیَّتِکَ فَلَا نَکْرَهُ مَا أَحْبَبْتَ وَ لَا نَتَخَیَّرُ مَا کَرِهْتَ وَ اخْتِمْ لَنَا بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ وَ أَحْمَدُ عَاقِبَهً وَ أَکْرَمُ مَصِیراً إِنَّکَ تُفِیدُ الْکَرِیمَهَ وَ تُعْطِی الْحَسَنَهَ

وَ تَفْعَلُ مَا تُرِيدُ.

**[ترجمه]فتح الابواب: از جمله دعاهای صحیفه از حضرت زین العابدین علیه السلام از نسخه ای که تاریخ کتابت آن سال چهارصد و پانزده است گفت از جمله دعاهای حضرت در استخاره این است

«بار خدایا من به دانائیت از تو خیر و نیکی درخواست می‌نمایم، پس بر محمّد و آل او درود فرست، و خیر و نیکی را برایم مقدّر فرما، و شناسائی اختیار و برگزیدن را به ما الهام نما و آن را وسیله خوشنودی به آنچه برای ما مقدّر کرده ای و وسیله سر فرود آوردن به آنچه حکم نموده ای قرار ده، و نگرانی شکّ و دو دلی را از ما دور کن، و ما را به یقین و باور اخلاص... دارندگان تأیید و کمک فرما و ما را به ناتوانی شناسائی آنچه اختیار کرده ای گرفتار مفرما که تقدیر تو را سبک شماریم، و جای رضا و خوشنودیت را ناپسندیده بدانیم، و به راهی که از نیکی انجام و پایان کار دورتر و به خلاف عافیت و رهائی یافتن (از بدی) نزدیکتر است برگردیم. آنچه را از تقدیر تو که نمی پسندیم پیش ما محبوب گردان، و آنچه را از قضای تو که دشوار می‌داریم بر ما آسان فرما و فرمانبری برای مشیّت و خواسته ات را که بر ما وارد نموده ای به ما الهام گردان تا آنچه را دوست داری (خواسته ای) ناپسند نشماریم، و آنچه را ناپسند داری برنگزینیم و کار ما را به راهی که پایانش پسندیده تر و مرجع و بازگشتش گرامی‌تر است به پایان رسان، زیرا تو چیز نیکو عطا می کنی، و نعمت بزرگ می‌بخشی، و آنچه می‌خواهی به جا می‌آوری.»

**[ترجمه]

بیان

هذا الدعاء من أدعیه الصحیفه الشریفه و إنما أوردته هنا للاختلاف بینه و بین النسخه المشهوره سندا و متنا و الإزاحه الإبعاد أی أبعد عنا شک الذین

ص: ۲۶۹

۱- ۱. مصباح الکفعمیّ: ۳۹۶ فی الهامش.

۲- ۲. راجع ج ۹۵ ص ۳۱۳.

یشکون و یرتابون فی حسن ما یقضی الله علی عباده و حکمته و لا تسمنا بضم السین أی لا تورد علینا و فی بعض النسخ بالکسر قال الکفعمی رحمه الله (۱) أی لا تجعله سمه و علامه لنا و الأولی أن یقال أنه برفع السین أی لا تولنا أی تجعلنا ضعفاء المعرفه و منه قوله تعالی یَسُومُونَکُمْ سُوءَ الْعَذابِ أی یولونکم فنغمط قدرک أی نحتقره ما نستصعب أی نعده صعبا و قال الکفعمی الکریمه کل شی ء یکرم و کرائم المال خیارها و الجسیمه العظیمه و جسم الشی ء أی عظم.

**[ترجمه]این دعا از دعاهای صحیفه شریفه است و من در اینجا آن را به خاطر اختلافی که با نسخه مشهور از لحاظ سند و متن دارد، ذکر کردم.

«الازاحه» یعنی دور کردن، یعنی شک و تردید کسانی را که در قضاوت و حکم نیکوی خداوند بر خلقش شک و تردید دارند را از ما دور کن. «لا تسمنا» با ضمه سین یعنی بر ما وارد نکن. و در برخی نسخه‌ها با کسره سین ذکر شده است. کفعمی رحمه الله گوید: یعنی آن را نشانه و علامتی برای ما قرار مده، و بهتر و شایسته‌تر این است که گفته شود با رفع سین است یعنی «لا تولّنا» یعنی ما را از کسانی که معرفت و شناخت ضعیفی دارند قرار مده. و از همین کلمه سخن خداوند است که فرموده: «» {که بر شما عذاب سخت روا می داشتند} یعنی «یولونکم». «فنغمط قدرک» یعنی سبک شماریم. «ما نستصعب» یعنی آن را سخت و دشوار بدانیم. کفعمی گوید: «الکریمه» هر چیزی است که گرامی داشته شود و «کرائم المال» بهترین مال و اموال است. و «الجسیمه» یعنی بزرگ. و «جسم الشیء» یعنی بزرگ شد.

**[ترجمه]

«۲۳»

الفتح، [فتح الأبواب] ذَکَرَ الشَّیْخُ الْفَاضِلُ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ فِی کِتَابٍ لَهُ فِی الْعَمَلِ مَا هَذَا لَفْظُهُ: دُعَاءُ الِاسْتِخَارَهِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام تَقُولُهُ بَعْدَ فَرَاغِکَ مِنْ صَلَاهِ الِاسْتِخَارَهِ تَقُولُ- اللَّهُمَّ إِنَّکَ خَلَقْتَ أَقْوَاماً یَلْجَئُونَ إِلَی مَطَالِعِ النُّجُوم لِأَوْقَاتِ حَرَکَاتِهِمْ وَ سُکُونِهِمْ وَ تَصَرُّفِهِمْ وَ عَقْدِهِمْ وَ حَلِّهِمْ وَ خَلَقْتَنِی أَبْرَأُ إِلَیْکَ مِنَ اللَّجَإِ إِلَیْهَا وَ مِنْ طَلَبِ الِاخْتِیَارَاتِ بِهَا وَ أَتَیَقَّنُ أَنَّکَ لَمْ تُطْلِعْ أَحَداً عَلَی غَیْبِکَ فِی مَوَاقِعِهَا وَ لَمْ تُسَهِّلْ لَهُ السَّبِیلَ إِلَی تَحْصِیلِ أَفَاعِیلِهَا وَ أَنَّکَ قَادِرٌ عَلَی نَقْلِهَا فِی مَدَارَاتِهَا فِی مَسِیرِهَا عَنِ السُّعُودِ

الْعَامَّهِ وَ الْخَاصَّهِ إِلَی النُّحُوسِ وَ مِنَ النُّحُوسِ الشَّامِلَهِ وَ الْمُفْرَدَهِ إِلَی السُّعُودِ لِأَنَّکَ تَمْحُو مَا تَشَاءُ وَ تُثْبِتُ وَ عِنْدَکَ أُمُّ الْکِتَابِ وَ لِأَنَّهَا خَلْقٌ مِنْ خَلْقِکَ وَ صَنْعَهٌ مِنْ صَنِیعِکَ وَ مَا أَسْعَدْتَ مَنِ اعْتَمَدَ عَلَی مَخْلُوقٍ مِثْلِهِ وَ اسْتَمَدَّ الِاخْتِیَارَ لِنَفْسِهِ وَ هُمْ أُولَئِکَ وَ لَا أَشْقَیْتَ مَنِ اعْتَمَدَ عَلَی الْخَالِقِ الَّذِی أَنْتَ هُوَ- لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَکَ لَا شَرِیکَ لَکَ وَ أَسْأَلُکَ (۲)

بِمَا تَمْلِکُهُ وَ تَقْدِرُ عَلَیْهِ وَ أَنْتَ بِهِ مَلِیٌّ وَ عَنْهُ غَنِیٌّ وَ إِلَیْهِ غَیْرُ مُحْتَاجٍ وَ بِهِ غَیْرُ مُکْتَرِثٍ مِنَ الْخِیَرَهِ الْجَامِعَهِ لِلسَّلَامَهِ وَ الْعَافِیَهِ وَ الْغَنِیمَهِ لِعَبْدِکَ مِنْ حَدَثِ الدُّنْیَا الَّتِی إِلَیْکَ فِیهَا ضَرُورَتُهُ لِمَعَاشِهِ وَ مِنْ خَیْرَاتِ الْآخِرَهِ الَّتِی عَلَیْکَ فِیهَا مُعَوَّلُهُ وَ أَنَا هُوَ عَبْدُکَ اللَّهُمَّ فَتَوَلَّ یَا مَوْلَایَ اخْتِیَارَ خَیْرِ الْأَوْقَاتِ لِحَرَکَتِی وَ سُکُونِی وَ نَقْضِی وَ إِبْرَامِی

۱- ۱. مصباح الكفعمىّ: ۳۹۵ فى الهامش.

۲- ۲. سألك ظ كما سيأتى من المؤلّف قدّس سرّه.

وَ سَيْرِي وَ حُلُولِي وَ عَقْدِي وَ حَلِّي وَ اشْدُدْ بِتَوْفِيقِكَ عَزْمِي وَ سَدِّدْ فِيهِ رَأْيِي وَ اقْذِفْهُ فِي فُؤَادِي حَتَّى لَا يَتَأَخَّرَ وَ لَا يَتَقَدَّمَ وَقْتُهُ عَنِّي وَ أَبْرِمْ مِنْ قُدْرَتِكَ كُلَّ نَحْسٍ يَعْرِضُ بِحَاجِزٍ حَتْمٍ مِنْ قَضَائِكَ يَحُولُ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ وَ يُبَاعِدُهُ مِنِّي وَ يُبَاعِدُنِي مِنْهُ فِي دِينِي وَ نَفْسِي وَ مَالِي وَ وُلْدِي وَ إِخْوَانِي وَ أَعِذْنِي بِهِ مِنَ الْأَوْلَادِ وَ الْأَمْوَالِ وَ الْبَهَائِمِ وَ الْأَعْرَاضِ وَ مَا أَحْضُرُهُ وَ مَا أَغِيبُ عَنْهُ وَ مَا أَسْتَصْحِبُهُ وَ مَا أُخَلِّفُهُ: وَ حَصِّنِّي مِنْ كُلِّ ذَلِكَ بِعِيَاذِكَ مِنَ الْآفَاتِ وَ الْعَاهَاتِ وَ الْبَلِيَّاتِ وَ مِنَ التَّغْيِيرِ وَ التَّبْدِيلِ وَ النَّقِمَاتِ وَ الْمَثُلَاتِ وَ مِنْ كَلِمَتِكَ الْحَالِقَهِ وَ مِنْ جَمِيعِ الْمَخْلُوقَاتِ وَ مِنْ سُوءِ الْقَضَاءِ وَ مِنْ دَرَكِ الشَّقَاءِ وَ مِنْ شَمَاتَهِ الْأَعْدَاءِ وَ مِنَ الْخَطَايَا وَ الزَّلَلِ فِي قَوْلِي وَ فِعْلِي وَ مَلِّكْنِي الصَّوَابَ فِيهِمَا بِلَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ بِلَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْحَلِيمِ الْكَرِيمِ بِلَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَظِيمِ بِلَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ حِرْزِي وَ عَسْكَرِي بِلَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ سُلْطَانِي وَ مَقْدُرَتِي بِلَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ عِزِّي وَ مَنَعَتِي اللَّهُمَّ أَنْتَ الْعَالِمُ بِجَوَائِلِ فِكْرِي وَ جَوَائِسِ صَدْرِي وَ مَا يَتَرَجَّحُ فِي الْإِقْدَامِ عَلَيْهِ وَ الْإِحْجَامِ عَنْهُ مَكْنُونُ ضَمِيرِي وَ سِرِّي وَ أَنَا فِيهِ بَيْنَ حَالَيْنِ خَيْرٍ أَرْجُوهُ وَ شَرٍّ أَتَّقِيهِ وَ سَهْوٍ يُحِيطُ بِي وَ دِينٍ أَحُوطُهُ فَإِنْ أَصَابَنِي الْخِيَرَهُ الَّتِي أَنْتَ خَالِقُهَا لِتَهَبَهَا لِي لَا حَاجَهَ بِكَ إِلَيْهَا بَلْ بِجُودٍ مِنْكَ عَلَيَّ بِهَا غَنِمْتُ وَ سَلِمْتُ وَ إِنْ أَخْطَأَتْنِي حَسَرْتُ وَ عَطِبْتُ اللَّهُمَّ فَأَرْشِدْنِي مِنْهُ إِلَى مَرْضَاتِكَ وَ طَاعَتِكَ وَ أَسْعِدْنِي فِيهِ بِتَوْفِيقِكَ وَ عِصْمَتِكَ وَ اقْضِ بِالْخَيْرِ وَ الْعَافِيَهِ وَ السَّلَامَهِ التَّامَّاتِ الشَّامِلَهِ الدَّائِمَهِ فِيهِ حَتْمُ أَقْضِيَتِكَ وَ نَافِذُ عَزْمِكَ وَ مَشِيَّتِكَ وَ إِنَّنِي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِنَ الْعِلْمِ بِالْأَوْفَقِ مِنْ مَبَادِيهِ وَ عَوَاقِبِهِ وَ فَوَاتِحِهِ وَ مَسَالِمِهِ وَ مَعَاطِبِهِ وَ مِنَ الْقُدْرَهِ عَلَيْهِ وَ أُقِرُّ أَنَّهُ لَا عَالِمَ وَ لَا قَادِرَ عَلَى سَدَادِهِ سِوَاكَ فَأَنَا أَسْتَهْدِيكَ وَ أَسْتَعِينُكَ وَ أَسْتَقْضِيكَ وَ أَسْتَكْفِيكَ وَ أَدْعُوكَ وَ أَرْجُوكَ وَ مَا تَاهَ مَنِ اسْتَهْدَاكَ وَ لَا ضَلَّ مَنِ اسْتَفْتَاكَ وَ لَا دُهِيَ مَنِ اسْتَكْفَاكَ وَ لَا حَالَ مَنْ دَعَاكَ وَ لَا

أَخْفِقَ مَنْ رَجَاكَ فَكَنْ لِی عِنْدَ أَحْسَنِ ظُنُونِی وَ آمَالِی فِیكَ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ إِنَّكَ عَلی كُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ وَ اسْتَنْهَضْتُ لِمُهِمِّی هَذَا وَ لِكُلِّ مُهِمٍّ أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِیعِ الْعَلِیمِ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیمِ- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ- وَ تَقْرَأُ وَ تَقُولُ- الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ- مالِكِ یَوْمِ الدِّینِ إِیَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِیَّاكَ نَسْتَعِینُ- اهْدِنَا الصِّراطَ الْمُسْتَقِیمَ- صِراطَ الَّذِینَ أَنْعَمْتَ عَلَیْهِمْ غَیْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَیْهِمْ وَ لَا الضَّالِّینَ- قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ النَّاسِ- إِلهِ النَّاسِ مِنْ شَرِّ الْوَسْواسِ الْخَنَّاسِ- الَّذِی یُوَسْوِسُ فِی صُدُورِ النَّاسِ

مِنَ الْجِنَّهِ وَ النَّاسِ- قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ مِنْ شَرِّ ما خَلَقَ- وَ مِنْ شَرِّ غاسِقٍ إِذا وَقَبَ- وَ مِنْ شَرِّ النَّفَّاثاتِ فِی الْعُقَدِ- وَ مِنْ شَرِّ حاسِدٍ إِذا حَسَدَ- قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ- لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ وَ تَقْرَأُ سُورَهَ تبارَكَ الَّذِی بِیَدِهِ الْمُلْكُ إِلَی آخِرِهَا ثُمَّ قُلْ وَ إِذا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنا بَیْنَكَ وَ بَیْنَ الَّذِینَ لا یُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَهِ حِجاباً مَسْتُوراً وَ جَعَلْنا عَلی قُلُوبِهِمْ أَكِنَّهً أَنْ یَفْقَهُوهُ وَ فِی آذانِهِمْ وَقْراً وَ إِذا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِی الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلی أَدْبارِهِمْ نُفُوراً- أُولئِكَ هُمُ الْغافِلُونَ- أَ فَرَأَیْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلهَهُ هَواهُ وَ أَضَلَّهُ اللَّهُ عَلی عِلْمٍ وَ خَتَمَ عَلی سَمْعِهِ وَ قَلْبِهِ وَ جَعَلَ عَلی بَصَرِهِ غِشاوَهً فَمَنْ یَهْدِیهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَ فَلا تَذَكَّرُونَ- وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآیاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْها وَ نَسِیَ ما قَدَّمَتْ یَداهُ إِنَّا جَعَلْنا عَلی قُلُوبِهِمْ أَكِنَّهً أَنْ یَفْقَهُوهُ وَ فِی آذانِهِمْ وَقْراً وَ إِنْ تَدْعُهُمْ إِلَی الْهُدی فَلَنْ یَهْتَدُوا إِذاً أَبَداً- الَّذِینَ قالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزادَهُمْ إِیماناً وَ قالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِیلُ- فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَهٍ مِنَ اللَّهِ وَ فَضْلٍ لَمْ یَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَ اتَّبَعُوا رِضْوانَ اللَّهِ وَ اللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِیمٍ- فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِیقاً فِی الْبَحْرِ یَبَساً- لا تَخافُ دَرَكاً وَ لا تَخْشی- لا تَخافا إِنَّنِی مَعَكُما أَسْمَعُ وَ أَری وَ اسْتَنْهَضْتُ لِمُهِمِّی هَذَا وَ لِكُلِّ مُهِمٍّ أَسْمَاءَ اللَّهِ الْعِظَامَ وَ كَلِمَاتِهِ التَّوَامَّ وَ فَوَاتِحَ سُوَرِ الْقُرْآنِ وَ خَوَاتِیمَهَا وَ مُحْكَمَاتِهَا وَ قَوَارِعَهَا وَ كُلَّ عُوذَهٍ تَعَوَّذَ بِهَا نَبِیٌّ

أَوْ صِدِّيقٌ حم شَاهَتِ الْوُجُوهُ وُجُوهُ أَعْدَائِي فَهُمْ لا يُبْصِرُونَ وَ حَسْبِيَ اللَّهُ ثِقَةً وَ عُدَّةً وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ- وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ وَ صَلَوَاتُهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ رَسُولِهِ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ.

**[ترجمه]فتح الابواب: محمد بن علی بن محمد در کتابی که درباره «أعمال» دارد گوید: دعای استخاره از امام صادق علیه السلام، پس از نماز استخاره آن را می‌خوانی و می گویی: «خدایا، تو اقوامی آفریدی که به بخت و اقبال ستارگان در وقت حرکت و سکونشان و تصرف و بسته شدن و گشوده شدنشان پناه می برند و مرا به گونه ای آفریدی که از پناه بردن به بخت و اقبال ستارگان و طلب خیرخواهی از آنان بیزاری جویم و تنها به تو پناه ببرم و یقین کنم که تو از موقعیت ستارگان احدی را بر غیب خود آگاه نکردی و راه دستیابی به کارهای ستارگان را برای کسی هموار نکردی و تو می توانی ستارگان را در مدارهایشان از حالت سعدِ عام و خاص به حالت نحس منتقل کنی و از حالت نحس زیان آور عام به موقعیت سعد منتقل نمایی؛ زیرا قطعاً تو آنچه بخواهی محو و اثبات می کنی و اُم الکتاب نزد توست. زیرا که آن‌ها مخلوقی از مخلوقات تو و آفریده از آفریده‌های تو هستند. کسی را که به آفریده ای همانند خود اعتماد کرد و در رسیدن به خیر تنها به خویش تکیه نمود، خوشبخت نکردی و آن همانهایند و کسی را که بر آفریننده ای همچون تو تکیه نمود، بدبخت ننمودی. معبودی جز تو نیست، یکتایی و شریکی برایت نیست. از تو می‌خواهم به آنچه مالکش هستی و بر آن تقدیر می کنی و تو از آن سرشاری و از آن بی‌نیازی و بدان احتیاجی نداری و نسبت به آن در مشقت و اهتمام نیستی، به بنده‌ات آن خیر و خوبی را بدهی که جامع سلامت و عافیت و غنیمت است؛ آن هم در رویدادهای دنیا که به خاطر زندگی‌اش ناگزیر است سوی تو بیاید، و نیز در خیرات آخرت را که تکیه‌گاهش در آن به توست، و من همان بنده‌ات هستم.

پروردگارا ای سرورم انتخاب بهترین اوقات را برای حرکت و سکونم، و شکستن و بستنم، و راه رفتن و فرود آمدنم، و بسته شدن و گشوده شدنم بر عهده بگیر و با توفیقت تصمیمم را قوی بگردان و دیدگاه و نظرم را استوار و محکم بگردان و آن را در دلم بینداز تا زمانش از من جلو و عقب نیفتد و از قدرت خود با مانعی حتمی از قضا و قدر خود، هر نحسی را که عارض می‌شود برطرف نما به نحوی که بین من و آن (نحس) مانعی ایجاد شود که در دین و جان و مال و فرزندان و برادرانم، آن را از من و مرا از آن دور کند، و بدان مرا از مصیبت فرزندان و اموال و چهاپایان و کالا و غنیمت‌ها و آنچه شاهد آن هستم و آنچه از من پنهان مانده و آنچه همراهش هستم و آنچه به جای می گذارم، پناهم بده.

و با پناه دادانت از همه آفت‌ها و مصیبت‌ها، و از تغییر و دگرگونی و کیفر و شکنجه‌ها و حوادث تلخ، و از کلمه ریشه کن کننده تو، و از همه مخلوقات، و از قضای بد، و از پیامد بدبختی و شماتت و خوشحالی دشمنان، و از اشتباه‌ها و لغزش‌ها در گفتار و کردارم مرا مصون بدار و در قول و عمل راه درست را به من عطا کن. دِژ و لشگرم با لا حول و لا قوهْ الا بالله العلی العظیم، و لا حول و لا قوهْ الا بالله الحلیم الکریم، و لا حول و لا قوهْ الا بالله العزیز العظیم، و لا حول و لا قوهْ الا بالله است، و سلطنت و قدرتم با لا حول و لا قوهْ الا بالله است، و عزّت و نیرومندیم با لا حول و لا قوهْ الا بالله است .

پروردگارا تو بر آنچه به فکر من می‌رسد و به وسوسه‌ها و خیال‌های دلم، و آنچه دل و مکنون درونم برای انجام دادن و خودداری از انجامش در نوسان و تردید است، دانائی. و من در آن بین دو حالت هستم، خیر و خوبی‌ای که بدان امید دارم و شرّ و بدی‌ای که از آن پرهیز و هراس دارم، و اشتباهی که مرا احاطه کند و دینی که در آن احتیاط می کنم. پس اگر خیر به

من برسد، خیری که تو آن را آفریدی تا به من ببخشایی، تو بدان نیازی نداری بلکه با جود و بخشش تو بر من، نصیبم شده است، که بدان غنیمت و سلامتی گرفتم. و اگر از من درگذری، افسوس می‌خورم و نابود می‌شوم.

پروردگارا پس مرا در آن به رضایت و بندگی خود رهنمود کن و با توفیق و عصمتت مرا در آن سعادتمند کن و خیر و تندرستی و سلامتی کامل و شامل و همیشگی مقدر فرما که در آن حتمی بودن قضاها، و اجرا شدن تصمیم و اراده تو برای من باشد. و من پناه می برم به تو از دانش به موافقت با (مقادیر و قضا و قدر) از آغاز و پایان و ابتدا و سلامتی و هلاکت آن، و از توانایی انجام آن و اقرار دارم که هیچ دانا و توانایی جز تو نمی‌تواند آن را درست انجام دهد. پس من از تو هدایت می‌طلبم و از تو یاری می‌جویم و تو را قاضی قرار می‌دهم و از تو می‌خواهم مرا کفایت نمایی و تو را می‌خوانم و به تو امید دارم. کسی که از تو هدایت و راهنمایی بطلبد، سرگردان نمی‌شود و کسی که از تو درخواست فتوی کند، گمراه نمی‌شود و کسی که از تو بخواهد کفایتش کنی، به مصیبت دچار نمی‌شود و کسی که تو را بخواند، وضعیتش به ناامیدی تغییر نمی‌یابد، و کسی که به تو امید داشته باشد، شکست‌خورده و ناامید نمی‌شود. پس بهترین گمان و آرزویم نسبت به خودت باش ای صاحب شکوه و بخشندگی تو بر هر چیزی توانایی.

برای این کار مهم و برای همه کارهای مهمّم، پناه می‌برم به خداوند شنوای دانا از شیطان رانده شده به نام خداوند بخشاینده بخشایشگر، و می‌خوانی و می‌گویی) سوره حمد) ستایش خدا را که پروردگار جهانیان، [خداوند] رحمتگر مهربان، مالک [و پادشاه] روز جزا [است]. تو را می پرستیم تنها و بس، بجز تو نجوییم یاری ز کس. به راه راست ما را راهبر باش، راه آنهایی که برخوردارشان کرده ای، همانان که نه درخور خشم اند و نه گم‌گشتگان.

بگو:(سوره ناس) «پناه می برم به پروردگار مردم، پادشاه مردم، معبودِ مردم، از شرّ وسوسه گر نهانی آن کس که در سینه های مردم وسوسه می کند، چه از جنّ و [چه از] انس. بگو: (سوره فلق) «پناه می برم به پروردگار سپیده دم، (از شرّ آنچه آفریده، و از شرّ تاریکی چون فراگیرد، و از شرّ دمندگان افسون در گره ها، و از شرّ [هر] حسود، آن گاه که حَسَد ورزد.» بگو: (سوره توحید)«او خدایی است یکتا، خدای صمد. نه کس را زاده، نه زاییده از کَس، و او را هیچ همتایی نباشد.»

و سوره تبارک الذی بیده الملک را تا پایان آن می‌خوانی سپس بگو: و چون قرآن بخوانی، میان تو و کسانی که به آخرت ایمان ندارند پرده ای پوشیده قرار می دهیم، و بر دلهایشان پوششها می نهیم تا آن را نفهمند و در گوشهایشان سنگینی [قرار می دهیم] و چون در قرآن پروردگار خود را به یگانگی یاد کنی با نفرت پشت می کنند. آنان همان غافل ماندگانند. پس آیا دیدی کسی را که هوس خویش را معبود خود قرار داده و خدا او را دانسته گمراه گردانیده و بر گوش او و دلش مُهر زده و بر دیده اش پرده نهاده است؟ آیا پس از خدا چه کسی او را هدایت خواهد کرد؟ آیا پند نمی گیرید؟ و کیست ستمکارتر از آن کس که به آیات پروردگارش پند داده شده، و از آن روی برتافته، و دستاورد پیشینه خود را فراموش کرده است؟ ما بر دلهای آنان پوششهایی قرار دادیم تا آن را درنیابند و در گوشهایشان سنگینی [نهادیم]. و اگر آنها را به سوی هدایت فراخوانی باز هرگز به راه نخواهند آمد. همان کسانی که [برخی از] مردم به ایشان گفتند: «مردمان برای [جنگ با] شما گرد آمده اند پس، از آن بترسید.» و [لی این سخن] بر ایمانشان افزود و گفتند: «خدا ما را بس است و نیکو حمایتگری است.» پس با نعمت و بخششی از جانب خدا، [از میدان نبرد] بازگشتند، در حالی که هیچ آسیبی به آنان نرسیده بود، و هم چنان خشنودی خدا را

پیروی کردند، و خداوند دارای بخششی عظیم است. راهی خشک در دریا برای آنان باز کن که نه از فرارسیدن [دشمن] بترسی و نه [از غرق شدن] بیمناک باشی .

و برای این کار مهم و همه کارهای مهمّم، نام‌های بزرگ خداوند، و آغاز و پایان و آیه‌های محکم و کوبنده سوره‌های قرآن، و هر تعویذی که پیامبری یا صدّیقی بدان پناه برده را برانگیختم. حم چهره‌های دشمنانم زشت شد پس نمی‌توانند ببینند. و خداوند برای تکیه و تعداد مرا کافی است و چه نیکو حمایتگری است. و حمد و سپاس مخصوص خداوند است و درود و صلوات او بر سرورمان محمد فرستاده‌اش و بر خاندان پاکش باد.

**[ترجمه]

بیان

فی مواقعها الضمیر فیه و فیما بعده راجع إلی النجوم أی لم تطلع أحدا علی ما هو مغیب من حواس الخلق من أحوالها المتعلقه بها فی مواقعها و منازلها و أوضاعها إلی تحصیل أفاعیلها أی إلی أن یحصل فعلا من أفعالها بالنسبه إلیه و هذا لا یدل علی أن لها تأثیرا إذ یمکن أن یکون النفی باعتبار عدم قدرتها و تأثیرها لکن یدل ما بعده علی أنه جعل الله فیها سعاده و نحوسه لکنهما تتبدلان بالدعاء و الصدقات و الحسنات و السیئات و بالتوکل علی مالک الشرور و الخیرات و قد مر الکلام فیه فی کتاب السماء و العالم.

و السعود العامه ما یعم جمیع الناس و الخاصه ما یخص شخصا أو صنفا و کذا النحوس الشامله و المفرده هما المراد بها و قال الجوهری ملأ الرجل صار ملیا أی ثقه فهو غنی ملی بین الملاءه و الملاءه و قال الجزری الملأ بالهمز الثقه الغنی و قد ملئ فهو ملی بین الملاءه و الملاءه بالمد و قد أولع الناس فیه بترک الهمز و تشدید الیاء انتهی و فی أکثر نسخ الدعاء و فی سائر المواضع بالتشدید و یقال ما أکترث به أی ما أبالی فیه بما تملکه الباء صله للسؤال أی ما تملکه کقوله تعالی سَأَلَ سائِلٌ بِعَذابٍ أو الباء للسببیه و قوله من الخیره هو المسئول أی شیئا من الخیره و الظاهر سألک لا أسألک کما فی النسخ و لا یخفی بعد التأمل ظهوره و قوله من حدث متعلق بالسلامه و العافیه و یمکن تعلقه بالغنیمه أیضا بتضمین فقوله علیه السلام من خیرات معطوف علی قوله من الخیره و یحتمل تعلق من الحدث بالغنیمه فقط و المراد به الخیرات و إنما عبر کذلک لأنها فی جنب خیرات الآخره کأنها لیست بخیرات و لا یبعد أن یکون تصحیف من خیرات و علی هذا قوله من خیرات الآخره معطوف علی قوله من خیرات الدنیا.

ص: ۲۷۳

کل نحس أی دفعه بحاجز متعلق بأبرم و لا یبعد أن یکون و ادرأ أو یکون بالثاء المثلثه و الراء المهمله بمعنی القطع و أعذنی به أی بالحاجز أو بحتم القضاء من الأولاد أی من بلیه الأولاد أو من بمعنی فی کما قیل فی قوله تعالی ما ذا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ (۱) و قوله سبحانه إِذا نُودِیَ لِلصَّلاهِ مِنْ یَوْمِ الْجُمُعَهِ(۲) أو للتعلیل و الأعراض جمع عرض بالتحریک و هو الحال و المتاع و الغنیمه.

و من کلمتک الحالقه أی حکمک بالعقوبه المستأصله قال فی النهایه فیه دب إلیکم داء الأمم البغضاء و هی الحالقه الخصله التی من شأنها أن تحلق أی تهلک و تستأصل الدین کما یستأصل الموسی الشعر انتهی و ملکنی الصواب فیهما أی فی قولی و فعلی بجوائل فکری أی أفکاری الجائله المتردده فی ضمیری و جوائس صدری أی ما یتخلل فی صدری من الوساوس و الخیالات أو ما یتردد من ظنون صدری فی المخلوقات قال الجوهری الجوس مصدر قولک جاسوا خلال الدیار أی تخللوها فطلبوا ما فیها کما یجوس الرجل الأخبار أی یطلبها و کذلک الاجتیاس و الجوسان بالتحریک الطوفان باللیل.

و الإحجام الکف أنت خالقها أی مقدرها لتهبها عله للخلق و إن أخطأتنی أی تجاوزت عنی و لم تصبنی فأرشدنی منه الضمیر راجع إلی الأمر الذی أراد الخیره فیه بقرینه المقام أو إلی الخیره بتأویل مع أنه مصدر و الأول أظهر حتم أقضیتک مفعول اقض أو قائم مقام المصدر أی قضاء حتما.

و إننی أبرأ إلیک أی أعترف بأنی جاهل بما هو أوفق لی و أصلح لحالی و ما تاه أی ما تحیر و ما دهی علی المجهول أی لم تصبه دواهی الدهر و لا حال أی لا یتغیر عن النعمه أو لا یتغیر لونه خیبه و فی بعض النسخ خاب و هو أصوب.

ص: ۲۷۴

۱- ۱. فاطر: ۴۰.

۲- ۲. الجمعه: ۱۰.

و فی الصحاح أخفق الرجل إذا غزا و لم یغنم و الصائد إذا رجع و لم یصطد و طلب حاجه فأخفق و قال استنهضته لأمر کذا إذا أمرته بالنهوض له انتهی و أقول هنا کنایه عن الاستعانه و التوسل بالسور الکریمه و الأسماء العظیمه و الآیات الجسیمه مستورا أی ذا ستر أو مستورا عن الحس أو بحجاب آخر.

أَکِنَّهً أی أغطیه واحدها کنان و هو الغطاء أَنْ یَفْقَهُوهُ کراهه أن یفقهوه و قوارعها أی التی تقرع القلوب بالفزع أو تقرع الشیاطین و الکفره و الظلمه و تدفعهم و تهلکهم و العوذه بالضم التعویذ شاهت الوجوه أی قبحت وجوه أعدائی بیان للوجوه.

**[ترجمه]«فی مواقعها» ضمیر این کلمه و کلمات بعد از آن به «النجوم» برمی‌گردد، یعنی تو احدی را از احوال مربوط به ستارگان در موقعیت و منزل و وضعیت آن‌ها، که از حواسّ خلق پنهان مانده، آگاه نکردی. «الی تحصیل افاعیلها» یعنی تا به کاری از کارهای ستارگان در رابطه با وی، دست یابد. و این دلالت ندارد بر اینکه ستارگان تاثیری دارند چرا که ممکن است نفی به اعتبار عدم قدرت و تاثیر آن‌ها باشد، اما مابعدش بر این دلالت دارد که خداوند در ستارگان سعادت و نحوست قرار داده است البته با دعا و صدقات و انجام نیکی‌ها و بدی‌ها و توکل بر خداوندِ مالک بدی‌ها و خوبی‌ها تغییر می‌یابند، که در کتاب آسمان و جهان در این سخن گفتیم.

«و السعود العامهٔ» آنچه که همه مردم را فرا گیرد و «الخاصهٔ» آنچه که شخص یا گروه خاصی را فرا گیرد و همچنین «النحوس الشامله و المفردهٔ» مقصود از هر دو همان است. و جوهری گوید: «ملأـ رجل صار ملیّاً» یعنی مورد اعتماد «فهو غنی ملی بین الملاءهٔ و الملاءهٔ» و جزری گوید: الملاء با همزه، معتمد بی‌نیاز است و «قد ملیء فهو ملی بین الملاءهٔ و الملاء» با مدّ، و مردم به ترک همزه و تشدید یاء این کلمه علاقه نشان داده‌اند. پایان نقل قول. و در بیشتر نسخه‌ها دعا و در دیگر جاها با تشدید آمده است. و گفته می‌شود: «ما اکترث به» یعنی به آن اهمیتی نمی‌دهم. «بما تملکه» باء صله برای مسألت است. یعنی «آنچه در مالکیت داری» مانند این سخن خداوند: «سأل سائل بعذاب» یا باء برای سببیت باشد. و فرموده ایشان «من الخیره» چیزی است که مسألت و درخواست می‌شود یعنی: چیزی از خیر و خوبی. به ظاهر «سألک» به صورت «لاـ أسئلک» بوده همانطور که در نسخه‌ها آمده است و آشکار بودن آن پس از تأمل و اندیشیدن، پوشیده نمی‌ماند. و فرموده ایشان «من حدث» متعلق به السلامهٔ و العافیه است و ممکن است با تضمینی متعلق به «غنیمهٔ» نیز باشد، پس فرموده امام علیه السلام: «من خیرات» معطوف بر فرموده ایشان «من الخیرهٔ» است و احتمال دارد «من حدیث» فقط متعلق به «الغنیمهٔ» باشد. و مقصود از آن خیرات است و از این جهت به آن صورت تعبیر شده که در کنار خیرات آخرت می‌باشد گویی خیرات نیست، و بعید نیست که تصحیف شده «من خیرات» باشد و بر این اساس فرموده ایشان «من خیرات الآخرهٔ» معطوف بر فرموده ایشان «من خیرات الدنیا» است.

«کل نحسٍ» یعنی دور کردن و دفع کردن هر نحسی. «بحاجز» متعلق به «ابرم» است و بعید نیست که «ادرء» یا «اثرء» با ثاء مثلثه و راء مهمله به معنای قطع کردن باشد. «و اعذنی به» یعنی با حاجز (مانع) یا با حتمی بودن قضا و قدر. «من الاولاد» یعنی از مصیبت فرزندان، یا اینکه «من» به معنای «فی» باشد همانطور که در فرموده خداوند آمده است: «ما ذا خلقوا من الارض» - . فاطر / ۴۰ - {چه چیزی در زمین آفریده اند؟} و این فرموده خداوند منزه: «اذا نودی للصلاهٔ من یوم الجمعه» - . جمعه / ۱۰ - {چون برای نماز جمعه ندا درداده شد} یا برای تعلیل باشد. «أعراض» جمع «عَرَض» با حروف متحرک است و به معنای وضعیت و کالا و غنیمت است.

«من كلمتك الحالقـة» يعنى حكم تو به مجازات ريشه کَن. در النهاية در اين باره گفته است: درد امت‌هاى منفور در ميان شـما نفوذ كرد و آن حـالقه است. حـالقه، خصـلتى است كه وظيفه‌اش اين است كه «تحلق» يعنى نابود كنـد و دين را ريشه كن كند همـانطور كه تيغ موى سر را از بيـخ مى‌تراشـد. پايـان نقـل قول. «و ملّكنى الصواب فيهمـا» يعنى در كردار و گفتـارم. «بجوائل فكرى» يعنى افكار جريان پيـدا كرده در درونم. «جوائس صـدرى» يعنى وسوسه‌ها و خيال‌هايى كه در سـينه‌ام نفوذ مى‌كنـد، يا گمـان‌هـاى سينه‌ام در بـاره مخلوقـات كه در جريـان است. جوهرى گويـد: «الجوس» مصـدر اين سـخن توست: «جاسوا خلال الـديار» يعنى وارد خـانه‌ها شدنـد و هر چه در آن‌ها بود طلب كردنـد. همانطور كه «يجوس الرجل الاخبار» يعنى به دنبال اخبار مى‌رود. و «اجتياس» نيز به همين معنا است. و «الجوسان» با حروف متحرك به معناى طوفان شبانه است.

«الاحجـام» يعنى خـوددارى كردن. «انت خالقهـا» يعنى تو آن را مقـدر مى‌نمـايى. «لتهبهـا» علـتى براى آفريـدن آن است. «و إن اخطاتنى» يعنى اگر از من درگـذرى و من را مورد هدف خود قرار ندهى. «فارشدنى منه» ضـمير به قرينه مقام و بافت سـخن به كارى برمى‌گردد كه در آن خير و خوبى مى‌خواهـد، يا با تأويلى به «الخيرة» برمى‌گردد، با وجود اينكه اين كلمه مصـدر است. البته معنـاى اول آشـكارتر است. «حتم أقضـيتك» مفعول براى «اقض» است يـا اينكه به جـاى مصـدر نشسـته است يعنى «قضـاء حتماً».

«و أننى أبرء اليـك» يعنى اعتراف دارم كه آنچه براى من توفيق بيشتر و سود و فايـده بيشترى دارد را نمى‌دانم. «و مـا تـاه» يعنى سرگردان نشد. «و ما دهى» به صيغه مجهول يعنى مصيبت‌هاى روزگار به او اصابت نكرد. «و لا حال» يعنى از نعمت تغيير نكرد يا رنگ او به نااميدى تغيير نكرد. و در برخى نسخه‌ها «خاب» آمده كه آن درست‌تر است.

در الصـحاح آمده است: «اخفق الرجل» هرگاه جنگ كند و غنيمتى بدست نياورد، و شـكارچى هرگاه بازگردد و چيزى شكار نكرده باشـد، و نيازى را طلبيـد اما با شـكست مواجه شد، و گويد: «إستنهضـته لأمر كذا و كذا» هرگاه دسـتور دهى او براى آن كـار برخيزد. پايـان نقـل قول. و مى‌گويم در اينجـا «اسـتنهض» كنايه از اسـتعانت و توسل به سوره‌هاى كريمه و نام‌هاى بزرگ خداونـد و آيه‌هاى با عظمت قرآن است. «مسـتورا» داراى پرده و پوشـش، يا اينكه از حواس پوشـيده مانده يا با حجاب ديگرى پنهان شده است.

«اكنّة» يعنى پوشـش‌ها، مفرد اين كلمه «كنان» است و آن به معناى پوشـش و پرده است. «أن يفقهوه» يعنى كراهت و بيزارى از فهميـدن آن. «و قوارعهـا» يعنى سوره‌هـايى كه دل‌ها را با ترس و هراس مى‌كوبـد يا شـياطين و كافران و ظالمان را مى‌كوبـد و آن‌ها را رانده و نابود مى‌كند. «العوذة» با ضمه به معناى تعويذ است. «شاهت الوجوه» يعنى زشت شد. «وجوه اعدائى» بيان براى «الوجوه» است .

**[ترجمه]

«۲۴»

الفتـح فتـح الأبـواب بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ التَّلَّعُكْبَرِيِّ عَنْ هِبَةِ اللَّهِ بْنِ سَلَامَةَ الْمُقْرِى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ الْبُزُورِيِّ قَالَ

أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا علیه السلام قَالَ سَمِعْتُ أَبِی مُوسَی بْنَ جَعْفَرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبِی جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ الصَّادِقَ علیه السلام يَقُولُ: مَنْ دَعَا بِهَذَا الدُّعَاءِ لَمْ يَرَ فِی عَاقِبَةِ أَمْرِهِ إِلَّا مَا يُحِبُّ وَ هُوَ اللَّهُمَّ إِنَّ خِيَرَتَکَ تُنِيلُ الرَّغَائِبَ وَ تُجْزِلُ الْمَوَاهِبَ وَ تُطَيِّبُ الْمَكَاسِبَ وَ تُغَنِّمُ الْمَطَالِبَ وَ تَهْدِی إِلَى أَحْمَدِ الْعَوَاقِبِ وَ تَقِی مِنْ مَحْذُورِ النَّوَائِبِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِيرُکَ فِيمَا عَقَدَ عَلَيْهِ رَأْيِی وَ قَادَنِی إِلَيْهِ هَوَایَ فَأَسْأَلُکَ يَا رَبِّ أَنْ تُسَهِّلَ لِی مِنْ ذَلِکَ مَا تَعَسَّرَ وَ أَنْ تُعَجِّلَ مِنْ ذَلِکَ مَا تَيَسَّرَ وَ أَنْ تُعْطِيَنِی يَا رَبِّ الظَّفَرَ فِيمَا اسْتَخَرْتُکَ فِيهِ وَ عَوْناً بِالْإِنْعَامِ فِيمَا دَعَوْتُکَ وَ أَنْ تَجْعَلَ يَا رَبِّ بُعْدَهُ قُرْباً وَ خَوْفَهُ أَمْناً وَ مَحْذُورَهُ سِلْماً فَإِنَّکَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اللَّهُمَّ إِنْ يَكُنْ هَذَا الْأَمْرُ خَيْراً لِی فِی عَاجِلِ الدُّنْيَا وَ آجِلِ الْآخِرَةِ فَسَهِّلْهُ لِی وَ يَسِّرْهُ عَلَيَّ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ فَاصْرِفْهُ عَنِّی وَ اقْدِرْ لِی فِيهِ الْخِيَرَةَ- إِنَّکَ عَلى کُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

**[ترجمه]فتح الابواب: على بن موسى عليه السلام فرمود شنيدم پدرم موسى بن جعفر عليه السلام فرمود: از پدرم جعفر بن محمد الصادق عليه السلام شنيدم كه مى‌فرمود: هر كس با اين دعا به درگاه خداوند دعا كند در پايان كارش نمى‌بيند مگر آنچه خوشايند و مورد پسند او باشد. آن دعا اينگونه است:

«پروردگارا همانا خير و خوبى تو به كارهاى پسنديده مى‌رسد و عطاياى بسيار مى‌بخشى، و كسب و كار و درآمدها را پاكيزه مى‌گردانـدى و بيش از خواسته‌ها مى‌دهى و به پسنديده‌ترين عاقبت‌ها رهنمود مى‌كنى و و از مصيبت‌هاى هراسناک بازمى... دارى. پروردگارا در كارى كه بر آن تصميم گرفتم و ديدگاه و خواسته‌ام مرا بدان رهنمود كرد از تو طلب خير مى‌كنم. پس اى پروردگارم از تو مى‌خواهم آنچه از آن را كه سخت شده، آسان بگردانى و آنچه را كه آسان گشته، به جلو بيندازى و اى پروردگارم در آنچه از درگاه تو استخاره كردم، پيروزى به من عطا بنمايى و در آنچه تو را فراخواندم با نعمت دادنت مرا يارى فرمايى، و اى پروردگارم دور آن را نزديک و ترس و هراس ناشى از كارم را سالم و امن قرار دهى. تو مى‌دانى و من نمى‌دانم و تو توانائى و من توانا نيستم و تو داناى بر نهان‌هايى. پروردگارا اگر اين كار در دنياى كنونى‌ام و در آخرت آينده‌ام خير است، آن را بر من آسان و ميسّر بنما و اگر اينگونه نيست، آن را از من برگردان و در آن برايم خير و خوبى مقدر بفرما كه تو بر هر چيزى توانايى اى مهربان‌ترين مهربانان.»

**[ترجمه]

«۲۵»

الفتح، [فتح الأبواب] دُعَاءُ مَوْلَانَا الْمَهْدِيِّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ عَلَى آبَائِهِ الطَّاهِرِينَ فِی الِاسْتِخَارَاتِ وَ هُوَ آخِرُ مَا خَرَجَ مِنْ مُقَدَّسِ حَضْرَتِهِ أَيَّامَ الْوِكَالاتِ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ فِی كِتَابٍ جَامِعٍ لَهُ مَا هَذَا لَفْظُهُ اسْتِخَارَةُ الْأَسْمَاءِ الَّتِی عَلَيْهَا الْعَمَلُ وَ يَدْعُو

بِهَا فِي صَلَاهِ الْحَاجَهِ وَ غَيْرِهَا ذَكَرَ أَبُو دُلَفَ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُظَفَّرِ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّهَا آخِرُ مَا خَرَجَ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی عَزَمْتَ بِهِ عَلَی السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ فَقُلْتَ لَهُمَا ائْتِيا طَوْعاً أَوْ كَرْهاً قالَتا أَتَيْنا طائِعِينَ وَ بِاسْمِکَ الَّذِی عَزَمْتَ بِهِ عَلَی عَصَا مُوسَی- فَإِذا هِيَ تَلْقَفُ ما يَأْفِكُونَ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی صَرَفْتَ بِهِ قُلُوبَ السَّحَرَهِ إِلَيْکَ حَتَّی قالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعالَمِينَ رَبِّ مُوسی وَ هارُونَ أَنْتَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ وَ أَسْأَلُکَ بِالْقُدْرَهِ الَّتِی تُبْلِی بِهَا كُلَّ جَدِيدٍ وَ تُجَدِّدُ بِهَا كُلَّ بَالٍ وَ أَسْأَلُکَ بِكُلِّ حَقٍّ هُوَ لَکَ وَ بِكُلِّ حَقٍّ جَعَلْتَهُ عَلَيْکَ إِنْ كَانَ هَذَا الْأَمْرُ خَيْراً لِی فِی دِينِی وَ دُنْيَایَ وَ آخِرَتِی أَنْ تُصَلِّيَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ تُسَلِّمَ عَلَيْهِمْ تَسْلِيماً وَ تُهَيِّئَهُ وَ تُسَهِّلَهُ عَلَيَّ وَ تَلْطُفَ لِی فِيهِ بِرَحْمَتِکَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ إِنْ كَانَ شَرّاً لِی فِی دِينِی وَ دُنْيَایَ وَ آخِرَتِی أَنْ تُصَلِّيَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ تُسَلِّمَ عَلَيْهِمْ تَسْلِيماً وَ أَنْ تَصْرِفَهُ عَنِّی بِمَا شِئْتَ وَ كَيْفَ شِئْتَ وَ تُرْضِيَنِی بِقَضَائِکَ وَ تُبَارِکَ لِی فِی قَدَرِکَ حَتَّی لَا أُحِبَّ تَعْجِيلَ شَیْ ءٍ أَخَّرْتَهُ وَ لَا تَأْخِيرَ شَیْ ءٍ عَجَّلْتَهُ فَإِنَّهُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ يَا عَلِيُّ يَا عَظِيمُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ.

وَ مِنْهُ بِالْإِسْنَادِ إِلَی الشَّيْخِ الطُّوسِيِّ عَنِ الْمُفِيدِ وَ الْحُسَيْنِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ الْغَضَائِرِيِّ مَعاً عَنِ الصَّدُوقِ عَنْ وَالِدِهِ فِيمَا كَتَبَ فِی رِسَالَتِهِ إِلَی وَلَدِهِ قَالَ: إِذَا أَرَدْتَ أَمْراً فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ اسْتَخِرِ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ وَ مَرَّهً فَمَا عَزَمَ لَکَ فَافْعَلْ وَ قُلْ فِی دُعَائِکَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ رَبِّ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ خِرْ لِی فِی كَذَا وَ كَذَا لِلدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ خِيَرَهً مِنْکَ فِی عَافِيَهٍ.

الْمُقْنِعَهُ،: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ فَإِذَا سَلَّمْتَ سَجَدْتَ وَ قُلْتَ أَسْتَخِيرُ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ ثُمَّ ذَكَرَ الدُّعَاءَ(۱).

**[ترجمه]فتح الابواب: دعای سرورمان امام مهدی صلوات الله علیه و علی آبائه الطاهرین در استخاره‌ها، و آن آخرین چیزی بود که از محضر مبارک ایشان در ایام وکالات بیرون آمده است که محمد بن علی بن محمد در کتاب جامعش این دعا را به این صورت روایت کرده است: استخاره نام‌هایی که باید بدان عمل شود و در نماز حاجت و دیگر نمازها بدان دعا شود. ابودُلَف محمد بن مظفر رحِمه الله ذکر کرده که آن آخرین چیزی بوده که بیرون آمده است.

«بسم الله الرحمن الرحيم خداوندا از تو می‌خواهم به حق آن نامت که بر خلقت آسمان‌های هفت‌گانه و زمین تصمیم قطعی گرفتی و بدان‌ها گفتی: «خواه یا ناخواه بیایید.» آن دو گفتند: «فرمان پذیر آمدیم.» و از تو مسألت دارم به حق آن نام که بر عصای حضرت موسی تصمیم گرفتی و به ناگاه هر چه را به دروغ برساخته بودند بلعید. و از تو خواهانم به حق آن نامت که دل‌های ساحران را تصرف کردی تا اینکه گفتند به پروردگار جهانیان، پروردگار موسی و هارون ایمان آوردیم. تو خداوند پرودگار جهانیانی. و به قدرتی که هر نو و تازه‌ای را کهنه، و هر کهنه‌ای را نو می گردانی از تو مسألت دارم و به هر حقی که برای توست و به هر حقی که بر خود نهادی از تو می‌خواهم اگر این کار در دین و دنیا و آخرتم خیر است، بر محمد و آل محمد درود و سلام بی‌پایان بفرستی و آن کار را بر من مبارک و آسان بگردانی و با رحمت خود در آن کار بر من لطف بنمائی ای مهربان‌ترین مهربانان، و اگر این کار در دین و دنیا و آخرتم شرّ است، از تو می‌خواهم که بر محمد و آل محمد درود و سلام بی‌پایان بفرستی و به هر گونه که می‌خواهی آن را از من برگردان و مرا به قضایت خشنود بگردان و در تقدیرت بر من برکت بینداز تا نخواهم چیزی را که عقب انداختی، مقدم کنی و چیزی را که جلو انداختی، به تأخیر اندازی چرا که هیچ جنبش و نیروئیی نیست جز به خدا، ای بلند مرتبه ای بزرگ ای صاحب شکوه و بخشندگی.»

و از همان کتاب با اسناد به شیخ طوسی از مفید و حسن بن عبیدالله غضایری روایت شده که این دو نفر از صدوق از پدرش روایت کرده‌اند از جمله نامه‌هایی که برای فرزندش نوشت این بود: هرگاه قصد انجام کاری را داشتی دو رکعت نماز بخوان و صد و یک بار از درگاه خداوند استخاره کن. پس آنچه تصمیمت بر آن قطعی شد، انجام بده و در دعایت بگو: « هیچ معبودی جز خداوند بلندمرتبه بزرگ نیست، هیچ معبودی جز خداوند بردبار کریم نیست، پروردگارم به حق محمد و آل محمد بر محمد و خاندانش درود بفرست و در فلان و فلان کار در دنیا و آخرت برایم خیر و خوبی مقدر بفرما، خیری که از جانب تو بوده و همراه با عافیت و تندرستی باشد.» المقنعه: همین حدیث را روایت شده جز اینکه گفته است: چون سلام نماز را دادی سجده می‌بری و صد بار می گویی: «استخیر الله» سپس دعا را ذکر کرد. - . المقنعه : ۳۶ -

**[ترجمه]

«۲۶»

الْفَتْحُ، [فتح الأبواب] بِالْإِسْنَادِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ

ص: ۲۷۶

۱- ۱. المقنعه: ۳۶.

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَمْرِو بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ خَلَفِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ رُبَّمَا أَرَدْتُ الْأَمْرَ يَفْرُقُ مِنِّي فَرِيقَانِ أَحَدُهُمَا يَأْمُرُنِي وَ الْآخَرُ يَنْهَانِي قَالَ فَقَالَ إِذَا كُنْتَ كَذَلِكَ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ اسْتَخِرِ اللَّهَ مِائَةَ مَرَّةٍ وَ مَرَّةً ثُمَّ انْظُرْ أَحْزَمَ الْأَمْرَيْنِ لَكَ فَافْعَلْهُ فَإِنَّ الْخِيَرَةَ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى وَ لْتَكُنِ اسْتِخَارَتُكَ فِي عَافِيَةٍ فَإِنَّهُ رُبَّمَا خِيرَ لِلرَّجُلِ فِي قَطْعِ يَدِهِ وَ مَوْتِ وَلَدِهِ وَ ذَهَابِ مَالِهِ قَالَ وَ رَوَى جَدِّي أَبُو جَعْفَرٍ الطُّوسِيُّ هَذِهِ الرِّوَايَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ فِي تَهْذِيبِ الْأَحْكَامِ عَنِ الْكُلَيْنِي (۱).

المتهجد، عن إسحاق: مثله (۲).

الْمَحَاسِنُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ خَلَفِ بْنِ حَمَّادٍ: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّ فِيهِ فَفَرَقَ نَفْسِي عَلَى فِرْقَتَيْنِ إِحْدَاهُمَا تَأْمُرُنِي وَ الْأُخْرَى تَنْهَانِي إِلَى قَوْلِهِ ثُمَّ انْظُرْ أَحْزَمَ الْأَمْرَيْنِ (۳).

**[ترجمه]فتح الابواب: اسحاق بن عمار از امام صادق علیه السلام روایت کرده که به ایشان عرض کردم: چه بسا قصد انجام کاری را داشته باشم دو نظر در درونم شکل می گیرد یکی مرا به انجام آن دستور می‌دهد و دیگری مرا از آن بازمی‌دارد. گوید: امام فرمود: هرگاه اینچنین برایت پیش آمد دو رکعت نماز بخوان و صد بار از درگاه خداوند استخاره کن سپس بنگر که کدام کار برایت دوراندیش‌تر است آن را انجام بده، زیرا به خواست خداوند متعال خیر و خوبی در آن است و باید استخاره و طلب خیرت از خداوند همراه با طلب عافیت و تندرستی باشد. زیرا چه بسا خیری برای شخص در قطع شدن دستش، و مرگ فرزندش و از بین رفتن مالش باشد. گوید: و جدّم ابوجعفر طوسی این روایت را با این اسناد در تهذیب الاحکام کلینی روایت کرده است. - . التهذیب الاحکام ۱ : ۳۰۶ -

مصباح المتهجد: از اسحاق همین حدیث روایت شده است. - . مصباح المتهجد : ۳۷۲ -

محاسن: محمد بن عیسی از خَلَف بن حمّاد همین حدیث را روایت کرده است جز اینکه در آن به این صورت ذکر شده: «ففرق نفسی فرقتان احداها تامری و الاخری تنهانی» تا این فرموده امام «ثم انظر احزم الامرین.» - . المحاسن : ۵۹۹ -

**[ترجمه]

بیان

یفرق منی فریقان أی یسنح فی نفسی رأیان متعارضان أو أستشیر فتحصل فرقتان إحداهما تأمرنی و لا یتفق رأیهم لأعمل به و لعله أظهر.

**[ترجمه]«یفرق منی فرقتان» یعنی در درونم دو نظر مخالف شکل می گیرد، یا مشورت می کنم و دو گروه پدید می‌آید یکی مرا به انجامش دستور می‌دهند و دیگری مرا بازمی‌دارند و دیدگاه و نظرشان متفق نمی‌شود تا بدان عمل نمایم و چه بسا این مقصود آشکارتر باشد.

**[ترجمه]

«۲۷»

الفتح، [فتح الأبواب] رَأَيْتُ فِی کِتَابِ أَصْلِ الشَّیْخِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَیْرٍ الْمُجْمَعِ عَلَی عِلْمِهِ وَ صَلَاحِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الْقَسْرِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الِاسْتِخَارَهِ قَالَ فَقَالَ اسْتَخِرِ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فِی آخِرِ رَکْعَهٍ مِنْ صَلَاهِ اللَّیْلِ وَ أَنْتَ سَاجِدٌ مِائَهَ مَرَّهٍ وَ مَرَّهً قَالَ قُلْتُ کَیْفَ أَقُولُ قَالَ تَقُولُ أَسْتَخِیرُ اللَّهَ بِرَحْمَتِهِ أَسْتَخِیرُ اللَّهَ بِرَحْمَتِهِ.

وَ مِنْهُ بِإِسْنَادِهِ إِلَی جَدِّهِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ الْعَیَّاشِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْبَزَّازِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ

۱- ۱. تهذیب الأحکام ج ۱ ص ۳۰۶.

۲- ۲. مصباح المتهجد: ۳۷۲.

۳- ۳. المحاسن: ۵۹۹.

بْنِ خَلَفٍ الْقُشَيْرِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ الِاسْتِخَارَهِ فَقَالَ اسْتَخِرِ اللَّهَ تَعَالَى فِي آخِرِ رَكْعَهٍ مِنْ صَلَاهِ اللَّيْلِ وَ أَنْتَ سَاجِدٌ مِائَهَ مَرَّهٍ قَالَ قُلْتُ كَيْفَ أَقُولُ قَالَ تَقُولُ أَسْتَخِيرُ اللَّهَ بِرَحْمَتِهِ أَسْتَخِيرُ اللَّهَ بِرَحْمَتِهِ (۱).

المکارم، عن القسری مرسلا: مثله (۲).

**[ترجمه]فتح الابواب: محمد بن خالد قسری گوید: از امام صادق علیه السلام در باره استخاره پرسیدم. گوید: امام علیه السلام فرمود: در آخرین رکعت نماز شب در حالت سجده صدو یک بار از درگاه خداوند استخاره کن. گوید: عرض کردم: چگونه استخاره بگویم؟ فرمود: می گویی: «استخیر الله برحمته استخیر الله برحمته».

و از همان کتاب از جعفر بن محمد بن خلف قُشَیریّ روایت شده که گوید: از امام صادق علیه السلام در باره استخاره پرسیدم. فرمود: در آخرین رکعت نماز شب در حالت سجده صد بار از درگاه خداوند استخاره کن. گوید: عرض کردم: چگونه استخاره بگویم؟ فرمود: می گویی: «استخیر الله برحمته استخیر الله برحمته». - . فقیه ۱ : ۳۵۵ -

مکارم الاخلاق: از قسریّ همین حدیث به صورت مرسل روایت شده است. - . مکارم الاخلاق : ۳۶۹ -

**[ترجمه]

«۲۸»

الفتح، [فتح الأبواب] بِإِسْنَادِهِ إِلَى جَدِّهِ إِلَى الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ وَ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ مَعاً عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ مَا اسْتَخَارَ اللَّهَ عَبْدٌ قَطُّ مِائَهَ مَرَّهٍ إِلَّا رُمِيَ بِخَيْرِ الْأَمْرَيْنِ يَقُولُ اللَّهُمَّ عَالِمَ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَهِ إِنْ كَانَ أَمْرُ كَذَا وَ كَذَا خَيْراً لِأَمْرِ دُنْيَايَ وَ آخِرَتِي وَ عَاجِلِ أَمْرِي وَ آجِلِهِ فَيَسِّرْهُ لِي وَ افْتَحْ لِي بَابَهُ وَ رَضِّنِي فِيهِ بِقَضَائِكَ.

وَ مِنْهُ بِالْإِسْنَادِ إِلَى جَدِّهِ بِإِسْنَادِهِ إِلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام إِذَا أَرَدْتُ الْأَمْرَ وَ أَرَدْتُ أَنْ أَسْتَخِيرَ رَبِّي كَيْفَ أَقُولُ قَالَ إِذَا أَرَدْتَ ذَلِكَ فَصُمِ الثَّلَاثَاءَ وَ الْأَرْبِعَاءَ وَ الْخَمِيسَ ثُمَّ صَلِّ يَوْمَ الْجُمُعَهِ فِي مَكَانٍ نَظِيفٍ فَتَشَهَّدْ ثُمَّ قُلْ وَ أَنْتَ تَنْظُرُ إِلَى السَّمَاءِ- اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَهِ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ أَنْتَ عَالِمُ الْغَيْبِ إِنْ كَانَ هَذَا الْأَمْرُ خَيْراً لِي فِيمَا أَحَاطَ بِهِ عِلْمُكَ فَيَسِّرْهُ لِي وَ بَارِكْ فِيهِ وَ افْتَحْ لِي بِهِ وَ إِنْ كَانَ ذَلِكَ شَرّاً لِي فِيمَا أَحَاطَ بِهِ عِلْمُكَ فَاصْرِفْهُ عَنِّي بِمَا تَعْلَمُ فَإِنَّكَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ تَقْضِي وَ لَا أَقْضِي وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ يَقُولُهَا مِائَهَ مَرَّهٍ.

وَ مِنْهُ بِإِسْنَادِهِ إِلَى الصَّدُوقِ فِي كِتَابِ عُيُونِ أَخْبَارِ الرِّضَا بِإِسْنَادِهِ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام: أَنَّهُ يَسْجُدُ عَقِيبَ الْمَكْتُوبَهِ وَ يَقُولُ- اللَّهُمَّ خِرْ لِي مِائَهَ مَرَّهٍ ثُمَّ يَتَوَسَّلُ بِالنَّبِيِّ وَ الْأَئِمَّهِ عليهم السلام وَ يُصَلِّي عَلَيْهِمْ وَ يَسْتَشْفِعُ بِهِمْ وَ يَنْظُرُ مَا يُلْهِمُهُ اللَّهُ فَيَفْعَلُ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى.

۱- ۱. تراه فی الفقیه ج ۱ ص ۳۵۵.
۲- ۲. مکارم الأخلاق: ۳۶۹.

وَ مِنْهُ قَالَ قُدِّسَ سِرُّهُ وَ مِمَّا يُنَبِّهُ عَلَى أَنَّ حَدِيثَ الِاسْتِخَارَةِ قَدْ كَانَ مَشْهُوراً مَعْرُوفاً وَ بَيْنَ الشِّيعَةِ مَأْلُوفاً مَا رَوَيْنَاهُ بِإِسْنَادِنَا الْمُتَقَدِّمِ فِي طُرُقِنَا إِلَى مَا رَوَاهُ جَدِّي أَبُو جَعْفَرٍ الطُّوسِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْيَرِيِّ فِيمَا رَوَاهُ فِي كِتَابِ الدَّلَائِلِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلِ بْنِ الْيَسَعِ قَالَ: كُنْتُ مُجَاوِراً بِمَكَّةَ فَصِرْتُ إِلَى الْمَدِينَةِ فَدَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فَأَرَدْتُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنْ كِسْوَةٍ يَكْسُونِيهَا فَلَمْ يَقْضِ لِي أَنْ أَسْأَلَهُ حَتَّى وَدَّعْتُهُ وَ أَرَدْتُ الْخُرُوجَ فَقُلْتُ أَكْتُبُ إِلَيْهِ وَ أَسْأَلُهُ قَالَ فَكَتَبْتُ الْكِتَابَ وَ صِرْتُ إِلَى مَسْجِدِ الرَّسُولِ صلى الله عليه و آله عَلَى أَنْ أُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ وَ أَسْتَخِيرَ اللَّهَ مِائَةَ مَرَّةٍ فَإِنْ وَقَعَ فِي قَلْبِي أَنْ أَبْعَثَ إِلَيْهِ بِالْكِتَابِ بَعَثْتُهُ وَ إِلَّا خَرَقْتُهُ قَالَ فَوَقَعَ فِي قَلْبِي أَنْ لَا أَبْعَثَ فِيهِ فَخَرَقْتُ الْكِتَابَ وَ خَرَجْتُ مِنَ الْمَدِينَةِ فَبَيْنَا أَنَا كَذَلِكَ إِذْ رَأَيْتُ رَسُولًا مَعَهُ ثِيَابٌ فِي مِنْدِيلٍ يَتَخَلَّلُ الْقِطَارَاتِ وَ يَسْأَلُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ الْقُمِّيِّ حَتَّى انْتَهَى إِلَيَّ وَ قَالَ مَوْلَاكَ بَعَثَ إِلَيْكَ بِهَذَا وَ إِذَا مُلَاءَتَانِ قَالَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى فَقَضَى أَنِّي غَسَّلْتُهُ حِينَ مَاتَ وَ كَفَّنْتُهُ فِيهِمَا.

**[ترجمه]فتح الابواب: معاويه بن عمار از امام صادق عليه السلام روايت می کند که فرمود: امام باقر عليه السلام می‌فرمود: هر بنده‌ای هرگز صد بار استخاره نکرده است مگر اينکه بهترين کار برای او مقدر شود. و (در دعا) می گويد: «پروردگارا ای دانای بر نهان و آشکار اگر فلان و فلان کار برايم در دنيا و آخرت و اکنون و آينده‌ام خير است، برايم ميسّر بگردان و درِ آن را بر من بگشای و در اين کار مرا به قضای خود خشنود بگردان.»

و از همان کتاب از زراره نقل شده که گويد: به امام باقر عليه السلام عرض کردم: هرگاه بخواهم کاری انجام دهم و بخواهم از درگاه پروردگارم استخاره کنم، چه بگويم: فرمود: هرگاه قصد آن کار را کردی روز سه شنبه و چهارشنبه و پنج شنبه را روزه بگير سپس روز جمعه در مکانی پاکيزه نماز بخوان بعد تشهّد را بخوان و در حالی که به آسمان می‌نگری بگو: « خداوندا من از تو می‌خواهم به حق اينکه تو دانای بر نهان و آشکاری، بخشنده بخشايشگری، تو دانای بر غيبی، اگر اين کار در آنچه علمت بدان احاطه دارد، خير است، برايم آسان بگردان و در آن برکت بينداز و آن را بر من بگشای. و اگر آن کار در آنچه علمت بدان احاطه دارد، شرّ است، به آنچه می‌دانی آن را از من برگردان، چرا که تو می‌دانی و من نمی‌دانم، تو توانائی و من توانا نيستم و تو کارها را به انجام می‌رسانی و من توانايی انجام آن را ندارم و تو دانای بر نهان‌هائی». اين دعا را صد بار می گويد .

و از همان کتاب با اسناد به صدوق در کتاب عيون اخبار الرضا با اسناد به امام صادق عليه السلام روايت شده که ايشان پس از نماز واجب سجده می‌برد و صد بار می‌فرمود: «خداوندا برايم خير مقدر فرما» سپس به پيامبر و ائمه صلوات الله عليه و عليهم توسل می‌جست و بر آنان دورد می‌فرستاد و از آنان شفاعت می‌طلبيد و به آنچه خداوند به او الهام می کرد نگاه کرده و انجام می‌داد زيرا آن از جانب خداوند متعال است.

و از همان کتاب ايشان قدّس سرّه گويد: و آنچه بر اين آگاه می کند که حديث استخاره، مشهور و معروف و در ميان شيعه جا افتاده است، روايتی است که با اسناد پيشين از محمد بن سهل بن يسع روايت کرديم که گويد: من در مجاورت مکه بودم پس به سوی مدينه رهسپار شده و بر امام باقر عليه السلام وارد شدم. خواستم از او پوشاکی بخواهم که بر من بپوشاند. برايم مقدر نشد که از ايشان درخواست کنم تا اينکه از ايشان خداحافظی کرده و خواستم بيرون بروم. پس گفتم: برای او نامه‌ای می... نويسم و از ايشان خواستار می‌شوم.

گویـد: نـامه را نوشـتم و به مسـجد رسول خـدا صلـی الله علیه و آله و سـلم رفتم تـا دو رکعت نماز بخوانم و صـد بار از درگاه خداوند اسـتخاره کنم. پس اگر به دلم آمد که برای ایشان نامه بفرستم، آن را می‌فرستم و در غیر این صورت نامه را پاره می... کنم. گوید: به دلم آمد که برای ایشان نامه نفرستم، پس نامه را پاره کرده و از مدینه خارج شدم. در این اثناء فرستاده‌ای دیدم که لبـاس‌هـایی را در دسـتاری بـا خود داشت که عرق می‌ریخت و در بـاره محمـد بن سـهل قمی سوال می‌کرد تا اینکه به من رسـید و گفت: سرورت برای تو این را فرستاده است که به ناگاه دیدم دو پیراهن نرم و لطیف است. احمد بن محمد بن عیسی گوید: او قرار گذاشت هرگاه بمیرد من او را غسل دهم و در آن دو دو پیراهن او را کفن کنم.

**[ترجمه]

بیان

الملاءه بالضم و المد الثوب اللین الرقیق (۱).

**[ترجمه]«الملاء» با ضمه و مدّ پیراهن نرم و نازک است.

**[ترجمه]

«۲۹»

الفتح، [فتح الأبواب] بِإِسْـنَادِهِ إِلَی جَدِّهِ الشَّیْخِ أَبِی جَعْفَرٍ بِإِسْـنَادِهِ إِلَی الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ صَـفْوَانَ الْجَمَّالِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: مَا اسْـتَخَارَ اللَّهَ عَبْـدٌ قَطُّ فِی أَمْرٍ مِائَهَ مَرَّهٍ عِنْدَ رَأْسِ الْحُسَـیْنِ علیه السـلام فَیَحْمَدُ اللَّهَ وَ یُثْنِی عَلَیْهِ إِلَّا رَمَاهُ اللَّهُ بِخَیْرِ الْأَمْرَیْنِ.

وَ مِنْهُ قَالَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ جَدِّی فِی کِتَابِ الْمَبْسُوطِ: إِذَا أَرَادَ أَمْراً مِنَ الْأُمُورِ لِدِینِهِ أَوْ دُنْیَاهُ یُسْتَحَبُّ لَهُ أَنْ یُصَلِّیَ رَکْعَتَیْنِ یَقْرَأُ فِیهِمَا مَا شَاءَ وَ یَقْنُتُ فِی الثَّانِیَهِ فَإِذَا سَـلَّمَ دَعَا بِمَا أَرَادَ وَ یَسْـجُدُ وَ یَسْـتَخِیرُ اللَّهَ فِی سُـجُودِهِ مِائَهَ مَرَّهٍ وَ یَقُولُ أَسْـتَخِیرُ اللَّهَ فِی جَمِیعِ أُمُورِی ثُمَّ یَمْضِی فِی حَاجَتِهِ.

۱- ۱. لا یقال للثوب ملاء الا إذا کان عریضا أو ذات لفقین کالریطه یستر أعالی البدن و أسافله.

و مثله قال فی النهایه و نحوه قال فی کتاب الاقتصاد و زاد فیه الغسل و قال فیقول فی سجوده أستخیر الله فی جمیع أموری کلها خیره فی عافیه ثم یفعل ما یقع فی قلبه و کذا قال فی کتاب هدایه المسترشد و کذا قال الشیخ محمد بن إدریس ره و ذکر عبد العزیز بن البراج استخاره بمائه مره فی کتاب المهذب و ذکرها أبو الصلاح الحلبی فی کتاب مختصر الفرائض الشرعیه و غیره.

**[ترجمه]فتح الابواب: صفوان جمال از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود: هیچ بنده‌ای نیست که در کاری صد بار از خداوند طلب خیر (استخاره) کرده باشد درحالی که نزد سر امام حسین علیه السلام باشد، بعد خداوند را حمد و ثنا گوید، مگر اینکه خداوند بهترین را از آن دو کار به او می‌رساند.

و از همان کتاب ایشان رضی الله عنه گوید: جدّم در کتاب مبسوط گوید: هرگاه بخواهد یکی از کارهای مربوط به دین یا دنیایش را انجام دهد، مستحب است دو رکعت نماز بخواند. در هر دو رکعت هر سوره که می‌خواهد قرائت کند و در رکعت دوم قنوت بخواند و چون سلام نماز را داد هر دعایی که می‌خواهد می‌گوید و سجده می‌برد و در سجده‌اش صد بار از درگاه خداوند استخاره می‌کند و می‌گوید: در همه کارهایم از خداوند طلب خیر می‌کنم. سپس حاجتش را به انجام می‌رساند.

در النهایه همین حدیث را روایت کرده است و در کتاب الاقتصاد مانند این حدیث روایت شده و غسل کردن بدان اضافه شده و گوید: در سجده‌اش می‌گوید: «در همه کارهای از خداوند خیری همراه با عافیت و تندرستی طلب می‌کنم.» سپس آنچه در دلش می‌افتد انجام می‌دهد. و همچنین در کتاب هدایهٔ المسترشد این حدیث را گفته است و همچنین شیخ محمد بن ادریس رحمه الله آن را ذکر کرده است. و عبدالعزیز بن براج در کتاب المهذب استخاره با صد بار را ذکر کرده است، و ابوصلاح حلبی در کتاب مختصر الفرایض الشرعیهٔ و کتاب‌های دیگر آن را ذکر کرده است.

**[ترجمه]

«۳۰»

الْمُتَهَجِّدُ، رَوَى الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ قَالَ: سَأَلَ الْحَسَنُ بْنُ جَهْمٍ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام لِابْنِ أَسْبَاطٍ فَقَالَ لَهُ مَا تَرَى لَهُ وَ ابْنُ أَسْبَاطٍ حَاضِرٌ وَ نَحْنُ جَمِيعاً يَرْكَبُ الْبَحْرَ أَوِ الْبَرَّ إِلَى مِصْرَ وَ أَخْبَرَهُ بِخَبَرِ طَرِيقِ الْبَرِّ فَقَالَ فَأْتِ الْمَسْجِدَ فِي غَيْرِ وَقْتِ صَلَاةٍ فَرِيضَةٍ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ اسْتَخِرِ اللَّهَ مِائَةَ مَرَّةٍ ثُمَّ انْظُرْ أَيُّ شَيْ ءٍ يَقَعُ فِي قَلْبِكَ فَاعْمَلْ بِهِ فَقَالَ لَهُ الْحَسَنُ بْنُ الْجَهْمِ الْبَرُّ أَحَبُّ إِلَيَّ لَهُ قَالَ علیه السلام وَ إِلَيَّ.

الْمَكَارِمُ: سَأَلَ الْحَسَنُ بْنُ جَهْمٍ وَ ذَكَرَ مِثْلَهُ (۱).

**[ترجمه]مصباح المتهجد: حسن بن جَهم از امام رضا علیه السلام پرسید در باره ابن اسباط چه می‌گوئید که ما همگی به او می‌گوئیم که از راه خشکی سفر کند و او قصد دارد از راه دریا به مسافرت برود شما اخبار ترس و فساد دریا را به او گوش‌زد کنید. حضرت به او فرمود: در غیر وقت نماز واجب به مسجد برو، و دو رکعت نماز بخوان و صد بار از او طلب خیر کن، بعد بنگر که در دل خود چه احساس می‌کنی به همان عمل کن. حسن گفت: خشکی نزد من بهتر و خوشایندتر از دریا است. امام رضا علیه السلام نیز فرمود: نزد من نیز. - . مصباح المتهجد : ۳۷۱ -

مکارم الاخلاق: حسن بن جهم پرسید و همان حدیث را ذکر کرد. - . مکارم الاخلاق : ۳۷۰ -

**[ترجمه]

بیان

و نحن جميعا أی حاضرون يركب البحر أی ابن أسباط بخبر طريق البر أی من الخوف و الفساد كما يدل عليه خبر آخر.

**[ترجمه]«و نحن جمیعا»یعنی حاضران. «یرکب البحر» یعنی ابن اسباط سوار شود. «بخبر طریق البحر» یعنی از ترس و فساد، همانطور که روایت دیگری بر آن دلالت دارد.

**[ترجمه]

«۳۱»

الْمَكَارِمُ (۲)، وَ الْفَقِيهُ، عَنْ نَاجِيَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: أَنَّهُ كَانَ إِذَا أَرَادَ شِرَى شَیْ ءٍ مِنَ الْعَبْدِ وَ الدَّابَّهِ أَوِ الْحَاجَهَ الْخَفِيفَهَ أَوِ الشَّیْ ءَ الْيَسِيرَ اسْتَخَارَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فِيهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَإِنْ كَانَ أَمْراً جَسِيماً اسْتَخَارَ اللَّهَ فِيهِ مِائَهَ مَرَّهٍ(۳).

الفتح، [فتح الأبواب] نَقْلًا مِنْ كِتَابِ الدُّعَاءِ لِسَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ نَاجِيَهَ قَالَ: كَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِذَا أَرَادَ وَ ذَكَرَ مِثْلَهُ.

**[ترجمه]مکارم الاخلاق الفقیه: ناجیه از امام صادق علیه السلام روایت می کند که ایشان هر گاه می‌خواست غلام یا چهارپا یا چیزی دیگری بخرد یا هر کار کوچکی انجام دهد هفت بار از خدا طلب خیر می کرد، و اگر کار مهمّی بود صد بار از درگاه خداوند استخاره می‌نمود. - . فقیه ۱ : ۳۵۵ و مکارم الاخلاق : ۳۷۰ -

فتح الابواب: ناجیه گوید: امام صادق علیه السلام هر گاه می‌خواست ... و همین حدیث را ذکر کرده است.

**[ترجمه]

«۳۲»

الْبَلَدُ الْأَمِينُ، رُوِیَ عَنِ الرِّضَا عليه السلام وَ هُوَ مِنْ أَدْعِيَهِ الْوَسَائِلِ إِلَی

ص: ۲۸۰

۱- ۱. مصباح المتهجد: ۳۷۱.

۲- ۲. مكارم الأخلاق: ۳۷۰.

٣- ٣. الفقيه ج ١ ص ٣٥٥ مكارم الأخلاق ص ٣٧٠.

الْمَسَائِلِ: اللَّهُمَّ إِنَّ خِيَرَتَكَ فِيمَا أَسْتَخِيرُكَ فِيهِ تُنِيلُ الرَّغَائِبَ وَ تُجْزِلُ الْمَوَاهِبَ وَ تُغَنِّمُ الْمَطَالِبَ وَ تُطَيِّبُ الْمَكَاسِبَ وَ تَهْدِي إِلَى أَجْمَلِ الْمَذَاهِبِ وَ تَسُوقُ إِلَى أَحْمَدِ الْعَوَاقِبِ وَ تَقِي مَخُوفَ النَّوَائِبِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ فِيمَا عَزَمَ رَأْيِي عَلَيْهِ وَ قَادَنِي عَقْلِي إِلَيْهِ فَسَهِّلِ اللَّهُمَّ مِنْهُ مَا تَوَعَّرَ وَ يَسِّرْ مِنْهُ مَا تَعَسَّرَ وَ اكْفِنِي فِيهِ الْمُهِمَّ وَ ادْفَعْ عَنِّي كُلَّ مُلِمٍّ وَ اجْعَلْ رَبِّ عَوَاقِبَهُ غُنْماً وَ خَوْفَهُ سِلْماً وَ بُعْدَهُ قُرْباً وَ جَدْبَهُ خِصْباً وَ أَرْسِلِ اللَّهُمَّ إِجَابَتِي وَ أَنْجِحْ طَلِبَتِي وَ اقْضِ حَاجَتِي وَ اقْطَعْ عَوَائِقَهَا وَ امْنَعْ بَوَائِقَهَا وَ أَعْطِنِي اللَّهُمَّ لِوَاءَ

الظَّفَرِ فِيمَا اسْتَخَرْتُكَ وَ وُفُورَ الْغُنْمِ فِيمَا دَعَوْتُكَ وَ عَوَائِدَ الْإِفْضَالِ فِيمَا رَجَوْتُكَ وَ اقْرِنْهُ اللَّهُمَّ بِالنَّجَاحِ وَ حِطَّهُ بِالصَّلَاحِ وَ أَرِنِي أَسْبَابَ الْخِيَرَةِ وَاضِحَةً وَ أَعْلَامَ غُنْمِهَا لَائِحَةً وَ اشْدُدْ خُنَاقَ تَعَسُّرِهَا وَ انْعَشْ صَرِيعَ تَيَسُّرِهَا وَ بَيِّنِ اللَّهُمَّ مُلْتَبِسَهَا وَ أَطْلِقْ مُحْتَبَسَهَا وَ مَكِّنْ أُسَّهَا حَتَّى تَكُونَ خِيَرَةً مُقْبِلَةً بِالْغُنْمِ مُزِيلَةً لِلْغُرْمِ عَاجِلَةَ النَّفْعِ بَاقِيَةَ الصُّنْعِ إِنَّكَ وَلِيُّ الْمَزِيدِ مُبْتَدِئٌ بِالْجُودِ(1).

**[ترجمه]بلد امین: از امام رضا علیه السلام دعایی روایت شده که از جمله دعاهای الوسائل الی المسائل می‌باشد: «پروردگارا همانا خیر و خوبی تو در آنچه از تو طلب خیر می‌کنم، به کارهای پسندیده می‌رسد و عطایای بسیار می‌بخشی، و بیش از خواسته‌ها می‌دهی و کسب و کار و درآمدها را پاکیزه می‌گردانی و به زیباترین شیوه‌ها هدایت می‌کنی و به پسندیده‌ترین عاقبت‌ها رهنمود می‌کنی و از مصیبت‌های هراسناک بازمی‌داری. پروردگارا در کاری که بر آن تصمیم گرفتم و عقلم مرا بدان رهنمود کرد از تو طلب خیر می‌کنم. پس آنچه از آن را که سخت شده، آسان گردان و آنچه را که مشکل گشته، ساده بنما و کارهای سخت و دشوار را در استخاره‌ام کفایت فرما و هر گونه سختی و پیشامد ناگوار را از من دور بگردان و پایان کارم را غنیمت، و ترس ناشی از کارم را سالم و امن، و دور آن را نزدیک و خشک و بی‌بهره آن را پربار قرار ده. و ای پروردگارم اجابتم را بفرست و خواسته‌ام را برآورده کن و حاجتم را روا بنما و موانعش را بردار و از شر و بلایای آن جلوگیری کن و ای پروردگارم پرچم پیروزی را در آنچه از درگاه تو استخاره می‌کنم به من عطا کن، و در آنچه تو را برای آن فراخواندم، نعمت و مژدگانی مقرّر فرما، و با فضل و بخششت در آنچه به تو امید بستم بر من منّت بنه، و ای پروردگارم آن را با پیروزی و نجاح قرین بگردان و با اصلاح احاطه کن و اسباب خیر و خوبی را به صورت آشکار، و پرچم‌های غنیمتش را به شکلی واضح به من بنمایان و با طناب خفه کردن سختی‌های آن را ببند (سختی‌هایش را از بین ببر) و جسد آسانی آن را زنده بگردان و خداوندا پنهان و پوشیده آن را آشکار بنما و حبس شده آن را آزاد کن و پایه‌هایش را محکم و استوار بگردان تا خیری باشد که غنیمت بیاورد و غرامت را از بین ببرد و سودی سریع بدهد و پیامدهای نیکویش ماندگار باشد که تو مسوول افزایش نعمت‌ها و آغازگر جود و بخششی». - . بلد امین : ۵۱۶ -

**[ترجمه]

بیان

الرغائب جمع الرغیبه و هی العطاء الکثیر و فی القاموس الغنم بالضم الفی ء غنم بالکسر غنما بالضم و بالفتح و التحریک و غنیمه و غنماتا بالضم الفوز بالشی ء بلا مشقه و غنمه کذا تغنیما نفله إیاه و فی أکثر النسخ علی بناء الإفعال و فی القاموس الوعر ضد السهل و توعر صار وعرا و توعر الأمر تعسر و قال الملم الشدید من کل شی ء و قال البائقه الداهیه و الجمع البوائق.

و اشدد خناق تعسرها أی اقتل التعسر بالخناق کنایه عن إزالته شبه التعسر بحیوان و أثبت له الخناق و هو ککتاب الحبل یخنق به

و كغراب داء يمتنع معه نفوذ النفس إلى الريه و القلب و يقال أيضا أخذ بخناقه بالكسر و الضم و مخنقه أى بحلقه كل ذلك ذكره الفيروزآبادى و فى أكثر النسخ بفتح الخاء فيكون مصدرا و إن لم يرد فى اللغه.

و انعش أى ارفع صريع تيسرها أى تيسرها المصروع الساقط على الأرض

ص: ۲۸۱

۱- ۱. البلد الأمين: ۵۱۶.

و الاستعاره فيه كالسابق و الصنع بالضم المعروف و الإحسان و أطلق محتبسها على بناء الفاعل أو المفعول لأن احتبس لازم متعد.

**[ترجمه]«رغائب» جمعه كلمه «رغيبة» و آن بخشش فراوان است و در قاموس آمده است كه «الغُنُم» با ضمه به معناى فىء (غنيمت پس از جنگ) است، غنم با كسره غنماً و با فتحه و حروف متحرك و غنيمةً و غنماناً با ضمه، رسيدن به چيزى بدون مشقت است، و غنّمه كذا تغنيماً يعنى به او علاوه بر سهمى كه داشت مقدارى نيز اضافه كرد. و در اكثر نسخه‌ها بر صيغه باب افعال است و در قاموس آمده است: «الوعر» متضاد «السهل» است و «توعّر» يعنى سخت و مشكل شد و «توعّر الامر» يعنى سخت شد و گويد: «الملمّ» از هر چيز سخت آن است و گويد: «البائقة» مصيبت و بلا است و جمع آن «البوائق» است.

«و اشدد خناق تعسرها» يعنى با طناب خفه كردن سختى و مشكل را بكُش، كه كنايه از از بين بردن آن است. سختى و مشكل را به حيوانى تشبيه كرده و براى آن طناب خفه كردن اثبات كرده است و خِناق بر وزن كتاب، طنابى است كه با آن خفه مى‌... كنند و بر وزن غُراب بيمارى است كه مانع ار نفوذ نفَس به داخل ريه و قلب مى‌شود و نيز گفته مى‌شود: «اخذ بخناقه با كسره و ضمه و مخنقه» يعنى گلويش را گرفت. همه اين معانى را فيروزآبادى ذكر كرده است و در بيشتر نسخه‌ها با فتحه خاء آمده كه در اين صورت مصدر است هر چند كه در زبان عربى وارد نشده است.

«و انعش» يعنى بالا ببر «صريع تيسّرها» يعنى آسانى آن كه كشته شده و بر زمين افتاده است و استعاره در آن به مانند عبارت پيشين است. و «الصُنع» با ضمه كار نيك و احسان است. «و اطلق محتبسها» با صيغه اسم فاعل يا مفعول بوده زيرا «احتبس» هم لازم و هم متعدى است.

**[ترجمه]

«۳۳»

الفتح، [فتح الأبواب] نَقْلًا مِنْ كِتَابِ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الثِّقَهِ عَنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِى الْجَهْمِ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ مَيْسَرَهَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَا اسْتَخَارَ اللَّهَ عَبْدٌ سَبْعِينَ مَرَّهً بِهَذِهِ الِاسْتِخَارَهِ إِلَّا رَمَاهُ اللَّهُ بِالْخَيْرِ يَقُولُ يَا أَبْصَرَ النَّاظِرِينَ وَ يَا أَسْمَعَ السَّامِعِينَ وَ يَا أَسْرَعَ الْحَاسِبِينَ وَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ وَ خِرْ لِى فِى كَذَا وَ كَذَا.

الْمُتَهَجِّدُ، وَ الْفَقِيهُ، وَ التَّهْذِيبُ، عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ مَيْسَرَهَ: مِثْلَهُ (۱)

وَ زَادُوا بَعْدَ الرَّاحِمِينَ وَ يَا أَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ وَ فِيهَا وَ أَهْلِ بَيْتِهِ.

الْمَكَارِمُ، عَنْ مُعَاوِيَهَ: مِثْلَ الْأَخِيرِ وَ زَادَ فِى آخِرِهِ ثُمَّ اسْجُدْ سَجْدَهً تَقُولُ فِيهَا مِائَهَ مَرَّهٍ- أَسْتَخِيرُ اللَّهَ بِرَحْمَتِهِ أَسْتَقْدِرُ اللَّهَ فِى عَافِيَهٍ بِقُدْرَتِهِ- ثُمَّ ائْتِ حَاجَتَكَ فَإِنَّهَا خِيَرَهٌ لَكَ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَ لَا تَتَّهِمْ رَبَّكَ فِيمَا تَتَصَرَّفُ فِيهِ.

**[ترجمه]فتح الابواب: معاويه بن مَيسَره گويد: امام صادق عليه السلام فرمود: هيچ بنده‌اى هفتاد بار از درگاه خداوند استخاره

نمی‌کنـد مگر اینکه خداونـد به او خیر برسانـد. در اسـتخاره می‌گویـد: «ای بیناترین بینایان و ای شـنونده‌ترین شـنوندگان و ای کسـی که زودتر از همه به حسـاب می‌رسـی و ای مهربان‌ترین مهربانان بر محمـد و اهل بیت محمـد درود بفرست و در فلان و فلان کار برایم خیر مقدر فرما».

مصباح المتهجد و فقیه و تهذیب: از معاویه بن میسره همین حدیث روایت شده - . مصباح المتهجد از شیخ طوسی : ۳۷۳، من لا یحضره الفقیه ۱ : ۳۵۶، التهذیب ۱ : ۳۰۶ - و در آن بعد از «الراحمین» «یا احکم الحاکمین» اضافه شده است و در آن آمده است: «و اهل بیته»(عَلیَ، نیامده).

مکارم الاخلاق: از معاویه ماننـد حـدیث آخری روایت شـده و در پایان حدیث آمده است: سـپس سـجده ببر و در آن صد بار بگو «اسـتخیر الله برحمته و اسـتقدر الله فی عافیه بقدرته» سـپس حاجتت را بیاور که به هر حال خیر تو در آن باشد و خدا را در آنچه می‌کنی متهم نکن.

**[ترجمه]

«۳۴»

الفتح، [فتح الأبواب] عَنْ شَـیْخَیْهِ الْفَقِیهَیْنِ مُحَمَّدِ بْنِ نَمَا وَ أَسْـعَدَ بْنِ عَبْدِ الْقَاهِرِ بِإِسْـنَادِهِمَا الْمُتَقَدِّمِ إِلَی شَـیْخِ الطَّائِفَهِ بِإِسْنَادِهِ إِلَی الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ الْخَزَّازِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْـلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام قَـالَ: کُنَّا أُمِرْنَـا بِـالْخُرُوجِ إِلَی الشَّامِ فَقُلْتُ اللَّهُمَّ إِنْ کَانَ هَذَا الْوَجْهُ الَّذِی هَمَمْتُ بِهِ خَیْراً لِی فِی دِینِی وَ دُنْیَایَ وَ عَاقِبَهِ أَمْرِی وَ لِجَمِیعِ الْمُسْلِمِینَ فَیَسِّرْهُ لِی وَ بَارِکْ لِی فِیهِ وَ إِنْ کَانَ ذَلِکَ شَـرّاً لِی فَاصْـرِفْهُ عَنِّی إِلَی مَا هُوَ خَیْرٌ لِی فَإِنَّکَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ تَقْـدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ أَسْـتَخِیرُ اللَّهَ وَ یَقُولُ ذَلِکَ مِائَهَ مَرَّهٍ قَالَ وَ أَخَـذْتُ حَصَاهً وَ وَضَـعْتُهَا عَلَی نَعْلِی حَتَّی أَتْمَمْتُهَا فَقُلْتُ أَ لَیْسَ إِنَّمَا یَقُولُ هَذَا الدُّعَاءَ مَرَهً وَاحِدَهً وَ یَقُولُ مِائَهَ مَرَّهٍ أَسْتَخِیرُ اللَّهَ قَالَ هَکَذَا قُلْتُ مِائَهَ مَرَّهٍ وَ مَرَّهً هَذَا الدُّعَاءَ قَالَ فَصَرَفَ ذَلِکَ الْوَجْهَ عَنِّی وَ خَرَجْتُ بِذَلِکَ الْجِهَازِ إِلَی مَکَّهَ وَ یَقُولُهَا فِی الْأَمْرِ الْعَظِیمِ مِائَهَ مَرَّهٍ وَ مَرَّهً وَ فِی

۱- ۱. مصباح المتهجد للشیخ الطوسیّ: ۳۷۳، فقیه من لا یحضره الفقیه ج ۱ ص ۳۵۶ التهذیب ج ۱ ص ۳۰۶.

الْأَمْرِ الدُّونِ عَشْرَ مَرَّاتٍ.

**[ترجمه]فتح الابواب: محمد بن مسلم از امام صادق علیه السلام روایت می کند که: به ما دستور داده شد که به طرف شام رهسپار شویم. پس گفتم: پروردگارا اگر این کاری که قصد انجامش را دارم برایم در دین و دنیا و پایان کارم و برای همه مسلمانان خیر است، آن را بر من آسان بنما و در آن برایم برکت بینداز. و اگر آن برایم شرّ است، آن را به چیزی که برایم خیر است برگردان، که تو می‌دانی و من نمی‌دانم و تو توانایی و من توانا نیستم و تو دانای بر نهان‌هایی، و صد بار می گوید: «استخیر الله». گوید: و سنگریزه برداشتم و بر کفشم گذاشتم تا اینکه آن را تمام کردم. پس گفتم: آیا این طور نیست که دعا را یک بار بگوید و صد بار بگوید: «استخیر الله» ؟ فرمود: اینچنین گفتم: صد بار، و یک بار این دعا. گوید: پس از آن کار منصرف شدم و آن کالا را به مکه بردم، و در کار مهم و بزرگ آن دعا را صد و یک بار می گوید، و در کار کم اهمیت و کوچک ده بار می گوید.

**[ترجمه]

بیان

لعل وضع الحصاه علی النعل لضبط العدد تعلیما للغیر و یحتمل أن یکون وضع الحصاه الواحده فقط فیکون جزءا للعمل لکنه بعید.

**[ترجمه]شاید نهادن سنگریزه بر روی کفش برای ثبت شمارش، به جهت آموختن به دیگران بوده است و احتمال دارد نهادن تنها یک سنگریزه باشد که بخشی از عمل است، اما این معنی بعید است.

**[ترجمه]

«۳۵»

الْمُتَهَجِّدُ، وَ الْمَكَارِمُ، وَ الْجُنَّهُ، [جنه الأمان] رَوَى مُرَازِمٌ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ شَيْئاً فَلْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ لْيَحْمَدِ اللَّهَ وَ لْيُثْنِ عَلَيْهِ وَ يُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ- وَ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا الْأَمْرُ خَيْراً لِي فِي دِينِي وَ دُنْيَايَ وَ آخِرَتِي فَيَسِّرْهُ لِي وَ قَدِّرْهُ وَ إِنْ كَانَ عَلَى غَيْرِ ذَلِكَ فَاصْرِفْهُ عَنِّي- فَسَأَلْتُهُ عَنْ أَيِّ شَيْ ءٍ أَقْرَأُ فِيهِمَا فَقَالَ علیه السلام اقْرَأْ فِيهِمَا مَا شِئْتَ وَ إِنْ شِئْتَ قَرَأْتَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ قُلْ يا أَيُّهَا الْكافِرُونَ (۱).

**[ترجمه]مصباح المتهجد و مکارم الاخلاق و جنۀ الامان: مُرازم گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر گاه یکی از شما قصد انجام کاری داشت، باید دو رکعت نماز بخواند و خدا را حمد و ثنا گوید، و بر محمّد و آل او درود بفرستد و بگوید: «خداوندا اگر این کار برای دین و دنیا و آخرت من خیر است آن را بر من آسان کن و برایم مقدر بفرما و در غیر این صورت از من بگردان». راوی گوید: پرسیدم چه چیز در دو رکعت نماز بخوانم؟ امام فرمود: هر سوره ای که می‌خواهی و اگر خواستی سوره قل هو الله احد و سوره قُلْ يا أَيُّهَا الْكافِرُونَ را بخوان. -. مصباح الشیخ : ۳۷۱ ، مکارم الاخلاق : ۳۷۰ -

می گویم: و کفعمی در بلد امین در یکی از نسخ‌های مختصر مصباح گوید: اگر سوره قل هو الله احد را و سوره قل یا ایها الکافرون را قرائت کردی، بهتر است و فضیلت بیشتری دارد.

**[ترجمه]

أقول

و قال الکفعمی فی البلد الأمین فی بعض نسخ مختصر المصباح هکذا و إن قرأت قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ و قُلْ یا أَیُّهَا الْکافِرُونَ کان أفضل أقول و النسخ التی عندنا موافق لما مر و لیس فیها ذکر الأفضلیه و إن کان یومی إلیها.

**[ترجمه]نسخه‌هایی که در نزد ماست، با آنچه بیان شده موافقت دارد و در آن‌ها از بهتر و افضل بودن سخنی به میان نیامده است هر چند بدان اشاره می‌شود.

**[ترجمه]

«۳۶»

الْمَکَارِمُ، عَنْ عُمَرَ بْنِ حُرَیْثٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: صَلِّ رَکْعَتَیْنِ وَ اسْتَخِرِ اللَّهَ فَوَ اللَّهِ مَا اسْتَخَارَ اللَّهَ تَعَالَی مُسْلِمٌ إِلَّا خَارَ اللَّهُ لَهُ الْبَتَّهَ(۲).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: از عمر بن حُرَیث روایت شده که گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: دو رکعت نماز بگذار و از درگاه خداوند استخاره کن. سوگند به خداوند هیچ مسلمانی از درگاه خداوند استخاره و طلب خیر نمی‌کند مگر اینکه خداوند همواره برای او خیر پیش آورد. - . مکارم الاخلاق : ۳۷۳ -

**[ترجمه]

«۳۷»

الْمُهَذَّبُ، لِابْنِ الْبَرَّاجِ: صَلَاهُ الِاسْتِخَارَهِ رَکْعَتَانِ یُصَلِّیهِمَا مَنْ أَرَادَ صَلَاتَهُمَا کَمَا یُصَلِّی غَیْرَهُمَا مِنَ النَّوَافِلِ فَإِذَا فَرَغَ مِنَ الْقِرَاءَهِ فِی الرَّکْعَهِ الثَّانِیَهِ قَنَتَ قَبْلَ الرُّکُوعِ ثُمَّ یَرْکَعُ وَ یَقُولُ فِی سُجُودِهِ أَسْتَخِیرُ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ فَإِذَا أَکْمَلَ الْمِائَهَ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِیمُ الْکَرِیمُ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِیُّ الْعَظِیمُ رَبِّ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ خِرْ لِی فِی کَذَا وَ کَذَا- وَ یَذْکُرُ حَاجَتَهُ الَّتِی قَصَدَ هَذِهِ الصَّلَاهَ لِأَجْلِهَا وَ قَدْ وَرَدَ فِی صَلَاهِ الِاسْتِخَارَهِ وُجُوهٌ غَیْرُ مَا ذَکَرْنَاهُ وَ الْوَجْهُ الَّذِی ذَکَرْنَاهُ هَاهُنَا مِنْ أَحْسَنِهَا.

ص: ۲۸۳

۱- ۱. مصباح الشیخ ص ۳۷۱: مکارم الأخلاق ص ۳۷۰.

٢- ٢. مكارم الأخلاق: ٣٧٣.

**[ترجمه]مهذب ابن براج: او گوید: نماز استخاره دو رکعت است که هر کس بخواهد، آن را به جای می‌آورد همانگونه که نوافل دیگر را می‌خواند. پس هنگامی که در رکعت اول قرائت سوره را به پایان برد، پیش از رکوع، قنوت خوانده سپس رکوع می‌برد و در سجده‌اش صد بار می گوید: «أستخیر الله» و چون صد بار را کامل کرد، می گوید: «هیچ معبودی جز خداوند بردبار بخشنده نیست، هیچ معبودی جز خداوند بلندمرتبه بزرگ نیست، پروردگارم به حق محمد و آل محمد بر محمد و آل محمد درود بفرست و در فلان و فلان کار برایم خیر مقدر کن.» و حاجتی را که به خاطرش این نماز را قصد کرده، ذکر می‌کند. و در باره نماز استخاره وجوه دیگری غیر از آنچه ذکر کردیم وارد شده است و وجهی که ما در اینجا ذکر کردیم از بهترین و نیکوترین وجوه آن است.

**[ترجمه]

«۳۸»

أَقُولُ وَ رَأَیْتُ فِی بَعْضِ مُؤَلَّفَاتِ أَصْحَابِنَا نَقْلًا مِنْ کِتَابِ رَوْضَهِ النَّفْسِ فِی الْعِبَادَاتِ الْخَمْسِ أَنَّهُ قَالَ: فَصْلٌ فِی الِاسْتِخَارَاتِ ثُمَّ قَالَ وَ قَدْ وَرَدَ فِی الْعَمَلِ بِهَا وُجُوهٌ مُخْتَلِفَهٌ مِنْ أَحْسَنِهَا أَنْ تَغْتَسِلَ ثُمَّ تُصَلِّیَ رَکْعَتَیْنِ تَقْرَأُ فِیهِمَا مَا أَحْبَبْتَ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْهُمَا قُلْتَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِیرُکَ بِعِلْمِکَ وَ أَسْتَخِیرُکَ بِعِزَّتِکَ وَ أَسْتَخِیرُکَ بِقُدْرَتِکَ وَ أَسْأَلُکَ مِنْ فَضْلِکَ الْعَظِیمِ فَإِنَّکَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَ تَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ إِنْ کَانَ هَذَا الْأَمْرُ الَّذِی أُرِیدُهُ خَیْراً فِی دِینِی وَ دُنْیَایَ وَ آخِرَتِی وَ خَیْراً لِی فِیمَا یَنْبَغِی فِیهِ خَیْرٌ وَ أَنْتَ أَعْلَمُ بِعَوَاقِبِهِ مِنِّی فَیَسِّرْهُ لِی وَ بَارِکْ لِی فِیهِ وَ أَعِنِّی عَلَیْهِ وَ إِنْ کَانَ شَرّاً لِی فَاصْرِفْهُ عَنِّی وَ قَیِّضْ لِیَ الْخَیْرَ حَیْثُ کَانَ وَ أَرْضِنِی بِهِ حَتَّی لَا أُحِبَّ تَعْجِیلَ مَا أَخَّرْتَ وَ لَا تَأْخِیرَ مَا عَجَّلْتَ.

**[ترجمه]در برخی مولفات اصحاب ما به نقل از کتاب روضهٔ النفس فی عبادات الخمس دیده‌ام که گوید: در استخاره‌ها نماز بگذار. سپس گوید: در باره عمل به استخاره وجوه مختلفی ذکر شده که نیکوترینش این است که غسل کنی سپس دو رکعت نماز بگذاری که در دو رکعت هر سوره‌ای که دوست داشتی قرائت می کنی. و چون آن دو رکعت را به پایان بردی، می گویی: « پروردگارا من با دانائیت از تو ظلب خیر می کنم و با عزتت طلب خیر می کنم و با توانائیت طلب خیر می کنم و فضل بزرگ تو را خواهانم. چرا که تو توانائی و من توانا نیستم و تو می‌دانی و من نمی‌دانم و تو بر نهان‌ها دانائی، اگر این کاری که می‌خواهم انجام دهم در دین و دنیا و آخرتم خیر است، و در آنچه شایسته است خیر باشد، خیر است، و تو به عواقب و سرانجام آن از من داناتری، برای من آسان بگردان و در آن برایم برکت بینداز و مرا برای انجام آن یاری بده. و اگر برایم شرّ است، آن را از من برگردان و خیر و برکت را هر جا که باشد برایم مقدر فرما و مرا بدان خشنود بگردان تا نخواهم آنچه را عقب انداختی، به جلو بیندازی و آنچه را مقدم داشتی، به تاخیر بیندازی».

**[ترجمه]

«۳۹»

مِصْبَاحُ ابْنِ الْبَاقِی، رُوِیَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: مَا شَاءَ اللَّهُ کَانَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِیرُکَ خِیَارَ مَنْ فَوَّضَ إِلَیْکَ أَمْرَهُ وَ أَسْلَمَ

إِلَيْکَ نَفْسَهُ وَ اسْتَسْلَمَ إِلَيْکَ فِی أَمْرِهِ وَ خَلَا لَکَ وَجْهُهُ وَ تَوَکَّلَ عَلَيْکَ فِيمَا نَزَلَ بِهِ اللَّهُمَّ خِرْ لِی وَ لَا تَخِرْ عَلَيَّ وَ کُنْ لِی وَ لَا تَکُنْ عَلَيَّ وَ انْصُرْنِی وَ لَا تَنْصُرْ عَلَيَّ وَ أَعِنِّی وَ لَا تُعِنْ عَلَيَّ وَ أَمْکِنِّی وَ لَا تُمَکِّنْ مِنِّی وَ اهْدِنِی إِلَی الْخَيْرِ وَ لَا تُضِلَّنِی وَ أَرْضِنِی بِقَضَائِکَ وَ بَارِکْ لِی فِی قَدَرِکَ إِنَّکَ تَفْعَلُ مَا تَشَاءُ وَ تَحْکُمُ مَا تُرِيدُ وَ أَنْتَ عَلَی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ إِنْ کَانَ الْخِيَرَةُ فِی أَمْرِی هَذَا فِی دِينِی وَ دُنْيَایَ وَ عَاقِبَةِ أَمْرِی فَسَهِّلْهُ لِی وَ إِنْ کَانَ غَيْرَ ذَلِکَ فَاصْرِفْهُ عَنِّی يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ- إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِيرٌ وَ حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَکِيلُ.

ص: ۲۸۴

**[ترجمه]مصباح ابن الباقی: از امیرالمومنین علیه السلام روایت شده است که فرمود:

«آنچه خدا خواهد انجام می‌شود، خدایا از تو خیر می‌خواهم، خیر کسی که کارش را به تو واگذارده، و خود را به تو تسلیم کرده، و در کار خویش منقاد (و مطیع) تو گشته، و روی خود برای تو خالص گردانیده و در آنچه بر او فرود آید بر تو توکل کرده، خدایا برای من خیر بخواه و بدی ام را مخواه، و به سود من باش و به زیانم مباش، و یاریم فرما و دیگران را بر علیه من یاری مفرما و کمکم ده و دیگران را بر من کمک مده، و مرا (بر کارم) نیرو ده و دیگران را بر من نیرو مده، و مرا به کار خیر هدایت فرما و گمراهم مکن، و به قضای خود راضیم کن، و مقدرات خود را بر من مبارک گردان که براستی تو هر چه خواهی، انجام دهی و به هر چه اراده فرمائی، حکم کنی و تو بر هر چیز توانائی، خدایا اگر خیر من در این کار است: در دین و دنیا و پایان کارم، پس آن را بر من آسان گردان، و اگر چنان نیست آن را از من بازگردان ای مهربان‌ترین مهربانان، که براستی تو بر هر چیز توانائی و خدا ما را بس است و نیکو تکیه گاهی است.»

**[ترجمه]

باب ۸ النوادر

الأخبار

«۱»

الْفَتْحُ، [فتح الأبواب] قَالَ قُدِّسَ سِرُّهُ: اعْلَمْ أَنِّي مَا وَجَدْتُ حَدِيثاً صَرِيحاً أَنَّ الْإِنْسَانَ يَسْتَخِيرُهُ لِسِوَاهُ لَكِنْ وَجَدْتُ أَحَادِيثَ كَثِيرَةً تَتَضَمَّنُ الْحَثَّ عَلَى قَضَائِهِ حَوَائِجَ الْإِخْوَانِ مِنَ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ بِالدَّعَوَاتِ وَ سَائِرِ التَّوَسُّلَاتِ حَتَّى رَأَيْتُ فِي الْأَخْبَارِ مِنْ فَوَائِدِ الدُّعَاءِ لِلْإِخْوَانِ مَا لَا أَحْتَاجُ إِلَى ذِكْرِهِ الْآنَ لِظُهُورِهِ بَيْنَ الْأَعْيَانِ وَ الِاسْتِخَارَاتُ عَلَى سَائِرِ الرِّوَايَاتِ هِيَ مِنْ جُمْلَةِ الْحَاجَاتِ وَ مِنْ جُمْلَةِ الدَّعَوَاتِ وَ اسْتِخَارَةُ الْإِنْسَانِ عَنْ غَيْرِهِ دَاخِلَةٌ فِي عُمُومِ الْأَخْبَارِ الْوَارِدَهِ بِمَا ذَكَرْنَاهُ لِأَنَّ الْإِنْسَانَ إِذَا كَلَّفَهُ غَيْرُهُ مِنَ الْإِخْوَانِ الِاسْتِخَارَةَ فِي بَعْضِ الْحَاجَاتِ فَقَدْ صَارَتِ الْحَاجَةُ لِلَّذِي يُبَاشِرُ الِاسْتِخَارَاتِ فَيَسْتَخِيرُ لِنَفْسِهِ وَ لِلَّذِي يُكَلِّفُهُ الِاسْتِخَارَةَ أَمَّا اسْتِخَارَتُهُ لِنَفْسِهِ بِأَنَّهُ هَلِ الْمَصْلَحَةُ لِلَّذِي يُبَاشِرُ الِاسْتِخَارَةَ فِي الْقَوْلِ لِمَنْ يُكَلِّفُهُ الِاسْتِخَارَةَ وَ هَلِ الْمَصْلَحَةُ لِلَّذِي يُكَلِّفُهُ الِاسْتِخَارَةَ فِي الْفِعْلِ أَوِ التَّرْكِ وَ هَذَا مِمَّا يَدْخُلُ تَحْتَ عُمُومِ الرِّوَايَاتِ بِالاسْتِخَارَاتِ وَ بِقَضَاءِ الْحَاجَاتِ وَ مَا يَتَوَقَّفُ هَذَا عَلَى شَيْ ءٍ يَخْتَصُّ بِهِ فِي الرِّوَايَاتِ.

**[ترجمه]فتح الابواب: ایشان قدّس سرّه گفته است: بدان من حدیث آشکار و صریحی ندیده‌ام که انسان برای غیر خودش استخاره کند، اما احادیث بسیاری یافتم که دربردارنده تشویق و ترغیب برای برآورده ساختن حاجت‌های برادران دینی از خداوند جلّ جلاله، با دعاها و دیگر توسل‌ها می‌باشد حتی در روایت‌ها فایده‌های دعا برای برادران را دیده‌ام که اکنون نیازی به ذکر آن نمی‌بینم زیرا در میان بزرگان و علما امری آشکار است. و استخاره‌ها بر اساس دیگر روایات از جمله حاجت‌ها و از جمله دعاها است. و استخاره انسان برای غیر خودش داخل در روایت‌هایی می‌گردد که ذکر کردیم، زیرا انسان، هرگاه یکی از برادرانش استخاره در برخی حاجت‌ها را بر عهده او بگذارد، آن حاجت برای کسی خواهد شد که خود، استخاره را انجام می‌دهد، پس برای خودش و برای کسی که استخاره را بر عهده او گذاشته، استخاره می‌کند.

اما استخاره‌اش برای خودش به این صورت است که آیا مصلحت برای کسی که استخاره را انجام می‌دهد در گفتن هست؟ و آیا سود و منفعت برای کسی که استخاره را بر عهده او گذاشته در انجام دادن یا ندادن است؟ و این از جمله آن چیزی است که تحت عموم روایت‌های مربوط به استخاره‌ها و برآورده کردن حاجت‌ها داخل می‌شود و این مطلب چیزی نیست که در روایت‌ها بدان (جداگانه)اختصاص یافته باشد.

**[ترجمه]

بیان

ما ذكره السيد من جواز الاستخاره للغير لا يخلو من قوه للعمومات لا سيما إذا قصد النائب لنفسه أن يقول للمستخير أفعل أم لا كما أومأ إليه السيد و هو حيله لدخولها تحت الأخبار الخاصه لكن الأولى و الأحوط أن يستخير صاحب الحاجه لنفسه لأنا لم نر خبرا ورد فيه التوكيل فى ذلك و لو كان ذلك جائزا أو راجحا لكان الأصحاب يلتمسون من الأئمه عليهم السلام ذلك و لو كان ذلك لكان منقولا لا أقل فى روايه مع أن المضطر أولى بالإجابه و دعاؤه أقرب إلى الخلوص عن نيه.

**[ترجمه]آنچه سید در جایز بودن استخاره برای دیگران ذکر کرده است، خالی از قوت نیست به علت عمومیت (دلیلها و روایات) به ویژه اگر شخصی که دیگری را به جای خود گذاشته، به استخاره کننده بگوید: آن کار را انجام بدهد یا ندهد؟ همانطور که سید بدان اشاره کرده است و آن چاره‌اندیشی و مهارتی است تا آن را داخل در زیر مجموعه روایت‌های خاص کند. اما شایسته‌تر و احوط آن است که صاحب حاجت برای خودش استخاره کند زیرا ما حدیثی را ندیده‌ایم که بتوان در این باره بدان اتکا کرد و اگر این کار جایز بود و ترجیح داده می‌شد، اصحاب از ائمه علیهم السلام آن را می‌خواستند و اگر آن… گونه بود حداقل در یک روایت نقل می‌شد به علاوه اینکه شخص درمانده برای اجابت شایسته‌تر، و دعایش با خلوص نیت نزدیک‌تر است.

**[ترجمه]

أقول

وجدت بخط الشيخ الشهيد قدس الله روحه إذا أهم أحدا أمر و تحير فيه فلا يدرى ما يفعل فليتبادر إلى العمل بهذا الخبر.

و وجدت فی كتاب الفرج بعد الشده للقاضی التنوخی ما هذه صورته و ما أعجب هذا الخبر فإنی وجدته فی عده كتب بأسانيد و غير أسانيد على اختلاف فی الألفاظ و المعنى قريب و أنا أذكر أصحها عندی.

وجدت فی كتاب محمد بن جرير الطبری الذی سماه كتاب الآداب الحميده نقلته بحذف الإسناد عن روح بن الحارث عن أبيه عن جده أنه قال لبنيه يا بنی إذا دهمكم أمر أو أهمكم فلا يبيتن أحدكم إلا و هو طاهر على فراش و لحاف طاهرين و لا يبيتن و معه امرأه ثم ليقرأ وَ الشَّمْسِ وَ ضُحاها سبعا وَ اللَّيْلِ سبعا ثم ليقل اللهم اجعل لی من أمری هذا فرجا فإنه يأتيه آت فی أول ليله أو فی الثالثه أو فی الخامسه و أظنه قال أو فی السابعه يقول له المخرج مما أنت فيه كذا.

قال أنس فأصابنی وجع لم أدر كيف آتی له ففعلت أول ليله فأتانی اثنان فجلس أحدهما عند رأسی و الآخر عند رجلی ثم قال أحدهما للآخر حسه فلمس جسدی كله فلما انتهى إلى موضع من رأسی قال احتجم هاهنا و لا تحلق و لكن اطله بغراء ثم التفت إلى أحدهما أو كلاهما فقال لی فكيف لو ضممت إليهما التين و الزيتون قال فاحتجمت فبرأت و أنا فلست أحدث أحدا به إلا و حصل له الشفاء قال آخر و جربته فصح.

**[ترجمه]با خط شیخ شهید قدّس الله روحه یافتم که هرگاه کاری برای شخصی مهم شد و در آن سرگردان ماند و نداند چه کار بکند، باید به عمل به این روایت مبادرت بورزد.

و در کتاب «الفرج بعد الشدهٔ» از قاضی تنوخی حدیثی را به این صورت یافتم: چقدر این روایت شگفت است زیرا من آن را در چندین کتاب با سندها و بدون سندها با اختلاف در کلمات یافتم، و معانی‌شان نزدیک به هم بود و من صحیح ترین آن‌ها را ذکر می کنم.

در کتاب محمد بن جریر طبری که آن را کتاب «الآداب الحمیده» نامیده است، یافتم؛ که آن را با حذف سندها از روح بن

حارث از پدرش از جدش نقل کردم که او به پسرانش گفت: ای پسرانم هرگاه کاری شما را فرا گرفت یا کاری برایتان مهم شد، هر یک از شما شب را به سر نبَرَد مگر اینکه خود او پاکیزه و بر تشک و پوششی پاکیزه باشد و شب را به سر نبرد درحالی که زنی با او باشد. سپس باید هفت بار سوره «و الشمس و ضحیها» و هفت بار سوره «والليل» را بخواند سپس بگوید: «اللهم اجعل لی من أمری هذا فرجا»[خداوندا در این کار من گشایشی فرما] که در شب اول یا در شب سوم یا در شب پنجم و گمان می‌کنم که گفت یا در شب هفتم شخصی به خوابش می‌آید و به او می‌گوید: رهایی و گشایش از آنچه در آن هستی، فلان است.

انس گوید: دردی به سراغم آمد و نمی‌دانستم چگونه با آن روبه رو شوم. پس اولین شب انجام دادم، و دو نفر به خواب من آمدند و یکی از آن‌ها بر بالای سرم و دیگر در کنار پایم نشستند. سپس یکی از آن دو به دیگری گفت: او را حسّ کن. پس همه بدنم را لمس کرد و هنگامی که به جایی از سرم رسید، گفت: اینجا حجامت کن، و آن را نتراش و اما آن را با چیزی روغن مالی کن. سپس یکی از آن دو یا هر دوی آن‌ها به سوی من توجه کرد و به من گفت: چگونه است اگر به آن دو سفارش انجیر و زیتون را اضافه کنی؟ گوید: پس حجامت کردم و از درد بهبودی یافتم و من کسی را از آن باخبر نکردم مگر اینکه شفا یافت و دیگری گفت: آن را امتحان کردم و درست از آب درآمد.

**[ترجمه]

بیان

قال فی القاموس الغری ما طلی به أو لصق به أو شی ء یستخرج من السمک کالغراء ککساء.

ص: ۲۸۶

**[ترجمه]در قـاموس گويـد: «الغرى» آن چيزى است كه بر چيزى ماليـده يـا چسبيـده شود، يـا چيزى است كه از ماهى بيرون مى كشند و «الغراء» بر وزن «كساء» است.

**[ترجمه]

فذلكه

أظن أنه قـد اتضـح لـك ممـا قرع سـمعك و مر عليه نظرك فى الأبواب السابقه أن الأصل فى الاسـتخاره الـذى يـدل عليه أكثر الأخبـار المعتبره هو أن لاـ يكون الإنسـان مستبدا برأيه معتمـدا على نظره و عقله بـل يتوسـل بربه تعـالى و يتوكل عليه فى جميع أموره و يقر عنـده بجهله بمصـالحه و يفوض جميع ذلـك إليه و يطلب منه أن يأتى بما هو خير له فى أخراه و أولاه كما هو شأن العبد الجاهل العاجز مع مولاه العالم القادر فيدعو بأحد الوجوه المتقدمه مع الصـلاه أو بدونها بل بما يخطر بباله من الدعاء إن لم يحضره شى ء من ذلك للأخبار العامه ثم يأخذ فيما يريد ثم يرضى بكل ما يترتب على فعله من نفع أو ضر.

و بعـد ذلـك الاسـتخاره من الله سـبحانه ثم العمل بما يقع فى قلبه و يغلب على ظنه أنه أصـلح له و بعـده الاسـتخاره بالاسـتشاره بالمؤمنين و بعده الاستخاره بالرقاع أو البنادق أو القرعه بالسبحه و الحصا أو التفؤل بالقرآن الكريم.

و الظـاهر جواز جميع ذلك كما اختاره أكثر أصـحابنا و أوردوها فى كتبهم الفقهيه و الـدعوات و غيرها و قـد اطلعت هاهنا على بعضـها و أنكر ابن إدريس الشـقوق الأـخيره و قال إنها من أضـعف أخبار الآحاد و شواذ الأخبار لأن رواتها فطحيه ملعونون مثل زرعه و سـماعه و غيرهمـا فلاـ يلتفت إلى مـا اختصـا بروايته و لا يعرج عليه قال و المحصـلون من أصـحابنا ما يختارون فى كتب الفقه إلا ما اخترناه و لا يذكرون البنادق و الرقاع و القرعه إلا فى كتب العبادات دون كتب الفقه و ذكر أن الشـيخين و ابن البراج لم يذكروها فى كتبهم الفقهيه و وافقه المحقق فقال و أما الرقاع و ما يتضمن افعل و لا تفعل ففى حيز الشذوذ فلا عبره بهما.

و أصـل هـذا الكلاـم من المفيـد رحمه الله عليه فى المقنعه حيث أورد أولا أخبار الاسـتخاره بالـدعاء و الاسـتشاره و غيرهما مما ذكرنا أولا ثم أورد استخاره ذات الرقاع

ص: ٢٨٧

و کیفیتها ثم قال قال الشیخ و هذه الروایه شاذه لیست کالذی تقدم لکنا أوردناها للرخصه دون تحقیق العمل بها انتهی و لعله مما ألحقه أخیرا فی الهامش فأدرجوه فی المتن.

و قال السید بن طاوس ره عندی من المقنعه نسخه عتیقه جلیله کتبت فی حیاه المفید رضی الله عنه و لیست فیه هذه الزیاده و لعلها قد کانت من کلام غیر المفید علی حاشیه المقنعه فنقلها بعض الناسخین فصارت فی الأصل ثم أولها علی تقدیر کونها من الشیخ بتأویلات کثیره و أجاب عن کلام المحقق و ابن إدریس ره بوجوه شتی لم نتعرض لها لقله الجدوی.

و قال الشهید رفع الله درجته فی الذکری و إنکار ابن إدریس الاستخاره بالرقاع لا مأخذ له مع اشتهارها بین الأصحاب و عدم راد لها سواه و من أخذ مأخذه کالشیخ نجم الدین قال و کیف تکون شاذه و قد دونها المحدثون فی کتبهم و المصنفون فی مصنفاتهم و قد صنف السید العالم العابد صاحب الکرامات الظاهره و المآثر الباهره رضی الدین أبو الحسن علی بن طاوس الحسنی ره کتابا ضخما فی الاستخارات و اعتمد فیه علی روایه الرقاع و ذکر من آثارها عجائب و غرائب أراه الله تعالی إیاها و قال إذا توالی الأمر فی الرقاع فهو خیر محض و إن توالی النهی فذلک الأمر شر محض و إن تفرقت کان الخیر و الشر موزعا بحسب تفرقها علی أزمنه ذلک الأمر بحسب ترتبها.

**[ترجمه]گمان می‌کنم از آنچه در باب‌های پیشین به گوش تو رسید و بر نظر تو گذشت، برایت آشکار گردید که اصل در استخاره‌ای که بیشتر روایت‌های معتبر بر آن دلالت می‌کند، این است که انسان در دیدگاهش خودکامه نباشد و به نظر و عقل خویش تکیه نکند، بلکه به پروردگار متعالش توسل کند و در همه کارها به او توکل نماید و در محضرش به جهل و عدم آگاهی از منافعش اقرار کرده و همه آن را به خداوند واگذار کند و از او خواستار شود آنچه را که در آخرت و دنیا برایش خیر و خوبی است، بیاورد همان گونه که برده نادان و ناتوان در مقابل صاحب و سرور دانا و توانایش انجام می‌دهد. پس با یکی از حالت‌هایی پیشین به همراه نماز یا بدون نماز دعا کند و حتی اگر چیزی از آن دعاها در حضورش نبود، با هر دعایی که به ذهنش خطور می‌کند دعا کند به دلیل روایات عامی که است. سپس آنچه را که در قلبش خطور کرد انجام دهد و به هر نفع و ضرری که بر انجامش مترتب می‌گردد، راضی و خشنود گردد.

و پس از آن، طلب خیر و استخاره از خداوند منزه است، و سپس به آنچه به دلش می‌آید و بر گمانش غلبه پیدا می‌کند که آن کار برایش صلاح است، عمل می‌کند. و پس از آن، استخاره با مشورت مومنان است و پس از آن استخاره با رقعه‌ها (برگه‌ها) یا گلوله‌های گلی یا قرعه زدن با تسبیح یا سنگریزه، یا فال نیک زدن به قرآن کریم است.

وجه آشکار این است که همه این موارد جایز است همانطور که اکثر اصحاب ما آن را برگزیده‌اند و در کتاب‌های فقهی خود، و دعاها و دیگر کتاب‌ها آورده‌اند، که در این باب از برخی از آن‌ها آگاه شدی. ابن ادریس قسمت‌های اخیر را انکار کرده است و گوید: این‌ها از جمله ضعیف‌ترین روایت‌های آحاد، و روایت‌های شاذ و نادر است زیرا روایان آن‌ها از فرقه فطحیه ملعون هستند، مانند زرعه و سماعه و دیگران. پس به احادیثی که آن دو روایت کرده‌اند توجهی نمی‌شود و به آن تکیه نمی‌شود. گوید: و محصلان علم از اصحاب ما در کتاب‌های فقه جز آنچه ما برگزیده‌ایم، چیزی انتخاب نکرده‌اند و (استخاره با) گلوله‌های گلی و رقعه‌ها و قرعه زدن را فقط در کتاب‌های عبادات ذکر می‌کنند نه کتاب‌های فقهی. و گفته است: دو شیخ(صدوق و مفید) و ابن براج در کتاب‌های فقهی خود آن‌ها را ذکر نکرده‌اند و محقق با آن موافق است و گوید: و اما رقعه‌ها و آنچه متضمن «انجام بده و انجام مده» است، در جای شاذ و خلاف قیاس است و بدان اعتنایی نمی‌شود.

اصل این سخن از مفید رحمه الله در المقنعه است، که ابتدا روایت‌های استخاره با دعا و مشورت و غیر آن دو را که ما در ابتدا ذکر کردیم، آورده است سپس استخاره دارای رقعه (برگه) و چگونگی آن را آورده و گفته است: شیخ گوید: این روایت شاذ است و مانند آنچه پیش‌تر ذکر کردیم نیست، و لکن ما آن را آوردیم به دلیل رخصت و جایز بودن نه محقق بودن عمل بدان. پایان نقل قول. و چه بسا از جمله مطالبی باشد که در پایان در حاشیه کتاب آورده است و بعدا آن را در متن کتاب گنجانده‌اند.

سید بن طاوس رحمه الله گوید: نزد من نسخه قدیمی ارزشمند از کتاب المقنعه است که در زمان حیات مفید رضی الله عنه نوشته شده است و در آن این زیادت (در استخاره) وجود ندارد و شاید این سخن از شخصی غیر از مفید در حاشیه المقنعه باشد و برخی نسخه‌نویسان آن را نقل کرده‌اند و بعدا به عنوان اصل کتاب درآمده است، سپس با فرض اینکه از کلام شیخ است آن را با تأویل‌های بسیار تأویل کرده است و گفته محقق و ابن ادریس رحمه الله را با وجوه مختلف جواب داده است که بدان نمی‌پردازیم زیرا در این کار سودی نیست.

شهیـد رفع الله درجته، در الـذکری گویـد: اینکه ابن ادریس اسـتخاره با رقعه‌ها را انکار می‌کند، هیچ سـرمنشأ و منبعی ندارد به علاـوه اینکه در میان اصـحاب معروف و مشـهور است و هیـچ کسـی مخالف آن نیست جز خودش و کسانی که از دیـدگاه او پیروی کرده‌انـد، مانند شـیخ نجم الدین. و گفته است: چگونه ممکن است شاذّ و خلاف قیاس باشد درحالی که علمای حدیث آن را در کتـاب‌هایشـان و مولفـان در تالیفاتشان تـدوین کرده‌انـد. و سـید عالم عابـد صاحب کرامات آشـکار و کارهای نیک درخشان، رضـی الدین ابوالحسن علی بن طاووس حسـنی رحمه الله کتاب بزرگی را در باره استخاره‌ها تألیف کرده است و در آن به روایت رقعه‌هـا تکیه کرده و از آثـار و نشانه‌های آن موارد عجیب و شـگفتی را بیان نموده که خداونـد متعال به او نشان داده است. و گوید: هرگاه در اسـتخاره با رقعه دسـتور به انجام کار پشت سر هم و پی در پی بیاید، آن خیر محض است و اگر نهی از انجـام کـار پشت سـر هم بیایـد آن کـار شـرّ محض است و اگر به صورت متفرق و پراکنـده بیـاد، خیر و شـرّ بر اسـاس پراکندگی‌اش، بر حسب ترتیبش بر زمان‌های آن تقسیم می‌گردد.

**[ترجمه]

أبواب الصلوات التی یتوصل بها إلی حصول المقاصد و الحاجات سوی ما مر فی أبواب الجمعه و الاستخارات

باب ۱ صلاه الاستسقاء و آدابها و خطبها و أدعیته

الآیات

البقره: وَ إِذِ اسْتَسْقی مُوسی لِقَوْمِهِ (۱)

المائده: وَ لَوْ أَنَّهُمْ أَقامُوا التَّوْراهَ وَ الْإِنْجِیلَ وَ ما أُنْزِلَ إِلَیْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَکَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ (۲)

الأعراف: وَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُری آمَنُوا وَ اتَّقَوْا لَفَتَحْنا عَلَیْهِمْ بَرَکاتٍ مِنَ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ وَ لکِنْ کَذَّبُوا فَأَخَذْناهُمْ بِما کانُوا یَکْسِبُونَ (۳)

۱- ۱. البقره: ۶۰.

۲- ۲. المائده: ۶۶.

۳- ۳. الأعراف: ۹۶.

حمعسق: وَ هُوَ الَّذِی یُنَزِّلُ الْغَیْثَ مِنْ بَعْدِ ما قَنَطُوا وَ یَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَ هُوَ الْوَلِیُّ الْحَمِیدُ(۱)

نوح: فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّکُمْ إِنَّهُ کانَ غَفَّاراً- یُرْسِلِ السَّماءَ عَلَیْکُمْ مِدْراراً وَ یُمْدِدْکُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِینَ وَ یَجْعَلْ لَکُمْ جَنَّاتٍ وَ یَجْعَلْ لَکُمْ أَنْهاراً(۲)

الجن: وَ أَنْ لَوِ اسْتَقامُوا عَلَی الطَّرِیقَهِ لَأَسْقَیْناهُمْ ماءً غَدَقاً(۳).

<meta info="- وَإِذِ اسْتَسْقَی مُوسَی لِقَوْمِهِ. - . بقره / ۶۰ -

{و هنگامی که موسی برای قوم خود در پی آب برآمد.}

_ مائده: وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُواْ التَّوْرَاهَ وَالإِنجِیلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَیهِم مِّن رَّبِّهِمْ لأَکَلُواْ مِن فَوْقِهِمْ وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِم. - . مائده / ۶۶ -

{و اگر آنان به تورات و انجیل و آنچه از جانب پروردگارشان به سویشان نازل شده است، عمل می کردند، قطعاً از بالای سرشان [برکات آسمانی] و از زیر پاهایشان [برکات زمینی] برخوردار می شدند.}

_ وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَی آمَنُواْ وَاتَّقَواْ لَفَتَحْنَا عَلَیْهِم بَرَکَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ وَلَکِن کَذَّبُواْ فَأَخَذْنَاهُم بِمَا کَانُواْ یَکْسِبُونَ. - . اعراف / ۹۶ -

{و اگر مردم شهرها ایمان آورده و به تقوا گراییده بودند، قطعاً برکاتی از آسمان و زمین برایشان می گشودیم، ولی تکذیب کردند پس به [کیفر] دستاوردشان [گریبان] آنان را گرفتیم.}

_ وَهُوَ الَّذِی یُنَزِّلُ الْغَیْثَ مِن بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَیَنشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِیُّ الْحَمِیدُ. - . شوری / ۲۸ -

{ و اوست کسی که باران را- پس از آنکه [مردم] نومید شدند- فرود می آورد، و رحمت خویش را می گسترد و هموست سرپرست ستوده.}

_ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّکُمْ إِنَّهُ کَانَ غَفَّارًا * یُرْسِلِ السَّمَاء عَلَیْکُم مِّدْرَارًا. - . نوح / ۱۰ _ ۱۱ -

{ و گفتم: از پروردگارتان آمرزش بخواهید که او همواره آمرزنده است. [تا] بر شما از آسمان بارانِ پی در پی فرستد. و شما را به اموال و پسران، یاری کند، و برایتان باغها قرار دهد و نهرها برای شما پدید آورد.}

_ وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَی الطَّرِیقَهِ لَأَسْقَیْنَاهُم مَّاء غَدَقًا. - . جن / ۱۶ -

{ و اگر [مردم] در راه درست، پایداری ورزند، قطعاً آب گوارایی بدیشان نوشانیم.}

**[ترجمه]

تفسیر

وَ لَوْ أَنَّهُمْ أی أهـل الکتاب أَقامُوا التَّوْراهَ وَ الْإِنْجِیلَ بعـدم کتمان ما فیهما و القیام بأحکامهما وَ ما أُنْزِلَ إِلَیْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ أی القرآن أو سـائر الکتب المنزله فإنهـا من حیث إنهم مکلفون بالإیمـان بها کالمنزل إلیهم لَأَکَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ أی لوسع علیهم أرزاقهم بأن یفیض علیهم برکات السـماء و الأرض أو یکثر ثمره الأشـجار و غله الزروع أو یرزقهم الجنان الیانعه فیجتنونها من رأس الشـجر و یلتقطون ما تساقط علی الأرض بین بـذلک أن ما کف عنهم بشؤم کفرهم و معاصـیهم لا لقصور الفیض و لو أنهم آمنوا و تابوا و أقاموا ما أمروا به لوسع علیهم و جعل لهم خیر الدارین.

و ربما یحمل الأکل علی الغـذاء الروحانی و یحمل قوله تعالی مِنْ فَوْقِهِمْ علی الواردات القدسـیه و الإلهامات الغیبیه و من تحتهم علی ما یحصل بالمطالعات العلمیه و النتائج الفکریه.

وَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُری بمعنی المـدلول علیها بقوله وَ ما أَرْسَـلْنا فِی قَرْیَهٍ مِنْ نَبِیٍ (۴) و قیـل مکه و ما حولها لَفَتَحْنا عَلَیْهِمْ بَرَکاتٍ مِنَ السَّمـاءِ وَ الْأَرْضِ أی أمطرنـا لهم من السـماء و أنبتنا لهم من الأرض أو أوسـعنا علیهم الخیر و یسـرناه لهم من کل جانب وَ لکِنْ کَذَّبُوا الرسل فَأَخَذْناهُمْ بِما کانُوا یَکْسِبُونَ من الکفر و

۱- ۱. الشوری: ۲۸.

۲- ۲. نوح: ۱۰.

۳- ۳. الجن: ۱۶.

۴- ۴. الأعراف: ۹۴.

المعاصی فدلت الآیه علی أن منع بکرات السماء و الأرض بسبب الکفر و المعاصی.

وَ هُوَ الَّذِی یُنَزِّلُ الْغَیْثَ أی المطر الـذی یغیثهم من الجـدب و لذلک خص بالنافع منها و قرئ ینزل علی بناء الإفعال و التفعیل مِنْ بَعْدِ ما قَنَطُوا أی أیسوا منه و قرئ بکسـر النون فی الشواذ وَ یَنْشُرُ رَحْمَتَهُ أی المطر فی کل شـی ء من السـهل و الجبل و النبات و الحیوان وَ هُوَ الْوَلِیُ الـذی یتولی عباده بإحسانه و نشـر رحمته الْحَمِیدُ أی المسـتحق للحمد علی ذلک فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّکُمْ هذا کلام نوح علیه السـلام لقومه أی اطلبوا منه المغفره علی کفرکم و معاصـیکم بعـد التوبه إِنَّهُ کـانَ غَفَّاراً للتـائبین قیـل لمـا طالت دعوتهم و تمادی إصـرارهم حبس الله عنهم القطر أربعین سـنه و أعقم أرحام نسائهم فوعـدهم بـذلک علی الاسـتغفار عما کانوا علیه بقوله یُرْسِلِ السَّمـاءَ أی السـحاب أو المظله لکون المطر کله أو بعضه منهـا کما مر أو لکون أسـبابه و تقـدیراته منها عَلَیْکُمْ مِدْراراً أی کثیر الدرور و یسـتوی فی هذا البناء المذکر و المؤنث وَ یُمْدِدْکُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِینَ أی یکثر أموالکم و أولادکم الذکور وَ یَجْعَلْ لَکُمْ جَنَّاتٍ أی بساتین فی الدنیا وَ یَجْعَلْ لَکُمْ أَنْهاراً تسـقون بها جناتکم و الآیه تدل علی أن الاسـتغفار و التوبه موجبان لکثره الأمطار و غزاره الأنهار و کثره البساتین و الأشجار فینبغی فی الاستسقاء الإکثار من الاستغفار و التوبه من الذنوب.

وَ أَنْ لَوِ اسْتَقامُوا عَلَی الطَّرِیقَهِ أی علی الإیمان و الأعمال الصالحه لَأَسْقَیْناهُمْ ماءً غَدَقاً أی کثیرا و یدل علی أن منع المطر بسبب الکفر و المعاصی و أن التوبه و الأعمال الصالحه توجب نزوله.

ثم اعلم أن الاستسـقاء هو طلب السـقیا من الله تعالی عنـد الحاجه إلیها و اسـتحبابه إجماعی عنـد علمائنا و قال فی المنتهی أجمع کل من یحفظ عنه العلم علی استحباب صلاه الاستسقاء إلا أبا حنیفه فإنه قال لیس لها صلاه بل مجرد الدعاء

و قال یصلی جماعه و فرادی و هو قول أهل العلم و لا خلاف فی أن صلاته کصلاه العید.

و نقل الشهید فی الذکری عن ظاهر کلام الأصحاب أن وقتها وقت صلاه العید و نقل عن ابن أبی عقیل التصریح بأن الخروج فی صدر النهار و عن أبی الصلاح انبساط الشمس و عن ابن الجنید بعد صلاه الفجر قال و الشیخان لم یعینا وقتا إلا أنهما حکما بمساواتهما العید و صرح الفاضلان بأنه لا یتعین لها وقت بل قال العلامه فی النهایه فی أی وقت خرج جاز و صلاها إذ لا وقت لها إجماعا و نحوه قال فی التذکره ثم قال و الأقرب عندی إیقاعها بعد الزوال لأن ما بعد العصر أشرف و الظاهر عدم تعین وقت لها و لعل قبل الزوال أولی.

و قال فی الذکری یجوز الاستسقاء بغیر صلاه إما فی خطبه الجمعه و العیدین أو فی أعقاب المکتوبات أو یخرج الإمام إلی الصحراء فیدعو و الناس یتابعونه و یستحب لأهل الخصب الاستسقاء لأهل الجدب بهذین النوعین من الاستسقاء و فی جوازه بالصلاه و الخطبتین عندی تردد لعدم الوقوف علیه منصوصا و أصاله الجواز.

**[ترجمه]«و لو أنّهم» یعنی اهل کتاب «اقاموا التوراهٔ و الانجیل» با کتمان نکردن آنچه در این دو کتاب آمده و انجام احکام این دو کتاب. «و ما أنزل الیهم من ربهم» یعنی قرآن یا دیگر کتاب‌های نازل شده. پس از آنجائی که آنان موطفندانـد به این کتاب‌ها ایمان بیاورند همچون کتابی نازل شده بر آنان است. «لأکلوا من فوقهم و من تحت أرجلهم» یعنی روزیشان را بر آنان فراخ می‌گرداند به این صورت که برکات آسمان و زمین را بر آنان سرازیر می‌کند یا اینکه میوه درختان و غله کِشت‌ها را فراوان می‌گرداند، یا اینکه باغ‌ها و بستان‌هایی به آنان روزی می‌دهد که وقت چیدن میوه‌هایش فرا رسیده است پس آنان میوه‌ها را از بالای درختان برمی‌چینند و میوه‌هایی را که بر زمین افتاده است برمی‌دارند. خداوند با این آیه بیان فرموده که آنچه به خاطر شومی کفر اهل کتاب و گناهانشان از آنان خودداری شد به سبب کوتاهی فیوضات و نعمت‌های الهی نبوده و اگر آنان ایمان می‌آوردند و توبه می‌کردند و آنچه بدان امر شده بودند را انجام می‌دادند، خداوند نعمت‌هایش را بر آنان فراخ می‌گرداند و خیر و برکت هر دو سرای دنیا و آخرت را برایشان مقدّر می‌فرمود.

و چه بسا خوردن (الأکل) حمل بر غذای روحانی شود و این فرموده خداوند: «من فوقهم» حمل بر نزولات قدسی و الهامات غیبی شود. و «من تحتهم» حمل بر آن چیزی شود که با مطالعه‌های علمی و دستاوردهای فکری به دست می‌آید .

«و لو أنّ اهل القری» به معنایی است که این فرموده خداوند «و ما ارسلنا فی قریهٔ من نبیّ» بر آن دلالت دارد. و گفته شده مقصود مکه و مناطق اطراف آن است. «لفتحنا علیهم برکات من السماء و الارض» یعنی از آسمان بر آنان باران فرو می... فرستادیم و از زمین برایشان میوه و گیاه می‌رویاندیم، یا خیر و برکت را بر آنان فراخ، و از هر طرف خیر و برکت را برایشان میسّر و آسان می‌گرداندیم. «و لکن کذّبوا» یعنی پیامبران را تکذیب کردند. «فأخذناهم بما کانوا یکسبون» یعنی به خاطر کفر و گناهان [گریبان] آنها را گرفتیم. پس این آیه دلالت بر این دارد که ممانعت از برکات آسمان و زمین به سبب کفر و گناهان بوده است.

«و هو الذی ینزّل الغیث» یعنی بارانی که خشکسالی آن‌ها را برطرف می‌کند. و از این جهت (از میان نعمت‌ها) باران به نفع دهندگی اختصاص یافته است. و «ینزل» با صیغه باب افعال و تفعیل نیز قرائت شده است. «من بعد ما قنطوا» یعنی از آن ناامید

شدند و در قرائت شاذّ با کسره نون قنِطوا قرائت شده است. «و ینشر رحمته» یعنی باران را در هر چیزی: دشت و کوه و گیاه و حیوان می‌گستراند. «و هو الولیّ» کسی که با فضل و احسان و گستراندن رحمتش، بندگانش را سرپرستی می‌کند. «الحمید» یعنی کسی که به خاطر آن کارها سزاوار ستایش است.

«فقلت استغفروا ربکم» این سخنِ حضرت نوح علیه السلام برای قومش است، یعنی از خداوند بخواهید کفر و گناهتان را پس از آنکه توبه کرده بودید، بیامرزد. «انّه کان غفّاراً» برای توبه‌کنندگان. گفته شده هنگامی که دعای آنان طولانی و پافشاری... شان پیاپی شد، خداوند به مدت چهل سال باران را از آنان قطع نمود و رَحِم زنان آنان را عقیم ساخت و بدین خاطر به آن‌ها وعده استغفار آنچه مرتکب شده بودند را داد و فرمود: «یرسل السماء» یعنی ابر یا سایه بان، زیرا همه یا بخشی از باران از آسمان است همانطور که پیش‌تر بیان شد، یا به این خاطر که اسباب و تقدیرات آن از آسمان است. «علیکم مدراراً» یعنی بسیار ریزان که با این صیغه، مذکر و مونث بودن یکسان است. «و یمددکم باموال و بنین» یعنی اموال و فرزندان ذکور شما را زیاد می‌کند. «و یجعل لکم جنات» یعنی بستان‌ها در دنیا. «و یجعل لکم انهاراً» یعنی نهرهایی که بدان باغ‌ها و بستان‌هایتان را آبیاری کنید. و این آیه دلالت دارد بر اینکه استغفار و توبه سبب فراوانی باران‌ها و سرازیری نهرها و بسیاری بستان‌ها و درختان می‌شود. پس شایسته است در نماز طلب باران، بسیار از گناهان توبه و استغفار شود.

«و أن لو استقاموا علی الطریقهٔ» یعنی راه ایمان و اعمال نیک. «لأسقیناهم ماء غدقاً» یعنی آب بسیار، و دلالت دارد بر اینکه قطع شدن باران به سبب کفر و گناهان است و توبه و اعمال نیک موجبات نازل شدن باران را فراهم می‌آورد.

سپس بدان که استسقاء، طلبیدن باران از خداوند متعال است زمانی که بدان نیاز پیدا شود، و در نزد علمای ما مستحب است به صورت جماعت انجام شود. و در المنتهی گوید: همه کسانی که علمی در نزدشان است بر این اجماع دارند که نماز طلب باران مستحب است، جز ابوحنیفه، زیرا او گفته است: برای طلبیدن باران نمازی نیست بلکه فقط دعا خوانده می‌شود. و گفته است: به صورت جماعت و فُرادی اقامه می‌شود و آن سخن اهل علم است، و هیچ جای اختلافی نیست که کیفیت نماز آن مانند نماز عید است.

و شهید در الذکری از ظاهر کلام اصحاب نقل کرده که وقت آن همان وقت نماز عید است و از ابن ابی عقیل نقل کرده که بیرون رفتن برای این نماز در آغاز روز صریح و آشکار است، و از ابوصلاح هنگام باز شدن خورشید، و از ابن جنید پس از نماز صبح را نقل کرده است. و گوید: دو شیخ(صدوق و مفید) وقتی را تعیین نکرده‌اند جز اینکه آنان حکم به این داده‌اند که با نماز عید مساوی و یکسان است. و دو فاضل(علامه حلی و محقق حلی) صریحا بیان کرده‌اند که وقتی برای آن تعیین نمی... شود. حتی علامه در النهایهٔ گفته است: در هر وقتی بیرون رود جایز است و نماز را بگذارد زیرا به اجماع علما هیچ وقتی برای آن تعیین نشده است. و در التذکره مانند این نظر را ذکر کرده است. سپس گوید: نزدیک‌تر به حق نزد من آن است که پس از زوال انجام شود زیرا زمان پس از عصر، گرامی‌تر و بهتر است و آشکار این است که وقتی برای آن تعیین نشود و شاید پیش از زوال بهتر و شایسته‌تر باشد.

و در الذکری گوید: جایز است طلب باران بدون اقامه نماز انجام شود؛ یا در خطبه روز جمعه و دو عید (فطر و قربان) یا پس از نمازهای واجب، یا اینکه امام به سمت صحرا بیرون می‌رود و دعا می‌کند و مردم نیز به دنبال او می‌روند، و مستحب است

کسانی که در مناطق حاصلخیز زندگی می‌کنند برای کسانی که در مناطق خشک هستند، با این دو نوع استسقاء، طلب باران کنند. و من در مورد اینکه طلبیدن باران، نماز و دو خطبه داشته باشد، تردید دارم زیرا نصی در باره آن وجود ندارد و اصل، جواز است.

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّينَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله خَرَجَ إِلَى الْمُصَلَّى فَاسْتَسْقَى (۱).

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا يَكُونُ الِاسْتِسْقَاءُ إِلَّا فِي بَرَازٍ مِنَ الْأَرْضِ يَخْرُجُ الْإِمَامُ فِي سَكِينَةٍ وَ وَقَارٍ وَ خُشُوعٍ وَ مَسْأَلَةٍ وَ يَبْرُزُ مَعَهُ النَّاسُ فَيَسْتَسْقِي لَهُمْ -(۲)

قَالَ وَ صَلَاةُ الِاسْتِسْقَاءِ كَصَلَاةِ الْعِيدَيْنِ يُصَلِّي الْإِمَامُ رَكْعَتَيْنِ يُكَبِّرُ فِيهِمَا كَمَا يُكَبِّرُ فِي صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ ثُمَّ يَرْقَى الْمِنْبَرَ فَإِذَا اسْتَوَى عَلَيْهِ جَلَسَ جِلْسَةً خَفِيفَةً ثُمَّ قَامَ فَحَوَّلَ رِدَاءَهُ فَجَعَلَ مَا عَلَى عَاتِقِهِ الْأَيْمَنِ مِنْهُ عَلَى عَاتِقِهِ الْأَيْسَرِ وَ مَا عَلَى عَاتِقِهِ الْأَيْسَرِ عَلَى عَاتِقِهِ الْأَيْمَنِ كَذَلِكَ فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ عَلِيٌّ علیه السلام وَ هِيَ مِنَ السُّنَّةِ ثُمَّ يُكَبِّرُ اللَّهَ رَافِعاً صَوْتَهُ وَ يَحْمَدُهُ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ وَ يُسَبِّحُهُ وَ يُثْنِي عَلَيْهِ وَ يَجْتَهِدُ فِي الدُّعَاءِ وَ يُكْثِرُ مِنَ التَّسْبِيحِ وَ التَّهْلِيلِ

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۰۲.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۰۲.

وَ التَّكْبِيرِ مِثْلَ مَا يَفْعَلُ فِي صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ ثُمَّ يَسْتَسْقِي وَ يُكَبِّرُ بَعْضَ التَّكْبِيرِ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ وَ عَنْ يَمِينِهِ وَ عَنْ شِمَالِهِ وَ يَخْطُبُ وَ يَعِظُ النَّاسَ (۱).

وَ عَنْهُ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: وَ يُسْتَحَبُّ أَنْ يَكُونَ الْخُرُوجُ إِلَى الِاسْتِسْقَاءِ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ وَ يُخْرَجُ الْمِنْبَرُ كَمَا يُخْرَجُ لِلْعِيدَيْنِ وَ لَيْسَ فِيهَا أَذَانٌ وَ لَا إِقَامَةٌ(۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از جعفر بن محمد از پدرشان علیهما السلام برای ما روایت شده که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به مصلی رفت و طلب باران نمود. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۲ -

از جعفر بن محمد علیهما السلام روایت شده که فرمود: طلب باران انجام نمی‌شود مگر در زمین باز و فراخ که امام با آرامش و وقار و فروتنی و زبونی بیرون می‌رود و مردم همراه او بیرون می‌آیند و امام برای آن‌ها طلب باران می‌کند. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۲ -

فرمود: نماز طلبیدن باران همانند نماز دو عید است. امام دو رکعت نماز می‌گذارد و در هر دو رکعت تکبیر می‌گوید همانطور که در نماز دو عید تکبیر می‌گوید. سپس بر منبر بالا می‌رود و چون بر منبر رفت اندکی نشسته سپس برمی‌خیزد و ردای خود را برمی‌گرداند، پس آن قسمت از رداء را که بر شانه راستش است بر شانه چپ می‌اندازد و آن قسمت از رداء را که بر شانه چپش است بر شانه راست خود می‌اندازد. به این صورت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و علی علیه السلام انجام دادند و این کار سنّت است. سپس با بلند کردن صدایش الله اکبر گفته و خداوند را آنگونه که شایسته است حمد و سپاس می‌گوید و او را تسبیح و ثنا می‌گوید، و در دعا بسیار می‌کوشد و بسیار سبحان الله و لااله اله الا الله و الله اکبر می‌گوید همانطور که در نماز دو عید انجام می‌دهد. سپس طلب باران می‌کند و در حالی که روبه قبله کرده چند تکبیر می‌گوید و روبه جهت راست و رو به جهت چپ نیز چند تکبیر می‌گوید، و خطبه را می‌خواند و برای مردم موعظه می‌کند. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۳ -

و از ایشان علیه السلام روایت شده که فرمود: مستحب است که در روز دوشنبه برای طلبیدن باران بیرون روند و منبر خارج می شود همانطور که در دو عید خارج می‌شود و در این نماز اذان و اقامه‌ای گفته نمی‌شود. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۰۳ -

**[ترجمه]

بیان

خروج المنبر فی العیدین غیر معهود و باقی الأحکام سیأتی بیانها.

**[ترجمه]خروج منبر در دو عید معمول نیست و باقی احکام هم شرحش می آید.

**[ترجمه]

«۲»

الْمُتَهَجِّدُ، وَ التَّهْذِيبُ، وَ الْفَقِيهُ (۳)، وَ اللَّفْظُ لِلْمُتَهَجِّدِ رُوِيَ: أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام خَطَبَ بِهَذِهِ الْخُطْبَهِ فِی صَلَاهِ الِاسْتِسْقَاءِ فَقَالَ- الْحَمْدُ لِلَّهِ سَابِغِ النِّعَمِ وَ مُفَرِّجِ الْهَمِّ وَ بَارِئِ النَّسَمِ الَّذِی جَعَلَ السَّمَاوَاتِ الْمُرْسَاهَ عِمَاداً- وَ الْجِبَالَ أَوْتَاداً وَ الْأَرْضَ لِلْعِبَادِ مِهَاداً وَ مَلَائِكَتَهُ عَلَی أَرْجَائِهَا وَ حَمَلَهَ عَرْشِهِ عَلَی أَمْطَائِهَا وَ أَقَامَ بِعِزَّتِهِ أَرْكَانَ الْعَرْشِ وَ أَشْرَقَ بِضَوْئِهِ شُعَاعَ الشَّمْسِ وَ أَطْفَأَ بِشُعَاعِهِ ظُلْمَهَ الْغَطْشِ وَ فَجَّرَ الْأَرْضَ عُيُوناً وَ الْقَمَرَ نُوراً وَ النُّجُومَ بُهُوراً ثُمَّ عَلَا فَتَمَكَّنَ وَ خَلَقَ فَأَتْقَنَ وَ أَقَامَ فَتَهَيْمَنَ فَخَضَعَتْ لَهُ نَخْوَهُ الْمُسْتَكْبِرِ وَ طَلَبَتْ إِلَيْهِ خَلَّهُ الْمُتَمَسْكِنِ اللَّهُمَّ فَبِدَرَجَتِكَ الرَّفِيعَهِ وَ مَحَلَّتِكَ الْمَنِيعَهِ وَ فَضْلِكَ الْبَالِغِ وَ سَبِيلِكَ الْوَاسِعِ أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا دَانَ لَكَ وَ دَعَا إِلَی عِبَادَتِكَ وَ وَفَی بِعُهُودِكَ وَ أَنْفَذَ أَحْكَامَكَ وَ اتَّبَعَ أَعْلَامَكَ عَبْدِكَ وَ نَبِيِّكَ وَ أَمِينِكَ عَلَی عَهْدِكَ إِلَی عِبَادِكَ الْقَائِمِ بِأَحْكَامِكَ وَ مُؤَيِّدِ مَنْ أَطَاعَكَ وَ قَاطِعِ عُذْرِ مَنْ عَصَاكَ اللَّهُمَّ فَاجْعَلْ مُحَمَّداً أَجْزَلَ مَنْ جَعَلْتَ لَهُ نَصِيباً مِنْ رَحْمَتِكَ وَ أَنْضَرَ مَنْ أَشْرَقَ وَجْهُهُ لِسِجَالِ عَطِيَّتِكَ وَ أَقْرَبَ الْأَنْبِيَاءِ زُلْفَهً يَوْمَ الْقِيَامَهِ عِنْدَكَ وَ أَوْفَرَهُمْ حَظّاً مِنْ رِضْوَانِكَ وَ أَكْثَرَهُمْ صُفُوفَ أُمَّهٍ فِی جِنَانِكَ كَمَا لَمْ يَسْجُدْ لِلْأَحْجَارِ وَ لَمْ يَعْتَكِفْ لِلْأَشْجَارِ وَ لَمْ يَسْتَحِلَّ السِّبَا وَ لَمْ يَشْرَبِ الدِّمَاءَ اللَّهُمَّ خَرَجْنَا إِلَيْكَ حِينَ فَاجَأَتْنَا الْمَضَايِقُ الْوَعْرَهُ وَ أَلْجَأَتْنَا الْمَحَابِسُ الْعَسِرَهُ

ص: ۲۹۳

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۰۳.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۰۳.

۳- ۳. التهذیب ج ۳ ص ۱۵۱ ط نجف، الفقيه ج ۱ ص ۳۳۵.

وَ عَضَّتْنَا عَلَائِقُ الشَّيْنِ فَتَأَثَّلَتْ عَلَيْنَا لَوَاحِقُ الْمَيْنِ وَ اعْتَكَرَتْ عَلَيْنَا حَدَابِيرُ السِّنِينَ وَ أَخْلَفَتْنَا مَخَايِلُ الْجَوْدِ وَ اسْتَظْمَأْنَا لِصَوَارِخِ الْقَوْدِ فَكُنْتَ رَجَاءَ الْمُبْتَئِسِ وَ الثِّقَةَ لِلْمُلْتَمِسِ نَدْعُوكَ حِينَ قَنَطَ الْأَنَامُ وَ مُنِعَ الْغَمَامُ وَ هَلَكَ السَّوَامُ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ عَدَدَ الشَّجَرِ وَ النُّجُوم وَ الْمَلَائِكَهِ الصُّفُوفِ وَ الْعَنَانِ الْمَعْكُوفِ وَ أَنْ لَا تَرُدَّنَا خَائِبِينَ وَ لَا تُؤَاخِذَنَا بِأَعْمَالِنَا وَ لَا تُحَاصَّنَا بِذُنُوبِنَا وَ انْشُرْ عَلَيْنَا رَحْمَتَكَ بِالسَّحَابِ الْمُتْئِقِ وَ النَّبَاتِ الْمُونِقِ وَ امْنُنْ عَلَى عِبَادِكَ بِتَنْوِيعِ الثَّمَرَهِ وَ أَحْيِ بِلَادَكَ بِبُلُوغِ الزَّهَرَهِ وَ أَشْهِدْ مَلَائِكَتَكَ الْكِرَامَ السَّفَرَهَ

سُقْيَا مِنْكَ نَافِعَةً دَائِمَةً غُزْرُهَا وَاسِعاً دَرُّهَا سَحَاباً وَابِلًا سَرِيعاً عَاجِلًا تُحْيِي بِهِ مَا قَدْ مَاتَ وَ تَرُدُّ بِهِ مَا قَدْ فَاتَ وَ تُخْرِجُ بِهِ مَا هُوَ آتٍ اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثاً مُغِيثاً مُمْرِعاً طَبَقاً مُجَلْجِلًا مُتَتَابِعاً خُفُوقُهُ مُنْبَجِسَةً بُرُوقُهُ مُرْتَجِسَةً هُمُوعُهُ وَ سَيْبُهُ مُسْتَدِرٌّ وَ صَوْبُهُ مُسْبَطِرٌّ- لَا تَجْعَلْ ظِلَّهُ عَلَيْنَا سَمُوماً وَ بَرْدَهُ عَلَيْنَا حُسُوماً وَ ضَوْأَهُ عَلَيْنَا رُجُوماً وَ مَاءَهُ أُجَاجاً وَ نَبَاتَهُ رَمَاداً رِمْدِداً اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنَ الشِّرْكِ وَ هَوَادِيهِ وَ الظُّلْمِ وَ دَوَاهِيهِ وَ الْفَقْرِ وَ دَوَاعِيهِ يَا مُعْطِيَ الْخَيْرَاتِ مِنْ أَمَاكِنِهَا وَ مُرْسِلَ الْبَرَكَاتِ مِنْ مَعَادِنِهَا مِنْكَ الْغَيْثُ الْمُغِيثُ وَ أَنْتَ الْغِيَاثُ الْمُسْتَغَاثُ وَ نَحْنُ الْخَاطِئُونَ مِنْ أَهْلِ الذُّنُوبِ وَ أَنْتَ الْمُسْتَغْفَرُ الْغَفَّارُ نَسْتَغْفِرُكَ لِلْجَهَالاتِ مِنْ ذُنُوبِنَا وَ نَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ عَوَامِّ خَطَايَانَا اللَّهُمَّ فَأَرْسِلْ عَلَيْنَا دِيمَةً مِدْرَاراً وَ اسْقِنَا الْغَيْثَ وَاكِفاً مِغْزَاراً غَيْثاً وَاسِعاً وَ بَرَكَةً مِنَ الْوَابِلِ نَافِعَةً يُدَافِعُ الْوَدْقُ بِالْوَدْقِ دِفَاعاً وَ يَتْلُو الْقَطْرُ مِنْهُ الْقَطْرَ غَيْرَ خُلَّبٍ بَرْقُهُ وَ لَا مُكَذَّبٍ رَعْدُهُ وَ لَا عَاصِفَةٍ جَنَائِبُهُ بَلْ رِيّاً يَغُصُّ بِالرِّيِّ رَبَابُهُ وَ فَاضَ فَانْصَاعَ بِهِ سَحَابُهُ وَ جَرَى آثَارُ هَيْدَبِهِ جَنَابُهُ سُقْيَا مِنْكَ مُحْيِيَةً مُرْوِيَةً مُحَفَّلَةً مُتَّصِلَةً زَاكِياً نَبْتُهَا نَامِياً زَرْعُهَا نَاضِراً عُودُهَا مُمْرِعَةً آثَارُهَا جَارِيَةً بِالْخِصْبِ وَ الْخَيْرِ عَلَى أَهْلِهَا تَنْعَشُ بِهَا الضَّعِيفَ مِنْ عِبَادِكَ وَ تُحْيِي بِهَا الْمَيِّتَ مِنْ بِلَادِكَ وَ تُنْعِمُ بِهَا الْمَبْسُوطَ مِنْ رِزْقِكَ وَ تُخْرِجُ بِهَا الْمَخْزُونَ مِنْ رَحْمَتِكَ وَ تَعُمُّ بِهَا مَنْ

نَاءَ مِنْ خَلْقِکَ حَتَّی یُخْصِبَ لِإِمْرَاعِهَا الْمُجْدِبُونَ وَ یَحْیَا بِبَرَکَتِهَا الْمُسْنِتُونَ وَ تَتْرَعَ بِالْقِیعَانِ غُدْرَانُهَا وَ تُورِقَ ذُرَی الْآکَامِ رَجَوَاتُهَا وَ یَدْهَامَّ بِذُرَی الْآکَامِ شَجَرُهَا وَ تَسْتَحِقَّ عَلَیْنَا بَعْدَ الْیَأْسِ شُکْراً مِنَّهً مِنْ مِنَنِکَ مُجَلِّلَهً وَ نِعْمَهً مِنْ نِعَمِکَ مُتَّصِلَهً عَلَی بَرِیَّتِکَ الْمُرْمِلَهِ وَ بِلَادِکَ الْمُعْزِبَهِ وَ بَهَائِمِکَ الْمُعْمَلَهِ وَ وَحْشِکَ الْمُهْمَلَهِ اللَّهُمَّ مِنْکَ ارْتِجَاؤُنَا وَ إِلَیْکَ مَآبُنَا فَلَا تَحْبِسْهُ عَنَّا لِتَبَطُّنِکَ سَرَائِرَنَا وَ لَا تُؤَاخِذْنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا فَإِنَّکَ تُنْزِلُ الْغَیْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَ تَنْشُرُ رَحْمَتَکَ وَ أَنْتَ الْوَلِیُّ الْحَمِیدُ.

ثُمَّ بَکَی علیه السلام فَقَالَ سَیِّدِی صَاحَتْ جِبَالُنَا وَ اغْبَرَّتْ أَرْضُنَا وَ هَامَتْ دَوَابُّنَا وَ قَنَطَ نَاسٌ مِنَّا وَ تَاهَتِ الْبَهَائِمُ وَ تَحَیَّرَتْ فِی مَرَاتِعِهَا وَ عَجَّتْ عَجِیجَ الثَّکْلَی عَلَی أَوْلَادِهَا وَ مَلَّتِ الدَّوَرَانَ فِی مَرَاتِعِهَا حِینَ حَبَسْتَ عَنْهَا قَطْرَ السَّمَاءِ فَدَقَّ لِذَلِکَ عَظْمُهَا وَ ذَهَبَ لَحْمُهَا وَ ذَابَ شَحْمُهَا وَ انْقَطَعَ دَرُّهَا اللَّهُمَّ ارْحَمْ أَنِینَ الْآنَّهِ وَ حَنِینَ الْحَانَّهِ ارْحَمْ تَحَیُّرَهَا فِی مَرَاتِعِهَا وَ أَنِینَهَا فِی مَرَابِضِهَا یَا کَرِیمُ (۱).

**[ترجمه]مصباح المتهجد و تهذیب و فقیه - . التهذیب ۳ : ۱۵۱ چاپ نجف، فقیه ۱ : ۳۳۵ - و کلمات روایت از مصباح المتهجد است: روایت شده که امیرالمومنین در نماز طلبیدن باران این خطبه را خواند و فرمود:

سپاس و ستایش خداوند را که گستراننده نعمت‌ها و برطرف کننده غم‌ها از دل‌ها، و آفریننده جان و روان انسان‌هاست. خدائی که آسمان‌های استوار را بلند و پا بر جا ، و کوه‌ها را میخ‌های استوارکننده زمین در برابر تنش ها و فشار زلزله ها، و زمین را برای بندگان خود مهد آسایش و بستر آرامش قرار داد، و فرشتگان خود را بر جوانب آسمان و زمین، و حاملان عرش را بر بام آن بگماشت، و پایه های عرش را به قدرت خویش بر پا داشت، و شعاع خورشید را به مدد نور خود(که آفریده است) تابناک ساخت، و تاریکی شب تیره را با شعاع آن(عرش یا شعاع نور خویش) فرو پوشید، زمین را به گونه‌ای قرار داده که گویی چشمه‌های روان است، و از ماه نور، و از ستارگان درخشندگی برآورد، و آنگاه بر عرش عظمت و جلال برآمد، و جایگزین شد(نهایت بلندی و تجرّد و نزاهت خداوند سببی شده تا در آفرینش هر آنچه اراده کرده، تمکّن و توانایی پیدا کند)، و به کار آفرینش و اداره جهان پرداخت، آن را متقن و محکم نهاد، و هر چیز را در جای خود بر پا داشت و مراقب و نگهدارنده آنها شد ، پس کبر و غرور هر متکبّر در برابر او به خضوع گرائید، و دست نیاز هر تهی‌دست بینوا بسوی او دراز گشت(مشتاق اوست) .

بار خدایا اکنون از تو به درجه رفیع ات و منزلت منیع تو(که خرد بندگان آن را درک نمی کند) و احسان فراگیر تو و عادت وسیعت(که شامل بخشش به بدکار و نیکوکار می شود) مسألت می کنیم که بر محمّد و آل محمّد درود و رحمت فرستی، در برابر آنکه او طوق طاعت تو را بر گردن نهاد، و خلق را به عبادتت فرا خواند. و به پیمان تو (در تبلیغ رسالتت) وفا کرد، و احکامت را به اجراء درآورد. و شریعت‌ها و احکامت را (که آن را پرچم‌هایی برای راه رستگاری قرار دادی) دنبال کرد. همان بنده و پیامبر و امین تو بر دین و رسالت تو به سوی بندگانت، و به پا دارنده احکامت، و مؤید کسی که از تو اطاعت کرده و قاطع عذر عاصیانت. (او که گردنکشان و نافرمانان تو را عذری باقی نگذاشت.

خدایا پس محمّد را برخوردارترین آن کسان قرار ده که از فیض رحمتت برخوردار ساخته ای، و هم شکفته روی ترین کسی که از دریافت بهره سرشار عطیّه ات چهره اش نورانی گشته، و نزدیکترین پیامبران، ساز از جهت تقرّب به خودت در روز قیامت، و بهره مندترین ایشان از بهره خشنودیت، و پرجمعیت ترین ایشان از جهت صفوف امّت در بهشت خویش گردان،

همان گونه که او در برابر بت‌ها سجده نکرده، و در مقابل سنگ‌ها پیشانی بر زمین نسود، و برای درختانی که مردم جاهلی می پرستیدند معتکف نشد، و شراب را حلال نداشت، و از خون‌ها(که مردم جاهلیت حلال می دانستند) ننوشید.

خدایا ما زمانی از منازل و مساکن خود به سوی تو آمده ایم که فشارهای شدید به ناگاه بر ما وارد شد، و دشواری‌ها و تنگناهای سخت زندگی بر این امر وادارمان ساخته(ما را به اضطرار کشانید)، و سختی‌هایی که صبر و شکیبایی بر آن برای ما دشوار شد ما را به پناه بردن به سوی تو به اضطرار کشانده است و اموری که به کارهای زشت ما مرتبط است(گناهانی که مستوجب زشتی و ننگ در دنیا و آخرت است) ما را به درد آورده است، و پیامدهای دروغ و افتراء(که به تو یا فرستاده ات گفته ایم) بر ما استوار گشته، و سال‌های بی برگ و قحطی همچون اشتران لاغر و نزار بر ما هجوم آورده و منظره ابرهای باران زا با ما خلف وعده کرده، و ناله و فریاد اشتران فرتوت و گوسفندان پیر(و یا اسبان) ما را به تشنه ماندن خودمان در صورت سیراب شدن آن‌ها راضی ساخته است ولی در هنگامه چنین گرفتاری و در میان امواج مصائب و شدائد بی شمار، تنها تو موضع دلگرمی امیدواران و مایه امید دل‌ها بوده ای. ما به هنگام نومیدی مردمان، و دریغ کردن ابرها از فرو ریختن باران، و هلاک شدن اشتران جوینده علف در چراگاه‌ها، یا حیّ یا قیّوم به شمار همه درختان و گیاهان و فرشتگان صف بسته در اطاعت از فرمان و ابر ممنوع از فرو ریختن باران، تو را می‌خوانیم که ما را نومید بازنگردانی، و به کیفر اعمالمان نگیری، و در برابر گناهانمان به محاسبه در نیاوری. و رحمتت را به وسیله ابری که سرشارکننده رودخانه ها و چشمه سارها است و به وسیله سبزه های زیبا و طرب انگیز بر ما بگستران، و با پرورش میوه های گوناگون بر بندگانت منّت گذار، و با شکفتن شکوفه سرزمین‌های خود را خرّم و سرزنده ساز و فرشتگان کاتب و محاسبت را شاهد و ناظر سقایتی از جانب خویش قرار ده که نافع و دائم و پرمایه و دامنه دار باشد، بارانی پربارِش و تند و شتابان و زودرس که سرزمینهای مرده را بدان وسیله زنده سازی، و آنچه را که از دست رفته است بازگردانی، و آنچه را که آینده است برآوری.

خدایا ما را به بارانی رویاننده گیاه و قحطزُدا و فراگیر و پرطنین سقایت فرما که هیجان و تلاطمش پیاپی، و برق‌هایش دمان، و جریانش بسیار، و باریدنش توأم با غرّش رعد، و بخشش و بارش آن بسیار، و جریانش دامنه دار باشد. (و نیز خدایا) سایه آن ابر را برای ما موجب عذاب مگردان و سردیش را نحوست زا، و درخشش برق آن را سبب هلاک، و آبش را تلخ و شور، و گیاهش را سست و تباه مساز.

خداوندا ما از شرک و موجبات و مقدّماتش، و از ستمکاری و لوازم و پیامدهایش، و از فقر و علل و اسبابش به تو پناه می بریم، ای بخشنده خیرات از جایگاه‌ها ، و ای فرستنده برکات از منابع و معادنش. باران رویاننده گیاه از سوی توست. و یاری دهنده ای که درماندگان و گرفتاران به او پناه می برند توئی، و ما همان خطاکاران و گناهکاران هستیم. ما بخاطر گناهان نادانسته از تو آمرزش می طلبیم، و از همه خطاهایمان به درگاهت توبه می‌کنیم .

بار خدایا اکنون بارانی آرام و بی رعد و برق و پیاپی بر ما بفرست، و همچنین ما را با بارانی با قطراتی پیوسته و پرمایه و دامنه دار سیرابمان فرما. بارانی گسترده و فراگیر و برکتی از رگباری سودمند که قطرات درشت آن بر یک دیگر بغلتد و بارشی که در پی بارش دیگر درآید، آنچنان که برقش فریب دهنده، و رعدش دروغین، و بادهای مخالف آن ویران کننده نباشد. بلکه بارانی باشد که ابرش شاداب و آبش فراوان و روان باشد، و آنگاه ابرش شتابان بازگردد، و دوباره بارندگی را از سر گیرد، و

چون دامن کشان از این سو بگذرد، آثار برکت بارش در این ناحیه روان گردد. خداوندا ما را به لطف بیکران و رحمت بی دریغ خود از سقایتی زندگی بخش، و سیراب کننده، و لبریز سازنده گودال‌ها و آبگیرها و رودها و جویبارها، و مرطوب کننده دانه ها در دل خاک‌ها برخوردار ساز چنان که گل‌ها و گیاه‌هایش رشد و نموّ کند، و کشت و زرعش بالنده گردد، و بیشه ها و جنگل‌هایش سرسبز و خرم شود و صحرا و چمن و دشت و دمنش را انواع سبزه ها و ریاحین بیاراید، و خیر و برکت و فراوانی در زندگی مردمان آن سرزمین جریان یابد. سقایتی که به وسیله آن ضعیفان بندگانت را سرزنده سازی، و زمینهای مرده‌ات را به برکت آن احیاء کنی، و خوانِ روزی گسترده ات را به بندگانت انعام فرمائی، و رحمت و نعمتی را که در دل خاک اندوخته ای بدان وسیله برآوری، و همگی مخلوقات دوردست خویش را مشمول آن رحمت قرار دهی، چندان که گرفتاران خشکسالی در اثر پدید آمدن سرسبزی از آن نعمت و خرّمی برخوردار شوند، و قحطزدگان به برکت آن تجدید حیات کنند، و گودال‌های دشت‌ها و زمین‌های پست آن پر آب گردند، و کرانه‌های سقایت باران بر بالای تپه‌ها برگ برآورند، و درختان بیشه ها انبوه و متراکم شوند. و پس از آن دوران نومیدی و ایّام بی برگی که بر ما گذشته است حق شکرگزاری بر ما احراز کنی. و این حق در برابر احسانی از انواع احسان فراگیر تو و نعمتی از نعمتهای پیاپی از جانب تو بر مخلوقات نیازمند بینوای تو و بر سرزمینهای دورافتاده تو و جانوران به کار گرفته تو، و حیوانات وحشی بی سرپرست تو است.

خدایا امیدواری ما از جانب تو است و بازگشت ما نیز به سوی تو است، پس باران رحمتت را به علت علم و آگاهیت بر سرائر و ضمائر ما، از ما باز مدار و ما را به آنچه بی‌خردانمان مرتکب شده اند بازخواست مکن، زیرا عادت قدیم و سنت کریم تو چنین بوده است که پس از نومید شدن مردم باران را نازل می‌کنی، و رحمتت را بر خلق می‌گسترانی. راستی که تنها توئی آن مولای شایسته حمد و ثنا.

آنگاه امام بگریست و گفت:

ای سرور و سالار من، اینک کوه‌های ما از شدّت تابش آفتاب شکافته شده، و زمین ما از بی بارانی غبارآلود گشته و چهارپایانمان تشنه مانده اند، چندان که مردمی از ما از زندگی نومید گشته، و چرندگان در چراگاه‌ها سرگردان شده اند، و مانند مادران داغ‌دیده که در عزای فرزند شیون می کنند بانگ و شیون سرکرده، و زمانی که باران آسمان از آنان بازداشته شده، از گردش در مراتعشان خسته و ملول گشته اند و از این رو استخوان‌هایشان نزار شده، و گوشتشان از میان رفته، و پیه و چربی بدنشان آب شده و شیرشان قطع شده است. خدایا بر ناله گوسفندان شیرده و زاری ماده اشتران شیرده رحمت آور، به سرگردانیشان در چراگاه‌هایشان و نالیدنشان در آغل‌هایشان ترحّم فرما ای بخشنده. - . مصباح المتهجد : ۳۶۸ -

**[ترجمه]

بیان

سابغ النعم أی ذی النعم السابغه الکامله و باریٔ النسم النسم بالتحریک جمع نسمه به (۲)

و هو الإنسان الذی جعل السماوات المرساه عمادا المرساه المثبتات و هی عماد لما فوقها من العرش و الکرسی و الملائکه و فی

التهـذيب و الفقيه و غيرهمـا جعـل السـماوات لكرسـيه عمـادا فلعله لكونهـا تحته فكأنهـا بمنزله العماد له و ملائكته على أرجائها الأرجـاء جمع الرجـاء و هى النـاحيه و الضـمير راجع إلى السـماوات و الأرض و كـذا ضـمير أمطائها فى قوله و حمله عرشه على أمطائها يحتمل الوجهين.

و الأمطاء جمع مطاء و هو الظهر و روى أن أرجل حمله العرش الأربعه

ص: ۲۹۵

۱- ۱. مصباح المتهجد ص ۳۶۸.

۲- ۲. أى بالتحريك أيضا.

على أمطاء الأرض أو المعنى أنه جعل على ظهرها حمله عرش علمه من الأنبياء و الأوصياء عليهم السلام أو حمله عرش عظمته من الآيات البينات أو غير ذلك مما يعلمه الله كما ذكره الوالد قدس سره و فى أكثر نسخ المصباح و حمل عرشه على أمطائها فالضمير راجع إلى الملائكه و فى أكثر نسخ الحديث كما مر أولا و أشرق بضوئه أى ضوء العرش و يحتمل إرجاعه إليه تعالى أى الضوء الذى خلقه شعاع الشمس بالرفع لكون الإشراق لازما غالبا أو بالنصب لأنه قد يكون متعديا.

و أطفأ بشعاعه أى العرش أو الرب تعالى أو الشمس بتأويل النجم أو راجع إلى الشعاع على المبالغه و الغطش الظلمه و المراد هنا الليل المظلم أو الإسناد على المجاز و فجر الأرض عيونا أى جعل الأرض كلها كأنها عيون منفجره و أصله و فجر عيون الأرض فغير للمبالغه و النجوم بهورا أى إضاءه أو مضيئا قال فى القاموس البهر الإضاءه كالبهور و الغلبه و العجب و بهر القمر كمنع غلب ضوؤه ضوء الكواكب.

ثم علا فتمكن لعل المعنى أن نهايه علوه و تجرده و تنزهه صار سببا لتمكنه فى خلق ما يريد و تسلطه على من سواه و قال الوالد ره ثم علا على عرش العظمه و الجلال فتمكن بالخلق و التدبير أو أنه مع إيجاده تلك الأشياء و تربيتها لم ينقص من عظمته و جلالته شيئا و لم يزد عليهما شى ء و أقام كل شى ء فى مرتبته و مقامه فتهيمن فصار رقيبا و شاهدا عليها و حافظا لها.

فخضعت له نخوه المستكبر قال فى القاموس نخاه ينخوه نخوه افتخر و تعظم و طلبت إليه خله المتمسكن يقال طلب إلى إذا رغب و الخله الحاجه و الفقر و الخصاصه و المسكين من لا شى ء له و الضعيف الذليل و تمسكن صار مسكينا كل ذلك ذكره الفيروزآبادى.

فبدرجتك الرفيعه أى بعلو ذاتك و صفاتك و محلتك المنيعه أى بجلالتك و عظمتك المانعه من أن يصل إليها أحد أو يدركها عقول الخلائق و أفهامهم و فضلك البالغ حد الكمال و فى بعض النسخ السابغ أى الكامل و سبيلك الواسع أى

طریقتک و عادتک فی الجود و الإفضال الشامل للبر و الفاجر أو الطریق البین الذی فتحته لعبادک إلی معرفتک و العلم بشرائعک و أحکامک و فی بعض النسخ سیبک أی عطائک.

کما دان لک أی أطاعک أو تذلل لک و وفی بعهودک التی عاهدته علیها من العبادات و تبلیغ الرسالات و أنفذ أی أجری أعلامک أی شرائعک و أحکامک التی جعلتها إعلاما لطریق النجاه عبدک الکامل فی العبودیه علی عهدک إلی عبادک أی عهدک الذی عهدته إلی عبادک من تکالیفهم أو ضمن الأمانه معنی الرساله أی مرسلا إلی عبادک و مؤید من أطاعک بالعلم و الهدایه و المال و فی بعض النسخ و مرید أی یرید الخیر و السعاده له و قاطع عذر من عصاک بالبینات الواضحات و المعجزات الظاهرات و الصبر علی أذاهم و حسن الخلق معهم أجزل أی أکمل و أعظم من حیث النصیب من رحمتک العظمی من الأنبیاء و الأوصیاء و أنضر أی و أحسن و أبهی و أشرق وجهه أضاء و السجال جمع السجل و هو الدلو إذا ملئ ماء و ذکره لأن غسل الوجه بالماء یوجب النضاره و الزلفه القرب و المنزله و الحظ النصیب و أکثرهم صفوف أمه

کما روی: أن صفوف أمته صلی الله علیه و آله ثمانون ألف صفا و صفوف باقی الأنبیاء أربعون ألفا.

کما لم یسجد للأحجار فی جماعه سجدوا و لم یعتکف للأشجار فی طوائف اعتکفوا لعبادتها و لم یستحل السبا هی بالکسر الخمر أو شراؤها و الأسر أیضا و حمل الخمر من بلد إلی بلد و الکل محتمل و إن کان الأول أظهر و لم یشرب الدماء حقیقه لأن أهل الجاهلیه کانوا یستحلونها أو أرید به الجرأه علی سفک الدماء بغیر حق مجازا و هو بعید.

حین فاجأتنا أی وردت علینا فجأه و فی الفقیه أجاءتنا أی ألجأتنا المضایق الوعره بسکون العین کما فی النهج (۱)

أی الصعبه و فی نسخ المتهجد بکسر العین و الأول أفصح قال الجوهری جبل وعر بالتسکین و مطلب وعر

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۱۴۱ من قسم الخطب.

قال الأصمعی و لا تقل وعر و قال الفیروزآبادی الوعر ضد السهل کالوعر و قول الجوهری و لا تقل وعر لیس بشی ء انتهی و الفقره التالیه بالثانی أنسب.

و ألجأتنا أی اضطرتنا إلی الملجأ إلیک المحابس العسره أی الشدائد التی صعب علینا الصبر علیها و عضتنا علائق الشین یقال عضه و عض علیه أی أمسکه بأسنانه و العلائق جمع العلاقه و هی ما یتعلق بالشی ء أو یعلق الشی ء به و الشین خلاف الزین و المشاین المقابح و المعائب أی أوجعتنا الأمور المتعلقه بقبائح أعمالنا و المترتبه علیها أو المعاصی الموجبه للشین و العار فی الدنیا و دار القرار.

و فی الفقیه و عضتنا الصعبه علائق الألسن أی عضتنا العضه الصعبه الشدیده المعاصی الصادره عن الألسن أو آثارها و التخصیص بالألسن لأن أکثر المعاصی عنها لا سیما ما یوجب حبس المطر لما ورد أن معظم أسبابه الجور فی الحکم و روی هل یکب الناس علی مناخرهم فی الدنیا إلا حصائد ألسنتهم.

و ما فی المتهجد أظهر.

و تأثلت علینا لواحق المین و تأثل أی تأصل و استحکم أو عظم و المین الکذب أی عظم و استحکم علینا غضبک اللاحق بکذبنا خصوصا علی الله و رسوله فی الأحکام و اعتکرت علینا حدابیر السنین و الاعتکار الازدحام و الکثره و الحمله یقال اعتکر علی أی حمل و قیل اعتکر علینا أی ردف بعضها بعضا و فی القاموس اعتکروا اختلفوا فی الحرب و العسکر رجع بعضه علی بعض فلم یقدر علی عده و اللیل اشتد سواده و المطر اشتد.

و الحدابیر جمع حدبار بالکسر و هی الناقه التی بدا عظم ظهرها من الهزال فشبه بها السنین التی کثر فیها الجدب و القحط و فی القاموس الحدبار من النوق الضامر و التی قد یبس لحمها من الهزال و السنه الجدب و الجمع حدابیر و أخلفتنا أی لم تف بوعدها.

ص: ۲۹۸

مخایل الجود بالفتح المطر الغزیر و فی بعض النسخ الجود بالضم و لعله تصحیف و إن کان المعنی مستقیما و المخیله السحابه الخلیقه بالمطر التی تحسبها ماطره قال فی القاموس السحابه المخیله التی تحسبها ماطره.

و فی المصباح المنیر أخالت السحابه إذا رأیتها و قد ظهرت فیها دلائل المطر فحسبتها ماطره فهی مخیله بالضم اسم فاعل و مخیله بالفتح اسم مفعول لأنها أحسبتک فحسبتها و هذا کما یقال مرض مخیف بالضم اسم فاعل لأنه أخاف الناس و مخوف بالفتح لأنهم خافوه و منه قیل اختال الشی ء للخیر و المکروه إذا ظهر فیه ذلک فهو مخیل بالضم.

و قال الأزهری أخالت السماء إذا تغیمت فهی مخیله بالضم و إذا أرادوا السحابه نفسها قالوا مخیله بالفتح و علی هذا فیقال رأیت مخیله بالضم لأن القرینه أخالت أی أحسبت غیرها و مخیله بالفتح اسم مفعول لأنک ظننتها.

و استظمأنا لصوارخ القود و فی بعض النسخ العود بالعین المهمله و القود بالفتح الخیل و العود بالفتح المسن من الإبل و الشاء و الأخیر أنسب و قال الوالد العلامه قدس سره أی صرنا عطاشا لصراختها أو صرنا طالبین للعطش أی رضینا بالعطش مع زوال عطشهم و یحتمل أن یکون الاستفعال للإزاله أی صرنا طالبین لإزاله العطش لصوارخها انتهی.

**[ترجمه]«سابغ النعم» یعنی صاحب نعمت‌های گسترده و کامل. «باریٔ النسم» نسم با حروف متحرک جمع نسمهٔ با حروف متحرک است، و آن به معنی انسان است. «الذی جعل السموات المرساهٔ عماداً» المرسات یعنی ثابت شده‌ها، و آن پایه و ستونی است برای عرش و کرسی که ملائکه بر بالای آن قرار می‌گیرند. و در تهذیب و فقیه و دیگر کتاب‌ها به صورت «جعل السموات لکرسیه عماداً» آمده است. و شاید به خاطر آنکه آسمان‌ها در زیر کرسی واقع شده است، گویی به منزله پایه و ستونی برای کرسی است. «و ملائکته علی أرجائها» أرجاء جمع الرجاء به معنای ناحیه است و ضمیر در این کلمه به آسمان‌ها و زمین برمی‌گردد و نیز ضمیر «أمطائها» در این فرموده امام «و حملهٔ عرشه علی امطائها» محتمل بر دو وجه است .

«ألامطاء» جمع مطاء به معنای پشت است. و روایت شده که چهار پایه حاملان عرش بر پشت زمین واقع شده است. یا معنی بدین صورت است که خداوند بر پشت زمین، حاملان عرش علمش را که پیامبران و اوصیا هستند، قرار داده است، یا حاملان عرش عظمتش که آیات روشن است، یا چیزهای دیگری که خداوند بر آن علم دارد همانطور که پدر قدّس سرّه ذکر کرده است و در بیشتر نسخه‌های مصباح به این صورت ذکر شده: «و حمل عرشه علی امطائها»[عرشش را بر پشت ملائکه حمل کرد] پس ضمیر به ملائکه برمی‌گردد و در اکثر نسخه‌های حدیث نیز همانطور که در ابتدا بیان شده به این صورت آمده است. «و أشرق بضوئه» یعنی نور عرش. و احتمال دارد ضمیر به خداوند متعال برگردد یعنی نوری که آفریده است. «شعاع الشمس» با اعراب رفع شعاع است، زیرا «اشراق» غالبا فعل لازم است، یا با اعراب نصب شعاع، زیرا گاهی «اشراق» به صورت متعدی می‎… آید.

«و أطفأ بشعاعه» یعنی با شعاع عرش یا شعاع پروردگار متعال، یا شعاع خورشید با تأویل ستاره‌ها یا بنا به مبالغه در معنی به شعاع بازگردد. «الغطش» به معنای ظلمت است و مقصود در اینجا شب تاریک می‌باشد، یا اینکه اسناد در جمله به صورت مجازی باشد. «و فجر الأرض عیوناً» یعنی زمین را به گونه‌ای قرار داده که گویی چشمه‌های روان است. و اصل جمله به این صورت بوده: «و فجّر عیون الارض» و به جهت مبالغه تغییر کرده است. «و النجوم بهوراً» یعنی النجوم إضاءهٔ یا مضیئاً، در

قاموس گوید: «البهر» روشنایی مانند بهور و غلبه و شگفتی است و «بهر القمر» بر وزن منع یعنی نور ماه بر نور ستارگان غلبه کرد.

«ثم علاـ فتمکّن» شاید بدین معنی باشد که نهایت بلندی و تجرّد و نزاهت خداوند سببی شده تا در آفرینش هر آنچه اراده کرده، تمکّن و توانایی پیدا کند و بر غیر خود تسلط یابد. و پدر رحمه الله گوید: و آنگاه بر عرش عظمت و جلال برآمد، و جایگزین شد، و به کار آفرینش و اداره جهان پرداخت. یا به این معنی که علی رغم آفرینش و پرورش این چیزها، از عظمت و شکوه او اندکی کاسته نشد و چیزی بر آن‌ها اضافه نشد. «و اقام» یعنی هر چیزی را در مرتبه و مقامش برپا داشت. «فتهیمن» آنگاه مراقب و ناظر و نگاهدارنده آن‌ها شد .

«فخضعت له نخوه المستکبر» در قاموس گوید: نخاه ینخوه نخوۀ یعنی فخر و تکبر ورزید. «طلبت الیه خلّۀ المتمسکن» گفته می‌شود: طلب الیّ: هرگاه به من اشتیاق پیدا کند. و «الخلّۀ» نیازمندی و تنگدستی و بینوائی است. و «المسکین» کسی است که چیزی ندارد و ناتوان و ذلیل است، و «تمسکن» یعنی مسکین شد. همه این مطالب را فیروزآبادی ذکر کرده است.

«فبدرجتک الرفیعۀ» یعنی با بزرگی ذات و صفات تو. «و محلّتک المنیعۀ» یعنی با جلال و عظمتت که از اینکه کسی بدان برسد یا خرد مخلوقات و فهمشان آن را درک کند، منع می‌نماید. «و فضلک البالغ» یعنی فضلی که به حدّ کمال رسیده است. و در برخی نسخه‌ها «حدّ السابغ» آمده که به معنای کامل است. «و سبیلک الواسع» یعنی راه تو و عادتت در بخشش و عطای فراگیر به نیکوکار و بدکار، یا راه آشکاری که برای بندگانت به سوی شناخت خود و دانستن شریعت‌ها و احکامت گشوده‌ای. و در برخی نسخه‌ها «سیبک» آمده است که به معنای بخشش تو، می‌باشد.

«کما دان لک» یعنی از تو فرمان بُرد یا برای تو فروتنی کرد. «وفی بعهودک» عهد و پیمان‌هایی که در عبادات و تبلیغ رسالت‌ها با او عهد بستی. «و انفذ» یعنی به اجرا درآورد. «اعلامک» یعنی شریعت‌ها و احکامت را که آن را پرچم‌هایی برای راه رستگاری قرار دادی. «عبدک» یعنی بنده‌ای که در عبودیت و بندگی کامل است. «علی عهدک الی عبادتک» یعنی عهدی که در باره تکالیف بندگان بر عهده او نهادی، یا اینکه امانت معنای رسالت را نیز در برداشته باشد، یعنی به بندگانت رساندی. «موید من أطاعک» با علم و هدایت و مال او را یاری می‌دهد. و در برخی نسخه‌ها به صورت «و مرید» آمده است یعنی خیر و خوشبختی را برایش می‌خواهد. «و قاطع عذر من عصاک» یعنی با آیه‌های آشکار و روشن و معجزه‌های آشکار و شکیبایی بر آزار و اذیتشان و خوش‌رفتاری با آن‌ها بهانه‌جوئی و عذرشان را قطع کرد.

«أجزل» یعنی کامل‌ترین و بزرگ‌ترین از نظر فیض رحمت بزرگت از پیامبران و اوصیاء. «و أنضر» یعنی زیباترین و شکفته‌روترین. «أشرق وجهه» یعنی چهره‌اش نورانی و درخشان شد. «السجال» جمع سجل و آن دلو است هرگاه از آب پر شود و از این جهت آن را ذکر کرده که شستن چهره با آب موجب شادابی و نزدیکی قرب و منزلت می‌شود. «الحظّ» به معنای بهره و نصیب است. «و اکثرهم صفوف أمّۀ» همانطور که روایت شده صفوف امت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم هشتاد هزار صف است و صفوف دیگر پیامبران چهل هزار صف است.

«کما لم یسجد للأحجار» در گروهی که سجده بردند، او سجده نبرد. «و لم یعتکف للأحجار» در گروه‌هایی که برای عبادت

درختان پیشانی بر زمین نهادند او این کار را نکرد. «و لم یستحلّ السبا» سبا با کسره سین شراب یا خریدن شراب، و نیز به معنای اسارت می‌باشد. و به معنای بردن شراب از منطقه‌ای به منطقه دیگر نیز است و همه این معنای ممکن است مدّ نظر باشد، هر چند که معنای اول آشکارتر است. «و لم یشرب الدماء» در حقیقت مردم دوره جاهلیت خون را حلال می‌دانستند یا به صورت مجازی مقصود جسارت بر خونریزی ناحق است، که این معنا بعید است.

«حین فاجأتنا» یعنی ناگهان بر ما وارد شد. و در فقیه «أجائتنا» یعنی ما را به اضطرار کشانید. «المضائق الوعره» با سکون عین همانطور که در نهج البلاغه - . نهج البلاغه : خطبه ۱۴۱ - و فقیه آمده به معنای سخت و دشوار است. و در نسخه متهجّد با کسره عین ذکر شده که اعراب اول فصیح‌تر است. جوهری گوید: «جبل وعر» با سکون عین و «مطلب وعر». اصمعی گوید: و نگو: «وعِر». و فیروزآبادی گوید: وعر متضاد سهل بر وزن وعر است. و سخن جوهری که گفته است: نگو: وعِر، اعتباری ندارد. پایان نقل قول. و عبارت دوم با حالت دوم مناسب‌تر است.

«ألجأتنا» یعنی ما را به پناه بردن به سوی تو به اضطرار کشانده است. «المحابس العسرة» یعنی سختی‌هایی که صبر و شکیبایی بر آن برای ما دشوار شد. «و عضّتنا علائق الشین» گفته می‌شود: «عضّه و عضّ علیه» یعنی با دندان او را گرفت. و «العلائق» جمع علاقة و آن چیزی است که به چیزی آویخته شود یا چیزی بدان آویخته شود. و «الشین» متضاد «زین» و «المشائن» زشتی‌ها و عیب‌ها است، یعنی: اموری که به کارهای زشت ما مرتبط است و بر آن مترتب می‌گردد، یا گناهانی که مستوجب زشتی و ننگ در دنیا و آخرت است، ما را به درد آورده است.

و در فقیه به این صورت ذکر شده «و عضتنا الصعبة علائق الالسن» یعنی گازی سخت و شدید، یعنی گناهانی که با زبان صورت گرفته است، یا بدین معنی که پیامدهای آن ما را گاز گرفت. و اختصاص یافتن به زبان از این جهت است که بیشتر گناهان با زبان انجام می‌شود به ویژه گناهانی که مستوجب قطع شدن باران می‌گردد بر اساس روایت‌هایی که بیانگر این است مهمترین سبب قطع باران ستم کردن در حکم و داوری است. و روایت شده: آیا چیزی جز درو شده و محصول زبان‌ها چیز دیگری مردم را با چهره و صورت در دنیا در آتش به رو می‌افکند. و عبارتی که در متهجد آمده است آشکارتر است.

«و تأثّلت علینا لواحق المین» تأثّل یعنی ریشه دواند و استوار و بزرگ شد. و «المین» به معنای دروغ است. یعنی خشم و غضب تو که پیامد دروغ گفتن ما به ویژه بر خداوند و فرستاده‌اش در احکام است، بزرگ و استوار شد. «و اعتکرت علینا حدابیر السنین» اعتکار به معنای ازدحام و کثرت و هجوم یکباره است. گفته می‌شود: اعتکر علیّ یعنی بر من هجوم آورد. و گفته شده: اعتکر علینا یعنی یکی پس از دیگری آمد. و در قاموس آمده است: اعتکروا یعنی در جنگ به هم ریختند و لشگر گروهی را بر گروه دیگر برگرداند پس نتواست آن را بشمارد. و اعتکر اللیل یعنی تاریکی شب سخت شد و اعتکر المطر یعنی باران سخت ریزش کرد.

«الحدابیر» جمع حدبار با کسره حاء به معنای ماده شتری است که از لاغری زیاد استخوان‌های پشتش پیدا شده است. امام سال‌هایی را که خشکی و قطحی در آن زیاد شد به آن شتر تشبیه کرده است. و در قاموس آمده است: حدبار از شتران به شتری اطلاق می‌شود که لاغر و میان‌بارک است و از لاغری گوشتش خشک شده است. و نیز به معنای سال خشک است و جمع آن حدابیر می‌باشد. «و اخلفتنا» یعنی به وعده خویش وفا نکردند .

«مخائل الجود» با فتحه جیم به معنای باران فراوان و ریزان است. و در برخی نسخه‌ها الجود با ضمه ذکر شده که شاید تصحیف شده باشد و هر چند معنا بی‌پرده و مستقیم است. و «المخیلة» ابری است که سزاوار بارش بوده و گمان می‌رود باران زا باشد. در قاموس گوید: «السحابة المخیلة» ابری است که گمان می‌رود باران زا باشد.

در مصباح منیر آمده است: «اخالت السحابة» یعنی هرگاه ابر را ببینی درحالی که نشانه‌های بارندگی در آن آشکار شده و گمان کنی باران‌زا است پس آن مُخیلة با ضمه میم اسم فاعل و مخیلة با فتحه میم اسم مفعول است. زیرا آن ابر تو را به گمان می‌اندازد و تو بدان گمان می‌بری. و این همانگونه است که گفته می‌شود: مرض مُخیف با ضمه که اسم فاعل است زیرا بیماری‌ای است که مردم را می‌ترساند و مَخوف با فتحه زیرا مردم از آن می‌ترسند. بر همین معنا گفته شده: «اختال الشیء للخیر و المکروه» هرگاه در چیزی خوب یا بد آشکار گردد پس آن مُخیل با ضمه است.

و ازهریّ گوید: «أخالت السماء» هرگاه آسمان ابری شود پس آن مُخیلة با ضمه است و اگر مقصودشان خود ابر باشد گویند: مَخیلة با فتحه. بر این اساس گفته می‌شود: «رأیت مُخیلة» با ضمه زیرا قرینه «أخالت» بوده است، یعنی غیر آن را گمان بردم. و مَخیلة با فتحه، اسم مفعول است زیرا تو آن را گمان برده‌ای.

«و استظمأنا لصوارخ القود» و در برخی نسخه‌ها «العود» با عین مهمله ذکر شده است. «القود» با فتحه به معنای گروه اسبان و «العود» با فتحه به معنای شتر و گوسفند پیر و سالمند است. و معنای دوم مناسب‌تر است. و پدر علامه قدّس سرّه گوید: یعنی به خاطر فریادشان تشنه شدیم یا خواستار تشنگی شدیم، یعنی راضی شدیم که با رفع تشنگی چهارپایان، ما خود تشنه بمانیم. و ممکن است باب استفعال برای رفع تشنگی باشد یعنی به خاطر فریاد و ناله چهارپایان خواستار رفع تشنگی شدیم. پایان نقل قول.

می‌گویم: و ممکن است از «ظمأ الیه» باشد یعنی اشتیاق پیدا کرد. یعنی به باران برای چهارپایان اشتیاق پیدا کردیم. یا از «المضمئی» به معنای گیاهی که آسمان آن را آبیاری کرده، باشد و متضاد آن «المسقویّ» است و آن گیاهی است که آب روان (رود خانه)آن را آب داده باشد. این مطلب را فیروزآبادی ذکر کرده است و بعید نیست که تصحیف شده «استطمینا» با طاء همله باشد. فیروزآبادی گوید: «طما الماء یطمی طمیاً» یعنی آب بالا آمد و گیاه بلند شد. و طما همّته یعنی همت او بلند گردید و طما البحر یعنی دریا پر شد. پایان نقل قول. یعنی فراوانی آب‌ها و علف‌ها را به خاطر ناله و فریاد چهارپایان خواستار شدیم. «فکنت رجاء المبتئس» یعنی امید صاحب بأس شدی و بأس به معنای ضرر و بدحالی است. «و الثقة للملتمس» یعنی اعتماد، از جهت مبالغه در معنی، یا محل اعتماد برای خواهنده آن.

«ندعوک حین قنط الانام» قنط با فتحه و کسره نون است و گاه با ضمه می‌آید به معنای نا‌امید شد. «منع الغمام» جمع غَمامه با فتحه غین و میم به معنای ابر است. و گفته شده «الغمام» ابر است و «الغمامه» أخصّ است و آن ابر سفید است. «منع» در بیشتر نسخه‌ها با صیغه مجهول (مفعول) آمده است، یعنی از اینکه بر ما باران بباراند یا سایه ابر بر ما افکند، ممانعت کرد. پس چگونه باران این کار را انجام می‌دهد! در واقع با صیغه مجهول ذکر شده بدین خاطر که ناپسند دانسته که ممانعت را به خداوند عزّ و جلّ نسبت دهد درحالی که او منبع نعمت‌ها و معدن بخشش‌ها است. در حقیقت ممانعت باران از پیامدهای اعمال ماست. پس رعایت ادب اقتضا کرده که فاعل ذکر نشود. و در برخی نسخه‌ها با صیغه معلوم (فاعل) ذکر شده یعنی ابر

از قطرات باران منع کرد که مفعول این جمله حذف گردیده است.

«و هلكك السوام» با تخفیف میم به معنای سائمه و آن شتر چرنده است. «یا حیّ» یعنی به ذات خود زنده است و زندگی مخلوقات به دست توست. «یا قیّوم» یعنی خداوندی که بسیار به امور مخلوقات می‌پردازد و قیام و برپایی آنان به واسطه توست و روزی آنان بر عهده توست. یا اینکه قائم به ذاتی است که غیر خودش با او قوام و برپایی می‌یابد و این همان معنیِ وجوب الوجود است. «عدد الشجر» این کلمه به جای مفعول مطلق برای این فرموده امام «ندعوك دعاء عدد الشجر» می‌باشد یا اینکه این دو اسم (حیّ و قیوم) را به این تعداد می گوئیم و به ازای هر موجودی که به او زندگی بخشیدی یا او را برپا داشتی، شایسته این دو اسم است .

«النجوم» جمع نجم و آن چیزی است که از زمین می روید «نجم من الارض» یعنی گیاهان بدون ساقه‌ای که از زمین می‌روید. و ممکن است به معنای ستاره نیز باشد و معنای اول مناسب‌تر است همانطور که در سخن خداوند متعال آمده است: «و النجم و الشجر یسجدان» - . رحمن / ۶ - { و بوته و درخت چهره سایانند.} «و الملائكة الصفوف» یعنی فرشتگانی که در آسمان‌ها به صف ایستاده‌اند و به شمارش نیایند. «العنان المکفوف» عنان بر وزن کتاب چرم افسار است که حیوان و حیوانی که در حرکت کردن پیش می‌افتد را با آن نگه می‌دارند. و بر وزن سحاب به معنای ابر یا ابری است که آب را نگه نمی‌دارد. و مفرد آن با هاء می‌آید که فیروزآبادی آن را ذکر کرده است. و پدر قدُس سرّه گفته است: مقصود در اینجا ابر است. و «المکفوف» یعنی ابری که از باران منع شده است. یعنی به شمار ابرهای بسیاری که نزد ما آمد و بارشی نداشتند. و در این سخن شِۤکوِه و درخواست نیکویی نهفته است که بر کسی پوشیدی نیست. پایان نقل قول.

**[ترجمه]

أقول

و یحتمل أن یکون من ظمئ إلیه أی اشتاق أی اشتقنا إلی المطر لها أو من المظمئی و هو النبت الذی یسقیه السماء ضد المسقوی و هو الذی یسقیه السیح ذکره الفیروزآبادی و لا یبعد أن یکون تصحیف استطمینا بالطاء المهمله قال الفیروز آبادی طما الماء یطمی طمیا علا و النبت طال و همته علت و البحر امتلأ انتهی أی طلبنا کثره المیاه و الأعشاب لصوارخها فکنت رجاء المبتئس أی ذی البأس و هو الضر و سوء الحال و الثقه للملتمس أی الاعتماد مبالغه أو محله للطالب.

ندعوک حین قنط الأنام بفتح النون و کسرها و قد یضم یئس و منع الغمام

ص: ۲۹۹

الغمـام مجمع غمـامه بفتحهمـا و هى السـحابه و قيـل الغمام السـحاب و الغمامه أخص منه و هى السـحابه البيضاء و منع فى أكثر النسـخ على البنـاء للمفعول أى منعت عن أن تمطرنـا أو تظلنا فكيف بالأمطار و إنما بنى على المفعول لأنه كره أن يضـيف المنع إلى الله عز و جل و هو منبع النعم و معدن الكرم و إنما هو من ثمرات أعمالنا فاقتضـى حسن الأدب عدم ذكر الفاعل و فى بعض النسخ على البناء للفاعل أى منع الغمام القطر فحذف المفعول.

و هلـك السوام بتخفيف الميم بمعنى السـائمه و هو إبـل الراعى يـا حى بـذاته و بـك حيـاه الخلائق يا قيوم أى كثير القيام بأمور الخلاـئق و قيـامهم بـك و رزقهم عليـك أو القـائم بـذاته الـذى يقوم به غيره و هو معنى وجوب الوجود عـدد الشـجر قـائم مقام المفعول المطلق لقوله نـدعوك دعاء عـدد الشـجر أو نقول الاسـمين بهـذا العدد و تسـتحقهما بإزاء كل موجود أحييته أو قمته و النجوم جمع النجم و هو مـا نجم أى طلع من الأرض من النبات بغير ساق و يحتمل الكوكب و الأول أنسب كما فى قوله تعالى وَ النَّجْمُ وَ

الشَّجَرُ يَسْجُدانِ (١) و الملائكه الصفوف أى القائمين فى السماوات صفوفا لا تعد و لا تحصى و العنان المكفوف العنان ككتاب سير اللجام الذى يمسك به الدابه و الدابه المتقدمه فى السير و كسـحاب السـحاب أو التى لا تمسك الماء و الواحده بهاء ذكره الفيروزآبادى و قال الوالـد قدس سـره المراد هنا السـحاب و المكفوف الممنوع من المطر أى بعدد السـحائب الكثيره التى أتتنا و لم تمطر و فيه من حسن الشكايه و الطلب ما لا يخفى انتهى.

و أقول يحتمل أن يكون المراد الممنوع من السـقوط قال الطيبى فى شـرح المشكاه فى الحديث السماء موج مكفوف أى ممنوع عن الاسترسـال حفظهـا الله أن تقع على الأـرض و هى معلقه بلا عمـد و يمكن أن يكون بالكسـر و المراد أعنه الخيول التى تقام عند الحرب و تكف لئلا تتجاوز عن الحد أو مطلق

١- ١. الرحمن: ۶.

أعنه الخيل فإن من شأنها أن تكف و ما ذكره ره أنسب و ألطف.

و فی بعض النسخ المعکوف و هو الممنوع من الذهاب فی جهه بالإقامه فی مکانه و منه قوله سبحانه وَ الْهَدْیَ مَعْکُوفاً أَنْ یَبْلُغَ مَحِلَّهُ (۱) أی محبوسا من أن یبلغ منحره و هو بالثانی أنسب و فی بعضها المکشوف و هو بالأول أوفق و المکفوف أصح کما فی التهذیب و الفقیه و أن لا تردنا کذا فی التهذیب أیضا مع العطف و فی الفقیه بدونه و هو أظهر و معه کأنه معطوف علی مقدر کقوله أن تمطرنا أو تستجیب لنا.

و لا تحاصنا بذنوبنا المحاصه المقاسمه بالحصص و المراد المقاصه بالأعمال بأن یسقط حصه من الثواب لأجل الذنوب أو یجعل لکل ذنب حصه من العقاب.

بالسحاب المتأق الباء للسببیه أو الآله و السحاب جمع سحابه و هی الغیم علی ما صرح به الجوهری و الفیروزآبادی و اسم جنس علی ما ذهب إلیه کثیر من أهل العربیه من أن ما یمیز واحده بالتاء لیس بجمع بل اسم جنس و حینئذ فالوجه فی إفراد الصفه و تذکیرها واحد و مثله قوله تعالی وَ السَّحابِ الْمُسَخَّرِ بَیْنَ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ (۲) و قد وصف بالجمع فی قوله سبحانه وَ یُنْشِئُ السَّحابَ الثِّقالَ (۳) و المتئق علی بناء اسم الفاعل من باب الإفعال أی الذی یملأ الغدران و الجباب و العیون و یمکن أن یقرأ علی بناء اسم المفعول أو اسم الفاعل من باب الافتعال أی الممتلی ماء قال الجزری یقال أتأقت الإناء إذا ملأته و منه حدیث علی علیه السلام: أتأق الحیاض بمواتحه.

و المونق الحسن المعجب بتنویع الثمره أی بإصلاح أنواعها و فی الصحیفه بإیناع الثمره أی نضجها و فی القاموس الزهره و یحرک النبات و نوره أو الأصفر منه

۱- ۱. الفتح: ۲۵.

۲- ۲. البقره: ۱۶۴.

۳- ۳. الرعد: ۱۲.

و الجمع زهر و أزهار.

و أشـهد أى أحضر كما فى بعض النسخ ملائكتك قال الكسائى أصل الملك مألك بتقديم الهمزه من الألوكه و هى الرساله ثم غلبت و قـدمت اللاـم فقيـل ملأـك ثم تركت همزته لكثره الاسـتعمال فقيـل ملـك فلمـا جمعوه ردوه إلى الأصـل فقالوا ملائكه الكرام الأعزاء المقربين لديك و المتعطفين على المؤمنين بالسعى فى معايشهم و سائر أمورهم.

السـفره أى الكتبه قـال فى القـاموس السـفره الكتبه جمع سافر و الملائكه يحصون الأعمال انتهى أو سـفراء يسـفرون بالوحى إلى سائر الملائكه قال الله تعالى فِى صُـحُفٍ مُكَرَّمَهٍ مَرْفُوعَهٍ مُطَهَّرَهٍ بِأَيْدِى سَـفَرَهٍ كِرامٍ بَرَرَهٍ(۱) قال البيضاوى سفره كتبه من الملائكه أو الأنبياء ينتسخون الكتب من اللوح أو الوحى أو سفراء يسفرون بالوحى بين الله و رسله أو الأمه جمع سافر من السفر أو السفاره و التركيب للكشف يقال سفرت المرأه إذا كشفت وجهها انتهى و إحضارهم هنا إما لأن يكتبوا تقدير المطر و قدره و موضعه أو لأـن يبلغوا الرسـاله إلى جمـاعه من الملاـئكه الموكلين بالسـحاب و المطر و يحتمـل أن يكون المراد إحضار كتبه الأعمال لمحو الذنوب التى صارت مانعه لنزول المطر لكنه بعيد جدا.

سقيا منك أى لسـقيا متعلق بأشـهد أو بمحذوف أى أعطنا أو اسقنا و الأول أظهر و يؤيده ما فى الصحيفه السجاديه: بسقى منك نافع.

و فى القـاموس سـقى الله الغيث أى أنزله و الاـسم السـقيا بـالضم دائمه غزرها كثرتها و الظاهر دائما إلا أن تكون التاء للمبالغه أو يكون بـالضم جمع غزر كمـا فى أكثر النسـخ قال الجوهرى الغزاره الكثره و غزرت الناقه كثر لبنها و الاسم الغزر مثال الضـرب و الجمع غزر مثل جون و جون و يظهر من القاموس أنه بالفتح و الضم كلاهما مصدر.

واسعا درها أى مطرها و خيرها و قال الجوهرى الدر اللبن يقال فى

ص: ۳۰۲

۱- ۱. عبس: ۱۶- ۱۳.

الـذم لاـ در دره أى لا كثر خيره و فى المـدح لله دره أى عمله و ناقه درور أى كثيره اللبن و الـدره كثره اللبن و سـيلانه و سـماء مدرار أى تدر بالمطر و الريح تدر السـحاب و تستدره أى تستحلبه سحابا وابلا أى ذا وابل قال فى القاموس الوبل و الوابل المطر الشديد الضـخم القطر و فى النهج سـحا وابلا كما سـيأتى و لعله كان هكذا و على ما هنا لعل نصـبه بنزع الخافض أى بسحاب أو بفعل مقدر أى هيج سحابا.

ما قـد مات أى أشـرف على الموت من النبات و الحيوان أو الأراضـى الميته ما قـد فات أى لم ينبت لعدم المطر فالرد مجاز أو ما ذبـل و يبس من الثمـار و يخص بالنبات أو يشـمل النبات أيضا و يخص الأول بالأراضـى و يحتمل التأكيـد أيضا و قيل الأول فى العروق و الثانى فى الريع و الحاصل.

مـا هو آت أى لم يـأت أو أنه بعـد غيثـا مغيثا المغيث إما من الإغاثه بمعنى الإعانه أو من الغيث أى الموجب لغيث آخر بعـده أو المنبت للكلإـ قال فى القاموس الغيث المطر أو الـذى يكون عرضه بريـدا و الكلأ ينبت بماء السـماء ممرعا أى ذا مرع و كلاء أو يجـد الأرض عنـد نزوله ذا مرع لشـده تأثيره مبالغه فإن أمرع لم يأت فى اللغه متعديا قال الفيروزآبادى المريع الخصـيب الممراع مرع الوادى مثلثه الراء مراعه أكلأـ كـأمرع و مرع رأسه بالـدهن كمنع أكثر منه كـأمرعه و أمرعه أصابه مريعا و قال الطبق محركه من المطر العام و قال الجلجله شده الصوت و صوت الرعد و سحاب مجلجل.

متتابعـا خفوقه أى اضـطراب بروقه أو أصوات رعوده قـال الجوهرى خفقت الرايه خفقا و خفقانا و كـذلك القلب و السـراب إذا اضـطربا يقـال خفق البرق خفقانـا و هو حفيفهـا و دويهـا و قـال الفيروزآبـادى الخفق صوت النعـل و خفق النجم خفوقـا غـاب و الخفوق اضـطراب القلب و فى بعض النسـخ خفوفه بالفـاءين و هو أكثر تكلفـا منبجسه بروقه أى يفجر الماء من بروقه أى يصـب الماء عقيب كل برق

و فی القـاموس بجسه تبجیسـا فجره فـانبجس مرتجسه هموعه أی یکون جریـانه ذا صوت و رعـد فی القاموس رجست السـماء و ارتجست رعدت شدیدا و قال همعت عینه همعا و هموعا أسالت الدمع و سحاب همع ککتف ماطر.

و سـیبه السـیب العطاء و مصدر ساب أی جری ذکره الفیروزآبادی مستدر أی کثیر السیلان أو النفع و صوبه مسبطر فی القاموس الصوب الانصـباب و فیه اسـبطر امتـد و الإبل أسـرعت و البلاد اسـتقامت و فی بعض نسخ الفقیه و التهذیب مسـتطر بفتح الطاء و تخفیف الراء أی مکتوب مقدر عندک نزوله و لعله تصحیف.

لاـ تجعل ظله علینا سـموما قال فی القاموس الظل من السـحاب ما واری الشـمس منه أو سواده و السـموم بالفتـح الریـح الحاره و بالضم جمع السم القاتل أی لا تجعل سـحابه سـببا لعـذابنا کما عـذب به أقوام من الأمم الماضـیه عذاب یوم الظله قالوا کان غیما تحته سموم و الظله أول سحابه تظل.

و الحسوم بالضم الشوم أو المتتابع إشاره إلی إهلاک قوم عاد بالریح البارده کما قال تعالی وَ أَمَّا عادٌ فَأُهْلِکُوا بِرِیحٍ صَرْصَـرٍ عاتِیَهٍ سَخَّرَها عَلَیْهِمْ سَـبْعَ لَیالٍ وَ ثَمانِیَهَ أَیّامٍ حُسُوماً(۱) قال البیضاوی صرصـر أی شدیده الصوت أو البرد غایته شدیده العصف حسوما متتابعات جمع حاسم أو نحسات حسـمت کل خیر و استأصـلته أو قاطعات قطعت دابرهم قال و هی کانت أیام العجوز من صـبح أربعاء إلی غروب الأربعاء الآخر.

و ضوءه علینا رجوما أی برقه و صاعقته أو عدم إمطاره کما قیل و هو بعید و فی الصحیفه صوبه و الرجم الرمی بالحجاره و القتل و العیب و اللعن و ماءه أجاجا أی ملحا مرا و یحتمل أن یکون کنایه عن ضـرره أو عـدم نفعه رمادا رمـددا بکسـر الراء و سـکون المیم و کسر الدال و فتحها معا و فی بعض النسخ رمدادا علی

ص: ۳۰۴

۱- ۱. الحاقّه: ۷.

وزن فعلال بالكسر قال الفيروزآبادى الرمد داء بالكسر و الأرمداء كالأربعاء الرماد و رماد أرمد و رمدد كزبرج و درهم و رمديد كثير دقيق جدا أو هالك.

و هواديه أى مقدماته من الرياء و سائر المعاصى فى القاموس الهادى المتقدم و العنق و الهوادى الجمع يقال أقبلت هوادى الخيل إذا بـدت أعناقها و دواهيه أى ما يلزمه من مصـيبات الـدنيا و عقوبات الآخره فى القاموس دواهى الدهر نوائبه و حدثانه و دواعيه أى ما يستلزمه من الأفعال و النيات كما ورد فى الأخبار أو نوائبه قال فى القاموس و دواعى الدهر صروفه أى نوائبه و حدثانه.

من أماكنهـا أى من محالهـا التى قررهـا الله فيهـا كـالمطر من السـماء و البركات زيادات الخيرات و معادنها محالها التى هى مظنه حصولها منها و الغياث الاسم من الإغاثه و المستغاث الذى يفزع إليه فى الشدائد.

و المستغفر بفتح الفاء للجهالات من ذنوبنا من للبيان فإن كل ذنب تلزمه جهاله بعظمه الرب سبحانه و شدائد عقوبات الآخره كما حمـل عليه قوله تعالى إِنَّمَا التَّوْبَهُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهالَهٍ(١) و فى أكثر نسـخ الفقيه للجمات أى الكثيرات من عوام خطايانا أى جميعها أو الشامله لجميع الخلق أو أكثرهم أو لجميع الجوارح و الأول أظهر و فى القاموس الديمه بالكسـر مطر يدوم فى سكون بلا رعد و برق و قال در السماء بالمطر درا و درورا فهى مدرار ففى الإسناد هنا مجاز.

واكفـا فى القـاموس وكف قطر أى متقـاطرا مغزارا أى كثيرا و بركه من الوابـل نـافعه بالفاء و فى بعض النسـخ بالقاف أى منتقعه ثابته فى الأرض ينتفع بها طول السـنه أو من قولهم نقع الماء العطش نقعا و نقوعا أى سـكنه تدافع الودق بالودق فى بعض النسخ تـدافع كما فى التهـذيب و الفقيه و الودق المطر أى تكثر المطر بحيث تتلاقى القطرات فى الهواء يدفع بعضـها بعضا و يحتمل أن يكون ضمير الفاعل راجعا

١- ١. النساء: ١٧.

إلى البركه و فى بعضها يدافع بالياء فإن قرئ على بناء المجهول يرجع إلى الأول و إن قرئ على بناء الفاعل فالضمير راجع إلى الله أو إلى الوابل أو إلى الغيث و فى الجميع تكلف و فى النهج يدافع الودق منها الودق و هو أظهر.

غير خلب برقه الخلب بضم الخاء المعجمه و فتح اللام المشدده الذى لا غيث معه كأنه خادع و منه قيل لمن يعد و لا ينجز إنما أنت كبرق خلب و الخلب أيضا السحاب الذى لا مطر فيه و كذا تكذيب الرعد إنما هو بعدم المطر فكأنه كذب فى وعده و لا عاصفه جنائبه أى لا تكون رياح جنوبه شديده مهلكه مفسده و يظهر من القاموس أن الجنوب يجمع على جنائب.

بل ريا بغص بالرى ربابه الرى بالكسر الارتواء من الماء و الغص الامتلاء و الغصه ما اعترض فى الحلق تقول غصصت بكسر الصاد تغص بفتح العين و الرباب بالفتح السحاب الأبيض أو السحاب الذى تراه كأنه دون السحاب قد يكون أبيض و قد يكون أسود و الواحده ربابه ذكره الجوهرى و الحمل على المبالغه أى يكون غيثا مرويا يمتلئ سحابه بالرى كأنه اعترض فى حلقه لكثرته و يمكن أن يكون التخصيص بالسحاب الأبيض أو الرقيق إن أريد هنا خصوصه المبالغه أى يكون سحابه الأبيض كذلك فكيف أسوده فإن فى الغالب يكون الأبيض أقل ماء و كذا الرقيق و يحتمل أن يراد به هنا مطلق السحاب.

و فاض فانصاع به سحابه فى القاموس انصاع انفتل راجعا مسرعا أى يكون غيثا يفيض و يجرى منه الماء كثيرا ثم يرجع سحابه مسرعا بالفيضان فالضمير فى قوله به راجع إلى الفيضان المفهوم من قوله فاض.

و جرى آثار هيدبه جنابه و فى بعض نسخ التهذيب جبابه بالباءين الموحدتين و هو بالكسر جمع الجب و هو البئر التى لم تطو و فى القاموس الهيدب السحاب المتدلى أو ذيله و فى الصحاح هيدب السحاب ما تهدب منه إذا أراد الودق كأنه خيوط و الجناب الفناء و الناحيه و المراد هنا الأرض التى يقع الغيث عليها فالكلام يحتمل وجوها:

الأول أن يكون نسبه الجريان إلى الجناب أو الجباب على المجاز كقولهم جرى النهر أى يجرى الماء فى الأرض أو آبارها عقيب إراده سحابه الأمطار.

الثانى أن يكون قوله آثار منصوبا بنزع الخافض أى جرى الماء فى جنابه لآثار هيدبه أى سحابه المتدلى.

الثالث أن يقرأ آثار بالرفع و جنابه بالنصب على الظرفيه أى جرى آثار سحاب المطر و هى الماء فى جنابه و يمكن أن يقرأ هيدبه بالتاء مضافا إلى جنابه لكنه أبعد.

الرابع أن يقرأ جرى على بناء التفعيل أى أجرى الغيث آثار سحابه فى جنابه و الكل بعيد.

محفله أى مالئا للحياض و الأوديه فى القاموس حفل الماء اجتمع و الوادى بالسيل جاء على جنبيه و السماء اشتد مطره و فى بعض النسخ منجفله بالجيم فى القاموس جفل الريح السحاب ضربته و استخفته و جفل الظليم أسرع و أجفلته أنا و ريح جفول تجفل السحاب و انجفل الظل ذهب و الأول أظهر.

زاكيا أى ناميا ناضرا من النضاره و هى الحسن ممرعه آثارها قد مر أن الإسناد مجازى و فى القاموس نعشه الله كمنعه رفعه كأنعشه و فلانا جبره بعد فقر من ناء أى بعد منا فى أطراف البلاد أى لا يكون مخصوصا بنا و بمن يلينا.

حتى يخصب لإمراعها المجدبون فى القاموس الخصب بالكسر كثره العشب و رفاغه العيش و بلد خصيب و مخصب و قد خصب كعلم و ضرب و أخصب و قال المريع الخصيب كالممراع و الجمع أمرع و أمراع فيمكن أن يقرأ يخصب على بناء المجرد و الإفعال و المضبوط فى أكثر النسخ الثانى و كذا إمراعها يحتمل فتح الهمزه و كسرها و المضبوط الثانى فيكون مصدرا و المجدبون المبتلون بالجدب قال الجوهرى أجدب القوم أصابهم الجدب.

و قـال أسـنت القوم أجـدبوا و أصـله من السـنه قلبوا الواو تاء ليفرقوا بينه و بين قولهم أسـنى القوم إذا قاموا سـنه فى موضع و قال الفراء توهموا أن الهاء أصليه إذ وجدوها ثالثه فقلبوها تاء.

و تترع أى تمتلئ من قولهم ترع الإنـاء كعلم يترع ترعا امتلأ و أترعته أنا ذكره الجوهرى و يمكن أن يقرأ على المجهول من باب الإفعـال أو المعلوم من بـاب الافتعـال يقـال أترع الإنـاء إذا امتلأ و القيعان جمع القاع و فى القاموس القاع أرض سـهله مطمئنه قد انفرجت عنها الجبال و الآكام و الغدران بالضم جمع الغدير.

و تورق ذرى الآكام رجواتها فى الصحاح أورق الشجر أى خرج ورقه و الذرى جمع ذروه بالضم فيهما و هى الأعلى من الشى ء و الرجوات جمع الرجـا بمعنى الناحيه أى تصـير رجوات السـقيا التى تقع عليها ذات ورق و نبات فى ذرى الآكام أيضا مع بعـدها عن المـاء و الآكـام جمـع جمـع للأـكمه و هى التـل فقـوله ذرى الآكـام منصـوبه على الظرفيه و فى الفقيه و تورق ذرى الأكمـام زهراتهـا و هو أقل تكلفا أى تصـير زهراتها و أنوارها ذوات أوراق فى ذرى أكمامها جمع كم بالكسـر و هو وعاء الطلع و يحتمل أن يكون الإبراق بمعنى التزين و الروقه مجازا.

و يـدهام بذرى الآكام شـجرها فى الصـحاح الدهمه السواد و ادهام الشـى ء أى اسواد قال تعالى مُدْهامَّتانِ أى سوداوان من شده الخضـره من الرى و العرب تقول لكـل أخضـر أسود و سـميت قرى العراق سوادا لكثره خضـرتها مجلله بكسـر اللام أى عامه فى الصحاح جلل الشى ء تجليلا أى عم و المجلل أى السحاب الذى يجلل الأرض بالمطر أى يعم.

متصـله و فى بعض النسـخ كمـا فى التهـذيب و الفقيه مفضـله اسم مفعـول من الإفضـال على بريتـك المرمله المرمله على صـيغه الفاعل أى الفقيره

قال فى النهايه فى حديث أم معبد: و كان القوم مرملين.

أى نفد زادهم و أصله من الرمل كأنهم لصقوا بالرمل كما قيل للفقير الترب.

و بلادك المعرنه فى أكثر نسخ الكتابين و فى بعض نسخ المتهجد بالعين و

ص: ٣٠٨

الراء المهملتين و النون بفتح الراء أو كسرها بمعنى البعيده قال الجوهرى العران بعد الدار يقال دارهم عارنه أى بعيده و فى بعض النسخ بالعين المهمله و الزاى و الباء الموحده فهو أيضا يحتمل الفتح و الكسر و المعنى قريب مما مر فى القاموس أعزب بعد و أبعد و العازب الكلاء البعيد و فى بعضها بالغين المعجمه و الراء المهمله من الغروب بمعنى البعد و الغيبه و المعانى متقاربه.

و المعمله اسم مفعول من الإعمال لأن الناس يستعملونها فى أعمالهم و يقابله المهمله التى أهملوها و تركوها وحشيه فى البرارى و لا راعى لها و لا من يكفلها.

منك ارتجاؤنا أى رجاؤنا يقال ترجيته و ارتجيته و رجيته كله بمعنى رجوته و إليك مآبنا أى مرجعنا فلا تحبسه أى المطر عنا لتبطنك سرائرنا أى لعلمك ببواطننا و ما نسره فيها فى القاموس استبطن أمره أى وقف على دخلته فإنك تنزل مقتبس من قوله سبحانه وَ هُوَ الَّذِی یُنَزِّلُ الْغَیْثَ (۱) الآیه.

صاحت جبالنا أى جفت و يبست كما سيأتى و فى بعضها بالضاد المعجمه فى القاموس ضاحت البلاد خلت و فى بعضها بالصاد المهمله و الخاء المعجمه أى انخسفت و رسبت فى الأرض و فى الفقيه بالسين المهمله و الخاء المعجمه بهذا المعنى و مرجعه إلى أنه كنايه عن فقد الشجر و النبات عليها فكأنها غير محسوسه غائره فى الأرض.

و اغبرت أرضنا لفقد النبات و الندى أى تغير لونها إلى الغبره و هى لون شبيه بالغبار و منه اغبر الشى ء اغبرارا إذا كثر غبارها من قولهم اغبر الشى ء أى كثر غباره و هامت دوابنا أى عطشت قال الجوهرى الهيمان العطشان و قوم هيم أى عطاش أو ذهبت على وجوهها لشده المحل يقال هام على وجهه يهيم هيما و هيمانا إذا ذهبت من العشق و غيره و تحيرت فيكون ما سيأتى كالتفسير له.

ص: ۳۰۹

۱- ۱. الشورى: ۲۸.

و قنط ناس منا و فی التهـذیب و الفقیه بعد ذلک أو من قنط منهم و هو یحتمل وجوها الأول أن یکون التردید من الراوی أی إما قال قنط ناس منا أو قال و قنط من قنط من الناس.

الثـانی أن یکون أو بمعنی بـل کمـا قیل فی قوله تعالی مِائَهِ أَلْفٍ أَوْ یَزِیـدُونَ (۱) و الترقی لأـن قوله ناس یـدل علی قله القانطین فأضرب عنه و قال بل من قنط منهم لأن هذا الإبهام یدل علی التکثیر و التعظیم کما فی قوله تعالی فَغَشِیَهُمْ مِنَ الْیَمِّ ما غَشِیَهُمْ (۲) أو یکون الترقی لعدم التقیید بقوله منا أی قنط الناس منا بل قنط من قنط من الناس أعم من أن یکونوا منا أو من غیرنا.

الثالث أن یکون أو بمعناه و ضمیر منهم راجعا إلی الکفار و المخالفین أی إما قنط ناس منا أو من قنط من غیرنا أو یکون الضمیر راجعـا إلی النـاس أعـم من أن یکونـوا منـا أو من غیرنـا و الغرض من هـذا التردیـد التبهیم علی النـاس و عـدم التصـریح بقنـوط المسلمین فإنه لا یقنط من رحمته سبحانه إلا القوم الضالون.

و تـاهت البهـائم أی تحیرت فی الصـحاح تـاه فی الأـرض ذهب متحیرا و قوله فی مراتعهـا یحتمـل تعلقه بهمـا معا علی التنازع و رتعت الماشـیه کمنعت أی أکلت و شـربت ما شاءت فی خصب و سعه و فی بعض النسـخ مرابعها جمع المربع و هو منزل القوم فی الربیع خاصه و فی بعضها مراعیها.

و عجت أی صاحت و رفعت أصواتها و الثکل بالضم فقـد الولـد امرأه ثاکل و ثکلی و رجل ثاکل و ثکلان بالفتـح فیهما و قوله علی أولادها الظاهر تعلقه بعجیج الثکلی و الضـمیر راجع إلیها و یحتمل تعلقه بعجت و إرجاع الضمیر إلی البهائم و بهما معا علی التنازع.

و ملت الدوران یقال مللته و مللت منه أی سئمته أی أعیت و سئمت من

۱- ۱. الصافّات: ۱۴۷.

۲- ۲. طه: ۷۸.

التردد فی مراتعها و عدم وجدان شیء فیها فدق و فی بعض النسخ فرق أی صار عظمها دقیقا أو رقیقا لذلک و انقطع درها أی لبنها أو خیرها و الأنین التأوه قیل و أصله صوت المریض و شکواه من الوصب و الآنه الشاه و الحانه الناقه یقال ما له حانه و لا آنه أی ناقه و لا شاه الحنین الشوق و شده البکاء و صوت الطرب عن حزن قیل و أصله ترجیع الناقه صوتها أثر ولدها.

ارحم تحیرها فی مراتعها أی فی وقت الرعی و أنینها فی مرابضها فی اللیل عند العود إلی مساکنها لجوعها و الظاهر أنه المراد بالمرابض و قیل المرابض للغنم کالمعاطن للإبل و هو مبرکها حول الحوض واحدها مربض کمجلس و قیل مربضها کمبرک الإبل و ربوض الغنم و البقر و الفرس و الکلب کبروک الإبل و جثوم الطیر.

ثم اعلم أن الظاهر أن هذه الخطبه هی الأولی و الثانیه کما فی الجمعه و العید مشتمله علی التحمید و الثناء و الصلوات علی الرسول و الأئمه صلوات الله علیهم و قلیل من الوعظ ثم الدعاء کثیرا و الأولی أن یضیف إلیها بعض ما سنذکر من الخطب المنقوله.

**[ترجمه]احتمال دارد مقصود این باشد که از ریزش منع شده است. طیبی در شرح المشکوة در باره حدیث «السماء موج مکفوف» گفته است: یعنی از افتادگی و رهایی منع شده و خداوند آن را نگاه داشته تا بر زمین نیفتد و آسمان بدون ستون معلق شده است. و ممکن است با کسره باشد و مقصود از آن افسارهای اسبانی باشد که در هنگام جنگ به کار گرفته می‌شوند. و این افسارها نگه داشته می‌شود تا اسبان از حدّ تجاوز نکنند، یا مقصود افسارهای اسبان به طور مطلق است زیرا ویژگی افسارها این است که نگاه داشته شود. و آنچه ایشان رحمه الله ذکر کرده مناسب‌تر و دقیق‌تر است.

و در برخی نسخه‌ها به صورت «المعکوف» آمده است و آن بازداشته شده از رفتن به جهتی با اقامت در مکانش است. و از این معنای سخن خداوند است که می‌فرماید: «و الهَدی معکوفاً أن یبلغ محلّه» - . فتح / ۲۵ -

{و نگذاشتند قربانی [شما] که بازداشته شده بود به محلّش برسد.} یعنی بازداشته شده از اینکه به محل قربانی‌اش برسد و آن با معنای دوم مناسب‌تر است. و در برخی نسخه‌ها به صورت «المکشوف» آمده که با معنای اول موافق‌تر است. و «المکفوف» صحیح‌تر است همانطور که در تهذیب و فقیه آمده است. «و أن لا تردَّنا» به همین صورت در تهذیب نیز با عطف ذکر شده و در فقیه بدون عطف آمده است و آن آشکارتر است، و با واو عطف گویی معطوف بر تقدیری است مانند این جمله: بر ما باران بفرستد یا دعای ما را اجابت نماید.

«و لا تحاصّنا بذنوبنا» محاصّة به معنای تقسیم بندی سهم‌ها است و مقصود از محاصه اعمال این است که به خاطر گناهان سهمی از پاداش و ثواب ساقط شود، یا برای هر گناهی سهمی از مجازات مقرر شود.

«بالسحاب المتأق» باء در این عبارت برای سببیت یا برای آلت است. سحاب جمع سحابة به معنای ابر است بر اساس آنچه جوهری و فیروزآبادی بدان تصریح کرده‌اند. و بنا به نظر بیشتر اهل زبان عربی اسم جنس است با این توجیه که هر آنچه مفردش با تاء (وحدت) مشخص گردد، جمع نیست بلکه اسم جنس است که در این حالت برای مفرد و مذکر آمدن صفت، یک وجه وجود دارد. مانند این فرموده خداوند: «و السحاب المسخر بین السماء و الارض» - . بقره / ۱۶۴ - { و ابری که میان

آسمان و زمین آرمیده است...} و در این فرموده خداوند صفت آن به صورت جمع آمده است: «و ینشیء السحاب الثّقال» - . رعد / ۱۲ - { و ابرهای گرانبار را پدیدار می کند.} و «المتئق» با صیغه اسم فاعل از باب افعال به معنای ابری است که برکه‌ها و گودال‌ها و چشمه‌ها را پر می‌کند. و ممکن است با صیغه اسم مفعول یا اسم فاعل از باب افتعال باشد یعنی پُر از آب شده. جزری گوید: «أتأقت الاناء» هرگاه ظرف را پر کنی. و از همین کلمه حدیث حضرت علی علیه السلام است که فرمود: «أتأق الحیاض بمواتحه» یعنی: حوض را با دلوهای پر، مالامال از آب کرد.

و «المونق» یعنی گیاهان زیبا و شگفت. «بتنویع الثمره» یعنی با نیکو ساختن انواع آن. و در صحیفه سجادیه به صورت «بإیناع الثمرة» یعنی میوه رسید و زمان چیدنش فرا رسیده است. و در قاموس آمده«الزهرة» گیاه را تکان می‌دهد و شکوفه یا قسمت زرد آن است و جمع آن زهر یا ازهار است.

«و أشهد» یعنی حاضر بنما. همانطور که در برخی نسخه‌ها آمده است. «ملائکتک» کسائی گوید: اصل ملک «مألك» با مقدم آمدن همزه بوده که از «ألوکه» به معنای رسالت می‌باشد. سپس غلبه پیدا کرده و لام مقدم گشته و گفته شده: ملّاك ، بعد به خاطر کثرت استعمال همزه ترک شده و گفته شده: ملك. و زمانی که آن را جمع ببندند، آن را به اصلش بازمی‌گردانند و گویند: ملائکة. «الکرام» یعنی فرشتگان گرامی مقرب در نزد خود و فرشتگانی که با تلاش در زندگی و دیگر امورات مومنان نبست بدان‌ها مهربانی و دلسوزی می‌کنند.

«السفرة» یعنی فرشتکان کاتب. در قاموس گوید: «السفرة» کاتبان، جمع کلمه سافر است و فرشتگان اعمال بندگان را به شمارش می‌آورند. پایان نقل قول. یا سفرائی هستند که وحی الهی را برای دیگر فرشتگان می‌فرستند. خداوند متعال می‌فرماید: «فِی صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ * مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَ * بِأَيْدِی سَفَرَةٍ * كِرَامٍ بَرَرَةٍ» - . عبس / ۱۳ ـ ۱۶ - {در صحیفه هایی ارجمند، والا و پاک شده، به دست فرشتگانی، ارجمند و نیکوکار.} بیضاوی گوید: سفرة کاتبانی از فرشتگان یا پیامبران هستند که از لوح محفوظ یا وحی نسخه‌برداری می‌کند، یا سفرائی هستند که وحی را از خداوند به پیامبران می‌رسانند، یا امت است که جمع سافر از سفر یا سفارة می‌باشد، و ترکیب برای آشکار کردن است. گفته می‌شود: سفرت المرءة هرگاه زن صورتش را بیرون اندازد و آشکار نماید. پایان نقل قول. احضار و شهادت فرشتگان در اینجا یا برای این است که تقدیر باران و مقدار و مکان بارش آن را بنویسند، یا پیام را به گروهی از فرشتگانی که عهده‌دار ابر و باران هستند، برسانند. و احتمال دارد مقصود کاتبان اعمال باشد تا گناهانی را که مانع نزول باران می‌شود پاک گردانند. اما این معنی بسیار بعید است.

«سقیا منک» یعنی برای سقایتی، که متعلق به «أشهد» یا متعلق به محذوف است یعنی «أعطنا» یا «أسقنا»، و و معنای اول آشکارتر است. و آنچه در صحیفه سجادیه آمده، آن را تایید می‌کند: «بسقی منك نافع». در قاموس آمده است: «سقی الله الغیث» یعنی خداوند باران را فرو فرستاد. و اسم آن «السُقیا» با ضمه سین است. «دائمة غزرها» یعنی کثرت و فراوانی آن. و در ظاهر می‌بایست «دائماً» ذکر می‌شد مگر اینکه تاء برای مبالغه باشد. یا اینکه با ضمه جمع غَزر باشد که در اکثر نسخه‌ها به این صورت ذکر شده است. جوهری گوید: «الغزارة» یعنی کثرت و فراوانی. و «غزرت الناقة» یعنی شیر شتر بسیار شد. و اسم آن «الغزر» بر وزن الضرب است و جمع آن «غزر» بر وزن جون و جون می‌باشد. و در قاموس آشکار می‌گردد که این کلمه هم با با فتحه و هم با ضمه مصدر است.

«واسعاً درّها» یعنی باران و خیر و برکت آن فراوان شد. جوهری گوید: «الدرّ» به معنای شیر است. در نکوهش فرد گویند: «لا درّ درّه» یعنی خیر او زیاد نشود. و در مدح شخص گویند: «لله درّه» یعنی عمل او زیاد است. و «ناقهٔ درور» یعنی شتر بسیار شیرده، و «الدرّة» یعنی بسیاری شیر و سرازیری آن. و «سماء مدرار» یعنی آسمان باران فرو فرستاد و «الریح تدرّ السحاب و تستدرّه» یعنی باد ابر آورد. «سحاباً وابلاً» یعنی دارای باران سنگین. در قاموس گوید: «الوبل و الوابل» یعنی باران شدید که قطرات درشتی دارد. و در نهج البلاغه به صورت «سحّاً وابلاً» ذکر شده که در ادامه خواهد آمد و شاید بدین صورت باشد و بر اساس آنچه در اینجا آمده شاید سحاب منصوب به نزع خافض باشد یعنی «بسحاب»، یا نصب آن با فعل مقدری باشد یعنی: «هیّج سحاباً».

«ما قد مات» یعنی گیاهان و حیواناتی که در شرف مرگ هستند، یا زمین‌های مرده. «ما قد فات» یعنی به خاطر نبود باران نروئید. پس «الردّ» (بازگرداندن) مجاز است. یا اینکه مقصود میوه‌هایی که پژمرده و خشک شده است و مختصّ به گیاه است، یا گیاه را نیز شامل می‌شود و عبارت اول مختصّ به زمین‌ها است. و ممکن است برای تاکید نیز باشد. و گفته شده عبارت اول (مات) در ریشه‌ها و عبارت دوم (فات) در سود و ثمره است.

«ما هو آتٍ» یعنی آنچه هنوز زمانش فرا نرسیده است. «غیثاً مغیثاً» مغیث یا از اغاثهٔ به معنای یاری رساندن، و یا از غیث، یعنی موجب بارش باران دیگری پس از آن می‌شود، یا موجب روئیدن گیاه است. در قاموس گوید: «الغیث» به معنای باران یا بارانی که دامنه آن یک برید(دو فرسخ یا یک میل) است، یا سبزه و گیاهی که با آب آسمان بروید. «ممرعاً» یعنی دارای علف و گیاه، یا زمین با نزول این باران دارای علف می‌شود که به جهت مبالغه در شدت تاثیر باران است. فعل «أمرع» در زبان عربی به صورت متعدی وارد نشده است. فیروزآبادی گوید: «المریع» یعنی حاصلخیر و بارور. «مرع الوادی با راء مثلّثه» یعنی پر گیاه شد. و «مرع رأسه بالدهن» بر وزن منع یعنی روغن بسیاری بر سرش مالید مانند «أمرعه» و «أمرعه» یعنی آن مکان را پر برکت یافت. و گوید: «الطبق» با حروف متحرک باران فراگیر است. و گوید: «الجلجلهٔ» بلندی صدا و صدای رعد است و «سحاب مجلجل» یعنی ابری که به همراه باران رعد دارد.

«متتابعاً خفوقه» یعنی اضطراب برق و صدای رعد ابر. جوهری گوید: «خفقت الرایهٔ خفقاً و خفقاناً» یعنی پرچم به اهتزاز درآمد و نیز خفق القلب و السراب: هرگاه پرچم و قلب و سراب تکان خورد. گفته می‌شود: «خفق البرق خفقاناً» و آن صدا و غرش رعد است. و فیروزآبادی گوید: «الخفق» صدای کفش است. و «خفق النجم خفوقاً» یعنی ستاره غروب کرد و پنهان شد. و «الخفوق» اضطراب قلب است. و در برخی نسخه‌ها «خفوفه» با دو فاء آمده است و آن تکلف بیشتری دارد.

«منبجسهٔ بروقه» یعنی یفجّر الماء من بروقه یعنی پس از هر بار برق و آذرخش آب می‌ریزد. و در قاموس آمده است: «بجسّه تبجیساً» یعنی آب را روان ساخت پس آب جاری شد. «مرتجسهٔ هموعه» یعنی به جریان افتادن آب با صدا و تندر همراه بود. در قاموس: «رجسّت السماء و ارتجست» یعنی آسمان به شدت بانگ رعد سر داد. و گوید: «همعت عینه همعاً» یعنی اشک سرازیر شد. و «سحاب همع» بر وزن کتف یعنی ابر باران زا.

«و سیبه السیب» به معنای عطا و بخشش است و مصدر آن «ساب» به معنای جاری شد. فیروزآبادی آن را ذکر کرده است. «مستدرّ» یعنی بسیار ریزان یا بسیار سودمند. «و صوبه مسبطر»: در قاموس آمده است که «الصوب» به معنای ریخته شدن آب

است. و آمده است: اسبطرّ یعنی دراز شد. و اسبطرّ الابل یعنی شتران شتاب کردند و اسبطرّ البلاد یعنی کشور مقاومت کرد. و در برخی نسخه‌های فقیه و تهذیب «مستطر» با فتحه طاء و راء مخففه ذکر شده، یعنی نزول آن در نزد تو مکتوب و مقدر شد. و شاید تصحیف شده باشد.

«لا تجعل ظله علینا سموماً» در قاموس آمده است: «الظلّ» ابری است که خورشید با آن یا با سیاهی آن پنهان می‌شود. «السموم» با فتحه سین به معنای باد گرم، و با ضمه جمع سمّ به معنای کُشنده است. یعنی ابر آن را سبب عذاب ما قرار مده همانگونه که اقوام امت‌های پیشین بدان عذاب شدند، عذاب یوم الظلّة. گویند: ابری بود که در زیر آن باد سوزان و گرم قرار داشت. و الظلّة اولین ابری است که می‌بارد.

«الحُسوم» با ضمه به معنای شوم یا پی در پی است که به نابود کردن قوم عاد با بادهای سرد اشاره دارد همانطور که خداوند متعال می‌فرماید: «وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ * سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا» - . حاقة / ۶ _ ۷ - { و امّا عاد، به [وسیله] تندبادی توفنده سرکش هلاک شدند. [که خدا] آن را هفت شب و هشت روز پیاپی بر آنان بگماشت.} بیضاوی گوید: «صرصر» یعنی بادی که صدای تند و شدیدی دارد یا در نهایت سردی است یا بسیار تند می‌وزد. «حسوماً» یعنی پی در پی که جمع حاسم است، یا به معنای بادهای شومی است که هر خیر و برکتی را قطع و ریشه‌کن می‌کند، یا بادهای قطع کننده‌ای است که ریشه آنان را برکند. گوید: و آن ایام العجوز از صبح چهارشنبه تا غروب چهارشنبه بعد بود.

«و ضوءه علینا رجوماً» یعنی برق و آذرخش آن بر ما کشنده (قرار مده). یا همانطور که گفته می‌شود عدم بارش آن است، که این معنی بعید است. در صحیفه سجادیه به صورت «صوبه» آمده است. و «الرجم» به معنای پرتاب سنگ و کشتن و عیب و نفرین است. «و ماء أجاجاً» یعنی شور و تلخ. و احتمال دارد کنایه از زیان و سود نداشتن آن باشد. «رماداً رمدداً» با کسره راء و سکون میم و کسره و فتحه دال است. و در برخی نسخه‌ها «رمدداً» بر وزن فعلال با کسره آمده است. فیروزآبادی گوید: «الرمدداء» با کسره و «الارمداء» بر وزن اربعاء به معنای خاکستر است. و «رماد ارمد و رمدد بر وزن زبرج و درهم، و رماد رمدید» یعنی خاکستر بسیار و بسیار نازک، یا خاکستر نابود کننده.

«و هوادیه» یعنی مقدمات آن از جمله ریاء و دیگر گناهان. در قاموس آمده است: «الهادی» به معنای پیشرو و گردن است و جمع آن «الهوادی» است. گفته می‌شود: «أقبلت هوادی الخیل» هرگاه گردن‌های اسبان نمایان شود. و «دواهیه» یعنی آنچه که از مصیبت‌های دنیا و مجازات‌های آخرت همراه او می‌شود. در قاموس آمده است: «دواهی الدهر» یعنی مصیبت‌ها و پیشامدهای ناگوار روزگار. «و دواعیه» یعنی آنچه از کارها و نیت‌ها که ملازم او می‌گردد همانطور که در روایت‌ها ذکر شده است، یا مقصود مصیبت‌های آن است. در قاموس گوید: «دواعی الدهر» صروف دهر یعنی مصیبت‌ها و پیشامدهای ناگوار روزگار است.

«من أماکنها» یعنی از محل آن‌ها که خداوند در آن مقرّر فرموده است مانند باران از آسمان. «البرکات» خیرات بسیار و فراوان است. و «معادنها» محل‌هایی است که گمان می‌رود از آنجا به وقوع بپیوندد. و «الغیاث» اسم از اغاثة است و «المستغاث» کسی است که در سختی‌ها به سوی او پناه برده می‌شود.

«المستغفر» [استغفار كنند]با فتحه فاء است به دليل جهالت ها است «من ذنوبنا» «مِن» در اين عبارت بيانيه است. زيرا هر گناهى ناشـى از جهالت و نادانى نسبت به عظمت پروردگار منزه و سختى مجازات‌هاى آخرت است همانطور كه اين فرموده خداوند متعال حمل بر اين معنا مى‌شود: «إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوَءَ بِجَهَالَةٍ» - . نساء / ١٧ - { توبه، نزد خداوند، تنها براى كسانى است كه از روى نادانى مرتكب گناه مى شوند.} و در بيشتر نسخه‌هاى فقيه «للجمّات» يعنى گناهان بسيار. «من عوّام خطايانا» يعنى همه گناهان، يا گناهانى است كه شامل همه مردم يا اكثر آن ها شود، يا گناهانى كه همه اعضا را شامل مى‌شود. و معناى اول آشكارتر است. در قاموس آمده است: «الديمة» با كسره دال بارانى است كه بدون رعد و برق به آرامى و پياپى مى‌بارد. و گويد: «درّ السماء بالمطر درّاً و دروراً فهى مدرار» پس اسناد در اين جمله مجازى است.

«واكفاً» در قاموس آمده است: «وكف قطراً» يعنى قطره قطره ريخت. «مغزاراً» يعنى بسيار. «و بركة من الوابل نافعة» نافعة با فاء است و در برخى نسخه‌ها با قاف يعنى: در زمين جاى مى گيرد و ثابت مى‌ماند و در طول سال از آن بهره گرفته مى‌شود. يا از اين سخنشان است كه گويند: «نقع الماء العطش نقعاً و نقوعاً» يعنى آب تشنگى را تسكين داد و فرو نشاند. «تدافع الودق بالودق» و در برخى نسخه‌ها «تدافع» ذكر شده همانطور كه در فقيه و تهذيب نيز به اين صورت آمده است. «الودق» باران است، يعنى باران زياد مى‌شود به گونه‌اى كه قطرات باران در هوا به هم خورده و برخى، برخى ديگر را مى‌رانند. و احتمال دارد ضمير فاعل به «البركه» برگردد. و در برخى نسخه‌ها «يدافع» با ياء ذكر شده است. پس اگر با صيغه مجهول قرائت شود به معناى اول برمى‌گردد و اگر با صيغه معلوم قرائت شود ضمير به «الله» يا «الوابل» يا «الغيث» برمى‌گردد كه در همه اين‌ها تكلف است. و در نهج البلاغه به اين صورت آمده: «يدافع الودق منها الودق» و آن آشكارتر است.

«غير خلّب برقه» خلّب با ضمه خاء معجمه و فتحه لام مشدّده ابرى است كه باران ندارد مثل اينكه فريب مى‌دهد. و از همين كلمه به كسى كه وعده مى‌دهد و وفا نمى‌كند گفته شده: «انمّا أنت كبرق خلّب» و نيز «الخلّب» ابرى است كه باران ندارد. و نيز «تكذيب الرعد» در واقع با عدم بارش است گويى در وعده‌اش دروغ گفته است. «و لا عاصفة جنائبه» يعنى بادهاى جَنوب آن تند و ويرانگر و تباه كننده نباشد. و از قاموس اينگونه برمى‌آيد كه «جَنوب» با «جنائب» جمع بسته مى‌شود.

«بل ريّاً بغصّ بالريّ ربابه» الريّ با كسره سيراب شدن از آب است. و غصّ به معناى پر شدن است و «الغصّه» چيزى است كه در گلو گير مى‌كند، مى‌گويى: غصِصت با كسره صاد تغصّ با فتحه غين. «الرباب» با فتحه راء ابر سفيد، يا ابرى است كه آن را مى‌بينى گويى كوچكتر از ابر است كه گاهى سفيد و گاهى سياه است و مفرد آن ربابة است همانطور كه جوهرى آن را ذكر كرده است و اسناد رباب در جمله به جهت مبالغه مى‌باشد، يعنى بارانى سيراب شده باشد كه ابر آن با سيرابى پُر گردد گويى از زيادى باران در گلويش گير كرده است، و ممكن است به ابر سفيد يا نازك اختصاص داشته باشد اگر هدف از اختصاص دادن آن مبالغه باشد، يعنى ابر سفيد آن اينگونه است پس ابر سياه چگونه باشد! زيرا غالبا ابر سفيد، آب و باران كمترى دارد و نيز ابر نازك همين‌گونه است. و احتمال دارد مقصود از آن در اينجا مطلق ابر باشد.

«و فاض فانصاع به سحابه» در قاموس آمده است: «انصاع» يعنى باشتاب برگشت. يعنى بارانى باشد كه روان گردد و آب بسيارى از آن جارى شود سپس ابر آن با ريزش فراوان، شتابان بازگردد. پس ضمير در «بِهِ» به فيضان كه از «فاض» برداشت مى‌شود، برمى گردد.

«و جری هیدبه جنابه» و در برخی نسخه‌های تهذیب «جبابه» با دو باء موحّدهٔ آمده است و این کلمه با کسره جیم جمع «الجبّ» و آن چاهی است که با سنگ ساخته نشود (یا دهانه آن فرو نرفته باشد). در قاموس آمده است: «الهیدب» ابر بسیار نزدیک به زمین، یا دامنه و آثار ابر است. و در صحاح آمده است: «هیدب السحاب» آن است که هرگاه بخواهد ببارد نزدیک به زمین شود. گویی رشته‌های نخ به نظر می‌رسد. و «الجناب» به معنای حیاط و ناحیه و کرانه است و مقصود در اینجا زمینی است که باران بر آن می‌ریزد. پس این سخن محتمل بر چند وجه است:

وجه اول: اینکه نسبت دادن جریان داشتن به جناب یا جباب به صورت مجازی باشد مانند سخنشان که گویند: «جری النهر» یعنی آب در زمین یا در چاه‌ها جاری می‌شود پس از آنکه ابرش قصد بارش کند.

وجه دوم: اینکه این سخن امام «آثار» منصوب به نزع خافض باشد، یعنی آب در کرانه‌های آن جاری شد به خاطر آثار هیدب آن یعنی ابر بسیار نزدیک به زمین.

وجه سوم: اینکه «آثار» با اعراب رفع، و «جنابه» با اعراب نصب بنا بر ظرفیت قرائت شود یعنی آثار ابرِ باران‌زا که آب است در کرانه‌ها جاری شد. و ممکن است «هیدبهٔ» با تاء قرائت شود که به «جنابه» اضافه شود اما این توجیه بعید می‌نماید.

وجه چهارم اینکه: «جرّی» به صورت صیغه باب تفعیل قرائت شود یعنی باران آثار ابرش را در کرانه‌هایش جاری می‌کند، و همه این توجیه‌ها بعید است .

«محلفهٔ» یعنی به سمت حوض‌ها و دشت‌ها متمایل می‌شود. در قاموس آمده است: «حفل الماء» یعنی آب جمع شد. و «حفل الوادی بالسیل» یعنی دو طرف دره پر از آب سیل شد. و «حفل السماء» یعنی باران آسمان شدید شد. و در برخی نسخه‌ها «منجفلّ» با جیم آمده است. در قاموس آمده است: «جفل الریح السحاب» یعنی باد وزید و ابرها را با خود برد. و «جفل الظلیم» یعنی شترمرغ گریخت و «أجفلته أنا» یعنی من آن را به گریز وادار کردم. و «ریح جفول جفل السحاب» یعنی باد تند وزید و ابرها را با خود برد. و «انجفل الظلّ» یعنی سایه رفت. و معنای اول آشکارتر است.

«زاکیاً» یعنی رشد یافته. «ناضراً» از «النضارهٔ» به معنای زیبایی و نیکوئی است. «ممرعهٔ آثارها» پیش‌تر بیان شد که اسناد جمله، مجازی است و در قاموس آمده است: «نعشه الله» بر وزن منعه یعنی او را بلند مرتبه کرد مانند «أنعشه» و «فلاناً» یعنی پس از فقر او را به رفاه و ثروت رسانید. «من ناء» یعنی در اطراف شهرها از ما دور شد. بدین معنی که بارش باران مخصوص ما و کسانی که در اطراف ما هستند نباشد.

«حتی یخضب لأمراعها المجدبون» در قاموس آمده است: «الخصب» با کسره، بسیاری گیاه و فراخی زندگی است و «بلد خصیب و مخصب و قد أخصب بر وزن علم و ضرب، و أخصب». و گوید: «المریع الخصیب» مانند ممراع (حاصلخیز و بارور) است و جمع آن أمرع و أمراع است. پس می‌توان با صیغه فعل ثلاثی مجرد و باب افعال قرائت کرد که در بیشتر نسخه‌ها به صورت باب افعال ثبت شده است. و همچنین «امراعها» ممکن است با فتحه و کسره همزه باشد و در نسخه‌ها کسره ثبت شده، پس مصدر است. «المجدبون» یعنی کسانی که دچار خشکسالی شده‌اند. جوهری گوید: «أجدب القوم» یعنی دچار خشکسالی

شدند.

و گوید: «أسنت القوم» يعنی مردم دچار قحطی و خشکسالی شدند و اصل آن از «السنة» بوده كه واو را به تاء تغيير داده اند تا بين اين عبارت و اين سخنشان فرق بگذارند: «أسنی القوم» هرگاه يک سال در جائی اقامت كنند. و فرّاء گويد: گمان برده‌اند هاء حروف اصلی است وقتی ديدند كه حرف سوم است، پس آن را به تاء تبديل كردند.

«و تترع» يعنی پُر می‌شود، از اين سخنشان است«ترع الإناء بر وزن علم يترع ترعاً» يعنی پُر شد. و «أترعته أنا» يعنی ظرف را پر كردم. اين مطلب را جوهری ذكر كرده است. و ممكن است با صيغه مجهول از باب افعال، يا صيغه معلوم از باب افتعال قرائت شود. گفته می‌شود: «اتّرع الاناء» هرگاه ظرف پُر شود. و «القيعان» جمع قاع است. در قاموس آمده است: «القاع» زمينی نرم و همواری است كه كوه و جنگل در آن نباشد. «الغدران» با ضمه غين جمع غدير به معنای بركه است.

«و تورق ذری الآكام رجواتها» در صحاح آمده است: «أورق الشجر» يعنی درخت برگ داد. و «الذُری» جمع ذُروة با ضمه ذال در مفرد و جمع است و آن بالا‌ترين هر چيزی است. و «الرجوات» جمع «الرجا» به معنای ناحيه و كرانه است، يعنی كرانه‌های سقايت باران كه بر آن فرو می‌افتد، دارای برگ و گياه در بلندای تپه‌ها نيز می‌شود علی رغم اينكه از آب باران دور هستند. «الآكام» جمع الجمع «الأكمة» به معنای تپه است. پس فرموده ايشان «ذری الآكام» منصوب بر ظرفيت است. و در(من لا يحضره الفقيه) اينگونه ذكر شده: «و تورق ذری الأكمام زهراتها» و اين عبارت تكلف كمتری دارد يعنی شكوفه‌ها و غنچه‌های آن بر بالای غلاف شكوفه‌ها برگ درآوردند. «أكمام» جمع «كِمّ» با كسره، و آن غلاف شكوفه است. و ممكن است «الابراق» به صورت مجازی به معنای زينت و زيبائی چشمگير باشد.

«و يدهامّ بذری الآكام شجرها» در صحاح آمده است: «الدهمة» به معنای سياهی است و «إدهامّ الشیء» يعنی سياه شد. خداوند متعال می‌فرمايد: «مُدْ هامَّتانِ» يعنی از شدت سبزی ناشی از بارش سياه می‌نماياند. و عرب‌ها به هر سرسبزی را، سياه گويند و روستاهای عراق را به جهت سرسبزی آن «سواد» می‌نامند. «مجللّة» با كسره لام يعنی فراگير. در صحاح آمده است: «جلّل الشیء تجليلاً» يعنی فراگير شد و «المجلّل» به معنای ابری است كه زمين را با باران فرا می گيرد .

«متصلة» و در برخی نسخ‌ها همانند تهذيب و فقيه به صورت «مفضلّة» ذكر شده است كه اسم مفعول از «افضال» می‌باشد. «علی بريّتك المرملة» مرمله با صيغه اسم فاعل يعنی فقير. در النهاية در حديث ام معبد گويد: «و كان القوم مرمّلين» يعنی توشه آن‌ها تمام شد. و اصل آن از «الرمل» است گويی آنان به شِن چسبيده‌اند همانگونه كه به شخص فقير گويند: الترب (خاك)

«و بلادك المعرنة» در اكثر نسخه‌های نويسندگان و در برخی نسخه‌های متهجّد با عين و راء مهمله و نون ـــ با فتحه و كسره راء ـــ به معنای دور و بعيد است. جوهری گويد: «العران» يعنی دوری از منزل. گفته می‌شود: «دارهم عارنة» يعنی منزل آن‌ها دور است. و در برخی نسخه‌ها با عين مهمله و زاء و باء موحّده (المعزبة)آمده كه آن نيز، هم فتحه و هم كسره می گيرد و معنای آن نزديک به معنايی است كه بيان شد. در قاموس آمده است: «أعزب» يعنی دور شد و دور كرد، و «العازب» به معنای گياه دوردست است. و در برخی نسخه‌ها با غين معجمه و راء مهمله از «الغروب» به معنای دوری و غيبت ذكر شده و اين سه معنی به هم نزديک‌اند.

«المعملة» اسم مفعول از إعمال است زیرا انسان آن (دام‌ها) را در اعمال خویش به کار می‌گیرد و در مقابل آن «المهملة» است که آن را اهمال کرده و آن را به تنهایی در بیابان‌ها، بی‌چوپان و بی‌سرپرست رها می‌کنند.

«منک ارتجاؤنا» یعنی امید ما به توست. گفته می‌شود: «ترجّیته و ارتجیته و رجّیته» همه این افعال به معنای این است که به او امید بستم. «و الیک مآبنا» یعنی بازگشت ما به سوی توست. «فلا تحبسه» یعنی باران را از ما بازمدار. «عنّا لتبطنک سرائرنا» یعنی به علت علم و آگاهیت بر درون ما و بر اسرار درونمان. در قاموس آمده است: «إستبطن أمره» یعنی باطن آن را فهمید. «فأنّک تنزل» از این سخن خداوند اقتباس شده که می‌فرماید: «وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ» - . شوری / ۲۸ - { و اوست کسی که باران را فرود می آورد.} «صاحت جبالنا» یعنی خشک شد که در ادامه بیان آن خواهد آمد. و در برخی نسخه‌ها با ضاد معجمه ذکر شده است. در قاموس آمده است: «ضاحت البلاد» یعنی خالی شد. و در برخی نسخه‌ها با صاد مهمله و خاء معجمه ذکر شده: «صاخت» یعنی به زمین فرو رفت و رسوب کرد. و در فقیه با سین مهمله و خاء معجمه با همین معنا ذکر شده است و به این برمی‌گردد که این عبارت کنایه از نبود درخت و گیاه، بر زمین است، پس گویی قابل حس نیست و در زمین فرو رفته است.

«و اغبّرت أرضنا» به سبب نبود باران و رطوبت. یعنی رنگ آن به رنگ تیره (خاکی) درآمد و آن رنگی است که شبیه غبار است. و از همین کلمه است: «اغبّر الشیء إغبراراً» هرگاه غبار آن زیاد شود از سخنشان: «اغبّر الشیء» یعنی غبار آن زیاد شد آمده. «هامت دوابّنا» یعنی چهارپایان ما تشنه شدند. جوهری گوید: «الهیمان» به معنای تشنه است و «قوم هیم» یعنی مردم تشنه. یا مقصود این است که از شدت گرسنگی و خشکی بی‌آنکه بدانند کجا می‌روند به راه افتادند. گفته می‌شود: «هام علی وجهه یهیم هیماً و هیماناً» هرگاه به خاطر عشق یا چیز دیگری بی آنکه بداند به کجا می‌رود، به راه افتد و سرگدان و حیران شود. که در این صورت آنچه پس از آن می‌آید همچون تفسیر و توضیحی برای این عبارت است.

«و قنط ناس منّا» و در تهذیب و فقیه پس از آن بدین صورت آمده است: «أو من قنط منهم» که آن محتمل بر چند وجه است: وجه اول اینکه تردید از جانب راوی باشد بدین معنی که یا گفته است: «قنط ناس منّا» یا گفته است: «و قنط من قنط من الناس».

وجه دوم اینکه «أو» به معنای «بل» باشد همانطور که در سخن خداوند متعال آمده است: «مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ» - . صافات / - { یکصد هزار بلکه بیشتر.} و ترقی (ارتقاء به تعداد بالاتر) بدین جهت بوده که «ناس» بر اندک بودن اشخاص ناامید دلالت دارد، پس امام از آن برگشته (اضراب کرده) و فرموده است: «بل من قنط منهم» زیرا این ابهام بر کثرت و بزرگ جلوه دادن دلالت دارد همانطور که در فرموده خداوند متعال آمده است: «فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ ما غَشِيَهُمْ» - . طه / ۷۸ - {و [لی] از دریا آنچه آنان را فرو پوشانید، فرو پوشانید.} یا اینکه ترقی به جهت مقید نکردن با این فرموده امام «منّا» باشد. یعنی گروهی از ما ناامید شدند و بلکه ناامید شدند کسانی از مردم که ناامید شدند اعمّ از اینکه از ما باشند یا از غیر ما باشند.

وجه سوم اینکه: «أو» به معنای خود معنی (یا) باشد و ضمیر در «منهم» به کافران و مخالفان برگردد یعنی یا مردمانی از ما ناامید شدند یا کسانی از غیر ما ناامید شدند. یا اینکه ضمیر به «ناس» برگردد اعم از اینکه از ما باشند یا از غیر ما. مقصود از این تکرار، ابهام‌گویی بر مردم و تصریح نکردن به ناامیدی مسلمانان باشد زیرا جز مردمان ستمکار کسی از رحمت خداوند منزه ناامید نمی‌شود.

«و تاهت البهائم» یعنی چهار پایان سرگردان و حیران شدند. در صحاح آمده است: «تاه فی الأرض» یعنی با سرگردانی به راه افتاد. فرموده ایشان «فی مراتعها» ممکن است متعلق به دو فعل «تاهت و تحیرت» بنا به تنازع باشد. و «رتعت الماشیهٔ» بر وزن منعت یعنی چهارپا در حاصلخیزی و فراخی هرچه خواست خورد. و در برخی نسخه‌ها «مرابعا» ذکر شده که جمع مربع به معنای منزلگاه مردم در خصوص بهار است. و در برخی نسخه‌ها به صورت «مراعیها» ذکر شده است.

«و عجّت» یعنی فریاد زدند و صدایشان بلند شد. و «الثکل» با ضمه ثاء از دست دادن فرزند است. گویند: امرأهٔ ثاکل و ثکلی و رجل ثاکل و ثکلان با فتحه در هر دو مثال. و فرموده ایشان «علی أولادها» به ظاهر این کلمه متعلق به «عجیج الثکلی» است و ضمیر بدان باز می‌گردد و احتمال دارد متعلق به «عجّت» باشد و مرجع ضمیر «البهائم» باشد و تعلق «علی اولادها» به این دو، بنا به تنازع است.

«و ملّت الدوران» گفته می‌شود: مللته و مللت منه یعنی از او خسته و آزرده شدم. یعنی از رفت و آمد در چراگاه‌هایشان و نیافتن چیزی در آن ناتوان و خسته شدند. «فدقّ» و در برخی نسخه‌ها «فرقّ» یعنی استخوان‌هایشان نازک و نرم شد. «و انقطع درّها» یعنی شیر یا خیر و برکت آن‌ها قطع گردید. و «الأنین» یعنی آه کشیدن. گفته شده: در اصل به معنای صدای مریض و شکایت او از درد و بیماری است. و «الأنّهٔ» گوسفند و «الحانّهٔ» شتر است. گفته می‌شود: «ما له حانّهٔ و لا أنّهٔ» یعنی او نه شتری دارد و نه گوسفندی. «الحنین» به معنای اشتیاق و شدت گریه، و صدای درآمده از فرط اندوه است. گفته شده اصل آن بازگردانیدن صدای شتر در گلو به دنبال از دست دادن فرزندش است.

«ارحم تحیّرها فی مراتعها» یعنی در هنگام چریدن. «و انینها فی مرابضها» در هنگام شب در زمان بازگشت به آغل‌هایشان به خاطر گرسنگی. به ظاهر مقصود از مرابض ــ و گفته شده مرابض برای گوسفند و معاطن برای شتر است ــ محل خوابگاه شتران در اطراف حوض است. مفرد آن «مربض» بر وزن مجلس می‌باشد. و گفته شده: مربض آن مانند مبرک (خوابگاه) شتر است و ربوض (فروخابیدن) گوسفند و اسب و سگ مانند بروک (نشستن بر روی زانو) شتر و جثوم (نشستن بر زمین) پرنده است.

سپس بدان که به ظاهر این خطبه، خطبه اول است و خطبه دوم همانند نماز جمعه و عید شامل حمد و ثنا گویی و درود و صلوات فرستادن بر رسول خدا و ائمه صلوات الله علیهم و اندکی موعظه می‌باشد و سپس دعای بسیاری خوانده می‌شود و بهتر آن است آنچه از خطبه‌های منقولی که در ادامه ذکر خواهیم کرد را بدان اضافه کند.

**[ترجمه]

«۲»

الْعُيُونُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ الْمُفَسِّرِ عَنْ يُوسُفَ بْنِ زِيَادٍ وَ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَيَّارٍ عَنْ أَبَوَيْهِمَا عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ عَنْ آبَائِهِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ: إِنَّ الْمَطَرَ احْتَبَسَ فَقَالَ لَهُ الْمَأْمُونُ لَوْ دَعَوْتَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ لَهُ الرِّضَا علیه السلام نَعَمْ فَقَالَ وَ مَتَى تَفْعَلُ ذَلِكَ وَ كَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَالَ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَتَانِي الْبَارِحَةَ فِي

مَنَامِي وَ مَعَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فَقَالَ يَا بُنَيَّ انْظُرْ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ وَ ابْرُزْ إِلَى الصَّحْرَاءِ وَ اسْتَسْقِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَسْقِيهِمْ إِلَى أَنْ قَالَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الْإِثْنَيْنِ خَرَجَ إِلَى الصَّحْرَاءِ وَ مَعَهُ الْخَلَائِقُ الْخَبَرَ(۱).

**[ترجمه]عیون الاخبار: ابومحمد عسکری از پدرانش در روایتی طولانی از امام رضا علیهم السلام روایت می کند که: باران قطع گردید، پس مامون به امام گفت: ای کاش دعا می کردی و خداوند باران می‌فرستاد، امام رضا علیه السّلام فرمود: بسیار خوب، مأمون سؤال کرد: در چه روز- و آن روز روز جمعه بود- این کار را انجام می‌دهی؟ امام فرمود: روز دوشنبه ، چون من جدّم رسول خدا صلی اللّه علیه و آله را در خواب دیدم که جدّم امیر مؤمنان علیّ علیه السّلام با او بود، به من فرمود: پسر جانم تا روز دوشنبه صبر کن آنگاه به صحرا برو و از خداوند طلب باران کن، خداوند متعال برای مردم باران خواهد فرستاد. چون روز دوشنبه رسید حضرت روی به صحرا نهاد، و مردمان همگی بیرون آمدند. بخشی از روایت. -. عیون الاخبار ۲ : ۱۶۸ -

**[ترجمه]

بيان

قطع الأصحاب بأنه يستحب أن يأمر الناس أن يصوموا ثلاثه أيام و يخرج بهم فی الثالث و ظاهر بعضهم عدم اشتراط الصوم فی تلک الصلاه و هو قریب و

ص: ۳۱۱

۱- ۱. عيون الأخبار ج ۲ ص ۱۶۸.

الأحوط مراعاته و المشهور استحباب كون الثالث الإثنين أو الجمعه و وردت الروايه بخصوص الإثنين و عولوا فی الجمعه علی الروايات العامه فی برکه الجمعه و فی استحباب صوم الأربعاء و الخميس و الجمعه ثم الصلاه و الدعاء يوم الجمعه لقضاء الحوائج و يوم الإثنين فيه شوب تقيه لشهره برکه الإثنين بين المخالفين و کون الخبر المشهور فی ذلک المخاطب فيه محمد بن خالد القشيری و هو من أتباع بنی أميه و هم کانوا يعظمون الإثنين و هذا الخبر أيضا فيه بعض هذه الوجوه.

و يمکن أن يقال النکته فی خصوص الإثنين هنا أن الإمام لا بد من أن يعلم الناس بذلک و الإعلام العام إنما يکون يوم الجمعه و ثالث الأيام بعده يوم الإثنين فالعله فيه هذا لا برکه الإثنين.

و يمکن حمل الخبرين علی ضيق الوقت و شده حاجه الناس و عدم إمکان التأخير إلی الجمعه الأخری و يؤيده أن السؤال فی هذا الخبر کان فی الجمعه و ظاهر خبر محمد بن خالد أيضا ذلک و القول بالتخيير لا يخلو من قوه.

قال فی الذکری يستحب أن يأمر الإمام الناس فی خطبه الجمعه و غيرها بتقديم التوبه و الإخلاص لله تعالی و الانقطاع إليه و يأمرهم بالصوم ثلاثا عقيبها ليخرجوا يوم الإثنين صائمين فإن لم يتفق فيوم الجمعه و أبو الصلاح ره لم يذکر سوی الجمعه و المفيد ره و ابن أبی عقيل و ابن الجنيد و سلار لم يعينوا يوما و لا ريب فی جواز الخروج سائر الأيام و إنما اختير الجمعه لما ورد أن العبد يسأل الحاجه فتؤخر الإجابه إلی يوم الجمعه انتهی و الأحوط عدم التعدی عن اليومين.

**[ترجمه]اصحاب به طور قطع بر اين باورند که مستحب است (امام) به مردم دستور دهد که سه روز روزه بگيرند و و در روز سوم با آنان بيرون رود، و به ظاهر نظر برخی از آنان اين است که در اين نماز روزه گرفتن شرط نيست و اين نظر به ديدگاه صحيح نزديک است و احوط آن است که مراعات گردد. و قول مشهور اين است که روز سوم روزه گرفتن دوشنبه يا جمعه باشد و اين روايت دوشنبه را بدان اختصاص داده است. برای جمعه به روايت‌های عامی که در برکت روز جمعه وارد شده است، و روايت هايی که مستحب بودن روزه ی روز چهارشنبه و پنج شنبه و جمعه، و نماز و دعا در روز جمعه برای برآورده شدن حاجت‌ها را بيان می دارد، تکيه داشته‌اند. و به خاطر شهرت برکت دوشنبه در ميان مخالفان، در آوردن دوشنبه، احتمال تقيه است و اين که مخاطب در اين خبر مشهور محمد بن خالد قشيری است که او از پيروان بنی‌اميه می‌باشد و آنان دوشنبه را بزرگ می‌داشتند و در اين روايت نيز برخی از اين وجوه محتمل است.

و ممکن است گفته شود: نکته قابل توجه در باره دوشنبه در اين مبحث اين است که امام بايد مردم را به آن امر آگاه کند و آگاهی عمومی تنها در روز جمعه است و سومين روز بعد از آن، روز دوشنبه است و علت (اختصاص دادن دوشنبه) در همين نهفته است نه برکت داشتن روز دوشنبه.

و می‌توان دو روايت را بر ضيق وقت، و شدت نياز مردم، و عدم امکان به تاخير انداختن تا جمعه ديگر حمل نمود و اينکه در خواست در اين روايت در روز جمعه بوده، آن را تأييد می کند و ظاهر روايت محمد بن خالد نيز همان است و قول به انتخاب يکی از آن دو خالی از قوت نيست.

در الذکری گويد: مستحب است که امام در خطبه جمعه و ديگر خطبه‌ها مردم را امر کند که توبه را به جلو بيندازند و خود را

برای خداونـد متعال خالص و خاصّ گرداننـد و به آنان امر کند سه روز (پس از توبه) روزه بگیرند تا روز دوشـنبه درحالی که روزه هستند، بیرون روند. پس اگر برایشان ممکن نشد، روز جمعه بیرون روند. ابوصلاح رحمه الله غیر از جمعه روز دیگری را ذکر نکرده است. و مفیـد رحمه الله و ابن ابوعقیل و ابن جنید و سلّار روزی را تعیین نکرده‌اند، و تردیدی در جایز بودن بیرون رفتن در روزهای دیگر نیست و در حقیقت جمعه انتخاب شـده است به خاطر آنچه در احادیث وارد شده که بنده حاجت می... طلبـد و اجـابت حاجتش تا روز جمعه به تاخیر می‌افتـد. پایان نقل قول. و احوط آن است که از دو روز جمعه و دوشـنبه تجاوز نشود.

**[ترجمه]

«۳»

نَهْجُ الْبَلَاغَهِ، وَ مِنْ خُطَبِهِ علیه السلام فِی الِاسْتِسْقَاءِ: أَلَا وَ إِنَّ الْأَرْضَ الَّتِی تَحْمِلُكُمْ وَ السَّمَاءَ الَّتِی تُظِلُّكُمْ مُطِیعَتَانِ لِرَبِّكُمْ وَ مَا أَصْبَحَتَا تَجُودَانِ لَكُمْ بِبَرَكَتِهِمَا تَوَجُّعاً لَكُمْ وَ لَا زُلْفَهً إِلَیْكُمْ وَ لَا لِخَیْرٍ تَرْجُوَانِهِ مِنْكُمْ وَ لَكِنْ أُمِرَتَا بِمَنَافِعِكُمْ فَأَطَاعَتَا وَ أُقِیمَتَا عَلَی حُدُودِ مَصَالِحِكُمْ فَقَامَتَا إِنَّ اللَّهَ یَبْتَلِی عِبَادَهُ عِنْدَ الْأَعْمَالِ السَّیِّئَهِ بِنَقْصِ الثَّمَرَاتِ وَ حَبْسِ الْبَرَكَاتِ وَ إِغْلَاقِ خَزَائِنِ الْخَیْرَاتِ لِیَتُوبَ تَائِبٌ وَ یُقْلِعَ مُقْلِعٌ وَ یَتَذَكَّرَ مُتَذَكِّرٌ وَ یَزْدَجِرَ

ص: ۳۱۲

مُزْدَجَرٌ وَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ الِاسْتِغْفَارَ سَبَباً لِدُرُورِ الرِّزْقِ وَ رَحْمَهِ الْخَلْقِ فَقَالَ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كانَ غَفَّاراً- يُرْسِلِ السَّماءَ عَلَيْكُمْ مِدْراراً- وَ يُمْدِدْكُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِينَ فَرَحِمَ اللَّهُ امْرَأً اسْتَقْبَلَ تَوْبَتَهُ وَ اسْتَقَالَ خَطِيئَتَهُ وَ بَادَرَ مَنِيَّتَهُ اللَّهُمَّ إِنَّا خَرَجْنَا إِلَيْكَ مِنْ تَحْتِ الْأَسْتَارِ وَ الْأَكْنَانِ وَ بَعْدَ عَجِيجِ الْبَهَائِمِ وَ الْوِلْدَانِ رَاغِبِينَ فِی رَحْمَتِکَ وَ رَاجِینَ فَضْلَ نِعْمَتِکَ وَ خَائِفِينَ مِنْ عَذَابِکَ وَ نَقِمَتِکَ اللَّهُمَّ فَاسْقِنَا غَيْثَکَ وَ لَا تَجْعَلْنَا مِنَ الْقَانِطِينَ وَ لَا تُهْلِكْنَا بِالسِّنِينَ وَ لَا تُؤَاخِذْنَا بِما فَعَلَ السُّفَهاءُ مِنَّا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اللَّهُمَّ إِنَّا خَرَجْنَا إِلَيْکَ نَشْكُو إِلَيْکَ مَا لَا يَخْفَى عَلَيْکَ حِينَ أَلْجَأَتْنَا الْمَضَايِقُ الْوَعْرَهُ وَ أَجَاءَتْنَا الْمَقَاحِطُ الْمُجْدِبَهُ وَ أَعْيَتْنَا الْمَطَالِبُ الْمُتَعَسِّرَهُ وَ تَلَاحَمَتْ عَلَيْنَا الْفِتَنُ الْمُسْتَصْعَبَهُ اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُکَ أَنْ لَا تَرُدَّنَا خَائِبِينَ وَ لَا تَقْلِبَنَا وَاجِمِينَ وَ لَا تُخَاطِبَنَا بِذُنُوبِنَا وَ لَا تُقَايِسَنَا بِأَعْمَالِنَا.

اللَّهُمَّ انْشُرْ عَلَيْنَا غَيْثَکَ وَ بَرَكَتَکَ وَ رِزْقَکَ وَ رَحْمَتَکَ وَ اسْقِنَا سُقْيَا نَافِعَهً مُرْوِيَهً مُعْشِبَهً تُنْبِتُ بِهَا مَا قَدْ فَاتَ وَ تُحْيِی بِهَا مَا قَدْ مَاتَ نَافِعَهَ الْحَيَاءِ كَثِيرَهَ الْمُجْتَنَى تُرْوِی بِهَا الْقِيعَانَ وَ تُسِيلُ بِهَا الْبُطْنَانَ وَ تَسْتَوْرِقُ الْأَشْجَارَ وَ تُرْخِصُ الْأَسْعَارَ إِنَّکَ عَلَى مَا تَشَاءُ قَدِيرٌ(۱).

**[ترجمه]نهج البلاغه:خطبه آن حضرت در طلب باران: آگاه باشید! زمینی که شما را بر پشت خود می برد و آسمان که بر شما سایه می گستراند، فرمانبردار پروردگار اند و برکت آن دو به شما نه از روی دلسوزی یا برای نزدیک شدن به شما و نه به امید خیری است که از شما دارند، بلکه آن دو مامور رساندن منافع شما بوده، اوامر خدا را اطاعت کردند، به آن‌ها دستور داده شد که برای مصالح شما قیام کنند و چنین کردند.

خداوند بندگان خود را به هنگام ارتکاب گناه با کمبود میوه‌ها و جلوگیری از نزول برکات و بستن در گنج‌های خیرات آزمایش می‌کند. برای آنکه توبه کننده‌ای بازگردد و گناهکار دل از معصیت بکند و پند گیرنده، پند گیرد و بازدارنده، راه نافرمانی را بر بندگان خدا ببندد. و همانا خدا استغفار و آمرزش خواستن را وسیله دائمی فروریختن روزی و موجب رحمت آفریدگان قرار داد و فرمود: «اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا * يُرْسِلِ السَّمَاء عَلَيْكُم مِّدْرَارًا * وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ» - . نوح / ۱۰ _ ۱۲ - {از پروردگارتان آمرزش بخواهید که او همواره آمرزنده است. [تا] بر شما از آسمان بارانِ پی در پی فرستد. و شما را به اموال و پسران، یاری کند} پس رحمت خداوند بر آن کسی که به استقبال توبه رود و از گناه خود پوزش طلبد و پیش از آن که مرگ او فرا رسد اصلاح گردد .

بار خداوندا! ما از خانه ها، و زیر چادرها پس از شنیدن ناله حیوانات تشنه، و گریه دلخراش کودکان گرسنه، به سوی تو بیرون آمدیم، و رحمت تو را مشتاق، و فضل و نعمت تو را امیدواریم، و از عذاب و انتقام تو ترسناکیم. بار خداوندا! بارانت را بر ما ببار، و ما را مأیوس بر مگردان! و با خشکسالی و قحطی ما را نابود مفرما، و با اعمال زشتی که بی خردان ما انجام داده اند ما را به عذاب خویش مبتلا مگردان، ای مهربان‌ترین مهربان ها!

بار خداوندا! به سوی تو آمدیم از چیزهایی شکایت کنیم که بر تو پنهان نیست و این هنگامی است که سختی های طاقت فرسا ما را بیچاره کرده و خشکسالی و قحطی ما را به ستوه آورده، و پیش‌آمدهای سخت ما را ناتوان ساخته، و فتنه های دشوار کارد به استخوان ما رسانده است. بار خداوندا! از تو می خواهیم ما را نومید بر مگردانی، و با اندوه و نگرانی به خانه هایمان باز نفرستی، و گناهانمان را به رخمان نکشی، و اعمال زشت ما را مقیاس کیفر ما قرار ندهی.

خداوندا! باران رحمت خود را بر ما ببار، و برکت خویش را بر ما بگستران، و روزی و رحمتت را به ما برسان، و ما را از بارانی سیراب فرما که سودمنـد و سـیراب کننـده و رویاننده گیاهان باشد و آنچه خشک شده دوباره برویاند، و آنچه مرده است زنده گردانـد، بارانی که بسیار پر منفعت، رویاننده گیاهان فراوان، که تپّه ها و کوهها را سـیراب، و در درّه ها و رودخانه ها، چونان سیـل جـاری شـود، درختـان را پر برگ نمایـد و نرخ گرانی را پـایین آورد، همانـا تـو بر هر چیز که خـواهی توانـایی. - . نهج البلاغه، خطبه : ۱۴۱ -

**[ترجمه]

توضیح

تحملکم فی بعض النسخ تقلکم (۲)

علی صیغه الإفعال یقال أقل الشی ء و استقله إذا حمله و رفعه و کذلک قله و تظلکم أیضا علی بناء الإفعال أی ألقی علیکم ظله و المراد بالسماء السحاب أو معناه الحقیقی لأن أصل الأمطار أو بعضها من السماء کما مر فی الأخبار و البرکه النماء و الزیاده.

ص: ۳۱۳

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۱۴۱ من قسم الخطب.

۲- ۲. و هو الموجود فی المصدر المطبوع.

و جود السماء ببركتها بنزول المطر منها و إعداد الأرضيات بالشمس و القمر و غيرهما لحصول المنافع منها و جود الأرض بخروج الحبوب و الثمار و غير ذلک منها و توجعت له أی رثيت له و تألمت لما أصابه و الزلفه بالضم القربه.

و إقامتهما على حدود المصالح تسخيرهما للجرى على وجه ينفع العباد تشبيها بحفظه الثغور و نحوها و أقلعت عن الأمر إقلاعا تركته و زجرته فازدجر أی نهيته فانتهى و درور الرزق كثرته و عدم انقطاعه و يقال در السماء بالمطر درا و درورا فهی مدرار و رحمه الخلق عطف على الدرور و فی بعض النسخ و رحمه للخلق عطفا على سببا.

و استقبال التوبه التوجه إليها عن رغبه و شوق و استقاله الخطيئه طلب العفو عن المعصيه التی باع العاصی نفسه و آخرته بها و اشترى العذاب الأليم تشبيها بإقاله البيع و المبادره المسابقه و الإسراع إلى العمل قبل أن تأخذه المنيه و لا يدرک العمل.

و يحتمل أن يكون المراد مسابقه الناس إلى المنيه و الإسراع إليها شوقا لها بأن صاروا مستعدا لنزولها بالأعمال الصالحه كَمَا قَالَ سَيِّدُ السَّاجِدِينَ عليه السلام: وَ هَبْ لَنَا مِنْ صَالِحِ الْأَعْمَالِ عَمَلًا نَسْتَبْطِئُ مَعَهُ الْمَصِيرَ إِلَيْکَ وَ نَحْرِصُ لَهُ عَلَى وَشْکِ اللَّحَاقِ بِکَ.

و الأول أظهر و الستر بالكسر ما يستتر به.

و الكن بالكسر الستر و وقاء كل شی ء و ذكر الخروج من تحت الأستار فی مقام الاستعطاف لأن الأستار من شأنها أن لا تفارق إلا لضروره شديده ففيه دلاله على الاضطرار أو لأن الرحمه تنزل من السماء كما قال الله تعالى وَ فِی السَّماءِ رِزْقُكُمْ وَ ما

تُوعَدُونَ (1) ففی البروز لها استعداد للرحمه أو لأن الاجتماع لا يتحقق غالبا إلا بالخروج و هو مظنه الرحمه و على التقادير يدل على استحباب الاستسقاء تحت السماء و الخروج له إلى البرارى.

و العجيج الصياح و رفع البهائم و الأطفال أصواتها بالأنين و البكاء مظنه

۱- ۱. الذاريات: ۲۲.

العطف و الرحمه و فيه إيماء إلى ما ذكره الأصحاب من استحباب إخراج البهائم و الأطفال فى الاستسقاء و قد ورد

فى الحديث القدسى: و لو لا شيوخ ركع و بهائم رتع و صبيه رضع لصببت عليكم البلاء صبا ترضون به رضا.

و المقاحط أماكن القحط أو سنوه و الجدب انقطاع المطر و أعيتنا أى أعجزتنا و أتعبتنا و التحم القتال أى اشتبك و اختلط و حبل متلاحم أى مشدود القتل و الفتنه تكون بمعنى العذاب و المحنه و الصعب العسر و نقيض الذلول و استصعب عليه الأمر أى صعب و وجم كوعد وجما و وجوما سكت على غيظ و وجم الشى ء كرهه و لا تخاطبنا بذنوبنا أى لا تجعل جوابنا الاحتجاج علينا بذنوبنا أو لا تنادنا و لا تدعنا يا مذنبين أو لا تخاطبنا خطابا يناسب ذنوبنا.

و لا تقايسنا بأعمالنا قياس الشى ء بالشى ء و مقايسته به تقديره به و المعنى لا تجعل فعلك بنا مناسبا و مشابها لأعمالنا و لا تجازنا على قدرها بل تفضل علينا بالصفح عن الذنوب و مضاعفه الحسنات و أعشبت المطر الأرض أى أنبتته و الناقعه المرويه المسكنه للعطش و الحياء بالفتح و القصر الخصب و المطر و جنا الثمره و اجتناها أى اقتطفها و المجتنى الثمره و المصدر و القِيعان جمع قاع و هو المستوى من الأرض و البطنان بالضم جمع باطن و هو مسيل الماء و الغامض من الأرض و الرخص ضد الغلاء يقال رخص السعر ككرم صار رخيصا و أرخصه الله.

**[ترجمه]«تحملكم» در برخى نسخه‌ها به صورت «تقلّكم» با صيغه باب افعال آمده است. گفته مى‌شود: «اقلّ الشىء و استقلّه» هرگاه او را حمل كرده و بلند كند و نيز «قلّه» به همان معناست. «تظلّكم» نيز بر صيغه باب افعال است يعنى بر شما سايه گسترانده است. و مقصود از آسمان، ابر يا معناى حقيقى آسمان است، زيرا اصل بارش باران يا بخشى از آن از آسمان است همانطور كه در روايت‌ها بيان شد. و «البركة» به معناى رشد و فزونى است .

«جود السماء ببركتها» با نزول باران از آن و آماده كردن زمين ها به وسيله خورشيد و ماه و غير اين ها براى دست‌يابى به منافع آن است. و «جود الارض» با بيرون آوردن دانه‌ها و ميوه‌ها و چيزهاى ديگر از آن است. «توجعّت له» يعنى بر او مهربانى و دلسوزى كرد به خاطر مصيبتى كه بر او وارد شد. «الزُلفة» با ضمه به معناى قربت و نزديكى است.

قيام آن دو براى مصالح، مسخر شدن آسمان و زمين براى حركت كردن در مسيرى است كه به بندگان نفع برساند كه به محافظت مرزها و چيزهاى شبيه آن تشبيه شده است. «اقلعت عن الامر إقلاعاً» يعنى آن كار را رها كردم. «زجرته فازدجر» يعنى او را بازداشتم پس او بازايستاد. و «درور الرزق» فراوانى روزى و قطع نشدن آن است. و گفته مى‌شود: درّ السماء بالمطر درّاً و دروراً فهى مدرار. و «رحمة الخلق» معطوف بر «درور» است و در برخى نسخه‌ها به صورت «و رحمة للخلق» ذكر شده كه عطف بر «سبباً» مى‌باشد.

و «استقبال التوبة» يعنى روى كردن به توبه با ميل و اشتياق. و «استقالة الخطيئة» يعنى طلب بخشش از گناهى كه گناهكار خود و آخرتش را در ازاى آن فروخته و عذاب دردناك را خريده است كه به «اقالة البيع» يعنى فسخ معامله فروش تشبيه شده است. «المبادرة» به معناى مسابقه و شتافتن به عمل است پيش از اينكه مرگ او را بگيرد و به عمل نرسد.

و احتمال دارد مقصود مسابقه مردم براى مرگ و شتافتن به سوى آن از روى اشتياق بدان، به اينكه با اعمال نيك آمادگى

فرود آمـدن بر مرگ را پیـدا کردند، همانطور که سید الساجدین علیه السـلام فرموده است: «و از اعمال شایسته عملی برای ما قرار ده که با آن بازگشت به سوی پاداش تو را دیر شماریم و بر زود رسیدن به رحمت تو حرص داشته باشیم.» و معنای اول آشکارتر است. «السِتر» با کسره آنچه که بدان چیزی را بپوشانند است.

«الکِنّ» با کسره پوشش و نگاهدارنـده هر چیزی است. و امام بیرون آمـدن از زیر چادرها را در مقام طلب دلجوئی و مهربانی ذکر کرده است زیرا ویژگی استار این است که جز در مواقع بسیار ضروری از شخص جدا نمی‌شود. پس در آن دلالتی است بر حالت درماندگی و ضرورت. یا به این دلیل که رحمت از آسمان نازل می‌شود همانطور که خداوند می‌فرماید: «وَفِی السَّمَاء رِزْقُکُمْ وَمَا تُوعَدُونَ» - . ذاریات / ۲۲ - { و روزی شما و آنچه وعده داده شده اید در آسـمان است.} پس در آشکار شدن برای آن، آمادگی‌ای برای دست‌یابی به رحمت است. یا از این جهت که غالبا گردهم‌آیی محقق نمی‌شود مگر با بیرون رفتن، و آن مظنّه و مکان احتمالی رحمت است. و بنا بر این تقدیرها، بر مستحب بودن طلبیدن باران در زیر آسـمان و بیرون رفتن و روی نهادن به سوی صحراها دلالت دارد.

«العجیـج» به معنای فریاد است. بلندشدن صدای چهارپایان و کودکان با ناله و شیون، مظنّه و مکان احتمالی مهربانی و رحمت است و در آن اشاره‌ای است به آنچه اصحاب در باره مستحب بودن بیرون بردن چهارپایان و کودکان برای طلبیـدن باران، ذکرکرده‌اند. و در حدیث قدسی آمده است: «اگر پیران خمیده و حیوانات چرنده و کودکان شیرخوار نبودند، بلا و مصیبت را به نحوی بر شما فرو می ریختم که شما به سختی کوبیده می شدید.»

«المقاحط» مکان‌های قحطی یا سال‌های قحطی است. و «الجـدب» قطع شـدن باران است. «و أعیتنا» یعنی ما را درمانده و خسـته کرد. و «التحم القتال» یعنی درگیر جنگ شد. و «حبل متلاحم» یعنی ریسمانی که به هم پیوسته و محکم باشد. «الفتنهٔ» به معنای عذاب و محنت است. «الصـعب» یعنی سـخت و متضاد «ذلول» است. «استصـعب علیه الامر» یعنی کار بر او سـخت شد. «وجم بر وزن وعـد وجماً و وجوماً» یعنی از شـدت خشم ساکت شد. «وجم الشـیء» یعنی آن چیز را ناپسـندیده تلقی کرد. «و لا تخاطبنا بـذنوبنا» یعنی جواب ما را با احتجاج و دلیل آوری با گناهانمان قرار مـده. یا اینکه ما را با خطاب ای گناهکاران ندا مکن و فرا مخوان. یا اینکه ما را با خطابی که متناسب با گناهانمان است مخاطب قرار مده.

«و لا تقایسنا بأعمالنا» قیاس چیزی با چیز دیگر و مقایسه آن با دیگری، یعنی چیزی را با چیزی اندازه‌گیری کردن و معنی بدین گونه است: کاری که با ما می‌کنی مناسب و مشابه اعمال ما قرار مـده و به اندازه آن ما را مجازات مکن، بلکه با درگذشـتن از گناهان و چند برابر کردن نیکی‌ها بر ما فضل و منّت بنه. و «أعشـبت المطر الارض» یعنی باران زمین را رویانید. و «الناقعهٔ» یعنی سیراب کننـده و برطرف کننـده تشـنگی. و «الحیـا» بـا فتحـه و قصـر همزه به معنـای حاصـلخیزی و بـاران است. و «جنـا الثمرهٔ و اجتناهـا» یعنی میوه را چیـد. و «المجتنی» یعنی ثمره و میوه. و مصـدر این فعـل است. «القیعـان» جمع قـاع به معنـای زمین هموار است. «البطنـان» بـا ضـمه جمع بـاطن و آن گـذر سیل، و فرورفتگی زمین است. «الرخص» متضـاد «الغلاـ» است. گفته می‌شود: «رخص السعر» بر وزن کرم یعنی قیمت ارزان شد و «أرخصه الله.»

**[ترجمه]

«۴»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام: مَضَتِ السُّنَّةُ فِي الِاسْتِسْقَاءِ أَنْ يَقُومَ الْإِمَامُ فَيُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَبْسُطَ يَدَهُ وَ لْيَدْعُ (۱).

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله دَعَا بِهَذَا الدُّعَاءِ فِي الِاسْتِسْقَاءِ- اللَّهُمَّ انْشُرْ عَلَيْنَا رَحْمَتَكَ بِالْغَيْثِ الْعَمِيقِ وَ السَّحَابِ الْفَتِيقِ وَ مُنَّ عَلَى عِبَادِكَ بِيُنُوعِ الثَّمَرَهِ وَ أَحْيِ بِلَادَكَ بِبُلُوغِ الزَّهَرَهِ وَ أَشْهِدْ مَلَائِكَتَكَ الْكِرَامَ السَّفَرَهَ

ص: ۳۱۵

۱- ۱. نوادر الراوندیّ: ۲۹.

بِسَـقْيٍ مِنْکَ نَافِعَهً دَائِمَهً غزره [غُزْرُهُ] وَاسِـعَهً درره [دِرَرُهُ] وَابِلًا سَرِيعاً وَحِيّاً مَرِيعاً تُحْيِی بِهِ مَا قَدْ مَاتَ وَ تَرُدُّ بِهِ مَا قَدْ فَاتَ وَ تُخْرِجُ بِهِ مَا هُوَ آتٍ وَ تُوَسِّعُ لَنَا فِی الْأَقْوَاتِ سَحَاباً مُتَرَاکِماً هَنِیئاً مَرِیئاً طَبَقاً دَفْقاً غَیْرَ مُضِرٍّ وَدْقُهُ وَ لَا خُلَّبٍ بَرْقُهُ اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَیْثاً مُغِیثاً مَرِیعاً مُمْرِعـاً عَرِیضـاً وَاسِـعاً غَزِیراً تَرُدُّ بِهِ النَّهِیضَ وَ تَجْبُرُ بِهِ الْمَهِیضَ اللَّهُمَّ اسْقِنَا سَقْیاً تُسِـیلُ مِنْهُ الرِّحَابَ وَ تَمْلَأُ بِهِ الْجِبَابَ وَ تُفَجِّرُ بِهِ الْأَنْهَارَ وَ تُنْبِتُ بِهِ الْأَشْجَارَ وَ تُرْخِصُ بِهِ الْأَسْعَارَ فِی جَمِیعِ الْأَمْصَارِ وَ تَنْعَشُ بِهِ الْبَهَائِمَ وَ الْخَلْقَ وَ تُنْبِتُ بِهِ الزَّرْعَ وَ تُـدِرُّ بِهِ الضَّرْعَ وَ تَزِیـدُنَا قُوَّهً إِلَی قُوَّتِنَا اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ ظِلَّهُ عَلَیْنَا سَمُوماً وَ لَا تَجْعَلْ بَرْدَهُ عَلَیْنَا حُسُوماً وَ لَا تَجْعَلْ صَعْقَهُ عَلَیْنَا رُجُوماً وَ لَا تَجْعَلْ مَاءَهُ بَیْنَنَا أُجَاجاً اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا مِنْ بَرَکَاتِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ (۱).

**[ترجمه]نوادر راوندی: امام صادق علیه السّلام از پدر و اجداد خود، از علی علیه السّلام روایت کرده اند: در باره نماز باران سنّت بر این قرار گرفت، که امام جماعت بایستد و دو رکعت نماز بخواند، و سپس دست خود را بگشاید و دعا کند. - . نوادر راوندی : ۲۹ -

و با همان اسناد علی علیه السّلام فرمود: رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم برای دعای طلبیدن باران این دعا را می خواند: خدایا! رحمت خویش را به وسیله باران دنباله دار، و ابر پر باران بر ما گسترش بده، و بر بندگانت با رسیدن میوه ها منّت گذار، و سرزمینهایت را با روییدن سبزه ها احیا گردان، و فرشتگان بزرگوار خویش را با نزول بارانِ نافع و دائم و پر قدرت و وسیع و نیک و گیرا و سریع و گوارا، به گواهی قرار ده، تا بدین وسیله سرزمین مرده زنده گردد، و آنچه از دست رفته بدست آید، و به وسیله باران دانه ها سبز شود، و با ابرهای درهم، فشرده، سراسری، روی هم انباشته، جهنده ای که رعد و برق آن زیانی نرساند، و درخشش آن فریبنده نباشد، قوت و غذای ما فراوان شود. بار خدایا ما را سیراب کن از بارانی که بر طرف کننده خشکسالی، رویاننده گیاه، پهن و فراخ و بسیار باشد که به وسیله آن، گیاه ایستاده و سبزی و خرمی‌اش را بازگردانی، و گیاه شکسته و پژمرده را درست و پابرجا نمائی .

خدایا! ما را سیراب گردان، و باران فراوانی بباران که بر دامنه ها سیل جاری گردد، و گودال‌ها انباشته شود، و نهرها لبریز شود، و درختان میوه های فراوان بدهد، و قیمت‌ها در همه شهرها پایین آید، نعمت‌ها آن قدر گسترده شود که انسانها و حیوانات از آن بهره مند گردند، به وسیله باران زراعت بروید و پستان حیوانات پر شیر شود، و بر قوّت و قدرت ما افزوده گردد. خدایا! سایه ابرها را برای ما سموم، سرمای آن را برنده، صاعقه آن را تیرهای کشنده، و آب آن را بر ما ویرانگر و تلخ قرار مده. بار خدایا! از برکات آسمان‌ها و زمین، ما را رزق و روزی عطا فرما. - . نوادر راوندی : ۳۰ -

**[ترجمه]

بیان

هذا الدعاء قریب من دعاء الصحیفه الکامله بالغیث العمیق أی الذاهب فی عمق الأرض لکثرته و فی بعض النسخ البعیق بالباء الموحده ثم العین المهمله و فی القاموس البعاق کغراب شده الصوت و من المطر الذی یفاجئ بوابل و السیل و قد بعق الوابل الأرض بعاقا و الجمل بعقا نحوه و التبعیق التشقیق و الانبعاق أن ینبعق علیک الشیء فجأه و أنت لا تشعر و انبعق المزن انبعج بالمطر.

و السحاب الفتيق قال فى القاموس فتقه شقه كفتقه فتفتق و الفتق بالتحريك الخصب و فتق العام كفرح انتهى و المعنى المنفتق عن المطر أو يشق الأرض بغيثه و ينع الثمر ينعا و ينوعا بالضم حان قطافه كأينع و فى الصحيفه بإيناع الثمره و الدرر بكسر الدال جمع دره بالكسر و هى الصب و فى بعض النسخ دره بالفتح أى كثرته أو خيره و حيا بالتخفيف و الواو للعطف أى مطرا أو بالتشديد و كسر الحاء و الواو جزء للكلمه أى سريعا.

متراكما أى مجتمعا ملقى بعضه على بعض هنيئا أى آتيا من غير تعب

ص: ۳۱۶

۱- ۱. نوادر الراوندىّ: ۳۰.

مريئا أی حسن العاقبه دفقا بكسر الفاء مخففا أی صابا للمطر و يمكن أن يقرأ بتشديد القاف إما بكسر الفاء أو بفتحها فی القاموس دفقه صبه و هو ماء دافق أی مدفوق و فرس دفق كحدب و طمر أی جواد يندفق فی مشيته.

ترد به النهيض النهيض هو النبات المستوی يقال نهض النبت إذا استوی و المعنی ترد النهيض الذی يبس أو بقی علی حاله لا ينمو لفقدان الماء إلی النمو و الخضره و النضاره أو المراد بالنهيض ما أشرف علی النهوض و لا طاقه له عليه من قبيل من قتل قتيلا و المهيض المنكسر من هاض العظم يهيضه هيضا أی كسره بعد الجبور فهو مهيض.

تسيل علی بناء الإفعال أو المجرد فالفاعل الرحاب و هو بالكسر جمع الرحبه و هی الساحه و المكان المتسع و الجباب بالكسر جمع الجب و هو البئر التی لم تطو و الضرع لكل ذات ظلف أو خف بمنزله الثدی للمرأه و معنی تدر تكثر لبنه و لا تجعل صعقه أی صاعقته يقال صعقتهم السماء إذا ألقت عليهم الصاعقه و فی الصحيفه صوبه و لعل ما هنا أنسب.

**[ترجمه]این دعا نزدیک به دعایی است که در صحیفه کامل آمده است. «بالغیث العمیق» یعنی از بسیاری اش باران در زمین فرو برود. و در برخی نسخه‌ها به صورت «البعیق» با باء موحدّه و عین مهلمه ذکر شده است. و در قاموس آمده است: «البُعاق» بر وزن غراب به معنای صدای بلند و شدید است و بعضی از باران ها، بارانی است که با بارش شدید و سیل به صورت ناگهانی می‌بارد. و گویند: «قد بعق الوابل الارض بعاقاً» (باران با صدای بلند بارید) و «بعق الجمل» (شتر صدا بلند کرد) و «التبعیق» به معنای شکافن و شکستن است. و «الانبعاق» این است که چیزی ناگهان بر تو وارد شود و متوجه آن نشوی. و «انبعق المزن» یعنی ابر باران را سرازیر کرد.

«السحاب الفتیق» در قاموس آمده است: «فتقه» یعنی آن را شکافت مانند فتقه فتفّق. و «الفتق» با حروف متحرک به معنای حاصلخیزی است و «فتق العام» یعنی سال به پایان رسید. و به معنای ابری است که از باران شکافته شود. یا اینکه ابر با بارانش زمین را بشکافد و آن را دو نیم کند. «ینع الثمر ینعاً و ینوعاً» با ضمه یعنی زمان چیدن آن فرا رسید و «أینع» نیز به همین معنی است. و در صحیفه سجادیه به صورت «ایناع الثمرة» ذکر شده است. «الدّرر» با کسره دال جمع «درّة» با کسره به معنای ریزش است. و در برخی نسخه‌ها «دَرّه» با فتحه آمده است یعنی زیادی و بسیاری بارش یا خیر و برکت آن. «و حیا» بدون تشدید، و واو برای عطف، به معنای باران است. یا با تشدید و کسره حاء و واو جزء کلمه باشد[وَحِیّاً] ، به معنای سریع است.

«متراکماً» یعنی گردآمده که برخی بر برخی دیگر افتاده است. «هنیئاً» یعنی بدون سختی بیاید. «مریئاً» یعنی عاقبت نیکو. «دفقاً» با کسره فاء مخففه (بدون تشدید) یعنی ابری که باران بباراند. و می‌توان با تشدید قاف یا با کسره و یا فتحه آن قرائت کرد، که در قاموس آمده است: «دفقه» یعنی بر آن ریخت. و «هو ماء دافق» یعنی آب ریزان. و «فرس دفِق» بر وزن حدب و طمر یعنی اسبی که در حرکتش با شتاب می‌رود.

«تردّ به النهیض» «النهیض» گیاه هموار است. گفته می‌شود: «نهض النبت» هرگاه گیاه هموار شود و عبارت بدین معنی است که: گیاه همواری که خشک شده یا به حالت خود باقی مانده و به خاطر نبود آب رشد نمی‌کند و شاداب و سرزنده نمی‌شود، بازگرداند. یا مقصود از نهیض چیزی است که در شُرف برپایی باشد و توانایی این کار را نداشته باشد که از قبیل «من قتل قتیلًا» است. و «المهیض» به معنای شکسته شده است، که از «هاض العظم یهیضه هیضاً» گرفته شده به این معنا که او استخوان

جوش خورده را دوباره شکست. پس او «مُهیض» است.

«تسیل» با صیغه باب افعال یا با صیغه ثلاثی مجرد، و فاعل آن «الرحاب» است که با کسره راء جمع «الرحبة» به معنای میدان و مکان فراخ است. و «الجباب» با کسره جیم جمع «الجبّ» به معنای چاهی است که دهانه آن کج و فرو رفته نباشد. و «الضرع» برای هر حیوان سُم دار به منزله پستان زن است. و «تدرّ» یعنی شیرش زیاد شد. «و لا تجعل صعقه» یعنی صاعقه آن. گفته می‌شود: «صعقتهم السماء» هرگاه آسمان صاعقه‌ای بر آنان فرود آورد. و در صحیفه سجادیه «صوبه» ذکر شده که شاید در اینجا مناسب‌تر باشد.

**[ترجمه]

«۵»

مَجَالِسُ الشَّیْخِ، عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ التَّلَّعُکْبَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّام عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الطَّیَالِسِیِّ عَنْ زُرَیْقٍ الْخُلْقَانِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ قَوْماً أَتَوُا النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله فَقَالُوا یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ بِلَادَنَا قَدْ قُحِطَتْ وَ تَأَخَّرَ عَنَّا الْمَطَرُ وَ تَوَاتَرَتْ عَلَیْنَا السِّنُونُ فَادْعُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَّ یُرْسِلَ السَّمَاءَ عَلَیْنَا فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِالْمِنْبَرِ فَأُخْرِجَ وَ اجْتَمَعَ النَّاسُ فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ وَ دَعَا وَ أَمَرَ النَّاسَ أَنْ یُؤَمِّنُوا فَلَمْ یَلْبَثْ أَنْ هَبَطَ جَبْرَئِیلُ علیه السلام فَقَالَ یَا مُحَمَّدُ صلی الله علیه و آله أَخْبِرِ النَّاسَ أَنَّ رَبَّکَ قَدْ وَعَدَهُمْ أَنَّهُمْ یُمْطَرُونَ یَوْمَ کَذَا وَ کَذَا فِی سَاعَةِ کَذَا وَ کَذَا قَالَ فَلَمْ یَزَلِ النَّاسُ یَتَلَوَّمُونَ ذَلِکَ الْیَوْمَ وَ تِلْکَ السَّاعَةَ حَتَّی إِذَا کَانَتْ تِلْکَ السَّاعَةُ أَهَاجَ اللَّهُ رِیحاً فَأَثَارَتْ سَحَاباً وَ جَلَّلَتِ السَّمَاءَ وَ أَرْخَتْ عَزَالِیَهَا فَجَاءَ

ص: ۳۱۷

أُولَئِكَ النَّفَرُ بِأَعْيَانِهِمْ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَكُفَّ عَنَّا السَّمَاءَ فَإِنَّا قَدْ كِدْنَا أَنْ نُغْرَقَ فَاجْتَمَعَ النَّاسُ وَ دَعَا النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله وَ أَمَرَهُمْ أَنْ يُؤَمِّنُوا فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَسْمِعْنَا فَإِنَّ كُلَّ مَا تَقُولُ لَيْسَ نَسْمَعُ فَقَالَ قُولُوا اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَ لَا عَلَيْنَا اللَّهُمَّ صُبَّهَا فِي بُطُونِ الْأَوْدِيَةِ وَ مَنَابِتِ الشِّيحِ وَ حَيْثُ يَرْعَى أَهْلُ الْوَبَرِ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ رَحْمَةً وَ لَا تَجْعَلْهُ عَذَاباً(۱).

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ زُرَيْقٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَا بَرَقَتْ قَطُّ فِي ظُلْمَةِ لَيْلٍ وَ لَا ضَوْءِ نَهَارٍ إِلَّا وَ هِيَ مَاطِرَةٌ(۲).

**[ترجمه]مجالس الشیخ: زریق خلقانی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: جمعی به نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آمده گفتند: ای رسول خدا همانا بلاد ما دچار قحطی شده و باران بر ما درنگ کرده و چند سال پی در پی خشکسالی است. خدای تبارک و تعالی را بخوان تا باران بر ما بفرستد. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم دستور داد منبری گذاردند و از خانه بیرون آمد به منبر رفت و مردم نیز گرد آمدند، پس آن حضرت به منبر رفت و دعا کرد و به مردم نیز دستور داد آمین بگویند، طولی نکشید که جبرئیل نازل شد و گفت: ای محمد به مردم بگو خداوند وعده کرده در روز فلان و در ساعت فلان باران بر شما می‌آید.

مردم پیوسته در انتظار آن روز و آن ساعت بودند تا اینکه چون زمان مقرر فرا رسید خدای عز و جل بادی فرستاد، و آن باد ابری را با خود آورد و آسمان را پوشانید و دهنه خود را رها کرد (کنایه از شدت باران است). همان افراد خودشان به نزد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آمده گفتند: ای رسول خدا از خدا بخواه تا جلوی باران را بگیرد که ما نزدیک است غرق شویم! همه مردم جمع شدند، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم دوباره دست به دعا برداشت و به مردم نیز فرمان داد آمین بگویند. مردی (از میان جمعیت) صدا زد: ای رسول خدا دعا را بلند بخوان که ما هم بشنویم زیرا همه دعائی را که تو می‌خوانی ما نمی شنویم، فرمود: بگوئید: خدایا اطراف ما ببارد نه بر ما(بر گیاهان ببارد نه بر بنا های ما)، خدایا این باران را بر شکم دشت ها بریز و در جای روئیدن گیاه شیح(گیاه خوش بویی است در عربستان)، و مرتع‌هائی که گله داران رمه های خود را می‌چرانند خدایا آن را مایه رحمت قرار ده و مایه عذاب قرارش مده. - . امالی طوسی ۲ : ۳۰۸ -

با همین اسناد از زریق از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: هیچ‌گاه برقی (از ابر) نجهد چه در تاریکی شب و چه در روشنایی روز جز آنکه باران به همراه دارد. - . امالی طوسی ۲ : ۳۰۹ -

**[ترجمه]

بیان

التلوم الانتظار و العزالی بکسر اللام و فتحها جمع العزلاء و هی الفم الأسفل من المزاده و إرخاء الستر و غیره إرساله شبه صلی الله علیه و آله اتساع المطر و اندفاقه بما یخرج من فم المزاده و الشیح بالکسر نبت معروف و فی الکافی و فی نبات الشجر.

**[ترجمه]«التلوّم» به معنای انتظار کشیدن است. «العزالی» با کسره و فتحه لام جمع «عزلاء» به معنای دهنه مَشک است. «إرخاء الستر و غیره» یعنی رها کردن و فروهشتن پرده و غیر آن است. پیامبر صلی الله علیه و سلم گستردگی و سرازیری باران را به

چیزی تشبیه کرده که از دهنه مُشک بیرون می‌آید. «الشیح» با کسره اسم گیاهی مشهور است و در کافی به صورت «و فی نبات الشجر» آمده است .

**[ترجمه]

«۶»

نَهْجُ الْبَلَاغَهِ، قَالَ علیه السلام: فِی دُعَاءٍ اسْتَسْقَی بِهِ اللَّهُمَّ اسْقِنَا ذُلُلَ السَّحَابِ دُونَ صِعَابِهَا.

قال السید رضی الله عنه هذا من الکلام العجیب الفصاحه و ذلک أنه علیه السلام شبه السحاب ذوات الرعود و البوارق و الریاح و الصواعق بالإبل الصعاب التی تقمص برحالها و تتوقص برکابها و شبه السحاب الخالیه من تلک الروائع بالإبل الذلل التی تحتلب طیعه و تقتعد مسمحه(۳).

**[ترجمه]نهج البلاغهٔ: امام علیه السلام در دعا به هنگام طلب باران فرمود: خدایا ما را با ابرهای رام سیراب کن، نه ابرهای سرکش.

سید رضی رضی الله عنه گوید: این کلمات از فصیح ترین و شگفتی آورترین کلمات ادیبانه است که امام علیه السلام ابرهای سرکش همراه با رعد و برق را به شتران چموش تشبیه کرد که بار از پشت می افکنند و سواری نمی دهند، و ابرهای رام را به شتران رام تشبیه کرد که به راحتی شیر داده، و سواری می دهند.

**[ترجمه]

«۷»

نَهْجُ الْبَلَاغَهِ، وَ مِنْ خُطْبَهٍ لَهُ علیه السلام فِی الِاسْتِسْقَاءِ: اللَّهُمَّ قَدِ انْصَاحَتْ جِبَالُنَا وَ اغْبَرَّتْ أَرْضُنَا وَ هَامَتْ دَوَابُّنَا وَ تَحَیَّرَتْ فِی مَرَابِضِهَا وَ عَجَّتْ عَجِیجَ الثَّکَالَی عَلَی أَوْلَادِهَا وَ مَلَّتِ التَّرَدُّدَ فِی مَرَاتِعِهَا وَ الْحَنِینَ إِلَی مَوَارِدِهَا فَارْحَمْ أَنِینَ

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۳۰۸.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۳۰۹.

۳- ۳. نهج البلاغه تحت الرقم ۴۷۲ من قسم الحکم.

الْآنَّهِ وَ حَنِينَ الْحَانَّهِ اللَّهُمَّ فَارْحَمْ حَيْرَتَهَا فِي مَـذَاهِبِهَا وَ أَنِينَهَا فِي مَوَالِجِهَا اللَّهُمَّ خَرَجْنَا إِلَيْکَ حِينَ اعْتَکَرَتْ عَلَيْنَا حَـدَابِيرُ السِّنِينَ وَ أَخْلَفَتْنَا مَخَايِلُ الْجَوْدِ فَکُنْتَ الرَّجَاءَ لِلْمُبْتَئِسِ وَ الْبَلَاغَ لِلْمُلْتَمِسِ نَدْعُوکَ حِينَ قَنَطَ الْأَنَامُ وَ مُنِعَ الْغَمَامُ وَ هَلَکَ السَّوَامُ أَنْ لَا تُؤَاخِذَنَا بِأَعْمَالِنَا وَ لَا تَأْخُذَنَا بِذُنُوبِنَا وَ انْشُرْ عَلَيْنَا رَحْمَتَکَ بِالسَّحَابِ الْمُنْبَعِقِ وَ الرَّبِيعِ الْمُغْدِقِ وَ النَّبَاتِ الْمُونِقِ سَحّاً وَابِلًا تُحْيِي بِهِ مَا قَدْ مَاتَ وَ تَرُدُّ بِهِ مَا قَدْ فَاتَ اللَّهُمَّ سُـقْيَا مِنْکَ مُحْيِيَهً مُرْوِيَهً تَامَّهً عَامَّهً طَيِّبَهً مُبَارَکَهً هَنِيئَهً مَرِيئَهً زَاکِياً نَبْتُهَا ثَامِراً فَرْعُهَا نَاضِراً وَرَقُهَا تَنْعَشُ بِهَا الضَّعِيفَ مِنْ عِبَـادِکَ وَ تُحْيِي بِهَا الْمَيِّتَ مِنْ بِلَادِکَ اللَّهُمَّ سُـقْيَا مِنْکَ تُعْشِبُ بِهَا نِجَادُنَا وَ تَجْرِي بِهَا وِهَادُنَا وَ تُخْصِبُ بِهَا جَنَابُنَا وَ تُقْبِـلُ بِهَـا ثِمَارُنَـا وَ تَعِيشُ بِهَا مَوَاشِـينَا وَ تَنْـدَى بِهَا أَقَاصِـينَا وَ تَسْـتَعِينُ بِهَا ضَوَاحِينَا مِنْ بَرَکَاتِکَ الْوَاسِـعَهِ وَ عَطَايَاکَ الْجَزِيلَهِ عَلَى بَرِيَّتِکَ الْمُرْمِلَهِ وَ وَحْشِکَ الْمُهْمَلَهِ وَ أَنْزِلْ عَلَيْنَا سَـمَاءً مُخْضِـلَهً مِدْرَاراً هَاطِلَهً يُدَافِعُ الْوَدْقُ مِنْهَا الْوَدْقَ وَ يَحْفِزُ الْقَطْرُ مِنْهَا الْقَطْرَ غَيْرَ خُلَّبٍ بَرْقُهَا وَ لَا جَهَامٍ عَارِضُـهَا وَ لَا قَزَعٍ رَبَابُهَا وَ لَا شَـفَّانٍ ذِهَابُهَا يُخْصِبُ لِإِمْرَاعِهَا الْمُجْدِبُونَ وَ يَحْيَا بِبَرَکَتِهَا الْمُسْنِتُونَ فَإِنَّکَ تُنْزِلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَ تَنْشُرُ رَحْمَتَکَ وَ أَنْتَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ(۱).

قـال السـيد رضـى الله عنه قوله عليه السـلام انصـاحت جبالنـا أى تشـققت من المحول يقـال انصاح الثوب إذا انشق و يقال أيضـا انصاح النبت و صاح و صوح إذا جف و يبس و قوله عليه السـلام هامت دوابنا أى عطشت و الهيام العطش و قوله حدبير السـنين جمع حدبار و هى الناقه التى أنضاها السير فشبه بها السنه التى فشا فيها الجدب قال ذو الرمه:

حدابير ما تنفك إلا مناخه***على الخسف أو نرمى بها بلدا قفرا

قوله عليه السلام و لا قزع ربابها القزع القطع الصغار المتفرقه من السحاب

ص: ۳۱۹

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۱۱۳ من قسم الخطب.

و قوله و لا شفان ذهابها فإن تقديره و لا ذات شفان ذهابها و الشفان الريح البارده و الذهاب الأمطار اللينه فحذف ذات لعلم السامع به.

**[ترجمه]نهج البلاغه: از خطبه‌هایی که امام علیه السلام برای طلب باران بیان فرمودند: خداوندا! کوه‌های ما از بی آبی شکاف خورده، و زمین ما غبارآلود، و دام‌های ما در آغل‌های خود سرگردانند، و چون زنِ بچه مرده فریاد می‌کشند، و از رفت و آمد بی‌حاصل به سوی چراگاه‌ها و آبشخورها خسته شده اند، بار خدایا! بر ناله گوسفندان و فریاد و آه شتران ماده رحمت آور، خدایا به سرگردانی آن‌ها در راه‌ها و ناله‌هاشان در خوابگاه‌ها رحمت آور.

بار خدایا! هنگامی به سوی تو بیرون آمدیم که خشکسالی پیاپی هجوم آورده، و ابرهای پرباران از ما پشت کرده و خشک و نامهربان بدون بارش قطره‌ای باران گذشتند خدایا! تو امید هر بیچاره و حل کننده مشکلات هر طلب کننده می‌باشی، خدایا تو را می‌خوانیم، در این هنگام که همه ناامید شدند، و ابر رحمت بر ما نمی‌بارد، و حیوانات ما نابود گردیدند، ما را به کردارمان عذاب نکنی، و به گناهانمان کیفر ندهی. خدایا! رحمت خود را با ابر پرباران، و بهار پرآب، و گیاهان خوش منظر شاداب بر ما نازل فرما، بارانی درشت قطره بر ما فرو فرست که مردگان را زنده و آنچه از دست ما رفته به ما باز گرداند.

خدایا! ما را با بارانی سیراب کن که زنده کننده، سیراب سازنده، فرا گیرد و به همه جا رونده، پاکیزه و بابرکت، گوارا و پرنعمت، گیاه آن بسیار، شاخه های آن به بار نشسته، برگ‌هایش تازه و آبدار، تا با چنان بارانی بنده ناتوان را توان بخشی، و شهرهای مرده‌ات را زنده سازی.

خدایا! بارانی ده که بسیار ببارد تا زمین‌های بلند ما پرگیاه شود، و در زمین‌های پست روان گردد، و نعمت‌های فراوان در اطراف ما گسترش یابد، تا با آن میوه‌های ما بسیار، گله‌های ما زنده و فراوان، و سرزمین‌های دورتر از ما نیز بهره‌مند گردند، و روستاهای ما از آن نیرومند شوند، این‌ها همه از برکات گسترده و بخشش‌های فراوان تو باشد که بر سرزمین‌های فقرزده و حیوانات وحشی ما نازل می‌گردد. خداوندا! بارانی ده! دانه درشت که پیاپی برای سیراب شدن گیاهان ما ببارد، چنانکه قطرات آن یکدیگر را برانند، و دانه‌های آن به شدت بر هم کوبیده شوند، نه رعد و برقی بی باران، و ابری بی ثمر، و کوچک و پراکنده، و نه دانه های ریز باران همراه با بادهای سرد. خدایا بارانی پرآب فرو فرست که قحطی زدگان به نعمت‌های فراوان رسند، و آثار خشکسالی از میان برود که همانا، تویی خداوندی که پس از ناامید شدن مردم باران را فرو می فرستی، و رحمت خود را همه جا گسترش می دهی و تویی سرپرست نظام آفرینش که به ستودن سزاواری. - . نهج البلاغه : خطبه ۱۱۳ -

سید رضی رضی الله عنه گوید: فرموده امام علیه السلام: «انصاحت جبالنا» یعنی کوهها بر اثر خشکی از هم شکافته است، و «انصاح الثّوب» وقتی گفته می شود که لباس از هم شکافته باشد. «انصاح النّبت و صاح و صوح» به هنگامی که گیاه خشک گردد می گویند. و همه این چند واژه به یک معنا است. و جمله «و هامت دوابّنا» از ماده «هیام» به معنی عطش است. و «حدابیر السنین» جمع «حدبار» به معنای شتری است که بر اثر راه رفتن ناتوان شده است. امام علیه السلام سال های قحطی را به چنین شتری تشبیه کرده است. ذو الرمه شاعر می گوید:

شتران ناتوانی که هیچ‌گاه از هم جدا نمی گردند جز در خوابگاه ها

یا اینکه آن‌ها را در محیط‌های بی آب و علف قرار دهند.

و جمله «و لا ـ قزع ربابها» یعنی از قطعات کوچک و پراکنده ابر نباشد و جمله «و لا ـ شفان ذهابها» در واقع «و لا ذات شفان ذهابها» بوده است. «شفان» به معنی باد سرد و «ذهاب» به معنی باران‌های نرم می باشد. و کلمه «ذات» حذف گردید زیرا شنونده به آن آگاه بوده است .

**[ترجمه]

أقول

انصاحت أی تشققت و جفت لعدم المطر و مواردها مواضعها التی کانت تأتیها فتشرب منها و المذاهب المسالک و الموالج المداخل و البلاغ الکفایه و الأخذ بالذنب و المؤاخذه به الحبس و المجازاه علیه و المعاقبه به و لعل التغییر للتفنن و قیل المؤاخذه دون الأخذ بالذنب لأن الأخذ استیصال و المؤاخذه عقوبه و إن قلت.

و البعاق بالضم سحاب یتصبب بشده و انبعق السحاب انفرج من المطر و انشق و الغدق بالتحریک الماء الکثیر و أغدق المطر و اغدودق کثر و المراد بالربیع إما المطر مجازا أو معناه المعروف علی تجوز فی التوصیف کذا ذکره الشراح و قال الجوهری و الفیروزآبادی الربیع المطر فی الربیع و الحظ من الماء للأرض فلا یحتاج إلی التجوز.

و المونق المعجب و السح الصب و السیلان من فوق و نصب الکلمه علی المصدر أو الحالیه و نصب وابلا علی الحالیه و المریعه الخصیبه و ثمر الشجر کنصر و أثمر أی صار فیه الثمر و قیل الثامر ما خرج ثمره و المثمر ما بلغ أن یجنی و الناضر الشدید الخضره و العشب الکلاء الرطب و أعشبت الأرض أنبتته و النجاد جمع نجد و هو ما ارتفع من الأرض و نجادنا مرفوع و ربما یقرأ بالنصب فضمیر الفاعل راجع إلی الله سبحانه.

و الوهاد جمع وهده و هی الأرض المنخفضه و الخصب کثره العشب یقال أخصبت الأرض و الجناب بالفتح الفناء و الناحیه و الثمار یکون مفردا و جمعا و العیش الحیات و المواشی جمع الماشیه و هی الإبل و الغنم و بعضهم یجعل البقر أیضا منها و ندی کرضی أی ابتل و قیل تندی بها أی تنتفع بها و الأقاصی الأباعد و القصا و القاصیه الناحیه و ضاحیه کل شی ء ناحیته البارزه و المراد أهل ضواحینا.

و الجزيله العظيمه و السماء يكون بمعنى المطر و المطر الجيده و مخضله بتشديد اللام أى مبتله و تأنيث الصفه لظاهر لفظ السماء و إن أريد به المطر هنا و هو كنايه عن كثره المطر و ربما يقرأ مخضله على بناء اسم الفاعل من باب الإفعال أى التى تخضل النبت و تبله يقال أخضلت الشى ء أى بللته مدرارا أى كثير الدره.

و الصب و الهطل تتابع المطر و الدمع و سيلانه و حفزه كضربه أى دفعه بشده و أصله الدفع من خلف و الجهام بالفتح الذى لا ماء فيه و العارض السحاب الذى يعترض فى أفق السماء و القزع بالتحريك قطع من السحاب رقيقه جمع قزعه بالتحريك أيضا و لعل المراد بالرباب مطلق السحاب أى لا يكون سحابها متفرقه بل متصله عامه و باقى الفقرات قد مر شرحها.

و الخسف أن يحبس الدابه بغير علف و القفر مفازه لا نبات فيها.

**[ترجمه]«انصاحت» يعنى به خاطر نبود باران شكافته و خشك شد. و «مواردها» مكان‌هايى از آن چراگاه‌هاست كه دام‌ها به آنجا آمده و از آن مى‌نوشند. «المذاهب» يعنى راه‌ها و «موالج» يعنى ورودى و خوابگاه‌ها. «البلاغ» يعنى كفايت و بسندگى. «ألأخذ بالذنب و المؤاخذة به» يعنى حبس و مجازات و كيفر بر گناه. و تغيير در عبارت به جهت تفنّن بوده است. و گفته شده: «المؤاخذة بالذنب» از «ألأخذ بالذنب» پايين‌تر است زيرا اخذ، از ريشه كندن است و مؤاخذه مجازات و كيفر است، و هر چند كمتر است.

«البعاق» با ضمه، ابرى است كه با شدت مى‌بارد و «انبعق السحاب» يعنى ابر از باران رها و شكافته شد. و «الغدَق» با حركت دال به معناى آب بسيار است و «أغدق المطر و إغدودق» يعنى باران بسيار شد. و مقصود از «الربيع» يا به صورت مجازى باران است يا بنا بر مجاز گويى در توصيف، مقصود معناى شناخته شده آن (بهار) است. شارحان اينگونه بيان كرده‌اند. و جوهرى و فيروزآبادى گويند: «الربيع» باران بهارى، و بهره آب در زمين است. پس نيازى به توجيه مجازگويى ندارد.

«المونق» يعنى شگفت. «السحّ» يعنى ريختن و جارى شدن از بالا است و نصب كلمه بنا بر مصدر يا حاليه بودن است، و نصب «وابلاً» بنا بر حاليه بودن است. «المريعة» يعنى حاصلخيز. «ثمر الشجر بر وزن نصر و أثمر» يعنى درخت ميوه داد. و گفته شده «الثامر» آن است كه ميوه‌اش خارج شود و «المثمر» آنچه كه زمان چيدنش فرا برسد. «الناضر» يعنى بسيار سبز. «العشب» يعنى گياه تازه، و «أعشبت الارض» يعنى زمين سبزه و گياه رويانيد. «النجاد» جمع «نجد» زمين بلند و برآمده است. و «نجادنا» با اعراب رفع قرائت مى‌شود و شايد با نصب خوانده شود كه در اين صورت فاعل به خداوند منزه برمى‌گردد.

«الوهاد» جمع «الوهدة» و آن زمين گود و فرورفته است. «الخصب» يعنى بسيارى گياه و علف. گفته مى‌شود: «أخصبت الارض». «الجَناب» با فتحه به معناى كرانه و ناحيه است. و «الثمار» هم مفرد و هم جمع است. و «العيش» يعنى زندگى. «المواشى» جمع «الماشية» يعنى شتر و گوسفند، و برخى گاو را نيز از جمله آن مى‌دانند. «نَدِى» بر وزن رضى يعنى خيس شد. و گفته شده: «تندّى به» يعنى از آن سود برد. «الاقاصى» يعنى دوردست‌ها، و «القصا و القاصيه» يعنى ناحيه. «ضاحية كل شىء» يعنى موضع آشكار از هر چيزى و مقصود اهالى اطراف منطقه ماست.

«الجزيلة» يعنى بزرگ، و «السماء» به معناى باران و باران خوب است. «مخضّلة» با تشديد لام يعنى خيس، و مونث آمدن صفت

به خاطر ظاهر لفظ سماء می‌باشد، هر چند که در اینجا مقصود از آن باران است، و آن کنایه از باران بسیار است، چه بسا با صیغه اسم فاعل از باب افعال «مُخضِلة» خوانده شود، یعنی آنچه گیاه را خیس و مرطوب می کند. گفته می‌شود: «اخضلت الشیء» یعنی خیس کردم. «مدراراً» یعنی بسیار ریزان.

«الصبّ» و «الهطل» یعنی بارش پیاپی و ریزش باران و اشک. «حفزه» بر وزن ضربه یعنی با شدت او را دفع کرد، و اصل آن دفع کردن و هل دادن از پشت است. «الجهام» ابری است که باران ندارد. «العارض» ابری است که در افق آسمان پدیدار می گردد. «القزع» با حرکت زاء پاره‌های کوچک و نازک ابر است، و جمع «قزعه» با حرکت زاء می‌باشد. و شاید مقصود از «الرباب» مطلق ابر باشد، یعنی ابر آن پراکنده نباشد بلکه به هم پیوسته و فراگیر باشد. و شرح و توضیح بقیه عبارات پیش‌تر بیان شد.

«الخسف» این است که چهارپا را بدون علف نگاه داری. و «القفر» بیابانی است که هیچ گیاهی در آن نیست.

**[ترجمه]

«۸»

الْهِدَایَهُ: صَلَاهُ الِاسْتِسْقَاءِ مِثْلُ صَلَاهِ الْعِیدَیْنِ وَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام مَضَتِ السُّنَّهُ أَنْ لَا یُسْتَسْقَی إِلَّا بِالْبَرَارِی حَیْثُ یَنْظُرُ النَّاسُ إِلَی السَّمَاءِ وَ لَا یُسْتَسْقَی فِی الْمَسَاجِدِ إِلَّا بِمَکَّهَ وَ سُئِلَ الصَّادِقُ علیه السلام عَنْ تَحْوِیلِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله رِدَاءَهُ إِذَا اسْتَسْقَی قَالَ عَلَامَهٌ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ أَصْحَابِهِ تُحَوِّلُ الْجَدْبَ خِصْباً(۱).

**[ترجمه]هدایة: نماز طلبیدن باران مانند نماز دو عید است. و امیرالمؤمنین علیه السلام فرموده است: سنّت بر این قرار گرفت که فقط در صحراها می‌توان طلب باران کرد جایی که مردم به آسمان بنگرند و نیز در هیچ مسجدی جز در مکّه نمی‌توان طلب باران کرد.

و از امام صادق علیه السلام در باره علت اینکه رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله عبای خود را در هنگام استسقاء برگرداند، پرسیدند، فرمود: علامتی میان او و اصحابش بود به اینکه خشکسالی به فراخی و حاصلخیزی مبدل شد. -. هدایة : ۳۷ _ ۳۸ -

**[ترجمه]

«۹»

قُرْبُ الْإِسْنَادِ، عَنِ السِّنْدِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی الْبَخْتَرِیِّ وَهْبِ بْنِ وَهْبٍ الْقُرَشِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السلام قَالَ: اجْتَمَعَ عِنْدَ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام قَوْمٌ فَشَکَوْا إِلَیْهِ قِلَّهَ الْمَطَرِ وَ قَالُوا یَا أَبَا الْحَسَنِ ادْعُ لَنَا بِدَعَوَاتٍ فِی الِاسْتِسْقَاءِ قَالَ فَدَعَا عَلِیٌّ علیه السلام الْحَسَنَ وَ الْحُسَیْنَ - فَقَالَ لِلْحَسَنِ علیه السلام ادْعُ لَنَا بِدَعَوَاتٍ فِی الِاسْتِسْقَاءِ فَقَالَ الْحَسَنُ علیه السلام اللَّهُمَّ هَیِّجْ لَنَا السَّحَابَ تُفَتِّحِ الْأَبْوَابَ بِمَاءٍ عُبَابٍ وَ رَبَابٍ بِانْصِبَابٍ

۱- ۱. الهدایه: ۳۷ و ۳۸.

وَ إِسْكَابٍ-(۱) يَا وَهَّابُ اسْقِنَا مُغْدِقَةً مُونِقَةً فَتِّحْ أَغْلَاقَهَا وَ يَسِّرْ أَطْبَاقَهَا وَ عَجِّلْ سِيَاقَهَا بِالْأَنْدِيَةِ فِي بُطُونِ الْأَوْدِيَةِ بِصَوْبِ الْمَاءِ يَا فَعَّالُ اسْقِنَا مَطَراً قَطْراً طَلًّا مُطِلًّا مُطَبِّقاً طَبَقاً عَامّاً مِعَمّاً دَهْماً بُهْماً رَحِماً رَشّاً مُرِشّاً وَاسِعاً كَافِياً عَاجِلًا طَيِّباً مُبَارَكاً سُلَاطِحاً بُلَاطِحاً يُنَاطِحُ الْأَبَاطِحَ مُغْدَوْدِقاً مُطْبَوْبِقاً مُغْرَوْرِقاً وَ اسْقِ سَهْلَنَا وَ جَبَلَنَا وَ بَدْوَنَا وَ حَضَرَنَا حَتَّى تُرَخِّصَ بِهِ أَسْعَارَنَا وَ تُبَارِكَ لَنَا فِي صَاعِنَا وَ مُدِّنَا أَرِنَا الرِّزْقَ مَوْجُوداً وَ الْغَلَاءَ مَفْقُوداً آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ- ثُمَّ قَالَ لِلْحُسَيْنِ علیه السلام ادْعُ فَقَالَ الْحُسَيْنُ علیه السلام اللَّهُمَّ يَا مُعْطِيَ الْخَيْرَاتِ مِنْ مَنَاهِلِهَا وَ مُنْزِلَ الرَّحَمَاتِ مِنْ مَعَادِنِهَا وَ مُجْرِيَ الْبَرَكَاتِ عَلَى أَهْلِهَا مِنْكَ الْغَيْثُ الْمُغِيثُ وَ أَنْتَ الْغِيَاثُ الْمُسْتَغَاثُ وَ نَحْنُ الْخَاطِئُونَ وَ أَهْلُ الذُّنُوبِ وَ أَنْتَ الْمُسْتَغْفَرُ الْغَفَّارُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اللَّهُمَّ أَرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْنَا لِحِينِهَا مِدْرَاراً وَ اسْقِنَا الْغَيْثَ وَاكِفاً مِغْزَاراً غَيْثاً مُغِيثاً وَاسِعاً مُتَّسِعاً مَرِيّاً مُمْرِعاً غَدِقاً مُغْدِقاً غيلانا [غَيْدَاقاً] سَحّاً سَحْسَاحاً بَحّاً بَحَاحاً سَائِلًا مسلا [مُسِيلًا] عَامّاً وَدْقاً مِطْفَاحاً يَدْفَعُ الْوَدْقَ بِالْوَدْقِ دِفَاعاً وَ يَتْلُو الْقَطْرُ مِنْهُ قَطْراً غَيْرَ خُلَّبٍ بَرْقُهُ وَ لَا مُكَذَّبٍ رَعْدُهُ تَنْعَشُ بِهِ الضَّعِيفَ مِنْ عِبَادِكَ وَ تُحْيِي بِهِ الْمَيِّتَ مِنْ بِلَادِكَ وَ تَسْتَحِقُّ بِهِ عَلَيْنَا مِنْ مِنَنِكَ آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ- فَمَا فَرَغَا مِنْ دُعَائِهِمَا حَتَّى صَبَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَيْهِمُ السَّمَاءَ صَبّاً قَالَ فَقِيلَ لِسَلْمَانَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَ عُلِّمَا هَذَا الدُّعَاءَ فَقَالَ وَيْحَكُمْ أَيْنَ أَنْتُمْ عَنْ حَدِيثِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَيْثُ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ أَجْرَى عَلَى أَلْسُنِ أَهْلِ بَيْتِي مَصَابِيحَ الْحِكْمَةِ(۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام از پدرش از جدش علیهم السلام روایت می کند که فرمود: گروهی از مردم نزد علی بن أبی طالب علیه السّلام گرد آمدند و از کمی باران به محضر او شکایت بردند و گفتند: یا امیر المؤمنین دعاهائی در طلب نزول باران برای ما بخوان. پس امیر المؤمنین علی علیه السّلام دو فرزند خود حسن و حسین علیهما السّلام را طلب کرد و حسن را فرمود: برای ما دعاهائی بخوان. امام حسن علیه السّلام چنین دعا کرد:

بار خدایا ابرها را به گشودن درهای رحمتت به وسیله آبی سیل آسا و بادوام برانگیز، و ما را به وسیله بارانی فراگیر و دامن گستر و بهجت انگیز سیراب فرما. خدایا فروبستگی‌های ابرها را بگشای، و روان ساختنش را آسان گردان، و انگیختن بارانش را در رودخانه ها و جویبارها شتابان ساز. ای خداوند بخشنده، ای خدایی که هر چه اراده کنی انجام می‌دهی، ما را به فرو ریختن بارانی پرمایه سقایت فرما، هم از نرم بارانی فراگیر که بارانی دیگر به دنبال خود آورد، و سراسر کوه و دشت را پر سازد، و منطقه را زیر دامن گیرد، و فیض خود را بر همه جا بگسترد، نرم بارانی پردوام، و ریزدانه، و تند، و افشان، و دامنه دار، و نقد و پاکیزه و با برکت، و هم از رگباری پرخروش که مسیل‌ها و درّه ها را زیر فشار قرار دهد، و قطراتش بی شمار باشد، و دشت و دمن را بپوشاند و زمین را غرق تلاطم امواج خود سازد. و نیز خدایا دشت‌های ما و کوه‌هامان، و بیابان‌هامان، و شهرهامان را سیراب ساز، تا نرخ‌ها را به وسیله آن ارزان کنی، و صاع و مدّ ما را برکت بخشی. خداوندا ارزاقمان را پیش چشممان فراهم آور. و گرانی را از محیط زندگیمان مفقود گردان. آمین یا ربّ العالمین.

سپس امیر المؤمنین علیه السّلام فرزندش حسین علیه السّلام را به دعا خواندن فرا خواند. و او فرمود: خدایا، ای عطاکننده خیرات از مظان و مواطنش، و ای نازل کننده رحمت‌ها از معادنش، و ای روان کننده برکات بر مستحقانش، باران فراگیر از جانب توست، و یاری دهنده و مطلوب یاری طلبان توئی، و ما خطاکاران و اهل گناهیم، وتو کسی هستی که از او طلب مغفرت می شود و بسیار آمرزنده ای؛ هیچ معبود حقّی جز تو نیست. خدایا بارانی آرام و بی رعد و برق و بادوام به سوی ما بفرست، و ما را از بارانی ریزدانه، و پرمایه، و عامّ، و گسترده و سیراب کننده و نزدیک به زمین و پیاپی، و گوارا، و زمینه ساز سرشاری و فراوانی برخوردار ساز. و همچنین از بارانی درشت قطره، و سرشار و سرشارکننده، و موج خیز، و پرطنین و سیّال، و

سیل انگیز، و دراز آهنگ، و فراگیر، و همگانی، و لبریزکننده آبگیرها بهره مندمان فرمای، که دانه های درشتش بر هم بخورد و نهرهـای فراهم شـده از آن به شـدّت و به سـرعت روان شونـد، و سـیلابی عظیم از آن پدیـد گردد، و برقش فریب دهنـده، و رعـدش دروغین نباشـد. بارانی که بندگان ضـعیفت را به وسـیله آن سـرزنده سازی، و زمین‌های مرده‌ات را به برکت آن احیاء کنی. و این نعمتی و منّتی از جانب تو در باره ما است- آمین ربّ العالمین.

پس هنوز سخن او به پایان نرسیده بود که خدا بارانی فراگیر فرو بارید. راوی گوید: و از سلمان فارسی پرسیدند: یا ابا عبد اللَّه آیا مضامین این دعاها چیزی است که به آن دو تعلیم داده اند؟ سـلمان گفت: وای بر شـما آیا سـخن رسول خدا را نشـنیده اند که فرمود: حکمت بر زبان اهل بیت من روان شده است.

**[ترجمه]

تبیین

هذا الحدیث رواه الصدوق فی الفقیه (۳)

مرسلا هکذا و جاء قوم من أهل الکوفه فیحمل علی أنهم جاءوا إلی المدینه لذلک لأن سلمان رضی الله عنه لم یبق

۱- ۱. انسکاب ظ، کما فی ط الکمبانیّ.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۲۸ ط حجر.

۳- ۳. الفقیه ج ۱ ص ۳۳۸.

إلى زمان خلافه أمير المؤمنين عليه السلام و يؤيده استبعاد الجهله من الحسنين عليهما السلام ذلك لأن الظاهر أنه كان لصغر سنهما و فى الأدعيه تصحيفات و تحريفات فى الكتابين و مضى شرح بعض الفقرات فى الخطب المتقدمه و نوضح سائرها إجمالا.

تفتح الأبواب أى أبواب رحمتك أو أبواب السماء بماء عباب الباء للملابسه أو السببيه و فى القاموس العباب كغراب معظم السيل و ارتفاعه و كثرته و أمواجه و أول الشى ء و فى النهايه الربابه بالفتح السحابه التى يركب بعضها بعضا و فى القاموس سكب الماء سكبا و تسكابا فسكب هو سكوبا و انسكب صبه فانصب فالإسكاب لا وجه له إلا أن يكون أتى و لم يذكر فى كتب اللغه و هو كثير.

مطبقه بكسر الباء أى يبل جميع الأرض أو بالفتح أى يغطى جميع آفاق السماء مونقه أى معجبه و كذا فى الفقيه و فى أكثر نسخ قرب الإسناد بروقه أى لاقحه بالمطر أو ذات برق فى القاموس برقت المرأه برقا تحسنت و تزينت كبرقت و الناقه شالت بذنبها

و تلقحت و ليست بلاقح فهى بروق و برقت السماء لمعت أو جاءت ببرق و البروق كجرول شجره ضعيفه إذا غامت السماء اخضرت الواحده بهاء و منه أشكر من بروقه و يمكن أن يقرأ بالهاء ليكون جمع البرق و فاعل مطبقه.

فتح أغلاقها و الأغلاق جمع الغلق و هو ما يغلق به الباب و فتحها كنايه عن رفع موانعها التى منها معاصى العباد و يسر أطباقها أى سهل إحاطتها الأرض و فى الفقيه و سهل إطلاقها أى إرسالها و عجل سياقها بالأنديه كان الباء زائده فإن السياق متعد يقال ساق الماشيه سياقا.

و الأنديه جمع الندى و هو المطر و البلل أى عجل إجراء المطر المياه فى بطون الأوديه أو يكون فاعل السياق هو الرب تعالى فالباء للتعديه أو المصاحبه و يمكن أن يرتكب فيها تجريد بصوب الماء الصوب الانصباب و الظرف متعلق بالسياق و فى الفقيه يا وهاب بصوب الماء فيحتمل تعلقه بالوهاب أيضا و فى

بعض النسخ بضرب الماء أی جریه من ضرب فی الأرض أی ذهب أو أسرع و الأول أظهر.

مطرا قطرا قوله قطرا إما تأکید للمطر أو المراد به کبیر القطر أو کثیره فی الصحاح القطر المطر و جمع قطره و فی القاموس سحاب قطور و مقطار کثیر القطر و کغراب عظیمه طلا فی القاموس الطل المطر الضعیف أو أخف المطر و أضعفه أو الندی أو فوقه دون المطر و الحسن و المعجب من لیل و شعر و ماء و غیر ذلک و أطل علیه أشرف انتهی و المراد بالطل إما المطر الضعیف فیکون طلبا للمطر بنوعیه فإن لکل منهما فائده فی الأشجار و الزروع أو المراد ذا طل فإنه ما یقع علی الأرض من الندی بعد المطر باللیل أو المراد به الحسن المعجب.

مطلا بفتح المیم و الطاء تأکید أی یکون مظنه للطل أو بضم المیم و کسر الطاء بهذا المعنی أو مشرفا نازلا علینا أو طلا یکون سببا لطل آخر طبقا تأکید لقوله مطبقا قال فی النهایه فی حدیث الاستسقاء اللهم اسقنا غیثا طبقا أی مالئا للأرض مغطیا لها یقال غیث طبق أی عام واسع و فی القاموس عم الشی ء عموما شمل الجماعه یقال عمهم بالعطیه و هو معم خیر یعم بخیره و عقله.

دهما من قوله دهمک أی غشیک أو من الدهمه السواد فإن المطر یسود الأرض و فی بعض النسخ بالراء و فی القاموس الرهمه بالکسر المطر الضعیف الدائم و أرهمت السماء أتت به و فی النهایه الرهام هی الأمطار الضعیفه واحدتها رهمه و قیل الرهمه أشد وقعا من الدیمه.

بهما و فی بعض النسخ بهیما و فی بعضها یهمارا و فی القاموس البهیم الأسود و الخالص الذی لم یشبه غیره و یحشر الناس بهما بالضم أی لیس بهم شی ء مما کان فی الدنیا نحو البرص و العرج و فی مجمل اللغه هو المطر الصغیر القطر و فی القاموس الیهمور الدفعه من المطر و همار کشداد السحال السیال و انهمر الماء انسکب و سال رجما لعله کنایه عن سرعته و شده وقعه و فی الفقیه رجیما و کلاهما

ص: ۳۲۴

بعيدان رشا مرشا فى الصحاح الرش المطر القليل و الجمع رشاش و رشت السماء و أرشت أى جاءت بالرش سلاطحا بلاطحا و فى الفقيه سلاطح بلاطح فى القاموس السلاطح بلاطح إتباع.

يناطح الأباطح يناطح فى بعض النسخ بالنون و فى بعضها بالباء الموحده فعلى الأول لعله كنايه عن جريه فى الأباطح بكثره و قوه كأنه ينطحها بقرنه و على الثانى المراد أنه يجعل الأبطح أبطحا أو يوسعه فى القاموس نطحه أصابه بقرنه و فيه البطحاء و الأبطح مسيل واسع فيه دقاق الحصى و الجمع أباطح و بطاح و تبطح السيل اتسع فى البطحاء انبطح الوادى استوسع و قال أغدق المطر و اغدودق كثر قطره مطبوبقا مفعوعل للمبالغه فى تطبيق الأرض بالمطر و كذا مغرورقا من قولهم اغرورقت عيناه أى غرقتا بالدموع و هو افعوعل من الغرق و السهل ضد الجبل و البدو الباديه.

و تبارك لنا و فى الفقيه به فى صاعنا و مدنا لعل المراد أن فى الرخص يسامح الناس فى الكيل و الوزن و لا يبخسون فيحصل فيهما البركه أو لأن فى الرخص لا يكثر رغبات الناس فتكون بركه فى الطعام فالمراد به الصاع و المد المكيل بهما و الأول أظهر و فى بعض نسخ الفقيه فى ضياعنا و مدننا و المنهل عين ماء ترده الإبل فى المراعى و فى الفقيه من مظانها على أهلها أى من يستحق الرحمه لحينها أى فى هذا الوقت.

و فى الصحاح الهطل تتابع المطر و الدمع و سيلانه يقال هطلت السماء تهطل هطلا و هطلانا و تهطالا و سحاب هطل و مطر هطل كثير الهطلان و ديمه هطلاء مريئا ممرعا و فى الفقيه مريعا قال فى النهايه فى حديث الاستسقاء اسقنا غيثا مريئا مريعا يقال مرأنى الطعام و أمرأنى إذا لم يثقل على المعده و فى بعض النسخ مربا بالباء الموحده المشدده فى الصحاح أربت الإبل بمكان كذا أى لزمته و أقامت به و أربت الجنوب و أربت السحابه أى دامت و فى النهايه المربع المخصب الناجع يقال أمرع الوادى و مرع مراعه.

غيلانا و فی الفقیه عبابا فی الصحاح الغیل الماء الذی یجری علی وجه الأرض سحا سحساحا فی الصحاح سح الماء یسح سحا أی سال من فوق و کذلک المطر و الدمع و تسحسح الماء أی سال و مطر سحساح أی یسح شدیدا و فی الفقیه بعد ذلک بسا بساسا مسبلا و فی الصحاح البس السوق اللین و بسست المال فی البلاد فانبس إذا أرسلته فتفرق فیها انتهی أی یکون ذا سوق لین یبس المطر فی البلاد و فی الصحاح أسبل المطر و الدمع إذا هطل و قال أبو زید أسبلت السماء و الاسم السبل و هو المطر بین السحاب و الأرض حین یخرج من السحاب و لم یصل إلی الأرض.

بحا بحاحا أی ذا صوت شدید یصیر سببا لصیاح الناس و بحتهم فرحا فی القاموس بححت بالکسر أبح بححا إذا أخذته بحه و خشونه و غلظ فی صوته فهو أبح و هی بحه و بحاء سائلا مسیلا أی جاریا مجریا للسیول مطفاحا أی مالئا للغدران و العیون فی القاموس طفح الإناء کمنع طفحا و طفوحا امتلأ و ارتفع و طفحه و أطفحه و تونق به ذری الآکام أی تصیر بسببه مونقه معجبه.

**[ترجمه]صدوق در فقیه به صورت مرسل این حدیث را اینگونه روایت کرده است: «و جاء قوم من اهل الکوفة» پس اینگونه برداشت می‌شود که آنان برای آن کار به مدینه آمدند، زیرا سلمان رضی الله عنه تا زمان خلافت امیرالمؤمنین زنده نماند و بعید بودن نسبت جهل به امام حسن و امام حسین علیهما السلام آن را تأیید می کند زیرا به ظاهر دلیل آن، به خاطر خردسالی آنان بود. و در دعاها تصحیف و تحریف‌هایی در دو کتاب وارد شده است. که شرح و توضیح برخی عبارات در خطبه پیشین ذکر شد و شرح و توضیح سایر عبارت‌ها را به طور خلاصه بیان می کنیم.

«تفتّح الابواب» یعنی دروازه‌های رحمتت، یا دروازه‌های آسمان. «بماء عباب» باء برای ملابست (همراهی) یا برای سببیت است. و در قاموس آمده است: «العباب» بر وزن غراب به معنای بزرگی سیل و برآمدگی و بسیاری و امواج سیل است، و به معنای اول هر چیز است. در النهایة آمده است: «الربابة» با فتحه ابری است که بخشی از آن بر بخشی دیگر سوار می‌شود. در قاموس ذکر شده است: سکب الماء سکباً و تسکاباً فسکب هو سکوباً و انسکب» یعنی آن را ریخت پس ریخته شد. پس وجهی برای «اسکاب» نیست مگر اینکه بگوییم به کار رفته، ولی در کتاب‌های لغت ذکر نشده است و آن بسیار است.

«مطبقة» با کسره باء یعنی همه زمین را خیس می‌کند، یا با فتحه باء یعنی همه افق‌های آسمان را می‌پوشاند. «مونقة» یعنی شگفت آور. و در فقیه و اکثر نسخه‌های قرب الاسناد «بروقة» ذکر شده است یعنی باران را بارور می‌کند، یا دارای برق و درخشش است. در قاموس آمده است: «برقت المرأة برقاً» یعنی زن زیبا و آراسته شد مانند «برقت» و شتر دمش را بلند کرد و جماع کرد درحالی که آبستن نیست، پس این شتر را «بروق» می‌نامند. «برقت السماء» یعنی آسمان درخشید یا برق آورد. و «البروق» بر وزن جرول درخت ضعیفی است که هرگاه آسمان ابری شود سبز می‌شود. و از همین کلمه است که گویند: «اشکر من بروقه، شکرگزارتر از درخت بروقه». و می‌توان آن را با هاء خواند که جمع «برق» و فاعل «مطبقة» است.

«فتّح اغلقها» اغلاق جمع غلق و آن چیزی است که بدان در را می‌بندند. و گشودن آن کنایه از برداشتن موانع آن از جمله گناهان بندگان است. «یسّر اطباقها» یعنی احاطه آن را بر زمین آسان بگردان. و در فقیه اینگونه ذکر شده: «سهّل اطلاقها» یعنی رها کردنش را آسان بگردان. «عجّل سیاقها بالأندیه» شاید باء زائده باشد چرا که «سیاق» متعدّی است. گفته می‌شود: «ساق الماشیة سیاقاً».

«ألأندیـۀ» جمع الندی و آن باران و رطوبت است. یعنی جریان پیدا کردن باران، آب‌ها را در درون دشت‌ها و جویبارها شـتابان سـازد. یـا اینکه فاعل «سـیاق» پروردگار متعال باشـد، پس باء برای تعـدیه یا برای مصاحبت است و ممکن است در این عبارت تجریـد صورت گرفته باشـد. «بصوب الماء» صوب یعنی ریزش. و ظرف متعلق به «السـیاق» است. و در فقیه اینگونه آمده است: «یا وهّاب بصوب الماء» پس احتمال دارد متعلق به «وهّاب» نیز باشد. و در برخی نسخه‌ها «بضرب الماء» آمده است یعنی جریان آب. که از «ضرب فی الارض» به معنای رفت و شتافت، می‌باشد و معنای اول آشکارتر است .

«مطراً قطراً» فرموده امام «قطراً» یا تاکید برای «مطر» است یا مقصود از آن قطره‌های درشت، یا قطره‌های بسیار باران می‌باشد. در صحـاح آمـده است: «القطر» یعنی بـاران، که جمع کلمه «قطرۀ» است. در قـاموس آمـده است: «سـحاب قطور و مقطار» یعنی ابر پربـاران و بر وزن غراب «قطـار» یعنی ابری که دانه‌هـای آن درشت است. «طلاً» در قـاموس آمـده که: «الطـلّ» به معنـای بـاران ضعیف یا سـبک‌ترین و ضـعیف‌ترین باران، یا به معنای شبنم، یا درشت‌تر از شبنم و سبک‌تر از باران است. و نیز به معنای نیکو و شـگفت از شب و مو و آب و چیزهای دیگر است. و «اطلّ علیه» یعنی بر آن مشـرف شد. پایان نقل قول. مقصود از «الطلّ» یا باران سبک است که درخواست هر دو نوع باران شده است زیرا هر یک از این دو نوع باران فوایدی برای درختان و کشتزارها دارنـد، و یا مقصود باران دارای شـبنم است زیرا «طلّ» شـبنمی است که پس از باران در هنگام شب بر زمین می‌افتد، یا مقصود باران نیکو و شگفت است.

«مطلاّ» با فتحه میم و طاء تأکیـد است. یعنی مظنّه و مکان ویژه شـبنم باشـد، یا با ضـمه میم و کسـره طاء به همین معنی باشد، یا بدین معنی که مشرف بر ما باشد و بر ما نازل شود، یا بارانی است که سبب نزول باران دیگری باشد. «طبقاً» تاکید برای فرموده ایشـان «مطبقـاً» است. در النهـایه در حـدیث طلب بـاران «اللهم اسـقنا غیثاً مطبقاً» گویـد: یعنی بارانی بر ما بباران که زمین را پر کرده و آن را بپوشانـد. گفته می‌شود: «غیث طبق» یعنی بـاران فراگیر و گسترده، و در قـاموس آمـده است: «عمّ الشـیء عموماً» یعنی همه را فرا گرفت. گفته می‌شود: «عمّهم بالعطیۀ و هو معمّ خیر یعمّ خیره و عقله» یعنی بخشـندگی او شامل همه آن‌ها شـد و خیر او فراگیر و خیر و عقلش را به همه می‌رساند.

«دهمـاً» از این سـخن توست که می گوئی: «دهمـک» یعنی تو را فرا گرفت. یـا از «الداهمـۀ» به معنـای سـیاه است چرا که باران زمین را سیاه می‌کند. و در برخی نسخه‌ها با راء ذکر شده است. در قاموس آمده: «الرهمۀ» با کسره باران سبک و یک‌ریز است و «أرهمت السماء» یعنی آسمان باران سبک و یک‌ریز آورد. و در النهایۀ «الرهام» به معنای باران‌های سبک آمده است و مفرد آن «الرهمۀ» است. و گفته شده: «الرهمّ» بارانی است که از «الدیمۀ» شدیدتر و تندتر است.

«بهما» و در برخی نسـخه‌ها «بهیماً» و در برخی نسـخه‌ها «یهماراً» ذکر شده است. در قاموس آمده است: «البهیم» سیاه و خالصی که شبیه چیز دیگری نیست. «و یحشـر الناس بهماً» یعنی مردم درحالی محشور می‌شوند که چیزی از آفات‌های دنیا مانند پیسـی و لنگی در آن‌هـا نیست. و در مجمـل اللغه آمـده است که آن بارانی است که قطره‌های ریز و سـبک دارد. و در قاموس آمـده که: «الیهمور» یک بار بارش باران است، و «همّار» بر وزن شدّاد به معنای پربارش و بسـیار روان است. و «انهمر الماء» یعنی آب جاری و روان شـد. «رجماً» شاید کنایه از سـرعت و شدت ریزش باران باشد. و در فقیه «رجیماً» آمده است که هر دو معنا بعید است. «رشّاً مرشّاً» در صـحاح ذکر شده: «الرشّ» باران اندک، و جمع آن «رشاش» است. و «رشّت السـماء أرشّت» یعنی آسـمان

باران انـدک آورد. «سـلاطحاً بلاطحاً» و در فقیـه «سـلاطح و بلاطـح» ذکر شـده. در قـاموس آمـده اسـت: سـلاطح (عریض) بلاطح(چیز پهن) هم معنی هستند.

«یناطـح الاباطـح» یناطـح در برخی نسـخه‌ها با نون و در برخی نسـخه‌ها با باء موحـده آمده که با نون شاید کنایه از جریان پیدا کردن آن با کثرت و قوت باشد گوئی با شاخَش آن را می‌شـکند و با باء مقصود این است که ابطح(دره پهن و فراخ) را فراخ می‌گردانـد. در قاموس آمده است: «نطحه» یعنی با شاخش او را زد. و «البطحاء و الأبطح» زمین فراخ و سـیل‌گیری است که در آن شن و سـنگریزه باشد. و جمع آن «الاباطح» و «تبطح السیل» یعنی سیل در بطحاء پهن و فراخ شد و «انبطح الوادی» یعنی دره پهن و فراخ شـد. و گویـد: «اغـدق المطر و اغـدودق» یعنی قطره‌های باران بسـیار شد. «مطبوبقاً» بر وزن مفعوعل برای مبالغه در فراگیر شدن زمین با باران است، و «مغرورقاً» نیز اینچنین است، از سـخنشان «اغرورقت عیناه» یعنی چشـمان او غرق اشک شد و آن بر وزن افعوعل از ریشه «غرق» است. «السهل» (دشت) متضاد کوه است و «البدو» به معنای بیابان است .

«تبارک لنا» و در فقیه «تبارک به» ذکر شـده است. «فی صاعنا و مـدّنا» شایـد مقصود این باشـد که در ارزانی، مردم در پیمانه و ترازو مسامحه کرده و کم فروشـی نمی‌کننـد در نتیجه در آن‌ها برکـت می‌افتـد، یا اینکه در ارزانی تمایلات مردم زیاد نمی‌شود پس برکتی در غـذا می‌شود. پس مقصود از «به» صاع و مـدّی است که بـدان‌ها پیمانه می‌کنند، و معنای اول آشـکارتر است. و در برخی نسخه‌های فقیه «فی ضـیاعنا و مدننا» ذکر شده است. «المنهل» چشـمه آبی است که شتر در چراگاه‌ها بدان وارد می‌- شود. در فقیه «من مظانّها» «علی اهلها» یعنی کسانی که مستحق رحمت هستند، «لحینها» یعنی در این وقت.

در صـحاح آمده است: «الهطل» پیاپی ریختن و جاری شدن باران و اشک است. گفته می‌شود: «هطلت السماء هطلاً و هطلاناً و تهطالاً- و سـحاب هطـل و مطر هطـل و کثیر الهطلان و دیمـۀ هطلاء» «مریئاً ممرعاً» و در فقیه «مریعاً» آمـده است. در النهایـۀ در حـدیث طلبیدن باران آمده است: «اسـقنا غیثاً مریئاً مریعاً» گفته می‌شود: «مرأنی الطعام و أمرأنی» هرگاه غذا برای معده سـنگین نباشـد و در برخی نسـخه‌ها «مربّاً» با باء موحـده مشـدّده ذکر شـده. در صـحاح آمـده است: «أربت الابل بمکان کذا» یعنی شتر ملازم آن مکـان شـد و در آنجـا اقـامت کرد. و أربت الجنوب و أربت السـحابۀ» یعنی باد جنوب و باران ادامه پیـدا کرد. و در نهایۀ آمده است: «المریع» یعنی حاصلخیز و پربرکت. گفته می‌شود: «أمرع الوادی و مرع مراعه».

«غیلانـاً» و در فقیـه «عبابـاً» ذکر شـده اسـت. در صـحاح آمـده اسـت: «الغیـل» آبی اسـت که بر روی زمین جـاری شـود. «سـحاً سحساحاً» در صحاح آمده است: «سحّ الماء یسحّ سحّاً» یعنی آب و نیز باران و اشک از بالا ریخت. و «تسحسح الماء» یعنی آب ریخت. و «مطر سـحساح» یعنی بـارانی که به تنـدی بریزد. در فقیه پس از آن «بسّاً بسّاساً مسبلاً» آمـده است. در صـحاح آمـده است: «البسّ» به معنـای سوق نرم است و «بسـست المـال فی البلاـد فانبسّ» هرگاه اموال را به شـهرها بفرستی و در میان شـهرها پراکنـده گردد. پایـان نقـل قول. یعنی دارای سوقی نرم باشـد که باران را در شـهرها پراکنـده سازد. و در صـحاح آمـده است: «اسـبل المطر و الدمع» هرگاه باران و اشک زیاد بریزد. و ابوزید گوید: «اسـبلت السماء» و اسم آن «السبل» می‌باشد و آن بارانی است که میان ابر و زمین است زمانی که از ابرها خارج می‌شود و به زمین نرسیده است.

«بحاً بحّاحاً» یعنی دارای صدای شدیدی که سبب شود مردم از خوشحالی فریاد کشند و صدایشان گرفته شود. در قاموس آمده است: «بححت بـا کسره أبـحّ بححـاً» هرگاه گرفتگی و سـتبری در صـدایش او را بگیرد. «فهو أبـحّ و هی بحّـۀ و بحّاء» . «سائلاً

مسیلاً» یعنی سیّال و سیل‌انگیز باشد. «مطفاحاً» یعنی برکه‌ها و چشمه‌ها را پر کند. در قاموس آمده است: «طفح الاناء بر وزن منع طفحاً و طفوحاً» یعنی ظرف پر شد و آب آن بالا آمد. و «طفّحه و أطفحه». «تونق به ذری الآکام» یعنی تپه‌ها به سبب آن زیبا و دلربا و شگفت‌انگیز شود.

**[ترجمه]

«۱۰»

أَقُولُ ذَکَرَ الزَّمَخْشَرِیُّ فِی الْفَائِقِ خُطْبَهً قَصِیرَهً فِی الِاسْتِسْقَاءِ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَحْبَبْتُ إِیرَادَهَا وَ ضَمَّهَا إِلَی تِلْکَ الْخُطَبِ قَالَ: خَرَجَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله لِلِاسْتِسْقَاءِ فَتَقَدَّمَ فَصَلَّی بِهِمْ رَکْعَتَیْنِ یَجْهَرُ فِیهِمَا بِالْقِرَاءَهِ وَ کَانَ یَقْرَأُ فِی الْعِیدَیْنِ وَ الِاسْتِسْقَاءِ فِی الرَّکْعَهِ الْأُولَی بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ وَ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّکَ الْأَعْلَی وَ فِی الرَّکْعَهِ الثَّانِیَهِ بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ وَ هَلْ أَتاکَ حَدِیثُ الْغاشِیَهِ فَلَمَّا قَضَی صَلَاتَهُ اسْتَقْبَلَ الْقَوْمَ بِوَجْهِهِ وَ قَلَّبَ رِدَاءَهُ ثُمَّ جَثَا عَلَی رُکْبَتَیْهِ وَ رَفَعَ یَدَیْهِ وَ کَبَّرَ تَکْبِیرَهً قَبْلَ أَنْ یَسْتَسْقِیَ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ اسْقِنَا وَ أَغِثْنَا اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَیْثاً مُغِیثاً وَحِیّاً رَبِیعاً وَجْداً طَبَقاً غَدَقاً مُغْدِقاً مُونِقاً عَامّاً هَنِیئاً مَرِیئاً مَرِیعاً وَابِلًا سَابِلًا مُسْبِلًا مُجَلِّلًا دَیْماً دِرَراً نَافِعاً غَیْرَ ضَارٍّ عَاجِلًا غَیْرَ رَائِثٍ غَیْثاً تُحْیِی بِهِ الْبِلَادَ وَ تُغِیثُ بِهِ الْعِبَادَ وَ تَجْعَلُهُ بَلَاغاً لِلْحَاضِرِ مِنَّا وَ الْبَادِ.

ص: ۳۲۶

اللَّهُمَّ أَنْزِلْ عَلَيْنَا بِأَرْضِنَا زِينَتَهَا وَ أَنْزِلْ عَلَيْنَا فِی أَرْضِنَا سَكَنَهَا اللَّهُمَّ أَنْزِلْ عَلَيْنَا مِنَ السَّماءِ ماءً طَهُوراً فَأَحْیِ بِهِ بَلْدَةً مَيْتاً وَ اسْقِهِ مِمَّا خَلَقْتَ لَنَا أَنْعاماً وَ أَناسِيَّ كَثِيراً.

قيل لابن لهيعه لم قلب رداءه قال لينقلب القحط إلى الخصب فقيل له كيف قلبه قال جعله ظهرا لبطن قيل كيف قال حول الأيسر على الأيمن و الأيمن على الأيسر.

الحيا المطر لإحيائه الأرض الجدى المطر العام الطبق مثله الغدق و المغدق الكبير القطر المونق المعجب المريع ذو المراعه و هی الخصب المربع الذی يربعهم عن الارتياد من ربعت بالمكان و أربعنی المرتع المنبت ما يرتع فيه السابل من قولهم سبل سابل أی مطر ماطر المجلل الذی يجلل الأرض بمائه أو نباته الدرر الدار كقولهم لحم زيم و دين قيم الرائث البطی ء السكن القوت لأن السكنی به كما قيل النزل لأن النزول يكون به هذا آخر كلام الزمخشری.

و أقول أنزل علينا اقتباس من قوله تعالی وَ أَنْزَلْنا مِنَ السَّماءِ ماءً طَهُوراً(۱) أی مطرا لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتاً بالنبات و تذكير ميتا لأن البلده فی معنی البلد وَ نُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنا أَنْعاماً وَ أَناسِيَّ كَثِيراً قيل يعنی أهل البوادی الذين يعيشون بالحيا و لذلك نكر الأنعام و الأناسی و تخصيصهم لأن أهل المدن و القری يقيمون بقرب القری و المنابع فبهم و بما حولهم من الأنعام غنيه عن سقيا السماء و الأناسی جمع إنسی واحد الإنس و قيل جمع إنسان بأن يكون أصله أناسين فقلبت النون ياء كظرابی جمع ظربان.

**[ترجمه]می گويم: زمخشری در كتاب الفايق خطبه كوتاهی را در باره استسقاء پيامبر صلی الله عليه و آله و سلم ذكر كرده است كه دوست دارم آن را بياورم و به آن خطبه ها اضافه كنم. گويد: پيامبر صلی الله عليه و آله و سلم برای طلبيدن باران بيرون رفت، پس پيش آمد و برای آنان دو ركعت نماز گزارد و در آن دو ركعت با صدای بلند سوره‌ها را قرائت نمود. و ايشان در نماز دو عيد و نماز طلبيدن باران در ركعت اول سوره فاتحه و سوره سبّح اسم ربک الاعلی، و در ركعت دوم سوره فاتحه و سوره هل اتاک حديث الغاشيهٔ را قرائت فرمود. چون نماز را به پايان برد رو به سوی مردم نمود و عبايش را برگرداند سپس بر دو زانويش نشست و دستانش را بلند نمود و پيش از اينكه دعای طلب باران را بخواند، يک تكبير گفت سپس فرمود:

خداوندا ما را سيراب بگردان و بر ما باران نازل بفرما، خداوندا بارانی پرمايه و بارانی بهاری و فراگير و درشت دانه و شگفت و فراگير و بی‌مشقت و نيكو سرانجام و حاصلخيز و پربارش و بارنده، بر ما نازل بفرما، بارانی كه همه زمين را از آب خود بپوشاند و بارانی پياپی و يک‌ريز و سودآور كه ضرری نداشته باشد، بارانی شتابان كه كند نباشد، و بارانی كه شهرها را با آن زنده گردانی و سختی بندگان را بدان برطرف نمايی و آن را كفايت اكنون و آينده ما قرار دهی .

خداوندا زينت آن را بر سرزمين ما فرود آر و قوت آن را در سرزمين ما نازل كن، خداوندا از آسمان آبی پاک بر ما بفرست و زمين مرده‌ای را بدان زنده بگردان و آن را به آنچه برای ما از دام‌ها و انسان‌های بسيار خلق كردی، بنوشان.

به ابن لهيعه گفته شد: چرا پيامبر عبايش را برگرداند؟ گفت: تا خشكسالی را به حاصلخيزی برگرداند. به وی گفتند: عباء را چگونه برگرداند؟ گفت: آن را پشت و رو كرد. گفتند: چگونه؟ گفت: قسمت چپ را به راست و راست را به چپ برگرداند.

«الحیا» باران است زیرا زمین را زنـده می کنـد. «الجـدی» باران فراگیر و «الطبق» به همان معناست. «الغـدق و المغدق» باران دانه درشت. «المونق» شگفت و زیبا. «المریع» یعنی دارای مراعهٔ و آن حاصلخیزی است. «المربع» آنچه آنان را از رفت و آمد اقامت داد که از «ربعت بالمکان و أربعنی» است. «المرتع» یعنی رویاننده آنچه در آن می‌چرند. «السابل» از سخنشان «سبل سابل» است یعنی باران بارانزا باریـد. «المجلّل» یعنی بارانی که همه جا را از آب یا گیاه خود بپوشانـد. «الـدرر» یعنی بارانزا، از سـخنشان است که گویند: «لحم زیّم و دین قیّم». «الرایث» یعنی کُند. «السـکن» یعنی خوراك زیرا زندگی و سـکونت بدان وابسـته است همانطور که گفته شده: «النزل» زیرا نزول و فرود آمدن بدان وابسته است. این پایان سخن زمخشری است.

و می گویم: «انزل علینا» اقتباس از این فرموده خداوند متعال است: «و أنزلنا من السماء ماء طهورا» - . فرقان / ۴۸ -

{ و از آسـمان، آبی پاك فرود آوردیم} یعنی باران. «لنحیی به بلدهٔ میتا» یعنی با گیاه و مذکر آمدن «بلدهٔ» به این جهت اسـت که در معنای «بلد» است. «و نسـقیه مما خلقنا انعاماً و أناسـیّ کثیراً» گفته شده مقصود بادیه نشـینان هسـتند که با باران می‌توانند زنـدگی کننـد و از این جهت «انعـام» و «اناسـی» را به صورت نکره آورده است، و اختصاص یافتن آن‌ها از این جهت است که ساکنان شـهرها و روسـتاها در نزدیکی روسـتاها و سرچشـمه‌ها اقامت دارنـد. در میان آن‌ها و در اطرافشان دام‌هایی است که از باران آسـمان بی‌نیاز هسـتند. و «الاناسـی» جمع «انسـیّ» مفرد «الانس» است. و گفته شده: جمع «انسان» است به این صورت که اصل آن «اناسین» بوده و نون به یاء تغییر کرده است مانند «ظرابی» که جمع «ظربان» است.

**[ترجمه]

«۱۱»

مَجَالِسُ الصَّدُوقِ، عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ عَطِیَّهَ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: أَمَا إِنَّهُ لَیْسَ مِنْ سَنَهٍ أَقَلُّ مَطَراً مِنْ سَنَهٍ وَ لَکِنَّ اللَّهَ یَضَعُهُ حَیْثُ یَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ إِذَا عَمِلَ قَوْمٌ بِالْمَعَاصِی صَرَفَ عَنْهُمْ مَا کَانَ قَدَّرَ لَهُمْ

ص: ۳۲۷

۱- ۱. الفرقان: ۴۸.

مِنَ الْمَطَرِ فِی تِلْکَ السَّنَهِ إِلَی غَیْرِهِمْ وَ إِلَی الْفَیَافِی وَ الْبِحَارِ وَ الْجِبَالِ وَ إِنَّ اللَّهَ لَیُعَذِّبُ الْجُعَلَ فِی جُحْرِهَا بِحَبْسِ الْمَطَرِ مِنَ الْأَرْضِ الَّتِی هِیَ بِمَحَلَّتِهَا لِخَطَایَا مَنْ بِحَضْرَتِهَا وَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَهَا السَّبِیلَ إِلَی مَسْلَکٍ سِوَی مَحَلَّهِ أَهْلِ الْمَعَاصِی قَالَ ثُمَّ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَاعْتَبِرُوا یا أُولِی الْأَبْصارِ.

ثُمَّ قَالَ وَجَدْنَا فِی کِتَابِ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا کَثُرَ الزِّنَا کَثُرَ مَوْتُ الْفَجْأَهِ وَ إِذَا طُفِّفَ الْمِکْیَالُ أَخَذَهُمُ اللَّهُ بِالسِّنِینَ وَ النَّقْصِ وَ إِذَا مَنَعُوا الزَّکَاهَ مَنَعَتِ الْأَرْضُ بَرَکَاتِهَا مِنَ الزَّرْعِ وَ الثِّمَارِ وَ الْمَعَادِنِ کُلِّهَا وَ إِذَا جَارُوا فِی الْأَحْکَامِ تَعَاوَنُوا عَلَی الظُّلْمِ وَ الْعُدْوَانِ وَ إِذَا نَقَضُوا الْعُهُودَ سَلَّطَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ عَدُوَّهُمْ وَ إِذَا قُطِعَتِ الْأَرْحَامُ جُعِلَتِ الْأَمْوَالُ فِی أَیْدِی الْأَشْرَارِ وَ إِذَا لَمْ یَأْمُرُوا بِمَعْرُوفٍ وَ لَمْ یَنْهَوْا عَنْ مُنْکَرٍ وَ لَمْ یَتَّبِعُوا الْأَخْیَارَ مِنْ أَهْلِ بَیْتِی سَلَّطَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ شِرَارَهُمْ فَیَدْعُو عِنْدَ ذَلِکَ خِیَارُهُمْ فَلَا یُسْتَجَابُ لَهُمْ (۱).

**[ترجمه]مجالس صدوق: حمزه ثمالی از امام باقر علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: سالی از سالی کم باران تر نیست ولی خدا آن را هر جا خواهد ببارد به راستی چون مردمی نافرمانی کنند خدای جل جلاله آنچه باران برای آن‌ها مقدر کرده است در آن سال از آن‌ها به دیگران گرداند و به بیابان ها و دریا و کوه ببارد، همانا خداوند سوسک را در سوراخش به خطای کسانی که در محل اویند عذاب کند چون می‌تواند از آنجا نقل مکان کند و به محل دیگری که اهل معصیت نباشند برود. سپس فرمود: عبرت گیرید ای صاحبان بصیرت.

سپس فرمود: در کتاب علی علیه السلام یافتیم که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود چون زنا پدیدار شود مرگ ناگهانی فراوان گردد و چون کم فروشی شود خدا قحطی و کم زراعتی آرد چون زکات ندهند زمین برکت در زراعت و میوه و معادن ندهد و چون به ناحق قضاوت کنند همیاری بر ظلم و عدوان کرده اند و چون نقض عهد کنند خدا دشمن بر آن‌ها مسلط کند و چون قطع رحم کنند خدا مال را به دست اشرار دهد و چون امر به معروف و نهی از منکر نکنند و پیرو نیکان خاندان من نشوند خدا بَدان آن‌ها را بر آنان مسلط کند و نیکانشان دعا کنند و مستجاب نکند. - . امالی صدوق : ۱۸۵ -

**[ترجمه]

بیان

الجعل بضم الجیم و فتح العین معروف و التطفیف نقص المکیال.

**[ترجمه]«الجُعَل» با ضمه جیم و فتحه عین معروف است. «التطفیف» کم فروشی در پیمانه.

**[ترجمه]

«۱۲»

الْمَجَالِسُ، عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ شَاذَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ

مَعْرُوفٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ مَنْدَلِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُطَرِّفٍ عَنْ مِسْمَعٍ عَنِ ابْنِ نُبَاتَةَ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: إِذَا غَضِبَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَى أُمَّةٍ وَ لَمْ يُنْزِلْ بِهَا الْعَذَابَ غَلَتْ أَسْعَارُهَا وَ قَصُرَتْ أَعْمَارُهَا وَ لَمْ تَرْبَحْ تُجَّارُهَا وَ لَمْ تَزْكُ ثِمَارُهَا وَ لَمْ تَغْزُرْ أَنْهَارُهَا وَ حُبِسَ عَنْهَا أَمْطَارُهَا وَ سُلِّطَ عَلَيْهَا شِرَارُهَا(۲).

الخصال، عن أبيه عن سعد بن عبد الله عن الحسن بن على الكوفى عن العباس بن معروف عن رجل عن مندل بن على: مثله (۳).

**[ترجمه]مجالس صدوق: ابن نباته از على عليه السلام نقل مى كند كه پيامبر خدا صلى الله عليه و آله و سلم فرمود: هر گاه كه خداوند بر امتى غضب كند و عذابى بر آنان نازل نكند، نرخ هايشان را بالا ـ مى برد و عمرهايشان را كوتاه مى سازد و بازرگانانشان سود نمى برند و ميوه هايشان پاكيزه نمى شود و جوى هايشان پر از آب نمى شود و باران از آنان حبس مى گردد و اشرارشان بر آنان مسلط مى شود. - . امالى صدوق : ۳۴۷ -

الخصال: مندل بن على همين حديث را روايت كرده است. - . الخصال ۲ : ۱۲ -

**[ترجمه]

«۱۳»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْمُفِيدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ أَبِيهِ عَنِ

ص: ۳۲۸

۱- ۱. أمالي الصدوق: ۱۸۵.

۲- ۲. أمالي الصدوق: ۳۴۷.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۱۲.

الصَّفَّارِ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ زِيَادٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: مِثْلَهُ (۱) وَ قَدْ مَرَّ بِأَسَانِيدَ فِي بَابِ الذُّنُوبِ (۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: ابراهیم بن زیاد از امام صادق علیه السلام همین حدیث را روایت کرده است - . امالی طوسی ۱ : ۲۰۴ - که در باب گناهان آن را با سندها آوردیم. - . رجوع کنید به: جلد ۷۳ : ۳۰۸ _ ۳۶۵ -

**[ترجمه]

بيان

و لم ينزل بها العذاب أي عذاب الاستيصال و لم تزك أي لم تنم.

**[ترجمه]«لم ينزل بها العذاب» یعنی عذاب ریشه کن. «و لم ترک» یعنی رشد نکند.

**[ترجمه]

«۱۴»

قُرْبُ الْإِسْنَادِ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ طَرِيفٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يُكَبِّرُ فِي الْعِيدَيْنِ وَ الِاسْتِسْقَاءِ فِي الْأُولَى سَبْعاً وَ فِي الثَّانِيَةِ خَمْساً وَ يُصَلِّي قَبْلَ الْخُطْبَةِ وَ يَجْهَرُ بِالْقِرَاءَةِ(۳).

وَ مِنْهُ عَنِ السِّنْدِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: مَضَتِ السُّنَّةُ أَنَّهُ لَا يُسْتَسْقَى إِلَّا بِالْبَرَارِي حَيْثُ يَنْظُرُ النَّاسُ إِلَى السَّمَاءِ وَ لَا يُسْتَسْقَى فِي الْمَسَاجِدِ إِلَّا بِمَكَّةَ(۴).

وَ مِنْهُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: يُكْرَهُ الْكَلَامُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَ الْإِمَامُ يَخْطُبُ وَ فِي الْفِطْرِ وَ الْأَضْحَى وَ الِاسْتِسْقَاءِ(۵).

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام از پدرش از علی علیه السلام نقل می کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در نماز دو عید و در نماز طلبیدن باران در رکعت اول هفت بار و در رکعت دوم پنج بار تکبیر می گفت و پیش از خطبه نماز را اقامه می کرد و صدایش را در قرائت سوره‌ها بلند می‌نمود. - . قرب الاسناد : ۵۴ -

و با همان اسناد از امام صادق علیه السلام از پدرشان روایت شده که علی علیه السلام فرمود: سنّت بر این قرار گرفت که فقط در صحراها می‌توان طلب باران کرد جایی که مردم به آسمان بنگرند و نیز در هیچ مسجدی جز در مکّه نمی‌توان طلب باران کرد. - . قرب الاسناد : ۶۴ -

و با همان اسناد از علی علیه السلام روایت شده که فرمود: در نماز روز جمعه در حالی که امام خطبه می‌خواند، سخن گفتن ناپسند ومکروه است و در نماز عید فطر و قربان و در نماز طلبیدن باران نیز ناخوشایند است. - . قرب الاسناد : ۷۰ -

**[ترجمه]

بیان

قال فی الذکری یستحب الإصحار بها یعنی بصلاه الاستسقاء إجماعا و أما استثناء مکه و استحباب الاستسقاء فیها بالمسجد الحرام فقد ذکره الأکثر و قال فی المنتهی و هو قول علمائنا أجمع و أکثر أهل العلم قال فی الذکری اختصاص مکه لمزید الشرف فی مسجدها و لو حصل مانع من الصحراء لخوف و شبهه جازت فی المساجد و ابن أبی عقیل و المفید و جماعه لم یستثنوا المسجد الحرام و ظاهر ابن الجنید استثناء المسجدین انتهی و الأشهر أظهر للروایه المؤیده بعمل الأکثر.

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۰۴.

۲- ۲. راجع ج ۷۳ ص ۳۰۸- ۳۶۵.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۵۴ ط حجر.

۴- ۴. قرب الإسناد ص ۶۴.

۵- ۵. قرب الإسناد ص ۷۰.

**[ترجمه]در الذکری گوید: به اجماع علما مستحب است که طلبیدن باران در صحرا باشد و اما مستثنی کردن مکه و مستحب بودن طلبیدن باران در آن در مسجد الحرام را اکثر علما ذکر کرده‌اند، و در المنتهی گوید: و آن گفته همه علمای ما و بیشتر اهل علم است. در الذکری گوید: اختصاص یافتن مکه به جهت بزرگی و شرافت بسیار در مسجد مکه است، و اگر به خاطر ترس یا چیزی شبیه آن مانعی برای بیرون رفتن به صحرا پیش آید، جایز است در مساجد انجام شود. و ابن ابی عقیل و مفید و گروهی، مسجد الحرام را مستثنی نکرده‌اند و ظاهر کلام ابن جنید مستثنی بودن دو مسجد (مسجد الحرام و مسجد النبی) است. پایان نقل قول. قول مشهور برای روایتی که عمل به قول اکثر علما را تأیید می‌کند، آشکارتر است.

**[ترجمه]

«۱۵»

مَجَالِسُ ابْنِ الشَّيْخِ، عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْمُفِيدِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قُولَوَيْهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ يَاسِرٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: إِذَا كَذَبَ الْوُلَاةُ حُبِسَ الْمَطَرُ وَ إِذَا جَارَ السُّلْطَانُ هَانَتِ الدَّوْلَةُ وَ إِذَا حُبِسَتِ الزَّكَاةُ مَاتَتِ الْمَوَاشِي (۱).

**[ترجمه]مجالس طوسی: یاسر از امام رضا علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: هرگاه والیان دروغ گویند باران قطع می‌شود و هرگاه حاکم ستم کند حکومت خوار و تحقیر می‌شود و هرگاه زکات پرداخت نشود چهارپایان هلاک می‌شوند. - . امالی طوسی ۱ : ۷۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

الْعِلَلُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّلْتِ عَنْ أَنَسِ بْنِ عِيَاضٍ اللَّيْثِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ علیهما السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَانَ إِذَا اسْتَسْقَى يَنْظُرُ إِلَى السَّمَاءِ وَ يُحَوِّلُ رِدَاءَهُ عَنْ يَمِينِهِ إِلَى يَسَارِهِ وَ عَنْ يَسَارِهِ إِلَى يَمِينِهِ قَالَ قُلْتُ لَهُ مَا مَعْنَى ذَلِكَ قَالَ عَلَامَةٌ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ أَصْحَابِهِ تُحَوِّلُ الْجَدْبَ خِصْباً(۲).

وَ مِنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عُمَرَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ لِأَيِّ عِلَّةٍ حَوَّلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِي صَلَاةِ الِاسْتِسْقَاءِ رِدَاءَهُ الَّذِي عَلَى يَمِينِهِ عَلَى يَسَارِهِ وَ الَّذِي عَلَى يَسَارِهِ عَلَى يَمِينِهِ قَالَ أَرَادَ بِذَلِكَ تَحَوُّلَ الْجَدْبِ خِصْباً(۳).

**[ترجمه]علل الشرایع: جعفر بن محمد از پدرشان علیهم السلام روایت می‌کند که فرمود: رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلم هر گاه طلب باران می کردند به آسمان نگریسته و عباء خود را از راست به چپ و از چپ به راست تغییر می دادند راوی می گوید: عرض کردم: مقصود آن سرور از این کار چه بود؟ فرمود: این کار علامتی میان ایشان و اصحابشان بود و این که خشکی و قحطی به بارندگی و حاصلخیزی مبدّل می گردد. - . علل الشرایع ۲ : ۳۵ -

و با همان اسناد ابن ابی عمیر از کسی که برایش ذکر کرده از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که از ایشان پرسیدم به چه علتی رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در نماز طلب باران قسمتی از عباء خود را در راست بود به چپ و آن قسمت که در چپ بود را به راست برمی‌گرداند؟ فرمود: با این کار تغییر و تبدیل خشکی به حاصلخیزی را قصد می‌کرد. - . علل الشرایع ۲ : ۳۵ -

**[ترجمه]

بیان

استحباب تحویل الرداء ذکره الأصحاب و صرح الأکثر بالهیئه المذکوره فی الخبرین بجعل ما علی الیمین علی الیسار و بالعکس و ربما یتوهم صدقه بجعل الأعلی أسفل أو الظاهر باطنا و بالعکس و لا وجه له بعد التصریح به فی النصوص و قال فی الذکری و لا یشترط تحویل الظاهر باطنا و بالعکس و الأعلی أسفل و بالعکس و لو فعل ذلک فلا بأس.

و قال الشهید الثانی فی الروضه و لو جعل مع ذلک أعلاه أسفله و ظاهره باطنه کان حسنا و لا یخفی ما فیهما لا سیما فی الأخیر إذ الجمع بین الجمیع غیر

ص: ۳۳۰

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۷۷.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۳۵.

۳- ۳. علل الشرائع ج ۲ ص ۳۵.

ممکن و اجتماع أحدهما معه لا ـ بد منه و ما صدر من النبی صلی الله علیه و آله یمکن أن یکون لعلمه صلی الله علیه و آله باستجابه دعائه فنبه أصحابه بذلک علیها و أما فعل غیره فللتأسی أو للتفؤل و فعله صلی الله علیه و آله أیضا یحتمل الأخیر و علی الأول یحتمل اختصاصه به صلی الله علیه و آله و لکن فی موثقه بن بکیر(۱)

ما یدل علی استحبابه لغیره أیضا.

و أما وقت التحویل فذکر الأکثر أنه بعد الصلاه قبل الخطبه کما هو ظاهر خبر محمد بن خالد(۲) و غیره و قال بعض الأصحاب یحوله بعد الفراغ من الخطبه و قال المفید ره و سلار و ابن البراج یحول الإمام رداءه ثلاث مرات و لعلها بعد الفراغ من الصلاه و بعد الصعود علی المنبر و بعد الفراغ من الخطبه و لعل الأولی التحویل قبل الخطبه و بعدها.

و هل یستحب للمأموم التحویل أثبته فی المبسوط و نفاه فی الخلاف و اختار فی الذکری الأول و ظاهر الأخبار الثانی و قال ابن البراج فی المهذب فإذا فرغ من الخطبه أدار رداءه فجعل ما علی یمینه علی یساره و ما علی یساره علی یمینه ثلاث مرات ثم استقبل و کبر مائه تکبیره رافعا صوته بها و یکبر الناس معه ثم یلتفت علی یمینه و یسبح الله سبحانه مائه تسبیحه رافعا صوته بها و یسبح الناس معه کذلک ثم یلتفت علی یساره فیحمد الله مائه تحمیده رافعا صوته بها و یفعل الناس معه ذلک ثم یقبل بوجهه إلی الناس فیستغفر الله تعالی مائه مره رافعا صوته بها و یفعل الناس ثم یستقبل القبله بوجهه فیدعو و یدعو الناس معه.

**[ترجمه]اصحاب مستحب بودن برگرداندن عباء (رداء) را ذکر کرده اند و بیشتر آنان به همان صورتی که در دو روایت آمده تصریح کرده‌اند: قسمتی از عباء خود را که در راست بود به چپ و برعکس برمی‌گرداند. و شاید گمان شود که شکل صحیح آن این است که از بالا به پایین برگردانده شود، یا پشت به رو و برعکس شود، که پس از تصریح بدان در متون بیراه و بی‌اعتبار است. و در الذکری گوید: شرط نیست که پشت به رو و برعکس، و بالا به پایین و بر عکس برگردانده شود و اگر این کار را انجام دهد، ایرادی ندارد.

شهید ثانی در الروضهٔ گوید: با این وجود اگر بالای آن را پایینش قرار دهد (سر و ته کند) و آن را پشت و رو کند، نیکو است، که این دو حالت به ویژه حالت دوم آشکار است زیرا جمع بین همه حالت‌ها غیرممکن است و ناگزیر یکی از این دو حالت با آن جمع می‌شود. و آنچه که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم انجام داده شاید به سبب این باشد که ایشان از استجاب دعای خود آگاه بودند. پس اصحابش را از آن آگاه کرده است اما کسی غیر از ایشان آن را انجام دهد برای دلگرمی یا برای فال نیک زدن است و عمل خود پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نیز محتمل بر معنای دوم است و بر اساس توجیه اول ممکن است به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم اختصاص داشته باشد. اما در موثّقهٔ ابن بکیر - . التهذیب ۱ : ۲۹۷ - مطلبی آمده که بر مستحب بودن آن برای غیر ایشان نیز دلالت دارد.

و اما در باره زمان برگرداندن عباء اکثر علما گفته‌اند پس از نماز و پیش از خطبه است همانطور که از روایت محمد بن خالد - . کافی ۳ : ۴۶۲ - و دیگران آشکار می‌گردد و بعضی از اصحاب گفته‌اند: پس از پایان خطبه عباء را برمی‌گرداند و مفید رحمه الله و سلّار و ابن البراج گویند: امام سه بار عبایش را برمی‌گرداند، و شاید پس از پایان نماز، و پس از رفتن بر بالای منبر، و پس از پایان خطبه باشد و چه بسا شایسته‌تر و بهتر آن باشد که عبا را پیش از خطبه و پس از نماز برگرداند.

و آیا برای مأموم (نمازگذار) نیز مستحب است عباء را برگرداند؟ در المسبوط آن را اثبات نموده و در الخلاف آن را نفی کرده و در الذکری نظر اول را برگزیده و از روایت‌ها نظر دوم (نفی) آشکار می‌گردد و ابن براج در المهذب گوید: و چون خطبه را به پایان برد عبایش را برمی‌گرداند به این صورت که سه بار قسمتی از عباء خود را در طرف راست است به چپ و آن قسمت که در طرف چپ است را به راست برمی‌گرداند سپس روبه قبله کرده و با صدای بلند صد بار الله اکبر می‌گوید و مردم نیز با او به همین صورت تسبیح می‌گویند سپس به سمت راست خود رو کرده و با صدای بلند صد بار سبحان الله می... گوید مردم نیز با او به همین صورت تسبیح می‌گویند سپس روبه سمت چپ خود کرده و با صدای بلند صد بار الحمد لله می... گوید و مردم نیز همین کار را با او انجام می‌دهند سپس رو به مردم کرده و با صدای بلند صد بار اسغفر الله می‌گوید و مردم نیز آن را انجام می‌دهند سپس رو به قبله کرده و دعا می‌کند و مردم نیز به همراه او دعا می‌کنند.

**[ترجمه]

«۱۷»

مَجَالِسُ ابْنِ الشَّيْخِ، عَنِ الْمُفِيدِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ بِلَالٍ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ أَحْمَدَ الْقَاضِی عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَرَفَةَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ رُشَيْدِ بْنِ خُثَيْمٍ الْهِلَالِيِّ عَنْ عَمِّهِ سَعِيدٍ عَنْ مُسْلِمٍ الْغَلَابِيِّ قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ وَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَقَدْ أَتَيْنَاكَ وَ مَا لَنَا بَعِيرٌ يَئِطُّ وَ لَا غَنَمٌ يَغِطُّ ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ:

أَتَيْنَاكَ يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ كُلِّهَا**لِتَرْحَمَنَا مِمَّا لَقِينَا مِنَ الْأَزْلِ

ص: ۳۳۱

۱- ۱. التهذيب ج ۱ ص ۲۹۷.

۲- ۲. الکافی ج ۳ ص ۴۶۲.

أَتَيْنَاکَ وَ الْعَذْرَاءُ يَدْمَی لَبَانُهَا***وَ قَدْ شُغِلَتْ أَمُّ الْبَنِينَ عَنِ الطِّفْلِ

وَ أَلْقَی بِکَفَّيْهِ الْفَتَی اسْتِکَانَةً***مِنَ الْجُوعِ ضَعْفاً لَا يُمِرُّ وَ لَا يُحْلِی

وَ لَا شَیْ ءَ مِمَّا يَأْکُلُ النَّاسُ عِنْدَنَا***سِوَی الْحَنْظَلِ الْعَامِیِّ وَ الْعِلْهِزِ الْفَسْلِ

وَ لَيْسَ لَنَا إِلَّا إِلَيْکَ فِرَارُنَا***وَ أَيْنَ فِرَارُ النَّاسِ إِلَّا إِلَی الرُّسْلِ

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِأَصْحَابِهِ إِنَّ هَذَا الْأَعْرَابِیَّ يَشْکُو قِلَّهَ الْمَطَرِ وَ قَحْطاً شَدِيداً ثُمَّ قَامَ يَجُرُّ رِدَاءَهُ حَتَّی صَعِدَ الْمِنْبَرَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَی عَلَيْهِ فَکَانَ فِيمَا حَمِدَهُ بِهِ أَنْ قَالَ- الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی عَلَا فِی السَّمَاءِ فَکَانَ عَالِياً وَ فِی الْأَرْضِ قَرِيباً دَانِياً أَقْرَبَ إِلَيْنَا مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ- وَ رَفَعَ يَدَيْهِ إِلَی السَّمَاءِ وَ قَالَ- اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثاً مُغِيثاً مَرِيئاً مَرِيعاً غَدَقاً طَبَقاً عَاجِلًا غَيْرَ رَائِثٍ نَافِعاً غَيْرَ ضَارٍّ تَمْلَأُ بِهِ الضَّرْعَ وَ تُنْبِتُ بِهِ الزَّرْعَ وَ تُحْيِی بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا- فَمَا رَدَّ يَدَهُ إِلَی نَحْرِهِ حَتَّی أَحْدَقَ السَّحَابُ بِالْمَدِينَهِ کَالْإِکْلِيلِ وَ أَلْقَتِ السَّمَاءُ بِأَرْوَاقِهَا وَ جَاءَ أَهْلُ الْبِطَاحِ يَصِيحُونَ يَا رَسُولَ اللَّهِ الْغَرَقَ الْغَرَقَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَ لَا عَلَيْنَا- فَانْجَابَ السَّحَابُ عَنِ السَّمَاءِ فَضَحِکَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ قَالَ لِلَّهِ دَرُّ أَبِی طَالِبٍ لَوْ کَانَ حَيّاً لَقَرَّتْ عَيْنَاهُ مَنْ يُنْشِدُنَا قَوْلَهُ فَقَامَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَقَالَ عَسَی أَرَدْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ:

وَ مَا حَمَلَتْ مِنْ نَاقَهٍ فَوْقَ ظَهْرِهَا***أَبَرَّ وَ أَوْفَی ذِمَّهً مِنْ مُحَمَّدٍ

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَيْسَ هَذَا مِنْ قَوْلِ أَبِی طَالِبٍ هَذَا مِنْ قَوْلِ حَسَّانَ بْنِ ثَابِتٍ فَقَامَ عَلِیٌّ علیه السلام فَقَالَ کَأَنَّکَ أَرَدْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ:

وَ أَبْيَضَ يُسْتَسْقَی الْغَمَامُ بِوَجْهِهِ***رَبِيعُ الْيَتَامَی عِصْمَهٌ لِلْأَرَامِلِ

تَلُوذُ بِهِ الْهُلَّاکُ مِنْ آلِ هَاشِمٍ***فَهُمْ عِنْدَهُ فِی نِعْمَهٍ وَ فَوَاضِلِ

کَذَبْتُمْ وَ بَيْتِ اللَّهِ يُبْزَی مُحَمَّدٌ***وَ لَمَّا نُمَاصِعْ دُونَهُ وَ نُقَاتِلْ

وَ نُسْلِمُهُ حَتَّی نُصَرَّعَ حَوْلَهُ***وَ نَذْهَلَ عَنْ أَبْنَائِنَا وَ الْحَلَائِلِ

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَجَلْ فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ بَنِی کِنَانَهَ فَقَالَ:

لَکَ الْحَمْدُ وَ الْحَمْدُ مِمَّنْ شَکَرَ***سُقِینَا بِوَجْهِ النَّبِیِّ الْمَطَرَ

دَعَا اللَّهَ خَالِقَهُ دَعْوَهً***وَ أُشْخِصَ مِنْهُ إِلَیْهِ الْبَصَرُ

فَلَمْ یَکُ إِلَّا کَإِلْقَا الرِّدَا***وَ أَسْرَعَ حَتَّی أَتَانَا الدُّرَرُ

دُفَاقُ الْعَزَائِلِ جَمُّ الْبُعَاقِ***أَغَاثَ بِهِ اللَّهُ عُلْیَا مُضَرَ

فَکَانَ کَمَا قَالَهُ عَمُّهُ***أَبُو طَالِبٍ ذَا رُوَاءٍ أَغَرَّ

بِهِ اللَّهُ یَسْقِی صَیُّوبَ الْغَمَامِ***فَهَذَا الْعِیَانُ وَ ذَاکَ الْخَبَرُ

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَا کِنَانِیُّ بَوَّأَکَ اللَّهُ بِکُلِّ بَیْتٍ قُلْتَهُ بَیْتاً فِی الْجَنَّهِ(۱).

**[ترجمه]مجالس طوسی: مسلم غلابی گوید: شخص بیابان نشینی حضور رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آمد و گفت: ای رسول خدا، به خدا سوگند ما در حالی نزد شما آمده ایم که نه شتری برایمان به جا مانده که نعره کشد و نه گوسفندی که صدا برآورد. سپس این اشعار را سرود:

ـ ای بهترین آفریدگان نزد تو آمده ایم تا نسبت به سختی قحطی و فشاری که بر ما وارد آمده بما ترحّم کنی. در حالی نزد تو آمده ایم که از سینه های دختران بکر و معصوم ما (در اثر کار زیاد) خون می چکد، و مادران از کودکان خود غافل گشته اند.

ـو شخص جوان از شدت گرسنگی و ضعف، دست ذلّت دراز کرده، و هیچ تلخ و شیرینی به دستش نمی آید.

ـ و چیزی از آنچه مردم می خورند در دسترس ما نیست، به جز حنظل تلخ، و طعام پست و مانده ای که از خون و پشم شتر که به آتش برشته شده تهیه گردیده است.

ـو ما جز به سوی تو راه گریزی نداریم، و مگر مردم به جز سوی پیامبران راه گریزی دارند؟

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به یارانش فرمود: این اعرابی از کمی باران و قحطی شدید شکایت دارد. سپس برخاست و همان طور که عبایش را بروی زمین می کشید حرکت کرد تا بر منبر بر آمد، پس حمد و ثنای الهی به جای آورد، و از جمله کلماتی که بدان ستایش پروردگارش نمود این بود که فرمود:

سپاس خدائی راست که علوّ و برتری یافت در آسمان، پس عالی و بزرگ است، و در زمین قریب و نزدیک، و او به ما از رگ گردن نزدیک تر است.

و دو دست مبارک به آسمان برداشت و گفت:

بار پروردگارا ما را از بارانی تند، سیراب کننده به اندازه، رشد دهنده، پربار، پر پشت و فراوان و فراگیر و بی کاست، سود بخش بی زیان، سیراب فرما، به حدّی که پستان‌های حیوانات را از آن پر شیر سازی، و زراعت‌ها را بدان برویانی، و زمین را پس از مردنش بدان زنده گردانی.

هنوز دست مبارک از گلوگاه خویش فروتر نیاورده بود که ابر همچون دستاری مزیّن به انواع جواهر که بر سر بندند بر سر شهر مدینه حلقه زد و ابری متراکم همه اطراف آسمان را پوشاند، به حدّی که اهل مکّه خدمت آن حضرت آمده و صدای ضجّه و ناله بلند کردند که یا رسول اللّٰه خطر غرق شدن در پیش است. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم عرض کرد: پروردگارا بر حوالی و اطراف ما بباران و نه بر سر ما نه. پس ابر درهم پیچید و از فراز آسمان مدینه برطرف گشت. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم لبخندی زد و فرمود: آفرین خدا بر ابی طالب که اگر زنده بود چشمانش روشن می شد و شاد و مسرور می گشت. کیست که اشعار او را بخواند؟ عمر بن خطّاب برخاست و گفت: ای رسول خدا لابد منظور شما این شعر است:

ــ هیچ شتری بر بالای رحل و بنه خود کسی را حمل نکرده که از محمّد نیکوکارتر و وفادارتر به پیمان باشد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: این شعر از ابی طالب نیست، بلکه از اشعار حسّان بن ثابت است. علیّ بن ابی طالب علیه السلام برخاست و عرض کرد: ای رسول خدا گویا مقصود شما این اشعار است:

ــ و آن سپید چهره ای که به آبروی او از ابر طلب باران می شود همو که مایه دلخوشی و پناه بیوه زنان است .

ــ آن کسان از آل هاشم که مشرف به مرگ و هلاکت اند به او پناهنده می‌شوند. و همگی آن‌ها در نزد او در نعمت و بخشش های فراوان به سر می برند.

ــ به خانه خدا سوگند شما (مشرکین و کفّار) دروغ پنداشتید، ما هرگز محمد را تنها نگذاریم

ــ و دست از یاری وی برنداریم، و همیشه برای حفظ او کارزار و پیکار می کنیم.

ــ و او را تسلیم شما نمی کنیم تا اینکه همگی در میدان نبرد در اطراف او به خاک بیفتیم، و از فرزندان و زنان خود غافل و سرگرم بمانیم.

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: آری، (منظورم همین اشعار بود). در اینجا مردی از بنی کنانه برخاست و گفت:

ــ تو را سپاس، و سپاس از سوی همه کسانی که سپاس گویند و شکر کنند که ما به آبروی پیامبر از باران سیراب گشتیم.

ــ او به پیشگاه آفریننده خود خداوند دعا نمود و چشمان خود را به سوی خداوند خیره ساخت (و چشم از آسمان برنداشت).

ــ پس دیری نپائید مگر به اندازه پشت و رو کردن یک عبا، و با شتاب و سرعت تمام باران به سوی ما بارید.

ــ بارانی پر آب بسان آبی که از سر مشک فرو ریزد، و آن‌قدر تند که زمین را می شکافت، و خداوند بدان سبب به فریاد علیا مضر (نام قبیله ای است) رسید.

ــ پس همان گونه که عمویش ابو طالب گفته بود مردی بخشنده و کریم النفس بود.

ــ خداوند به برکت وجود او از ابرهای سنگین بارانهای تند می فرستد و البتّه این عیان است (و خودمان دیدیم) و سخن ابی طالب خبر است.

پس رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ای مرد کنانی خداوند در ازای هر بیتی که سرودی برایت خانه‌ای در بهشت آماده بگرداند. - . امالی طوسی ۱ : ۷۲ ــ ۷۴ و امالی مفید : ۱۷۸ -

**[ترجمه]

إيضاح

قال الجزری فی حدیث الاستسقاء عجلا غیر رائث أی غیر بطی ء متأخر راث علینا خبر فلان یریث إذا أبطأ و قال کل ما احتف بالشی ء من جوانبه فهو إکلیل و

قال فی حدیث الاستسقاء: اللهم حوالینا و لا علینا.

یقال رأیت الناس حوله و حوالیه أی مطیفین به من جوانبه یرید اللهم أنزل الغیث فی مواضع النبات لا فی مواضع الأبنیه و قال الجوهری یقال قعدوا حوله و حواله و حوالیه و لا تقل حوالیه بکسر اللام و قال الجزری فی حدیث الاستسقاء: فانجاب السحاب عن المدینه حتی صارت کالإکلیل.

أی تجمع و تقبض بعضه إلی بعض و انکشف عنها و قد مر شرح سائر أجزاء الخبر فی باب أحوال أبی طالب علیه السلام و باب استجابه دعوات النبی صلی الله علیه و آله (۲).

**[ترجمه]جزری در حدیث طلب باران گوید: «عجلاً غیر رایث» یعنی کُند و درنگ نباشد. «راث علینا خبر فلان یریث» یعنی در دادن خبر فلانی درنگ کرد. و گوید: هر آنچه که در اطراف چیزی آن را احاطه کند، اکلیل است. و در حدیث طلب باران گوید: «اللهم حوالینا و لا علینا» گفته می‌شود: «رأیت الناس حوله و حوالیه» یعنی از اطراف گرد او را گرفته‌اند. مقصود پیامبر این بود که: خداوندا باران را در مکان‌های گیاهان نازل کن نه در مکان‌های بناها و خانه‌ها. و جوهری گوید: گفته می‌شود: «قعدوا حوله و حواله و حوالیه» و نگو: «حوالیه» با کسره لام. و جزری گوید: در حدیث طلب باران «فانجاب السحاب عن المدینهٔ حتی صار کالاکلیل» یعنی ابرها جمع شده و قسمتی از آن بر قسمتی دیگر منقبض گشته و از شهر برطرف شد. و شرح دیگر بخش‌های حدیث در باب احوال ابوطالب علیه السلام و باب استجابت دعاهای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بیان شد.

-. مراجعه كنيد به جلد ۱۸ : ۱ _ ۳ -

**[ترجمه]

«۱۸»

فِقْهُ الرِّضَا، قَالَ علیه السلام: اعْلَمْ يَرْحَمُكَ اللَّهُ أَنَّ صَلَاةَ الِاسْتِسْقَاءِ رَكْعَتَانِ بِلَا أَذَانٍ وَ لَا إِقَامَةٍ يَخْرُجُ الْإِمَامُ يَبْرُزُ إِلَى مَا تَحْتَ السَّمَاءِ وَ يُخْرَجُ الْمِنْبَرُ وَ المؤذنين [الْمُؤَذِّنُونَ] أَمَامَهُ فَيُصَلِّي بِالنَّاسِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يُسَلِّمُ وَ يَصْعَدُ الْمِنْبَرَ فَيُقَلِّبُ رِدَاءَهُ الَّذِي عَلَى يَمِينِهِ عَلَى

ص: ۳۳۳

۱- ۱. أمالي الطوسيّ ج ۱ ص ۷۲- ۷۴، و تراه في أمالي المفيد ص ۱۷۸.

۲- ۲. راجع ج ۱۸ ص ۱- ۳.

يَسَارِهِ وَ الَّذِى عَلَى يَسَارِهِ عَلَى يَمِينِهِ مَرَّةً وَاحِدَةً ثُمَّ يُحَوِّلُ وَجْهَهُ إِلَى الْقِبْلَهِ فَيُكَبِّرُ مِائَهَ تَكْبِيرَهٍ يَرْفَعُ بِهَا صَوْتَهُ ثُمَّ يَلْتَفِتُ عَنْ يَمِينِهِ وَ يَسَارِهِ إِلَى النَّاسِ فَيُهَلِّلُ مِائَهَ مَرَّهٍ رَافِعاً صَوْتَهُ ثُمَّ يَرْفَعُ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ فَيَدْعُو اللَّهَ وَ يَقُولُ- اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثاً مُغِيثاً مُجَلِّلًا طَبَقاً مُطْبِقاً جَلَلًا مُونِقاً رَاجِياً غَدَقاً مُغْدِقاً طَيِّباً مُبَارَكاً هَاطِلًا مُهْطِلًا مُتَهَاطِلًا رَغَداً هَنِيئاً مَرِيئاً دَائِماً رَوِيّاً سَرِيعاً عَامّاً مُسْبِلًا نَافِعاً غَيْرَ ضَارٍّ تُحْيِي بِهِ الْعِبَادَ وَ الْبِلَادَ وَ تُنْبِتُ بِهِ الزَّرْعَ وَ النَّبَاتَ وَ تَجْعَلُ فِيهِ بَلَاغاً لِلْحَاضِرِ مِنَّا وَ الْبَادِ اللَّهُمَّ أَنْزِلْ عَلَيْنَا مِنْ بَرَكَاتِ سَمَائِكَ مَاءً طَهُوراً وَ أَنْبِتْ لَنَا مِنْ بَرَكَاتِ أَرْضِكَ نَبَاتاً مَسْقِيّاً وَ تَسْقِيهِ مِمَّا خَلَقْتَ أَنْعَاماً وَ أَنَاسِيَّ كَثِيراً اللَّهُمَّ ارْحَمْنَا بِالْمَشَايِخِ رُكَّعاً وَ الصِّبْيَانِ رُضَّعاً وَ الْبَهَائِمِ رُتَّعاً وَ الشُّبَّانِ خُضَّعاً- قَالَ وَ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَدْعُو عِنْدَ الِاسْتِسْقَاءِ بِهَذَا الدُّعَاءِ يَقُولُ يَا مُغِيثَنَا يَا مُعِينَنَا عَلَى دِينِنَا وَ دُنْيَانَا بِالَّذِى تَنْشُرُ عَلَيْنَا مِنَ الرِّزْقِ نَزَلَ بِنَا عَظِيمٌ لَا يَقْدِرُ عَلَى تَفْرِيجِهِ غَيْرُ مُنْزِلِهِ عَجِّلْ عَلَى الْعِبَادِ فَرَجَهُ فَقَدْ أَشْرَفَتِ الْأَبْدَانُ عَلَى الْهَلَاكِ فَإِذَا هَلَكَتِ الْأَبْدَانُ هَلَكَتِ الدِّينُ يَا دَيَّانَ الْعِبَادِ وَ مُقَدِّرَ أُمُورِهِمْ بِمَقَادِيرِ أَرْزَاقِهِمْ- لَا تَحُلْ بَيْنَنَا وَ بَيْنَ رِزْقِكَ وَ مَا أَصْبَحْنَا فِيهِ مِنْ كَرَامَتِكَ مُعْتَرِفِينَ بِهِ قَدْ أُصِيبَ مَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ مِنْ خَلْقِكَ بِذُنُوبِنَا ارْحَمْنَا بِمَنْ جَعَلْتَهُ أَهْلًا لِاسْتِجَابَهِ دُعَائِهِ حِينَ سَأَلَكَ يَا رَحِيمُ لَا تَحْبِسْ عَنَّا مَا فِى السَّمَاءِ وَ انْشُرْ عَلَيْنَا نِعَمَكَ وَ عُدْ عَلَيْنَا بِرَحْمَتِكَ وَ ابْسُطْ عَلَيْنَا كَنَفَكَ وَ عُدْ عَلَيْنَا بِقَبُولِكَ وَ اسْقِنَا الْغَيْثَ وَ لَا تَجْعَلْنَا مِنَ الْقَانِطِينَ وَ لَا تُهْلِكْنَا بِالسِّنِينَ وَ لَا تُؤَاخِذْنَا بِما فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ وَ عَافِنَا يَا رَبِّ مِنَ النَّقِمَهِ فِى الدِّينِ وَ شَمَاتَهِ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ يَا ذَا النَّفْعِ وَ النَّصْرِ إِنَّكَ إِنْ أَجَبْتَنَا فَبِجُودِكَ وَ كَرَمِكَ وَ لِإِتْمَامِ مَا بِنَا مِنْ نَعْمَائِكَ وَ إِنْ تَرْدُدْنَا فَبِجِنَايَتِنَا عَلَى أَنْفُسِنَا فَاعْفُ عَنَّا قَبْلَ أَنْ تَصْرِفَنَا وَ أَقِلْنَا وَ اقْلِبْنَا بِإِنْجَاحِ الْحَاجَهِ يَا اللَّهُ.

**[ترجمه]فقه امام رضا علیه السلام: بدان خدا تو را رحمت کند که نماز طلبیدن باران دو رکعت بدون اذان و اقامه است که امام بیرون می‌رود و به سوی زمین فراخی در زیر آسمان در می‌آید و منبر بیرون برده می‌شود درحالی که مؤذنان در جلو او به راه می‌افتند و بعد دو رکعت نماز با مردم اقامه می‌کند سپس سلام داده و بر بالای منبر می‌رود و یک مرتبه قسمتی از عبایش را که در طرف راست است به چپ و قسمتی را که در طرف چپ است به راست برمی‌گرداند سپس رو به قبله کرده و با صدای بلند صد بار الله اکبر می‌گوید، سپس به سمت راست و چپ خود رو کرده و با صدای بلند صد بار لا اله الا الله می... گوید سپس دستانش را به سوی آسمان بالا برده و دعا می‌کند و می‌گوید:

خداوندا بر محمد و آل محمد درود بفرست، خداوندا ما را از بارانی تند، فراگیر، پربار، پوشاننده، فراوان، زیبا، گسترده، پرآب، درشت دانه، پاک، مبارک، ریزان، پیوسته، فراخ، بی‌مشقت، نیکوسرانجام، دائمی، سیراب کننده، شتابان ، فراگیر، سیل‌گیر، سود بخش بی زیان، سیراب فرما، بارانی که بدان بندگان و شهرها را زنده کنی و زراعت و گیاه را بدان برویانی و آن را کفایت اکنون و آینده ما قرار دهی. خداوندا از برکات آسمانت آبی پاک بر ما نازل کن و از برکات زمینت گیاهی آبیاری شده برویان و آن را به آنچه از دام‌ها و انسان‌های بسیار خلق کردی، بنوشان. خداوندا به پیران قد خمیده و کودکان شیرخوار و چهارپایان چرنده و جوانان خاضع و فروتن ما رحم بفرما.

فرمود: و امیرالمؤمنین علیه السلام در هنگام طلب باران این دعا را می‌خواند و می‌فرمود:

ای فریاد رس و یاور بر دین و دنیای ما با رزقی که بر ما می‌پراکنی، سختی بزرگی بر ما وارد شده که کسی جز نازل کننده‌اش نمی‌تواند آن را برطرف نماید، برطرف کردن آن را بر بندگان تعجیل بفرما. بدن‌ها در شُرُف نابودی قرار گرفتند و هرگاه بدن‌ها هلاک شوند، دین نیز نابود و هلاک می‌شود، ای پاداش دهنده بندگان، و ای خداوندی که با مقادیر روزیشان امور

آن‌ها را مقدر می‌نمایی، میان ما و روزیت و و آنچه از کرامتت که در آن قرار گرفتیم و بدان اعتراف کردیم، حائل مشو. کسانی از مخلوقاتت که هیچ گناهی ندارند به خاطر گناهان ما گرفتار شدند، به حق کسی که او را شایسته این قرار دادی که هرگاه از تو درخواست کند دعایش را استجابت نمایی، بر ما رحم بفرما، ای مهربان آنچه در آسمان است را از ما بازمدار و نعمت‌هایت را بر ما بگستران و رحمتت را دوباره بر ما نازل بفرما و سایه حمایتت را بر ما بگستران و از ما بپذیر و ما را از باران سیراب بگردان و از نومیدان قرار مده و با قحطی و خشکسالی هلاک نکن و به خاطر آنچه باطل اندیشان انجام دادند مواخذه نکن و ای پروردگارم ما را از نقمت در دین و شماتت قوم کافر محافظت بفرما ای صاحب سود و یاری. به راستی اگر تو دعایمان را اجابت کنی از روی جود و کرمت و برای کامل گردانیدن نعمت‌هایت بر ماست و اگر دعایمان را ردّ کنی به خاطر جنایت ما بر نفس خودمان است، پس پیش از اینکه ما را بازگردانی از ما گذشت کن و از لغزش ما درگذر و ما را با برآورده کردن حاجت برگردان ای الله.

**[ترجمه]

بیان

بلا أذان و لا إقامه لا خلاف فیه و قال فی الذکری أذانهما أن یقول الصلاه ثلاثا و یجوز النصب بإضمار احضروا و شبهه و الرفع بإضمار مبتدأ أو

خبر و قال بعض العامه يقول الصلاه جامعه و لا مانع منه و يجوز فيه رفعهما و نصبهما و نصب الأول و رفع الثانى و بالعكس انتهى.

و قوله أمامه يحتمل تعلقه بإخراج المنبر أيضا قال فى الذكرى قال السيد المرتضى ره و ابن الجنيد و ابن أبى عقيل ينقل المنبر فيحمل بين يدى الإمام إلى الصحراء و قد رواه مولى محمد بن خالد(۱)

عن الصادق عليه السلام و قال ابن إدريس الأظهر فى الروايه أنه لا ينقل بل يكون كمنبر العيد معمولا من طين و لعل الأول أولى لما

روى أن النبى صلى الله عليه و آله: أخرج المنبر فى الاستسقاء.

و لم يخرجه فى العيد قال و يستحب أن يخرج المؤذنون بين يدى الإمام بأيديهم العنز.

و أما التسبيحات فالمشهور بين الأصحاب أنه يستحب أن يستقبل القبله بعد الصلاه و التحويل قبل الخطبتين و يكبر الله مائه مره رافعا بها صوته و يسبح مائه عن يمينه كذا و يهلل مائه عن يساره و يستقبل الناس و يحمد الله مائه مره و قال المفيد يكبر إلى القبله مائه و إلى اليمين مسبحا و إلى اليسار حامدا و يستقبل الناس مستغفرا مائه مائه و الصدوق وافق فى التكبير و التسبيح و جعل التهليل مستقبلا للناس و التحميد إلى اليسار و نسب فى الذكرى القول بأن الأذكار بعد الخطبه إلى المشهور و ظاهر هذه الروايه و روايه محمد بن خالد الأول و جوز الشهيد فى البيان الأمرين و لا يخلو من قوه.

و المشهور متابعه المأمومين للإمام بالأذكار و فى رفع الصوت لا فى التحول إلى الجهات و عن ابن الجنيد أنهم يتابعون فى التسبيح لا فى رفع الصوت و ظاهر الأخبار اختصاص الجميع بالإمام.

ثم ظاهر الأصحاب أن الخطبه هنا كالعيدين خطبتان إلا أن فيهما يدعو بالمغفره و الاستعطاف و نزول المطر و كذا فى القنوتات و استدل عليه بالتشبيه بصلاه العيد و ظاهر الأخبار الاكتفاء بخطبه واحده مشتمله على الدعاء و الاستغفار و متابعه القوم أحوط و قد تنبه لذلك فى الذكرى و إن كان عدل عنه تبعا للمشهور

۱- ۱. التهذيب ج ۱ ص ۲۹۷.

حيث قال الظاهر أن الخطبه الواحده غير كافيه بل يخطب اثنتين تسويه بينها و بين صلاه العيد.

و أقول التسويه و التشبيه فى الصلاه لا يستلزم المساواه فى كيفيه الخطبه لأنها خارجه عن الصلاه.

و قد ورد فى بعض الأخبار الجلوس عند الاستسقاء و لعله محمول على الأدعيه بعد الخطبه و الاحتياط بالقيام فيها للخطبه إذ الجلوس فيها من بدع معاويه لعنه الله.

و الجلل بالتحريك الأمر العظيم راحبا أى واسعا و فى بعض النسخ واجبا أى لازما و فى بعضها واصبا أى دائما و هو أظهر و يقال عيشه رغد بالفتح و رغد بالتحريك أى واسعه طيبه نباتا مسقيا بالتشديد على بناء المفعول و فى بعض النسخ مسبغا على المفعول أيضا من الإسباغ بمعنى الإكمال كنفك أى حفظك و حياطتك و فى بعض النسخ رزقك و هو أظهر.

**[ترجمه]«بلا اذان و لا اقامهٔ» هيچ اختلافى در اينكه اذان و اقامه ندارد، نيست. و در الذكرى گويد: اذان آن دو (ركعت) اين است كه سه بار بگويد: الصلاه. و جايز است با تقدير فعل «احضروا» يا فعلى شبيه آن با نصب قرائت شود، و نيز با تقدير مبتدا يا خبر با رفع قرائت شود. و برخى از اهل سنت گفته‌اند: مى‌گويد: «الصلاهٔ جامعهٔ» نماز جماعت است، كه در آن مانعى نيست و در اين عبارت رفع و نصب هر دو و نصب كلمه اول و رفع دوم و برعكس جايز است. پايان نقل قول.

و فرموده ايشان «امامه» ممكن است متعلق به «اخراج المنبر» نيز باشد. در الذكرى گويد: سيد مرتضى رحمه الله و ابن جنيد و ابن ابى عقيل گفته‌اند: منبر را منتقل كرده و در مقابل امام به سوى صحراء حمل مى‌كنند، و خدمتكار محمد بن خالد از امام صادق عليه السلام آن را روايت كرده است و ابن ادريس گويد: وجه آشكارتر در روايت اين است كه منبر منتقل نمى‌شود بلكه همچون منبر عيد معمولا از گِل ساخته مى‌شود و شايد وجه اول شايسته‌تر باشد با توجه به اينكه روايت شده پيامبر صلى الله عليه و آله و سلم منبر را براى طلبيدن باران بيرون مى‌برد و در روز عيد آن را بيرون نمى‌برد. گويد: و مستحب است كه موذّنان در مقابل امام با دستان خود عصا را حمل كنند. (بيرون ببرند).

و اما در رابطه با تسبيحات قول مشهور در ميان اصحاب اين است كه مستحب است پس از نماز رو به قبله كرده و پيش از دو خطبه عبايش را برگرداند و با صداى بلند صد بار الله اكبر بگويد و رو به سمت راست خود به همين صورت صد بار سبحان الله بگويد و رو به سمت چپ صد بار لا اله الا الله بگويد، و رو به مردم كند و صد بار الحمد لله بگويد. مفيد گويد: رو به قبله صد بار الله اكبر، رو به سمت راست سبحان الله و رو به سمت چپ الحمد الله و رو به مردم استغفر الله صد بار مى‌گويد. و صدوق در گفتن الله اكبر و سبحان الله موافق بوده و گفتن لا اله الا الله را رو به سوى مردم و الحمد لله را رو به سمت چپ قرار داده است. و در الذكرى گفتن اذكار پس از خطبه را به قول مشهور نسبت داده است و ظاهر اين روايت و روايت محمد بن خالد، منطبق با نظر اول است و شهيد در البيان هر دو صورت را جايز دانسته است كه چندان بى‌اعتنا و خالى از قوت نيست.

قول مشهور اين است كه نمازگزاران در گفتن اذكار و بلند كردن صدا از امام تبعيت كنند نه در رو گرداندن به جهت‌ها. از ابن جنيد نقل شده كه آنان در گفتن تسبيحات نه در بلند كردن صدا، از امام تبعيت مى‌كنند و ظاهر روايت‌ها همه اين موارد را مختصّ امام مى‌داند.

سپس اینکه از گفته اصحاب اینگونه برمی‌آید که خطبه در اینجا مانند (نماز) دو عید، دو خطبه است با این تفاوت که امام در این دو خطبه با طلب آمرزش و عطوفت از خداوند و نزول باران دعا می‌کند و نیز در قنوت‌ها همین گونه است و با شباهت دانستن آن به نماز عید بر آن استدلال می‌شود. ظاهر روایت‌ها بر بسنده نمودن به یک خطبه که شامل دعا و طلب آمرزش است، دلالت دارد، و تبعیت از گروه (علمای شیعه)محتاطانه‌تر است و در الذکری بدین امر آگاه کرده است و هر چند به تبع قول مشهور از آن عدول کرده آنجا که گوید: به ظاهر یک خطبه، کافی نیست بلکه دو خطبه می‌خوانَد تا با نماز عید برابر شود.

و می‌گویم: برابری و مشابهت در نماز مستلزم مساوی بودن در کیفیت خطبه نیست زیرا خطبه از نماز خارج است و جزء آن نمی‌باشد.

در برخی روایت‌ها نشستن در هنگام طلبیدن باران وارد شده است و شاید حمل بر دعاهای پس از خطبه باشد و احتیاط در ایستادن برای خطبه‌ی آن است زیرا نشستن در خطبه از بدعت‌های معاویه لعنه الله است.

«الجلل» با حرف متحرک به معنای کار بزرگ است. «راحباً» یعنی گسترده، و در برخی نسخه‌ها «واجباً» به معنای لازم آمده است و در برخی «واصبا» به معنای دائمی، ذکر شده که آن آشکارتر است. و گفته می‌شود: «عیشهٔ رغد» با فتحه و و «رغد» با حروف متحرک یعنی گسترده و مبارک. «نباتاً مسقیّاً» با تشدید با صیغه اسم مفعول است و در برخی نسخه‌ها «مسبغاً» با صیغه اسم مفعول از «اسباغ» به معنای کامل کردن، ذکر شده است. «کنفک» یعنی محافظت و نگاهداریت. و در برخی نسخه‌ها «رزقک» آمده است که آن آشکارتر است.

**[ترجمه]

«۱۹»

الْمَكَارِمُ، فِي الرَّعْدِ وَ الصَّوَاعِقِ قَالَ: إِذَا سَمِعْتَ صَوْتَ الرَّعْدِ وَ رَأَيْتَ الصَّوَاعِقَ فَقُلِ- اللَّهُمَّ لَا تَقْتُلْنَا بِغَضَبِكَ وَ لَا تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ وَ عَافِنَا قَبْلَ ذَلِكَ- وَ فِي الْمَطَرِ إِذَا أَمْطَرَتِ السَّمَاءُ فَقُلْ صَبّاً هَنِيئاً.

عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: إِذَا هَبَّتِ الرِّيَاحُ فَأَكْثِرْ مِنَ التَّكْبِيرِ وَ قُلِ- اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا هَاجَتْ بِهِ الرِّيَاحُ وَ خَيْرَ مَا فِيهَا وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَ شَرِّ مَا فِيهَا اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا عَلَيْنَا رَحْمَةً وَ عَلَى الْكَافِرِينَ عَذَاباً وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ (۱).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: در رعد و صاعقه‌ها فرمود: چون صوت رعد را شنیدی و صاعقه را دیدی بگو: خداوندا ما را به غضب خودت مکُش و به عذابت هلاک مکن و پیش از آن،از ما درگذر.

و در هنگام باران: چون باران آید بگو: (خدایا) باران گوارا (بباران) .

از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: وقت وزش باد بسیار تکبیر گوی و بگو: خداوندا من خیر و برکت بادها و

آنچه را که به وسیله آن‌ها به حرکت آید از تو مسألت می‌نمایم و از شرّ آن‌ها به تو پناه می‌برم، خداوندا این بادها را بر ما رحمت و بر کافران عذاب قرار ده و بر پیامبر و آل او درود فرست. - . مکارم الاخلاق : ۴۰۶ -

**[ترجمه]

«۲۰»

أَعْلَامُ الدِّينِ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَبْتَلِي عِبَادَهُ عِنْدَ ظُهُورِ الْأَعْمَالِ السَّيِّئَةِ بِنَقْصِ الثَّمَرَاتِ وَ حَبْسِ الْبَرَكَاتِ وَ إِغْلَاقِ خَزَائِنِ الْخَيْرَاتِ لِيَتُوبَ تَائِبٌ وَ يُقْلِعَ مُقْلِعٌ وَ يَتَذَكَّرَ مُتَذَكِّرٌ وَ يَزْدَجِرَ

ص: ۳۳۶

۱- ۱. مکارم الأخلاق: ۴۰۶.

مُزْدَجَرٌ وَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ تَعَالَى الِاسْتِغْفَارَ سَبَباً لِدُرُورِ الْأَرْزَاقِ وَ رَحْمَهِ الْخَلْقِ فَقَالَ سُبْحَانَهُ- اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كانَ غَفَّاراً- يُرْسِلِ السَّماءَ عَلَيْكُمْ مِدْراراً- وَ يُمْدِدْكُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِينَ وَ يَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَ يَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهاراً فَرَحِمَ اللَّهُ عَبْداً قَدَّمَ تَوْبَتَهُ وَ اسْتَقَالَ عَثْرَتَهُ وَ ذَكَرَ خَطِيئَتَهُ وَ حَذِرَ مَنِيَّتَهُ فَإِنَّ أَجَلَهُ مَسْتُورٌ عَنْهُ وَ أَمَلَهُ خَادِعٌ لَهُ وَ الشَّيْطَانُ مُوَكَّلٌ بِهِ يُزَيِّنُ لَهُ الْمَعْصِيَةَ لِيَرْكَبَهَا وَ يُمَنِّيهِ التَّوْبَهَ لِيُسَوِّفَهَا حَتَّى تَهْجُمَ عَلَيْهِ مَنِيَّتُهُ أَغْفَلَ مَا يَكُونُ عَنْهَا فَيَا لَهَا حَسْرَهً عَلَى ذِي غَفْلَهٍ أَنْ يَكُونَ عُمُرُهُ عَلَيْهِ حُجَّهً وَ أَنْ تُؤَدِّيَهُ أَيَّامُهُ إِلَى شَقْوَهٍ نَسْأَلُ اللَّهَ سُبْحَانَهُ أَنْ يَجْعَلَنَا وَ إِيَّاكُمْ مِمَّنْ لَا تُبْطِرُهُ نِعْمَهٌ وَ لَا تَحُلُّ بِهِ بَعْدَ الْمَوْتِ نَدَامَهٌ وَ لَا نَقِمَهٌ.

**[ترجمه]اعلام الدین: امام صادق علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علیه السّلام فرمود: خدای متعال هنگامی که بندگانش گناه را ادامه می دهند آن‌ها را مبتلا می فرماید به کمی میوه هایشان و برکات را از آن‌ها بازمی دارد و معادن خیر را از آن‌ها منع می کند برای این که توبه کنندگان توبه کنند و گناه کاران از گناه باز ایستند و آن‌ها که خدا را از یاد برده اند متذکر گردند و اهل هوا و هوس خود را منع کنند و باز ایستند. و به تحقیق خدای متعال استغفار را سبب رزق و موجب رحمت خلق قرار داده پس خدای سبحان می فرماید: «اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا * يُرْسِلِ السَّمَاء عَلَيْكُم مِّدْرَارًا * وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَارًا» - . نوح / ۱۰ _ ۱۲ - { از پروردگارتان آمرزش بخواهید که او همواره آمرزنده است. [تا] بر شما از آسمان بارانِ پی در پی فرستد. و شما را به اموال و پسران، یاری کند، و برایتان باغها قرار دهد و نهرها برای شما پدید آورد.}

پس خدا رحمت کند کسی را که توبه خود را پیش اندازد، و برای لغزش‌های خود طلب بخشش کند، و اشتباهش را به یاد آورد و از مرگش بترسد زیرا که اجل و وقت مرگش بر او پوشیده است و آرزوهای او با او خدعه و مکر می کند. و شیطان بر او گماشته شده است، گناهان را در نظر او زینت می دهد تا انجام دهد و توبه را برایش از آرزوها قرار می‌دهد تا آن را به عقب اندازد، تا این که ناگهان مرگش بر او هجوم آورد و او در غفلت‌بارترین حالت ممکن باشد. پس چه بسیار حسرت هست بر غافلی که عمرش حجتی بر علیه او گردد و زندگی او باعث شقاوتش گردد .

از خداوند منزه خواستاریم که ما و شما را از کسانی قرار دهد که نعمت‌ها او را مغرور و سرمست نکند و از کسانی قرار ندهد که بعد از مرگ به پشیمانی و نقمت و عذاب دچار نشود.

**[ترجمه]

بیان

قدم توبته أی علی موته أو علی وقت سیحضر و یمنیه التوبه أی یجعلها فی أمانیه و یقول ستفعلها و التسویف أن یقول فی نفسه سوف أفعل و أكثر ما یستعمل فی الوعد الذی لا إنجاز له أغفل منصوب علی الحالیه فیا لها حسره الضمیر مبهم و حسره تمییز له و اللام قیل للاستغاثه أی یا للحسره علی الغافلین ما أكثرك و قیل بل لام الجر فتحت لدخولها علی الضمیر و المنادی محذوف تقدیره یا قوم أدعوكم لها لتقضوا التعجب من هذه الحسره و أن فی موضع النصب بحذف الجار كأنه قیل لما ذا تقع الحسره علیهم فقال علی كون أعمارهم حجه علیهم یوم القیامه و البطر الطغیان عند النعمه.

**[ترجمه]«قدّم توبته» یعنی توبه‌اش را بر مرگش یا بر زمان احتضارش پیش‌اندازد. «و یمنیه التوبهٔ» یعنی توبه را از آرزوهایش قرار می‌دهد و (باخود) می‌گوید: توبه خواهی کرد، و «التسویف» به این صورت است که با خود بگوید: به زودی انجام می... دهم و بیشتر برای وعده‌ای استعمال می‌شود که انجام نمی‌گیرد و بدان وفا نمی‌شود. «أغفل» منصوب بنا بر حال بودن است. «فیا لها حسرهٔ» ضمیر «ها» مبهم بوده و «حسرهٔ» تمییز برای آن است و گفته شده: لام برای استغاثه است، یعنی چه بسیار حسرت بر غافلان. و گفته شده لام برای جرّ است زیرا بر ضمیر وارد شده است و منادی محذوف است که در تقدیر «یا قوم ادعوکم لها لتقضوا التعجّب من هذه الحسرهٔ» یعنی شما را بدان فرا می‌خوانم تا از ین حسرت تعجب کنید. و «أن» با حذف حرف جرّ در موضع نصب است گویی گفته شده: چرا حسرت بر آنان وارد می‌شود؟ پس گوید: زیرا عمرهای آنان در روز قیامت حجتی بر آن‌ها است. «البطر» یعنی سرکشی و سرمستی در هنگام نعمت‌ها.

**[ترجمه]

«۲۱»

مِشْکَاهُ الْأَنْوَارِ(۱)، نَقْلًا مِنْ مَحَاسِنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: خَمْسُ خِصَالٍ إِنْ أَدْرَکْتُمُوهَا فَتَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ لَمْ تَظْهَرِ الْفَاحِشَهُ فِی قَوْمٍ قَطُّ حَتَّی یُعْلِنُوا بِهَا إِلَّا ظَهَرَ فِیهِمُ الطَّاعُونُ وَ الْأَوْجَاعُ الَّتِی لَمْ تَکُنْ فِی أَسْلَافِهِمُ الَّذِینَ مَضَوْا وَ لَمْ یَنْقُصُوا الْمِکْیَالَ وَ الْمِیزَانَ إِلَّا أُخِذُوا بِالسِّنِینَ وَ شِدَّهِ الْمَئُونَهِ وَ جَوْرِ السُّلْطَانِ وَ لَمْ یُمْنَعِ الزَّکَاهُ إِلَّا مُنِعَ الْقَطْرُ مِنَ السَّمَاءِ فَلَوْ لَا الْبَهَائِمُ لَمْ یُمْطَرُوا وَ لَمْ یَنْقُضُوا عَهْدَ اللَّهِ وَ عَهْدَ رَسُولِهِ إِلَّا سَلَّطَ عَلَیْهِمْ عَدُوَّهُمْ فَأَخَذُوا بَعْضَ مَا فِی أَیْدِیهِمْ

۱- ۱. مشکاه الأنوار: ۱۴۸.

وَ لَمْ يَحْكُمُوا بِغَيْرِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَّا جَعَلَ بَأْسَهُمْ بَيْنَهُمْ.

**[ترجمه]مشكاة الانوار - . مشكاة الانوار : ۱۴۸ - :

به نقل از محاسن برقی از امام باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: پنج چیز است که اگر گرفتار آنها شدید باید به خدا پناه ببرید. آن گاه فرمود: هرگز در میان مردمی، زشتکاری به طور آشکار پدید نیامد جز اینکه طاعون و بیماری‌های بی سابقه در میانشان شایع گردید، و هرگز از پیمانه و وزن نکاستند جز اینکه به خشکسالی و سختی زندگی و ظلم پادشاهان مبتلا شدند، و هرگز از دادن زکات خودداری نکردند جز اینکه از باران آسمان محروم گشتند که اگر چهار پایان نبودند هرگز باران برای آنان نمی بارید، و هرگز پیمان خدا و رسول را نشکستند جز اینکه خداوند دشمنانشان را بر آنان چیره ساخت تا آنجا که بخشی از اموالشان را از آنان گرفتند، و هرگز بر خلاف حکم خدا داوری نکردند جز اینکه خداوند در میانشان درگیری پدید آورد.

**[ترجمه]

«۲۲»

قُرْبُ الْإِسْنَادِ، عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْعَدَةَ بْنِ صَدَقَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا تُشِیرُوا إِلَی الْمَطَرِ وَ لَا إِلَی الْهِلَالِ فَإِنَّ اللَّهَ یَكْرَهُ ذَلِكَ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: به باران و ماه نو ماه اشاره نکنید زیرا خداوند این کار را ناپسند می‌داند. - . قرب الاسناد : ۳۶ -

**[ترجمه]

بیان

یحتمل أن یكون المراد الإشاره علی وجه التعجب كما یقال ما أحسن هذا الهلال و ما أغزر هذا المطر فإنه ینبغی أن یشتغل عندهما بالذكر و الدعاء أو المراد الإشاره و التوجه إلیهما حاله الدعاء بل ینبغی أن یستقبل القبله و یدعو و قد مر الكلام فیه.

**[ترجمه]شاید مقصود اشاره به صورت تعجب و اظهار شگفتی است چناچه گفته شود: عجب خوب ماه نوی است! یا عجب باران پرباری است! زیرا در موقع باران و دیدن هلال ماه سزاوار است به ذکر و دعا پرداخت. یا مقصود اشاره و رو کردن بدان‌ها در هنگام دعا باشد، که درست نیست، بلکه شایسته است رو به قبله کرده و دعا کند. و در این باره سخن گفته شد.

**[ترجمه]

«۲۳»

مَعَانِی الْأَخْبَارِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ زِیَادٍ الْهَمَدَانِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: ثَلَاثَةٌ مِنْ عَمَلِ الْجَاهِلِیَّهِ الْفَخْرُ بِالْأَنْسَابِ وَ الطَّعْنُ بِالْأَحْسَابِ وَ الِاسْتِسْقَاءُ بِالْأَنْوَاءِ(۲).

**[ترجمه]معانی الاخبار: محمد بن حمران از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: سه چیز از کردار جاهلیت است: افتخار به دودمان، بدگویی و افترا در حسب، و باران طلبیدن با انواء (نجوم آسمان). - . معانی الاخبار : ۳۲۶ -

**[ترجمه]

توضیح

قال فی الذکری لا یجوز نسبه الأمطار إلی الأنواء بمعنی أنها مؤثره أو أن لها مدخلا فی التأثیر لقیام البرهان علی أن ذلک من فعل الله تعالی و تحقق الإجماع علیه و لأنها تختلف کثیرا و تتقدم و تتأخر.

و لو قال غیر معتقد مطرنا بنوء کذا قال الشیخ لا یجوز لنهی النبی صلی الله علیه و آله عن ذلک فِی رِوَایَهِ زَیْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِیِّ قَالَ: صَلَّی بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله صَلَاهَ الصُّبْحِ بِالْحُدَیْبِیَهِ فِی أَثَرِ سَمَاءٍ کَانَتْ مِنَ اللَّیْلِ فَلَمَّا انْصَرَفَ اسْتَقْبَلَ النَّاسَ فَقَالَ هَلْ تَدْرُونَ مَا ذَا قَالَ رَبُّکُمْ قَالُوا اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ قَالَ أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِی مُؤْمِنٌ بِی وَ کَافِرٌ بِالْکَوْکَبِ وَ کَافِرٌ بِی وَ مُؤْمِنٌ بِالْکَوْکَبِ مَنْ قَالَ مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللَّهِ وَ رَحْمَتِهِ فَذَلِکَ مُؤْمِنٌ بِی وَ کَافِرٌ بِالْکَوْکَبِ وَ أَمَّا مَنْ قَالَ مُطِرْنَا بِنَوْءِ کَذَا وَ کَذَا فَذَاکَ کَافِرٌ بِی

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۳۶ ط حجر.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۳۲۶.

وَ مُؤْمِنٌ بِالْكَوْكَبِ.

و هو محمول على ما قدمناه من اعتقاد مدخليته فى التأثير و النوء سقوط كوكب فى المغرب و طلوع رقيبه من المشرق و منه الخبر من أمر الجاهليه الأنواء قال أبو عبيد هى ثمانيه و عشرون نجما معروفه المطالع فى أزمنه السنه يسقط فى كل ثلاث عشره ليله نجم فى المغرب و يطلع آخر يقابله من ساعته و انقضاء هذه الثمانيه و العشرين مع انقضاء السنه فكانت العرب فى الجاهليه إذا سقط منها نجم و طلع آخر قالوا لا بد من أن يكون عند ذلك مطر فينسبون كل غيث يكون عند ذلك إلى النجم فيقولون مطرنا بنوء كذا و إنما سمى نوءا لأنه إذا سقط الساقط منها بالمغرب ناء الطالع بالمشرق ينوء نوءا أى نهض فسمى النجم به قال و قد يكون النوء السقوط أما لو قال مطرنا بنوء كذا و أراد به فيه أى فى وقته و أنه من فعل الله تعالى فقد قيل لا يكره لأنه ورد أن الصحابه استسقوا بالمصلى ثم قيل كم بقى من نوء الثريا فقال إن العلماء بها يزعمون أنها تعترض فى الأفق سبعا بعد وقوعها فما مضت السبع حتى غيث الناس و لم ينكر أحد ذلك.

**[ترجمه]در الذكرى گويد: نسبت دادن باران‌ها به انواء به اين معنى كه تاثيرگذار باشند يا مدخلى در تاثير دارند، جايز نيست زيرا دليل و برهان قاطع وجود دارد مبنى بر اينكه باريدن باران به وسيله خداوند انجام مى‌شود و اجماع علماء بر آن تحقق يافته است و به اين دليل كه ستارگان در موارد بسيارى متفاوت بوده و پس و پيش مى‌افتدند.

و اگر غيرمعتقدى بگويد: به خاطر فلان ستاره باران بر ما باريد، شيخ گويد: اين سخن جايز نيست زيرا پيامبر صلى الله عليه و آله و سلم در روايت زيد بن خالد جهمى از آن نهى فرموده است. رواى گويد: پس از آن بارش شبانه در حديبيه رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم نماز صبح را براى ما اقامه كرد و آن‌گاه كه مردم برمى‌گشتند فرمود: آيا مى‌دانيد پروردگارتان چه گفت؟ عرض كردند: خدا و پيامبرش آگاه‌تر اند. فرمود: پروردگار فرمود: برخى از بندگانم به من ايمان دارند و به ستارگان كافر هستند و برخى ديگر به من كافرند و به ستارگان ايمان دارند. پس هر كس بگويد: باريدن باران بر ما به خاطر بخشش و رحمت خداست، به من ايمان دارد و به ستارگان كافر است و هركس بگويد: بارش بر ما به خاطر فلان ستاره و فلان ستاره است، به من كافر است و به ستارگان ايمان دارد.

و اين حديث بر اعتقاد به موثر بودن ستارگان كه پيش‌تر ذكر كرديم حمل مى‌شود و «نوء» به معناى غروب ستاره‌اى در مغرب و طلوع رقيب آن در مشرق است و از اين باب است اين روايت:الأنواء(با ستاره فال زدن) مربوط به دوره جاهليت است، ابوعبيد گويد: انواء بيست و هشت ستاره كه محل طلوع آن‌ها در دوره سال از چهار فصل زمستان و تابستان و بهار و پائيز معروف مى‌باشد و در هر سيزده سال يكى در باختر فرود آيد و ديگرى در همان لحظه در برابرش در خاور طلوع مى‌كند و پايان تمامى اين بيست و هشت ستاره با پايان و گردش سال يكى است و عرب‌ها در زمان جاهليت مى‌گفتند: چون ستاره‌اى از آن‌ها غروب مى‌كند و ديگرى طلوع مى‌كند ناگزير بارانى مى‌آيد و هر بارانى را وابسته به ستاره‌اى مى‌دانستند كه در آن هنگام غروب كرده و مى‌گفتند: باريدن باران بر ما به خاطر فلان ستاره است و ناميدن آن به نوء از آن جهت است كه چون به فرو رفتن يكى در مغرب، ديگرى در مشرق پديدار مى‌گردد «ناء ينوء نوءً» يعنى براى روبه رو شدن و مبارزه برخاست، پس ستاره بدان ناميده شده و گويد: گاهى نوء به معناى فروافتادن و سقوط است. اما اگر بگويد «باران ما به خاطر فلان ستاره است» و مقصودش از آن «فيه» يعنى در زمان آن ستاره باشد، و در حقيقت باران از فعل پروردگار متعال است، گفته شده اين

سخن ناپسند و مکروه نیست زیرا صحابه پیامبر در مصلّی باران طلبیدند سپس گفته شد: از ستاره ثریا چقدر مانده است؟ پس گوید: علماء بر این باوند که ستاره ثریا هفت بار پس از وقتش در افق پدیدار می‌شود و به محض اینکه هفت بار سپری شود بر مردم باران می‌بارد و کسی این مطلب را انکار نکرده است .

**[ترجمه]

«۲۴»

الْمُقْنِعَهُ، لِلْمُفِيدِ وَ الْمُهَذَّبُ، لِابْنِ الْبَرَّاجِ: قَالَ فِي الِاسْتِسْقَاءِ بَعْدَ الصَّلَاهِ وَ الْخُطْبَهِ وَ التَّسْبِيحَاتِ ثُمَّ حَوَّلَ وَجْهَهُ إِلَى الْقِبْلَهِ فَدَعَا وَ دَعَا النَّاسُ مَعَهُ فَقَالَ- اللَّهُمَّ رَبَّ الْأَرْبَابِ وَ مُعْتِقَ الرِّقَابِ وَ مُنْشِئَ السَّحَابِ وَ مُنْزِلَ الْقَطْرِ مِنَ السَّمَاءِ وَ مُحْيِيَ الْأَرْضِ بَعْدَ مَوْتِهَا يَا فَالِقَ الْحَبِّ وَ النَّوَى وَ يَا مُخْرِجَ الزَّرْعِ وَ النَّبَاتِ وَ مُحْيِيَ الْأَمْوَاتِ وَ جَامِعَ الشَّتَاتِ اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثاً مُغِيثاً غَدَقاً مُغْدِقاً هَنِيئاً مَرِيئاً تُنْبِتُ بِهِ الزَّرْعَ وَ تُدِرُّ بِهِ الضَّرْعَ وَ تُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَ تَسْقِي بِهِ مِمَّا خَلَقْتَ أَنْعاماً وَ أَناسِيَّ كَثِيراً.

**[ترجمه]المقنعه شیخ مفید و مهذب: در طلبیدن باران پس از نماز و خطبه و تسبیحات گوید: سپس رو به قبله نمود و دعا کرد و مردم با او دعا کردند. پس فرمود:

خداوندا ای پروردگار پروردگاران، و ای آزاد کننده بردگان و ای پدیدآورنده ابرها و ای نازل کننده قطره‌های باران از آسمان، و ای زنده کننده زمین پس از مرگ آن، و ای شکافنده دانه و هسته، و ای بیرون آورنده زراعت و گیاه، و ای زنده کننده مردگان، و ای گردآورنده هر پراکنده، خداوندا بارانی تند و پربارش و فراگیر و بی‌مشقت و نیکو سرانجام بر ما بفرست که زراعت را بدان برویانی و با آن شیر را از پستان‌ها رها سازی و زمین را پس از مرگ زنده بگردانی و آن را از آنچه خلق کردی از دام‌ها و انسان‌های بسیار بنوشانی.

**[ترجمه]

«۲۵»

الْبَلَدُ الْأَمِينُ (۱)، وَ جُنَّهُ الْأَمَانِ: أَفْضَلُ الْقُنُوتِ فِي صَلَاهِ الِاسْتِسْقَاءِ مَا رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ هُوَ- أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الرَّحْمَنُ

ص: ۳۳۹

۱- ۱. البلد الأمين: ۱۶۶.

الرَّحِيمُ ذُو الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ وَ أَسْأَلُهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ تَوْبَهَ عَبْدٍ ذَلِيلٍ خَاضِعٍ فَقِيرٍ بائِسٍ مِسْكِينٍ مُسْتَكِينٍ- لَا يَمْلِكُ لِنَفْسِهِ نَفْعاً وَ لَا ضَرّاً وَ لَا مَوْتاً وَ لَا حَيَاهً وَ لَا نُشُوراً اللَّهُمَّ مُعْتِقَ الرِّقَابِ وَ رَبَّ الْأَرْبَابِ وَ مُنْشِئَ السَّحَابِ وَ مُنْزِلَ الْقَطْرِ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ بَعْدَ مَوْتِهَا فَالِقَ الْحَبِّ وَ النَّوَى وَ مُخْرِجَ النَّبَاتِ وَ جَامِعَ الشَّتَاتِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اسْقِنَا غَيْثاً مُغِيثاً غَدَقاً مُغْدِقاً هَنِيئاً مَرِيئاً تُنْبِتُ بِهِ الزَّرْعَ وَ تُدِرُّ بِهِ الضَّرْعَ وَ تُحْيِي بِهِ مِمَّا خَلَقْتَ أَنْعاماً وَ أَناسِيَّ كَثِيراً اللَّهُمَّ اسْقِ عِبَادَكَ وَ بَهَائِمَكَ وَ انْشُرْ رَحْمَتَكَ وَ أَحْيِ بِلَادَكَ الْمَيْتَهَ(۱).

**[ترجمه]بلد امين -. بلد امين : ۱۶۶ -

جنهٔ الامان: بهترين قنوت در نماز طلبيدن باران دعايی است كه از پيامبر صلی الله عليه و آله و سلم روايت شده كه به اين صورت است: «از خداوندی كه معبودی جز او نيست و زنده و پابرجا و برپا دارنده همه مخلوقات [و رحمت گستر و مهربان،] و صاحب عظمت و بزرگواری است طلب آمرزش می نمايم، و از او درخواست می نمايم كه همانند پذيرش توبه بنده خاضع فقير درمانده بيچاره ذليل فروتن و پناه آورده ای كه هيچ سود و زيان و مرگ و زندگانی و محشور شدن در روز قيامت را برای خود قادر نيست، توبه ام را بپذيرد. خداوندا ای آزاد كننده بردگان و ای پروردگار پروردگاران و ای پديدآورنده ابرها و ای نازل كننده قطرات باران از آسمان به زمين پس از مرگ آن، و ای شكافنده دانه و هسته و بيرون آورنده گياه، و گردآورنده هر پراكنده، بر محمد و آل محمد درود بفرست و بر ما بارانی تند و پربارش و فراگير و بی‌مشقت و نيكو سرانجام بفرست كه زراعت را بدان برويانی و با آن شير را از پستان‌ها رها سازی و زمين را پس از مرگ زنده بگردانی و آن را از آنچه خلق كردی از دام‌ها و انسان‌های بسيار بنوشانی. خداوندا بندگان و چهارپايانت را سيراب بگردان و رحمتت را بگستران و سرزمين‌های مرده و پژمرده‌ات را زنده بگردان. -. مصباح كفعمی : ۴۱۶ -

**[ترجمه]

«۲۶»

الْبَلَدُ الْأَمِينُ، قَالَ: يُسْتَحَبُّ الْخُرُوجُ بِسَكِينَهٍ خَاشِعاً مُتَبَذِّلًا مُتَنَظِّفاً لَا مُتَطَيِّباً ثُمَّ قَالَ مُتَبَذِّلًا أَيْ لَابِسَ الْبِذْلَهِ وَ هِيَ مَا يُمْتَهَنُ مِنَ الثِّيَابِ دُونَ ثِيَابِ الصَّوْنِ وَ التَّجَمُّلِ لِأَنَّهُ يَوْمُ خُشُوعٍ وَ اسْتِكَانَهٍ لَا يَوْمُ سُرُورٍ وَ زِينَهٍ فَلِهَذَا لَا يَتَطَيَّبُ بَلْ يَتَنَظَّفُ مِنَ الرَّوَائِحِ الْكَرِيهَهِ الَّتِي تُؤْذِي مُجَاوِرَهُ وَ تَمْنَعُهُ مِنَ الْإِقْبَالِ عَلَى الْخُشُوعِ وَ التَّوَجُّهِ إِلَيْهِ تَعَالَى (۲).

**[ترجمه]بلد امين: گويد: مستحب است كه با آرامش و با خشوع درحالی كه لباس‌های كهنه و پاكيزه نه لباس‌های خوشبو و معطر بر تن كرده بيرون رود. سپس گويد: «متبذلاً» يعنی بِذله بپوشد و آن لباس‌های كهنه و كار است نه لباس‌های مهمانی و حفظ آبرو و زينتی. زيرا آن روز، روز فروتنی و زبونی است نه روز شادی و زينت. پس به همين خاطر خود را با عطر خوشبو نمی كند بلكه خود را از بوهای نامطبوعی كه افراد مجاورش را آزار می‌دهد و او را از رو آوردن خاشعانه و توجه به سوی خداوند بازمی‌دارد، پاكيزه می گرداند. -. بلد لمين : ۱۶۶ -

**[ترجمه]

أقول

تخصيص ما مر من عمومات التطيب و التجمل للصلاه بهذه الوجوه مشكل.

۱- ۱. مصباح الكفعميّ: ۴۱۶.

۲- ۲. البلد الأمين: ۱۶۶.

**[ترجمه]تخصیصِ دلیل های عامی که برای خوش بو کردن و آراستن برای نماز وارد شده است با این توجیهات مشکل است .

**[ترجمه]

باب ۲ صلاه الحاجه و دفع العلل و الأمراض فی سائر الأوقات

الآیات

البقره: وَ اسْتَعِینُوا بِالصَّبْرِ وَ الصَّلاهِ(۱).

**[ترجمه]_ وَاسْتَعِینُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَهِ. - . بقره / ۴۵ -

{از شکیبایی و نماز یاری بجوئید.}

**[ترجمه]

تفسیر

قال الطبرسی رحمه الله روی عن أئمتنا علیهم السلام أن المراد بالصبر الصوم و کان النبی صلی الله علیه و آله إذا حزنه أمر استعان بالصلاه و الصوم

وَ رُوِیَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَا یَمْنَعُ أَحَدَکُمْ إِذَا دَخَلَ عَلَیْهِ غَمٌّ مِنْ غُمُومِ الدُّنْیَا أَنْ یَتَوَضَّأَ فَیَدْخُلَ الْمَسْجِدَ فَیَرْکَعَ رَکْعَتَیْنِ یَدْعُو اللَّهَ فِیهِمَا أَ مَا سَمِعْتَ اللَّهَ یَقُولُ وَ اسْتَعِینُوا بِالصَّبْرِ وَ الصَّلاهِ(۲).

**[ترجمه]طبرسی رحمه الله گوید: از ائمه ما علیهم السلام روایت شده که مقصود از صبر، روزه است و هرگاه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از چیزی محزون و غمگین می‌شد از نماز و روزه یاری می‌گرفت و از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: چون کسی از شما به اندوهی از اندوه های دنیا گرفتار شود، چه چیزی او را از این که وضو گیرد و به مسجد درآید و دو رکعت نماز بگزارد و در آن به سوی خدا دعا کند باز می دارد؟ مگر نشنیده ای که خداوند متعال می فرماید: «وَاسْتَعِینُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَهِ». - . مجمع البیان ۱ : ۹۹ -

**[ترجمه]

أقول

و الأخبار فی ذلک کثیره سیأتی بعضها.

**[ترجمه]و احادیث در این رابطه بسیار است که برخی از آن‌ها بیان خواهد شد.

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

مَجَالِسُ الصَّدُوقِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَالِمٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِذَا قَامَ الْعَبْدُ نِصْفَ اللَّيْلِ بَيْنَ يَدَيْ رَبِّهِ جَلَّ جَلَالُهُ فَصَلَّى لَهُ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَةَ الشُّكْرِ بَعْدَ فَرَاغِهِ فَقَالَ مَا شَاءَ اللَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ مِائَةَ مَرَّةٍ نَادَاهُ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ مِنْ فَوْقِهِ عَبْدِي إِلَى كَمْ تَقُولُ مَا شَاءَ اللَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنَا رَبُّكَ وَ إِلَيَّ الْمَشِيَّةُ وَ قَدْ شِئْتُ قَضَاءَ حَاجَتِكَ فَسَلْنِي مَا شِئْتَ (۳).

**[ترجمه]مجالس صدوق: مفضّل از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: چون بنده ای نیمه شب برابر پروردگار جل جلاله بپاخیزد و چهار رکعت نماز در دل شب تار بخواند و پس از آن سجده شکر کند و صد بار ما شاء اللّه گوید خدا از فرازش او را ندا دهد بنده ام تا چند گوئی ما شاء اللّه منم پروردگار تو مشیّت با من است برآمدن حاجت تو را خواسته ام هر چه خواهی از من درخواست کن. - . امالی صدوق : ۱۴۴ -

**[ترجمه]

«۲»

قُرْبُ الْإِسْنَادِ، عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْعَدَةَ قَالَ: سَمِعْتُ جَعْفَراً

ص: ۳۴۱

۱- ۱. البقره: ۴۵.
۲- ۲. مجمع البیان ج ۱ ص ۹۹.
۳- ۳. أمالی الصدوق ص ۱۴۴.

عليه السلام يُمْلِي عَلَى بَعْضِ التُّجَّارِ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَهِ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ فَقَالَ لَهُ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ مَتَى شِئْتَ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ التَّشَهُّدِ قُلْتَ تَوَجَّهْتُ بِحَوْلِ اللَّهِ وَ قُوَّتِهِ بِلَا حَوْلٍ مِنِّی وَ لَا قُوَّهٍ وَ لَكِنْ بِحَوْلِكَ يَا رَبِّ وَ قُوَّتِكَ أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِنَ الْحَوْلِ وَ الْقُوَّهِ إِلَّا مَا قَوَّيْتَنِی اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُكَ بَرَكَهَ هَذَا الْيَوْمِ وَ أَسْأَلُكَ بَرَكَهَ أَهْلِهِ وَ أَسْأَلُكَ أَنْ تَرْزُقَنِی مِنْ فَضْلِكَ رِزْقاً وَاسِعاً حَلَالًا طَيِّباً مُبَارَكاً تَسُوقُهُ إِلَيَّ فِی عَافِيَهٍ بِحَوْلِكَ وَ قُوَّتِكَ وَ أَنَا خَافِضٌ فِی عَافِيَهٍ يَقُولُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: مسعده گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که بر یکی از تاجران اهل کوفه که به دنبال روزی بود، املا می کرد و به او فرمود: هر وقت خواستی دو رکعت نماز بگذار و چون تشهد نماز را به پایان بردی می گویی: «به توان و نیروی خداوند رو می کنم نه به توان و نیروی خودم، بلکه با توان و نیروی تو ای پروردگارم، از هر توان و نیروئی برائت می... جویم جز آنچه که مرا بدان نیرومند گرداندی. خداوندا از تو برکت امروز را خواستارم و برکت اهل این روز را خواستارم و از تو می‌خواهم از فضل و بخشش روزی گسترده و حلال و پاک و پاکیزه و مبارک به من ارزانی فرمائی که با توان و نیروی خود در عافیت و تندرستی به سوی من روان سازی درحالی که من در زندگی آسوده و تندرست باشم». و سه بار آن را می... گوید. - . قرب الاسناد : ۳ -

**[ترجمه]

«۳»

الْخِصَالُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْقَطَّانِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ السُّكَّرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَكَرِيَّا الْجَوْهَرِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَارَهَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِيِّ عَنِ الْبَاقِرِ عليه السلام قَالَ: إِذَا كَانَتْ لِلْمَرْأَهِ عَلَى اللَّهِ حَاجَهٌ صَعِدَتْ فَوْقَ بَيْتِهَا وَ صَلَّتْ رَكْعَتَيْنِ وَ كَشَفَتْ رَأْسَهَا إِلَى السَّمَاءِ فَإِنَّهَا إِذَا فَعَلَتْ ذَلِكَ اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهَا وَ لَمْ يُخَيِّبْهَا(۲).

**[ترجمه]الخصال: جابر جعفی از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: هر گاه زن حاجتی به سوی خدا داشته باشد بر بام خانه خود رفته و دو رکعت نماز بخواند و سرش را به سوی آسمان برهنه کند؛ زیرا که چون چنین کند خداوند دعای او را پذیرفته و او را ناامید نمی کند. - . الخصال ۲ : ۱۴۲ -

**[ترجمه]

«۴»

الْعُيُونُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ زِيَادٍ الْهَمَدَانِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ صَالِحٍ قَالَ حَدَّثَنِی صَاحِبُ الْفَضْلِ بْنِ رَبِيعٍ قَالَ: كُنْتُ ذَاتَ لَيْلَهٍ فِی فِرَاشِی مَعَ بَعْضِ جَوَارِيَّ فَلَمَّا كَانَ فِی نِصْفِ اللَّيْلِ سَمِعْتُ حَرَكَهَ بَابِ الْمَقْصُورَهِ فَرَاعَنِی ذَلِكَ فَقَالَتِ الْجَارِيَهُ لَعَلَّ هَذَا مِنَ الرِّيحِ فَلَمْ يَمْضِ إِلَّا يَسِيرٌ حَتَّى رَأَيْتُ بَابَ الْبَيْتِ الَّذِی كُنْتُ فِيهِ قَدْ فُتِحَ وَ إِذَا هُوَ مَسْرُورٌ الْكَبِيرُ قَدْ دَخَلَ عَلَيَّ فَقَالَ لِی أَجِبْ وَ لَمْ يُسَلِّمْ عَلَيَّ فَيَئِسْتُ مِنْ نَفْسِی وَ قُلْتُ هَذَا مَسْرُورٌ وَ دَخَلَ إِلَيَّ بِلَا إِذْنٍ وَ لَمْ يُسَلِّمْ مَا هُوَ إِلَّا الْقَتْلُ وَ كُنْتُ جُنُباً فَلَمْ أَجْسُرْ أَنْ أَسْأَلَهُ إِنْظَارِی حَتَّى أَغْتَسِلَ فَقَالَتْ لِی الْجَارِيَهُ لَمَّا رَأَتْ تَحَيُّرِی وَ تَبَلُّدِی ثِقْ بِاللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ انْهَضْ فَنَهَضْتُ وَ لَبِسْتُ

ثِيَابِی وَ خَرَجْتُ مَعَهُ حَتَّی أَتَیْتُ الـدَّارَ فَسَـلَّمْتُ عَلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ وَ هُوَ فِی مَرْقَـدِهِ فَرَدَّ عَلَیَّ السَّلَامَ فَسَـقَطْتُ فَقَالَ تَدَاخَلَکَ رُعْبٌ قُلْتُ نَعَمْ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ فَتَرَکَنِی سَاعَهً حَتَّی سَکَنْتُ ثُمَّ قَالَ لِی صِرْ إِلَی حَبْسِنَا فَأَخْرِجْ مُوسَی بْنَ جَعْفَرٍ

ص: ۳۴۲

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۳.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۱۴۲ فی حدیث.

بْنِ مُحَمَّدٍ وَ ادْفَعْ إِلَيْهِ ثَلَاثِينَ أَلْفَ دِرْهَمٍ وَ اخْلَعْ عَلَيْهِ خَمْسَ خِلَعٍ وَ احْمِلْهُ عَلَى ثَلَاثِ مَرَاكِبَ وَ خَيِّرْهُ بَيْنَ الْمُقَامِ مَعَنَا وَ الرَّحِيلِ عَنَّا إِلَى أَيِّ بَلَدٍ أَرَادَ وَ أَحَبَّ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ تَأْمُرُ بِإِطْلَاقِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ- فَكَرَّرْتُ ذَلِكَ عَلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَالَ نَعَمْ وَيْلَكَ أَ تُرِيدُ أَنْ أَنْكُثَ الْعَهْدَ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَا الْعَهْدُ قَالَ بَيْنَا أَنَا فِي مَرْقَدِي هَذَا إِذْ سَاوَرَنِي أَسْوَدُ مَا رَأَيْتُ مِنَ السُّودَانِ أَعْظَمَ مِنْهُ فَقَعَدَ عَلَى صَدْرِي وَ قَبَضَ عَلَى حَلْقِي وَ قَالَ لِي حَبَسْتَ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ ظَالِماً لَهُ فَقُلْتُ فَأَنَا أُطْلِقُهُ وَ أَهَبُ لَهُ وَ أَخْلَعُ عَلَيْهِ فَأَخَذَ عَلَيَّ عَهْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مِيثَاقَهُ وَ قَامَ عَنْ صَدْرِي وَ قَدْ كَادَتْ نَفْسِي تَخْرُجُ فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ وَ وَافَيْتُ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عليه السلام وَ هُوَ فِي حَبْسِهِ فَرَأَيْتُهُ قَائِماً يُصَلِّي فَجَلَسْتُ حَتَّى سَلَّمَ ثُمَّ أَبْلَغْتُهُ سَلَامَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَعْلَمْتُهُ بِالَّذِي أَمَرَنِي بِهِ فِي أَمْرِهِ وَ أَنِّي قَدْ أَحْضَرْتُ مَا وَصَلَهُ بِهِ فَقَالَ إِنْ كُنْتَ أُمِرْتَ بِشَيْ‌ءٍ غَيْرِ هَذَا فَافْعَلْهُ فَقُلْتُ لَا وَ حَقِّ جَدِّكَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مَا أُمِرْتُ إِلَّا بِهَذَا فَقَالَ لِي لَا حَاجَةَ لِي فِي الْخِلَعِ وَ الْحُمْلَانِ وَ الْمَالِ إِذَا كَانَتْ فِيهِ حُقُوقُ الْأُمَّةِ فَقُلْتُ نَاشَدْتُكَ بِاللَّهِ أَنْ تَرُدَّهُ فَيَغْتَاظَ فَقَالَ اعْمَلْ بِهِ مَا أَحْبَبْتَ وَ أَخَذْتُ بِيَدِهِ عليه السلام وَ أَخْرَجْتُهُ مِنَ السِّجْنِ ثُمَّ قُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَخْبِرْنِي بِالسَّبَبِ الَّذِي نِلْتَ بِهِ هَذِهِ الْكَرَامَةَ مِنْ هَذَا الرَّجُلِ فَقَدْ وَجَبَ حَقِّي عَلَيْكَ لِبِشَارَتِي إِيَّاكَ وَ لِمَا أَجْرَاهُ اللَّهُ عَلَى يَدِي مِنْ هَذَا الْأَمْرِ فَقَالَ عليه السلام رَأَيْتُ النَّبِيَّ لَيْلَةَ الْأَرْبِعَاءِ فِي النَّوْمِ فَقَالَ لِي يَا مُوسَى أَنْتَ مَحْبُوسٌ مَظْلُومٌ فَكَرَّرَ ذَلِكَ عَلَيَّ ثَلَاثاً ثُمَّ قَالَ وَ إِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَكُمْ وَ مَتاعٌ إِلى حِينٍ أَصْبِحْ غَداً صَائِماً وَ أَتْبِعْهُ بِصِيَامِ الْخَمِيسِ وَ الْجُمُعَةِ فَإِذَا كَانَ وَقْتُ الْإِفْطَارِ فَصَلِّ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ الْحَمْدَ وَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ مَرَّةً قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَإِذَا صَلَّيْتَ مِنْهَا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فَاسْجُدْ ثُمَّ قُلْ- يَا سَابِقَ الْفَوْتِ يَا سَامِعَ كُلِّ صَوْتٍ

يَا مُحْيِيَ الْعِظَامِ وَ هِيَ رَمِيمٌ بَعْدَ الْمَوْتِ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْعَظِيمِ الْأَعْظَمِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَ رَسُولِكَ وَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّيِّبِينَ وَ أَنْ تُعَجِّلَ لِيَ الْفَرَجَ مِمَّا أَنَا فِيهِ- فَفَعَلْتُ فَكَانَ الَّذِي رَأَيْتَ (۱).

**[ترجمه]عيون الاخبار: عبد اللّه بن صالح از يكى از نزديكان فضل بن ربيع نقل مى كند كه فضل به او چنين گفته بود: شبى با يكى از كنيزانم در بستر بودم، نيمه هاى شب بود كه صداى در خانه را شنيدم، اين صدا مرا به وحشت انداخت. كنيز گفت: شايد در اثر باد اين صدا ايجاد شده باشد. اندك زمانى نگذشته بود كه ديدم در اتاقى كه در آن بودم باز شد و «مسرور الكبير» (غلام هارون) وارد شد، به من گفت: أمير تو را خوانده است و بر من سلام هم نكرد. لذا از خود، نااميد شدم و با خود گفتم: اين «مسرور» است كه اين طور سرزده و بدون اجازه و بدون سلام بر من وارد شده است، حتما هارون خيال قتل مرا دارد، من در آن حال جنب بودم و حتّى جرأت نكردم از او بخواهم تا براى غسل به من مهلت دهد. كنيزك وقتى حيرت و دست‌پاچگى و درماندگى مرا ديد گفت: به خدا توكّل كن و برخيز.

من برخاستم، لباس پوشيدم و همراه او خارج شدم تا به منزل هارون رسيديم. أمير المؤمنين (هارون) در رختخوابش بود، سلام كردم، جوابم را داد، خود را بر زمين انداختم، هارون گفت: ترسيدى؟ گفتم: بله، يا أمير المؤمنين. سپس مدّتى مرا به حال خود گذاشت تا آرام شدم، آنگاه گفت: به زندان ما برو و موسى بن جعفر بن محمّد را آزاد كن و سى هزار درهم به او بده و پنج خلعت بر او بپوشان (يا به او بده) و نيز سه مركّب در اختيارش بگذار و به او بگو مخيّر هستى كه نزد خليفه بمانى و يا به هر شهرى كه مايلى بروى.

گفتم: يا أمير المؤمنين! دستور مى‌دهى موسى بن جعفر(عليه السلام) آزاد شود؟! گفت: بله، سه مرتبه سؤالم را تكرار كردم و جواب داد: بله، واى بر تو، مگر مى خواهى عهدشكنى كنم؟ گفتم:يا اميرالمومنين كدام عهد؟ عهد چيست؟ گفت: «هنگامى كه در همين رختخواب بودم ناگهان مردى سياه پوست و عظيم الجثّه كه از او بزرگ‌تر نديده بودم، گريبانم را گرفت و بر سينه ام نشست، گلويم را فشرد و گفت: موسى بن جعفر را به ظلم در زندان كرده اى؟! گفتم: آزادش مى كنم، به او هديّه مى دهم، و به او خلعت(جامه و پارچه گرانبها و برگزيده) مى دهم، مرد سياه از من عهد و پيمان گرفت و از روى سينه ام برخاست، نزديک بود بميرم».

از نزد او خارج شده نزد موسى بن جعفر عليهما السّلام رفتم. حضرت در زندان بود و او را ديدم كه در حال نماز بود، نشستم تا سلام داد. سپس سلام أمير المؤمنين هارون را به او رساندم و آنچه را در مورد ايشان دستور داشتم ابلاغ كردم و گفتم: هداياى او (هارون) حاضر است او گفت: اگر دستور ديگرى هم دارى، اجرا كن، گفتم: نه، به جدّت رسول اللّه، دستورى جز اين نداشتم. گفت: به خلعت‌ها و مركب‌ها و اموالى كه حقّ مردم در آن‌ها باشد نيازى ندارم. گفتم: شما را به خدا آن‌ها را ردّ نكن كه باعث خشم و غضب هارون مى شود. گفت: هر كارى خودت دوست دارى در مورد آن‌ها انجام بده، سپس دست او را گرفتم و از زندان خارج كردم .

سپس گفتم: يا ابن رسول اللّه! سبب اين همه اكرام و احترام كه از اين مرد به شما رسيد چيست؟ من بر گردن شما حقّ دارم، چون مژده آزادى تان را دادم و خدا آزادى شما به دست من انجام داد (لذا علّت اين ماجرا را برايم توضيح دهيد). حضرت گفتند: جدّم پيامبر اكرم صلى اللّه عليه و آله را در شب چهارشنبه در خواب ديدم . حضرت به من فرمودند: اى موسى آيا تو

زنـدانی هستی و به تو ظلم شـده است؟ عرض کردم: بله، یا رسول اللّٰه به من ظلم شده، و زندانم کرده اند، حضـرت سه بار این مطلب را سؤال کردند و سپس فرمودند: «وَ إِنْ أَدْرِی لَعَلَّهُ فِتْنَهٌ لَكُمْ وَ مَتاعٌ إِلی حِينٍ » - . انبياء / ۱۱۱ -

{نمی دانم، شاید اینها آزمایش الهی باشد و تا اندک مدّتی در این دنیا به ظاهر خوش و خرّم باشید} سپس حضـرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم به من فرمودنـد: فردا، (یعنی چهارشـنبه) و پنجشـنبه و جمعه را روزه بگیر، و در وقت إفطار، دوازده رکعت نماز بخوان، در هر رکعت یک «حمـد» و دوازده مرتبه «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَـدٌ». وقتی چهار رکعت خوانـدی به سـجده برو و بگو: «ای که هیـچ کس نمی توانـد از دسـتت بگریزد! ای که هر صـدائی را می شـنوی! ای که اسـتخوانهای پوسیده را بعـد از مرگ، زنـده می کنی! از تـو می خـواهم به حقّ (یـا به وسیله) اسم عظیم و أعظمت، بر محمّـد- بنـده و رسولت- و بر خانـدان پاکش درود فرستی و مرا از وضعی که در آن هسـتم، زودتر نجات دهی»، من هم این کارها را انجام دادم و نتیجه آن شـد که دیدی - . عیون الاخبار ۱ :۷۵ _ ۷۶ - .

**[ترجمه]

«۵»

الْعُيُونُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقِ وَ الْحُسَـيْنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكَتِّبِ وَ حَمْزَهَ الْعَلَوِيِّ وَ أَحْمَدَ بْنِ زِيَادٍ الْهَمْدَانِيِّ جَمِيعاً عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَالِحٍ الْهَرَوِيِّ قَالَ وَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ نُعَيْمِ بْنِ شَاذَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِـمٍ عَنِ الْهَرَوِيِّ قَالَ: رُفِعَ إِلَى الْمَأْمُونِ أَنَّ الرِّضَا عليه السـلام يَعْقِدُ مَجَالِسَ الْكَلَامِ وَ النَّاسُ يُفْتَتَنُونَ بِعِلْمِهِ فَأَمَرَ مُحَمَّدَ بْنَ عَمْرٍو الطُّوسِيَّ حَاجِبَ الْمَأْمُونِ فَطَرَدَ النَّاسَ عَنْ مَجْلِسِهِ وَ أَحْضَرَهُ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيْهِ الْمَأْمُونُ زَبَرَهُ وَ اسْتَخَفَّ بِهِ فَخَرَجَ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام مِنْ عِنْدِهِ مُغْضَـباً وَ هُوَ يُدَمْدِمُ شَـفَتَيْهِ وَ يَقُولُ وَ حَقِّ الْمُرْتَضَـى وَ سَـيِّدَهِ النِّسَاءِ- لَأَسْـتَنْزِلَنَّ مِنْ حَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بِدُعَائِي عَلَيْهِ مَا يَكُونُ سَبَباً لِطَرْدِ كِلَابِ أَهْلِ هَذِهِ الْكُورَهِ إِيَّاهُ وَ اسْتِخْفَافِهِمْ بِهِ وَ بِخَاصَّتِهِ وَ عَامَّتِهِ.

ثُمَّ إِنَّهُ عليه السـلام انْصَـرَفَ إِلَى مَرْكَزِهِ وَ اسْتَحْضَـرَ الْمِيضَـاهَ وَ تَوَضَّأَ وَ صَـلَّى رَكْعَـتَيْنِ وَ قَنَتَ فِي الثَّانِيَهِ فَقَـالَ اللَّهُمَّ يَـا ذَا الْقُـدْرَهِ الْجَـامِعَهِ وَ الرَّحْمَهِ الْوَاسِـعَهِ وَ الْمِنَنِ الْمُتَتَـابِعَهِ وَ الْآلَـاءِ الْمُتَوَالِيَهِ وَ الْأَيَـادِي الْجَمِيلَهِ وَ الْمَوَاهِبِ الْجَزِيلَهِ يَـا مَنْ لَا يُوصَفُ بِتَمْثِيلٍ وَ لَا يُمَثَّلُ بِنَظِيرٍ وَ لَا يُغْلَبُ بِظَهِيرٍ يَا مَنْ خَلَقَ فَرَزَقَ وَ أَلْهَمَ فَأَنْطَقَ وَ ابْتَدَعَ فَشَـرَعَ وَ عَلَا فَارْتَفَعَ وَ قَدَّرَ فَأَحْسَنَ وَ صَوَّرَ فَأَتْقَنَ وَ احْتَجَّ فَأَبْلَغَ وَ أَنْعَمَ فَأَسْـبَغَ وَ أَعْطَى فَأَجْزَلَ يَا مَنْ سَمَا فِي الْعِزِّ فَفَاتَ خَوَاطِرَ الْأَبْصَارِ وَ دَنَا فِي اللُّطْفِ فَجَازَ هَوَاجِسَ الْأَفْكَارِ يَا مَنْ تَفَرَّدَ بِالْمُلْكِ فَلَا نِـدَّ لَهُ فِي مَلَكُوتِ سُـلْطَانِهِ وَ تَوَحَّدَ بِالْكِبْرِيَاءِ فَلَا ضِـدَّ لَهُ فِي جَبَرُوتِ شَأْنِهِ يَا مَنْ حَارَتْ فِي كِبْرِيَاءِ هَيْبَتِهِ دَقَائِقُ لَطَائِفِ الْأَوْهَامِ وَ حَسَرَتْ دُونَ

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۱ ص ۷۵- ۷۶.

إِدْرَاكِ عَظَمَتِهِ خَطَائِفُ أَبْصَارِ الْأَنَام يَا عَالِمَ خَطَرَاتِ قُلُوبِ الْعَالَمِينَ وَ شَاهِدَ لَحَظَاتِ أَبْصَارِ النَّاظِرِينَ يَا مَنْ عَنَتِ الْوُجُوهُ لِهَيْبَتِهِ وَ خَضَعَتِ الرِّقَابُ لِجَلَالَتِهِ وَ وَجِلَتِ الْقُلُوبُ مِنْ خِيفَتِهِ وَ ارْتَعَدَتِ الْفَرَائِصُ مِنْ فَرَقِهِ يَا بَدِيءُ يَا بَدِيعُ يَا قَوِيُّ يَا مَنِيعُ يَا عَلِيُّ يَا رَفِيعُ صَلِّ عَلَى مَنْ شَرَّفْتَ الصَّلَاةَ بِالصَّلَاةِ عَلَيْهِ انْتَقِمْ لِي مِمَّنْ ظَلَمَنِي وَ اسْتَخَفَّ بِي وَ طَرَدَ الشِّيعَةَ عَنْ بَابِي وَ أَذِقْهُ مَرَارَةَ الذُّلِّ وَ الْهَوَانِ كَمَا أَذَاقَنِيهِمَا وَ اجْعَلْهُ طَرِيدَ الْأَرْجَاسِ وَ شَرِيدَ الْأَنْجَاسِ- قَالَ أَبُو الصَّلْتِ عَبْدُ السَّلَام بْنُ صَالِحٍ الْهَرَوِيُّ- فَمَا اسْتَتَمَّ مَوْلَايَ عليه السلام دُعَاءَهُ حَتَّى وَقَعَتِ الرَّجْفَةُ فِي الْمَدِينَةِ وَ ارْتَفَعَتْ الزَّعْقَةُ وَ الضَّجَّةُ إِلَى آخِرِ مَا مَرَّ فِي أَبْوَابِ تَارِيخِهِ عليه السلام (۱).

**[ترجمه]عیون الاخبار: از هَرَوِیّ مروی است که گفت خبر به مأمون رسید که امام رضا علیه السلام مجالس گفتگو برپا می‌... کند و مردم مجذوب علم او می‌شوند. مأمون حاجِب خود محمد بن عَمْرطوسی را امر کرد که مردم را از مجلس او دور کند و او را در نزد مأمون حاضر کند.

مأمون چون نظرش به آن حضرت افتاد سخنان درشت به او گفت و به او توهین کرد. امام رضا علیه السلام غضبناک از نزد او بیرون شد و از روی خشم دو لب خود را حرکت می‌داد و می‌فرمود: به حق مرتضی و سیده النساء قسم، که به قدرت خدا عَزَّ وَ جَلّ نفرین بر او می‌کنم که سبب شود اراذل و سگ‌های اهل این شهر او را از این شهر بیرون کنند و خواص و عوام و خودش را خفت دهند پس از آن جناب به منزل خود مراجعت کرد و امر کرد مطهره حاضر ساختند و وضو گرفت و دو رکعت نماز گذارد و در قنوت رکعت دوم این دعا را خواند:

«خداوندا ای صاحب قدرت جامع و رحمت گسترده و منت‌های پیاپی و نعمت‌های پی در پی و بخشش‌های زیبا و عطاهای بسیار. ای خداوندی که با هیچ تمثیلی به وصف نمی‌آید و با هیچ نظیر و مانندی تمثیل نمی‌شود و با کمک هیچ دستیار و یاوری مغلوب نمی‌شود. ای خداوندی که آفرید پس روزی داد، و الهام کرد پس به سخن آورد، پدیدآورد پس آغاز نمود، والا شد پس از ادراک مخلوقات بلندمرتبه گشت، مقدر نمود پس نیکو گرداند، صورتگری کرد پس صورت‌ها را نیکو آراست، و احتجاج نمود پس ابلاغ کرد، نعمت بخشید پس کامل بخشید، و عطا نمود پس بسیار عطا کرد.

ای خداوندی که در عزت والا گشت پس از خواطر دیدگان درگذشت، و در لطف و باریک‌بینی نزدیک شد پس از آنچه بر افکار می‌گذرد، عبور کرد. ای خداوندی که در ملک و پادشاهی تنها شد پس در ملکوت سلطنتش هیچ همتائی ندارد، و در کبریائی تنها شد پس در جبروت شأن او هیچ ضدّی ندارد، ای خداوندی که در کبریای هیبتش، وهم و گمان‌های دقیق و باریک‌بین حیران ماندند، و دیدگان تیزبین مردم از درک عظمتش درمانده و ناتوان شدند. ای دانای بر آنچه بر دل جهانیان خطور می‌کند و گواه بر آنچه دیدگان بینندگان می‌بینند.

ای کسی که چهره‌ها برای شکوه و هیبتش فروتن، و گردن‌ها برای جلال و عظمتش خاضع، و دل‌ها از ترس او هراسان، و فرائس(گوشت میان سینه و کتف) از ترس او به لرزه می‌افتد. ای آغاز گر پدیدآور، ای نیرومند نفوذناپذیر، ای والای بلند مرتبه، بر کسی درود و صلوات بفرست که صلوات را با او شرافت بخشیدی، و از کسی که به من ستم روا داشت و به من توهین کرد و شیعیان را از در منزلم طرد کرد، انتقام بگیر و تلخی خواری و زبونی را بر او بچشان همانگونه که خواری و زبونی را به من چشاند و با او کاری کن که پلیدها و نجس‌ها او را طرد و آواره کنند.» ابو صلت عبد السلام بن صالح هروی گوید که هنوز دعای مولای من حضرت رضا علیه السلام تمام نشده بود که زلزله در شهر افتاد و شهر زیر و رو شد و صدای

ناله و صیحه بلند شد و فریاد اوج گرفت و گرد و غبار برخاست و غوغای شدیدی در شهر افتاد، تا پایان آنچه در اخبار مربوط به زندگی ایشان بیان گردید.

**[ترجمه]

بیان

و لا تغلب بظهیر أی لا یمکن الغلبه علیه بمظاهره المعاونین و الظهیر بمعنی الغالب و ابتدع فشرع أی فی خلق الأشیاء أو سن لهم طریق العباده بعد خلقهم أو رفع کل شی ء إلی ما یستحقه من المنازل فارتفع عن إدراک الخلق خواطر الأبصار أی البصائر أو الخواطر التی تکون بعد الإبصار بالأبصار و فی بعض النسخ خواطف الأبصار أی کان أعلی فی النور و الضیاء من الأمور النیره التی تخطف الأبصار یقال خطف البرق البصر أی ذهب به أو لا تضره تلک الأشیاء و فی بعض النسخ نواظر و هو أظهر.

فجاز هواجس الأفکار الهاجس الخاطر و لعل المعنی أنه تعالی اطلع علیها و جازها إلی ما هو أخفی منها کما قال تعالی یَعْلَمُ السِّرَّ وَ أَخْفی (2) و قال الکفعمی أی فات خواطر الأفکار و لا یخفی أنه لا یناسب دنا فی اللطف و الند المثل و قال الشهید ره الفرق بین الضد و الند أن الضد عرض یعاقب آخر فی محله و ینافیه و الند هو المشارک فی الحقیقه و إن وقعت المخالفه ببعض

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۷۲.

۲- ۲. طه: ۷.

العوارض.

خطائف أبصار الأنام أی أبصارهم أو بصائرهم التی تخطف الأشیاء و تدرکها بسرعه فإن الخطف الاستلاب بسرعه و عجل خطیف أی سریع المر و یمکن أن یحمل ما مر أیضا علی هذا المعنی و سیأتی قریب من هذا الدعاء فی أدعیه شهر رجب.

**[ترجمه]«و لا تغلب بظهیر» یعنی امکان ندارد با پشتیبانی یاوران مغلوب شود. و «الظهیر» به معنای غالب و چیره است. «ابتدع فشرع» یعنی در خلقت چیزها، یا اینکه پس از آفرینش آن‌ها راه عبادت را برایشان وضع نمود، یا هر چیزی را تا مرتبه‌ای بالا برد که از میان جایگاه‌ها، شایسته آن باشد. «فارتفع» یعنی از درک مخلوقات بلندمرتبه گشت. «خواطر الابصار» یعنی بصیرتها، یا آنچه که پس از دیدن به ذهن خطور می‌کند، و در برخی نسخه‌ها «خواطف الابصار» ذکر شده است، یعنی در نور و روشنائی از امور نورانی‌ای که چشم‌ها را می‌رباید، بالاتر رفت. گفته می‌شود: «خطف البرق البصر» یعنی برق چشم او را ربود، با اینکه این چیزها به او زیانی نمی‌رساند. و در برخی نسخه‌ها «نواظر» ذکر شده که آن آشکارتر است.

«فجاز هواجس الافکار» هاجس به معنای خاطر است و شاید مقصود این باشد که خداوند متعال بر آن آگاه است و به سوی چیزی پوشیده‌تر از آن عبور کرده است همانطور که خداوند متعال می‌فرماید: «یعلم السر و أخفی» -. طه / ۷ - {او نهان و نهان‌تر را می‌داند.} و کفعمی گوید: یعنی از خواطر افکار درگذشت. البته آشکار است که با «دنا فی اللطف» مناسبت ندارد. «النِدّ» یعنی مانند و همتا و شهید رحمه الله گوید: تفاوت میان «ضدّ» و «ندّ» در این است که ضدّ عرضی است که دیگری پس از آن در محلش می‌آید و با آن منافات دارد. و ندّ در حقیقت، مشارکت دارد هر چند در بر بعضی عَرَض‌ها اختلاف پیش آید.

«خطائف أبصار الأنام» یعنی دیدگان یا بصیرت‌های آنان که اشیاء را می‌رباید و با سرعت بدان می‌رسد، زیرا «الخطف» با سرعت گرفتن و بردن است. و «عجل خطیف» گوسفندی است که تند و شتابان راه می‌رود. و ممکن است آنچه که بیان شد را حمل بر این معنا کنیم و در دعاهای ماه رجب دعای نزدیک به مضمون این دعا را می‌آوریم.

**[ترجمه]

«۶»

مَجَالِسُ الشَّیْخِ وَ ابْنِهِ، عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الْفَحَّامِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْهَاشِمِیِّ الْمَنْصُورِیِّ عَنْ سَهْلِ بْنِ یَعْقُوبَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَطَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ الدَّیْلَمِیِّ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَی سَیِّدِنَا الصَّادِقِ علیه السلام فَقَالَ لَهُ یَا سَیِّدِی أَشْکُو إِلَیْکَ دَیْناً رَکِبَنِی وَ سُلْطَاناً غَشَمَنِی وَ أُرِیدُ أَنْ تُعَلِّمَنِی دُعَاءً أَغْتَنِمُ بِهِ غَنِیمَهً أَقْضِی بِهَا دَیْنِی وَ أَکْفِی بِهَا ظُلْمَ سُلْطَانِی فَقَالَ إِذَا جَنَّکَ اللَّیْلُ فَصَلِّ رَکْعَتَیْنِ اقْرَأْ فِی الرَّکْعَهِ الْأُولَی مِنْهُمَا الْحَمْدَ وَ آیَهَ الْکُرْسِیِّ وَ فِی الرَّکْعَهِ الثَّانِیَهِ الْحَمْدَ وَ آخِرَ الْحَشْرِ- لَوْ أَنْزَلْنا هذَا الْقُرْآنَ عَلی جَبَلٍ إِلَی خَاتِمَهِ السُّورَهِ ثُمَّ خُذِ الْمُصْحَفَ فَدَعْهُ عَلَی رَأْسِکَ وَ قُلْ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَ بِحَقِّ مَنْ أَرْسَلْتَهُ وَ بِحَقِّ کُلِّ مُؤْمِنٍ فِیهِ وَ بِحَقِّکَ عَلَیْهِمْ فَلَا أَحَدَ أَعْرَفُ بِحَقِّکَ مِنْکَ بِکَ یَا اللَّهُ عَشْرَ مَرَّاتٍ ثُمَّ تَقُولُ یَا مُحَمَّدُ عَشْرَ مَرَّاتٍ یَا فَاطِمَهُ عَشْرَ مَرَّاتٍ

يَا حَسَنُ عَشْرَ مَرَّاتٍ يَا حُسَيْنُ عَشْرَ مَرَّاتٍ يَا عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عَشْرَ مَرَّاتٍ يَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ عَشْرَ مَرَّاتٍ يَا جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عَشْرَ مَرَّاتٍ يَا مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عَشْرَ مَرَّاتٍ يَا عَلِيَّ بْنَ مُوسَى عَشْرَ مَرَّاتٍ يَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ عَشْراً يَا عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ عَشْراً يَا حَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ عَشْراً ثُمَّ بِالْحُجَّةِ عَشْراً ثُمَّ تَسْأَلُ حَاجَتَكَ قَالَ فَمَضَى الرَّجُلُ فَعَادَ إِلَيْهِ بَعْدَ مَدِيدَةٍ قَدْ قَضَى دَيْنَهُ وَ صَلَحَ بِهِ سُلْطَانُهُ وَ عَظُمَ يَسَارُهُ (1).

**[ترجمه]مجالس شیخ: سلیمان دیلمی از پدرش روایت می‌کند که مردی نزد امام صادق علیه السّلام آمد و عرض کرد: ای آقای من از تو یاری می طلبم در وامی (قرضی) که به عهده من آمده و از ادای آن عاجزم و سلطانی که به من ظلم و تعدّی کرده، از تو می خواهم که دعایی به من تعلیم فرمایی تا به سبب آن غنیمتی بیابم و دیْنَم را بپردازم، و با آن شرّ ستم آن سلطان را دفع کنم. فرمود: همین که شب فرا رسد دو رکعت نماز بخوان، در رکعت اول حمد و آیه الکرسی، و در رکعت دوم حمد و آیات آخر سوره حشر را از آیه «لَوْ أَنْزَلْنا هذَا الْقُرْآنَ عَلی جَبَلٍ » تا آخر سوره بخوان، سپس قرآن را بردار و بر سرت بگذار و بگو: « به حق این قرآن و به حق پیامبری که او را فرستادی و به حق هر مؤمنی که در آن مدحش کردی و به حقّ تو بر آنان، که کسی به حقت از تو آگاه‌تر نیست». آنگاه بگو: «بک یا اللّه» ده مرتبه «یا محمد» ده مرتبه «یا علی» ده مرتبه «یا فاطمه» ده مرتبه «یا حسن» ده مرتبه «یا حسین» ده مرتبه «یا علی بن الحسین» ده مرتبه «یا محمد بْنَ عَلِیّ» ده مرتبه «یا جعفر بن محمد» ده مرتبه «یا موسی بن جعفر» ده مرتبه «یا علی بن موسی» ده مرتبه «یا محمد بن علی» ده مرتبه «یا علی بن محمد» ده مرتبه «یا حسن بن علی» ده مرتبه سپس«بِالحُجه» ده مرتبه، آنگاه حاجتت را از خداوند بخواه.

راوی گوید: آن مرد رفت و پس از مدتی به نزد آن حضرت آمد و دین او اداء شده بود، و سلطان با او نیک شده، و وسعت، زندگیش را فرا گرفته بود. -. امالی طوسی ۱ : ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۷»

مِنْهُمَا، عَنِ الْمُفِيدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْمُقْرِی عَنِ ابْنِ عُقْدَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ صَبَّاحٍ الْحَذَّاءِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ فَلْيَقْصِدْ إِلَى مَسْجِدِ الْكُوفَهِ

۱- ۱. أمالي الطوسيّ ج ۱ ص ۲۹۸.

لِيُسْبِغْ وُضُوءَهُ وَ لْيُصَلِّ فِی الْمَسْجِدِ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِی كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ سَبْعَ سُوَرٍ مَعَهَا وَ هِيَ الْمُعَوِّذَتَانِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ قُلْ يا أَيُّهَا الْكافِرُونَ وَ إِذا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَ الْفَتْحُ- وَ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِی لَيْلَةِ الْقَدْرِ فَإِذَا فَرَغَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ وَ تَشَهَّدَ وَ سَلَّمَ وَ سَأَلَ اللَّهَ حَاجَتَهُ فَإِنَّهَا تُقْضَى بِعَوْنِ اللَّهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

قال علی بن الحسن بن فضال و قال لی هذا الشيخ إنی فعلت ذلك و دعوت الله أن يوسع علی فی رزقی فأنا من الله تعالی بكل نعمه ثم دعوته أن يرزقنی الحج فرزقنيه و علمته رجلا كان من أصحابنا مقترا عليه فی رزقه فرزقه الله تعالی و وسع عليه (۱) أقول سيأتی بعض الأخبار فی باب الدعاء لدفع كيد الأعداء(۲).

**[ترجمه]مجالس طوسی و مفيد: صبّاح حذّاء گويد: امام صادق عليه السلام فرمود: كسی كه حاجتی به درگاه خداوند دارد، بايد به سوی مسجد كوفه برود و وضويش را كامل كرده و در مسجد دو ركعت نماز بگذارد كه در هر ركعت سوره فاتحه و هفت سوره را با آن بخواند. و آن هفت سوره عبارت است از: معوذتين(ناس و فلق)، قل هو الله احد، قل يا ايها الكافرون، اذا جاء نصر الله و الفتح، سبّح اسم ربك الأعلی و انّا انزلناه فی ليلة القدر. و چون دو ركعت را به پايان برد و تشهد را خواند و سلام نماز را داد، حاجتش را از خداوند طلب خواستار می‌شود چرا كه به ياری خداوند انشاء الله برآورده می‌شود.

علی بن حسن فضّال گويد: اين شيخ به من گفت: من اين كار را انجام دادم و به درگاه خداوند دعا كردم كه روزيم را بر من فراخ و گسترده نمايد پس من از جانب خداوند به همه نعمت‌ها دست يافتم، سپس از خداوند خواستم حج را روزی من قرار دهد پس آن را نصيب و روزی من قرار داد. و آن كار را به يكی اصحاب ما كه در رزق و روزی در تنگنا گرفتار آمده بود، آموختم پس خداوند متعال او را روزی بخشيد و روزی‌اش را بر وی گسترده گردانيد. - . امالی طوسی ۲ : ۳۰ -

می‌گويم: برخی روايت‌ها در باب دعا برای دفع كردن كيد و نيرنگ دشمنان خواهد آمد. - . مراجعه كنيد به: جلد ۹۵ : ۲۰۹ -

**[ترجمه]

«۸»

الْمَحَاسِنُ، عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ صَالِحِ بْنِ حَيٍّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ فَأَتَمَّ رُكُوعَهُمَا وَ سُجُودَهُمَا ثُمَّ جَلَسَ فَأَثْنَى عَلَى اللَّهِ وَ صَلَّى عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله عليه و آله ثُمَّ سَأَلَ حَاجَتَهُ فَقَدْ طَلَبَ الْخَيْرَ فِی مَظَانِّهِ وَ مَنْ طَلَبَ الْخَيْرَ فِی مَظَانِّهِ لَمْ يَخِبْ (۳).

**[ترجمه]محاسن: حسن بن صالح بن حی گويد: از امام صادق شنيدم كه می‌فرمود: هر كس خوب وضو بگيرد و دو ركعت نماز بخواند و ركوع و سجده‌اش را كامل انجام دهد سپس بنشيند و خداوند را حمد و ثنا گويد و بر رسول خدا صلی الله عليه و آله و سلم درود بفرستد سپس حاجتش را بخواهد، خير و خوبی را به نحو شايسته و در جايگاهش طلب نموده و هر كس خير و خوبی را در جايگاه شايسته‌اش طلب كند، نوميد نخواهد شد. - . المحاسن : ۵۲ -

**[ترجمه]

«۹»

السَّرَائِرُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَدَخَلَتْ عَلَیْهِ امْرَأَةٌ فَذَكَرَتْ أَنَّهَا تَرَكَتِ ابْنَهَا بِالْمِلْحَفَهِ عَلَی وَجْهِهِ مَیِّتاً قَالَ لَهَا لَعَلَّهُ لَمْ یَمُتْ فَقُومِی فَاذْهَبِی إِلَی بَیْتِكِ وَ اغْتَسِلِی وَ صَلِّی رَكْعَتَیْنِ وَ ادْعِی وَ قُولِی یَا مَنْ وَهَبَهُ لِی وَ لَمْ یَكُ شَیْئاً جَدِّدْ لِی هِبَتَهُ- ثُمَّ حَرِّكِیهِ وَ لَا تُخْبِرِی بِذَلِكِ أَحَداً قَالَ فَفَعَلَتْ فَجَاءَتْ فَحَرَّكَتْهُ فَإِذَا هُوَ قَدْ بَكَی (۴).

الدعوات للراوندی، عن جمیل: مثله.

ص: ۳۴۷

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۳۰.

۲- ۲. راجع ج ۹۵ ص ۲۰۹.

۳- ۳. المحاسن: ۵۲.

۴- ۴. السرائر: و تراه فی الكافی ج ۳ ص ۴۷۹.

**[ترجمه]سرائر: جمیل بن دراج گوید: نزد امام صادق علیه السلام بودم که زنی داخل شده گفت: بچه ام را در لحاف در حالی که مرده است رها کردم و خدمت شما آمدم. فرمود شاید نمرده باشد برگرد به خانه برو غسل کن و دو رکعت نماز بخوان، بگو: ای خدائی که بچه را از هیچ به من دادی اکنون دو مرتبه او را برگردان. بعد او را تکان بده ولی به هیچ کس جریان را نگو. راوی گوید: آن زن رفت برگشت، پس بچه را حرکت داد پس بچه شروع کرد به گریه کرد. - . سرائر : و این حدیث را در کافی ۳ : ۴۷۹ -

دعوات راوندی: از جمیل همین حدیث روایت شده است.

**[ترجمه]

«۱۰»

الْعَیَّاشِیُّ، عَنْ مِسْمَعٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: یَا مِسْمَعُ مَا یَمْنَعُ أَحَدَکُمْ إِذَا دَخَلَ عَلَیْهِ غَمٌّ مِنْ غُمُومِ الدُّنْیَا أَنْ یَتَوَضَّأَ ثُمَّ یَدْخُلَ مَسْجِدَهُ فَیَرْکَعَ رَکْعَتَیْنِ فَیَدْعُوَ اللَّهَ فِیهَا أَ مَا سَمِعْتَ اللَّهَ یَقُولُ- وَ اسْتَعِینُوا بِالصَّبْرِ وَ الصَّلاهِ(۱).

وَ مِنْهُ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِنَّ سُورَهَ الْأَنْعَامِ نَزَلَتْ جُمْلَهً وَ شَیَّعَهَا سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَکٍ حِینَ أُنْزِلَتْ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَعَظِّمُوهَا وَ بَجِّلُوهَا فَإِنَّ اسْمَ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فِیهَا فِی سَبْعِینَ مَوْضِعاً وَ لَوْ یَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِی قِرَاءَتِهَا مِنَ الْفَضْلِ مَا تَرَکُوهَا ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَنْ کَانَ لَهُ إِلَی اللَّهِ حَاجَهٌ یُرِیدُ قَضَاءَهَا فَلْیُصَلِّ أَرْبَعَ رَکَعَاتٍ بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ وَ الْأَنْعَامِ وَ لْیَقُلْ فِی صَلَاتِهِ إِذَا فَرَغَ مِنَ الْقِرَاءَهِ- یَا کَرِیمُ یَا کَرِیمُ یَا کَرِیمُ یَا عَظِیمُ یَا عَظِیمُ یَا عَظِیمُ یَا أَعْظَمَ مِنْ کُلِّ عَظِیمٍ یَا سَمِیعَ الدُّعَاءِ یَا مَنْ لَا تُغَیِّرُهُ الْأَیَّامُ وَ اللَّیَالِی صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ارْحَمْ ضَعْفِی وَ فَقْرِی وَ فَاقَتِی وَ مَسْکَنَتِی فَإِنَّکَ أَعْلَمُ بِهَا مِنِّی وَ أَنْتَ أَعْلَمُ بِحَاجَتِی یَا مَنْ رَحِمَ الشَّیْخَ یَعْقُوبَ حِینَ رَدَّ عَلَیْهِ یُوسُفَ قُرَّهَ عَیْنِهِ یَا مَنْ رَحِمَ أَیُّوبَ بَعْدَ حُلُولِ بَلَائِهِ یَا مَنْ رَحِمَ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله مِنَ الْیُتْمِ وَ آوَاهُ وَ نَصَرَهُ عَلَی جَبَابِرَهِ قُرَیْشٍ وَ طَوَاغِیتِهَا وَ أَمْکَنَهُ مِنْهُمْ یَا مُغِیثُ یَا مُغِیثُ یَا مُغِیثُ یَقُولُهُ مِرَاراً فَوَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ لَوْ دَعَوْتَ بِهَا بَعْدَ مَا تُصَلِّی هَذِهِ الصَّلَاهَ فِی دُبُرِ هَذِهِ السُّورَهِ ثُمَّ سَأَلْتَ اللَّهَ جَمِیعَ حَوَائِجِکَ مَا بَخِلَ عَلَیْکَ وَ لَأَعْطَاکَ ذَلِکَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَی (۲).

وَ مِنْهُ عَنْ أَبِی بَکْرٍ الْحَضْرَمِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ: إِذَا کَانَتْ لَکَ حَاجَهٌ فَاقْرَأِ الْمَثَانِیَ وَ سُورَهً أُخْرَی وَ صَلِّ رَکْعَتَیْنِ وَ ادْعُ اللَّهَ قُلْتُ أَصْلَحَکَ اللَّهُ وَ مَا الْمَثَانِی فَقَالَ فَاتِحَهُ الْکِتَابِ (۳).

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۴۳، و الآیه فی سوره البقره: ۴۵.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۵۳.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۴۹.

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: از مسمع روایت شده که امام صادق علیه السلام فرمود: ای مسمع! چون کسی از شما به اندوهی از اندوه های دنیا گرفتار شود، چه چیزی او را از این که وضو گیرد و به مسجد درآید و دو رکعت نماز بگزارد و در آن به سوی خدا دعا کند باز می دارد؟ مگر نشنیده ای که خداوند متعال می فرماید: «وَاسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ» - . بقره / ۴۵ -

{از شکیبایی و نماز یاری بجوئید.} - . تفسیر العیاشی ۱ : ۴۳ -

از همان کتاب: ابو بصیر از امام صادق علیه السلام روایت کرد که فرمود: سوره انعام یکجا نازل شد و هنگامی که بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نازل شد، هفتاد هزار فرشته آن را مشایعت و همراهی کردند. پس آن را بزرگ و گرامی دارید. به درستی که نام خداوند تبارک و تعالی در هفتاد جا از آن آمده است و اگر مردم فضل و فضیلت قرائت آن را بدانند، هرگز تلاوت آن را ترک نخواهند کرد. سپس امام صادق علیه السلام فرمود: هر کسی که نیاز و حاجتی به خداوند داشته و خواهان برآورده شدن آن باشد، پس باید چهار رکعت نماز همراه با تلاوت سوره فاتحه و سوره انعام بخواند و هنگام نماز و پس از فراغت از تلاوت دو سوره، بگوید:

«ای بخشنده، ای بخشنده، ای بزرگ، ای بزرگ، ای بزرگتر از هر بزرگی، ای شنونده دعا و نیایش، ای کسی که گذر روزان و شبان وی را تغییر و تبدیل نمی کند، بر محمد و آل او درود فرست و بر ضعف و ناتوانی ام و فقر و تنگدستی ام و ذلت و خواری ام رحمت فرما، به درستی که تو بیش از من از آن آگاهی و به نیاز من آگاهتری، ای خداوندی که بر شیخ یعقوب رحمت آوردی آن هنگام که نور چشم یوسف را به وی باز گرداندی. ای خداوندی که ایوب را مورد رحمت خود قرار دادی آن هنگامی که گرفتار بلا بود. ای خداوندی که رحمتت را بر محمد صلی الله علیه و آله فرو فرستادی و وی را از یتیمی پناه دادی و او را بر ستمگران و گردنکشان قریش یاری دادی و به وی توانایی دادی تا برآنان چیره و پیروز شد. ای مدد رسان، ای نجات دهنده، ای پناه دهنده»

و «یا مغیث» را مکرراً بگو، سوگند به خدایی که جان من در دست اوست، چنان چه پس از گزاردن و به جا آوردن این چنین نماز و پس از خواندن این دعا و بعد از تلاوت این سوره، تمام نیاز و حاجت های خود را از خداوند عز و جل بخواهی، قطعاً خداوند آن‌ها را از تو دریغ نخواهد کرد و همه خواسته ها و حاجت های تو را ان شاء الله برآورده خواهد ساخت. - . تفسیر العیاشی ۱ : ۳۵۳ -

از همان کتاب: از ابوبکر حَضْرَمِیّ روایت شده که: امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: هر گاه حاجتی داشتی مثانی و سوره ای دیگر را بخوان و دو رکعت نماز بگزار و به سوی خدا دعا کن. عرض کردم: خدایت تو را شایسته دارد، مثانی چیست؟ فرمود: فاتحه الکتاب است. - . تفسیر العیاشی ۲ : ۲۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۱»

كِتَابُ الدَّلَائِلِ لِلطَّبَرِيِّ، وَ فَتْحِ الْأَبْوَابِ، نَقْلًا مِنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ بْنِ مُوسَى التَّلَّعُكْبَرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو الْحَسَنِ بْنُ أَبِي الْبَغْلِ

الْكَاتِبُ قَالَ: تَقَلَّدْتُ عَمَلًا مِنْ أَبِی مَنْصُورِ بْنِ الصَّالِحَانِ وَ جَرَی بَیْنِی وَ بَیْنَهُ مَا أَوْجَبَ اسْتِتَارِی فَطَلَبَنِی وَ أَخَافَنِی فَمَکَثْتُ مُسْتَتِراً خَائِفاً ثُمَّ قَصَدْتُ مَقَابِرَ قُرَیْشٍ لَیْلَهَ الْجُمُعَهِ وَ اعْتَمَدْتُ الْمَبِیتَ هُنَاکَ لِلدُّعَاءِ وَ الْمَسْأَلَهِ وَ کَانَتْ لَیْلَهَ رِیحٍ وَ مَطَرٍ فَسَأَلْتُ ابْنَ جَعْفَرٍ الْقَیِّمَ أَنْ یُغْلِقَ الْأَبْوَابَ وَ أَنْ یَجْتَهِدَ فِی خَلْوَهِ الْمَوْضِعِ لِأَخْلُوَ بِمَا أُرِیدُهُ مِنَ الدُّعَاءِ وَ الْمَسْأَلَهِ وَ آمَنَ مِنْ دُخُولِ إِنْسَانٍ مِمَّا لَمْ آمَنْهُ وَ خِفْتُ مِنْ لِقَائِی لَهُ فَفَعَلَ وَ قَفَّلَ الْأَبْوَابَ وَ انْتَصَفَ اللَّیْلُ وَ وَرَدَ مِنَ الرِّیحِ وَ الْمَطَرِ مَا قَطَعَ النَّاسَ عَنِ الْمَوْضِعِ وَ مَکَثْتُ أَدْعُو وَ أَزُورُ وَ أُصَلِّی فَبَیْنَا أَنَا کَذَلِکَ إِذْ سَمِعْتُ وَطْئاً عِنْدَ مَوْلَانَا مُوسَی علیه السلام وَ إِذَا رَجُلٌ یَزُورُ فَسَلَّمَ عَلَی آدَمَ وَ أُولِی الْعَزْمِ علیهم السلام ثُمَّ الْأَئِمَّهِ وَاحِداً وَاحِداً إِلَی أَنِ انْتَهَی إِلَی صَاحِبِ الزَّمَانِ علیهم السلام فَلَمْ یَذْکُرْهُ فَعَجِبْتُ مِنْ ذَلِکَ وَ قُلْتُ لَعَلَّهُ نَسِیَ أَوْ لَمْ یَعْرِفْ أَوْ هَذَا مَذْهَبٌ لِهَذَا الرَّجُلِ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ زِیَارَتِهِ صَلَّی رَکْعَتَیْنِ وَ أَقْبَلَ إِلَی مَوْلَانَا أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَزَارَ مِثْلَ الزِّیَارَهِ وَ ذَلِکَ السَّلَامِ وَ صَلَّی رَکْعَتَیْنِ وَ أَنَا خَائِفٌ مِنْهُ إِذْ لَمْ أَعْرِفْهُ وَ رَأَیْتُهُ شَابّاً تَامّاً مِنَ الرِّجَالِ عَلَیْهِ ثِیَابٌ بَیَاضٌ وَ عِمَامَهٌ مُحَنَّکٌ بِهَا بِذُؤَابَهٍ وَ رِدَاؤُهُ عَلَی کَتِفِهِ مُسْبَلٌ فَقَالَ لِی یَا أَبَا الْحَسَنِ بْنَ أَبِی الْبَغْلِ أَیْنَ أَنْتَ عَنْ دُعَاءِ الْفَرَجِ فَقُلْتُ وَ مَا هُوَ یَا سَیِّدِی فَقَالَ تُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ وَ تَقُولُ- یَا مَنْ أَظْهَرَ الْجَمِیلَ وَ سَتَرَ الْقَبِیحَ یَا مَنْ لَمْ یُؤَاخِذْ بِالْجَرِیرَهِ وَ لَمْ یَهْتِکِ السِّتْرَ یَا عَظِیمَ الْمَنِّ یَا کَرِیمَ الصَّفْحِ یَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ یَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَهِ یَا بَاسِطَ الْیَدَیْنِ بِالرَّحْمَهِ یَا مُنْتَهَی کُلِّ نَجْوَی یَا غَایَهَ کُلِّ شَکْوَی یَا عَوْنَ کُلِّ مُسْتَعِینٍ یَا مُبْتَدِئاً بِالنِّعَمِ قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا یَا رَبَّاهْ عَشْرَ مَرَّاتٍ یَا سَیِّدَاهْ عَشْرَ مَرَّاتٍ یَا مَوْلَاهْ عَشْرَ مَرَّاتٍ یَا غَایَتَاهْ عَشْرَ مَرَّاتٍ یَا مُنْتَهَی غَایَهِ رَغْبَتَاهْ عَشْرَ مَرَّاتٍ أَسْأَلُکَ بِحَقِّ هَذِهِ الْأَسْمَاءِ وَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرِینَ علیهم السلام إِلَّا مَا کَشَفْتَ کَرْبِی

وَ نَفَّسْتَ هَمِّی وَ فَرَّجْتَ غَمِّی وَ أَصْلَحْتَ حَالِی- وَ تَدْعُو بَعْدَ ذَلِکَ بِمَا شِئْتَ وَ تَسْأَلُ حَاجَتَکَ ثُمَّ تَضَعُ خَدَّکَ الْأَیْمَنَ عَلَی لْأَرْضِ وَ تَقُولُ مِائَهَ مَرَّهٍ فِی سُجُودِکَ یَا مُحَمَّدُ یَا عَلِیُّ- یَا عَلِیُّ یَا مُحَمَّدُ اکْفِیَانِی فَإِنَّکُمَا کَافِیَایَ وَ انْصُرَانِی فَإِنَّکُمَا نَاصِرَایَ- وَ تَضَعُ خَدَّکَ الْأَیْمَنَ عَلَی الْأَرْضِ وَ تَقُولُ مِائَهَ مَرَّهٍ أَدْرِکْنِی وَ تُکَرِّرُهَا کَثِیراً وَ تَقُولُ الْغَوْثَ الْغَوْثَ الْغَوْثَ حَتَّی یَنْقَطِعَ النَّفَسُ وَ تَرْفَعُ رَأْسَکَ فَإِنَّ اللَّهَ بِکَرَمِهِ یَقْضِی حَاجَتَکَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَلَمَّا اشْتَغَلْتُ بِالصَّلَاهِ وَ الدُّعَاءِ خَرَجَ فَلَمَّا فَرَغْتُ خَرَجْتُ إِلَی ابْنِ جَعْفَرٍ لِأَسْأَلَهُ عَنِ الرَّجُلِ وَ کَیْفَ دَخَلَ فَرَأَیْتُ الْأَبْوَابَ عَلَی حَالِهَا مُغْلَقَهً مُقْفَلَهً فَعَجِبْتُ مِنْ ذَلِکَ وَ قُلْتُ لَعَلَّهُ بَابٌ هَاهُنَا وَ لَمْ أَعْلَمْ فَأَنْبَهْتُ ابْنَ جَعْفَرٍ الْقَیِّمَ فَخَرَجَ إِلَی عِنْدِی مِنْ بَیْتِ الزَّیْتِ فَسَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ وَ دُخُولِهِ فَقَالَ الْأَبْوَابُ مُقْفَلَهٌ کَمَا تَرَی مَا فَتَحْتُهَا فَحَدَّثْتُهُ بِالْحَدِیثِ فَقَالَ هَذَا مَوْلَانَا صَاحِبُ الزَّمَانِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ قَدْ شَاهَدْتُهُ دَفَعَاتٍ فِی مِثْلِ هَذِهِ اللَّیْلَهِ عِنْدَ خُلُوِّهَا مِنَ النَّاسِ فَتَأَسَّفْتُ عَلَی مَا فَاتَنِی مِنْهُ وَ خَرَجْتُ عِنْدَ قُرْبِ الْفَجْرِ وَ قَصَدْتُ الْکَرْخَ إِلَی الْمَوْضِعِ الَّذِی کُنْتُ مُسْتَتِراً فِیهِ فَمَا أَضْحَی النَّهَارُ إِلَّا وَ أَصْحَابُ ابْنِ الصَّالِحَانِ یَلْتَمِسُونَ لِقَائِی وَ یَسْأَلُونَ عَنِّی أَصْدِقَائِی وَ مَعَهُمْ أَمَانٌ مِنَ الْوَزِیرِ وَ رُقْعَهٌ بِخَطِّهِ فِیهَا کُلُّ جَمِیلٍ فَحَضَرْتُ مَعَ ثِقَهٍ مِنْ أَصْدِقَائِی عِنْدَهُ فَقَامَ وَ الْتَزَمَنِی وَ عَامَلَنِی بِمَا لَمْ أَعْهَدْهُ مِنْهُ وَ قَالَ انْتَهَتْ بِکَ الْحَالُ إِلَی أَنْ تَشْکُوَنِی إِلَی صَاحِبِ الزَّمَانِ صَلَوَاتُ اللَّهِ وَ سَلَامُهُ عَلَیْهِ فَقُلْتُ قَدْ کَانَ مِنِّی دُعَاءٌ وَ مَسْأَلَهٌ فَقَالَ وَیْحَکَ رَأَیْتُ الْبَارِحَهَ مَوْلَایَ صَاحِبَ الزَّمَانِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ فِی النَّوْمِ یَعْنِی لَیْلَهَ الْجُمُعَهِ وَ هُوَ یَأْمُرُنِی بِکُلِّ جَمِیلٍ وَ یَجْفُو عَلَیَّ فِی ذَلِکَ جَفْوَهً خِفْتُهَا فَقُلْتُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنَّهُمُ الْحَقُّ وَ مُنْتَهَی الْحَقِّ رَأَیْتُ الْبَارِحَهَ مَوْلَانَا فِی الْیَقَظَهِ وَ قَالَ کَذَا وَ کَذَا وَ شَرَحْتُ مَا رَأَیْتُهُ فِی الْمَشْهَدِ فَعَجِبَ مِنْ ذَلِکَ وَ جَرَتْ مِنْهُ أُمُورٌ عِظَامٌ حِسَانٌ فِی هَذَا الْمَعْنَی وَ بَلَغْتُ مِنْهُ غَایَهً مَا لَمْ أَظُنَّهُ بِبَرَکَهِ مَوْلَانَا صَلَوَاتُ

اللَّهِ عَلَيْهِ (۱).

**[ترجمه]کتاب دلائل طبری و فتح الابواب: محمد بن هارون بن موسی تَلَّعُكْبَرِىّ نقل کرد که ابو الحسین بن ابی البغل کاتب برای او نقـل کرده بود که گفت: کـاری از ابو منصور بن صالحـان به گردن گرفتم، ولی میـان من و او اتفـاقی افتاد که موجب پنهان شدن من گشت. او مرا خواست و تهدید نمود. ولی من همچنان پنهان می‌زیستم و بر خویشتن می ترسیدم.

تا آنکه یک شب جمعه به طرف مقابر قریش رفتم و قصد نمودم که شب را (در حرم مطهر کاظمین علیهما السلام) بیتوته کنم. آن شب، باد و بارانی بود. لذا از ابو جعفر قیّم- کلیددار- خواستـم که درها را ببندد، و سـعی کند محلی را خلوت نماید، تا من در خلوت به دعا و درخواست از خداونـد پرداخته و از داخل شـدن آدمی که از او ایمن نبودم و می‌ترسـیدم مرا ببینـد؛ در امان باشم. ابو جعفر کلیـددار هم پـذیرفت و درها را بست تا آنکه شب به نیمه رسـید و باد و باران راه آمـدن مردم را به حرم مطهر بست، و من با فراغت بال به دعا و زیارت و نماز مشغول گشتم .

در همان موقع که سـرگرم کار خود بودم، صدای پائی از طرف قبر مطهر حضـرت موسـی کاظم علیه السلام شنیدم. وقتی نگاه کردم دیـدم مردی زیـارت می‌کنـد و بر حضـرت آدم و پیغمبران اولوالعزم درود می‌فرسـتد. سـپس بر یـک یـک امامـان درود فرسـتاد تـا به صـاحب الزمان علیه السّـلام رسـید ولی او را نام نبرد، من تعجب نمودم و گفتم: شایـد فراموش کرد، یا اینکه امام زمان را نمی شناسد، یا اینکه مذهب او چنین است که امام دوازدهم را قبول ندارد.

بعد از زیارت دو رکعت نماز گزارد، آنگاه آمد به جانب قبر امام محمد تقی علیه السّـلام و همان طور زیارت کرد و بر انبیاء و ائمه درود فرسـتاد و دو رکعت نمـاز خوانـد من از او وحشت کردم. زیرا او را نمی شـناختم. ولی دیـدم جوانی است که علائـم مردی در وی کامـل است لباس سـفیدی پوشـیده؛ و عمامه ای با حنک بر سـر و ردائی بر دوش دارد. در این وقت آن جوان به من گفت: یـا ابـا الحسین بن ابی البغل! چرا دعای فرج نمی‌خوانی؟ گفتم: آقای من دعای فرج کـدام است؟ گفت: دو رکعت نماز می‌خوانی و سـپس می گوئی: «ای خدایی که زیبا را آشکار نموده و زشت را می پوشانی و پرده دری نمی کنی، ای کسی که بزرگوارانه در می گـذری، ای نیکو گـذشت، ای گسترنـده آمرزش، ای کسـی که دو دست [جلال و جمال] را به رحمت گشـاده ای، ای همـدم هر مناجـات و سـخن درگوشـی، و ای منتهـای هر شـکایت، ای بزرگوارانه گـذشت کننـده، ای صاحب بخشـش بزرگ، ای کسـی که پیش از استحقاق نعمتی ابتدائا شروع به عطا می کنی». سپس ده مرتبه بگو: «ای پروردگارم »، و ده مرتبه: «ای آقـای من »، و ده مرتبه: « ای سـرور من» ، و ده مرتبه: « ای آمـال و آرزوی من»، و ده مرتبه : « ای نهایت آرزوی من». آنگاه بگو: «به حق این نام‌ها و به حق محمـد و خاندان مطهرش علیهم السـلام از تو درخواست دارم جز اینکه سـختی مرا برطرف و مرا از غم و اندوه‌هایم برهانی و حال و وضعیتم را نیکو گردانی.

آنگـاه هر حـاجتی داری از خـدا بخواه. سـپس گونه راست را روی زمین بگـذار و صـد مرتبه بگو: يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ يَا عَلِيُّ يَا مُحَمَّدُ اكْفِيَانِي فَإِنَّكُمَا كَافِيَايَ وَ انْصُرَانِي فَإِنَّكُمَا نَاصِرَايَ . بعد از آن گونه چپ را بر زمین بگذار و صد مرتبه بگو: أَدْرِكْنِي ، و آن را بسیار تکرار کن! سپس با یک نفس بگو: الْغَوْثَ الْغَوْثَ الْغَوْثَ. آنگاه سر بردار که خداوند با کرم خود حاجت تو را روا خواهد نمود.

موقعی که من مشغول به نماز و دعا شدم، او از حرم بیرون رفت، چون فارغ گشتم رفتم که از ابو جعفر کلیددار سراغ آن مرد را بگیرم و سؤال کنم با اینکه در بسته بود چگونه او داخل شد؟ دیدم درها همچنان قفل است. تعجب کردم و پیش خود گفتم شاید حرم در دیگر دارد که من نمی‌شناسم. رفتم به طرف ابو جعفر کلیددار؛ دیدم که از اطاقی که روغن چراغ در آن گذارده اند بیرون می آید. من سراغ آن مرد را از او گرفتم که چگونه داخل حرم شد. ابو جعفر گفت: چنان که می بینی درها همه بسته است و من هنوز درها را باز نکرده ام.

من جریان را برای او نقل کردم: ابو جعفر گفت: این مرد مولی صاحب الزّمان صلوات اللّٰه علیه بوده، مکرر در مثل چنین شبی که حرم خلوت است حضرتش را دیده ام. من بر آنچه از دست داده بودم تأسف خوردم. آنگاه نزدیک طلوع فجر از حرم بیرون آمدم و به جانب محله «کرخ» و جایی که در آن پنهان بودم رفتم.

هنوز آفتاب سر نزده بود که دیدم اصحاب ابن صالحان سراغ مرا می گیرند و محل مرا از دوستانم می‌پرسند. آن‌ها از وزیر برای من امان آورده بودند و نامه ای به خط وی نشان دادند که نوشته بود: «همه چیز خوب است» من با یکی از دوستان موثقم به نزد ابن صالحان رفتم. او به احترام من برخاست و مرا کنار خود نشانید و طوری با من رفتار کرد که نظیر آن را از او به یاد نداشتم، سپس گفت: کار را به جائی رساندی که شکایت مرا به صاحب الزّمان علیه السّلام نمودی؟ گفتم: من دعا کردم و از وی مسألت نمودم. گفت: خوش به حالت. دیشب یعنی شب جمعه در خواب دیدم که مولی صاحب الزّمان مرا به انجام کارهای نیک امر می فرماید و چندان بر من سخت گرفت که هراسناک گشتم.

گفتم: لا اله الا الله گواهی می‌دهم که آن‌ها بر حق و هر حقی به آنها می‌پیوندد چرا که دیشب مولی صاحب الزمان را در بیداری دیدم که به من چنان و چنین می‌فرمود. سپس ماجرای حرم مطهّر را شرح دادم و او از این مطلب تعجب کرد. بعدها کاری بزرگ و نیکوی به خاطر این معنی از وی به عمل آمد و من هم به برکت وجود مبارک امام زمان صلوات اللّٰه علیه نزد او به جائی رسیدم که گمانش را نمی‌کردم. - . دلائل الامامة : ۳۰۴ _ ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۱۲»

الْمُتَهَجِّدُ(۲)، وَ الْمَكَارِمُ، وَ غَيْرُهُمَا، لِلْحَاجَةِ عَنْ سَمَاعَةَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا مَرِضَ دَعَا الطَّبِيبَ وَ أَعْطَاهُ وَ إِذَا كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ رَشَا الْبَوَّابَ وَ أَعْطَاهُ وَ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا فَدَحَهُ أَمْرٌ فَزِعَ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَ تَطَهَّرَ وَ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ قَلَّتْ أَوْ كَثُرَتْ فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ وَ صَلَّى عَلَى النَّبِيِّ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ ثُمَّ قَالَ- اللَّهُمَّ إِنْ عَافَيْتَنِي مِمَّا أَخَافُ مِنْ كَذَا وَ كَذَا- إِلَّا آتَاهُ اللَّهُ ذَلِكَ وَ هُوَ الْيَمِينُ الْوَاجِبَةُ وَ مَا جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الشُّكْرِ(۳).

**[ترجمه]مصباح المتهجّد - . مصباح المتهجد : ۳۶۸ - و مکارم الاخلاق و دیگر کتاب‌ها: سماعه از امام صادق علیه السّلام روایت کرده که فرمود: معمولاً وقتی یکی از شما بیمار می شود طبیبی را می‌خواند و به او پولی یا چیزی می‌دهد تا او را درمان کند و هر گاه کاری با سلطان داشته باشد دربان مخصوص را رشوه ای می‌دهد و او خواسته اش را برآورده می کند،

حال هر گاه یکی از شما را گرفتاری و کار سختی پیش آمد اگر به خداوند عزّ و جلّ پناه برد و توسّل جوید و به این منظور خود را پاک سازد (وضو یا غسل کند) و صدقه ای بدهد کم یا زیاد. آنگاه به مسجد رود، و دو رکعت نماز کند و حمد و ثنای الهی به جا آورد و بر پیامبر و اهل بیت آن حضرت درود فرستد، آنگاه چنین دعا کند: «بار خدایا مرا از فلان و فلان چیزی که از آن می‌ترسم شفا ده» مگر آنکه خداوند متعال خواسته او را به او اعطا فرماید و این استجابت به سبب وعده او است که به پاس آن وعد واجب است که خداوند متعال حاجت او را بر آورده سازد و نیز اینکه خدا این عمل را به شکر نعمت او قبول می فرماید. - . مکارم الاخلاق : ۳۷۴ -

**[ترجمه]

توضیح

فدحه أثقله و فی التهذیب (۴)و الفقیه (۵) إن عافیتنی من مرضی أو رددتنی من سفری أو عافیتنی مما أخاف من کذا و کذا إلا آتاه الله و فی بعض نسخ المکارم و المتهجد لآتاه الله و جزاء الشرط فی قوله إن عافیتنی مقدر مثل قوله فأنت أهل لذلک و نحوه و قیل الظاهر أن جوابه التزام نذر من صدقه و غیره بقرینه ما سبق من قوله علیه السلام دعا الطبیب و أعطاه و قوله رشا البواب و لا یخفی بعده و ما جعله شاهدا إنما یشهد إذا لم یذکر الصدقه و قوله علیه السلام إلا آتاه علی تقدیره مستثنی من مقدر أی لم یفعل ذلک أو ما فعله إلا آتاه و المذکور و المقدر جمیعا جزاء لقوله و لو أن أحدکم و قوله علیه السلام و هی الیمین الواجبه أی هذه الصلاه و الصدقه و الدعاء بمنزله الیمین الواجب علی الله قبولها.

قال الوالد قدس سره قوله و ما جعل معطوف علی الیمین أی هی الشکر الذی أوجب الله علیه فی قضاء هذه الحاجه و لا یحتاج بعده إلی شکر آخر أو قضاء

ص: ۳۵۱

۱- ۱. دلائل الإمامه: ۳۰۴- ۳۰۵.

۲- ۲. مصباح المتهجد: ۳۶۸.

۳- ۳. مکارم الأخلاق: ۳۷۴.

۴- ۴. التهذیب ج ۱ ص ۳۰۶.

۵- ۵. الفقیه ج ۱ ص ۳۵۱.

الحاجه شكرا لله تعالى لعبده الذى جعله على نفسه فى قوله تعالى فَاذْكُرُونِى أَذْكُرْكُمْ أى اشكرونى أشكركم انتهى و قيل معطوف على لفظه ذلك فيكون مفعولا آخر لقوله آتاه الله و قوله و هى اليمين الواجبه جمله معترضه.

**[ترجمه]«فدحه» يعنى بر او سنگينى كند. و در تهذيب - . التهذيب ۱ : ۳۰۶ - و فقيه - . فقيه ۱ : ۳۵۱ -

آمده است: «إن عافيتنى من مرضى أو رددتنى من سفرى أو عافيتنى مما أخاف من كذا و كذا» خداوندا درخواست دارم كه مرا از بيماريم نجات بخشى يا به سلامت از سفر بازم گردانى، يا از فلان و فلان چيز كه مى‌ترسم نگهداريم كنى . و در برخى نسخه‌هاى مكارم الاخلاق و متهجد «لآتاه الله» آمده است و جزاى شرط در «إن عافيتنى» مقدّر و محذوف است مانند اين سخن او: «پس تو شايسته آنى» يا جمله‌اى شبيه آن. و گفته شده جواب شرط الزام نذر از صدقه يا غير آن به قرينه آنچه امام عليه السلام پيش از آن بيان فرموده: «طبيبى را مى‌خواند و به او پولى يا چيزى مى‌دهد» و فرموده ايشان: «و دربان مخصوص را رشوه اى مى‌دهد» هست و بُعد آن پوشيده نيست و چيزى كه آن را به عنوان شاهد قرار داده است هنگامى شاهد قرار مى گيرد كه صدقه ذكر نشده باشد. فرموده امام عليه السلام «الا آتاه» به تقدير مستثنى از عبارت در تقدير گرفته‌اى است يعنى «لم يفعل ذلك» يا «ما فعله الا آتاه». و عبارت مذكور و عبارت مقدر همگى جزاى اين فرموده ايشان است: «و لو أنّ احدكم». و فرموده امام عليه السلام «و هى اليمين الواجبة» يعنى اين نماز و صدقه و دعا به منزله سوگند و عهدى است كه قبول و پذيرش آن بر خداوند واجب شده است.

والد قدّس سرّه گويد: فرموده امام «و ما جعل» معطوف بر «اليمين» است يعنى آن شكر و سپاسى است كه خداوند در برآورده ساختن اين حاجت واجب كرده است، و پس از آن نيازى به شكرگذارى ديگر يا برآورده ساختن حاجت بنده‌اش نيست بلكه به خاطر شكرگذارى خداوند است كه در اين فرموده بر خود واجب كرده‌است: «فاذكرونى اذكركم» يعنى مرا شكر و سپاس گوئيد تا شما را شكر و سپاس گويم. پايان نقل قول. و گفته شده: معطوف بر لفظ «ذلك» است كه در اين صورت مفعول ديگر براى فرموده ايشان «آتاه الله» است و «هى اليمين الواجبة» جمله معترضه است.

**[ترجمه]

«۱۳»

الْمَكَارِمُ، صَلَاةٌ أُخْرَى: إِذَا انْتَصَفَ اللَّيْلُ فَاغْتَسِلْ وَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِى الْأُولَى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ سُورَةَ الْإِخْلَاصِ خَمْسَ مِائَةِ مَرَّةٍ وَ فِى الثَّانِيَةِ مِثْلَهَا وَ حِينَ تَفْرُغُ مِنَ الْقِرَاءَةِ فِى الثَّانِيَةِ تَقْرَأُ آخِرَ الْحَشْرِ وَ سِتَّ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ الْحَدِيدِ وَ قُلْ بَعْدَ ذَلِكَ وَ أَنْتَ قَائِمٌ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ أَلْفَ مَرَّةٍ ثُمَّ تَرْكَعُ وَ تَسْجُدُ وَ تَتَشَهَّدُ وَ تُثْنِى عَلَى اللَّهِ فَإِنْ قُضِيَتِ الْحَاجَةُ وَ إِلَّا فَفِى الثَّانِيَةِ وَ إِلَّا فَفِى الثَّالِثَةِ(۱).

صَلَاةٌ أُخْرَى عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليهما السلام قَالَ: إِذَا فَدَحَكَ أَمْرٌ عَظِيمٌ فَتَصَدَّقْ فِى نَهَارِكَ عَلَى سِتِّينَ مِسْكِيناً عَلَى كُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفَ صَاعٍ بِصَاعِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله مِنْ تَمْرٍ أَوْ بُرٍّ أَوْ شَعِيرٍ فَإِذَا كَانَ بِاللَّيْلِ اغْتَسَلْتَ فِى ثُلُثِ اللَّيْلِ الْأَخِيرِ ثُمَّ لَبِسْتَ أَدْنَى مَا يَلْبَسُ مَنْ تَعُولُ مِنَ الثِّيَابِ إِلَّا أَنَّ عَلَيْكَ فِى تِلْكَ الثِّيَابِ إِزَاراً ثُمَّ تُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِيهِمَا بِالتَّوْحِيدِ وَ قُلْ يَا أَيُّهَا

الْکافِرُونَ فَإِذَا وَضَعْتَ جَبِینَکَ فِی الرَّکْعَهِ الْأَخِیرَهِ لِلسُّجُودِ هَلَّلْتَ اللَّهَ وَ قَدَّسْتَهُ وَ عَظَّمْتَهُ وَ مَجَّدْتَهُ ثُمَّ ذَکَرْتَ ذُنُوبَکَ وَ أَقْرَرْتَ بِمَا تَعْرِفُ مِنْهَا مُسَمًّى وَ مَا لَا تَعْرِفُ أَقْرَرْتَ بِهِ جُمْلَهً ثُمَّ رَفَعْتَ رَأْسَکَ فَإِذَا وَضَعْتَ جَبْهَتَکَ فِی السَّجْدَهِ الثَّانِیَهِ اسْتَخَرْتَ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَخِیرُکَ بِعِلْمِکَ- ثُمَّ تَدْعُو اللَّهَ بِمَا شِئْتَ مِنْ أَسْمَائِهِ وَ تَقُولُ- یَا کَائِنُ قَبْلَ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ یَا مُکَوِّنَ کُلِّ شَیْ ءٍ یَا کَائِنُ بَعْدَ کُلِّ شَیْ ءٍ افْعَلْ بِی کَذَا وَ کَذَا وَ أَعْطِنِی کَذَا وَ کَذَا- وَ کُلَّمَا اسْتَخَرْتَ فَأَفْضِ بِرُکْبَتَیْکَ إِلَى الْأَرْضِ وَ تَرْفَعُ الْإِزَارَ حَتَّى تَکْشِفَ الْإِزَارَ مِنْ خَلْفِکَ بَیْنَ ألیتک [أَلْیَتَیْکَ] وَ بَاطِنِ سَاقَیْکَ فَإِنِّی أَرْجُو أَنْ تُقْضَى حَاجَتُکَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ ابْدَأْ بِالصَّلَاهِ عَلَى النَّبِیِّ وَ أَهْلِ بَیْتِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ أَجْمَعِینَ (۲).

ص: ۳۵۲

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۷۴.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۳۷۵.

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نماز دیگر: در نیمه شب غسل کن و دو رکعت نماز بگزار در رکعت اول سوره فاتحه و پانصد بار سوره اخلاص را می‌خوانی و همین طور در رکعت دوم، و در رکعت دوم پس از قرائت، آخر سوره حشر و شش آیه اول سوره حدید را می‌خوانی و در حال ایستاده هزار بار بگو: «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ » بعد رکوع و سجده را انجام داده و تشهد را می‌خوانی و حمد و ثنای خدا را می گویی که اگر حاجتت روا شود و اگر نشد در مرتبه دوم و سوم روا شود. - . مکارم الاخلاق : ۳۷۴ -

نماز دیگر از مُوسَى بْنِ جَعْفَر علیه السلام: هر گاه مصیبت و گرفتاری بزرگی برایت پیش آمد در روز به شصت مستمند و بینوا صدقه بده بدین نحو که بر هر بینوائی یک [نیم] صاع برابر صاع پیامبر صلّی اللَّه علیه و آله از خرمای خشک یا گندم یا جو. و چون شب شد در ثلث آخر شب غسل می کنی و کم ارزش ترین و خشن ترین لباسی را که خانواده ات معمولا می پوشند به تن می کنی با این تفاوت که باید لنگی هم (به جای زیر جامه) با آن لباس به میان ببندی آنگاه دو رکعت نماز می‌خوانی که (پس از حمد رکعت اوّل) سوره توحید و در رکعت دوم سوره «قل یا أیّها الکافرون» می‌خوانی،

و چون در رکعت آخر پیشانی بر خاک نهادی در سجود تهلیل خداوند می کنی و تقدیس او و تعظیم و تمجید اللَّه می کنی. آنگاه گناهانت را ذکر می کنی و آنچه را که به یاد داری یکایک نام می بری، و آنچه را که در خاطر نداری یک جا به طور کلی بدان اقرار می کنی، سپس از سجده سر برمی‌داری، وقتی پیشانی بر خاک نهادی در سجده دوم صد بار از خداوند طلب خیر برای خود می کنی بدین نحو که می گوئی: اللّهمّ إنّی أستخیرک بعلمک» (یعنی: بار خدایا من با احاطه علم تو بر همه چیز و بر احوال خویش از تو خیر خود را درخواست می کنم) آنگاه خداوند را به آنچه از اسماء الهی که خواهی می‌خوانی و چنین دعا می کنی: «يَا كائن [كَائِناً] قَبْلَ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ يَا مُكَوِّنَ كُلِّ شَيْ ءٍ يَا كائن [كَائِناً] بَعْدَ كُلِّ شَيْ ءٍ افْعَلْ بِي كَذَا وَ كَذَا وَ أَعْطِنِي كَذَا وَ كَذَا»ای آنکه پیش از پدید شدن هر چیزی وجود داشته ای و ای کسی که پدید آورنده و هستی بخش همه چیز توئی، و ای خدائی که پس از همه چیز وجود تو همچنان پاینده و پایدار خواهد بود با من چنین و چنان کن.

و هر بار که به سجده می‌روی زانوهایت را به زمین برسان و لنگ را از روی آن‌ها بردار تا برهنه شوند و آن را از پشت پا میان زانوها و داخل ساقهایت بینداز. و من امیدوارم چنانچه این اعمال و اذکار را به جا آوری حاجتت برآورده شود إن شاء اللَّه تعالی، و هنگامی که می‌خواهی شروع به این کار کنی نخست بر محمد و اهل بیت او صلوات اللَّه علیهم أجمعین درود و صلوات فرست. - . مکارم الاخلاق : ۳۷۵ -

**[ترجمه]

بیان

التهلیل قول لا إله إلا الله و التقدیس قول سبحان الله و أمثاله و التعظیم قول الله أکبر و أمثاله و التمجید قول لا حول و لا قوه إلا بالله و أمثاله اللهم إنی أستخیرک قال الوالد ره أی أطلب منک أن تجعل خیری فی قضاء حاجتی أو تجعل قضاء حاجتی خیرا لی أو تقضی حاجتی إن کان خیرا لی لعلمک بالخیره و قدرتک علیها و علی جعلها خیرا.

**[ترجمه]تهلیل گفتن لا اله الا الله، و تقدیس گفتن سبحان الله و مانند آن است. و تعظیم گفتن الله اکبر و مانند آن، و تمجید گفتن لا حول و لا قوهٔ الا بالله و مانند است. «اللهم انی استخیرک» پدر رحمه الله گوید: یعنی از تو می‌خواهم خیر و خوبی مرا در برآورده شدن حاجتم قرار دهی، یا برآورده شدن حاجتم را برایم خیر قرار دهی، یا اگر حاجتم برایم خیر است، آن را روا بداری زیرا تو بر خیر و خوبی دانائی و بر آن و بر اینکه حاجتم را خیر بگردانی، توانائی.

**[ترجمه]

أقول

و هذه الروایه مرویه فی الفقیه بسند حسن (۱).

**[ترجمه]این روایت در فقیه با سند حسن روایت شده است. - . فقیه ۱ : ۳۵۰ -

**[ترجمه]

«۱۴»

الْمَکَارِمُ، صَلَاهُ الْحَاجَهِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: إِذَا حَزَنَکَ أَمْرٌ شَدِیدٌ فَصَلِّ رَکْعَتَیْنِ تَقْرَأُ فِی إِحْدَاهُمَا الْفَاتِحَهَ وَ آیَهَ الْکُرْسِیِّ وَ فِی الثَّانِیَهِ الْحَمْدَ وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ ثُمَّ خُذِ الْمُصْحَفَ وَ ارْفَعْهُ فَوْقَ رَأْسِکَ وَ قُلِ اللَّهُمَّ بِحَقِّ مَنْ أَرْسَلْتَهُ إِلَی خَلْقِکَ وَ حَقِّ کُلِّ آیَهٍ فِیهِ وَ بِحَقِّ کُلِّ مَنْ مَدَحْتَهُ فِیهِ عَلَیْکَ وَ بِحَقِّکَ عَلَیْهِ وَ لَا نَعْرِفُ أَحَداً أَعْرَفَ بِحَقِّکَ مِنْکَ یَا سَیِّدِی یَا اللَّهُ عَشْرَ مَرَّاتٍ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ عَشْراً بِحَقِّ عَلِیٍّ عَشْراً بِحَقِّ فَاطِمَهَ عَشْراً بِحَقِّ إِمَامٍ إِمَامٍ بَعْدَهُ کُلَّ إِمَامٍ تَعُدُّهُ عَشْراً حَتَّی تَنْتَهِیَ إِلَی إِمَامٍ حَقٍّ الَّذِی هُوَ إِمَامُ زَمَانِکَ فَإِنَّکَ لَا تَقُومُ مِنْ مَقَامِکَ حَتَّی یَقْضِیَ اللَّهُ حَاجَتَکَ (۲).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نماز حاجت از امام رضا علیه السلام: چون گرفتاری شدیدی برایت پیش آید که تو را غمگین سازد دو رکعت نماز بخوان، در رکعت اول فاتحه و آیه الکرسی و در رکعت دوم فاتحه و سوره انا انزلناه فی لیلهٔ القدر را می‌خوانی. بعد قرآن را بر بالای سر گذار و ده بار بگو: «خداوندا به حق آن کس که او را بر خلق خود به رسالت فرستادی و به حق همه آیه های قرآن و به حق کسانی که آن‌ها را در آن مدح کرده ای بر تو، و به حق تو بر آن‌ها و هیچ کس را داناتر از تو به حق تو نمی‌شناسیم ای آقایم ای اللّه» و ده بار بگو: بِحَقِّ مُحَمَّدٍ ، و ده بار: بِحَقِّ عَلِیٍّ و ده بار: بِحَقِّ فَاطِمَهَ ، و بعد یکی یکی ائمه را به همین نحو نام ببر تا به امام حقّ او که امام زمان توست، برسی. از جای خود بر نخواهی خواست مگر اینکه حاجتت روا شود. - . مکارم الاخلاق : ۳۷۶ -

**[ترجمه]

«۱۵»

الْمُتَهَجِّدُ(۳)، وَ الْمَکَارِمُ، وَ غَیْرُهُمَا، صَلَاهُ أُخْرَی وَ رَوَی مُقَاتِلُ ابْنُ مُقَاتِلٍ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ عَلِّمْنِی دُعَاءً

لِقَضَاءِ الْحَوَائِجِ فَقَالَ إِذَا كَانَتْ لَکَ حَاجَهٌ إِلَی اللَّهِ مُهِمَّهٌ فَاغْتَسِلْ وَ الْبَسْ أَنْظَفَ ثِیَابِکَ وَ شَمَّ شَیْئاً مِنَ الطِّیبِ ثُمَّ ابْرُزْ تَحْتَ السَّمَاءِ فَصَلِّ رَکْعَتَیْنِ تَفْتَحُ الصَّلَاهَ فَتَقْرَأُ فَاتِحَهَ الْکِتَابِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً ثُمَّ تَرْکَعُ وَ تَقْرَأُ خَمْسَ عَشْرَهَ عَلَی مِثْلِ صَلَاهِ التَّسْبِیحِ غَیْرَ أَنَّ الْقِرَاءَهَ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً ثُمَّ تَسْجُدُ وَ تَقُولُ فِی سُجُودِکَ- اللَّهُمَّ إِنَّ کُلَّ مَعْبُودٍ مِنْ لَدُنْ عَرْشِکَ إِلَی قَرَارِ أَرْضِکَ فَهُوَ بَاطِلٌ سِوَاکَ فَإِنَّکَ أَنْتَ اللَّهُ الْحَقُّ الْمُبِینُ اقْضِ لِی حَاجَهَ کَذَا وَ کَذَا

ص: ۳۵۳

۱- ۱. الفقیه ج ۱ ص ۳۵۰.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۳۷۶.

۳- ۳. مصباح المتهجد ص ۳۷۰.

السَّاعَهَ السَّاعَهَ وَ تُلِحُّ فِيمَا أَرَدْتَ (۱).

**[ترجمه]متهجد –. مصباح المتهجد : ۳۷۰ –

و مکارم الاخلاق و دیگر کتاب‌ها: نماز دیگر: مُقَاتِلِ بْنُ مُقَاتِلِ گوید: به امام رضا علیه السلام عرض کردم: فدایت شوم دعائی برای برآورده شدن حاجت‌ها به من بیاموز، فرمود: چون کار مهمّی با خدا داری غسل کن و تمیزترین جامه ها را بپوش و عطر بزن و زیر آسمان برو و دو رکعت نماز کن و سوره فاتحه و پانزده بار سوره قل هو الله احد را می‌خوانی و به رکوع می‌روی و مانند نماز تسبیح پانزده بار می گویی اما قراءت پانزده بار است. بعد سجده کن و در سجده بگو: «خداوندا همه معبودها از نزد عرشت تا قرارگاه زمینت جز تو باطل است و به راستی که تو خداوند حقّی، فلان و فلان حاجت مرا هم اکنون روا بفرما».

و بر حاجت خود اصرار کن. –. مکارم الاخلاق : ۳۷۷ –

**[ترجمه]

«۱۶»

الْمَكَارِمُ: صَلَاهُ الْعَفْوِ إِذَا أَحْسَسْتَ مِنْ نَفْسِكَ بِفَتْرَهٍ فَلَا تَدَعْ عِنْدَ ذَلِكَ صَلَاهَ الْعَفْوِ وَ هِيَ رَكْعَتَانِ بِالْحَمْدِ وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ مَرَّهً وَاحِدَهً فِي كُلِّ رَكْعَهٍ وَ تَقُولُ بَعْدَ الْقِرَاءَهِ رَبِّ عَفْوَكَ عَفْوَكَ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً ثُمَّ تَرْكَعُ وَ تَقُولُ بَعْدَ ذَلِكَ عَشْراً وَ تُتِمُّ الصَّلَاهَ كَمِثْلِ صَلَاهِ جَعْفَرٍ (۲).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نماز عفو: هر گاه در خود احساس سستی و بی میلی (به عبادت) پیدا کردی نماز عفو را ترک مکن و آن دو رکعت است در هر رکعت حمد و یک بار سوره إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ را می‌خوانی و بعد از آن پانزده بار می گویی: رَبِّ عَفْوَكَ عَفْوَكَ. (پروردگارم عفو تو را خواستارم عفو تو را خواستارم.) و سپس رکوع می‌بری و پس از آن، ده بار کلمه عفو می گویی و نماز خود را مثل نماز جعفر به پایان آور. –. مکارم الاخلاق : ۳۷۷ –

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری حسست بالخیر و أحسست به أی أیقنت به و قال الفتره الانکسار و الضعف انتهی و لعل المراد هنا الضعف فی العقائد بالشکوک و الشبهات أو الکسل فی الطاعات خمس عشره مره أی کلمه عفوک أو مجموع رب عفوک عفوک و لعل الأول أظهر.

**[ترجمه]جوهری گوید: «حسست بالخیر و احسست به» یعنی به خیر و خوبی یقین پیدا کردی. و گوید: «الفترهٔ» به معنای سستی و ضعف است. پایان نقل قول. و شاید مقصود از ضعف در اینجا ضعف در عقاید و باورها به دلیل شک و شبهه‌ها، یا سستی و تنبلی در عبادت‌ها باشد. «خمس عشر مرهٔ» یعنی پانزده بار کلمه عفو یا کل جمله «ربّ عفوک عفوک» را می گوی و

شاید مقصود اول آشکارتر باشد.

**[ترجمه]

«۱۷»

الْمَكَارِمُ، صَلَاةُ لِحَدِيثِ النَّفْسِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: لَيْسَ مِنْ مُؤْمِنٍ يَمُرُّ عَلَيْهِ أَرْبَعُونَ صَبَاحاً إِلَّا حَدَّثَ نَفْسَهُ فَلْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ لْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنْ ذَلِكَ (۳).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نماز حدیث نفس (وسوسه): از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: بر هیچ مؤمنی چهل روز نمی گذرد مگر اینکه گرفتار وسوسه می شود، پس دو رکعت نماز بخواند و از آن به خدا پناه برد. - . مکارم الاخلاق : ۳۷۷ -

**[ترجمه]

بیان

المراد بحديث النفس الوساوس الشيطانيه فى العقائد و القضاء و القدر و الخطورات التى يوجب التكلم بها الكفر.

**[ترجمه]مقصود از حدیث نفس وسوسه‌های شیطانی در باورها و قضا و قدر، و نیز افکاری که اگر بر زبان آید مستوجب کفر می‌شود.

**[ترجمه]

«۱۸»

الْمَكَارِمُ، صَلَاةُ الِاسْتِغْفَارِ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: إِذَا رَأَيْتَ فِي مَعَاشِكَ ضِيقاً وَ فِي أَمْرِكَ الْتِيَاثاً فَأَنْزِلْ حَاجَتَكَ بِاللَّهِ تَعَالَى وَ جَلَّ وَ لَا تَدَعْ صَلَاةَ الِاسْتِغْفَارِ وَ هِيَ رَكْعَتَانِ تَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ وَ تَقْرَأُ الْحَمْدَ وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ مَرَّةً وَاحِدَةً فِي كُلِّ رَكْعَةٍ ثُمَّ تَقُولُ بَعْدَ الْقِرَاءَةِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً ثُمَّ تَرْكَعُ فَتَقْرَأُهَا عَشْراً عَلَى هَيْئَةِ صَلَاةِ جَعْفَرٍ يُصْلِحُ اللَّهُ لَكَ شَأْنَكَ كُلَّهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ (۴).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نماز استغفار: از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت است: چون روزی تو کم شود و کارت به پراکندگی گراید حاجتت را به درگاه حق ببر و نماز استغفار را ترک مکن. نماز استغفار دو رکعت است در هر رکعت حمد و یک بار سوره إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ را بخوان و بعد از قرائت پانزده بار بگو: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ. و بعد به رکوع که رفتی آن را ده بار بگو و مثل نماز جعفر نماز را تمام کن که همه کارهایت ان شاء الله روبه راه شود. - . مکارم الاخلاق : ۳۷۸ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری الالتیاث الاختلاط و الالتفاف و التاث فی عمله أبطأ.

**[ترجمه]جوهری گوید: الالتیاث یعنی اختلاط و التفاف(در هم پیچیدن) و التاث در عملش یعنی تأخیر کرد

**[ترجمه]

«۱۹»

الْمَكَارِمُ، صَلَاةُ الْكِفَايَةِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: تُصَلِّی رَكْعَتَیْنِ وَ تُسَلِّمُ وَ تَسْجُدُ وَ تُثْنِی عَلَی اللَّهِ تَعَالَی وَ تَحْمَدُهُ وَ تُصَلِّی عَلَی النَّبِیِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ تَقُولُ- یَا مُحَمَّدُ یَا

ص: ۳۵۴

۱- ۱. مكارم الأخلاق ص ۳۷۷.

۲- ۲. مكارم الأخلاق ص ۳۷۷.

۳- ۳. مكارم الأخلاق ص ۳۷۷.

۴- ۴. مكارم الأخلاق ص ۳۷۸.

جَبْرَئِیلُ یَا جَبْرَئِیلُ یَا مُحَمَّدُ اکْفِیَانِی مِمَّا أَنَا فِیهِ فَإِنَّکَمَا کَافِیَانِ احْفَظَانِی بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِنَّکَمَا حَافِظَانِ مِائَهَ مَرَّهٍ.

صَلَاهُ لِمَنْ أَصَابَهُ هَمٌّ أَوْ غَمٌّ أَوْ کَانَتْ لَهُ إِلَی اللَّهِ حَاجَهٌ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: یُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ یَقْرَأُ فِی کُلِّ وَاحِدَهٍ مِنْهُمَا الْحَمْدَ مَرَّهً وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ ثَلَاثَ عَشْرَهَ مَرَّهً فَإِذَا فَرَغَ سَجَدَ وَ قَالَ اللَّهُمَّ یَا فَارِجَ الْهَمِّ وَ کَاشِفَ الْغَمِّ وَ مُجِیبَ دَعْوَهِ الْمُضْطَرِّینَ یَا رَحْمَانَ الدُّنْیَا وَ رَحِیمَ الْآخِرَهِ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ارْحَمْنِی رَحْمَهً تُطْفِئُ بِهَا عَنِّی غَضَبَکَ وَ سَخَطَکَ وَ تُغْنِینِی بِهَا عَنْ رَحْمَهِ مَنْ سِوَاکَ- ثُمَّ یُلْصِقُ خَدَّهُ الْأَیْمَنَ بِالْأَرْضِ وَ یَقُولُ- یَا مُذِلَّ کُلِّ جَبَّارٍ عَنِیدٍ وَ مُعِزَّ کُلِّ ذَلِیلٍ قَدْ وَ حَقِّکَ بَلَغَ الْمَجْهُودُ مِنِّی فِی أَمْرِ کَذَا فَفَرِّجْ عَنِّی- ثُمَّ یُلْصِقُ خَدَّهُ الْأَیْسَرَ بِالْأَرْضِ وَ یَقُولُ مِثْلَ ذَلِکَ ثُمَّ یَعُودُ إِلَی سُجُودِهِ وَ یَقُولُ مِثْلَ ذَلِکَ فَإِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ یُفَرِّجُ غَمَّهُ وَ یَقْضِی حَاجَتَهُ (۱).

صَلَاهُ الْفَرَجِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: تُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ تَقْرَأُ فِی الْأُولَی الْحَمْدَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ أَلْفَ مَرَّهٍ وَ فِی الثَّانِیَهِ الْحَمْدَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مَرَّهً وَاحِدَهً ثُمَّ تَتَشَهَّدُ وَ تُسَلِّمُ وَ تَدْعُو بِدُعَاءِ الْفَرَجِ وَ تَقُولُ اللَّهُمَّ یَا مَنْ لَا تَرَاهُ الْعُیُونُ وَ لَا تُخَالِطُهُ الظُّنُونُ یَا مَنْ لَا یَصِفُهُ الْوَاصِفُونَ یَا مَنْ لَا تُغَیِّرُهُ الدُّهُورُ یَا مَنْ لَا یَخْشَی الدَّوَائِرَ یَا مَنْ لَا یَذُوقُ الْمَوْتَ یَا مَنْ لَا یَخْشَی الْفَوْتَ یَا مَنْ لَا تَضُرُّهُ الذُّنُوبُ وَ لَا تَنْقُصُهُ الْمَغْفِرَهُ یَا مَنْ یَعْلَمُ مَثَاقِیلَ الْجِبَالِ وَ کَیْلَ الْبُحُورِ وَ عَدَدَ الْأَمْطَارِ وَ وَرَقِ الْأَشْجَارِ وَ دَبِیبَ الذَّرِّ وَ لَا یُوَارِی مِنْهُ سَمَاءٌ سَمَاءً وَ لَا أَرْضٌ أَرْضاً وَ لَا بَحْرٌ مَا فِی قَعْرِهِ وَ لَا جَبَلٌ مَا فِی وَعْرِهِ- یَعْلَمُ خَائِنَهَ الْأَعْیُنِ وَ ما تُخْفِی الصُّدُورُ وَ مَا أَظْلَمَ عَلَیْهِ اللَّیْلُ وَ أَشْرَقَ عَنْهُ النَّهَارُ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْمَخْزُونِ الْمَکْنُونِ الَّذِی فِی عِلْمِ الْغَیْبِ عِنْدَکَ وَ اخْتَصَصْتَ بِهِ لِنَفْسِکَ وَ اشْتَقَقْتَ مِنْهُ اسْمَکَ فَإِنَّکَ أَنْتَ اللَّهُ- لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَکَ وَحْدَکَ وَحْدَکَ لَا شَرِیکَ لَکَ الَّذِی إِذَا دُعِیتَ بِهِ أَجَبْتَ وَ إِذَا سُئِلْتَ بِهِ أَعْطَیْتَ وَ أَسْأَلُکَ بِحَقِّ أَنْبِیَائِکَ الْمُرْسَلِینَ وَ بِحَقِّ حَمَلَهِ الْعَرْشِ وَ بِحَقِّ مَلَائِکَتِکَ الْمُقَرَّبِینَ وَ بِحَقِّ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ وَ

۱- ۱. مکارم الأخلاق: ۳۷۹.

إِسْرَافِيلَ وَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ عِتْرَتِهِ صَلَوَاتُکَ عَلَيْهِمْ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَجْعَلَ خَيْرَ عُمُرِي آخِرَهُ وَ خَيْرَ أَعْمَالِي خَوَاتِيمَهَا وَ أَسْأَلُکَ مَغْفِرَتَکَ وَ رِضْوَانَکَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ -(۱) صَلَاةُ الْمَكْرُوبِ تُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَ تَأْخُذُ الْمُصْحَفَ فَتَرْفَعُهُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَوَجَّهُ إِلَيْکَ بِمَا فِيهِ وَ فِيهِ اسْمُکَ الْأَكْبَرُ وَ أَسْمَاؤُکَ الْحُسْنَى وَ مَا بِهِ تُخَافُ وَ تُرْجَى أَسْأَلُکَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ تَقْضِيَ حَاجَتِي وَ تُسَمِّيهَا -(۲) صَلَاةُ الِاسْتِغَاثَهِ بِالْبَتُولِ عليها السلام تُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ تَسْجُدُ وَ تَقُولُ يَا فَاطِمَهُ مِائَهَ مَرَّهٍ ثُمَّ ضَعْ خَدَّکَ الْأَيْمَنَ عَلَى الْأَرْضِ وَ قُلْ مِثْلَ ذَلِکَ وَ تَضَعُ خَدَّکَ الْأَيْسَرَ عَلَى الْأَرْضِ وَ تَقُولُ مِثْلَهُ ثُمَّ اسْجُدْ وَ قُلْ ذَلِکَ مِائَهً وَ عَشْرَ دَفَعَاتٍ وَ قُلْ يَا آمِناً مِنْ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ كُلُّ شَيْ ءٍ مِنْکَ خَائِفٌ حَذِرٌ أَسْأَلُکَ بِأَمْنِکَ مِنْ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ خَوْفِ كُلِّ شَيْ ءٍ مِنْکَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُعْطِيَنِي أَمَاناً لِنَفْسِي وَ أَهْلِي وَ مَالِي وَ وُلْدِي حَتَّى لَا أَخَافَ أَحَداً وَ لَا أَحْذَرَ مِنْ شَيْ ءٍ أَبَداً- إِنَّکَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ -(۳) صَلَاةُ الِاسْتِغَاثَهِ إِذَا هَمَمْتَ بِالنَّوْمِ فِي اللَّيْلِ فَضَعْ عِنْدَ رَأْسِکَ إِنَاءً نَظِيفاً فِيهِ مَاءٌ طَاهِرٌ وَ غَطِّهِ بِخِرْقَهٍ نَظِيفَهٍ فَإِذَا انْتَبَهْتَ لِصَلَاتِکَ فِي آخِرِ اللَّيْلِ فَاشْرَبْ مِنَ الْمَاءِ ثَلَاثَ جُرَعٍ ثُمَّ تَوَضَّأْ بِبَاقِيهِ وَ تَوَجَّهْ إِلَى الْقِبْلَهِ وَ أَذِّنْ وَ أَقِمْ وَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِيهِمَا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْقِرَاءَهِ قُلْتَ فِي الرُّكُوعِ- يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ خَمْساً وَ عِشْرِينَ مَرَّهً ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَکَ فَتَقُولُ مِثْلَ ذَلِکَ وَ تَسْجُدُ وَ تَقُولُ مِثْلَ ذَلِکَ ثُمَّ تَجْلِسُ وَ تَقُولُهُ وَ تَسْجُدُ وَ تَقُولُهُ وَ تَجْلِسُ وَ تَقُولُهُ وَ تَنْهَضُ إِلَى الثَّانِيَهِ وَ تَفْعَلُ كَفِعْلِکَ فِي الْأُولَى وَ تُسَلِّمُ وَ قَدْ أُكْمِلَتْ ثَلَاثُ مِائَهِ مَرَّهٍ مَا تَقُولُهُ وَ تَرْفَعُ رَأْسَکَ إِلَى السَّمَاءِ وَ تَقُولُ ثَلَاثِينَ مَرَّهً مِنَ الْعَبْدِ الذَّلِيلِ إِلَى الْمَوْلَى الْجَلِيلِ وَ تَذْكُرُ حَاجَتَکَ فَإِنَّ الْإِجَابَهَ تُسْرِعُ بِإِذْنِ اللَّهِ -(۴)

۱- ۱. مكارم الأخلاق: ۳۷۹.

۲- ۲. مكارم الأخلاق ص ۳۸۰.

۳- ۳. مكارم الأخلاق ص ۳۸۰.

۴- ۴. مكارم الأخلاق ص ۳۸۰.

صَلَاهُ الْغِيَاثِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ إِذَا كَانَتْ لِأَحَدِكُمُ اسْتِغَاثَهٌ إِلَی اللَّهِ تَعَالَی فَلْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَسْجُدُ وَ يَقُولُ- يَا مُحَمَّدُ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا عَلِيُّ يَا سَيِّدَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ بِكُمَا أَسْتَغِيثُ إِلَی اللَّهِ تَعَالَی يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ أَسْتَغِيثُ بِكُمَا يَا غَوْثَاهُ بِاللَّهِ وَ بِمُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ فَاطِمَهَ وَ تَعُدُّ الْأَئِمَّهَ علیهم السلام بِكُمْ أَتَوَسَّلُ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- فَإِنَّكَ تُغَاثُ مِنْ سَاعَتِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ تَعَالَی (۱)

صَلَاهُ الضُّرِّ وَ الْفَقْرِ تُصَلِّی رَكْعَتَيْنِ تُحْسِنُهُمَا وَ تَسْجُدُ وَ تَقُولُ- يَا مَاجِدُ يَا وَاحِدُ يَا أَحَدُ يَا كَرِيمُ أَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّكَ نَبِيِّ الرَّحْمَهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّی أَتَوَجَّهُ بِكَ إِلَی اللَّهِ رَبِّی وَ رَبِّكَ وَ رَبِّ كُلِّ شَيْ ءٍ أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَسْأَلُكَ أَنْ تَنْفَحَنِی نَفْحَهً مِنْ نَفَحَاتِكَ فَتْحاً يَسِيراً وَ رِزْقاً وَاسِعاً أَلُمُّ بِهِ شَعْثِی وَ أَقْضِی بِهِ دَيْنِی وَ أَسْتَعِينُ بِهِ عَلَی عِيَالِی-(۲)

صَلَاهُ الِاسْتِعْدَاءِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام تُسْبِغُ الْوُضُوءَ أَيَّ وَقْتٍ أَحْبَبْتَ ثُمَّ تُصَلِّی رَكْعَتَيْنِ تُتِمُّ رُكُوعَهُمَا وَ سُجُودَهُمَا فَإِذَا فَرَغْتَ مَرَّغْتَ خَدَّيْكَ عَلَی الْأَرْضِ وَ قُلْتَ يَا رَبَّاهْ حَتَّی يَنْقَطِعَ النَّفَسُ ثُمَّ قُلْ يَا مَنْ أَهْلَكَ عاداً الْأُولی وَ ثَمُودَ فَما أَبْقی- وَ قَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَ أَطْغی- وَ الْمُؤْتَفِكَهَ أَهْوی فَغَشَّاها ما غَشَّی إِنْ كَانَ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ ظَالِماً فِيمَا ارْتَكَبَنِی بِهِ فَاجْعَلْ عَلَيْهِ مِنْكَ وَعْداً وَ لَا تَجْعَلْ لَهُ فِی حِلْمِكَ نَصِيباً يَا أَقْرَبَ الْأَقْرَبِينَ-(۳) صَلَاهُ الظُّلَامَهِ تُفِيضُ عَلَيْكَ الْمَاءَ ثُمَّ تُصَلِّی رَكْعَتَيْنِ وَ تَرْفَعُ رَأْسَكَ إِلَی السَّمَاءِ وَ تَبْسُطُ يَدَيْكَ وَ تَقُولُ- اللَّهُمَّ رَبَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِكْ عَدُوَّهُمْ اللَّهُمَّ إِنَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ قَدْ ظَلَمَنِی وَ لَا أَجِدُ مَنْ أَصُولُ بِهِ غَيْرَكَ فَاسْتَوْفِ مِنْهُ ظُلَامَتِی السَّاعَهَ السَّاعَهَ بِحَقِّ مَنْ جَعَلْتَ لَهُ عَلَيْكَ حَقّاً وَ بِحَقِّكَ عَلَيْهِمْ إِلَّا فَعَلْتَ ذَلِكَ يَا مَخُوفَ الْأَحْكَامِ وَ الْأَخْذِ يَا مَرْهُوبَ الْبَطْشِ يَا مَالِكَ الْفَضْلِ-(۴) صَلَاهُ الِانْتِصَارِ مِنَ الظَّالِمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ إِذَا طَلَبْتَ بِمَظْلِمَهٍ فَلَا تَدْعُ

۱- ۱. مكارم الأخلاق ص ۳۸۱.

۲- ۲. مكارم الأخلاق ص ۳۸۱.

۳- ۳. مكارم الأخلاق ص ۳۸۱.

۴- ۴. مكارم الأخلاق ص ۳۸۲.

عَلَى صَاحِبِکَ فَإِنَّ الرَّجُلَ یَکُونُ مَظْلُوماً فَلَا یَزَالُ یَدْعُو حَتَّی یَکُونَ ظَالِماً وَ لَکِنْ إِذَا ظُلِمْتَ فَاغْتَسِلْ وَ صَلِّ رَکْعَتَیْنِ فِی مَوْضِعٍ لَا یَحْجُبُکَ عَنِ السَّمَاءِ ثُمَّ قُلِ- اللَّهُمَّ إِنَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ ظَلَمَنِی وَ لَیْسَ لِی أَحَدٌ أَصُولُ بِهِ غَیْرَکَ فَاسْتَوْفِ لِی ظُلَامَتِی السَّاعَهَ السَّاعَهَ بِالاسْمِ الَّذِی سَأَلَکَ بِهِ الْمُضْطَرُّ فَکَشَفْتَ مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَ مَکَّنْتَ لَهُ فِی الْأَرْضِ وَ جَعَلْتَهُ خَلِیفَتَکَ عَلَی خَلْقِکَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَسْتَوْفِیَ لِی ظُلَامَتِی السَّاعَهَ السَّاعَهَ فَإِنَّکَ لَا تَلْبَثُ حَتَّی تَرَی مَا تُحِبُّ (۱).

صَلَاهٌ أُخْرَی عَنْ یُونُسَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: شَکَوْتُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّ رَجُلًا کَانَ یُؤْذِینِی فَقَالَ ادْعُ عَلَیْهِ قُلْتُ دَعَوْتُ عَلَیْهِ قَالَ لَیْسَ هَکَذَا وَ لَکِنْ أَقْلِعْ عَنِ الذُّنُوبِ وَ صُمْ وَ صَلِّ وَ تَصَدَّقْ فَإِذَا کَانَ آخِرُ اللَّیْلِ فَأَسْبِغِ الْوُضُوءَ ثُمَّ قُمْ فَصَلِّ رَکْعَتَیْنِ ثُمَّ قُلْ وَ أَنْتَ سَاجِدٌ اللَّهُمَّ إِنَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ قَدْ آذَانِی اللَّهُمَّ أَسْقِمْ بَدَنَهُ وَ اقْطَعْ أَثَرَهُ وَ انْقُصْ أَجَلَهُ وَ عَجِّلْ ذَلِکَ فِی عَامِهِ هَذَا- قَالَ فَفَعَلْتُ فَمَا لَبِثْتُ أَنْ هَلَکَ (۲).

صَلَاهُ الْعُسْرَهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِذَا عَسُرَ عَلَیْکَ أَمْرٌ فَصَلِّ عِنْدَ الزَّوَالِ رَکْعَتَیْنِ تَقْرَأُ فِی الْأُولَی بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ إِنَّا فَتَحْنا لَکَ فَتْحاً مُبِیناً إِلَی قَوْلِهِ وَ یَنْصُرَکَ اللَّهُ نَصْراً عَزِیزاً وَ فِی الثَّانِیَهِ بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ أَ لَمْ نَشْرَحْ لَکَ صَدْرَکَ وَ قَدْ جُرِّبَ (۳).

صَلَاهٌ فِی الْمُهِمَّاتِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام: تُصَلِّی أَرْبَعَ رَکَعَاتٍ تُحْسِنُ قُنُوتَهُنَّ وَ أَرْکَانَهُنَّ تَقْرَأُ فِی الْأُولَی الْحَمْدَ مَرَّهً وَ حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَکِیلُ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ فِی الثَّانِیَهِ الْحَمْدَ مَرَّهً وَ قَوْلَهُ ما شاءَ اللَّهُ لا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنْکَ مالًا وَ وَلَداً سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ فِی الثَّالِثَهِ الْحَمْدَ مَرَّهً وَ قَوْلَهُ- لا إِلهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحانَکَ إِنِّی کُنْتُ مِنَ الظَّالِمِینَ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ فِی الرَّابِعَهِ الْحَمْدَ مَرَّهً- وَ أُفَوِّضُ أَمْرِی إِلَی اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِیرٌ بِالْعِبادِ سَبْعَ مَرَّاتٍ ثُمَّ یَسْأَلُ حَاجَتَهُ (۴)

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۸۲.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۳۸۲.

۳- ۳. مکارم الأخلاق: ۳۸۳.

۴- ۴. مکارم الأخلاق: ۳۸۳.

صَلَاهٌ لِمَنْ أَصَابَتْهُ مُصِيبَهٌ تُصَلِّی أَرْبَعَ رَکَعَاتٍ بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ مَرَّهً وَ الْإِخْلَاصِ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ آیَهَ الْکُرْسِیِّ مَرَّهً فَإِذَا سَلَّمَ یَقُولُ- صَلَّی اللَّهُ عَلَی مُحَمَّدٍ النَّبِیِّ الْأُمِّیِّ وَ آلِهِ عَلَیْهِ وَ عَلَیْهِمُ السَّلَامُ- ثُمَّ یُسَبِّحُ وَ یُحَمِّدُ وَ یُهَلِّلُ وَ یُکَبِّرُ فَیُعْطِیهِ اللَّهُ مَا وَعَدَ(۱).

صَلَاهُ الرِّزْقِ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله عَنْ جَبْرَئِیلَ علیه السلام: یُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ یَقْرَأُ فِی الْأُولَی الْحَمْدَ مَرَّهً وَ إِنَّا أَعْطَیْناکَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ فِی الثَّانِیَهِ الْحَمْدَ مَرَّهً وَ الْمُعَوِّذَتَیْنِ کُلَّ وَاحِدَهٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ-(۲) صَلَاهُ الْغُنْیَهِ رَکْعَتَانِ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ الْفَاتِحَهُ وَ عَشْرَ مَرَّاتٍ قُلِ اللَّهُمَّ مالِکَ الْمُلْکِ الْآیَهَ-(۳) فَإِذَا سَلَّمَ یَقُولُ عَشْراً رَبِّ اغْفِرْ وَ ارْحَمْ وَ أَنْتَ خَیْرُ الرَّاحِمِینَ- وَ عَشْرَ مَرَّاتٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ- ثُمَّ یَسْجُدُ

وَ یَقُولُ رَبِّ اغْفِرْ لِی وَ هَبْ لِی مُلْکاً لا یَنْبَغِی لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِی إِنَّکَ أَنْتَ الْوَهَّابُ-(۴) صَلَاهُ أُخْرَی رَکْعَتَانِ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ فَاتِحَهُ الْکِتَابِ وَ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً سُورَهُ قُرَیْشٍ- وَ بَعْدَ التَّسْلِیمِ یُصَلِّی عَشْرَ مَرَّاتٍ عَلَی النَّبِیِّ وَ آلِهِ- ثُمَّ یَسْجُدُ وَ یَقُولُ عَشْرَ مَرَّاتٍ اللَّهُمَّ أَغْنِنِی بِفَضْلِکَ عَنْ خَلْقِکَ-(۵) صَلَاهُ الدَّیْنِ أَرْبَعُ رَکَعَاتٍ یَقْرَأُ فِی الْأُولَی الْحَمْدَ مَرَّهً وَ الْمُعَوِّذَتَیْنِ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَ فِی الثَّانِیَهِ الْحَمْدَ وَ آیَهَ الْکُرْسِیِّ وَ قُلْ یا أَیُّهَا الْکافِرُونَ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَ آمَنَ الرَّسُولُ عَشْرَ مَرَّاتٍ فَإِذَا سَلَّمَ سَبَّحَ کَمَا هُوَ مُثْبَتٌ وَ فِی الرَّکْعَهِ الثَّالِثَهِ الْحَمْدَ مَرَّهً وَ أَلْهاکُمُ التَّکاثُرُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ الْعَصْرِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ إِنَّا أَعْطَیْناکَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ فِی الرَّکْعَهِ الرَّابِعَهِ الْحَمْدَ مَرَّهً وَ إِنَّا أَنْزَلْناهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ إِذا زُلْزِلَتِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَإِذَا سَلَّمَ سَجَدَ وَ یَقُولُ فِی سُجُودِهِ کَمَا هُوَ مُثْبَتٌ (۶).

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۸۳.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۳۸۳.

۳- ۳. آل عمران: ۲۵.

۴- ۴. مکارم الأخلاق ص ۳۸۵.

۵- ۵. مکارم الأخلاق ص ۳۸۵.

۶- ۶. مکارم الأخلاق ص ۳۸۶، و الآیه فی البقره: ۲۸۵ و ۲۸۶.

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نماز کفایت از امام صادق علیه السلام: ایشان فرمود: دو رکعت نماز می‌خواند و سلام نماز را می‌دهد و سجده می‌کند و خدا را حمد و ثناگوی و بر محمّد و آل او درود می‌فرستد و صد بار می‌گوید: « یا محمد یا جبرئیل، یا جبرئیل یا محمد مرا در گرفتاریم کفایت کنید که شما کفایت کننده اید و مرا به اذن خداوند محافظت کنید که شما نگاه‌دارانید.»

نماز برای کسی که گرفتار اندوه و ناراحتی است یا کسی که حاجتی از خداوند می‌خواهد: از امام رضا علیه السلام نقل است: دو رکعت نماز بخوان در هر رکعت یک بار سوره حمد و سیزده بار سوره انا انزلناه، و بعد از نماز سجده کن و بگو: «خداوندا ای بر طرف کننده غم‌ها و اندوه‌ها و پاسخ دهنده بیچارگان، و ای رحمان دنیا و رحیم آخرت بر محمد و آل او درود بفرست و بر من رحمتی آر که بدان غضبت را فرو نشانی، و مرا از غیر خودت بی نیاز گردانی»، بعد گونه راست را به زمین بگذار و بگو «ای ذلیل کننده هر جبّار و ای عزیزکننده هر ذلیل، به حق خودت فلان مشکل مرا گشایشی ده». بعد گونه چپ را به زمین نه و همین را بگو، بعد به سجده برگرد و باز همین را بگو، که خداوند غمت را بر طرف و حاجتت را روا سازد. – . مکارم الاخلاق : ۳۷۹ –

نماز فَرَج از امیر مؤمنان علیه السلام: دو رکعت نماز بخوان، در رکعت اول سوره حمد و هزار بار سوره قل هو الله احد و در رکعت دوم حمد و یک بار قل هو الله احد را بخوان و بعد تشهد بخوان و سلام بده و دعای فرج بخوان و بگو:

«ای آنکه چشم‌ها نتواندش دید و گمان‌ها نتوان او را یافت، وصف گویان توصیفش نتوانند کرد، و زمان‌ها در او تغییری نتواند داد، ای آنکه از حوادث نترسد، و طعم مرگ نچشد، ای آنکه از فوت هراسی ندارد و گناهان به وی ضرری نرساند، و آمرزش از او نکاهد، ای آنکه وزن ذرات کوه‌ها را می‌داند و بر گنجایش دریاها و عدد قطرات باران، و برگ درختان، و راه روی مورچه آگاه است، آسمانی آسمان دیگر و زمین زمین دیگر را و سطح دریا عمق دریا را و کوه اندوخته های درون خود را از نظر او نمی‌تواند بپوشاند، دیدگان خائن و نهفته های دل و آنچه شب بر آن ظلمت و روز بر آن پرتو افکند می‌داند.

از تو مسألت می‌کنم به اسم مخزون و مکنون در علم غیبت که اختصاص به خودت دارد و اسم‌هایت را از آن برآورده ای، که تو خدائی هستی که جز تو خدائی نیست و یکتای یکتایی یکتایی بی شریکی، و به اسمی از تو که چون تو را بدان خوانند جواب دهی، و اگر از تو بدان درخواست کنند عطا کنی، و به حق انبیاء مرسل تو و به حق نگهداران عرش و به حق ملائکه مقرب تو و به حق جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل، و به حق محمّد و آل او صلوات تو بر آنان باد، که بر محمد و آل او درود فرستی، و قسمت بهتر عمرم را در آخر قرار دهی و بهترین اعمالم را آخرین آن‌ها قرار دهی و از تو مغفرت و خشنودی تو را مسألت می کنم ای ارحم الراحمین.» – . مکارم الاخلاق : ۳۷۹ –

نماز مکروب و غمناک و گرفتار: دو رکعت نماز بخوان و قرآن را به طرف بالا گیر و بگو: «خداوندا به تو روی می‌آورم به آنچه در این قرآن است و در آن اسم اکبر و اسماء حسنای تو و آنچه وسیله بیم و امید است در آن می‌باشد، درخواست می‌کنم که بر محمد و آل او درود فرستی و حاجتم را برآوری» و حاجتت را اسم ببر. – . مکارم الاخلاق : ۳۸۰ –

نماز استغاثه به حضرت زهراء علیها السلام: دو رکعت بخوان و سر به سجده بگذار و صد بار بگو: يَا فَاطِمَةُ. بعد گونه راست را

به زمین بگذار و همین طور بگو و بعد گونه چپ را بر زمین بگذار و بگو بعد سجده ببر و آن را صد و ده بار بگو و بگو: «ای آنکه از هر چیزی در امانی، و همه چیز از تو ترسان است، و از تو می خواهم به ایمنی تو از هر چیز، و ترس هر چیز از تو اینکه بر محمّد و آل او صلوات فرستی، و به جان و خانواده و مال و فرزندان من امان ده تا اینکه از کسی ترسی نداشته باشم که تو بر هر چیز توانائی.» - . مکارم الاخلاق : ۳۸۰ -

نماز استغاثه: چون شب تصمیم گرفتی بخوابی ظرف آبی تمیز کنار سرت بگذار، و بر آن پارچه ای تمیز بگذار، و وقتی که برای نماز شب برخیزی، سه جرعه آب بنوش و با باقی آب وضو بگیر، و رو به قبله کن، و اذان و اقامه بگو و دو رکعت نماز بخوان هر چه از قرآن خواهی در نماز بخوان بعد در رکوع بیست و پنج بار بگو: «ای فریادرس فریادخواهان» و سر بردار و ایستاده همین را بگو و به سجده برو و همین را بگو و بعد از سجده و در سجده دوم و بعد از آن همچنین بگو، و رکعت دوم را مثل رکعت اول تمام کن که سیصد بار گفته باشی. بعد سر به آسمان بردار و سی بار بگو: «از عبد ذلیل به مولای جلیل». بعد حاجتت را بخواه که اجابت به سویت شتاب گیرد به اذن خدا. - . مکارم الاخلاق : ۳۸۰ -

نماز غیاث و فریادرسی خواستن: از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: اگر استغاثه ای به خدا داری دو رکعت نماز بگزار بعد سجده کن و بگو«ای محمد رسول خدا، ای علی سید مؤمنان، به شما به سوی حق‌تعالی استغاثه می‌کنم، ای محمد ای علی به شما استغاثه می کنم و از پناه به خدا و محمّد و به علی و به فاطمه ـ و همه امامان علیهم السلام را برمی‌شماری ـ نزد خدا به شما متوسّل می‌شوم. به اذن خداوند همان دم و فورا به فریادت می‌رسند.» - . مکارم الاخلاق : ۳۸۱ -

نماز برای رفع بد حالی و نداری: دو رکعت نماز نیکو بخوان و به سجده برو و بگو: «یا ماجد یا واحد یا احد یا کریم به وسیله نبی تو نبی رحمت به تو روی می‌کنم، یا رسول الله من به وسیله تو به خدا پروردگار من و تو و همه چیز رو می‌کنم، یا الله از تو درخواست می‌کنم به حق محمد و آل محمد که نفحه ای از نفحات خود بر من بدمی که گشایشی زود و روزی وسیع به من عنایت کنی، که پراکندگی‌هایم را بر طرف کنم، و قرضهایم را بپردازم و مخارج عیالم را تأمین کنم.» - . مکارم الاخلاق : ۳۸۱ -

نماز إسْتِعْدَاءِ (یاری خواستن و تقویت): از امام صادق علیه السلام: هر وقت خواستی وضوء کامل بگیر، و دو رکعت نماز بخوان، و بعد از آن گونه هایت را بر زمین بنه و چندان بگو: «یا ربّاه» که نفَسَت تمام شود، بعد بگو: «ای آنکه عاد و ثمود را هلاک کردی چیزی از آنان باقی نماند و پیش از آن قوم نوح را که راه ظلم و طغیان سپردند نابود ساختی، و مؤتفکه را که به راه هوی و هوس رفتند (نابود کردی) و عذاب آن‌ها را فرو گرفت، اگر فلان کس در این کاری که با من کرد نسبت به من ظالم است مهلتش را سر آر و در باره او بردباری بکار مبر ای نزدیک‌ترین نزدیکان» - . مکارم الاخلاق : ۳۸۱ - .

نماز الظُّلَامَهِ (داد خواهی و انتقام خواستن از ظالم): وضوء بگیر و دو رکعت نماز کن و سر به آسمان بردار و دست ها بگشا و بگو: «خداوندا ای پروردگار محمد و آل محمد بر محمد و آل او درود فرست و دشمنانشان را هلاک کن، خداوندا فلان کس به من ستم کرده و جز تو برای دفاع و حمله به او کمکی ندارم، هم اکنون انتقام را به کمال از او بستان به حق آن کس که برایش بر خود حق قائل شدی، و به حق تو برایشان که این کار را انجام دهی، ای آنکه صاحب احکام و گرفتنت خوف‌انگیز و سطوت تو خوفناک است و دارای احسان و بخششی». - . مکارم الاخلاق : ۳۸۲ -

نماز برای یاری خواستن علیه ظالم: از امام صادق روایت شده که فرمود: اگر مظلمه‌ای طلب می‌کنی بر رفیقت نفرین مکن که انسان دائما مظلوم است تا نفرین کند که ظالم می شود ولی وقتی به تو ظلم شد غسل کن و در زیر آسمان دو رکعت نماز بخوان و بگو: «خداوندا فلان کس به من ستم کرده و هیچ یاوری جز تو ندارم که با یاری او حمله آورم، هم اکنون حق من را از او بازستان، به حق آن اسمت که درمانده تو را بخواند و درماندگی و ضرر و زیانش را رفع نمایی و در زمین قدرتش بخشی و او را بر خلق خودت خلیفه گردانی، که بر محمد و آل او درود فرستی و هم اکنون حق مرا به کمال از او بازستانی.»

تو درنگ نمی‌کنی و بازنمی‌ایستی تا اینکه آنچه را دوست داری ببینی. - . مکارم الاخلاق : ۳۸۲ -

نماز دیگر: از یونس بن عمار روایت شده که به امام هادی علیه السلام از مردی که مرا اذیت می کرد شکایت بردم فرمود: نفرینش کن، گفتم نفرین کرده ام، فرمود: نه آنچنان که نفرین کردی بلکه از گناهان توبه کن و روزه بدار و صدقه بده و در آخر شب وضوء بگیر و دو رکعت نماز بخوان بعد به سجده برو و بگو: «خداوندا فلان کس مرا اذیت می‌کند، خداوندا بدنش را بیمار کن، و نسلش را برانداز، و عمرش را کوتاه گردان، و هم در هلاکتش در این سال تعجیل فرما،» یونس گوید: چنین کردم و طولی نکشید که هلاک شد. - . مکارم الاخلاق : ۳۸۲ -

نماز عسرت و تنگدستی: از امام صادق علیه السلام: چون امری بر تو مشکل شود، وقت ظهر دو رکعت نماز بخوان در رکعت اول سوره حمد و سوره قل هو الله احد و سوره انا فتحنا لک فتحا مبینا تا فرموده خداوند يَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْراً عَزِيزاً را بخوان و در رکعت دوم سوره حمد و سوره قل هو الله احد و سوره الم نشرح لک صدرک را بخوان که بسیار مجرّب است. - . مکارم الاخلاق : ۳۸۳ -

نماز برای امور مهم : از امام حسین علیه السلام: چهار رکعت نماز می خوان و قنوت کامل به جای می‌آوری، در رکعت اول یک حمد و هفت بار حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ، و در رکعت دوم یک بار حمد و هفت بار «ما شاءَ اللَّهُ لا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ مالًا و ولدا» می‌خوانی و در رکعت سوم یک بار حمد و هفت بار «لا إِلهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحانَكَ إِنِّی كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ » می‌خوانی و در رکعت چهارم یک بار حمد و هفت بار «أُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبادِ» می‌خوانی و حاجتش را می‌خواهد. - . مکارم الاخلاق : ۳۸۳ -

نماز برای مصیبت زده: چهار رکعت نماز بخوان در هر رکعت یک بار حمد و هفت بار سوره اخلاص و یک بار آیه الکرسی بخوان، بعد از سلام بگو: «صلی اللَّه علی النبیّ الامیّ و آله» بعد تسبیح و تحمید و تکبیر بگو که خداوند به وعده اش عمل خواهد کرد و حاجتت را خواهد داد. - . مکارم الاخلاق : ۳۸۳ -

نماز برای ازدیاد روزی: از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از جبرئیل علیه السلام: دو رکعت نماز بخوان در رکعت اول سوره یک بار و سه بار سوره انّا اعطیناک سه بار، و در رکعت دوم یک بار حمد، و معوّذتین هر کدام سه بار خوانده شود. - . مکارم الاخلاق : ۳۸۳ -

نماز برای غناء و رفع فقر: دو رکعت است در هر رکعت حمد و ده بار «اللَّهُمَّ مالِكَ الْمُلْكِ ...تا آخر آیه» - . آل عمران / ۲۶

– می‌خواند و بعد از سلام ده بار گوید: خداوندا به من رحمت آر و مرا بیامرز که بهترین رحمت کننده گانی. و ده بار: «اللّهم صل علی محمد و آل محمّد» بعد به سجده رود و گوید: «رَبِّ اغْفِرْ لِی وَ هَبْ لِی مُلْكاً لا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ» خداوندا مرا ببخش و سلطنتی ده که پس از من شایسته هیچ کس نباشد که تو بسیار بخشنده ای. – . مکارم الاخلاق : ۳۸۵ –

نماز دیگر: دو رکعت در هر رکعت سوره حمد و پانزده بار سوره قریش و بعد از سلام ده بار صلوات فرستد و بعد سجده می... برد و ده بار گوید:«اللَّهُمَّ أَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَنْ خَلْقِكَ» خداوندا به فضل خود مرا از خلق بی نیاز کن. – . مکارم الاخلاق : ۳۸۵ –

نماز برای اداء قرض: چهار رکعت است که در رکعت اول یک بار حمد و ده بار معوّذتین (ناس و فلق) ده بار قل هو الله و در رکعت دوّم یک حمد و ده بار آیه الکرسی و ده بار قُلْ یا أَیُّهَا الْکافِرُونَ و ده بار آیه «آمَنَ الرَّسُولُ ...» می‌خواند بعد از سلام نماز تسبیح گوید همانطور که مقرّر و ثابت شده است. در رکعت سوم یک بار حمد و سه بار سوره الهیکم التکاثر وسه بار سوره و العصر و سه بار سوره انّا اعطیناک و در رکعت چهارم یک بار حمد و سه بار سوره إِنَّا أَنْزَلْناهُ و سه بار سوره إِذا زُلْزِلَتِ سه بار می‌خواند بعد از سلام به سجده رود و دعائی را که قبلا ذکر شد و در دعاهای دیگر ثابت شده، را می‌خواند. – . مکارم الاخلاق : ۳۸۶ –

**[ترجمه]

بیان

کما هو مثبت أی کما هو مقرر فی سائر الصلوات (۱) من تسبیح الزهراء علیها السلام فی الأول و من أدعیه سجود الشکر فی الثانی أو کان مذکورا فی الروایه فأسقطه المصنف أو الرواه اختصارا.

**[ترجمه]«کما هو مثبت» یعنی همانطور که در دیگر نمازها مقرّر و ثابت گردید که شامل تسبیح حضرت زهراء علیها السلام در اول و دعاهای سجده شکر در دومی می‌باشد. یا اینکه در روایت ذکر شده و مصنّف یا راویان به جهت خلاصه گویی آن را حذف کرده‌اند.

**[ترجمه]

«۲۰»

الْمَكَارِمُ،: صَلَاةٌ أُخْرَى لِلدَّيْنِ أَرْبَعُ رَكَعَاتٍ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَ الْفَلَقَ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَ فِي الثَّانِيَهِ الْفَاتِحَهَ مَرَّةً وَ قُلْ يا أَيُّهَا الْكافِرُونَ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَ آمَنَ الرَّسُولُ إِلَى آخِرِهِ عَشْرَ مَرَّاتٍ فَإِذَا سَلَّمَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ يَقُولُ عَشْرَ مَرَّاتٍ سُبْحَانَ اللَّهِ أَبَدَ الْأَبَدِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْوَاحِدِ الْأَحَدِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْفَرْدِ الصَّمَدِ سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ الْمُتَفَرِّدِ بِلَا صَاحِبَهٍ وَ لَا وَلَدٍ– وَ فِي الثَّالِثَهِ الْفَاتِحَهَ مَرَّةً وَ أَلْهَاكُمُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ فِي الرَّابِعَهِ الْفَاتِحَهَ مَرَّةً وَ إِنَّا أَنْزَلْناهُ وَ إِذا زُلْزِلَتِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَإِذَا

فَرَغَ سَجَدَ وَ يَقُولُ فِی سُجُودِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ- اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ التَّيْسِيرَ فِی کُلِّ عَسِيرٍ فَإِنَّ تَيْسِيرَ الْعَسِيرِ عَلَيْکَ يَسِيرٌ- ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ وَ يَقُولُ عَشْرَ مَرَّاتٍ- فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّماواتِ وَ رَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعالَمِينَ- وَ لَهُ الْكِبْرِياءُ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (٢).

صَلَاةُ الْجَائِعِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ كَانَ جَائِعاً فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَ قَالَ رَبِّ أَطْعِمْنِی فَإِنِّی جَائِعٌ- أَطْعَمَهُ اللَّهُ مِنْ سَاعَتِهِ (٣).

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: جَاءَتْ فَاطِمَةُ عليها السلام إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله فَشَكَتِ الْجُوعَ فَقَالَ لَهَا قُولِی يَا مُشْبِعَ الْجَوْعَهِ وَ يَا رَافِعَ الْوَضْعَهِ- لَا تُجِعْ فَاطِمَهَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ وَ أَمَرَهَا أَنْ تَدْعُوَ بِهِ-(٤) صَلَاهُ فِی اسْتِجْلَابِ الرِّزْقِ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

١- ١. بل كما هو مثبت فی الروايه الآتيه، فانها مقدّمه فی المصدر على هذه المذكوره.

٢- ٢. مكارم الأخلاق: ٣٨۵.

٣- ٣. مكارم الأخلاق ص ٣٨۶.

۴- ۴. مكارم الأخلاق ص ٣٨۶.

إِنِّی ذُو عِیَالٍ کَثِیرٍ وَ عَلَیَّ دَیْنٌ قَدِ اشْتَدَّ حَالِی فَعَلِّمْنِی دُعَاءً أَدْعُو اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ یَرْزُقُنِی مَا أَقْضِی بِهِ دَیْنِی وَ أَسْتَعِینُ بِهِ عَلَی عِیَالِی فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَا عَبْدَ اللَّهِ تَوَضَّأْ وَ أَسْبِغْ وُضُوءَکَ ثُمَّ صَلِّ رَکْعَتَیْنِ تُتِمُّ الرُّکُوعَ وَ السُّجُودَ ثُمَّ قُلْ یَا مَاجِدُ یَا وَاحِدُ یَا کَرِیمُ أَتَوَجَّهُ إِلَیْکَ بِمُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله نَبِیِّکَ نَبِیِّ الرَّحْمَهِ یَا مُحَمَّدُ یَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّی أَتَوَجَّهُ بِکَ إِلَی اللَّهِ رَبِّی وَ رَبِّکَ وَ رَبِّ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ أَسْأَلُهُ أَنْ یُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ عَلَی أَهْلِ بَیْتِهِ وَ أَسْأَلُکَ نَفْحَهً کَرِیمَهً مِنْ نَفَحَاتِکَ فَتْحاً یَسِیراً وَ رِزْقاً وَاسِعاً أَلُمُّ بِهِ شَعْثِی وَ أَقْضِی بِهِ دَیْنِی وَ أَسْتَعِینُ بِهِ عَلَی عِیَالِی (۱).

صَلَاهُ أُخْرَی لِلْحَاجَهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا مَضَی ثُلُثُ اللَّیْلِ فَقُمْ وَ صَلِّ رَکْعَتَیْنِ- بِسُورَهِ الْمُلْکِ وَ تَنْزِیلُ السَّجْدَهِ ثُمَّ ادْعُهُ وَ قُلْ یَا رَبِّ قَدْ نَامَتِ الْعُیُونُ وَ غَارَتِ النُّجُومُ وَ أَنْتَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ لَا تَأْخُذُکَ سِنَهٌ وَ لَا نَوْمٌ لَنْ یُوَارِیَ عَنْکَ لَیْلٌ دَاجٍ وَ لَا سَمَاءٌ ذَاتُ أَبْرَاجٍ وَ لَا أَرْضٌ ذَاتُ مِهَادٍ وَ لَا بَحْرٌ لُجِّیٌّ وَ لَا ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ یَا صَرِیخَ الْأَبْرَارِ وَ غِیَاثَ الْمُسْتَغِیثِینَ بِرَحْمَتِکَ أَسْتَغِیثُ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ اقْضِ لِی حَاجَهَ کَذَا وَ کَذَا وَ لَا تَرُدَّنِی خَائِباً وَ لَا مَحْرُوماً یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ- فَإِنَّهَا فِی قَضَاءِ الْحَاجَاتِ کَالْأَخْذِ بِالْیَدِ(۲).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نماز دیگربرای ادای قرض: چهار رکعت است که در رکعت اوّل یک بار حمد و ده بار سوره فلق، و در رکعت دوّم یک حمد و ده بار سوره قُلْ یا أَیُّها الْکافِرُونَ و ده بار آیه الکرسی و ده بار آیه «آمَنَ الرَّسُولُ را تا آخر آیه، را خوانده و هنگامی که بعد از دو رکعت سلام داد ده بار «سُبْحَانَ اللَّهِ أَبَدَ الْأَبَدِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْوَاحِدِ الْأَحَدِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْفَرْدِ الصَّمَدِ سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِی رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَیْرِ عَمَدٍ الْمُتَفَرِّدِ بِلَا صَاحِبَهٍ وَ لَا وَلَدٍ» را می‌خواند. و در رکعت سوم سوره حمد و سه بار سوره تکاثر، و در چهارم یک بار فاتحه و سه بار سوره إِنَّا أَنْزَلْناهُ و سه بار سوره إِذا زُلْزِلَتِ را بخواند و بعد از نماز سجده کند و در سجده هفت بار بگوید: «اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ التَّیْسِیرَ فِی کُلِّ عَسِیرٍ فَإِنَّ تَیْسِیرَ الْعَسِیرِ عَلَیْکَ یَسِیرٌ»خداوندا از تو می... خواهم که هر مشکلی را بر من آسان کنی که آسان کردن مشکل بر تو آسان است. بعد سر بردارد و ده بار بگوید: «فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّماواتِ وَ رَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعالَمِینَ وَ لَهُ الْکِبْرِیاءُ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ»پس سپاس از آن خداست، پروردگار آسمانها و پروردگار زمین، پروردگار جهانیان. و در آسمانها و زمین، بزرگی از آن اوست، و اوست شکست ناپذیر سنجیده کار. -. مکارم الاخلاق : ۳۸۵ -

نماز گرسنه: از امام صادق علیه السلام: گرسنه دو رکعت نماز بخواند و بگوید:«وَ قَالَ رَبِّ أَطْعِمْنِی فَإِنِّی جَائِعٌ» خداوندا غذائی به من ده که گرسنه ام. خداوند بی‌درنگ اطعامش کند. -. مکارم الاخلاق : ۳۸۶ -

و از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: فاطمه علیها السلام خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آمد و از گرسنگی شکایت کرد حضرت فرمود: بگو «یَا مُشْبِعَ الْجَوْعَهِ وَ یَا رَافِعَ الْوَضَعَهِ لَا تُجِعْ فَاطِمَهَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ» ای سیرکننده گرسنگی و ای برطرف کننده خواری، فاطمه دختر محمد را گرسنه مگذار. و به او امر فرمود که بدان دعا کند. -. مکارم الاخلاق : ۳۸۶ -

نماز برای جلب روزی: مردی محضر نبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم رسید و گفت: من مردی عیالمندم و مقروضم و وضع من بسیار نابسامان شده به من دعائی آموز که خداوند به وسیله آن به من درآمدی دهد که قرضم را ادا و خانواده ام را اداره کنم، فرمود: ای بنده خدا وضوء کاملی بگیر و دو رکعت نماز با رکوع و سجده کامل بگذار و بعد بگو: «یَا مَاجِدُ یَا وَاحِدُ یَا

كَرِيمُ أَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ ص نَبِيِّكَ نَبِيِّ الرَّحْمَهِ يَا مُحَمَّدُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّی أَتَوَجَّهُ بِکَ إِلَی اللَّهِ رَبِّی وَ رَبِّکَ وَ رَبِّ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ أَسْأَلُهُ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَی أَهْلِ بَيْتِهِ وَ أَسْأَلُکَ نَفْحَهً کَرِيمَهً مِنْ نَفَحَاتِکَ فَتْحاً يَسِيراً وَ رِزْقاً وَاسِعاً أَلُمُّ بِهِ شَعْثِی وَ أَقْضِی بِهِ دَيْنِی وَ أَسْتَعِينُ بِهِ عَلَی عِيَالِی» {ای بزرگوار و ای یکتا، ای کریم، به وسیله محمّد صلی الله علیه و آله و سلم نبی تو نبی رحمت به تو رو می‌آورم، ای محمد ای رسول خدا به شفاعت تو به خداوند پروردگار من و تو و همه چیز روی می آورم، و خداوندا از تو مسألت دارم که بر محمد و آل او درود فرستی، و از تو گشایشی ارجمند و آسان و روزی وسیعی که کارم را استوار و دینم را ادا و عیالم را اداره کنم، مسألت می‌نمایم.} – . مکارم الاخلاق : ۳۸۷ –

نماز حاجت دیگر: از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: پس از گذشت ثلث شب دو رکعت نماز بگذار و در آن سوره ملک و سوره سجده را بخوان و بعد بگو:«يَا رَبِّ قَدْ نَامَتِ الْعُيُونُ وَ غَارَتِ النُّجُومُ وَ أَنْتَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُکَ سِنَهٌ وَ لَا نَوْمٌ لَنْ يُوَارِيَ عَنْکَ لَيْلٌ دَاجٍ وَ لَا سَمَاءٌ ذَاتُ أَبْرَاجٍ وَ لَا أَرْضٌ ذَاتُ مِهَادٍ وَ لَا بَحْرٌ لُجِّيٌّ وَ لَا ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ يَا صَرِيخَ الْأَبْرَارِ وَ غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ بِرَحْمَتِکَ أَسْتَغِيثُ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ اقْضِ لِی حَاجَهَ کَذَا وَ کَذَا وَ لَا تَرُدَّنِی خَائِباً وَ لَا مَحْرُوماً يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ» {خداوندا چشمان به خوابند و ستارگان فرو رفته اند، و تو زنده و نگهدارنده ای هستی که چرت و خواب نداری، شب های بلند و تاریک و آسمان‌های دارای بروج و زمین گهواره شده از تو پنهان نمانَد، و دریای ژرف، و ظلمت‌های انباشته بر هم از تو مستور نباشد، ای فریادرس خوبان به رحمت تو استغاثه می‌کنم پس بر محمّد و آل او درود فرست و فلان حاجت مرا روا کن و محروم و زیانبارم مگردان ای ارحم الراحمین،} و این کار برای قضاء حاجت چنانست که خواسته خود را با دست گرفته باشی. – . مکارم الاخلاق : ۳۸۷ –

**[ترجمه]

بیان

الصریخ المغیث کالأخذ بالید أی فی سرعه الإجابه کان تمد یدک إلی شی ء فتأخذه.

**[ترجمه]«الصریخ» یعنی فریادرس. «کالاخذ بالید» یعنی در زود اجابت شدن مانند گرفتن با دست است گویی دستت را به سمت چیزی ببری و آن را بگیری.

**[ترجمه]

«۲۱»

الْمَکَارِمُ، صَلَاهُ الشِّدَّهِ قَالَ الْکَاظِمُ علیه السلام: تُصَلِّی مَا بَدَا لَکَ فَإِذَا فَرَغْتَ فَأَلْصِقْ خَدَّکَ بِالْأَرْضِ وَ قُلْ يَا قُوَّهَ کُلِّ ضَعِيفٍ يَا مُذِلَّ کُلِّ جَبَّارٍ قَدْ وَ حَقِّکَ بَلَغَ الْخَوْفُ مَجْهُودِی فَفَرِّجْ عَنِّی ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ ضَعْ خَدَّکَ الْأَيْمَنَ عَلَی الْأَرْضِ وَ قُلْ- يَا مُذِلَّ کُلِّ جَبَّارٍ يَا مُعِزَّ کُلِّ ذَلِيلٍ قَدْ وَ حَقِّکَ أَعْيَا صَبْرِی فَفَرِّجْ عَنِّی ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ تُقَلِّبُ خَدَّکَ الْأَيْسَرَ وَ تَقُولُ مِثْلَ ذَلِکَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ تَضَعُ جَبْهَتَکَ عَلَی الْأَرْضِ وَ تَقُولُ- أَشْهَدُ أَنَّ کُلَّ مَعْبُودٍ مِنْ دُونِ عَرْشِکَ إِلَی قَرَارِ أَرْضِکَ بَاطِلٌ إِلَّا وَجْهَکَ تَعْلَمُ کُرْبَتِی فَفَرِّجْ

عَنِّی ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ اجْلِسْ وَ

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۸۷.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۳۸۷.

أَنْتَ مُتَرَسِّلٌ وَ قُلِ اللَّهُمَّ أَنْتَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُحْيِي الْمُمِيتُ الْبَدِيءُ الْبَدِيعُ لَکَ الْکَرَمُ وَ لَکَ الْحَمْدُ وَ لَکَ الْمَنُّ وَ لَکَ الْجُودُ وَحْدَکَ وَحْدَکَ لَا شَرِيکَ لَکَ يَا وَاحِدُ يَا أَحَدُ يَا صَمَدُ يَا مَنْ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ وَ لَمْ يَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ کَذَلِکَ اللَّهُ رَبِّی ثَلَاثَ مَرَّاتٍ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِينَ وَ افْعَلْ بِی کَذَا وَ کَذَا(۱).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نماز در هنگام سختی: امام کاظم علیه السلام فرمود: هر نمازی که خواهی بخوان و بعد از آن گونه و چهره بر زمین بنه و سه بار بگو: «يَا قُوَّةَ کُلِّ ضَعِيفٍ يَا مُذِلَّ کُلِّ جَبَّارٍ قَدْ وَ حَقِّکَ بَلَغَ الْخَوْفُ مَجْهُودِی فَفَرِّجْ عَنِّی» {ای نیروی هر ضعیفی، و ای ذلیل کننده هر جبّاری، به حق تو که بیم و اضطراب مرا فرو گرفته پس در کارم گشایشی قرار ده.} بعد گونه راست را بر زمین گذار، و سه بار بگو:«يَا مُذِلَّ کُلِّ جَبَّارٍ يَا مُعِزَّ کُلِّ ذَلِيلٍ قَدْ وَ حَقِّکَ أَعْيَا صَبْرِی فَفَرِّجْ عَنِّی» {ای خوارکننده هر جبّار، و ای عزیزکننده هر ذلیل و خوار، به حق تو که صبرم لبریز گشته پس گشایشی به من ده}. بعد گونه چپ را بر زمین بنه، و همین را سه بار بگو، بعد پیشانی بر زمین بنه و سه بار بگو: «أَشْهَدُ أَنَّ کُلَّ مَعْبُودٍ مِنْ دُونِ عَرْشِکَ إِلَى قَرَارِ أَرْضِکَ بَاطِلٌ إِلَّا وَجْهَکَ تَعْلَمُ کُرْبَتِی فَفَرِّجْ عَنِّی» {شهادت می‌دهم که هر معبودی از نزد عرشت تا قرارگاه زمینت جز تو باطل است، تو گرفتاری مرا می‌دانی پس آن را بر طرف فرما،} بعد با آرامش خاطر بنشین و بگو: «اللَّهُمَّ أَنْتَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُحْيِي الْمُمِيتُ الْبَدِيءُ الْبَدِيعُ لَکَ الْکَرَمُ وَ لَکَ الْحَمْدُ وَ لَکَ الْمَنُّ وَ لَکَ الْجُودُ وَحْدَکَ وَحْدَکَ لَا شَرِيکَ لَکَ يَا وَاحِدُ يَا أَحَدُ يَا صَمَدُ يَا مَنْ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ وَ لَمْ يَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ و سه بار بگو: کَذَلِکَ اللَّهُ رَبِّی. صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِينَ وَ افْعَلْ بِی کَذَا وَ کَذَا» {خداوندا تو زنده قیّوم و بزرگ، و خالق و آفریدگار، و زنده کننده و میراننده، و ایجاد و اختراع کننده، بزرگوار هستی و سپاس خاص توست، جود و امتنان از آن توست، تنها و بی شریک هستی، ای واحد و ای احد و ای صمد ای آنکه نزائیده و نزاید و همسری ندارد آفریدگار من این چنین است بر محمد و آل او درود فرست و برایم چنین و چنان کن}. - . مکارم الاخلاق : ۳۸۷ -

**[ترجمه]

بیان

أعیا صبری أی عجز و وقف تعبا أو هذا الأمر الذی عرض لی أعجز صبری و قال الجوهری عییت بأمری إذا لم تهتد لوجهه و أعیانی هو و أعیا الرجل فی المشی فهو معی و الترسل الرفق و التؤده و التأنی.

**[ترجمه]«أعیا صبری» یعنی صبرم عاجز شد و از خستگی ایستاد، یا این کاری که برایم پیش‌آمده است صبرم را ناتوان ساخته است. و جوهری گوید: «عییت بأمری» هرگاه به کار او پی نبردی. و «أعیانی هو و أعیی الرجل فی المشی فهو مُعی» و «الترسل» یعنی مدارا و متانت و تأنّی.

**[ترجمه]

«۲۲»

الْمَكَارِمُ، صَلَاةُ الْمَظْلُومِ: تُصَلِّی رَكْعَتَيْنِ بِمَا شِئْتَ مِنَ الْقُرْآنِ وَ تُصَلِّی عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ مَا قَدَرْتَ عَلَيْهِ ثُمَّ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنَّ لَكَ يَوْماً تَنْتَقِمُ فِيهِ لِلْمَظْلُومِ مِنَ الظَّالِمِ لَكِنْ هَلَعِی وَ جَزَعِی لَا يُبْلِغَانِ بِیَ الصَّبْرَ عَلَى أَنَاتِكَ وَ حِلْمِكَ وَ قَدْ عَلِمْتَ أَنَّ فُلَاناً ظَلَمَنِی وَ اعْتَدَى عَلَيَّ بِقُوَّتِهِ عَلَى ضَعْفِی فَأَسْأَلُكَ يَا رَبَّ الْعِزَّةِ وَ قَاصِمَ الْجَبَابِرَةِ وَ نَاصِرَ الْمَظْلُومِينَ أَنْ تُرِيَهُ قُدْرَتَكَ أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ يَا رَبَّ الْعِزَّةِ السَّاعَةَ(۲).

صَلَاةٌ أُخْرَى مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ يَرْفَعُهُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ علیه السلام إِنَّ فُلَاناً ظَالِمٌ لِی فَقَالَ أَسْبِغِ الْوُضُوءَ وَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ أَثْنِ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى وَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ ثُمَّ قُلِ اللَّهُمَّ إِنَّ فُلَاناً ظَلَمَنِی وَ بَغَى عَلَيَّ فَأَبْلِهِ بِفَقْرٍ لَا تَجْبُرُهُ وَ بِسُوءٍ لَا تَسْتُرُهُ- قَالَ فَفَعَلْتُ فَأَصَابَهُ الْوَضَحُ (۳).

وَ فِی خَبَرٍ آخَرَ قَالَ علیه السلام: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ ظُلِمَ فَتَوَضَّأَ وَ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ قَالَ- اللَّهُمَّ إِنِّی مَظْلُومٌ فَانْتَصِرْ وَ سَكَتَ إِلَّا عَجَّلَ اللَّهُ لَهُ النَّصْرَ(۴).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نماز مظلوم: دو رکعت با هر سوره ای از قرآن که می‌خواهی بخوان و به اندازه‌ای که می‌توانی بر محمّد و آل او درود فرست بعد بگو: «ای خداوندا تو روزی داری که از ظالم برای مظلوم انتقام خواهی گرفت ولی جزع و بی‌تابی من صبر مرا به بردباری تو نمی‌رساند و می‌دانی که فلان کس به من ستم کرده، و با قدرتی که دارد به من ضعیف تعدّی نموده. پس ای پروردگار عزیز و درهم شکننده قدرت جبّاران و یاور مظلومان از تو مسألت دارم که هم اکنون قدرتت را به وی بنمایانی.» - . مکارم الاخلاق : ۳۸۸ -

نماز دیگر: محمد بن حسن صفار به امام می‌رساند که به ایشان عرضه داشتم که فلان کس به من ظلم می‌کند، امام علیه السلام فرمود: وضو بگیر و دو رکعت نماز بخوان و خدا را ثنا کن و بر محمّد و آل او درود فرست و بگو: «اللَّهُمَّ إِنَّ فُلَاناً ظَلَمَنِی وَ بَغَى عَلَيَّ فَأَبْلِهِ بِفَقْرٍ لَا تَجْبُرُهُ وَ بِسُوءٍ لَا تَسْتُرُهُ» {خداوندا فلان کس به من ظلم کرده و بر من تجاوز نموده خداوندا او را به مرضی بی دوا و بدبختی آشکار مبتلی نما.} راوی گوید: چنین کردم و او مبتلی به پیسی شد. - . مکارم الاخلاق : ۳۸۸ -

در روایتی دیگر فرمود: هیچ مؤمن مظلومی نمی‌شود که دو رکعت نماز بخواند و بگوید: «اللَّهُمَّ إِنِّی مَظْلُومٌ فَانْتَصِرْ» {خداوندا من مظلومم یاریم کن} و سکوت کند مگر اینکه خداوند به سرعت یاریش نماید.

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری الوضح البیاض یقال بالفرس وضح إذا کانت له شیه و قد یکنی به عن البرص.

ص: ۳۶۲

۱- ۱. مکارم الأخلاق: ۳۸۷.

٢- ٢. مكارم الأخلاق ص ٣٨٨.

٣- ٣. مكارم الأخلاق ص ٣٨٨.

٤- ٤. مكارم الأخلاق ص ٣٨٨.

**[ترجمه]جوهری گوید: «الوضح» به معنای سپیدی و روشنی است. به اسب گفته می‌شود: الوضح هر گاه شیئ (رنگ مخالف رنگ اصلی حیوان) داشته باشد. و گاهی از آن برای پیسی کنایه آورده می‌شود.

**[ترجمه]

«۲۳»

الْمَكَارِمُ، صَلَاةٌ لِلْمُهِمَّاتِ رُوِيَ: أَنَّ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ علیه السلام كَانَ إِذَا حَزَنَهُ أَمْرٌ يَلْبَسُ أَنْظَفَ ثِيَابِهِ وَ أَسْبَغَ الْوُضُوءَ وَ صَعِدَ أَعْلَى سُطُوحِهِ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى الْحَمْدَ وَ إِذا زُلْزِلَتِ وَ فِي الثَّانِيَهِ الْحَمْدَ وَ إِذا جاءَ نَصْرُ اللَّهِ- وَ فِي الثَّالِثَهِ الْحَمْدَ وَ قُلْ يا أَيُّهَا الْكافِرُونَ- وَ فِي الرَّابِعَهِ الْحَمْدَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثُمَّ يَرْفَعُ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ وَ يَقُولُ- اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الَّتِي إِذَا دُعِيتَ بِهَا عَلَى أَبْوَابِ السَّمَاءِ لِلْفَتْحِ انْفَتَحَتْ وَ إِذَا دُعِيتَ بِهَا عَلَى مَضَايِقِ الْأَرَضِينَ لِلْفَرَجِ انْفَرَجَتْ وَ أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الَّتِي إِذَا دُعِيتَ بِهَا عَلَى أَبْوَابِ الْعُسْرِ لِلْيُسْرِ تَيَسَّرَتْ وَ أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الَّتِي إِذَا دُعِيتَ بِهَا عَلَى الْقُبُورِ تَنَشَّرَتْ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اقْلِبْنِي بِقَضَاءِ حَاجَتِي- قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیه السلام إِذاً وَ اللَّهِ لَا يَزُولُ قَدَمُهُ حَتَّى تُقْضَى حَاجَتُهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى (۱).

صَلَاةٌ أُخْرَى عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: تُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ كَيْفَ شِئْتَ ثُمَّ تَقُولُ- اللَّهُمَّ أَثْبِتْ رَجَاءَكَ فِي قَلْبِي وَ اقْطَعْ رَجَاءَ مَنْ سِوَاكَ عَنِّي- لَا أَرْجُو إِلَّا إِيَّاكَ وَ لَا أَثِقُ إِلَّا بِكَ (۲).

صَلَاةُ طَلَبِ الْوَلَدِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَرَدْتَ الْوَلَدَ فَتَوَضَّأْ وُضُوءاً سَابِغاً وَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ حَسِّنْهُمَا وَ اسْجُدْ بَعْدَهُمَا سَجْدَةً وَ قُلْ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِحْدَى وَ سَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ تَغْشَى امْرَأَتَكَ وَ قُلِ اللَّهُمَّ إِنْ تَرْزُقْنِي وَلَداً لَأُسَمِّيَنَّهُ بِاسْمِ نَبِيِّكَ علیه السلام فَإِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ ذَلِكَ فَإِنِّي أَمَرْتُكَ بِالطَّهُورِ وَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَ يُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ وَ أَمَرْتُكَ بِالصَّلَاةِ وَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ إِذَا رَآهُ سَاجِداً وَ رَاكِعاً وَ أَمَرْتُكَ بِالاسْتِغْفَارِ وَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كانَ غَفَّاراً- يُرْسِلِ السَّماءَ عَلَيْكُمْ مِدْراراً- وَ يُمْدِدْكُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِينَ وَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِنَبِيِّهِ صلی الله علیه و آله إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ فَأَمَرْتُكَ أَنْ تَزِيدَ عَلَى السَّبْعِينَ (۳).

۱- ۱. مكارم الأخلاق ص ۳۸۹ و هذه الأحاديث كلها مرسله ضعيفه لا يحتج بها.

۲- ۲. مكارم الأخلاق ص ۳۸۹ و هذه الأحاديث كلها مرسله ضعيفه لا يحتج بها.

۳- ۳. مكارم الأخلاق ص ۳۸۹ و هذه الأحاديث كلها مرسله ضعيفه لا يحتج بها.

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نمازهای دیگر برای کارهای مهم و غم‌آور: روایت است که هرگاه گرفتاری و اندوهی برای حضرت زین العابدین علیه السلام پیش می آمد، تمیزترین جامه ها را می‌پوشید، و وضوء می گرفت، و به بام می‌رفت و چهار رکعت نماز می‌خواند. در رکعت اول حمد و سوره اذا زلزلت، و در رکعت دوم حمد و سوره اذا جاء نصر الله، و در رکعت سوم حمد و سوره قُلْ یا أَیُّهَا الْکافِرُونَ ، و در چهارم حمد و سوره قل هو الله احد را می‌خواند، بعد سر به آسمان برمی‌داشت و می‌فرمود:

«خداوندا از تو می‌خواهم به نام‌هایی که اگر بر درهای بسته آسمان بخوانی باز می شود، و اگر برای گشاده شدن تنگی های زمین‌ها بخوانی گشاده می گردد، و به اسماء تو که اگر برای مشکلات بخوانی آسان می گردد و به اسمائی که اگر بر قبرها برای بر انگیختن مردگان بخوانی برانگیخته می‌شوند، بر محمّد و آل او درود بفرست و مرا حاجت روا باز گردان.»

حضرت زین العابدین علیه السلام فرمود: به خدا هیچ کس پس از این عمل قدم بر نمی دارد مگر آنکه حاجتش روا می گردد ان شاء اللّٰه تعالی. - . مکارم الاخلاق : ۳۸۹ -

نماز دیگر: از امام صادق روایت شده که فرمود: دو رکعت نماز به هر صورت که می‌خواهی بخوان و بعد بگو: خداوندا امیدواری خود را در دلم جایگزین گردان و امید به دیگری را از دلم بر کن که جز به تو دل و امید نبندم و جز به تو تکیه نداشته باشم. - . مکارم الاخلاق : ۳۸۹ -

نماز برای خواستن فرزند: از امیر المؤمنین علیه السلام روایت شده که فرمود: اگر از خدا فرزند می‌خواهی وضوی کاملی بگیر و دو رکعت نماز خوب بخوان و بعد از آن به سجده برو و هفتاد و یک بار بگو: استغفر الله . بعد با همسرت آمیزش کن، و بگو: خداوندا اگر فرزندی به من بدهی نام پیامبر تو محمّد صلی الله علیه و آله و سلم را بر وی می نهم. خداوند همان را خواهد کرد و من تو را امر می‌کنم که وضو بگیری که خداوند می‌فرماید: «یُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِینَ»خدا پاکان و طاهران را دوست دارد. و تو را به خواندن نماز امر می‌کنم چرا که از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم که می فرمود: نزدیکترین حالات بنده به خدا وقتی است که او را در رکوع و سجده ببیند. و تو را امر به استغفار می کنم که خداوند فرموده: «اسْتَغْفِرُوا رَبَّکُمْ إِنَّهُ کَانَ غَفَّارًا * یُرْسِلِ السَّمَاء عَلَیْکُم مِّدْرَارًا * وَیُمْدِدْکُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِینَ» - . نوح / ۱۰ _ ۱۲ - {از پروردگارتان آمرزش بخواهید که او همواره آمرزنده است. [تا] بر شما از آسمان بارانِ پی در پی فرستد. و شما را به اموال و پسران، یاری کند.} و خداوند به پیامبرش صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «إِن تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِینَ مَرَّةً فَلَن یَغْفِرَ اللّهُ لَهُمْ» - . توبه / ۸۰ - {اگر هفتاد بار برایشان آمرزش طلب کنی هرگز خدا آنان را نخواهد آمرزید.} پس تو را دستور دادم که بیش از هفتاد بار استغفار کنید. - . مکارم الاخلاق : ۳۸۹ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری غشی المرأه و تغشاها جامعها فأمرتک أن تزید ظاهره أن السبعین فی الآیه الکریمه لیس کنایه عن مطلق الکثره بل

خصوص العدد مخصوص فيدل بمفهومه على أنه ينفع الاستغفار لهم بأزيد من السبعين فإذا كان الدعاء للمنافقين مع عدم قابليتهم للرحمه نافعا بأزيد منه فينفع المؤمن بالطريق الأولى و يحتمل أن يكون المراد أنه لما ذكر الله سبحانه السبعين فى مقام المبالغه فى عدم استحقاقهم للمغفره فيدل على أن هذا العدد نصاب ما يرجى به الإجابه و أنا زدت عليه أيضا فيكون أحرى بكونه سببا للإجابه و الأول أظهر لفظا و الثانى معنى (۱).

۱- ۱. و عندى أن المراد بالسبعين فى قوله عزّ من قائل:« اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ اللَّهُ لا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفاسِقِينَ»(براءه: ۸۰)، هو الإشاره الى ما صنعه رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله فى غزوه أحد فى الصلاه على حمزه سيد الشهداء و اعزهم على رسول اللّه، حيث كبر عليه خمس تكبيرات أولا، ثمّ أتى بالقتلى واحدا واحدا يوضعون الى حمزه، فيصلى عليهم و عليه مع كل واحد منهم، حتى صلى على حمزه سبعين صلاه، و معلوم من كرامته صلى الله عليه و آله على اللّه عزّ و جلّ أنّه لم يكن ليستغفر لاحد بهذه المثابه من الشفقه، و هذه المرتبه من التحنن و الرأفه و الوجد، الا و يغفر اللّه له ما قد سلف، و يبلغ به الدرجات العلى فى اعلى عليين، كما فعل بسيدنا حمزه أسد اللّه و أسد رسوله صلوات اللّه عليه. و مفاد الآيه الكريمه ان الاستغفار بالنسبه الى المنافقين- سواء استغفر لهم الرسول، او استغفروا هم لانفسهم- لم يكن ليجديهم نفعا ابدا، فان حقيقه الاستغفار هو الاعتذار إلى اللّه عزّ و جلّ و طلب المغفره و الرضوان منه ليتوب على العاصى و يعفو عن سوء صنيعه، و هذا المعنى انما يلحق المؤمنين الذين عملوا السوء بجهاله ثمّ ندموا عن قريب، فاعتذروا إلى اللّه عزّ و جلّ ليتوب عليهم بالمغفره. و أمّا المنافقون الذين كفروا باللّه و رسوله باطنا، و فسقوا عن أمره معانده و مضاده، انما يكون اعتذارهم و استغفارهم صوريا كالاستهزاء باللّه و رسوله، فاللّه يستهزئ بهم و يمدهم فى طغيانهم يعمهون. فعلى هذا« اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ» كلاهما سيان، كما صرّح بذلك فى سوره المنافقون« سَواءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفاسِقِينَ»، حتى أنك لو استغفرت لهم سبعين مره كما صنعت قبل ذلك لحمزه سيد الشهداء، فأجابك اللّه و بلغ به الدرجات العلى، لا يجديهم نفعا، و لم يكن اللّه ليغفر لهم، ذلك، بأنهم كفروا باللّه فكيف يستغفرونه؟ و كفروا بالرسول فكيف يستشفعون منه؟ و فسقوا عن أمر ربهم مصرين على مضادتهم و اللّه لا يهدى القوم الفاسقين. و لو أنهم اذ ظلموا أنفسهم جاءوك- مؤمنا- فاستغفروا اللّه- مخلصا- و استغفر لهم الرسول- تحننا و اشفاقا- لوجدوا اللّه توابا رحيما. و أمّا رقم السبعين، فلا دخاله لها فى الغفران لا نفيا بالنسبه الى المنافقين و المشركين و لا اثباتا بالنسبه الى المؤمنين كحمزه سيد الشهداء، و انما صلى رسول اللّه على حمزه و استغفر له سبعين مره، لان قتلى أحد كانوا سبعين و هو أحدهم: خصه بواحد منها و أشركه مع السائرين فصارت سبعين، و لو أنهم كانوا أقل من ذلك أو أكثر لصلى عليه معهم عدد القتلى من دون زياده و نقيصه، كما أن وصيه أمير المؤمنين علىّ بن أبى طالب عليه الصلاه و السلام صلى على سهل بن حنيف خمسا كذلك. و أمّا ما قد يقال: ان رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله لم يصل على شهيد، فهذا انما كان بعد نزول قوله تعالى:« إِنَّ اللَّهَ اشْتَرى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَ أَمْوالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّهَ يُقاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَ يُقْتَلُونَ وَعْداً عَلَيْهِ حَقًّا فِى التَّوْراهِ وَ الْإِنْجِيلِ وَ الْقُرْآنِ، وَ مَنْ أَوْفى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِى بايَعْتُمْ بِهِ وَ ذلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ» براءه: ۱۱۱. فعلى ما مر فى ج ۷۹ ص ۲۰۸ و غير ذلك من الموارد: الشراء و الاشتراء هو ما نسميه فى عرفنا بالعرضه و التقاضى، فالشارى من له متاع قد عرضه للبيع و لم يبعه بعد و المشترى من له حاجه بمتاع و يأتى السوق ليجده و يبتاع، و لم يجده بعد، فإذا وجده عند ذاك

الشارى و ابتاعه منه فقد تمّ البيع و حينئذ يكون أحدهما البائع و الآخر المبتاع و انتفى الشراء و الاشتراء. فمعنى الآيه أن اللّه عزّ و جلّ مشتر يتقاضى و يطالب من المؤمنين أنفسهم و أموالهم ليبيعوها منه بثمن هو الجنه، و كيفيه هذه الصفقه أن ينفقوا أموالهم و يقاتلوا بأنفسهم فى سبيله فيقتلون أعداءه اعداء الدين و يقتلون: فمن أوفى بعهده من اللّه بأن عرض نفسه للبيع من اللّه عزّ و جلّ و قاتل فى سبيله مخاطرا بنفسه غير مؤثر للحياه، يعاهد القتال مره بعد مره رغبه منه فى أن يتم له الصفقه من اللّه عزّ و جلّ بالشهاده، فهو الذى يقال له: استبشر ببيعك الذى بايعته و عاهدته و هو الفوز العظيم بالجنه، سواء تمّ له الصفقه بالشهاده أو لم يتم: « مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجالٌ صَدَقُوا ما عاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضى نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِيلًا لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَ يُعَذِّبَ الْمُنافِقِينَ(الذين يشهدون معركه القتال و يقاتلون على حرف ليفروا ان وجدوا مخاطره) إِنْ شاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كانَ غَفُوراً رَحِيماً». فلو أن أحدا شهد معركه القتال و قاتل فى سبيل اللّه على حرف مؤثرا لنفسه أن يقع فى المخاطره، لم يكن بائعا لنفسه و لم يكن أوفى بما عهد إليه اللّه فى هذه الآيه. و انما يصدق المبايعه و الموافاه بأن يزاول المخاطر و يعاهد القتال و الضراب مره بعد مره، كالمبايع الذى يعاهد المشترى و يعارضه بالبيع و هو ممتنع أن يبتاعه حتّى يرغبه فى متاعه و يبيعه منه، و لذلك قال عزّ و جلّ:« بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بايَعْتُمْ بِهِ» و لم يقل« بعتم به». فاذا أوفى البائع و عاهد القتال بنفسه، و تمّ له الصفقه من اللّه عزّ و جلّ بالشهاده، فقد ختم عليه بالخير، و لا ريب فى أنّه فاز بالثمن و هو الجنه لكونه وعدا على اللّه حقا مسطورا فى التوراه و الإنجيل و القرآن، و من كان مشهودا له بالجنه فهو فى غنى عن الاستغفار من اللّه عزّ و جلّ، فان له العتبى و زياده« وَ رِضْوانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ». نعم قد كان رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله قبل نزول هذه الآيه يبايع المؤمنين: يضمن هو لهم الجنه و هم يضمنون له ما يأخذ عليهم على اختلاف الموارد. فعن عباده بن الصامت قال: كنت فيمن حضر العقبه الأولى و كنا اثنى عشر رجلا فبايعنا رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله على بيعه النساء، و ذلك قبل أن تفرض الحرب: على أن لا نشرك باللّه شيئا، و لا نسرق، و لا نزنى، و لا نقتل أولادنا، و لا نأتى ببهتان نفترينه من بين ايدينا و أرجلنا، و لا نعصيه فى معروف، فان وفيتم فلكم الجنه و ان غشيتم من ذلك شيئا فأمركم إلى اللّه عزّ و جلّ، ان شاء عذب و ان شاء غفر. و عن كعب بن مالك أن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله قال فى بيعه العقبه الثانيه: أبايعكم على أن تمنعونى ممّا تمنعون منه نساءكم و أبناءكم، فأخذ البراء بن معرور بيده صلى الله عليه و آله و قال: نعم و الذى بعثك بالحق لنمنعنك ممّا نمنع منه أزرنا فبايعنا يا رسول اللّه! و اعترضه ابن التيهان فقال: ان بيننا و بين الرجال حبالا و انا قاطعوها- يعنى اليهود فهل عسيت ان نحن فعلنا ذلك ثمّ أظهرك اللّه، أن ترجع الى قومك و تدعنا؟ فتبسم رسول اللّه صلى الله عليه و آله و قال: بل الدم الدم، و الهدم الهدم، انا منكم و أنتم منى: أحارب من حاربتم و أسالم من سالمتم. و روى ان عباسا عم رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله شرط عليهم مصيبه الأموال و قتل الاشراف، فقالوا فما لنا بذلك يا رسول اللّه ان نحن و فينا بذلك؟ قال: الجنه، قالوا: ابسط يدك فبسط يده فبايعوه. و هكذا كان يضمن لهم الجنه و الرضوان من اللّه عزّ و جلّ بته حين يبايعهم فى الحروب على أن لا يفروا و ان خاطرهم الموت كما بايعهم فى الحديبيه، و الى ذلك يشير قوله عز و جل:« إِنَّ الَّذِينَ يُبايِعُونَكَ إِنَّما يُبايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّما يَنْكُثُ عَلى نَفْسِهِ وَ مَنْ أَوْفى بِما عاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْراً عَظِيماً» الفتح: ١٠. ففى كل هذه الموارد، انما يضمن لهم رسول اللّه الجنه فيكون الصفقه معه و يد اللّه فوق أيديهم، لكن هذه المبايعه مع الرسول صلى الله عليه و آله ، لم تكن كمبايعه اللّه عزّ و جلّ فى آيه الاشتراء و لذلك قال عزّ و جلّ فى آيه الاشتراء:« وَ مَنْ أَوْفى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بايَعْتُمْ بِهِ وَ ذلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ» يعنى الفوز بالجنه و الرضوان، و قال عزّ من قائل فى آيه المبايعه مع الرسول:« وَ مَنْ أَوْفى بِما عاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْراً عَظِيماً». ثمّ انه عجل لهم أجرهم فى هذه الدنيا و قال:« لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ ما فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَ أَثابَهُمْ فَتْحاً قَرِيباً وَ مَغانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَها وَ كانَ اللَّهُ عَزِيزاً

حَكِيماً وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَها فَعَجَّلَ لَكَمْ هذِهِ- الآيه ١٨- ٢٠ من سوره الفتح. و لذلك نفسه كان رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله يستشفع لهم إلى اللّه عزّ و جلّ عند خاتمه أمرهم أن يغفر لهم و يعفو عن ذنوبهم و سيئاتهم ليتم لهم الاخذ بالضمانه، كما قال عزّ و جلّ فى كتابه: « يا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذا جاءَكَ الْمُؤْمِناتُ يُبايِعْنَكَ عَلى أَنْ لا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئاً وَ لا يَسْرِقْنَ وَ لا يَزْنِينَ وَ لا يَقْتُلْنَ أَوْلادَهُنَّ وَ لا يَأْتِينَ بِبُهْتانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَ أَرْجُلِهِنَّ وَ لا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبايِعْهُنَّ وَ اسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ» الممتحنه: ١٢. فأوجب عليه صلى الله عليه و آله الاستغفار لهن بالشفاعه ليتم له الوفاء بالضمانه، و ليس الاستغفار و الشفاعه الا بعد خاتمه الامر بالموت لئلا يتعاقبه سيئه اخرى لم تغفر. هذا حال المبايعه مع الرسول صلى الله عليه و آله ، حيث كان يد اللّه فوق أيديهم و كان يضمن لهم الجنه و يشفعها بالاستغفار بعد الموت ليتم لهم الضمان، حيث كان وعد الشفاعه فى المذنبين و امر بالاستغفار لهم، و لم يكن اللّه عزّ و جلّ ليعده الشفاعه و لا يقبلها منه، و لا ليأمره بالاستغفار لهم و هو لا يغفر لهم. و أمّا أصحاب الرسول صلى الله عليه و آله فقد لبسوا و موهوا على المسلمين شأن هذه البيعه، و خانوا اللّه و رسوله فى تلبيسهم هذا حيث ألزموا الطاعه على أنفسهم بالمبايعه الصوريه كما كانوا يلزمون الطاعه على أنفسهم بالمبايعه الدينيه مع اللّه و الرسول: أرادوا رجلا من عرض الناس ليس على حجه من اللّه و لا على بينه من نبيه، ليس له أمر الجنه و النار حتّى يضمن لمطيعه الجنه و يهدد عاصيه بالنار، و لا له حقّ الشفاعه و نفاذ الاستغفار، ليشفع لهم و يستغفر، و لا هو قسيم النار ليقول يوم القيامه هذا عدوى خذيه لك و هذا وليى ذريه معى يدخل الجنه و لا ... و لا ... و ألف و لا. أعطوه الطاعه فى أمر الدين الإلهى من دون أن يكون بأعلمهم، و انقادوا له فى أمر البيئه و المجتمع من دون أن يكون معصوما من الخطأ و الوقيعه، و أخذوا بأعناق الناس يجرونهم الى بيعته و ليس يحب عليهم طاعته و ولايته الا بعد البيعه بزعمهم. نعم بايعوه بيعه ماديه كمبايعه أهل السوق فالتزموا طاعته و نصحه و ضربوا الرقاب فى اعلاء أمره، من دون أن يأخذوا منه فى مقابله شيئا الا الوعد بتنظيم أمورهم فى الدنيا الفانيه، و لا يتم له الوفاء بهذا الوعد الا بعد اجتماعهم عليه و نصحهم و طاعتهم له، فأصبحت بيعتهم هذه لا هى بيعه واقعيه دينيه و لا بيعه سوقيه صحيحه يستوفى فيها الثمن و المثمن و لا هو استيجار وقع على شرائطه حتّى نعرج على انفاذه شرعا. فما الذى يوجب على المؤمنين الموحدين أن يلتزموا بهذه الصفقه الغاشمه، و هم لا يريدون الا الدين الحق و لا يبغون لانفسهم ثمنا الا الجنه و رضوان من اللّه أكبر لو كانوا يعقلون. « مَنْ كانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَ مَنْ كانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيا نُؤْتِهِ مِنْها وَ ما لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ» و لا حول و لا قوه الا باللّه العلى العظيم.

صَلَاةٌ لِلْخَوْفِ مِنْ ظَالِمٍ قَالَ: اغْتَسِلْ وَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ اكْشِفْ عَنْ رُكْبَتَيْكَ وَ

ص: ۳۶۵

اجْعَلْهُمَا مِمَّا يَلِی الْمُصَلَّی وَ قُلْ مِائَهَ مَرَّهٍ- یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ یَا لَا

إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ بِرَحْمَتِکَ أَسْتَغِیثُ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَغِثْنِی السَّاعَهَ السَّاعَهَ

فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْ ذَلِکَ فَقُلْ- أَسْأَلُکَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَلْطُفَ لِی وَ أَنْ

ص: ۳۶۸

تَغْلِبَ لِی وَ أَنْ تَمْکُرَ لِی وَ أَنْ تَخْدَعَ لِی وَ أَنْ تَکِیدَ لِی وَ أَنْ تَکْفِیَنِی مَئُونَهَ فُلَانٍ بِلَا مَئُونَهٍ- فَإِنَّ هَذَا کَانَ دُعَاءَ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله یَوْمَ أُحُدٍ(۱).

**[ترجمه]جوهری گوید: «غشی المرأة و تغشاها» یعنی با زن جماع کرد. «فأمرتک أن تزید» به ظاهر اینگونه است که عدد هفتاد در آیه کریمه کنایه از مطلق کثرت نیست بلکه مختص گردانیدن عدد، ویژه و مخصوص است و با مفهومش بر این دلالت دارد که استغفار با بیش از هفتاد بار به آنان سود می‌رساند. پس اگر دعا برای منافقان با وجود عدم قابلیت آنان برای رحمت، با بیش از هفتاد بار سود می بخشد، به طریق اولی به مؤمن سود می‌رساند. و احتمال دارد مقصود این باشد که خداوند منزه عدد هفتاد را در جایگاه مبالغه در عدم استحقاق آن‌ها برای مغفرت، ذکر کرده است. پس دلالت بر این دارد که این عدد حد نصابی است برای آنچه امید اجابت بدان می‌رود. و من نیز چیزی بر آن افزودم پس شایسته‌تر است برای اینکه سبب اجابت گردد. و معنای اول از لحاظ لفظی و معنای دوم از لحاظ معنای آشکارتر است.

نماز ترس از ظالم: فرمود: غسل کن و دو رکعت نماز بگذار و زانوهایت را برهنه و بر محل اقامه نماز قرار بده و صد بار بگو:«یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ بِرَحْمَتِکَ أَسْتَغِیثُ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَغِثْنِی السَّاعَهَ السَّاعَهَ» {ای زنده و ای پاینده جز تو خدایی نیست، به رحمت تو یاری می‌جویم، پس بر محمد و آل محمد درود بفرست و هم‌اکنون به فریادم بفرست.} و چون این کار را تمام کردی بگو:«أَسْأَلُکَ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَلْطُفَ لِی وَ أَنْ تَغْلِبَ لِی وَ أَنْ تَمْکُرَ لِی وَ أَنْ تَخْدَعَ لِی وَ أَنْ تَکِیدَ لِی وَ أَنْ تَکْفِیَنِی مَئُونَهَ فُلَانٍ بِلَا مَئُونَهٍ» {از تو می‌خواهم که بر محمد و آل او درود بفرستی و به من لطف بنمائی و مرا غالب گردانی و به نفع من چاره و فریب و نیرنگ بسازی و مرا در برابر سنگینی و مشقّت فلانی بدون مشقّت کفایت فرمایی.} و این دعای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در روز غزوه احد بود. - . مکارم الاخلاق : ۳۹۱ -

**[ترجمه]

فی القاموس لطف کنصر لطفا بالضم رفق و دنا و الله لک أوصل إلیک مرادک بلطف و المئونه الثقل و المشقه.

**[ترجمه]در قاموس آمده است: «لطف بر وزن نصر لطفاً» با ضمه یعنی مهربانی کرد و نزدیک شد. و «لطف الله لک» یعنی تو را به مرادت رساند. و «المؤنة» یعنی سنگینی و مشقت.

**[ترجمه]

«۲۴»

الْمَکَارِمُ، صَلَاهٌ لِلذَّکَاءِ وَ جَوْدَهِ الْحِفْظِ عَنْ سَدِیرٍ یَرْفَعُهُ إِلَی الصَّادِقَیْنِ علیهما السلام قَالَ: تَکْتُبُ بِزَعْفَرَانٍ الْحَمْدَ وَ آیَهَ الْکُرْسِیِّ وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ- وَ یس وَ الْوَاقِعَهَ وَ سَبِّحِ وَ تَبَارَکَ- وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ الْمُعَوِّذَتَیْنِ فِی إِنَاءٍ نَظِیفٍ ثُمَّ تَغْسِلُ ذَلِکَ بِمَاءِ زَمْزَمَ أَوْ بِمَاءِ الْمَطَرِ أَوْ بِمَاءٍ نَظِیفٍ ثُمَّ تُلْقِی عَلَیْهِ مِثْقَالَیْنِ لُبَاناً وَ عَشَرَهَ مَثَاقِیلَ سُکَّراً وَ عَشَرَهَ مَثَاقِیلَ عَسَلًا ثُمَّ یُوضَعُ تَحْتَ السَّمَاءِ وَ تُوضَعُ عَلَی رَأْسِهِ حَدِیدَهٌ ثُمَّ تُصَلِّی آخِرَ اللَّیْلِ رَکْعَتَیْنِ تَقْرَأُ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ الْحَمْدَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ خَمْسِینَ مَرَّهً

۱- ۱. مكارم الأخلاق: ۳۹۱.

فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْ صَلَاتِکَ شَرِبْتَ الْمَاءَ عَلَى مَا وَصَفْتُهُ فَإِنَّهُ جَيِّدٌ مُجَرَّبٌ لِلْحِفْظِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ (۱).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نماز برای تیز هوشی و قدرت حافظه: سدیر به امام صادق و امام باقر علیهما السلام می‌رساند که فرمودند: حمد و آیه الکرسی، و انا انزلناه، و یس، و الواقعه، و سَبِّح ، تبارک، و توحید، و معوّذتین را با زعفران بنویس بعد با آب زمزم یا باران، یا آب تمیز بشوی، بعد دو مثقال کندر و ده مثقال شکر و ده مثقال عسل در آن بریز و آن را شب در زیر آسمان بگذار و روی ظرف آن سرپوش آهنی بنه، بعد در آخر شب دو رکعت نماز بخوان که در هر رکعت پنجاه بار حمد و قل هو الله، و پس از نماز آن را بنوش که برای حافظه بسیار مفید و مجرّب است ان شاء الله. - . مکارم الاخلاق : ۳۹۱ -

**[ترجمه]

بیان

فی بعض النسخ و سبح فقط فالظاهر أن المراد به الأعلی و فی بعضها و سبح الحشر فظاهر أن المراد به سوره الحشر.

**[ترجمه]در برخی نسخه‌ها فقط «فسبّح» ذکر شده است که به ظاهر مقصود از آن سوره اعلی است و در برخی نسخه‌ها «و سبّح الحشر» آمده که به ظاهر مقصود از آن سوره حشر است.

**[ترجمه]

«۲۵»

الْمَكَارِمُ، صَلَاةُ الضَّالَّهِ وَ دُعَاؤُهَا رَوَى جَابِرٌ الْأَنْصَارِيُّ: أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله عَلَّمَ عَلِيّاً علیه السلام وَ فَاطِمَهَ علیها السلام هَذَا الدُّعَاءَ وَ قَالَ لَهُمَا إِنْ نَزَلَتْ بِكُمَا مُصِيبَهٌ أَوْ خِفْتُمَا جَوْرَ السُّلْطَانِ أَوْ ضَلَّتْ لَكُمَا ضَالَّهٌ فَأَحْسِنَا الْوُضُوءَ وَ صَلِّيَا رَكْعَتَيْنِ وَ ارْفَعَا أَيْدِيَكُمَا إِلَى السَّمَاءِ وَ قُولَا

يَا عَالِمَ الْغَيْبِ وَ السَّرَائِرِ يَا مُطَاعُ يَا عَلِيمُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا هَازِمَ الْأَحْزَابِ لِمُحَمَّدٍ يَا كَائِدَ فِرْعَوْنَ لِمُوسَى يَا مُنَجِّيَ عِيسَى مِنْ أَيْدِي الظَّلَمَهِ يَا مُخَلِّصَ قَوْمِ نُوحٍ مِنَ الْغَرَقِ يَا رَاحِمَ عَبْدِهِ يَعْقُوبَ يَا كَاشِفَ ضُرِّ أَيُّوبَ يَا مُنَجِّيَ ذِي النُّونِ مِنَ الظُّلُمَاتِ يَا فَاعِلَ كُلِّ خَيْرٍ يَا دَالًّا عَلَى كُلِّ خَيْرٍ يَا آمِراً بِكُلِّ خَيْرٍ يَا خَالِقَ الْخَيْرِ وَ يَا أَهْلَ الْخَيْرِ أَنْتَ اللَّهُ رَغِبْتُ إِلَيْكَ فِيمَا قَدْ عَلِمْتَ وَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ- ثُمَّ اسْأَلَا الْحَاجَهَ تُجَابَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى-(۲) صَلَاهٌ لِلشِّفَاءِ مِنْ كُلِّ عِلَّهٍ خُصُوصاً السِّلْعَهَ تَصُومُ ثَلَاثَهَ أَيَّامٍ وَ تَغْتَسِلُ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ عِنْدَ الزَّوَالِ وَ ابْرُزْ لِرَبِّكَ وَ لْيَكُنْ مَعَكَ خِرْقَهٌ نَظِيفَهٌ وَ صَلِّ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ تَقْرَأُ فِيهِنَّ مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ وَ اخْضَعْ بِجُهْدِكَ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْ صَلَاتِكَ فَأَلْقِ ثِيَابَكَ وَ اتَّزِرْ بِالْخِرْقَهِ وَ أَلْصِقْ خَدَّكَ الْأَيْمَنَ بِالْأَرْضِ ثُمَّ قُلْ يَا وَاحِدُ يَا مَاجِدُ يَا كَرِيمُ يَا حَنَّانُ يَا قَرِيبُ يَا مُجِيبُ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اكْشِفْ مَا بِي مِنْ ضُرٍّ وَ مَعَرَّهٍ وَ أَلْبِسْنِي الْعَافِيَهَ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ وَ امْنُنْ عَلَيَّ بِتَمَامِ النِّعْمَهِ وَ أَذْهِبْ مَا بِي فَإِنَّهُ قَدْ آذَانِي وَ غَمَّنِي.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِنَّهُ لَا يَنْفَعُكَ حَتَّى تَتَيَقَّنَ أَنَّهُ يَنْفَعُكَ فَتَبْرَأُ

١- ١. مكارم الأخلاق ص ٣٩١.

٢- ٢. مكارم الأخلاق ص ٣٩٢.

مِنْهَا(۱).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: دعا و نماز برای پیدا شدن گمشده: جابر انصاری روایت می کند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام این دعا را آموخت و به آن‌ها فرمود: اگر مصیبتی به شما رسید و از ستم سلطانی هراس پیدا کردید و یا گمشده ای داشتید وضوء کاملی بسازید و دو رکعت نماز بخوانید و دست‌ها را به آسمان بردارید و بگویید: «ای عالم بر غیب و پوشیده ها، ای اطاعت شونده ای علیم، یا الله، یا الله، یا الله، ای درهم شکن قدرت احزاب برای محمّد، و کیدکننده فرعون برای موسی، و ای نجات بخش عیسی از دست ستمکاران، و ای خلاص کننده قوم نوح از غرق، و ای رحم کننده بر یعقوب، و ای برطرف کننده رنج ایوب، و ای نجات دهنده ذو النون از تاریکی، ای فاعل همه خوبی‌ها، و ای راهبر به هر نیکی، و ای امرکننده به هر خیر و ای خالق نیکی و ای نیکی کننده. تو خدای منی که برای حاجتی که تو خود می‌دانی به تو رو آوردم و تو بر امور پنهانی دانائی. از تو می‌خواهم که بر محمّد و آل او درود بفرستی.» بعد حاجت خود را بخواهید که ان شاء الله تعالی مستجاب خواهد شد. - . مکارم الاخلاق : ۳۹۲ -

نماز برای شفاء از هر بیماری خصوصا سلعه (توضیحش می آید): سه روز روزه بدار و در روز سوم نزدیک ظهر غسل کن و به درگاه حق برو. و باید همراه تو خرقه ای پاکیزه باشد. و چهار رکعت نماز بخوان، و هر چه خواهی از قرآن در آن قرائت کن، و تا می‌توانی شکسته‌دل باش، و پس از نماز لباس خود را در آور و خرقه را بپوش و گونه راست بر زمین بگذار و بگو: «ای واحد ای بزرگوار ای کریم ای مهربان ، یا قریب، یا مجیب، یا ارحم الراحمین، بر محمد و آل محمد درود بفرست و هر چه سختی و زیان و گناه که در من است را برطرف بنما و در دنیا و آخرت لباس عافیت و تندرستی به من بپوشان و با کامل کردن نعمت‌ها بر من منّت بنه و بیماریم را از من بزدای زیرا مرا آزار و اذیت داده و مرا اندوهگین ساخته است.»

و امام صادق علیه السلام فرمود: این دعا به تو سودی ندهد تا یقین به اثر آن پیدا کنی که در این موقع شفاء خواهی یافت. - . مکارم الاخلاق : ۴۵۳ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری السلعه زیاده تحدث فی الجسد کالغده تتحرک إذا حرکت و قد تکون من حمصه إلی بطیخه انتهی و المعره بالفتحات و تشدید الراء الإثم و الأذی و المشقه.

**[ترجمه]«السلعهٔ» زائده‌ای است مانند غدّه که در بدن ایجاد می‌شود که هرگاه حرکت کنی، تکان می‌خورد. و گاهی به اندازه یک نخود تا یک خربزه است. «المعرّهٔ» با فتحه میم و عین و تشدید راء به معنای گناه و آزار و مشقت است.

**[ترجمه]

الْمَكَارِمُ، صَلَاهٌ لِجَمِيعِ الْأَمْرَاضِ رَوَاهَا أَبُو أَمَامَهَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ: تَكْتُبُ فِي إِنَاءٍ نَظِيفٍ بِزَعْفَرَانٍ ثُمَّ تَغْسِلُ- أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّهِ وَ أَسْمَائِهِ كُلِّهَا عَامَّهً مِنْ شَرِّ السَّامَّهِ وَ الْهَامَّهِ وَ الْعَيْنِ اللَّامَّهِ- وَ مِنْ شَرِّ حاسِدٍ إِذا حَسَدَ- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ وَ سُورَهَ الْإِخْلَاصِ وَ الْمُعَوِّذَتَيْنِ وَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ سُورَهِ الْبَقَرَهِ قَوْلَهُ تَعَالَى وَ إِلهُكُمْ إِلهٌ واحِدٌ إِلَى قَوْلِهِ يَعْقِلُونَ (٢) وَ آيَهَ الْكُرْسِيِّ وَ آمَنَ الرَّسُولُ إِلَى آخِرِ السُّورَهِ وَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ سُورَهِ آلِ عِمْرَانَ مِنْ أَوَّلِهَا وَ عَشْراً مِنْ آخِرِهَا- إِنَّ فِي خَلْقِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ أَوَّلَ آيَهٍ مِنَ النِّسَاءِ وَ أَوَّلَ آيَهٍ مِنَ الْمَائِدَهِ وَ أَوَّلَ آيَهٍ مِنَ الْأَنْعَامِ وَ أَوَّلَ آيَهٍ مِنَ الْأَعْرَافِ وَ قَوْلَهُ تَعَالَى إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ إِلَى قَوْلِهِ رَبُّ الْعالَمِينَ (٣)

قالَ مُوسى ما جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ (۴) الْآيَهَ- وَ أَلْقِ ما فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ ما صَنَعُوا إِلَى قَوْلِهِ حَيْثُ أَتى (۵) وَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ الصَّافَّاتِ ثُمَّ تَغْسِلُهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ تَتَوَضَّأُ وُضُوءَ الصَّلَاهِ وَ تَحْسُو مِنْهُ ثَلَاثَ حَسَوَاتٍ وَ تَمْسَحُ بِهِ وَجْهَكَ وَ سَائِرَ جَسَدِكَ ثُمَّ تُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَ تَسْتَشْفِي اللَّهَ تَفْعَلُ ذَلِكَ ثَلَاثَهَ أَيَّامٍ قَالَ حَسَّانُ قَدْ جَرَّبْنَاهُ فَوَجَدْنَاهُ يَنْفَعُ بِإِذْنِ اللَّهِ (۶).

١- ١. مكارم الأخلاق ص ۴۵٣.

٢- ٢. البقره: ١۵٨- ١۵٩.

٣- ٣. الأعراف: ۵٢.

۴- ۴. يونس: ٨١.

۵- ۵. طه: ٧٢.

۶- ۶. مكارم الأخلاق ص ۴۵۴.

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نماز برای همه بیماری‌ها: أَبُو أَمَامَه از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده که فرمود: این دعا را بر ظرفی پاک با زعفران بنویس و بشوی: «أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّهِ وَ أَسْمَائِهِ كُلِّهَا عَامَّهً مِنْ شَرِّ السَّامَّهِ وَ الْهَامَّهِ وَ الْعَيْنِ اللَّامَّهِ وَ مِنْ شَرِّ حاسِدٍ إِذا حَسَدَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ»و سوره اخلاص و معوذتین و سه آیه از سوره بقره «وَ إِلهُكُمْ إِلهٌ واحِدٌ» تا این فرموده: «يَعْقِلُونَ » - . بقره / ۱۵۸ _ ۱۵۹ - و آیه الکرسی و از «آمَنَ الرَّسُولُ» تا آخر سوره بقره و ده آیه از اول سوره آل عمران، و ده آیه از آخر آن: «إِنَّ فِي خَلْقِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ » و آیه اول سوره نساء، و آیه اول سوره مائده و انعام و اعراف، و این فرموده خداوند: «اِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي » تا این فرموده: «رَبُّ الْعالَمِينَ» - . اعراف / ۵۲ -

و «و قالَ مُوسى ما جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ » - . یونس / ۸۱ - و

«وَ أَلْقِ ما فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ ما صَنَعُوا» - . طه / ۷۲ -

تا این فرموده: «حَيْثُ أَتى » و ده آیه از اوّل سوره و الصافات. سپس آن را سه مرتبه می‌شویی و وضوء می گیرد مانند وضوی نماز و از آن سه جرعه می آشامد و از آن به صورتش مسح کند و به سایر بدنش بمالد. سپس دو رکعت نماز بخواند، و از خدا طلب شفا کند و این عمل را سه روز ادامه دهد، حسان گوید: ما آزمودیم و آن را نافع و سودمند یافتیم به اذن خدا. - . مکارم الاخلاق / ۴۵۴ -

**[ترجمه]

بیان

الظاهر أن الوضوء بغير هذا الماء و قال في المصباح المنير حسوت المرق و غيره أحسوه حسوا و الحسوه بالضم مل ء الفم مما يحسى و الجمع حسى و حسوات و الحسوه بالفتح قيل لغه و قيل مصدر.

**[ترجمه]ظاهر وضو گرفتن با آبی غیر از این آب است. و در مصباح منیر گوید: «حسوت المرق و غيره أحسوه حسواً» (شوربا یا چیز دیگری را اندک اندک نوشیدم) و «الحسوۀ» با ضمّه پرشدن دهان از آنچه جرعه جرعه می‌نوشند. و جمع آن «حسى و حسوات» است و «الحسوۀ» با فتحه، گفته شده لغتی است و نیز گفته شده مصدر است.

**[ترجمه]

«۲۷»

الْمَكَارِمُ، صَلَاهُ الْمَرِيضِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیه السلام قَالَ: مَرِضْتُ مَرَضاً شَدِيداً حَتَّى يَئِسُوا مِنِّي فَدَخَلَ عَلَيَّ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَرَأَى جَزَعَ أُمِّي عَلَيَّ فَقَالَ لَهَا تَوَضَّئِي وَ صَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَ قُولِي فِي سُجُودِكِ- اللَّهُمَّ أَنْتَ وَهَبْتَهُ لِي وَ لَمْ يَكُ شَيْئاً فَهَبْهُ لِي هِبَهً جَدِيدَهً- فَفَعَلَتْ فَأَصْبَحْتُ وَ قَدْ صَنَعَتْ هَرِيسَهً فَأَكَلْتُ مِنْهَا مَعَ الْقَوْمِ (۱).

صَلَاهُ الْحُمَّى مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ يَرْفَعُهُ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ أَنَا مَحْمُومٌ فَقَالَ لِي مَا لِي أَرَاكَ مُنْقَبِضاً

فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ حُمَّی أَصَابَتْنِی فَقَالَ إِذَا حُمَّ أَحَدُکُمْ فَلْیَدْخُلِ الْبَیْتَ وَحْدَهُ وَ یُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ وَ یَضَعُ خَدَّهُ الْأَیْمَنَ عَلَی الْأَرْضِ وَ یَقُولُ- یَا فَاطِمَهُ بِنْتَ مُحَمَّدٍ عَشْرَ مَرَّاتٍ- أَتَشَفَّعُ بِکِ إِلَی اللَّهِ فِیمَا نَزَلَ بِی- فَإِنَّهُ یَبْرَأُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ-(۲) صَلَاهُ الْحُمَّی رَکْعَتَیْنِ یَقْرَأُ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ سُورَهَ الْفَاتِحَهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ قَوْلَهُ تَعَالَی أَلا لَهُ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ تَبارَکَ اللَّهُ رَبُّ الْعالَمِینَ الدُّعَاءُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ اللَّهُمَّ أَتَشَفَّعُ بِنَبِیِّکَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله یَا مُحَمَّدُ أَتَشَفَّعُ بِکَ عَلَی رَبِّی فِی قَضَاءِ حَاجَتِی وَ هُوَ شِفَاءُ هَذَا الْمَرِیضِ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا رَحْمَانُ یَا رَحِیمُ یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ بِرَحْمَتِکَ نَسْتَغِیثُ- الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْکُمْ یُرِیدُ اللَّهُ أَنْ یُخَفِّفَ عَنْکُمْ- ذلِکَ تَخْفِیفٌ مِنْ رَبِّکُمْ وَ رَحْمَهٌ- یَکْتُبُ وَ یَغْسِلُ لِیَشْرَبَ الْمَحْمُومُ-(۳) صَلَاهُ لِلصُّدَاعِ رَکْعَتَیْنِ یَقْرَأُ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ فَاتِحَهَ الْکِتَابِ مَرَّهً وَ الْإِخْلَاصَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ قَوْلَهُ تَعَالَی رَبِّ إِنِّی وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّی وَ اشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَیْباً وَ لَمْ أَکُنْ

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۴۵۴.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۴۵۵.

۳- ۳. مکارم الأخلاق ص ۴۵۵.

بِدُعائِكَ رَبِّ شَقِيًّا(۱) صَلَاةٌ لِوَجَعِ الْعَيْنِ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأَ فِی كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَ قُلْ يا أَيُّهَا الْكافِرُونَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ قَوْلَهُ تَعَالَی وَ عِنْدَهُ مَفاتِحُ الْغَيْبِ لا يَعْلَمُها الْآيَةَ(۲).

صَلَاةٌ لِلْأَعْمَی أَبُو حَمْزَةَ الثُّمَالِيُّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: مَرَّ أَعْمَی عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله عليه و آله فَقَالَ النَّبِيُّ- تَشْتَهِی أَنْ يَرُدَّ اللَّهُ عَلَيْكَ بَصَرَكَ قَالَ نَعَمْ فَقَالَ لَهُ تَوَضَّأْ وَ أَسْبِغِ الْوُضُوءَ ثُمَّ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُكَ وَ أَرْغَبُ إِلَيْكَ وَ أَتَوَجَّهُ بِنَبِيِّكَ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ يَا مُحَمَّدُ إِنِّی أَتَوَجَّهُ بِكَ إِلَی اللَّهِ رَبِّی وَ رَبِّكَ أَنْ يَرُدَّ عَلَيَّ بَصَرِی- قَالَ فَمَا قَامَ صلی الله عليه و آله حَتَّی رَجَعَ الْأَعْمَی وَ قَدْ رَدَّ اللَّهُ عَلَيْهِ بَصَرَهُ (۳).

دعوات الراوندی، عن أبی جعفر عليه السلام: مثله.

**[ترجمه]مكارم الاخلاق: نماز بيمار: اسماعيل بن عبد الله گويد: سخت بيمار شدم تا جايی كه از شفاء من نااميد شدند. امام صادق عليه السلام به ديدنم آمد و ناله های مادرم را مشاهده كرده و به او فرمود: وضوء بگير و دو ركعت نماز بگزار و در سجده بگو: «اللَّهُمَّ أَنْتَ وَهَبْتَهُ لِی وَ لَمْ يَكُ شَيْئاً فَهَبْهُ لِی هِبَةً جَدِيدَةً» {خداوندا تو اين فرزند را به من بخشيدی و قبلا وجود نداشت پس دوباره آن را به من ببخشای.} مادرم نماز را خواند و من صبح سالم برخاستم و هليمی درست كرده با مردم هليم خوردم. - . مكارم الاخلاق / ۴۵۴ -

نماز برای تب: محمد بن حسن صفار با سند مرفوع روايت می‌كند و گويد: خدمت امام صادق عليه السلام رسيدم در حالی كه تب داشتم. حضرت فرمود: چرا رنجور به نظر می‌رسی؟ عرض كردم: گرفتار تب شده ام. فرمود: چون تب كرديد به تنهايی به اطاق برويد و دو ركعت نماز بخوانيد، و گونه راست بر خاك نهيد و بگوئيد: ای فاطمه دختر محمد ده بار، از اين عارضه تو را نزد خدا شفيع قرار می‌دهم و از تو شفاعت می جويم. ان شاء الله شفا خواهد يافت. - . مكارم الاخلاق / ۴۵۵ -

نماز برای تب دو ركعت است كه در هر ركعت سه بار سوره حمد، و اين آيه شريفه: «أَلا لَهُ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ تَبارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعالَمِينَ » - . اعراف / ۵۴ - و اين دعا:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ خداوندا من پيامبرت محمد صلی الله عليه و آله و سلم را نزد تو شفيع می گيرم، ای محمد برای حاجتم كه شفاء اين مريض است، به تو نزد خداوند شفاعت می‌جويم، يا الله يا الله يا الله، يا رحمان يا رحيم، يا حی يا قيوم، يا ذا الجلال و الاكرام برحمتك يا ارحم الراحمين ، به رحمت تو استغاثه می كنم، اكنون خداوند درد شما را تسكين می‌دهد و خداوند می‌خواهد درد شما را تسكين دهد. اين آرامش و تسكين و رحمتی از جانب پروردگارتان است.»

اين‌ها را بنويسند و با آب بشويند و به تب‌دار بياشامند. - . مكارم الاخلاق / ۴۵۵ -

نماز برای سردرد دو ركعت است كه در هر ركعت حمد يک بار، توحيد سه بار و آيه شريفه «رَبِّ إِنِّی وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّی وَ اشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْباً، وَ لَمْ أَكُنْ بِدُعائِكَ رَبِّ شَقِيًّا» - . مريم / ۴ - {پروردگارا، من استخوانم سست گرديده و [موی] سرم از پيری سپيد گشته، و- ای پروردگار من- هرگز در دعای تو نااميد نبوده ام.} - . مكارم الاخلاق / ۴۵۵ -

نماز برای درد چشم دو رکعت است که در هر رکعت حمد یک بار و سوره جحد(کافرون) سه بار و آیه شریفه «وَ عِنْدَهُ مَفاتِحُ الْغَيْبِ لا ـ يعلمها» – . انعام / ۵۹ – {و کلیدهای غیب، تنها نزد اوست. جز او [کسی] آن را نمی داند.} – . مکارم الاخلاق / ۴۵۶ –

نماز برای نابینا: ابوحمزه ثمالی از امام باقر روایت می کند که فرمود: نابینائی به رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم رسید، حضرت فرمود: مایلی خداوند بینائیت را به تو بازگرداند؟ عرض کرد آری، فرمود: وضوء کامل و خوبی بساز و دو رکعت نماز بگزار و بگو: «اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ وَ أَرْغَبُ إِلَیْکَ وَ أَتَوَجَّهُ بِنَبِیِّکَ نَبِیِّ الرَّحْمَهِ یَا مُحَمَّدُ إِنِّی أَتَوَجَّهُ بِکَ إِلَی اللَّهِ رَبِّی وَ رَبِّکَ أَنْ یَرُدَّ عَلَیَّ بَصَرِی» {خداوندا از تو مسألت دارم و به لطف تو امیدوارم و به شفاعت نبی رحمت تو به تو رو می آورم، یا محمّد من به مقام تو نزد خدا و به پروردگار من و تو روی می‌آورم که بینائیم را به من برگرداند.} پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم برنخاست مگر آنکه نابینا برگشت درحالی که خداوند بینائش را به وی بازگردانده بود. – . مکارم الاخلاق / ۴۵۵ –

دعوات راوندی: از امام باقر علیه السلام همین حدیث روایت شده است.

**[ترجمه]

«۲۸»

الْمَکَارِمُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِسَلْمَانَ- یَا سَلْمَانُ اشکمت درد قُمْ فَصَلِّ فَإِنَّ فِی الصَّلَاهِ شِفَاءً-(۴) صَلَاهٌ لِوَجَعِ الرَّقَبَهِ تُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ تَقْرَأُ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ الْحَمْدَ مَرَّهً وَ إذا زُلْزِلَتِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ-(۵) صَلَاهٌ لِوَجَعِ الصَّدْرِ أَرْبَعُ رَکَعَاتٍ یَقْرَأُ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ الْحَمْدَ مَرَّهً وَ بَعْدَهَا فِی الْأُولَی أَ لَمْ نَشْرَحْ مَرَّهً وَ فِی الثَّانِیَهِ الْإِخْلَاصَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ فِی الثَّالِثَهِ الضُّحی مَرَّهً وَ فِی الرَّابِعَهِ یَعْلَمُ خائِنَهَ الْأَعْیُنِ وَ ما تُخْفِی الصُّدُورُ(۶) صَلَاهٌ لِلْقُولَنْجِ رَکْعَتَیْنِ یَقْرَأُ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ الْحَمْدَ مَرَّهً وَ قَوْلَهُ تَعَالَی فَفَتَحْنا أَبْوابَ السَّماءِ بِماءٍ مُنْهَمِرٍ-(۷)

صَلَاهٌ لِوَجَعِ الرِّجْلِ رَکْعَتَیْنِ یَقْرَأُ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ الْحَمْدَ مَرَّهً وَ قَوْلَهُ سُبْحَانَهُ آمَنَ الرَّسُولُ تَمَامَ الْبَقَرَهِ-(۸) صَلَاهُ اللَّقْوَهِ تُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ وَ تَضَعُ یَدَکَ عَلَی وَجْهِکَ وَ تَسْتَشْفِعُ إِلَی اللَّهِ تَعَالَی بِرَسُولِهِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ تَقُولُ بِسْمِ اللَّهِ أُحَرِّجُ عَلَیْکَ یَا وَجَعُ مِنْ عَیْنِ إِنْسٍ أَوْ عَیْنِ جِنٍ

ص: ۳۷۳

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۴۵۵ و الآیه فی الانعام: ۵۹.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۴۵۵ و الآیه فی الانعام: ۵۹.

۳- ۳. مکارم الأخلاق ص ۴۵۶.

۴- ۴. مکارم الأخلاق ص ۴۵۶.

۵- ۵. مکارم الأخلاق ص ۴۵۶.

۶- ۶. مکارم الأخلاق ص ۴۵۶.
۷- ۷. مکارم الأخلاق ص ۴۵۶.
۸- ۸. مکارم الأخلاق ص ۴۵۶.

أَحَرِّجُ عَلَيْكَ بِالَّذِی اتَّخَذَ إِبْرَاهِیمَ خَلِیلًا وَ كَلَّمَ مُوسَی تَكْلِیماً وَ خَلَقَ عِیسَی مِنْ رُوحِ الْقُدُسِ لَمَّا هَدَأْتَ وَ طَفِئْتَ كَمَا طَفِئَتْ نَارُ إِبْرَاهِیمَ بِإِذْنِ اللَّهِ- وَ تَقُولُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ (۱).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به فارسی به سلمان فرمود: «یَا سَلْمَانُ اشکمت درد» ای سلمان شکم تو درد می کند برخیز و نماز بخوان که نماز شفاء است. - . مکارم الاخلاق / ۴۵۶ -

نماز برای درد گردن: دو رکعت نماز بخوان در هر رکعت یک بار حمد و سه بار سوره و إِذا زُلْزِلَتِ را بخوان. - . مکارم الاخلاق / ۴۵۶ -

نماز برای درد سینه: چهار رکعت است در هر رکعت حمد یک بار و در رکعت اول سوره أَ لَمْ نَشْرَحْ یک بار و در رکعت دوم سوره اخلاص سه بار و در رکعت سوم سوره وَ الضُّحی یک بار و در رکعت چهارم آیه «یَعْلَمُ خائِنَةَ الْأَعْیُنِ وَ ما تُخْفِی الصُّدُورُ» - . مائده / ۱۳ - {[خدا] نگاههای دزدانه و آنچه را که دلها نهان می دارند، می داند.} را می‌خوانی. - . مکارم الاخلاق / ۴۵۶ -

نماز برای قولنج دو رکعت است که در هر رکعت حمد یک بار و آیه «فَفَتَحْنا أَبْوابَ السَّماءِ بِماءٍ مُنْهَمِرٍ» - . قمر / ۱۱ - {پس درهای آسمان را به آبی ریزان گشودیم.} را می‌خوانی. - . مکارم الاخلاق / ۴۵۶ -

نماز برای درد پا دو رکعت است که در هر رکعت حمد یک بار و آیه شریفه (آمَنَ الرَّسُولُ) تا آخر سوره را می‌خوانی. - . مکارم الاخلاق / ۴۵۶ -

نماز برای لَقْوَه (بیماری لقوه کج شدن صورت بسوی گردن است): دو رکعت نماز بخوان و دست بر صورت بنه و به درگاه خداوند با فرستاده‌اش محمد صلی الله علیه و آله و سلم طلب شفاعت کن و بگو:«بِسْمِ اللَّهِ أُحَرِّجُ عَلَيْكَ يَا وَجَعُ مِنْ عَيْنِ إِنْسٍ أَوْ عَيْنِ جِنٍّ أُحَرِّجُ عَلَيْكِ بِالَّذِی اتَّخَذَ إِبْرَاهِیمَ خَلِیلًا وَ كَلَّمَ مُوسَی تَكْلِیماً وَ خَلَقَ عِیسَی مِنْ رُوحِ الْقُدُسِ لَمَّا هَدَأْتِ وَ طَفِئْتِ كَمَا طَفِئَتْ نَارُ إِبْرَاهِیمَ بِإِذْنِ اللَّهِ» {به نام خدا، ای درد از چشم انسان یا چشم جن بر تو سخت می گیرم، با خداوندی که ابراهیم را خلیل خود برگزید و با موسی آشکارا سخن گفت و عیسی را از روح القدوس بیافرید، بر تو سخت می گیرم که آرام شوی و فرو نشینی همانطور که آتش ابراهیم به اذن خداوند فرو نشست و خاموش گشت.} و آن را سه بار می‌خوانی. - . مکارم الاخلاق / ۴۵۶ -

**[ترجمه]

بیان

اللقوه داء معروفه تصیب الوجه و التحریج التضییق.

**[ترجمه]«اللقوۀ» درد معروفی است که به صورت انسان اصابت می کند. و «التحریج» یعنی در تنگنا قرار دادن.

**[ترجمه]

«۲۹»

الْمَكَارِمُ، صَلَاةٌ لِرَدِّ الْآبِقِ: تُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَ يَقْرَأُ بَعْدَ الْحَمْدِ مِنْ أَوَّلِ سُورَهِ الْحَدِيدِ أَرْبَعَ آيَاتٍ وَ آخِرَ سُورَهِ الْحَشْرِ- لَوْ أَنْزَلْنا هذَا الْقُرْآنَ إِلَى آخِرِ السُّورَهِ وَ يَقُولُ يَا مَنْ هُوَ هَكَذَا وَ لَا هَكَذَا غَيْرُهُ اجْعَلِ الدُّنْيَا عَلَى فُلَانٍ أَضْيَقَ مِنْ مَسْكِ جَمَلٍ حَتَّى تَرُدَّهُ عَلَيَ (۲).

**[ترجمه]مكارم الاخلاق: نماز براى بازگشت فرارى: دو ركعت نماز بخوان و در هر ركعت بعد از حمد چهار آيه از اول سوره حديد و آخر سوره حشر: «لَوْ أَنْزَلْنا هذَا الْقُرْآنَ » تا پايان سوره مى‌خوانى و بعد مى گوئى:«يَا مَنْ هُوَ هَكَذَا وَ لَا هَكَذَا غَيْرُهُ اجْعَلِ الدُّنْيَا عَلَى فُلَانٍ أَضْيَقَ مِنْ مَسْكِ جَمَلٍ حَتَّى تَرُدَّهُ عَلَيَّ» {اى آن كه اين‌چنين است و غير او اين‌چنين نيست، دنيا را بر فلانى تنگ‌تر از پوست شتر قرار ده تا او را به نزد من بازگردانى}. - . مكارم الاخلاق / ۴۵۷ -

**[ترجمه]

بيان

المسك بالفتح الجلد.

**[ترجمه]«المسك» با فتحه يعنى پوست.

**[ترجمه]

«۳۰»

الْمَكَارِمُ، صَلَاةٌ لِرَدِّ الضَّالَّهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: تُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِيهِمَا يس- وَ تَقُولُ بَعْدَ فَرَاغِكَ مِنْهُمَا رَافِعاً يَدَكَ إِلَى السَّمَاءِ- اللَّهُمَّ رَادَّ الضَّالَّهِ وَ الْهَادِيَ مِنَ الضَّلَالَهِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ احْفَظْ عَلَيَّ ضَالَّتِي وَ ارْدُدْهَا إِلَيَّ سَالِمَهً يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ فَإِنَّهَا مِنْ فَضْلِكَ وَ عَطَائِكَ يَا عِبَادَ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ وَ يَا سَيَّارَهَ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ رُدُّوا عَلَيَّ ضَالَّتِي فَإِنَّهَا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَ عَطَائِهِ (۳).

**[ترجمه]مكارم الاخلاق: نماز براى بازگشت گمشده: از اميرالمؤمنين عليه السلام روايت شده كه فرمود: دو ركعت نماز بخوان در هر ركعت سوره يس را بخوان و بعد از نماز دست به آسمان بلند كن و بگو: «پروردگارا اى بازگرداننده گم شده و هدايت كننده از گمراهى، بر محمد و آل محمد درود بفرست و گم‌شده‌ام را برايم محافظت كن و او را سالم به من بازگردان اى مهربان‌ترين مهربانان به يقين اين از فضل و بخشش توست. اى بندگان خدا در زمين و اى كاروان خدا در زمين، گم‌شده‌ام را به من بازگردانيد چراكه به يقين اين از فضل و بخشش خداوند است.» - . مكارم الاخلاق / ۴۵۷ -

**[ترجمه]

«۳۱»

كَشْفُ الْغُمَّهِ، مِنْ كِتَابِ مَعَالِمِ الْعِتْرَهِ لِلْجَنَابِذِيِّ قَالَ أَبُو حَمْزَهَ الثُّمَالِيُّ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهم السلام قَالَ: كَانَ أَبِي يَقُولُ لِوُلْدِهِ يَا بَنِيَّ إِذَا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَهٌ مِنَ الدُّنْيَا أَوْ نَزَلَتْ بِكُمْ فَاقَهٌ فَلْيَتَوَضَّأِ الرَّجُلُ فَيُحْسِنُ وَضُوءَهُ وَ لْيُصَلِّ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ أَوْ رَكْعَتَيْنِ فَإِذَا انْصَرَفَ مِنْ صَلَاتِهِ فَلْيَقُلْ يَا مَوْضِعَ كُلِّ شَكْوَى يَا سَامِعَ كُلِّ نَجْوَى يَا شَافِيَ كُلِّ بَلَاءٍ وَ يَا عَالِمَ كُلِّ خَفِيَّهٍ وَ يَا كَاشِفَ مَا يَشَاءُ مِنْ بَلِيَّهٍ يَا نَجِيَّ مُوسَى يَا مُصْطَفِيَ مُحَمَّدٍ يَا خَلِيلَ إِبْرَاهِيمَ أَدْعُوكَ دُعَاءَ مَنِ اشْتَدَّتْ فَاقَتُهُ وَ ضَعُفَتْ قُوَّتُهُ وَ قَلَّتْ حِيلَتُهُ دُعَاءَ الْغَرِيبِ الْغَرِيقِ الْفَقِيرِ الَّذِي لَا يَجِدُ لِكَشْفِ مَا هُوَ فِيهِ إِلَّا أَنْتَ

ص: ۳۷۴

۱- ۱. مكارم الأخلاق: ۴۵۶.

۲- ۲. مكارم الأخلاق: ص ۴۵۷.

۳- ۳. مكارم الأخلاق: ص ۴۵۷.

يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ- لا إِلهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحانَکَ إِنِّی کُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ- قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیه السلام لَا يَدْعُو بِهَا رَجُلٌ أَصَابَهُ بَلَاءٌ إِلَّا فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ (۱).

الدَّعَوَاتُ لِلرَّاوَنْدِيِّ، عَنِ الثُّمَالِيِّ: مِثْلَهُ إِلَی قَوْلِهِ وَ يَا کَاشِفَ مَا يَشَاءُ مِنْ بَلِيَّةٍ يَا خَلِيلَ إِبْرَاهِيمَ وَ يَا نَجِيَّ مُوسَی وَ يَا صَفِيَّ آدَمَ وَ يَا مُصْطَفِيَ مُحَمَّدٍ أَدْعُوکَ دُعَاءَ مَنِ اشْتَدَّتْ فَاقَتُهُ وَ قَلَّتْ حِيلَتُهُ دُعَاءَ الْغَرِيبِ الْمُضْطَرِّ الَّذِی لَا يَجِدُ لِکَشْفِ مَا هُوَ فِيهِ إِلَّا إِيَّاکَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

**[ترجمه]کشف الغمة: ابو حمزه ثمالی روایت کرده است که محمد بن علی بن حسین علیهم السلام فرمود: پدرم به فرزندانش می‌فرمود: ای فرزندانم! هر که از شما مصیبتی به او برسد، یا فقر و تنگدستی بر او فرود آید، باید که وضو بسازد و وضو را کامل گرداند، بعد از آن، دو رکعت یا چهار رکعت نماز بگذارد، و چون نماز را به پایان برد بگوید: «ای جای نهادن هر گِله! و ای شنونده هر راز! و ای شفا دهنده هر مصیبت! و ای دانای هر پنهانی! و ای بازدارنده آن چه خواهد از رنج و سختی! و ای همراز موسی! و ای برگزیننده محمد! ای دوست ابراهیم! می خوانم تو را چون خواندن کسی که سخت شده است درویشی او، و ناتوان شده است توانایی او و کم است چاره او، ، چون خواندنی غریب و دورِ در آب فرو رفته، ناچاری و نیازمندی که برای رفع بلا و مصیبتی که بر او وارد شده کسی را جز تو نیابد ای مهربان تر از همه مهربانان! هیچ معبودی جز تو نیست پاک و منزهی و در حقیقت من از ظالمان به نفس خویشتن بودم.»

علی بن حسین علیهما السلام فرمود: کسی که بلا و مصیبتی به او رسیده، این دعا را نمی خواند، مگر آنکه خدا اندوه او را زائل می گرداند. -. کشف الغمّة : -

دعوات راوندی: از ثمالی همین حدیث روایت شده است تا این فرمود: «وَ يَا کَاشِفَ مَا يَشَاءُ مِنْ بَلِيَّةٍ يَا خَلِيلَ إِبْرَاهِيمَ وَ يَا نَجِيَّ مُوسَی وَ يَا صَفِيَّ آدَمَ وَ يَا مُصْطَفِيَ مُحَمَّدٍ أَدْعُوکَ دُعَاءَ مَنِ اشْتَدَّتْ فَاقَتُهُ وَ قَلَّتْ حِيلَتُهُ دُعَاءَ الْغَرِيبِ الْمُضْطَرِّ الَّذِی لَا يَجِدُ لِکَشْفِ مَا هُوَ فِيهِ إِلَّا إِيَّاکَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ » {ای بازدارنده آنچه خواهد از سختی، ای خلیل ابراهیم و ای همراز موسی و ای دوست آدم و ای برگزیننده محمد، می خوانم تو را چون خواندن کسی که سخت شده است درویشی او، و کم است چاره او، چون خواندنی غریب درمانده‌ای که برای رفع بلاـ و مصیبتی که بر او وارد شده کسی را جز تو نیابد. ای مهربان تر از همه مهربانان!}

**[ترجمه]

«۳۲»

الدَّعَوَاتُ لِلرَّاوَنْدِيِّ، رُوِيَ: أَنَّ زَيْنَ الْعَابِدِينَ علیه السلام مَرَّ بِرَجُلٍ وَ هُوَ قَاعِدٌ عَلَی بَابِ رَجُلٍ فَقَالَ لَهُ مَا يُقْعِدُکَ عَلَی بَابِ هَذَا الْمُتْرَفِ الْجَبَّارِ فَقَالَ الْبَلَاءُ فَقَالَ قُمْ فَأُرْشِدَکَ إِلَی بَابٍ خَيْرٍ مِنْ بَابِهِ وَ إِلَی رَبٍّ خَيْرٍ لَکَ مِنْهُ فَأَخَذَ بِيَدِهِ حَتَّی انْتَهَی إِلَی الْمَسْجِدِ مَسْجِدِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله ثُمَّ قَالَ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ فَصَلِّ رَکْعَتَيْنِ ثُمَّ ارْفَعْ يَدَيْکَ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَأَثْنِ عَلَيْهِ وَ صَلِّ عَلَی رَسُولِهِ ثُمَّ ادْعُ بِآخِرِ الْحَشْرِ وَ سِتِّ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ الْحَدِيدِ وَ بِالْآيَتَيْنِ اللَّتَيْنِ فِی آلِ عِمْرَانَ ثُمَّ سَلِ اللَّهَ فَإِنَّکَ لَا تَسْأَلُ شَيْئاً إِلَّا

أَعْطَاکَ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: روایت شده که حضرت زین العابدین علیه السلام بر شخصی که بر در خانه مردی نشسته بود گذر کرد و به او فرمود: چه چیزی سبب شده تو بر در خانه این شخص خوشگذران ستمکار بنشینی؟ گفت: بلا و مصیبت. امام فرمود: برخیز من تو را به دری راهنمایی می‌کنم که از در خانه او بسی بهتر است، و تو را به خداوندی رهنمود می‌سازم که برایت از او بهتر است. پس دست او را گرفت تا اینکه به مسجد، یعنی مسجد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم رسید. سپس فرمود: رو به قبله بایست و دو رکعت نماز بگذار بعد دستانت را به سوی خداوند بلند کن و او را حمد و ثنا بگوی و بر فرستاده‌اش درود بفرست بعد با خواندن آخرین آیه سوره حشر و شش آیه اول سوره حدید و دو آیه سوره آل عمران دعا کن. بعد از خداوند درخواست کن چرا که چیزی درخواست نمی‌کنی مگر اینکه به تو عطا کند.

**[ترجمه]

بیان

قال الراوندی رحمه الله لعل المراد بالآیتین آیه الملک أقول لأنهما آیتان یقال لهما آیه علی إراده الجنس (۲)

و یحتمل أن یکون المراد هی و آیه شهد الله.

**[ترجمه]روانـدی رحمه الله گوید: شاید مقصود از دو آیه، آیه الملک باشد. می‌گویم: زیرا آن دو آیه است و با اراده جنس به آن دو آیه، (یک) آیه گفته می‌شود و ممکن است مقصود، آن آیه و آیه «شهد الله» باشد.

**[ترجمه]

«۳۳»

الدَّعَوَاتُ، وَ رُوِیَ عَنِ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام: إِذَا حَزَبَکَ أَمْرٌ فَصَلِّ رَکْعَتَیْنِ تَقْرَأُ فِی الرَّکْعَهِ الْأُولَی الْحَمْدَ وَ آیَهَ الْکُرْسِیِّ وَ فِی الثَّانِیَهِ الْحَمْدَ وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ ثُمَّ خُذِ الْمُصْحَفَ وَ ارْفَعْهُ فَوْقَ رَأْسِکَ وَ قُلِ اللَّهُمَّ أَسْأَلُکَ بِحَقِّ مَا أَرْسَلْتَهُ إِلَی خَلْقِکَ وَ بِحَقِّ کُلِّ آیَهٍ هِیَ لَکَ فِی الْقُرْآنِ وَ بِحَقِّ کُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَهٍ مَدَحْتَهُمَا

۱- ۱. کشف الغمّه ج.

۲- ۲. و لعله أراد آیه الملک مع ما تتلوها:« تُولِجُ اللَّیْلَ فِی النَّهارِ» الخ و هو الأظهر.

فِي الْقُرْآنِ وَ لَا أَحَدَ أَعْرَفُ بِحَقِّكَ مِنْكَ- وَ تَقُولُ يَا سَيِّدِي يَا اللَّهُ عَشْراً بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ عَشْراً- بِحَقِّ عَلِيٍّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام عَشْراً ثُمَّ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ نَبِيِّكَ الْمُصْطَفَى وَ بِحَقِّ وَلِيِّكَ وَ وَصِيِّ رَسُولِكَ الْمُرْتَضَى وَ بِحَقِّ الزَّهْرَاءِ مَرْيَمَ الْكُبْرَى سَيِّدَةِ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ وَ بِحَقِّ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ سِبْطَيْ نَبِيِّ الْهُدَى وَ رَضِيعَيْ ثَدْيِ التُّقَى وَ بِحَقِّ زَيْنِ الْعَابِدِينَ وَ قُرَّةِ عَيْنِ النَّاظِرِينَ وَ بِحَقِّ بَاقِرِ عِلْمِ النَّبِيِّينَ وَ الْخَلَفِ مِنْ آلِ يس وَ بِحَقِّ الرَّاضِي مِنَ الْمَرْضِيِّينَ وَ بِحَقِّ الْخَيِّرِ مِنَ الْخَيِّرِينَ- وَ بِحَقِّ الصَّابِرِ مِنَ الصَّابِرِينَ وَ بِحَقِّ التَّقِيِّ وَ السَّجَّادِ الْأَصْغَرِ وَ بِبُكَائِهِ لَيْلَهَ الْمُقَامِ بِالسَّهَرِ وَ بِحَقِّ الزَّكِيَّهِ وَ الرُّوحِ الطَّيِّبَهِ سَمِيِّ نَبِيِّكَ وَ الْمُظْهِرِ لِدِينِكَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّهِمْ وَ حُرْمَتِهِمْ عَلَيْكَ إِلَّا قَضَيْتَ بِهِمْ حَوَائِجِي وَ تَذْكُرُ مَا شِئْتَ وَ كَانَ زَيْنُ الْعَابِدِينَ عليه السلام إِذَا كَرَبَهُ أَمْرٌ لَبِسَ ثَوْبَيْنِ مِنْ أَغْلَظِ ثِيَابِهِ وَ أَخْشَنِهِمَا ثُمَّ يَرْكَعُ فِي آخِرِ اللَّيْلِ رَكْعَتَيْنِ حَتَّى إِذَا كَانَ فِي آخِرِ سَجْدَهٍ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ سَبَّحَ لِلَّهِ مِائَهَ مَرَّهٍ وَ حَمِدَ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ ثُمَّ يَعْتَرِفُ بِالذُّنُوبِ فِي سُجُودِهِ يَدْعُو وَ يُفْضِي بِرُكْبَتَيْهِ إِلَى الْأَرْضِ فِي سُجُودِهِ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: از امامان علیهم السلام روایت شده که هرگاه کاری تو را اندوگین ساخت، دو رکعت نماز بگذار که در رکعت اول سوره حمد و آیه الکرسی، و در رکعت دوم سوره حمد و سوره انّا أنزلناه را بخوان، بعد قرآن را بردار و بر بالای سرت گذاشته و بگو: «قُلِ اللَّهُمَّ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مَا أَرْسَلْتَهُ إِلَى خَلْقِكَ وَ بِحَقِّ كُلِّ آيَهٍ هِيَ لَكَ فِي الْقُرْآنِ وَ بِحَقِّ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَهٍ مَدَحْتَهُمَا فِي الْقُرْآنِ وَ لَا أَحَدَ أَعْرَفُ بِحَقِّكَ مِنْكَ» {پروردگارا به حق آنچه به سوی مخلوقاتت فرستادی و به حق هر آیه‌ای در قرآن که از آنِ توست، و به حقّ هر مرد و زن مؤمنی که در قرآن ستوده‌ای و هیچ کسی داناتر از خودت به حقّ تو نیست.} و ده بار می گویی: يَا سَيِّدِي يَا اللَّه ، و ده بار: بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ ، و ده بار: بِحَقِّ عَلِيٍّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام.سپس می گویی: «خداوندا من به حقّ پیامبر برگزیده‌ات از تو مسألت دارم و به حقّ ولیّ و وصیِّ خشنود گشته پیامبرت، و به حقّ فاطمه زهرا مریم بزرگ، سرور زنان جهانیان، و به حقّ حسن و حسین دو نوه پیامبر هدایت و دو شیرخواره پستان تقوا و پرهیزگاری، و به حقّ زین العابدین و روشنی چشم بینندگان، و به حقّ باقر پرچم پیامبران و نواده خاندان یس، و به حق راضی از خشنود یافتگان، و به حقّ بهترین بهترینان، و به حقّ صبورترین صابران و به حقّ تقی و سجاد کوچک، و به حق گریه او در شب برپا داشته شده با عبادت و شب‌زنده‌داری، و به حقّ زکیه و روح طیبه همنام پیامبر و آشکار کننده و پیروز گرداننده دینت، پروردگارا من به حقّ و حرمت آن‌ها بر تو از تو می‌خواهم که حاجت‌هایم را برآورده سازی.» و هر حاجتی که خواهی به یاد می‌آوری و می گویی.

حضرت زین العابدین علیه السلام هرگاه پیشامدی ایشان را غمگین می کرد، دو جامه از زبرترین و خشن‌ترین جامه‌هایشان را به تن می کرد سپس در آخر شب دو رکعت نماز می گذارد و چون به سجده آخر دو رکعت می‌رفت صد بار سبحان الله و صد بار الحمد لله می گفت و سپس در سجده به گناهان اعتراف می‌نمود و در سجده‌اش دو زانوی خود را برهنه بر روی خاک می‌نهاد.

**[ترجمه]

«۳۴»

الْبَلَدُ الْأَمِينُ، نَقْلًا مِنْ كِتَابِ الْأَغْسَالِ لِأَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيَّاشٍ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: مَنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَهٌ إِلَى اللَّهِ

تَعَالَى مُهِمَّهٌ يُرِيدُ قَضَاءَهَا فَلْيَغْتَسِلْ وَ لْيَلْبَسْ أَنْظَفَ ثِيَابِهِ وَ يَصْعَدْ إِلَى سَطْحِهِ وَ يُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَسْجُدُ وَ يُثْنِى عَلَى اللَّهِ وَ يَقُولُ- يَا جَبْرَئِيلُ يَا مُحَمَّدُ يَا جَبْرَئِيلُ يَا مُحَمَّدُ أَنْتُمَا كَافِيَانِ فَاكْفِيَانِى وَ أَنْتُمَا حَافِظَانِ فَاحْفَظَانِى وَ أَنْتُمَا كَالِئَانِ فَاكْلَئَانِى مِائَهَ مَرَّهٍ ثُمَّ قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام حَقٌّ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى أَنْ لَا يَقُولَ ذَلِكَ أَحَدٌ إِلَّا قَضَى اللَّهُ حَاجَتَهُ (۱).

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ الْوَسَائِلِ إِلَى الْمَسَائِلِ تَأْلِيفِ الْمُعِينِ أَحْمَدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ أَنَّ الصَّادِقَ عليه السلام قَالَ: عَلَيْكُمْ بِسُورَهِ الْأَنْعَامِ فَإِنَّ فِيهَا اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى فِى سَبْعِينَ مَوْضِعاً فَمَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى

۱- ۱. البلد الأمين لم نجده و تراه فى هامش مصباح الكفعمىّ ص ۳۹۷.

حَاجَةٌ فَلْيُصَلِّ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ بِالْحَمْدِ وَ الْأَنْعَامِ وَ لْيَقُلْ إِذَا سَلَّمَ- يَا كَرِيمُ يَا كَرِيمُ يَا عَظِيمُ يَا عَظِيمُ يَا أَعْظَمَ مِنْ كُلِّ عَظِيمٍ يَا سَمِيعَ الدُّعَاءِ يَا مَنْ لَا تُغَيِّرُهُ الْأَيَّامُ وَ اللَّيَالِي صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ارْحَمْ ضَعْفِي وَ فَقْرِي وَ فَاقَتِي وَ مَسْكَنَتِي وَ مَسْأَلَتِي فَإِنَّكَ أَعْلَمُ بِحَاجَتِي يَا مَنْ رَحِمَ الشَّيْخَ الْكَبِيرَ حَتَّى رَدَّ عَلَيْهِ يُوسُفَ وَ أَقَرَّ عَيْنَهُ يَا مَنْ رَحِمَ أَيُّوبَ بَعْدَ طُولِ بَلَائِهِ يَا مَنْ رَحِمَ مُحَمَّداً صلى الله عليه و آله وَ فِي الْيُتْمِ آوَاهُ وَ نَصَرَهُ عَلَى جَبَابِرَةِ قُرَيْشٍ وَ طَوَاغِيتِهَا وَ أَمْكَنَهُ مِنْهُمْ يَا مُغِيثُ يَا مُغِيثُ- فَوَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ دَعَوْتَ بِهَا بَعْدَ مَا تُصَلِّي هَذِهِ الصَّلَاةَ عَلَى جَمِيعِ حَوَائِجِكَ لَقَضَاهَا اللَّهُ تَعَالَى (۱).

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ الْأَغْسَالِ أَيْضاً بِإِسْنَادِهِ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: مَنْ نَزَلَ بِهِ كَرْبٌ فَلْيَغْتَسِلْ وَ لْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَضْطَجِعُ وَ يَضَعُ خَدَّهُ الْأَيْمَنَ عَلَى يَدِهِ الْيُمْنَى وَ يَقُولُ يَا مُعِزَّ كُلِّ ذَلِيلٍ وَ مُذِلَّ كُلِّ عَزِيزٍ وَ حَقِّكَ لَقَدْ شَقَّ عَلَيَّ كَذَا وَ كَذَا- وَ يُسَمِّي مَا نَزَلَ بِهِ يُكْشَفُ كَرْبُهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ (۲).

المكارم، عنه عليه السلام مرسلا: مثله (۳).

**[ترجمه]بلد الامين: به نقل از كتاب الْأَغْسَالِ از احمد بن محمد بن عيّاش با اسنادش به امام صادق عليه السلام روايت كرده كه فرمود: هر كس حاجت مهمی به درگاه خداوند داشته باشد كه می‌خواهد برآورده شود، بايد غسل كرده و پاک‌ترين لباسش را پوشيده و به پشت بامش برود و دو ركعت نماز بگذارد بعد سجده برده و خداوند را حمد و ثنا گفته صد بار بگويد: «يَا جَبْرَئِيلُ يَا مُحَمَّدُ يَا جَبْرَئِيلُ يَا مُحَمَّدُ أَنْتُمَا كَافِيَانِ فَاكْفِيَانِي وَ أَنْتُمَا حَافِظَانِ فَاحْفَظَانِي وَ أَنْتُمَا كَالِئَانِ فَاكْلَئَانِي» {ای جبرئيل ای محمد ای جبرئيل ای محمد شما مرا كفايت می‌كنيد پس مرا كفايت فرمائيد و شما حافظ و نگاه‌دارنده من هستيد پس مرا محافظت بفرمائيد و شما نگاهدارنده من هستيد پس مرا نگاه‌داريد.} سپس امام صادق عليه السلام فرمود: حقی بر خداوند متعال است كه كسی اين دعا را نگويد مگر اينكه خداوند حاجت او را برآورده سازد. - . بلد امين و اين حديث را در حاشيه : مصباح كفعمی صفحه ۳۹۷ می‌بينی. -

از كتاب الوسائل الی المسائل از امام صادق عليه السلام نقل شده كه فرمود: سوره انعام را بزرگ و گرامی داريد. به درستی كه نام خداوند تبارك و تعالی در هفتاد جا از آن آمده است. هر كسی كه نيازی و حاجتی به خداوند داشته و خواهان برآورده شدن آن باشد، پس بايد چهار ركعت نماز همراه با تلاوت سوره فاتحه و سوره انعام بخواند و پس از سلام نماز بگويد:

«ای بخشنده، ای بخشنده، ای بزرگ، ای بزرگ، ای بزرگتر از هر بزرگی، ای شنونده دعا و نيايش، ای كسی كه گذر روزان و شبان وی را تغيير و تبديل نمی كند، بر محمد و آل او درود فرست و بر ضعف و ناتوانی ام و فقر و تنگدستی ام و ذلت و خواری ام رحمت فرما، به درستی كه تو بيش از من از آن آگاهی و به نياز من آگاهتری، ای خداوندی كه بر شيخ يعقوب رحمت آوردی آن هنگام كه نور چشم يوسف را به وی باز گرداندی. ای خداوندی كه ايوب را مورد رحمت خود قرار دادی آن هنگامی كه گرفتار بلا بود. ای خداوندی كه رحمتت را بر محمد صلی الله عليه و آله فرو فرستادی و وی را از يتيمی پناه دادی و او را بر ستمگران و گردنكشان قريش ياری دادی و به وی توانايی دادی تا برآنان چيره و پيروز شد. ای فريادرس ای فريادرس».

و اگراین دعا را چندین بار تکرار کند، سوگند به خدایی که جان من در دست اوست، چنان چه پس از گزاردن و به جا آوردن این چنین نماز، تمام نیاز و حاجت های خود را از خداوند عز و جل بخواهی، قطعاً خداوند آن‌ها را از تو دریغ نخواهد کرد و همه خواسته ها و حاجت های تو را برآورده خواهد ساخت. - . بلد امین : ۱۵۵ -

و از همان کتاب: به نقل از کتاب الاغسال با اسنادش از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: هر که را سختی و بلائی رسد باید غسل کرده و دو رکعت نماز بگذارد بعد به بستر رود و گونه راست بر دست راست بنهد و بگوید: «یَا مُعِزَّ کُلِّ ذَلِیلٍ وَ مُذِلَّ کُلِّ عَزِیزٍ وَ حَقِّکَ لَقَدْ شَقَّ عَلَیَّ کَذَا وَ کَذَا» {ای عزیز کننده هر ذلیل و ای ذلیل کننده هر عزیز قسم به حقّ تو که فلان چیز بر من مشکل آمده است.} و بلا و سختی‌ای که بر وارد شده را اسم می‌برد که ان‌شاء الله برطرف می‌شود. - . در بلد امین این حدیث را نیافتم و آن را در مصباح : ۳۹۸ می‌بینی. -

مکارم الاخلاق: به صورت مرسل همین حدیث را روایت کرده است. - . مکارم الاخلاق : ۳۸۱ -

**[ترجمه]

«۳۵»

الْبَلَدُ الْأَمِینُ، عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: مَنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ فَلْيَقُمْ جَوْفَ اللَّيْلِ وَ لْيَغْتَسِلْ وَ لْيَلْبَسْ أَطْهَرَ ثِيَابِهِ وَ لْيَأْخُذْ قُلَّةً جَدِيدَةً مَلْأَى مِنْ مَاءٍ وَ يَقْرَأُ عَلَيْهَا الْقَدْرَ عَشْراً ثُمَّ يَرُشُّ حَوْلَ مَسْجِدِهِ وَ مَوْضِعِ سُجُودِهِ ثُمَّ يُصَلِّی رَكْعَتَيْنِ بِالْحَمْدِ وَ الْقَدْرِ فِيهِمَا جَمِيعاً ثُمَّ يَسْأَلُ حَاجَتَهُ فَإِنَّهُ حَرِيٌّ أَنْ تُقْضَى إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى (۴).

**[ترجمه]بلد الامین از صادق علیه السلام نقل است که هرکس حاجتی دارد در دل شب بیدار شود و غسل کند و پاک ترین لباسش را بپوشد و کوزه ای کوچک و تازه پر از آب بر دارد و بر آن سوره قدر را ده بار بخواند و آن را در اطراف محل سجده و موضع سجودش بپاچد و سپس دو رکعت نماز با حمد و سوره قدر در هر رکعت آن بخواند سپس حاجتش را بخواهد که ان سزاوار است که بر اورده شود ان شاء الله تعالی.

**[ترجمه]

«۳۶»

طِبُّ الْأَئِمَّهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُلَيْمٍ الثَّقَفِيِّ عَنْ عَمَّارِ بْنِ عِيسَى الْكِلَابِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: شَكَا إِلَيْهِ رَجُلٌ

۱- ۱. البلد الأمين ص ۱۵۵.

۲- ۲. لم نجده فی البلد و تراه فی المصباح: ۳۹۸.
۳- ۳. مکارم الأخلاق: ۳۸۱.
۴- ۴. البلد الأمین: ۱۵۵.

مِنَ الشِّيعَهِ سِلْعَهً ظَهَرَتْ بِهِ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام صُمْ ثَلَاثَهَ أَيَّام ثُمَّ اغْتَسِلْ فِي الْيَوْمِ الرَّابِعِ عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ وَ ابْرُزْ لِرَبِّكَ وَ لْيَكُنْ مَعَكَ خِرْقَهٌ نَظِيفَهٌ فَصَلِّ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَ اقْرَأْ فِيهَا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ وَ اخْضَعْ بِجُهْدِكَ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْ صَلَاتِكَ فَأَلْقِ ثِيَابَكَ وَ اتَّزِرْ بِالْخِرْقَهِ وَ أَلْزِقْ خَدَّكَ الْأَيْمَنَ عَلَى الْأَرْضِ ثُمَّ قُلْ بِابْتِهَالٍ وَ تَضَرُّعٍ وَ خُشُوعٍ- يَا وَاحِدُ يَا أَحَدُ يَا كَرِيمُ يَا جَبَّارُ يَا قَرِيبُ يَا مُجِيبُ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اكْشِفْ مَا بِي مِنْ مَرَضٍ وَ أَلْبِسْنِي الْعَافِيَهَ الْكَافِيَهَ الشَّافِيَهَ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ وَ

امْنُنْ عَلَيَّ بِتَمَامِ النِّعْمَهِ وَ أَذْهِبْ مَا بِي فَقَدْ آذَانِي وَ غَمَّنِي- فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ اعْلَمْ أَنَّهُ لَا يَنْفَعُكَ حَتَّى لَا يُخَالِجَ فِي قَلْبِكَ خِلَافُهُ وَ تَعْلَمُ أَنَّهُ يَنْفَعُكَ قَالَ فَفَعَلَ الرَّجُلُ مَا أَمَرَ بِهِ جَعْفَرٌ الصَّادِقُ علیه السلام فَعُوفِيَ مِنْهَا(۱).

**[ترجمه]طب ائمه: عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که: یکی از شیعیان در نزد ایشان از سلعه... ای(زائده ای در بدن مانند غدّه که میان پوست و گوشت پدید آید) که در او ظاهر شده بود، شکایت کرد. امام صادق علیه السلام فرمود: سه روز روزه بگیر سپس در روز چهارم در هنگام زوال خورشید غسل کن و به درگاه حق برو. و باید همراه تو خرقه ای پاکیزه باشد. و چهار رکعت نماز بخوان، و هر چه خواهی از قرآن در آن قرائت کن، و تا می‌توانی شکسته‌دل باش، و پس از نماز لباس خود را در آور و خرقه را بپوش و گونه راست بر زمین بگذار و با نیایش و تضرع و خشوع بگو: «يَا وَاحِدُ يَا أَحَدُ يَا كَرِيمُ يَا جَبَّارُ يَا قَرِيبُ يَا مُجِيبُ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اكْشِفْ مَا بِي مِنْ مَرَضٍ وَ أَلْبِسْنِي الْعَافِيَهَ الْكَافِيَهَ الشَّافِيَهَ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ وَ امْنُنْ عَلَيَّ بِتَمَامِ النِّعْمَهِ وَ أَذْهِبْ مَا بِي فَقَدْ آذَانِي وَ غَمَّنِي» {ای واحد ای بزرگوار یا کریم یا حنان، یا قریب، یا مجیب، یا ارحم الراحمین، بر محمد و آل محمد درود بفرست و هر چه سختی و زیان و گناه که در من است را برطرف بنما و در دنیا و آخرت لباس عافیت و تندرستی به من بپوشان و با کامل کردن نعمت‌ها بر من منّت بنه و بیماریم را از من بزدای زیرا مرا آزار و اذیت داده و مرا اندوهگین ساخته است.} و امام صادق علیه السلام به او فرمود: بدان این دعا به تو سودی ندهد تا اینکه خلاف آن به دل تو راه نیابد و بدانی که تو را سودی می‌بخشد راوی گوید: آن مرد آنچه را امام صادق علیه السلام به او دستور داده بود، انجام داد و از مریضی بهبودی یافت. - . طب ائمه : ۱۰۹ -

**[ترجمه]

بیان

الظاهر أن الاتزار لكشف المساجد و إيصالها إلى الأرض لزياده التخشع.

**[ترجمه]به ظاهر پوشیدن خرقه به این سبب است که محل سجود آشکار گردد و به زمین برسد تا سبب خشوع بیشتر شود.

**[ترجمه]

«۳۷»

الذِّكْرَى، رَوَى الصَّدُوقُ: أَنَّ رَجُلًا كَانَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَهِ خُصُومَهٌ ذَاتُ خَطَرٍ عَظِيمٍ فَدَخَلَ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه

السلام فَذَكَرَ لَهُ ذَلِکَ فَقَالَ إِذَا أَرَدْتَ الْغُدُوَّ فَصَلِّ بَيْنَ الْقَبْرِ وَ الْمِنْبَرِ رَكْعَتَيْنِ أَوْ أَرْبَعاً وَ إِنْ شِئْتَ فِی بَيْتِکَ وَ اسْأَلِ اللَّهَ أَنْ يُعِينَکَ وَ خُذْ شَيْئاً نَفِيساً فَتَصَدَّقْ بِهِ عَلَى أَوَّلِ مِسْكِينٍ تَلْقَاهُ قَالَ فَفَعَلْتُ مَا أَمَرَنِی بِهِ فَقُضِیَ لِی وَ رَدَّ اللَّهُ عَلَیَّ أَرْضِی (۲).

ص: ۳۷۸

۱- ۱. طبّ الأئمّه ص ۱۰۹.

۲- ۲. راجع الفقيه ج ۱ ص ۳۵۲.

**[ترجمه]الـذکری: صدوق روایت کرده است که میان شخصـی و مردی از اهل مدینه خصومتی پدید آمد که بسـیار پر خطر بود. بدین جهت خدمت امام صادق علیه السّـلام رسـید و ماجرا را برای آن حضرت ذکر کرد. آن حضرت فرمود: هر گاه قصد هلاک دشـمنی داشتی میان قبر و منبر رسول خـدا صـلّی اللّه علیه و آله دو رکعت یا چهار رکعت نماز کن، و اگر خواستی می تـوانی در خـانه ات نمـاز کنی. و از خداونـد درخواست کن که تو را یـاری کنـد، و از آنچه تو را میسـر شود چیزی بردار و به اوّلین مسـتمندی که به او برخوردی صـدقه بده، گوید: من آنچه را امام علیه السّـلام فرموده بود انجام دادم، پس کارم درست شد و خدا زمین مرا که به زور غصب کرده بودند به من باز گردانید. - . فقیه ۱ : ۳۵۲ -

**[ترجمه]

باب ۳ الصلاه و الدعاء لمن أراد أن یری شیئا فی منامه

الأخبار

«۱»

الْمَکَـارِمُ، رُوِیَ: أَنَّ مَـنْ عَرَضَ لَهُ مُهِمٌّ وَ أَرَادَ أَنْ یَعْرِفَ وَجْهَ الْحِیلَهِ فِیهِ فَیَنْبَغِی أَنْ یَقْرَأَ حِینَ یَأْخُـذُ مَضْـجَعَهُ هَـاتَیْنِ السُّورَتَیْنِ کُلَّ وَاحِدَهٍ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ الشَّمْسِ وَ ضُحاها وَ اللَّیْلِ إِذا یَغْشی فَإِنَّهُ یَرَی شَخْصاً یَأْتِیهِ وَ یُعَلِّمُهُ وَجْهَ الْحِیلَهِ فِیهِ وَ النَّجَاهِ مِنْهُ (۱).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: روایت شده کسـی که کاری مهمی برایش پیش آید و به دنبال چاره جویی برای آن باشد، شایسته است چون به بستر رود این دو سوره را هفت بـار بخوانـد: سوره والشـمس و سوره والضـحاها و سوره واللیل اذا یغشـی. زیرا پس از آن شخصی به خواب او می‌آید و چاره آن کار یا راه نجات آن را به او می‌آموزد. - . مکارم الاخلاق : -

**[ترجمه]

«۲»

مَجْمُوعُ الـدَّعَوَاتِ، لِمُحَمَّدِ بْنِ هَـارُونَ قَالَ: مِمَّا رُوِیَ عَنْ أَهْلِ الْبَیْتِ علیهم السـلام إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَرَی فِی مَنَامِکَ مَا تَحْتَاجُ إِلَیْهِ وَ یُفَسَّرَ لَکَ ذَلِـکَ فَـاکْتُبْ عَلَی کَفِّکَ الْأَیْمَنِ الْحَمْـدَ وَ الْمُعَوِّذَتَیْنِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَـدٌ وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِی لَیْلَهِ الْقَـدْرِ- وَ آیَهَ الْکُرْسِـیِّ خَمْسَ مَرَّاتٍ وَ أَنْتَ طَاهِرٌ وَ تَقُولُ أَهِیّاً شَـرَاهِیّا أَرِنِی فِی مَنَامِی کَـذَا وَ کَـذَا وَ تَقُولُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ سَادَتِی وَ مَـوَالِیَّ وَ أَرِنِی ذَلِـکَ بِقُـدْرَتِکَ إِنَّکَ عَلی کُـلِّ شَیْ ءٍ قَـدِیرٌ- وَ إِذَا نِمْـتَ عَلَی طُهْرٍ فِی ثَـوْبٍ طَـاهِرٍ عَلَی فِرَاشٍ طَـاهِرٍ وَ قَرَأْتَ وَ الشَّمْسِ وَ ضُـحاها وَ اللَّیْلِ إِذا یَغْشـی- وَ التِّینِ وَ الزَّیْتُونِ سَبْعاً سَبْعاً ثُمَّ قُلْ بَعْدَ ذَلِکَ- اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اجْعَلْ لِی مِنْ أَمْرِی فَرَجاً وَ مَخْرَجاً- فَإِنَّهُ یُقَالُ لَکَ فِی مَنَامِکَ مَا تَعْمَلُ عَلَیْهِ وَ تَفْعَلُ ذَلِکَ سَـبْعَ مَرَّاتٍ مُتَوَالِیَاتٍ فَإِنَّهُ یَأْتِیکَ فِی مَنَامِکَ آتٍ فِی أَوَّلِ لَیْلَهٍ أَوْ الثَّانِیَهِ أَوِ الْخَامِسَهِ أَوِ السَّابِعَهِ فَیَقُولُ لَکَ الْمَخْرَجُ مِنْ هَذَا کَذَا وَ کَذَا.

**[ترجمه]مجموع الـدعوات: از محمـد بن هارون روایت شده که گوید: از جمله آنچه از اهل بیت علیهم السـلام روایت شده این است که هرگاه خواستی آنچه را نیاز داری در خواب ببینی و آن امر برایت تفسیر شود، در حالی که وضو گرفته‌ای پنج بار

بر کف دست راست حمد و معوذتین و قل هو الله احد و انّا انزلناه فی لیلة القد و آیة الکرسی را بنویس و بگو: أَهِیّاً شَرَاهِیّاً (به زبان عبرانی یعنی یا حی و یا قیوم) ای زنده و پاینده فلان و فلان چیز را در خواب به من نشان بده. و می گویی: خداوندا بر محمد و آل محمد که آقایان و سروران من هستند درود بفرست و با قدرت خود آن را به من نشان بده که تو بر هر چیزی توانائی.

و چون با وضو در لباسی پاک بر بستری پاک خوابیدی و هفت بار هفت بار سوره و الشمس و ضحاها، و اللیل اذا یغشی، و والتین و الزیتون را خواندی، بعد از آن بگو: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اجْعَلْ لِی مِنْ أَمْرِی فَرَجاً وَ مَخْرَجاً» {خداوندا بر محمد و آل محمد درود بفرست و در این کار مشکلم برایم راه گشایشی فرما و سببی برای بیرون شدن از آن فراهم آور}، زیرا بدین وسیله در خوابت به تو گفته می‌شود که چه کاری انجام دهی. و این کار هفت بار پی در پی انجام بده چرا که در خوابت در ابتدای شب یا پاس دوم یا پنجم یا هفتم شب کسی به سراغ تو می‌آید و به تو می گوید: راه بیرون شدن و رهایی از این کار فلان و فلان است.

**[ترجمه]

بیان

المضبوط فی نسخ الدعاء آهیا شراهیا بمد الألف ثم الهاء المکسوره ثم الیاء المشدده المنونه ثم الشین المفتوحه ثم الراء المهمله بعده الألف ثم الهاء المکسوره ثم الیاء المشدده المفتوحه و فی القاموس وأهیا شراهیا بفتح الهمزه و الشین

ص: ۳۷۹

۱- ۱. مکارم الأخلاق.

یونانیه أی الأزلی الذی لم یزل و الناس یغلطون و یقولون آهیا شراهیا و هو خطاء علی ما یزعمه أحبار الیهود انتهی.

**[ترجمه]در نسخه‌های دعا «آهیاً شراهیاً» با مدّ الف و هاء مسکوره و یاء تشدید و تنوین‌دار و شین مفتوح و راء مهمله پس از الف، و هاء مکسوره، و یاء مشدده مفتوحه ثبت شده است. و در قاموس آمده است: «واهیاً شراهیاً» با فتحه همزه و شین، عبارتی یونانی است که به معنای ازلی و پاینده‌ای است که همواره پاینده و ازلی باشد. و مردم اشتباه آن را می‌خوانند و می گویند: «آهیاً شراهیاً» و آن اشتباهی است که بر اساس آنچه یهودیان گمان کرده‌اند رخ داده است. پایان نقل قول.

**[ترجمه]

«۳»

مَجْمُوعُ الدَّعَوَاتِ،: مَنْ أَرَادَ أَنْ یَرَی النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله فِی مَنَامِهِ فَلْیَقُمْ لَیْلَهَ الْجُمُعَهِ فَیُصَلِّی الْمَغْرِبَ ثُمَّ یَدُومُ عَلَی الصَّلَاهِ إِلَی أَنْ یُصَلِّیَ الْعَتَمَهَ وَ لَا یُکَلِّمَ أَحَداً ثُمَّ یُصَلِّیَ وَ یُسَلِّمَ فِی رَکْعَتَیْنِ یَقْرَأُ فِی کُلِّ رَکْعَهٍ الْحَمْدَ مَرَّهً وَاحِدَهً وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَإِذَا فَرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ انْصَرَفَ ثُمَّ صَلَّی رَکْعَتَیْنِ یَقْرَأُ فِیهِمَا بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ مَرَّهً وَاحِدَهً وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ یَسْجُدُ بَعْدَ تَسْلِیمٍ وَ یُصَلِّی عَلَی النَّبِیِّ وَ آلِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ یَقُولُ- سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ ثُمَّ یَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ وَ یَسْتَوِی جَالِساً وَ یَرْفَعُ یَدَیْهِ وَ یَقُولُ یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ یَا إِلَهَ الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ یَا رَحْمَانَ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ وَ رَحِیمَهُمَا یَا رَبِّ یَا رَبِّ- ثُمَّ یَقُومُ رَافِعاً یَدَیْهِ وَ یَقُولُ یَا رَبِّ ثَلَاثاً یَا عَظِیمَ الْجَلَالِ ثَلَاثاً یَا بَدِیعَ الْکَمَالِ یَا کَرِیمَ الْفَعَالِ یَا کَثِیرَ النَّوَالِ یَا دَائِمَ الْإِفْضَالِ یَا کَبِیرُ یَا مُتَعَالِ یَا أَوَّلُ بِلَا مِثَالٍ یَا قَیُّومُ بِغَیْرِ زَوَالٍ یَا وَاحِدُ بِلَا انْتِقَالٍ یَا شَدِیدَ الْمِحَالِ یَا رَازِقَ الْخَلَائِقِ عَلَی کُلِّ حَالٍ أَرِنِی وَجْهَ حَبِیبِی وَ حَبِیبِکَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فِی مَنَامِی یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ- ثُمَّ یَنَامُ فِی فِرَاشِهِ وَ غَیْرِهِ وَ هُوَ مُسْتَقْبِلُ الْقِبْلَهِ عَلَی یَمِینِهِ وَ یَلْزَمُ الصَّلَاهَ عَلَی نَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله حَتَّی یَذْهَبَ بِهِ النَّوْمُ فَإِنَّهُ یَرَاهُ صلی الله علیه و آله فِی مَنَامِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَی.

**[ترجمه]مجموع الدعوات: هر کس بخواهد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را در خواب ببیند باید شب جمعه را بیدار بماند و نماز مغرب را بخواند بعد به نماز خواندن ادامه دهد تا نماز شب را بخواند و با کسی سخن نگوید. سپس دو رکعت نماز خوانده و سلام می‌دهد که در هر رکعت یک بار سوره حمد و سه بار سوره قل هو الله احد را می‌خواند و چون نمازش را به پایان برد بازگشته و بعد دو رکعت نماز می گذارد که در هر دو رکعت یک بار سوره فاتحه و سه بار سوره قل هو الله احد را می‌خواند و پس از سلام نماز سجده می‌برد و هفت بار بر پیامبر و آل او صلوات می‌فرستد و هفت بار می گوید: سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر و لا حول و لا قوة الا بالله. سپس سر از سجده برداشته و درحالی که راست نشسته، دستانش را بلند کرده و می گوید:«یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ یَا إِلَهَ الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ یَا رَحْمَانَ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ وَ رَحِیمَهُمَا یَا رَبِّ یَا رَبِّ» {ای زنده ای پاینده، ای صاحب شکوه و کرامت، ای معبود پیشینیان و پسینیان، ای رحمن و رحیم دنیا و آخرت، ای پروردگارم ای پروردگارم.} بعد با بلند کردن دستانش می‌ایستد (برمی‌خیزد) و می گوید:«یَا رَبِّ» ای پروردگارم _ سه بار _«عَظِیمَ الْجَلَالِ» ای خدایی که شکوه و جلالت بزرگ است _ سه بار _ «یَا بَدِیعَ الْکَمَالِ یَا کَرِیمَ الْفَعَالِ یَا کَثِیرَ النَّوَالِ یَا دَائِمَ الْإِفْضَالِ یَا کَبِیرُ یَا مُتَعَالِ یَا أَوَّلُ بِلَا مِثَالٍ یَا قَیُّومُ بِغَیْرِ زَوَالٍ یَا وَاحِدُ بِلَا انْتِقَالٍ یَا شَدِیدَ الْمِحَالِ یَا رَازِقَ الْخَلَائِقِ عَلَی کُلِّ حَالٍ أَرِنِی

وَجْهَ حَبِيبِي وَ حَبِيبِكَ مُحَمَّدٍ ص فِي مَنَامِي يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ» {ای پدیدآورنده کمال و ای بزرگوار کردار، ای دارای بخشش بسیار، ای کسی که فضل و منت او دائمی است، ای بزرگ ای بلندمرتبه، ای اوّلی که هیچ مثل و مانندی نداری، ای پاینده‌ای که زوالی برایت نیست، ای واحدی که انتقال نداری، ای سخت‌گیرنده (دارای مکر شدید)، ای خدائی که همه مخلوقات را در هر حالتی روزی می‌دهی، صورت دوستدار من و دوستدار خودت محمد صلی الله علیه و آله و سلم را در خوابم به من بنمایان ای صاحب شکوه و بزرگواری.}

بعد در بسترش رو به قبله بر طرف راست می‌خوابد و مدام بر پیامبر صلوات می‌فرستد تا خوابش بگیرد که ان‌شاء الله ایشان را در خوابش می‌بیند.

**[ترجمه]

«۴»

الْإِخْتِصَاصُ، لِلْمُفِيدِ قَالَ حَدَّثَ أَبُو الْفَرَجِ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبَلَةَ عَنْ أَبِي الْمَغْرَاءِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ مَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ وَ أَرَادَ أَنْ يَرَانَا وَ أَنْ يَعْرِفَ مَوْضِعَهُ فَلْيَغْتَسِلْ ثَلَاثَ لَيَالٍ يُنَاجِي بِنَا فَإِنَّهُ يَرَانَا وَ يُغْفَرُ لَهُ بِنَا وَ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ مَوْضِعُهُ قُلْتُ سَيِّدِي فَإِنَّ رَجُلًا رَآكَ فِي مَنَامِهِ وَ هُوَ يَشْرَبُ النَّبِيذَ قَالَ لَيْسَ النَّبِيذُ يُفْسِدُ عَلَيْهِ دِينَهُ إِنَّمَا يُفْسِدُ عَلَيْهِ تَرْكُنَا وَ تَخَلُّفُهُ عَنَّا الْخَبَرَ(۱).

ص: ۳۸۰

۱- ۱. الاختصاص ص ۹۰ فی حدیث.

**[ترجمه]اختصـاص: ابـوغراء از موسـی بن جعفر علیه السـلام روایت کرده است که از ایشـان شـنیدم که می‌فرمـود: هر کس حاجتی به درگاه خداوند داشته باشد و بخواهد ما را در خوابش ببیند و موضعش را بداند باید سه شب غسل کند و با توسل به ما مناجات کند زیرا با این کار ما را در خواب می‌بیند و به خاطر ما آمرزیده می‌شود و موضـعش بر او پوشیده نمی‌ماند. عرض کردم: سـرورم مردی شـما را در خوابش دیـده است و او شـراب می‌نوشـد. فرمود: نوشـیدن شـراب دینش را تباه نمی‌کند و در حقیقت ترک کردن و به جا ماندن از ما، دینش را تباه می‌کند. - . اختصاص : ۹۰ -

**[ترجمه]

باب ۴ نوادر الصلاه و هو آخر أبواب الكتاب

الأخبار

«۱»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ،: كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ الثَّانِي علیه السلام إِذَا دَخَلَ شَهْرٌ جَدِيدٌ يُصَلِّي أَوَّلَ يَوْمٍ مِنْهُ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَهِ الْأُولَى الْحَمْدَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ لِكُلِّ يَوْمٍ إِلَى آخِرِهِ مَرَّةً وَ فِي الرَّكْعَهِ الْأُخْرَى الْحَمْدَ مَرَّةً وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ مِثْلَ ذَلِكَ وَ يَتَصَدَّقُ بِمَا يُسَهِّلُ يَشْتَرِي بِهِ سَلَامَةَ ذَلِكَ الشَّهْرِ كُلِّهِ.

المتهجد، عن ابن أبي جيد عن محمد بن الحسن بن الوليد عن الصفار عن أحمد بن محمد عن محمد بن حسان عن الحسن بن علي الوشاء عنه علیه السلام: مثله (۱).

الدروع الواقيه، عنه صلى الله عليه و آله: مثله و روى دعاء سيأتي في أعمال الشهر إن شاء الله.

**[ترجمه]دعوات راونـدی: امام باقر علیه السـلام هر وقت ماه جدیدی فرار می‌رسـید، در روز اول آن ماه دو رکعت نماز می‌گزارد که در رکعت اول سوره حمـد و سوره قـل هو الله احـد را می‌خوانـد و هر روز تـا آخر مـاه یـک بـار انجـام می‌داد و در رکعت دوم یک بار حمـد و سوره انّا انزلناه را به همان صورت می‌خوانـد و هر چقدر برایشان ممکن بود صدقه می‌داد و با این سلامت و تندرستی کل آن ماه را می‌خرید.

المتهجـد: از حسن بن علی الوشّـا از امام باقر علیه السـلام همین حـدیث روایت شـده است. - . مصـباح المتهجـد : ۳۶۴ و اقبال الاعمال : ۸۷ -

دروع واقیـۀ: از ایشان صـلی الله علیه و آله وسـلم ماانـد این حدیث روایت شده است و دعایی را روایت کرده که در اعمال این ماه انشاء الله خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۲»

الدَّعَوَاتُ، عَنْ زَيْنِ الْعَابِدِينَ علیه السلام: أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّی صَلَاةَ الْغَدَاةِ ثُمَّ يَثْبُتُ فِی مُصَلَّاهُ حَتَّی تَطْلُعَ الشَّمْسُ ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّی صَلَاةً طَوِيلَةً ثُمَّ يَرْقُدُ رَقْدَةً ثُمَّ يَسْتَيْقِظُ فَيَدْعُو بِالسِّوَاكِ فَيَسْتَنُّ ثُمَّ يَدْعُو بِالْغَدَاءِ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: از حضرت زین العابدین علیه السلام روایت شده که نماز صبح را می گزارد و در محل اقامه نمازش می‌ماند تا اینکه خورشید طلوع می کرد بعد برمی‌خاست و نمازی طولانی می گزارد بعد اندکی می‌خوابید بعد بیدار می‌شد و مسواک می‌خواست و دندان‌هایش را پاک می‌نمود و می خواست صبحانه را بیاورند.

**[ترجمه]

«۳»

كِتَابُ صِفِّينَ، لِنَصْرِ بْنِ مُزَاحِمٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ وَ عُمَرَ بْنِ سَعْدٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ كَعْبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُبَيْدٍ أَبِی الْكَنُودِ قَالَ: لَمَّا أَرَادَ عَلِيٌّ علیه السلام الشُّخُوصَ مِنَ النُّخَيْلَةِ قَامَ فِی النَّاسِ وَ خَطَبَهُمْ وَ سَاقَ الْحَدِيثَ إِلَی قَوْلِهِ فَخَرَجَ علیه السلام حَتَّی إِذَا جَازَ الْكُوفَةَ صَلَّی رَكْعَتَيْنِ.

قَالَ نَصْرٌ وَ حَدَّثَنِی إِسْرَائِيلُ بْنُ يُونُسَ عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ السَّبِيعِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ: أَنَّ عَلِيّاً صَلَّی بَيْنَ الْقَنْطَرَةِ وَ الْجِسْرِ رَكْعَتَيْنِ.

**[ترجمه]کتاب صفین: عبدالله بن عبید ای کنود گوید: هنگامی که حضرت علی علیه السلام آهنگ حرکت از نخیله کرد در میان مردم به خطبه ایستاد و فرمود: و حدیث را ذکر کرده تا این فرموده: علی علیه السلام حرکت کرد و چون از مرز کوفه گذشت دو رکعت نماز گزارد.

نصر گوید: عبدالرحمن بن زید گوید: علی علیه السلام میان قنطره (پل بزرگی که دارای اطاق های بسیار باشد) و جسر(پل رودخانه) دو رکعت نماز خواند .

**[ترجمه]

بیان

یدل علی استحباب الصلاه بعد الخروج من البلد مطلقا أو من

۱- ۱. مصباح المتهجد ص ۳۶۴، و تراه فی اقبال السیّد: ۸۷.

خصوص الکوفه.

**[ترجمه]دلالـت بر این دارد که خوانـدن نمـاز پس از بیرون رفتن از شـهر به صورت مطلق مسـتحب است، یـا اینکه این نماز خصوص کوفه است.

**[ترجمه]

«۴»

نهج، [نهج البلاغه] وَ الرَّاوَنْدِیُّ، قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: مَا أَهَمَّنِی ذَنْبٌ أُمْهِلْتُ بَعْدَهُ حَتَّی أُصَلِّیَ رَکْعَتَیْنِ (۱).

**[ترجمه]نهج البلاغه و راوندی: امیرالمؤمنین علیه السـلام فرمود: گناهی که پس از آن مهلت یافتم تا دو رکعت نماز به جای آورم اندوهگینم نکرد. - . نهج البلاغه : حکمت ۲۹۹ -

**[ترجمه]

«۵»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ عَلِیٍّ علیه السـلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله: مَنْ أَذْنَبَ ذَنْباً فَأَشْفَقَ مِنْهُ فَلْیُسْبِغِ الْوُضُوءَ ثُمَّ لْیَخْرُجْ إِلَی الْبَرَازِ مِنَ الْأَرْضِ حَیْثُ لَا یَرَاهُ أَحَدٌ فَیُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ ثُمَّ یَقُولُ- اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِی ذَنْبَ کَذَا وَ کَذَا فَإِنَّهُ کَفَّارَهٌ لَهُ (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسـلام: از علی علیه السـلام روایت شـده که فرمود: رسول خدا صـلی الله علیه و آله و سـلم فرمود: هر کس مرتکب گناهی شود و از گناهش بترسـد (پشـمان شود) بایـد وضوی کاملی بگیرد بعـد به زمین باز و فراخی برود به نحوی که کسـی او را نبینـد بعـد دو رکعت نماز می گـذار و می گویـد: خداونـدا فلان و فلان گناهم را بیامرز. چرا که این عمل کفاره‌ای برای او خواهد بود. - . دعائم الاسلام ۱ : ۱۲۵ -

**[ترجمه]

«۶»

الدُّرُوعُ الْوَاقِیَهُ، عَنِ الصَّادِقِ علیه السـلام قَالَ: مَنْ صَلَّی أَوَّلَ لَیْلَهٍ مِنَ الشَّهْرِ رَکْعَتَیْنِ یَقْرَأُ فِیهِمَا بِسُورَهِ الْأَنْعَامِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَ سَأَلَ اللَّهَ أَنْ یَکْفِیَهُ کُلَّ خَوْفٍ وَ وَجَعٍ آمَنَهُ اللَّهُ فِی ذَلِکَ الشَّهْرِ مِمَّا یَکْرَهُ.

**[ترجمه]الـدُّرُوعُ الْوَاقِیَه: از امام صادق علیه السـلام روایت شـده که فرمود: هر کس اولین شب ماه دو رکعت نماز بخوانـد و در آن دو رکعت سوره انعـام را پس از حمـد قرائت کنـد و از خداونـد بخواهـد هر گونه ترس و درد را برایش کفایت نمایـد، خداوند در آن ماه از هر آنچه ناپسند بدارد، محفوظ و آسوده خاطرش می کند.

**[ترجمه]

«۷»

كِتَابُ الزُّهْدِ، لِلْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَوْهَرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ الْبَطَائِنِيِّ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ أَبِي ضَرَبَ غُلَاماً لَهُ قَرْعَةً وَاحِدَةً بِسَوْطٍ وَ كَانَ بَعَثَهُ فِي حَاجَةٍ فَأَبْطَأَ عَلَيْهِ فَبَكَى الْغُلَامُ وَ قَالَ يَا عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ تَبْعَثُنِي فِي حَاجَتِكَ ثُمَّ تَضْرِبُنِي قَالَ فَبَكَى أَبِي وَ قَالَ يَا بُنَيَّ اذْهَبْ إِلَى قَبْرِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ قُلِ- اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ خَطِيئَتَهُ يَوْمَ الدِّينِ- ثُمَّ قَالَ لِلْغُلَامِ اذْهَبْ فَأَنْتَ حُرٌّ لِوَجْهِ اللَّهِ.

**[ترجمه]کتاب زهد از حسین بن سعید: ابوبصیر از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: پدرم یکی از غلامانش را با یک بار ضربه شلاق کتک زد و ایشان آن غلام را برای کاری فرستاده بود و آن غلام در انجام کار تأخیر کرده بود. پس غلام گریست و گفت: ای علی بن حسین آیا مرا به دنبال کارت می‌فرستی و به من کتک می‌زنی؟ راوی گوید: پدرم گریست و گفت: ای پسرم به نزد مزار پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم برو و دو رکعت نماز بگزار بعد بگو: خداوندا خطای علی بن حسین را در روز قیامت ببخشای. آنگاه به غلام گفت: برو تو در راه خدا آزادی.

**[ترجمه]

«۸»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ، قَالَ: كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام إِذَا أَعْطَى مَا فِي بَيْتِ الْمَالِ أَمَرَ فَكُنِسَ ثُمَّ صَلَّى فِيهِ ثُمَّ يَدْعُو فَيَقُولُ فِي دُعَائِهِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ذَنْبٍ يُحْبِطُ الْعَمَلَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ ذَنْبٍ يُعَجِّلُ النِّقَمَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ ذَنْبٍ يَمْنَعُ الدُّعَاءَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ ذَنْبٍ يَمْنَعُ التَّوْبَةَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ ذَنْبٍ يَهْتِكُ الْعِصْمَةَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ ذَنْبٍ يُورِثُ النَّدَمَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ ذَنْبٍ يَحْبِسُ الْقِسَمَ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: گوید: امیرالمؤمنین علیه السلام هرگاه اموال بیت المال را می‌بخشید دستور می‌داد و پس جاروب می‌شد سپس ایشان در آن نماز می‌خواند و دعا می‌خواند و در دعایش می‌فرمود: «خداوندا من از گناهی که عمل را باطل کند به تو پناه می‌برم و از گناهی که عذاب تو را پیش‌اندازد به تو پناه می‌برم و از گناهی مانع از اجابت دعا شود به تو پناه می‌آورم و از گناهی که مانع از پذیرش توبه شود به تو پناه می‌برم و از گناهی که پرده عصمت را بدرد به تو پناه می‌آورم و از گناهی که ندامت و پشیمانی را به بار آورد به تو پناه می‌برم و از گناهی که جلوی قسمت و روزی را بگیرد به تو پناه می‌برم.»

**[ترجمه]

«۹»

كِتَابُ الْغَارَاتِ، لِإِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ حَمَّادِ بْنِ طَلْحَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ بْنِ غَزْوَانَ عَنْ أَبِي حَيَّانَ التَّيْمِيِّ

عَنْ مُجَمِّعٍ: أَنَّ عَلِيّاً علیه السلام كَانَ

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۲۹۹ من قسم الحکم.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۱۳۵.

يَكْنُسُ بَيْتَ الْمَالِ كُلَّ يَوْمِ جُمُعَةٍ ثُمَّ يَنْضَحُهُ بِالْمَاءِ ثُمَّ يُصَلِّى فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَقُولُ تَشْهَدَانِ لِى يَوْمَ الْقِيَامَهِ.

وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَلِيٍّ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَبِى حَيَّانَ عَنْ مُجَمِّعٍ: أَنَّ عَلِيّاً عليه السلام كَانَ يَنْضَحُ بَيْتَ الْمَالِ ثُمَّ يَتَنَفَّلُ فِيهِ وَ يَقُولُ اشْهَدْ لِى يَوْمَ الْقِيَامَهِ.

عن أحمد بن معمر عن محمد بن الفضل: مثله.

**[ترجمه]کتاب غارات: مجمّع از على عليه السلام روايت كرده كه ايشان هر روز جمعه زمين بيت المال را جاروب مى كرد بعد بر آن آب مى‌پاشيد و در آن دو ركعت نماز مى گزارد و مى گفت: روز قيامت براى من گواهى خواهند داد.

و از مجمّع روايت شده كه على عليه السلام در بيت المال آب مى‌پاشيد و در آن نماز نافله به جاى مى گزارد و مى‌فرمود: روز قيامت براى من گواهى بده.

از محمد بن فضال همين حديث روايت شده است.

**[ترجمه]

«۱۰»

مُسَكِّنُ الْفُؤَادِ، لِلشَّهِيدِ الثَّانِى رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ يُوسُفَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَّامٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله كَانَ إِذَا نَزَلَ بِأَهْلِهِ شِدَّةٌ أَمَرَهُمْ بِالصَّلَاهِ ثُمَّ قَرَأَ وَ أْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلاهِ وَ اصْطَبِرْ عَلَيْها.

وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّهُ نُعِيَ إِلَيْهِ أَخُوهُ قُثَمُ وَ هُوَ فِى سَفَرٍ فَاسْتَرْجَعَ ثُمَّ تَنَحَّى عَنِ الطَّرِيقِ فَأَنَاخَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ أَطَالَ فِيهِمَا الْجُلُوسَ ثُمَّ قَامَ يَمْشِى إِلَى رَاحِلَتِهِ وَ هُوَ يَقُولُ- اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَ الصَّلاهِ وَ إِنَّها لَكَبِيرَهٌ إِلَّا عَلَى الْخاشِعِينَ.

وَ عَنْهُ أَيْضاً: أَنَّهُ كَانَ إِذَا أُصِيبَ بِمُصِيبَهٍ قَامَ فَتَوَضَّأَ وَ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَ قَالَ- اللَّهُمَّ قَدْ فَعَلْتُ مَا أَمَرْتَنَا فَأَنْجِزْ لَنَا مَا وَعَدْتَنَا.

**[ترجمه]مسكن الفؤاد: از شهيد ثانى رحمه الله: از يوسف بن عبدالله بن سلام روايت شده كه پيامبر صلى الله عليه و آله و سلم هر وقت سختى و مصيبتى بر خانواده‌اش وارد مى‌شد، ايشان را به نماز خواندن امر مى كرد بعد اين آيه را قرائت مى كرد: «وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاهِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا» - . طه / ۱۳۲ - {و خانواده خود را به نماز فرمان ده و خود بر آن شكيبا باش}

از ابن عباس روايت شده كه در راه مسافرتى بود كه خبر مرگ برادرش قثم بن عباس را به او دادند. پس «انّا لله و انّا اليه راجعون» گفت و از جاده كنار رفت و شتر خود را خوابانيد و دو ركعت نماز به جاى گزارد و بين دو ركعت نشستن را طول داد. پس از پايان نماز به طرف شترش آمد در حالى كه اين آيه را مى‌خواند: «وَاسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاهِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَهٌ إِلاَّ عَلَى الْخَاشِعِينَ» - . بقره / ۴۵ - {از شكيبايى و نماز يارى جوييد. و به راستى اين [كار] گران است، مگر بر فروتنان.}

و نيز از ابن عباس روايت شده كه هرگاه مصيبتى بر او وارد مى‌شد برمى‌خاست و دو ركعت نماز مى گزارد و مى گفت:

خداوندا آنچه را امر کردی انجام دادیم پس تو هم به وعده خود وفا کن .

**[ترجمه]

«۱۱»

أَعْلَامُ الـدِّینِ، عَنْ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: مَنْ قَطَعَ ثَوْباً جَدِیداً وَ قَرَأَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ سِتّاً وَ ثَلَاثِینَ مَرَّهً فَإِذَا بَلَغَ تَنَزَّلُ الْمَلائِکَهُ رَشَّ عَلَیْهِ مَاءً رَشّاً خَفِیفاً ثُمَّ صَـلَّی رَکْعَتَیْنِ وَ دَعَا بَعْـدَهُمَا فَقَالَ فِی دُعَائِهِ- الْحَمْـدُ لِلَّهِ الَّذِی رَزَقَنِی مِنَ الرِّیَاشِ مَا أَتَجَمَّلُ بِهِ فِی النَّاسِ وَ أُوَارِی بِهِ عَوْرَتِی وَ أُصَلِّی بِهِ لِرَبِّی- أَکَلَ فِی سَعَهٍ حَتَّی یَبْلَی ذَلِکَ الثَّوْبُ.

**[ترجمه]اعلام الـدین: از امام صادق روایت شـده که فرمود: هر کس لباس نو برای خود ببرد و سـی و شـش مرتبه سوره «انّا انزلناه فی لیله القـدر» بخوانـد، و به آیه «تنزّل الملائکه» که می رسـد کمی آب بردارد و اندکی بر آن بپاشد، سـپس دو رکعت نماز بگزارد و دعا کنـد و در دعای خود بگوید: «سـتایش از آن خداوندی است که به من لباسـی عطا فرمود تا مایه آراسـتگی من در میـان مردم باشـد، و من عورت خود را بـا آن بپوشـانم، و برای پروردگـارم در آن نماز بگزارم، و خـدا را سـتایش کنم. همواره در وسعت زندگی خواهد کرد تا آن لباس کهنه شود.»

**[ترجمه]

«۱۲»

الْبَلَدُ الْأَمِینُ،: صَـلَاهُ السَّفَرِ رَکْعَتَانِ یَقْرَأُ فِیهِمَا مَا شَاءَ صَلَاهُ النُّزُولِ عَنْ ظَهْرِ الدَّابَّهِ لِلِاسْتِرَاحَهِ رَکْعَتَانِ وَ یَقْرَأُ بَعْدَهُمَا رَبِّ أَنْزِلْنِی مُنْزَلًا مُبارَکاً وَ أَنْتَ خَیْرُ الْمُنْزِلِینَ لَیُرْزَقُ خَیْرَ الْمَکَانِ وَ یُـدْفَعُ عَنْهُ شَـرُّهُ وَ صَـلَاهُ الِارْتِحَالِ رَکْعَتَانِ وَ یَـدْعُو اللَّهَ بِالْحِفْظِ وَ الْکِلَاءَهِ وَ یُوَدِّعُ الْمَوْضِعَ وَ أَهْلَهُ فَإِنَّ لِکُلِّ مَوْضِعٍ أَهْلًا مِنَ الْمَلَائِکَهِ یَقُولُ السَّلَامُ عَلَی مَلَائِکَهِ اللَّهِ الْحَافِظِینَ السَّلَامُ عَلَیْنَا وَ عَلَی عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِینَ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکَاتُهُ- وَ قَالَهُ الْمُفِیدُ فِی مَزَارِهِ

وَ صَلَاهُ التَّوْبَهِ رَكْعَتَانِ بَعْدَ الْغُسْلِ (۱).

**[ترجمه]بلد امین: نماز سفر دو رکعت است که در آن دو رکعت از هر سوره‌ای که بخواهد قرائت می‌کند.

نماز پایین آمدن از پشت چهارپا: دو رکعت است که پس از آن دو رکعت آیه «ربّ انزلنی منزلاً مبارکاً و انت خیر المنزلین» - . مومنون / ۲۳ - { پروردگارا، مرا در جایی پربرکت فرود آور [که] تو نیکترین مهمان نوازانی.} که باید این یقیناً بهترین مکان نصیب و روزی او می‌شود و شرّ و بلا از او دور می‌گردد.

نماز رفتن از مکانی: دو رکعت است و به درگاه خداوند دعا می‌کند که از وی محافظت و نگاهداری کند و مکان و خانواده... اش را وداع می‌کند. در هر مکانی جمعی ملائکه حضور دارند. پس می‌گوید: «السلام علی ملائکهٔ الله الحافظین السلام علینا و علی عبادالله الصالحین و رحمه الله و برکاته» . مفید در کتاب مزار خود این را گفته است.

نماز توبه اینگونه است که پس از غسل نمودن دو رکعت نماز بگذارد. - . بلد امین : ۱۶۴ -

**[ترجمه]

«۱۳»

الْمُتَهَجِّدُ، وَ الْمَكَارِمُ، وَ غَيْرُهُمَا، رَوَى هَارُونُ بْنُ خَارِجَهَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ فِي صَلَاهِ الشُّكْرِ إِذَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْكَ بِنِعْمَهٍ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ تَقْرَأُ فِي الْأُولَى بِفَاتِحَهِ الْكِتَابِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ تَقْرَأُ فِي الثَّانِيَهِ بِفَاتِحَهِ الْكِتَابِ وَ قُلْ يا أَيُّهَا

الْكافِرُونَ وَ تَقُولُ فِي الرَّكْعَهِ الْأُولَى فِي رُكُوعِكَ وَ سُجُودِكَ- الْحَمْدُ لِلَّهِ شُكْراً شُكْراً وَ حَمْداً وَ تَقُولُ فِي الرَّكْعَهِ الثَّانِيَهِ فِي رُكُوعِكَ وَ سُجُودِكَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي اسْتَجَابَ دُعَائِي وَ أَعْطَانِي مَسْأَلَتِي (۲).

**[ترجمه]مصباح المتهجد و مکارم الاخلاق و کتاب‌های دیگر: هارون بن خارجه از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که ایشان در باره نماز شکر فرمود: هرگاه خداوند به تو نعمتی ارزانی داشت دو رکعت نماز بگزار. در رکعت اول سوره فاتحه و سوره قل هو الله احد و در رکعت دوم سوره فاتحه و سوره قل یا ایها الکافرون را بخوان. و در رکعت اول در رکوع و سجده‌ات می‌گویی: «الحمد لله شکراً شکراً و حمداً» و در رکعت دوم در رکوع و سجده‌ات می‌گویی: «الحمد لله الذی استجاب دعائی و اعطانی مسألتی». - . مسباح المتهجد : ۳۷۱ ، مکارم الاخلاق : ۳۷۷ -

**[ترجمه]

«۱۴»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ، عَنْهُمْ عليهم السلام: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ فِي رُكُوعِ الْأُولَى وَ سُجُودِهَا تَقُولُ- الْحَمْدُ لِلَّهِ شُكْراً شُكْراً وَ حَمْداً سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ فِي نُسَخِ الْمَكَارِمِ وَ الرَّاوَنْدِيِّ وَ أَعْطَانِي مَسْأَلَتِي وَ قَضَى حَاجَتِي.

**[ترجمه]دعوات راوندی: از ائمه همین حدیث روایت شده جز اینکه فرمود: در رکوع و سجده رکعت اول هفت بار می‌گویی: «الحمد لله شکراً شکراً و حمداً حمداً» و در نسخه مکارم و راوندی آمده است: «و أعطانی مسئلتی و قضی حاجتی».

**[ترجمه]

بیان

صلاه الشکر هذه ذکرها الأصحاب فی کتب الفقه و الدعاء و هی من الصلوات المشهوره و نقل عن ابن البراج أنه قال فی الروضه وقتها ارتفاع النهار و لم أظفر بمستنده و عموم الروایه یدفعه.

**[ترجمه]این نماز شکر را اصحاب در کتاب‌های فقه و دعا ذکر کرده‌اند و آن از نمازهای مشهور است. و از ابن براج نقل شده است که در الروضهٔ گوید: زمان آن هنگام بلند شدن روز است. و من نتوانستم سند آن را بیابم و عموم روایت آن را ردّ می‌کند.

**[ترجمه]

«۱۵»

رِسَالَهُ عَدَمِ مُضَایَقَهِ الْفَوَائِتِ، لِلسَّیِّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ طَاوُسٍ ره قَالَ رَوَی حَسَنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ خَلَفٍ الْکَاشْغَرِیُّ فِی کِتَابِ زَادِ الْعَابِدِینَ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ بَهْرَامَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْأَشْعَثِ الْأَنْصَارِیِّ عَنْ شُرَیْحِ بْنِ عَبْدِ الْکَرِیمِ وَ غَیْرِهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَاحِبِ کِتَابِ الْعَرُوسِ عَنْ غُنْدَرٍ عَنْ أَبِی عَرُوبَهَ عَنْ قَتَادَهَ عَنْ خِلَاسٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: مَنْ تَرَکَ الصَّلَاهَ فِی جَهَالَتِهِ ثُمَّ نَدِمَ لَا یَدْرِی کَمْ تَرَکَ فَلْیُصَلِّ لَیْلَهَ الْإِثْنَیْنِ خَمْسِینَ رَکْعَهً بِفَاتِحَهِ الْکِتَابِ مَرَّهً وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مَرَّهً فَإِذَا فَرَغَ مِنَ الصَّلَاهِ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ جَعَلَ اللَّهُ ذَلِکَ کَفَّارَهَ صَلَاتِهِ وَ لَوْ تَرَکَ صَلَاهَ مِائَهِ سَنَهٍ لَا یُحَاسِبُ اللَّهُ الْعَبْدَ الَّذِی صَلَّی هَذِهِ الصَّلَاهَ ثُمَّ إِنَّ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ بِکُلِّ رَکْعَهٍ وَ لِکُلِّ آیَهٍ قَرَأَهَا عِبَادَهَ سَنَهٍ وَ بِکُلِّ حَرْفٍ نُوراً عَلَی الصِّرَاطِ

۱- ۱. البلد الأمین ص ۱۶۴.

۲- ۲. مصباح المتهجد ص ۳۷۱، مکارم الأخلاق ص ۳۷۷.

وَ ایْمُ اللَّهِ إِنَّهُ لَا یَقْدِرُ عَلَى هَذَا إِلَّا مُؤْمِنٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّهِ فَمَنْ فَعَلَ اسْتَغْفَرَتْ لَهُ الْمَلَائِکَهُ وَ سُمِّیَ فِی السَّمَاوَاتِ صِدِّیقَ اللَّهِ فِی الْأَرْضِ وَ کَانَ مَوْتُهُ مَوْتَ الشُّهَدَاءِ وَ کَانَ فِی الشُّهَدَاءِ رَفِیقَ الْخَضِرِ علیه السلام.

**[ترجمه]رساله عدم مضایقهٔ الفوات از سید بن علی بن طاووس رحمه الله: گوید: علی بن ابی طالب علیه السلام فرمود: از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم که فرمود: هر کس از روی نادانی نماز را ترک کند بعد پشیمان گردد و نداند چند نماز را ترک کرده است. باید شب دوشنبه پنجاه رکعت نماز بگزارد و در هر رکعت یک بار سوره فاتحه و یک بار سوره قل هو الله احد را می‌خواند. و چون نماز را به پایان برد صد بار از خداوند طلب آمرزش می‌کند که خداوند آن را کفاره نمازش قرار می‌دهد، حتی اگر نماز صد سال را ترک کرده باشد خداوند بنده‌ای را که این نماز را خوانده باشد، محاسبه نمی‌کند و او در نزد خداوند در ازای هر رکعت و در ازای هر آیه‌ای که قرائت کرده، عبادت یک سال را دارد، و در ازای هر حرفی که قرائت کرده، نور و روشنائی‌ای برای عبور از پل صراط به او داده می‌شود. و سوگند به خدا کسی توانایی انجام آن را ندارد جز مؤمنی که از اهل بهشت است. پس هر کس آن را به جای گزارد ملائکه برای او طلب آمرزش می‌کنند و در آسمان‌ها صدیق(دوست) خداوند در زمین نامیده می‌شود و مرگ او همچون مرگ شهیدان است و در میان شهیدان رفیق و همراه حضرت خضر علیه السلام خواهد شد .

**[ترجمه]

بیان

هذا الخبر مع ضعف سنده ظاهره مخالف لسائر الأخبار و أقوال الأصحاب بل الإجماع و یمکن حمله علی القضاء المظنون أو علی ما إذا أتی بالقدر المتیقن أو علی ما إذا أتی بما غلب علی ظنه الوفاء فتکون هذه الصلاه لتلافی الاحتمال القوی أو الضعیف علی حسب ما مر من الوجوه و أما القضاء المعلوم فلا بد من الإتیان بها و الخروج منها علی ما مر و لا یمکن التعویل علی مثل هذا الخبر و ترک القضاء.

**[ترجمه]این حدیث به علاوه ضعف سند آن، در ظاهر نیز با دیگر روایت‌ها و اقوال اصحاب و حتی با اجماع علما نیز مخالفت دارد و ممکن است آن را بر قضای احتمالی حمل نمود یا بر آنچه که وقتی به اندازه مشخص و یقنی نماز قضا کند، یا بر آنچه وقتی به اندازه‌ای قضای نماز را بگزارد که گمان کند به صورت کامل به قضای نماز وفا کرده و کامل به جای آورده است. پس این نماز جبران به احتمال قوی یا ضعیف است بر اساس وجوهی که بیان شد. و اما قضای معلوم باید آن را به جای بیاورد وبر اساس آنچه ذکر شد از آن بیرون آید و نمی‌توان به این چنین روایت‌هایی تکیه کنیم و قضای نماز را ترک کنیم.

**[ترجمه]

«۱۶»

مِشْکَاهُ الْأَنْوَارِ، نَقْلًا مِنْ کِتَابِ الْمَحَاسِنِ عَنْ أَخِی حَمَّادِ بْنِ بَشِیرٍ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ وَ عِنْدَهُ أَخُوهُ حُسْنُ بْنُ الْحَسَنِ

فَذَكَرْنَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَنَالَ مِنْهُ فَقُمْتُ مِنْ ذَلِكَ الْمَجْلِسِ فَأَتَيْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لَيْلًا فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ وَ هُوَ فِي فِرَاشِهِ قَدْ أَخَذَ الشِّعَارَ فَخَبَّرْتُهُ بِالْمَجْلِسِ الَّذِي كُنَّا فِيهِ وَ مَا يَقُولُ حَسَنٌ فَقَالَ يَا جَارِيَةُ ضَعِي لِي مَاءً فَأُتِيَ بِهِ فَتَوَضَّأَ وَ قَامَ فِي مَسْجِدِ بَيْتِهِ فَصَلَّى

رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ قَالَ يَا رَبِّ إِنَّ فُلَاناً أَتَانِي بِالَّذِي أَتَانِي عَنِ الْحَسَنِ وَ هُوَ يَظْلِمُنِي وَ قَدْ غَفَرْتُ لَهُ فَلَا تَأْخُذْهُ وَ لَا تُقَايِسْهُ يَا رَبِّ قَالَ فَلَمْ يَزَلْ يُلِحُّ فِي الدُّعَاءِ عَلَى رَبِّهِ ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيَّ فَقَالَ انْصَرِفْ رَحِمَكَ اللَّهُ فَانْصَرَفْتُ ثُمَّ زَارَهُ بَعْدَ ذَلِكَ (۱).

وَ مِنْهُ عَنْ حَمَّادٍ اللَّحَّامِ قَالَ: أَتَى رَجُلٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ إِنَّ فُلَاناً ابْنَ عَمِّكَ ذَكَرَكَ فَمَا تَرَكَ شَيْئاً مِنَ الْوَقِيعَهِ وَ الشَّتِيمَهِ إِلَّا قَالَهُ فِيكَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِلْجَارِيَهِ ايتِينِي بِوَضُوءٍ فَتَوَضَّأَ وَ دَخَلَ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي يَدْعُو عَلَيْهِ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ فَقَالَ- يَا رَبِّ هُوَ حَقِّي قَدْ وَهَبْتُهُ لَهُ وَ أَنْتَ أَجْوَدُ مِنِّي وَ أَكْرَمُ فَهَبْهُ لِي وَ لَا تُؤَاخِذْهُ بِي وَ لَا تُقَايِسْهُ- ثُمَّ رَقَّ فَلَمْ يَزَلْ يَدْعُو فَجَعَلْتُ

۱- ۱. مشكاه الأنوار ص ۲۱۶.

أَتَعَجَّبُ (١).

**[ترجمه]مشكاة الانوار: حماد بن بشير گويد: من در مجلسى نزد عبد اللّه بن حسن بودم كه برادرش حسن بن حسن هم آنجا بود، در اين هنگـام سـخن از امـام صـادق عليه السّـلام به ميـان آمـد، حسن نسبت به آن حضـرت سـخن ناروايى گفت، من از مجلس بيرون رفتم و شب به نزد امام صادق عليه السّـلام آمـدم، و در حالى كه ايشان قصد خوابيدن داشـتند و بسترشان را پهن كرده بودند، خدمت ايشان رسـيدم، جريان آن مجلس و آنچه را حسن گفته بود براى آن حضـرت عرض كردم، امام كنيزى را طلب كرد و فرمود: برايم آب بيـاور، سـپس وضو گرفت و در مسـجد خانه اش دو ركعت نماز خوانـد، بعـد فرمود: بار خـدايا، فلانى از حسن به من مى گويـد، و اينكه او به من ظلم مى كنـد، ولى من از وى گذشـتم، پروردگارا تو هم از او در گذر، امام عليه السّـلام بر اين دعا از درگاه خداونـد مصـرّ بود، تا اينكه متوجه من شده و فرمود: برو خدا تو را رحمت كند، من هم رفتم، سپس بعد از اين جريان به زيارت او رفت. - . مشكاة الانوار : ٢١۶ -

حماد لحّام گويد: مردى خدمت امام صادق عليه السّـلام آمد و عرض كرد: يكى از پسـر عموهايت در باره شما حرف مى زد، هر حرف زشت و فحشـى به زبـانش آمـد در مورد شـما گفت، امـام صـادق عليه السّـلام به كنيزش فرمود: آبى بيـاور تـا وضـو بسازم، وضو گرفت و داخل شـد، با خود گفتم: بر عليه او دعا مى كنـد، سـپس دو ركعت نماز خوانـد، بعد فرمود: پروردگارا، من از حقم گذشتم، و تو از من بخشنده تر و بزرگوارترى، او را به من ببخش و مؤاخذه نكن و از گناهش درگذر، سپس گريه كرد و به دعاى خويش ادامه داد، تا جايى كه من از اين جريان در شگفت شدم. - . مشكاة الانوار : ٢١٧ -

**[ترجمه]

«١٧»

مَعَانِي الْأَخْبَارِ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ رَفَعَهُ قَالَ: نَظَرَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِلَى رَجُلٍ قَدْ خَرَجَ مِنَ الْحَمَّامِ مَخْضُوبَ الْيَدَيْنِ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَ يَسُرُّكَ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ يَدَيْكَ هَكَذَا قَالَ لَا وَ اللَّهِ وَ إِنَّمَا فَعَلْتُ ذَلِكَ لِأَنَّهُ بَلَغَنِي عَنْكُمْ أَنَّهُ مَنْ دَخَلَ الْحَمَّامَ فَلْيُرَ عَلَيْهِ أَثَرُهُ يَعْنِي الْحِنَّاءَ فَقَالَ لَيْسَ حَيْثُ ذَهَبْتَ مَعْنَى ذَلِكَ إِذَا خَرَجَ أَحَدُكُمْ مِنَ الْحَمَّامِ وَ قَدْ سَلِمَ فَلْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ شُكْراً قَالَ سَعْدٌ- وَ أَخْبَرَنِي أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ وَ رَوَاهُ نُوحُ بْنُ شُعَيْبٍ رَفَعَهُ قَالَ فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَ (٢).

**[ترجمه]معـانى الاخبـار: احمـد بن أبى عبـد اللّه روايت نمود كه امـام صـادق عليه السّـلام مردى را ديـد كه از گرمابه بيرون آمـده، و دو دست خـود را به خضـاب رنگين سـاخته بود. حضـرت به او فرمود: چنـانچه خداونـد دسـتانت را به اين رنـگ مى آفريـد، خوشـحال بـودى؟ گفـت: بـه خـدا قسم، نه! و اين كـار را فقـطّ بـدان جهت كردم كه حـديثى از شـما به من رسـيد كه مضـمونش اين است: شخصـى كه به گرمابه رود بايد اثرش بر او هويدا باشد، يعنى حنّا بسته باشد. حضرت فرمود: چنان نيست كه تو پنداشـته اى، بلكه معنى آن اين است كه هر گاه يكى از شـما با تندرستى از حمّام بيرون آيد، بايد به شـكرانه آن نعمت دو ركعت نماز (شـكر) بخواند. و نوح بن شـعيب مرفوعا روايت نموده كه فرمود: بايد خدا را سپاس گويد. - . معانى الاخبار : ٢۵۴ -

**[ترجمه]

«۱۸»

مَجَالِسُ ابْنِ الشَّيْخِ، عَنْ وَالِدِهِ عَنْ هِلَالِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحَفَّارِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَلِيٍّ الدِّعْبِلِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ علیهم السلام قَالَ: أَتَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَصْحَابَ الْقُمُصِ فَسَاوَمَ شَيْخاً مِنْهُمْ فَقَالَ يَا شَيْخُ بِعْنِی قَمِيصاً بِثَلَاثَةِ دَرَاهِمَ فَقَالَ الشَّيْخُ حُبّاً وَ كَرَامَةً فَاشْتَرَى مِنْهُ قَمِيصاً بِثَلَاثَةِ دَرَاهِمَ فَلَبِسَهُ مَا بَيْنَ الرُّسْغَيْنِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَ أَتَى الْمَسْجِدَ فَصَلَّى فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ قَالَ- الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی رَزَقَنِی مِنَ الرِّيَاشِ مَا أَتَجَمَّلُ بِهِ فِی النَّاسِ وَ أُؤَدِّی فِيهِ فَرِيضَتِی وَ أَسْتُرُ فِيهِ عَوْرَتِی- فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَ عَنْكَ نَرْوِی هَذَا أَوْ شَیْ ءٌ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ بَلْ شَیْ ءٌ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ ذَلِكَ عِنْدَ الْكِسْوَةِ(۳).

كَشْفُ الْغُمَّةِ، مُرْسَلًا: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ فَسَاوَمَ شَيْخاً فَقَالَ يَا شَيْخُ بِعْنِی

ص: ۳۸۶

۱- ۱. مشكاة الأنوار ص ۲۱۷.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۲۵۴.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۷۵.

قَمِيصاً بِثَلَاثَةِ دَرَاهِمَ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: حسین بن علی علیه السلام گوید: پیراهن‌فروشان به نزد امیرالمؤمنین علیه السلام آمدند و حضرت با یک از شیوخ آنان بر سر توافق قیمت چانه زنی کرد. پس گفت: ای شیخ پارچه‌ای را با سه درهم به من بفروش. شیخ گفت: با کمال میل. پس حضرت پارچه‌ای را با سه درهم از او خرید و آن را تا دو مچ و دو قوزک پا پوشید و به مسجد آمد و در آن دو رکعت نماز گزارد. سپس فرمود: «ستایش از آن خداوندی است که به من لباسی عطا فرمود تا مایه آراستگی من در میان مردم باشد، و فریضه‌ام را در آن ادا کنم و عورت خود را با آن بپوشانم.»

مرد به او گفت: ای امیرالمؤمنین آیا این حدیث را از شما روایت کنیم یا حدیثی است که از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنیده‌اید؟ فرمود: بلکه حدیثی است که از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم. از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم که در هنگام لباس پوشیدن آن را می گفت. - .امالی طوسی ۱ : ۳۷۵ -

کشف الغمّهٔ: به صورت مرسل این حدیث را روایت کرده جز اینکه گوید: با آن مرد معامله کرد و فرمود: ای شیخ این پارچه را با سه درهم به من بفروش. - . کشف الغمّهٔ ۱ : ۲۲۰ -

**[ترجمه]

بیان

فی القاموس الرسغ بضم و بضمتین مفصل ما بین الساعد و الکف و الساق و القدم و قال الریاش اللباس الفاخر.

**[ترجمه]در قاموس آمده است: «الرسغ» با ضمه و با دو ضمه مفصلی است میان ساعد و کف دست و میان ساق و پا. و گوید: «الریاش» یعنی لباس فاخر.

**[ترجمه]

«۱۹»

الْمَحَاسِنُ، عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ صَلَّى بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ خَمْسَ مِائَةِ صَلَاةٍ فَلَهُ عِنْدَ اللَّهِ مَا يَتَمَنَّى مِنَ الْخَيْرِ.

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام از پدرانش علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده که فرمود: هر کس بین دو جمعه پانصد رکعت نماز بگزارد هر خیری که از درگاه خداوند آرزو کند به او می‌رسد. - . المحاسن: -

**[ترجمه]

«۲۰»

فِقْهُ الرِّضَا ع،: إِذَا أَرَدْتَ التَّزْوِيجَ فَاسْتَخِرْ وَ امْضِ ثُمَّ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَ ارْفَعْ يَدَيْكَ وَ قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ التَّزْوِيجَ فَسَهِّلْ لِي مِنَ النِّسَاءِ أَحْسَنَهُنَّ خُلُقاً وَ خَلْقاً وَ أَعَفَّهُنَّ فَرْجاً وَ أَحْفَظَهُنَّ نَفْساً فِيَّ وَ فِي مَالِي وَ أَكْمَلَهُنَّ جَمَالًا وَ أَكْثَرَهُنَّ أَوْلَاداً.

**[ترجمه]فقه امام رضا علیه السلام: هرگاه خواستی ازدواج کنی استخاره کن و در پی انجامش باش بعد دو رکعت نماز بخوان و دستانت را بلند کرده و بگو: «خداوندا من می‌خواهم ازدواج کنم، پس بهترین و خوش‌خوترین و عفیف‌ترین زنان را نصیب من کن که مال و جان من و ناموس خود را بهتر حفظ کند و از نظر زیبایی کامل‌تر، و فرزندان بیشتری بیاورد.»

**[ترجمه]

«۲۱»

الْخِصَالُ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: إِذَا كَسَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مُؤْمِناً ثَوْباً جَدِيداً فَلْيَتَوَضَّأْ وَ لْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِيهِمَا أُمَّ الْكِتَابِ وَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ثُمَّ لْيَحْمَدِ اللَّهَ الَّذِي سَتَرَ عَوْرَتَهُ وَ زَيَّنَهُ فِي النَّاسِ وَ لْيُكْثِرْ مِنْ قَوْلِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَإِنَّهُ لَا يَعْصِي اللَّهَ فِيهِ وَ لَهُ بِكُلِّ سِلْكٍ فِيهِ مَلَكٌ يُقَدِّسُ لَهُ وَ يَسْتَغْفِرُ وَ يَتَرَحَّمُ عَلَيْهِ (۲).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام از پدرانش علیهم السلام روایت می‌کند که امیرالمؤمنین فرمود: هر گاه خداوند متعال به مؤمنی لباس نو پوشاند، وضو گرفته و دو رکعت نماز بخواند، که در آن دو سوره حمد و آیه الکرسی و سوره «قل هو اللّٰه احد» و سوره «انا انزلناه» بخواند آنگاه خدایی را که عورت او را پوشانده و او را میان مردم زینت داده سپاس گوید. و بسیار بگوید: «لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» هیچ نیرو و توانایی جز از جانب خدای والا و بزرگ نیست. که اگر چنین کند خدا را در آن لباس معصیت نکرده و به هر نخی که در آن لباس است فرشته ای گماشته شود که برای او خدا را تقدیس نموده و برای او آمرزش بخواهد و ترحم نماید. -. الخصال ۲ : ۱۶۳ -

**[ترجمه]

أقول

ستأتی صلوات شهر رمضان و سائر الأشهر و الصلوات المختصه ببعض أيام السنه أو الشهور فی أبواب أعمال السنه و الشهور و الصلوات المتعلقه بالحج فی كتابه و صلوات النكاح و الزفاف فی أبوابه و صلوات الزيارات فی أبوابها و قد مرت صلاه السفر.

ص: ۳۸۷

١- ١. كشف الغمّه ج ١ ص ٢٢٠ راجعه.

٢- ٢. الخصال ج ٢ ص ١۶٣.

و قد ختم هذا المجلد مؤلفه القاصر العاثر محمد بن محمد المدعو بباقر حشرهما الله مع مواليهما فى اليوم الآخر فى الحادى و العشرين من شهر شعبان المعظم المكرم من شهور سنه سبع و تسعين بعد الألف الهجريه و الحمد لله أولا و آخرا و الصلاه على سيد المرسلين و خاتم النبيين محمد و عترته الأكرمين الأطهرين الأقدسين.

ص: ٣٨٨

وفصل الخطاب فاعين الحي الذي لا تنام وانتم حكماء الله وبكم حكم الله وبكم عرف حق الله
لا اله الا الله محمد رسول الله انتم نور الله من بين ايدينا ومن خلفنا انتم سنة الله التي
بها سبق القضاء يا امير المؤمنين انا لكم مسلم تسليما لا اشرك بالله شيئا ولا اتخذ
من دونه وليا الحمد لله الذي هداني بكم وما كنت لاهتدي لولا ان هداني الله الله
اكبر الله اكبر الله اكبر الحمد لله على ما هدانا ذكر الصلوة والدعاء على دكة القضاء ثم امض الى دكة
القضاء فصل عليها ركعتين تقرا فيها بعد الحمد مهما اردت فاذا فرغت منها فسلم وسبح تسبيح الزهراء
عليها السلام وقل يا مالكي ومملكي ومتغمدي بالنعم الجسام من غير استحقاق وجهي خاضع لما تعلوه الاقدام
لجلال وجهك الكريم لا تجعل هذه الشدة ولا هذه المحنة متصلة باستيصال الشافة
وامنحني من فضلك ما لم تمنح به احدا من غيرها لك انت القديم الذي لم تزل ولا تزال صل
على محمد وال محمد واغفر لي وارحمني وزك عملي وبارك لي في اجلي واجعلني من عتقائك
وطلقائك من النار برحمتك يا ارحم الراحمين ذكر الصلوة والدعاء في بيت الطشت المتصل
بدكة القضاء تصلي هناك ركعتين فاذا سلمت وسبحت فقل اللهم اني ذخرت توحيدي اياك
ومعرفتي بك واخلاصي لك واقراري بربوبيتك وذخرت ولاية من انعمت علي بمعرفتهم
من بريتك محمد وعترته صلى الله عليهم ليوم فزعي اليك عاجلا واجلا وقد فزعت اليك واليهم
يا مولاي في هذا اليوم وفي موقفي هذا وسالتك ما زكى من نعمتك وازاحة ما اخشاه من
نقمتك والبركة فيما رزقتنيه وتحصين صدري من كل هم وجائحة ومعصية في ديني و
دنياي واخرتي يا ارحم الراحمين ذكر الصلوة والدعاء في وسط المسجد تصلي هناك ركعتين تقرا
في الاولى الحمد والصمد والثانية الحمد والكافرون فاذا سلمت وسبحت فقل اللهم انت السلام ومنك
السلام واليك يعود السلام ودارك دار السلام حينا ربنا منك بالسلام اللهم اني صليت
هذه الصلوة ابتغاء رحمتك ورضوانك ومغفرتك وتعظيما لمسجدك اللهم فصل على محمد
وال محمد وارفعها في عليين وتقبلها مني يا ارحم الراحمين ثم امض الى الاسطوانة السابعة
وقف عندها مستقبل القبلة وقل بسم الله وبالله وعلى ملة رسول الله صلى الله عليه وآله ولا اله الا الله محمد
رسول الله السلام على ابينا ادم وامنا حواء السلام على هابيل المقتول ظلما وعدوانا

وبكم وجب القضاء خ ل

الاولة

ما ذكي خ ل

اقول وجدت في بعض مؤلفات قدماء
اصحابنا ويستحب ان تصلي في بيت الطست
بركعتين خ ل وهو متصل بدكة
القضاء ركعتين فقد
روي عن ابي عبد الله عليه السلام ذلك فاذا
سلمت فصل واذكر الدعاء ثم قال
السيد رحمه الله

صوره فتوغرافيه من نسخه الأصل بخطّ العلّامه المجلسيِّ قده تراها فى ص ۱ من هذا المجلد

لان في تخيل القبر لولا ظهر هو الوجه الاول كما فهم الشيخ رحمه الله وغيره وحكوا استقبال القبر مطلقا
وهو الموافق للاخبار الاخر الواردة في زيارة البعيد فالاولى يب احمد بن محمد بن عيسى عن ابن
عمير عمن رواه قال قال ابو عبد الله عم اذا بعدت باحدكم الشقة ونأت به الدار فليعل اعلى منزله وليصل
ركعتين وليوم بالصلوة الى قبورنا فان ذلك يصل الينا ويسلم على الائمة عليهم السلم من بعيد كما يسلم
عليهم من قريب غير انك لا يصح ان تقول اتيتك زائرا بل تقول في موضعه قصدتك بقلبي زائرا اذ
عجزت عن حضور مشهدك ووجهت اليك سلامي لعلمي انه يبلغك صلى الله عليك فاشفع
لي عند ربك جل وعز وتدعو بما احببت اقول قوله ويسلم على الائمة عليهم السلم الى آخر الكلام من كلام
الشيخ وليس من تتمة الخبر كما يظهر من الكافي ومما اوردنا في اول الباب يب كا العدة عن احمد بن محمد
عن القاسم عن جده عن الحسين بن ثوير بن ابي فاختة قال كنت انا ويونس بن ظبيان والمفضل بن عمر
وابو سلمة السراج جلوسا عند ابي عبد الله عم وكان المتكلم يونس وكان اكبرنا سنا فقال له جعلت فداك
اني كثيرا ما اذكر الحسين صلوات الله عليه فاي شيء اقول فقال قل صلى الله عليك يا ابا عبد الله تعيد ذلك
ثلثا فان السلام عليه يصل اليه من قريب ومن بعيد اقول قال الشهيد رحمه الله في الذكرى قال ابن زهرة
رحمه الله من زار وهو مقيم في بلده قدم الصلوة ثم زار عقيبها وقال رحمه الله في الدروس يستحب
زيارة النبي والائمة صلى الله عليهم كل يوم جمعة ولو من البعيد واذا كان على مكان عال كان افضل اقول
لا يبعد القول بالتخيير للبعيد بين تقديم الصلوة وتأخيرها لورود الروايتين بهما كما عرفت وما ذكره رحمه الله
من جواز الزيارة في اي مكان تيسر وان لم يكن موضعا عاليا لا يخلو من قوة لعمومات بعض ما مر من الاخبار
وان كان الافضل والاحوط ايقاعها في سطح عال او صحراء ق زيارة للحسين صلوات الله عليه
من بعد البلاد السلام عليك يا ولي الله السلام عليك يا حجة الله السلام عليك يا نور الله في
ظلمات الارض السلام عليك يا امام المؤمنين وسلالة النبيين والوصيين وشاهد يوم الدين
السلام على جدك رسول الله سيد المرسلين وخاتم النبيين السلام على ابيك امير المؤمنين ووارث
علم النبيين السلام على امك فاطمة بنت رسول الله رب العالمين السلام على اخيك وشقيقك الحسن
امام المؤمنين وحجة رب العالمين اشهد انك وآباءك الذين كانوا من قبلك وابناءك
الذين من بعدك موالي واوليائي وائمتي اشهد انكم اصفياء الله وحجته البالغة على خلقه انتجبكم

ثم اعلم انا قد اوردنا زيارة جامعة للبعيد في باب زيارة النبي صم من البعيد فلا نعيدها

وخيرته م

صوره اُخرى من نسخه الأصل لاُخر صفحه منها ، تراها فى ص ١٦٨ من هذا المجلد

**[ترجمه]نمازهای ماه رمضان و دیگر ماه‌ها و نمازهای مخصوص برخی روزهای سال یا ماه‌های سال در باب‌های اعمال سال و ماه‌ها می‌آید و نمازهای مربوط به حج در کتاب حج، و نمازهای نکاح و زفاف در باب هایشان، و نمازهای زیارت‌ها در باب‌هایش خواهد آمد، و نماز سفر نیز پیش‌تر بیان شد.

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

**[ترجمه]

[كلمه المصحّح الأولى]

بسمه تعالى

إنتهى الجزء الثانى عشر من المجلّد الثامن عشر من كتاب بحار الأنوار و هو الجزء الثامن و الثمانون (٨٨) حسب تجزئتنا فى هذه الطبعه النفيسه الرائقه و قد تم به كتاب الصلاه عن آخرها.

و لقد بذلنا جهدنا فى تصحيحه و مقابلته فخرج بحمد اللّه و منّه نقيّا من الأغلاط إلّا نزراً زهيداً زاغ عنه البصر و حسر عنه النظر لا يكاد يخفى على القرّاء الكرام و من اللّه العصمه و به الاعتصام.

السيّد إبراهيم الميانجى محمّد الباقر البهبودى

ص: ٣٩١

**[ترجمه]ص: ۳۹۱

**[ترجمه]

کلمه المصحّح [الثانیه]

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم

الحمد للّه ربّ العالمین و الصلاه و السلام علی رسوله محمّد و عترته الطاهرین و العنه علی أعدائهم أجمعین.

و بعد: فهذا هو الجزء الثانی عشر من المجلّد الثامن عشر من کتاب البحار و قد انتهی رقمه فی سلسله أجزاء هذه الطبعه النفیسه الرائقه إلی ۸۸ حوی فی طیّه عشرین بابا تم بها أبواب کتاب الصلاه.

و قد قابلناه علی طبعه الکمبانیّ المشهوره بطبع أمین الضرب و هکذا علی نصّ المصادر التی استخرجت الأحادیث منها و من أول الجزء إلی ص ۱۶۸ قابلناه علی نسخه الأصل التی هی بخطّ ید المؤلّف العلّامه المجلسیّ رضوان اللّه علیه- تری فی الورق التالی صورتین فتوغرافیّتین منها.

و هذه النسخه لخزانه کتب الفاضل البحّاث الوجیه الموفّق المرزا فخر الدین النصیریّ الأمینیّ زاده اللّه توفیقا لحفظ کتب السلف عن الضیاع و التلف أودعها عندنا منذ عهد بعید للعرض و المقابله خدمه للدین و أهله فجزاه اللّه عنّا و عن المسلمین أهل الثقافه و العلم خیر جزاء المحسنین.

نسأل اللّه عزّ و جلّ أن یوفّقنا لإتمام هذه الخدمه المرضیّه بمنّه و حوله و قوّته و اللّه هو الملهم للصواب.

المحتجّ بکتاب اللّه علی الناصب محمد الباقر البهبودی صفر المظفر عام ۱۳۹۲ ه ق

ص: ۳۹۲

**[ترجمه]ص: ۳۹۲

**[ترجمه]

فهرس ما فی هذا الجزء من الأبواب

عناوین الأبواب/ رقم الصفحه

«۱۱۲»

باب الصلوات التی تهدی إلی النبیّ و الأئمه صلوات اللّه علیهم أجمعین و سائر أموات المؤمنین ۲۲۱- ۲۱۵

ص: ۳۹۳

**[ترجمه]ص: ۳۹۳

ص: ۳۹۴

**[ترجمه]

تعريف مركز

بسم الله الرحمن الرحيم
هَلْ يَسْتَوِی الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ
الزمر: ۹

المقدمة:
تأسّس مركز القائمية للدراسات الكمبيوترية فی أصفهان بإشراف آية الله الحاج السيد حسن فقيه الإمامی عام ۱۴۲۶ الهجری فی المجالات الدينية والثقافية والعلمية معتمداً علی النشاطات الخالصة والدؤوبة لجمع من الإخصائيين والمثقفين فی الجامعات والحوزات العلمية.

إجراءات المؤسسة:
نظراً لقلة المراكز القائمة بتوفير المصادر فی العلوم الإسلامية وتبعثرها فی أنحاء البلاد وصعوبة الحصول علی مصادرها أحياناً، تهدف مؤسسة القائمية للدراسات الكمبيوترية فی أصفهان إلی التوفير الأسهل والأسرع للمعلومات ووصولها إلی الباحثين فی العلوم الإسلامية وتقدم المؤسسة مجاناً مجموعة الكترونية من الكتب والمقالات العلمية والدراسات المفيدة وهی منظمة فی برامج إلكترونية وجاهزة فی مختلف اللغات عرضاً للباحثين والمثقفين والراغبين فيها.
وتحاول المؤسسة تقديم الخدمة معتمدة علی النظرة العلمية البحتة البعيدة من التعصبات الشخصية والاجتماعية والسياسية والقومية وعلی أساس خطة تنوی تنظيم الأعمال والمنشورات الصادرة من جميع مراكز الشيعة.

الأهداف:
نشر الثقافة الإسلامية وتعاليم القرآن وآل بيت النبیّ عليهم السلام
تحفيز الناس خصوصا الشباب علی دراسة أدقّ فی المسائل الدينية
تنزيل البرامج المفيدة فی الهواتف والحاسوبات واللابتوب
الخدمة للباحثين والمحققين فی الحوازت العلمية والجامعات
توسيع عام لفكرة المطالعة
تهميد الأرضية لتحريض المنشورات والكتّاب علی تقديم آثارهم لتنظيمها فی ملفات الكترونية

السياسات:
مراعاة القوانين والعمل حسب المعايير القانونية
إنشاء العلاقات المترابطة مع المراكز المرتبطة
الاجتنباب عن الروتينية وتكرار المحاولات السابقة
العرض العلمی البحت للمصادر والمعلومات

الالتزام بذكر المصادر والمآخذ فی نشر المعلومات

من الواضح أن يتحمل المؤلف مسؤولية العمل.

نشاطات المؤسسة:

طبع الكتب والملزمات والدوريات

إقامة المسابقات فی مطالعة الكتب

إقامة المعارض الالكترونية: المعارض الثلاثية الأبعاد، أفلام بانوراما فی الأمكنة الدينية والسياحية

إنتاج الأفلام الكرتونية والألعاب الكمبيوترية

افتتاح موقع القائمية الانترنتی بعنوان : www.ghaemiyeh.com

إنتاج الأفلام الثقافية وأقراص المحاضرات و...

الإطلاق والدعم العلمی لنظام استلام الأسئلة والاستفسارات الدينية والأخلاقية والاعتقادية والردّ عليها

تصميم الأجهزة الخاصة بالمحاسبة، الجوال، بلوتوث Bluetooth، ويب كيوسك kiosk، الرسالة القصيرة ((sms

إقامة الدورات التعليمية الالكترونية لعموم الناس

إقامة الدورات الالكترونية لتدريب المعلمين

إنتاج آلاف برامج فی البحث والدراسة وتطبيقها فی أنواع من اللابتوب والحاسوب والهاتف ويمكن تحميلها على ٨ أنظمة؛

١.JAVA

٢.ANDROID

٣.EPUB

٤.CHM

٥.PDF

٦.HTML

٧.CHM

٨.GHB

إعداد ۴ الأسواق الإلكترونية للكتاب على موقع القائمية ويمكن تحميلها على الأنظمة التالية

١.ANDROID

٢.IOS

٣.WINDOWS PHONE

٤.WINDOWS

وتقدّم مجاناً فی الموقع بثلاث اللغات منها العربية والانجليزية والفارسية

الكلمة الأخيرة

نتقدم بكلمة الشكر والتقدير إلى مكاتب مراجع التقليد منظمات والمراكز، المنشورات، المؤسسات، الكتّاب وكل من قدّم لنا المساعدة فی تحقيق أهدافنا وعرض المعلومات علينا.

عنوان المكتب المركزی

أصفهان، شارع عبد الرزاق، سوق حاج محمد جعفر آباده ای، زقاق الشهيد محمد حسن التوكلی، الرقم ۱۲۹، الطبقة الأولی.

عنوان الموقع : : www.ghbook.ir

البريد الالكترونی : Info@ghbook.ir

هاتف المكتب المركزی ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

هاتف المكتب فی طهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

قسم البيع ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹شؤون المستخدمين ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹.

مركز القائمية اصبهان للبحوث والتحريات الكمبيوترية
للحصول على المكتبات الخاصه الاخرى
ارجعوا الى عنوان المـركز من فضلـكم
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
و للايصاءِ من فضلكم
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹